

OPUS

27

OPUS ▶

*International Journal of
Society Researches*

Uluslararası Toplum
Araştırmaları Dergisi

Cilt Vol 16 • Sayı Issue (27) • Temmuz July 2020 • ISSN 2528-9527 E-ISSN 2528-9535

**SAYI
27**

ADAMOR

ADAMOR

OPUS ▶

Cilt Volume 16, Sayı Issue – 27

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches
Sayı *Issue* –27 • Temmuz *July* 2020
ISSN: 2528-9527 – E-ISSN:2528-9535

Sahibi • Owner

ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. Şti. adına
Yusuf SUNAR

Yazı İşleri M¼d¼r¼ • General Director
Emir OSMANOĞLU

Edit¼rler • Editors

Prof. Dr. Hasan BOZGEYİKLİ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Susran Erkan EROĞLU (Osmaniye Korkutata Üniversitesi)

Edit¼r Yardımcısı • Assistant Editor

Özg¼r TÜLEBAĞA (ADAMOR Toplum Araştırmaları Merkezi)

Alan Edit¼rleri • Field Editors

Prof. Dr. Sait AKBAŐLI (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÇELEBİ (Erciyes University)
Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ (Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Ergun Kara (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç.Dr.Fikret G¼LAÇI (Erzincan Binali Yıldırım University)
Doç. Dr.Jolanta BİELÁUSKAİTÉ (European Humanities University)
Doç. Dr.Ayřeg¼l DERMAN (Necmettin Erbakan University)
Doç. Dr. Savaş KARAGÖZ (Aksaray Üniversitesi)
Doç. Dr. Özden TAŐĐIN (Nevşehir HBV Üniversitesi)
Doç. Dr. M¼jdat AVCI (Osmaniye Korkut Ata University)
Doç. Dr. Mehmet MURAT (Gaziantep Üniversitesi)
Dr.Iwona FLOREK (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow)
Dr. ÖĞr. Üyesi Mustafa PAMUK (Selçuk University)

Uluslararası Danışma Kurulu • International Advisory Board*

Ása Kajsdotter (Folk Universitetet – İsveç), Carlos Rodrigues (University of Aveiro -Portekiz), Cristina Tonghini (Università Ca' Foscari Venezia –İtalya), Dariusz Trzmielak (University of Lodz -Polonya), Dezso Jozsef (University of Pecs – Macaristan), Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan), H.Yunus Taş (Yalova Üniversitesi – Türkiye), Irena Lazar (Univerza na Primorskem -Slovenya), Mustafa Çelikten (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Çelebi (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa Güçlü (Erciyes Üniversitesi – Türkiye), Mustafa şanal (Giresun Üniversitesi – Türkiye), Pawel Sitek (University of Finance Manegement in Warsaw – Polonya), Péter Mezei (Szegad University -Macaristan), şahin Kesici (Necmettin Erbakan Üniversitesi- Türkiye), Verda Canbey Özg¼ler (Anadolu Üniversitesi – Türkiye), Verena Perko (University of Ljuljana -Slovenya), Yasin Aktay (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye), Zafer Çelik (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye)

* Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Hakem Kurulu • Board of Reviewing Editors*

- Ahmet Avcı (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi – Türkiye)
Aleksandra Szjenik (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Ali Ünal (Necmettin Erbakan Üniversitesi - Türkiye)
Alpaslan Gözler (Erciyes Üniversitesi - Türkiye)
Arif Yavuz (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Aşkın Keser (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Elisa Valia (University of Valencia- İspanya)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Engin Yıldırım (Sakarya Üniversitesi - Türkiye)
Ersin Kavi (Yalova Üniversitesi - Türkiye)
Ewa Stawicka (Warsaw University of Life Science - Polonya)
Fevzi Demir (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Hasan Bilgehan Yavuz (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi - Türkiye)
Irene Monsonís (University of Valencia -İspanya)
İbrahim Yenen (Karabük Üniversitesi - Türkiye)
Javier Sánchez García (University of Jaime -İspanya)
Jose Ruiz Mass (University of Granada -İspanya)
Katarzyna Łobacz (University of Szczecin Polonya)
Łukasz Roman (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow - Polonya)
Lyudmila Mihaylova (University of Ruse -Bulgaristan)
Mehmet Merve Özyayın (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Memet Memeti (South East European University -Makedonya)
Murat Sezik (Adıyaman Üniversitesi - Türkiye)
Musa Yavuz Alptekin (Karadeniz Teknik Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Aykaç (Kırklareli Üniversitesi - Türkiye)
Mustafa Kılıç (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Türkiye)
Naci Gündoğan (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Nuray Karaca (Anadolu Üniversitesi - Türkiye)
Oğul Zengingönül (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Osman Yıldız (Hak İş - Türkiye)
Sevda Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Simona Tripa (University of Ordea -Romanya)
Sunhilde Cuc (University of Ordea -Romanya)
Süleyman Özdemir (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Tunç Demirbilek (Dokuz Eylül Üniversitesi - Türkiye)
Türker Kurt (Gazi Üniversitesi - Türkiye)
Uğur Dolgun (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Türkiye)
Veysel Bozkurt (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Yusuf Alper (Uludağ Üniversitesi - Türkiye)
Zeki Parlak (Marmara Üniversitesi - Türkiye)

Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Sayı Issue - 27, 2020

Yayın Danışmanı

Ali Güneş, Ekrem Eraslan, Ekrem Çoraklık

Reklam ve Halkla İlişkiler

Bekir Ateş

Yayın Türü

Aylık, Süreli Yayın

Yayıncı Kuruluş *Publisher*

ADAMOR

Toplum Araştırmaları Merkezi

W: www.adamor.com.tr

Elektronik Baskı

Nisan *April* 2020

İletişim *Correspondence*

Nasuh Akar Mah. 1403. Sok. No:10 D:5

Balgat Çankaya

ANKARA * Tel: 0 312 285 53 59

Faks: 0 312 285 53 99

W: www.opusjournal.net

E-mail: opusdergi@gmail.com

•
OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, aylık olmak üzere yılda 12 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-*tei*, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS ve Journalindex.net tarafından indekslenmektedir.

•
OPUS- International Journal of SocietyResearches is an academic, international and refereed journal which is published four issues a year in March, June, September and December and accepts either Turkish or English studies.

All responsibilities of the articles published belong to the authors.

*OPUS- International Journal of SocietyResearches is indexed by EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-*tei*, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS and Journalindex.net*

İçindekiler / Contents

- 13 *Soner YILDIRIM, Erdoğan TEZCİ*
Factors That Influence Teachers' Multicultural Teaching Practices
Öğretmenlerin Çok Kültürlü Eğitim Uygulamalarını Etkileyen Faktörler
- 48 *Vildan DEMİR, Büşra ERGİN*
Investigation of the Relationship Between the Parental Attitudes Applied by the Parents of Preschool Children and Their Science Learning Skills
Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Ebeveynlerinin Uyguladıkları Anne-Baba Tutumları İle Bilim Öğrenme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
- 76 *Mücahit KÖSE, Muhammed Akif KURTULUŞ, Kadir BİLEN*
The Relationship of STEM Attitudes and Reflective Thinking Skills on Problem-Solving
STEM Tutum ve Problem Çözme Yönelik Yanıttıcı Düşünme Becerisi Arasındaki İlişki
- 94 *Fulya AKGÜL GÖK, Eda Özge YAZGAN, Tuğba ALTUNTAŞ YILDIZ, Veli DUYAN*
Determining of Self- Stigma and Self-Esteem of Social Work Department Students in Seeking Psychological Help
Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Yardım Aramada Kendini Damgalama Durumunun ve Benlik Saygısının Belirlenmesi
- 116 *Şükrü BALCI, Ayşe ARSAL GÖLCÜ*
Sosyal Medyada Kendini Açma: Öz Saygı, Güven ve Algılanan Faydanın Etkinliği Üzerine Bir İnceleme
Self-Disclosure on Social Media: Study on the Effect of Self-Esteem, Trust, and the Perceived Benefits
- 150 *Aykut Emre BOZDOĞAN*
"Planetaryum" Konusunda Yayımlanan Eğitim Araştırmaları Makalelerinin Web of Science Veri Tabanına Dayalı Bibliyometrik Değerlendirilmesi
A Bibliometric Evaluation of Published Educational Research Papers on "Planetariums" Based on Web of Science Database
- 174 *Yakup IŞIK, Eyüp ÇELİK*
Ergenlerde Psikolojik Sağlamlığın Sosyal Dışlanma, Sosyal Kaygı, Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından İncelenmesi
Investigation of Resilience in Adolescents with Regards to Ostracism, Social Anxiety Gender and Grade Level

- 210 *Savaş KARAGÖZ*
Türk Eğitim Tarihi Dersinin Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme, Sor-gulama ve Sorumluluk Bilinçlerinin Gelişimine Katkısı: Aksaray Üniversitesi Örneği
Contribution of History of Turkish Education course to the Development of Critical thinking, Sense of Responsibility, Query skill of the Students in the Faculty of Education: A Sample of Aksaray University
- 236 *Ahmet MUTLUOĞLU, Ahmet ERDOĞAN*
6. Sınıf Öğrencilerinin Dörtgenler Hakkındaki Geometrik Muhakeme Süreçleri
6th Grade Students' Geometrical Reasoning Processes About Quadrilaterals
- 266 *Berhu ERDOĞAN, Muzaffer SAHİN*
Yetişkin Bireylerde Narsisizm, Yakın İlişkiler ve Cinsellik
Narcissism, Close Relationships and Sexuality in Adult Individuals
- 288 *Rıfat IRAZ, Namık ATA*
Otantik Liderliğin Belediye Çalışanlarının Performansına Etkisinde Pozitif Psikolojik Sermayenin Rolü
The Role of Positive Psychological Capital in The Effect of Authentic Leadership on The Performance of Municipal Employees
- 319 *Polat YÜCEKAYA, Özkan İMAMOĞLU*
Mobbing ve Örgütsel Sessizliğin İş Performansına Etkisi: Çanak-kale İlinde Bir Araştırma
The Effect of Mobbing and Organizational Silence on Job Performance: A Research on Çanak-kale Province
- 353 *Fatih BAL, Damla ALKOÇ*
Aleksitimik Belirtilerin Yordanmasında Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Ruminasyonun Rolünün İncelenmesi
Negative Automatic Thoughts and The Role of Rumination In The Prediction Of Alexythmic Symptoms
- 370 *Selahattin YAKUT*
Mevsimsellik Ve Dindarlık İlişkisi
Relationship Between Seasonality And Piety
- 397 *Ömer Murat ÖTER, Abidin DAĞLI*
Hizmetkâr Okul Liderliği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması
Servant School Leadership: A Scale Development Study
- 424 *Mihriban HATUNOĞLU, Salih YEŞİL*
Bilgi Paylaşımını Etkileyen Faktörlerin Bilgi Paylaşımı Üzerine Etkisi: Bir Alan Araştırması
The Effects of Factors Influencing Knowledge Sharing on The Knowledge Sharing: A Field Research

- 465 Berivan TATAR, Büşra MÜCELDİLİ, Oya ERDİL
#İşimisev(m)iyorum: Banka Sektöründe Çalışanların Online Yorumları Üzerine Bir İçerik Analizi
#I(dont)loveyjob: A Content Analysis On Online Reviews of Employees in the Banking Sector
- 490 Şule Betül TOSUNTAŞ, Emrah EMİRTEKİN, Kağan KİRCABURUN
Kodlama Eğitiminde İşbirlikli Öğrenme Yaklaşımı: Eşli Kodlama
Collaborative Learning Approach in Coding Education: Pair Programming
- 516 Onur AKÇAKAYA, Zeynep ECER
Vatandaşların Yerel Hizmetlere Yönelik Memnuniyet Algıları Üzerine Bir Araştırma: Kars Belediyesi Örneği
A Research on Citizens' Perceptions of Satisfaction for Local Services: The Case of Kars Municipality
- 544 Umut GÜL
Youtube'da Şiddetin Görünürlüğü: "Kışkırtma" Videolarına Dair Bir İnceleme
Visibility of Violence on Youtube: An Analysis of "Challenge" Videos
- 571 Recep Fatih KAYHAN, Sait BARDAKÇI, Çağdaş CAZ
Türk Futbolunda Video Yardımcı Hakem (VAR) Uygulamasına Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi
Development of The Attitude Scale Towards Video Assistant Referee (Var) in Turkish Football
- 597 Gülsüm ŞİMŞEK
1984'den Günümüze Türkiye'de "Siyaset" Disipliniyle İlgili Tezlere Genel Bir Bakış: "Siyasi Parti" Odaklı Doktora Tezlerinin İçerik Analizi
An Overview Of The Theses Related "Politics" Discipline In Turkey From 1984 To The Present: Content Analysis Of Phd Theses Focused "Political Party"
- 633 Levent MEMİŞ, Sıla GÜLCAN
Kentsel Alanda Çocuk ve Çocuk Oyun Alanları: Giresun Merkez İlçe Örneğinde Bir Araştırma
Children and Playgrounds in the Urban Area: A Study in the Case of Giresun Central District
- 672 Asu ALTUNOĞLU
Yükseköğretimde Kapsayıcılığın Uygulanabilirliği Üzerine bir Tartışma
Applicability of Inclusiveness in Higher Education
- 700 Ozan KAVSIRACI
İstihbarat Süreci ve İnsan Kaynaklı İstihbaratın Analizi
Intelligence Process and Analysis of Human Intelligence
- 720 Gülşen KIRPIK, Mehmet Ali DOĞAN
Çalışanın Stres Düzeyi ile İş Performansı Arasında Bir İlişki Var mı? Eczacılık Mesleğine Yönelik Bir Literatür Taraması
Is There A Relationship Between the Employee's Stress Level and Job Performance? A Literature Scanning for the Pharmaceutical Profession

- 744 *Esra SAĞLAM*
Diaspora Politikalarına Yönelik Çağdaş Kuramsal Yaklaşımlar ve Türk Diaspora Politikası
Contemporary Theoretical Approaches to Diaspora Policies and Turkish Diaspora Policy
- 775 *Bariş ŞENTUNA*
Baudrillard Bağlamında Hiper-Gerçeklik Kuramının Futbol İzleyicileri Üzerine Etkisi
The Effects of Theory of Hyper-Reality on Football Viewers in the Context of Baudrillard
- 791 *İbrahim Hüseyin CANSEVER, Aslı METİN, Merve KİŞ*
Tıp Öğrencilerinin Tıpta Uzmanlık Tercihlerini Etkileyen Faktörler Üzerine Sistemik Derleme
Systematic Review On Factors Affecting Medical Students Preferences In Medical Specialization
- 813 *Ahmet Selim Kadioğlu*
Türk-İslam Sentezi'nin Oluşum ve Gelişim Süreci
Formation and Development Process of Turkish-Islamic Synthesis

Bu sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Vol. 16 Issue 27)

Editör olarak bu sayımızda yayınlanan makalelere anonim hakemlik yapan aşağıdaki hakemlere teşekkür ederiz.

The Editor wish to thank the following reviewers for their anonymous evaluations of papers in this issue

Abdullah MERT	Uşak Üniversitesi
Adem PEKER	Osmaniye Korkutata Üniversitesi
Ahmet AVCI	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Ahmet Yasin ŞENYURT	Balıkesir Üniversitesi
Ali Gürel GÖKSEL	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Ayşe Sibel DEMİRTAŞ	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Buğra SARI	Polis Akademisi
Cemal ÖZTÜRK	Polis Akademisi
Cezmi ÜNAL	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Derya ÖZLEM YAZLIK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University
Dilek DÖNMEZ POLAT	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Durmuş ÜMMET	Marmara Üniversitesi
Emre YAKUT	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Enes BAYRAKLI	Türk-Alman Üniversitesi
Ergün KARA	Osmaniye Korkutata Üniversitesi
Erhan TUNÇ	Gaziantep Üniversitesi
Fahri ÇAKI	Balıkesir Üniversitesi
Filiz GÜLTEKİN	Trakya Üniversitesi
Fuat GÜLLÜPINAR	Gazi Üniversitesi
Gülşah TAŞÇI	Erciyes Üniversitesi
Hatice ÖZTEKE KOZAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Hayat AYAR ŞENTÜRK	Yıldız Teknik Üniversitesi
Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK	Yozgat Bozok Üniversitesi
İbrahim TANRIKULU	Gaziantep Üniversitesi
Kemal ÖZTEMEL	Gazi Üniversitesi
Kemaleddin TAŞ	Süleyman Demirel Üniversitesi
Kerem ÖZBEY	Artvin Çoruh Üniversitesi
Levent TANYERİ	Marmara Üniversitesi
Mehmet GÜVEN	Gazi Üniversitesi
Muhammed TURHAN	Fırat Üniversitesi
Muradiye ATES	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Mustafa AKDAĞ	Erciyes Üniversitesi
Mustafa CANER	Akdeniz Üniversitesi
Mustafa Güçlü	Necmettin Erbakan Üniversitesi

MUSTAFA ŞANAL	Giresun Üniversitesi
Mustafa TAŞLIYAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Mustafa ULU	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Mustafa UZOĞLU	Giresun Üniversitesi
Mustafa ÜNVERDİ	Gaziantep Üniversitesi
Mutlu BİNARK	Hacettepe Üniversitesi
MÜJDAT AVCI	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Nurdan ORAL KARA	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Nuşin UNCU	Adana Alparslan Türkeş Bilim Ve Teknoloji Üniversitesi
Osman Murat GÜVENİR	Başkent Üniversitesi
Özgür DEMİRTAŞ	Sabancı Üniversitesi
Öznur GÜLEN ERTOSUN	Gebze Teknik Üniversitesi
Ramazan ERDEM	Süleyman Demirel Üniversitesi
Serdar YENER	Sinop Üniversitesi
Serhat ARSLAN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Suat GEZGİN	Yeditepe Üniversitesi
Süleyman GÖKSOY	Düzce Üniversitesi
Sümeyye ÖZMEN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Şenol ORAKCI	Aksaray Üniversitesi
Tahir AKGEMCİ	Selçuk Üniversitesi
Tarık KIŞLA	Ege Üniversitesi
Tevfik UZUN	Giresun Üniversitesi
Ümit ARKLAN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Veysel KURT	Uludağ Üniversitesi
Yalçın DİLEKLİ	Aksaray Üniversitesi
Yasemin IŞIKÇI	Giresun Üniversitesi
Yasin ŞEHİTOĞLU	Pamukkale Üniversitesi
Zafer Çelik	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Zeynep YILMAZ ÖZTÜRK	Gaziantep Üniversitesi
Zülfü DEMİRTAŞ	Fırat Üniversitesi

Editörden

2020 yılının yedinci sayısı ile yeniden karşınızdayız. Yıllar önce yayın hayatına başlarken araştırmacıların toplumla ilgili bilimsel temelli ürettikleri bilgilerin daha fazla okuyucu ve araştırmacıya ulaştırılmasında bir referans noktası olma hedefini belirleyen OPUS, 2020 yılının yedinci sayısı olan 27. Sayı ile bu hedefinde kararlı adımlarla ilerlemeye devam etmektedir.

27. sayımızda yine topluma dair problemleri (eğitim bilimleri, sosyoloji, psikoloji, yönetim bilimi alanlarından) disiplinler veya disiplinlerarası ele alan 30 kuramsal ve uygulamalı çalışmayla toplum araştırmalarına önemli katkılar sağladığımızı düşünmekteyiz.

OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi yayın periyodunu değiştirerek, aylık periyotta yılda 12 sayı olarak yayınlanacaktır. Tüm yazar, hakem ve okuyucularımızın bilgisine sunarız.

Bildiğiniz üzere OPUS makale takip ve yayın süreci Dergipark üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda daha önceki yıllarda yayımlanmış makalelerde yazarlar tarafından talep edilen düzeltmeler (Kaynakça eksikliği vb.) hemen yerine getirilmekteydi. Ancak Dergipark 2018 yılından itibaren sayı yayımlandıktan sonra düzeltmeler için süreyi beş güne sınırlandırmıştır. Bu sürenin dışında düzeltme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle yayımlandıktan sonra makalesinde düzeltme talebinde bulunan yazarlarımızdan düzeltme metni talep edilmekte ve bu metinlere bu sayıdan itibaren çıkacak ilk sayılarda yer verilmektedir.

Diğer taraftan 2018 yılı içerisinde titiz ve şeffaf akademik yayıncılık ilkeleri kapsamında OPUS yayın etiği ve yayın ilkelerimizi derginin web sayfasından tüm paydaşlarımızla paylaşmıştık. OPUS yayın etiği bölümündeki etik ilkelere yönelik standartlara, yayıncı ve editörler olarak bağlı kalacağımızı belirtip diğer paydaşlarımızdan da aynı hassasiyeti beklemekteyiz. Özellikle dergimize çok değerli katkılar veren hakemlerimizden yayın değerlendirme ilkeleri konusunda biraz daha hassas olmalarını rica ediyoruz.

OPUS'un 27. Sayısında emeği geçen tüm yazar, hakem ve çalışanlara teşekkür ederiz.

Editörler

Factors That Influence Teachers' Multicultural Teaching Practices

DOI: 10.26466/opus.687625

*

Soner Yıldırım * - Erdoğan Tezci**

* Ass. Prof. Dr., Faculty of Education, Prizren "Ukshin Hoti" University, Kosovo

E-Posta: soner.yildirim@uni-prizren.com

ORCID: [0000-0003-4720-0045](https://orcid.org/0000-0003-4720-0045)

** Prof. Dr., Necatibey Faculty of Education, Balıkesir University, Turkey

E-Posta: erdogan.tezci@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-2055-0192](https://orcid.org/0000-0003-2055-0192)

Abstract

Kosovo is one of the countries with a multicultural social structure. This multicultural social structure is naturally reflected in schools and classrooms. Classes with a multicultural structure can affect teachers' teaching-learning conceptions. Teachers' perspective and knowledge on multiculturalism also shape the understanding of multicultural education. In this study, it is aimed to determine teachers' level of knowledge, belief, attitude and self-efficacy in Kosovo about multicultural education. The study was carried out with 975 Albanian, Turkish and Bosnian volunteer teachers working in Kosovo. The data were collected using six scales that were developed by Yıldırım and Tezci. Research data were analyzed with path analysis. At the end of the study, it was found that teachers' knowledge of multicultural education, conceptual information about cultural differences, belief about the necessity of multicultural education, attitude towards cultural differences, and self-efficacy perception were related to multicultural education and they highly used in-class multicultural teaching practices. The moderately positive relationship between the variables was determined. It was also reached that all of these variables predicted multicultural classroom teaching practices. And finally, it was found that developing teachers' perceptions of self-efficacy, knowledge and belief about multicultural program implementations was more important.

Keywords: *Multicultural education, self-efficacy for multicultural education, attitudes towards education for diversity, belief for multicultural education, Kosovo*

Öğretmenlerin Çok Kültürlü Eğitim Uygulamalarını Etkileyen Faktörler

*

Öz

Kosova çokkültürlü toplumsal yapıya sahip ülkelerden biridir. Bu çok kültürlü toplumsal yapı, doğal olarak okullara ve sınıflara da yansımaktadır. Çok kültürlü yapıya sahip sınıflar, öğretmenlerin öğretim-öğrenme anlayışlarını etkileyebilmektedir. Öğretmenlerin çokkültürlülüğe bakış açısı ve bilgisi de çokkültürlü eğitim anlayışını şekillendirmektedir. Bu çalışmada, öğretmenlerin Kosova'da çok kültürlü eğitim hakkındaki bilgi, inanç, tutum ve öz-yeterlik düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, Kosova'da çalışan 975 Türk, Arnavut ve Boşnak gönüllü öğretmenlerle gerçekleştirilmiştir. Veriler, Yıldırım ve Tezci tarafından geliştirilen altı farklı ölçek kullanılarak toplanmıştır. Araştırma verileri yol analizi ile analiz edilmiştir. Çalışmanın sonunda öğretmenlerin çok kültürlü eğitim bilgisi, kültürel farklılıklar hakkında kavramsal bilgi, çok kültürlü eğitimin gerekliliği hakkındaki inanç, kültürel farklılıklara karşı tutum ve öz-yeterlik algısı çok kültürlü eğitim ile ilişkili bulunmuştur. Değişkenler arasında orta derecede pozitif ilişki saptanmıştır. Değişkenlerin çok kültürlü sınıf öğretimi uygulamalarını üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Son olarak, öğretmenlerin çok kültürlü eğitim uygulamalarında bilgi, inanç ve öz-yeterlik algılarının geliştirilmesinin önemli olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çok kültürlü eğitim, çok kültürlü eğitim için öz-yeterlik, eğitime yönelik tutumlar, çok kültürlü eğitime olan inanç, Kosova

Introduction

Within the same society, communities develop different cultures according to their common backgrounds, the region they live in, their fields of economic activity and their socio-economic status. "This structure, which is formed by gathering different cultures, is examined within the perspective of multiculturalism" (Basarir, 2012, p. 4). Although multiculturalism is a concept that emerged in the historical process along with European Middle Ages enlightenment (Aytac, 2009; Banks, 2001; Keskin and Yaman, 2014), it is seen that it is difficult to make a common definition like the concept of culture. Multiculturalism, due to the nature of language, religion, race, social status, history and geography in terms of individuals from different cultures to have the ability to live together and consciousness, alienation and identity can lead to problems such as complexity (Kymlicka, 2004; Tekinalp, 2005). In this sense, multiculturalism is considered important element for tolerance and social peace in societies coming from different cultural background. Education has key role in developing and keeping tolerance and social peace. Therefore multicultural education becomes important.

Multicultural education has come to the agenda in order to eliminate the problems caused by different cultures and to ensure that individuals benefit from multiculturalism (Banks, 2013; Bennett, 1999; Nieto, 1994). Multicultural education especially curriculum is a reform movement designed to bring about major fundamental changes and regulations in the education system. Research shows that all schools need to be reformed in order to implement multicultural education effectively (Banks, 2011; Gillborn, 2008; Nieto, 2012). In this context, teachers' knowledge levels, behaviors, beliefs, attitudes and self-efficacy perception have the potential to affect the reform efforts of multicultural education (Brown, 2007; Polat, 2009). Because it is the teacher who will implement the education program, choose the appropriate methods and techniques for teaching cultural differences, choose the tools and materials and create the learning environment and measure and evaluate the learning (Banks, 2007; Benediktsson, 2019; Gay, 1994; Neuharth-Pritchett, Reiff, and Pearson, 2001).

Being a teacher sensitive to multiculturalism, changing the mindset and behavior of people including their belief and attitude at the same time re-

quires self-efficacy (Polat, 2009). For this reason, teachers should have an understanding of multiculturalism, multicultural education and professional knowledge and skills, this is one of the most important factors affecting the success of multicultural education programs. Teachers' belief in the need to protect, develop and support each culture is of great importance in learning environments where students' cultural differences and diversity are at the forefront. In studies, it was determined that teachers who received education on multiculturalism in pre-service or in-service training process had positive changes in their attitudes, beliefs and discourse towards cultural differences in their professional lives (Middleton, 2001; Valentiin, 2006).

Teachers should have a positive attitude within the classroom as well as their knowledge, perception and beliefs about cultural differences. The responses of the teachers to students from different socioeconomic and cultural groups, the positive and negative behaviors they exhibit, their ethnicity and attitude towards differences affect the students (Findikci, 1991; Orakcı, 2015; Shields, 2004; Sozer, 1996). It is equally important to be tolerant towards students with different cultural characteristics and to reflect this in their behaviors towards students.

Another characteristic of teachers for effective teaching in multicultural education is their self-efficacy perception towards multicultural education. The concept of self-efficacy as a belief is based on Bandura's Social Learning Theory (Morgil, Secken, and Yucel, 2004). Self-efficacy is a characteristic that is effective in the form of behaviors. In other words, it is a teacher's assessment of his/her own competences about how to overcome the problems that he/she may face in the future learning environments (Askar and Umay, 2002; Bandura, 1993, 1997,). Self-efficacy develops through experiences and they make judgments about the ability of teachers to use these skills as a result of their experiences (Bjorklund, 2000; Dilekli and Tezci, 2016). In this context, teachers who have a high self-efficacy perception will be able to organize appropriate learning experiences by using many different types teaching methods and techniques to students who have different culture, language, religion and ethnic affiliation by creating a positive classroom environment and will be able to evaluate whether the students have won the desired behaviors (Arı and Saban, 2000; Yılmaz, Köseoğlu, Gerçek, and Soran, 2004).

Although the cultural differences mentioned in each society are more or less the same, these differences are more evident in some countries and the social structure is built on this cultural diversity. Naturally, this diversity is reflected in schools and classes. One of the countries with the most cultural differences is Kosovo because “Turks, Albanians, and Bosnians coming from different ethnic origins such as Rom, Gorani, and Serb are living together in Kosovo” (Koro and Safci, 2008, p. 17). Multicultural education in societies, where cultural diversity is high, is important in terms of meeting the learning needs of students and developing the culture of living together. The existence of multicultural education program schemes does not mean that this education is implemented effectively. The program design is as important as multicultural education takes in practice. Therefore, it is aimed to determine the classroom practices of the teachers who are the implementers of the programs and the factors (e.g., knowledge, belief, attitude, self-efficacy) affecting them.

Theoretical Framework

Multicultural education refers to the ideas and approaches that advocate the participation of multicultural policies in education. Multicultural education is the most important tool for capturing this change of multicultural policy in education (Ergun, 2014; Fidan, 2012). Multicultural education is a reform movement designed to bring about some basic changes in the education system (Banks, 2011; Gillborn, 2008; Nieto, 2012). Multicultural education argues that all students should have equal educational opportunities regardless of language, religion, race, sexual orientation and culture. Banks (2013) stated that multicultural education focuses on the ethnic group, social class, sexual orientation, religion, language and culture, how it affects students' learning and behavior change in the classroom environment.

Banks (2013) stated that multicultural curriculum content has come a long way in schools, and in most universities and primary schools, multicultural education content has achieved significant successes in recent years. Johnson (2008) stated that in addition to the usual practices of the teachers working in educational institutions, they gave assignments related to the works written by the authors of different colors, prepared lesson activities suitable for different cultures and valued diversity. There are different ap-

proaches used to integrate these cultural and racial values into the program content.

Banks and Banks (1989) indicated that there are many approaches to integrating different ethnic, racial and cultural content into educational programs and that these approaches are supportive approach, contributing approach, transformation approach, decision-making and social action approach. Supportive approach is one of the most commonly used approaches. Ethnic heroes, special days and celebrations in this approach are placed in the general education program without changing the basic framework of the education program. It can be said that a supportive approach is used very often because it is easily integrated into the education program. In spite of this advantage of a supportive approach, it is criticized that students from different cultures do not allow them to develop a universal perspective. This approach does not address issues such as poverty, inequality, racism, discrimination or victimization. Instead, content is transferred to different cultures. The contributing approach emerges when the perspectives of different cultural and ethnic values are added without changing the draft of the education program. This approach shares the disadvantages of the supportive approach. It also fails to help students to examine societies with different ethnic groups (Banks and Banks, 1989; De La Torre, 1996).

The transformation approach is different from both supportive and contributing approach. This approach changes the basic assumptions of the education program and aims to enable students to see different understandings from various perspectives. At the same time, this approach attempts to instill the content and perspectives of different ethnic groups that will help to increase students' positive perceptions of societies belonging to different cultures. The decision-making and social action approach, which encompasses all elements of the transformation approach, adds the need for students to decide and act on the issues related to the concepts they work with (Olson, 2001).

The young generations who will be educated through multicultural education in schools will be able to produce solutions to problems in the country and society. Youngdan and Hi-Won (2010), who explain why multicultural education is necessary in three articles, is the first that helps to establish a bond of friendship among students from different cultures and ethnic groups; the latter contributed to the prevention of cultural conflicts in cul-

turally diverse societies; and the third contributed to the integration of different cultures. Multicultural education is needed as multicultural communities offer a more reliable and broad cultural unification. In this context, research on multicultural education shows that multicultural education enhances cooperation among students from different culture in the classroom environment and improves positive perspective towards cultural diversity (Asante, 1992; Banks, 2013; Gay, 2002, 2013; Lloyd, 2002).

Curriculum development for multicultural education and reform efforts in education have been initiated (Gay, 1994; Sharma, 2011). In the learning environment, teachers implementing the curriculum have great responsibilities in the achievement of the success of the curriculum to be applied for the teaching of cultural differences (Brown and Kysilka, 2002). Teachers are expected to create a learning environment that will ensure equality of opportunity by providing tolerance and respect for multicultural education, positive attitudes, knowledge, skills and at the same time creating behavior change in line with the profession (Gay, 2002; Karacabey et al., 2019; Unlu and Ortem, 2013). Teachers working in educational institutions should be aware of how the curriculum they are implementing affect each other. The teacher should have the knowledge and skills to change some or all of these elements in order to improve the teaching and learning process. Research shows that teachers' knowledge affects their teaching practices (Fennema and Franke, 1992; Kaya and Aydın, 2014; Lloyd and Wilson, 1998; Rowland et al., 2005). Teachers' knowledge about teaching and conceptual information about differences will contribute to the understanding of the program more accurately and include multicultural teaching practices in the classroom. Therefore, it can be said:

- H1: Teachers' knowledge of multicultural education is a positive predictor of classroom teaching practices.
- H2: Teachers' conceptual levels of knowledge about cultural differences are a positive predictor of classroom teaching practices.

Teachers' knowledge about multiculturalism is also effective in forming beliefs and attitudes (Ernest, 1989). Fishbein (1967) distinguishes belief and attitudes and draws attention to the formation of beliefs and attitudes. Goodenough (1963) treats beliefs as propositions that they regard as right

and describes them as references they use in evaluating the future or as references they use to evaluate the behavior of others. Nespor (1987) pointed out that the beliefs and attitudes of individuals are formed from past experiences. The knowledge and experiences of individuals on a subject will affect their beliefs and attitudes (Anderson, 2005; Anderson et al., 2005). In the literature, it is tried to reveal the different dimensions of the characteristics that the teacher should have (Küçükahmet, 1976; Özdemir and Yalın, 1999). In the studies on teacher qualifications, it is revealed that teachers' knowledge about cultural differences, attitudes and self-efficacy beliefs towards the teaching profession are important variables for their success in the teaching profession. Bang, Ellinger, Hadjimarcou and Traichal (2000) emphasized the importance of knowledge in the formation of behaviors such as beliefs and attitudes. Green (1971) stated that the beliefs of the individual were shaped according to their knowledge. Many studies in the literature (e.g., McLeod, 1992; Wenner, 1993; Wilkins, 2008) reveal that there is a positive relationship between knowledge and attitudes and beliefs. Moore and Reeves-Kazelskis (1992), in an experimental study, concluded that formal education designed and effective in the teaching of cultural differences has the potential to influence and change teachers' beliefs. In this context, it can be said:

- H3: Teachers' knowledge of multicultural education is a positive predictor of beliefs about the necessity of multicultural education.
- H4: Teachers' conceptual level of knowledge about cultural differences is a positive predictor of beliefs about the necessity of multicultural education.
- H5: Teachers' knowledge of multicultural education is a positive predictor of attitudes towards cultural differences.
- H6: Teachers' conceptual levels of knowledge about cultural differences are a positive predictor of attitudes towards cultural differences.

According to Bandura (1993, p. 120), the concept of self-efficacy has been defined as, "individual judgments on how well individuals can do what is necessary to deal with possible situations." Bandura (1997) pointed out that the performance of individuals with a high level of judgment about themselves in performing a job or task will be higher. Therefore, it can be said

that self-efficacy is an important factor in terms of success. Tschannen-Moran and Woolfolk Hoy (2001, p. 473) defined teacher's self-efficacy as "the teacher's judgment on his/her ability to create the desired results, such as loyalty and learning in the student." Self-efficacy beliefs of individuals can be shaped according to direct and indirect experiences (Moore and Reeves-Kazelskis, 1992). Bandura (1988), who explains the factors in self-efficacy perceptions, lists them as beliefs, experiences, and social persuasive emotional state factors. Studies also found that knowledge is important in the formation of self-efficacy beliefs (Abbit, 2011; Lee-Endres, Endres, Chowdhury and Alam, 2007; Swackhamer et al., 2009). It can be said:

- H7: Teachers' knowledge of multicultural education is a positive predictor of self-efficacy perception of multicultural education.
- H8: Teachers' conceptual knowledge of cultural differences is a positive predictor of self-efficacy perceptions of multicultural education.

Teachers' knowledge and beliefs about cultural differences, as well as their positive attitude, which adopts students' differences and approach them with tolerance, is also an important factor in the implementation of multicultural programs. The effective implementation of multicultural curriculum in the classroom depends on the teachers who practice it and their acceptance of the differences (Villages and Lucas, 2002; Wang, 2004). Teachers' beliefs that are the implementers of multicultural curriculum contribute to the development of attitudes. Richardson (1996) emphasized the role of beliefs in the formation of attitudes. According to Pajares (1992), values and understandings are shaped according to beliefs. He pointed out that these concepts also direct the behavior of the person. Ernest (1989) also stated that beliefs and attitudes directly affect instructional practices.

It is known that teachers' beliefs and attitudes towards teaching cultural differences are important in terms of affecting the lives of students and their families as well as affecting their professional lives (Findikci, 1991; Ulgen, 1995). Teachers' attitude and their beliefs are other factors affecting the success of multicultural education programs (Bryan and Atwater, 2002; Yilmaz and Tosun, 2013). Teachers' responses to students from different socio-economic and cultural groups, positive and negative behaviors, their ethnic-

ity and attitudes towards differences affect the students (Findikci, 1991; Kaya and Aydın, 2014; Shields, 2004; Sözer, 1996). Babacan (1999) draws attention to the fact that in an educational environment where the attitude is not taken into consideration, teachers will face significant difficulties in achieving equal opportunities, creating learning experiences specific to each culture and carrying out teaching activities.

Peck and Tucker (1973) determined that attitudes have an impact on classroom behaviors based on research. In addition, the teacher's beliefs, intellectual attitude, emotional reactions, various habits and attitude affect the student (Wang, 2004). Teachers' reactions to a situation or students from different race, language, gender and culture deeply affect students (Bryan and Atwater, 2002). Teachers, who are aware that they have different backgrounds and accept the differences naturally, have different backgrounds and offer high quality and different learning opportunities to students (Atwater, 1995; Atwater and Brown, 1999; Foster, 1997). It can be said that students are required to have different gender, nationality, ethnic origin, beliefs, traditions and learning experiences until they come to class with different experiences and to accept it as natural in multicultural classroom teaching practices (McCray and Beachum, 2010; Ramirez and Gallardo, 2001). Teachers' acceptance and respect of differences, believing that multiculturalism is wealthy, will open the door to applications to reduce the differences of achievement among students. From this perspective, it might be said:

- H9: Teachers' belief about the necessity of multicultural education is a positive predictor of their attitudes towards cultural differences.
- H10: Teachers' belief about the necessity of multicultural education is a positive predictor of multicultural classroom teaching practices.
- H11: Teachers' attitudes toward cultural differences are a positive predictor of multicultural classroom teaching practices.

Another teacher characteristic for effective teaching in multicultural education is their self-efficacy perception towards multicultural education. Self-efficacy is another characteristic that is effective in the formation of behaviors. In some researches, self-efficacy between high and low teachers, learning environment, using new methods and techniques, providing feedback

to students with learning difficulties show that there are differences (Gulebaglan, 2003; Kaufak and Eggen, 1998; Schunk, 1990; Yilmaz et al., 2004). Teachers with high self-efficacy are able to use and apply these variables effectively. Bandura (1997) states that teachers' perceptions of self-efficacy are not only about explaining the subject by explaining the subject, but also that the creative thinking of the students in the learning process by providing the classroom order, using the tools and adding support to the learning environment. In addition, it can be said that the teacher's self-efficacy belief towards multicultural education influences his/her classroom behaviors towards students from different cultures, how they treat all individuals fairly and equally, and how they develop positive attitudes towards teaching. Also, it is stated that the teacher's high self-efficacy belief about teaching cultural differences affect the students who have negative attitudes towards cultural differences and the learning process on achieving their goals effectively and successfully (Kurt, 2009). Demirtas, Ozer and Comert (2011) stated that teachers' self-efficacy perception was directing their behaviors as well as their skills and attitudes. Many research about teachers' attitudes to self-efficacy perception (Guskey, 1988; Holden and Rada 2011; Rimm-Kaufman and Sawyer, 2004; Yesilyurt, Ulas, and Akan, 2016) and teaching and learning (Moseley, Reinke, and Bookout, 2002; Seferoglu and Akbiyik, 2005; Wade, 1995; Woolfolk-Hoy, 2000) were carried out. Therefore, it can be said:

- H12: Teachers' perceptions of self-efficacy towards multicultural education are positive predictors of their attitudes towards cultural differences.
- H13: Teachers' perceptions of self-efficacy towards multicultural education are positive predictors of classroom teaching practices.

Method

Reviving the literature regarding multicultural education and the factors affecting the implementation of multicultural education program provided several hypotheses to test. In order to test these hypotheses, this qualitative and quasi-experimental study was conducted. In the following sections, the sample, the data collection tools, and the process of handling data were explained.

Sample

The research was conducted with teachers working in Kosovo. Research data were collected from volunteer teachers in schools in Prizren and Prishtina as well as in Reçane, Restelisa and Mamuşa districts at the end of the academic year. Data were collected by researchers visiting schools. Data were collected from 1005 teachers but as 30 forms were not fully answered, 975 teachers' responses were analyzed. 556 (57.03%) of the teachers were female; 419 (42.97%) of them were male. 196 of the teachers (20.10%) were of Turkish origin, 606 (62.15%) were Albanians, and 173 (17.74%) were reported themselves as Bosnian.

Data Collection Tools

Six different (knowledge, belief, attitude, self-efficacy, classroom practice) data collection tools were used in the study. These are the Conceptual Knowledge about Multiculturalism scale to determine how well teachers know the concepts of multiculturalism and the Knowledge of Multicultural Teaching scale to determine what multicultural education is. These two scales are based on subjective expressions. The scales are rated as 5 = Very good, 4 = Good, 3 = A little, 2 = Less, and 1 = None. In order to determine teachers' beliefs and attitudes related to multicultural education, "Belief about the Necessity of Multicultural Education" and "Attitude towards Cultural Differences and Multicultural Education Self-Efficacy" scales were used. In addition, "Multicultural Classroom Practices Scale" was used to determine the extent to which teachers were involved in multicultural education within the classroom. Multicultural Classroom Practices Scale is Likert-type scale and the options are from 5 = Strongly Agree to 1 = Strongly Disagree. The scales were developed in the Kosovo culture by Yıldırım and Tezci (2016, 2017). The scales developed by the researchers were first analyzed by explanatory factor analysis. After that, reliability and item analysis were performed. The general data about the structural properties of the scales are presented in Table 1.

Table 1. Data Related to Characteristics of the Scales

Scale	Factors	Number of Items	Explained % Variance	Cronbach Alpha	Reliability of Data in this Study
Conceptual Knowledge	Concepts of Cultural Differences	9	32.603	.87	.91
	General Culture Concepts	3	19.438	.68	.90
	Entire	12	52.041	.88	.92
Teaching Knowledge	Knowing Cultural Property	9	23.080	.88	.88
	Understanding of Cultural Differences	5	16.100	.80	.92
	Separation of Individual Differences	5	11.678	.66	.82
	Entire	19	50.858	.90	.89
Multicultural Classroom Practice	Technical use of Methods	7	18.401	.81	.89
	Designing Activity	5	18.031	.81	.88
	Considering Individual Differences	6	16.433	.80	.92
	Entire	18	52.865	.87	.93
Belief	Individual Rights Belief	4	23.362	.67	.86
	Belief That There Is General Right for People	5	22.217	.63	.78
	Entire	9	45.583	.75	.82
Attitude	Negative Judgment Regarding Cultural Differences	7	20.871	.78	.90
	Adopting Cultural Differences	5	15.024	.70	.88
	Ignoring Cultural Differences	4	14.935	.70	.91
	Attitude Scale General	16	50.831	.73	.93
Self Efficacy	Designing Activities	5	19.507	.76	.94
	Management of Cultural Differences	5	17.181	.69	.88
	Understanding Differences	3	16.695	.73	.89
	Self-Efficacy Scale General	13	53.384	.88	.88

The results of the CFA analysis conducted by Yıldırım and Tezci (2016, 2017) following the analysis of the EFA have been reported to test the structures identified and to obtain a good level of fit indices. The reliability of the scales was high, and the reliability of the data was high.

Data Collection and Analysis

Path analyses were administrated for teaching multicultural knowledge, conceptual knowledge, belief, self-efficacy and attitude variables. Path anal-

ysis was developed to explain the relationships between observed variables (Wright, 1921, 1934). The observed variables are the variables that the researcher can measure or observe directly. The variables include measurement errors. Path analysis allows the separation of direct and indirect relationships between dependent and independent variables and control of the error variable. The model in Figure 1 was tested based on the hypotheses of the study.

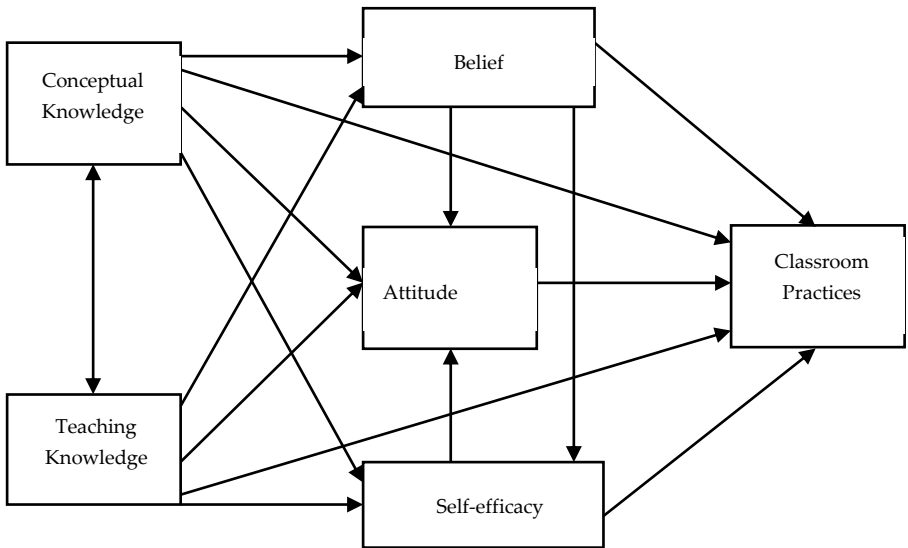

Figure 1. Path model to be tested.

Conceptual knowledge and multicultural teaching knowledge in the model are external variables, whereas belief, attitude, self-efficacy and classroom practices are internal variables. The power to predict the belief, self-efficacy, and belief in conceptual knowledge and multicultural teaching knowledge, the power of belief to predict attitudes and self-efficacy, the power of self-efficacy to predict the attitude, and the predictive power of these variables in the classroom practices for multicultural education were analyzed.

Findings

Descriptive Analysis Results

Descriptive statistics results of teachers' knowledge of multicultural education, conceptual knowledge, belief, attitude, self-efficacy and classroom practices were given in Table 2.

Table 2. Descriptive Analysis Results

Scales	Mean (M)	Standard Deviation (SD)	Skewness	Kurtosis
Multicultural Teaching Knowledge	4.05	.56	-.710	.737
Conceptual Knowledge of Multiculturalism	3.98	.67	-.578	.130
Belief in the Need for Multicultural Education	4.37	.47	-.747	1.450
Attitudes Towards Cultural Differences	3.59	.37	-.029	.724
Self-efficacy Perceptions for Multicultural Education	4.14	.53	-.563	.792
Multicultural Classroom Practice	4.01	.57	-.718	1.002

The average level of knowledge of teachers about multicultural education ($M = 4.05$, $sd = .56$) was high. It was observed that the conceptual knowledge of the teachers about multiculturalism ($M = 3.98$, $sd = .67$) was high. The high level of knowledge of teachers about the education to be made on the basis of cultural differences in the classroom and the high level of conceptual knowledge about multiculturalism show the knowledge of how to do multicultural teaching in the classroom.

Teachers' beliefs about the necessity of multicultural education ($M = 4.37$, $sd = .47$), self-efficacy perceptions for multicultural education ($M = 4.14$, $sd = .53$) and the average of multicultural education practices in the classroom ($M = 4.01$, $sd = .57$) were high. The results of the descriptive analysis showed that the teachers' average of the attitudes towards cultural differences ($M = 3.59$, $sd = .37$) was not as high as the other variables.

Correlation Analysis

Pearson Moment Correlation Analysis was performed to determine the relationship between variables, multicultural teaching knowledge, concep-

tual knowledge about multiculturalism, belief in the need for multicultural education, attitudes towards cultural differences, self-efficacy perceptions for multicultural education, and multicultural classroom practices. The results of Pearson correlation analysis are presented in

Table 3. Correlation Analysis Results

Scale	Teaching Knowledge	Conceptual Knowledge	Attitude	Belief	Self-Efficacy Perception
Conceptual Knowledge	.569*				
Attitude	.298*	.265*			
Belief	.304*	.254*	.343*		
Self Efficacy	.518*	.436*	.353*	.510*	
Multicultural Classroom Practice	.388*	.254*	.326*	.445*	.582*

* $p < 0.05$

As a result of the correlation analysis, there was a moderate relationship between conceptual knowledge about multiculturalism and multicultural teaching knowledge ($r = .57, p < .01$) and self-efficacy perceptions for multicultural education ($r = .52, p < .01$). There was a low relationship between attitudes of teachers towards cultural differences with multicultural teaching knowledge ($r = .30, p < .01$), regarding the belief in the need for multicultural education ($r = .30, p < .01$) and multicultural classroom practice ($r = .39, p < .01$).

There was a low positive relationship between teachers' conceptual knowledge about multiculturalism and attitudes towards cultural differences ($r = .27, p < .01$), beliefs in the need for multicultural education ($r = .25, p < .01$), and multicultural classroom practice ($r = .25, p < .01$). In addition, a positive relationship between teachers' conceptual knowledge about multiculturalism and self-efficacy perceptions for multicultural education was found at moderate level ($r = .44, p < .01$). The relationships between teachers' attitudes towards cultural differences and beliefs in the need for multicultural education ($r = .34, p < .01$) and self-efficacy perceptions for multicultural education ($r = .35, p < .01$) were moderately positive.

The teachers' beliefs in the need for multicultural education were determined to have a moderate relationship with the self-efficacy perceptions for multicultural education ($r = .51, p < .01$) and multicultural classroom practices ($r = .45, p < .01$). There is a moderately positive ($r = .58, p < .01$) relationship

between self-efficacy perceptions for multicultural education and multicultural classroom practices.

Evaluation of structural model

Path analysis was conducted to determine which of the teachers' characteristics are the ones that affect classroom implementations in the context of multicultural education. Teaching and conceptual knowledge variables were excluded; beliefs, attitudes, self-efficacy and classroom practices were defined as intrinsic variables. The model with Chi-square value of 0.00 and RMSEA value of 0.00 as a result of the analysis was determined to have a perfect fit (Tabachnick and Fidell, 2007). Standardized path coefficients obtained as a result of established model and path analysis are given in Figure 2.

As can be seen in the path analysis diagram given in Figure 2, the variable that directly affects classroom practices for multicultural education at the highest level is self-efficacy ($\beta = .39$), followed by respectively belief ($\beta = .20$), teaching knowledge ($\beta = .18$), and attitude ($\beta = .06$). These variables were found to be positive and significant ($p < .05$). However, the effect size of attitude was quite low. The direct effect of the conceptual knowledge was negative and the effect size ($\beta = -.07$) was found to be significant ($p < .05$) but low. The conceptual knowledge explained 7.3% of the total (direct and indirect) variance of classroom practices for multicultural education. In total, the level of teaching knowledge explained 41% of the variance related to classroom practices for multicultural education. The level of belief directly explained 20% of the direct variance, 16% of the variance indirectly and 36% of the total variance. Self-efficacy explained 39% of the variance, indirectly 1.2%, and 40.2% in total. The relationship between conceptual knowledge and attitude was found to be significant among all variables. It was determined that all variables predicted both direct and indirect classroom practices.

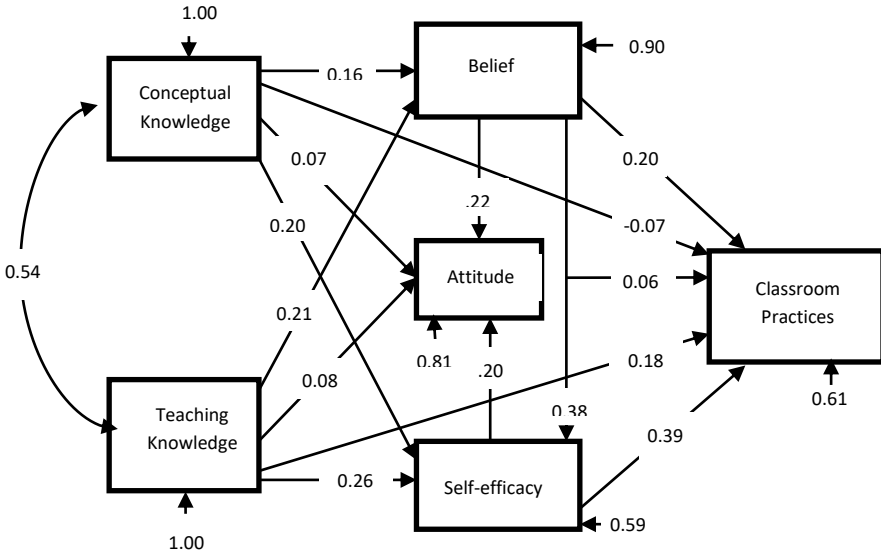

Figure 2. Standardized path diagram.

Path analysis results showed that conceptual knowledge, teaching knowledge, belief, attitude and self-efficacy had a significant effect in increasing the level of classroom practices for multicultural education. The most important effects were self-efficacy and belief. The most important effect on teachers' self-efficacy was belief ($\beta = .38$), followed by teaching knowledge ($\beta = .26$) and conceptual knowledge ($\beta = .20$). Both teaching knowledge ($\beta = .21$) and conceptual knowledge ($\beta = .16$) were effective on belief. While the effect of teaching knowledge ($\beta = .08$) and conceptual knowledge ($\beta = .07$) were low, the effect of belief ($\beta = .22$) and self-efficacy ($\beta = .20$) were found to be large. At the end of the analysis, all hypotheses were confirmed. Although the predictive power of some variables was low, the direct and indirect effects of all variables on multicultural classroom practices were significant.

Conclusion, Discussion And Recommendations

As a result of the analyses, it was found that teachers had a high level of knowledge about cultural differences and multicultural education. The high

level of teachers' knowledge of multicultural education and conceptual knowledge is important in terms of the beliefs and attitudes that will occur in this direction. In addition, the high level of knowledge of teachers will contribute to more effective multicultural classroom practices (Banks, 2001, 2013; Bennett, 1999; Gay and Howard, 2000). On the other hand, the high level of knowledge of teachers regarding multicultural education and cultural differences are considered important in terms of equal opportunity. Banks (2013) draws attention to this issue and emphasizes that students should have equal educational opportunities in the school regardless of gender, social class, race, and culture; and that different cultures enrich one nation.

Another finding of the study is that teachers' belief in the need for multicultural education and teacher attitude towards cultural differences are high. According to the results, it can be said that teachers' belief in the need for multicultural education and attitude towards cultural differences are positive, and that the differentiation between belief and attitude is low, and it is important for the success of multicultural classroom practices. In his study, Özgen (2012) stated that the most important factor in the success or failure of multicultural education is undoubtedly teachers. According to the results of the research, teachers' high level of belief in the need for multicultural education means that teachers have a strong belief in a way. According to Block and Hazelip (1995), once the belief system of teachers is formed, it is very difficult or impossible to change the teacher's belief. In this context, it can be said that the adoption of high level of belief and differences among the teachers in the need for multicultural education is an important driving force for multicultural classroom practices.

Damgaci and Aydin (2013), in their research in Turkey conducted on the university teaching staff, found out that teaching staff had higher attitudes. Babacan (1999) and Sozer (1996) pointed out that in the absence of attitudes, significant difficulties in ensuring equal opportunities, forming learning experiences specific to each culture, and carrying out teaching activities will be faced. Kaya (2013), Ciftci and Aydin (2014) showed that teachers had high level of attitudes towards multicultural education in their study with teachers. The high level of attitudes of teachers towards multicultural education is important in terms of providing multicultural classroom practices (Banks, 2013; Yıldırım and Tezci, 2016). In this study, it can be said that

teachers have high level of attitudes because being in a multicultural environment as Kosovo and being raised in a multicultural environment during their education processes were important factors. Similarly, Kervan (2017) in his study in Kosovo found that teachers' attitudes towards multicultural education were high and that attitudes were a significant predictor of teachers' teaching approaches.

According to the research results, teachers' perceptions of self-efficacy towards multicultural education were found to be high. The results of this study support the findings of many studies showing that the high level of self-efficacy towards multicultural education affects the activities towards this area in the literature (Bandura, 1997; Bozgeyikli, 2017; Kurt, 2009; Pajares, 1992). Kaya (2013), Bulut and Basbay (2015) stated that teachers found themselves sufficient in cultural differences and in multicultural education. Maatta (2008) also found similar findings in his study in Finland. The multicultural structure in Kosovo shows that teachers are already in multicultural education practices. Therefore, the fact that teachers are already in a structure in which they practice suggests that there will be an important factor in their high self-efficacy perception.

According to the results of the correlation and path analysis, it was determined that there was a medium level relationship between conceptual knowledge about cultural differences and teaching knowledge about multicultural education. Although teachers had high level of conceptual knowledge about cultural differences, their correlation with the teaching knowledge of teachers about multicultural education was not very high. However, it can be said that the existence of a moderate relationship between the conceptual knowledge and the teaching knowledge about multicultural education supports each other. There is a low level of relationship between knowledge levels and attitudes about multicultural education. The power of teachers' attitudes to predict the conceptual knowledge and teaching knowledge is low but meaningful. Although the direct effect on attitudes is low, the indirect effect is higher for both variables. Both self-efficacy and belief show that conceptual knowledge has an intermediary role in classroom practices. Babacan (1999) pointed out that teachers have low levels of knowledge, attitudes and beliefs towards multicultural education, they may have significant difficulties in providing equal opportunities in an educational environment, informing learning-specific experiences, and

teaching activities. Although there is a low correlation between conceptual knowledge and teaching knowledge and teachers' belief in the need for multicultural education, it is determined that the predictive power is moderate. According to Pajares (1992), all teachers have different beliefs about the ethnic backgrounds and cultures they belong to, the subjects they teach, their roles and responsibilities. Researches show that the influence of the family has an important role in shaping teachers' beliefs, education in schools, and cultural views on education (Middleton, 2001; Pajares, 1992; Phillips, 2009; Valentiin, 2006). There is a moderate relationship between conceptual knowledge, teaching knowledge, and self-efficacy perceptions for multicultural education. Self-efficacy is the evaluation of teachers' self-efficacy about how they can be successful in solving problems they may encounter in learning environments (Askar and Umay, 2002; Bandura, 1997). There is a moderate correlation between conceptual knowledge and teaching knowledge and classroom practices. The conceptual knowledge of cultural differences has been found to have low power to predict multicultural classroom practices, and multicultural education knowledge is high. The thought that students can have different race, ethnic origin, class, gender, language, belief system and sexual orientation, taking these into considerations while organizing the teaching environment and being open to discuss these differences are important indicators of carrying cultural richness to the classroom (Sinagatullin, 2003).

A medium level relationship was found between teacher attitudes towards cultural differences and teacher beliefs in the need for multicultural education. Teachers' beliefs and attitudes are among the characteristics that have the potential to affect the success of multicultural classroom practices. Eisenhart, Shrum, Harding and Cuthbert (1988) emphasized the relationship between attitude and belief, stating that "there is a task, an action, an event, or another person, a way of describing a relationship between a person's attitude to that task, an event, or an attitude towards another person"(p. 53). There is a moderate relationship between teacher attitudes and self-efficacy perceptions. The same finding was found in Bulut and Basbay (2015). They found a positive relationship between teachers' self-efficacy and their attitudes. There is a low level of relationship between teachers' attitudes and multicultural classroom practices related to multicultural education. Studies in the literature (Akkari, Loomis, and Bauer, 2011; Banks,

2001; Gay, 2002) found that high levels of positive attitudes have positive effects on multicultural education.

It was determined that there was a medium level relationship between teachers' beliefs and self-efficacy perceptions for multicultural education. In the learning environments where cultural diversity is high, teachers' self-efficacy perceptions is important in terms of organizing appropriate learning experiences for students (Fidan and Erden, 1994; Saban, 2005; Yılmaz et al., 2004). There was a moderate correlation between teacher's beliefs and classroom practices. However, the level of predictions of classroom practices is significant. Cardona (2005), Kendall (1996), and Pajares (1992) found that teachers' beliefs have an impact on multicultural classroom practices. It can be said that a strong belief in the need for multicultural education will motivate teachers to do different instructional designs on the subject.

There is a high level of relationship between teachers' self-efficacy perceptions and classroom practices. Studies have shown that there are differences between teachers' behaviors who have high self-efficacy and low self-efficacy on issues such as crating learning environment, using methods and techniques, and giving feedback for students who have difficulty in learning, and these differences affect student achievement (Gülebağlan, 2003; Yılmaz et al., 2004).

Path analysis results showed that conceptual knowledge, teaching knowledge, belief, attitude and self-efficacy have a significant effect in increasing the level of classroom practices for multicultural education. The most important ones are self-efficacy and belief. The belief is the most important factor affecting teachers' self-efficacy, followed by teaching knowledge and conceptual knowledge respectively. In the study, there is a positive medium level relationship between teachers' conceptual knowledge about multiculturalism and teaching knowledge. As the teachers' conceptual knowledge increase, their teaching knowledge also increase. Both teachers' conceptual knowledge and teaching knowledge predict teachers' beliefs and attitudes. Conceptual and teaching knowledge are the predictor of attitudes both directly and indirectly. In their study, Acquah and Commins (2013) determined that there is a relationship between teacher candidates' knowledge, attitude and beliefs about multiculturalism. However, they determined that teacher candidates are not sure how to integrate multicultural education into programs. In this study, it was determined that

knowledge level, beliefs and attitudes were predictors of classroom practices. It can be said that teachers' level of knowledge and experience in multiculturalism increased their level of self-efficacy and multicultural classroom practices. The power of conceptual knowledge to predict multicultural classroom practices is low but meaningful and has a negative effect. In this case, it is thought that the concepts dealt with in the research may originate from the concepts of discriminative features. Considering that multicultural education has positive aspects such as mainly enriching and unifying the learning environment, it has also negative aspects (Bali, 2001; Cirik, 2008; Cucen, 2005; Furman and Shields, 2005) that deepen the separation, it can be said that teachers generally approach the multicultural education from the perspective of positive aspects that unifies students and contributes to the student development.

In Kosovo, teachers' beliefs in the need for multicultural education and their knowledge and self-efficacy perceptions are high. It was seen that teachers were involved in multicultural education in the classroom and that belief, attitude, knowledge and self-efficacy were important factors in multicultural classroom practices. It can be said that the belief and self-efficacy perceptions in teaching behaviors of teachers are important factors. It is understood that teachers are more interested in multicultural education from the perspective of its positive aspects. Without disregarding the criticism of multicultural education, it can be said that instead of separatism, the integration of differences and management of the differences in terms of a democratic social structure and the understanding of the program based on this were more embraced. It can be said that it is important to increase the knowledge of teachers, to develop their perceptions about the necessity of multicultural education, and to develop their self-efficacy perceptions in the successful implementation of multicultural education programs. The results of the research indicated that providing trainings in the pre-service and in-service programs of teachers can be beneficial in terms of multicultural educational reform efforts. This study was conducted only with teachers in Kosovo. Kosovo is specific example for multicultural structure. Examining these variables in different cultures will contribute to multicultural programs and policies in the field. This study was conducted based on quantitative data. The qualitative analysis of the behaviors of teachers in the context of multicultural education in the classroom will contribute to the prac-

tices of multicultural education, curriculum development, and teacher education.

Kaynakça / References

- Abbitt, J. T. (2011). An investigation of the relationship between self-efficacy beliefs about technology integration and technological pedagogical content knowledge (TPACK) among preservice teachers. *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, 27(4), 134-143.
- Acquah, E. O., and Commins, N. L. (2013). Pre-service teachers' beliefs and knowledge about multiculturalism. *European Journal of Teacher Education*, 36(4), 445-463.
- Akkari, A., Loomis, C. and Bauer, S. (2011). From accommodating to using diversity by teachers in Switzerland. *Journal of Multiculturalism in Education*, 7(1), 1-11.
- Anderson, J. R. (2005). *Cognitive psychology and its implications* (6th ed.). New York, NY: Worth Publishers.
- Anderson, J., White, P., and Sullivan, P. (2005). Using a schematic model to represent influences on, and relationships between, teachers' problem-solving beliefs and practices. *Mathematics Education Research Journal*, 17(2), 9-38.
- APA (2002). Guidelines on multicultural education, training, research, practice, and organizational change for psychologists. Valid Date: 08. 08. 2016: <http://www.apa.org/pi/oema/resources/policy/multicultural-guideline.pdf>
- Arı, R. and Saban, A. (2000). *Sınıf yönetimi [Classroom management]*. Konya: Mikro Dizgi.
- Asante, M. K. (1992). African American studies: The future of the discipline. *The Black Scholar*, 22(3), 20-29.
- Aşkar, P. and Umay, A. (2002). İlköğretim Matematik bölümü öğrencilerinin bilgisayarla ilgili öz-yeterlik algısı [Computer mathematics self-efficacy perception of elementary mathematics students]. *Hacettepe University Journal of Education*, 21(21), 1-8.
- Atwater, M. M. (1995). The multicultural science classroom, Part III: Preparing science teachers to met the challenges of multicultural education. *The Science Teacher*, 62(5), 26-30.
- Atwater, M. M., and Brown, M. L. (1999). Inclusive reform: Including all students in the science education reform movement. *The Science Teacher*, 66(3), 44-48.

- Aydın, H. (2012). Multicultural education curriculum development in Turkey. *Mediterranean Journal of Social Science*, 3(3), 277-287.
- Aydın, H. (2013). *Dünyada ve Türkiye’de çokkültürlü eğitim tartışmaları ve uygulamaları [Multicultural education debate and applications in the world and Turkey]*. Ankara: Nobel Publishing/Nobel Yayıncılık.
- Aytaç, K. (2009). *Avrupa eğitim tarihi [European education history]*. Ankara: East-West Publishing /Doğu-Batı Yay.
- Babacan, D. (1999). *Öğretmenlerin öğrencilerine yönelik tutumları ve güdüleri [Teachers’ attitudes and motivations towards their students]*. Unpublished Master Thesis, Dokuz Eylül University, İzmir.
- Balı, A. Ş. (2001). *Çokkültürlülük ve sosyal adalet: Öteki ile barış içinde yaşamak [Multiculturalism and social justice: Living peacefully with the Other]*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- Bandura, A. (1988). Perceived self-efficacy: Exercise of control through self-belief. In J. P. Dauwalder, M. Perrez, & V. Hobi (Eds.), *Annual series of European research in behavior therapy*, Vol. 2, (pp. 27-59). Amsterdam/Lisse, Netherlands: Swets & Zietlinger.
- Bandura, A. (1993). Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. *Educational Psychologist*, 28(2), 117-148.
- Bandura, A. (1997). *Self efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman and Company.
- Bang, H. K., Ellinger, A. E., Hadjimarcou, J., and Traichal, P. A. (2000). Consumer concern, knowledge, belief, and attitude toward renewable energy: An application of the reasoned action theory. *Psychology & Marketing*, 17(6), 449-468.
- Banks, J. A and Banks, C. M. (1989). *Multicultural education: Issues and perspectives*. Boston: Allyn.
- Banks, J. A. (2001). Citizenship education and diversity: Implications for teacher education. *Journal of Teacher Education*, 52(1), 5-16.
- Banks, J. A. (2007). *Diversity and citizenship education: Global perspectives*. Jossey-Bass, An Imprint of Wiley.
- Banks, J. A. (2010). Multicultural education: Characteristics and goals. In J. A. Banks ve J. A. M Banks (Eds.), *Multicultural education: Issues and perspectives*, (1-32). Rosewood Drive, Denver: Willey.

- Banks, J. A. (2011). Educating citizens in diverse societies. *Intercultural Education*, 22(4), 243-251.
- Banks, J. A. (2013). *Çokkültürlü eğitime giriş [Introduction to multicultural education]*. (Çev. Aydın, H.). Ankara: Anı Publishing/Anı Yayınları.
- Başarır, F. (2012). Öğretmen adaylarının çokkültürlü eğitime ilişkin görüşlerinin ve özyeterlilik algılarının değerlendirilmesi (Erciyes Üniversitesi Örneği) [Evaluation of prospective teachers' opinions about multicultural education and self-efficacy perceptions (Erciyes University Case)]. *Unpublished Master's Thesis, Erciyes University Institute of Educational Sciences/Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.*
- Benediktsson, A.I., and Ragnarsdottir, H. (2019). Communication and Group Work in the Multicultural Classroom: Immigrant Students' Experiences. *European Journal of Educational Research*, 8(2), 453-465. doi:10.12973/eujer.8.2.453
- Bennett, C. I. (1999). *Comprehensive multicultural education: Theory and practice*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bjorklund, D. F. (2000). *Children's thinking: Developmental function and individual differences*. Belmont, CA, US: Wadsworth/Thomson Learning.
- Block, J. H. and Hazelip, K. (1995). Teacher beliefs and belief systems. *International Encyclopedia of Teaching and Teacher Education*, 2, 25-28.
- Bozgeyikli, H. (2017). Big Five Personality Traits as the Predictor of Teachers' Organizational Psychological Capital. *Online Submission*, 8(18), 125-135.
- Brown, M. N. (2007). Educating all students: Creating culturally responsive teachers, classrooms, and schools. *Intervention in School and Clinique*, 43(1), 57-62.
- Brown, S. C. and Kysilka, M. (2002). *Applying multicultural and global concepts in the classroom and beyond*. Boston, MA: Allyn ve Bacon.
- Bryan, L. A., and Atwater, M. M. (2002). Teacher beliefs and cultural models: A challenge for science teachers' preparation programs. *Science Education*, 86(6), 821-839.
- Bulut, C. and Başbay, A. (2015). Öğretmenlerin çokkültürlü yeterlik algılarının incelenmesi [Examining teachers' perceptions of multicultural competence]. *Kastamonu Education Journal/Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(3), 957-978.
- Cardona, M. C. (2005). *Assessing teachers' beliefs about diversity in personal and professional contexts*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, Montreal, Canada. Valid Date: 02.03.2015, <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED490699.pdf>.

- Çiftçi, Y. and Aydın, H. (2014). Türkiye’de çokkültürlü eğitimin gerekliliği üzerine bir çalışma [A study on the necessity of multicultural education in Turkey]. *SDU Faculty of Arts and Sciences, Journal of Social Sciences /SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 197-218.
- Cırık, İ. (2008). Çokkültürlü eğitim ve yansımaları [Multicultural education and its reflections]. *Hacettepe University Journal of Education*, 34, 27-40.
- Çüçen, A. K. (2005). Kültür, uygarlık, evrensellik ve çokkültürlülük [Culture, civilization, universality and multiculturalism]. *Journal of Anxiety /Kaygı Dergisi*, 4, 111-115.
- Damgacı, F. and Aydın, F. (2013). Akademisyenlerin çokkültürlü eğitime ilişkin tutumları [Academics' attitudes towards multicultural education]. *Electronic Journal of Social Sciences*, 12(45), 325-341.
- De La Torre, W. (1996). Multiculturalism: A redefinition of citizenship and community. *Urban Education*, 31(3), 314-345.
- Demirtaş, H., Cömert M. and Özer, N. (2011). Öğretmen adaylarının özyeterlik inançları ve öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları [Pre-service teachers' self-efficacy beliefs and attitudes towards teaching profession]. *Education and Science*, 36(159), 96-111.
- Dilekli, Y. and Tezci, E. (2016). The relationship among teachers' classroom practices for teaching thinking skills, teachers' self-efficacy towards teaching thinking skills and teachers' teaching styles. *Thinking Skills and Creativity*, 21, 144-151.
- Eisenhart, M. A., Schrum, J. L., Harding, J. R. and Cuthbert, A. M. (1988). Teacher beliefs: Definitions, findings and directions. *Educational Policy*, 2(1), 51-70.
- Ernest, P. (1989). The knowledge, beliefs and attitudes of the mathematics teacher: A model. *Journal of Education for Teaching*, 15(1), 13-33.
- Fennema, E., and Franke, M. L. (1992). Teachers' knowledge and its impact. In D. A. Grouws (Ed.), *Handbook of research on mathematics teaching and learning* (pp. 147-164). New York: Macmillan Publishing Company.
- Fidan, N. and Erden, M. (1994). *Eğitime giriş [Introduction to education]*. 5. Printing. Ankara: Meteksan Printing House /5. Baskı. Ankara: Meteksan Matbaacılık.
- Fishbein, M. (1967). A consideration of beliefs, and their role in attitude measurement. In M. Fishbein (Ed.), *Readings in attitude theory and measurement* (pp. 257-266). New York: John Wiley & Sons.

- Fındıkçı, İ. (1991). Öğretmenlerin disiplin konusundaki tutumları [Teachers' attitudes towards discipline]. *Developing Qualifications in Education, Seeking in Education 1. Symposium Proceedings /Eğitimde Nitelik Geliştirme, Eğitimde Arayışlar 1. Sempozyumu Bildiri Metinleri*. İstanbul: Kültür Yayınları.
- Foster, M. (1997). *Black teachers on teaching*. New York: The New Press.
- Furman, G. C. and Shields, C. M. (2005). How can educational leaders promote and support social justice and democratic community in schools. In W. A. Firestone ve C. Riehl (Eds.) *A new agenda for research in educational leadership*, (119-137). New York: Teacher College Press.
- Gay, G. (1994). A synthesis of scholarship in multicultural education. Urban monograph series. Office of educational research and improvement. North Central Regional Educational Lab., Oak Brook, IL. *ERIC, ED 378 287*.
- Gay, G. (2002). Preparing for culturally responsive teaching. *Journal of Teacher Education*, 53, 106-116.
- Gay, G. (2013). Teaching to and through cultural diversity. *Curriculum Inquiry*, 43(1), 48-70.
- Gay, G. and Howard, T. C. (2000). Multicultural teacher education for the 21st century. *The Teacher Educator*, 36(1), 1-16.
- Gillborn, D. (2008). *Racism and education: Coincidence or conspiracy?* New York: Routledge.
- Gray, C. (2004). Joining-Up or Tagging on? The arts, cultural planning and the view from the below. *Public Policy and Administration*, 19(2), 38-49.
- Green, T. (1971). *The activities of teaching*. New York: McGraw Hill.
- Gülebağlan, C. (2003). Öğretmenlerin işleri son ana erteleme eğilimlerinin mesleki yeterlilik algıları, mesleki deneyimleri ve branşları bakımından karşılaştırılmasına yönelik bir araştırma [A research on the comparison of teachers' last main procrastination tendencies in terms of their professional competence perceptions, professional experiences and branches]. *Unpublished Master's Thesis, Ankara University Institute of Educational Sciences /Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara*.
- Guskey, T. R. (1988). Teacher efficacy, self-concept, and attitudes toward the implementation of instructional innovation. *Teaching and Teacher Education*, 4, 63-69.
- Herrera Sr, J. C. (2010). Teacher beliefs and practices: their effects on student achievement in the urban school setting. *Unpublished Doctoral dissertation, Kansas State University, Kansas, USA*.

- Hidalgo, F., Chávez, C. R. and Ramage, J. (1996). Multicultural education: Landscape for reform in the twenty-first century. In Jenlik, M. P.(Ed.). *Handbook of teacher education* (pp.761-778). New York: Macmillan.
- Holden, H., and Rada, R. (2011). Understanding the influence of perceived usability and technology self-efficacy on teachers' technology acceptance. *Journal of Research on Technology in Education*, 43(4), 343-367.
- Johnson, C. (2008). Meeting challenges in US education: Striving for success in a diverse society. *In the education of diverse student populations* (pp. 79-95). Netherlands: Springer
- Karacabey, M.F., Ozdere, M., and Bozkus, K. (2019). The Attitudes of Teachers towards Multicultural Education. *European Journal of Educational Research*, 8(1), 383-393. doi:10.12973/eu-jer.8.1.383
- Kauchak, D. P. and Egen, P. D. (1998). *Learning and teaching: Research based methods*, (Third Edition). Boston: Allyn and Bacon.
- Kaya, İ. and Aydın, H. (2014). *Çoğulculuk, çokkültürlü ve çokdilli eğitim [Pluralism, multicultural and multilingual education]*. Ankara: Ani Publishing/Anı yayıncılık.
- Kaya, Y. (2013). Öğretmenlerin çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitim hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi (Diyarbakır ili örneği) [Determination of teachers' views on multiculturalism and multicultural education (The case of Diyarbakır province)]. *Unpublished Master's Thesis. Dicle University, Institute of Educational Sciences /Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.*
- Kendall, F. E. (1996). *Diversity in the classroom: New approaches to the education of young children (2nd ed.)*. New York: Teachers College Press.
- Kervan, S. (2017). Öğretmenlerin çokkültürlü eğitime yönelik tutumları ile epistemolojik inançları ve öğretim yaklaşımları arasındaki ilişki [The relationship between teachers' attitudes towards multicultural education and epistemological beliefs and teaching approaches]. *Unpublished Doctoral Thesis, Balıkesir University Institute of Social Sciences /Yayımlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.*
- Keskin, Y. and Yaman, E. (2014). İlköğretim Sosyal Bilgiler programı ve ders kitaplarında yeni bir paradigma: Çokkültürlü eğitim [A new paradigm in Primary School Social Studies curriculum and textbooks: Multicultural education]. *Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 933-960.

- Koro, B. and Safci, N., (2008). *Kosova’da Türkçe eğitimde öğretmen kadrosu [Teachers in Turkish education in Kosovo]*. Prizren: NGBL.
- Küçükahmet, L. (1976). *Öğretmen yetiştiren kurumlarda öğretmenlerin tutumları [Attitudes of teachers in teacher training institutions]*. Ankara: AU Education Technology. Publications /A.Ü. Eğitim Bil. Fak. Yayınları, No: 55.
- Kurt, T. (2009). Okul müdürlerinin dönüştürücü ve işlemci liderlik stilleri ile öğretmenlerin kolektif yeterliği ve öz yeterliği arasındaki ilişkilerin incelenmesi [Investigating the relationship between transformational and processor leadership styles of school principals and teachers' collective and self-efficacy]. *Unpublished PhD Thesis, Gazi University Institute of Educational Sciences /Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*
- Kymlicka, W. (2004). Marketing Canadian pluralism in the international arena. *International Journal*, 59(4), 829–52.
- Lee Endres, M., Endres, S. P., Chowdhury, S. K., and Alam, I. (2007). Tacit knowledge sharing, self-efficacy theory, and application to the Open Source community. *Journal of Knowledge Management*, 11(3), 92-103.
- Lloyd, G. M. (2002). Mathematics teachers’ beliefs and experiences with innovative curriculum materials. The role of curriculum in teacher development. In G. C. Leder, E. Pehkonen, & G. Torner (Eds.). *Beliefs: A hidden variable in mathematics education* (pp. 149–159). Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Lloyd, G. M., and Wilson, M. (1998). Supporting innovation: The impact of a teacher’s conceptions of functions on his implementation of a reform curriculum. *Journal for Research in Mathematics Education*, 29, 248–274.
- Määttä, S. (2008). Experience matters: Teachers' perceptions of multicultural education and their competence to teach children from different cultural backgrounds. *Pro Gradu–Thesis Department of Educational Sciences/Special Education Department of Communication / Intercultural Communication University of Jyväskylä.*
- McCray, C. R., and Beachum, F. D. (2010). An Analysis of how the gender and race of school principals influences their perceptions of multicultural education. *International Journal of Education Policy and Leadership*, 5(4), 1-10.
- McLeod, D. B. (1992). Research on affect in mathematics education: A reconceptualization. In D. A. Grouws (Ed.), *Handbook of research on mathematics teaching and learning* (pp. 575–596). New York: MacMillan Publishing Company.

- Middleton, V. A. (2001). Increasing preservice teachers' diversity beliefs and commitment. *The Urban Review*, 33(4), 343-361.
- Moore, T. L. and Reeves-Kazelskis, C. (1992). Effects of formal instruction on preservice teachers' beliefs about multicultural education. *Paper presented at the twenty-first annual conference of the Mid-South Educational Research Association, Knoxville, TN. ERIC ED354231.*
- Morgil, İ., Seçken, N. and Yücel A. S. (2004). Kimya öğretmen adaylarının öz-yeterlik inançlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi [Examination of self-efficacy beliefs of prospective chemistry teachers in terms of some variables]. *Balikesir University Journal of the Institute of Science and Technology/Balikesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 62- 72.
- Moseley, C., Reinke, K., and Bookout, V. (2002). The effect of teaching outdoor environmental education on preservice teachers' attitudes toward self-efficacy and outcome expectancy. *The Journal of Environmental Education*, 34(1), 9-15.
- Nespor, J. (1987). The role of beliefs in the practice of teaching. *Journal of Curriculum Studies*, 19(4), 317-328.
- Neuharth-Pritchett, S., Reiff, J. C. and Pearson, C. A. (2001). Through the eyes of preservice teachers: Implications for the multicultural. *Journal of Research in Childhood Education*, 15(2), 256-269.
- Nieto, S. (1994). Moving beyond tolerance in multicultural education. *Multicultural Education*, 1(4), 35-38.
- Nieto, S. (2012). United States, multicultural education In J. A. Banks (Ed.). *Encyclopedia of Diversity in Education*, 4, 2248-2253. DOI: <http://dx.doi.org/10.4135/9781452218533.n709>
- Olson, B. (2001). The effect of multicultural training on preservice teacher's attitudes toward multiculturalism and cultural diversity. *Unpublished Doctoral dissertation, University of Wisconsin-Stout, USA.*
- Orakcı, Ş. (2015). Şangay, Hong Kong, Singapur, Japonya ve Güney Kore'nin Öğretmen Yetiştirme Sistemleri'nin İncelenmesi. *Asya Öğretim Dergisi*, 2(1), 64-76.
- Özdemir, S. and Yalın, H. İ. (1999). *Öğretmenlik mesleğine giriş [Introduction to teaching]*. Ankara: Nobel Publishing/Nobel Yayın Dağıtım.

- Özgen, B. (2012). Öğretmen ve öğretmen adaylarının mesleki inançları üzerine bir araştırma [A research on the professional beliefs of teachers and prospective teachers]. *Unpublished PhD Thesis, Marmara University Institute of Educational Sciences /Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.*
- Pajares, M. (1992). Teachers' beliefs and educational research: Cleaning up a messy construct. *Review of Educational Research, 62*(3), 307-332.
- Peck, R. F., and Tucker, J. A. (1973). Research on teacher education. In R. M. Travers (Eds.), *Second handbook of research on teaching* (pp. 940-978). Chicago: Rand McNally.
- Phillips, M. S. (2009). Beginning teacher beliefs and wise practices: A case study of a high school social studies teacher. *Unpublished Dissertation, University of Florida, Florida, USA.*
- Polat, S. (2009). Öğretmen adaylarının çokkültürlü eğitime yönelik kişilik özellikleri [Personality traits of teacher candidates for multicultural education]. *International Online Journal of Educational Sciences, 1*(1), 154-164.
- Ramirez, L. and Gallardo, O. (2001). *Settings: A critical literacy approach. portraits of teachers in multicultural settings*. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.
- Richardson, V. (1996). The role of attitudes and beliefs in learning to teach. In j. Sikula (ed.). *Handbook of research on teacher education* (pp. 102-119). New York: Macmillan.
- Rimm-Kaufman, S. E., and Sawyer, B. E. (2004). Primary-grade teachers' self-efficacy beliefs, attitudes toward teaching, and discipline and teaching practice priorities in relation to the "responsive classroom" approach. *The Elementary School Journal, 104*(4), 321-341.
- Rowland, T., Huckstep, P., and Thwaites, A. (2005). Elementary teachers' mathematics subject knowledge: The knowledge quartet and the case of Naomi. *Journal of Mathematics Teacher Education, 8*(3), 255-281.
- Saban, A. (2005). *Öğrenme-öğretme süreci yeni teori ve yaklaşımlar [New theories and approaches in learning-teaching process]*. Ankara: Nobel Publishing/Nobel Yayın Dağıtım.
- Schunk, D. H. (1990). Goal setting and self-efficacy during self-regulated learning. *Educational Psychologist, 25*, 71-86. Valid Date: 10.04.2014: http://libres.uncg.edu/ir/uncg/f/D_Schunk_Goal_1990.pdf

- Seferoğlu, S. S. and Akbıyık, C. (2005). İlköğretim öğretmenlerinin bilgisayarla yönelik öz-yeterlik algıları üzerine bir alışma [A study on primary school teachers' computer self-efficacy perceptions]. *Eurasian Journal of Educational Research*, 19, 89-101.
- Sharma, S. (2011). Multicultural education: Teacher's perceptions and preparation. *Journal of College Teaching ve Learning*, 2(5), 53-64.
- Shields, C. M. (2004). Dialogic leadership for social justice: Overcoming pathologies of silence. *Educational Administration Quarterly*, 40(1), 109-132.
- Sinagatullin, I. M. (2003). *Constructing multicultural education in a diverse society*. London: Scarecrow Press.
- Sözer, E. (1996). Üniversitelerde öğrenim gören öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları [Attitudes of prospective teachers studying at universities towards teaching profession]. *Anadolu University Journal of Education /Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 7-21.
- Stein, M. K., and Wang, M. C. (1988). Teacher development and school improvement: The process of teacher change. *Teaching and Teacher Education*, 4, 171-187.
- Sütü, M. A. (1997). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin öğretmenlik tutumları [Teachers' attitudes towards religious culture and ethics teachers]. *Unpublished Master's Thesis. Gazi University Institute of Educational Sciences /Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.
- Swackhamer, L. E., Koellner, K., Basile, C., and Kimbrough, D. (2009). Increasing the self-efficacy of inservice teachers through content knowledge. *Teacher Education Quarterly*, 36(2), 63-78.
- Tabachnick, B. G. and Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics (5th ed.)*. New York: Allyn and Bacon.
- Tekinalp, ř. (2005). Küreselleşen dünyanın bunalımı: okkültürlölük [Crisis of the globalizing world: Multiculturalism]. *Journal of İstanbul Kültür University*, 1, 75-87.
- Toprak, G. (2008). Öğretmenlerin okkültürlü tutum öleği'nin (teacher multicultural attitude survey) güvenirlilik ve geçerlik alışması [The reliability and validity study of the teacher's multicultural attitude survey]. *Unpublished Master's Thesis, Gaziosmanpaşa University Institute of Social Sciences/Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Tokat.

- Tschannen-Moran, M. and Woolfolk-Hoy, A. (2001). Teacher efficacy: Capturing an elusive construct. *Teaching and Teacher Education*, 17, 783–805.
- Ülgen, G. (1995). *Eğitim psikolojisi: Birey ve öğrenme [Educational psychology: Individual and learning]*. Ankara: Science Publications /Bilim Yayınları.
- Ünlü, İ. and Örtten, H. (2013). Öğretmen adaylarının çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitime yönelik algılarının incelenmesi [Examination of prospective teachers' perceptions of multiculturalism and multicultural education]. *Dicle University Journal of Ziya Gökalp Education Faculty/Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 287-302.
- Valentiin, S. (2006). Addressing diversity in teacher education programs. *Education*, 127(2), 196-202.
- Villages, A. M. and Lucas, T. (2002). Preparing culturally responsive teachers: Rethinking the curriculum. *Journal of Teacher Education*, 53, 20-32.
- Wade, R. C. (1995). Developing active citizens: Community service learning in social studies teacher education. *Social Studies*, 86(3), 122-128.
- Wang, L. H. (2004). Kindergarten teacher's attitudes toward multicultural education in Taiwan. *Unpublished Doctoral Disertation. The Pennsylvania State University, USA.*
- Wenner, G. (1993). Relationship between science knowledge levels and beliefs toward science instruction held by preservice elementary teachers. *Journal of Science Education and Technology*, 2(3), 461-468.
- Wilkins, J. L. (2008). The relationship among elementary teachers' content knowledge, attitudes, beliefs, and practices. *Journal of Mathematics Teacher Education*, 11(2), 139-164.
- Woolfolk, H. (2000). *Changes in teacher efficacy during the early years of teaching*. New Orleans, LA: American Educational Research Association.
- Wright, S. (1921). Correlation and causation. *Journal of Agricultural Research*, 20, 557- 585.
- Wright, S. (1934). The method of path coefficients. *Annals of Mathematical Statistics*, 5, 161-215.
- Yazıcı, S., Başol, G. and Toprak, G. (2009). Öğretmenlerin çokkültürlü eğitim tutumları: Bir güvenilirlik ve geçerlik çalışması [Teachers' multicultural education attitudes: A reliability and validity study]. *Hacettepe University Journal of Education*, 37, 229-242.

- Yeşilyurt, E., Ulaş, A. H., and Akan, D. (2016). Teacher self-efficacy, academic self-efficacy, and computer self-efficacy as predictors of attitude toward applying computer-supported education. *Computers in Human Behavior*, 64, 591-601.
- Yıldırım, S., and Tezci, E. (2016). Teachers' attitudes, beliefs and self-efficacy about multicultural education: A scale development. *Universal Journal of Educational Research*, 4(n12A), 196-204.
- Yıldırım, S., and Tezci, E. (2017). Öğretmenlerin çokkültürlü eğitime yönelik kavramsal bilgileri, bilgi düzeyleri ve sınıf içi uygulamaları: Bir ölçek geliştirme [Teachers' conceptual knowledge, knowledge levels and in-class applications for multicultural education: Developing a scale]. *Electronic Turkish Studies*, 12(18), 719-736.
- Yılmaz, K. and Tosun, M. F. (2013). Öğretmenlerin eğitim inançları ile öğretmen öğrenci ilişkilerine yönelik görüşleri arasındaki ilişki [The relationship between teachers' educational beliefs and their views on teacher-student relationships]. *Journal of Research in Education and Teaching*, 2(4), 205-218.
- Yılmaz, M., Köseoğlu, P., Gerçek, C. and Soran, H. (2004). Yabancı dilde hazırlanan bir öğretmen özyeterlik ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması [Adaptation of a self-efficacy scale prepared by a teacher in a foreign language to Turkish]. *Hacettepe University Journal of Education*, 27, 260-267
- Youngdan, C. and Hi-Won, Y. (2010). *Korea's Initiatives in Multicultural Education: Suggesting Reflective Socialization*. Valid Date: 12.07.2016: <https://journals.openedition.org/ries/3897>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Yıldırım, S. ve Tezci, E. (2020). Factors that influence teachers' multicultural teaching practices. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 16(27), 13-47. DOI: 10.26466/opus.687625

Investigation of the Relationship Between the Parental Attitudes Applied by the Parents of Preschool Children and Their Science Learning Skills¹

DOI: 10.26466/opus.649515

*

Vildan Demir* - Büşra Ergin **

*Bilim Uzmanı, Kuvayı Milliye İlkokulu, Konya/Türkiye

E-Mail: gultekon@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-8363-4636](https://orcid.org/0000-0002-8363-4636)

**Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Konya/Türkiye

E-Mail aergin42@hotmail.com

ORCID: [0000-0001-5177-7096](https://orcid.org/0000-0001-5177-7096)

Abstract

The main purpose of this study is to test the relationship between science learning skills of 60-72 months old preschool children attending preschool education and the parental attitudes applied by the parents of these children. The research has a quantitative pattern and relational survey model which is one of the general survey models is used in this study. While the independent variable of the study is the parental attitudes of the parents; dependent variable is children's science learning skills. The research group of the study consists of 395 pre-school children and their parents. In order to collect data, "Personal Information Form", "Parenting Styles and Dimensions Scale" and "Science Learning Assessment Test" are used. Also, correlation analysis is conducted to examine the relationship between the parental attitudes applied by the parents of preschool children and science learning skills. As a result, it is concluded that there is no statistically significant relationship between the science learning skills of 60-72 months old children attending preschool education and attitudes applied by the mothers towards their children. Hierarchical Multiple Regression analysis is used to predict the science learning skills of the preschool children by using the parental attitudes of parents of preschool children and socio-demographic characteristics of the mother. Consequently, the socio-demographic characteristics and attitudes of the mothers are statistically significant in explaining their children's total score obtained from the Science Learning Assessment Test and the Scientific Research Process sub-dimension, but it is concluded that the socio-demographic characteristics and attitudes of the mothers does not explain the sub-dimension of Life Science Concepts in a statistically significant way.

Keywords: Preschool, parental attitudes, science learning skills..

¹ Bu makale, Dr. Öğr. Üyesi Büşra Ergin'in danışmanlığında Vildan Demir tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Ebeveynlerinin Uyguladıkları Anne-Baba Tutumları İle Bilim Öğrenme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

*

Öz

Bu araştırmanın temel amacı, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık okul öncesi dönem çocuklarının bilim öğrenme becerileri ile ebeveynlerinin uyguladıkları anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin sınanmasıdır. Araştırma nicel desende olup, genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri, ebeveynlerinin uyguladıkları anne baba tutumları iken; bağımlı değişkenleri, çocukların bilim öğrenme becerileridir. Çalışma grubunu, okul öncesi eğitimi alan 395 çocuk ve onların ebeveynleri oluşturmaktadır. Verilerin toplanması amacıyla, "Kişisel Bilgi Formu", "Anne-Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği" ve "Bilim Öğrenmeyi Değerlendirme Testi" kullanılmıştır. Okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynlerinin uyguladıkları anne-baba tutumları ile bilim öğrenme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesinde ise korelasyon analizi yapılmıştır. Neticesinde, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların bilim öğrenme becerileri ile annelerin çocuklarına uygulamış oldukları tutumlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynlerinin uyguladıkları anne-baba tutumları ile annenin sahip olduğu sosyo-demografik özelliklerin, çocuklarının bilim öğrenme becerilerini yordamasında ise Hiyerarşik Çoklu Regresyon analizi kullanılmıştır. Sonuç olarak, annelerin sahip olduğu sosyo-demografik özelliklerin ve tutumların, çocuklarının Bilim Öğrenmeyi Değerlendirme Testi'nden elde ettikleri toplam puanı ve Bilimsel Araştırma Süreçleri alt boyutunu istatistiksel olarak anlamlı şekilde açıklarken, Yaşam Bilimi Kavramları alt boyutunu istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde açıklamadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi, anne baba tutumları, bilim öğrenme becerisi

Introduction

A newborn baby comes to the world with a certain potential with the genetic features it receives from its parents. The stimuli received by the baby from the mother's womb, besides contributing positively to the development of these potential features, as well as physical, cognitive, psychological, etc. It can also affect the aspects negatively. In this regard, the first living environment and the effects it takes in this environment are extremely effective in determining what the child will be like in the future (Oktay, 2004).

The family institution, which has an impact on the growth and development of the individual throughout its life, is the smallest unit of the society. Since the family, which we call the child's first living environment, is an institution where face-to-face relationships are experienced, it can be stated that discipline understanding and parents' attitudes play an important role in the social and emotional development of children (Dönmezer, 1999). Gordon (1993) states that the effect of parents on the child is very extensive. According to him, parents, who are the closest of all people meeting the needs of their children in the period of 0-6 years, both meet the needs of them and are the first teachers to be effective in their upbringing (Gordon, 1993). Interaction within the family enables the child to develop a feeling of 'I am precious' or 'I am worthless' (Cüceloğlu, 1998). From this point of view, the importance of parent-child relationships is better understood in the development of a healthy personality and adaptation to the environment in which the child resides (Senemoğlu, 2002; Çağdaş and Seçer, 2006; Bacanlı, 2007).

Each child is an independent individual with his unique intelligence and personality traits. In addition to the individual characteristics of the child, the attitude of the parents and the environmental conditions affect his positive and negative behavior and development (Yavuzer, 1998). It is possible for the capacity brought from birth to reach the highest point where it can develop, with appropriate environmental conditions (Çağdaş and Seçer, 2006).

When the literature is examined, it is seen that many definitions are made for attitude. It can be said that behavioral scientists, especially sociologists, psychologists and even political scientists tend to highlight items related to their interests while making this definition. This situation also

causes diversification of the definitions made for the concept of attitude (İnceoğlu, 2004). Robbins (1994) argued that attitudes are positive or negative evaluations about objects, people or events. Chapman (1999) explains the attitude as *“the way the individual expresses his / her own mood to other people”*. According to Allport, while the attitude is *“the state of being ready to act rationally and nervously, which creates a guiding or effective power on the individual’s reactions and situations against all objects and organized in experimental information”*; Kaniz defines *“the tendency to evaluate an icon, an object or an event around the individual in a positive or negative way”*. While Lambert explains the attitude as *“an organized and consistent way of thinking, emotion and reaction about the individual, people, groups, social issues and more generally any environmental event”*, Doob stated that *“a potential and motivational response to the subjects that are considered important in the society in which the individual lives, on the other hand”*, Maier thinks that attitudes represent pre-trends that are effective in forming certain opinions (İnceoğlu, 2004).

All parents have clear or hidden ideals about what their child should be like in the future. Parents try many different methods to direct their children to this goal. They reinforce or punish their children's behavior, use themselves as role models, and choose neighbors, peer groups and schools, which we call the immediate environment to support their values and judgments by explaining their beliefs and expectations. Thus, these different methods adopted and applied by each parent lead to different child-rearing attitudes and behaviors (Argun, 1995). When these attitudes and behaviors are examined, different dimensions come to the fore in the mother-father-child relationship. Acceptance-rejection and audit-autonomy dimensions are the most prominent dimensions that form parental attitudes. Acceptance-rejection dimension; it includes parental behaviors that accept-approve or reject-disapprove. Looking at the accepting parents' attitudes, it is seen that the behaviors and attitudes that are child-oriented, are sensitive to the needs of their children, do not resort to violence, and clearly explain the causes and consequences of the discipline they apply. However the rejection size includes anger, physical punishments, displaying attitudes such as dislike of the child, acting indifferent, loveless and being destructive in criticism. Audit-autonomy dimension includes the permissive and restrictive attitudes of parents in applying and maintaining their rules of conduct. We can express parents' attitudes which will negatively affect the develop-

ment of children as overly strict and controlling or overly tolerant and uncritical attitudes (Saruhan 1996; Tola 2003; Döğücü 2004). As a result of these dimensioning studies, the attitudes adopted by parents are classified.

In this study, based on Baumrind; authoritative, authoritarian and permissive attitude of parents is based. Authoritative parenting is also called strict parenting. There is very little dialogue between parents with this attitude. Parents have high expectations of the child. Such parents control their children, but they do not listen to them, they are restrictive, they are punitive (Bacanlı, 2007). This attitude can be in the form of threatening or using physical violence, as well as withholding love, ignoring the child by disconnecting communication or making humiliating comparisons (Yavuzer, 2006). Looking at the authoritative attitude, democratic parents are good guides to their children. They politely describe their behaviors and the rules they must follow. They convey the behaviors that should not be done to the child with their reasons. For this reason, it has been stated that children raised with a competent parental attitude are raised as a self-confident, tolerant, open-minded, socially compatible person who can respect themselves and their environment, know their limits, be creative, active, sociable and positive (Bacanlı, 2007; Yılmaz, 2007; Olcay, 2008). On the other hand, Cüceloğlu (1992) states that tolerant parents do not see their children as a tool to fulfill their own needs. It states that the normal tolerance of parents to their children is very important for the child's self-confidence (Yavuzer, 2008). However, when the parents' tolerant attitude is not normal, it can lead to negative attitudes and behaviors of the child. Yörükoğlu (2000) states that parents with excessively tolerant attitude give their children numerous rights. These parents actually confuse being tolerant and giving up. These parents can cause their children to develop selfish feelings (Yörükoğlu, 2000; Yavuzer, 2008).

Until now, parental attitudes have been mentioned in general and it has been deemed necessary to refer to the concept of motherhood as our research focuses on mothers. The concept of motherhood can be explained as reaching "emotional maturity" and "parenting consciousness" that women can adopt motherhood (Yavuzer, 2013). Bilge (1979) explains the concepts of femininity and motherhood and the basics of being ready for motherhood with the following expressions: "Pregnancy is a femininity function that starts with 'fertilization', ends with 'birth' and covers a period of 280 days. While per-

forming this function, a series of physical and spiritual changes take place in the woman, moving her from 'woman' to 'mother'. The transformation of women into 'mothers' has increased from an evolutionary step to a higher level of evolution in terms of biological, spiritual and social aspects. This rise starts with femininity functions and sexual instincts and continues with maternal instincts and maternal functions that develop accordingly" (Bilge, 1979). As a guide, development and change in "mother" as a parent will undoubtedly have an important role in raising our future generations as "questioning" and "researching" individuals (Yavuzer, 2013). In addition, the mother's work can affect the attitude of raising children. As stated by Yavuzer (2006), it is seen that the ones who can be explained as the least satisfied among the parents and who are in the greatest spiritual depression are mostly in the group of mothers who have children at a young age and do not work. It emphasizes that this dissatisfaction can be largely due to the weight of the duties and responsibilities that the role of caring brings to the mothers and therefore to restrict maternal life and behavior (Yavuzer, 2006: 122). According to psychologist Hoffman, mothers engaged in "full-time housewife" adopt an authoritarian and freeing attitude compared to 'full-time working' mothers. This type of mothers show their behaviors on establishing authority and showing their power more. However, working mothers encourage their children to be "independent" more (Yeşilyaprak, 2003).

When the literature is analyzed for the definition of science, it is seen that many definitions are made about science, but there is no common and simple science definition agreed. According to Çepni (2014), science can be defined as the process of thinking right, researching the truth and information, obtaining systematic information using scientific methods and organizing the information efforts to understand and define the universe. According to another definition, science is a regular and systematic knowledge that people obtain through neutral observation and controlled experiments (Top-sakal, 1999). According to some researchers, science is defined as studies conducted through scientific research processes (Canpolat and Pınarbaşı, 2002; Worth, 2010). Science in a nutshell is the way of seeing the World, the way of thinking, and problem solving. According to the nature of science, the scientist cannot know the answer to everything, because scientific knowledge is variable. At any moment, a new scientific discovery can lead to radical changes in the world's explanation (Jarrett, 2013).

People are constantly in a position to recognize themselves and those around them, explain what is going on around them and try to find solutions to the problems they face. Finding the right solution to the problems depends on making the right decisions, and making the right decisions depends on using the right information (Karasar, 2015). In this context, it is certain that people need the light of science to make better decisions and they should feel the rational dimension of science (Atasoy, 2004). Scientific thinking skills should be developed in order to provide progress in the field of science to comply with these advances and to provide effective solutions against the problems encountered in this process in an ever-evolving and changing World (Celep, Gültekin, Karamustafaoğlu, and Karamustafaoğlu, 2012). That is why students are expected to be individuals who ask, wonder and investigate the reason, catch contradictions and inconsistencies, make observations and good conclusions from good observations, have scientific thinking, entrepreneurial, creative, multi-faceted thinking, decision-making skills, responsibility, express knowledge, do not memorize but who know how to access, use, share and produce information (Akar, 2007). In order for children to discover and understand the world around them, the National Science Teachers Association actually emphasizes the need to actively engage young children in exploratory science-related games from birth. NSTA states that focusing on learning science from kindergarten should be as much as going to secondary and high school. Current research shows that young children have the ability to learn and judge conceptually through research practices (National Research Council, 2007; 2012). Montessori (2016) makes the definition as follows, while emphasizing that the scientist is not a person who can use physical devices in the laboratory or create different chemical reactions, and can prepare organic tissue slides for microscope examination; *"We can define the scientist as a person who can see something that will lead to a closer look at the deeper realities of life during an experiment, who uncovers these amazing secrets, always catching knowledge, and who has passionate love that he forgets himself beyond mysteries of nature"* (Montessori, 2016). For this reason, the scientist is not the person who can use different tools, but the person who knows nature. This is how nature opens its secrets to these people and crowns them with the victory of inventions. That is, the "spirit" of the scientist is beyond his mechanical skills, and his mental attitude reaches a climax in his field when he exceeds his mechanical skills.

Science is enriched not only by natural discoveries, but also by new philosophical syntheses (Montessori, 2016). One of the main goals of the modern education system is to raise individuals who have knowledge, skills, attitudes and understanding related to science and who can also solve problems. In this context, the definition of science is expressed as studies conducted through scientific research processes (Canpolat and Pınarbaşı, 2002; Worth, 2010).

As many researchers have noted, "*children are natural scientists*" (Edwards, 1998; Aktaş Arnas, 2002; Tan and Temiz, 2003; Bosman, 2006; Ayvaci, 2010; Çabuk and Haktanır, 2010; Alabay, 2011; Dubosarsky, 2011; Durbin, Pickett, and Powell, 2011; Ergül, Şimşekli, Çalış, Özdilek, and İlkörücü Göçmençelesi, 2011; Uyanık Balat, 2011; Bryant et al., 2012; Büyüктаşkapu, Çeliköz, and Akman, 2012; Campell and Jobling, 2012; Nuhoğlu and Ceylan, 2012; Atasoy and Zoroğlu, 2014; Gözün Kahraman, Ceylan and Ülker, 2014). The name of the exciting stirring in the child is "*a sense of curiosity*" and "*eagerness to imitate*". Although the guide, who responds to the feeling of curiosity, finds an adult, he can reveal his superior talents arising from being human (Güneş, 2013). Children's acquaintance with science coincides with early childhood (Hamurcu, 2003). Children in early childhood are "*active learners*" (Demirtaş and Sucuoğlu, 2009). As a result of this active relationship with science, children see themselves as science students, active participants in science and begin to develop a positive attitude towards science (Mantzicopoulos, Patrick, and Samarapungavan, 2009).

During the preschool period, children's inherent curiosity leads them to find answers to the situations and events they are curious about by observing and using the objects around them. Thanks to these experiences, children begin to understand that natural phenomena can be observed, measured and sometimes controlled. Thus, scientific process skills begin to be formed (Durbin, Pickett, and Powell, 2011). Because they use all these processes, children are called "*congenital scientists*" (Çabuk and Haktanır, 2010). Although there are no sharp boundaries between development periods, the acquisition of scientific knowledge, science-related concepts and scientific process skills of children may differ according to age and development characteristics (Yurt, 2013). The content of science for children is to make sense of the basic concepts and understand the relationships between the concepts, and to participate in science studies by actively using the skills of

scientific processes (Worth, 2010). In this process, children gather information from early ages, organize and classify them, combine them in a way they can base on logic, and construct simple theories to explain the world. Therefore, science is the most important tool in satisfying children's inborn curiosity (Dubosarsky, 2011). The first educational environment in which children respond to their inner curiosity is family (MEB, 2013). As Tolstoy (2015) said; *"Children are alike in every corner of the earth. However, the parents who educate them are very different."*

Therefore, it is thought that parental attitudes, which have such importance on children, may affect the sense of curiosity, which is a potential feature of children. In this context, the research was planned and conducted to examine the relationship between the parents' attitudes and science learning skills applied by preschool children. In line with this basic purpose, answers to the following questions were sought;

1. Are the science learning skills of 60-72 months old children attending pre-school education institution significantly related to their parents' attitudes towards their children?
2. Does the socio-demographic characteristics of the mothers of 60-72 months old children attending the pre-school education institution and the parents' attitudes applied explain the science learning skills of their children significantly?
 - a) Does the socio-demographic characteristics and parents' attitudes of the mothers of children attending pre-primary education institutions explain their child's overall assessment of science learning significantly?
 - b) Does the socio-demographic characteristics of the mothers of the children attending the pre-school education institution and the parental attitudes they have applied explain their children's scientific research process subtest scores significantly?
 - c) Does the socio-demographic characteristics of the mothers of the children attending the pre-school education institution and the parental attitudes they have applied significantly explain their children's life science concepts subtest scores?

Method

The study is a quantitative research and relational survey model is used. While the independent variable of the study is the parental attitudes of the

parents; Dependent variable is children's science learning skills. In this way, the subject of the research is tried to be described according to the data obtained and to what extent the variables determined are related to the situation.

Survey model; is a research approach that aims to describe and define what a situation existed in the past or present is. There is no attempt to change or influence the subject of the research. The thing wanted to be known is there. The aim is to be able to observe and identify that thing correctly. The main objective is to observe without attempting to change (Karasar, 2015). In the survey model, there is observation, recording, detection of relations between events and generalizations on invariant relations of science. In other words, the descriptive function of science is in the foreground (Yıldırım, 1966, p.67).

The relational survey method is used to determine relationships between variables and to predict possible outcomes. The relationship between two or more variables is measured using statistical tests. Correlation test is used to determine the level of relationship. Correlation reveals whether two or more variables (individually) show a consistent change together. Regression analysis is performed when the power of the relationship between two or more variables is revealed. Regression analysis is performed by calculating the correlation coefficient between the variables to reflect the change in one variable in the other (Metin, 2014).

Research Group

In the 2017-2018 academic year, 49 independent kindergartens affiliated to the Ministry of National Education located in the central districts of Konya (Selçuklu, Meram, Karatay), 16 kindergartens of 190 primary schools and 156 secondary schools that have kindergartens content are designated as study group by random cluster sampling (Ministry of Education Konya Provincial Directorate of National Education, 2019). In the schools determined as a result of random cluster sampling, random element sampling is conducted and the children to be included in the research group are determined. As a result, the sample of the study consisted of 395 60-72 months old children and their mothers. Children in the school are not included in

the study if they are far from representing the group and have any disabilities.

Data Collection Tools

In order to collect data related to research; “*Personal Information Form*” prepared by the researcher containing general information about mother, father and child, “*Parenting Styles and Dimensions Scale*” developed by Robinson, Mandleco, Olsen, and Hart (2001) to measure the attitudes of parents and their suitability for use in Turkish mothers by Kapçı and Erdinç-Demirci (2009) and “*Science Learning Assessment Test*” developed by Samarapungavan, Mantzicopoulos, Patrick, and French (2009) in order to measure the science learning skills of children which the validity and reliability study of the Turkish form conducted by Yurt (2013) are used.

Personal Information Form: Personal Information Form consisting of a single part is used in the research. The personal information form includes information about the age, education level, occupation and total number of children of the mothers and the monthly income level of the family.

Parenting Styles and Dimensions Scale: Developed by Robinson et al. (2001) based on Baumrind’s classification called the Parenting Styles and Dimensions Scale evaluates the attitudes of parents with children aged 2-13 years and evaluated the appropriateness of the scale’s use in Turkish mothers by Kapçı and Erdinç-Demirci (2009) and obtained the necessary permission via e-mail from them. The original scale, called “*Parenting Styles and Dimensions Scale*”, consisted of 62 items. However, as a result of the studies carried out in the following years, the number of items in the scale was reduced to 32. The scale consists of 32 items and is evaluated with a 5-point rating, ranging from “1 = Never” to “5 = Always”.

The scale which of the validity and reliability is conducted by Kapçı and Erdinç-Demirci (2009) has 4 different versions as: mother form, father form, the form that mother evaluates her husband and the form that father evaluates his wife. These four versions consisted of 3 factors. The first factor that measures competent and democratic parenting is called “*authoritative*” and consists of a total of 15 items (for example, “*I am sensitive to my child’s feelings and needs*”). The second factor (authoritarian) that measures authoritarian

parenting is a total of 12 items (for example, “*I use physical punishment to discipline my child*”). The third factor consists of 5 items and is called “*Permissive*” (For example, “*I say I will punish my child but I do not actually punish my child*”). The first factor consists of three sub-factors called “*warmth and support*”, “*reasoning and induction*” and “*democratic participation*”. Authoritarian parenting factor consisted of “*physical pressure*”, “*verbal hostility*” and “*non-disclosure punishment*” sub-factors, and the permissive factor consist of “*permit*” subfactor. The internal consistency of the scale that is evaluated by Cronbach Alfa is calculated as .88 for the authoritative factor, .74, for the “*authoritarian*” factor, and .64 for the so-called non-disclosure permissive factor. Test-retest stability is evaluated with measurements obtained from a total of 43 mothers at two-week intervals and this value is found to be .64 ($p < .0001$) (Kapçı and Erdinç-Demirci, 2009).

Scientific Learning Assessment Test: The Science Learning Assessment Test was developed by Samarapungavan et al., (2009) for children attending kindergartens in public schools in Midwestern ($n= 100$). The test aims to evaluate the science learning of preschool children. The Science Learning Assessment Test consists of two sub-tests that measure children's scientific research processes and life science concepts. Scientific Research Processes subtest consists of 9 items and Life Sciences subtest consists of 15 items. The test consists of 24 items totally.

Scientific Research Processes [SRP] subtest; consists of 9 items that include understanding the experimental basis of science, using simple tools to collect, record, analyze and share data by understanding and seeing science as a research process by evaluating similarities between scientific ideas or basing on experimental evidence by asking and predicting questions about natural life.

Life Science Concepts subtest consists of 15 items that include understanding of the characteristics of living beings, understanding of the existence of certain structures and features such as physical and behavioral characteristics that help animals and plants to live, grow and reproduce (Yurt, 2013).

The test is conducted in a format in which children are shown individual pictures of each item and the questions are asked by the researcher and the children can answer verbally or by pointing to the correct pictures. If the

child's answer is not certain, the person performing the test continues by asking the child to repeat the answer. If the child cannot answer, the tester repeats the question once more. If there is still no answer, the question is passed. The test is administered individually and lasts between 15 and 25 minutes on average. A binary coding system is used to evaluate the test. "0" points are given to the wrong answers or items left blank and "1" points are given to the correct answers. Thus, total test values vary between 0 and 24 points (Yurt, 2013).

The Cronbach Alpha (α) value is found to be .71 in the internal consistency reliability analysis of 9 items in the Scientific Research Processes subtest for the original test and .70 was found to be in the internal consistency reliability analysis of 15 items in the Life Sciences subtest. In the internal consistency reliability analysis of 24 items of the Science Learning Assessment Test, Cronbach Alpha (α) value is determined as .79. The necessary permission is obtained for use via e-mail from Yurt (2013) who has done the validity and reliability study of Turkish form.

Process

The schools determined by the researcher during the data collection period are visited periodically. The researcher devotes 20-25 minutes to each child. The questions that are left blank, unanswered or answered as "*I don't know*" are accepted as wrong as stated in instructions in the test. Science Learning Assessment Test applied to children and Parenting Styles and Dimensions Scale applied to their mothers are numbered during the application. After the forms are matched, a total of 440 scales that must be filled in by the mothers of the children are sent to the homes. A week later, the same schools are visited and the scales distributed are collected. The tests applied to the children of 45 mothers who does not want to fill the scales are considered as invalid and not used.

Data Analysis

The data obtained from the tests applied to the children attended to research are coded and uploaded to the computer. These data are analyzed with SPSS 21 statistical package program.

Correlation analysis is conducted to examine the relationship between parents' attitudes and science learning skills of preschool children. Hierar-

chical Multiple Regression Analysis is used to predict Parental attitudes of parents of preschool children and sociodemographic characteristics of the family's effect on children's science learning skills. Demographic variables (mother's age, monthly income of the family, mother's education level, mother's working status and number of children) are taken as the control variable and "mother's working status" variable is coded as dummy variable. Afterwards, general scores related to the variables determined as control variables and concepts are analyzed using enter method.

Before starting the regression analysis, it was examined whether the necessary assumptions are met. Skewness and kurtosis values of the data are checked for 0.05 significance level. In addition, the data set is examined in terms of multicollinearity hypothesis, correlation coefficients between independent variables are examined, VIF (Variance Inflation Factor) and Tolerance values are examined and it is observed that there are no multiple linearity problems between independent variables. After all these analyzes, the data set is found to be suitable for multiple regression analysis and the analysis is performed.

Results

In this section, the findings obtained as a result of statistical analysis of the data collected in accordance with the main and sub objectives of the research are presented and interpreted on the basis of the main and sub objectives.

Table 1. Correlation Values for Parenting Styles and Dimensions Scale and Science Learning Assessment Test

	Science Research Processes Sub Test	Life Science Concepts Sub Test	Science Learning Assessment Total
Authoritative	-,089	,038	-,019
Authoritarian	,090	-,063	,001
Permissive	,062	-,067	-,017

$p < 0.05^*$

As can be seen in Table 1, there is no statistically significant relationship between the mean scores of the Scientific Research Process Tests and the average of authoritative scores ($p = 0.077 > 0.05$), between the average scores of the Life Science Concepts Sub-Test scores and the average scores of au-

thoritative ($p= 0.449 > 0.05$) and between the total assessment of science learning and mean scores of authoritative ($p= 0.708 > 0.05$) ($p > 0.05$).

According to the table, there is no statistically significant relationship between the mean scores of Scientific Research Process Tests and the average of Authoritarian points ($p= 0.075 > 0.05$), between the mean scores of Life Science Concepts Sub-Test and average of Authoritarian points ($p= 0.208 > 0.05$) and between Evaluation of Science Learning total and the mean scores of authoritarian ($p= 0.990 > 0.05$) ($p > 0.05$).

When the table is examined, there is no statistically significant relationship between the average of the Scientific Research Process Test scores and the average of the permissive points ($p = 0.218 > 0.05$), between the average scores of Life Science Concepts Sub-Test scores with the average of the permissive points ($p= 0.181 > 0.05$) and between the average total score of science learning evaluation and the mean permissive scores ($p= 0.738 > 0.05$) ($p > 0.05$).

Consequently, it is concluded that there is no statistically significant relationship between science learning skills of children attending preschool education institutions and mothers' attitudes towards their children.

Table 2. The Results of the Hierarchical Multiple Regression Analysis Regarding the Socio-Demographic Characteristics and Attitudes of Mothers to Predict Children's Science Learning Skills

	F	P	R	R ²	ΔR ²	β	p
Step 1	3,939	,002	,220	,048	,048		
Mother's Age						,008	,893
Monthly Income of Family						-,019	,758
Mother's Education Level						,107	,111
Mother's Working Status						,146	,018
Number of Children						,134	,033
Step 2	2,562	,010	,225	,051	,002		
Authoritative						-,049	,392
Authoritarian						,001	,987
Permissive						-,026	,652

When Table 2 is examined, as a result of hierarchical multiple linear regression analysis: In step 1, demographic variables (mother's age, family's monthly income, mother's education level, mother's working status and number of children) were taken as control variables. Among the control variables, the mother's working status ($\beta= .146$) and the number of children

($\beta = .134$) significantly predicted the total score obtained from the Science Learning Assessment Test as 4.8%. The variance of the total score obtained from the Science Learning Assessment Test is explained by this model (R^2 model = .048, $p < 0.5$).

In step 2, the Authoritative, Authoritarian and Permissive points were added to the model. Authoritative ($\beta = -.049$), Authoritarian ($\beta = .001$), Permissive ($\beta = -.026$) do not significantly predict the total score averages obtained from the Science Learning Assessment Test. 5.1% of variance of the total score means of evaluating science learning is explained by this model (R^2 model = .051, $p < 0.5$).

Table 3. The Results of the Hierarchical Multiple Regression Analysis Regarding Socio-Demographic Characteristics and Attitudes of Mothers to Predict Children's Scientific Research Processes

	F	p	R	R ²	ΔR^2	β	P
Step 1	5,626	,000	,260	,068	,068		
Mother's Age						-,024	,685
Monthly Income of Family						-,063	,288
Mother's Education Level						,154	,021
Mother's Working Status						,130	,034
Number of Children						,237	,000
Step 2	4,049	,000	,279	,078	,010		
Authoritative						-,074	,194
Authoritarian						,029	,651
Permissive						,029	,610

As can be seen in Table 3, as a result of hierarchical multiple linear regression analysis: In step 1, demographic variables (maternal age, family monthly income, mother's education level, mother's working status and number of children) were taken as control variables. Among the control variables, mother's working status ($\beta = .130$) and number of children ($\beta = .237$) significantly predicted the mean scores of the Scientific Research Processes Sub-Test. 6.8% of the variance of the Scientific Research Processes Sub-Test score is explained by this model (R^2 model = .068, $p < 0.5$).

In step 2, the average scores of Authoritative, Authoritarian and Permissive were added to the model. Authoritative ($\beta = -.074$), Authoritarian ($\beta = .029$), Permissive ($\beta = .029$) do not significantly predict the mean scores of the Scientific Research Processes Sub-Test. 7.8% of the variance of the mean

scores of Scientific Research Processes Sub-Test is explained by this model (R^2 model= .078, $p < 0.5$).

Table 4. The Results of the Hierarchical Multiple Regression Analysis Regarding Socio-Demographic Characteristics and Attitudes of Mothers to Predict Children's Life Science Concept Skills

	F	P	R	R ²	ΔR^2
Step 1	1,640	,148	,144	,021	,021
Step 2	1,232	,279	,158	,025	,004

In the first step, demographic variables (maternal age, family monthly income, maternal education status, maternal employment status, and number of children) were taken as control variables in the hierarchical multiple regression analysis related to predicting the socio-demographic characteristics and attitudes of the mothers in predicting children's life science concept skills. In step 2, Competent, Authoritative / Authoritative and Permissive mean scores were added to the model. When Table 4 is examined, the Life Science Concepts Sub-Test dependent variable is not explained by the number of children, monthly income of the family, mother's working status, mother's age, mother's education status, permissive, authoritarian, authoritative independent variables and no significant model is formed ($p > 0.05$).

As a result, it is concluded that the sociodemographic characteristics and attitudes of the mothers of the children attending preschool education institutions explain the significant dimension of Scientific Research Process Sub-dimension and Evaluation of Science Learning Sub-dimension of the children's science learning skills and do not explain the Sub-dimension of Life Science Concepts statistically. . In the Sub-dimension of Life Science Concepts, it is seen that there is not a model explaining the dependent variable in a significant way.

Discussion and Conclusion

One of the aims of this study is to examine the relationship between parents' attitudes and science learning skills applied by their parents of 60-72 months preschool children. Another one; the answer is sought to the question of "Do the socio-demographic characteristics and parents' attitudes of the mothers of 60-72 months of preschool children express their science learning skills significantly?". In

this section, the findings obtained from the study are discussed and the results are given.

When the relationship between science learning skills of 60-72 months old children attending preschool education and parental attitudes of mothers to their children are examined, it is concluded that there was no statistically significant relationship. While similar studies are possible to reach similar conclusions, it is seen that there are studies that conclude that science, mathematics, critical and creative thinking skills and family attitudes are effective in other social areas.

Korkmazlar (1980), in his study, examine the relationship between cognitive thinking styles of preschool children aged 5-6 years and the parenting attitude of the family. The result of the study partially supports the relationship between cognitive thinking styles of children and child rearing styles of the family. In addition, families from different educational and occupational levels play an important role. Dinçer (1993), in a study examining the relationship between parental attitudes and the creativity of the child, concludes that the restrictive behaviors of the parents prevent the independence of the child and thus the child is less creative. In addition, it suggests that further studies that would look at the relationship between parental attitudes and creativity level should be carried out on a larger scale so that the development of creativity should be determined with the existing studies and individuals' interest should be intensified.

Durmuş (2006) examined the personality traits and parental attitudes of parents with children aged 3-6 years. Data are collected with “*Adjective Check List*” and “*Family Life and Child Raising Attitude Scale*”. As a result, it is found that as the education level increased, parents exhibited less “*overprotective*” and “*repressive*” attitudes, independent individual characteristics such as creativity and ideal self are inhibited when excessive protection and oppression are applied, and the parental attitude recognizing democratic equality developed sharing and cooperative characteristics they have.

Bayraktar (2009) states in his study titled “*Environmental/Cultural Accents in Cognitive Development*” that as a result of his researches, cognitive development is initially determined as biological but increases the effect of cultural/contextual factors over time. In the study, cultural/contextual factors are discussed as parent-child relations, teachers' teaching methods, culture and language and Vygotsky and Gal'perin's theories and thoughts on edu-

cation-teaching methods which emphasize the importance of environmental factors in cognitive development are examined. According to the literature surveys, it is stated that cognitive and behavioral development is ensured through intergenerational and interpersonal interactions in life process, and an important element of culture-status interaction in individual development is culture-specific language and it affects the individual's cognitive development through social interactions. It also states that there is ongoing debate about what influences or shapes cognitive development and studies emphasizing the role of environment/culture in cognitive development should continue.

Kurşunlu (2014) in his research, examines pre-school education program in Turkey in terms of support thinking skills, according to the findings, teachers state that students have high-level thinking skills, but environmental factors are quite decisive on these skills. When the achievement level is examined; cognitive and language domains were higher and social emotional domain gains were lower than other domains. Teachers believe that false family attitudes, physical inadequacies, and excessive class size are the obstacles.

As a result of the hierarchical multiple linear regression analysis related to the prediction of 60-72-month-old children who attend preschool education and their parents' socio-demographic characteristics and parental attitudes to predict children's science-learning skills, the result reached is that the mother's work and number of children significantly explain the total score averages. 4.8% of the total score of the assessment of science learning is explained by this model. It does not significantly predict the total score averages of learning science assessment of authoritative, authoritarian and permissive. It was determined that 5.1% of the total variance average of the evaluation of science learning was explained by this model.

As a result of the hierarchical multiple linear regression analysis regarding the socio-demographic characteristics and parental attitudes of the mothers of 60-72 months old children attending pre-school education institution and predicting the scientific research processes sub-dimension points: It was determined that the research process sub-test significantly predicted the mean scores. 6.8% of the variance of the scientific research process sub-test score is explained by this model. It is observed that authoritative, authoritarian, permissive scientific research processes subtest do not signifi-

cantly predict the mean scores. 7.8% of the variance of the scientific research process subtest score is explained by this model.

When the hierarchical multiple regression analyzes of predication of socio-demographic characteristics of mothers of 60-72 months old children attending pre-school education institutions and their parental attitudes the sub-dimension of life science concepts from the science learning skills of children is examined; the sub-dimension of life science concepts is not explained by monthly income, mother's working status, mother's age, mother's education status, authoritative, authoritarian and permissive independent variables and no significant model is found.

Research on the subject shows that children of working mothers who participate in family support programs and develop themselves have an understanding and interest in science-related concepts. Irkörücü (2006) examines the effect of the mathematical support program and family participation applied to mothers on the mathematical concept skills of 6-year-old children. Within the scope of the research, "*Control Checklist of Mathematical Concept Skills*" is applied to measure the mathematical concept skills of children. As a result of the study, it is concluded that the parent-centered mathematical support program has a positive effect on the process of learning mathematical concept skills of children.

Crowley and Callanan (2001), in their research titled "*Scientific Thinking in Daily Family-Children's Activities*" observe the communication of children with their parents in a museum and observed how the scientific thinking styles of parents and children developed in daily life. The research data are collected and recorded by the children and their families at the museum. As a result of the study, it is found out that the families support their children to access the information themselves and try to provide more guidance in this context. It is concluded that parents sometimes play an explanatory role and lead children to access information, and that supportive and guiding interventions of parents affect children's knowledge and skills positively.

Uzun (2013) aims to examine the effect of family participation-oriented mathematical support program on the mathematical concept skills of 6-year-old children attending kindergarten and the development of children's education as a result of the participation of families in education. Forty children aged 60-72 months and their mothers are studied, and "*Mathematical Conceptual Skills Test*" is used to measure the conceptual skills of children.

According to the findings of the study, the mathematical concept skills of the experimental group children participated in the "*Family Participation Oriented Mathematical Support Program*" increases significantly compared to the children who does not participate.

In their research, Pan, Gauvain, Liu, and Cheng (2006) aim to compare American and Chinese mothers' learning the numbers in their daily lives of five and seven-year-old children and the contribution of mother-child interaction to children's proportional reasoning abilities. As a result of the study, it is found that Chinese mothers taught their children more mathematical calculations in their daily lives than American mothers. They observe that Chinese children's mothers' interaction with their children has a positive effect on their reasoning skills with numbers. On the other hand, they do not observe a significant change in the ability of American children to reason with numbers.

Jones, Taylor, and Forrester (2011), in their research, investigate the relationship between being a scientist and the factors that are affected in early childhood, find that it is important to observe their teachers and family members during childhood and to consider their suggestions.

Proposals

Proposals for Parents and Educators

In preschool institutions, during the hours when children are educated, presentations to parents to improve parental attitudes should be made by related persons, selection of in-school hours to enable participation in these seminars, and the presence of special play rooms for 0-3 years old for mothers with small babies. It can be suggested that the people who are interested should be selected who have at least the educational motherhood certificate and that they should be offered employment for work.

It may be suggested to organize activities in which parents can participate with their children aged 0-3. In this context, planning of play times for 0-3 age group children in every neighborhood, bringing mothers 0-3 age group babies and children to these areas and ensuring that they can benefit from rich materials free of charge within 1-1.5 hours, both mothers exhibit positive attitude and children curiosity and discovery.

As a result of the research, there is no significant relationship between mother attitudes and children's science learning skills, and it is concluded that mother attitudes are affected by the socio-demographic characteristics of the family. In order to minimize the impact of socio-demographic characteristics on applied mother attitudes, the following can be done; during the planning and implementation of the mentioned children's playgrounds, it may be suggested to provide these services in cooperation with municipalities, family physicians, schools, universities, related departments, libraries and mosques and to provide these services once a week for 2 hours. It is thought that these contributions will positively affect parental attitudes, especially children coming from families with low socioeconomic status and will develop children's curiosity feelings and scientific skills by encountering rich materials early.

Proposals for Researchers

1. In this study, the effect of mothers' attitudes on children's science learning skills is investigated. In other researches, fathers' attitudes can be examined and added as well.
2. This study is applied to 60-72 months old children. With the different scales to be developed, a group of various aged children can be added to other studies.
3. This study focuses on parental attitudes. In the other researches, the attitudes of the teachers can be examined.
4. This research focuses on the circumstances of the family, the first environment of the child. Other studies can be examined by adding the effect in the immediate environment.
5. In this study, maternal attitudes are examined under democratic, authoritarian and permissive dimensions. In other studies, the effect of other parental attitudes (negligent, anxious, etc.) can be examined by adding.

Kaynakça / References

Akar, Ü. (2007). *Öğretmen adaylarının bilimsel süreç becerileri ve eleştirel düşünme beceri düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

- Aktaş Arnas, Y. (2002). Okul öncesi dönemde fen eğitiminin amaçları. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 6(7), 1-6.
- Alabay, E. (2011, Nisan). Science activities applied at home environments by parents with 6 year old pre-school children. *2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications kongresinde sunulmuş sözlü bildiri*. Antalya.
- Argun, Y. (1995). *Anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının ortaokul öğrencilerinin denetim odağı üzerine etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Atasoy, B. (2004). *Fen öğrenimi ve öğretimi*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Atasoy, Ş. ve Zoroğlu, M. A. (2014). Okul öncesi dönemdeki çocuklara yönelik kavram karikatürlerinin geliştirilmesi ve uygulanması. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 8(2), 38-70.
- Ayvacı, H. Ş. (2010). Okul öncesi dönem çocuklarının bilimsel süreç becerilerini kullanma yeterliliklerini geliştirmeye yönelik pilot bir çalışma. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 4(2), 1-24.
- Bacanlı, H. (2007). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bayraktar, F. (2009). Bilişsel gelişim çalışmalarında çevresel/kültürel vurgular. *KKTC Milli Eğitim Dergisi*, 3, 31-40.
- Bilge, M. (1979). *Fizyolojide hormonlar bilgisi*. Ankara: Güven Kitabevi Yayınları.
- Bosman, I. (2006). *The value place and method of teaching natural science in the foundation phase*. Unpublished Master's Thesis. University of South Africa, Pretoria.
- Bryant, F. B., Kastrup, H., Udo, M., Hislop, N., Shefner, R. and Mallow, J. (2012). Science anxiety, science attitudes, and constructivism: A binational study. *Journal of Science Education and Technology*, 22(4), 1-17.
- Büyüktaşkapu, S., Çeliköz, N. ve Akman, B. (2012). Yapılandırmacı Bilim Eğitimi Programı'nın 6 yaş çocuklarının bilimsel süreç becerilerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 37, 165.
- Çabuk, B. and Haktanır, G. (2010). What should be learned in kindergarten? A project approach example. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 2550-2555.
- Çağdaş, A. ve Seçer, Z. (2006). *Anne-baba eğitimi* (2. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Campbell, C. and Jobling, W. (2012). *Science in early childhood*. Port Melbourne, Australia: Cambridge University Press.

- Canpolat, N. ve Pınarbaşı, T. (2002). Fen eğitiminde kavramsal değişim yaklaşımı-1: Teorik temelleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 10(1), 59-66.
- Celep, A., Gültekin, Ö. Karamustafaoğlu, S. ve Karamustafaoğlu, O. (2012). Farklı öğrenim seviyelerindeki fen bilgisi öğretmen adaylarının bilimsel süreç becerileri ile zihinsel gelişim düzeyleri. *Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1-2), 43-64.
- Çepni, S. (2014). *Kuramdan uygulamaya fen ve teknoloji öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Chapman, E.N. (1999). *Tutum en değerli varlığımız*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Crowley, K. and Callanan, M. (2001). Shared scientific thinking in everyday parent-child activity. *Learning Research and Development Center*, 85, 712-732.
- Cüceloğlu, D. (1992). *İçimizdeki çocuk* (2. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (1998). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Demirtaş, V.Y. and Sucuoğlu, H. (2009). In the early childhood period children's decision making processes. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1, 2317-2326.
- Diñer, D. (1993). *Anaokuluna devam eden beş yaş grubu çocukların anne baba tutumları ile yaratıcı düşünceleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Döğücü, F. (2004). *Tosya ilçesinde farklı liselerde öğrenim gören ergenlerin arkadaş ilişkilerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dönmezer, İ. (1999). *Ailede iletişim ve etkileşim*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dubosarsky, M. (2011). *Science in the eyes of preschool children: Findings from an innovative research tool*. Unpublished Doctoral Thesis. The University of Minnesota, Minnesota.
- Durbin, D. J., Pickett, L. H. and Powell, T. L. (2011). Kindergarten scientists: The pot of gold at the end of the rainbow. Science activities: classroom projects and curriculum ideas. *Science Activities*, 48(4), 129-136.
- Durmuş, R. (2006). *3-6 yaş arası çocuğı olan ebeveynlerin kişilik özellikleri ile anne baba tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Edwards, C. (1998). Partner, nurturer, and guide: The role of the teacher. In C. Edwards, L. Gandini, and G. Forman (Eds.) *The hundred languages of children: The Reggio Emilia Approach advanced reflections* (p.179–199). London, England: Ablex Publishing Corporation. [Google Books versiyonu]. <https://books.google.com.tr/books?id=OPTKs1Ml8JgC&pg=PA179&lpg=PA179&dq=Partner,+nurturer,+and+guide:+The+role+of+the+teacher&source=bl&ots=XmP1hpBNHz&sig=ACfU3U39aD5X-aRjxUMP9K2MPkcgIeVKUA&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwj8aiUltXpAhVltI-sKHcL2CZIQ6AEwCXoECAgQAO#v=onepage&q=Partner%2C%20nurtur-er%2C%20and%20guide%3A%20The%20role%20of%20the%20teacher&f=false> adresinden erişilmiştir.
- Ergül, R., Şimşekli, Y., Çalış, S., Özdilek, Z. and Göçmençelebi, Ş. (2011). The effects of inquiry-based science teaching on elementary school students' science process skills and science attitudes. *Bulgarian Journal of Science and Education Policy*, 5(1), 48-68.
- Gordon, T. (1993). *Etkili öğretmenlik eğitimi* (Çev. E. Aksay ve B. Özkan). İstanbul: Ya-Pa Yayınları .
- Gözün Kahraman, Ö., Ceylan, Ş. ve Ülker, P. (2014). Bilimi yaratan duygu: Çocukların fen ve doğaya ilişkin konulardaki bilgi ve merakları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 207-230.
- Güneş, A. (2013). *Duyguda özgür davranışta disiplinli çocuklar için doğal ebeveynlik*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hamurcu, H. (2003). Okul öncesi eğitimde fen bilgisi öğretimi "Proje Yaklaşımı". *Eğitim Araştırmaları*, 4(13), 66-72.
- İnceoğlu, M. (2004). *Tutum, algı, iletişim*. İstanbul: Elips Kitap.
- İrkörücü, S. (2006). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden altı yaşındaki çocuklara uygulanan ev odaklı matematiksel destek programının çocukların matematiksel kavram edinimine etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Jarrett, S.O. (2013). *Çocuğun dünyasında bilim: Anlamli öğrenme için etkinlikler* (Çev. M. Bulunuz). Ankara: TÜBİTAK.
- Jones, G., Taylor, A. and Forrester, J. H. (2011). Developing a scientist: a retrospective look. *International Journal of Science Education*, 33(12), 1653-1673.

- Kapçı, E.G. ve Erdinç-Demirci S. (2009, Ekim). Ana-baba tutum ölçeğinin 3-13 yaş aralığında çocuğu bulunan annelerde değerlendirilmesi. 18. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sunulmuş sözlü bildiri*, İzmir.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Korkmazlar, Ü. (1980). *Relationship between parental child-rearing attitudes and cognitive styles of 5 to 6 year old Turkish preschoolers*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurşunlu, E. (2014). *Okul öncesi eğitim programının düşünme becerileri öğretimi açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Mantzicopoulos, P., Samarapungavan, A. and Patrick, H. (2009). We learn how to predict and be a scientist: early science experiences and kindergarten children's social meanings about science. *Cognition and Instruction*, 27(4), 312-369.
- Metin, M. (2014). *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2013). *Okul öncesi eğitim programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2019). *Milli Eğitim Bakanlığı, Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü*.
<http://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/index.php?Ilkodu=42&Ilcekodu=29.07.2019> tarihinde erişildi
- Montessori, M. (2016). *Çocuğum keşfi* (Çev. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- National Research Council, (2007). *Taking science to school: Learning and teaching science in grades K-8*. Washington, DC: National Academies Press.
- National Science Teachers Association [NSTA], (2002). NSTA position statement: Elementary school science.
<https://www.nsta.org/about/positions/elementary.aspx> 28.05.2019 tarihinde erişildi.
- Nuhoğlu, H. ve Ceylan, R. (2012). Okul öncesi öğretim programında yer alan amaç ve kazanımların bilimsel temel süreç becerileri açısından değerlendirilmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(1), 112-127.
- Oktay, A. (2004). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

- Olçay, O. (2008). *Bazı kişisel ve ailesel değişkenlere göre okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Pan, Y., Gauvain, M., Liu, Z. and Cheng, L. (2006). American and Chinese parental involvement in young childrens mathematics learning. *Cognitive Development*, 21, 17-35.
- Robbins, S. (1994). *Örgütsel davranışın temelleri* (Çev. S. A. Öztürk). Eskişehir: ETAM Basım Yayın.
- Robinson, C. C., Mandlco, B., Olsen, S. F. and Hart, C. H. (2001). The parenting styles and dimensions questionnaire (PSDQ). *Handbook of family measurement techniques*, 3, 319-321.
- Samarapungavan, A., Mantzicopoulos, P., Patrick, H. and French, B. (2009). The development and validation of the Science Learning Assessment (SLA): A measure of kindergarten science learning. *Advanced Academics*, 20(3), 502- 535.
- Saruhan, N. (1996). *Ankara il merkezinde lise son sınıfa devam eden öğrencilerin atılganlıkları ile ana ve baba tutumları arasındaki ilişkinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Senemoğlu, N. (2002). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gazi Yayınevi.
- Tan, M. ve Temiz, B. K. (2003). Fen öğretiminde bilimsel süreç becerilerinin yeri ve önemi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(13), 89-101.
- Tola, D. (2003). *İlkokul 5.sınıf çocuklarında ahlaki yargı ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tolstoy, L.N (2015). *Bütün mutluluklar birbirine benzer* (Çev. C. Alay). İstanbul: Aylak Adam Yayınevi.
- Topsakal, S. (1999). *Fen öğretimi*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Uyanık Balat, G. (2011). Okul öncesi dönemde fen eğitimi. Akman, B., Uyanık Balat, G. ve Güler, T. (Edt.) *Fen nedir ve çocuklar feni nasıl öğrenir?* içinde (ss.1-17). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Uzun, A. (2013). *Aile katılımı odaklı matematik destek programının okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların matematiksel kavram edinimine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

- Worth, K. (2010). Science in early childhood classrooms: Content and process. Paper presented at *STEM in Early Education and Development Conference*, Cedar Falls, IA. <https://ecrp.illinois.edu/beyond/seed/worth.html> 28.05.2019 tarihinde erişildi.
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk psikolojisi* (15. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2006). *Ana-baba okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2008). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2013). *Anne olmak* (4. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşilyaprak, B. (2003). *Çalışan anne ve çocuk*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Yıldırım, C. (1966). *Eğitimde araştırma metotları*. Ankara: Akyıldız Matbaası.
- Yılmaz, Y. (2007). *Anne baba tutumları ile ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin okul başarıları ve özerkliklerinin gelişimi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Çocuk ruh sağlığı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yurt, Ö. (2013). *60-72 aylık çocuklar için Bilim Öğrenmeyi Değerlendirme Testi' nin geçerlik güvenirlik çalışması ve Araştırmaya Dayalı Bilim Eğitim Programı'nın bilim öğrenmeye etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Demir, V. and Ergin, B. (2020). Investigation of the relationship between the parental attitudes applied by the parents of preschool children and their science learning skills. *OPUS–International Journal of Society Researches*, 16(27), 48-75. DOI: 10.26466/opus.649515

The Relationship of STEM Attitudes and Reflective Thinking Skills on Problem-Solving

DOI: 10.26466/opus.667004

*

Mücahit Köse* – Muhammed Akif Kurtuluş** – Kadir Bilen**

* Dr.Öğr.Üyesi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, Alanya/Türkiye

E-Mail: mucahit.kose@alanya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1938-6092](https://orcid.org/0000-0002-1938-6092)

**Arş.Gör, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, Alanya/Türkiye

E-Mail muhammed.kurtulus@alanya.edu.tr

ORCID: [0000-0001-5206-5787](https://orcid.org/0000-0001-5206-5787)

***Doç.Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, Alanya/Türkiye

E-Mail kadir.bilen@alanya.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2054-2117](https://orcid.org/0000-0003-2054-2117)

Abstract

The purpose of this study is to examine the relationship between STEM attitudes of middle-school students and their reflective thinking skills on problem-solving. For this aim, a survey was administered to a total of 576 students, including between 5-8 grades. In this study, the "STEM Attitude Scale" and the "Reflective Thinking Skill on Problem Solving Scale" were used as the data collection tools. The results showed that significant differences were found for the students' reflective thinking skills on problem-solving in terms of gender, questioning, and reasoning dimensions in favor of female students. Also, significant differences among grade-levels were found in the questioning and evaluation dimensions of the reflective thinking skill on the problem-solving scale. Besides, significant differences were found in the engineering and technology dimensions in favor of female students and also in the mathematics and 21st-century skills dimensions in terms of grade-levels. Based on the findings obtained from this study, implications for teaching are made.

Keywords: STEM attitude, Problem-solving, Reflective thinking

STEM Tutum ve Problem Çözme Yönelik Yansıtıcı Düşünme Becerisi Arasındaki İlişki

*

Öz

Bu çalışmanın amacı ortaokul öğrencilerinin STEM tutumları ile problem çözme üzerine yansıtıcı düşünme becerileri arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Araştırmada betimsel model olan tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmaya 576 öğrenci dahil edildi. Öğrencilerin notları açısından dağılımları incelendiğinde 140'ı 5. sınıf, 140'ı 6. sınıf, 160'ı 7. ve 136'sı 8. sınıf öğrencisi olarak değerlendirilmiştir. Bu öğrencilerin 300'ü kadın, 276'sı erkektir. Araştırmada veri toplama aracı olarak STEM Tutum Ölçeği ve Problem Çözme Yönelik Yansıtıcı Düşünme Beceris Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin cinsiyete göre problem çözme üzerine yansıtıcı düşünme becerilerinde ve sorgulama ve akıl yürütme boyutlarında kız öğrencilerin lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ayrıca, problem çözme ölçeğinde yansıtıcı düşünme becerisi üzerine yapılan analizlerde sorgulama ve değerlendirme boyutlarında sınıf düzeyi değişkeni açısından anlamlı farklılıklar bulunmuştur. STEM tutum puanları üzerinde yapılan analizlerde, mühendislik ve teknoloji boyutlarında cinsiyet değişkeni açısından kız öğrencilerin lehine, matematik ve 21. yüzyıl becerisi boyutlarında sınıf seviyesi değişkeni açısından anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *STEM tutum, problem çözme, yansıtıcı düşünme*

Introduction

Today, the rapid development in science and technology has started to take effect in the area of education. Numerous countries have been working on new approaches to understanding how they can integrate science and technology which go under continuous change and development to education. One of these new approaches on the agenda is STEM (Science-Technology-Engineering-Mathematics) education, in which science, mathematics, engineering, and technology are included in the teaching-learning process in an integrated manner. STEM education is an approach that embodies the activities an individual carries out throughout his/her educational life in the areas of STEM (Gonzalez and Kuenzi, 2012). It is also defined as the individual's ability to produce solutions to a problem he/she faces using the four disciplines of STEM (Stohlmann, Moore and Roehrig, 2012).

Some studies argue for effective STEM education. These debates focus on whether or not the four disciplines need to be used together to increase the efficiency of education (Bybee, 2010; Dugger, 2010; Sanders, 2009). However, in certain cases, it is quite difficult to include all the disciplines of STEM in practice. Therefore, the integration of at least two STEM areas into the practice is important. The main point which needs to be given importance is to choose the cases presented to the students from problems which are related to daily life (Asghar, Ellington, Rice, Johnson and Prime, 2012; Breiner et al., 2012; National Research Council, 2014; Chiu, Price and Ovrachim, 2015). Educators state that as students find solutions to daily life problems that are presented to them in STEM education, they will have the opportunity to develop their analytical thinking, communication, and top-level thinking skills (Morrison, 2006; Brophy et al., 2008). Analytical thinking skills, problem-solving skills, communication skills, entrepreneurship, and social skills are noteworthy as 21st-century skills. Different organizations have classified 21st-century skills in different ways. For example, in a report published by the Ministry of Education of the Republic of Turkey (MoNE), 21st-century skills are defined as being creative and innovative, solving problems and making decisions, working cooperatively, and being technology literate (MoNE, 2011). Many countries throughout the world like the MoNE in Turkey have been emphasizing the importance of the 21st-century skills in education (ACTS, 2007;

Partnership for 21st Century Skills, 2013; OECD, 2005; World Economic Forum, 2015).

Integration for cognition and learning may be effective in terms of developing the relationships between these concepts and transferring these structures in new situations (Honey, Pearson and Schweingruber, 2014). However, curricula integration is a double-edged knife and should be seen as a tool to reach educational aims, rather than the aim itself (Venville, Malone, Wallace and Rennie, 1998). The most discussed issue on STEM education practice is related to how STEM education should be integrated into the existing programs. For this, educators have suggested some principles including the inclusion of STEM lessons in the curricula, designing assessment and evaluation accordingly, focusing on the 21st-century skills, and strengthening interdisciplinary cooperation.

It has been stated that problem-solving is the process that involves a time slice which begins the moment students face the problem and ends the moment when that problem is solved. Problem-solving in daily life is a basic method of survival (Tambychik and Meerah, 2010). A problem-solving approach is related to different methods students use to solve problems regarding experience, perception, and understanding of a certain phenomenon (Walsh, Howard, and Bowe, 2007). Problems that develop students' problem-solving skills, in general, require analysis, synthesis, and evaluation (Ültay, 2017). As suggested by Capraro and Slough (2008), children need, in particular, acquire problem-solving skills with STEM education at an early age.

In recent years, it has been underlined that by developing students' 21st-century skills they can solve problems related to daily life (Hmelo-Silver, 2004; Dewaters & Powers, 2006; Tseng et al., 2013). Capraro & Slough (2008) emphasize that STEM education allows students to learn problems based on daily life and makes it possible for them to solve these problems.

Reflective thinking is defined in two different ways. Different definitions have been made on it before and after teaching. During the teaching process, it allows teachers and students to think in-depth about content, while it presents the opportunity to think about the functioning of the lessons and their planning after teaching (Schön, 1983). Reflective thinking is regarded as an emotion, which distances teachers from their biases, allows them to be criticized, and helps them to be more competent in their works (Roskos, Vukelich,

and Risko, 2001). Teachers' reflective thinking skills vary according to their branches, gender, and school type they work (Dilekli and Orakçı, 2019).

Different tools are used to assess reflective thinking. Thinking out loud, having group discussions, and reflection diaries are considered to be some of these tools. Reflective thinking has a great impact on the development of a student's problem-solving skills. Therefore, reflective thinking skill becomes evident the best in the problem-solving processes (Kızılkaya and Aşkar, 2009). An individual's evaluating the alternatives he/she has developed throughout life and selecting and implementing one of these is defined as the problem-solving process as well (Philips, Paziienza and Ferrin, 1984). Dewey (1933) has stated that the problem-solving stages are extremely important and have ordered them as follows: defining and analyzing the problem, determining a criterion for a solution, suggesting solutions, evaluating the solutions, selecting the solution, and implementing the solution. Reflective thinking toward problem-solving involved three sub-dimensions: questioning, evaluation, and reasoning. Questioning is the process of seeking answers to the questions that an individual poses or asked to her/him. Evaluation is to look at the person's actions; analyze then and later determine the right and wrong parts of the action.

The reasoning is expressed as an examination of cause-effect relationships and, as a result, to examine these relationships in the context of cause-effect.

Previous studies have suggested that STEM education positively affects students' achievement in the areas of science and mathematics (Ceylan, 2014; McClain, 2015; Olivarez, 2012; Ricks, 2006; Vollstedt, Robinson & Wang, 2007; Wade-Shepherd, 2016; Worker & Mahacek, 2013; Wosu, 2013; Yıldırım, 2016) and develops their critical thinking (Şahin, Ayar & Adıgüzel, 2014; Wosu, 2013), creative thinking (Ceylan, 2014), and problem-solving skills (Ceylan, 2014; Pekbay, 2017; Saleh, 2016; Wosu, 2013).

The importance given to STEM education will allow all individuals to be knowledgeable in STEM areas, develop their problem-solving skills, and having a career that involves STEM subjects (Aydagül and Terzioğlu, 2014). The inclusion of STEM education will also encourage students' curiosity, doing research, learning by doing (Tuğluk and Öcal, 2017). Thus, students will be able to solve the problems they face in daily life (Bybee, 2010; Soylu, 2016).

In light of all these processes, what is expected from an individual is to determine methods and strategies related to a particular problem and arrive

for a conclusion rather than demonstrating a result (Savul, 2017). Therefore, it is considered concerning a problem students face in STEM disciplines that the 21st-century skills would have a significant impact on finding solutions to the problems. While developing solutions to these problems, it is stated by researchers that reflective thinking skill has an important impact. Because of this, the purpose of this study is to examine the relationship between middle-school students' STEM attitudes and reflective thinking skills in solving problems. The research questions that guide this research are as follows: Is there any difference in the students' level of problem-solving skills in terms of gender and grade level variables?

1. Is there any difference in the students' STEM attitudes in terms of gender and grade level variables?
2. Is there a relationship between the students' STEM attitudes and their reflective thinking skills in solving problems?
3. Are the students' reflective thinking skills in solving problems a predictor of their STEM attitude scores?

Method

The Model of the Study

In this study, the survey model which is a descriptive model was used. Survey models are a research approach that aims at describing the existing situation as it is. These are studies in which the participants' views, attitudes, and skills about a subject or event are determined. Survey studies are defined as studies which make it possible to give answers to questions such as “*at which phase, at which level, when*” and determine in general the characteristics of large masses (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, and Demirel, 2017).

Data Collection Tools

In this study, the “STEM Attitude Scale” and the “Reflective Thinking Skill on Problem Solving Scale” were used as the data collection tools. To measure the students' attitude towards STEM disciplines, the STEM attitude scale was used. The scale was developed by Faber et al. (2012). The adaptation of the scale into Turkish and its validity and reliability processes were carried out

by Yıldırım and Selvi (2015). The scale consisted of a total of 37 items and four sub-dimensions including mathematics, science, engineering and technology, and 21st-century skills. The scale is used in the 5 points Likert type, including "I totally agree; I agree; Undecided; I don't agree and I don't agree." The Cronbach alpha value for the whole scale was determined as .94. It was found to be .89 for mathematics dimension, .86 for the science dimension, .86 for the engineering and technology dimensions, and .89 for the 21st-century skills. In this study, the Cronbach Alpha value for the whole scale was determined as .88. It was found to be .84 for the mathematics dimension, .87 for the science dimension, .85 for the engineering and technology dimensions, and .88 for the 21st-century skills.

The Reflective Thinking Skill on Problem Solving Scale was developed by Kızılkaya and Aşkar (2009). The scale is a 5 point Likert type and consists of 14 items and 3 sub-dimensions including questioning, evaluation, and reasoning. The Cronbach alpha value for the whole scale was .83. It was found to be .73 for the questioning dimension, .71 for the reasoning dimension, and .69 for the evaluation dimension. In this study, the Cronbach Alpha value for the whole scale was calculated as .88, while .82 for the questioning dimension, .84 for the reasoning dimension and .84 for the evaluation dimension.

Results

Before the analysis of the data obtained, the normality distribution assumption was checked. For the normality test, a Kolmogorov-Smirnov test was conducted and the skewness and kurtosis values were examined. As a result, it was determined that it displayed a normal distribution and the analyses were carried out accordingly.

Participants

The participants of the study were middle-school students who enrolled in the Alanya district of the city of Antalya province of the Republic of Turkey during the 2017-2018 academic year. A total of 576 fifth, sixth, seventh and eighth-grade students participated voluntarily in the study. Of the 576 students, 300 were female and 276 were male. 140 of them were 5th grade, 140 were 6th grade, 160 were 7th grade and 136 were 8th-grade students. While

involving the students in the study, the convenience sampling method which is one of the purposeful sampling methods was used. According to Gürbüz and Şahin (2018), a study group of 576 individuals represents a population of 4250 people with a .01 margin of error. Therefore, it is considered that this study group will represent the population. The demographic information related to the participants is given in Table 1.

Table 1. Demographic Information Of The Participants

Grade level	Male	Female	Total
5	65	75	140
6	65	75	140
7	79	81	160
8	67	69	136
Total	276	300	576

The Effect of Gender on Reflective Thinking Skill on Problem Solving

To find out the effect of gender on students' reflective thinking skills on problem-solving, the unrelated samples t-test was conducted. The results of the t-test are given in Table 2.

Table 2. Gender Differences in Problem Solving Skill

Dimensions	Gender	N	\bar{x}	S	t	df	p
Questioning	Female	300	3.88	.72	2.248	574	.026
	Male	276	3.58	.85			
Evaluation	Female	300	3.82	.78	.835	574	.405
	Male	276	3.70	.89			
Reasoning	Female	300	3.93	.74	2.689	574	.008
	Male	276	3.56	.89			

According to the obtained results, a significant difference was found in the questioning dimension ($t(574)=2.248$, $p<.05$) and reasoning dimension ($t(574)=2.689$, $p<.05$) in terms of the gender variable. The results also show that this significant difference is in favor of female students.

The Effect of Grade Level on Reflective Thinking Skills on Problem Solving

To find out the effect of grade level on students' reflective thinking skills on problem-solving, the one way ANOVA was used. The results are given in Table 3.

Table 3. Grade Level Differences in Problem Solving Skill

Dimensions		Sum of squares	sd	Averages of squares	F	p	Significant difference
Questioning	Ingroup	10.967	3	3.656	6.299	.000	5th-7th grades 5th-8th grades
	Between groups	81.246	572	.580			
	Total	92.213	575				
Evaluation	Ingroup	19.501	3	6.500	11.201	.000	6th-7th grades
	Between groups	81.246	572	.580			
	Total	100.746	575				
Reasoning	Ingroup	3.137	3	1.046	1.504	.216	-
	Between groups	97.356	572	.695			
	Total	100.493	575				

It was analyzed whether the students’ reflective thinking skills on problem-solving changed according to the grade level variable or not. As a result of the analysis, a significant difference was found in the questioning [$F_{(3-572)}=6.299, p<.05$] and evaluation [$F_{(3-572)}=11.201, p<.05$] dimensions. In light of the Bonferonni test which was used to determine differences among groups, students’ average points ranged were found to be 5th-grade students ($\bar{x}=4.15$) and 7th-grade students ($\bar{x}=3.40$), and 5th-grade students ($\bar{x}=4.15$) and 8th-grade students ($\bar{x}=3.64$) in the questioning dimension. In the evaluation dimension, the average points were found to be for 6th-grade students ($\bar{x}=3.91$) and 7th grades ($\bar{x}=3.22$).

The Effect of Gender on STEM Attitude

To control whether the students’ STEM attitudes changed according to the gender variable, the unrelated samples t-test was run. The results are given in Table 4.

Table 4. Gender Differences in STEM Attitudes

Dimensions	Gender	N	\bar{x}	S	t	df	p
Mathematics	Female	300	3.37	1.01	.862	574	.390
	Male	276	3.23	.92			
Science	Female	300	3.64	.84	.470	574	.639
	Male	276	3.58	.75			
Engineering and Technology	Female	300	3.60	.67	3.082	574	.002
	Male	276	3.99	.86			
21st Century Skills	Female	300	4.15	.65	1.279	574	.203
	Male	276	4.00	.78			

As can be seen from Table 4, a significant difference was found for the dimension of engineering and technology ($t_{(574)}=3.082$, $p<.05$). This difference was in favor of males.

The Effect of Grade Level on STEM Attitude

One way ANOVA was used to determine whether grade level affects STEM attitudes. The results of this test are shown in Table 5.

Table 5. STEM Attitudes in terms of the Grade Level

Dimensions		Sum of squares	sd	Average of squares	F	p	Significant difference
Mathematics	Ingroup	14.540	3	4.847	5.631	.001	6th-7th grades 7th-8th grades
	Between groups	120.509	572	.861			
	Total	135.049	575				
Science	Ingroup	.924	3	.308	.472	.702	-
	Between groups	91.248	572	.652			
	Total	92.171	575				
Engineering and Technology	Ingroup	5.225	3	.308	2.865	.069	-
	Between groups	85.093	572	.652			
	Total	90.318	575				
21st Century Skills	Ingroup	6.423	3	2.141	4.385	.006	6th-7th grades 7th-8th grades
	Between groups	68.362	572	.488			
	Total	74.785	575				

Analyses show that there is a significant difference in the dimensions of mathematics [$F(3-572)= 5.631$, $p<.05$] and 21st-century skills [$F(3-572)= 4.385$, $p<.05$]. To determine differences among groups, the Bonferonni test was conducted. According to this test, the differences were between sixth grade ($\bar{x}=3.63$) and seventh grades ($\bar{x}=2.83$) and seventh grade ($\bar{x}=2.83$) and eight grade students ($\bar{x}=3.54$). In the dimension of 21st-century skills, these differences were between sixth grade($\bar{x}=4.19$) and seventh-grade students ($\bar{x}=3.74$) and seventh grade ($\bar{x}=3.74$) and eight grade students ($\bar{x}=4.25$).

The Relationship between Reflective Thinking Skill on Problem Solving and STEM Attitudes

To determine whether there is a relationship between students' STEM attitudes and their reflective thinking skills on problem-solving, a correlation analysis was run. The results are given in Table 6.

Table 6. Correlation Analysis of STEM Attitudes and Reflective Thinking Skills on Problem Solving

		Questioning	Evaluation	Reasoning
STEM Attitude	Pearson Correlation	.73	.69	.68

When Table 6 is analyzed, it can be noted that there is a linear, positive, and strong relationship between students’ STEM attitudes and their reflective thinking skills on problem-solving.

Regression Analysis

In the study, to determine whether students’ reflective thinking skills on problem-solving is a predictor for their STEM attitudes, a simple linear regression analysis was conducted. The results are given in Table 7.

Table 7. Regression Analysis on STEM Attitudes and the Reflective Thinking Skill on Problem Solving

Predictor Variable	R	R2	Estimated Standard Error	Corrected R2	B	F	β	p
STEM Attitude	.735	.540	.480	.539	.840	425.231	.735	.000

As can be seen from Table 7, it can be concluded that there is a significant relationship between attitudes toward STEM and reflective thinking skills on problem-solving scores. According to this finding, reflective thinking skill on problem-solving scores is a significant predictor of STEM attitude (R = .735, R² = .540, p<.05). The students’ reflective thinking skills in problem-solving explain 54% of their STEM attitudes. According to the results of the simple linear regression analysis, the regression equation is as follows:

$$\text{STEM Attitude Score} = (.840 \times \text{Reflective Thinking Skill on Problem Solving Score}) + .650.$$

Results and Discussion

In the study, the relationship between middle-school students’ STEM attitudes and their reflective thinking skills on problem-solving was examined. In light of the obtained findings, the following results were reported. First, it was revealed that the students’ reflective thinking skills on problem-solving

show differences in terms of gender. In the questioning and reasoning dimensions, a significant difference was reported in favor of female students. According to grade levels, a difference was found in the questioning and evaluation dimensions. It was also found that female students were better compared to males in explaining a given situation presented to them. Although a significant difference was not found in the evaluation dimension, the average scores of females were higher compared to males. In light of these findings, it can be concluded that female students' reflective thinking skills on problem-solving were higher compared to males. When an analysis was conducted on grade levels, a significant decrease was found in students' average scores in questioning and devaluation dimensions as their grade level increase.

Besides, it was found that lower grade students had higher reflective thinking skills in terms of thinking about a problem. This result is similar to the findings of previous research. For example, Morrison (2006) reported that students' problem-solving skills had developed they faced problems developed in STEM education. Acar, Tertemiz, and Taşdemir (2018), in a study conducted on fourth-grade primary school students, they found that STEM education had a significant effect on developing students' problem-solving skills. In light of findings from previous research and our current study, it can be concluded that, as students' grade level increases, their focus on general exams may have led to the development of their problem-solving skills. Thus, when considering the dimensions of reflective thinking skills toward problem-solving, it can be noted that the process is more at the forefront than the result.

The results also revealed a significant difference in students' STEM attitudes in terms of gender. This difference in engineering and technology dimensions was in favor of male students. In the analysis related to the grade level variable, significant differences were found in mathematics and 21st-century skills. When the students' STEM attitude scores were analyzed, although a significant difference was not found except for the engineering and technology dimensions, female students' attitudes were higher than males. In addition to this finding, sixth and eighth-grade students' attitudes were higher in mathematics and 21st-century skills dimensions. When the students' scores in science and engineering and technology dimensions were analyzed, it was found that 5th and 8th-grade students had had higher attitudes. Besides students' 21st-century skill scores in all grade levels were much

higher than other dimensions. In a study by Güzey, Harwell, and Moore (2014), their findings revealed that students in STEM-focused schools had more positive attitudes toward STEM and STEM careers than students in non-STEM-focused schools. In this study, students' attitudes regarding 21st-century skills were found to be higher than the other three dimensions in the attitude scale. One possible reason for this result may stem from that 21st-century skills are perceived more generally and comprehensively than other dimensions in the scale.

Another result of this study is that students who have higher attitudes toward STEM pose high reflective thinking skills on problem-solving. In addition, as a result of the regression analysis, students' reflective thinking skills had a significant effect on their STEM attitude scores.

In light of the aforementioned results, we propose some implications for researchers and further studies. First, specific activities that can encourage students to develop reflective thinking skills may increase their attitudes towards STEM subjects. Hence, teachers and scholars should focus more on these activities that would help to develop their students' reflective thinking skills in their teaching. Second, the present study has focused on reflective thinking skills, problem-solving, and attitudes toward STEM education. Further studies should be conducted to examine the effect of other skills on students' attitudes toward STEM.

Kaynakça / References

- Acar, D., Tertemiz, N., and Taşdemir, A. (2018). The Effects of STEM training on the academic achievement of 4th graders in science and mathematics and their views on stem training. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 10(4), 505-513. doi:10.26822/iejee.2018438141
- Aydağül, B., and Terzioğlu, T. (2014). Bilim, teknoloji, mühendislik ve matematiğin önemi. *TÜSİAD Görüş Dergisi*, 85, 13-19. Retrived from <http://www.stemtusiad.org/bilgi-merkezi/makaleler>
- ACTS (2007). *Assessment & Teaching of 21st Century Skills*. ATC21S
- Asgar, A., Ellington, R., Rice, E., Johnson, F., and Prime, G. M. (2012). Supporting STEM education in secondary science contexts. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, 6(2), 85-125. doi:10.7771/1541-5015.1349

- Breiner, J. M., Harkness, S. S., Johnson, C. C., and Koehler, C. M. (2012). What Is STEM?: A Discussion About Conception of STEM in Education and Partnerships. *School Science and Mathematics*, 112(1), 3-11. doi:10.1111/j.1949-8594.2011.00109.x
- Brophy, S., Klein, S., Portsmore, M., and Rogers, C. (2008). Advancing engineering education in P-12 classrooms. *Journal of Engineering Education*, 97(3), 369-387. doi:[10.1002/j.2168-9830.2008.tb00985.x](https://doi.org/10.1002/j.2168-9830.2008.tb00985.x)
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., and Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri (23.ed.)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bybee, R. W. (2010). What is STEM? *Science*, 329, 996. doi: 10.1126/science.1194998.
- Ceylan, S. (2014). *Ortaokul fen bilimleri dersindeki asitler ve bazlar konusunda fen, teknoloji, mühendislik ve matematik (FeTeMM) yaklaşımı ile öğretim tasarımı hazırlanmasına yönelik bir çalışma [A study for preparing an instructional design based on science, technology, engineering and mathematics (STEM) Approach on the topics of acids and bases at secondary school science course]*. Master of Thesis, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Chiu, A., Price, C. A. and Ovrachim, E. (2015, April). *Supporting elementary and middle school stem education at the whole school level: A review of the literature*. NARST, Chicago, IL. https://www.msichicago.org/fileadmin/assets/educators/science_leadership_initiative/SLI_Lit_Review.pdf
- Dewaters, J. and Powers, S. E. (2006). *Improving science and energy literacy through project-based K-12 outreach efforts that use energy and environmental themes*. Proceedings of the 113th Annual ASEE Conference & Exposition (pp.262-276). Chicago, IL. Retrived from <https://peer.asee.org/158>
- Dilekli, Y., & Orakcı, Ş. Öğretmenlerin Yansıtıcı Düşünme Becerilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1-1.
- Dugger Jr., W. E. (2010). *Evolution of STEM in the United States*. Retrived from <http://www.iteaconnect.org/Resources/PressRoom/AustraliaPaper.pdf>.
- Gonzalez, H., and Kuenzi, J. J. (2012). Science, technology, engineering and mathematics (STEM) education: a primer. *Congressional Research Service* 7-5700, Washington, DC. Retrived from <https://fas.org/sgp/crs/misc/R42642.pdf>
- Hmelo-Silver, C.E. (2004). Problem-based learning: What and how do students learn? *Educational Psychology Review*, 16(3), 235-266. doi: 10.1023/B:EDPR.0000034022.16470.f3

- Honey, M., Pearson, G., and Schweingruber, H. (Eds.). (2014). *STEM integration in K-12 education: Status, prospects, and an agenda for research (Vol. 500)*. Washington, DC: National Academies Press.
- Kızılkaya, G. ve Aşkar, P. (2010). Problem çözmeye yönelik yansıtıcı düşünme becerisi ölçeğinin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 34(154). Retrived from <http://eb.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/550>
- McClain, M. L. (2015). *The effect of STEM education on mathematics achievement of fourth-grade underrepresented minority students*. Doctoral Dissertation, Capella University, Minneapolis.
- Morrison, J. (2006). *Attributes of STEM education: The student, the school, the classroom*. Baltimore, MD: The Teaching Institute for Excellence in STEM.
- OECD (2005). *The definition and selection of key competencies: Executive summary, Organisation for Economic Co-operation and Development*. Retrived from www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf
- Olivarez, N. (2012). *The impact of a STEM program on academic achievement of eight grade students in a south texas middle school*. Doctoral Dissertation, Texas A & M University, Texas.
- Partnership for 21st Century Skills. (2013). *Framework For 21st Century Learning*. Washington,DC: *Partnership for 21st Century Skills*.
- Pekbay, C. (2017). *Fen, teknoloji, mühendislik ve matematik etkinliklerinin ortaokul öğrencileri üzerindeki etkileri [Effects of science technology engineering and mathematics activities on middle school students]*. Doctoral Dissertation, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Philips, S. D., Pazienza, N. J., and Ferrin, H. H. (1984). Decision-making styles and problem-solving appraisal. *Journal of Counseling Psychology*, 31(4), 497-502 doi: 10.1037/0022-0167.31.4.497
- Ricks, M.M. (2006). *A study of an impact of an informal science education program on middle school students' science knowledge, science attitude, STEM high school and college course selections, and career decisions*. Doctoral Disserttion, The University of Texas, Austin.
- Roskos, K., Vukelich, C. and Risko, V. (2001). Reflection and learning to teach reading: a critical review of literacy and general teacher education studies. *Journal of Literacy Research*, 33 (4), 595-635. doi:[10.1080/10862960109548127](https://doi.org/10.1080/10862960109548127)

- Saleh, A. H. (2016). A proposed unit in the light of STEM approach and its effect on developing attitudes toward (STEM) and problem solving skills for primary students. *International Interdisciplinary Journal of Education*, 5(7), 186- 217. Retrived from http://ijoe.org/v5/IJJOE_A_09_07_05_2016.pdf
- Sanders, M. (2009). STEM, STEM education, STEM mania. *Technology Teacher*, 68(4), 20–26. Retrived from <https://vtechworks.lib.vt.edu/bitstream/handle/10919/51616/STEMmania.pdf?sequence>
- Savul, G. (2017, June). *Performans Görevlerinin Problem Çözme Becerisine Etkisi*. Master Thesis, Ankara University, Ankara.
- Schön, D.A. (1983). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. New York: Basic Books.
- Soylu, Ş. (2016). STEM education in early childhood in turkey. *Journal of Educational & Instructional Studies in the World*, 6, 38-47. Retrived from http://www.wjeis.org/FileUpload/ds217232/File/07.sebnem_soylu.pdf
- Stohlmann, M., Moore, T. J., and Roehrig, G. H. (2012). Consideration for Teaching Integrated STEM Education. *Journal of Pre-College Engineering Education Research*, 2(1), 27-34. doi:10.5703/1288284314653.
- Şahin, A., Ayar, M.C. and Adıgüzel, T. (2014). Fen, teknoloji,mühendislik ve matematik içerikli okul sonrası etkinlikler ve öğrenciler üzerindeki etkileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(1), 1-26. doi: 10.12738/estp.2014.1.18763.
- Tambychik, T., and Meerah, T. S. M. (2010). Students' difficulties in mathematics problem-solving: What do they say?. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 8, 142-151. doi:[10.1016/j.sbspro.2010.12.020](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.12.020)
- Tseng, K., Chang, C., Lou, S., and Chen, W. (2013). Attitudes towards science, technology, engineering and mathematics (STEM) in a project-based learning (PBL) environment. *International Journal of Technology and Design Education*, 23(1), 87–102. doi:10.1007/s10798-011-9160-x
- Tuğluk, M. N., and Öcal, S. (2017). Examination of stem education and its effect on economy: Importance of early childhood education. *Educational Research And Practice*, 362.
- Ültay, E. (2017). Examination of context-based problem-solving abilities of pre-service physics teachers. *Journal of Baltic Science Education*, 16(1), 113-122. Retrived from http://www.scientiasocialis.lt/jbse/files/pdf/vol16/113-122.Ultay_IBSE_Vol.16_No.1.pdf

- Venville, G., Wallace, J., Rennie, L. J., and Malone, J. (1998). The integration of science, mathematics, and technology in a discipline-based culture. *School Science and Mathematics*, 98(6), 294-302. doi: [10.1111/j.1949-8594.1998.tb17424.x](https://doi.org/10.1111/j.1949-8594.1998.tb17424.x)
- Vollstedt, A- M., Robinson, M. and Wang, E. (2007). *Using robotics to enhance science, technology, engineering, and mathematics curricula*. American Society for Engineering Education (ASEE) Pacific Southwest Annual Conference, Middle Atlantic.
- Wade-Shepherd, A. A. (2016). *The effect of middle school STEM curriculum on science and math achievement scores*. Doctoral Dissertation, Union University, Tennessee.
- Walsh, L. N., Howard, R. G., and Bowe, B. (2007). Phenomenographic study of students' problem solving approaches in physics. *Physical Review Special Topics-Physics Education Research*, 3(2), 020108. doi: 10.1103/PhysRevSTPER.3.020108
- Worker, S. and Mahacek, R. (2013). 4-H out-of- school STEM education. *Children's Technology and Engineering*, 18, 16-20.
- Wosu, S. N. (2013). *Impact of academic performance improvement (API) skills on math and science achievement gains*. American Society for Engineering Education Annual Conference & Exposition, Atlanta. Retrived from <https://peer.asee.org/19697>
- World Economic Forum. (2015). *New Vision for Education: Unlocking the Potential of Technology*. Geneva, Switzerland: World Economic Forum. Retrived from http://www3.weforum.org/docs/WEFUSA_NewVisionforEducation_Report2015.pdf
- Yıldırım, B. (2016). *7. sınıf fen bilimleri dersine entegre edilmiş fen teknoloji mühendislik matematik (STEM) uygulamaları ve tam öğrenmenin incelenmesi [An examination of the effects of science, technology, engineering, mathematics (STEM) applications and mastery learning integrated into the 7th grade science course]*. Doctoral Dissertation, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Yıldırım, B., and Selvi, M. (2015). Adaptation Of STEM Attitude Scale To Turkish. *Turkish Studies:International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(3), 1117-1130. doi: 10.7827/TurkishStudies.7974

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Köse, M., Kurtuluş, M. A. and Bilen, K. (2020). The relationship of stem attitudes and reflective thinking on problem-solving. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 16(27), 76-93. DOI: 10.26466/opus.667004

Determining of Self- Stigma and Self-Esteem of Social Work Department Students in Seeking Psychological Help

DOI: 10.26466/opus.661207

*

Fulya Akgül Gök* - Eda Özge Yazgan** - Tuğba Altuntaş*** - Veli Duyan****

* Dr., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: fullyagok@gmail.com

ORCID: [0000-0003-3657-8704](https://orcid.org/0000-0003-3657-8704)

** Arş.Gör., Ankara Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: edaozge@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4886-1577](https://orcid.org/0000-0002-4886-1577)

*** Öğr.Gör., Ankara Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta: tugbaaltuntass@gmail.com

ORCID: [0000-0001-6647-9630](https://orcid.org/0000-0001-6647-9630)

**** Prof.Dr., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ankara/Türkiye

E-Posta duyanveli@yahoo.com

ORCID: [0000-0003-4316-5756](https://orcid.org/0000-0003-4316-5756)

Abstract

The main aim of this study is to determine the factors affecting social work students' attitudes towards seeking psychological help and their self-esteem; and to determine the relationship between self-stigma and self-esteem. In this study, quantitative research method was used. This descriptive and cross-sectional study was conducted with the 1st, 2nd, 3rd and 4th-grade students of Ankara University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work. A total of 398 students volunteered to take part in the study. In this study, there were closed-ended questions with regard to the socio-demographic attributes of the students and the factors that may have an impact on seeking psychological help (14 questions). In addition to this, data were gathered by the "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" and the "Rosenberg Self-Esteem Scale". In this study, a t-test was used in the data analysis, descriptive statistics were used in determining the percentages and frequencies and Pearson correlation was used to calculate the relationship between scale scores. It was found that there is a negative weak correlation between the scores of the self-stigma of seeking psychological help scale and the self-esteem scale. It is recommended to reinforce the self-esteem of the social work students, who participated in the study, during the education process, to determine the factors that hinder the psychological help-seeking behaviors of the students and to work on eliminating these barriers.

Keywords: *Self-esteem, psychological help-seeking, self-stigma, social work, student.*

Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Psikolojik Yardım Aramada Kendini Damgalama Durumunun ve Benlik Saygısının Belirlenmesi

*

Öz

Çalışmanın temel amacı, sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin psikolojik yardım aramalarına ve benlik saygısına etki eden faktörlerin belirlenmesi; kendini damgalama ve benlik saygıları arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Tanımlayıcı ve kesitsel nitelikteki bu çalışma Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet bölümü 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencileri ile yapılmıştır. Toplamda 398 öğrenci araştırmaya katılmaya gönüllü olmuştur. Çalışmada öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini içeren ve psikolojik yardım aramalarına etki edebilecek faktörlerin yer aldığı kapalı uçlu sorular yer almaktadır (14 soru). Ayrıca Psikolojik Yardım Aramada Kendini Damgalama Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile veriler toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde t testi, yüzdeler ve sıklıkların belirlenmesinde tanımlayıcı istatistikler, ölçek puanları arasındaki ilişkinin hesaplanmasında pearson korelasyon kullanılmıştır. Katılımcıların benlik saygısı ve psikolojik yardım aramada kendini damgalama ölçeği puanları arasında negatif yönde zayıf düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılan sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin eğitim sürecinde benlik saygısının desteklenmesi, psikolojik yardım arama davranışlarını engelleyen faktörlerin belirlenmesi ve bu engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar Benlik saygısı; Psikolojik yardım arama, kendini damgalama, sosyal hizmet, öğrenci.

Kelimeler:

Giriş

In Turkey where the young population ratio is relatively higher, problems of youth arising from “adolescence period” are gradually increasing also with the effect of psycho-social problems (Tuncay, 2011). In this context, it is highly important to understand the extent of the help-seeking behaviors of young people for their existing problems. Social work is a profession which requires direct contact with disadvantaged groups (Duyan, 2010). Therefore, in determining the needs and problems of the disadvantaged groups, the social worker can guide the practice in accordance with his/her personal characteristics besides his/her knowledge, skills and value basis. In this sense, it is necessary to understand the methods that social work students and social workers try to use in order to solve their own problems and whether they seek psychological help. Considering the practices that social work students will do after graduation, it is very important for them to make evaluations about their existence, to develop self-awareness on their problems and not to hesitate to seek help for their problems during their undergraduate education.

University Students’ Self-Stigma Status in Psychological Help-Seeking

University life is a period in which the individuals step into young adulthood, gain new experiences and face with some problems (Karataş and Gizir, 2013). In a general way, university students may consult non-professional sources when they face with a problem (Koydemir, Erel, Yumurtacı and Şahin, 2010; Topkaya and Meydan, 2013). Individuals tend to seek professional help where the informal support mechanisms are ineffective. In some studies, it is stated that university students avoid getting professional help when they face with different problems despite the need for professional help (Stallman and Shochet, 2009; Koydemir Özden, 2010). Psychological help-seeking is “the assistance and support wanted by individuals aiming to get rid of the problems that they are unable to overcome, from professional or non-professional individuals who engage in this matter” (Husaini, Moore and Cain, 1994). Difficulties in understanding the barriers to help-seeking behavior may be related to the nature of the relationship between specific barriers and help-seeking behavior. Because the barri-

ers to help-seeking behavior are complex and may be internal and external (Peppin, Segal and Coolidge, 2009). Fischer and Turner (1970) stated that the inability of the internal sources of individuals to solve the problem leads them to external sources.

There are so many problems experienced by university students. These problems include developmental problems, situational problems, depression, academic problems, relationship problems, stress and anxiety, family problems, physical problems, suicidal thoughts, smoking and substance use, eating disorders, chronic mental problems, etc. (Benton, Robertson, Tseng, Newton and Benton, 2003). These problems of university students that are encountered in various areas lead them to seek help. University students may need professional help in solving the problems that they experienced. However, despite the need for professional psychological help, individuals may avoid seeking help. Labeling, stigmatization, and shame are among the most important reasons for avoiding psychological help-seeking (Kocabaşoğlu and Aliustaoğlu, 2003). However, there are many researchers who emphasize the cultural elements as the reason for avoiding help-seeking behavior of individuals (Egisdottor and Gerstein, 2009; Vogel, Wester, Wei and Boysen, 2005; Cheng et al., 2013). The attitudes of individuals for seeking professional psychological services are related to the perception of the need for psychological help and the stigmatization tolerance related to the search for such services (Fischer and Turner, 1970; Masuda, Anderson and Edmonds, 2012). Help-seeking behavior is structured by psycho-social and cultural factors (Rogler and Cortes, 1993). Andoh-Arthur, Asante and Osafo (2015) stated that the awareness that there is a problem and the decision that help is necessary does not comprehensively explain the intentions of university students to seek help. Considering the literature on this matter, it is seen that gender (Chang, 2007); desire or intention to seek psychological help (Vogel et al., 2005; Vogel et al., 2007); self-stigma (Topkaya, 2014) and social stigma (Heath et al., 2016; Topkaya, 2014) are among the factors that affect the students' psychological help-seeking behavior.

The fear of stigmatization, which is among the factors that affect university students' seeking or getting help behavior, can be considered as a reflection of society's intention or attitudes about getting professional help on individuals (Kakhnovets, 2011). In the context of the cultural characteristics of Turkish society, it is possible to say that any problems experienced by

individuals are tried to be solved in the family system or in the presence of social support systems such as the friends and the close environment of the individual. Therefore, in some communities getting professional help can be found bizarre and the individuals getting professional can be stigmatized. When the related literature is reviewed, it is seen that there are studies supporting this view stating that one of the most important variables that hinder the behavior of getting help is stigmatization (Vogel et al., 2007; Vogel et al., 2005; Corrigan, 2004; Chang, 2007). Self-stigmatization of the individual is one of the factors that can be considered as a reflection of social stigma and a barrier hindering the help-seeking behavior. The individual, who is affected by the socio-cultural characteristics of the society and who also affects society, can internalize the anxiety of social stigma and develop negative beliefs about getting help. Some authors state that one of the important factors affecting the help-seeking behavior of university students is self-stigmatization (Vogel et al., 2007; Vogel et al., 2005; Topkaya, 2014). It can be said that social stigma and self-stigma vary between genders. The main causes of this situation include the roles that society assigns to the gender and the internalization of these roles by women and men. It can be said that in particular, the concept of “being strong” attributed to men by the society resulting in solving problems without help and the concept of “being emotional” attributed to women resulting in being in need of help affect the help-seeking behavior of individuals. Thus, there are some studies supporting this view (Özbay, Terzi, Erkan and Çankaya, 2011; Topkaya, 2014; Masuda, Suzumura, Beauchamp, Howells, and Clay, 2005; Kalkan and Odacı, 2005; Chang, 2007). In Özbay et al. (2011)’s research, gender has emerged as an important factor affecting the help-seeking attitude. This finding obtained from the research shows that female students’ help-seeking attitude is more positive than male students. In Topkaya (2014)’s research, it was found that self-stigma and social stigma perception due to psychological help were higher in males than females.

However, some authors state that low self-esteem is among the factors affecting the help-seeking behavior of individuals (Andoh-Arthur, Asante and Osafo, 2015; Kroska and Harkness, 2008; Sezer and Gülleroğlu, 2016; Dwyer et al., 2013; Çakar and İkiz, 2016; Lysaker, Roe, Ringer, Gilmore and Yanos., 2012). In addition, there are studies reporting that being a woman

and the help-seeking tendency is related to the positive help-seeking attitude (Masuda et al., 2005; Masuda, Anderson and Edmonds, 2012).

The Importance of Psychological Help-Seeking Behavior for Social Work Students

As a result of the literature review, it was seen that there are many factors affecting the help-seeking behavior of university students such as demographic, individual and environmental factors (Vogel et al., 2005). However, it is very important to determine the level of getting professional help behavior of the university students studying social work which is a profession concerned with helping, and the factors affecting the seeking or getting help behavior. Additionally, determining the help-seeking behavior of social work students who have received social work training and who will give professional assistance to the clients after graduation is also important in terms of determining the positive outcomes of social work education in the social order in which the gender perspective is dominant.

Working with disadvantaged groups requires social workers to know themselves well, to make existential considerations, to be aware of their problems and not to hesitate to seek help. Even though the social work curriculum includes the courses based on information, skills and values about the needs and problems of disadvantaged groups, awareness of social work students on themselves and their problems and getting professional help where necessary is important as a priority. In this context, determining the relationship between self-stigma and self-esteem in professional help-seeking in social workers working directly with the client group is of great importance in terms of the quality of the helping relationship with the client.

Objectives of the study: Proportion of young people in the total population in Turkey is 16.1. (TUIK, 2018). The needs and problems of young people are also differentiating in a society that is constantly changing and getting more complicated. In particular, university students who go from one place to another and live as an individual during their university education can avoid seeking professional help when they face with any problems. Therefore, students who primarily use social support systems may refuse to get professional help even when the problem starts to become complicated. It can be said that the values adopted by the society, cultural characteristics,

gender roles, personal characteristics and etc. are among the reasons for this situation (Vogel et al., 2007; Vogel, Bitman, Hammer, & Wade, 2013). Social work including micro, mezzo and macro level interventions is a profession that provides professional help to individuals who have problems and are in need of help and support. When it is considered that the university students studying in the social work department will work with disadvantaged individuals and groups after graduation, primarily they should not avoid from seeking professional help for their own problems and should be open to any professional support. Therefore, it is very important to evaluate the issues hindering the help-seeking behavior of social work department students. By recognizing these issues, necessary arrangements can be made in the social work education curriculum to eliminate the factors that hinder the professional help-seeking behavior of social work students.

Research questions

- What are the factors that affect the psychological help-seeking behavior of social work students?
- What are the factors that affect the self-esteem of social work students?
- Is there a relationship between social work students' self-stigmatization behavior and self-esteem in psychological help-seeking?
- Do all of these situations differ according to what grade are the social work students in?
- Is there a relationship between the demographic characteristics of the students of social work students and help-seeking behavior or self-esteem?

Methodology

Design and Settings

The participants of the research was comprised of social work students enrolled in Ankara University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work (N = 398). The main reason why this study is done with the social work students is that social work is a profession requiring to work directly with people and serve them. Within this scope, the main aim of this study is to determine the factors affecting the 1st, 2nd, 3rd and 4th-grade social work

students' attitudes in psychological help-seeking and their self-esteem; and the relationship between self-stigma and self-esteem.

In this study, quantitative research method was used. This descriptive and cross-sectional study was conducted with the 1st, 2nd, 3rd and 4th-grade students of Ankara University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work between 1-20 June 2018. A total of 398 students from the Department of Social Work volunteered to participate in the study. The permission of the institution and the written consent of the students who participated in the research were obtained.

Data collection and measures

The data were collected using the questionnaire form. The questionnaire form consists of three parts. These sections are closed-ended questions with regard to the socio-demographic attributes of the students, Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale and Rosenberg Self-Esteem Scale.

Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale: Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale, which is a five-point Likert type developed by Vogel et al. (2006) consists of 10 items and has a single-factor structure.

The total score that can be obtained from the scale varies between 10 and 50. Turkish validity and reliability studies of the scale were carried out by Topkaya for the first time. Another adaptation study of the scale with Turkish students was carried out by Acun Kapıkıran and Kapıkıran (2013).

In this study, Cronbach's alpha value of "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" was found to be 0.749.

Rosenberg Self-Esteem Scale: Rosenberg Self-Esteem Scale developed by Rosenberg (1965) is a 4-point Likert scale (1 = strongly disagree to 4 = strongly agree) with 10 items. A high score obtained from the scale implies a higher level of self esteem. Validity and reliability studies of Turkish version of Rosenberg Self-Esteem Scale were carried out by Çuhadaroğlu (1986). Scale scores were between 0 and 30, with 30 representing the maximum level of self-esteem (Çuhadaroğlu 1986). The reliability coefficient of the tools was 0.71.

In this study, Cronbach's alpha value of "Rosenberg Self-Esteem Scale" was found to be 0.85

Statistical analyses

SPSS 16.0 Statistical Program was used to analyze the data. In the evaluation of research results $p < 0.05$ and lower values were considered statistically significant.

Descriptive statistics were used to determine the number and percentage distributions, means and standard deviations in the evaluation of the descriptive data. Skewness and kurtosis values were used to determine if the data showed normal distribution. It was determined that the data had a normal distribution. Tabachnick and Fidell (2013) stated that the scale scores have favorable conditions for the normal distribution parameters when the skewness and kurtosis coefficients change between +1.5 and -1.5. Since the data are homogeneous, student's t test was used to compare two groups, and one-way ANOVA was used to compare multiple groups. In groups with three or more variables, the Tukey HSD test was used to find the group that made the difference when the data was homogeneous.

Pearson correlation was used to calculate the relationship between scale scores.

Cronbach's alpha value of "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" was found to be 0.749 and Cronbach's alpha value of "Rosenberg Self-Esteem Scale" was found to be 0.85.

Limitations

The results of this study may give a picture of the general characteristics of the sample group. However, the results cannot be generalized to all social work students.

Findings

Table.1. Distribution of scores related to Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale and self-esteem scales

	N	Mean	SD	skewness	kurtosis
Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale	398	23.957	5.687	0.074	0.506
Self-Esteem Scale	398	31.115	5.200	-0.341	-0.221

The mean score of the “Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale” of the participants was found to be 23.957 ± 5.687 (min:10, max:49). The mean score of the self-esteem scale of the participants was found to be 31.115 ± 5.200 (min:14, max:40), (Table 1).

Table 2. Descriptive properties

Variable	N	%
Sex		
Female	287	72.1
Male	111	27.9
Grade		
1st Grade	139	34.9
2nd Grade	73	18.3
3rd Grade	118	29.6
4th Grade	68	17.2
Place of birth		
City	243	61.1
District	125	31.4
Village	30	7.5
Place of longest residence		
City	246	61.8
District	110	27.6
Village	42	10.6
Income status		
My Income is Less Than My Expense	136	34.3
My Income is Equal to My Expense	219	55.1
My Income is More Than My Expense	42	10.6
Status of Getting Professional Psychological Help So Far		
Yes	64	16.1
No	334	83.9
Status of Getting Psychological Help in Family and Relatives		
Yes	91	22.9
No	307	77.1
Status of Getting Psychological Help When Needed		
Yes	340	85.4
No	57	14.6
The Person Whom is Preferred to Get Psychological Help When Needed		
I get professional psychological help	283	71.1
I get psychological help from my close ones	115	28.9
Member of Profession Whom is Preferred to Get Psychological Help When Needed		
Social Worker	34	8.5
Psychologist	52	13.1
Psychiatrist	38	9.5
Psychiatric Nurse	23	5.77

The students participating in this study consisted of 72.1% women and 27.9% men. It was determined that 61.1% of the participants were born in the city and 7.5% were born in the village. It was found that 61.8% of the participants spent most of their lives in the city and 10.6% of them in the village. 18.3% of the students are in 2nd grade and 17.2% were in 4th grade. It was determined that 55.1% of the participants' incomes are equal to their expenses (Table 2).

It was determined that 83.9% of the participants did not get any professional help so far, and 22.9% of the participants have family members and relatives who get psychological help. It was determined that 14.6% of the participants do not want to get help even if they need help. And 8.5% of the participants stated that they want to get help from the social worker, 13.1% from the psychologist, 9.5% from the psychiatrist and 5.77% from the psychiatric nurse (Table 2).

It was determined that there was no significant difference between the factors such as the place of birth of the participants, the longest place of residence, income status, and "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" score of the participants. ($p > 0.05$), (Table 3). It was determined that there is a significant difference between the "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" scores of women and men ($t = -3.791$, $p = 0.0001$). It was determined that this difference results from the fact that the self-stigmatization scale scores of women are lower compared to men ($p < 0.05$), (Table 3).

It was determined that there is a significant difference between the "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" scores of the students who are in different grades ($F = 5.757$, $p = 0.001$). It was determined that this difference results from the fact that third-grade students' scores are higher than the second-grade students' scores ($p < 0.05$), (Table 3).

It was determined that the participants, who do not have any family members or relatives getting psychological help, have higher scores in the "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" ($t = -2.004$, $p = 0.046$), (Table 3). It was determined that the participants, who think to get psychological help from a professional when they need, have lower scores in the "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" ($t = 3.294$, $p = 0.001$).

Table 3. Comparison of the socio-demographic attributes and "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" scores of the participants

Variable	N	Mean	SD	Evaluation
Sex				
Female	287	23.296	5.394	$t=-3.791$
Male	111	25.666	6.081	$p=0.0001$
Grade				
1st Grade	139	23.712	5.433	
2nd Grade	73	22.411	5.233	$F=5.757$
3rd Grade	118	25.610	5.871	$p=0.001$
4th Grade	68	23.250	5.759	
Place of Birth				
City	243	23.559	5.768	
District	125	24.464	5.451	$F=1.666$
Village	30	25.066	5.868	$p=0.190$
Place of Longest Residence				
City	246	23.739	5.691	
District	110	24.272	5.429	$F=0.478$
Village	42	24.404	6.367	$p=0.621$
Income status				
My Income is Less Than My Expense	136	24.029	5.551	
My Income is Equal to My Expense	219	24.164	5.642	$F=1.236$
My Income is More Than My Expense	42	22.666	6.365	$p=0.292$
Status of Getting Professional Psychological Help So Far				
Yes	64	22.687	5.497	$t=-1.957$
No	334	24.200	5.699	$p=0.051$
Status of Getting Psychological Help in Family and Relatives				
Yes	91	22.912	5.743	$t=-2.004$
No	307	24.267	5.643	$p=0.046$
The Person Whom is Preferred to Get Psychological Help When Needed				
I get professional psychological help	283	23.34	5.70	$t=-3.294$
I get psychological help from my close ones	115	25.38	5.34	$p=0.001$

Table 4. Comparison of the Socio-demographic Attributes and "Self-Esteem Scale" Scores of the participants

Variable	N	Mean	SD	Evaluation
Sex				
Female	287	31.324	5.229	$t=1.287$
Male	111	30.576	5.108	$p=0.199$
Grade				
1st Grade	139	30.906	5.421	
2nd Grade	73	32.219	4.845	$F=4.878$
3rd Grade	118	29.915	4.899	$p=0.002$
4th Grade	68	32.441	5.178	
Place of Birth				
City	243	31.353	5.211	
District	125	30.816	5.019	$F=0.720$
Village	30	30.433	5.870	$p=0.488$
Place of longest residence				
City	246	31.248	5.225	
District	110	31.045	4.799	$F=0.360$
Village	42	30.523	6.081	$p=0.698$
Income status				
My Income is Less Than My Expense	136	30.610	5.636	
My Income is Equal to My Expense	219	31.013	4.955	$F=4.489$
My Income is More Than My Expense	42	33.309	4.566	$p=0.012$
Status of Getting Professional Psychological Help So Far				
Yes	64	31.359	5.075	$t=0.409$
No	334	31.068	5.230	$p=0.683$
Status of Getting Psychological Help in Family and Relatives				
Yes	91	30.637	5.258	$t=-0.999$
No	307	31.257	5.183	$p=0.319$
The Person Whom is Preferred to Get Psychological Help When Needed				
I get professional psychological help	283	31.29	5.095	$t=1.121$
I get psychological help from my close ones	115	30.65	5.464	$p=0.263$

There is no significant difference between the participants' gender, place of birth, longest place of residence, professional psychological help so far, psychological help status in families and relatives, psychological help status when needed and "Self-Esteem Scale" scores ($p > 0.05$), (Table 4).

and There is a significant difference between the self-esteem scores of the students who are in different grades ($F= 4.878$, $p= 0.002$). It was determined that this difference results from the fact that fourth-grade students' scores are higher than the third-grade students' scores ($p < 0.05$), (Table 4).

A significant difference was found between the self-esteem scale scores of the students whose income status are different ($F= 4.489$, $p= 0.012$). It was

determined that this difference results from the fact that the self-esteem scale scores of the group whose incomes are less than their expenses are lower than the scores of the group whose incomes are higher than their expenses (Table 4).

Table 5. *The relationship between "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" and "Rosenberg Self-Esteem Scale" scores*

		Self-Esteem Scale
	N	398
Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale	r	-0.360
	p	p=0.0001

A weak negative correlation was found between the "Self-Esteem Scale" and "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" scores of the participants ($r = -0.360$, $p = 0.0001$), (Table 5).

Discussion

In this study, the factors affecting the psychological help-seeking behavior and self-esteem of the 1st, 2nd, 3rd and 4th-grade social work students were evaluated. It was also evaluated whether there is a relationship between self-stigma and self-esteem in psychological help-seeking. Social work is a profession doing micro, mezzo and macro level interventions to help individuals in order to improve their well-being and to determine and overcome their problems and to develop their coping skills. Although the theoretical knowledge is very important to be able to help or assist a person, first the social worker should be well aware of his/her life and should be able to get help from a professional when needed. Thus, it can be said that the quality of the service provided to the individuals will increase. Within this scope, determining the factors affecting the social work students' psychological help-seeking behavior and self-esteem, and the negative elements as well and carrying out studies for students accordingly will also increase the effectiveness of social work interventions.

When the findings of this study were examined, it was seen that a great majority of the students (83.9%) did not get any professional help. Similarly, it was seen that the majority of the families and relatives of the participants did not get professional help so far. Considering the status of getting psyc-

hological help when needed, it was seen that a great majority of the participants said "Yes" and stated that they want to get professional psychological help. In Turkish society especially within the context of gender roles, identification of seeking and getting professional help behavior with the concepts such as "weakness, insufficiency", may cause individuals to have reservations about getting professional help. However, according to the findings of this study, it is considered as a positive result that most of the social work students want "to seek professional help in case of need". In a study, it is stated that getting help is considered as an indicator of weakness and this situation hinders the help-seeking behavior (Vogel, Wade and Haake, 2006).

When the participants were asked which professional they primarily want to get help when they need, it was seen that the professionals that the students wanted to get help were a psychologist, a psychiatrist, a social worker and a psychiatric nurse, respectively. Even though social work is a profession doing micro, mezzo and macro level interventions and working in close contact with the individuals, it was seen that the social work students primarily want to get professional help from the psychologist.

It was determined that self-stigma scale score of women is lower than men's scores. According to this finding, it can be said that as the self-stigma level of men increases, their help-seeking behavior decreases. In this regard, traditional roles such as "being strong", "not being in need of help" that are attributed to men by society within the context of gender roles, may cause men to be less willing to get help than women. In other words, seeking help and getting help behaviors are perceived as "weakness". Avoidance of the help-seeking behavior of the social work department students, especially who will work with all disadvantaged groups, and their high self-stigma scores suggest that they may have internalized gender roles. This situation may be negatively reflected in the intervention process of the male students with the clients. In some studies, it was stated that gender is an important variable in help-seeking behavior and that women's thoughts and attitudes towards seeking psychological help are more positive than men (Johnson, 2001; Vogel et al., 2010; Topkaya, 2014; Erkan, Özbay, Cihangir-Çankaya and Terzi, 2012; Özbay et al., 2011; Pederson and Vogel, 2007; Türküm, 2005; Masuda et al., 2005; Masuda et al., 2012).

It was determined that there is a significant difference between the "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" scores of the students who are

in different grades. It was determined that this difference results from the fact that third-grade students' scores are higher than the second-grade students' scores. In contrast to the results of this study, it was determined in another study that the older students have more positive help-seeking behaviors compared to the younger students (Masuda et al., 2012).

It was determined that the participants, who do not have any family members or relatives getting psychological help, have higher scores in the "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale". Psychological diseases are more exposed to social stigma than other diseases. This situation may affect the seeking and getting psychological help behavior of individuals.

Considering that individuals whose family members or relatives got psychological help before have a prediction and experience about the process of help-seeking, it may be said that their self-stigma attitude will be lower. In fact, in some studies, it was seen that the individuals who got psychological help before or witnessed the family members seeking psychological help, lean toward getting psychological help (Sezer and Gülleroğlu, 2016; Masuda et al., 2005; Erkan et al., 2012; Kakhnovets, 2011; Çebi, 2009; Masuda et al., 2012; Türküm, 2001). Contrary to this, in some studies, it has been stated that prejudices of the society about psychological disorders are internalized by individuals and this situation causes self-stigma of individuals (Kaplan, Vogel, Gentile, and Wade, 2011; Hackler et al., 2010; Vogel et al., 2013). Some authors have reported that individuals' experiences of getting psychological help and social stigma affect their attitudes of getting psychological help (Kakhnovets, 2011; Vogel et al., 2005).

It was determined that the participants, who think to get psychological help from a professional when they need, have lower scores in the "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" when needed were less likely to have a self-stamping scale score in seeking psychological help. Some authors stated that individuals do not want to get psychological help due to the reasons such as avoiding the exposure to society's negative attitudes and behaviors towards psychological disorders (Fischer and Turner, 1970; Masuda et al., 2012) and the risk of losing people in their social environment (Held and Qwens, 2013).

A weak negative correlation was found between the "Self-Esteem Scale" and "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" scores of the participants. In other words, it can be said that the self-stigma behavior in seeking

psychological help will decrease among the students who have high self-esteem. Some authors stated that there is a significant relationship between self-stigma and self-esteem (Corrigan and Watson, 2002; Lysaker et al., 2012). However, some authors stated that self-esteem was an important psychological barrier to seek help from non-professional sources such as family and friends. They also stated that high self-esteem is related to the positive self-image of the individual and therefore the individual does not tend to help-seeking behavior (Vogel et al., 2007).

It was determined that the grades of the students affect their self-esteem scores and there is a significant difference between the self-esteem scores of the students who are in different grades. It was determined that this difference results from the fact that fourth-grade students' scores are higher than the third-grade students' scores. According to this result, it can be said that having almost completed the social work education process has positive effects on students' self-esteem.

A significant difference was found between the self-esteem scale scores of the students whose income status are different. As a matter of fact, it is seen that the students whose incomes are higher than their expenses have higher self-esteem than the students whose incomes are less than their expenses. In this context, it can be said that the economic situation affects the psycho-social processes of individuals.

In accordance with the results of this study, it is very important to set up a curriculum that enables social work students to recognize themselves and determine the factors that may be a barrier to psychological help-seeking behavior during their education.

Conclusion

According to the results of this study, it is seen that a great majority of the social work students do not get any professional help. One of the factors that are considered to be effective on this result is that most of the family members and relatives of these students did not get any professional help so far in their lives. Within the context of the cultural characteristics of Turkish society, it is seen that individuals primarily consult social support systems when they face with a problem and they try to solve the problem especially within the family.

It is seen that most of the students prefer to get help from psychiatrists and psychologists in case they want to get professional help. It may be thought that the social work students' satisfaction level of their education may affect which member of profession they will primarily consult to get psychological help when needed.

According to the results of this study, it is seen that gender affects the self-stigma score in help-seeking. According to this result, it is seen that female students have a more positive attitude towards help-seeking behavior compared to male students and their level of self-stigma is lower. This result can be considered as an indicator that participants may have internalized gender roles. Although there are courses on gender roles in social work education curriculum, it can be said that students internalize cultural values and social work education is not effective enough at this point.

It was seen that the grades of the students affect "Self-Stigma of Seeking Psychological Help Scale" scores and the self-stigma score of the third-grade students is higher. Another result is that the self-esteem of the fourth-grade students is higher than the self-esteem of the third-grade students and the self-stigma behavior of the students who have high self-esteem will decrease. It can be thought that the students are more qualified in terms of knowledge and experience when they graduate to the upper grade, and internalize the social work knowledge and values more. However, the outcomes of this study confirm the opposite of this opinion. In this regard, reviewing the social work education curriculum and editing the contents of the courses about gender, help-seeking behavior and the importance of help-seeking behavior for the person and preparing them in a more functional way is of great importance. In addition, awareness training on these issues can be carried out in cooperation with various associations, civil society, and related educational institutions. It can be thought that social workers, who are closed to help-seeking behavior, will have some problems in the process of assistance with clients who come to get professional help from them.

Kaynakça / References

Acun Kapıkıran, N., and Kapıkıran, Ş. (2013). Psikolojik yardım aramada kendini damgalama ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5, 131-141.

- Andoh–Arthur, J., Asante, K. O., and Osafo, J. (2015). Determinants of psychological help-seeking intentions of university students in Ghana. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 37(4), 330-345.
- Benton, S.A., Robertson, J.M, Tseng, W.C, Newton, F.B. and Benton, S.,L. (2003). Changes in counseling center client problems across 13 years. *Professional Psychology: Research & Practice*, 34, 66-72.
- Cheng, H. L., Kwan, K. L. K., and Sevig, T. (2013). Racial and ethnic minority college students' stigma associated with seeking psychological help: Examining psychocultural correlates. *Journal of Counseling Psychology*, 60(1), 98-111.
- Corrigan, P. W., and Watson, A. C. (2002). The paradox of self-stigma and mental illness. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 9(1), 35-53.
- Çebi, E. (2009). *University students' attitudes toward seeking psychological help: effects of perceived social support, psychological distress, prior help-seeking experience and gender*. Master Thesis, Orta Doğu Teknik University, Social Sciences Institute, Ankara.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda benlik saygısı*. Unpublished Specialization Thesis, Hacettepe University Faculty of Medicine, Department of Psychiatry, Ankara.
- Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet-temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.
- Dwyer, P.C., Snyder, M., and Omoto, A.M., 2013. When stigma-by-association threatens, self esteem helps: self-esteem protects volunteers in stigmatizing contexts. *Basic And Applied Social Psychology*, 35, 88-97.
- Egisdottor, S., and Gerstein, L. H., 2009. Beliefs about psychological services (baps): Development and psychometric properties. Research report. *Counseling Psychology Quarterly*, 22(2), 197-219.
- Erkan, S., Özbay, Y., Cihangir-Çankaya, Z., and Terzi, S. (2012). Üniversite öğrencilerinin psikolojik yardım aramaya gönüllülük düzeylerinin yordanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 25-42.
- Fischer, E. H., and Turner, J. I. (1970). Orientations to seeking professional help: Development and research utility of an attitude scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 35, 79-90.
- Gürsoy, O. (2014). *Profesyonel psikolojik yardım alma deneyimlerine göre Mersin Üniversitesi öğrencilerinin psikolojik yardım almaya yönelik tutumları: sosyal damgalanma, kendini damgalama, kendini açma, benlik saygısı ve cinsiyet değişkenlerinin rolü*. Unpublished Master's Thesis, Mersin University Institute of Educational Sciences, Mersin.

- Kakhnovets, R. (2011). Relationships among personality, expectations about counseling, and help-seeking attitudes. *Journal of Counseling & Development, 89*(1), 11-19.
- Kaplan, S. A., Vogel, D. L., Gentile, D. A., and Wade, N. G. (2012). Increasing positive perceptions of counseling: The importance of repeated exposures. *The Counseling Psychologist, 40*(3), 409-442.
- Karataş, A., and Gizir, C. A. (2013). Üniversite öğrencilerinin psikolojik danışma gereksinimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*(3), 250-265.
- Koydemir Özden, S. (2010). Self-Aspects, perceived social support gender and willingness to seek psychological help. *International Journal of Mental Health, 39*(3), 44-60
- Koydemir, S., Erel, O., Yumurtacı, D., and Şahin, G. N. (2010). Psychological help seeking attitudes and barriers to help-seeking in young people in Turkey. *International Journal of Advancement Counselling, 32*, 274-289.
- Kroska, A., and Harkness, S. K. (2008). Exploring the role of diagnosis in the modified labeling theory of mental illness. *Social Psychology Quarterly, 71*(2), 193-208.
- Hackler, A. H., Vogel, D. L., and Wade, N. G. (2010). Attitudes toward seeking Professional help for an eating disorder: The role of stigma and anticipated outcomes. *Journal of Counseling & Development, 88*(4), 424-431.
- Held, P., and Owens, G. P. (2013). Stigmas and attitudes toward seeking mental health treatment in a sample of veterans and active duty service members. *Traumatology, 19*(2), 136-143.
- Husaini, B. A., Moore, S. T. and Cain, V. A. (1994). Psychiatric symptoms and help seeking behavior among the elderly: An analysis of racial and gender differences. *Journal of Gerontological Social Work, 21* (3/4), 177-195.
- Lysaker, P. H., Roe, D., Ringer, J., Gilmore, E. M., and Yanos, P. T. (2012). Change in self-stigma among persons with schizophrenia enrolled in rehabilitation: Associations with self-esteem and positive and emotional discomfort symptoms. *Psychological services, 9*(3), 240-247.
- Masuda, A., Anderson, P. L., and Edmonds, J. (2012). Help-seeking attitudes, mental health stigma, and self-concealment among African American college students. *Journal of Black Studies, 43*(7), 773-786.

- Masuda, A., Suzumura, K., Beauchamp, K. L., Howells, G. N., and Clay, C. (2005). United States and Japanese college students' attitudes toward seeking professional psychological help. *International Journal of Psychology, 40*(5), 303-313.
- Özbay, Y., Terzi, Ş., Erkan, S., and Çankaya, Z. C. (2011). Üniversite öğrencilerinin profesyonel yardım arama tutumları, cinsiyet rolleri ve kendini saklama düzeyleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 1*(4), 59-71.
- Pederson, E. L., and Vogel, D. L. (2007). Male gender role conflict and willingness to seek counseling: Testing a mediation model on college-aged men. *Journal of Counseling Psychology, 54*(4), 373-384.
- Pepin, R., Segal, D. L., and Coolidge, F. L. (2009). Intrinsic and extrinsic barriers to mental health care among community-dwelling younger and older adults. *Ageing & Mental Health, 13*(5), 769-777.
- Rogler, L. H., and Cortes, D. E. (1993). Help-seeking pathways: a unifying concept in mental health care. *The American Journal of Psychiatry, 150*(4), 554-561.
- Sezer, S., and Gülleroğlu, D. (2016). Psikolojik yardım arama tutumlarını yordayan değişkenler: Kendini damgalama, özsaygı, psikolojik yardım almış olma. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29*(1), 75-93.
- Tabachnick, B.G., and Fidell, L.S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (sixth ed.) Boston: Pearson.
- Topkaya, N., and Meydan, B. (2013). Üniversite öğrencilerinin problem yaşadıkları alanlar, yardım kaynakları ve psikolojik yardım alma niyetleri. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3*(1), 25-37.
- Topkaya, N. (2014). Psikolojik yardım almaya ilişkin tutumu yordamada cinsiyet, psikolojik yardım alma nedeniyle kendini damgalama ve sosyal damgalanma. *Educational Sciences: Theory & Practice, 14*(2), 471-487.
- Tuncay, S. (2011). Türkiye'de gençlik sorunlarının psikolojik boyutu. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, 1*(1), 231-257.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2017). *Gençlik istatistikleri 2018*. Accessed on 16th May 2020 from <https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul>
- Türküm, A. S. (2005). Who seeks help? Examining the differences in attitude of Turkish university students toward seeking psychological help by gender, gender roles, and help-seeking experiences. *The Journal of Men's Studies, 13*(3), 389-401.

- Türkü, S. (2001). Stresle başa çıkma biçimi, iyimserlik, bilişsel çarpıtma düzeyleri ve psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlar arasındaki ilişkiler: Üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1-16.
- Vogel, D. L., Bitman, R. L., Hammer, J. H., and Wade, N. G. (2013). Is stigma internalized? The longitudinal impact of public stigma on self-stigma. *Journal of Counseling Psychology*, 60(2), 311-316.
- Vogel, D. L., Shechtman, Z., and Wade, N. G. (2010). The role of public and self-stigma in predicting attitudes toward group counseling. *The Counseling Psychologist*, 38(7), 904-922.
- Vogel, D. L., Wade, N. G., and Haake, S. (2006). Measuring the self-stigma associated with seeking psychological help. *Journal of Counseling Psychology*, 53(3), 325-337.
- Vogel, D. L., Wester, S. R., and Larson, L. M. (2007). Avoidance of counseling: Psychological factors that inhibit seeking help. *Journal of Counseling & Development*, 85(4), 410-422.
- Vogel, D. L., Wester, S. R., Wei, M., and Boysen, G. A. (2005). The role of outcome expectations and attitudes on decisions to seek professional help. *Journal of Counseling Psychology*, 52(4), 459-470.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akgül Gök, F., Yazgan, E. Ö., Altuntaş, T. ve Duyan, V. (2020) Determining of self-stigma and self-esteem of social work department students in seeking psychological help. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 94-115. DOI: 10.26466/opus.661207

Sosyal Medyada Kendini Açma: Öz Saygı, Güven ve Algılanan Faydanın Etkinliği Üzerine Bir İnceleme

DOI: 10.26466/opus.669190

*

Sükrü Balcı* - Ayşe Arsal Gölcü **

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi/ İletişim Fakültesi, Konya/ TÜRKİYE

E-Posta: sukrubalci@selcuk.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0477-0622](https://orcid.org/0000-0002-0477-0622)

** Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya/TÜRKİYE

E-Posta: ayseegolcu@gmail.com

ORCID: [0000-0002-5724-6752](https://orcid.org/0000-0002-5724-6752)

Öz

İletişim teknolojilerinin hızlı gelişmesi ve yaygınlaşması; insanlara, kendilerini çevrimici olarak daha fazla anlatma noktasında çeşitli açılımlar sağlamaktadır. Sosyal medya aracılığıyla kullanıcılar kendi benliklerini, inançlarını, tutumlarını, değerlerini ve kişisel hikâyelerini istediği gibi sunabilmektedir. Bu araçlar üzerinden yürütölen iletişimde sözsüz ipuçlarının etkisizliği, kullanıcıların kendilerini daha rahat açmalarına (ifade etmelerine) yardımcı olabilmektedir. Sosyal ağlarda kendini açma, aynı zamanda özellikle gençler arasında kalıcı ilişkiler kurmanın bir yolu olarak da değerlendirilebilir. İşte bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin sosyal medyada kendini açma düzeyinin, algılanan faydalar, özsaygı, sosyal medya kullanıcısına güven ve kullanım süresi arasındaki ilişki incelenmektedir. Saha araştırması yönteminin kullanıldığı araştırmada veriler, 395 kullanıcıdan yüz yüze anket tekniğiyle toplanmıştır. Araştırma sonucunda kadınların sosyal medyada kendini açma düzeylerinin erkeklere nazaran daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Araştırmada öz saygı ile ilişkiyi sürdürme ve yeni ilişki kurma gibi algılanan fayda boyutlarının, kendini açma puanını pozitif yönde anlamlı biçimde yordadığı belirlenmiştir. Kendini açma düzeyi ile sosyal medya kullanıcısına güven ve kullanım süresi arasında anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Kendini Açma, Özsaygı, Algılanan Fayda, Güven, İlişki

Self-Disclosure on Social Media: Study on the Effect of Self-Esteem, Trust, and the Perceived Benefits

*

Abstract

Rapid development and diffusion of communication technologies; it provides various expansions to people to explain themselves online. Through social media, users can present themselves, beliefs, attitudes, values and personal stories as they wish. The ineffectiveness of nonverbal clues in communication through social media can help users to express themselves more easily. Self-disclosure in social media can also be considered as a way of establishing lasting relationships among young people. In this study, the relationship between university students' level of self-disclosure in social media, perceived benefits, self-esteem, trust in social media users and the duration of social media usage are examined. Data were collected from 395 users using face-to-face questionnaire technique. As a result of the research, it is noteworthy that women have higher levels of self-disclosure in social media than men. In the research, it was determined that perceived benefit dimensions such as maintaining relationship with self-esteem and establishing new relationship positively predicted self-disclosure score in social media. No significant relationship was found between the level of self-disclosure in social media and confidence in social media users and the duration of social media usage.

Keywords: *Social Media, Self-Disclosure, Self-Esteem, Perceived Benefits, Trust, Relationship.*

Giriş

Toplumsal ve teknolojik ihtiyaçlara paralel olarak kendini geliştiren internet teknolojisi gündelik hayat pratiklerini sanal ortamlara taşıyarak bireylere yeniliklerle dolu sanal bir dünya simülasyonu sunmaktadır. Sosyal ağlarla çevrili bu yeni dünya bireyleri edilgenlikten kurtararak onlara sosyal yaşamda daha aktif bir rol vermektedir. Diğer bir deyişle internet sunduğu etkileşim, kitlesizleştirme ve eş zamanlı olamama gibi olanakları sayesinde kullanıcılar arasında daha önce hiç olmadığı kadar enformasyon akışı sağlamaktadır. Dolayısıyla bireyleri gerçeğe yakın bir sanal dünyaya çeken yeni medyanın farkı, alıcı ile kaynak arasında veri akışı sağlama hızı ve ulaşılan kitlenin geniş olmasından kaynaklanmaktadır (Başer, 2010, s.43). Bu bağlamda değerlendirildiğinde sosyal medya, dünya genelinde kişisel ağları ve kurumsal bilgisayar sistemlerini birbirine bağlayan elektronik etkileşim ağı olarak tanımlanan internetin gelişmesiyle bireylere farklı bir sosyalleşme ve bilgilene ortamı sunan web tabanlı hizmetler olarak tanımlamak mümkündür (Kuşay, 2010, s.67).

Günümüzde sosyal etkileşimin yüz yüze iletişimden web tabanlı ağlarla iletişime kaydığı bilinmekte ve ayrıca bu ağların yeni arkadaşlıklar edinmenin yanı sıra var olan arkadaşlıkları devam ettirmede de kullanıldığı görülmektedir. Her geçen gün farklı bir özellik ile kullanıcılara sunulan yeni sosyal ağlar bireylere sunmuş olduğu görsel tanıtım, paylaşım ve beğeni olanakları ile kullanıcılarını her geçen gün artırmaktadır (Toprak vd., 2009, s.29). Bireyler sosyal medyada oluşturdukları yeni kimlikleriyle yeni bir benlik sunumu gerçekleştirdikleri bu ortamlarda, gerçek hayatta olduklarından farklı davranışlar sergileyebilmektedir. Bu çerçevede, çalışmada ele alınan kendini açma davranışına bakıldığında, kendini açma (ifade etme) davranışı sözel bir faaliyet çerçevesinde kişinin kendini ve benliğini anlatmanın yanında, aynı zamanda yeni kimlik sunum mekânları olarak sanal ortamların ortaya çıkmasıyla, görsellik üzerinden kendini ifade etmeye ağırlık kazanmaya başlamıştır. Sosyal medya tarafından tetiklenen davranışlardan olan kendini açma, beğenme ve diğerleriyle kıyaslama gibi dürtüler bireylerin sosyal ağlarda farklı kimliklerle ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yapısı gereği kişisel sunum ve görsel market olarak değerlendirilebilen sosyal ağlar bireylerin benlik sunumları yanında kendilerini diğer kullanıcılarla pozis-

tif ya da negatif olarak kıyasladığı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Jan, Soomro ve Ahmad, 2017, s.332).

Son yıllarda yaşanan teknolojik sıçrama ve toplumsal olarak bu teknolojik sıçramaya entegre olma oldukça hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla insanların düşünce ve deneyimleri yanı sıra kişisel bilgi ve görsellerini, tanıdık ya da yeni arkadaşlarıyla paylaşımlarını sağlayan sosyal medya, yeni ilişkiler geliştirmenin yeni ve en önemli yolu olarak görülmektedir. Çalışmanın genel amacı, üniversite öğrencilerinin sosyal medyada kendini açma düzeylerini ortaya koymak; kendini açma ile özsaygı, algılanan fayda ve kullanıcılara duyulan güven arasındaki ilişkinin izlerini sürmektir. Çalışmada özellikle üniversite öğrencileri gibi toplumun ergen ve genç yetişkinlerinin seçilmesinin nedeni ise; onların sosyal medya erişimlerinin ve bilgi birikimlerinin daha fazla olması, dolayısıyla diğer nüfus gruplarına kıyasla, sosyal medya kullanıcısı olma ihtimallerinin daha yüksek düzeyde bulunmasıdır (Balcı, vd., 2019, s.180).

Sosyal Medyada Kendini Açma

Teknolojik gelişmeler çerçevesinde gerçek hayatın bir simülasyonu olarak oluşturulan sanal ağlar bireylere yeni alanlar açarak alternatif bir ortam sunmaktadır. Dolayısıyla bu yeni ortamda kendi benliğini istediği gibi ortaya koyabilme rahatlığına sahip olan birey farklı şekillerde kendine yer açmaktadır. Zafer Özdemir (2015)'e göre sosyal ağların bu bağlamda önemli özelliklerinden biri kullanıcılara kimlik üretme imkanı sunması yanında yeni kimlikler üretmeye de teşvik etmesidir. Kullanıcıların üyesi olduğu platformlarda gerçekleştirdikleri görüntü, video ve yorum paylaşımları o bireylere özgü düşünce ve deneyimlerden örnekler sunmaktadır. Bu sayede kullanıcılar kendilerine ait resim ve görsellerin bulunduğu alanlar oluşturarak bu sosyal çevrede var olmaya çalışmakta sürekli yeni ve yeniden güncelleme ve paylaşımlarla etkileşime girmeye çalışmaktadır. Birey, sosyal medya üzerinden yaptığı her etkinlik ile yeni bir benlik oluşturmak istemektir (s.113-121). İnternet öncesi dönemde kullanılan kendini açma davranışlarının sözel olarak ele alınan kısımlarının daha çok benlik üzerine olduğunu belirten Jinsuk Kim ve Kathryn Dindia (2011), çevrimiçi sanal ortamlarda kendini açma davranışının ne şekilde ele alındığını araştırdıkları çalışmalarında, internet odaklı yeni iletişim biçimlerinin bireyler için yeni bir

kendini ifade etme ortamı olarak ele alınırken; kişisel sunumda görüntünün öneminin daha da belirginleştiği sonucuna varmışlardır.

Bireylerin bir iletişim yöntemi olarak kendini açma davranışını tercih etmeleri tamamen kişisel ihtiyaçlarına ve beklentilerine cevap bulma maksadını içerdiği gibi, duygusal ve bilişsel anlayış beklentileri için de kullanılmaktadır (Posey, et al., 2010, s.183). Bireyin kendi kişisel bilgilerini iletişime geçmek amacıyla karşısındakine iletmesi ve bu sayede etkileşime geçilen bir süreç olarak tanımlanan kendini açma davranışı, ikili ilişkilerin gelişmesinde ve sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesinde önemlidir. Ancak kendi içerisinde özellikle, hangi zamanlarda, kimlere, hangi şekillerde açılacağı ve nelerin açıklanacağı gibi konularda engelleri de barındırabilir (Çetinkaya ve Akba, 2011, s.2).

Clay Posey ve arkadaşları (2010, s. 183)'na göre kendini açma belirli boyutlarda gerçekleşmektedir. Buna göre kişisel ifşanın boyutu (1), bir bireyin açıklamalarının sıklığını ve süresini temsil ederken, derinliği (2) iletişimdeki samimiyet derecesini yansıtır. Dürüstlük (3), kişinin kendisiyle ilgili bilgileri iletmesi doğruluk anlamına gelmektedir. Kişisel ifşadaki niyet (4), bireyin kendi beyanları üzerinde kontrol ve farkındalığı yansıtırken, birleşme değeri (5), iletişimde açıklanan bilginin olumlu doğasını ortaya koymaktadır. Bir başka ifadeyle kendini açma genişliği ve derinliği bakımından değişebilir. Genişlik, açıklanan alanların sayısına (örneğin iş, aile, politik yönelim) vurgu yaparken, derinlik yüzeysel-kişisel boyut anlamına gelir (Utz, 2015, s.2).

Sonja Utz (2015)'a göre bilgisayar destekli ortamlarda kendini ifade hareketi, içinde birçok farklı faktörü barındırmaktadır. Bunlardan ilki profil resmi ve kişisel birçok bilginin açıklanmasıdır. Ancak bu ifade eylemi, genellikle tanıdıklarımızı içeren bir ortama yapılmakla birlikte, bilginin mahremiyetinin sağlanamadığı bir ortamda varlığını sürdürmektedir. Utz (2015) yaptığı çalışmada kamusal ve özel iletişim arasındaki sınırların bulanıklaştığı kanısına varırken aynı zamanda sosyal ağlarda kendini samimi, eğlenceli ve pozitif gösterenlerin daha çok beğenildiği, dolayısıyla özsaygısının yükseldiği verisine ulaşmıştır. Başka bir ifadeyle çalışma ifşa, samimiyet, beğenme ve bağlılık hissi arasında açık bir bağlantı bulunduğunu ortaya koymaktadır (s.7- 9).

Yukarıda da değinilen bilgilerin ışığında bireylerin iletişim kurabilmeleri için karşılıklı olarak bir şeyler paylaşması, ilişkinin gelişimi için hayati önem taşıdığı söylenebilir. Sosyal ilişkiler geliştirmek için taraflar kendilerini belir-

li düzeyde açığa vurmak zorundadır. Böylece iletişim kuran her iki taraf da birbirleri hakkında daha sübjektif davranabilir ve ilişkinin yoğunluğunu ayarlayabilir. Dolayısıyla kendini açıklamadaki faktörlerin miktarı ve pozitifliği, iletişim kuracak tarafların kullanıcılara olan izlenimlerini ve güvenini artıracığı ve arkadaşlıklarını ve yakınlıklarını daha da güçlendireceği söylenebilir (Yu, 2015, s.3).

Bunun yanında son olarak değinmek gerekirse sosyal hayatta olduğu gibi sosyal medya kullanımlarında da bireysel farklılıklar bulunan kadın erkek ilişkileri kendini açma konusunda da farklılıklar göstermektedir. Cinsiyet farklılıklarının sosyal medya kullanımı ve sosyal medyada kendini açma davranışı üzerinde etkili olduğunu söyleyen Yu ve arkadaşlarının (2017, s.89) yapmış olduğu çalışmaya göre; cinsiyetler arasında internette kendini açıklama derecesine bakıldığında kadınların sosyal ağlarda daha fazla arkadaşına sahip oldukları ve kendilerini göstermek ve ifade etmek için daha aktif oldukları görülmektedir. Yine Christien Marie Seamon (2003, s.161)'un yapmış olduğu araştırmaya göre de kendini açmanın cinsiyet farklılıkları konusundaki literatürle uyumlu olarak, kadın katılımcılar erkek katılımcılara oranla kendilerini daha fazlasını açıklamaktadırlar. Kadınların neden erkeklerden daha fazla kendini açma eğiliminde oldukları konusunda bir takım nedenler öne sürülmektedir. Ancak kesin sebepler için derinlemesine bir araştırma yapılabilir.

Özsaygı ve Sosyal Medyada Kendini Açma

Kendini açma, genel olarak ilişkilerde düşünme ve hissetme aşamasında önem taşıyan, kişiler arası etkileşim sağlayan ana etken olarak ele alınırken (Green, Derlega ve Mathews, 2006, s.411), özsaygı ise kişinin gurur duygusu, olumlu değerlendirme veya kendine saygısı olarak tanımlandığı gibi daha geniş bir güven kavramı olarak da tanımlanabilir (Ingólfssdóttir, 2017, s.2; Al-Ghafri ve Al-Badi, 2016, s.4). Özsaygı açık ve örtük olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Literatür genel olarak açık özsaygı üzerine yoğunlaşırken; örtük özsaygı konusu çok fazla çalışılmamaktadır. Açık saygı Morris Rosenberg (1965) ölçeği ile elde edilen veriler üzerinden yorumlanmaktadır, ancak örtük özsaygı için bir dizi deneysel veriye gerek duyulmaktadır (Lima, 2007, s.2).

Özsaygı tipine bakılmaksızın, bu yapı hakkındaki en yaygın gerçeklerden biri, tüm insanların onu korumak ve/veya yükseltmek için hayati bir gereksinim duymalarıdır. Bu düşünce hattına paralel olarak, bireylerin hem çevrimiçi hem de çevrimdışı sosyal ortamlarda olumlu kişisel sunumlar için çaba göstermeleri beklenmektedir. Özsaygısı düşük olan kişilerin, kendi özgüvenlerini artırabilecek çevrimiçi faaliyetlerde bulunmak için daha fazla istekli olmaları da muhtemeldir (Mehdizadeh, 2010, s.358). Dolayısıyla günümüz sosyal medya etkinliklerinde bireyler, hedef kitlesinin ilgisini çekebileceğini düşündüğü içerikler paylaşmakta, bu araçlar üzerinden paylaştıkları fotoğrafların da -beğenilebilir- olmasına özen göstermektedir. Bu çerçevede sosyal medya, bireylerin fiziksel ve bilişsel varoluşlarını yansıttıkları ama bunu da sosyal medyada beğenilecek şekilde gerçekleştirdikleri sosyalleşme ortamı olarak ele alınmaktadır (Özdemir, 2015, s.114).

Diğer bir ifadeyle sosyal medyanın bireylerin özsaygısı üzerinde çok güçlü bir etkisi vardır. Özellikle genç nesil bu sosyal paylaşım sitelerini bilgi, iletişim, ilişki kurma ve ilişkilerin sürdürülmesi için kullanırlar. Ancak bireylerin büyük çoğunluğu, diğerleriyle kendisi arasında yukarı ve aşağı karşılaştırmalar yapmaktadır. Yukarı doğru yapılan karşılaştırmalar, insanları başkalarını ve yaşam tarzlarını kıskandırırken, ödülleri için daha az sorumlu ve nankör hissettirmektedir. Ancak aşağı doğru karşılaştırmalar yapan kişilerde ise durum daha pozitif ilerlemekte ve özsaygıyı artırmaktadır (Jan, Soomro ve Ahmad, 2017, s.337).

Kendini açma davranışının en önemli belirleyicisinin özsaygı olduğunu söyleyen Seamon (2003, s.164) yapmış olduğu araştırmada; hem özsaygının hem de kendini açmanın çok yönlü olduğuna ve potansiyel olarak birbirlerini çeşitli şekillerde etkileyebildiğine dikkat çekmektedir. Çalışmada kendini açma davranışının cinsiyet farklılıkları, yakınlık derecesi gibi parametreler ışığında değerlendirilmesinin yanında özsaygı ile ilişkisi de ele alınmaktadır. Sonuç olarak araştırmada kendini açma ve özsaygı arasındaki bağlantıda, sayılan başlıkların etkisinin oldukça yüksek olduğu ortaya konmuştur.

Nicole Kashian ve arkadaşları (2017, s.282) bilgisayar destekli uygulamalarla yapılan iletişimin kendini açma ve özsaygı üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmada, bireylerin kendini ifade etme davranışları sırasında sergiledikleri tavırların, etkileşime girdikleri bireylerle iletişimlerinde belirleyici rol oynadığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada kendini ifade etme sıra-

sında alıcıların veya alıcı ortakların bu durumdan hoşlanmasına yol açan kişisel niteliklerin önemine dikkat çekilerek, özsaygı tutumu ile bağlantısına vurgu yapılmaktadır. Çalışma sonuçları ele alındığında, kişilerarası nitelikler yoluyla kendini açma ve özsaygıyı birbirine bağlayan model desteklenmekte ve sosyal ağlar üzerinde bir açıklama- özsaygı etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Crystal Jiang, Natalie Bazarova ve Jeffrey Hancock (2011) ise yaptıkları araştırmada yüz yüze iletişime oranla bilgisayar aracılı iletişimde kendini açmanın daha yoğun yaşandığı ve bunun da bireyler arasındaki ilişkilerde belirleyici bir rol oynadığını göstermiştir. Benzer konuya dayalı bir diğer araştırmalarında ise, sosyal ağları üzerinden gerçekleştirilen yüksek düzeyli kendini açma, iletişim kuran her iki bireyin de birbirlerine olan samimiyet duygularını artırırken aynı zamanda özsaygılarını da artırmakta olduğu bulgusuna ulaşmıştır (Jiang et al., 2013).

Kendini açma davranışının sosyal medya üzerinden gerçekleşmesi, farklı yaş gruplarında elde edilen faydalar ele alındığında, belirli boyutlar çerçevesinde ilerlemekte ve analiz edilmektedir. Shu-Yin Yu (2015) yaptığı çalışmada yaşlı bireylerin sosyal ağ kullanımında kendini açıklama ve özsaygılarını ele alırken aynı zamanda algılanan sosyal destek ile kendini açıklamanın miktarı, derinliği, dürüstlüğü, değerliliği ve niyetini de incelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında ise; yaşlı kullanıcılardan sosyal destek ve özsaygısı daha yüksek olanların kendini açıklama davranışlarında derinliğin, dürüstlüğün ve niyetin daha yüksek oranda gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca kişisel açıklamaların yapılmasının, yaşlı kullanıcıların özgüveninin ve özsaygısının önemli bir göstergesi olduğu üzerine vurgu yapılmaktadır. Aynı zamanda sosyal medya kullanımından elde edilen faydalara da değinen Yu (2015), yaşlı kullanıcıların başkalarıyla olan sosyal ilişkilerinde kendini ifade etmeye ne kadar istekli olurlarsa, geliştirecekleri sosyal ilişkilerinde özsaygının o derece artacağına ve ilişki değerinin de yükseleceği konusuna değinmektedir.

Özsaygısı düşük bireyler için sosyal medyanın, özsaygısı yüksek olan bireylere göre, daha önemli görülmesinin birkaç sebebi vardır. Buna göre öncelikle düşük özsaygıya sahip kişiler, sosyal medyada kendileri/oldukları gibi davranmak zorunda kalmadıkları için daha rahat bir iletişim kurarlar. Bir diğer sebep ise; yüz yüze iletişimin ve sonuçta alınacak tepkinin özsaygısı düşük bireylerde büyük bir sorun olarak görülmesi, sosyal medyada

iletişim kurmanın daha cazip bir yol olduğu düşüncesini pekiştirmektedir (Forest & Wood, 2012, s.296).

Dana Leighton ve arkadaşlarının (2018) araştırmasında ise özsaygısı düşük olanların sosyal medya üzerinden yüz yüze etkileşimlere kıyasla kendini açıklamanın da pozitif algılandığını gösteren bulguları ön plana çıkarılmaktadır. Analiz sonucunda Forest ve Wood'un (2012) elde ettiği sonuçların birçoğu desteklenmektedir. Özsaygı, yüz yüze iletişime göre sosyal medya da kendini açma davranışında önemli rol oynarken, kendini ifade etme davranışında algılanan faydalar ön plandadır.

Amanda Forest ve Joanne Wood (2012, s.297-300) ise yaptıkları çalışmalarında, sosyal medyayı, özsaygısı düşük katılımcıların, özsaygıları yüksek olan katılımcılara göre kendilerini ifade etmek için daha güvenilir bir yer olarak gördükleri sonucuna varmışlardır. Araştırmada elde edilen bir diğer sonuç, özsaygının düşük olduğu kişilerin sosyal medya kullanma biçiminin ve potansiyel sosyal faydalarına ulaşmalarını engelleyebileceğini de göstermektedir. Dolayısıyla özsaygısı düşük olan kişilerin sosyal medyayı kendini açma konusunda güvenli, çekici bir yer olarak gördüklerini ve özsaygınlığı yüksek olan insanlar kadar çok zaman harcadıkları görülmektedir.

Bir başka noktada günümüzde, sosyal medya insanların iletişim kurma biçimini önemli şekilde değiştirmiştir. Bu araçlar, bireylere yüz yüze iletişim süreçlerine kıyasla normalde gösteremedikleri durumları ve bazı özelliklerini saklama olanağı gibi alternatifler sunduğu için, ilgi çekici iletişim ortamları olarak öne çıkmaktadır (Sheeks ve Birchmeier, 2006, s.64). İnsanlar çevrimiçi etkileşimlerde olumlu bir görüntü oluşturmak için kendilerini daha dikkatli ve kendi kendine hizmet veren bir şekilde temsil etme eğilimindedir. Sosyal medya aracılığıyla gerçekleşen iletişimin geri bildirimli yapısı, karşılıklı bilgi edinmede önemli bir rol oynadığı gibi, aynı zamanda kişinin kendini tanıtmayı sağlamaktadır. Bu nedenle, çevrimiçi karşılıklı etkileşim, bireylerin kendilerini orijinal doğalarından farklı bir şekilde sunmalarına ve sonuç olarak kendilerini farklı algılamalarına neden olabilmektedir. Karşılıklı etkileşim, bir bireyin kendini ve diğerini algılayışını etkileyebilecek olan bireyin ilişkisel iletişiminin ve çevrimiçi tutumlarının anahtarı olur. Bu noktada bireyin sosyal medyada kendini açıklaması ile özsaygısı arasında bir ilişki bulunmaktadır (Angga ve Walther, 2016). Özsaygısı yüksek ve arkadaş sayısı fazla olan kişiler, sosyal ağlarda daha fazla etkileşimde bulunabilmekte (Yu et al., 2017, s.89) ve kendini ifade edebilmektedir (Seamon,

2003, s. 155-156). Özsaygısı yüksek olan insanlar kendi yeteneklerine daha fazla güvenirlir ve bu nedenle kişisel benliklerini, özsaygısı düşük olan insanlardan daha fazla açıklamaya isteklidirler (Schimmel et al., 2001, s.49-50). Kendini açma, sosyal destek ve özsaygı üzerine yapılan bir araştırmanın sonuçları, kendini açma ile sosyal destek ve özsaygı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiyi ortaya koymuştur (Yu, 2015). Bu bilgiler ışığında 1 numaralı hipotez kurulmuştur:

- **H1.** Katılımcıların özsaygı düzeyi ile sosyal medyada kendini açma davranışı arasında, pozitif anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Sosyal Medyada Algılanan Fayda ve Kendini Açma

Sosyal medya iletişimde, kullanıcı kendi sayfası üzerinden fotoğraflarını ve resimlerini başkalarıyla paylaşabilir veya kişisel bilgileriyle ilgili verileri sunabilmektedir (Lee ve Ma, 2012, s.332; Special ve Li-Barber, 2012, s.624). Bilgi, eylem için bir temel oluşturmada önemlidir, ancak elde edilmesi maliyetlidir. Sanal bir topluluğun üyeleri arasındaki sosyal etkileşim bağları, daha geniş bir yelpazedeki bilgi kaynaklarına erişmenin ekonomik bir yolunu sağlar (Chiu et al., 2006, s.1877). Üyeler birbirlerinin profillerini görebilir ve e-postaya benzer mesaj bölümleri gibi çeşitli uygulamalar aracılığıyla karşılıklı olarak iletişim kurabilirler (Hughes et al., 2012, s.561). Bu tür etkileşimler, gençleri veya insanları ergenliğin eşliğinde, arkadaşlık ya da ilişki için gerekli bilgiyi sağlaması açısından cezbeder (Pempek et al., 2009, s.228). Sosyal ağ siteleri, kullanıcıların çok fazla zaman ve çaba harcamaksızın diğer kullanıcılarla yeni ilişki kurmasını ve sürdürmesini sağlayan bir dizi kolaylık özelliği sunmaktadır (Ellison et al., 2006).

Bu tarz çevrimiçi etkileşimler, kişilerin kendilerini sunmaları konusunda cesaretlendirir (Walther et al., 2001). Duvardaki küçük bir yazı, başkalarına kendilerini hatırlatmanın ve ilişkileri canlı tutmaya yardımcı olmanın basit bir yoludur. Ek olarak sosyal medya; yeni arkadaşlıklar arayan insanların, bilinmeyen insanlarla ortak bir zeminde, kendileri hakkında daha fazla bilgi sunmalarını olanaklı hale getirmektedir (Krasnova et al., 2010). Öyle ki; ilişkileri sürdürmenin kolaylığı, kullanıcıları, kişisel bilgilerini sosyal paylaşım sitelerinde paylaşmaya teşvik etmektedir (Cheung, 2015, s. 282-283; Krasnova et al., 2010). Yine çevrimiçi etkileşimler, son derece ilginç/ zevkli bir kaynak olabilir (Nambisan ve Baron, 2007, s. 45; Krasnova et al., 2012, s.129).

Hui ve arkadaşlarının da (2006) vurguladığı gibi, bir şey kullanıcılara eğlenceli geldiğinde; onları, kişisel bilgilerini daha fazla açığa çıkarma noktasında cesaretlendirmektedir. Eğlenmenin sosyal medya kullanımını artırması ve kendini ifade etmedeki önemi, Krasnova ve arkadaşlarının (2009) ampirik bulgularıyla da desteklenmektedir.

Öte yandan toplumsal bir varlık olarak insan içinde bulunduğu sosyal çevrede sosyal bağlar kurarak ve içinde bulunduğu iletişim ortamıyla varlığını sürdürmektedir. Bu var olma kaygısı hem fiziki hem de ruhsal gelişimi destekleyerek insanın kendisini ifade etmesine sebepler sağlamaktadır. Bu çerçevede bireylerarası güven duygusunu pekiştiren kendini açma davranışı, ulaşıldığı dereceye bağlı olarak ilişkileri güçlendirme görevini de yerine getirmektedir. Yu ve arkadaşları (2017) yaptıkları çalışma bulgularında uygun bilginin açıklanmasının ruh sağlığının korunması üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca algılanan bu faydanın bireyin özgüveni ve arkadaşlık ilişkileri düzeyinde de artış sağladığı elde edilen bulgulardandır.

Dolayısıyla sonuçlar ele alındığında; kendini açma davranışı sonucunda bireylerin sosyal medyadan algıladıkları fayda üzerine büyük etkiye sahiptir. Kendini açma davranışını sergileyen bireyler yüz yüze iletişime oranla daha rahat ve doğal davranabilirken kendilerine duydukları özgüvende de artış yaşanmaktadır. Farklı ağlarda farklı sosyal gruplara dâhil olabilme olanağı sunan sosyal medya, kendini açma davranışının uygun derecede gerçekleşmesiyle bireyler arası ilişkilerde de algılanan faydayı/doyumu artırmaktadır.

Bir başka noktada sözlü iletişimde önemli odak noktalarından olan ve bireylerarası iletişimin belirleyicisi konumda görülen kendini açma davranışı, bilgisayar destekli sosyal ağlarda da aynı şekilde önemini sürdürmektedir. Çetinkaya ve Akbaba (2011)'ya göre kendini açma davranışı belirli düzeylerde gerçekleşmelidir. Kendini açma fazla ve uygunsuz şekilde gerçekleştirilirse bu bireyin özgüveninde ve düşüncelerinde hasara yol açabilir. Bunun yanında kaliteli, sınırlı kendini açma kişinin özgüvenini ve özsaygısını pozitif yönde etkilemektedir.

İşte bu tartışmalarla birlikte 2 numaralı hipotez oluşturulmuştur:

- **H2.** Sosyal medyadan algılanan fayda boyutları ile sosyal medyada kendini açma davranışı arasında, pozitif anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Sosyal Medya Kullanıcısına Güven ve Kendini Açma

Kendini açma davranışı aynı şekilde devam etse de, bugün yoğunluklu olarak iletişime geçilen ortamların farklılığı beraberinde farklı konuları gündeme taşımaktadır. Birçok kişinin her gün kullandığı sosyal ağlarda kendini açma davranışı, sunulan olanaklar göz önünde bulundurularak çoğunlukla herhangi bir süzgeçten geçirilmeden gerçekleşmektedir. Bu bağlamda sosyal medyanın artan kullanımı, bireylerin gizlilik anlayışını değiştirerek haklarını ve gizliliklerini daha fazla ihlal etmelerine sebep olan davranışlar içine girmelerine neden olmaktadır. Foluke Oduba (2017, s.7)'ya göre sosyal medyanın cazip özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, pek çok kişi sosyal etkileşimler ve birbirine bağlılık gibi sosyal medyanın kendi kendini bilgilendirme faaliyetlerini daha sık ve yoğun kullanmak için birçok platforma kolayca abone olmaktadır. Dolayısıyla bu medya ortamının özellikleri, insanları çağdaş zamanlarda bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde kendi bilgilerini internette dolaşıma açmaya motive etmektedir. Bu sebeple kişisel gizliliğin korunması öncülünde, makul ve uygun bir kişisel açıklama, bireye belirli bir sosyal destek sağlamak için, baskıyı hafifletmek, kişilerarası iyi ilişkiler sürdürmek için gerekli görülmektedir (Yu et al., 2017, s.90).

Bir diğer bakış açısına göre her ne kadar günümüzde, kamuya açık konuşma durumlarında kendi kendini açmanın rolüne odaklanan nispeten az sayıda çalışma bulunmasa da, bazıları, kendi kendini açmanın, iletişim ortamını sıcak tutabildiğini ve öğrencilerin konuşma kaygı düzeylerini azaltabileceğini öne sürmektedir (Sellnow ve Golish, 2000, s.50).

Sosyal medya ortamında diğer üyelerin güvenilirliği, kullanıcıların sosyal paylaşım sitelerinde kendilerini açıklamalarını belirleyen önemli bir unsurdur. Sosyal ağ siteleri, kullanıcıların profillerinin, fotoğraflarının ve çevrimiçi etkinliklerinin kolayca bulunabileceği veri bakımından zengin bir ortamdır. Ancak, kullanıcılar çoğu zaman diğer kullanıcıların davranışlarını sosyal ağ siteleri üzerinden izleyemez ve kontrol edemez. Temel olarak, diğer üyelerin açıkladıkları kişisel bilgileri kötüye kullanmadıklarına güvenmeleri gerekir. Diğer kullanıcılara duyulan güven, kişisel bilgileri sosyal ağ sitelerinde ifade etme konusundaki gizlilik riskini azaltacaktır (Cheung et al., 2015, s.285).

Söz konusu tartışmalardan yola çıkarak, 3 numaralı hipotez ortaya konulmuştur.

- **H3.** Katılımcıların sosyal ilişkilerde sosyal medya kullanıcılarına güven düzeyi ile sosyal medyada kendini açma davranışı arasında, pozitif anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Yöntem

Yöntem olarak saha araştırmasının kullanıldığı bu çalışmada, Konya Selçuk Üniversitesi Alaeddin Keykubat Kampüsü içerisindeki fakülte, yükseköğretim ve meslek yükseköğretiminde öğrenim gören öğrencilerden sosyal medya kullanımları, kendini açma, özsaygı ve sosyal medyadan elde ettikleri sosyal fayda üzerine düşüncelerini öğrenmek amacıyla veriler toplanmıştır. Bununla birlikte çalışmada ismi geçen konulara yönelik profili ortaya koymayı amaçlayan betimsel bir yol izlenmektedir.

Araştırmanın Uygulanması ve Örneklem

Üniversite öğrencilerinin sosyal medyada kendini açma, özsaygı, algıladıkları fayda ve kullanıcılara duydukları güven üzerine odaklanan çalışmada Selçuk Üniversitesi Alaeddin Keykubat Kampüsü içerisindeki fakülte, yükseköğretim ve meslek yükseköğretiminde öğrenim gören öğrenciler saha araştırmasına dâhil edilmiştir. Örneklem belirlenmesinde amaçlı örneklem tekniği kullanılırken; araştırmaya konu olan veriler katılımcılarla yüz yüze görüşmeye dayalı anket tekniği ile toplanmıştır. Yapılan incelemenin ardından 395 anketin analize uygun olduğu belirlenmiştir. Seçilen örneklem sayısı, yüzde 5 kesinlik seviyesi ($\pm 0,05$ örnekleme hatası) için, araştırma evrenini temsil etme yeteneğine sahiptir (Erdoğan, 2003, s. 440; Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s.50).

Araştırma katılan üniversite öğrencilerinin yüzde 51,4'ü kadın, yüzde 48,1'i ise erkeklerden oluşmaktadır. Çalışmada cinsiyet dağılımı birbirine yakın oranlarda gerçekleştirilerek, araştırmanın güvenilirliğinin sağlanmasına katkıda bulunulmuştur.

Yaş dağılımı betimleyici istatistiklerine bakıldığında; en düşük 18 en yüksek ise 27 yaşındaki katılımcı ile görüşüldüğü ortaya çıkmaktadır. Örneklemdeki bireylerin yaş ortalamasının 20,97; standart sapma değerinin ise 2,51 olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal medyada kendini açma düzeyi ile özsaygı, algılanan fayda boyutları, güven ve kullanım süresi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla; 5 bölümde, toplam 46 sorudan oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. Anket formunda, aşağıda tanımlanan ölçekler kullanılmıştır:

Kendini Açma Ölçeği- KAÖ (Self-Disclosure Scale): Kişilerin kendi durumlarıyla ilgili bilgi, görüş ve duygularını açıklama düzeylerini ortaya koymak amacıyla geliştirilen Kendini Açma Ölçeği, Wheelless ve Grotz (1976) tarafından geliştirilen ve 32 maddeden oluşan bir ölçektir. Wheelless (1978) ile Chen ve Marcus (2012), daha sonra yürüttükleri farklı çalışmalarla ölçekteki madde sayısını yeniden düzenlemişlerdir. Ölçek sadece yüz yüze iletişimde değil, aynı zamanda çevrim içi olarak da bireylerin kendini açma düzeyini test etmek için kullanılabilir (Öksüz vd., 2017, s.587). Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, Öksüz ve arkadaşları (2017) tarafından yapılmıştır. Kendini Açma Ölçeğindeki her bir madde için, katılımcılardan oluşturulan bir skala üzerinde, 1-7 arasında (1-Kesinlikle katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3- Orta derecede katılmıyorum, 4-Kararsızım, 5-Orta derecede katılıyorum, 6-Katılıyorum, 7-Kesinlikle katılıyorum) puan vermeleri istenmektedir (s. 593). Ölçekten alınabilecek en az puan 16, en yüksek puan 112'dir. Puan arttıkça bireylerin sosyal medyada kendini açma düzeylerinde bir artış yaşanmaktadır. Ölçekte "Niyet, Miktar, Olumluluk, Dürüstlük ve Kontrol" olmak üzere 5 alt boyut bulunmaktadır. Yazarlar KAÖ'nün tümü için Cronbach Alfa katsayısını ,70 olarak tespit etmişlerdir. Bu çalışmada güvenilirlik katsayısı ,69 olarak belirlenmiştir.

Sosyal Medyada Algılanan Fayda Ölçeği: İnsanları sosyal medya kullanımına yönelten nedenler ve bu yönelim sonucunda elde edilecek faydaları sorgulayan ölçek; çeşitli kaynaklardan (Walther et al., 2001; Chiu et al., 2006; Nambisan ve Baron, 2007; Krasnova et al., 2010) yararlanmak suretiyle Cheung ve arkadaşları (2015) tarafından ortaya konulan 12 maddeden oluşan 7'li Likert tipindedir (1= Hiç Katılmıyorum, 7= Tamamen Katılıyorum). Ölçekten alınabilecek en düşük puan 12, en yüksek puan 84'tür. Sosyal Medyada Algılanan Fayda Ölçeği; İlişkiyi Sürdürme, Yeni İlişki Kurma,

Kişisel Sunum ve Eğlenme olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu araştırmada ölçeğin güvenilirlik katsayısı ,88 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca İlişkiyi Sürdürme alt boyutu için Cronbach's Alpha değeri ,65; Yeni İlişki Kurma için ,80; Kişisel Sunum için ,79 ve Eğlenme için ,76'dır.

Rosenberg'in Özsaygı Ölçeği (RSES): Morris Rosenberg (1965) tarafından geliştirilen ölçek, bireyin kendi kendine değer verme ve kendini kabul etme hakkındaki genel duygularını değerlendirmek için tasarlanmış olup; 4'lü likert tipi (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 4= Kesinlikle Katılıyorum), 10 maddelik tek boyutlu bir yapıya sahiptir. RSES, beş olumlu (örneğin, "Genel olarak kendimden memnunum") ve beş olumsuz (örneğin, "Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum") ifadelerini içermektedir. Negatif ifadeler ters kodlanmış ve daha sonra her katılımcının puanını ortaya çıkarmak için cevaplar toplanmıştır. Yüksek puanlar, özsaygının yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin orijinali için iki hafta arayla yapılan test - tekrar test güvenilirlik katsayıları ,85 ve ,88 olarak ortaya konulmuştur (Rosenberg, 1979; aktaran; Chubb et al., 1997, s.119). Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Çuhadaroğlu (1986) tarafından yapılmıştır. Türkiye'deki diğer araştırmalarda (Bozoğlan vd., 2013; Onaylı ve Erdur-Baker, 2013; Yıldırım & Demir, 2017) ölçeğin güvenilirlik kat sayısı ,80 olarak elde edilmiştir. Bu araştırmada ise ölçek için Cronbach's Alpha katsayısı ,75 olarak tespit edilmiştir.

Sosyal Medya Kullanıcısına Güven Ölçeği: Sosyal ilişkilerde sosyal medya kullanıcılarına güven düzeyini tespit etmek üzere; yazarlar tarafından geliştirilen 1 ile 10 arasında puan vermeye uygun bir skaladan yararlanılmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 1 ve en yüksek puan 10'dur. Ölçek değerlendirmesinde dağılım ; "1-2= Hiç güvenilirmez, 3-4= Güvenilmez, 5-6= Orta Düzey ; 7-8= Güvenilir ve 9-10= Oldukça Güvenilir" şeklindedir. Puan arttıkça, sosyal ilişkilerde sosyal medya kullanıcılarına güven düzeyi artış göstermektedir.

Kişisel Bilgi Formu : Bu kısımda yaş ve cinsiyet gibi demografik değişkenlerin yanı sıra, katılımcıların sosyal medya araçları kullanım sıklığı ve süresi ile hangi sosyal medya araçlarını daha çok kullandıklarını sorgulamaya yönelik sorular bulunmaktadır.

Verilerin Analizi ve Kullanılan Testler

Saha araştırması 1-15 Ocak 2019 tarihleri arasında, katılımcılarla yüz yüze görüşme yoluyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, istatistik programı kullanılarak, bilgisayar ortamında analiz edilmiştir. Araştırmada yararlanılan sosyal medyada algılanan fayda (*Skewness: -0,267; Kurtosis: -0,148*), özsaygı (*Skewness: -0,230; Kurtosis: 0,020*) ve sosyal ilişkilerde sosyal medyaya güven (*Skewness: 0,365; Kurtosis: -0,270*) ölçekleri için elde edilen *Skewness* (Çarpıklık) ve *Kurtosis* (Basıklık) değerleri -2,0 ile +2,0 arasında olduğundan; verilerin normal dağılım gösterdiği dikkat çekmektedir (George & Mallery, 2010). Bu sonuçlardan yola çıkarak, verilerin analizinde parametrik testler tercih edilmiştir. Verilerin analizinde sırasıyla; katılımcıların demografik özelliklerini saptamak amacıyla *Frekans Analizi* uygulanmıştır. Katılımcıların cinsiyetine göre kendini açma, özsaygı, algılanan fayda boyutları, sosyal medya kullanıcılarına güven ve kullanım süresi açısından oluşabilecek farklılıkları belirlemek amacıyla *Bağımsız Örneklem T-Testi*'nden yararlanılmıştır. Sosyal medyada kendini açma alt boyutlarını ortaya koymak için *Keşfedici Faktör Analizi* tercih edilmiştir. Sosyal medyada kendini açma puanının, özsaygı, algılanan fayda boyutları, güven ve sosyal medya kullanım süresi tarafından nasıl yordandığını tespit etmek amacıyla *Doğrusal Regresyon Analizi* kullanılmıştır. Yine sosyal medyada kendini açma ile özsaygı, güven ve algılanan fayda arasındaki ilişkinin gücünü ve yönünü ortaya koymak adına *Korelasyon Analizi*'ne başvurulmuştur.

Bulgular ve Yorum

Öncelikle araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri ve devamında sosyal medya kullanım alışkanlıkları, kendini gizleme tutumları ve yaşam doyumu analizleri ve yorumları verilmektedir.

Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları

Anket çalışmasına katılanların günlük sosyal medya kullanım süresiyle ilgili soruya verdikleri cevapların analizi incelendiğinde; en az 20, en çok 900 dakika sosyal medya kullandıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıla-

rın günlük sosyal medya kullanım süresinin ortalaması ise 208,82 dakika olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Sosyal Medya Kullanım Süresinin Betimleyici İstatistikleri

	N	En Az	En Çok	\bar{X}	SD
Kullanım Süresi	379	20	900	208,82	137,17

Araştırma sorularına cevap verenlerin cinsiyetine göre günlük sosyal medya kullanım süreleri anlamlı farklılık taşımaktadır ($t = -4,66$; $p < ,001$). Betimleyici istatistik sonuçları incelendiğinde; kadınların ($\bar{X} = 240,47$) erkeklerle ($\bar{X} = 176,21$) oranla günlük sosyal medyayı daha uzun süre kullandıkları da elde edilen veriler arasında yer almaktadır.

Katılımcıların yüzde 74,4'ü her gün düzenli şekilde sosyal medya kullandıklarını dile getirirken; yüzde 12,7'si haftada 5-6 gün, yüzde 5,8'i haftada 3-4 gün ve yüzde 5,6'sı haftada 1-2 gün sosyal medya karşısına geçmektedir. Bu bağlamda üniversite öğrencilerinin neredeyse üçte biri, her gün sosyal medya kullanmaktayken; haftada bir iki gün kullanımın oldukça az oranlarda kaldığı dikkat çekmektedir.

Bir başka noktada araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin en çok kullandıkları sosyal medya aracı yüzde 33,7 ile Instagram olurken, YouTube yüzde 32,4 oranıyla ikinci sırada yer almaktadır. Frekans analizi sonuçlarının da gösterdiği gibi WhatsApp yüzde 21 ile üçüncü, Twitter ise yüzde 11,1 oranıyla dördüncü sırada karşımıza çıkmaktadır. Son olarak yüzde 1,1 oranı ile diğer sosyal medya araçları sıralanmaktadır. Sonuçlar değerlendirildiğinde beş yıl öncesine kadar en çok kullanılan sosyal medya ağı olan Facebook'un listeye giremediği ve son zamanlarda popülerliğini artıran Instagram'ın ise ilk sırada yer alarak, en çok kullanılan sosyal medya aracı olduğu göze çarpmaktadır.

Sosyal Medya Kullanıcılarına Güven Düzeyi

Sosyal ilişkilerde sosyal medya kullanıcılarına güven düzeyi ile ilgili soruya; üniversite öğrencilerinin en düşük 1, en yüksek 10 verdikleri görülmektedir. Betimleyici istatistik analizi sonuçlarına göre, katılımcıların sosyal medyaya çok da fazla güvenmedikleri ($\bar{X} = 4,15$) ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2. Sosyal Medya Kullanıcılarına Güven Düzeyinin Betimleyici İstatistikleri

	N	En Az	En Çok	\bar{X}	SD
Güven Düzeyi	389	1	10	4,15	2,19

Örneklemdaki bireylerin cinsiyetine göre sosyal medya kullanıcılarına güven düzeyleri anlamlı farklılık göstermemektedir ($t= ,359$; $p> ,05$). Betimleyici istatistik sonuçları; hem erkeklerin ($\bar{X}= 4,25$) hem de kadınların ($\bar{X}= 4,04$) sosyal medya kullanıcılarına güven bakımından birbirlerine yakın değerlere sahip olduklarına işaret etmektedir.

Özsaygı Düzeyi

Araştırma sorularına cevap veren sosyal medya kullanıcılarının özsaygı ölçeğindeki maddelere verdikleri puanlar toplandığında; en düşük 13, en yüksek 40 puana sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların özsaygı düzeyi ortalaması ise $\bar{X}= 29,33$ 'tür. Dağılımın standart sapması ise 4,86 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, üniversite öğrencilerinin yükseğe yakın özsaygı puanına sahip olduklarına işaret etmektedir.

Tablo 3. Özsaygı Düzeyinin Betimleyici İstatistikleri

	N	En Az	En Çok	\bar{X}	SD
Özsaygı (İndeks)	393	13	40	29,33	4,86

Katılımcıların cinsiyetine göre özsaygı düzeyi anlamlı farklılık oluşturmaktadır ($t= -2,19$; $p< ,05$). Betimleyici analiz sonuçları; kadınların ($\bar{X}= 29,85$), erkeklere ($\bar{X}= 28,78$) göre daha yüksek özsaygı puanına sahip olduğunu göstermektedir.

Algılanan Fayda Düzeyi ve Boyutları

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle sosyal medyada algılanan fayda ölçeğindeki 12 madde toplanmak suretiyle tek bir değişkene dönüştürülmüş; betimleyici istatistik analizi ile katılımcıların sosyal medyada algılanan fayda düzeyleri ortaya konmuştur. Örneklemdaki üniversite öğrencilerinin ölçekteki maddelere verdikleri puanlar toplandığında; en düşük 12, en yüksek 84 puana sahip oldukları dikkat çekmektedir. Üniversite öğrencilerinin

algılanan fayda düzeyi ortalaması ise \bar{X} = 53,91'dir. Bir başka anlatımla katılımcıların sosyal medyadan algılanan fayda düşünceleri, orta düzeydedir.

Tablo 4. Algılanan Fayda Düzeyi ve Boyutlarının Betimleyici İstatistikleri ve Güvenilirlik Katsayıları

	N	En Az	En Çok	\bar{X}	Cronbach's Alpha
Eğlenme	393	3	21	15,03	,76
İlişkiyi Sürdürme	393	3	21	14,58	,65
Yeni İlişki Kurma	393	3	21	12,91	,80
Kişisel Sunum	393	3	21	11,97	,79
Algılanan Fayda (İndeks)	393	12	84	53,91	,88

Sosyal medyada algılanan fayda boyutlara ayrıldığında, araştırma sorularına cevap verenlerin en çok puan verdikleri boyut, Eğlenme (\bar{X} = 15,03)'dir. İkinci sırada İlişkiyi Sürdürme (\bar{X} = 14,58) boyutu bulunmaktadır. En az puan verilen boyut ise Kişisel Sunum (\bar{X} = 11,97)'dur. Ayrıca *Tablo 4* incelendiğinde, sosyal medyada algılanan fayda boyutlarının güvenilirlik oranlarının, kabul edilebilir düzeyin üzerinde olduğu dikkat çekmektedir.

Cinsiyete göre İlişkiyi Sürdürme (t = -3,03; p < ,01) ve Eğlenme (t = -2,26; p < ,05) alt boyutlarına verilen önem anlamlı farklılık göstermektedir. Betimleyici istatistik sonuçları; kadınların, erkeklere göre, ilişkiyi sürme ve eğlenme amaçlı daha çok sosyal medya kullandıklarını ve fayda sağladıklarını göstermektedir.

Sosyal Medyada Kendini Açma

Araştırma kapsamında sosyal medyada kendini açma ölçeğinde yer alan 16 madde toplanmak suretiyle tek bir değişken haline getirilmiş; betimleyici analiz sonuçlarıyla örneklemdaki öğrencilerinin sosyal medyada kendini açma düzeyleri tespit edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin ölçekteki maddelere verdikleri puanlar toplandığında; en düşük 42, en yüksek 100 puan dikkat çekmektedir. Araştırma sorularına cevap verenlerin sosyal medyada kendini açma düzeyi ortalaması ise \bar{X} = 71,95'dir. Dağılımın standart sapması ise 9,93 olarak belirlenmiştir.

Tablo 5. Sosyal Medyada Kendini Açma Düzeyinin Betimleyici İstatistikleri

	N	En Az	En Çok	\bar{X}	SD
Kendini Açma (İndeks)	393	42	100	71,95	9,93

Katılımcıların cinsiyeti, sosyal medyada kendini açma düzeyi açısından anlamlı farklılık meydana getirmektedir ($t = -2,78$; $p < ,01$). Kadınlar ($\bar{X} = 73,31$), erkeklere ($\bar{X} = 70,52$) nazaran sosyal medyada kendi açma eylemi açısından daha yüksek ortalamaya sahiptir.

Tablo 6. Sosyal Medyada Kendini Açma ile Günlük Sosyal Medya Kullanım Süresi Arasındaki İlişki

	Sosyal Medya Kullanım Süresi
Kendini Açma (İndeks)	,048

Öte yandan örneklemdaki bireylerin günlük sosyal medya kullanım süresi ile sosyal medya kendini açma düzeyleri arasında anlamlı ilişki tespit edilememiştir ($r = ,048$; $p > ,05$). Diğer bir ifadeyle, katılımcılar arasında günlük sosyal medya kullanım süresinin artması ya da azalması bireylerdeki kendini açma davranışını etkilememektedir.

Katılımcıların sosyal medyada kendini açma alt boyutlarını belirlemek üzere, ölçekteki 16 maddeye verilen yanıtlar doğrultusunda faktör analizi uygulanmış; öz değer (eigenvalue) ve yamaç eğrisi grafiği (screeplot) incelenmesi neticesinde 4 alt boyutun ele alınabileceği ortaya çıkmıştır.

Tablo 7. Sosyal Medyada Kendini Açma Alt Boyutlarının Özdeğeri, Açıklanan Varyansları ve Güvenilirlik Katsayıları

Alt Boyutlar	Özdeğer	Açıklanan Varyans (%)	Cronbach's Alpha (α)
<i>Niyet ve Dürüstlük</i>	3,18	22,24	,76
<i>Miktar</i>	1,94	13,98	,69
<i>Olumluluk</i>	1,59	12,83	,60
<i>Kontrol</i>	1,05	10,79	,62
KAÖ TOPLAM		59,85	,69

KMO Measure of Sampling Adequacy: ,825; Barlett's Test of Sphericity: $\chi^2 = 803,31$; $p = ,000$

Faktör gruplarının sınıflandırılma ve değerlendirilmesinde Varimax rotasyonlu tablo dikkate alınmıştır. Faktör analizinde incelenen maddelerin özdeğeri 1'den daha büyük ve minimum yükleme büyüklüğü 0,50'dir. Faktör analizi uygulanan maddelerin güvenilirlik katsayısı (Cronbach's $\alpha = ,69$) kabul edilebilir seviyededir (Bkz., Yıldız & Uzunsakal, 2018: 19). Analiz sonucunda ortaya konan boyutlar, sosyal medyada kendini açma açısından toplam varyansın yüzde 59,85'ini açıklama kapasitesi sahiptir (bkz. **Tablo**

7). Faktör analizde *Niyet ve Dürüstlük* en önemli kendini açma alt boyutu olarak ön plana çıkarken; bunu Miktar, Olumluluk ve Kontrol izlemektedir.

Yine çalışma kapsamında kullanıcıların, özsaygı, algılanan fayda boyutları, sosyal medyaya güven ve sosyal medya kullanım süresinin, sosyal medyada kendi açma düzeyini belirleme gücü, Doğrusal Regresyon Analizi ile incelenmiş ve elde edilen bulgular **Tablo 8'**de gösterilmiştir.

Tablo 8. Sosyal Medyada Kendini Açma Puanının, Özsaygı, Algılanan Fayda Boyutları, Güven ve Sosyal Medya Kullanım Süresi Tarafından Yordanmasına İlişkin Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

	B	Beta (β)	t	Sig.
(Sabit) Sosyal Medyada Kendini Açma (İndeks)	46,715		14,37	,000
Özsaygı (İndeks)	,520	,256	5,38	,000
İlişkiyi Sürdürme	,531	,215	3,44	,001
Yeni İlişki Kurma	,438	,221	3,49	,001
Kişisel Sunum	-,017	-,008	-,138	,890
Eğlenme	-,196	-,080	-,135	,176
Sosyal Medya Kullanıcısına Güven	,044	,010	,195	,846
Sosyal Medya Kullanım Süresi	-,002	-,025	-,499	,618
R ² = ,205; Adjusted R ² = ,190		F= 13,54; df= 7; p= ,000		

Özsaygı, algılanan fayda boyutları, sosyal medyaya güven ve sosyal medya kullanım süresinin bağımsız değişken olarak denkleme sokulması sonucu ortaya çıkan modelin anlamlı ilişki gösterdiği dikkat çekmektedir (F= 13,54; p< ,001). Model sosyal medyada kendi açma düzeyini etkileyen değişkenlerle ilgili toplam varyansın yüzde 19'unu açıklamaktadır (Adjusted R² = ,190). Sosyal medyada kendini açma düzeyini, özsaygı, algılanan fayda boyutları, sosyal medya kullanıcısına güven ve sosyal medya kullanım süresinin yordayıp yordamadığına ilişkin β ve t değerleri incelendiğinde; özsaygı ile (β = ,256; p< ,001) ilişkiyi sürdürme (β = ,215; p< ,001) ve yeni ilişki kurma (β = ,221; p< ,001) gibi algılanan fayda boyutlarının, sosyal medyada kendini açma puanını pozitif yönde anlamlı biçimde yordadığı ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında kişisel sunum ve eğlenme boyutları ile sosyal medyaya güven ve sosyal medya kullanım süresinin kendini açma düzeyi üzerinde anlamlı belirleyici olmadığı bulgulanmıştır. Krasnova ve arkadaşlarının (2012, s. 132) yaptığı araştırmada eğlenme, hem Alman hem de ABD kullanıcıları için sosyal medyada kendini açmanın belirleyicisi olarak ortaya çıkmaktadır. Yine sosyal medya sağlayıcısı ve üyelerine duyulan güven,

kendini açma düzeylerini etkilemektedir. Cinsiyetin sosyal medyada kendini açma üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır.

Son olarak sosyal medyada kendini açma düzeyi ile özsayı, sosyal medyadan algılanan fayda düzeyi ve boyutları, güven ve kullanım süresi arasındaki ilişkinin gücü ve yönünü tespit etmek amacıyla Korelasyon Analizine başvurulmuştur.

Tablo 9. Sosyal Medyada Kendini Açma ile Özsayı, Güven ve Algılanan Fayda Arasındaki İlişki

	Sosyal Medyada Kendini Açma Düzeyi (İndeks)
Özsayı (İndeks)	,315**
Sosyal Medya Kullanıcısına Güven	,099
İlişkiyi Sürdürme	,324**
Yeniden İlişki Kurma	,326**
Kişisel Sunum	,192**
Eğlenme	,175**
Algılanan Fayda (İndeks)	,321**

Not: ** $p < ,01$

Tablo 9 incelendiğinde, sosyal medya kendini açma ile özsayı arasında pozitif yönlü zayıf anlamlı ilişki bulunmaktadır ($r = ,315$; $p < ,01$). Diğer bir ifadeyle araştırma sorularına cevap veren üniversite öğrencilerinin özsayı düzeyleri arttıkça, sosyal medyada kendilerini açma düzeylerinde de bir artış yaşanmaktadır. Bu sonuçlar **Hipotez 1**'in doğrulandığını göstermektedir.

İlişkiyi sürdürme ($r = ,324$; $p < ,01$), yeni ilişki kurma ($r = ,326$; $p < ,01$), kişisel sunum ($r = ,192$; $p < ,01$) ve eğlenme ($r = ,175$; $p < ,01$) gibi alt boyutlar ile kendini açma düzeyi arasında pozitif, zayıf düzey anlamlı ilişki, bu araştırma ile ortaya konulmuştur. Bu sonuçlarla **Hipotez 2** doğrulanmaktadır. Yine sosyal medyada kendini açma ile algılanan fayda (indeks) arasında pozitif yönlü, zayıf anlamlı ilişki ($r = ,321$; $p < ,01$) dikkat çekmektedir. Katılımcıların sosyal medyadan algılanan fayda düzeyleri arttıkça, sosyal medyada kendini açma düzeylerinde bir artış görülmektedir. Cheung ve arkadaşlarının (2015, s. 292) yürüttükleri çalışmada da, algılanan faydaların, yani mevcut ilişkilerin sürdürülmesinin uygunluğu, yeni ilişki kurma, kişisel sunum ve eğlenmenin, sosyal paylaşım sitelerinde kendini açıklamada genellikle güçlü ve pozitif etkilere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bulgular sosyal paylaşım sitelerinde kendini açıklama davranışını etkilemede algıla-

nan maliyetlerden daha fazla algılanan faydaların daha büyük etkilerini ortaya koymaktadır.

Bir başka açıdan sosyal medyada kendini açma düzeyi ile sosyal medya kullanıcılarına güven arasında anlamlı ilişki tespit edilememiştir ($r = ,099$; $p > ,05$). Bu sonuçlar, *Hipotez 3*'ün reddedildiğine vurgu yapmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklara her gün bir yenisi eklenirken, günlük hayatta bu olanakların kullanımına ayrılan zaman da gün geçtikçe artmaktadır. Bu bağlamda bir sosyalleşme ortamı sunan sosyal ağlar; bireyin özellikle kendini yeniden sunduğu ve var olma çabasına girdiği önemli uygulamaları içermektedir. Bireylerin ve toplumların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan bu teknolojiler, sunduğu çözümlerle ihtiyaçların ötesinde bir noktayı hedeflemekte ve kendi perspektifiyle birey ve toplumu ileri götürmektedir. McLuhan'ın belirttiği gibi birey ve toplum ise kendisine fazladan sunulan seçenekler arasından tercihlerde bulunmakta, gündelik yaşantılarının ve dinamiklerinin bir uzamı olmayı başaran teknoloji ürün ve / veya hizmetlerine sarılmaktadır. Zamanla bu dinamikler birey ve toplum tarafından içselleştirilmekte ve bu doğrultuda farklı ihtiyaçlar için farklı istekler doğmaktadır (Dilmen ve Öğüt, 2010, s. 239). Dolayısıyla toplumsal hayatın bir parçası haline gelen sosyal medya, artık günlük yaşamda bireylere yeni ilişkiler, yeni başlangıçlar gibi eğlenceli sosyal etkileşimler vadetmektedir. Bireyler gerçek hayatta sahip oldukları ya da olmadıkları birçok şeyi sosyal medyanın tanıdığı olanaklar çerçevesinde sergileyerek yeni bir kimlik oluşturdukları simülasyon dünya yaratarak, bu dünyadan algıladıkları faydayı en üst seviyeye çıkarmayı amaçlamaktadırlar.

Bu amaca uygun olarak çalışmada üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem üzerinde araştırma yürütülmüştür. Çalışmada katılımcıların sosyal medya kullanım alışkanlıkları, sosyal medyada kendini açma ve özsaygı düzeyleri, sosyal medyada kendini açma ile özsaygı, algılanan fayda ve sosyal medya kullanıcılarına duyulan güven arasındaki ilişki mercek altına alınmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların günlük ortalama sosyal medya kullanım süreleri 3 saate yakındır. Günümüzde sosyal medya ortamlarına mobil teknolojiler aracılığıyla bağlanmanın kolaylığı böyle bir sonucun orta-

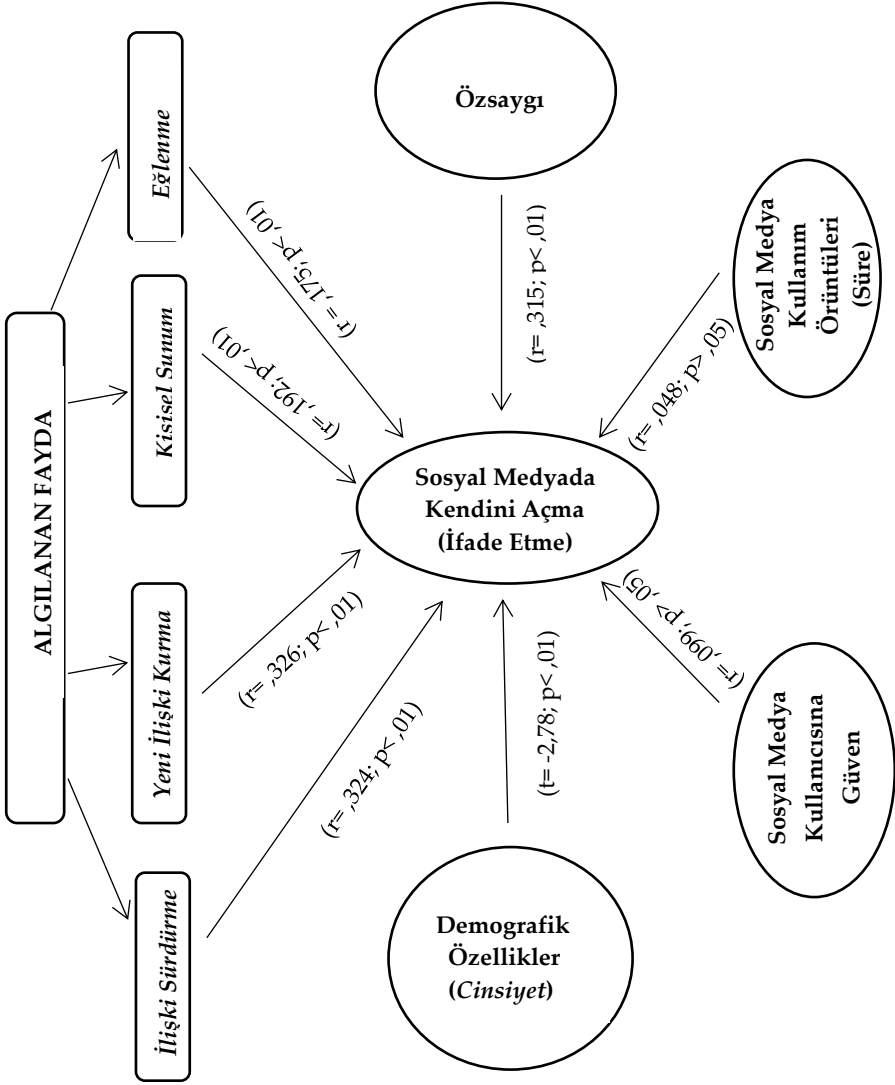
ya çıkmasında etkili olabilmektedir. Üniversite öğrencilerin yüzde 74,4 gibi önemli bir bölümü her gün düzenli sosyal medya kullandığını dile getirmektedir. Instagram, YouTube ve WhatsApp üniversite gençliğinin daha çok kullandığı sosyal medya araçlarıdır. Kadınlar, erkeklere göre günlük sosyal medya ile daha uzun zaman geçirmektedir.

Yine katılımcıların demografik özellikleri göz önüne alındığında; kadınların, erkeklere oranla sosyal medya üzerinden kendini açma davranışını daha yoğun olarak sergiledikleri dikkat çekmektedir. Elde edilen bu sonuç alanda yapılmış diğer çalışmalarla da uygunluk göstermektedir (Seamon, 2003; Yu et al., 2017, Çetinkaya ve Akbaba, 2011). Benzer şekilde kadınlar, erkeklere oranla daha yüksek özsaygı ortalamasına sahiptir.

Araştırma bulguları sosyal ağlarda bireylerin kendini açma (ifşa etme) düzeylerine ilişkin veriler ortaya koyarken; aynı zamanda *Şekil 1*'de görüldüğü üzere; sosyal medyada kendini açma ile özsaygı, algılanan fayda ve sosyal medya kullanıcılarına duyulan güven arasındaki ilişki yönelik değerlendirmeler sunmaktadır. Analiz sonuçları göstermiştir ki; katılımcılarda özsaygı düzeyi arttıkça sosyal medyada kendini açma düzeyi de artmaktadır. Bir diğer amaç ise bu iki konuya ek olarak sosyal medya kullanımında algılanan fayda düzeylerinin ölçülmesi olarak belirlenmiş ve analizler de bu yönde hazırlanmıştır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, araştırmada kendini açma davranışı ile algılanan fayda düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Yine araştırma ilişkiyi sürdürme, yeni ilişki kurma, kişisel sunum ve eğlenme gibi algılanan fayda alt boyutları ile kendini açma düzeyi arasında pozitif, zayıf düzey anlamlı ilişkinin varlığına işaret etmektedir.

Öte yandan yapılan daha önceki çalışmalar ve burada elde edilen bulgular göz önüne alındığında; kendini açma, bilgisayar aracılı iletişimde, yüz yüze iletişim kurmakta zorlanan bireylere, yeni bir ortam sağlamaktadır. Özsaygısı düşük bireyler için belirli boyutlarda gerçekleşen kendini açma davranışı sosyal ağlarla yeni bir bakış açısı kazanmaktadır. Bu sebeple Forrest ve Wood (2012, s.296)'un dediği gibi, özgüveninin düşük olduğu insanlar için sosyal ağlarda kendini açma, yüz yüze açıklama riski olmadan diğer bireylerle ilişki kurmanın bir yolu olabilir. Sosyal ilişkiler kurmada ve sürdürebilmede en önemli bileşenlerden olan kendini açma (Kashian, 2017), özsaygı ve güveni düşük bireyler için sosyal medyanın kullanımıyla arttırılabilir (Jiang, et al., 2013).

Son söz olarak bu çalışma; Türkiye’de sosyal medyada kendini açma ile özsaygı, algılanan fayda ve sosyal medya kullanıcısına duyulan güven arasındaki ilişkinin doğasına ışık tutmaya yönelik az sayıdaki bilimsel girişimlerden birisi konumundadır. Bu noktada ülkenin farklı bölgelerinde farklı örneklemeler üzerinde yapılacak yeni araştırmalarla, hem ulusal literatürün zenginleşmesi hem de karşılaştırmaların yapılması sağlanabilir. Çalışma sosyal medyanın günden güne artan önemine ve insanların günlük yaşamında hem sosyolojik hem de psikolojik birçok konuya etkisine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda çalışma ayrıca, sanal bir dünya simülasyonu sunan ve gerçek dünya ile paralel duyuları harekete geçiren sosyal ağlarla ilgili yapılacak çalışmalara literatür sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Yine gelecekteki araştırmalar, sosyal medyada kendini açma ile ilişkili olabilecek diğer kişisel özelliklerini (narsisizm, yalnızlık, benlik sunumu, öznel iyi oluş, yaşam doyumu vb.) inceleyerek, mevcut araştırmada ortaya çıkan bazı eksikliklere ışık tutabilir.

Şekil 1. Sosyal Medyada Kendini Açma ile Özsaygı, Algılanan Fayda ve Sosyal Medya Kullanıcısına Duyulan Güven Arasındaki İlişkiye Yönelik Araştırma Modeli

EXTENDED ABSTRACT

Self-Disclosure on Social Media: Study on the Effect of Self-Esteem, Trust, and the Perceived Benefits

*

Şükrü Balcı – Ayşe Arsal Gölcü
Selçuk University

While a new one is added to the opportunities offered by new communication technologies every day, the time devoted to the use of these opportunities in daily life is increasing day by day. In this context, social networks that offer an environment of socialization; it includes important practices where the individual re-presents himself and tries to exist. These technologies, which try to meet the needs of individuals and societies, aim at a point beyond the needs with their solutions and take the individual and society forward with their own perspective. As McLuhan pointed out, the individual and the society make choices among the options offered to him, and embrace technology products and / or services that manage to be an extension of their daily lives and dynamics. Over time, these dynamics are internalized by the individual and the society, and accordingly, different demands arise for different needs (Dilmen and Ögüt, 2010, p.239). Therefore, social media, which has become a part of social life, promises fun social interactions such as new relationships and new beginnings to individuals in daily life. Individuals aim to maximize the benefits they perceive from this world by creating a simulation world where they create a new identity by displaying many things that they have or do not have in real life within the framework of social media opportunities.

In the study, the reason why adolescents and young adults such as university students were selected; they have more access to social media and knowledge, so they are more likely to be social media users than other population groups. Data were collected from 395 users using face-to-face survey technique. In accordance with this aim, data were collected from the students of faculties, schools and vocational schools within the Alaeddin Keykubat Campus of Konya Selçuk University. In the analysis of the data; frequency analysis was applied to determine the demographic characteris-

tics of the participants. Independent Sample T-Test was used to determine the differences in terms of self-esteem, self-esteem, perceived benefit dimensions, trust in social media user and usage period according to gender. Linear Regression Analysis was used to determine how self-esteem score on social media is predicted by self-esteem, perceived benefit dimensions, trust and social media usage time. Correlation Analysis was used to reveal the strength and direction of the relationship between self-esteem and self-esteem, trust and perceived benefit in social media.

As a result of the research, it was found that the average daily social media usage time of the participants was close to 3 hours. 74.4 percent of university students stated that they use social media regularly every day. Instagram, YouTube and WhatsApp are social media tools that university youth use more. Women spend more time with daily social media than men. It is noteworthy that women exhibit more self-disclosure behavior on social media than men. Similarly, women have a higher average self-esteem than men. Analysis results showed that; as self-esteem level increases in participants, self-disclosure level increases in social media. In the study, a significant positive relationship was found between self-disclosure behavior and perceived benefit level. Again, the research points out that there is a positive and weak relationship between perceived benefit sub-dimensions such as maintaining relationship, establishing new relationship, personal presentation and entertainment and self-disclosure level.

In the study, it was determined that perceived benefit dimensions such as maintaining relationship with self-esteem and establishing new relationships positively predicted self-disclosure score in social media. No significant relationship was found between the level of self-disclosure in social media and trust in social media user and duration of social media usage. Considering the previous studies and the mist obtained here; self-opening provides a new environment for individuals who have difficulty in face-to-face communication in computer-mediated communication. For individuals with low self-esteem, self-disclosure behavior in certain dimensions can be said to provide a new perspective with social networks. In this study, self-disclosure in social media Turkey with self-esteem, perceived usefulness and scientific initiatives of the few to shed light on the nature of the relationship between social media users to trust someone is location. At this point, both the enrichment of the national literature and the comparisons can

be made with new researches on different samples in different regions of the country. The study emphasizes the increasing importance of social media and its impact on many sociological and psychological issues in daily life of people. In this context, the study is also important in terms of providing literature for the studies on social networks that provide a virtual world simulation and stimulate senses parallel to the real world. Again, future studies may shed light on some of the deficiencies in the current study by examining other personal characteristics (narcissism, loneliness, self-presentation, subjective well-being, life satisfaction, etc.) that may be related to self-disclosure in social media.

Kaynakça / References

- Al-Ghafri, R. K. ve Al-Badi, A. H. (2016). Users' activities on social media as indicators of self-esteem: A case study in Oman, *Journal of Internet Social Networking & Virtual Communities*, Article ID: 747714, 1 Nisan 2019 tarihinde <https://ibimapublishing.com/articles/IISNVC/2016/747714/747714.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Angga, M., ve Walther, J. B. (2016). The effect of reciprocal self-disclosure attitude on self-esteem in online interactions. *Proceedings of the URECA@NTU 2015-16*. 1 Nisan 2019 tarihinde file:///C:/Users/%C4%B0letisim/Downloads/URECA-Mellita%20(1).pdf adresinden edinilmiştir.
- Balcı, Ş., Gölcü, A., ve Gölcü A. A. (2019). Sosyal medya kullanımı ile kendini gizleme ve yaşam doyumu arasında bir bağlantı var mı?. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 173-190.
- Başer, A. (2010). Yeni iletişim teknolojilerinin evriminde televizyonun yeri, F. Aydoğan ve A. Akyüz (Haz.), *İkinci medya çağında internet* kitabı içinde (s.36-60), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bozoğlan, B., Demirer, V., ve Şahin, I. (2013). Loneliness, self-esteem, and life satisfaction as predictors of Internet addiction: A cross-sectional study among Turkish university students. *Scandinavian Journal of Psychology*, 54(4), 313-319.
- Chen, B. ve Marcus, J. (2012). Students' self-presentation on Facebook: An examination of personality and self-construal factors. *Computers in Human Behavior*, 28, 2091-2099.

- Cheung, C., Lee, Z. W. Y., ve Chan, T. K. H. (2015). Self-disclosure in social networking sites: The role of perceived cost, perceived benefits and social influence. *Internet Research*, 25(2), 279-299.
- Chiu, C. M., Hsu, M. H. ve Wang, E. T. G. (2006). Understanding knowledge sharing in virtual communities: an integration of social capital and social cognitive theories. *Decision Support Systems*, 42(3), 1872-1888.
- Chubb, N. H., Fertman, C. I. ve Ross, J. L. (1997). Adolescent self-esteem and locus of control: A longitudinal study of gender and age differences. *Adolescence*, 32 (125), 113-129.
- Çetinkaya, B., ve Akbaba, S. (2011). Üniversite öğrencilerinin kendini açma davranışları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişki. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(4), 1-18. 5 Mayıs 2019 tarihinde <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/195525/makaleler/3/4/arastirmax-universite-ogrencilerinin-kendini-acma-davranisleri-ile-baglanma-stilleri-arasindaki-iliski.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda benlik saygısı*. Yayınlanmamış doktora tezi Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara.
- Dilmen, N. E., ve Öğüt, S. (2010). Sosyalleşmenin yeni yüzü: Sosyal paylaşım ağları. 2. *Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı*, 2010, 237-242, 5 Mayıs 2019 tarihinde <http://www.sertacogut.com/blog/wp-content/uploads/2010/05/Ogut-Dilmen-Sosyal-%C5%9Fmenin-Yeni-Y%C3%BCz-%C3%BC-Sosyal-Payla-%C5%9F%C4%B1m-A%C4%9Flar%C4%B1.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Ellison, N., Heino, R. ve Gibbs, J. (2006). Managing impressions online: self-presentation processes in the online dating environment. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11(2), 415-441.
- Erdoğan, İ. (2003). Pozitivist metodoloji: Bilimsel araştırma tasarımı. *İstatistik Yöntemler, Analiz ve Yorum*, Ankara: Erk Yayınları.
- Forest, A. L., ve Wood, J. V. (2012). When social networking is not working: Individuals with low self-esteem recognize but do not reap the benefits of self-disclosure on Facebook. *Psychological Science*, 23(3), 295-302.
- Green, K., Derlega, V. ve Mathews, A. (2006). Self-disclosure in personal relationships. *The Cambridge Handbook of Personal Relationship* içinde (s.409-427), 1 Nisan 2019 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/283409464_Self-disclosure_in_personal_relationships adresinden edinilmiştir.

- Hughes, D. J., Rowe, M., Batey, M. ve Lee, A. (2012). A tale of two sites: Twitter vs. Facebook and the personality predictors of social media usage. *Computers in Human Behavior*, 28, 561-569.
- Hui, K. L., Tan, B. C. Y. ve Goh, C. Y. (2006). Online information disclosure: Motivators and measurements. *ACM Transactions on Internet Technology*, 6(4), 415-441.
- Ingólfssdóttir, H. R. (2017). The relationship between social media use and self-esteem: Gender difference and the effects of parental support. *BSc in Psychology*, 1-25, 5 Mayıs 2019 tarihinde <https://pdfs.semanticscholar.org/f5d2/30d2f503630e4fb0ef5176da65494d9c0a4d.pdf?ga=2.6622395.86614734.1587813979-1603408033.1587813979> adresinden edinilmiştir.
- Jan, M., Soomro S. A. ve Ahmad, N. (2017). Impact of social media on self-esteem, *European Scientific Journal*, 13(23), 329-341
- Jiang, L. C., Bazarova, N. N. ve Hancock, J. T. (2013). From Perception to Behavior Disclosure Reciprocity and the Intensification of Intimacy in Computer-Mediated Communication, *Communication Research*, 40(1) 125-143.
- Jiang, L. C., Bazarova, N. N., ve Hancock, J. T. (2011). The disclosure-intimacy link in computer-mediated communication: An attributional extension of the hyperpersonal model, *Human Communication Research*, 37, 58-77.
- Kashian, N., et al. (2017). Self-disclosure and liking in computer-mediated communication, *Computers in Human Behaviour*, 71, 275-283.
- Kim, J., ve Dindia, K. (2011). Online self-disclosure: A review of research. K. B. Wright & L. M. Webb (Ed.) *Computer Mediated Communication in Personal Relationships* içinde(s. 156-180), New York: Peter Lang Publishing.
- Krasnova, H., Kolesnikova, E. ve Günther, O. (2009). It won't happen to me!: Self-disclosure in online social networks, *Proceedings of the Fifteenth Americas Conference on Information Systems*, San Francisco, California, 1-9.
- Krasnova, H., Spiekermann, S., Koroleva, K. ve Hildebrand, T. (2010). Online social networks: Why we disclose. *Journal of Information Technology*, 25(2), 109-125.
- Krasnova, H., Veltri, N. F. ve Günther, O. (2012). Self-disclosure and privacy calculus on social networking sites: the role of culture: Intercultural dynamics of privacy calculus. *Business & Information Systems Engineering*, 3, 127-135.

- Kuşay, Y. (2010). Sosyal medyanın gücü ve uygulama örnekleri, F. Aydoğan ve A. Akyüz (Haz.), *İkinci medya çağında internet içinde* (s.61- 89), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Lee, C. S., ve Ma, L. (2012). News sharing in social media: The effect of gratifications and prior experience. *Computers in Human Behavior*, 28, 331-339.
- Leighton, D. C., et al. (2018). Self-esteem, self-disclosure, self-expression, and connection on Facebook: A collaborative replication meta-analysis, *The International Honor Society in Psychology*, Special Issue, 23(2), 98-109.
- Lima, E. N. (2007). *The association between narcissism and implicit self-esteem: A test of the fragile self-esteem hypothesis*. electronic theses, Unpublished Doctoral Dissertation, The Florida State University.
- Mehdizadeh, S. (2010). Self-presentation 2.0: narcissism and self-esteem on Facebook, *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(4), 357-364.
- Nambisan, S., ve Baron, R. A. (2007). Interactions in virtual customer environments: implications for product support and customer relationship management. *Journal of Interactive Marketing*, 21(2), 42-62.
- Oduba, F. A. (2017). *Self-disclosure and motivation in social media use among nigerian women*. Unpublished Doctoral Dissertation, Texas A&M University.
- Onaylı, S., ve Erdur-Baker, O. (2013). Mother-daughter relationship and daughter's self-esteem". *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 84, 327-331.
- Öksüz, E., Mersin, S., ve Türker, T. (2017). Kendini açma ölçeğinin üniversite öğrencilerinde Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 18(6), 586-593.
- Özdemir, Z. (2015). Sosyal medyada kimlik inşasında yeni akım: Özçekim kullanımı. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 112-131.
- Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A., ve Calvert, S. L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30, 227-238.
- Posey, C., et al. (2010). Proposing the online community self-disclosure model: The case of working professionals in France and the U.K. who use online communities, *European Journal of Information Systems*, 19, 181-195.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Schimmel, J., Arndt, J., Pyszczynski, T., ve Greenberg, J. (2001). Being accepted for who we are: Evidence that social validation of the intrinsic self reduces general defensiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(1), 35-52.

- Seamon, C. M. (2003). Self-esteem, sex differences, and self-disclosure: A study of the closeness of relationships. *The Osprey Journal of Ideas and Inquiry*, 99, 153-167.
- Sellnow, D. D., ve Golish, T. (2000). The relationship between a required self-disclosure speech and public speaking anxiety: Considering gender equity, *Basic Communication Course Annual*, 12(6), 28-59.
- Sheeks, M. S., ve Birchmeier Z. P. (2007). Shyness, sociability, and the use of computer-mediated communication in relationship development. *CyberPsychology & Behavior*, 10(1), 64-70.
- Special, W. P., ve Li-Barber, K. T. (2012). Self-disclosure and student satisfaction with Facebook. *Computers in Human Behavior*, 28, 624-630.
- Toprak, A. vd. (2009). *Toplumsal paylaşım ağı Facebook: "Görülüyorum Öyleyse Varım!"*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Utz, S. (2015). The function of self-disclosure on social network sites: Not only intimate, but also positive and entertaining self-disclosures increase the feeling of connection. *Computers in Human Behavior*, 45, 1-10.
- Walther, J. B., Slovacek, C. L., ve Tidwell, L. C. (2001). Is a picture worth a thousand words? Photographic images in long-term and short-term computer-mediated communication. *Communication Research*, 28(1), 105-134.
- Wheless, L. R., ve Grotz, J. (1976). Conceptualization and measurement of reported self-disclosure. *Human Communication Research*, 2, 338-346.
- Wheless, L. R. (1978). A follow-up study of the relationships among trust, disclosure, and interpersonal solidarity. *Human Communication Research*, 4, 143-157.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldırım, F. B. ve Demir, A. (2017). Kendini engellemenin yordayıcıları olarak öz-saygı, öz anlayış ve akademik özyeterlilik. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(18), 676-701.
- Yıldız, D., ve Uzunsakal, E. (2018). Alan araştırmalarında güvenilirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 14-27.
- Yu, S. Y. (2015). The relationship between social support and self-esteem to the self-disclosure of social media on older adults, *The Asian Conference on Media & Mass Communication 2015: Official Conference Proceedings*, November 12-15, Kobe, Japan. 5 Mayıs 2019 tarihinde <http://25qt511nswfi49iayd31ch80-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/papers/mediasia2015/MediAsia201519361.pdf> adresinden edinilmiştir.

Yu, Z., Pengsong, L., Mao, Y., Houwen, C., Ge, S., Zhennan, Z., Zhinan, Z., ve Na, L. (2017). The relationship among college students' internet self-disclosure, self-esteem and mental health. *Humanities and Social Sciences*, 5(2), 84-90.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Balcı, Ş. ve Arsal Gölçü, A. (2020). Sosyal medyada kendini açma: öz saygı, güven ve algılanan faydanın etkinliği üzerine bir inceleme *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 116-149. DOI: 10.26466/opus.669190

“Planetaryum” Konusunda Yayınlanan Eğitim Araştırmaları Makalelerinin Web of Science Veri Tabanına Dayalı Bibliyometrik Değerlendirilmesi

DOI: 10.26466/opus.672517

*

Aykut Emre Bozdoğan *

* Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tokat/Türkiye
E-Posta: aykut.bozdogan@gop.edu.tr ORCID: [0000-0002-5781-9960](https://orcid.org/0000-0002-5781-9960)

Öz

Yapılan çalışmanın amacı planetaryumlarla ilgili bilimsel yayınların bibliyometrik göstergeler açısından incelenmesidir. Bu kapsamda planetaryum anahtar kelimesi ile taranan yayınların Web of Science (WoS) kategorileri, yayın türleri, anahtar kelime ağı, yıllara göre sayısal dağılımı, en çok atıf alan makaleler, en çok atıf alan yazarlar, en çok atıf yapılan yıllar, etkin olan araştırmacılar, etkin olan dergiler, etkin olan ülkeler ve etkin olan kurumlar araştırmaya dahil edilmiştir. Yapılan çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Yapılan çalışmadaki bibliyometrik veriler, Clarivate Analytics tarafından üretilen WoS veri tabanından alınmıştır. Bibliyometrik analiz süreci kapsamında WoS veri tabanında çevrim içi bir tarama yapılmıştır. Tarama aralığı 1975-25 Kasım 2019 tarihleri arasında kapsamaktadır. Yapılan bu taramada “planetarium” anahtar kelimeleri hem makale başlıklarında hem de makale içeriğinde taranmıştır. Taranan indeksler SCI-Expanded, SSCI, A&HCI, CPCI-S, CPCI-SSH, BKCI-S, BKCI-SSH ve ESCI olarak belirlenmiştir. Tarama sürecinde toplam 63.983.680 kayıt arasından konu ile ilişkili 378 kayda erişilmiştir. Erişilen 378 kayıttan 58’i Eğitim/Eğitim Araştırmaları kapsamında yer almakta olup yapılan çalışma bunlar arasındaki kayıt türlerinden birisi olan makale ile sınırlanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler bibliyometrik analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Yapılan çalışma ile 1975-2019 yılları arasında WoS veri tabanında kayıtlı 63.983.680 kayıttan 378’sinin planetaryumlarla ilgili çalışmalar olduğu görülmüştür. Bu kayıtlardan 58’inin (%15.38) eğitim/egitim araştırmaları kategorisinde yer aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Planetaryum, Bibliyometrik, Web of Science, Makale, Fen Eğitimi

A Bibliometric Evaluation of Published Educational Research Papers on “Planetariums” Based on Web of Science Database

*

Abstract

The aim of the study is to analyze the scientific publications about planetariums with regard to bibliometric indicators. Within this context, publications in the Web of Science (WoS) categories were browsed by using the planetarium key word, types of publications, key word networks, numeric distribution according to the years, most cited papers, most cited authors, most cited years, effective researchers, effective journals, effective countries, and effective institutions. A case study, one of the qualitative research methods, was used. The bibliometric data in the study were taken from the WoS database created by Clarivate Analytics. Within the content of the bibliometric analysis process, online browsing was carried out on the WoS database. The browsing consists of the years between 1975 and November 25, 2019. The “planetarium” key words were browsed both in the titles of the papers and also in the content of the paper during this browsing. The indexes browsed were identified as SCI-Expanded, SSCI, A&HCI, CPCI-S, CPCI-SSH, BKCI-S, BKCI-SSH and ESCI. During the browsing process, 378 records related to the topic were reached among a total of 63.983.680 records. Out of these 378 records, 58 of them were included in the Education/ Educational Research context and this study was limited to the papers/ articles, one of the types of records among them. The data obtained from the study were analyzed via bibliometric analysis. This study revealed that out of 63.983.680 research studies recorded on the WoS database from 1975 to 2019, 378 of them were studies related to the planetariums. It was determined that 58 of these records (%15.38) were included in the education/educational research category.

Keywords: Planetarium, Bibliometric, Web of Science, Manuscript, Science Education

Giriş

Günümüzde eğitim ve öğretim faaliyetleri okullarla birlikte okul dışındaki birçok kaynağı da etkin bir şekilde sürece katacak yapıya dönüşmüştür. Okullarda verilen eğitim ve öğretim faaliyetlerine kıyasla daha esnek ve eğlenceli olarak sunulan bu aktiviteler bireylerin ilgi alanlarına göre öğrenme fırsatı sunmaktadır. Okul dışı çevrelerde gerçekleştirilen öğretim faaliyetlerinin öğrencilerin kalıcı ve eğlenerek öğrenmelerine katkı sağladığı yapılan birçok çalışma ile ortaya konmuştur (Akcan, 2010; Arıcı, 2013; Bostan Sarioğlan ve Küçüközer, 2017; Bozdoğan, 2008; Bozdoğan ve Ustaoglu, 2016; Ertaş, 2012; Sontay, Tutar ve Karamustafaoglu, 2016; Yener, Aksüt, Kiras ve Yener, 2018; Yurtkulu, Şare Akkuş ve Laçın Şimşek, 2017). Okul dışında yapılan bu eğitim ve öğretim faaliyetlerinin okullarla kurulan bağlantısının eğitim açısından son derece önemli olduğu ifade edilmektedir (Plummer, 2009; Bozdoğan ve Ustaoglu, 2016).

Okullarda verilen eğitimi destekleyen okul dışı çevreler birçok toplumsal alanı kapsamaktadır. Bunlardan bazıları; bilim merkezleri, planetaryumlar, akvaryumlar, hayvanat bahçeleri, botanik parkları, müzeler, kütüphaneler, devlet kurumları, fabrikalar, doğal anıtlar ve milli parklar olarak sıralanabilir (Demir, 2007; Gerber, Cavallo ve Marek, 2001; Hannu, 1993; Howe ve Disinger, 1988; Özgen, 2011). Görüldüğü gibi bu yerlerden birisi de planetaryumlardır.

Planetaryumlar özellikle soyut konuların anlaşılmasını kolaylaştırmak ve başta astronomi olmak üzere coğrafyadan biyolojiye kadar birçok alanda üç boyutlu görsel düşünme yapısını güçlendirmek adına kullanılacak sinema benzeri mekânlardır (Türk, 2010; Özcan ve Yılmaz, 2018). Planetaryumlarda özellikle astronomi ile ilgili simülasyonlar kubbeye yansıtılmakta ve bir sanal-gerçeklik oluşturulmaktadır. Bu sayede ziyaretçilerine uzayda hareket ediyor hissi vererek günler ya da yıllar süren gök hareketlerini birkaç dakika içinde ziyaretçilerinin görmelerine imkân sağlayacak özelliktedir (Plummer, 2009). Bu özelliği ile de astronomi konu ve kavramlarının hızlı ve verimli bir şekilde öğrenilmesine katkı sağlamaktadır (Burney ve Lock, 2007; Chastenay, 2015).

Literatürde planetaryumların öğretim boyutuyla ilgili birçok bilimsel çalışma mevcut olup diğer bilimsel araştırmalarda olduğu gibi bu çalışmaların

da okuyucuyla buluştuğu kaynaklardan birisi de bilimsel dergilerdir. Bilimsel dergiler bilimsel süreçlerle yürütülen araştırmaların paylaşıldığı kaynaklardır. Bu sayede bilim dünyasında bir iletişim ve etkileşim alanı ortaya çıkaran önemli paylaşım aracıdır. Dolayısıyla bilim dünyası ve bilimsel alışverişin devamı için, akademik dergiler belirleyici önemdedir. Son yıllarda bir disiplin veya konu alanı ile ilgili eğilimleri tespit etmek ve yeni yapılacak olan çalışmalara yön vermek için bibliyometrik analizlerin yapıldığı çalışmalara sıkça rastlanmaktadır. Bu analizler akademik yayın türlerindeki bibliyografik göstergeleri çözümlenmeye yarayan sistematik bir yöntemdir. (Karagöz ve Koç Ardıç; 2019).

Literatür incelendiğinde finans, turizm, kültür, edebiyat, teknoloji, mühendislik vb. gibi birçok farklı konu ve alanda bibliyometrik analizler yapılmakla birlikte kimya, biyokimya, farmakoloji (Bordons ve Barrigón, 1992; Dileepkumar ve Sudhier, 2014; Kalyane ve Sen, 2003; Thompson, 2018; Wang, Yu ve Ho, 2009), eğitim (Doğru, Güzeller ve Çelik, 2019; Karagöz ve Koç Ardıç, 2019; Mutlu, 2018; Şeref ve Karagöz, 2019; Swain, 2014; Varışoğlu, Şahin ve Göktaş, 2013) ve sağlık (Becerikli, 2013; Hsieh, Chiu ve diğ., 2004; Koley ve Sen, 2016; Macías-Chapula ve Mijangos-Nolasco, 2002; Tsay ve Yang, 2005) alanları literatürde sıkça yer almaktadır. Ancak literatürde planetaryumlarla ilgili eğitim alanında yayınlanan akademik çalışmaların bibliyometrik özellikler açısından değerlendirildiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan çalışmayla bu alandaki eksikliğin giderileceği ve bu alan ile ilgili yapılacak olan çalışmalara bir ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmada planetaryumlarla ilgili bilimsel yayınların bibliyometrik göstergeler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır;

1. Planetaryum anahtar kelimesi ile taranan yayınların Web of Science (WoS) kategorileri nelerdir?
2. Planetaryumlarla ilgili Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisindeki yayın türleri nelerdir?
3. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisindeki planetaryumlarla ilgili yayınlanan makalelerin anahtar kelime ağı nasıldır?
4. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan makalelerin yıllara göre sayısal dağılımı nasıldır?
5. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili en çok atıf alan makaleler hangileridir?

6. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili en çok atıf yapılan yıllar hangileridir?
7. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan makaleler kapsamında etkin olan araştırmacılar kimlerdir?
8. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan makaleler kapsamında etkin olan dergiler hangileridir?
9. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayın yapan dergilerden en çok atıf alanlar hangileridir?
10. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan makaleler kapsamında etkin olan ülkeler hangileridir?
11. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan makaleler kapsamında etkin olan kurumlar hangileridir?

Yöntem

Yapılan çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışması bir olgunun ya da olayın derinlemesine incelenmesini sağlayan bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Çalışmada planetaryumlarla ilgili eğitim araştırmaları kapsamında yayınlanan makalelerin bibliyometrik parametreler açısından incelenip mevcut durumun ortaya konulması istendiği için bu yöntem tercih edilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Bir bibliyometrik çalışmada temel alınan bileşen veri tabanının kapsamıdır. Scopus, TR DİZİN ULAKBİM, YÖK Tez Merkezi, ProQuest ve Google Scholar gibi eğitim araştırmalarının indekslendiği birçok veri tabanı bulunmakla birlikte yaygın olarak kullanılan bibliyometrik veri tabanlarının başında Web of Science (WoS) gelmektedir (Karagöz ve Şeref, 2019; Thompson, 2018). Yapılan bu çalışmadaki bibliyometrik veriler, Clarivate Analytics tarafından üretilen WoS veri tabanından alınmıştır. WoS veri tabanı, dünyanın en önemli bilimsel atıf arama ve analitik bilgi platformlarından biridir. Bu veri tabanı araştırmacılara farklı disiplinlere ait geniş kapsamlı bir veri içeriği sunmaktadır (Li, Rollins ve Yan, 2018). Bu nedenle çalışma için belirtilen veri tabanı tercih edilmiştir.

Bibliyometrik analiz süreci şu şekilde gerçekleştirilmiştir;

1. WoS veri tabanında çevrim içi bir tarama yapılmıştır. Tarama aralığı 1975-25 Kasım 2019 tarihleri arasını kapsamaktadır.
2. Yapılan bu taramada “planetarium” anahtar kelimeleri hem makale başlıklarında hem de makale içeriğinde taranmıştır.
3. Taranan indeksler SCI-Expanded, SSCI, A&HCI, CPCI-S, CPCI-SSH, BKCI-S, BKCI-SSH ve ESCI olarak belirlenmiştir.
4. Tarama sürecinde toplam 63.983.680 kayıt arasından konu ile ilişkili 378 kayda erişilmiştir.
5. Erişilen 378 kayıttan 58’i Eğitim/Eğitim Araştırmaları kapsamında yer almakta olup yapılan çalışma bunlar arasındaki kayıt türlerinden birisi olan makale sınırlandırılmıştır.

Veri analizi

Araştırmadan elde edilen veriler bibliyometrik analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Bibliyometrik analizde literatürdeki bilimsel çalışmaların tümü ya da belli bir kısmı ülke, kurum, dergi, bilim insanı gibi çeşitli değişkenler açısından incelenerek durumun süreç içerisindeki değişim ve gelişimi somut bir şekilde ortaya konur. Bibliyometrik analiz bir alandaki çalışma dinamikleri, değişimleri, araştırma yenilikleri ve eğilimleri göstermesi yönüyle oldukça işlevsel olup böylelikle incelenen durumun nesnelleşmesini sağlar (İnceoğlu, 2014; Karagöz ve Şeref, 2019). Yapılan çalışmada elde edilen veriler iki farklı araştırmacı tarafından karşılaştırılmış ve farklılık gösteren veriler tekrar incelenerek nihai rakamlar elde edilmiştir. Elde edilen veriler tablolar ve şekiller biçiminde sunulmuştur. Çalışmada planetaryumlarla ilgili eğitim alanında yayınlanan makalelerin anahtar kelime ağ analizi (grafik 1) ve dergilerin atıf ağ analizi (grafik 4) için bibliyometrik haritaları oluşturmak ve görüntülemek için ücretsiz olarak kullanılabilen VOSviewer (Version 1.6.9) paket programı (Van-Eck ve Waltman, 2009) kullanılmıştır.

Bulgular

Yapılan tarama sonucunda elde edilen 378 çalışmanın WoS kategorileri incelenmiş ve ilk 10 kategori Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. “Planetaryum” anahtar kelimesi ile taranan yayınların WoS kategorileri (İlk 10 kategori)

WoS Kategorileri	Kayıt Sayısı
Astronomi/Astrofizik	127
Eğitim Bilimleri Disiplinleri	60
Eğitim/Eğitim Araştırmaları*	58
Bilim Tarihi Felsefesi	24
Disiplinler arası Bilgisayar Bilimleri Uygulamaları	21
Sanat	15
Disiplinler arası Beşeri Bilimler	15
Elektrik Elektronik Mühendisliği	14
Arkeoloji	12
Bilgisayar Bilimleri Bilgi Sistemleri	12

Tablo 1 incelendiğinde en çok kaydın 127 çalışma ile “Astronomi/Astrofizik” kategorisinde yer aldığı görülmüştür. Bunu 60 çalışma ile “Disiplinler arası Eğitim Bilimleri”, 58 çalışma ile “Eğitim/Eğitim Araştırmaları” ve 24 çalışma ile “Bilim Tarihi Felsefesi” kategorilerindeki çalışmalar takip etmektedir.

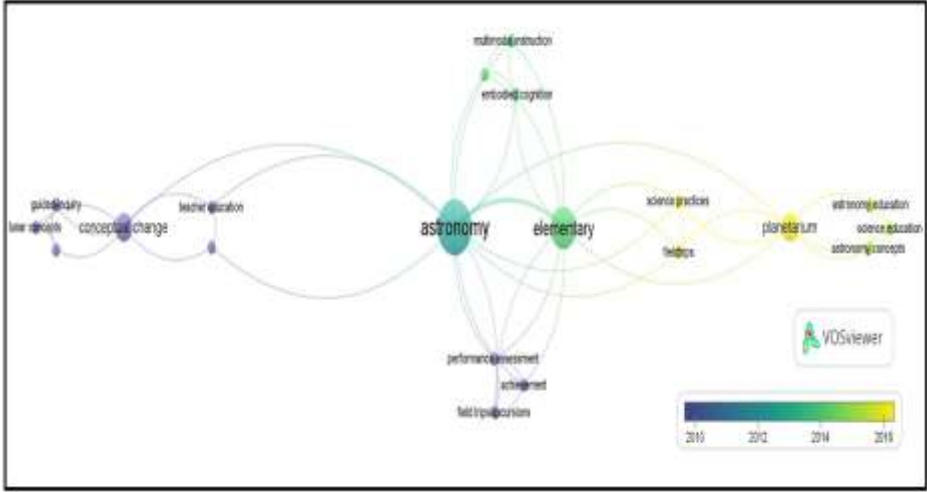
Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisindeki yayınların türleri incelenmiş ve Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kapsamındaki yayın türleri

WoS Kategorileri	Kayıt Sayısı
Bildiri	32
Makale*	23
Kitap bölümü	8
Editöryal materyal	2
Kitap kritiği	1

Tablo 2 incelendiğinde en çok yayın türünün 32 çalışma ile bildiri olduğu tespit edilmiştir. Bunu 23 çalışma ile makale, 8 çalışma ile kitap bölümü, 2 çalışma ile editöryal materyal ve 1 çalışma ile de kitap kritiği takip etmektedir.

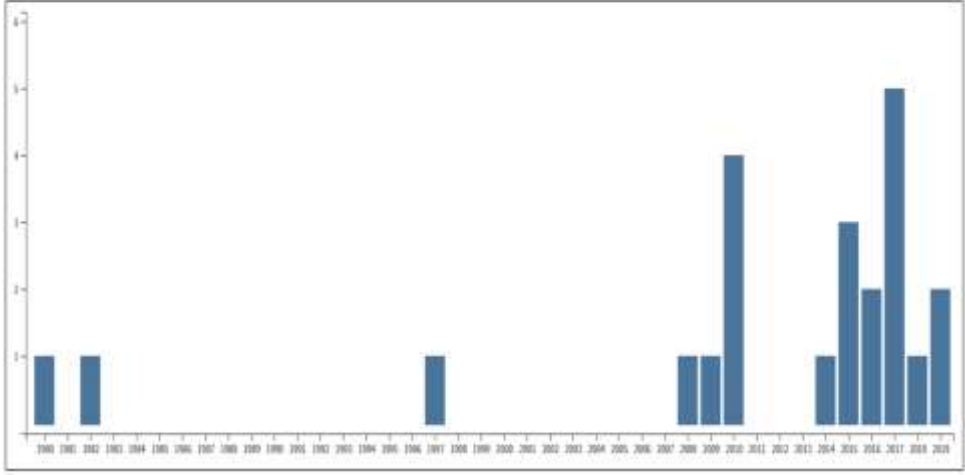
Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisindeki planetaryumlarla ilgili yayınlanan makalelerin anahtar kelime ağı incelenmiş ve Grafik 1’de sunulmuştur.

Grafik 1. Anahtar kelimeler ve güncel konu analizi (N=23)

Yapılan incelemede toplam 52 farklı anahtar kelimenin kullanıldığı tespit edilmiştir. Grafik 1 incelendiğinde makalelerde en fazla kullanılan anahtar kelimelerin astronomi (astronomy), temel (elementary) ve planetaryum (planetaryum) olduğu görülmektedir. Özellikle 2010-2014 yılları arasında astronomi (astronomy), temel (elementary), kavramsal değişim (conceptual change), öğretmen eğitimi (teacher education), performans değerlendirme (performance assessment), ay ile ilgili kavramlar (lunar concepts), akademik başarılar (achievements) ve alan gezileri (field trips) gibi anahtar kelimeler ağırlıklı olarak kullanılırken, son yıllarda planetaryum (planetaryum), fen/bilim uygulamaları (science practices), alan gezileri (field trips), astronomi eğitimi (astronomy education), fen eğitimi (science education) ve astronomi kavramları (astronomy concepts) gibi anahtar kelimelere doğru bir eğilim olduğu tespit edilmiştir.

Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan makalelerin yıllara göre sayısal dağılımı incelenmiş ve Grafik 2’de sunulmuştur.

Grafik 2. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan makalelerin yıllara göre sayısal dağılımı (N=23)

Grafik 2 incelendiğinde en fazla makalenin 2017 yılında yayınlandığı (5 makale), bunu sırasıyla 2010 (4 makale), 2015 (3 makale), 2016 ve 2019 (2’şer makale) yıllarının takip ettiği görülmüştür. Özellikle yayınlanan makalelerin %78.2’sinin (18 makale) son on yılda yayınlandığı görülmektedir.

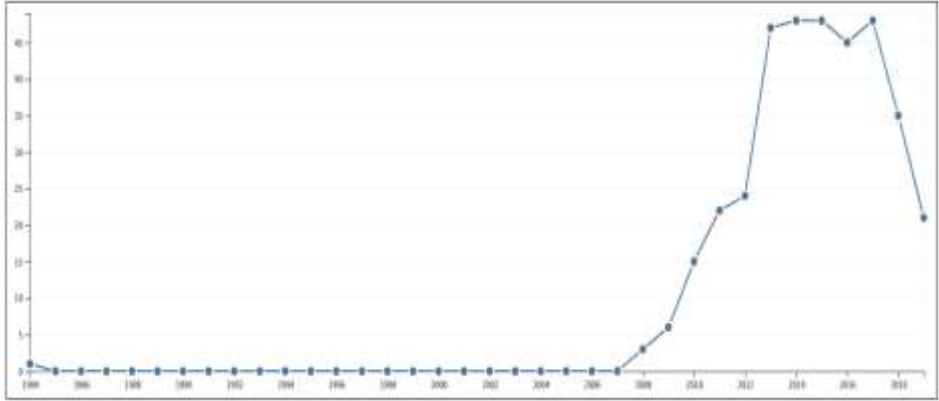
Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili en çok atıf alan makaleler incelenmiş ve Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili en çok atıf alan ilk 10 makale (Toplam atıf 363, Toplam Atıf Ortalaması=10.08)

Makale Başlığı	Yazar/lar	Ya- yın yılı	Dergi Adı	Top- lam Atıf Sayısı	Atıf Sayısı/ Yıl
1.The use of a computer simulation to promote conceptual change: A quasi-experimental study	Trundle, K.C. Bell, R.L.	2010	Computers & Education	77	7,70
2.The use of a computer simulation to promote scientific conceptions of moon phases	Bell, R.L. Trundle, K.C.	2008	Journal of Research in Science Teaching	75	6,25
3.Building a Learning Progression for Celestial Motion: Elementary Levels from an Earth-Based Perspective	Plummer, J.D. Krajcik, J.	2010	Journal of Research in Science Teaching	63	6,30
4.Early Elementary Students' Development of Astronomy Concepts in the Planetarium	Plummer, J.D.	2009	Journal of Research in Science Teaching	34	3,09
5.Using a Planetarium Software Program to Promote Conceptual Change with Young Children	Hobson, S.M. Trundle, K.C. Sackes, M.	2010	Journal of Science Education and Technology	30	3,00
6.The Effect of Two-dimensional and Stereoscopic Presentation on Middle School Students' Performance of Spatial Cognition Tasks	Price, A. Lee, H.S.	2010	Journal of Science Education and Technology	21	2,10
7.The effect of humor on learning in a planetarium	Fisher, M.S.	1997	Science Education	18	0,78
8.Learning to Explain Astronomy Across Moving Frames of Reference: Exploring the role of classroom and planetarium-based instructional contexts	Plummer, J.D. Kocareli, A. Slagle, C.	2014	International Journal of Science Education	17	2,83
9.Student-achievement and attitudes in astronomy - an experimental comparison of 2 planetarium programs	Mallon, G.L. Bruce, M.H.	1982	Journal of Research in Science Teaching	12	0,32
10.The effect of planetariums on teaching specific astronomy concepts*	Türk, C. Kalkan, H.	2015	Journal of Science Education and Technology	6	1,20

Tablo 3 incelendiğinde Eğitim/egitim araştırmaları kategorisinde en çok atıf alan çalışmanın Trundle ve Bell'in Computers & Education dergisinde yayınlanan "The use of a computer simulation to promote conceptual change: A quasi-experimental study" başlıklı makalesi olduğu görülmektedir. 2010 yılında yayınlanan makaleye toplam 74 atıf yapılmış olup yıllık atıf ortalaması 7,40'dır. Yine bu yayını toplam 73 atıf, 6,08 atıf ortalaması ile aynı yazarlar tarafından 2008 yılında Journal of Research in Science Teaching dergisinde yayınlanan makale takip etmektedir. Yine yapılan incelemede konu alanıyla

İlgili Türkiye kaynaklı tek makalenin Türk ve Kalkan tarafından 2015 yılında Journal of Science Education and Technology dergisinde yayınlanan “*The Effect of Planetariums on Teaching Specific Astronomy Concepts*” isimli makale olduğu ve toplam 5 atıf aldığı tespit edilmiştir. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili en çok atıf yıllar incelenmiş ve Grafik 3’de sunulmuştur.

Grafik 3. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan Makalelere yapılan atıfların yıllara göre sayısal dağılımı (N=23)

Grafik 3 incelendiğinde Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan makalelere yapılan atıfların 2008 yılından itibaren artış gösterdiği ve özellikle son beş yılda en üst seviyeye çıktığı görülmektedir. Bu alandaki makalelere en fazla atıf yapılan yılların 2013 (47 atıf), 2014 (48 atıf), 2015 (48 atıf), 2016 (45 atıf) ve 2017 (48 atıf) olduğu tespit edilmiştir. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan makaleler kapsamında etkin olan araştırmacılar ve yayın sayıları incelenmiş ve Tablo 4’de sunulmuştur

Tablo 4. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayımlanan makaleler kapsamında etkin olan araştırmacılar ve yayın sayıları (N=23)

Yazarlar	Kayıt Sayısı	Yazarlar	Kayıt Sayısı
1. Slater, T.F.	5	17. Fisher, M.S.	1
2. Tatge, C.B.	5	18. Hayde, D.	1
3. Plummer, J.D.	4	19. Hobson, S.M.	1
4. Trundle, K.C.	3	20. Kalkan, H.	1
5. Ardasheva, Y.	2	21. Kasal, E.	1
6. Bell, R.L.	2	22. Kocareli, A.	1
7. Lee, H.S.	2	23. Krajcik, J.	1
8. Mallon, G.L.	2	24. Morrison, J.A.	1
9. Tretter, T.R.	2	25. Price, A.	1
10. Aguilera, J.	1	26. Roo, A.K.	1
11. Bookstrom, E.	1	27. Sackes, M.	1
12. Bowden, J.	1	28. Sickler, J.	1
13. Bruce, M.H.	1	29. Slagle, C.	1
14. Chastenay, P.	1	30. Small, K.J.	1
15. Duckwall, M.	1	31. Subbarao, M.	1
16. Eriksson, U.	1	32. Turk, C.	1

Tablo 4 incelendiğinde toplam 32 yazarın Alana katkı sağladığı görülmektedir. Bunlardan en etkin yazarların sırasıyla Slater, T.F. (5 makale), Tatge, C.B. (5 makale), Plummer, J.D. (4 makale) ve Trundle, K.C. (3 makale) olduğu görülmektedir.

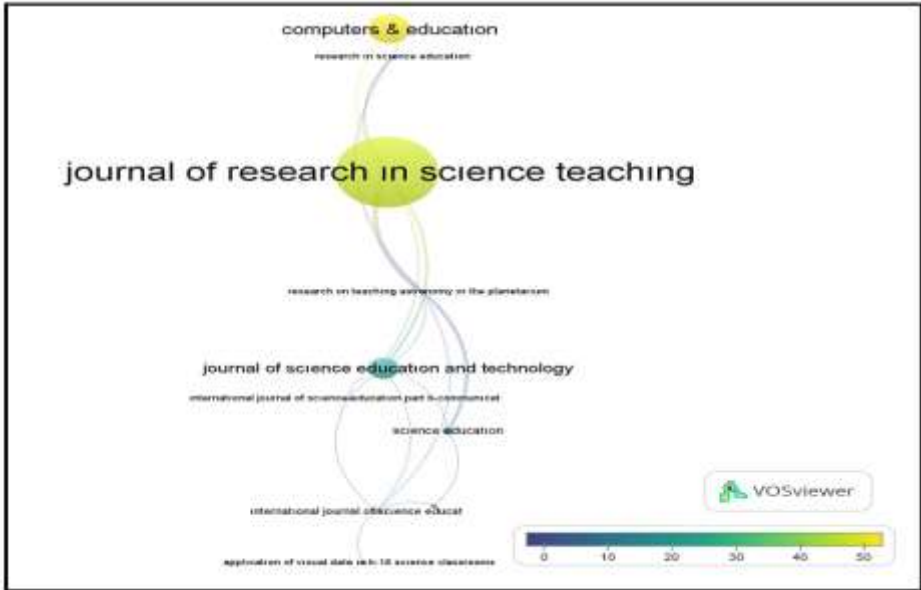
Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayımlanan makaleler kapsamında etkin olan dergiler incelenmiş ve Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayımlanan makaleler kapsamında etkin olan dergiler (N=23)

Field: Source Titles	Kayıt sayısı	%
1. Research on Teaching Astronomy in The Planetarium	5	21.73
2. Journal of Research in Science Teaching	4	17.39
3. Journal of Science Education and Technology	3	13.04
4. International Journal of Science Education	2	8.69
5. Science Education	2	8.69
6. Application of Visual Data in K 16 Science Classrooms	1	4.34
7. Computers Education	1	4.34
8. International Journal of Science Education Part B Communication and Public Engagement	1	4.34
9. Journal of Museum Education	1	4.34
10. Physical Review Physics Education Research	1	4.34
11. Research in Science Education	1	4.34
12. Social Studies	1	4.34

Tablo 5 incelendiğinde en etkin derginin Research on Teaching Astronomy in The Planetarium (5 makale) olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla Journal of Research in Science Teaching (4 makale), Journal of Science Education and Technology (3 makale), International Journal of Science Education (2 makale) ve Science Education (2 makale) dergileri takip etmektedir.

Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde yayınlanan makaleler incelenmiş ve en çok atıf alan dergiler ve atıf ağı Grafik 4’de sunulmuştur.

Grafik 4. En çok atıf yapılan dergiler ve atıf ağları (N=23)

Yapılan incelemede 12 farklı dergide yayımlanan makalelere atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Grafik 4 incelendiğinde en çok atıf alan derginin “Journal of Research in Science Teaching” olduğu, bunu sırasıyla “Journal of Science Education and Technology” ve “Computers & Education” takip ettiği belirlenmiştir. Yine en çok atıfların bu üç dergi arasında olduğu görülmektedir. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan makaleler kapsamında etkin olan ülkeler incelenmiş ve Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayımlanan makaleler kapsamında etkin olan ülkeler (N=23)

Ülke	Kayıt Sayısı	%
1. ABD	19	86.95
2. Kanada	1	4.34
3. İsveç	1	4.34
4. Türkiye	1	4.34

*1 kayıt bu alanla ilgili veri içermemektedir.

Tablo 6 incelendiğinde en etkin ülkenin ABD (19 makale) olduğu, bunu Kanada (1 makale), İsveç (1 makale) ve Türkiye'nin (1 makale) takip ettiği görülmektedir. Yine yapılan incelemede yayınlanan makalelerin tamamının İngilizce olarak yayımlandığı görülmüştür.

Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan makaleler kapsamında etkin olan kurumlar incelenmiş ve iki ve üzeri makale yayınlanan kurumlar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayımlanan makaleler kapsamında iki ve üzerinde çalışma ile etkin olan kurumlar (N=23)

Kurumlar	Kayıt Sayısı	%
1. University of Wyoming	5	21.73
2. Arcadia University	4	17.39
3. Ohio State University	3	13.04
4. Pennsylvania Commonwealth System of Higher Edu. Pcshe.	3	13.04
4. Penn State University	2	8.69
5. University of Louisville	2	8.69
6. University of Virginia	2	8.69
7. Washington State University	2	8.69

Tablo 7 incelendiğinde en etkin kurumun "University of Wyoming" (5 makale) olduğu görülmektedir. Bunu 4 yayınlı "Arcadia University", 3'er yayınlı "Ohio State University" ve "Pennsylvania Commonwealth System of Higher Edu. Pcshe." ve ikişer yayınlı "Penn State University", "University of Louisville", "University of Virginia" ve "Washington State University" takip etmektedir. Yine Türkiye'den Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde bir yayınlı bu alana katkı sağlayan kurumlar arasında yer almaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Yapılan çalışma ile 1975-2019 yılları arasında WoS veri tabanında kayıtlı 63.983.680 kayıttan 378’sinin planetaryumlarla ilgili çalışmalar olduğu görülmüştür. Bu kayıtlardan 58’inin (%15.38) eğitim/egitim araştırmaları kategorisinde yer aldığı tespit edilmiştir. WoS veri tabanında eğitim/egitim araştırmaları kategorisinde planetaryum konu alanıyla ilgili çalışmaların üçüncü sırada yer alması bu alanda oldukça yoğun yayınlar yapıldığını ortaya koymaktadır. Yapılan analizlerde planetaryumlarla ilgili en çok kaydın bildiri (32 yayın) olduğu bunu makalelerin (23 yayın) takip ettiği görülmüştür. Farklı konu ve alanlarda yapılan bibliyometrik analizler, literatürde en fazla karşılaşılan akademik yayın türünün makale olduğu ortaya koymaktadır (Chao, Yang ve Jen, 2007; Karagöz ve Koç Ardıç, 2019; Chiu ve Ho, 2007; Tsay ve Yang, 2005). Ancak yapılan çalışmada tercih edilen yayın türü olarak makale ikinci sırada yer almaktadır. Bu kapsamda planetaryumlarla ilgili eğitim araştırmalarında, literatürdeki sonuçların aksine bildiriler ilk sırada yer almaktadır. Bu sonuç literatürle farklılık göstermektedir.

Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisindeki planetaryumlarla ilgili yayınlanan makalelerin anahtar kelime ağı incelendiğinde, en sık astronomi ve planetaryum kelimeleri olmak üzere toplamda 52 farklı anahtar kelimenin kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle son yıllarda planetaryum, fen/bilim uygulamaları, alan gezileri, astronomi eğitimi ve fen eğitimi gibi anahtar kelimelere doğru bir eğilim olduğu tespit edilmiştir. Bu eğilim son yıllarda bu alanla ilgili özellikle astronomi eğitimi ile ilgili çalışmalara ağırlık verildiğini göstermektedir.

Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan ilk makalenin 1980 yılında, en sık makalenin de 2017 yılında (5 makale) yayınlandığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu alanda yayınlanan makalelerin yarısından fazlasının (%56.52) son beş yılda yayınlanması, planetaryumların bir eğitim ortamı olarak değerlendirilmesi noktasında farkındalığın arttığının bir göstergesidir.

Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan makaleler kapsamında en etkin araştırmacıların sırasıyla “Slater, T.F.”, “Tatge, C.B.”, “Plummer, J.D.” ve “Trundle, K.C.” olduğu görülmüştür. Bu kapsamda planetaryumlarla ilgili çalışma yapacak araştırmacıların bakış

açılarını geliştirmeleri ve çalışmalarına yön vermeleri açısından anılan etkin yazarların çalışmalarını incelemeleri önerilebilir.

Yapılan çalışma sonucunda en etkin dergilerin sırasıyla "Research on Teaching Astronomy in The Planetarium", "Journal of Research in Science Teaching", "Journal of Science Education and Technology", "International Journal of Science Education" ve "Science Education" dergileri takip etmektedir. Görüldüğü üzere planetaryumlarla ilgili eğitim alanında yapılan çalışmalar özellikle fen eğitiminin önemli dergileri tarafından kabul edilmektedir. Bu kapsamda planetaryumlarla ilgili eğitim alanında çalışma yapmak isteyen araştırmacılar çalışmalarını bu dergilere gönderebilir. Yine yapılan incelemede 12 farklı dergide yayımlanan makalelere atıf yapıldığı tespit edilmiştir. En çok atıf alan derginin "Journal of Research in Science Teaching" olduğu, bunu "Journal of Science Education and Technology" ve "Computers & Education" takip ettiği belirlenmiştir. Yine en sık atıfların bu üç dergi arasında olduğu görülmüştür. En çok yayın yapılan ve atıf alan dergilerin başında fen eğitimi alanındaki en önemli ve prestijli dergiler olması yapılan çalışmaların daha çok fen eğitimi bilim alanı kapsamında gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde planetaryumlarla ilgili yayınlanan makaleler kapsamında etkin olan ülkeler incelenmiş ve en etkin ülkenin ABD olduğu, bunu birer yayınla Kanada, İsveç ve Türkiye'nin takip ettiği görülmüştür. Yine yapılan incelemede yayınlanan makalelerin tamamının İngilizce olarak yayımlandığı tespit edilmiştir. Bunun uluslararası akademik çevrelerde bilimsel iletişim dili olarak İngilizcenin ön plana çıkmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim WoS veri tabanındaki dergilerin birincil yayın dilinin İngilizce olması bu sonuç üzerinde etkilidir. Daha önceki çalışmalarda da benzer bulgular elde edilmiştir (Bordons ve Barrigón, 1992; Liu, Zhang ve Hong, 2011; Macías-Chapula ve Mijangos-Nolasco, 2002; Tsay, 2008). Bununla birlikte en etkin kurumların sırasıyla "University of Wyoming", "Arcadia University", "Ohio State University" olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'den Ondokuz Mayıs Üniversitesi de bir yayınla bu alana katkı sağlayan kurumlar arasında yer almaktadır.

Eğitim/Eğitim Araştırmaları kategorisinde yayınlanan 23 makalenin taramanın yapıldığı an itibarıyla toplam 363 atıf aldığı ve atıf ortalamasının da 10,08 olduğu görülmüştür. Yapılan atıfların özellikle 2008 yılından itibaren ivmelendiği ve özellikle son beş yılda en üst seviyeye çıktığı görülmüştür. Bu

kapsamda en çok atıf alan çalışmanın yine konu alanındaki en etkin yazarlardan olan Trundle, ve Bell’in Computers & Education dergisinde yayınlanan “The use of a computer simulation to promote conceptual change: A quasi-experimental study” başlıklı makalesi olduğu tespit edilmiştir. En çok atıf yapılan makaleler gelecekte yapılacak olan çalışmalar için bir kılavuz olmakla birlikte henüz atıf almamış nitelikli çalışmaların bulunduğu da düşünüldüğünde akademik yayınların sadece atıf sayıları ile değerlendirilmesi yanıltıcı olabilir (Eshraghi ve diğerleri, 2013). Yapılan analizlerde konu alanıyla ilgili Türkiye kaynaklı 1 makalenin de olduğu tespit edilmiştir. Türk ve Kalkan tarafından 2015 yılında Journal of Science Education and Technology dergisinde yayınlanan “The Effect of Planetariums on Teaching Specific Astronomy Concepts” isimli makale olduğu ve toplam 6 atıf aldığı tespit edilmiştir.

Yapılan bu çalışma ile planetaryum konu alanıyla ilgili olarak eğitim/eğitim araştırmaları kategorisinde WoS veri tabanındaki makaleler incelenmiştir. Bu kapsamda WoS verileri dışında kalan araştırmaların araştırma kapsamında yer almaması, çalışmanın temel sınırlılığıdır.

EXTENDED ABSTRACT

A Bibliometric Evaluation of Published Educational Research Papers on “Planetariums” Based on Web of Science Database

*

Aykut Emre Bozdoğan
Gaziosmanpaşa University

Planetariums are settings similar to cinemas which could be especially used to facilitate understanding of abstract subjects and strengthen three-dimensional visual thinking ability in many disciplines mainly from astronomy to geography and biology. The simulations about astronomy were projected to the dome and a virtual reality is created in the planetariums. There are many scientific studies related to the teaching dimension of planetariums in literature. However, among the studies carried out about the planetariums and published in the field of education, there are no studies which have been evaluated in terms of bibliometric features. It is considered that this study will fill a gap in this field and also shed lights on the studies which will be carried out about planetariums in this field.

This study conducted within this context aimed at analysing the scientific publications about planetariums with regard to bibliometric indicators. Within this context, publications in the Web of Science (WoS) categories were browsed by using the planetarium key word, types of publications, key word networks, numeric distribution according to the years, mostly cited papers, mostly cited authors, mostly cited years, effective researchers, effective journals, effective countries, and effective institutions.

In this study, case study, one of the qualitative research methods, was used. Because the study sought to reveal the current conditions by analysing the papers published within the context of the educational research on planetariums in terms of bibliometric parameters, this method was chosen. The bibliometric data in the study were taken from the WoS database created by Clarivate Analytics. Within the content of the bibliometric analysis process, an online browsing was carried out on WoS database. The browsing consists of the years between 1975 and November 25, 2019. The “planetarium” key words were browsed both in the titles of the papers and also in the content of

the paper during this browsing. The indexes browsed were identified as SCI-Expanded, SSCI, A&HCI, CPCI-S, CPCI-SSH, BKCI-S, BKCI-SSH and ESCI. During the browsing process, 378 records related to the topic were reached among a total of 63.983.680 records. Out of these 378 records, 58 of them were included in the Education/ Educational Research context and this study was limited to the papers/ articles, one of the types of records among them. The data obtained from the study were analysed via bibliometric analysis. The data obtained from the study were compared by two different researchers and the data showing differences were analysed again and the final results were obtained. The data were presented in tables and as figures.

This study revealed that out of 63.983.680 research studies recorded on WoS database from 1975 to 2019, 378 of them were studies related to the planetariums. It was determined that 58 of these records (%15.38) were included in the education/educational research category. As the studies carried out about planetariums were ranked third in education/educational research category on WoS database, it revealed that there are intense research studies carried out in this field. The analyses revealed that the most records about the planetariums included academic papers (32 publications) and then came the articles (23 publications). Bibliometric analysis carried out in different subjects and fields reveal that articles are the most commonly encountered types of academic publications in literature. However, the article was ranked second as the type of publication preferred in this study. Within this context, unlike the results in the literature, the academic papers were ranked first in the educational research studies carried out about the planetariums. This result is different from the results in literature.

When the network of key words of the published articles about planetariums was examined, it was found that there was especially a tendency towards key words such as planetarium, science applications, field trips, and astronomy education in the last years. More than half of the published articles have been published in the last five years and this indicates that awareness has been raised about evaluating planetariums as an educational environment.

As a result of the study carried out, the most effective journals are “Research on Teaching Astronomy in The Planetarium”, “Journal of Research in Science Teaching”, “Journal of Science Education and Technology”, “International Journal of Science Education” and “Science Education”, respectively.

As seen, the studies carried out about the planetariums in educational field have been especially accepted by the important journals of science education. Within this context, the researchers who would like to conduct studies about planetariums in educational field can send their articles to these journals.

Within the context of the published articles about planetariums, it was determined that the most effective country was the USA and all of the published articles were published in English. It is considered that this results from the fact that English has stood out as a language of communication in academic settings. Ondokuz Mayıs University with one publication from Turkey is among the institutions that make contributions to this field.

It was found that 23 articles published in the Education/Educational Research category were cited 363 times at the moment of browsing and the average citation rate was 10,08. It was found that the citations have accelerated especially since 2008 and reached the peak since the last five years. This study explored the articles published about planetariums in the education/educational research category on WoS database. Within this context, the limitation of the study is that the studies which are excluded from the WoS database are not included in the research context.

Kaynakça / References

- Akcan, S.(2010). *Sosyal Bilimler öğretiminde okul dışı çevre eğitimi unsurları: Bilecik ili örneği*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Arıcı, V.A. (2013). *Fen eğitiminde sanal gerçeklik programları üzerine bir çalışma: Güneş sistemi ve ötesi: Uzay bilmecesi ünitesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Aydın.
- Becerikli, S. Y. (2013). Türkiye’de sağlık iletişimi üzerine yazılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi: Eleştirel bir bakış. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 12(2), 25-36.
- Bordons, M., ve Barrigón, S. (1992). Bibliometric analysis of publications of Spanish pharmacologists in the SCI (1984-89). Part II. *Scientometrics*, 25(3), 425-446.
- Bostan-Sanoğlan, A. ve Küçüközer, H. (2017). Fen Bilgisi öğretmen adaylarının okul dışı öğrenme ortamları ile ilgili görüşlerinin araştırılması. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi (İAD)*, 2 (1), 1-15.

- Bozdoğan, A.E. (2008). Fen Bilgisi öğretmen adaylarının bilim merkezlerini fen öğretimi açısından değerlendirmesi: Feza Gürsey Bilim Merkezi örneği. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 19-41.
- Bozdoğan, A.E. ve Ustaoglu, F. (2016). Planetaryumların öğretim potansiyeli hakkında fen bilimleri öğretmen adaylarının görüşleri. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 13(1), 38-49.
- Burney, T. ve Lock, P. (2007). Measuring game-play performance and perceived immersion in a domed planetarium projection environment. *International Federation for Information Processing*, 22-27.
- Chao, C. C., Yang, J. M., ve Jen, W. Y. (2007). Determining technology trends and forecasts of RFID by a historical review and bibliometric analysis from 1991 to 2005. *Technovation*, 27(5), 268-279.
- Chastenay, P. (2015). From geocentrism to allocentrism: Teaching the phases of the moon in a digital full-dome planetarium. *Research in Science Education*. DOI: 10.1007/s11165-015-9460-3.
- Chiu, W. T., ve Ho, Y. S. (2007). Bibliometric analysis of tsunami research. *Scientometrics*, 73(1), 3-17.
- Demir, M. K. (2007). Sınıf öğretmeni adaylarının gözlem gezisi yöntemine bakış açılarının incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(3), 83-98.
- Dileepkumar, V. ve Sudhier, K.G.P. (2014). Research contributions of Prof. P. R. Sudhakaran to Biochemistry: A scientometric study. *International Journal of Information Dissemination and Technology*, 4(4), 262-267.
- Doğru, M., Güzeller, C., ve Çelik, M. (2019). A Bibliometric analysis in the field of sustainable development and education from past to present. *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*, 9(1), 42-68.
- Ertaş, H. (2012). *Okul dışı etkinliklerle desteklenen eleştirel düşünme öğretiminin, eleştirel düşünme eğilimine ve fizik dersine yönelik tutumuna etkisi*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı. Ankara.
- Eshraghi, A., Osman, N. A. A., Gholizadeh, H., Ali, S. ve Shadgan, B. (2013). 100 top-cited scientific papers in limb prosthetics. *Biomedical engineering online*, 12(1), 119.
- Gerber, B.L., Cavallo, A.M.L., ve Marek, E.A. (2001). Relationships among informal learning environments, teaching procedures and scientific reasoning ability. *International Journal of Science Education*. 23(5), 535- 549.
- Hannu, S. (1993). *Science centre education: Motivation and learning in informal education*. Unpublished doctoral dissertation. Helsinki University, Finland.

- Howe, R. W. ve Disinger, J. F. (1988). *Teaching environmental education using out of school settings and mass media*. (Retrieved 15 May, 2011 from <http://www.ericdigests.org/pre-9215/mass.htm>)
- Hsieh, W. H., Chiu, W. T., Lee, Y. S., ve Ho, Y. S. (2004). Bibliometric analysis of patent ductus arteriosus treatments. *Scientometrics*, 60(2), 205-215.
- İnceoğlu, Ç. (2014). Türkiye’de sinemayı konu alan doktora tezleri üzerine bibliyometrik bir çözümleme. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 21, 31-50.
- Kalyane, V. L., ve Sen, B. K. (2003). Research productivity of Tibor Braun: An analytical chemist-cumscientometrician. *Annals of Library and Information studies*, 50(2), 47-61.
- Karagoz, B. ve Seref, I. (2019). Yunus Emre ile ilgili araştırmaların bibliyometrik analizi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(27), 123-141. doi: 10.29329/mjer.2019.185.6
- Karagöz, B. ve Koç Ardic, İ. (2019). Ana Dili Eğitimi dergisinde yayımlanan makalelerin bibliyometrik analizi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 419-435.
- Koley, S. ve Sen, B. K. (2016). Biobibliometric study of Professor A. S. Paintal, a celebrated medical physiologist, *Library Herald*, 54(2), 174-190.
- Li, K., Rollins, J. ve Yan, E. (2018) Web of science use in published research and review papers 1997–2017: A selective, dynamic, cross-domain, content-based analysis. *Scientometrics*, 115, 1–20.
- Liu, X., Zhang, L., ve Hong, S. (2011). Global biodiversity research during 1900–2009: a bibliometric analysis. *Biodiversity and Conservation*, 20(4), 807-826.
- Macías-Chapula, C., ve Mijangos-Nolasco, A. (2002). Bibliometric analysis of AIDS literature in Central Africa. *Scientometrics*, 54(2), 309-317.
- Mutlu, H. H. (2018). Ana dili eğitimi dergisinde yayımlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(4), 1196-1209.
- Özcan, H. ve Yılmaz, Ş. (2018). Planetaryum gezisi ile fen bilgisi öğretmen adaylarının astronomi kavramlarındaki değişimin incelenmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)*, 12(1), 392-418.
- Özgen, N. (2011). A different approach to physical geography teaching method: Trip-observation supported education. *Marmara Journal of Geography*, 23, 373-388.
- Plummer, J. D. (2009). Early elementary students’ development of astronomy concepts in the planetarium. *Journal of Research in Science Teaching*, 46(2), 192-209.
- Sontay, G., Tutar, M. ve Karamustafaoğlu, O. (2016). Okul dışı öğrenme ortamları ile fen öğretimi hakkında öğrenci görüşleri: Planetaryum gezisi. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi (İAD)*, 1(1), 1-24.

- Swain, D. K. (2014). Journal bibliometric analysis: A case study on quality assurance in education. *Indian Streams Research Journal*, 4(4), 1-14.
- Şeref, İ.; Karagöz, B. (2019). A bibliometric profile of literature of Turkish language education-teaching: A case study of 9th international language education-teaching conference. *European Journal of Alternative Education Studies*, 4(1), 106-124.
- Thompson, D. F. (2018). Bibliometric analysis of pharmacology publications in the United States: A state-level evaluation. *Journal of Scientometric Research*, 7(3), 167-172.
- Tsay, M. Y. (2008). A bibliometric analysis of hydrogen energy literature, 1965–2005. *Scientometrics*, 75(3), 421-438.
- Tsay, M. Y., ve Yang, Y. H. (2005). Bibliometric analysis of the literature of randomized controlled trials. *Journal of the Medical Library Association*, 93(4), 450-458.
- Türk, C. (2010). *Teaching of elementary education basic astronomy concepts*. Unpublished Master Thesis. Ondokuz Mayıs University, Turkey.
- Türk, C. ve Kalkan, H. (2015). The effect of planetariums on teaching specific astronomy concepts. *Journal of Science Education and Technology*, 24, 1-15. DOI 10.1007/s10956-014-9516-6.
- Van Eck, N., ve Waltman, L. (2009). “Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping”. *Scientometrics*, 84(2), 523-538.
- Varışoğlu, B., Şahin, A., ve Göktaş, Y. (2013). Türkçe eğitimi araştırmalarında eğilimler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1767-1781.
- Wang, M. H., Yu, T. C., ve Ho, Y. S. (2009). A bibliometric analysis of the performance of water research. *Scientometrics*, 84(3), 813-820.
- Yener, D., Aksüt, P., Kiras, B., ve Yener, Y. (2018). Fen bilgisi öğretmen adaylarının bilim gezisi ve fen-teknoloji-toplum-çevre konusundaki görüşleri: ‘Müze de Bilim’ örneği. *Başkent University Journal of Education*. 5(2), 212-224.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (8. Baskım). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yurtkulu, A., Şare Akkuş, A.N. ve Laçın Şimşek, C. (2017). Feza Gürsey Bilim Merkezi etkinlik örneği: Fısıltı Tabakları. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi (İAD)*. 3, 70-76.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Bozdoğan, A. E. (2020). "Planetaryum" konusunda yayınlanan eğitim araştırmaları makalelerinin web of science veri tabanına dayalı bibliyometrik değerlendirilmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 150-173. DOI: 10.26466/opus.672517

Ergenlerde Psikolojik Sağlamlığın Sosyal Dışlanma, Sosyal Kaygı, Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından İncelenmesi¹

DOI: 10.26466/opus.642037

*

Yakup Işık* - **Eyüp Çelik ****

* M.A., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Hendek / Sakarya / Türkiye

E-Posta: pd.yakub@gmail.com

ORCID: [0000-0001-5499-3544](https://orcid.org/0000-0001-5499-3544)

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Hendek / Sakarya / Türkiye

E-Posta: eyupcelik@sakarya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-7714-9263](https://orcid.org/0000-0002-7714-9263)

Öz

Bu araştırmada ergenlerde psikolojik sağlamlık düzeyi sosyal dışlanma, sosyal kaygı, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmiştir. Araştırmada veri toplama araçları olarak Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (ÇGPSÖ-12), Ergenler İçin Sosyal Dışlanma Yaşantısı Ölçeği (ESDYÖ) ve Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği (ESKÖ) kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, 2017-2018 eğitim öğretim yılında İstanbul'un Başakşehir (1 lise), Bayrampaşa (1 lise), Gaziosmanpaşa (1 lise) ve Sultangazi (4 ortaokul, 2 lise) ilçelerinden farklı nitelikteki devlet okullarının 7, 8, 9, 10 ve 11. sınıfına devam eden gönüllü 521 öğrenciden oluşmaktadır. Bu okulların 2'si Ortaokul, 2'si İmam Hatip Ortaokulu 2'si Anadolu Lisesi, 1'i İmam Hatip Lisesi ve 2'si Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olmak üzere toplam sayısı 9'dur. Katılımcıların 258'i (%49.5) kız, 263'ü (%50.5) erkek öğrenciden oluşmakta, 97'si (%18.62) 7. sınıfa, 116'sı (%22.26) 8. sınıfa, 108'i (%20.73) 9. sınıfa, 103'ü (%19.77) 10. sınıfa ve 97'si (%18.62) 11. sınıfa devam etmektedir. Verilerin analizinde korelasyon analizi, regresyon analizi, t-test ve tek yönlü varyans analizi yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada sosyal dışlanmanın alt boyutlarının her ikisiyle (görmezden gelinme, dışlanma) ve sosyal kaygı ile psikolojik sağlamlık arasında negatif anlamlı ilişkiler tespit edilmiş, ayrıca görmezden gelinme, dışlanma ve sosyal kaygının psikolojik sağlamlığın anlamlı yordayıcıları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan cinsiyet değişkeni açısından psikolojik sağlamlık düzeyi anlamlı farklılık göstermezken, sınıf düzeyi açısından bakıldığında 9. sınıfa devam eden ergenlerin psikolojik sağlamlığının 7. sınıfa devam edenlere kıyasla oldukça düşük düzeyde olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik sağlamlık; sosyal dışlanma; sosyal kaygı; ergenlik.

¹ Bu çalışma, birinci yazarın yüksek lisans tezinin bir bölümüdür

Investigation of Resilience in Adolescents with Regards to Ostracism, Social Anxiety Gender and Grade Level

Abstract

This study examines resilience level among adolescences in terms of ostracism, social anxiety, gender and grade level. The Child and Youth Resilience Measure, The Ostracism Experience Scale For Adolescents and The Social Anxiety Scale For Adolescents were used as data collection tools. The sample of this study consists of volunteer 521 students, studying in 7th, 8 th, 9th, 10th and 11th grades of public middle and high schools have different qualifications in districts of İsatanbul, Başakşehir (1 high school), Bayrampaşa (1 high school), Gaziosmanpaşa (1 high school) and Sultangazi (4 middle school, 2 high school) in 2017-2018 academic year. 2 of these schools are middle schools, 2 are İmam Hatip Middle Schools, 1 is Anatolian İmam Hatip High School, 2 are Anatolian High Schools and 2 are Vocational and Technical Anatolian High schools, in this way total nuber of the schools are 9. 258 (49.5%) of participants are female and 263 (50.5%) are male. 97 (%18.62) of participants are in 7th grade, 116 (%22.26) are in 8th, 108 (%20.73) are in 9th, 103 (%19.77) are in 10th and 97 (%18.62) are in 11th grade. Correlation, regression, t-test and one way varience analysis methods were used to analyze the data. The study demonstrates that there are meaningful negative relations between resilience levels and the subscales of ostracism (being ignored, being excluded) and social anxiety levels. It is obtained that being ignored, being excluded and social anxiety are significant predictors of resilience. It is observed that the resilience level of adolescents doesn't differ by gender and compered to 7th grade, 9th grade students' resilience level are sinificantly lower. The findings were discussed in the light of the literature.

Keywords: Resilience, ostracism, social anxiety, adolescence,

Giriş

Ruh sağlığı alanında yapılan araştırmalar bireyleri güçlü kılan ya da kırılan hale getiren çeşitli olguları ortaya koymaktadır. Bu bağlamda psikolojik sağlamlık da ruh sağlığının korunmasındaki önemine araştırmacıların dikkat çektiği bir kavramdır (Carr, 2013; Eryılmaz, 2013; Gable ve Haidth, 2005; Masten ve Coatsworth, 1995; Öz ve Yılmaz, 2009). Psikolojik sağlamlık; hastalıktan, depresyondan, değişimlerden ya da kötü durumlardan hızlıca iyileşme, kendini toparlayabilme (Earvolino-Ramirez, 2007); zorluk, travma, trajedi, tehdit, aile ve ilişki problemleri gibi yoğun stres kaynakları, çalışma ortamı ve finansal sorunların ortaya çıkardığı stres durumlarıyla karşılaştığında iyi bir uyum sergileme süreci şeklinde tanımlanmaktadır (APA, 2019; Newman, 2005). Araştırmalar, psikolojik sağlamlık ile; akademik başarı (Açıkgöz 2016; Toplu, 2017), okula devam (Toplu, 2017), öğrenilmiş güçlülük (Dayıoğlu, 2008), iyimserlik ve psikolojik iyi oluş (Souri ve Hasanirad, 2011), mutluluk (Açıkgöz, 2016; Toprak, 2014), yaşam doyumu (Altundağ, 2013; Batan ve Ayten, 2015; Toprak, 2014; Ülker-Tümlü ve Recepoglu 2013), kendine yönelik olumlu tutum (Chung, 2008), mizah (Mete, 2017), duygusal zeka ve umut (Aydın, 2010) arasında pozitif anlamlı ilişkiler olduğunu göstermektedir.

Ruh sağlığının korunmasında psikolojik sağlamlığın önemli bir yeri olduğu gibi, psikolojik sağlamlığın geliştirilmesinde de risk ve koruyucu faktörlerin belirlenmesinin önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir (Öz ve Yılmaz, 2009). Alanyazında risk ve koruyucu unsurların kaynakları itibarıyla bireysel, ailesel ve sosyal olmak üzere üç temel başlık altında ele alındığı görülmektedir (Garmez, 1987; Haase, 2004; Masten ve Coasworth, 1998; Werner, 1989). Yas, göç, şiddet, ekonomik yetersizlikler, olumsuz ebeveyn tutumları gibi ailesel ve sosyal pek çok risk faktöründen söz edilebileceği gibi birey bu risk faktörlerine maruz kalmasa bile içinde bulunduğu gelişim dönemlerine özgü çeşitli risk unsurlarıyla karşılaşabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında bireyin baş etmek durumunda olduğu biyopsikososyal değişimlerin önemli bir artış gösterdiği ergenlik döneminin başlı başına bir riskler bütünü olduğu söylenebilir.

Ergen birey bir yandan bedeninde meydana gelen biyolojik değişikliklerin etki ve sonuçlarıyla başa çıkmak ve uyum sağlamak durumundayken (Eskin, 2000; Onur, 1993) diğer taraftan kimlik karmaşası yaşamaktadır

(Erikson, 2014; Dereboy, 1993). Bu süreçler devam ederken başka bir taraftan da eğitim kademesinin değişmesiyle okulu, sosyal çevresi belirgin bir değişikliğe uğramakta, alışageldiği tanıdık ve görece korunaklı ortamından çıkıp artık yeni, farklı akran ve yetişkinlerin olduğu, ayrıca daha fazla sorumluluk yüklendiği bir eğitim kademesine yani ortaokuldan liseye geçmektedir. Ergen birey için yeteri kadar zorlayıcı olan bu süreçlere bir de olumsuz ebeveyn tutumları, aile içi şiddet, ekonomik sorunlar ve sağlık problemleri gibi ailesel ve sosyal risk faktörlerinin eklenmesiyle ortaya daha da zorlu bir tablonun çıktığı söylenebilir. Bunun sonucunda okul terkleri, suça sürüklenme, zararlı alışkanlıklar, madde kötüye kullanımı ve intihar eğilimi gibi davranış problemleriyle karşılaşabilmektedir (ASPB, 2014). Araştırmalar bütün bu davranış problemleriyle birlikte, ruh sağlığı sorunlarının da sıklıkla kendini ergenlik döneminde gösterdiği (Erol, Kılıç, Ulusoy, Keçeci ve Şimşek, 1998) ve bu bozuklukların yetişkinliğe de taşındığına dikkat çekmektedir (Çuhadaroğlu, Canat, Kılıç, Şenol, Rugancı, Öncü, ... Avcı, 2004; Offer, Kaiz, Howard ve Bennett, 1998).

Ergenlik döneminde davranış problemlerine ve ruh sağlığı sorunlarına yatkınlığın bu kadar yüksek olduğu düşünüldüğünde psikolojik sağlamlığın bu dönem açısından öneminin daha da belirginleştiği söylenebilir. Nitekim yapılan araştırmalar psikolojik sağlamlık ile okul bağlılığı (Turgut, 2015), sosyal bağlılık (Başak, 2012; Mete, 2017), sosyal destek (Dayıoğlu, 2008; Esen-Aktay, 2010; Magno, 2008; Terzi, 2016; Turgut, 2015), arkadaş ve öğretmen sosyal desteği (Mete, 2017; Turan, 2014) arasında pozitif ilişkilerin olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Bulut (2016) ergenlerde arkadaş desteği ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif ilişki tespit ederken, Algünerhan (2017) ise 12-14 yaş ergenlerde yakın arkadaş sayısına göre psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu sonucunu elde etmiştir.

Araştırma sonuçları sosyal desteğin psikolojik sağlamlık açısından önemli bir koruyucu faktör olduğunu göstermesine karşın bazı koşullarda bireyler sosyal ilişkiler kurmakta ve dolayısıyla sosyal destek edinmekte zorluk yaşayabilmektedir. Bu koşullardan biri olarak ele alınabilecek sosyal dışlanma, bireyin grubun dışında tutulması ya da bireyle başka bireylerin ilişki kurmaması şeklinde tanımlanmaktadır (Leary, 2005). Dışlanmanın bireyler üzerindeki etkilerini inceleyen Williams (2001), "gereksinim-tehdit" modelini geliştirmiş ve bu modele göre sosyal dışlanmaya maruz kalmanın;

ait olma, olumlu benlik değerine sahip olma, kontrol ve anlamlı varoluş gibi temel gereksinimler açısından tehdit oluşturduğunu ortaya koyarak dışlanmanın tehdit ettiği ihtiyaca göre bireyin geliştireceği tepkinin farklılık gösterebileceğini bildirmiştir. Söz gelimi Twenge, Catanese ve Baumeister (2002) dışlanmanın ait olma ihtiyacını tehdit etmesi durumunda bireyin saldırgan davranışlara yöneldiğini belirtirken, Williams (2007) bireyin bu durumda antisosyal davranışlardan ziyade, sosyal bağlarını onarmaya çalışarak kendini tekrar kabul ettirmeye yöneleceği ya da kuracağı yeni ilişkilerde olumlu ve yapıcı sosyal davranışlara yöneleceğini belirtmiştir. Bu açıdan Kandemir (2011) de dışlanmanın olumlu sosyal davranışlara mı yoksa olumsuz davranışlara mı yol açacağını, bireysel ve ortamsal değişkenlerin düzenleyici etkilerine bağlı olduğunu belirtmektedir.

Alanyazında dışlanmaya maruz kalmanın bireyde meydana getirdiği etkilerle ilgili farklı araştırmalar da yer almaktadır. Baumeister, Twenge ve Nuss (2002) yaptıkları araştırmada dışlanmanın mantıklı ve dikkatli düşünme üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Twenge, Catanese ve Baumeister (2003) ise araştırmalarında, dışlanmanın zaman algısında bozulmaya yol açtığı bulgusuna ulaşmışlardır. Yapılan başka çalışmalarda dışlanma deneyimini yaşayan bireyler arasında alkol ve madde bağımlılığı, aşırı yeme, dikkatsiz otomobil kullanımı gibi davranışların daha yaygın olduğu ifade edilmiştir (Baumeister, 1997; Twenge ve diğerleri, 2002; Waldrip, 2007; Zhong ve Leonardelli, 2008). Araştırma sonuçlarına bakarak sosyal dışlanma deneyiminin bireyde algısal, duygusal ve davranışsal anlamda önemli etkiler meydana getirdiği ve başka bir açıdan da bireyin sosyal destekten mahrum kalmasıyla sonuçlandığı söylenebilir.

Sosyal dışlanma durumunda gerçek bir dışlanma deneyimine maruz kalma söz konusuysen bazı koşullarda ise birey gerçek bir dışlanmaya maruz kalmasa da başkalarının kendisini nasıl değerlendirdiği ile ilgili yüksek duyarlılığı ve olumsuz değerlendirilme korkusu nedeniyle sosyal ortamlardan uzak durabilmektedir. Bu durum ise alanyazında yer alan sosyal kaygı kavramına karşılık gelebilir. Nitekim Öztürk (2002) sosyal kaygıyı; bireyin başkalarının yanında küçük düşecek, sıkıntı ya da utanç duyacak bir davranışta bulunmaktan korkması, bu nedenle başkalarıyla iletişim kurmaktan veya herhangi bir eylemi başkalarının önünde yapmayı gerektiren durumlardan kaçınması şeklinde ifade etmiştir. Leary ve Kowalski, (1995) sosyal kaygının, bireyin içinde bulunduğu sosyal ortamlarda başkaları tarafından

nasıl algılandığı ve değerlendirildiğiyle aşırı ilgilenmesinden kaynaklandığını ve sadece başkaları tarafından izlenip değerlendirilirken değil bu durum ihtimal düzeyindeyken bile yaşanabildiğini belirtmektedir. Diğer taraftan sosyal kaygısı olan bireylerin eleştirilmeye ve olumsuz değerlendirilmeye karşı yüksek duyarlılık gösterdiği, benlik saygılarının düşük ve kendilerine güvenlerinin yetersiz olduğu, bundan dolayı kendi haklarını savunmada bile güçlük yaşadıkları bildirilmektedir (Eriş ve İkiz, 2013; Işık ve Taner, 2006). Öztürk (2004) ise bu bireyler için sosyal süreçlerin bu kadar tehditkâr ve huzursuz edici oluşunun onları başka insanlarla daha yüzeysel ve uzak ilişki kurmaya ittiğini, bu sayede kendilerini çok daha iyi ve güvende hissettiklerini, çünkü ileride yaşayabilecekleri reddedilme riskini ortadan kaldırmış olduklarını belirtmektedir.

Araştırmalar sosyal kaygının ergenlerde yaygın görüldüğünü, düşük ders başarısı, kilo alımı, olumsuz sosyal ilişkiler ve ebeveyn ile yakınlığın azalması davranışlarıyla ilişkili olduğunu (Mehtalia ve Vankar, 2004), öte taraftan sosyal kaygı düzeyi yüksek öğrencilerin, arkadaşları tarafından daha az kabul gördükleri, başkalarının ilgisini daha az çektikleri ve arkadaşları ile paylaşımlarının kısıtlı düzeyde olduğu bildirilmektedir (La Greca ve Lopez, 1998). İnternet kullanımı ile sosyal kaygı arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalarda ise sosyal kaygısı yüksek olan bireylerin problemli internet kullanımı (Zorbaz, 2013) ve internet bağımlılığı davranışları (Canoğulları, 2014) sergiledikleri görülmüştür. Xu, Schneier, Heimberg, Pirincisvalle, Liebowitz, Wang ve Blanco (2012) de araştırmalarında sosyal kaygının yaşam boyunca kadınlarda erkeklerden daha fazla görüldüğünü, kadınların sosyal kaygıyla baş etmek ve daha iyi hissetmek için ilaç tedavisine, erkeklerin ise alkol veya madde kullanımına yöneldiklerine dair bulgular elde etmişlerdir.

Risk ve koruyucu faktörlerin karşılıklı etkileşimiyle ortaya çıktığı ve dinamik bir süreç olduğu bildirilen psikolojik sağlamlıkta (Rutter, 1999), hangi unsurların risk, hangi unsurların koruyucu rol üstlendiği ve diğer taraftan hangi unsurların etkisiz olduğunun belirlenmesi önemli bir gerekliliktir (Arslan, 2015; Öz ve Yılmaz, 2009). Bu açıdan, bireylerin sosyalleşme süreçlerinde karşılaşabildiği dışlanma ve sosyal kaygı deneyimlerinin yıkıcı sonuçları (Baumeister, 1997; Canoğulları, 2014; La Greca ve Lopez, 1998; Mehtalia ve Vankar, 2004; Twenge ve diğerleri, 2002; Waldrip, 2007; Zhong ve Leonardelli, 2008; Zorbaz, 2013) ile akran ilişkilerinin ve sosyal kabulün

önem kazandığı ergenlik döneminin (Kulaksızoğlu, 2000 ve Steinberg, 2007) kendine özgü koşulları birlikte değerlendirildiğinde, belirtilen olgular arasındaki ilişkilerin bu yaş grubu açısından betimlenmesinin önemli olduğu söylenebilir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma nicel araştırma modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Karasar (2004)'e göre tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan yöntemlerdir. Yani araştırmaya konu olan olay, kişi veya nesne kendi şartları altında, olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır, bunları hiçbir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. İlişkisel tarama modeli ise tarama modelinin bir türü olup iki ya da daha çok değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve derecesini belirlemek için kullanılan modeldir. Bu araştırmada ilişkisel tarama modeli kapsamında ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeyleri sosyal kaygı, sosyal dışlanma, cinsiyet ve sınıf düzeyleri açısından incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2017-2018 eğitim öğretim yılında İstanbul'un Başakşehir (1 lise), Bayrampaşa (1 lise), Gaziosmanpaşa (1 lise) ve Sultangazi (4 ortaokul, 2 lise) ilçelerinden farklı nitelikteki devlet okullarının 7, 8, 9, 10 ve 11. sınıfına devam eden gönüllü 521 öğrenciden oluşmaktadır. Bu okulların 2'si Ortaokul, 2'si İmam Hatip Ortaokulu 2'si Anadolu Lisesi, 1'i İmam Hatip Lisesi ve 2'si Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olmak üzere toplam sayısı 9'dur. Katılımcıların 258'i (%49.5) kız, 263'ü (%50.5) erkek öğrenciden oluşmakta, 97'si (%18.62) 7. sınıfa, 116'sı (%22.26) 8. sınıfa, 108'i (%20.73) 9. sınıfa, 103'ü (%19.77) 10. sınıfa ve 97'si (%18.62) 11. sınıfa devam etmektedir.

Veri Toplama Araçları

Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (ÇGPSÖ-12): Liebenberg, Ungar ve Van de Vijver (2012) tarafından geliştirilen, Liebenberg, Ungar ve LeBlanc (2013) tarafından 12 maddelik kısa form çalışması yapılan ve Arslan (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılmıştır. Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (ÇGPSÖ-12) 12 maddeden oluşan, 5'li (1 = hiç uygun değil, 2 = çok az uygun, 3 = kısmen uygun, 4 = oldukça uygun, 5 = tamamen uygun) likert tipi ve tek boyutlu bir ölçme aracıdır. Ölçekte ters kodlanan maddeye yer verilmemiştir. Arslan (2015) tarafından Türkçe uyarlaması, ortaokul ve lisede öğrenim gören, yaşları 11 ile 16 arasında değişen bir örneklem üzerinde yapılmıştır. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, ölçeğin toplam varyansın % 51.28'ini açıklayan 12 maddelik tek faktörden meydana geldiğini göstermiştir. Güvenirlik çalışması kapsamında ölçeğe ilişkin iç tutarlılık katsayısı Cronbach alfa değeri .91 olarak hesaplanmıştır.

Ergenler İçin Sosyal Dışlanma Yaşantısı Ölçeği (SDYÖ): Gilman, Carter-Sowell, DeWall, Adams ve Carboni (2013) tarafından geliştirilen, Sertelin Mercan (2016) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Ergenler İçin Sosyal Dışlanma Yaşantısı Ölçeği (SDYÖ) toplam 11 maddeden oluşan, 5'li (1 = hiçbir zaman, 2 = nadiren, 3 = bazen, 4 = çoğunlukla, 5 = her zaman) likert tipi ve iki boyutlu (görmezden gelinme, dışlanma) bir ölçme aracıdır. Orijinal ölçekte toplam puan hesaplanmamıştır. Her iki alt boyut da tek başına kullanılabilir. Sertelin-Mercan (2016) tarafından uyarlaması 14-17 yaş aralığındaki ergenlerle yapılan ölçeğin açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın % 56.2'sini açıklayan iki faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Faktör analizi sonucunda faktör yüklerinin .83 ile .59 arasında sıralandığı görülmüştür. Ölçeğin iç tutarlılık Cronbach alfa katsayıları görmezden gelinme alt boyutu için .82, dışlanma alt boyutu için .83 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin test tekrar test güvenirlilik katsayıları görmezden gelinme alt boyutu için .65, dışlanma alt boyutu için .63 olarak hesaplanmıştır.

Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeği (ESKÖ): La Greca, Dandes, Wick, Shaw ve Stone (1988) tarafından geliştirilen, La Greca ve Stone (1993) tarafından revize edilen ve La Greca ve Lopez (1998) tarafından ergenlere uyarlaması

yapılan ölçeğin Türkçe uyarlaması ise Aydın ve Tekinsav Sütçü (2007) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin orijinalinde toplam madde sayısı 22'dir. Türkçe'ye uyarlanmasında ise toplam ölçek madde sayısı 18 olup, geriye kalan 4 madde ise "kitap okumayı severim", "spor yapmaktan hoşlanırım" gibi sosyal kaygı dışında kalan farklı konulardan seçilmiş dolgu maddeleri olduğundan bu maddelere Türkçe uyarlamada yer verilmemiştir. 5'li (1 = hiçbir zaman, 2 = nadiren, 3 = bazen, 4 = genellikle, 5 = her zaman) likert tipi ve üç boyutlu (olumsuz değerlendirilme korkusu, yeni sosyal durumlarda korku ve huzursuzluk, genel sosyal durumlarda korku ve huzursuzluk) bir ölçme aracıdır. Ölçekten hem toplam hem de alt boyutlara ilişkin puan elde edilebilmektedir. Uyarlaması Aydın ve Tekinsav Sütçü (2007) 12-15 yaş aralığındaki ilköğretim ikinci kademe (ortaokul) öğrencilerinde yapılan ölçeğinin 18 maddesine varımaks eksen döndürme yöntemine göre temel bileşenler faktör analizi uygulanmıştır. Yapısal faktör analizi sonucunda toplam varyansın %48'ini açıklayan 3 faktör bulunmuştur. Faktör yüklerinin .78 ile .40 arasında sıralandığı görülmüştür. Güvenirlik düzeyini belirlemek amacıyla ölçeğin tümü ve alt boyutları için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayıları ölçeğin tümü için 0,88, olumsuz değerlendirme korkusu için 0,83, genel sosyal durumlarda korku ve huzursuzluk için 0,68 ve yeni sosyal durumlarda korku ve huzursuzluk için 0,71 olarak hesaplanmıştır.

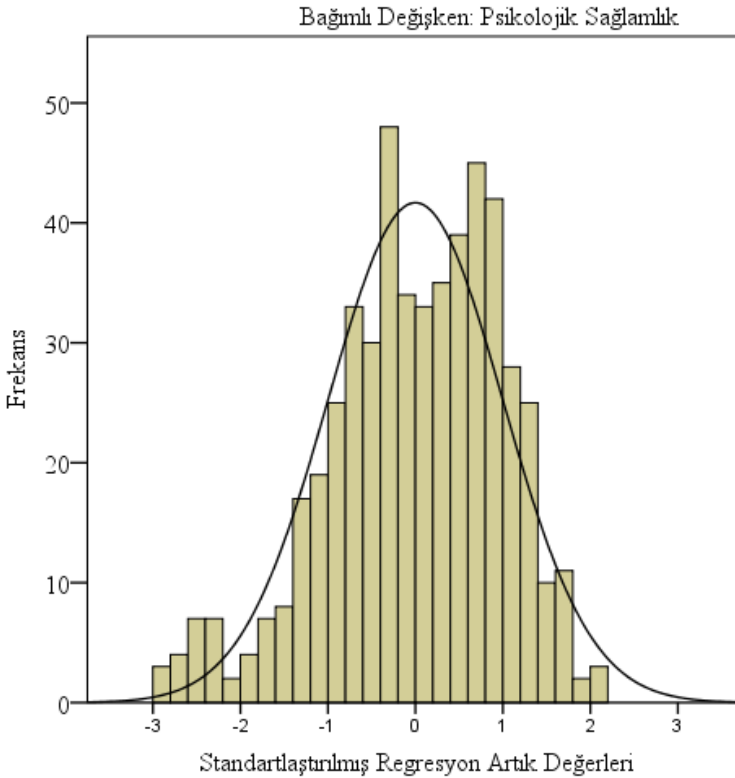
Veri Analizi

Araştırma verileri korelasyon analizi, regresyon analizi, t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Veri seti regresyon analizine alınmadan önce regresyon analizi sayıltıları açısından incelenmiştir. Verilerin regresyon analizi için uygun olup olmadığı Çokluk, Şekercioğlu ve Büyükoztürk (2012)'nin de belirttiği gibi veri setindeki çok değişkenli uç değerlerin Mahalanobis uzaklık değerleri hesaplanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Veri setindeki çok değişkenli uç değerlerin $p < .01$ anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmesiyle veri setinden 28 veri silinerek "normallik" ve "doğrusallık" sağlanmaya çalışılmıştır. Regresyon analizi öncesinde verilerin basıklık, çarpıklık değerleri ve normal dağılım grafiği incelenerek veri setinin normal dağılıma sahip olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı problemi olup olmadığı

da VIF (Varyans Artış Faktörleri Yöntemi) ile incelenerek bu değerlerin 10'dan küçük olduğu, Tabachnick ve Fidell (2007)'nin de belirttiği şartı sağladığı, yani bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı probleminin olmadığı anlaşılmıştır. Regresyon analizi sayıltılarına ilişkin sonuçlar Tablo 1 ve Şekil 1'de sunulmuştur. Regresyon analizi için gerekli şartları sağlayan veri setinin (N = 521) yapılacak analizlere uygun olduğuna karar verilmiştir. Araştırma problemlerinin her birine ilişkin bulgular sırasıyla ele alınacaktır.

Tablo 1. Regresyon Analizi Sayıltılarına İlişkin Sonuçlar

Değişkenler	Çarpıklık	Basıklık	VIF	CI
Psikolojik Sağlık	-.709	.226		1.000
Görmezden Gelinme	1.536	1.889	1.401	7.020
Dışlanma	.271	-.323	1.091	8.647
Sosyal Kaygı	.519	-.160	1.352	10.946

Şekil 1. Standardize Edilmiş Bağımlı Değişken Psikolojik Sağlık Normal Dağılım Grafiği.

Tablo 1 ve Şekil 1 incelendiğinde araştırmaya ilişkin verilerin çarpıklık değerlerinin $-0.71 / 1.54$ arasında, basıklık değerlerinin $-0.32 / 1.89$ arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 2 aralığında yer almasının normallikten aşırı sapmalar olmaması şeklinde yorumlandığı bildirilmektedir (George ve Mallery, 2010). Buna bakarak araştırma verilerimizin bu şartı sağladığı görülmektedir.

Bulgular

Ergenlerin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 2. Ergenlerin Çocuk Ve Ergen Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinden Aldığı Puanların Dağılımı

Ergenlerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyi	N	En Düşük Puan	En Yüksek Puan	\bar{x}	S	Yüzdeler (%)		
						%25	%50	%75
	521	30	60	49.53	6.32	46	50	54

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan ergenlerin Çocuk ve Ergen Psikolojik Sağlamlık Ölçeği’nden aldıkları puanların dağılımı incelendiğinde alınan en düşük puanın 30, en yüksek puanın ise 60 olduğu gözlenmiştir. Aritmetik ortalama 49.53, standart sapma ise 6.32 olarak hesaplanmıştır. Puanların dağılımı yüzdeler açısından incelendiğinde ise en yüksek puanları alan %25’lik grubun puanlarının, 54 ile 60 arasında, en düşük puanları alan %25’lik grubun puanlarının ise 30 ile 46 arasında değiştiği gözlenmektedir. Çocuk ve Ergen Psikolojik Sağlamlık Ölçeği’nden alınacak minimum puanın 12, maksimum puanın 60 olduğu dikkate alınır ise araştırmaya katılan ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin çoğunlukla yüksek olduğu söylenebilir.

Korelasyon Analizi

Ergenlerde psikolojik sağlamlık düzeyleri ile sosyal dışlanma ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 3’te sunulmuştur. İki değer arasındaki ilişkide, korelasyon katsayısının mutlak değeri olarak $.70 - 1.00$ arasında olması yüksek düzeyde; $.30 - .70$ arasında olması orta düzeyde; $.00 - .30$ arasında olması ise düşük düzeyde bir ilişki olduğunu gösterdiği olarak

kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2014). Araştırmada elde edilen veriler bu bağlamda yorumlanmıştır.

Tablo 3. Ergenlerin Psikolojik Sağlamlık Düzeyi ile Sosyal Dışlanma ve Sosyal Kaygı Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyon Analizi Sonucu

Değişkenler	1	2	3	4
Psikolojik Sağlamlık	1			
Görmezden Gelinme	-.361**	1		
Dışlanma	-.204**	.277**	1	
Sosyal Kaygı	-.278**	.505**	.208**	1
\bar{x}	49.53	6.91	17.17	38.82
SS	6.32	2.50	4.84	11.84

** $p < .01$, * $p < .05$

Tablo 3 incelendiğinde, ergenlerde psikolojik sağlamlık düzeyi ile sosyal dışlanmanın alt boyutları (görmezden gelinme, dışlanma) ve sosyal kaygı arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda psikolojik sağlamlık düzeyi ile, görmezden gelinme ($r = -.36$) arasında negatif orta düzeyde; psikolojik sağlamlık düzeyi ile dışlanma ($r = -.20$) ve sosyal kaygı ($r = -.28$) arasında ise negatif düşük düzeyde ve istatistiksel açıdan anlamlı ilişkilerin bulunduğu görülmüştür. Korelasyon analizi sonuçları da dikkate alınarak araştırmada sosyal dışlanma ve sosyal kaygının psikolojik sağlamlığı yordayıp yordamadığını belirlemek için regresyon analizi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2014). Yapılan analize ve elde edilen bulgulara ilişkin detaylar bir sonraki başlık altında sunulmuştur.

Regresyon Analizi

Ergenlerde sosyal dışlanma ve sosyal kaygının psikolojik sağlamlığı istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Ergenlerde Psikolojik Sağlamlık Değişkenini Sosyal Dışlanma Ve Sosyal Kaygının Yordama Düzeyine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken	Yordayıcı Değişken	B	SH	β	t	p	Korelasyon	
							Kısmi	Yarı Kısmi
	Sabit	59.075	1.168		50.564	.000		
Psikolojik Sağlamlık	Görmezden Gelinme	-.687	.121	-.272	-5.674	.000	-.242	-.230
	Dışlanma	-.136	.055	-.104	-2.458	.014	-.107	-.100
	Sosyal Kaygı	-.064	.025	-.119	-2.529	.012	-.111	-.102

$F_{(3,517)} = 30.993, p < .01$
 $R = .390; R^2 = .152; \text{Düzeltilmiş } R^2 = .148$

Tablo 4 incelendiğinde, görmezden gelinme ($\beta = -.27, p < .001$), dışlanma ($\beta = -.10, p < .05$), sosyal kaygı ($\beta = -.12, p < .05$) değişkenlerinin psikolojik sağlamlık değişkenini istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yordadığı gözlenmektedir. Elde edilen bu bulgu doğrultusunda görmezden gelinme, dışlanma ve sosyal kaygı değişkenlerinin yer aldığı bu regresyon modelinde psikolojik sağlamlık değişkeninin % 15'ini açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 4'te yer alan yordayıcı değişkenlerden psikolojik sağlamlık değişkenini yordayan değişkenlere ait yarı kısmi korelasyon değerleri incelendiğinde, araştırmada sınanan regresyon modelinde psikolojik sağlamlığın %5.29'unu görmezden gelinme, %1'ini dışlanma ve %1.04'ünü sosyal kaygının açıkladığı görülmektedir. Sonuç olarak bu regresyon modelinde psikolojik sağlamlığın %7.87'sinin görmezden gelinme, dışlanma ve sosyal kaygı değişkenlerinin çakışması sonucu açıklandığı bulgusuna ulaşılmaktadır.

T-Testi

Ergenlerde psikolojik sağlamlık düzeyinin cinsiyet açısından anlamlı biçimde farklılaşp farklılaşmadığı bağımsız örneklem t testi ile incelenmiş ve elde edilen bulgu Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Psikolojik Sağlamlığın Cinsiyete Göre İncelenmesine İlişkin T Testi Sonucu

	Levene Testi			T-Testi					
	F	p	t	SS	p	Ortalama Fark	SH	95% Güven Aralığı	
								Düşük	Yüksek
Psikolojik Sağlamlık	.319	.572	-1.029	519	.304	-.56958	.55379	-1.65752	.351836

Tablo 5'te sunulan t testi sonucunda, ergenlerde psikolojik sağlamlık düzeyinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p > .05$) görülmüştür. (Erkek $\bar{x} = 49.24$, $SS = 6,26$; Kız $\bar{x} = 49.81$, $SS = 6,37$).

Tek Yönlü Varyans Analizi

Araştırmanın örneklemini oluşturan ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeyinin sınıf düzeyleri açısından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla, varyansların homojenliği Levene testi ile incelenerek ($F_{(4, 516)} = .20$, $p > .05$) tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Araştırmaya katılan ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeyine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 6'da, tek yönlü varyans analizi sonucunda elde edilen bulgular ise Tablo 7 ve Şekil 2'de sunulmuştur.

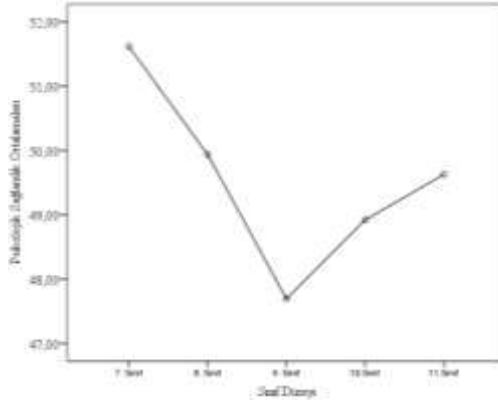
Tablo 6. Ergenlerin Sınıf Düzeyine Göre Psikolojik Sağlamlık Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

Psikolojik Sağlamlık	N	\bar{x}	SS	En Düşük	En Yüksek
7. Sınıf	97	51.6186	5.89039	31.00	60.00
8. Sınıf	116	49.9397	6.59419	30.00	59.00
9. Sınıf	108	47.6944	6.44235	30.00	60.00
10.Sınıf	103	48.9223	6.03209	34.00	60.00
11.sınıf	97	49.6289	5.98839	34.00	60.00
Total	521	49.5278	6.32027	30.00	60.00

Tablo 6'da yer alan aritmetik ortalamalar incelendiğinde 7. sınıfa devam eden ergenlerin ($\bar{x} = 51.62$), 8. sınıfa devam eden ergenlerin ($\bar{x} = 49.94$), 9. sınıfa devam eden ergenlerin ($\bar{x} = 47.69$), 10. sınıfa devam eden ergenlerin ($\bar{x} = 48.92$) ve 11.sınıfa devam eden ergenlerin ($\bar{x} = 49.63$), olduğu görülmektedir. Sınıf düzeyi açısından karşılaştırıldığında 7.sınıfa devam eden ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeyinin en yüksek olduğu, 9.sınıfa devam eden ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin en düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 7. Ergenlerin Sınıf Düzeyine Göre Psikolojik Sağlamlık Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Levene testi	p	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
.204	.936	Gruplar arası	845.448	4	211.362	5.473	.000
		Grup içi	19926.399	516	38.617		
		Toplam	20771.846	520			

Şekil 2. Ergenlerde Sınıf Düzeyine Göre Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri.

Tablo 7 ve Şekil 2 incelendiğinde, ergenlerde psikolojik sağlamlık düzeyinin sınıf düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($F_{(4, 516)} = 5.473, p < .001$). Tek yönlü varyans analizi sonucunda bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğu Scheffe testi ile incelenmiş ve ulaşılan sonuçlar Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Ergenlerin Sınıf Düzeyine Göre Psikolojik Sağlamlık Puanlarına İlişkin Scheffe Testi Sonuçları

(I) Sınıf Düzeyi	(J) Sınıf Düzey	Ortalama Fark (I-J)	Standart Hata	p	95% Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
7. Sınıf	8. sınıf	1.67890	.85500	.427	-.9642	4.3221
	9. Sınıf	3.92411*	.86930	.000	1.2368	6.6115
	10.Sınıf	2.69623	.87923	.053	-.0218	5.4143
	11.sınıf	1.98969	.89232	.292	-.7688	4.7482
8. sınıf	7. Sınıf	-1.67890	.85500	.427	-4.3221	.9642
	9. Sınıf	2.24521	.83095	.123	-.3236	4.8140
	10.Sınıf	1.01733	.84133	.833	-1.5836	3.6182
	11.sınıf	.31079	.85500	.998	-2.3324	2.9539
9. Sınıf	7. Sınıf	-3.92411*	.86930	.000	-6.6115	-1.2368
	8. sınıf	-2.24521	.83095	.123	-4.8140	.3236
	10.Sınıf	-1.22789	.85586	.725	-3.8737	1.4179
	11.sınıf	-1.93442	.86930	.294	-4.6218	.7529
10.Sınıf	7. Sınıf	-2.69623	.87923	.053	-5.4143	.0218
	8. sınıf	-1.01733	.84133	.833	-3.6182	1.5836
	9. Sınıf	1.22789	.85586	.725	-1.4179	3.8737
	11.sınıf	-.70654	.87923	.958	-3.4246	2.0115
11.sınıf	7. Sınıf	-1.98969	.89232	.292	-4.7482	.7688
	8. sınıf	-.31079	.85500	.998	-2.9539	2.3324
	9. Sınıf	1.93442	.86930	.294	-.7529	4.6218
	10.Sınıf	.70654	.87923	.958	-2.0115	3.4246

* $p < 0.05$

Tablo 8 incelendiğinde, ergenlerde psikolojik sağlamlığın sınıf düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Tablo 6 ve Şekil 2 incelendiğinde psikolojik sağlamlık düzeyinin 7. sınıftan 9. sınıfa doğru düşüş gösterip 9. Sınıftan 11. sınıfa doğru tekrar yükseldiği görülmektedir. Ancak Tablo 8'e göre sadece 7. sınıfa devam eden ergenler ile 9. sınıfa devam eden ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu ($p < .001$) diğer gruplar arasındaki olası karşılaştırmalarda istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaşmanın olmadığı görülmüştür ($p > .05$).

Tartışma ve Sonuç

Araştırmaya katılan ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin çoğunlukla yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde psikolojik sağlamlık ile okul bağlılığı (Turgut, 2015), arkadaş ve öğretmen sosyal desteği (Metek, 2017; Turan, 2014) yakın arkadaş sayısı (Algünerhan, 2017) arasında pozitif anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir. Bu bulgulara bakılarak araştırma sonucunun alanyazın ile tutarlılık gösterdiği söylenebilir. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşam koşulları değerlendirildiğinde öğrenim içerisinde yer almaları sayesinde öğretmen, okul ve arkadaş sosyal desteğini alabilecek imkana sahip olmaları gibi koruyucu etkenlerin, ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinde de olumlu bir etki sağladığı söylenebilir. Öte yandan araştırmaya katılan ergenlerin yaşadıkları bölgeler farklılıklar içermekle birlikte genel olarak güvenlik, barınma, ulaşım ve sağlık hizmetlerinden yararlanabiliyor olmaları gibi olumlu çevresel ve sosyal unsurların da psikolojik sağlamlık düzeylerine olumlu bir yansıması olduğu sonucu çıkarılabilir.

Araştırmada sosyal dışlanmanın alt boyutlarından (görmezden gelinme, dışlanma) biri olan görmezden gelinme ile psikolojik sağlamlık arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Alanyazında görmezden gelinme durumunun "psikolojik dışlanma" kavramı ile ifade edildiği (Williams, 2007) fakat psikolojik sağlamlık ile görmezden gelinme ya da psikolojik dışlanma arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen bir araştırmanın yer almadığı da görülmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda psikolojik dışlanmanın bireyin anlamlı varoluş ihtiyacı (Williams ve Zadro, 2005) ve benlik değeri (Kandemir, 2011) açısından tehdit oluşturduğu bulgularının elde edildiği

görülmektedir. Benlik değeri ve anlamlı varoluş ile ilgili olduğu düşünülebilecek kavramlardan; benlik saygısı (Kidd ve Shahar 2008; Sarıkaya, 2015), özgüven (Benetti ve Kambouropoulos, 2006), öz-yeterlilik (Magno, 2008; Toplu, 2017) ve kendine yönelik olumlu tutum (Chung, 2008) ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif anlamlı ilişkiler bulunduğu görülmektedir. Öte yandan alanyazında yer alan diğer bulgulara göre ise psikolojik dışlanma bireyin kontrol ihtiyacını tehdit etmektedir (Kandemir, 2011; Williams ve Zadro, 2005). Alanyazında kontrol ihtiyacı ile ilgili olduğu düşünülebilecek kavramlardan; dışsal denetim odağı (Kararımak ve Siviş-Çetinkaya, 2016), çaresiz ve boyun eğici başa çıkma yaklaşımları (Alkan, 2014), kaçınan, ertele-yici ve panik karar verme stratejileri (Yıldız, 2015) ile psikolojik sağlamlık düzeyleri arasında ise negatif anlamlı ilişkiler tespit edildiği görülmektedir. Bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde alanyazındaki bulgularla araştırmadan elde edilen bulguların tutarlılık gösterdiğini savunmak mümkündür. Bu çerçevede anlamlı varoluş ihtiyacı, benlik değeri ve kontrol ihtiyacının psikolojik sağlamlık açısından da temel bir işlev gördüğü, görmezden gelinme (psikolojik dışlanma) nedeniyle bu ihtiyaçların tehlide uğramasının, psikolojik sağlamlığı da tehlide uğrattığı savunulabilir.

Araştırmada sosyal dışlanmanın alt boyutlarından (görmezden gelinme, dışlanma) bir diğeri olan dışlanma ile psikolojik sağlamlık arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Leary (2005) dışlanmanın, bireyin grubun dışında tutulması ya da bireyle başka bireylerin ilişki kurmaması durumuna karşılık gelerek ait olma ihtiyacı ve benlik değeri için tehdit oluşturduğunu bildirmektedir. Ayrıca dışlanmanın bir diğer sonucunun da bireyin sosyal destekten mahrum kalması olduğu söylenebilir. Alanyazında psikolojik sağlamlık ile dışlanma arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen bir araştırmadan yer almadığı da görülmektedir. Ait olma ihtiyacı ve sosyal destek ile ilgili olduğu düşünülebilecek kavramlarla ilgili araştırmalara bakıldığında; okul bağlılığı (Turgut, 2015), sosyal bağlılık (Başak, 2012; Mete, 2017); sosyal destek (Dayıoğlu, 2008; Esen-Aktay, 2010; Magno, 2008; Terzi, 2008; Turgut, 2015) ve arkadaş ile öğretmen sosyal desteği (Bulut, 2016; Mete, 2017; Turan, 2014) değişkenlerinin psikolojik sağlamlık ile pozitif ilişkili olduğu görülmektedir. Diğer taraftan yalnızlık ile psikolojik sağlamlık arasında da negatif güçlü ve anlamlı ilişki tespit edildiği görülmektedir (Altundağ, 2013; Güloğlu ve Kararımak, 2010). Bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde alanyazındaki bulgularla araştırmadan elde edilen bulguların

tutarlılık gösterdiğini savunmak mümkündür. Bu çerçevede, ait olma ihtiyacı, benlik değeri ve sosyal desteğin bireyin psikolojik sağlamlığı için de temel bir işlev gördüğü, dolayısıyla dışlanma nedeniyle bu ihtiyaçların tehdede uğramasının, psikolojik sağlamlığın da tehdede uğraması anlamına geldiği sonucu çıkarılabilir.

Araştırmada ergenlerde sosyal kaygı ile psikolojik sağlamlık arasında düşük düzeyde ve negatif ilişki bulunmuştur. Alanyazında ergen yaş grubunda psikolojik sağlamlık ile sosyal kaygıyı inceleyen bir araştırmanın yer almadığı görülmektedir. Konusu itibarıyla bu araştırmaya en yakın çalışma olan Atarbay (2017)'nin üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada sosyal kaygı ile psikolojik sağlamlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmediği görülmektedir. Diğer taraftan alanyazında psikolojik sağlamlık ile pozitif ilişkisi bulunan benlik saygısıyla (Kidd ve Shahr, 2008; Sarıkaya, 2015) sosyal kaygı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar da görülmektedir. Eriş ve İkiz (2013) ergenler üzerinde yaptıkları araştırmada benlik saygısı ile sosyal kaygı arasında negatif bir ilişki tespit etmişlerdir yani benlik saygısı artarken sosyal kaygı düzeyinin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir çalışmada Çankaya (2007) benzer şekilde benlik saygısı yüksek olan lise öğrencilerinin düşük sosyal kaygı düzeyine sahip olduklarını tespit etmiştir. Bu bulgulara bakarak araştırma sonuçlarının alanyazın ile tutarlılık gösterdiği savunulabilir. Sosyal kaygı ile psikolojik sağlamlığın yetişkin ve ergen yaş gruplarında farklı ilişkiler göstermesinin olası nedenlerinden biri ergenlik döneminin kendine özgü koşulları olabilir. Ergen bireyin biyopsikososyal anlamda (fiziksel gelişim, beden imajı ve kimlik gelişimi gibi) çok yönlü değişimlere uyum sağlamak durumunda oluşu nedeniyle yetişkin bireylere oranla daha fazla stres faktörü ile aynı anda başa çıkmaya çalıştığı söylenebilir. Bu çerçevede ergen bireyin mevcut koruyucu kaynaklarının söz konusu çok yönlü stres ve kaygıyı tolere etmede yetersiz kaldığı, bu nedenle de sosyal kaygının yetişkinlere göre ergenlerin psikolojik sağlamlığında daha belirleyici bir rol oynadığı savunulabilir. Bu çerçevede, psikolojik sağlamlık ile pozitif ilişkisi bulunan benlik saygısının (Kidd ve Shahr, 2008; Sarıkaya, 2015), sosyal kaygı nedeniyle düşüş göstermesinin (Eriş ve İkiz, 2013; Çankaya, 2007), psikolojik sağlamlık düzeyinde de düşüşü beraberinde getirdiği savunulabilir.

Araştırmada sosyal dışlanmanın her iki alt boyutu (görmezden gelinme, dışlanma) ile sosyal kaygı değişkenlerinden her birinin psikolojik sağlamlı-

ğın anlamlı birer yordayıcıları olduğu ve sosyal dışlanma ile sosyal kaygıyı aynı anda yaşayan ergenin psikolojik sağlamlık düzeyinin daha büyük oranda olumsuz etkilendiği bulgusu elde edilmiştir. Alanyazında psikolojik sağlamlık açısından; özgüven ve yüksek özsaygı gibi kişinin sahip olduğu kişisel kaynaklar ile kendisine dair olumlu tutumları, bireysel düzeyde koruyucu nitelik taşıırken, bu kaynakların yetersizliği bireysel risk unsurları kapsamında ele alınmaktadır (Eminağaoğlu, 2006; Masten, 1994; Romano ve Hage, 2000). Benzer şekilde sosyal destek psikolojik sağlamlık açısından koruyucu nitelikteyken (Dayıoğlu, 2008; Esen-Aktay, 2010; Magno, 2008; Mete, 2017; Terzi, 2008; Turan, 2014; Turgut, 2015; Turgut, 2018) yalnızlık, risk niteliği taşıyan bir faktördür (Altundağ, 2013; Güloğlu ve Kararımak, 2010). Yine alanyazında sosyal dışlanmanın birey için benlik değeri, anlamlı varoluş ve kontrol ihtiyaçları açısından tehdit oluşturduğu (Kandemir, 2011; Aydın, Şahin, Güzel, Abayhan, Kaya ve Ceylan, 2013; Yılmaz-Anatca, 2010), sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyin fiziksel ve sosyal uyarıcılarla ilgili algılarının bozulabildiği (Zhong ve Leonardelli, 2008) ve dışlanmanın sonucunda bireyin yıkıcı davranışlara yönelebildiği (Twenge ve diğerleri 2002; Williams, 2007) bulguları yer almaktadır. Öte yandan sosyal kaygı yaşayan bireylerin ise diğer insanlarla ve ailesiyle yetersiz etkileşim ve sınırlı bir paylaşım içinde olduklarına (La Greca ve Lopez, 1998; Mehtalia ve Vankar, 2004), sosyal kaygı nedeniyle kendisine ve çevresine karşı olumsuz ve yıkıcı davranışlar sergileyebildiğine (Canoğulları, 2014; Xu ve diğerleri, 2012; Zorbaz, 2013) ilişkin bulgular yer almaktadır. Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde araştırma sonuçlarının alanyazın ile tutarlılık gösterdiği savunulabilir. Bu çerçevede sosyal kaygı yaşayan bireyin sosyal ortamlarda bulunma konusunda hissettiği gerginliğe bir de sosyal dışlanma durumunun eklenmesiyle bireyin daha da çaresiz ve yalnız hale geldiği, tüm bu süreçten psikolojik sağlamlığının da daha yüksek düzeyde olumsuz etkilendiği savunulabilir.

Araştırmada ergenlerde psikolojik sağlamlığın cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılıklar göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazındaki ilgili araştırmalara bakıldığında, Özcan (2005)'in lise öğrencilerinde, Açırgan (2017)'nin üniversite öğrencilerinde, Sezgin (2012)'nin ise ilköğretim okulu öğretmenlerinde psikolojik sağlamlık düzeylerinin cinsiyet açısından anlamlı farklılık göstermediği sonucunu elde ettikleri görülmektedir. Benzer şekilde Akça (2012) ve Aydoğdu (2013) ve Doğruer (2019) da araştırmala-

rında psikolojik sağlamlık düzeyinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşmışlardır. Bu açıdan araştırma bulgularının alanyazındaki bulgularla tutarlılık gösterdiği söylenebilir. Diğer taraftan alanyazında cinsiyet değişkeni açısından psikolojik sağlamlık düzeylerinin anlamlı farklılıklar gösterdiği araştırmalar da görülmektedir. Örneğin Kumpfer (1999) risk altındaki kız çocuklarının; Oktan (2008) üniversite sınavına hazırlanan kız ergenlerin, Onat (2010) ise liseye devam eden kız öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Buna karşılık Dayıoğlu (2008) üniversite giriş sınavına hazırlanan erkek öğrencilerin, Bulut (2016) erkek ergenlerin, Açıköz (2016) ve Atarbay (2017) ise üniversiteye devam eden erkek öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin kızlardan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Alanyazındaki araştırma bulguları birlikte düşünüldüğünde cinsiyet değişkeninin psikolojik sağlamlık açısından bazen koruyucu, bazen risk işlevi görebilirken çoğunlukla nötr bir etken olduğu söylenebilir. Bu durumun nedenlerinden biri toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımlarının yaygınlaşması olabilir. Bu çerçevede ailelerin ve toplumun, fertlerine karşı cinsiyet ayrımı gözetmeksizin sergilediği yetiştirme tutumu ve destekleyici yaklaşımları sayesinde bireylerin de kendi cinsiyet kimlikleri açısından herhangi bir dezavantaj algısına kapılmadığı, böylece benzer psikolojik sağlamlık özellikleri gösterdikleri savunulabilir.

Araştırmada 7, 8, 9, 10 ve 11. sınıfa devam eden ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeyinin 7. sınıftan 9. sınıfa doğru düşüş gösterip 9. sınıftan 11. sınıfa doğru tekrar yükseldiği fakat yalnızca 7. sınıf öğrencilerinin 9. sınıf öğrencilerinden anlamlı düzeyde yüksek psikolojik sağlamlığa sahip olduğu tespit edilmiştir. Alanyazında psikolojik sağlamlığın sınıf düzeyi açısından incelendiği bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Yaş değişkeni açısından psikolojik sağlamlığı inceleyen bazı araştırmalarda ise; yetişkin örnekleminde farklı yaş gruplarına göre psikolojik sağlamlığın anlamlı farklılıklar göstermediği sonucuna ulaşılmıştır (Kahvecioğlu 2016; Küçükatlıdil 2016). Yetişkinlerde yapılan başka bir araştırmada ise bireylerin yaşlarındaki artışın psikolojik sağlamlık düzeylerinde de artışı beraberinde getirdiği bildirilmiştir (Süzen, 2015). Bu araştırmadan elde edilen bulgu ergen bireyin eğitim kademelerindeki geçişi sürecinde deneyimlediği durumlarla açıklanabilir. Eğitim sistemimizde 7. sınıf, ortaokul kademesinin üçüncü yılına karşılık gelirken 9. sınıf, lise kademesinin ilk yılına karşılık gelmektedir. 7.

sınıfa devam eden ergen 8. sınıfa geçtiğinde onu daha belirsiz bir geleceğin beklediği söylenebilir. 8. Sınıfın sonunda liseye geçiş için gireceği sınav geleceği ve kariyeri anlamında önemli dönüm noktalarından ilki sayılabilir. Bu sürecin sonunda 9. sınıfa geçerek liseye başlayan ergenin, eğitim kademeleri arasındaki bu geçişle okulu, arkadaşları, öğretmenleri ve sosyal çevresi belirgin bir değişikliğe uğramakta, bunun karşısında ergen alışageldiği tanıdık ve görece korunaklı ortamından çıkıp artık yeni, farklı akran ve yetişkinlerin olduğu, ayrıca akademik ve davranışsal anlamda (ders sayısı ve çeşidinin artması, sınıf geçme, devam ve disiplin yönetmeliklerine muhatap olması gibi) daha fazla sorumluluk yüklendiği bir eğitim kademesine geçmektedir. Bu çerçevede ergen bireyin 7. sınıftan 9. sınıfa geçiş sürecinde bir yandan her biri yeni uyum davranışını gerekli kılan bu çok yönlü değişimlerle başa çıkmak durumunda kalması, diğer yandan mevcut sosyal destek ve istikrar unsurlarının kesintiye uğraması nedeniyle psikolojik sağlamlık düzeyinin düşüş gösterdiği savunulabilir.

Öneriler

- Çalışma kapsamında elde edilen bulgulara göre ergen örnekleminde psikolojik sağlamlığın risk faktörleri arasında sosyal kaygı ve sosyal dışlanma değişkenlerine de yer verilebilir.
- Araştırma sonuçları doğrultusunda sosyal kaygı ve sosyal dışlanmayı azaltmaya yönelik önlemlerin, psikolojik sağlamlığın artırılmasına da katkı sağlayacağı söylenebilir. Bu anlamda okul PDR planlarında sosyal kaygı ve sosyal dışlanmanın sağaltımına yönelik çalışmalara ve eğitim programlarına yer verilebilir.
- Sosyal destek bağlamında öğretmenlerin ve ailelerin farkındalığını artırmaya yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Özellikle liseye yeni başlayan öğrencilerin psikolojik sağlamlık açısından kırılgan bir dönemde oldukları dikkate alınarak adaptasyonlarına katkı sağlayacak uyum ve başa çıkma becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim programları hazırlanabilir.
- Araştırma farklı demografik özelliklere sahip çalışma gruplarında tekrarlanarak elde edilen sonuçların tutarlılığı karşılatırılabilir.
- Alanyazında psikolojik sağlamlık ile ilgili deneysel çalışmaların az sayıda olduğu görülmektedir. Çeşitli gruplarda psikolojik sağlamlığı geliş-

tirmeye yönelik programların oluşturulup etkililiği kanıtlananların yaygınlaştırılması, koruyucu ruh sağlığı hizmetlerine katkı sağlayabilir. Bu kavramla ilgili çalışma yapacak araştırmacıların bu ihtiyacı dikkate almaları yararlı olacaktır.

- Travma ve yoğun stres sonrasında yaşanan olumsuzlukların giderilmesinin daha zor ve maliyetli olduğu dikkate alınarak Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği ile okul çağında psikolojik sağlamlığın geliştirilmesine yönelik yaş gruplarına uygun beceri programları geliştirilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

Investigation of Resilience in Adolescents with Regards to Ostracism, Social Anxiety Gender and Grade Level

Yakup Işık - Eyüp Çelik
Sakarya University

Resilience is among the frequently researched variable in recent years. Defining as a process of adapting well in the face of significant stress sources, such as difficulty, trauma, tragedy, threat, family and relationship stressors, workplace and financial problems (APA, 2019; Newman, 2005), resilience concept's scope and dimensions are pointed out along with its importance for preventive mental health by the researches (Carr, 2013; Eryılmaz, 2013; Gable and Haidt, 2005; Masten and Coatsworth, 1995; Öz and Yılmaz, 2009). Just as resilience has a remarkable role in the protection of mental health, determination of risk and protective factors also play an important role in the development of resilience (Arslan, 2015; Öz and Yılmaz, 2009).

The destructive consequences of ostracism and social anxiety experiences that individuals may encounter in the socialization processes have been revealed through various studies (Baumeister, 1997; Canoğulları, 2014; La Greca and Lopez, 1998; Mehtalia and Vankar, 2004; Twenge et al., 2002; Waldrip, 2007; Zhong and Leonardelli, 2008; Zorbaz, 2013). In this regard, when unique conditions of adolescence during which peer relationships and social acceptance gain importance (Kulaksızoğlu, 2000; and Steinberg, 2007) and concepts of ostracism and social anxiety are evaluated jointly, relationships between the above mentioned phenomena need to be described in terms of age group. Analyzing the relevant literature, it has been observed that the resilience level of adolescents in different age groups who continue both secondary and high school education has not been investigated in terms of ostracism, social anxiety, gender, and grade level variables. For this reason, this research investigates adolescents' resilience level with regards to ostracism, social anxiety, gender, and grade level

In this research, adolescents' resilience levels have been investigated in terms of social anxiety, ostracism, gender and grade levels within the scope of relational screening model.

The study group is comprised of 521 volunteer students attending the 7th, 8th, 9th, 10th and 11th grades of different public schools in Istanbul's Başakşehir (1 high school), Bayrampaşa (1 high school), Gaziosmanpaşa (1 high school) and Sultangazi (4 secondary schools, 2 high schools) districts in 2017-2018 academic year.

In this research, data on the adolescents' resilience levels have been obtained through Child and Youth Resilience Measure, data on the social exclusion level have been obtained through the Ostracism Experience Scale For Adolescents and data on the social anxiety level have been obtained through Social Anxiety Scale For Adolescents

As a result of the correlation analysis conducted to determine the relationships between the variables of the research, it has been discovered that – in adolescents- along with statistically significant relationships, there is a moderate negative relationship between resilience and being ignored ($r = -.36$), a low negative correlation between resilience and being excluded ($r = -.20$) and social anxiety ($r = -.28$). Regression analysis has demonstrated that there is a statistically significant relationship between resilience variable and being ignored ($\beta = -.27, p < .001$), being excluded ($\beta = -.10, p < .05$) and social anxiety ($\beta = -.12, p < .05$) variables. T-test results demonstrate that the level of resilience in terms of gender among adolescents was not significantly different ($p > .05$) (Male = 49.24, SS = 6,26; Female = 49.81, SS = 6,37). As a result of a one-way ANOVA, it has been observed that the level of resilience in adolescents differs significantly in sense of grade level ($F_{(4, 516)} = 5.473, p < .001$). Scheffe test results show that resilience level decreases from 7th grade towards 9th grade and increases again from 9th grade to 11th grade. However, it was determined that only the difference between 7th-grade adolescents and 9th-grade adolescents' resilience levels was statistically significant ($p < .001$).

This research resulted in the fact that both sub-dimensions of ostracism (being ignored, being excluded) and social anxiety are significant predictors of resilience and the resilience level of the adolescents who experience social exclusion and social anxiety at the same time is affected more negatively. In the relevant literature, in sense of resilience, whereas personal resources like

self-confidence, high self-esteem and positive attitude towards oneself are of individually protective qualities, the insufficiency of these resources are approached within the scope of individual risk factors (Eminağaoğlu, 2006; Masten, 1994; Romano and Hage, 2000). Likewise, while social support is a protective quality in sense of resilience (Dayıoğlu, 2008; Esen-Aktay, 2010; Magno, 2008; Mete, 2017; Terzi, 2008; Turan, 2014; Turgut, 2015; Turgut, 2018), loneliness is a risk factor (Altundağ, 2013; Güloğlu and Kararmak, 2010). Moreover, relevant literature demonstrates that ostracism poses a threat to the individual in terms of fundamental needs for self-esteem, meaningful existence, and control (Kandemir, 2011; Aydın, Şahin, Güzel, Abayhan, Kaya, and Ceylan, 2013; Yılmaz-Anatca, 2010), that perceptions of the individual -exposed to social exclusion- about physical and social stimuli may be impaired (Zhong and Leonardelli, 2008) and that individual could be inclined to destructive behaviors as a result of ostracism (Twenge et al., 2002; Williams, 2007). On the other hand, other findings reveal that individuals with social anxiety have insufficient interaction and limited sharing with other people and their families (La Greca and Lopez, 1998; Mehtalia and Vankar, 2004) and they may exhibit negative and destructive behaviors towards both themselves and their environment due to social anxiety (Canoğulları, 2014; Xu et al., 2012; Zorbaz, 2013). Evaluating these findings in the literature and this research's findings altogether, it could be argued that research findings are consistent with the literature. In this context, it could be maintained that the individual experiencing social anxiety becomes even more helpless and lonely due to ostracism and the tension that s/he feels in social environments and thus, resilience is also adversely affected by this whole process.

In the research, it has been concluded that resilience in adolescents does not show significant differences in terms of gender. Looking at the relevant studies, it is observed that there has not been a significant difference in terms of gender in Özcan's (2005) high school students, Ağırkan's (2017) university students and Sezgin's (2012) primary school teachers. From this standpoint, it could be argued that research findings are consistent with other findings in the relevant literature. On the other hand, there are also other studies showing that resilience levels differ significantly in terms of gender variables (Kumpfer, 1999; Oktan, 2008; Onat, 2010). Taking these findings into consideration altogether, it could be argued that while gender

variable sometimes can be a protective factor or sometimes a risk factor in terms of resilience, it is generally a neutral factor. One of the reasons for this situation could be the spreading of social gender equality approaches. In this regard, it could be maintained that thanks to the raising attitudes and supportive approaches displayed by families and society regardless of gender discrimination, individuals do not have any disadvantage perception in terms of their gender identity and thus, they display similar resilience characteristics.

In the research, it has been determined that the resilience level of 7th, 8th, 9th, 10th, and 11th-grade adolescents decreased from the 7th grade to the 9th grade and increased again from 9th grade to the 11th grade, however, only 7th-grade students had a significantly higher psychological resilience than 9th-grade students. In the literature, a study in which psychological resilience was examined in terms of grade-level could not be found. In some studies investigating the psychological resilience in terms of age variable, it has been concluded that psychological resilience does not show significant differences in accordance with different age groups in the adult sample (Kahvecioğlu 2016; Küçüktahtlıdil 2016). In another study focused on adults, it has been reported that the increase in age also brings about an increase in the level of psychological resilience (Süzen, 2015). This finding could be explained by the situations experienced by the adolescent during his/her transition in educational levels. In our education system, 7th grade corresponds to the third year of secondary school and 9th grade corresponds to the first year of high school. The exam organized at the end of 8th grade as a transition to high school can be considered as the first turning point in terms of adolescent's future and career. At the end of this process, with this transition between educational levels, the school, friends, teachers and social environment of the adolescents who started high school –namely 9th grade–change significantly. In this case, adolescents move out of the familiar and relatively safeguarded environment they are accustomed to, and move to an educational level at which there are new, different peers and adults, and also more responsibility in academic and behavioral sense (increase in the number and variety of courses, passing class, being the object of attendance and discipline regulations, etc.) In this regard, it could be argued that as the adolescent passes from 7th grade towards 9th grade, his/her resilience level decreases since s/he has to cope with these changes –each of which requires

a new type of adaptive behavior- and existing social support and stability are interrupted.

Kaynakça / References

- Açıkgöz, M. (2016). *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ile mizah tarzları ve mutluluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi* Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 443054)
- Ağırkan, M. (2017). *Üniversite öğrencilerinin değer yönelimleri ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişki*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 466119)
- Akça, Z. K. (2012). *Genç yetişkinlikte algılanan anne-baba tutumlarının, kendini toparlama gücü ve benlik saygısı arasındaki ilişki*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 314111)
- Algünerhan, R. G. (2017). *12-14 yaşındaki ergenlerde algılanan ana baba tutumları benlik algısı ve psikolojik sağlamlık*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 458551)
- Alkan, E. (2014). *Farklı cinsel yönelime sahip bireylerin yaşam doyumu, stresle başa çıkma stratejileri ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 370315)
- Altundağ, Y. (2013). *Anne-babası boşanmış ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde yordayıcı değişkenler olarak yaşam doyumu ve yalnızlık*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 357721)
- APA. (2019). *The road to resilience*. <https://www.apa.org/helpcenter/road-resilience.aspx> Adresinden 03 Şubat 2019 tarihinde erişildi.
- Arslan, G. (2015). *Çocuk ve genç psikolojik sağlamlık ölçeği'nin (ÇGPSÖ) psikometrik özellikleri: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması*. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(1), 1-12. doi:10.12984/eed.23397
- ASPB. (2014). *Türkiye ergen profili araştırması*. TEPA 2013 (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü). Ankara: Uzer Matbaacılık.
- Atarbay, S. (2017). *Farklı bölümlerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı düzeylerinin psikolojik dayanıklılıklarına etkisi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 451985)

- Aydın, A. ve Sütçü, S. T. (2007). Ergenler için sosyal kaygı ölçeği'nin (ESKÖ) geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14(2), 79-89. Erişim adresi: http://apbs.mersin.edu.tr/files/arzu.aydin/Publications_007.pdf
- Aydın, B. (2010). *Üniversite öğrencilerinin duygusal zeka ve umut düzeyleri ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 270930)
- Aydın, O., Şahin, D., Güzel, H. Y., Abayhan, Y., Kaya, A. G. ve Ceylan, S. (2013). Ait olma ihtiyacının ve haberdar olmanın psikolojik dışlanmaya gösterilen tepkiler üzerindeki etkileri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 28(72), 21-31. Erişim adresi: <http://www.turkpsikolojiyazilari.com/PDF/TPD/72/02.pdf>
- Aydoğdu, T. (2013). *Bağlanma stilleri, başa çıkma stratejileri ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 333557)
- Başak, E. B. (2012). *Düşük gelirli ailelerden gelen üniversite öğrencilerinin öz duyarlık, sosyal bağlılık ve iyimserlik ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkiler*. Doktora tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 312585)
- Batan, S. N. ve Ayten, A. (2015). Dini başa çıkma, psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumu ilişkisi üzerine bir araştırma. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15(3), 67-92. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edoandAN=114472688&lang=tr&site=eds-live&scope=site&authtype=ip,uid> adresinden erişilmiştir.
- Baumeister, R. F. (1997). Esteem threat, self-regulatory breakdown, and emotional distress as factors in self-defeating behavior. *Review of General Psychology*, 1(2), 145. doi:10.1037/1089-2680.1.2.145
- Baumeister, R. F., Twenge, J. M. ve Nuss, C. K. (2002). Effects of social exclusion on cognitive processes: anticipated aloneness reduces intelligent thought. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(4), 817. doi:10.1037/0022-3514.83.4.817
- Bulut, B. (2016). *Ergenlerin anksiyete, sosyal destek ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 433837)
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı (Genişletilmiş 21. Baskı)*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Canoğulları, Ö. (2014). *İnternet bağımlılık düzeyleri farklı ergenlerin cinsiyetlerine göre psikolojik ihtiyaçları, sosyal kaygıları ve anne baba tutum algılarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 370878)
- Carr, A. (2013). *Positive psychology: The science of happiness and human strengths*. New York: Routledge.
- Chung, H. (2008). *Resiliency and character strengths among college students*. Doktora tezi. ProQuest Dissertations and Theses Global veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 89249786)
- Çankaya, B. (2007). *Lise I. ve II. sınıf öğrencilerinin algılanan benlik saygısının bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 207127)
- Çokluk, O., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çuhadaroğlu, F. Ç., Canat, S., Kılıç, E. Şenol, S., Rugancı, N., Öncü, ... Avcı, A. (2004). *Ergen ve ruhsal sorunları: Durum saptama çalışması*. Ankara: Tübitak Matbaası.
- Dayıoğlu, B. (2008). *Resilience in university entrance examination applicants: The role of learned resourcefulness, perceived social support, and gender*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 227695)
- Dereboy, İ. F. (1993). *Kimlik bocalaması, anlamak, tanımak, ele almak*. Malatya: Özmert Ofset.
- Doğruer, N. (2019). *Çocukluk çağı travma yaşantılarına sahip yetişkinlerde psikolojik dayanıklılık ve affetme*. Yüksek lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim adresi: <http://docs.neu.edu.tr/library/6716369680.pdf>
- Earvolino-Ramirez, M. (2007). Resilience: A concept analysis. *Nursing Forum*, 42(2), 73-82. doi:10.1111/j.1744-6198.2007.00070.x
- Eminağaoğlu, N. (2006). *Güç koşullarda yaşayan sokak çocuklarında dayanıklılık (sağlamlık)*. Doktora tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 205267)
- Erikson, E. H. (2014). *İnsanın 8 evresi*. (Çev. G. Akkaya). İstanbul: Okuyan Us Yayın.
- Eriş, Y. ve İkiz, F. E. (2013). Ergenlerin benlik saygısı ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki ve kişisel değişkenlerin etkileri. *Turkish Studies*, 8(6), 179-193. doi:10.7827/TurkishStudies.4726

- Erol, N., Kılıç, C., Ulusoy, M., Keçeci, M. ve Şimsek, Z. (1998). *Türkiye ruh sağlığı profili raporu*. Ankara: Eksen Tanıtım Ltd Sti.
- Eryılmaz, A. (2013). Pozitif psikolojinin psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında gelişimsel ve önleyici hizmetler bağlamında kullanılması. *The Journal of Happiness and Well-Being*, 3(1), 1-22. Erişim adresi: <http://www.journalofhappiness.net/frontend/articles/pdf/v01i01/1.pdf>
- Esen-Aktay, T. (2010). *Risk altındaki ortaöğretim 9. ve 10. sınıf öğrencilerinin kendini toplarlama güçlerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi.YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 279580)
- Eskin, M. (2000). Ergen ruh sağlığı sorunları ve intihar davranışıyla ilişkileri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 3(4), 228-234. Erişim adresi: https://www.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_3_4_228_234.pdf
- Ferris, D. L., Brown, D. J., Berry, J. W. ve Lian, H. (2008). The development and validation of the Workplace Ostracism Scale. *Journal of Applied Psychology*, 93(6), 1348. Doi:10.1037/a0012743
- Gable, S. L. ve Haidt, J. (2005). What (and why) is positive psychology? *Review of General Psychology*, 9(2), 103-110. doi:10.1037/1089-2680.9.2.103
- Garnezy, N. (1987). Stress, competence, and development: Continuities in the study of schizophrenic adults, children vulnerable to psychopathology and the search for stress-resistant children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(2), 159-174. doi:10.1111/j.1939-0025.1987.tb03526.x
- George, D. ve Mallery, P. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple study guide and reference*. India: Pearson Education.
- Gilman, R., Carter-Sowell, A., DeWall, C. N., Adams, R. E. ve Carboni, I. (2013). Validation of the ostracism experience scale for adolescents. *Psychological Assessment*, 25(2), 319. doi:10.1037/a0030913
- Güloğlu, B. ve Kararımak, Ö. (2010). Üniversite öğrencilerinde yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık. *Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 73-88. Erişim adresi: <https://pegem.net/dosyalar/dokuman/138236-20131221131630-4.pdf>
- Haase, J. E. (2004). The adolescent resilience model as a guide to interventions. *Journal of Pediatric Oncology Nursing*, 21(5), 289-299. doi:10.1177/1043454204267922
- Işık E. ve Taner Y. I. (2006). *Çocuk, ergen ve yetişkinlerde anksiyete bozuklukları*. İstanbul: Asimetrik Paralel Yayınevi.

- Kahvecioğlu, K. (2016). *Özel yetenekli çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik sağlamlıklarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 432645)
- Kandemir, K. B. (2011). *Psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilmenin tehdit edilen ihtiyaçlar ve dışlanma tepkileri üzerindeki etkileri*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 308395)
- Kararımak, Ö. ve Çetinkaya, R. S. (2016). Benlik saygısının ve denetim odağının psikolojik sağlamlık üzerine etkisi: Duyguların aracı rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35). <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/200021> adresinden erişilmiştir.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kidd, S. ve Shahar, G. (2008). Resilience in homeless Youth: The key role of self-esteem. *American Journal of Orthopsychiatry*, 8(2), 163–172. doi:10.1037/0002-9432.78.2.163
- Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kumpfer, K. L. (1999). Factors and processes contributing to resilience: the resilience framework. M. D. Glantz ve J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and development: Positive life adaptations* içinde (s. 179-224). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Küçüktahtılıdıl, S. (2016). *Sigorta sektöründe çalışan kişilerin psikolojik dayanıklılık ve stresle başetme stratejilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 438412)
- La Greca, A. M. ve Lopez, N. (1998). Social anxiety among adolescents: Linkages with peer relations and friendships. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26(2), 83-94. doi:10.1023/A:1022684520514
- La Greca, A. M. ve Stone, W. L. (1993). Social anxiety scale for children-revised: Factor structure and concurrent validity. *Journal of Clinical Child Psychology*, 22(1), 17-27. doi:10.1207/s15374424jccp2201_2
- La Greca, A. M., Dandes, S. K., Wick, P., Shaw, K. ve Stone, W. L. (1988). Development of the Social Anxiety Scale for Children: Reliability and concurrent validity. *Journal of Clinical Child Psychology*, 17(1), 84-91. doi:10.1207/s15374424jccp1701_11

- Leary, M. R. (2005). Varieties of interpersonal rejection. K. D. Williams, J. P. Forgas ve W. Von Hippel, (Eds.), *The social outcast: Ostracism, social exclusion, rejection, and bullying* içinde (s. 35-51). New York: Psychology Press.
- Leary, M. R. ve Kowalski, R. M., (1995). *Social Anxiety*. <https://books.google.com.tr/books> adresinden erişilmiştir.
- Liebenberg, L., Ungar, M. ve LeBlanc, J. C. (2013). The CYRM-12: *A brief measure of resilience*. *Canadian Journal of Public Health*, 104(2), 131-135. doi:10.1007/BF03405676
- Liebenberg, L., Ungar, M. ve Vijver, F. V. D. (2012). Validation of the child and youth resilience measure-28 (CYRM-28) among Canadian youth. *Research on Social Work Practice*, 22(2), 219-226. doi:10.1177/1049731511428619
- Magno, C. (2008). The influence of self-mastery and communal-mastery on building a model of resiliency. *Philippine Journal of Counseling Psychology*, 2008, 10(1), 1-22. https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1429341_code1297219.pdf?abstractid=1429341andmirid=1 adresinden erişilmiştir.
- Masten, A. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. M. C. Wang ve E. W. Gordon (Eds.), *Educational resilience in inner-city America: Challenges and prospects* (3-25). <https://books.google.com.tr/books> adresinden erişilmiştir
- Masten, A. S. ve Coatsworth, J. D. (1995). Competence, resilience, and psychopathology. D. Cicchetti ve D. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology: Risk, disorder, and adaptation* içinde (Cilt 2, s. 715-752). New York: Wiley.
- Masten, A. S. ve Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, 53(2), 205. doi:10.1037/0003-066X.53.2.205
- Mehtalia, K. ve Vankar, G. K. (2004). Social anxiety in adolescents. *Indian Journal of Psychiatry*, 46(3), 221-227. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.350.9885andrep=rep1andtype=pdf> adresinden erişilmiştir.
- Mete, C. (2017). *İzmir'de yaşayan Roman ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının algılanan sosyal destek, mizah kullanımı ve sosyal bağlılık düzeylerine göre incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 470470)

- Offer, D., Kaiz, M., Howard, K. I. ve Bennett, E. S. (1998). Emotional variables in adolescence, and their stability and contribution to the mental health of adult men: Implications for early intervention strategies. *Journal of Youth and Adolescence*, 27(6), 675-690. doi:10.1023/A:1022808314659
- Oktan, V. (2008). *Üniversite sınavına hazırlanan ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 231764)
- Onat, G. (2010). *Demokratik ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarının lise birinci sınıf öğrencilerinin yılmazlık düzeyine etkilerinin araştırılması*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 278780)
- Onur, B. (1993). *Çocuk ve ergen gelişimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Öz, F. ve Yılmaz, E. B. (2009). Ruh sağlığının korunmasında önemli bir kavram: Psikolojik sağlamlık. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 16(3), 82-89. Erişim adresi: http://hacettepehemşirelikdersisi.org/pdf/pdf_HHD_87.pdf
- Özcan, B. (2005). *Anne-babaları boşanmış ve anne-babaları birlikte olan lise öğrencilerinin yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörler açısından karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 204978)
- Öztürk, A. (2004). *Sosyal kaygıya ilişkin kendini sunma modeli*. Doktora tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 145180)
- Öztürk, M. O. (2002). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Romano, J. L. ve Hage S. M. (2000). Prevention and counseling psychology revitalizing commitments for the 21st century. *The Counseling Psychologist*, 28(6), 733-763. doi:10.1177/0011000000286001
- Rutter, M. (1999). Resilience concepts and findings: Implications for family therapy. *Journal of Family Therapy*, 21(2), 119-144. doi:10.1111/1467-6427.00108
- Sarıkaya, A. (2015). *14 - 18 yaş arası ergenlerin benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişki*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 414642)
- Sertelin-Mercan, Ç. S. (2016). Ergenler için sosyal dışlanma ölçeği: Türkçe geçerlik ve güvenilirliği. *Hayef: Journal of Education*, 13(2), 175-186. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/226054> adresinden erişilmiştir.

- Sezgin, F. (2012). İlköğretim okulu öğretmenlerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *20*, 489-502. http://www.kefdergi.com/pdf/20_2/may%C4%B1s_2012.pdf#page=129 adresinden erişilmiştir.
- Souri, H. ve Hasanirad, T. (2011). Relationship between resilience, optimism and psychological well-being in students of medicine. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *30*, 1541-1544. doi:10.1016/j.sbspro.2011.10.299
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Süzen, B. (2015). *1999 Marmara Depremi yaşamaş bireylerin psikolojik dayanıklılık larının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 398312)
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. <https://www.pearsonhighered.com/assets/preface/0/1/3/4/0134790545.pdf> Adresinden 03 Şubat 2019 tarihinde erişildi.
- Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerinde kendini toparlama gücü'nün içsel koruyucu faktörlerle ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *35*(35), 297-306. <http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/562-published.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Terzi, Ş. (2016). Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *3*(29). <http://pdrdergisi.org/index.php/pdr/article/viewFile/239/169> adresinden erişilmiştir.
- Toplu, A. (2017). *Şiddete maruz kalan ergen öğrencilerin psikolojik sağlamlıkları ile empati ve öz yeterlikleri arasındaki ilişkinin demografik değişkenlerle birlikte incelenmesi: Kahramanmaraş ili örneği*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 478828)
- Toprak, H. (2014). *Ergenlerde mutluluk ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak psikolojik sağlamlık ve psikolojik ihtiyaç doyumu*: Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 353103)
- Turan, A. (2014). *Ergenlerde çocukluk örselenme yaşantıları ve yılmazlık düzeyinin algılanan sosyal destek açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 372146)
- Turgut, A. Ş. (2018). *Türkiye'deki kurum bakımında büyümüş bireylerin psikolojik dayanıklılık (yılmazlık) düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 504595)

- Turgut, Ö. (2015). *Ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin, önemli yaşam olayları, algılanan sosyal destek ve okul bağlılığı açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 395175)
- Twenge, J. M., Catanese, K. R. ve Baumeister, R. F. (2002). Social exclusion causes self-defeating behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(3), 606. doi:10.1037/0022-3514.83.3.606
- Twenge, J. M., Catanese, K. R. ve Baumeister, R. F. (2003). Social exclusion and the deconstructed state: time perception, meaninglessness, lethargy, lack of emotion, and self-awareness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(3), 409. doi:10.1037/0022-3514.85.3.409
- Ülker Tümlü, G. ve Receptoğlu, E. (2013). Üniversite akademik personelinin psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Journal of Higher Education and Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(3). http://higheredu-sci.beun.edu.tr/pdf/pdf_HIG_1623.pdf adresinden erişilmiştir.
- Waldrip, A. M. (2007). *The power of ostracism: Can personality influence reactions to social exclusion?* Doktora tezi. ProQuest Dissertations and Theses Global veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 275681981)
- Werner, E. E. (1989). High-risk children in young adulthood: A longitudinal study from birth to 32 years. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59(1), 72-81. doi:10.1111/j.1939-0025.1989.tb01636.x
- Williams, K. D. (2001). *Ostracism: The power of silence*. <https://books.google.com.tr/books> adresinden erişilmiştir.
- Williams, K. D. (2007). Ostracism. *Annual Review of Psychology*, 58, 425-452. doi:10.1146/annurev.psych.58.110405.085641
- Williams, K. D. ve Zadro, L. (2005). Ostracism: The indiscriminate early detection system. K. D. Williams, J. P. Forgas ve W. Von Hippel (Eds.), *The Social Outcast: Ostracism, Social Exclusion, Rejection and Bullying* içinde (s.19-34). NewYork: Psychology Press.
- Xu, Y., Schneier, F., Heimberg, R. G., Pirincisvalle, K., Liebowitz, M. R., Wang, S. ve Blanco, C. (2012). Gender differences in social anxiety disorder: Results from the national epidemiologic sample on alcohol and related conditions. *Journal of Anxiety Disorders*, 26, 12-19. doi:10.1016/j.janxdis.2011.08.006

- Yılmaz-Anatca, V. (2010). *Sosyal dışlanmanın saldırgan davranışlar üzerindeki etkisi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 265202)
- Zhong, C. B. ve Leonardelli, G. J. (2008). Cold and lonely does social exclusion literally feel cold?. *Psychological Science*, 19(9), 838-842. doi:10.1111/j.1467-9280.2008.02165.x
- Zorbaz, O. (2013). *Lise öğrencilerinin problemleri internet kullanımının sosyal kaygı ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından edinilmiştir. (Tez No. 339100)

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Işık, Y. ve Çelik, E. (2020). Ergenlerde psikolojik sağlamlığın sosyal dışlanma, sosyal kaygı, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 174-209. DOI: 10.26466/opus.642037

Türk Eğitim Tarihi Dersinin Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme, Sorgulama ve Sorumluluk Bilinçlerinin Gelişimine Katkısı: Aksaray Üniversitesi Örneği

DOI: 10.26466/opus.733260

*

Savaş Karagöz *

* Doç.Dr., Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Aksaray/Türkiye,

E-Posta: savaskaragoz@aksaray.edu.tr

ORCID: [0000-0002-4410-9214](https://orcid.org/0000-0002-4410-9214)

Öz

Öğretmenlerin meslek tarihi olarak adlandırılan Türk eğitim tarihi dersi Eğitim Fakülteleri eğitim programında 2006 yılından 2018 yılına kadar genel kültür dersleri içerisinde gösterilmiştir. YÖK tarafından 2018 yılında eğitim fakülteleri programlarında yapılan son değişiklikle Türk eğitim tarihi dersi meslek bilgisi dersleri arasında yerini almıştır. Türk eğitim tarihi dersi her ne kadar eğitimle ilgili olgu ve olayları kronolojik olarak verse de bu ders aslında öğretmen adaylarına başka becerileri de kazandırmada etkili bir derstir. Bu düşünceyle araştırmada 2018-2019 akademik yılında Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi ikinci, üçüncü veya dördüncü sınıf öğrencilerinin Türk eğitim tarihi dersine yönelik görüşleri, bakış açıları ve düşünce yapıları incelenmiştir. Bu araştırmada nitel bir araştırma deseni tercih edilmiştir. Veriler içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Veri seti öncelikle okunarak veriler üzerinde notlar alınmış, ardından alınan notlar doğrultusunda ilk önce kod listesi meydana getirilmiştir. Oluşturulan kodların güvenilirliğini sağlamak amacıyla Miles ve Huberman tarafından tanımlanan formül kullanılmıştır. Belirtilen güvenilirlik formülü doğrultusunda kodlayıcılar arasındaki ortalama güvenilirlik %90 olarak bulunmuştur. Kodların güvenilirliği bu şekilde sağlandıktan sonra kodların benzerliklerine göre temalar oluşturulmuştur. Bu temaların ise, Beceri ve Bilinç Geliştirme (alt temalar: Düşünme Becerilerini Geliştirme, Eleştirel Düşünme Becerisi, Çok Boyutlu Düşünme Becerisi, Bağımsız Düşünme Becerisi, Sorgulama Becerisi Kazandırma, Sorumluluk Bilinci Kazandırma), Eğitimin değeri ve gerekliliğinin farkına varma, Geleceği inşa edebilmek için geçmişten ders çıkarma olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türk eğitim tarihi, eleştirel düşünme, sorumluluk bilinci, sorgulama becerisi,

Contribution of History of Turkish Education course to the Development of Critical thinking, Sense of Responsibility, Query skill of the Students in the Faculty of Education:A Sample of Aksaray University

*

Abstract

History of Turkish Education course, a vocational course for teacher candidates, was one of the general knowledge courses of curriculum of colleges of education from 2006 to 2018. Along with the recent update on curriculum of colleges of education by Council of Higher Education in 2018, History of Turkish Education course was in fact organized as one of the vocational courses in the curriculum. Although History of Turkish Education course presents teacher candidates with events and facts related education chronologically, the course is effective on improving other qualities of prospective teachers as well. With this thought in mind, the present study aimed to examine views, opinions and mentalities of sophomore, junior and senior students on History of Turkish Education in college of education at Aksaray University during the 2018-2019 academic year. To achieve this aim, a qualitative design was chosen in the study. The data analysis was done using content analysis technique. Primarily, the dataset was read while taking notes on data; secondarily, the primary code list was created according to these notes. In order to ensure the reliability of the codes, the formula by Miles and Huberman was used. Interrater reliability between codes was found to be 90%. After ensuring the reliability this way, themes were created from the primary code list. These themes are Skill and Awareness Development (subthemes: Thinking Skills Development, Critical Thinking Skill Development, Multidimensional Thinking Skill Development, Independent Thinking Skill Development, Query Skill Development, Sense of Responsibility), Realizing the value and necessity of education and Taking Lessons from the Past to Build the Future.

Keywords: *History of Turkish Education, Critical thinking, Sense of Responsibility, Query skill.*

Giriş

Sosyal bilimler bünyesinde yer alan tarihi; geçmişte olan olaylar veya bu olaylar hakkındaki belgelerin verileri olarak tanımlayan Köstüklü (2004), ayrıca tarih biliminin doğuşunda tarihsel olayların, belge ve dokümanların bilimsel bir yöntemle incelenmesinin etkili olduğunu belirtmiştir. Tarih: geçmişteki olayları; yer, zaman ve kişileri göstererek ilgili kaynaklara dayalı olarak sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bir bilim dalı olarak açıklanır. Köstüklü (2004) yine tarih öğretiminin amaçlarını; *öğrencinin geçmişe ilgisini çekme, öğrencinin diğer milletlerin ve kültürel değerlerini tanuması ve anlamasına yardımcı olma, geçmişin tecrübesiyle günümüzü daha iyi anlama, eğitim programlarının diğer alanlarını çeşitlendirme, özverili ve disiplinli çalışma ile zihni gelişime katkıda bulunma, öğrencileri gelecek için hayata hazır hale getirme ve öğrencinin milli bilinç duygularının inkişafına katkı sağlama* olarak sıralamıştır. Benzer şekilde Dinç (2009) Slater (1989) ve Hosbsbawn (1997)' dan aktardığına göre; tarih öğretiminin amaçlarına dikkat çekmiş ve tarih öğretiminin işlevini ön plana alarak, tarihten beklenen ana işlevin, bireylerin kendi kültürel değerlerinin, mahalli ve millet olarak değişim ve gelişimleri de içeren dünyadaki tüm değişim ve gelişmelerin zaman içerisindeki seyrini anlama konusunda insanlara yardımcı olma şeklinde belirtmiştir. Dinç (2009) ayrıca tarihin bir diğer katkısını ise, insanlara sorgulama ve eleştirel düşünmeyi öğretmek; insanları dünyanın mevcut problemleriyle yüzleşmeye hazırlama olarak ifade etmiştir. Bu ifadeyle 21. Yüzyıl becerileri olan eleştirel düşünme, sorumluluk ve sorgulama becerilerine de dikkat çekmiştir.

Eleştirel düşünme, sorumluluk bilinci ve sorgulama becerisi, genellikle bütün eğitim- öğretim kademelerinde kazandırılması gereken önemli özelliklerdendir. Nitekim, bilgi üreten çağdaş bir toplum olmanın temelinde, yeni buluşlar ve keşifler yapan ve sosyal değişimi başlatmak isteyen eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerine sahip eğitilmiş bireyler yatmaktadır (Orakçı, Durnalı ve Aktan, 2019; Dilekli, 2019). Özellikle sosyal bilimlere ilişkin derslerde eleştirel düşünme “arzu edilen çıktı” olarak kabul edilir (Watson ve Glaser, 1964, s.9). Benzer şekilde, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2005 yılında uygulamaya geçirdiği programlarda, “Temel Beceriler” adı altında sekiz temel beceriden birisi olan eleştirel düşünmenin önemi ayrıca vurgulanmaktadır. Bu bağlamda programın öngördüğü gereksinimleri karşılayabilen yetenekli

öğretmen yetiştirme sorunu karşımıza çıkmaya devam etmektedir. Bu noktada, eğitim fakülteleri hayati derecede önemli bir rol oynamaktadır. Paul, Elder ve Bartell (1997) eleştirel düşünebilen ve problem çözme becerisine sahip öğrenciler yetiştirebilmek için bu becerilere sahip öğretmenlere olan gereksinimleri vurgulayarak eğitim fakültelerinin önemini yansıtmaktadır.

Tarih bilimiyle yakından ilişkili olan Eğitim Tarihi Bilimi' de hem bağımsız bir bilim olması hem de bireylere tarih bilincinin kazandırılması açısından tarih bilimine katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle Eğitim tarihi ve Türk eğitim tarihi konularının öğretmen adaylarına 21. Yüzyılın istediği becerileri kazandırmada ve 22. Yüzyılın istemiş olduğu bireyleri hazırlamada temel bilimler arasında önemli olduğu düşüncesiyle eğitim fakülteleri müfredat programlarında yerini almıştır.

Eğitim Tarihinin Önemi

Eğitim tarihi toplumların zaman içerisinde değişim ve gelişmelerini eğitim boyutuyla inceleyen eğitimin diğer alanlarda etkisini inceleyen bir bilim dalıdır. Bu yönüyle eğitimin tarihi temellerinin öğrenilmesi; geçmişten günümüze eğitimin ve eğitim anlayışının hangi değişim ve dönüşümlerden geçtiğinin öğrenilmesi açısından önem taşıdığı gibi, geçmişte yapılan eğitim uygulamalarından dersler almayı, yapılan hataları tekrarlamamayı da sağlamaktadır. Ergün (2011)'e göre Eğitim tarihi; *bir toplumun, bir ülkenin, bir kişi veya kurumun geçmişte kalmış ama gelecek kuşaklar için değerli olabilecek fikir, organizasyon ve uygulamalarıdır. Tarih, insanlığın ve insan topluluklarının ortak bilincidir. Nasıl ki insan geçmişini hatırlamayınca şimdiki zamanı bilinçli olarak değerlendiremiyor ve geleceği sağlıklı planlayamıyorsa; tarih bilincinden yoksun bir insanlık ve insan topluluğu da aynı vaziyette bulunuyor demektir.* Bu nedenle her toplum, kendi eğitim faaliyetlerinin, geçmişini ve tecrübelerini doğru olarak bilirse ve bunlardan yararlanırsa günümüzü daha sağlıklı değerlendirir ayrıca geleceğe yönelik sağlam planlar yapar. Güven (2019a)'e göre eğitim tarihi alanındaki çalışmalar geçmişten günümüze hafızalarda olan birikimleri, yaşanmışlıkları kitlelere yeniden hatırlatarak yapılan ve yapılması mümkün olacak yanlışlardan dönmeyi hedefleyen bir bilimdir.

Eğitim tarihinin önemine dikkat çeken düşünürlerimizden Necmeddin Sadak (1916) ise geçmiş asırlarda eğitimin nasıl yapıldığını, nasıl uyguladı-

ğını ve ne şekilde gelişim gösterdiğini bilmenin en hakiki yolunun eğitim tarihini bilmekle olacağını şu cümlelerle dile getirmiştir: *“Tarihi tetebbu bizi; bir mesleki terbiyeyi sebebi olmaktan veraset kılamaz. Fakat bize bir rehber bir şevk vazifesi görerek bir mesleğe sahip olmamıza yardım eder veya edindiğimiz mesleği tatbik ve tecrübeye müsaade eder”*. Eğitimle ilgili araştırmalar ancak tarihsel bir temele dayandırıldıkları takdirde doğru ve nesnel olarak değerlendirilir (Kamer ve Şimşek, 2016, s.665). Her milletin kendine özgü olan eğitim sistemi, o toplumun sosyal, kültürel, politik ve ekonomik özelliklerine uygun olarak kurulur ve gelişir (Duman, 2019). Bunun yanında ülkeler, günün ihtiyaçlarına uygun eğitim anlayış ve uygulamaları geliştirirken, eğitim sorunlarına kalıcı çözümler getirirken daha önce uygulanan eğitim anlayış ve uygulamalarını dikkate almak durumundadır (Güçlü, 2014). Bunun tarihsel temellerini belirleme görevi de eğitimin zaman içinde izlediği yolu inceleyen ve araştıran bir bilim dalı olan Eğitim Tarihine aittir.

Türk Eğitim Tarihi Dersinin Gereği

Türk eğitim tarihi, eğitim tarihimizle ilgili incelemeler bizim için mazi olmuş çeşitli eğitim kurumlarının kronolojik açıdan ve türlü olayların ayrıntılarıyla açıklanması yerine, kendi toplumumuzun geçmişte edindiği önemli eğitim deneyimlerinin incelenip ve değerlendirilmesine götürmesi açısından önemlidir. Bugünkü eğitim kurumlarımızın yeni şartlara ve ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmesi ve yaşanan sorunları da ancak geçmişteki deneyimlerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi Türk eğitim tarihini iyi bilmekten geçmektedir (Koçer, 1991, s.2). Türk eğitim tarihi eğitimin geçmişiyile ilgili rafine bilgi vermenin yanında öğretmen adaylarının genel kültür ve meslek bilgisi düzeylerinin gelişmesine hizmet eden bilim dalıdır (Taşdemirci, 2010,s.15).

Güven (2018b)'e göre; Türk eğitim tarihi, Türklerin Orta Asya'dan göç ettiği dönemlerden başlayıp, günümüze kadar eğitim ve öğretimin geçirdiği dönemleri inceleyen bir bilim dalıdır. Türer (2016)' Türk eğitim tarihinin eğitimcilerle sağlamış olduğu yararları şu şekilde sıralamıştır.

- Türk eğitim sisteminin toplumsal değişim ve dönüşüm serüvenimizin önemli ürünlerinden biri olan Türk eğitim sisteminin temel karakteristik özelliklerini belirleyen tarihsel, sosyal, ekonomik ve düşünsel dayanaklarını öğrenme ve öğretme.

- Eğitimin toplumsal değişim süreci içinde nasıl bir rol üstlendiğini objektif bir biçimde değerlendirme.
- Türk eğitim sisteminin hangi düşünsel temelleri üstünde nasıl şekillendiğini belirleme.
- Eğitim sistemi içinde bugün yaşanan belli başlı sorun alanlarının tarihi geçmişini aydınlatma daha açık bir biçimde Türk eğitim tarihi ile ilgili objektif bir bakış açısına sahip olabilmek.
- 21. yüzyılın bilgi toplumunun gereksinimlerine uygun bir biçimde Türk eğitim sisteminin çağdaşlaşmasını sağlama.

Türk Eğitim Tarihinin Amacı

Türk eğitim tarihinin amacı Akyüz (2019)'a göre; *“en eski tarihlerden günümüze kadar Türk milletinin ürettiği, benimsediği, geliştirdiği eğitim ve öğretimle ilgili düşünceleri, kurumları, uygulamaları ortaya koymak, insan yetiştirme düzenini ve nasıl bir insan tipi yetiştirilmeye çalışıldığını araştırmak, Türk toplumlarının mutluluğu ve mutsuzluğu ile eğitim ve öğretimlerinin ilişkisini araştırmak, bugünkü eğitim sorunlarımızı en iyi biçimde çözebilmek için geçmişten bir takım dersler çıkarılıp çıkarılmayacağını tartışmaktır”*. Türk eğitim tarihinin ders niteliği kazanmasında, geçmişten günümüze kadar olan süreçte eğitimle ilgili görüş, öneri, düşünce, kurum ve kuruluşlarının tarihini aktaran, günümüzde yaşanan eğitim sorunlarının tespitini yapmamıza ve sorunlara yönelik çözümler üretmemizin yanında eleştirel düşünme, sorgulama ve sorumluluk bilincinin gelişimine katkı sağlaması etkilidir. Ersöz ve Arbaş (2014)'e göre Türk eğitim tarihi aracılığıyla Eğitim Fakültelerinin amaçlarından biri de, öğrencilere Türkiye'nin ve Türk dünyasının eğitim sorunlarını tarihi derinlik ve bütünlük içinde kavratmaya çalışmak ve onları, geçmiş tecrübelerden ders alarak çözüm arayışlarına yöneltmek olmalıdır. Güçlü (2016)'ya göre eğitim tarihinin en önemli amaçlarından birisi, geçmişten dersler çıkarmak ve gelecekte benzer hatalar yapmayarak sorunlara kalıcı çözümler üretmektir.

YÖK tarafından 1998 yılında eğitim tarihi, eğitim sosyolojisi ve eğitim felsefesi gibi derslerin öğretmenlere katkı vermeyeceği iddia edilerek eğitim fakültelerinde uygulanan eğitim programlarından çıkarılmıştır. Bu durum çoğu eğitimciler tarafından eleştirilmiştir. 1998-2006 yılları arası eğitim fakültelerinden mezun olan ve şuan görev yapan öğretmenlerin bu dersleri alma-

dan mezun olmaları öğretmenlik yeterliliklerini tam anlamıyla yerine getirmede güçlük yaşamalarına sebep olması kaçınılmazdır. 2006-2007 öğretim yılından itibaren genel kültür dersi olarak tekrardan iki saat ve iki kredili seçmeli ders olarak okutulmasına başlanılan Türk eğitim tarihi dersi 2018 yılında yapılan değişiklikle eğitim fakültelerinin bütün bölümlerinde zorunlu meslek bilgisi dersi olarak yerini almıştır. Eğitim fakülteleri yeni müfredat programında Türk eğitim tarihi ders içeriğini;

Türk eğitim tarihinin konusu, yöntemi ve kaynakları; ilk Türk devletlerinde eğitim; ilk Müslüman Türk devletlerinde eğitim; Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinde eğitim; Osmanlı Devleti'nde eğitim: İlk yenileşme hareketlerine kadar eğitim sistemi; 13-18. Yüzyıllarda Osmanlı coğrafyası dışındaki Türk devletlerinde eğitim; Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a kadar eğitimde yenileşme hareketleri; Tanzimat'tan Cumhuriyete modern eğitim sisteminin kuruluşu; geleneksel eğitimin yeniden düzenlenmesi; 19-20. Yüzyıllarda Avrasya'daki diğer Türk devlet ve topluluklarında eğitim; millî mücadele döneminde eğitim; Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim: Türkiye eğitim sisteminin temelleri, yapısı, kuruluşu ve gelişimi; başlangıcından bugüne öğretmen yetiştirme süreci; 21. Yüzyılda Türk dünyasında eğitim; ortak hedefler, dil ve alfabe birliği, ortak tarih yazma çalışmaları oluşturmuştur (YÖK, 2018).

Türk eğitim tarihi konusunda bilgi sahibi olmak, tarihsel olayları mukayese etme yoluyla günümüzü daha iyi anlayıp değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Eğitim bilimlerinin ve uygulamalarını anlamak için sadece günümüzün bilinmesi yetersiz kalmaktadır. Bunun yanında tarihi derinliği de bilmemiz ve anlamamız gerekir. Tarihsel geçmişi ve birikimlerini bilmeden yeni görüş, öneri ve uygulamalar geliştirilemez. Tarih bilinmeden tarihi kökleri olan bir toplum oluşturulamaz; tarihini bilmeyen bireyler özgüvenleri yetersiz ve gelecek için amaçları olmayan toplum oluştururlar. *Gerçek sadece şu anki durum değildir; onun tarihi kökleri ve gelecek boyutu da vardır; eğitim tarihi bilmek günün daha iyi sorgulanmasını ve geleceğin daha iyi değerlendirilmesini sağlar. Tarih, insanlara eleştirel görüş kazandırmanın en iyi yollarından biridir. Bir insanın hayatında doğru kararlar vermesinde onun tecrübelerinin büyük bir değeri olduğu gibi; bir ulusun doğru kararlar vermesinde de toplumsal tarihi tecrübelerin çok büyük bir değeri vardır (Öztürk ve Fındıkcı, 2015, s.668).*

Bu nedenle bir ülkede eğitim alanında çalışan teorisyen ve uygulayıcıların eğitim tarihi bilmesi, gerekli dersleri çıkarması beklenmektedir. Eğitim fakültelerinde okutulmakta olan Türk eğitim tarihi dersi de böyle bir amaç gü-

mektedir (Güçlü ve Bozgeyikli, 2016, s.403). Lisans programlarında Türk eğitim tarihi dersi olmasını önemli görmektedirler. Katılımcıların dersi önemli bulma ile ilgili gerekçelerinde ise üst sıralarda “geçmiş dönemlerdeki eğitim hakkında bilgi sahibi olma, eğitim konusunda geçmiş hatalardan ders çıkarma ve eğitimde geldiğimiz noktanın kavranması” ifadeleri yer almıştır. Bu sonuç bizlere öğretmen adaylarının dersin varlığı hakkında olumlu düşünceye sahip olduklarını göstermektedir (Alabaş, 2016, s.101).

Akyüz (2019) Türk eğitim tarihi dersinin gerekliliklerini beş madde halinde özetlemektedir. Ona göre; eğitim sorunlarının kalıcı olarak çözümlenebilmesi, eğitim alanında yeni görüş ve önerilerin yapılabilmesi, öğretmenlerin mesleklerine sahip çıkabilmeleri, öğretmen ve öğretmen adaylarının mevcut politikaları eleştirip değerlendirebilmeleri, geçmiş eğitim uygulamalardan ders çıkarılabilmesi için Türk eğitim tarihi dersinin bilinmesi en önemli gereklilikleri oluşturmaktadır. Bunun yanında Akyüz, Türk eğitim tarihi bilmeyen öğretmenlerin mesleklerinin süregelen sorunlarından habersiz olacağını, güçlü bir meslek bilincinin kazanılamayacağını belirtmektedir (Güçlü ve Bozgeyikli, 2016, s.404).

Türk eğitim tarihi dersi ile öğretmen adayları Türk eğitim tarihinin dönemlerini ve bu dönemlerdeki eğitimin amacı, eğitim programı, öğretim yöntemleri, disiplin sağlama konularında bilgi sahibi olurlar. Öğretmen adaylarının Türk eğitim tarihi dersiyle (1) Türk eğitim tarihindeki olgu ve olayları bilmesi, (2) bu olgu ve olayları nedenleri, niçinleri, nasılları ve acabalarıyla sorgulama becerisi kazanması, (3) bu olgu ve olaylara farklı bir açıdan bakabilmesi, yorumlayabilmesi ve olumlu/ olumsuz yönde kritik yapabilmesinin sağlanması Türk eğitim tarihi dersinin amaçlarına en üst düzeyde ulaşılması açısından bir zorunluluktur. Erdem (2013)'e göre Türk eğitim tarihi dersinin Eğitim Fakültelerinin lisans programlarına alınmasıyla birlikte öğretmen adaylarının eğitim ve öğretmenlik mesleğiyle ilgili gelişmeleri tarihsel bir düzlemde inceleme, araştırma ve öğrenmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Eğitim sistemimizin sorunlarını, neden ve uygulamalarıyla araştırma, inceleme ve eleştirme fırsatı da öğretmen adaylarına sunulmuştur (Arıkan, Ünver, Saraç ve Süzer'e 2007, 26).

Bu açıdan bakıldığında Türk eğitiminin tarihsel birikimini bu dersin olası kapsam ve içeriğiyle ilişkilendirerek düşünmek gerekmektedir. Geleneksel anlamda bu dersin amacı, öğretmen adayına Türk eğitim tarihinin içerdiği tarihsel gelişmeleri salt bilgi olarak aktarmak olmamalıdır. Türk eğitim tarihi

dersi aracılığıyla öğretmen adaylarının özellikle kendi alanındaki gelişmelere tarihsel bir bakış açısıyla yaklaşması, geçmiş ve güncel eğitsel olayları birbiriyle ilişkilendirmesi ve tartışması sağlanabilir. Böylelikle öğretmen adayı, kendi alanındaki gelişmeleri Türk eğitim tarihi çerçevesinde derinlemesine inceleyebilecek ve öğretmenlik mesleğine daha bilinçli yaklaşabilecektir. Türk eğitim tarihi dersi öğretmen adaylarına Türk eğitiminin geçmişteki durumunu, bugün gelmiş olduğu noktayı ve gelecekte de gelmesi gereken noktayı gösterme ve kavratma açısından oldukça etkili bir araçtır. Türk eğitim tarihi dersi sadece Türk eğitiminin günümüze kadarki tarihsel geçmişiyle ilgili bilgilerin verilmesi olarak değil; aynı zamanda Türk eğitiminde geçmişten günümüze kadar varolagelen eğitimsel olgular, olaylar üzerinde ve Türk eğitim tarihinin fıkırsel yönüyle ilişkilendirerek güncel eğitim sorunlarımızın bize özgü çözümünü konusunda “*sorgulama*” yapılması için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir(Erdem,2013, s.443). Bu araştırma, öğretmen adaylarına Türk eğitim tarihi dersi aracılığıyla Türk eğitim tarihindeki olgu ve olayların nedenleri ve niçinlerinin öğretilmesinin yanısıra, öğretmen adaylarının bu ders vasıtasıyla “*eleştirel düşünme, sorgulama ve sorumluluk*” becerilerini ne boyutta geliştirdiklerinin ortaya konması amacıyla yapılmıştır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Eğitim fakültesi öğrencilerinin Türk eğitim tarihi dersine yönelik düşünce ve bakış açılarının incelendiği bu çalışmada nitel bir araştırma deseni tercih edilmiştir. Katılımcıların Türk eğitim tarihi dersine yönelik bakış açısı ve düşünce tarzlarını derinlemesine inceleyebilmenin nitel bir yaklaşımla daha mümkün olduğunun öngörülmesi nitel bir yaklaşım tercihinde etkili olmuştur. Ayrıca araştırma için gerçekleştirilen literatür taraması, bu konuda gerçekleştirilen araştırmaların azamisinin nicel bir desen tercih etmiş olduğunu göstermiştir. Bu araştırma kapsamında ise çalışılan olguların incelenmesinde nitel bir desenin daha derin anlam boyutları sağlayabileceği düşünülmüştür.

Verilerin Toplanması

2018-2019 akademik yılı Bahar döneminde Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesinde lisans eğitimi alan ikinci, üçüncü veya dördüncü sınıf öğrencileri

programlarının bir gereksinimi olarak Türk eğitim tarihi dersi almıştır. Bu dersi alan öğrencilerden araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden öğrenci sayısı 113 olup bu öğrencilerin bilgileri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Bölüm, Sınıf Düzeyi ve Sayıları

Sınıf Düzeyi	Bölüm	Sayı
İkinci Sınıf	İngilizce Öğretmenliği	15
	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	32
Üçüncü Sınıf	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	20
Dördüncü Sınıf	Türkçe Öğretmenliği	23
	Sınıf Öğretmenliği	33
Toplam		113

Tablo 1’de görüldüğü üzere İngilizce Öğretmenliği ve Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık öğrencileri dersi ikinci sınıfta almış olup toplam sayıları 47’dir. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümü öğrencileri dersi programlarının üçüncü yılında almıştır ve sayıları 20’dir. Son olarak Türkçe Öğretmenliği ve Sınıf Öğretmenliği öğrencileri dersi dördüncü sınıfta almıştır ve toplam sayıları 56’dır. Bu doğrultuda araştırmaya toplam katılımcı sayısı 113 öğrencidir.

Verilerin toplanması aşamasında dönem sonu ders bittikten sonra öğrencilere “*Bu ders eleştirel düşünme, sorgulama ve sorumluluk anlamında size ne kattı?*” Açık uçlu sorusu bulunan bir form vererek toplanmıştır. Veri toplama formunun cevaplanmasında gönüllülük ilkesi esas alınmıştır. Bu bağlamda gönüllü olarak formu alıp dolduran öğrencilerden gelen yanıtlarla veri seti oluşturulmuştur.

Verilerin Analizi

Veriler içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Nitel veri analizi, veri toplama süreci bittikten sonra değil, verilerin toplanmasıyla başlar. Ayrıca veri analizi, veri toplama ile verilerden anlam çıkarma süreci arasında gidiş ve gelişleri içeren tekrarlı bir süreçtir (Teddlie ve Tashakkori, 2015). Bu doğrultuda verilerin analizinde içerik analizi kapsamında kodlar oluşturulmuş, oluşturulan kodlar sürekli bir şekilde verilerle karşılaştırılarak bulgulara ulaşılmıştır.

İçerik analizi tekniği kapsamında kodların oluşturulması için açık kodlama yolu tercih edilmiştir (Burnard, Gill, Stewart, Treasure ve Chadwick,

2008). Veri seti öncelikle okunarak veriler üzerinde notlar alınmış, ardından alınan notlar doğrultusunda ilk kod listesi meydana getirilmiştir. Oluşturulan ilk kod listesi veriler doğrultusunda yeniden incelenerek tekrarlar çıkarılmış ve kod listesine son hali verilmiştir.

Güvenilirlik

Oluşturulan kodların güvenilirliğini sağlamak amacıyla Miles ve Huberman (1994) tarafından tanımlanan formül kullanılmıştır.

$$\text{Güvenilirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{(\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})} \times 100$$

Veri analizi kısmında açıklanan açık kodlama ve kodlara son halini verme yolu araştırmacı tarafından gerçekleştirildiği gibi eğitim programları ve öğretim alanında doktora yapmış ve nitel araştırma deneyimi bulunan başka bir araştırmacı tarafından da gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan kod listelerinde iki uzmanın durumlar için kullandıkları kodların aynı yahut oldukça benzer olduğu kodlar görüş birliği, farklı kodlar ise görüş ayrılığı olarak belirlenmiştir. Belirtilen güvenilirlik formülü doğrultusunda kodlayıcılar arasındaki ortalama güvenilirlik %90 olarak bulunmuştur. Kodların güvenilirliği bu şekilde sağlandıktan sonra kodların benzerliklerine göre temalar oluşturulmuştur. Kodları da içeren temalar iki eğitim bilimlari uzmanına sunularak görüş istenmiştir. Uzmanlardan gelen dönütler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılarak temalara son şekli verilmiştir. Bu temalar, bulgu başlıkları olarak sunulmuştur.

Etik Hususlar

Nitel araştırmalarda araştırmacının ehemmiyet vermesi gereken en önemli hususlardan biri de araştırmaya katılan kişileri araştırmaya gönüllü olarak dahil etme ve araştırma raporunda katılımcıların gizliliklerini muhafaza etmedir. Bu araştırmada veri toplanan öğrenciler araştırmanın amaç ve kapsamından haberdar edilmiş ve gönüllü olanlar araştırmaya katılmıştır. Verilerin toplanması amacıyla kullanılan formda öğrencilerden kişisel bilgi istenmemiştir. Ayrıca verilerin sunumunda katılımcıların yanıtlarından alıntılar

yapılırken katılımcıların kimliklerini açık etmeyecek kod ifadeleri kullanılmıştır. Kodların seçiminde öğrencilerin bölümleri kısaltılıp bu kısaltmalara numaralar eklenmiş ve bu sayede katılımcı kodları belirlenmiştir. İngilizce Öğretmenliği bölümü öğrencileri İÖ, Rehberlik ve Danışmanlık bölümü öğrencileri RPD, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümü öğrencileri SBÖ, Türkçe Öğretmenliği bölümü öğrencileri TÖ ve Sınıf Öğretmenliği öğrencileri SÖ olarak kodlanmıştır. Şu hâlde, SBÖ1 kodu, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünden analize alınan ilk öğrenciyi temsil etmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırmada kullanılan veriler Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği, Rehberlik ve Danışmanlık, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği ve Sınıf Öğretmenliği bölümü öğrencilerinin vermiş olduğu cevaplarla sınırlıdır.

Bulgular

Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi lisans öğrencilerinin programları kapsamında almış oldukları Türk eğitim tarihi dersine yönelik görüş, düşünce ve bakış açılarının incelendiği bu araştırmada veri analizi sonucunda ulaşılan tema ve alt temalar Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Türk eğitim tarihi Dersine Yönelik Görüş, Düşünce ve Bakış Açıları

Tema	Alt Tema
Beceri ve Bilinç Geliştirme	<ul style="list-style-type: none"> • Düşünme Becerilerini Geliştirme • Eleştirel Düşünme Becerisi • Çok Boyutlu Düşünme Becerisi • Bağımsız Düşünme Becerisi • Sorgulama Becerisi Kazandırma • Sorumluluk Bilinci Kazandırma
Eğitimin Değer ve Gerekliliğinin Farkına Varma	
Geleceği İnşa Edebilmek İçin Geçmişten Ders Çıkarma	

Tablo 2’den görülebildiği gibi katılımcıların Türk eğitim tarihi dersine yönelik görüş, düşünce ve bakış açıları *Beceri ve Bilinç Geliştirme, Eğitimin*

Değer ve Gerekliliğinin Farkına Varma ve Günümüzü Kurabilmek İçin Geçmiş-ten Ders Çıkarma olmak üzere üç ana tema etrafında toplanmaktadır. Bu temalar bulgular kısmının devamında sırasıyla sunulmuştur.

Beceri ve bilinç geliştirme

Veri analizi neticesinde birinci ana tema Beceri ve Bilinç Geliştirmenin, *Düşünme Becerilerini Geliştirme* (Eleştirel, Çok Boyutlu ve Bağımsız), *Sorgulama Becerisi Kazandırma* ve *Bağımsız Düşünme Becerisi* alt temaları doğrultusunda incelenebileceği görülmüştür. Bu tema altında katılımcıların Türk eğitim tarihi dersine yönelik olarak en sık dile getirdikleri görüşleri, bu dersin düşünme becerilerini geliştirmede kendilerine fayda sağladığı görülmüştür. Ayrıca bu düşünme becerilerinin tek bir boyutta toplanmadığı, aksine, eleştirel düşünme becerilerini geliştirme, çok boyutlu düşünme becerilerini geliştirme ve bağımsız düşünme becerilerini geliştirme olmak üzere üç boyutta ele alınabileceği görülmüştür.

Düşünme becerilerini geliştirme

Eleştirel düşünme becerilerini geliştirme: Katılımcılara göre Türk eğitim tarihi dersini almış olmaları eğitim alanına bakış açılarında eleştirel bir düşünce yapısı edinmelerine katkı sağlamıştır. Nitekim bu durum bazı katılımcılarda öncelikle eleştirel düşünme konusunda yetersizliğinin farkına varma biçiminde belirmiştir. PDR4: [*Bu ders sayesinde eleştirel düşünme, sorgulama becerisi konusunda yeterli olmadığımı hissettim*]. Bazı katılımcılar da ise bu durum, eleştirel düşünme becerisinin olduğundan daha da geliştirilmesine katkı sağlamıştır. PDR22: [*Bu ders, doğrular ve yanlışlar hakkında eleştirel düşünme tarzımın gelişmesine katkı sağladı. Bu ders, olaylara bir açıdan değil farklı açılardan bakmamı sağladı*]. SÖ9: [*Bu dersle yıllardır sorgulamadan dümdüz öğrendiğimiz bilgileri eleştirmemi, sorgulamamız gerektiğini fark ettim*]. SÖ23: [*Eğitim sistemi hakkında eleştirel düşünmeye başladım. Eleştirel düşünme ve farklı açılardan düşünme becerilerimiz gelişti*]. TÖ23: [*Türk Eğitim Tarihi dersi bir öğretmen adayı olarak düşünen, inceleyen, araştıran bireyler yetiştirmem gerektiğini, ezberciliğin kalıcı olmadığını, mantığım ve fikirlerin değerli olduğunu gösterdi*]. PDR19: [*Türk eğitim tarihi dersi, geçmişi eleştiri süzgecinden geçirerek sağlam eğitim politikaları geliştirmek için bana umut kazandırdı*]. TÖ1: [*Türk eğitim tarihi dersi olaylara daha objektif bakmamı ve*

eğitimimizdeki aksaklıkları görmemi ve eleştirebilmemi sağladı. Bu ders sayesinde eğitimde geri kalmamızı sorgulattı ve düşündürdü. Bu sorunların üzerinden gelinmesi açısından çözüm üretme fikirleri verdi]. İÖ10: [Türk eğitim tarihi dersi bana olaylara tarafsız bakmayı öğretti. Bir konu hakkında sadece olumlu yanları değil, olumsuz yanları da eleştirmeyi öğretti].

Çok Boyutlu Düşünme Becerilerini Geliştirme: Eleştirel düşünme becerilerini geliştirmekle birlikte katılımcılara göre Türk eğitim tarihi dersi aynı zamanda eğitsel olay ve olguları çok boyutlu düşünebilme becerilerinin gelişimini de olumlu etkilemiştir. İÖ12: [Bu ders benim ufkumu açtı, olaylara bir pencereden değil de birçok açıdan bakmam gerektiğini öğretti]. PDR24: [Bu ders sayesinde olaylara karşı tek yönlü olarak değil eleştirel bakıyorum, böylece yorum yapabilme kabiliyetim gelişiyor]. SÖ15: [Türk eğitim tarihi olaylara bakış açımı değiştirdi. Olaylara farklı açılardan bakmamı sağladı]. SÖ16: [Derste sorulan bir soruyu düşünürken değişik yerler ile bağlantı kurmayı fark etmemi sağladı. Olaya bir açıdan değil, farklı yönlerden bakmayı öğrendim]. SÖ18: [Eğitimle ilgili yapılan çalışmaların temelinin nereden geldiğini ve uygulamaların artılarını ve eksilerini daha iyi görmemi sağladı. Kullandığım bilgilerin yanlış olduğunun farkına vardım. Yapılan bir çalışmanın zamanında ve yaşanan olayları göz önüne alarak değerlendirilmesi gerektiğini gördüm. Eğitimle ilgili uygulamaların daha iyi nasıl olabilir düşüncesi ile sorgulama yeteneği ve disiplinler arasındaki ilişkiyi daha iyi anladım]. SBÖ13: [Bu ders bana olaylara eleştirel gözle bakmayı, bir konuya sade bir gözden yaklaşmak yerine çeşitli fikirlerden faydalanarak yaklaşmayı ve objektif olmayı öğretti].

Bağımsız Düşünme Becerilerini Geliştirme: Türk eğitim tarihi dersinin eleştirel düşünme becerilerini ve çok boyutlu düşünme becerilerini geliştirme ile birlikte bir diğer katkısı da öğretmen adaylarına bağımsız düşünme becerisi kazandırmaktır. TÖ6: [Türk eğitim tarihi dersi bana birçok alanda sorgulama ve sorumluluk duygusu kattı. Bir görüşe körü körüne inanmaktansa kendi fikrimi savunmam gerektiğini bana aşıladı]. SÖ7: [Her söylenene inanmamalı, kendi düşüncelerimizi geliştirmeliyiz. Birisi benim yerime düşünmüş deyip de hazırda konmamalıyız. Bizim de fikirlerimiz olmalı. Bu ders sayesinde neden sonuç ilişkisini kurmayı daha çok öğrendim]. İÖ9: [Türk eğitim tarihi bana kendimizi geliştirmemizin ne kadar önemli olduğunu gösterdi. Zihnimizi ve aklımızı kimsenin emri altına sokma-

mamız gerektiğini öğretti. Düşünebildiğimiz sürece kendi gördüklerimizi ve bildiklerimizi analiz etmeyi bilmeliyiz. Başkalarından duyduklarımızla ve başkasının söyledikleriyle kendimizi yönlendirmemeliyiz].

Sorgulama becerisi kazandırma

Katılımcıların düşünce yapısında dikkat çeken bir diğer husus, katılımcıların Türk eğitim tarihi dersinin sorgulama becerilerine olumlu etkisinin olduğunu düşünmeleridir. Sorgulama becerisi kazandırma özelliği bir önceki alt temada tartışılan düşünme becerilerini geliştirme özelliği ile ilintili olarak düşünülmelidir, zira düşünme becerilerinin gelişmesi sorgulama becerisini etkilediği gibi sorgulama becerisinin gelişmesi de düşünme becerilerini tetiklemektedir. PDR31: *[Bu ders sayesinde sorgulama becerim gelişti, eleştirel gözle bakmam gerektiğini fark ettim].* TÖ14: *[Bu ders bana geçmişten günümüze kadar olan süreçte olay ve olgular üzerinden eğitim sistemimizi değerlendirmeyi, olumlu ve olumsuz yönleri ile gözlemleyip sorgulayabilmeyi ve ileride öğretmen olursam nasıl bir sistem üzerinden hareket etmem gerektiğini öğretti].* SBÖ10: *[Bir öğretmen adayı olarak bu ders eğitimin geçmişten günümüze nasıl geldiğini görerek o zamanki durumla şimdiki karşılaştırarak ve sorgulayarak bakmamı sağladı].* SBÖ15: *[Olayları ve olguları yeterince eleştiremediğimi, üzerine düşünemediğimi, sorgulamadığımı ve öğretmenlik açısından sorumluluktan kaçtığımı, kendimi geliştirmek adına uğraşmadığımı fark ettirdi].*

Sorumluluk Bilinci Kazandırma

Katılımcıların bakış açısından Türk eğitim tarihi dersinin bir diğer katkısı, bu dersin öğretmen adaylarına sorumluluk bilinci kazandırmasıdır. Burada bahsedilen sorumluluk bilinci, öğretmen adaylarının düşünme becerilerinin gelişmesiyle birlikte ileride kariyer yapacakları alanın getirdiği yüklerle yönelik bir duydukları sorumluluk ile ilgilidir. Nitekim bu hususta PDR16 kodlu öğretmen adayı şu ifadeleri kullanmıştır: *[Türk eğitim tarihi dersi bana öncelikle sorgulama ve karşılama becerisi kazandırdı. Bu sayede öğretmen adayı olarak sorumluluk bilincimin artmasını sağladı].* PDR26: *[Bu ders sayesinde devlet kurmanın, devlet yıkmanın; ticari, sosyal hayatın ve birçok şeyin eğitimden geçtiğini anladım. Bu bana daha çok sorumluluk kazandırıp, daha geniş açıdan bakmayı sağladı].* Sorgulamanın gerekliliği ve sorgulama sonucunda oluşan sorumluluk bilinci

hususunda SÖ10: [*Bir öğretmen adayı olarak Türk eğitim tarihi dersinde ülkelerin eğitim sistemi ile kendi ülkemizdeki eğitim sistemini karşılaştırdım. Bizim ülkemizdeki eğitimde ne eksik diye sorguladım, neler yapılabilir diye düşündüm. Biz Öğretmenler olarak nasıl eğitim vermeliyiz ve çocukları nasıl yetiştirmeliyiz diye sorguladım*] ifadesini kullanmıştır. SÖ21: [*Türk eğitim tarihi dersi bana öncelikle sorgulama ve karşılaştırma becerisi kazandırdı. Türkiye'deki ve dünyadaki eğitim sistemlerini karşılaştırma imkânı sundu. Bu karşılaştırmalar sonucunda üstümdeki sorumluluk bilincinin arttığını düşünüyorum*]. SÖ28: [*Geçmişte yaptığımız hataları, bu hataların sebeplerini ve tekrar bu hatalara düşmemek için ne yapabiliriz, bunun bilincine ve sorumluluğuna erişmiş oldum*]. SBÖ8: [*Türk eğitim tarihi dersi neden ve nasıl sorularına cevap bulmamı sağladı. Eleştirel düşünerek dünü ve bugünü kıyaslayabildim. Şimdiki zamanın değerini anlayıp sorumluluk sahibi olmam gerektiğini anladım*]. TÖ16: [*Bu ders sayesinde her şeyi araştırıp düşünmenin biz öğretmen adaylarının görevi olduğunu anladım. Çünkü bizler bir nesil yetiştireceğiz. Onlara gerçekleri, görünmeyen şeyleri göstermek bizim görevimiz*].

Eğitimin Değer ve Gerekliliğinin Farkına Varma

Veri analizi sonucunda ulaşılan ikinci tema, öğretmen adaylarının Türk eğitim tarihi dersi sayesinde eğitimin değer ve gerekliliğini daha iyi idrak etmiş olduklarını belirtmiş olmalarıdır. Oldukça yaygınlaşmış ve hatta klişeleşmiş bir söylem olmakla birlikte eğitim bir toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ilerlemesi için *sine qua non*'dur (olmazsa olmazdır). Bu durumu en iyi içselleştirmesi gereken toplum grubu ise hiç kuşkusuz, öğretmenlerdir, çünkü bireysel ilgi ve ihtiyaçlar dikkate alınarak toplumun ihtiyaç duyduğu karakterde yeni nesillerin yetiştirilmesi görevi öğretmenlerin omuzlarında olacaktır. Katılımcılara göre Türk eğitim tarihi dersi eğitimin değer ve gerekliliğini içselleştirerek bu doğrultuda topluma hizmet sunma algısı kazanmalarında etkili olmuştur.

İÖ2: [*Eğitimin bir millet açısından ne düzeyde kritik sonuçlar doğurabileceğini öğrendim*]. İÖ4: [*Türk eğitim tarihi bana eğitimin bir toplumun geleceği, refahı ve var oluşu açısından ne ölçüde önemli olduğu bilgisini kazandırdı*]. SÖ22: [*Bir öğretmen adayı olarak bu ders bana eğitim sistemi nasıl olmalı, nasıl olsa daha iyi olur sorularının cevabında katkı sağladı. Eğitimin ne kadar önemli olduğunu anladım*]. TÖ18: [*Eğitimin ülkeler arasında çok önemli olduğunu ve her şeyi değiştirebileceğini*

öğrendim]. İÖ10: [*Tarihin eğitimle ilgili olan kısmını daha iyi değerlendirir hale getirdi ve bir toplumu bozmak istersek önce eğitimden başlamalıyız sözünü daha net bir şekilde anlamamı sağladı*]. İÖ5: [*Türk eğitim tarihi dersi bir toplumun en büyük silahının eğitim olduğunu gösterdi. Bunun için her birey kendini geliştirmeli ve aklını kullanmalıdır*].

Geleceği İnşa Edebilmek İçin Geçmişten Ders Çıkarma

Katılımcıların bakış açısından Türk eğitim tarihi dersinin bir diğer katkısı da gerek eğitim sistemini gerekse de eğitim sayesinde toplumsal ve iktisadi açıdan günümüz dünyasını sağlıklı bir şekilde kurmada tarihsel gelişmelerin bilincinde olma ve tarihi eleştirel olarak değerlendirip ondan dersler çıkarmadır. Bu bulgu, bir bakıma 'geçmişini bilmeyen, geleceğini kuramaz' deyişinin bu çalışma kapsamındaki tezahürüdür. Öğretmen adayları, bu konuyla ilgili olarak ya geçmişte yaşanan eğitsel gelişmelerden gerekli dersler çıkartılmadığını dile getirmiş ya da geçmişten gerekli dersler çıkartılmadıkça atılacak adımların istenen sonuçları vermeyeceğini ifade etmiştir.

İÖ2: [*Geçmişte eğitimde aldığımız darbelerden hala ders çıkarmamış olduğumuz fark ettim*]. İÖ3: [*Türk eğitim tarihi dersi bana geçmişten ders almadan geleceği sekillendiremeyeceğimizi gösterdi*]. TÖ20: [*Türk eğitim tarihi dersi, geçmişte yapılan hataları öğrenip eğitimi yeniden reform edebilmek için yeni bir fırsat*]. SBÖ12: [*Dersi almadan önce eğitim tarihinin çok gereksiz olduğunu, bilmesem de bir şey kaybetmeyeceğini düşünürken dersi aldıktan sonra geçmişini bilmeyenin geleceğinde de aynı hataları tekrarlayabileceğini öğrendim*]. TÖ17: [*Bu ders geçmişteki eğitim programları ve eğitim süreçlerine bakmamızı sağlayarak günümüz şartlarını yeniden üretme ve yeniden düşünme becerisi kazandırdı*]. TÖ2: [*Türk eğitim tarihi dersi geçmişten günümüze eğitimde yaşanan birçok olaya daha sorgulayıcı ve dikkatli bakmamı sağladı... Bir sorunu çözerken geçmişten bugüne değişen ve gelişen tüm özellikleri dik-kate almaya başladım*]. TÖ1: [*Türk eğitim tarihi dersi olaylara daha objektif bakmamı ve eğitimimizdeki aksaklıkları görmemi ve eleştirebilmemi sağladı. Bu ders sayesinde geçmişte geri kalmamızı eğitim açısından sorgulattı ve düşündürdü. Bu sorunların üzerinden gelinmesi açısından bize çözüm üretme fikirleri verdi*]. SBÖ10: [*Bir öğretmen adayı olarak bu derste eğitimin geçmişten günümüze nasıl geldiğini görerek o zamanki durumla şimdiki karşılaştırmamı ve sorgulamamı sağladı. Nasıl tarihini bilmeyen insan eksikse eğitim Tarihini bilmeyen öğretmen de bir adım geridedir*]. SBÖ7: [*Eğitim sistemimizdeki yanlışları ve eksiklikleri görmemizi sağlayarak dünle*

bugünü karşılaştırma imkânı verdi]. SBÖ4: [Türk eğitim tarihi dersi bana geçmişteki eğitim sistemini öğrenip eleştirip gelecekte nasıl bir öğretmen olmam gerektiğini öğretti. Sorgulamadan bir işe körü körüne bağlanmam gerektiğini, ileride sorgulayan bireyler yetiştirmem gerektiğini öğretti]. SÖ30: [Türk vatandaşı olarak, özellikle de öğretmen olarak, geçmişe bakarak ders çıkarmaya ve gelecekteki nesillere bunu aktarmanın gerektiği bilincine vardım]. PDR31: [Bu ders sayesinde geçmişte yaptığımız hataları gördüm ve bu hataların sebeplerini tekrar etmemek ve bu hatalara düşmemek için neler yapabiliriz bilincine ve sorumluluğuna erişmiş oldum]. SÖ6: [Öncelikle geçmişi anlamayı ve ondan ders çıkarmayı öğretti. Bu ders geçmişte yapılanları günümüzde yapılanlarla bağ kurarak daha iyi anlamamı sağladı]. İÖ15: [Bu dersten çıkarılması gereken tecrübeler, sadece geçmişle övünme yerine ondan ders alıp dersler çıkarmak, bilimin her devirde yol gösterdiğini daha iyi anlamak, sorgulamanın ve tartışmanın önemini kavramaktır].

Tartışma ve Sonuç

Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi lisans öğrencilerinin programları kapsamında almış oldukları Türk eğitim tarihi dersine yönelik görüş, düşünce ve bakış açıları incelendiğinde; Beceri ve Bilinç Geliştirme, Eğitimin Değer ve Gerekliliğinin Farkına Varma ve Günümüzü Kurabilmek İçin Geçmişten Ders Çıkarma gibi üç ana tema etrafında toplandığı ve bu temalara bağlı olarak;

- Düşünme Becerilerini Geliştirme
- Eleştirel Düşünme Becerisi
- Çok Boyutlu Düşünme Becerisi
- Bağımsız Düşünme Becerisi
- Sorgulama Becerisi Kazandırma
- Sorumluluk Bilinci Kazandırma gibi alt temaların oluştuğu görülmüştür.

Beceri ve bilinç geliştirme: Beceri ve Bilinç Geliştirmenin, Düşünme Becerilerini Geliştirme (Eleştirel, Çok Boyutlu ve Bağımsız), Sorgulama Becerisi Kazandırma ve Bağımsız Düşünme Becerisi alt temaları doğrultusunda katılımcıların Türk eğitim tarihi dersine yönelik olarak en sık dile getirdikleri görüşleri, bu dersin düşünme becerilerini geliştirmede kendilerine fayda sağladığı görülmüştür. Düşünme becerilerini geliştirme boyutuyla bakıldığında

Türk eğitim tarihi dersinin eleştirel düşünme becerilerini geliştirme konusunda etkili olduğu görülmüştür. Katılımcılara göre Türk eğitim tarihi dersini almış olmaları, eğitim alanına bakış açılarında eleştirel bir düşünce yapısı edinmelerine katkı sağlamıştır. Nitekim bu durum bazı katılımcılarda öncelikle eleştirel düşünme konusunda yetersizliğinin farkına varma biçiminde belirmiştir. Bu beceriler doğrultusunda katılımcıların;

Türk eğitim tarihi dersi katılımcılarda eleştirel düşünme, sorgulama becerisi konusunda yeterli beceriye sahip olunmadığını ortaya koyarken, doğrular ve yanlışlar hakkında eleştirel düşünme tarzının gelişimine, olaylara bir açıdan değil farklı açılardan bakılmasını, yıllardır sorgulamadan dümdüz öğrenilen bilgilerin eleştiri süzgecinden geçirilmesini ve sorgulanmasının önemli olduğunu kazandırmıştır. Türk eğitim tarihi dersi, öğretmen adaylarına düşünen, inceleyen, araştıran bireyler yetiştirmenin gerekliliğini, ezberciliğin kalıcı olmadığını, mantığın ve fikirlerin değerli olduğunu göstermiştir. Türk eğitim tarihi dersi, geçmişi eleştiri süzgecinden geçirerek sağlam eğitim politikaları geliştirmek için umut kazandırması, olaylara daha objektif bakmasını ve eğitimimizdeki aksaklıkların görülmesini sağlaması açısından öğrencilere eleştirel düşünme becerisi kazandırıldığı görülmüştür. Ayrıca bu ders katılımcılara eğitimde geri kalmamızı sorgulatması ve bu konuda düşündürmesi var olan sorunların üzerinden gelmesi açısından çözüm üretme fikirlerini verdiği görülmüştür. Çok Boyutlu Düşünme Becerilerini Geliştirme açısından bakıldığında eleştirel düşünme becerilerini geliştirmekle birlikte katılımcılara göre Türk eğitim tarihi dersinin aynı zamanda eğitsel olay ve olguları çok boyutlu düşünebilme becerilerinin gelişimini de olumlu etkilediği görülmüştür. Türk eğitim tarihi dersi ayrıca katılımcılarda, olaylara bir pencereden değil de birçok açıdan bakma, derste sorulan bir soruyu düşünürken değişik yerler ile bağlantı kurmayı fark ettirme, eğitimle ilgili uygulamaların daha iyi nasıl olabilir düşüncesi ile sorgulama yeteneği ve disiplinler arasındaki ilişkiyi daha iyi anlama becerilerini de kazandırmıştır. Bağımsız Düşünme Becerilerini Geliştirme boyutuyla bakıldığında Türk eğitim tarihi dersinin eleştirel düşünme becerilerini ve çok boyutlu düşünme becerilerini geliştirme ile birlikte bir diğer katkısı da öğretmen adaylarına bağımsız düşünme becerisi kazandırmıştır. Katılımcıların düşünce yapısında dikkat çeken bir diğer husus ta, katılımcıların Türk eğitim tarihi dersinin sorgulama becerilerine olumlu etkisinin olduğunu düşünmeleri olmuştur. Sorgulama becerisi kazandırma özelliği bir önceki alt temada tartışılan düşünme

becerilerini geliştirme özelliği ile ilintili olarak düşünülmalıdır. Zira düşünme becerilerinin gelişmesi sorgulama becerisini etkilediği gibi sorgulama becerisinin gelişmesi de düşünme becerilerini tetiklemektedir. Katılımcıların bakış açısından Türk eğitim tarihi dersinin bir diğer katkısı ise, bu dersin öğretmen adaylarına sorumluluk bilinci kazandırmasıdır. Burada bahsedilen sorumluluk bilinci, öğretmen adaylarının düşünme becerilerinin gelişmesiyle birlikte ileride kariyer yapacakları alanın getirdiği yüklerle yönelik bir duydukları sorumluluk ile ilgili olduğu görülmüştür. Nitekim bu hususta öğretmen adaylarının şu ifadelerini tekrar buraya alıntılanması konunun önemi açısından değerli görülmüştür:

- 1- Türk eğitim tarihi dersi bana öncelikle sorgulama ve karşılaştırma becerisi kazandırdı. Bu sayede öğretmen adayı olarak sorumluluk bilincimin artmasını sağladı.
- 2- Bu ders sayesinde devlet kurmanın, devlet yıkmanın; ticari, sosyal hayatın ve birçok şeyin eğitimden geçtiğini anladım. Bu bana daha çok sorumluluk kazandırıp, daha geniş açıdan bakmayı sağladı.
- 3- Bir öğretmen adayı olarak Türk eğitim tarihi dersinde ülkelerin eğitim sistemi ile kendi ülkemizdeki eğitim sistemini karşılaştırdım. Bizim ülkemizdeki eğitimde ne eksik diye sorguladım, neler yapılabilir diye düşündüm. Biz Öğretmenler olarak nasıl eğitim vermeliyiz ve çocukları nasıl yetiştirmeliyiz diye kendimi sorguladım.
- 4- Türk eğitim tarihi dersi neden ve nasıl sorularına cevap bulmamı sağladı. Eleştirel düşünerek dünü ve bugünü kıyaslayabildim. Şimdiki zamanın değerini anlayıp sorumluluk sahibi olmam gerektiğini anladım.
- 5- Bu ders sayesinde her şeyi araştırıp düşünmenin biz öğretmen adaylarının görevi olduğunu anladım. Çünkü bizler bir nesil yetiştireceğiz. Onlara gerçekleri, görünmeyen şeyleri göstermek bizim görevimiz.

Veri analizi sonucunda ulaşılan ikinci tema ise öğretmen adaylarının Türk eğitim tarihi dersi sayesinde eğitimin değer ve gerekliliğini daha iyi idrak etmiş olduklarını belirtmiş olmalarıdır. Oldukça yaygınlaşmış ve hatta klişeleşmiş bir söylem olmakla birlikte eğitim bir toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ilerlemesi için **sine qua non**'dur (olmazsa olmazdır). Bu durumu en iyi içselleştirmesi gereken toplum grubu ise hiç kuşkusuz, öğretmenlerdir, çünkü bireysel ilgi ve ihtiyaçlar dikkate alınarak toplumun ihtiyaç duyduğu karakterde yeni nesillerin yetiştirilmesi görevi öğretmenlerin

omuzlarında olacaktır. Katılımcılara göre Türk eğitim tarihi dersi eğitimin değer ve gerekliliğini içselleştirerek bu doğrultuda topluma hizmet sunma algısı kazanmalarında etkili olmuştur. Bu doğrultuda Türk eğitim tarihi dersinin, öğretmen adaylarına eğitimin bir millet açısından ne düzeyde kritik sonuçlar doğurabileceğini, eğitimin bir toplumun geleceği, refahı ve var oluşu açısından ne ölçüde önemli olduğunu, bir öğretmen adayı olarak bu dersin eğitim sistemin nasıl olması gerektiği ayrıca bir toplumun en büyük silahının eğitim olduğu düşüncelerini kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmen adaylarının bakış açısından Türk eğitim tarihi dersinin bir diğer katkısı da gerek eğitim sistemini gerekse de eğitim sayesinde toplumsal ve iktisadi açıdan günümüz dünyasını sağlıklı bir şekilde kurmada tarihsel gelişmelerin bilincinde olma ve tarihi eleştirel olarak değerlendirip ondan dersler çıkarmadır. Bu bulgu, bir bakıma “geçmişini bilmeyen, geleceğini kuramaz” deyişinin bu çalışma kapsamındaki tezahürüdür. Öğretmen adayları, bu konuyla ilgili olarak ya geçmişte yaşanan eğitsel gelişmelerden gerekli dersler çıkartılmadığını dile getirmiş ya da geçmişten gerekli dersler çıkartılmadıkça atılacak adımların istenen sonuçları vermeyeceğini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda öğretmen adaylarınca; Türk eğitim tarihi dersinin, özellikle Türk vatandaşı ve bir öğretmen adayı olarak, geçmişe bakarak ders çıkarmanın ve gelecekteki nesillere bunu aktarmanın gerekliliği bilincine varılmasını sağlamakla beraber, tecrübelerin, sadece geçmişle övünme yerine onlardan ders alıp dersler çıkarma, bilimin her devirde yol gösterici olduğunu daha iyi anlama, sorgulama ve tartışmanın da önemini kavratıldığı konusunda beceri geliştirdiğini ifade etmişlerdir.

Yukarıdaki sonuçlar incelendiğinde Türk eğitim tarihi dersinin 21. Yüzyıl becerilerinden olan olan eleştirel düşünme, sorgulama ve sorumluluk bilincinin kazandırılmasında etkili bir ders olduğu görülmüştür. Bu konuda etkili bir sonuca ulaşılması için ülke genelindeki üniversitelerin eğitim fakültelelerinde de bu tür çalışmalar yapılması ve bu dersin daha etkili olarak işlenmesi, yeni yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi, ders konularında yeniliklerin yapılması, haftalık iki ders saatinin yeterli olup olmadığı konusunda çalışmaların yapılması bu tür çalışmaları tamamlaması açısından önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Contribution of History of Turkish Education course
to the Development of Critical thinking, Sense of
Responsibility, Query skill of the Students in the
Faculty of Education (A Sample of Aksaray
University)**

*

Savaş Karagöz
Aksaray University

Critical thinking, sense of responsibility and query skill development are counted as important features that should be gained at all levels of education. Indeed, the basis of being a modern society producing knowledge lies in educated individuals who make new inventions and discoveries and who have critical and creative thinking skills who want to initiate social change (Orakçı, Durnalı, and Aktan, 2019). Critical thinking, especially in courses related to social sciences, is considered to be the “desired outcome” (Watson and Glaser, 1964, p.9). Similarly, in the programs launched by the Ministry of National Education in 2005, the importance of critical thinking, which is one of the eight basic skills under the name of "Basic Skills", is also emphasized. Within this context, the problem of training talented teachers who can meet the requirements of the program continues to confront us. At this point, education faculties play a vital role. Paul, Elder and Bartell (1997) reflect the importance of education faculties by emphasizing the needs of teachers with these skills in order to raise teacher candidates who can think critically and have problem solving skills.

The present study has the aim of examining views, opinions and mentalities of sophomore, junior and senior students on History of Turkish Education in college of education at Aksaray University during the 2018-2019 academic year. To achieve this aim, a qualitative design was employed in the study. The study group of the research consists of 113 students who voluntarily accepted to participate in the research out of the students who took History of Turkish Education course. The data analysis was done using content

analysis technique. Based on the views, opinions and mentalities of the students about History of Turkish Education course, the themes named "Skill and Awareness Development" (with subthemes "Thinking Skills Development", "Critical Thinking Skill Development", "Multidimensional Thinking Skill Development", "Independent Thinking Skill Development"), "Query Skill Development", and "Sense of Responsibility", "Realizing the value and necessity of education" and "Taking Lessons from the Past to Build the Future".

In line with the themes named "Skill and Awareness Development" with subthemes "Thinking Skills Development", "Critical Thinking Skill Development", "Multidimensional Thinking Skill Development", "Independent Thinking Skill Development", the most frequently expressed opinions of the participants about History of Turkish Education course indicated that this course enabled them to develop their thinking skills.

The second theme reached as a result of the data analysis is that the teacher candidates stated that they realized the value and necessity of education better thanks to History of Turkish Education course. Although it is a rather widespread and even cliché discourse, education is the sine qua non for a society to progress in economic, social and cultural fields. The society group, which should internalize this situation best, is undoubtedly teachers, because based on individual interests and needs, the task of raising new generations in the character required by the society will be on the shoulders of the teachers,. According to opinions of the teacher candidates, History of Turkish Education course was effective in gaining the perception of providing service to the society by internalizing the value and necessity of education. In this regard, based on opinions of the teacher candidates, the extent to which History of Turkish Education course can have critical consequences for teacher candidates for a nation, how important education is for the future, welfare and existence of a society, and how important this course is for a teacher candidate emerged.

Another contribution of History of Turkish Education course from the opinions of teacher candidates is to be aware of the historical developments and to critically evaluate history and draw lessons from it in order to establish a healthy social and economic world today. This finding is, in a sense, a manifestation of the phrase "He who does not know his past cannot make the best of his present and future, for it is from the past that we learn" within the scope

of this study. The teacher candidates stated that necessary lessons were not taken from the educational developments experienced in the past and that the steps to be taken will not give the desired results unless necessary lessons were taken from the past. Accordingly, the participants especially as a Turkish citizen and a teacher candidate also said that History of Turkish Education course made it possible for them to be aware of the necessity to take lessons from the past to build the future. They also stated that History of Turkish Education course made it possible for them to have better understanding, questioning and discussing that science guides in every period, and to take lessons from the past instead of just boasting with it.

Kaynakça / References

- Akyüz, Y. (2019) *Türk eğitim tarihi* (32. Baskı), Ankara: Pegem Yayınları.
- Alabaş, R. (2016). Türk eğitim tarihi dersinin önemi hakkında öğretmen adaylarının görüşleri. *Cumhuriyet International Journal of Education-CIJE*. 5(4),89-102.
- Arikan, A, Ünver, Ş, Süzer, H . (2007). Yabancı dil eğitimi programlarında türk eğitim tarihi dersinin önemi ve içeriğine ilişkin öğrenci görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(33), 24-32.
- Burnard, P., Gill, P., Stewart, K., Treasure, E. ve Chadwick, B. (2008). Analysing and presenting qualitative data. *British Dental Journal*, 204(1), 429-432.
- Dinç, E. (2009). Etkili tarih öğretimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 29 (5), 1427-1451.
- Dilekli, Y. (2019). What are the dimensions of thinking skills in Turkish literature: a content analysis study?. *International Journal of Evaluation and Research in Education (IJERE)*, 8(1), 110-118 doi: 10.11591/ijere.v8.i1.pp110-118.
- Duman, T. (2019). *Türkiye’de ortaöğretimde öğretmen yetiştirme* (Tarihi Gelişimi), İstanbul: MEB Basımevi.
- Erdem, A. R. (2013). Türk eğitim tarihi dersinin öğretmen adaylarının eğitimi açısından önemi, (Ed. M. Aydın), *Prof. Dr. Önder Göçgün Armağan Kitabı*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları No: 28, 441-474.
- Ergün, M. (2008). Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(12), 321 -348.
- Ersöz, Y. ve Arıbaş, S. (2014). Türk eğitim tarihi dersi öğretiminde farklı bir yaklaşım: resim öğretmenliği öğrencilerinin sergi çalışması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(34), 760-767.

- Güçlü, M. (2014). İlköğretim Dergisi'nin fen ve matematik öğretimi açısından değerlendirilmesi (1939-1966), *Turkish Studies*, 9(7), 311-330.
- Güçlü, M. (2016). İlköğretim Dergisinde yayımlanan öğretmenlik mesleği ile ilgili makalelerin değerlendirilmesi (1939-1966), *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2014), 111-127.
- Güçlü, M. ve Bozgeyikli, H. (2016). Öğretmen adaylarının türk eğitim tarihi dersine yönelik tutumlarının incelenmesi, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 9(25), 401-415.
- Güven, İ. (2018b). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem yayınları.
- Güven, İ. (2019a). *Eğitim tarihi*. Ankara: Pegem yayınları.
- Hobsbawm, E.J. (1997) *On History*. London: Weidenfeld and Nicholson.
- Kamer, S.T. ve Şimşek, A.S. (2016). Türk eğitim tarihi dersine yönelik öğretmen adaylarının tutumlarının ölçülmesi, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 17(2), 663-678.
- Köstüklü, N. (2004). İlk ve orta öğretimde tarih öğretimi problemler ve öneriler. *Erdem*, 14(41), 1-28.
- Miles, M.B., ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). California: SAGE Publications.
- Orakcı, Ş., Durnalı, M., & Aktan, O. (2019). Fostering critical thinking using instructional strategies in English classes: Fostering critical thinking using instructional strategies in English classes. In S. P. Robinson, & V. C. Knight (Eds.). *Teacher education pedagogy and the importance of critical thinking and conceptualization*. Hershey, PA: IGI Global.
- Öztürk, C. ve Fındıkçı, İ. (2015) *Türk eğitim tarihinin felsefesi*, (Ed.).Prof. Dr.Yahya Akyüz'e Armağan / Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları, Eğitim ve Kültür Yazıları. Ankara: Pegem Akademi yay.s.663-683.
- Paul, R., Elder, L. & Bartell, T. (1997). California teacher preparation for instruction in critical thinking: Research findings and policy recommendations. *The Foundation for Critical Thinking*: Dillon Beach, CA.
- Sadak, N. (1916). İlmî terbiye tarihi. *Tedrisat Mecmuası*, 6(33-1), 160-165.
- Slater, J. (1989). *The Politics of History Teaching: A Humanity Dehumanized*. (Special Professorial Lecture). London: Institute of Education, University of London.
- Taşdemirci, E. (2010). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Gündüz yayıncılık.

Tashakkori, A. ve Teddlie, C. (2003). The past and future of mixed methods research: From data triangulation to mixed method model designs. A. Tashakkori ve C. Teddlie (Editörler), *Handbook of mixed methods in social and behavioral research* içinde (s. 671-701). CA: Thousand Oaks.

Türer, A. (2016). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Detay yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Karagöz, S. (2020). Türk eğitim tarihi dersinin eğitim fakültesi öğrencilerinde eleştirel düşünme, sorgulama ve sorumluluk bilinçlerinin gelişimine katkısı (Aksaray üniversitesi örneği). *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 210-235. DOI: 10.26466/opus.733260

6. Sınıf Öğrencilerinin Dörtgenler Hakkındaki Geometrik Muhakeme Süreçleri¹

DOI: 10.26466/opus.673833

*

Ahmet Mutluoğlu* – Ahmet Erdoğan**

* Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Konya/Türkiye

E-Posta: mutluoglu.ahmet@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0523-4490](https://orcid.org/0000-0003-0523-4490)

** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi/Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Konya/Türkiye

E-Posta: aerdogan@erbakan.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2024-4515](https://orcid.org/0000-0003-2024-4515)

Öz

Bu çalışmanın amacı 6. sınıf öğrencilerinin dörtgenler konusundaki geometrik muhakeme süreçlerinin Şekilsel Kavram Teorisi çerçevesinde incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda “öğrencilerin paralelkenar, dikdörtgen ve kare kavramları hakkında geometrik muhakeme süreçleri nasıldır?” problem cümlesine yanıt aranmıştır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, Konya ili Kulu ilçe merkezinde bulunan bir ortaokulun 6. sınıfında öğrenim görmekte olan 5 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu yaklaşımıyla elde edilmiştir. Öğrencilerle yapılan görüşmeler ses kaydına alınmıştır. Verilerin analizine başlanmadan önce görüşmeler araştırmacı-öğrenci diyalogu şeklinde metne dönüştürülüp analize hazır hâle getirilmiştir. Görüşme formundan elde edilen nitel veriler betimsel olarak analiz edilmiştir.

Araştırma bulgularına göre alt düzey başarıya sahip öğrencilerin geometrik muhakemelerinde çoğunlukla prototip şekil etkisinin baskın olduğu görülmüştür. Orta düzey ve üst düzey başarıya sahip öğrencilerin ise geometrik muhakemelerini çoğunlukla kavram kontrolünde yürütebildikleri, buna karşın zaman zaman prototip şekil etkisiyle de muhakeme yaptıkları belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerden verdikleri cevapların gerekçelerini ortaya koymaları istendiğinde geometrik şekillerin kavramsal yönüne daha fazla odaklanarak üst düzey geometrik muhakeme yapabildikleri saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: şekilsel kavram teorisi, geometrik muhakeme, üst düzey muhakeme

¹ Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yürüttüğü doktora tezi çalışmasından üretilmiştir.

6th Grade Students' Geometrical Reasoning Processes About Quadrilaterals

*

Abstract

The aim of this study is to examine the geometrical reasoning process of 6th grade students about quadrilaterals within the framework of the Theory of Figural Concepts. For this purpose, "How are the students' geometrical reasoning processes about parallelogram, rectangle and square concepts?" problem sentence was sought to answer. In the study, case study method, which is one of the qualitative research designs, was used. The study group consisted of 5 students studying in the 6th grade of a secondary school in Kulu district of Konya. The data of the study was obtained by semi-structured interview form approach. The interviews with the students were recorded. Before starting the analysis of the data, the interviews were translated into text in the form of researcher-student dialogue and made ready for analysis. The qualitative data obtained from the interview form were analyzed descriptively. According to the findings of the study, the prototype shape effect was dominant in the geometrical reasoning of the students with low level success. On the other hand, it was determined that students with intermediate and high level achievement could perform their geometrical reasoning mostly in conceptual control, but sometimes they also made reasoning with the effect of prototype shape. In addition, when the students were asked to provide justification for their answers, it was found that they were able to make high level geometric reasoning by focusing more on the conceptual aspect of geometric shapes.

Keywords: *the theory of figural concepts, geometrical reasoning, high-level reasoning*

Giriş

Dünyada yaşanan hızlı değişim ve gelişmeler karşısında bireylerin matematiği günlük yaşamında kullanma ve anlama ihtiyacı da sürekli artmakta; matematiği anlayabilen ve matematik yapabilen bireyler geleceği şekillendirme noktasında daha fazla seçeneğe sahip olabilmektedir (Altun, 2007; MEB; 2009). Bu sebeple okullarda matematiğin öğrenilmesinin-öğretilmesinin her geçen gün daha önemli hâle geldiği söylenebilir.

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ilköğretim matematik dersi öğretim programı eski öğretim programlarından oldukça farklı bir biçimle çağdaş öğrenme yaklaşımları benimsenerek (Ersoy, 2006; Olkun ve Uçar, 2014) 2004-2005 eğitim öğretim yılında pilot olarak uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda, öğrenmeyi gözlemlenebilir davranışlar üzerinden açıklayan “davranışçı yaklaşım” paradigmasından vazgeçilmiş ve öğrenmeyi bilişsel süreçler perspektifinden ele alan öğrenme yaklaşımları benimsenmiştir (Ersoy, 2006). O günden günümüze kadar geçen sürede yenilenen matematik dersi öğretim programlarının (MEB, 2013; 2018) öğrenmeye-öğretmeye yönelik yaklaşımları ve oturduğu temel felsefe incelendiğinde bu yönelimin etkileri doğrultusunda yapılandırıldıkları görülmektedir. Eğitimde benimsenen bu yeni paradigmaya göre öğrenme, öğrencinin bir takım zihinsel ve fiziksel eylemler üzerine yaptığı muhakemeler neticesinde zihninde bilgiyi yapılandırmasıyla gerçekleşmektedir. Nitekim öğrenmenin en üst düzeye çıkabilmesi için okullarda öğrencilerin matematiksel düşünme ve muhakeme (akıl yürütme) süreçlerine odaklanması gerekmektedir (NCTM, 2012).

Matematiğin muhtemelen en çok sezgiye dayalı, en somut özelliklerine sahip ve gerçekle ilişkisini kuran geometri, içinde yaşadığımız evreni anlamayı, onu tanımlamayı ve çevremizle etkileşim kurmayı sağlayan bir dalıdır (Güven ve Öztürk, 2014). Ancak öğrenciler, bu alandaki kavramları anlamada zorlanabilmekte ve bu konudaki bilgilerin kavramsal boyutunun yeterli düzeyde ele alınmamasından birtakım kavram yanılgılarına sahip olabilmektedir (Erdogan, 2017a; Yenilmez ve Yaşa, 2008). Bu da öğrencilerin bilgiyi anlamlı bir şekilde değil de ezbere kullanma yolunu tercih etmelerine sebep olabilmektedir (Gülkılık, 2013, Erdogan, 2017a; Erdogan, 2017b).

Alan yazında yapılan araştırmalar, matematiğin diğer dallarında olduğu gibi geometride de öğrencilerin farklı düşünme biçimlerine ve farklı anlama

düzeylelerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Baki, 2018). Bununla birlikte tüm bireylelerin geometri bağlamalarında düşünebilme ve akıl yürütme (muhakeme) becerilerini geliştirebilme potansiyeline sahip olduğu da ifade edilmektedir (Van De Walle, Karpuz ve Bay-Williams, 2012). Geometrinin öğrenilmesi-öğretilmesi üzerine yapılan birçok araştırmaya bakıldığında da geometrik muhakemenin (GM) doğası ve nasıl geliştirilebileceği üzerinde durulduğu görölmektedir (Güven ve Karpuz, 2016; Jones, 1998; Karpuz, Koparan ve Güven, 2014). Örneğin Van Hiele'nin geometrik düşünce düzeyleleri modelinde (1959), öğrencilerin geometriyi anlamaları, giderek soyutlama düzeyleinin arttığı beş hiyerarşik düzeylede açıklanmaktadır (Van De Walle vd., 2012). Bu modelde öğrencilerin düzeylelerde ilerlemesi, kesin olarak belirli bir yaşa erişerek değil, daha çok öğrencilerin aldıkları eğitime bağlı olarak edindikleri tecrübeler temelinde gerçekleşmektedir (Van Hiele, 1999. Akt: Breyfogle ve Lynch, 2010). Bu çalışmalardan bir diğerisi de Fischbein (1993)'in ortaya koyduğu şekilsel Kavram Teorisi'dir.

Geometrik şekiller üzerinde muhakeme sürecini ele alan Fischbein (1993) teorisinde, öğrencilerin zihinlerinde geometrik bir şeklin kavram ve şekil boyutlarının birbiriyle etkileşimli bir yapıda oluşturulması sürecinin rutin geometri derslerinin doğal bir sonucu olarak değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Nitekim etkili ve anlamlı bir geometri öğrenme-öğretme sürecinin gerçekleşmesinin ancak alan yazında GM'yi ele alan yaklaşımlar perspektifinde yapılandırılmış öğrenme ortamlarının tasarlanmasıyla mümkün olabileceği ifade edilmektedir (Güven ve Karpuz, 2016; Mariotti ve Fischbein, 1997). Okul ve okul dışı yaşamın kolaylaştırılmasında önemli bir etkiye sahip olan muhakeme becerisinin geliştirilmesi için okulda uygun ortamların hazırlanmasının gerektiği matematik dersi öğretim programlarında da üzerinde durulan bir kavramdır (MEB, 2013). Bu doğrultuda programda muhakeme becerisinin gelişimi sürecinde öğrencilere, bir kavram üzerinde yaptığı çıkarımların doğruluğunu ve geçerliliğini savunması, mantıklı genellemelerde ve çıkarımlarda bulunması vb. imkânların verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (MEB, 2013).

Alan yazında, geometrinin nasıl anlaşılabilmeceğini ve geometrik muhakeme becerisinin nasıl geliştirilebileceğini açıklamaya çalışan bazı teorilerden yukarıda bahsedilmiştir. Alan yazında ortaya konulmuş farklı teorileri değerlendiren çalışmalarda (Baki, 2018; Güven ve Karpuz, 2016; Jones, 1998; Olivera ve Zeljić, 2017; Paksu Duatepe, 2016; Van De Walle vd., 2012) bazı

teorilerin sıklıkla ön plana çıktığı görülmektedir. Yapılan birçok bilimsel araştırmada da (örn. Fujita, 2012; Karpuz, 2018; Karpuz vd., 2014; Ubuz, 2017) sıklıkla bu teorilere başvurulduğu görülmektedir. Bu teoriler incelendiğinde geometride anlamayı bir kısmının gelişimsel bir perspektiften (örn. Van Hiele Geometrik Düşünce Düzeyleri, 1959) bir kısmının da bilişsel perspektiften (örn. Fischbein'in Şekilsel Kavram Teorisi, 1993; Duval'in Bilişsel Modeli, 1998) değerlendirdiği görülmektedir (Güven ve Karpuz, 2016).

Bundan sonraki bölümde, çalışmanın kuramsal temelini oluşturması bakımından yalnız Fischbein (1993)'in "Şekilsel Kavram Teorisi" üzerinde durulmuştur.

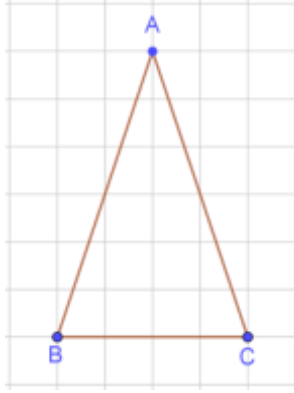
Fischbein'in Şekilsel Kavram Teorisi

Kavram, genellikle nesnelere veya olayların ait olduğu sınıfının soyut ve genel bir temsili (bir fikri) olarak; imge (özellikle görsel bir imge) ise bir nesnenin veya olayın duyuşsal bir temsili olarak tanımlanmaktadır (Fischbein ve Nachlieli, 1998). Bilişsel psikolojide kavram ve imge birbirinden tamamen ayrık ve zihinsel etkinlikler sırasında etkileşime girmelerine rağmen iki ayrı kategori olarak kabul edilmektedir. Çünkü kavram uzamsal özelliklere sahip olmayıp idealdir ve soyuttur. İmge ise duyuşsal özellikleri nedeniyle bir fikre indirgenemez yapıdadır (Fischbein ve Nachlieli, 1998). Örneğin bir kavram olarak masa soyut olup tüm masaların ortak özelliklerini ihtiva eden zihinsel bir yapıyı temsil ederken zihnimizdeki masa imgesi somut olup içinde öznel öğeler ihtiva eder. Nitekim zihnimizde dört ayaklı bir masa imgesine sahip olabiliriz ancak bu özelliğin kavram olarak masada olma zorunluluğu yoktur (Güven ve Karpuz, 2016).

Fischbein (1993) bilişsel psikolojideki şekil ile kavram ayrımının geometrik şekillerde geçerli olmadığını, geometrik şekillerin iki kategoriye eş zamanlı olarak (aynı anda) sahip zihinsel varlıklar olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple Fischbein (1993) geometrik şekillerin üçüncü bir kategori oluşturduğunu ifade ederek teorisine de adını veren 'Şekilsel Kavram' terimini geliştirmiştir. Bu şekilde bir geometrik şeklin yalnız kavrama ya da şekle indirgenemeyecek türden bir zihinsel varlık olduğu vurgulanmıştır. Örneğin bir düzlem üzerine çizilmiş herhangi bir üçgen, görüntü olarak zihinsel imgeyi (şekli) temsil ederken sahip olduğu özellikleri bakımından (iç aç ölçüleri toplamının 180° olması gibi) aynı zamanda kavramı da temsil et-

mektedir. Fischbein (1993) geometrik şekillerin sahip olduğu bu çift yönlü özelliği aşağıda verilen örnek üzerinden açıklamaya çalışmıştır.

İkizkenar bir ABC üçgeninde (Şekil 1) AB kenarı ile AC kenarının uzunluğu eşit olsun. Bu durumda birisinin B ve C açılarının ölçülerinin eşitliğini aşağıdaki gibi kanıtladığını düşünelim:

Şekil 1. ABC İkizkenar Üçgeni

ABC üçgenini kendisinden ayırıp AC kenarı sol tarafta ve AB kenarı sağ tarafta olacak şekilde ters çevrilmiş hâli, orijinal şekille üst üste gelecek şekilde çakıştırılsın. Bu durumda A açısı aynen kalırken AB ve AC kenarları aynı uzunluğa sahip olduğundan sol tarafta AC kenarı ile AB kenarı, sağ tarafta ise AB kenarı ile AC kenarı tam olarak çakışır. Böylece ABC üçgeni ile ters çevrilmiş hâlinin tam olarak çakıştığı görülebilir. Sonuç olarak B açısının ölçüsünün C açısının ölçüsüne eşit olduğu gösterilmiş olur.

Bu ispat sürecinde kavramsal bilgi olarak ifade edilen bir kısım bilgilerin (nokta, açı, üçgen, AB ve AC kenarlarının eşit uzunlukta olması gibi) kullanıldığı görülmektedir. Fakat şekil bilgisi ve şekilsel olarak temsil edilen işlemler de (ABC üçgenini kendisinden ayırma, tersine çevirme ve orijinali ile çakıştırma gibi) bu süreçte eş zamanlı olarak kullanılmıştır. Görüldüğü üzere ispat sürecinde şekiller ve kavramlar iç içe geçmiş bir vaziyette birbiriyle uyumlu bir şekilde işe koşulmuştur. Peki, burada birbirinden bağımsız iki varlığın (şekil ve kavram) bir karışımından mı bahsedilmektedir? İspatın özü olan ABC üçgeninin kendinden ayrılıp ters çevrilmesi işlemi üzerinden bu soruya bir yanıt verilmiştir.

Bilindiği gibi kavramlar kendinden ayrılamazlar, ters çevrilemezler ve çakıştırılmazlar. Gerçekte (duyularla algıladığımız gerçeklik) bir nesneyi kendinden ayırmak mümkün olmadığından böyle bir işlemin somut bir anlamı (gerçeklikle bir ilgisi) yoktur (Fischbein, 1993). Bu durumda ideal bir dünyada ideal nesnelere ile işlemler yapılmıştır (Fischbein, 1993. Akt: Güven ve Karpuz, 2016). Burada bahsi geçen nesnelere (noktalar, kenarlar, açılar ve onlarla yapılan işlemler) sadece ideal bir varlıktır. Yani nesnelere kavramsal bir niteliğe sahiptir. Ama aynı zamanda bu nesnelere doğası gereği özünde birer şekildir: sadece görüntüye dayanarak ayırma, ters çevirme ya da çakıştırma gibi işlemler yapılabilir. O zaman idealize edilmiş dünyada geometrik şekillerin var olması ve üzerinde bir takım işlemlerin gerçekleştirilebilmesi onların ancak eş zamanlı olarak kavramsal ve uzamsal özelliklere sahip zihinsel varlıklar olduğunun kabul edilmesiyle mümkün olabilir (Fischbein, 1993). Bu durumda yukarıda ele alınan örnekte, bir üçgenin ve öğelerinin tek başına bir kavram ya da sadece görüntüden ibaret olduğu düşünülemez (Fischbein ve Nachlieli, 1998).

Şekilsel Kavram Teorisine Göre Geometrik Muhakeme

Şekilsel Kavram Teorisi'ne göre GM'nin yapısı kavram-şekil ilişkisinin niteliği ile ilgilidir. İdealde şeklin anlamlarını, ilişkilerini ve özelliklerini kontrol etmesi gereken bileşen kesinlikle kavram olmalıdır (Fischbein, 1993). Bu da GM sürecinde üst düzey muhakeme (ÜGM) olarak değerlendirilmektedir. Ancak muhakeme sürecinde şeklin kavram üzerinde baskın olduğu durumlar da söz konusu olabilmektedir. Bunun ise çözüm adımlarının mantıksal tutarlılığının ve sonuçtan genellemelere ulaşılmasını sağlayan geometrinin tündengelimli yapısının eksik kalmasına sebep olduğu ifade edilmektedir (Fischbein, 1993. Akt: Güven ve Karpuz, 2016).

Fischbein (1993) birçok öğrencinin geometrik bir şekli şekilsel kavram olarak kabul etmemelerine özel temsiller üzerindeki çalışmalarından edindikleri deneyimlerin etkisinin sebep olduğunu ifade etmektedir. Bu durum geometrik şeklin imajının kavramsal tanım üzerinde sahip olduğu baskın etkisi olarak açıklanmaktadır. Örneğin bir öğrenci dikdörtgenin tanımını biliyor olsa bile karenin ve kare formunda verilmeyen bir dikdörtgenin yalnız görünüşlerine bakarak (şeklin kavram üzerindeki baskın kontrolü) ikisi arasındaki hiyerarşik ilişkiyi belirleyemeyecektir (Fischbein, 1993). Ancak

öğrenci, verilen şekilleri aynı zamanda kavramsal bir bakış açısıyla ele aldığı karenin de bir dikdörtgen olduğunu kavrayabilecektir.

Bunun yanında (gelişimsel yaklaşımın aksine) özellikle geometride keşif ya da bir teoremin ispatı sürecinde ihtiyaç duyulabilecek sezgi boyutunun geometrik bir şeklin kavramsal yönünden çok şekilsel yönü ile ilgili olduğu bilinmektedir (Fischbein, 1993). Çünkü geometrik kavramları öncelikle sezgisel olarak algılar, daha sonra matematikleştirerek anlamlandırırız (Baki, 2018). Bu sebeple yalnız kavram kontrolünde gerçekleştirilen bir muhakemede, problemlerin çözümünde veya bir önermenin ispatında gerekli olabilecek sezgi ve keşif boyutları eksik kalacaktır (Güven ve Karpuz, 2016). Çünkü sürekli olarak teorem ve tanım gibi analitik ve formel gerekçelere (kavrama) dayandırılan bir muhakemede üretken fikirlerin akışı bozulabilmekte ve hatta engellenebilmektedir (Fischbein, 1993). Bu sebeple GM sürecinde şekil ile kavram etkileşim içerisinde olması gerekmektedir.

Öğrencilerin GM'lerinde yaptıkları birçok hataya, şekilsel kavramların kavramsal ve şekilsel yönleri arasındaki bölünme (veya uyum eksikliği) sebep olmaktadır (Fischbein, 1993). Hâlbuki şekilsel kavram, sadece şekil ya da sadece kavrama indirgenemeyecek zihinsel bir varlığı işaret eder (Fischbein, 1993). Bununla birlikte şekiller ve kavramlar, kişinin bilişsel aktivitesinde bazen birbiriyle etkileşime girerken bazen de çatışabilir. Şekilsel kavramın gelişimi ise genellikle doğal bir süreç değildir. Dolayısıyla geometrinin okul programlarında bu kadar zor bir konu olmasının ana nedenlerinden biri şekilsel kavramların doğal bir süreçte ideal biçimlerine doğru gelişim sergilememesidir. Bu sebeple matematik eğitiminin temel görevlerinden biri (geometri alanında), bütüncül bir zihinsel nesne hâline gelene kadar, geometrik şeklin sahip olduğu iki yön arasında sıkı bir işbirliğinin kurulmasını sağlayacak öğretim durumlarının oluşturulmasıdır (Fischbein, 1993).

Öğrenciler, geometri ve ölçme öğrenme alanındaki kavramları anlamada zorlanabilmekte ve birtakım kavram yanlışlarına sahip olabilmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak öğrenciler bilgiyi anlamlı bir şekilde öğrenmek yerine ezberleme yoluna giderek kullanmayı tercih etmektedir (Gülkılık, 2013). Buradan hareketle öğrencilerin mevcut GM süreçlerinin irdelenerek durumlarının ortaya konulmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı da 6. sınıf öğrencilerinin dörtgenler konusundaki GM süreçlerinin Fischbein (1993)'in "Şekilsel Kavram Teorisi" çerçevesinde

incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda “Öğrencilerin paralelkenar, dik-dörtgen ve kare kavramları hakkında geometrik muhakeme süreçleri nasıldır?” problem cümlesine yanıt aranmıştır.

Yöntem

Bu araştırmada ortaokul 6. sınıf matematik dersi dörtgenler konusunda öğrencilerin GM süreçlerinin incelenmesi amacıyla nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması yöntemlerinden “İç içe geçmiş tekli-durum tasarımı” kullanılmıştır.

Bu tasarımda, tek bir durum içerisinde çoğu zaman birden çok alt tabaka ya da birim olabilir. Burada durumun bir bütün ya da tek bir analiz birimi olarak düşünülmesi yerine, durumu oluşturan alt birimlerin analiz ünitesi olarak kullanılması söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Mevcut çalışmada da öğrencilerin (durum) GM süreçleri incelenirken farklı başarı düzeyindeki öğrenciler (alt tabakalar) olduğu dikkate alınarak “İç içe geçmiş tek durum deseni” kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

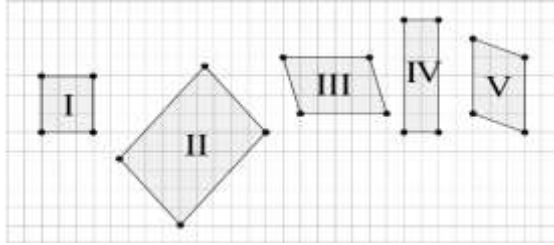
Araştırmanın çalışma grubu, 2016–2017 eğitim-öğretim yılında Konya ili Kulu ilçe merkezinde bulunan bir ortaokulun 6. sınıfında öğrenim görmekte olan beş öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubu, aynı şubede öğrenim görmekte olan öğrencilerin arasından tabakalı amaçsal örnekleme yaklaşımıyla belirlenmiştir.

Öğrenciler, görüşmeler öncesinde uygulanan başarı testinden elde ettikleri puanlara göre alt, orta ve üst olmak üzere 3 düzeye (tabakaya) ayrılmıştır. Ardından görüşmeye istekli olan öğrenciler arasından her düzeyden iki öğrenciyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Ancak orta düzey başarıya sahip olan öğrencilerden biriyle yapılan görüşmede, öğrencinin görüşme formundaki sorulara kısa cevaplar vermesi ve birçoğunu “bilmiyorum” şeklinde yanıtlayarak isteksiz davranması sebebiyle öğrenciden sağlıklı analiz yapmaya elverişli veri elde edilememiştir. Dolayısıyla bu öğrencinin, GM sürecinin yeterli düzeyde anlaşılmasının mümkün olamayacağı düşüncesiyle çalışma grubuna dâhil edilmemesine karar verilmiştir. Sonuç olarak alt

düzyeyden iki (A1 ve A2), orta düzyeyden bir (O1) ve üst düzyeyden iki (Ü1 ve Ü2) olmak üzere toplam beş öğrenci çalışma grubu olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

6. sınıf öğrencilerinin dörtgen kavramı (paralelkenar, dikdörtgen, kare öze-
linde) hakkındaki GM süreçlerini incelemek için araştırmacı tarafından yapı-
landırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Öğrencilerle yapılan görüş-
melerde kullanılan görüşme formunda dörtgenlerle ilgili sorulan sorular
için kullanılan görsel Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2.Paralelkenar,Dikdörtgen ve Kare ile İlgili Görüşme Formunda Kullanılan Görsel

Gerçekleştirilen görüşmelerde formda yer alan dörtgenler üzerinden öğ-
rencilere altışar tane soru yöneltilmiştir.

1. Yukarıda verilen dörtgenlerden hangisi (ya da hangileri) paralelkenardır?
2. Verilen dörtgenleri hangi özelliklerine göre sınıflandırdığınızı (paralelke-
nar olarak isimlendirdiğinizi) açıklayınız.
3. Yukarıda verilen dörtgenlerden hangisi (ya da hangileri) dikdörtgendir?
4. Verilen dörtgeni hangi özelliklerine göre sınıflandırdığınızı (dikdörtgen
olarak isimlendirdiğinizi) açıklayınız.
5. Yukarıda verilen dörtgenlerden hangisi (ya da hangileri) karedir?
6. Verilen dörtgeni hangi özelliklerine göre sınıflandırdığınızı (kare olarak
isimlendirdiğinizi) açıklayınız.

1, 3 ve 5 numaralı sorularda öğrencilerden herhangi bir gerekçe ortaya
koymadan verilen Şekilleri paralelkenar, dikdörtgen ve kare olarak sınıflan-
dırmaları; 2, 4 ve 6 numaralı sorularda ise öğrencilerin GM süreçlerini irde-
lenmek amacıyla yaptıkları sınıflamaların gerekçelerini ortaya koymaları
istenmiştir.

Formdaki sorular, öğrencilerin geometrik kavramları ele almadaki muhakeme süreçlerini incelemek için “Şekilsel Kavram Teorisi” çerçevesi dikkate alınarak hazırlanmıştır. Ayrıca üzerinde çalışılacak dörtgenlerin belirlenmesi noktasında Ortaokul Matematik Dersi Öğretim Programı (MEB, 2013) temel alınmıştır. Formdaki sorular, öğrencilerin gerçekleştirdikleri muhakemelerde şekillerin şekilsel ve kavramsal boyutları arasında kurdukları etkileşimin niteliğini irdelemeye elverişli olacak şekilde hazırlanmıştır. Görüşme formunda, bazı öğrencilerin yaptıkları açıklamaları netleştirmek ve GM süreçlerini daha iyi irdelemek için hem formda yer alan hem de görüşmenin akışına göre formda yer almayan sonda sorular da (toplam on iki adet) kullanılmıştır. Sorular ve formun yapısı ile ilgili matematik eğitimi alanında uzman bir akademisyenin görüşüne başvurulmuş ve gerekli düzenlemeler yapılarak form uygulanmaya hazır hâle getirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmacı tarafından, GM süreçlerini irdelemek üzere beş öğrenci ile görüşme formu yardımıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde ele alınan sorular öğrencilere yazılı formlar şeklinde sunulmuştur. Öğrencilerden formda yer alan soruları sesli olarak okuyarak cevaplandırmaları ve formda ilgili kısımları doldurmaları istenmiştir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerin tamamı ses kaydına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Görüşmelerden elde edilen ses kayıtları öncelikle araştırmacı-öğrenci diyalogu şeklinde metne dönüştürülerek veri analizine hazır hâle getirilmiştir. Ardından veriler betimsel analizinden yararlanılarak çözümlenmiştir.

Betimsel analizde dört aşama söz konusudur. Bunlar: 1. Çerçeve oluşturma, 2. Çerçeveye göre verilerin işlenmesi 3. Bulguların tanımlanması, 4. Bulguların yorumlanması şeklindedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırmada da söz konusu aşamaların ele alınış biçimi aşağıda özetlenmiştir:

1. Verilerinin analizinde yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular ve Fischbein (1993)'in “Şekilsel Kavram Teorisi” bir çerçeve olarak belirlenmiştir.

2. Belirlenen çerçeve doğrudusunda elde edilen veriler, formda yer alan sorular altında bir araya getirilmiş. Her soru için katılımcıların verdikleri yanıtlar analiz edilmiştir. Bu aşamada sonuçların yazımında ilave olarak sıklıkla doğrudan alıntılara yer verilmiştir.
3. Elde edilen bulgular Fischbein (1993)'in “şekilsel Kavram Teorisi'ne” göre tanımlanmıştır. Bu aşamada doğrudan alıntılarla tanımlamalar desteklenmiştir.
4. Son aşamada bulgulara ilişkin açıklamalar ve anlamlandırmalar yapılmıştır. Yine bu aşamada farklı başarı düzeyindeki ğrencilerin GM süreçleri arasında karşılaştırmalar yapılmıştır.

Bir araştırmada geçerliliğin sağlanması için verilerin ve sonuçların nasıl elde edildiği ayrıntılı bir şekilde açıklanmalıdır. Betimsel bir analizde doğrudan alıntılara yer verilmesi ve bu alıntılardan yola çıkarak sonuçlara ulaşılması araştırmanın geçerliliğinin önemli göstergeleri olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım ve şimşek, 2008). Bu araştırmada da verilerin nasıl elde edildiği ve sonuçlara nasıl ulaşıldığı ayrıntılarıyla açıklanmış, bulgu ve sonuçların elde edilmesinde sıklıkla doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Nitel bir araştırmada “araştırmanın her bir aşamasının ve izlenen yolun detaylı olarak tanımlanması” araştırmanın geenirliğini arttıran bir yol olarak ifade edilmektedir (Büyüköztürk, akmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017). Büyüköztürk vd. (2017)'ne göre görüşmelere ait ses kayıtlarının alınması, fotoğraf çekilmesi, katılımcı alıntılarına doğrudan yer verilmesi yine araştırma geenirliğini arttıran unsurlardır. Bunlara ilave olarak verilerin analizinde tutarlılığın sağlanmasının geenirliği arttırdığı bilinmektedir (Yıldırım ve şimşek, 2008). Bu araştırmada da geenirliği sağlamak için araştırmanın tüm aşamaları detaylı biçimde açıklanmış, verilerin elde edildiği görüşmelerin ses kaydı alınmış ve verilerin analizleri bu alanda tecrübesi olan bir akademisyen tarafından kontrol edilmiştir. Bu süreçte araştırmacının kendisi ile akademisyenin görüş birliğine vardığı ve görüş ayrılığı yaşadığı durumlar tespit edilmiştir. Ardından Miles ve Huberman (1994)'ın geenirlik için önerdiği formül (Geenirlik = Görüş Birliği / [Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı]) kullanılarak uyum yüzdesi hesaplanmıştır. Buradan, araştırma verilerinin analizindeki uyum yüzdesinin (geenirlik) %90 olduğu belirlenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın problemi çerçevesinde toplanan nitel verilerin çözümlenmesi sonucu elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin yorumlar yer almaktadır.

Görüşme formundaki sorulardan her bir öğrenci için elde edilen bulgular, geometrik şekillere göre düzenlenerek aşağıda başlıklar hâlinde sunulmuştur. Her bir başlıktan sonra verilen tabloda öğrencilerin, şekillerle ilgili kendilerine yöneltilen sorular üzerine yürüttükleri muhakemeler neticesinde şekilleri nasıl sınıflandırdıkları özetlenmiştir.

Paralelkenar

Öğrencilerin paralelkenarla ilgili kendilerine yöneltilen ilk iki soru üzerine yürüttükleri muhakemeler neticesinde kaç numaralı şekilleri paralelkenar olarak sınıflandırdıkları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin paralelkenarla ilgili sorulara verdikleri yanıtlar

Öğrenci	1. Soru	2. Soru
Ü1	III - V	I-II-III-IV-V
Ü2	I-II-III-IV-V	I-II-III-IV-V
O1	I-II-III-IV-V	I-II-III-IV-V
A1	II-III-V	II-III-V
A2	II-III-V	II-III-V

Ü1, ilk soruya verdiği cevapta yalnız prototip (geometrik şekillerin sıklıkla kullanılan, genellikle en uzun özellik listesine sahip ve sık rastlanan şekilsel görünimleri (Hershkowitz, 1990: 82. Akt: Türnüklü, 2014).) olarak verilmiş paralelkenarları (III ve V) doğru olarak tespit edebilmiştir. Öğrencinin prototip olmayan paralelkenarlar hakkında gerçekleştirdiği GM’si irdelendiğinde şekillerin bu halleriyle paralelkenar olmadığını ancak aç ve kenarlarının manipüle edilerek paralelkenara dönüştürülebileceğini ifade etmiştir (*Aslında hepsini paralelkenar yapabiliriz ama bu şekilde (mevcut hâlleriyle) düşünürsek paralelkenar olmuyor.*). Bu bulgulardan öğrencinin GM sürecine baskın olarak prototip şeklin etki ettiği görülmüştür. Buna karşın yapılan görüşmede öğrencinin paralelkenarın belirleyici olan özelliklerini eksiksiz olarak bildiği de ortaya çıkmıştır. Nitekim öğrenci, bir dörtgenin hangi özel-

likleri sağlaması durumunda paralelkenar olacağı sorusuna “karşılıklı kenarları birbirine paralel”, “Karşılıklı olan çapraz açıları birbirine eş” ve formdaki bir paralelkenar üzerinde karşılıklı kenarları göstererek “hocam mesela bu 50 ise bu da 50’dir” cevabını vermiştir.

Görüşmenin devamında öğrenciden bu özelliklerin prototip olmayan paralelkenarlar tarafından sağlanıp sağlanmadığını belirlemesi istenmiştir. Öğrenci daha sonra IV numaralı şekil için “karşılıklı kenarları eşit ve paralel”, II numaralı şekil için “dikdörtgen de aynı özellikleri taşıyor” ve I numaralı şekil için “kare de oluyor” gerekçeleriyle bu şekillerin de paralelkenarın tüm özelliklerini taşıdığını ve bunların da paralelkenar olduğunu belirtmiştir. Yani öğrenciye yöneltilen ilave soru neticesinde öğrenci, geometrik şekiller üzerinde bu sefer kavram kontrolünde GM yaparak tümünün paralelkenar olduğuna karar vermiştir. Buradan öğrencinin GM sürecinde şeklin kavramsal yönünü de dikkate almasını gerektirecek sorularla karşılaşmasının kavram kontrolünde GM yapması yönünde teşvik edici olduğu görülmüştür. Bu durumda Ü1’in, her ne kadar matematik dilini etkin olarak kullanamıyor olsa da paralelkenar özelinde ÜGM gerçekleştirebildiği anlaşılmıştır.

O1 ve Ü2, tüm şekillerin paralelkenar sınıfına ait olduğunu doğru olarak belirleyebilmiştir. Öğrencilerin şekiller hakkında verdikleri kararların gerekçeleri sorgulandığında bu şekillerin paralelkenarın özelliklerini sağlayıp sağlamadıklarını irdeledikleri ve bu süreçte yaptıkları GM’ler neticesinde verdikleri kararların doğruluğunu teyit edebildikleri görülmüştür.

O1 ve Ü2’ye paralelkenarın özelliklerinin ne olduğu sorulduğunda Ü2 “karşılıklı kenarları eş ve paralel ve karşılıklı açıları eşittir.”, O1 ise “Karşılıklı kenarları birbirine paraleldir. Karşılıklı kenarların uzunlukları birbirine eşittir. Hocam karşılıklı açıları da birbirine eşittir.” yanıtını vermiştir. Buradan bu öğrencilerin paralelkenar hakkındaki kavramsal bilgilerinin yeterli düzeyde olduğu anlaşılmıştır. Daha sonra bu bilgilerini GM sürecinde ne denli etkili kullanabildiklerini anlamak için Ü2’ye görüşme formunda yer almayan “Peki, aşağıya (form üzerinde kareli zemine) bir tane III numaralı şekle benzer, bir tane dikdörtgen ve bir tane kare çizsen üç paralelkenar çizmiş olur musun ?” sorusu yöneltilmiş ve öğrenci de bu soruya “evet” yanıtını vermiştir. O1’e ise kare ve dikdörtgenin paralelkenarın özel bir durumu olup olmadığı sorulduğunda öğrenci “Evet hocam. Sağladıkları özelliklerden diyebiliyorum.” şeklinde cevap vermiştir. Buradan öğrencilerin GM’lerini yalnız şekil etkisiyle değil

aynı zamanda kavram kontrolünde de ele alabildikleri anlaşılmıştır. Öğrencilerin prototip olan ve olmayan tüm şekillerde, şekil - kavram etkileşiminde sürecin kavram kontrolünde yürütülmesinden paralelkenar özelinde ÜGM gerçekleştirebildikleri anlaşılmıştır. Nitekim bu öğrencilere şekil verilmeden yalnız sözlü olarak paralelkenarın özel durumlarının (dikdörtgen, kare) da bir paralelkenar olup olmadığı sorulduğunda, yaptıkları GM'nin kavram kontrolünde gerçekleştiği teyit edilerek anlaşılmıştır.

Yukarıdaki bulguların aksine Ü2'ye yöneltilen bir soruda GM'sini şeklin baskın etkisinde gerçekleştirdiği de görülmüştür. Öğrenciye herhangi bir çizim içermeyen *"dikdörtgende olup da paralelkenarda olmayan bir özellik var mıdır?"* sorusu yöneltilindiğinde öğrenci *"dikdörtgenin açılarının hepsi eşit ama paralelkenarın açıları farklı"* yanıtını vermiştir. Öğrencinin bu soru üzerine yürüttüğü GM'nin prototip şekil etkisiyle gerçekleştiği anlaşılmıştır. Nitekim öğrenci, bir paralelkenarın da tüm iç açılarının eş olabileceği durumunu göz ardı etmiştir. Bu ve daha önceki bulgulardan Ü2'nin paralelkenar özelinde GM sürecinde zaman zaman prototip şekil etkisinde kalabildiği ancak kavram etkisinin çoğunlukla baskın olduğu anlaşılmıştır.

A1 ve A2, verilen beş şekil de paralelkenar olmasına karşın yalnız prototip olarak verilenleri (II, III ve V) tespit edebilmiştir. Öğrencilerin prototip olmayan paralelkenarlar hakkında verdikleri kararların gerekçeleri sorgulandığında bu şekillerin paralelkenarın özelliklerini sağladığını kısmen tespit edebildikleri, buna karşın bu şekilleri paralelkenar olarak değerlendiremedikleri görülmüştür.

A1'e paralelkenarın özelliklerinin ne olduğu sorulduğunda öğrenci *"karşılıklı kenar uzunlukları aynı"* ve karşılıklı açıları (*"çapraz açıları"*) eş yanıtını verdikten sonra bu özelliklerin III numaralı şekil tarafından sağladığını belirtmiştir. Ancak öğrenci I ve IV numaralı şekillerin paralelkenarın özelliklerini sağlamış olduğunu tespit edebilmiş olmasına rağmen kendisine yöneltilen *"O hâlde bu şekle (IV numaralı şekil) aynı zamanda bir paralelkenardır denilebilir mi?"* sorusuna *"Hayır hocam yanlış derim."* şeklinde yanıt vermiştir. Yani öğrenci dikdörtgeni, paralelkenarın özel bir durumu olarak değerlendirememiştir. Benzer şekilde öğrenciye *"Peki, kare için ne düşünüyorsun? (Paralelkenarın özelliklerin sorgularken. Öğrenci I. şekil için daha önce kare ifadesini kullandığı için araştırmacı da "kare" ifadesini kullanmıştır.)"* sorusu yöneltilindiğinde öğrenci *"Kare için aynı şekilde. Karşılıklı kenarları eşit, açıları eşit vs."* şeklinde yanıt vermiş ancak karenin paralelkenarla olan ilişkisini kuramamıştır.

Benzer şekilde A2'ye paralelkenara ait özelliklerin, IV numaralı şekil tarafından sağlanıp sağlanmadığı sorulduğunda öğrenciden “*Karşılıklı kenarları eşittir hocam. Karşılıklı kenarları da birbirine paralele benziyor.*” yanıtı alınmıştır. Buna mukabil öğrenciye “*O hâlde bu şekil bir paralelkenar mıdır?*” diye sorulduğunda öğrenci “*Yok hocam*” yanıtını vermiştir. Ayrıca öğrenciye “*bu paralelkenarda eş olan açılar var mı? (V. şekil gösterilerek.)*” sorusu yöneltildiğinde öğrenciden “*Yok hocam.*” yanıtı alınmıştır. Öğrenci daha öncesinde V numaralı şeklin paralelkenar olduğunu doğru tespit edebilmiş olmasına rağmen paralelkenarın karşılıklı açılarının eş olma özelliğini şekil üzerinde ifade edememiştir. Bu durum öğrencinin GM sürecinde verilen şeklin paralelkenar olup olmadığına karar vermede şeklin kavramsal boyutunu yeterince göz önünde bulundurmayıp prototip şekil etkisiyle karar verdiğine işaret etmektedir. Nitekim öğrenciye paralelkenarın özelliklerini ifade etmesi istendiğinde öğrenci zihnindeki prototip (model) paralelkenarı “*(III. numaralı şekli göstererek) Böyle mesela halı gibi yatan.*” ifadesiyle açıklamıştır.

Yukarıdaki bulgulardan A1 ve A2'nin GM süreçlerinde kavramın şekli etkili biçimde yönetemediği anlaşılmıştır. Öğrencilerin, dikdörtgenin paralelkenarın özelliklerini sağlasa bile onun bir paralelkenar olmadığını ifade etmeleri prototip şekil etkisinin bariz bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak şekil-kavram etkileşiminde kavramın etkisinin yeterli düzeyde olmadığı ve öğrencilerin ÜGM gerçekleştirmediği anlaşılmıştır.

Dikdörtgen

Öğrencilerin dikdörtgenle ilgili kendilerine yöneltilen üçüncü ve dördüncü soru üzerine yürüttükleri muhakemeler neticesinde kaç numaralı şekilleri dikdörtgen olarak sınıflandırdıkları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin dikdörtgenle ilgili sorulara verdikleri yanıtlar

Öğrenci	3. Soru	4. Soru
Ü1	II - IV	I-II-IV
Ü2	I-II-III-IV-V	I-II-IV
O1	I-II-III-IV-V	I-II-IV
A1	II-III	II-III
A2	IV	IV

Ü1, dikdörtgenin tüm kritik özelliklerini biliyor olmasına rağmen üçüncü soruda yalnız prototip olarak verilen iki dikdörtgeni (II ve IV. şekiller) doğru olarak tespit edebilmiş ancak kareyi dikdörtgen olarak sınıflandıramamıştır. Öğrenci, cevabının gerekçesinin açıklanması istendiğinde şekiller üzerinde daha uzun süre düşünerek *“I numaralı şekil aynı zamanda bir dikdörtgen midir?”* sorusuna *“Hocam tüm açıları dik, karşılıklı kenarları eş ve paralel ve karşılıklı açıları eş oluyor.”* ve *“Evet. Çünkü (I. şekil gösterilerek) dikdörtgenin tüm özelliklerini sağlamıştı.”* şeklinde yanıt vermiştir. Öğrenci bu süreçte kenarın açı ve kenar ölçülerini dikkate almış ve kavram kontrollü bir GM yapabilmıştır. Bu bulgulardan, öğrencinin GM sürecini başta baskın olarak şekil yönetmiş olmasına karşın üzerinde daha fazla düşünmeye zaman ayırdığında kavram kontrollü bir muhakeme yaparak ÜGM yapabildiği anlaşılmıştır.

Ü2, üçüncü soruda tüm şekillerin dikdörtgen olduğunu belirtmiştir. Gerekçe olarak da bu şekillerin dikdörtgenin özelliklerini sağlamış olduğunu öne sürmüştür. Ancak öğrencinin, söylediğinin aksine öne sürdüğü gerekçeyi şekiller üzerinde irdelemeden cevap verdiği anlaşılmıştır. Örneğin öğrenci, dikdörtgenin tüm açılarının ölçüsünün birbirine eşit olduğunu bilmemesine rağmen V. şekli de dikdörtgen olarak isimlendirmiştir. Bunun üzerine V. şeklin açıların kontrol edilmesi istenildiğinde öğrenci açıların ölçülerinin birbirine eşit olmadığını ifade ederek bu şeklin dikdörtgen olmadığını belirtmiştir. Bunun üzerine öğrenci (kendiliğinden) başta verdiği cevapları, *“III. şeklin de bir dikdörtgen olmadığını, I. şeklin iç açı ölçülerinin ve karşılıklı kenar uzunluklarının birbirine eşit olmasından bir dikdörtgen olduğunu”* ifade ederek düzeltmiştir. Ardından öğrenciye dikdörtgen hakkındaki kavramsal bilgisini sorgulamak için *“Karede olup da dikdörtgende olmayan bir özellik var mıdır?”* sorusu yöneltildiğinde öğrenci *“dikdörtgende kenarların hepsi eşit değildir.”* yanıtını vermiştir. Buradan öğrencinin dikdörtgenin tüm kenarlarının uzunluklarının birbirine eşit olamayacağını düşündüğü, diğer bir deyişle dikdörtgen üzerinde prototip şekil etkisiyle GM yaptığı düşünülmüştür. Ancak görüşmenin devamında öğrenciye I numaralı şeklin dikdörtgen olup olmadığı sorulduğunda öğrenci bu şeklin dikdörtgen olduğunu belirtmiştir. Öğrenciye *“Bu şeklin dikdörtgen olduğuna nasıl karar verdin?”* sorusu yöneltildiğinde öğrenciden *“Bunun karşılıklı kenarları eşit ve paraleldir ve tüm açıları eşittir.”* yanıtı alınmıştır. Öğrencinin verdiği yanıtın dikdörtgenin kritik özelliklerini dikkate alarak GM yaptığı anlaşılmıştır. Sonuç ola-

rak öğrencinin verdiği cevapların gerekçelerini ortaya koyarken yaptığı GM'nin kavram kontrolünde gerçekleştiği anlaşılmıştır. Bununla beraber öğrencinin GM sürecinde şekil-kavram etkileşiminde prototip şekil etkisinin baskın olduğu ve bir takım zihinsel kırılganlıklar yaşadığı da görülmüştür.

O1, dikdörtgenin kritik özelliklerini doğru bir biçimde ifade etmesine (*Karşılıklı kenarları birbirine paraleldir. İç açıları diktir.*) karşın tüm şekillerin dikdörtgen olduğunu belirtmiştir. Öğrenciye V. şeklin dikdörtgenin tüm özelliklerini sağlayıp sağlamadığı sorulduğunda öğrenci bu özellikleri sağlamadığını ifade etmiştir. Ardından öğrenci şekiller üzerinde kavram kontrollü bir GM yapmış ve 3. soruya verdiği cevapların arasından bu şeklin numarasını silmiştir. Benzer şekilde öğrenci (kendiliğinden) III numaralı şeklin de bir dikdörtgen olmadığını ifade ederek cevaplarından bu sorunun numarasını silmiştir. Elde edilen bulgulardan O1'in, ilk başta dikdörtgenin kavramsal yönünü dikkate almadan sorulara cevap verdiği, ardından kendisine yöneltilen ilave soruya yanıt verirken kavram kontrollü GM yaptığı görülmüştür. Tüm bu bulgulardan, öğrencinin dikdörtgenin kritik olan özelliklerini ifade ettiği gibi dikkate alması durumunda ÜGM gerçekleştirebildiği anlaşılmıştır.

A1, yalnız II ve III numaralı şekillerin dikdörtgen olduğunu belirtmiştir. Prototip olarak verilen IV numaralı şekil ile prototip olarak sunulmayan I numaralı şeklin dikdörtgen sınıfında olduğunu tespit edememiştir. Öğrencinin GM sürecini anlamak adına yapılan görüşmeden elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Öğrenci "*kare, dikdörtgenin tüm özelliklerini taşır mı?*" sorusunu "*Evet taşır hocam.*" şeklinde cevaplamıştır. Yine "*I numaralı şekle kare demiştin. Peki, bu şekle aynı zamanda dikdörtgendir diyebilir miyiz?*" sorusuna karşılık "*Yok diyemeyiz hocam çünkü bunun kenar uzunlukları eşit (kare gösterilerek) ama bununkiler (dikdörtgen gösterilerek) farklı farklı.*" şeklinde yanıt vermiştir. Yani öğrenci dikdörtgenin bir kenarının kısa, diğer kenarının uzun olması gerektiğini ifade ederek karenin bu özelliği sağlamamasından bir dikdörtgen olarak değerlendirilemeyeceğini öne sürmüştür. Buradan öğrencinin GM sürecine prototip şeklin ağırlıklı olarak etki ettiği söylenebilir.

Yine öğrencinin III numaralı şeklin açılarının ölçüsünü dikkate almadan şekil hakkında karar vermiş olmasından, yürüttüğü GM sürecinin kavram kontrollü olmadığı anlaşılmıştır. Ancak bu durum öğrencinin dikdörtgen üzerine gerçekleştirdiği GM'ye prototip dikdörtgen şeklinin de kaynaklık

etmediğini göstermektedir. Nitekim öğrencinin dikdörtgen olarak tespit ettiği III numaralı şekil bir dikdörtgen değildir. Ayrıca IV numaralı şekil prototip dikdörtgen olmasına karşın öğrenci bu şekli dikdörtgen olarak belirleyememiştir.

Tüm bu bulgulardan öğrencinin GM sürecini kısmen şekil etkisiyle yürütmeye çalışmış olsa da dikdörtgen hakkında ne kavramsal ne de şekilsel bilgiye yeterli düzeyde sahip olmadığı görülmüştür. Sonuç olarak da ÜGM yapamadığı anlaşılmıştır.

A2, dikdörtgen olarak verilen üç şekil arasından yalnız prototip olarak verilen IV numaralı şekli doğru olarak tespit edebilmiştir. A2'nin şekiller üzerinde yürüttüğü GM sürecini anlamak üzere IV numaralı şekil üzerinde karşılıklı kenar uzunluklarının eşitliği ve paralelliği sorgulandığında öğrenciden *"Karşılıklı kenar uzunlukları eşittir hocam."* ve *"Karşılıklı kenarları birbirine paralele de benziyor hocam."* şeklinde yanıt alınmıştır. Öğrencinin bu şekilden yola çıkarak kavramsal bilgisi sorgulandığında mevcut bilgisinin kısmen yeterli olduğu görülmüştür. Öğrenci mevcut bilgisini kullanarak irdelediği I. ve II. şekilleri dikdörtgen olarak değerlendirememiştir. Tüm bu bulgulardan öğrencinin GM sürecinde şekillerin kavramsal yönünü dikkate almadığı ve GM'sine prototip şeklin baskın olarak etki ettiği söylenebilir. Buradan da öğrencinin ÜGM gerçekleştiremediği anlaşılmıştır.

Kare

Öğrencilerin kareyle ilgili kendilerine yöneltilen beşinci ve altıncı soru üzerine yürüttükleri muhakemeler neticesinde kaç numaralı şekilleri kare olarak sınıflandırdıkları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin kareyle ilgili sorulara verdikleri yanıtlar

Öğrenci	5. Soru	6. Soru
Ü1	I	I
Ü2	I	I
O1	I	I
A1	IV	IV
A2	I	I

Ü1, Ü2 ve O1'in karenin kritik özelliklerini bildikleri görülmüştür. Öğrenciler tüm şekilleri kavramsal yönden irdelemeleri sonucu yalnız I. şeklin

kare olduğuna, diğer şekillerin de açılarına veya kenarlarına ait ölçülerin birbirinden farklı olması sebebiyle kare olmadığına karar vermiştir.

Ü1'e II. şekil gösterilerek bunun neden kare olmadığı sorulduğunda öğrenci "*Ama hocam aslında karenin tüm kenarları aynı ve dik olması gerekiyor. Bunun tüm kenarları aynı değil*" şeklinde cevap vermiştir. Buradan öğrencinin matematik dilini etkin olarak kullanamıyor olsa da kare özelinde yeterli kavramsal bilgiye sahip olduğu ve bunu şekiller üzerindeki GM'sinde etkin olarak kullanabildiği anlaşılmıştır. Benzer şekilde Ü2 de "*Ama bunların hepsi karenin özelliğini bulundurmuyor.*" diyerek I numaralı şeklin dışındakileri kare olarak değerlendirmemiştir. Yine O1'in de karenin kritik olan özelliklerini bildiği görülmüştür. Nitekim öğrencinin kare ile dikdörtgen arasındaki ilişki hakkında sahip olduğu anlayışın sorgulandığı bir soruda öğrenci "*Ortak özellikleri bütün açıları diktir. Farklı olan özellik; karenin tüm kenarları eşit, dikdörtgenin karşılıklı kenarları eşittir.*" şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bu bulgulardan öğrencinin kare özelinde yürüttüğü GM'sine kavramsal bilgisinin kaynaklık ettiği anlaşılmıştır.

Kare özelinde ifade etmek gerekirse Ü1, Ü2 ve O1'in GM'lerini kavram kontrolünde gerçekleştirebildikleri, dolayısıyla ÜGM yapabildikleri anlaşılmıştır.

A1, I ve V numaralı şekilleri A2 ise yalnız I numaralı şekli kare olarak değerlendirmiştir. A1'in V numaralı şekli kare olarak değerlendirmiş olmasının gerekçesini anlamak için öncelikle kare kavramı hakkındaki bilgisinin yeterliliği anlaşılmaya çalışılmıştır. Öğrenciye "*Peki I numaralı şekle neden karedir diyebiliyoruz*" sorusu yöneltildiğinde öğrenci "*Kenarları kısa olduğu için olabilir mi hocam?*" şeklinde bir ifadeyle karşılık vermiştir. Bunun üzerine görüşme formundaki kareli zemine formda yer alan şekillerden daha kısa kenar uzunluğuna sahip olan bir dikdörtgen (komşu kenarlarının uzunluğu sırasıyla 1 br, 2 br olan) çizilerek bu şekil üzerinden öğrenciye bunun bir kare olup olmadığı sorulmuştur. Öğrenci daha önce karenin kenarlarının uzunluğunun kısa olması gerektiğini ifade etmesine rağmen bu şeklin bir kare olmadığını belirtmiştir. Yani öğrencinin karşılıklı olmayan kenarlarının uzunluğu farklı olan bir dikdörtgeni kare olarak kabul etmediği görülmüştür. Bunun üzerine öğrenciye "*(Karenin) Bir iç açısının ölçüsü kaç derecedir?*" sorusu yöneltildiğinde öğrenci cevabı bilmediğini ifade etmiştir. Hâlbuki karenin iç açı ölçülerine ilişkin bilgi, bir dörtgenin kare olması için belirleyici olan özelliklerinden biridir. Öğrenci ile yapılan bu görüşme neticesinde kare

hakkında kavramsal bilgisinin yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Öğrenci, aklındaki prototip kare şekli (açılarını dikkate almadan kenarlarının uzunluğu farklı olmayan dörtgen karedir) ile formda verilen şekillerin uyumluluğunu irdeleyerek GM yapmıştır. Öğrencinin bu sebeple V numaralı şekli, kenarlarının uzunluğu birbirine eşit olmasa da yakın olmasından kare olarak kabul ettiği düşünülmüştür. Buradan öğrencinin kare özelinde ÜGM gerçekleştiremediği anlaşılmıştır.

Benzer şekilde A2'nin de kare hakkında kavramsal bilgisinin yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Öğrenci yalnız I. şeklin kare olduğunu doğru bir şekilde tespit edebilmiş olmasına ve paralelkenarın özelliklerini (kısmen) doğru olarak bilmesine rağmen kare ile paralelkenarın hiyerarşik ilişkisini irdelenen kavramsal olarak bir değerlendirme yapmamıştır. Sonuç olarak A2 ve A1'in kare hakkındaki GM'lerinin kavram kontrolünde gerçekleşmediği anlaşılmıştır. Diğer bir deyişle bu öğrenciler ÜGM gerçekleştirememiştir.

Özetle, buraya kadar elde edilen tüm bulgulardan, üst ve orta düzey başarı gösteren öğrencilerin görüşmede verilen geometrik şekillerin hangi dörtgen ailesine mensup olduğunu tespit ederlerken bazen şekil kontrolünde olsa da çoğunlukla kavram kontrolünde GM yapabildikleri anlaşılmıştır. Özellikle öğrencilerden Ü1'in prototip şekil etkisinde GM yapma oranı diğer iki öğrenciye göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında bu öğrencilere, verdikleri cevapların gerekçeleri sorulduğunda geometrik şekiller üzerinde daha uzun süreli düşünme fırsatı da bularak kavram kontrolünde GM yapabildikleri görülmüştür. Genel bir sonuç olarak ifade etmek gerekirse bu öğrenciler çoğunlukla ÜGM yapabilmıştır.

Alt düzey başarı gösteren öğrencilerin GM'lerindeyse çoğunlukla şekil etkisinin baskın olduğu, diğer bir ifadeyle süreçte kavram kontrolünün yeterli olmadığı görülmüştür. Bu öğrencilerin geometrik şekilleri kavramsal açıdan ele alma girişimleri de ya bilgi eksikliklerinden ya da bir takım kavram yanlışlarından kaynaklı olarak başarısız olmuştur. Buradan, öğrencilerin şekil-kavram etkileşiminde kavram kontrollü bir yönetim sergileyemelerine prototip şekil etkisinin baskınlığının ya da kavramsal bilgi eksikliğinin sebep olduğu anlaşılmıştır. Sonuç olarak bu öğrenciler ÜGM gerçekleştirememiştir.

Tartışma

Bu bölümde, mevcut çalışmanın bulguları ile alan yazındaki ilgili çalışmaların bulguları üzerine bir tartışma yürütülmüştür.

Alan yazın incelendiğinde (farklı okul türü, sınıf düzeyi veya başarı seviyesindeki) öğrencilerin (Fischbein ve Nachlieli, 1998; Fujita, 2012; Güven ve Öztürk, 2014; Güzeller, 2018; Karpuz vd., 2014; Mariotti, 1992; Özkan ve Bal, 2017; Ubuz, 2017; Ubuz ve Üstün, 2004) ve öğretmen adaylarının (Erdoğan ve Dur, 2014; Horzum, 2018; Kozaklı Ülger ve Taban Broutin, 2017; Türnüklü, Gündoğdu Alaylı ve Akkaş, 2013) geometrik şekiller üzerindeki muhakeme süreçlerini ele alan birçok çalışmanın bulguları ile bu çalışmanın bulgularının paralellik gösterdiği anlaşılmıştır.

Karpuz vd. (2014) yaptıkları çalışmada öğrencilerin şekil içeren geometri sorularını çözmeye, şekil içermeyen sorulara göre daha başarılı olduklarını ve sıklıkla prototip şekil etkisinde kaldıklarını tespit etmişlerdir. Araştırmacılar bu durumun temel sebeplerinden birinin kavramsal bilgi eksikliği ve yanlışlığı olduğunu belirtmiştir. Benzer olarak Horzum (2018) ve Türnüklü vd. (2013) de öğretmen adaylarının bazı dörtgenler için kavram bilgisi eksikliğine (örn. geometrik şekillere ilişkin yanlış ya da eksik tanım yapma, doğru tanım bilinmesine rağmen şekilleri hatalı çizme) ya da yanlışlığına sahip olmaları, Özkan ve Bal (2017) ise öğrencilerin dörtgenler hakkında kavram yanlışlarına sahip olmaları sebebiyle kavramlar üzerinde düşünürken prototip şekil etkisinde kaldıklarını belirtmişlerdir. Alan yazındaki çalışmaların bulgularına benzer şekilde bu çalışmada da alt düzey başarıya sahip öğrencilerin GM süreçlerinde şeklin baskın olarak etkisinin görülme sebepleri arasında öğrencilerin temel geometrik kavramlar ve dörtgenlerle alakalı kavramsal bilgi eksikliklerinin olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmadaki öğrencilerin de (çoğunlukla alt düzey başarıya sahip olanlar) prototip şekil etkisinde kalarak GM yapma eğiliminde oldukları belirlenmiştir.

Güven ve Öztürk (2014) çalışmalarında öğrencilerin geometrik şekilleri sınıflandırırken tek bir özelliğine odaklandıklarını (kenar ya da açı), bu sebeple şeklin biçimsel özelliklerine göre karar verdiklerini belirlemişlerdir. Bu çalışmada da alt düzey başarıya sahip öğrencilerin çoğunlukla verilen dörtgenlerin açı ve kenar ölçülerinden en az birini dikkate almadan ya da yalnız prototip şekiller ile öğrencilere sunulan dörtgenlerin biçimsel olarak benzer özelliklere sahip olup olmadığına bakarak sınıflandırma yaptıkları

belirlenmiştir. Walcott, Mohr ve Kastberg (2009) yaptıkları çalışmada, esnek prototip imajına sahip olan öğrencilerin tanıma dayalı olmayan muhakemelerinde paralelkenarla dikdörtgeni aynı olarak gördüklerini belirlemişlerdir. Bu çalışmada da üst düzey başarı gösteren bir öğrencinin verilen şekiller arasından paralelkenar olanları tespit ederken kare ve dikdörtgen olarak verilen şekillerin kenar ya da açı ölçülerini manipüle ederek paralelkenara dönüştürülebileceğini ifade etmiş olması kavram kontrolünde olmayan esnek bir prototip imajına sahip olabileceğine işaret etmektedir.

Alan yazında öğrencilerin başarı seviyesi arttıkça kavramsal bilgiye başvurma oranının arttığı (Fischbein ve Nachlieli, 1998), bununla birlikte matematikte farklı başarı seviyesine sahip her öğrencinin GM sürecinde prototip şekillerin etkisinde kalabildiği (Fujita, 2012; Ubuz ve Üstün, 2004) sonuçları ile karşılaşmıştır. Ayrıca öğrencilerin geometrik bir şekil üzerinde şekil ile kavram ilişkisini organize ettiği muhakeme sürecinde zihinsel kırılğanlıklar yaşayabileceği (Fischbein, 1993) belirtilmektedir. Bu çalışmada da akademik olarak A1 ve A2'ye göre daha başarılı oldukları tespit edilen Ü1, Ü2 ve O1'in daha fazla ÜGM yapabildikleri tespit edilmiştir. Buna karşın bu öğrencilerin de zaman zaman prototip şekil etkisinde kalarak GM yaptıkları ve muhakeme sürecinde prototip şekil ile kavram arasında zihinsel gelgitler yaşadıkları tespit edilmiştir.

Özet olarak ifade etmek gerekirse, alan yazında yapılan ilgili çalışmaların bulguları ile bu çalışmanın bulgularının genel anlamda örtüştüğü söylenebilir.

Sonuç

Çalışmada elde edilen verilere ilişkin bulgular, görüşme yapılan öğrencilerin GM süreçlerini ortaya koymuştur. Öğrencilerle yapılan görüşmeler neticesinde şekil-kavram etkileşimini gerektiren durumlarda üst ve orta düzey başarıya sahip öğrencilerin çoğunlukla ÜGM gerçekleştirebildikleri belirlenmiştir. Alt düzey başarıya sahip öğrencilerinse zaman zaman kavram kontrolünde GM yapmaya çalışmış olmalarına rağmen çoğunlukla prototip şekil etkisinde kalarak GM yaptıkları tespit edilmiştir. Buradan özetle aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

Elde edilen bulgulardan GM sürecinde kavramsal bilgilerini baskın olarak kullanabilen Ü1, Ü2 ve O1 adlı öğrencilerin zaman zaman prototip şekil

etkisinde kalsalar da genelde ÜGM yapabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle bu öğrencilerden dörtgenleri hangi gerekçelere (ölçütlere) göre sınıflandırdıklarını ortaya koymaları istendiğinde şekiller üzerindeki GM'lerini kavram kontrolünde yürütebildikleri görülmüştür. Tartışma kısmında da ifade edildiği gibi öğrenciler zaman zaman zihinsel kırılmalıklar yaşayabilirler (Fischbein, 1993). Matematik öğretmeni adayları da dâhil olmak üzere öğrencilerin dörtgenler konusunda bir takım kavramsal bilgi eksiklikleri ya da kavram yanlışları olabilir (Horzum, 2018; Türnüklü vd., 2013). Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerin kavramsal bilgilerinin destekleyecek ve etkin biçimde kullanmalarını teşvik edecek öğrenme durumları ile sürekli olarak karşılaştırılmaları gerektiği düşünülmektedir.

Ü1, Ü2 ve O1'in gerek geometrik şekillerin kritik özellikleri hakkında gerekse temel geometrik kavramlar hakkında daha önceki sınıf düzeylerinden bilgi sahibi olmaları sebebiyle bu şekillerin hiyerarşik ilişkisini öğrenmedeki hazır bulunuşluk düzeylerinin yeterli olduğu görülmüştür. Ancak A1 ve A2'nin, özellikle temel geometrik kavramlar hakkında yeterli ön bilgiye sahip olmadığı görülmüştür. Bu durumun öğrencilerin dörtgenleri sınıflandırmalarının önünde bir engel oluşturduğu görülmüştür. Bu sebeple gerek bu çalışmada ele alınan dörtgenler konusunda olsun gerekse diğer geometrik şekillerin öğrenilmesinde olsun öğrencilerin geometrik şekiller üzerindeki anlayışlarının geliştirilmesi sürecinde öncelikle ön koşul kavramlarda hazır bulunuşluk düzeylerinin yeterli olması için çaba sarf edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

A1 ve A2'nin GM süreçlerinde kavramsal bilgiyi kullanmamalarının (ya da kullanamamalarının) sebebi bu sınıf düzeyine kadar şekillerin çok fazla prototiplerine maruz kalmış olmaları olabilir. Karpuz vd. (2014) öğretmenlerin öğrenme-öğretme sürecinde geometrik şekillerin sıklıkla standart çizimlerini kullanmalarının, öğrencilerin bu şekilleri model olarak kabul etmelerine neden olduğunu ifade etmektedirler. Bu sebeple özellikle geometrik şekillerin kavramsal yönüne dikkat etmeyen öğrencilerin sıklıkla prototip dışı örneklerle de maruz kalmaları ve bu şekiller üzerinde kavram kontrollü GM yapmalarının teşvik edilmesi gerektiği söylenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**6th Grade Students' Geometrical Reasoning
Processes About Quadrilaterals**

*

Ahmet Mutluoğlu – Ahmet Erdoğan
Ministry of National Education, Necmettin Erbakan University

As in other branches of mathematics, students have different thinking styles and different levels of understanding in geometry (Baki, 2018). However, all individuals have the potential to develop thinking and reasoning skills in the context of geometry (Van De Walle, Karp and Bay-Williams, 2012). Looking at many studies on learning and teaching geometry, it is seen that the emphasis on the nature of geometrical reasoning (GR) and how it can be improved (Güven and Karpuz, 2016; Jones, 1998; Karpuz, Koparan and Güven, 2014). One of these studies is the Theory of Figural Concepts (Fischbein, 1993).

According to this theory, geometrical shapes are mental entities that have both conceptual and figural characters simultaneously. For example, any triangle drawn on a plane represents the mental image (shape) as a figure, but it also represents the concept in terms of its features (for instance, the sum of the internal angle measurements is 180 degrees.). For this reason, Fischbein (1993) stated that geometrical shapes form a third category called 'figural concepts'. According to this theory, geometrical reasoning (GR) is related to the nature of the concept-figure relationship. Ideally, the component that should control the meanings, relationships and features of the figure should be the concept (Fischbein, 1993). This is considered as high level reasoning (HGR) in the GM process. However, there may be cases where the figure dominates the concept during the reasoning process. For example, even if a student knows the definition of a rectangle, he/she will not be able to determine the hierarchical relationship between the two by looking only at the appearance of the square (Fischbein, 1993).

The development of figural concept is not usually a natural process. For this reason, one of the main tasks of mathematics education (in the branch of

geometry) is to create teaching situations that will ensure close cooperation between the two aspects of geometric shape until it becomes a unitary mental object (Fischbein, 1993). The aim of this study is to examine the current GR processes of students on quadrilaterals in the context of "The Theory of Figural Concepts". For this purpose, the answer to the problem sentence "How are the geometrical reasoning processes of the students about parallelogram, rectangle and square concepts? was sought.

In this study, case study methods, which is one of the qualitative research designs, were used. The study group of the research consists of 6 students in the 6th grade of a secondary school located in Kulu district center in Konya in 2016-2017 academic year. These students were divided into three levels (two high level [H1 and H2], two moderate [M1 and M2] and two lower level [L1 and L2]) according to their mathematics achievement. The data of the study was obtained from semi-structured interviews with students. However, M2 was excluded from the study group because the data obtained from the interview with him was not sufficient and appropriate to analyze his GR process. The obtained data were analyzed with descriptive analysis.

According to the findings of the study, while determining which quadrilateral family of geometric shapes belong to, it is understood that H1, H2 and M1 can mostly perform GR in conceptual control, although sometimes in figural control. Particularly, it was found that the rate of performing GR under prototype shape of H1 was higher than the other two students. In addition, when asked the reasons for their answers, it was seen that these students had the opportunity to think on geometric shapes for a longer time and they could perform GR in concept control. As a general conclusion, these students were mostly able to perform HGR. In the GR processes of L1 and L2, shape effect is dominant, in other words, concept control is not sufficient in the process. These students' attempts to conceptually deal with geometric shapes have also failed due to either lack of knowledge or misconceptions. From this, it was understood that the dominance of prototype shape effect or lack of conceptual knowledge caused students' inability to provide concept control over shapes in figure-concept interaction. As a result, these students could not perform HGR.

When the literature is examined, it is understood that the findings of many studies dealing with the reasoning processes on geometric shapes are

parallel with the findings of this study. For example, Karpuz et al. (2014) found that students were more successful in solving shape-containing geometry questions compared to non-shape questions and often were affected by prototype shape. In some studies, it is stated that pre-service teachers are affected by prototype shape when they think on concepts due to incomplete or incorrect conceptual knowledge about some quadrilaterals (Horzum, 2018; Türnüklü et al., 2013). Similar to the findings of the studies in the literature, it was determined in this study that the dominant effect of the figure in the GR processes of the students with lower level success was the lack of conceptual knowledge about basic geometric concepts and quadrilaterals.

Güven and Öztürk (2014) found that students focused on a single feature (edge or angle) while classifying geometric shapes, and therefore they decided according to the figural characteristics of the shape. In the literature, it was found that the rate of applying to conceptual information increased as the success level of the students increased (Fischbein and Nachlieli, 1998), however, it was found that every student with different success levels in mathematics could be affected by prototype shapes in GR process (Fujita, 2012; Ubuz and Üstün, 2004). In addition, it is stated that students may experience mental fragilities during the reasoning process in which they organize the relationship between figure and concept on a geometric shape (Fischbein, 1993). In this study, it was also found that H1, H2 and M1, which were found to be more successful than L1 and L2, could perform more HGR. On the other hand, it was found that these students also performed GR by the effect of prototype shape and experience mental fragilities between prototype shape and concept during the reasoning process.

From the discussion on the findings of the studies in the literature with this study, it has been concluded that students should be constantly encountered with learning situations that will support their conceptual knowledge and encourage them to use this information effectively on all geometric shapes (prototypes or non-prototypes) during the GM process. In addition, it was seen that in the process of developing students' understanding of geometric shapes, first of all, efforts should be made in order to have sufficient level of readiness in prerequisite concepts.

Kaynakça / References

Altun, M. (2007). *Liselerde matematik eğitimi*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.

- Baki, A. (2018). *Matematiği oğretme bilgisi*. (1. bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Breyfogle, M. L. ve Lynch, C. M. (2010). Van Hiele revisited. *Mathematics Teaching in the Middle School*, 16(4), 232–238. doi:10.2307/41183561
- Büyüköztürk, Ő., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ő. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (23. bs.). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Erdoğan, A. (2017a). Examining pre-service mathematics teachers' conceptual structures about" geometry. *Journal of Education and Practice*, 8(27), 65-74.
- Erdoğan, A. (2017b). Investigation of mathematics teacher candidates' conceptual structures about "measurement" through word association test: the example of Turkey. *Journal of Education and Training Studies*, 5(12), 162-173.
- Erdoğan, E. Ö. ve Dur, Z. (2014). Preservice mathematics teachers' personal figural concepts and classifications about quadrilaterals. *Australian Journal of Teacher Education*, 39(6), 107–133. doi:10.14221/ajte.2014v39n6.1
- Ersoy, Y. (2006). İlköğretim matematik oğretim programındaki yenilikler-I: Amaç, içerik ve kazanımlar. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 5(1), 30–44.
- Fischbein, E. (1993). The theory of figural concepts. *Educational Studies in Mathematics*, 24(2), 139–162. doi:10.1007/BF01273689
- Fischbein, E. ve Nachlieli, T. (1998). Concepts and figures in geometrical reasoning. *International Journal of Science Education*, 20(10), 1193–1211. doi:10.1080/0950069980201003
- Fujita, T. (2012). Learners' level of understanding of the inclusion relations of quadrilaterals and prototype phenomenon. *Journal of Mathematical Behavior*, 31(1), 60–72. doi:10.1016/j.jmathb.2011.08.003
- Gülekılık, H. (2013). *Matematiksel anlamada temsillerin rolü: Sanal ve fiziksel manipülatifler*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güven, B. ve Karpuz, Y. (2016). Geometrik muhakeme: Bilişsel perspektifler. E. Bingölbali, S. Arslan ve İ. Ö. Zembat (Ed.), *Matematik Eğitiminde Toeriler içinde* (1. bs., s. 245–264). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Güven B. ve Öztürk T.. (2014). Öğrencilerin özel dörtgenler ile ilgili anlamalarının şekilsel kavram teorisi kapsamında değerlendirilmesi. *XI. Ulusal Fen ve Matematik Eğitimi Kongresi*, ADANA, TÜRKİYE, 11-14 Eylül 2014, 93-94.

- Güzeller, G. (2018). *5 ve 6. sınıf öğrencilerinin şekilsel kavram teorisi çerçevesinde temel geometrik kavramları anlamlandırmasının incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Horzum, T. (2018). Matematik öğretmeni adaylarının dörtgenler hakkındaki anlamalarının kavram haritası aracılığıyla incelenmesi. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 9(1), 1–30. doi:10.16949/turkbilmat.333678
- Jones, K. (1998). Theoretical frameworks for the learning of geometrical reasoning. *Proceedings of the British Society for Research into Learning Mathematics*, 18 (1,2), 29–34.
- Karpuz, Y. (2018). *Duval'in bilişsel modeline uygun tasarlanan öğrenme ortamının değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Karpuz, Y., Koparan, T. ve Güven, B. (2014). Geometride öğrencilerin şekil ve kavram bilgisi kullanımı. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 5(2), 108–118.
- Kozaklı Ülger, T. ve Taban Broutin, M. S. (2017). Pre-service mathematics teachers' understanding of quadrilaterals and the internal relationships between quadrilaterals: The case of parallelograms. *European Journal of Educational Research*, 6(3), 331–345. doi:10.12973/eu-jer.6.3.331
- Mariotti, M. A. (1992). Geometrical reasoning as a dialectic between the figural and the conceptual aspects. *Topologie Structurale*, 18.
- Mariotti, M. A. ve Fischbein, E. (1997). Defining in classroom activities. *Educational Studies in Mathematics*, 34(3), 219–248. doi:10.1023/A:1002985109323
- MEB (2009). *İlköğretim matematik dersi 6-8. sınıflar öğretim programı*. Ankara: MEB.
- MEB (2013). *Ortaokul matematik dersi (5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB
- MEB (2018). *Ortaokul Matematik dersi (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2. ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- NCTM. (2012). *Statement of Beliefs*. 01 Şubat 2019 tarihinde <http://www.nctm.org/beliefs.aspx> adresinden erişildi
- Olivera, Đ. ve Zeljić, M. (2017). Theoretical frameworks of development geometrical thinking according to Van Hiele, Fischbein and Houdement-Kuzniak. *TEME*, XLI(3), 623. doi:10.22190/TEME1703623D

- Olkun, S. ve Uçar, Z. T. (2014). *İlköğretimde etkinlik temelli matematik öğretimi*. Eğiten Kitap.
- Özkan, M. ve Bal, A. P. (2017). Analysis of the misconceptions of 7th grade students on polygons and specific quadrilaterals. *Eurasian Journal of Educational Research*, 17(67), 161–182. doi:10.14689/ejer.2017.67.10
- Paksu Duatepe, A. (2016). Van Hiele geometrik düşünme düzeyleri. E. Bingölbali, S. Arslan ve I. Ö. Zembat (Ed.), *Matematik Eğitiminde Toeriler içinde* (1. bs., s. 265–276). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Türnüklü, E. (2014). Dörtgenlerde aile ilişkilerinin yapılandırılması: İlköğretim matematik öğretmen adaylarının ders planlarının analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 197–208.
- Türnüklü, E., Gündoğdu Alaylı, F. ve Akkaş, E. N. (2013). Investigation of prospective primary mathematics teachers' perceptions and images for quadrilaterals. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(2), 1225–1232.
- Ubuz, B. (2017). Dörtgenler arasındaki ilişkiler: 7. sınıf öğrencilerinin kavram imajları. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 31(1), 55–68.
- Ubuz, B. ve Üstün, I. (2004). Figural and conceptual aspects in defining and identifying polygons. *Eurasian Journal of Educational Research*, 16, 15–26.
- Van De Walle, J. A., Karp, K. S. ve Bay-Williams, J. M. (2012). *İlkokul ve ortaokul matematiği: Gelişimsel yaklaşımla öğretim*. (S. Durmuş, Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Walcott, C., Mohr, D. ve Kastberg, S. E. (2009). Making sense of shape: An analysis of children's written responses. *Journal of Mathematical Behavior*, 28(1), 30–40. doi:10.1016/j.jmathb.2009.04.001
- Yenilmez, K. ve Yaşa, E. (2008). İlköğretim öğrencilerinin geometrideki kavram yanılgıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 461-483.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. bs.). Seçkin Yayıncılık.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Mutluoğlu, A. ve Erdoğan, A. (2020). 6. sınıf öğrencilerinin dörtgenler hakkındaki geometrik muhakeme süreçleri. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 236-265. DOI: 10.26466/opus.673833

Yetişkin Bireylerde Narsisizm, Yakın İlişkiler ve Cinsellik¹

DOI: 10.26466/opus.671715

*

Berhu Erdoğan * - Muzaffer Şahin **

*Klinik Psikolog, Nişantaşı Üniversitesi, İİSBF, İstanbul/Türkiye

E-Posta: berhu.erdogan@yahoo.com

ORCID: [0000-0002-0598-4331](https://orcid.org/0000-0002-0598-4331)

**Dr. Öğretim Üyesi, CIIP, İstanbul Arel Üniversitesi, FEF, İstanbul/Türkiye

E-Posta: muzsah@gmail.com

ORCID: [0000-0002-2411-2803](https://orcid.org/0000-0002-2411-2803)

Öz

Bu çalışmada alan yazında sıklıkla karşılaşılan bir kavram olan narsisizmin yakın ilişkiler ve cinsel davranışlar üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Bu çalışma ile narsisizm konusundaki alan yazına katkı sağlarken aynı zamanda elde edilen sonuçların klinik ve akademik alanda yapılan çalışmalarda yol gösterici olması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda rastgele örneklem yöntemi ile seçilen 350 katılımcıya Beş Faktör Narsisizm Ölçeği, İlişki Doyum Ölçeği, Cinsel Risk Alma Ölçeği, Cinsel Tutum Ölçeği ve Cinsel Heyecan Arama Ölçekleri uygulanmıştır. Çalışmada katılımcıların düşünce ve davranışlarında bir değişiklik yapılmamış yalnızca var olan durumun tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Elde edilen veriler SPSS 22 paket programı ile çözümlenerek araştırma sorularına uygun olacak biçimde t testi ve pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ise narsisizmin alt boyutlarından kırılma ve büyülenme narsisizmin ilişki doyumu, cinsel tutum ve davranışlarla çeşitli düzeylerde ilişkili olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular literatür ışığında incelenmiş çalışmanın sonucunda elde edilen bulguların literatürdeki kısıtlı sayıda çalışma ile örtüştüğü görülmüştür. Çalışmaya ait sınırlılık ve öneriler ise metnin son kısmında belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: narsisizm, ilişki doyumu, cinsellik

¹Bu çalışma 2019 yılında Arel Üniversitesi SBE Klinik Psikoloji Y. L. Programından mezun olan Berhu Erdoğan'ın tezinden üretilmiştir.

Narcissism, Close Relationships and Sexuality in Adult Individuals

*

Abstract

In this study, it is aimed to examine the effect of narcissism, which is a frequently encountered concept in the literature, on close relationships and sexual behaviors. While this study contributes to the literature on narcissism and also the results obtained in clinical studies in the academic field and are intended to be guiding. For this purpose randomly selected 350 participants with Narcissism Five Factor Inventory, Relationship Satisfaction Scale and Sexual Risk Taking Scale, Sexual Attitudes and Sexual Sensation Seeking Scale were applied. The study participants were no changes in thinking and behavior is intended only to identify the existing situation.

Then, the data obtained from the sample were analyzed with SPSS 22 package program. In the first phase of the analysis, the normality of data distribution was tested. Then, the research questions t test and pearson correlation analysis were solved. As a result of the analyzes, it has been observed that vulnerable and grandiose narcissism, which is one of the sub-dimensions of narcissism, is associated with relationship satisfaction, sexual attitudes and behaviors at various levels. The findings were reviewed the literature and shown to overlap with the limited number of studies in the literature of the findings obtained as a result of the study. The limitations and suggestions of the study are stated in the last part of the text.

Keywords: *narcissism, relationship satisfaction, sexuality*

Giriş

Narsisizm kavramı ile ilgili literatüre bakıldığında ağırlıklı olarak bu kavramın klinik görünümünün incelendiği görülmüştür. Narsisizmin tanımı ve tanı kriterlerine bakıldığında ise bu kavramın bireylerin sosyal ve ilişkisel yaşamları üzerinde etkili olmasının kaçınılmaz olacağı görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada temel olarak amaçlanan narsisizmin, yakın (romantik) ilişkiler üzerindeki etkisini incelemektir.

Çalışmanın Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi

Narsisizm kavramının tarihçesine bakıldığında bu kavramın mitolojik bir öykü olan Narkisos mitinden köken aldığı görülmektedir. Bu mite göre Narkisos'un olağanüstü güzelliği onu gören herkesi etki altında bırakıyormuş ve bir gün ona aşık olan birisi şöyle bir dilekte bulunmuş "O da sevsin ve sevdiğine hiç kavuşmasın." Bu dilek ise tanrılar tarafından kabul edilmiş. Bir gün Narkisos, su içmek için eğildiği bir gölde kendi yansımasının güzelliğine kapılarak imkânsız bir aşka düşmüş ve bu imkânsız aşk Narkisos'un sonunu getirmiştir. Narkisos, Nihayet öldüğünde bedeni bir çiçeğe dönüşmüş halde bulunmuştur (Anlı, 2010; Campbell ve Miller, 2011; Morelli ve Couderc, 2011).

Bu kavramın ruh sağlığı alanında kullanımı ise Isidor Sadger'e ait bir makalenin Sigmund Freud (1856-1939) tarafından 1909 yılında Viyana Psikanaliz Topluluğuna ait bir toplantıda ele alınmasıyla gerçekleşmiştir (Kızıltan, 2004; Pulver, 1970). Freud, narsisizm kavramına ilk kez "Cinsellik Üzerine Üç Deneme" isimli metninde değinmiştir. Sonraki yıllarda yazmış olduğu "Narsisizm Üzerine" metninde ise konuyu detaylı biçimde ele almıştır (Erten, 2015).

Narsisizm Kavramının Gelişimi

Narsisizm kavramı Freud'un 1914 yılında yayınladığı "Narsisizm Üzerine" metninde detaylıca ele alınmıştır. Freud'a göre narsisizm bir sapıklık/sapıklık değil insan gelişiminin doğal bir parçasıdır. Freud, gelişimsel süreçte "birincil ve ikincil narsisizm" olarak adlandırdığı iki farklı tipte narsisizmden söz etmektedir. Bebeğin tümgüçlü (omnipotent) konumda oldu-

ğu birincil narsisizmde “ben” şeklinde bütünlüklü bir yapı yoktur ve oterotik güdülerin doyurulması için beden parçalarına libidinal yatırım yapılmaktadır. Zamanla nesnelere ve kendisini çevreleyen dünyanın farkına varan bebek, tümgüçlü konumunu koruyabilmek adına bir “ben ideali” geliştirir. Böylece birincil narsisizm evresi sonlanarak yerini ikincil narsisizme bırakır. Ben’in gelişimi ile dış dünyadan çekilen libido Ben’e yatırılır. Bu noktada normal gelişim sürecinde ben idealinin dışarıdaki nesnelere özdeşim kurarak libidinal yatırımı dış nesnelere yapması beklenir. Ancak patolojik narsisizmde dışarıdaki nesnelere yatırım yapılmasını engelleyen bir mekanizma mevcuttur (Akt. Anlı, 2010; Akt. Nasio, 2018).

Freud sonraki metinlerinde Narsisizm kavramını çeşitli biçimlerden ele almış olsa da bu konuda çok detaylı çalışmaları yoktur. Freud sonrası ise çeşitli kuramcılar narsisizmi ele almışlardır. Özellikle Otto Kernberg (1928/2016) ve Heinz Kohut (1998) tarafından yürütülen çalışmalar oldukça önemlidir.

Kohut’a göre bebekler -tıpkı Freud’un belirttiği gibi- birincil narsisizm sürecinde tümgüçlü hissediler. Ancak psikik gelişim sürecinde birincil narsisizmin dengesi bozulur. Bu dengenin bozulması ile bebek ebeveynleri aracılığı ile tümgüçlü konumunu korumaya çalışır.” Ebeveynlerinin –önce anne ardından baba- yeterli bakımı ve kapsayıcılığı ile ileriye dönük güven ve özsaygısının temelleri atılır. Ancak bu gelişim sürecinde ciddi travmatik süreçler meydana gelirse narsisistik psikopatoloji doğacaktır (Anlı, 2010; Kohut, 1998; Taşkıntuna ve Özçürümez, 2011)

Kohut’tan sonra ise Otto Kernberg Patolojik Narsisizm kavramını ortaya atmıştır. Kernberg’in tanımladığı narsisist büyüklenmeci, kibirli, sürekli kendinden söz eden, biricik ve özel olduğunu düşünen, diğer insanlarla derin ilişkiler kurmayan ve empati yapmakta güçlük çeken kimselerdir. Bu durumun nedeni ise Kernberg’e göre çoğunlukla erken dönemlerde anne ile kurulan ilişkide hasarlanan nesne ilişkileridir. Bu kişilerin bakım verenleri genellikle soğuk ve mesafeli kişilerdir. Narsisizm ise bakım verenin soğuk ve mesafeli tutumuna karşı geliştirilen bir maskedir (Kernberg, 2016).

Narsisizmle ilgili Freud ve sonrasında çok sayıda kuramcı çeşitli teoriler geliştirmişlerdir. Çoğu ise temelde narsisizmin nedenini problemlili ve hasarlı erken dönem ilişkilerine dayandırmaktadır. Bir kavram olarak kullanılan Narsisizm, DSM (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı)

içerisinde bir tanı olarak yer almıştır. İlk kez 1913 yılında Ernest Jones tarafından yayınlanan “Tanrı Kompleksi” isimli makalede Narsisistik Kişilik Bozukluğu tanımlanmıştır (McWilliams, 2017). Narsisistik Kişilik Bozukluğu ilk kez 1980 senesinde Amerikan Psikiyatri birliği tarafından DSM-III’e dahil edilmiştir. DSM’nin takip eden basımlarında da eksen II bozuklukları kategorisinde değerlendirilen Narsisistik kişilik Bozukluğu DSM-5’te değişen eksen yapısıyla boyutsal açıdan ele alınmıştır. Ancak DSM sıklıkla narsisistik kişilik bozukluğunu yalnızca büyüklenmeci kategoride değerlendirdiği için eleştirilmiştir (Eldoğan, 2016).

DSM-5 (2013)’e göre Narsisistik Kişilik Bozukluğu şu belirtiler ile karakterizedir: Özel, biricik ve eşsiz olduğu duygusu, sınırsız başarı, güç, güzellik vb. beklentilere ait düşümler, özel muameleyi, kayırılmayı hak ettiğine inanma, empatiden yoksun olma, kendi çıkarları için başkalarını kullanma, başkalarını kıskanma gibi ilişkili çeşitli tutum ve davranışlar.

Literatür incelendiğinde ise narsisizmin temelde birbirine zıt iki boyutu olduğu görülmektedir. “Kırılgan Narsisizm” ve “Büyüklenmeci Narsisizm”: Büyüklenmeci narsisizm diğer insanların tepkilerinin ve duygularının farkına varmakta güçlük çeken, kibirli ve saldırgan, büyük kitlelere hitap ediyormuş gibi konuşan ve nadiren göz teması kuran kişilerdir. Kırılgan tip ise tam aksine diğerlerinin tepkilerine oldukça duyarlı, içe dönük, utanç, eleştiriden kaçınan kişilerdir (Gabbard, 1990).

Narsisizm ve Yakın İlişkiler

Narsisizm kavramının tarihsel gelişimi ve klinik alana yansıma biçimine bakılarak bu kişilerin diğer bireylerle kuracakları ilişkilerde kişilik örüntülerinin etkili ve önemli bir rol oynuyor olacağı düşünülmüştür. Özellikle de yetişkin yaşamında önemli bir yer kaplayan romantik ilişkilerde ve cinsellikte narsisist kişilik yapısının olumsuz yönde etkili olacağı kanaatine varılmıştır. Bu bağlamda literatür incelendiğinde konu ile ilgili çeşitli bulgulara rastlanmıştır.

Narsisist bireylerin libidinal enerjileri büyük ölçüde benlikleri etrafında yoğunlaştığı için diğer kişi ve nesnelere yönlendirilecek ilgi ve sevgi kapasiteleri sınırlı olduğu bilinmektedir (Campbell ve Foster, 2002). Narsisist bireyler erken dönem ilişkilerinde hayal kırıklığına uğrayarak incinmiş/incitilmiş kimselerdir. Bakım verenin bebeğin ihtiyaçlarını (fiziksel-

duygusal) karşılamakta yetersiz kalması bebekte güvenilir ve tutarsız bir dış dünya algısı yaratır. Erken dönem ilişkilerinin sonraki ilişkiler için bir prototip yaratmasından ötürü bu kişiler sonraki ilişkilerinde benzer hayal kırıklıklarını ve incinmeyi yaşamamak adına ilişkilerinde narsisizmi bir maske olacak kullanacaktır (Ozan vd., 2008).

Daha önce de belirtildiği üzere narsisist bireyler empatiden uzak, ilişkilerinde derin duygular yaşayamayan, zaman zaman agresif ve öfkeli tavırlar sergileyebilen kişilerdir. Bu durum romantik ilişkilerinde de farklı bir tonda değildir. Romantik ilişkilerinde partnerlerinden temel beklentileri onlara kendilerini iyi hissettirmeleridir. Partnerlerini idealize ederek başladıkları ilişkiler idealizasyonun azalması ya da bitmesiyle hızlıca sonlanırken yeni bir partnerle ilişkiye başlamakta güçlük çekmezler. Romantik ilişkileri genel itibari ile sıcaklık, bağlılık ve yakınlıktan uzaktır (Campbell ve Foster, 2002).

Her ne kadar kibirli, öfkeli ve empatiden uzak kişiler olsalar da Kernberg (1975)'e göre bu kişilerin kötü bir sosyal yaşamları yoktur. Dış çevrenin onay ve beğenisine o kadar yoğun biçimde ihtiyaç duyarlar ki yakın ilişkilerindeki kişiye adeta "bağımlı" oldukları düşünülür. Oysa narsisist birey için bir başkasına bağlılık geliştirmek oldukça güçtür. Öteki ile kurduğu ilişki kendi ihtiyaçlarının karşılanacağı bir alandır.

Campbell ve Miller (2011) yaptıkları bir çalışmada Narsisist bireylerin çoğu zaman iyi bir sosyal statüye sahip, karizmatik ve cinsel açıdan çekici bireyler olduğunu ortaya koymuşlardır. Buradan yola çıkarak bir narsisistle ilişki yaşamayı "çikolatalı kek" metaforu ile açıklamışlardır. Biliyoruz ki çoğu zaman sağlıklı bir besinle kıyaslandığında çikolatalı kek daha caziptir. Ancak sonrasında ise alınan kaloriler ve sağlıksız içeriği pişmanlık yaratır. Campbell ve Miller (2011) da bir narsisistle ilişki yaşamının tıpkı çikolatalı kek yemek gibi başlangıçta cazip olduğunu düşünseler de zaman içerisinde kişinin bundan pişmanlık duyacağını belirtmişlerdir.

Öte yandan literatüre nispeten yeni eklenen sapkın narsisist kavramıyla bir narsisistin ilişkilerinde başlangıçta "ideal ve uygun partner" imajı yaratarak partnerini kendisine bağımlı kıldığını sonrasında çeşitli manipülatif hamleler kullanmaya başlayarak şiddeti ilişkiye dahil edeceği belirtilmiştir. Bu noktada tehlike ise partnerin bu psikolojik şiddet döngüsünden çıkmasının oldukça güç olmasıdır. Çoğunlukla narsisist bireylerin partnerlerinin tükenmesi ile bu ilişkilerde çözülme başlayacaktır (Morelli ve Couderc, 2011).

Romantik ilişkilerin önemli bir boyutu da bilindiği üzere cinselliktir. Narsisizm düzeyi yüksek bireyler cinselliklerinde de tıpkı romantik ilişkilerinde olduğu gibi yakınlık ve bağlanma ihtiyacı hissetmezler. Cinsellikten temel beklentileri “fiziksel haz” ve rahatlamadır. (Foster, Shrira ve Campbell, 2006).

Winnicott (1965)’a göre erken dönemdeki ilişki problemlere birey “sahte kendilik” oluşturarak yanıt verir. Kendine, bedenine yabancılaşmış öznelerdir. Bu nedenle cinsellik bu kişiler için rahatlamadan ve keyif almaktan uzak bir deneyimdir. Ötekinin yabancı bedeni bu kişilerde rahatsızlık duygusu oluşturur. Bu nedenle bazı narsisist kişilerde mastürbasyon yapmak bir partnerle ilişkiye girmekten daha keyifli olabilir (Akt. Erten, 2015).

Bu kişilerin cinsellikte kendi ihtiyaç ve isteklerini ön plana koymaları ve cinsellik için bağlanma ve düzenli bir birliktelik aramıyor oluşları onların cinselliklerinde riskli davranış eğilimi göstereceğini de düşündürmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak yapılan bir çalışmada narsisizm seviyesi yüksek ve düşük olan kişilerin partner sayıları, kondom kullanımı gibi çeşitli risk faktörleri karşılaştırılmıştır. Narsisizm düzeyi yüksek kişiler daha fazla partnere sahip olurken öte yandan kondom kullanım oranları narsisizm seviyesi daha düşük olan kişilere oranla oldukça düşüktür. Literatürde narsisizm ile kaygı, öfke, partner sayısının fazla oluşu ve pornografik içerik kullanımı olumlu yönde ilişki göstermektedir (Martin, Benotsch, Lance ve Green, 2013; Kasper, Short ve Milam, 2014).

Bu aşamaya kadar literatürde narsisizm ve yakın ilişkiler etrafındaki çalışmalara dair bulgular sunulmuştur. Bu çalışmada Türkiye’deki yetişkin bireylerden elde edilecek sonuçların literatürdeki bulgular ile örtüşüp örtüşmediği incelenmek ve literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır. Aşağıda çalışmanın yöntemi ardından ise bulguları sunulacaktır.

Yöntem

Bu çalışmada araştırmanın değişkenleri üzerinde bir müdahale olmaksızın var olan durumun tespit edilmesini içeren “ilişkisel tarama” modeli kullanılmıştır. Narsisizm ve yakın ilişkiler üzerine bir inceleme yapmak amacıyla çeşitli değişkenler belirlenmiştir bunlar: Narsisizm, ilişki doyumu, cinsel tutumlar, riskli cinsel davranışlar ve cinsel heyecan arama olarak belirlen-

miştir. Araştırmanın konusunu ise bu değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi oluşturmaktadır.

Çalışma Grubunun Özellikleri

Çalışmanın evreni 18 yaşın üzerindeki bireylerdir. Örnekleme özel bir kriterin olmaması nedeniyle rastgele örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Böylece homojen bir veri elde ederken aynı zamanda daha çok kişiye ulaşmak hedeflenmiştir.

Bu çalışmaya toplamda 350 kişi katılmıştır. Çalışmaya katılanların 209'u kadın 141'i erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 25,6 olarak belirlenirken maksimum katılımcı yaşı 56 minimum katılımcı yaşı ise 19 olarak bulunmuştur. Katılımcıların 9'u lise, 237'si lisans, 104'ü ise lisansüstü eğitim düzeyindedir. 175 kişi ilişkisi olduğunu bildirirken 175'i ilişkisi olmadığını bildirmiştir. 159 kişi çalışmadığını bildirirken 191 kişi çalıştığını belirtmiştir. Ayrıca katılımcılardan 90 kişi daha önce cinsel ilişkiye girmediğini bildirirken 260 kişi daha öncesinde bir cinsel birliktelik yaşadığını belirtmiştir.

Çalışmanın Alt Amaçları

1. Narsisizm seviyesi cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
2. Narsisizm seviyesi çalışma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
3. Narsisizm seviyesi ilişki durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
4. Narsisizm seviyesi ve ilişki doyumu arasında ilişki var mıdır?
5. Örnekleme cinsel ilişkiye girmiş kişilerin cinsel tutum ve davranışları ile narsisizm düzeyleri ilişkili midir?

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplamak amacı ile kullanılan ölçekler Beş Faktör Narsisizm Ölçeği, İlişki Doyum Ölçeği, Cinsel tutum Ölçeği, Cinsel Risk Alma Ölçeği ve Cinsel Heyecan Arama Ölçeğidir.

Sosyodemografik Veri Formu: Sosyodemografik veri formunda katılımcılardan yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ilişki durumu ve çalışma durumu sorularına yanıt vermeleri istenmiştir.

Beş Faktör Narsisizm Ölçeği: Beş faktör Narsisizm ölçeği Miller vd. tarafından 2012 yılında geliştirilmiştir. Türkçe uyarlaması ise Ekşi (2016) tarafından yapılmıştır. Ölçek 60 Maddeden oluşmakta ve 5'li likert tiptedir (1- Kesinlikle Katılmıyorum / 5- Kesinlikle Katılıyorum şeklinde puanlanmaktadır). Ölçeğin 19, 27 ve 38. maddeleri ters puanlanmaktadır. Ölçek 15 alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar: Onay arayıcılık, kibir, liderlik/otorite, güvensizlik, hak iddia etme, teşhircilik, sömürücülük, büyüklenme hayalleri, umursamazlık, empati eksikliği, manipülatiflik, hayranlık ihtiyacı, tepkisel öfke/öfke, utanç ve maceraperestliktir. Bu 15 alt boyutun toplanmasıyla DSM eksenindeki narsisizm puanı elde edilir. Hayranlık ihtiyacı, tepkisel öfke ve utanç alt boyutlarının toplamı kırılıgan narsisizm puanı elde edilirken; diğer alt boyutların toplamı ile büyüklenmeci narsisizm puanını elde edilir. Bu çalışmanın örnekleminde narsisizm puan ortalaması 170 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise ($\alpha = .88$) olarak bulunmuştur.

İlişki Doyum Ölçeği: Bu ölçek 7 maddeden oluşmakta ve 7'li likert tiptedir. Ölçek tek faktörlü bir yapıya sahiptir. Ölçekte ters puanlanan iki madde vardır. Bunlar 4. ve 7. maddelerdir. Ölçekten alınan puan arttıkça ilişki doyumunun arttığı görülmektedir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ($\alpha = .86$) olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Curun (2001) tarafından gerçekleştirilmiştir (Akt. Kılınçer ve Dost, 2013).

Bu çalışmada ise ilişki doyum puan ortalaması 27,74 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise ($\alpha = .68$) olarak saptanmıştır. ($\alpha = .70$)'in altında olduğu için önce uç değerlere bakılmış ancak uç değerler ile güvenilirlik arasında bir bağlantı bulunamadığı için hangi maddenin güvenilirliği düşürdüğü kontrol edilmiştir. 4. Maddenin silinmesinin güvenilirlik katsayısını ($\alpha = .81$)'e çıkardığı tespit edilmesinin ardından bu madde çalışma dışında bırakılmıştır. Böylece güvenilirlik katsayısı ($\alpha = .81$) olarak kabul edilmiştir.

Cinsel Tutum Ölçeği: Bu ölçek Hendrick Tarafından geliştirilmiş ve Türkçe'ye Karaçam vd. (2012) tarafından uyarlanmıştır. Toplamda 23 Madde ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin ilk 10 maddesi onaylayıcılık (permissiveness), 11-13. Maddeleri doğum kontrolü (birth control), 14-18 aralığındaki maddeler paylaşım (communion) ve 19-23 aralığındaki maddeler araç

olarak değerlendirme (Instrumentality) olarak belirlenmiştir. Her madde için 1-5 aralığında puanlama söz konusudur (1- Hiç katılmıyorum /5. Kesinlikle Katılıyorum). Doğum Kontrolü ve Paylaşım maddelerinin (11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,18) puanlamaları terstir. Ölçekten alınacak yüksek puanlar ideal ve dengeli bir cinselliğin emaresini oluştururken alınan düşük puanlar bireyin idealden uzaklaştığının göstergesidir (Can, Aksoy ve Yılmaz, 2018; Hendrick, Hendrick ve Reich, 2006; Karaçam, Totan, Babür, Korkmaz ve Koyuncu, 2012).

Ölçek bireyin cinselliği nasıl algıladığına yöneliktir. "Birey cinsellikte sadece kendi ihtiyaçlarına mı odaklanıyor? Doğum kontrolü sorumluluğunu eşiyile paylaşıyor mu? Tek eşliliğe ve çok eşliliğe bakışı, cinsellik için biriyle sıcak ve samimi bir ilişki arıyor mu?" gibi çeşitli sorularla kişinin cinselliğe yönelik tutumu ölçülmektedir. Bu çalışmada bireylerin aldığı puanların ortalaması 75 puan olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise ($\alpha = .74$) olarak saptanmıştır.

Cinsel Risk Alma Ölçeği: Bu ölçek ilk olarak 2009 yılında Stulhofer vd. tarafından Hırvatistan'daki genç yetişkinlerin riskli cinsel davranışlarını tanımak amacıyla kullanılmıştır. Türkçe uyarlaması ise Kıyılıoğlu (2015) tarafından Ankara Üniversitesi Sosyal Psikoloji anabilim dalında yürütülen doktora tezi kapsamında yapılmıştır. Ölçek 10 maddeden oluşmaktadır. Soruların bir kısmı evet/hayır şeklinde cevaplama uygun formattadır. Ayrıca açık uçlu da iki soru mevcuttur. Bu sorulardan biri bugüne kadarki cinsel partner sayısını diğeri ise ilk cinsel birliktelik yaşını araştırmaktadır. Ölçeğin puanlaması yapılırken riskli olan davranışlar (Kondom kullanmama, yaşça büyük biriyle birlikte olma, çok sayıda partnerle eş zamanlı birliktelik gibi) '1' ötekiler sıfır olarak kodlanmıştır. Açık uçlu sorularda ise 10. Soruda 16 yaş ve öncesindeki birliktelikler riskli olarak yani '1' şeklinde kodlanmış diğeri '0' olarak kodlanmıştır. 6. Soruda ise katılımcıların toplam partner sayıları hesaplanmış ve ortalaması '6' olarak bulunmuştur. 6'nın üzerinde olan partner sayısı riskli davranış olarak kodlanmıştır. Kıyılıoğlu (2015) çalışmasında olduğu gibi bu çalışmada da katılımcıların %80'inden fazlası ilişkiden önce bazen alkol kullandığını bildirdiği için yalnızca sıklıkla kullanma durumu riskli olarak kodlanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puanlar bireyin riskli cinsel davranışlara eğiliminin olduğunu göstermektedir (Kıyılıoğlu, 2015; Stulhofer vd., 2009).

Bu çalışmada ölçekten alınan puanların ortalaması 2.15 olarak bulunmuştur. Kıyılıoğlu'nun (2015) çalışmasında ise bu ortalama 3.31 olarak saptanmıştır. Ölçekten elde edilen bulgulara göre güvenilirlik katsayısı ($\alpha = .65$) olarak bulunmuştur. Bu sayı güvenilir kabul edilen ($\alpha = .70$)'in altında olduğu için önce uç değerlere bakılmış ancak uç değerler ile güvenilirlik arasında bir bağlantı bulunamadığı için hangi maddenin güvenilirliği düşürdüğü kontrol edilmiştir. Ölçeğin 7. Maddesi çalışmanın dışında bırakılmış böylece güvenilirlik katsayısı ($\alpha = .71$) olarak bulunmuştur. Ölçeğin orijinalinde bu katsayı ($\alpha = .65$), Kıyılıoğlu'nun (2015) çalışmasında ise ($\alpha = .71$) olarak bulunmuştur.

Cinsel Heyecan Arama Ölçeği: Kalichman vd. (1994) tarafından geliştirilen Cinsel Heyecan Arama Ölçeği Kıyılıoğlu (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Yapılan çalışmada orijinalinde olan 1 madde çıkarılmış ve 10 maddelik bir ölçek haline getirilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ($\alpha = .84$) olarak bulunmuştur. Ölçek 4'lü likert tiptedir (1- Hiç katılmıyorum ve 4- Bütünüyle katılıyorum). Ölçekten alınan puanlar yükseldikçe heyecan arayışının da yükseldiği görülmektedir (Kıyılıoğlu, 2013). Bu çalışmada ise heyecan arama toplam puanın ortalaması 21.22 güvenilirlik katsayısı ise ($\alpha = .88$) olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada örneklemin evreni temsil gücünü arttırmak adına olabildiğince çok sayıda kişiye ulaşmak hedeflenmiştir. Bu nedenle çalışma formları hem online hem de manuel olarak uygulanmıştır. Ancak formların bireyin mahrem alanıyla ilişkili sorular içermesi nedeniyle elde edilecek yanıtların güvenilirliğinin düşük olacağı sınıflarda gerçekleştirilen pilot uygulamayla saptanmıştır. Bu nedenle çalışmaya yalnızca online formlardan elde edilen yanıtlar dahil edilmiştir.

Çalışmada bireylere ait hiçbir kişisel bilgi istenmemiştir. Bunun yanı sıra çalışma hakkında kısaca bir bilginin verildiği ve çalışmaya katılımdan diledikleri anda geri çekilebileceklerini ifade eden bir gönüllü onam formu sunulmuştur.

Verilerin Analizi

Anketlerden elde edilen veriler ilk aşamada SPSS 22 paket programı üzerinde düzenlenmiş ardından veri setinin dağılımının normalliği test edilmiştir. Sonraki aşamada ise araştırmanın amaç ve sorularına uygun biçimde analizler yapılmıştır.

Elde edilen sonuçlar bulgular kısmında ifade edilmiştir.

Bulgular

Veri analizine geçmeden çalışmanın ilk aşamasında veri dağılımının normalliği test edilmiştir. Normalliği test etmek için çarpıklık ve basıklık katsayıları kontrol edilmiştir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının normal dağılım için sahip olması gereken aralıkla ilgili çeşitli çalışmalar olsa da literatürde en sık atıf yapılan çalışma Tabachnick ve Fidell (2013) tarafından belirtilen +1,5/ -1,5 aralığıdır.

Tablo 1. Ölçeklerin Çarpıklık ve Basıklık Katsayıları

Değişkenler	Skewness (Çarpıklık)	Kurtois (Basıklık)
Kırılğan Narsisizm	-,055	-,333
Büyüklenmeci Narsisizm	,314	-,046
Narsisizm Toplam	,249	-,155
Cinsel Heyecan Arama	,430	-,512
Cinsel Risk Alma	1,32	1,29
Cinsel Tutum	,296	-,141
İlişki Doyumu	-,942	,446

Tabloya bakıldığında her değişkenin çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1,5/-1,5 aralığında olduğu görülmektedir. Verilerin normal dağıldığı varsayımından yola çıkarak araştırma sorularının çözümlenmesinde parametrik analizler tercih edilmiştir.

Bulgular incelendiğinde kırılğan narsisizm ($t_{(348)} = -1,09$; $p > .05$) düzeyinde cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak büyüklenmeci narsisizm ($t_{(348)} = 4,19$; $p < .01$) ve narsisizm toplam puanında ($t_{(348)} = 3,43$; $p < .01$) cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Sonuçlara göre erkeklerin narsisizm (Ort.= 175,5) ve büyüklenmeci narsisizm puanları (Ort.= 140,7) kadınların puanlarından daha yüksektir.

*Araştırma Sorularının Çözümlemesi**Tablo 2. Narsisizm Düzeyi ve Cinsiyet*

Değişken	Cinsiyet	N	\bar{x}	SS	SD	t	p
Kırılgan Narsisizm	Kadın	209	35,60	7,16	348	-1,09	,273
	Erkek	141	34,78	6,36			
Büyüklemececi Narsisizm	Kadın	209	131,3	20,58	348	4,19	,000**
	Erkek	141	140,7	20,59			
Narsisizm Toplam	Kadın	209	166,9	23,3	348	3,43	,001**
	Erkek	141	175,5	23,3			

Tablo 3. Narsisizm Düzeyi İlişki Durumu

Değişken	Cinsiyet	N	\bar{x}	SS	SD	t	p
Kırılgan Narsisizm	İlişkisi yok	175	34,89	7,36	340,06	-1,037	,301
	İlişkisi var	175	35,67	6,31			
Büyüklemececi Narsisizm	İlişkisi yok	175	132,5	21,56	348	-2,37	,018*
	İlişkisi var	175	137,8	20,27			
Narsisizm Toplam	İlişkisi yok	175	167,4	23,9	348	-6,06	,015*
	İlişkisi var	175	173,4	22,2			

Bulgular incelendiğinde kırılıg narsisizm ($t_{(340,06)} = -1,037$; $p > .05$) olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre ilişki durumunun kırılıg narsisizm üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmektedir. Büyüklemececi narsisizm ($t_{(348)} = -2,37$; $p < .05$), narsisizm toplam ($t_{(348)} = -6,06$; $p < .05$) puanlarının ise ilişki durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaştığı görülmüştür. İlişkisi olan kişilerin büyüklemececi narsisizm puanları (Ort.=137,8) ve narsisizm toplam puanları (Ort.=173,4) ilişkisi olmayan kişilere göre daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 3. Narsisizm Düzeyi Çalışma Durumu

Değişken	Cinsiyet	N	\bar{x}	SS	SD	T	p
Kırılgan Narsisizm	Çalışmıyor	159	35,09	6,78	348	-4,55	,650
	Çalışıyor	191	35,42	6,93			
Büyüklemececi Narsisizm	Çalışmıyor	159	134,63	19,90	348	-4,39	,661
	Çalışıyor	191	135,62	21,97			
Narsisizm Toplam	Çalışmıyor	159	169,7	23,9	348	-5,31	,596
	Çalışıyor	191	171,05	22,2			

Bulgular incelendiğinde kırılıg narsisizm ($t_{(348)} = -0,455$; $p > .05$) büyüklemececi narsisizm ($t_{(348)} = -0,439$; $p > .05$), narsisizm toplam ($t_{(348)} = -0,531$; $p > .05$) puanlarında çalışma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 4. Narsisizm ve İlişki Doyumunu Değişkenlerinin İlişkisi

	Kırılğan Narsisizm	Büyüklenmeci Narsisizm	Narsisizm Toplam	İlişki Doyumu
Kırılğan Narsisizm	1			
Büyüklenmeci Narsisizm	,178**	1		
Narsisizm Toplam	,455**	,957**	1	
İlişki Doyumu	-,097	-,087	-,107*	1

Çalışmanın bu kısmında tüm örneklem dahil edildiği bir korelasyon analizi yapılmıştır. Narsisizm toplam puanı ile ilişki doyumu ($r = -0,107$, $p < .05$) arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 5. Cinsel İlişkiye Girmiş Kişilerin Narsisizm, İlişki Doyumu ile Cinsel Tutum ve Davranışlarının İlişkisi

	Kırılğan Narsisizm	Büyüklenmeci Narsisizm	Narsisizm Toplam	İlişki Doyumu	Cinsel Risk	Heyecan Toplam	Cinsel Tutum
Kırılğan Narsisizm	1						
Büyüklenmeci Narsisizm	,211**	1					
Narsisizm Toplam	,470**	,962**	1				
İlişki Doyumu	-,038	-,137*	-,134*	1			
Cinsel Risk Toplam	,092	,382**	,370**	-,210**	1		
Cinsel Heyecan Arama	,249**	,459**	,484**	-,166**	,542**	1	
Cinsel Tutum	-,142*	-,337**	-,334**	,229**	-,455**	-,544**	1

Çalışmanın bu kısmında yalnızca cinsel ilişkiye girmiş kişilerin dahil edildiği bir korelasyon analizi yapılmıştır. Bulgular şu yöndedir:

Kırılğan narsisizm ile narsisizm toplam puanı ($r = 0,470$, $p < .01$), cinsel heyecan arama ($r = 0,249$, $p < .01$), büyüklenmeci narsisizm ($r = 0,211$, $p < .01$) arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; cinsel tutum ($r = -0,142$, $p < .05$) ile olumsuz yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Büyüklenmeci narsisizm ile narsisizm toplam ($r = 0,962$, $p < .01$), cinsel heyecan arama ($r = 0,459$, $p < .01$) ve cinsel risk ($r = 0,382$, $p < .01$) değişkenleri arasında olumlu yönde ve anlamlı bir ilişki bulunurken; İlişki doyumu ($r =$

0,137, $p<.05$) ve cinsel tutum ($r=-0,337$, $p<.01$) değişkenleri arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Narsisizm toplam puanı ile cinsel heyecan arama ($r=0,484$, $p<.01$) cinsel risk ($r=0,370$, $p<.01$) olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; İlişki doyumu ($r=-0,134$, $p<.05$) ve cinsel tutum ($r=-0,334$, $p<.01$) değişkenleri arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

İlişki doyumu ile cinsel tutum ($r=0,229$, $p<.01$) arasında olumlu yönde ve anlamlı bir ilişki bulunurken; cinsel heyecan arama ($r=0,166$, $p<.01$) ve cinsel risk ($r=-0,210$, $p<.01$) değişkenleri arasında olumsuz yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın ilk aşamasında narsisizm düzeyi ve sosyodemografik değişkenler incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre kadınların ve erkeklerin kırılğan narsisizm puanları cinsiyete göre farklılık göstermezken; erkeklerin büyüklenmeci narsisizm ve narsisizm puanları kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur. Konu ile ilgili literatüre bakıldığında erkeklerin narsisizm puanlarının kadınlara göre daha yüksek bulunduğu çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Golomb, Fava, Abraham ve Rosenbaum, 1995; Foster, Campbell ve Twenge, 2013; Tschanz, Morf ve Turner, 1998). Ancak aksi yönde sonuçların olduğu çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Grijalva vd. (2014) yılında yapmış oldukları bir meta-analiz çalışmasında cinsiyet ve narsisizm ile ilgili çok sayıda çalışmayı inceleyerek bu konu ile ilgili cinsiyet açısından net bir üstünlüğün olmadığı sonucuna varmışlardır. Bu çalışmada da saptandığı üzere erkeklerin narsisizm seviyesinin daha yüksek oluşu toplumsal cinsiyet rolleri ile ilintili olabilir. Bir erkeğin narsisizme ait öfke, saldırganlık, empati eksikliği gibi duygu ve davranışlarını yansıtmaları toplum tarafından daha kabul edilebilirdir. Bu durumun yetiştirme biçimleri üzerinde de etki ederek erkeklerin daha fazla büyüklenmeci narsisizm özellikleri göstermesine yol açıyor olması muhtemeldir. Bir diğer sosyodemografik değişken olan ilişki durumu ve narsisizm ile ilgili bulgu ise romantik bir ilişkisi olmayan kişilerin narsisizm seviyesi daha düşük bulunmuştur. Bu literatürdeki bulgulardan yola çıkarak narsisizm seviyesi yüksek kişilerin kendi konfor alanlarını koruyabilmek adına daha sık romantik ilişki içerisine girdikleri

şeklinde yorumlanabilir. Çalışma durumu ve narsisizm arasında bir farklılaşma bulunmazken literatürde de benzer bir sonuca rastlanmamıştır.

Bu çalışmanın sonraki aşamasında ise temel değişkenler ve narsisizm ilişkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre narsisizm toplam puanı ile ilişki doyumu arasında anlamlı ancak zayıf düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Bu iki değişken arasında zayıf düzeyde bir ilişki olmasının en önemli sebeplerinden biri çalışmaya katılan örneklemin görece "sağlıklı" olmasından kaynaklıdır. Çalışmaya katılan kişilerin narsisizm düzeyleri patolojik seviyede değildir. Ancak elde edilen sonucun anlamlı olması narsisizm düzeyi arttıkça ilişki doyumunun düştüğünün göstergesidir.

Literatür incelendiğinde Foster vd. (2006) yapmış oldukları çalışmada bu çalışmada elde edilen sonuca benzer biçimde narsisizm seviyesi yükseldikçe ilişki doyumunun düştüğünü tespit etmişlerdir. Giriş kısmında ifade edildiği üzere narsisist bireyler ikili ilişkilerini kendi istek ve ihtiyaçları üzerine şekillendirirler. Partnerlerinin fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını göz ardı ederken eş duygum becerilerinin de düşük olduğu bilinmektedir (Campbell ve Foster, 2002; Campbell ve Miller, 2011). Bu noktada kişilerin doyumlarının partnerlerinin onların ihtiyaçlarını karşılama becerisi ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Ancak bu kişiler için zamanla partnerleri yetersiz ve eksik kalacağından doyumlarının düşük olması da beklenen bir sonuçtur.

Smolewska ve Dion (2005) tarafından yapılan bir çalışma narsisistlerin güvensiz bağlanma biçimine sahip olduğunu ortaya koymuştur. İlişkiler üzerinde etkisi tartışılmaz olan bağlanma biçiminin, narsisist bireylerin ilişki doyumları üzerinde de etkili olduğu düşünülebilir. Literatürde bu konu ile ilgili nicel veriler oldukça kısıtlı olsa da narsisistlerin klinik düzeyde çizmiş oldukları profile bakarak ilişkileri ve ilişki doyumları üzerine çeşitli çıkarımlar yapmak olasıdır.

Cinsellik ve narsisizm'e ait bulgularda ise narsisizmin kırılgan boyutu ile heyecan arama ve cinsel tutum ilişkili çıkarken riskli cinselliğin bir ilişkisi bulunmamıştır. Büyüklenme narsisizmin ise heyecan arama ve cinsel tutuma ek olarak riskli cinsel davranışlar ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Konu ile ilgili yapılan çalışmaların sayısı oldukça kısıtlı olsa da benzer çalışmalardan elde edilen bulgular şu şekildedir: Webster ve Brian (2006) çalışmalarında sosyoseksüalite, yani bağ kurmaksızın girilen cinsel ilişkiler ve cinsel tutumların narsisizm ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Wryobeck ve Wiederman (1999) yaptıkları bir çalışmada narsisistik cinsel davranışlar göste-

ren kişilerin cinsel heyecan arama ve cinsel risk davranışlarının (ör. çok sayıda partner gibi) daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. HIV tanısı almış 303 kişi ile yürütülen başka bir çalışmada ise bireylerin narsisizm düzeyleri arttıkça cinsellik öncesinde alkol kullanımının arttığı bunun da riskli cinsel davranışlar ile ilişkili olduğunu ifade edilmiştir (Martin vd., 2013).

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, literatürde sınırlı sayıda olan çalışmalar ile büyük ölçüde uyumludur. Narsisist bireylerin ilişkisel anlamda genel tutumları düşünüldüğünde bulgular beklendiği yönde çıkmıştır. Kırgın narsisizmde risk davranışı görülmemesine karşın cinsel heyecan arama davranışının görülmesi bu örüntüde görülen yoğun “utanç” ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Yani bu kişiler cinsellikle ilgili düşünce boyutunda riskli davranışlara daha eğilimliken, eyleme geçme konusunda çekimser kalabilirler. Büyükleme narsisizm söz konusu olduğunda ise bu kişilerin sürekli olarak her şeyi hak ettiği duygusu içinde olmaları ve büyükleme tutumları nedeni ile kendilerine bir zarar gelmeyeceği düşüncesine kapılarak cinselliklerinde daha riskli bir tarz benimsiyor olmaları muhtemeldir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar literatürde kısıtlı olan bulgular ve narsisizmin genel tanı kriterleri ile örtüşmektedir. Sonuç olarak narsisizmin romantik ilişkilerde ve romantik ilişkilerin önemli bir alanı olan cinsellik üzerinde olumsuz yönde etkisi olduğu görülmüştür.

Sınırlılıklar ve Öneriler

Bu çalışma yüksek lisans tezinden üretilmiş olması nedeniyle veri toplama süreci daha kısıtlı bir zamanda gerçekleşmek durumunda kalmıştır. Örneklem sayısının yüksek olmayışı çalışmanın en temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Bir diğer sınırlılık ise konu ile ilgili literatürde sınırlı sayıda çalışma bulunmasıdır. Bu durum elde edilen verilen literatürle kıyaslanmasını zorlaştırmıştır.

Bu konu ve ilişkili konular ilgili sonraki çalışmalarda yapılması gereken en temel öneri örneklem sayısının artırılmasıdır. Çalışmanın araştırma kısmında sosyodemografik verilerin daha detaylı ele alınması, ilişkiler ve cinsellikle ilgili başka değişkenlerin de (örn. Bağlanma vb.) araştırmaya dahil edilmesinin ise hem literatüre hem de klinik alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Narcissism, Close Relationships and Sexuality in
Adult Individuals**

*

Berhu Erdoğan - Muzaffer Şahin
Nişantaşı University, İstanbul Arel University

Research Purpose: In this study, the role of narcissism in close relationships was examined. The main purpose of the study was to determine the effect of narcissism on various parameters of the relationships. These parameters were determined as relationship satisfaction and sexual attitudes and behaviours. At the same time, it is aimed that the findings to be obtained will be guiding in the clinical studies.

Literature Review: In the introduction part of the study, a general conceptual framework on narcissism is presented. Born from a mythological myth, this concept has become a psychiatric diagnosis in the historical process. This diagnosis, characterized by intense self-esteem, is also associated with lack of empathy, selfishness and exploitative behaviour. Studies on close relationships and narcissism revealed that narcissistic individuals are the ones who emphasize their own desires and needs and do not establish intimacy and commitment. However, despite all these negative aspects, they do not have a bad social life. Attitudes and behaviours are initially attractive and charismatic by their partners. However, it is another result that the partners in the relationship will show signs of extinction over time.

Methodology: in this study, "relational screening model" was used to determine the present situation without interfering on the variables of the study. The sample of the study consisted of 350 participants selected by random sampling method. Sociodemographic Data Form, Five Factor Narcissism Scale, Relationship Satisfaction Scale, Sexual Risk Taking Scale, Sexual Attitude Scale and Sexual Excitement Seeking Scales were applied to these individuals.

After the data collection process, the data were analysed by SPSS 22 package program. Before the analysis of the research questions, the normality of the data distribution was examined. The normality was checked using the skewness and kurtosis coefficients. After the normal distribution of the data, parametric tests (t test and pearson correlation) were used for the analysis of the questions.

Findings: The findings of the study were as follows: There was a significant relationship between narcissism and relationship satisfaction, albeit at a low level. This result can be interpreted as the relationship satisfaction decreases as the level of narcissism increases or the relationship satisfaction increases as the level of narcissism decreases.

When the findings on narcissism and sexuality are examined, it is seen that grandiose narcissism is associated with sexual risk, seeking sexual excitement and sexual attitudes. According to these results, it is seen that individuals with high grandiose narcissism exhibit sexually risky behaviours, seeking excitement in their sexuality and at the same time have lower healthy attitudes towards sexuality. At this point, the only point that separates fragile narcissism and grandiose narcissism is that fragile narcissism does not correlate with sexual risk behaviours.

Conclusion and Results: According to the results of the data analysis of this study, a significant but not strong relationship was found between narcissism and relationship satisfaction, sexual attitudes and behaviours. One of the most important reasons for the weak relationship between these two variables is that the sample was relatively healthy. Narcissism levels of the participants were not pathological. However, the fact that the result obtained is significant is an indication that the relationship satisfaction decreases as the level of narcissism increases.

The findings of this study are largely consistent with the limited number of studies in the literature. Considering the general relational attitudes of narcissistic individuals, the findings are in the expected direction. Although there is no risk behaviour in fragile narcissism, sexual excitement seeking behaviour may be related to the intense shame seen in this pattern. In other words, while they are more prone to risky behaviours in the dimension of sexual thinking, they may abstain from taking action. When

it comes to grandiose narcissism, it is possible that these people will always feel that they deserve everything and that they will adopt a very risky style in their sexuality by thinking that they will not harm them because of their grandiose attitude..

Kaynakça / References

- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *Mental bozuklukların tanusal ve sayımsal el kitabı, Beşinci Baskı (DSM-5)*. E Köroğlu (Çev. Ed.). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Anlı, İ. (2010). *Psikanalizde narsisizm*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Campbell, W. K., ve Foster, C. A. (2002). Narcissism and commitment in romantic relationships: An investment model analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(4), 484-495.
- Campbell, W. K., ve Miller, J. D. (2011). *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder*. Hoboken, New Jersey: John Wiley and Sons Inc.
- Can, R., Aksoy, E. Y., Yılmaz, D. S. (2018). Ebelik Bölümü Öğrencilerinin Cinsel Tutum ve Öz-Bilinç Durumlarının Değerlendirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 15 (2), 1338-1347.
- Eldoğan, D. (2016). Hangi narsizm? büyüklenmeci ve kırlgan narsizmin karşılaştırılmasına ilişkin bir gözden geçirme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19(37), 1-10.
- Erten, Y. (2015, Aralık). Tek kişilik balo: Narsisizm üzerine kuramsal ve klinik notlar. *Yansıtma Dergisi*, 24, 11-32.
- Foster, J. D., Campbell, W. K. ve Twenge, J. M. (2003). Individual differences in narcissism: Inflated self-views across the lifespan and around the world. *Journal of Research in Personality*, 37(6), 469– 486. doi:10.1016/s0092-6566(03)00026-6
- Foster, J. D., Shrira, I., ve Campbell, W. K. (2006). Theoretical models of narcissism, sexuality and relationship commitment. *Journal of social and Personal Relationships*, 23 (3), 367-386.
- Gabbard, G. O. (1989). Two subtypes of narcissistic personality disorder. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 53(6), 527-532.
- Golomb, M., Fava, M., Abraham, M., ve Rosenbaum, J. F. (1995). Gender differences in personality disorders. *The American Journal of Psychiatry*, 152(4), 579-582.

- Grijalva, E., Newman, D. A., Tay, L., Donnellan, M. B., Harms, P. D., Robins, R. W. ve Yan, T. (2015). Gender differences in narcissism: A meta-analytic review. *Psychological bulletin*, 141(2), 261-310.
- Hendrick, C., Hendrick, S.S. ve Reich, D.A. (2006). The brief sexual attitudes scale. *Journal of Sex Research*, 43 (1),76-86.
- Karaçam, Ö., Totan, T., Babür, Korkmaz, Y., ve Koyuncu, M. (2012). Hendrick cinsel tutum ölçeği kısa formunun Türkçeye Uyarlanması, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13 (2), 138-144.
- Kasper, T. E., Short, M. B., ve Milam, A. C. (2014). Narcissism and internet pornography use. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 41(5), 481-486.
- Kernberg, O. (2016). *Sınır durumlar ve patolojik narsisizm*. 4. Baskı. M. Atakay (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1975).
- Kılınçer, S. A., Dost, T. M. (2013). Romantik ilişkiyi değerlendirme ölçeğinin değerlendirilmesi. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 4(1), 15-32.
- Kıyhoğlu, L. (2013). Cinsel heyecan arama ölçeği (Chaö): Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(1-2-3), 41-54.
- Kıyhoğlu, L. (2015). *Karşıt cinsel erkek üniversite öğrencilerinde riskli cinsel davranış*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Kızıltan, H.(2004). Narsisizm ve psikopatolojisi. <http://www.pskomitoloji.com> (18.08.2013).
- Kohut, H.(1998). *Kendiliğin çözümlenmesi: Narsistik kişilik bozukluklarının psikanalitik tedavisine sistemli bir yaklaşım*. S. M. Tura (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1971).
- Martin, A. M., Benotsch, E. G., Lance, S. P., ve Green, M. (2013). Transmission risk behaviors in a subset of hiv-positive individuals: The role of narcissistic personality features. *Personality and Individual Differences*, 54(2), 256-260.
- McWilliams, N. (2017). *Psikanalitik tanı*. 6. Baskı. E, Kalem (Çev.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Morelli, P.C. ve Couderc, P. (2011). *İkili ilişkilerde duygusal manipülasyon narsistik bir partnerle yüzleşmek*. I. Ergüden (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nasio, J.D. (2018). *Psikanalizin yedi temel kavramı*. 2. Baskı. Ö. Erşen ve M.Erşen (çev.), Ankara: İmge Kitapevi.

- Ozan, E., Kırkpınar, İ., Aydın, N., Fidan, T. ve Oral, M. (2008). Narsistik kişilik bozukluğu gelişim süreçleri ve yaşamı. *Psikiyatride Derlemeler, Olgular ve Varsayımlar Dergisi*, 2(1), 25-32.
- Pulver, S. E. (1970). Narcissism: The term and the concept. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 18(2), 319-341.
- Smolewska, K. ve Dion, K. (2005). Narcissism and adult attachment: A multivariate approach. *Self and Identity*, 4(1), 59-68.
- Štulhofer, A., Graham, C., Božičević, I., Kufrin, K., ve Ajduković, D. (2009). An assessment of HIV/STI vulnerability and related sexual risk-taking in a nationally representative sample of young Croatian adults. *Archives of Sexual Behavior*, 38(2), 209-225.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistic*. 6. Edition. Boston: Pearson.
- Taşkıntuna, N. ve Özçürümez, G. (2011). Mükemmeli ararken: Bir iç dünya araştırması. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 14(2), 103-114.
- Terbaş, Ö. (2004). Kendilik psikolojisi kuramına göre kendilik bozuklukları: Bir olgu sunumu. *Türkiye Psikiyatri Dergisi*, 15(1), 70-76.
- Tschanz, B. T., Morf, C. C., ve Turner, C. W. (1998). Gender differences in the structure of narcissism: A multi-sample analysis of the narcissistic personality inventory. *Sex Roles*, 38(9-10), 863-870.
- Webster, G. D. ve Bryan, A. (2007). Sociosexual attitudes and behaviors: Why two factors are better than one. *Journal of Research in Personality*, 41(4), 917-922.
- Wryobeck, J. M. ve Wiederman, M. W. (1999). Sexual narcissism: Measurement and correlates among college men. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 25(4), 321-331.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Erdoğan, B. ve Şahin, M. (2020). Yetişkin bireylerde narsisizm, yakın ilişkiler ve cinsellik. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 266-287. DOI: 10.26466/opus.671715

Otantik Liderliğin Belediye Çalışanlarının Performansına Etkisinde Pozitif Psikolojik Sermayenin Rolü

DOI: 10.26466/opus.643236

*

Rıfat İraz* - Namık Ata **

* Prof.Dr., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Konya/Türkiye
E-Posta: rifat@selcuk.edu.tr ORCID: [0000-0002-2774-8428](https://orcid.org/0000-0002-2774-8428)

** Doktora Öğrencisi., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya/Türkiye
E-Posta: ata.namik@gmail.com ORCID: [0000-0001-8033-7954](https://orcid.org/0000-0001-8033-7954)

Öz

Örgütlerde çalışan performansının artırılması verimlilik ve etkinlik açısından önem arz etmektedir. Örgütsel davranış ve liderlik tarzları çalışan performansını artırılması hususunda etkili olabilirler. Bu çalışma, kurumlarda otantik liderliğin çalışan performansı üzerindeki etkisinde psikolojik sermayenin rolünü tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırma Konya'da bir merkez ilçe belediye başkanlığında icra edilmiştir. Literatürde belediye kurumlarında yapılan çalışmalardaki eksikliği doldurması ümit edilmektedir. Araştırmanın evrenini ilçe belediyesinde görevli 170 memur personel oluşturmaktadır. Personelin hepsine anket gönderilmiş, 125 adedinden dönüş alınmış, 121 anket geçerli sayılmıştır. Ankette otantik liderlik ölçeğine ait 16 soru, çalışan performansı ölçeğine ait 6 soru, pozitif psikolojik sermaye ölçeğine ait 24 soru yer almıştır. Nümerik parametrelerin istatistik analizleri Bağımsız T-Test ve Tek Yön Anova ile araştırılmıştır. Varyans homojenliği sağlanmadığı için çoklu karşılaştırmalar Tamhane's T2 testi ile incelenmiştir. Çalışmanın korelasyon analizleri ise Pearson ve Spearman'ın Korelasyon test teknikleri ile incelenmiştir. Analizleri yaparken SPSS 24 programından yararlanılmıştır. Analiz sonucunda pozitif psikolojik sermayenin, otantik liderlik tarzı ile çalışanların performansı arasındaki ilişkide kısmi aracılık etkisine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otantik Liderlik, Çalışan Performansı, Pozitif Psikolojik Sermaye, Belediye Çalışanları

The Role of Positive Psychological Capital in The Effect of Authentic Leadership on The Performance of Municipal Employees

*

Abstract

Increasing employee performance in organizations is important in terms of efficiency and effectiveness. Organizational behavior and leadership styles can be effective in improving employee performance. This study has been conducted to determine the role of psychological capital in the effect of authentic leadership on employee performance in institutions. The study has been applied in the the mayor of a central district in Konya. It is hoped that it will fill the lack of the studies applied in the municipal institutions in the literature. The universe of the study consists of 170 civil servants in the district municipality. Questionnaires have been sent to all of the staff, 125 of them have been returned and 121 questionnaires have been considered valid. The questionnaire has been consisted of 16 questions related to authentic leadership scale, 6 questions related to employee performance scale and 24 questions for positive psychological capital. Statistical analysis of numerical parameters has been examined with Independent T-Test and One Way Anova. As homogeneity of variance could not be obtained, multiple comparisons have been examined by Tamhane T2 test. Correlation analyzes of the study have been examined with Correlation test techniques of Pearson and Spearman. SPSS 24 program has been used for analysis. As a result of the analysis, it has been determined that positive psychological capital had a partial mediation effect on the relationship between authentic leadership style and employee performance.

Keywords: *Authentic Leadership, Employee Performance, Positive Psychological Capital, Municipal Employees*

Giriş

Psikoloji biliminin amaçları zararları onarmak, kişileri güçlendirmek ve sorunlara engel olmaktır. Ama yıllar boyunca bu bilim, insanların yanlışlarının neler olduğuna odaklanmış, yanlışları üzerinde çalışmalar yapmıştır. Pozitif psikoloji tüm bu olumsuz tavırlara tepki olarak ortaya çıkmıştır. İnsanın doğularına odaklanan ve bunları iş hayatında kullanan pozitif psikolojik sermaye bugünlerde gündemde olan bir kavramdır. Sermayesi insan olan pozitif psikolojik sermaye öz yeterlilik, umut, iyimserlik ve psikolojik dayanıklılık gibi soyut alt kavramları kapsamaktadır. Örgütlerin değişime ayak uydurabilmesi, sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebilmesi, hayatta kalabilmesi ve yaratıcı olabilmesi için finansal sermayeler ve diğer kaynaklar yetersiz kalmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ben kimim sorusuna verilen olumlu sorular ile başlayan ve bu yönünü iş hayatına yansıtan kişiler en büyük sermayenin farkına varmışlardır.

İlk kez Martin Seligman tarafından ortaya atılan psikoloji biliminin insanın olumlu yönlerini anlayıp geliştirmeye yönlenmesi (E. P. Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000) gerektiğine dair pozitif örgütsel davranış alanındaki değişimler, klasik lider tiplerini ikinci plana atmıştır. Çalışanların pozitif taraflarını orta çıkarabilecek onları güdüleyecek liderlere ihtiyaç doğmuştur. Çevresine güven verebilecek, samimi, şeffaf, olumlu, kendini bilen bu lider tarzına otantik lider denmektedir. Otantik liderler dürüstlük gibi içten gelen bu özelliklerinin yanında takipçilerini geliştirmek için yeterli yeteneklere ve güdüye de sahip liderler olarak bilinmektedir. Takipçileri sayesinde otantik liderler gerekli olumlu örgüt kültürünü oluşturup, kurumlarını başarıya götürebilirler.

Bu kavramlar günümüzde örgütlerde giderek daha fazla yer bulmakta ve çalışan performansı üzerinde yaptıkları olumlu katkılardan dolayı işverenler otantik liderleri tercih etmektedirler. Pozitif psikolojik sermaye ve otantik liderlik birbirini tamamlayan ve çalışan performansına etki eden iki unsur olabilir. Bu çalışmada otantik liderlik, pozitif psikolojik sermaye ve çalışan performansı konuları incelenmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Otantik Liderlik

Liderlik insanları ortak bir amaca yöneltme sanatı ve kapasitesi olup, bir şeyi başkalarına benimsetmek ve bunu yaptırabilmek gücü olarak tarif edilebilir. Bu güce sahip olan kişiye de lider denilmektedir. Liderliği bir fonksiyon olarak düşünürsek; liderin kendisi, izleyicileri, amaçlar, ortam ve koşullar bu fonksiyonun alt parçalarıdır (Şimşek ve Çelik, 2017, s.69). Yönetici ve lider; aralarında benzerlikler bulunsa da farklı kavramlardır. Lider; insanı motive edip belirli amaçlar doğrultusunda belirli yönere sevk ederken, yönetici; mevcut işleri yürütüp idare eden, verilen yetkiler ile yapılması gereken işleri takip eden, planlama yapan sonunda da elde edilen sonuçları değerlendiren birisidir. Lider ise yetkilerinden ziyade kendi kabiliyetlerini kullanmaktadır (Taşan, 2015, s.11,12).

Liderlik konusunu açıklayan dört temel yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar; özellikler, davranışsal, durumsal ve çağdaş (güncel) yaklaşımlar olup, birbirlerini tamamlayan yaklaşımlardır. Hiçbirisi tek başına liderlik konusunu açıklamaya yeterli değildir. Herbiri birbirini tamamlayan hususları içerisinde barındırmaktadır (Şimşek ve Çelik, 2017, s.72). En eski liderlik teorisi özellikler teorisidir. İlk çağlardan itibaren araştırmacılar hangi özelliklerin lideri, grubun diğerlerinden ayırdığı konusunu araştırmışlardır. Özellikler yaklaşımına göre liderin göze batan ve üstün özelliklerinin, takipçilerinin üzerinde etkisi olduğu ve bu özelliklerin takipçilerini yönlendirebilmesinde anahtar rolünü üstlendiği fikri kabul edilmiştir (Tercan, 2017, s.2).

Özellikler teorisinde liderlerin sahip olduğu özellikler tespit edilmeye, liderlerin fiziksel ve kişisel olmak üzere farklı özellikleri olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu konuda birçok araştırma yapılmıştır. Fiziksel özellikler olarak; boy, kilo, cinsiyet, yaş, sağlık durumu, kişilik özellikleri olarak ise; güven veren, duygusal açıdan dengeli, kendine güvenen, açık sözlü, samimi, güzel konuşma yeteneği olmak gibi hususlar örnek gösterilmiştir. Fakat, yapılan araştırmalarda etkili ve başarılı liderlerin aynı özellikleri taşımadıklarının belirlenmesi, grup içinde liderden daha fazla özelliklere sahip olanların bulu-

nabilmesi bu teorinin zayıf halkası olmuştur. Aynı zamanda teori, lider özelliklerinin ölçülmesinin güçlüğü ve bir özelliğin değişik biçimlerde anlaşılması açısından eksik bulunmaktadır (Koçel, 2018, s.594,595).

Liderlik konusu ile ilgili yapılan araştırmalar sonucunda sadece özellikler kuramının liderlik kavramını açıklamada yeterli olmadığı ortaya konulmuştur. Bundan dolayı araştırmacılar liderin fiili davranışlarını incelemeye başlamışlar ve davranışsal yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu araştırmalara "Ohio Eyalet Üniversitesi Modeli, Michigan Üniversitesi Araştırmaları, Blake ve Mouton'un Yönetel Diyagramı, Mc Gregor'un X ve Y Kuramları ile Likert'in Dörtlü Yaklaşım Modeli" örnek verilebilir (Şimşek ve Çelik, 2017, s.73). Davranışsal yaklaşımda liderlerin çevresine olan davranışları ve yaptıkları hareketler mühimdir. Bu yaklaşımda özellikler yaklaşımında olduğu gibi kişilerin lider olarak doğdukları fikri değil, lider olmak için kişilerin eğitilebilecekleri fikri kabul görür (Hırlak, 2015, s.17).

Liderlik yaklaşımlarından bir diğeri de durumsal liderlik yaklaşımıdır. Durumsal yaklaşım, liderlik kavramına içinde bulunulan durum ve şartlarla ilişkisi açısından bakmaktadır (Teke, 2017, s.11). Bu yaklaşımda başarılı liderlik denince, liderin ortaya çıkan her durumla başa çıkması beklenmektedir. Uygun bir liderin seçilebilmesi ise liderin yargısı ve durumsal faktörlerin dikkate alınması ile ilgilidir. Bu sebepten dolayı, liderlik rolünü üstlenmek için ortaya çıkacak kişilerin seçilmesinde durumsal faktörler rol oynamaktadır (Jogulu ve Wood, 2006, s.239). Başlıca durumsal kuramlar şunlardır; Fred Fiedler'in Liderlik Teorisi, Amaç-Yol Teorisi, Paul Hersey ve Ken H. Blanchard'ın Durumsal Liderlik Yaklaşımı, Vroom-Yetton'un Normatif Liderlik Yaklaşımı ve Reddin'in Üç Boyutlu Lider Etkinliği kuramları (Teke, 2017, s.11).

Klasik veya geleneksel liderlik yaklaşımlarının değişen çevre koşullarından dolayı yeterli olmaması, akademik ve uygulama açıdan "çağdaş liderlik yaklaşımları" olarak adlandıracağımız yeni kuramların doğmasına yol açmıştır (Çiftçi, 2018, s.42). Çağdaş liderlik değerleri ve uygulamaları, bireyin temel değerlerine ve amacına ait öz farkındalığının otantikliğini açıklamakta, liderliğin motivasyonel etkilerini, liderlerin değer ve davranışlarının tutarlılığını ve değerlerinin kendisini takip edenlerin değerleri ile olan uyumunu incelemektedir (Sparrowe, 2005, s.149). Yani çağdaş liderlik kuramları sadece lider tutum ve davranışlarına değil, bu tutum ve davranışların takipçileri ile

ilişkilerini de araştırır. Çağdaş liderlik yaklaşımları olarak "Etkileşimci ve Dönüşümcü Liderlik", "Karizmatik Liderlik", "Otantik Liderlik", ve "Stratejik Liderlik" gibi teoriler sayılabilir (Çiftçi, 2018, s.43).

Otantik liderlik çağdaş liderlik yaklaşımları içinde pozitif unsurları barındıran (Avolio vd., 2004, s.801), oluşturduğu iyi çalışma ortamı, ılımlı örgüt iklimi sayesinde örgütsel çıktılara olumlu katkı sağlayan (Gardner vd., 2005:343) ve son yıllarda en çok araştırılan liderlik tarzlarından birisidir. Çalışanların pozitif duygularına yönelik olan otantik liderlik tarzı, otantiklik kavramına dayanır. Literatürde 1990'lı yıllardan beri tartışılmaya başlanan bir kavram olsa da tarihsel geçmişi oldukça eskidir (Karatürk, 2015, s.11). Fransızca "authentique" sözcüğünden dilimize giren otantik kelimesi TDK'ya göre "eskiden beri mevcut olan özelliklerini taşıyan" anlamındadır (TDK.com, 2019). Yani gerçeğe, aslına uygun, doğru, düzgün ve orijinal anlamına gelmektedir.

Otantiklik, bir kişinin günlük faaliyetlerinde kendi iç duyguları, güdüleri, eğilimleri ve doğrularına göre davranmasıdır (Kernis, 2003, s.13,14). Yani otantik olarak davranmak demek bireyin kendi değerleri, tercihleri ve ihtiyaçlarına göre hareket etmesidir. Diğer bir ifade ile cezadan kaçmak, ödül kazanmak veya diğerlerini memnun etmek için gösterilen sahte davranışın tam tersidir (Akgündüz, 2012, s.19). Ayrıca otantiklik tarih içinde yaşanmış dile getirilmiş bir kavramdır. Tıpkı Yunus gibi Mevlâna gibi otantiklik de "kendini bilme" yi merkeze alır ve bunu kendisine temel dayanak yapar (Karatürk, 2015, s.13).

Otantik liderlik takipçileri ile birlikte gelişir, onlarla bir değer sahibi olabilir. Takipçiler, liderin davranışını şekillendirebilir (Eagly, 2005, s.459). Liderin otantikliğine takipçileri karar verebilir, otantiklik kontrolü liderde olan davranışların, diğer insanlar tarafından nasıl görüldüğüdür (Goffee ve Jones, 2005, s.1). Otantik lider yapısını dört şekilde açıklayabiliriz. Birincisi otantik liderlerin liderlikleri taklit değildir. Onlar olduğu gibi davranırlar, özgündürler. İkincisi terfi veya onur için değil, inançları ve gerçek benliklerinin gereği öncülük ederler. Üçüncüsü, değerleri ve inançları doğrultusunda davranırlar, söyledikleri ve yaptıkları arasında bir tutarlılık vardır. Sonuncu özellik ise, otantik liderler değer temelli bir misyonun sürdürülmesinde kendi inançlarından yola çıkarak öncülük ederler (Shamir ve Eilam, 2005, s.396,397).

Alanyazında yapılan çalışmalara göre otantik liderliğin dört boyutu öz-farkındalık, ilişkilerdeki şeffaflık, dengeli ve tarafsız değerlendirme ile içselleştirilmiş ahlaki bir bakış açısıdır. Öz-farkındalık; otantik liderin dünyaya nasıl anlam verdiği ve bu anlamın kendini algılama biçimini nasıl etkilediğinin farkındalığıdır. Bu özellik kişinin kendini bilmesine, güçlü ve zayıf olduğu yönlerini keşfetmesine yardım etmektedir. Otantik lider, takipçilerini nasıl etkilediğinin farkında olmakla beraber kendi değer yargılarına, düşünce sistemine göre hareket etmektedir. Bunun yanında güvenilir ve ahlaki yönü yüksek olan bir kişiliğe sahip olmak, otantik liderlerin en karakteristik özelliklerindedir (Avolio vd., 2004, s.806-807).

Şeffaflık; liderlerin ilişkilerinde net ve doğrudan olması demektir. Otantik liderin kendi düşüncelerini ve doğrularını dolaylı olarak değil direkt takipçilerine aktarabilmesi ve böylece otantik bilincin sergilenmesi yoluyla oluşan (Gardner vd., 2005, s.358) ilişkilerdeki şeffaflık, takipçilerin liderin gerçek bilincini görmelerine vesile olmaktadır.

Dengeli ve tarafsız değerlendirme; liderin bir karar vermeden önce durumunu bütün boyutları ile değerlendirmesi ve yansız bir şekilde karar vermesi demektir. Ayrıca, liderlerin güçlü ve zayıf yönlerini bilerek kabullenmesi ve bu konuda tarafsız olması da bu unsur içinde yer almaktadır (Kernis ve Goldman, 2006, s.298).

İçselleştirilmiş ahlaki bir bakış açısı; yapılan çalışmalarda otantik liderlerin doğasında ahlaki/etik yönü yüksek yapıya sahip oldukları ifade edilmiştir. Bu boyut otantik liderlikle ilgili yapılan çalışmalarda içsel kural ve pozitif ahlaki bakış açısı olarak ortaya konulan boyutların, benzer yönlerinin olduğunun anlaşılmasının ardından bir araya toplanmasıyla ortaya çıkmıştır. İçselleştirilmiş ahlak anlayışı bireyin değer kalıpları, seçimleri ve gereksinimleri ile uyum içinde davranışlar sergilemesi demektir (Tabak vd., 2012, s.96).

Çalışan Performansı

Performans kavramı; örgüt içerisinde görev yapan grupların ya da çalışanların önceden belirlenmiş amaçlara ulaşmak için neler yaptıklarını, çabalarını ve sonunda neye ulaştıklarını belirtmek üzere kullanılan bir kavramdır (Buldu, 2016, s.59). Kelime anlamına göre; bir işin üstesinden gelmek, bir kimisenin üzerine düşen görevi etkin bir biçimde tamamlaması demektir (Akyol, 2015, s.59).

Performans alanyazında bağlamsal ve görev performansı olarak iki alt başlıkta incelenmektedir. Bağlamsal Performans; doğrudan göreve yönelik çıktılara etki etmemekle birlikte, görevin başarılması için ihtiyaç duyulacak örgütsel, sosyal ve psikolojik çevredeki bireysel çıktıları ifade eder. Görev Performansı ise; bireyin işindeki yetkinliğini ifade eder. Bireyin görev ve sorumluluklarındaki doğrudan çıktılar, görev performansına örnek teşkil etmektedir (Kılınc ve Yener, 2019, s.690-691).

Örgütlerin istenilen hedefe ulaşması çalışan personelin performansına bağlıdır. Hizmet içi eğitim, terfi, ücret artışı, prim, ikramiye, tatil gibi unsurlar personelin performansını artırmak yönünde etkili birer stratejidir. Çalışan performansının yüksek olması örgütler, yöneticiler ve çalışanlar için de önemli bir konudur. İşlerinde başarı sağlamaları personele gurur ve doyum kaynağı olmakla birlikte; yüksek bir maaş, iyi bir kariyer ve çevresinde iyi bir itibar kazandıran önemli bir faktördür (Tayfun ve Çatır, 2013, s.120). Performansın unsurları; verimlilik, etkinlik ve kalitedir. Ayrıca bireysel, takım ve örgütsel olmak üzere üç ayrı boyutu vardır.

Verimlilik; örgütlerin ve çalışanların performansında önemli bir unsurdur. Genel bir tanımlama ile verimlilik; bir üretim ya da hizmet sisteminin ürettiği çıktı ile, bu çıktıyı yaratmak için kullanılan girdi arasındaki ilişkidir. Çalışan performansında etkinlik; bireysel açıdan da takım açıdan da önemlidir. Takımların ve bireylerin etkinlik seviyelerini artırmak için amaçların iyi bir şekilde belirlenmesi ve de bunların iyi bir şekilde anlatılması gereklidir. Bu amaçlara ulaşmayı örgütün ve çalışanın istemesi de diğer bir husustur. Bunu başarmak ise liderin tavır ve davranışları ile ilgilidir. Son unsur olan kalite; müşteri memnuniyetini yükselten en önemli husustur. Müşteriler ürün ve hizmetlerden kaliteli olması şartı ile en yüksek verimi almaya çalışan kişilerdir. Arz ve talebi ortaya çıkaran müşterilerin ihtiyaç ve talebidir (Buldu, 2016, s.59-61).

Pozitif Psikolojik Sermaye

Bu kavramdan ilk bahseden Seligman (2002, s.4)'a göre psikoloji biliminin üç temel misyonu vardır; zihinsel hastalıkları iyileştirmek, bireylerin hayatını daha anlamlı ve verimli kılmak, son olarak ise bireylerin yeteneklerinin, güçlü yönlerinin ve potansiyellerinin farkına varmalarını sağlamaktır. Fakat

Seligman'a göre psikoloji bilimi bu son iki misyonunu yerine getirmemektedir (Akçay, 2011, s.77). Seligman bu tespiti yaptıktan sonra psikoloji bulgularının insanları nasıl daha normal, daha mutlu, daha başarılı ve daha iyi olabileceklerini öğretmek için kullanılması gerektiğini vurgulayarak "pozitif psikoloji" kavramını ileri sürmüştür (Keleş, 2011, s.346).

Yapılan araştırmalar pozitif psikolojik sermayenin, pozitif psikoloji ve örgütsel davranışın pozitif etkileri ile gelişmeye başladığını göstermektedir (Avey vd., 2009, s.689). Pozitif psikoloji birey ya da grupların işleyiş ve gelişimine katkıda bulunan süreçlerin incelenmesidir. İnsanlardaki yanlışlarla değil, doğrular ile ilgilenen bunların nasıl geliştirilebileceğine odaklanan bir kavramdır. Pozitif duygular, pozitif kişilik özellikleri ve pozitif örgüt bilimi olarak da açıklanabilir. Pozitif örgütsel davranış ise; gruplarda performansı artırmak için pozitif eğilimli insan kaynaklarının, güçlü yanlarını ve psikolojik kapasitelerini artırmaya çalışan bilimsel çalışmalardır (Yılmaz ve Yılmaz, 2016, s.130).

Bir işletmeyi sadece yazılı bilançosuna, maddi sermaye ve karlılık durumuna bakarak değerlendirmemiz bizi yanıltabilir. Çalışanların iyimserlik, öz yeterlilik, umut ve dayanıklılık özelliklerini kapsayan psikolojik sermayesi; yetenekleri, sabrı, yaratıcılığı, ileri görüşlülüğü, bilgisi ve eğitim düzeyinin oluşturduğu beşerî sermayesi; ile ilişkilerini, ağlarını, normlarını ve değerlerini tanımlayan sosyal sermayesi ise organizasyonun bilançosunda görünmeyen, onu başarıya götüren ve maddi olmayan sermayeleridir (Özkan, 2018, s.16).

Günümüzün rekabet koşullarında, diğer örgütlerle rekabet edebilmek ve üstünlük sağlayabilmek maddi sermayenin yanında, artık maddi olmayan beşerî ve sosyal sermayelere de; yani eğitilmiş, deneyimli ve bilgili çalışanlara da sahip olmaktan geçmektedir. Örgütlerde insan ögesinin giderek önem kazanması ile sermaye anlamı daha da genişlemiş olup, "psikolojik sermaye" bu kavrama ilave olmuştur. Psikolojik sermaye hem piyasanın zorlu rekabet koşullarında hem de piyasada yaşanan krizlerde kurumların ayakta kalmasını ve dayanıklılığını sağlayan en önemli unsurlardan biridir (Özkan, 2018, s.16).

Psikolojik Sermaye, kişinin verimliliğini, üretkenliğini olumlu yönde etkileyen psikolojik durumlardır. Psikolojik sermayenin en önemli bileşeninin in-

san sermayesi olduğu, bu da kişinin kendisini nasıl algıladığına bağlıdır (Özkan, 2018, s.16). Pozitif psikolojik sermaye ve diğer sermaye türleri arasındaki farklar aşağıda yer alan Tablo 1’de izah edilmiştir.

Tablo 1. Rekabet avantajı için sermayenin çeşitlenmesi (Luthans vd., 2004, s.46)

Geleneksel Finansal Sermaye	Beşerî Sermaye	Sosyal Sermaye	Pozitif Psikolojik Sermaye
Neye Sahipsiniz	Ne Biliyorsunuz	Kimi Tanıyorsunuz	Kimsiniz
-Finansal Varlıklar -Somut Varlıklar (fabrika, teçhizat, patentler, veriler)	-Tecrübe -Eğitim -Yetenekler -Bilgi -Fikir	-İlişkiler -İletişim Ağları -Arkadaşlar	- Öz Yeterlilik - Umut - İyimserlik - Psikolojik Dayanıklılık

Teorik Model ve Hipotezler

Kuram; bilimsel araştırmalarda değişkenler arasında olabileceği varsayılan ilişkilerin dayandırıldığı ve literatürde bilimsel araştırma süreciyle yapılan çalışmalarla desteklenen bilimsel açıklamalar olarak tanımlanmaktadır (Yener, 2018b). Bu çalışmada otantik liderlik ve psikolojik sermaye arasındaki ilişki LÜE (Lider-Üye-Etkileşim) ve Sosyal Mübadele kuramları ile açıklanabilir. Otantik liderler içinde buldukları çevreye psikolojik, etik ve ahlaki farkındalığı getirmekte ve örgütlerinde bireylerarası saygıyı yerleştirmektedirler. Bireylere içinde bulunduğu etik ve ahlaki çevrenin normları içinde ve en doğal halleriyle davranmaktadırlar (Avolio vd., 2004, s.811). Otantik liderlerin bireyler ile güçlü ve özel bir iletişim bağı bulunmaktadır. Bu şekilde de LÜE kuramına göre (Leader-Member-Exchange Theory, Lider-Üye-Etkileşim Kuramı) karşılıklı farkındalığı örgütlerine yerleştirmektedirler (Yener, 2018a, s.5).

LÜE kuramına göre liderlerin izleyicileriyle kurmuş oldukları güvenilir, karşılıklı ve birey odaklı iletişimin çıktılar üzerinde etkili olabileceği değerlendirilmektedir (Burns ve Otte, 1999, s.226; Graen ve Uhl-Bien, 1995, s.224). LÜE kuramına göre otantik liderler, izleyicilerinin üzerinde farkındalığa dayalı davranışlarda istenen değişiklikleri gerçekleştirebilir (Heather M, 2012). İzleyicilerin de kendileriyle özel iletişim şekli kuran liderlere karşı tutumları-

nın olumlu olacağı değerlendirilebilir. Bu açıdan otantik liderlerin hem pozitif psikolojik sermayeye hem de çalışan performansına olumlu etkileri olabilir.

Ayrıca otantik liderler karşılıklı saygı çerçevesini oluşturduğunda diğer bir kuram olan Sosyal Değişim Kuramına (Social Exchange Theory) göre üyeler de aynı şekilde olumlu bir karşılık vereceklerdir. Çünkü Sosyal Değişim Kuramı (Social Exchange Theory, Blau (1964)); çalışana verilen destek, ilgi, saygı ve güven karşılığında çalışanların bunların karşılığını vermek için bütün kaynaklarını örgütsel amaçların doğrultusunda kullanacaklarını önermektedir.

Otantik Liderlik ve Çalışan Performansı

Organizasyonlarda işgörenlerin performansını etkileyen en önemli değişkenin liderlik olduğu ileri sürülebilir (Hırlak, 2015, s.159). Otantik lider çalışanları etkileyerek onların performansının yükselmesini sağlar, sonuç olarak bu da örgütün performansının yükselmesine neden olabilir (Buldu, 2016, s.70). Otantik liderler öz farkındalıkları, öz düzenlemeleri ve pozitif modellemeleri yoluyla çalışanların da otantikliğinin gelişimini teşvik edebilirler. Bu da onların refahlarına, iyi oluşlarına ve sürdürülebilir gerçek performanslarına ulaşmalarında katkı sağlayacağı söylenebilir (Avolio ve Gardner, 2005, s.317).

İstanbul'da yer alan sağlık, otomotiv ve eğitim alanında çalışan kişiler arasında yapılan çalışmada; otantik liderliğin çalışan motivasyonunu ve iş performansını etkilediği bulunmuştur (Tercan, 2017, s.67). İstanbul'da cam sektöründe öncü bir kurumsal firmada modern liderlik tarzlarından karizmatik liderlik ve çalışan performansı arasındaki ilişkiyi tespit etmek için yapılan bir diğer çalışmada karizmatik liderlik alguları ile performans alguları arasında pozitif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışanların karizmatik liderlik alguları arttığında performansları da artmaktadır (Buldu, 2016, s.87).

LÜE (Lider-Üye-Etkileşim) ve Sosyal Mübadele kuramının yanında Hirschman (1970) 'ın kaçma-konuşma kuramına göre de otantik liderlik ve çalışan performansı ilişkisi açıklanabilir. Bu kurama göre çalışanların düşüncelerine ve katkılarına değer verdiğinde çalışanlar konuşmayı yani örgüt için fedakarlık yapma yolunu seçeceği düşünülmekte, aksi durumda ise kaçma yolunu seçeceği düşünülmektedir. Otantik liderler çalışanlara değer verirler, onların öz farkındalıklarını artırır; bu da performanslarını olumlu yönde

etkileyebilir. Otantik liderler bir örgütte performansı ve rekabet avantajını artırır. Bu kişiler, aynı zamanda bu özelliklerini ortaklarında ve takipçilerinde de geliştirmeye yatkındırlar (Luthans vd., 2005, s.265). Bu fikirlerden, kuramlardan ve daha önce yapılan araştırmalardan hareketle aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur:

- **H1:** Yöneticilerin otantik liderlik özellikleri çalışanların performansını anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.

Otantik Liderlik ve Pozitif Psikolojik Sermaye

Otantik liderler, izleyicilerinde psikolojik sermaye özelliklerinin gelişmesinde önemli bir rol oynarlar. Psikolojik sermayelerini geliştirebilir ve onlara örnek olabilirler (Topaloğlu ve Özer, 2014, s.161). Otantiklik doğallık, içtenlik ve samimiyet gibi olumlu davranışları vurguladığı için pozitif psikolojinin ilgi alanına girmektedir. Pozitif psikolojinin bireylerin düşünce ve yaşayışlarında ortaya çıkan mutsuzluğa olumlu yaklaşımlar üretmesi gibi, otantik liderliğin de bu mutsuzluğu önleyici etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Çünkü otantik yaklaşım ve liderlik; bireyin yaşayacağı iç çatışma ve organizasyonda oluşacak kişilerarası çatışmayı engelleyebilir (Yener, 2018a, s.6).

Çiftçi'nin 2018 yılında Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi sınırları içinde yer alan, 11 ilde faaliyet göstermekte olan, 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde yaptığı çalışmada pozitif psikolojik sermayenin, otantik liderlerin çalışanların işe adanmışlıkları üzerindeki etkisinde kısmi aracılık yaptığı tespit edilmiştir (Çiftçi, 2018, s.162). Batman ilindeki resmi ilkokullarda ve resmi ortaokullarda görev yapan yöneticiler arasında otantik liderlik ve psikolojik sermaye düzeylerinin karşılaştırılması konulu çalışmada otantik liderliğin psikolojik sermaye ile ilişkisinin pozitif yönde olduğu kanaatine ulaşılmıştır (Taşan, 2015, s.98). Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerinin yer aldığı TRC1(kalkınma planı ile ilgili) bölgesinde görev yapan hastane çalışanları arasında yapılan araştırmada, otantik liderlik boyutlarının tamamı ile çalışanların psikolojik sermaye boyutlarının tamamı arasında pozitif yönde ve zayıf düzeyde anlamlı ilişkilerin olduğu bulunmuştur (Hırlak, 2015). Türk Standartları Enstitüsü (TSE) beyaz yakalı çalışanları arasında yapılan araştırmada, dönüşümcü liderliğin pozitif psikolojik sermayeyi pozitif yönde anlamlı olarak etkilemekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Şengüllendi ve Şehitoğlu, 2017, s.123).

İncelenen bu çalışmalara göre yöneticilerin sahip olduğu otantik liderlik özelliğinin, çalışanların sahip olduğu psikolojik sermaye düzeylerini pozitif bir şekilde etkilediği değerlendirilebilir. Bu değerlendirmelerin ve kuramların ışığında aşağıdaki ikinci hipotez oluşturulmuştur:

- **H2:** Yöneticilerin otantik liderlik özellikleri çalışanların pozitif psikolojik sermaye düzeylerini anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.

Pozitif Psikolojik Sermaye ve Çalışan Performansı

Türk lojistik sektöründe faaliyet gösteren bir işletmenin çalışanları arasında yapılan araştırma sonuçlarına göre psikolojik sermayenin işgören performansını etkilediği görülmüştür. Psikolojik sermayenin yükselmesiyle birlikte işgören performansının da yükseldiği ve işgörenlerin örgütsel özdeşleşme seviyelerinde anlamlı ve olumlu etkilerin olduğu tespit edilmiştir (Ateş ve Turgut, 2018, s.792). Türkiye'deki 68 vakıf üniversitesinde, 2016-2017 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde görev yapan akademik personel arasında yapılan çalışmada psikolojik sermaye ile bireysel performans arasında yüksek düzeyde pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Özkan, 2018, s.254).

Bireyler karşılaştıkları otantik lider davranışlarıyla kişilerarası saygıyı, güveni ve hoşgörüyü yaşayarak liderden gelen olumlu davranışların karşılığında örgütlerin lehine fedakarlık yapabilir (Yener, 2018a, s.6) ve performanslarını artırabilirler. Otantik tarzda davranan bir liderin görmek istediği, aynı kendisi gibi doğal davranan bireylerdir. Otantik liderin davranışlarının istikrarlı olması kendisini rol model yapacak bu da çalışanlarını etkileyecektir. Bu fikirlere, önceki çalışma sonuçlarına, LÜE ve Sosyal Değişim kuramlarına dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

- **H3:** Çalışanların pozitif psikolojik sermaye düzeyleri, performanslarını anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.

Otantik Liderlik, Çalışan Performansı ve Pozitif Psikolojik Sermaye

Otantik liderler, örgütte çalışanın yanlışlarından çok onların doğruları ile uğraşırlar. Bu şekilde bireyin güçlü olmasına katkıda bulunurlar. Otantik liderlik bunu yaparken, pozitif psikolojik olgudan da faydalanırlar (Taşan, 2015, s.58). Otantik liderlik performansı artırırken psikolojik sermayenin iyimser

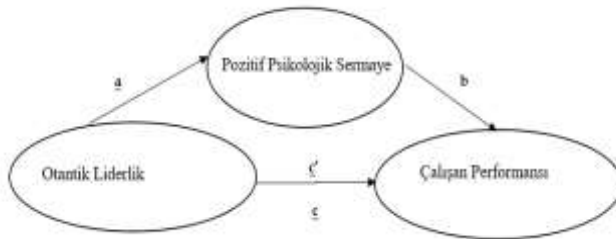
ortamından yararlanabilirler. İşletmelerin örgütsel olarak hedeflerine ulaşmaları için liderlik ve pozitif psikolojik sermaye kavramları artık önemli konulardır (Şengüllendi ve Şehitoğlu, 2017, s.116). Psikolojik sermaye, otantik liderliğin önemli bir parçasıdır. Otantik liderler bir organizasyonda psikolojik sermayeyi ortaya çıkarmaya vasıta olabilmektedirler ve bunu yaparak performansını geliştirmeye öncülük ederler (Topaloğlu ve Özer, 2014, s.161). Otantik liderlerin göstereceği doğal, samimi, içten davranışlarıyla oluşacak etkileşim ve çalışma ortamında çalışanlar liderin davranışlarını tecrübe edecekler (Yener, 2018a, s.8), liderin davranışlarının istikrar göstermesi durumunda sosyal mübadele kuramına (social exchange theory) göre pozitif psikolojik sermayeleri olumlu etkilenecek ve geliştireceklerdir. Yine LÜE (Lider-Üye-Etkileşim) kuramına göre otantik liderlerin izleyicilerinde değişiklikleri gerçekleştirebileceği düşünülebilir.

Topaloğlu ve Özer'in 2014 yılında Denizli'de faaliyet gösteren bir holdingin tüm çalışanları arasında yaptığı çalışmada, psikolojik sermaye ile iş performansı arasındaki ilişki ve otantik liderliğin düzenleyici etkisi incelenmiştir. Buna göre, otantik liderlik algısının psikolojik sermaye ile iş performansı ilişkisini kısmi biçimde düzenlediği bulunmuştur. Çalışanların psikolojik sermayelerinin iş performansını geliştirici etkisi, otantik liderliğin daha pozitif algılandığı koşullarda daha yüksek olacağı sonucuna varılmıştır (Topaloğlu ve Özer, 2014, s.168).

Bu bağlamda otantik liderliğin çalışanların performansını olumlu ve anlamlı bir şekilde etkilediği bir ilişkide pozitif psikolojik sermayenin bu etkinin bir kısmını üzerine alabileceği önerilmektedir. Bu fikirler ışığında aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

- **H4:** Pozitif psikolojik sermaye, otantik liderlik tarzı ile çalışanların performansı arasındaki ilişkide aracılık rolüne sahiptir.

Araştırma Modeli

Yöntem

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Çevre hızla değişmektedir, daha önceden belirlenmemiş görevler daha sık ortaya çıkabilmektedir. Bunları yönetebilecek örgütü başarıya götürebilecek bir liderliğe ihtiyaç vardır (Şengüllendi ve Şehitoğlu, 2017:116). Devamlı gelişen teknoloji, sürekli artan rekabet, örgütleri değişime zorlamaktadır. Yapısal/fiziksel, finansal veya teknolojik gibi geleneksel sermaye türleri günümüzdeki rekabet ve değişim ortamının ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Artık işletmeler için insan faktörünün merkezde olduğu beşerî sermaye, sosyal sermaye ve en önemlisi psikolojik sermaye oldukça önemli bir etken olmuştur (Luthans ve Youssef, 2004, s.4-5). Kurumların hedeflerine ulaşması, rekabet güçlerini artırabilmeleri için çalışan performansını en üst seviyeye getirmeleri, bunun sonucunda etkin ve verimli ve kaliteli bir çıktı alabilmeleri gereklidir. Buna ulaşabilmek için otantik liderlik ve pozitif psikolojik sermaye kavramları günümüzün en gözde ve önemli kavramlarından olmuştur. Bunlardan dolayı, iki kavramın çalışan performansına etkileri, üçünün birbirleri arasında ilişki olup olmadığı araştırmanın konusu olarak seçilmiş ve bu üç kavramın incelenmesi hedeflenmiştir. Sonuç olarak araştırmada modern liderlik tarzlarından olan ve her geçen gün daha çok gündeme gelen otantik liderliğin çalışan personele olan etkisi, bu etkileşimde son günlerde değerli bir hal alan çalışanların pozitif psikolojik sermaye düzeylerinin rolünün tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Yönetim ve örgütsel psikoloji literatüründe otantik liderlik ile ilgili birçok araştırma yapılmış olmasına rağmen, söz konusu kavramın çalışan performansı üzerinde etkisini tespit ederken, bu etkide pozitif psikolojik sermayenin aracılık etkisini ölçen araştırma eksikliği de bu araştırmanın yapılmasını önemli kılmaktadır.

Araştırmanın Evreni-Örneklem-Sınırlılıklar

Belediyeler günümüzde hizmet yoğun bir şekilde çalışan kamu kurumlarıdır. Dolayısı ile bu kurumlar için insan kaynakları ve niteliği ile insan ile insan kaynağının performansı ve otantik liderliğin buna etkisini önemli kılmaktadır. Bundan dolayı araştırmanın evrenini, Konya ilimizin merkez ilçelerinden

olan bir belediye teşkilatında görevli 170 memur personel oluşturmaktadır. Görevli personelin tamamına ulaşılmaya çalışılmış, fakat 125 personelden geri dönüş alınmıştır. Ancak yanlış ve eksik doldurulan 4 adet anket değerlendirmeye alınmamış ve 121 anket değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmanın toplam evreni 170 kişi olup, örneklem miktarı ise %95 güvenirliliğe göre 118 kişidir (Survey.com, 2019). Evrene (170) ve ulaşılan anket miktarına (121) göre örneklem yeterlidir (Gürbüz ve Şahin, 2018:72). Araştırma Konya ili ve belediye çalışanları ile sınırlıdır.

Veri Toplama Aracı ve Ölçekler

Araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen hipotezleri test edebilmek için nicel bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada nicel veri toplama tekniklerinden birisi olan anket formundan faydalanılmıştır. Anket formu dört bölüm ve toplam 46 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümde yaş, cinsiyet, eğitim durumu, toplam çalışma yılı, kurundaki çalışma yılı ve pozisyon bilgilerinin yer aldığı 6 soru bulunmaktadır.

İkinci bölümde, çalışmanın bağımsız değişkeni olan otantik liderlik algısını ölçmek için Walumbwa vd. (2008) tarafından geliştirilen ve Tabak vd. (2012) tarafından Türkçe uyarlaması ile geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılan “Otantik Liderlik Ölçeği” (Authentic Leadership Questionnaire ALQ) kullanılmıştır. Otantik liderlik ölçeği 4 boyuttan (Bireysel farkındalık, dengeli davranış, ahlaki davranış, şeffaflık) ve 16 ifadeden oluşmaktadır.

Üçüncü bölümde, pozitif psikolojik sermaye düzeyini ölçmek için Luthans vd. (2007) tarafından geliştirilen 24 sorudan oluşan pozitif psikolojik sermaye ölçeği kullanılmıştır. Ölçek pozitif psikolojik sermayeye ilişkin; umut, psikolojik dayanıklılık, iyimserlik ve öz-yeterlilik olmak üzere toplam dört boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe uyarlaması ile geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Çetin ve Basım (2012) tarafından yapılmıştır. Son bölümde ise, çalışan performansını ölçmek için (Buldu, 2016, s.75) ile (Tayfun ve Çatır, 2013, s.121) tarafından kullanılan ve 6 maddeden oluşan bireysel performans ölçeğinden faydalanılmıştır.

Bulgular

İstatistiksel analizler için SPSS Windows version 24.0 paket programı kullanılmış ve $P < 0.05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Ölçeklere ait faktör analizlerini değerlendirilmesinde ilk aşama olan “KMO (Kaiser Meyer Olkin) Örneklem Uygunluğu” değerleri ile verilerin homojen bir dağılım gösterip göstermediği; Barlett’s Testi (Barlett’s Test Of Sphericity) ile de faktör analizinin dayandığı korelasyonların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı değerlendirilmiştir. Otantik liderlik ölçeğine yönelik yapılan KMO analizi sonucuna (0,889) göre verilerin homojenliği faktör analizine uygun düzeyde olduğu yine benzer şekilde Bartlett testine göre faktörler arası korelasyon düzeyinin analiz yapılmasına uygun düzeyde olduğu ($p < 0,05$) gözlenmiştir. Çalışan Performansı ölçeğinde toplamda $K=6$ tane madde gözlenmiştir ve yapılan faktör analizinde yeterli düzeyde bir faktör ayrılması gözlenmediğinden bu ölçeğin faktör analizi yapılamamıştır. PPS ölçeğine yönelik yapılan KMO analizi sonucuna (0,897) göre verilerin homojenliği faktör analizine uygun düzeyde olduğu yine benzer şekilde Bartlett testine göre faktörler arası korelasyon düzeyinin analiz yapılmasına uygun düzeyde olduğu ($p < 0,05$) gözlenmiştir.

Tablo 2. Güvenirlilik Analizi Sonuçları

	N	Min.	Max	Ortalama	Std. Sapma	Cronbach’s Alfa
Ölçek OTL	121	56,97	13,40	22,00	98,00	0,880
Ölçek PER	121	24,89	3,49	16,00	30,00	0,801
Ölçek PPS	121	93,26	11,92	62,00	116,00	0,895

Otantik liderlik ölçeğinin Cronbach’s Alfa değeri 0,880 olarak ölçülmüştür. Çalışan performansı ölçeğinin 0,801 ve pozitif psikolojik sermaye ölçeğinin değeri ise 0,895 olarak ölçülmüştür. Ölçeklerin Cronbach’s Alfa değerlerinin yüksek düzeyde olduğu, bu da anketin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 3’te görüldüğü üzere çalışma yapılan kişilerin, %10,7’si ilköğretim mezunu iken, %18,2 lise mezunu, %20,7 ön lisans ve %50,4’ünün ise lisans üzeri eğitim programından mezun olduğu saptanmıştır. Kişilerin %79’u evli iken, %21’i bekar. Katılanların %24,8’i kadın, %75,2’si erkektir. Araştır-

maya katılanların %94,2'sinin pozisyonu çalışan %5,8'i ise yöneticidir. Araştırmadaki kişilerin %14,9'unun çalışma süresi 1-3 yıl arasında iken, %13,2'i 3-6 yıl arasında, %26,4'ünün 6-10 yıl ve %10,7'sinin ise 10-15 yıl arasında olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kişilerin %2,0'sinin çalışma süresi 15-20 yıl ve %2,2'sinin ise çalışma süresinin 20 yıldan fazla olduğu belirlenmiştir.

Demografik bilgilere göre ölçek analizleri de yapılmıştır. Demografik özellikler ile otantik liderlik, çalışan performansı ve pozitif psikolojik sermaye arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Demografik özelliklerin ölçeklere herhangi etkisi görülmemiştir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılanlara ait Demografik Özellikler (N=121)

Değişken		Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	379	24,8
	Kadın	66	75,2
Yaş	20 Yaş ve Altı	1	0,8
	20- 29 Yaş	29	24,0
	30-39 Yaş	58	47,9
	40-49 Yaş	23	19,0
	50-59 Yaş	10	8,3
Eğitim Durumu	İlkokul	13	10,7
	Ortaöğretim	22	18,7
	Ön Lisans	22	20,7
	Lisans ve Üstü	61	50,4
Medeni Durum	Evli	94	79,0
	Bekar	25	21,0
Unvan	Çalışan	114	94,2
	Yönetici	7	5,8
Çalışma Süresi	1-3 Yıl	18	14,9
	3-6 Yıl	16	13,2
	6-10 Yıl	32	26,4
	10-15 Yıl	26	21,5
	15-20 Yıl	13	10,7
	20 yıl ve Üzeri	16	13,2

Tablo 4. Otantik Liderlik Ölçeğinde Yer Alan Sorulara ait Tanımlayıcı Özellikler

	Ort.	Ss.
İlişkilerde Şeffaflık		
1. Ne demek istiyorsa onu açıkça söyler.	4,0	1,0
2. Hata yaptığında kabul eder.	3,1	1,2
3. Herkesin düşündüklerini söylemesini teşvik eder.	3,5	1,3
4. İnsanlara acı gerçekleri söyler.	3,7	1,1
5. Açığa vurduğu duyguları hissettikleriyle tam olarak aynıdır.	3,5	1,2
İçselleştirilmiş Ahlak Anlayışı		
6. İnanıqlarıyla yaptıkları tutarlıdır.	3,7	1,2
7. Kararlarını değer yargılarına göre verir.	3,8	1,2
8. İnsanların da kendi değer yargılarının arkasında durmasını ister.	3,7	1,3
9. Ahlaki boyutu yüksek standartlara dayalı zor kararlar verir.	3,5	1,2
Bilgiyi Dengeli Değerlendirmek		
10. Derinden inandıqlarıyla ters olan görüşlerin belirtilmesini ısrarla ister.	3,0	1,2
11. Karar vermeden önce ilgili bilgiyi enine boyuna inceler.	3,8	1,2
12. Sonuca varmadan önce değişik görüşleri dikkatle dinler.	3,6	1,2
Öz Farkındalık		
13. Başkalarıyla etkileşimi/iletişimi geliştirmek için geri besleme arayışı içinde olur.	3,4	1,1
14. Yeteneklerinin başkaları tarafından nasıl değerlendirildiğini bilir.	3,6	1,1
15. Önemli konulardaki tavrının ne zaman yeniden değerlendirilmesi gerektiğini bilir.	3,6	1,2
16. Özel/şahsi durumlarının insanları nasıl etkilediğini anlar ve bunu onlara belli eder.	3,5	1,2

Otantik liderlik ölçeğindeki (Tablo 4) alt boyutlara ait aritmetik ortalamalar şu şekildedir: İlişkilerde şeffaflık aritmetik ortalaması 3,56; içselleştirilmiş ahlak anlayışı 3,675; bilgiyi dengeli değerlendirmek 3,46; öz farkındalık 3,525. Otantik liderlik ölçeğinin aritmetik ortalaması ise 3,56'dır. En yüksek ortalama içselleştirilmiş ahlak anlayışında görülmektedir. Verilen cevaplara bakıldığında en çok katılımın birinci anket sorusu olan "ne demek istiyorsa onu açıkça söyler" ifadesidir. En düşük olan ise "derinden inandıqlarıyla ters olan görüşlerin belirtilmesini ısrarla ister" ifadesidir.

Tablo 5. Çalışan Performansı Ölçeğinde Yer Alan Sorulara ait Tanımlayıcı Özellikler

	Ort.	Ss.
1. İş hedeflerime fazlasıyla ulaşıyorum.	4,0	,9
2.Sunduğum hizmet kalitesinde standartlara fazlasıyla ulaştığımdan eminim.	4,1	,8
3. Görevlerimi tam zamanında tamamlarım.	4,4	,7
4. Bir sorun gündeme geldiğinde en hızlı şekilde çözüm üretirim.	4,1	,8
5. Moralim yüksektir.	3,9	,9
6. Devamsızlık oranlarım düşüktür.	4,4	,8

Çalışan personel performansı aritmetik ortalaması 4,148 olarak bulunmuştur. Personelin kendi performansını dördün üzerinde, yani iyi bir seviyede gördüğü söylenebilir.

Tablo 6. Pozitif Psikolojik Sermaye Ölçeğinde Yer Alan Sorulara ait Tanımlayıcı Özellikler

	Ort.	Ss.
1. Bu iş yerinde işler asla benim istediğim şekilde yürümez.	2,7	1,1
2. Bu aralar kendim için belirlediğim iş amaçlarımı yerine getiriyorum.	3,6	1,2
3. Bir grup iş arkadaşına bir bilgi sunarken kendime güvenirim.	4,3	,8
4. Çalışma alanımda, hedef / amaç belirleme konusunda kendime güvenirim.	4,3	,8
5. Daha önceleri zorluklar yaşadığım için, işimdeki zor zamanların üstesinden gelebilirim.	4,2	,8
6. Herhangi bir problemin çözümü için birçok yol vardır.	4,1	1,0
7. Genellikle, işimdeki stresli durumları sakin bir şekilde hallederim.	3,7	,9
8. İşimde bir terslikle karşılaştığımda, onu atlatma konusunda sıkıntı yaşıyorum.	2,6	1,0
9. İşimde benim için belirsizlikler olduğunda, her zaman en iyisini isterim.	4,1	,9
10. Eğer zorunda kalırsam, işimde kendime yeterim.	4,3	,8
11. Eğer işimde bir şeyler benim için yanlış gidecekse, o şekilde gider.	2,5	1,2
12. Eğer çalışırken kendimi bir tikanıklık içinde bulursam, bundan kurtulmak için birçok yol bulabilirim.	4,0	1,0
13. İşimde birçok şeyi halledebileceğimi hissediyorum.	4,2	,8
14. İşimle ilgili şeylerin daima iyi tarafını görürüm.	3,9	,9
15. Yönetimin katıldığı toplantılarda kendi çalışma alanımı açıklarken kendime güvenirim.	4,0	,9
16. Uzun dönemli bir probleme çözüm bulmaya çalışırken kendime güvenirim.	4,1	,8
17. Şu anda, işimde kendimi çok başarılı görüyorum.	4,0	,8
18. İşimle ilgili gelecekte başıma ne geleceği konusunda iyimserim.	3,7	1,1
19. İşime "Her şeyde bir hayır vardır" şeklinde yaklaşıyorum.	4,1	1,0
20. Şu anda iş amaçlarımı sıkı bir şekilde takip ediyorum.	4,2	,8
21. Organizasyonun stratejisi konusundaki tartışmalara katkıda bulunmada kendime güvenirim.	4,0	,9
22. İşimdeki zorlukları genellikle bir şekilde hallederim.	4,2	,8
23. Organizasyon dışındaki kişilerle (ziyaretçiler, tedarikçiler, müşteriler...vs.) problemleri konuşmak için temas kurarken kendime güvenirim.	4,3	,8
24. Mevcut iş amaçlarıma ulaşmak için birçok yol düşünebilirim.	4,2	,8

Psikolojik sermaye ölçeği, toplam 24 ifadeden oluşmakta olup; "İyimserlik" boyutu 1, 9, 11, 14, 18, 19; "Psikolojik dayanıklılık" boyutu 5, 7, 8, 10, 13, 22; "Umut" boyutu 2, 6, 12, 17, 20, 24; "Öz yeterlik" boyutu ise 3, 4, 15, 16, 21, 23 numaralı ifadelerle ölçülmektedir. 1, 8 ve 11. ifadeler ters puanlanmıştır (Karatürk, 2015:86).

İyimserlik alt boyutu 3,5; Psikolojik Dayanıklılık alt boyutu 3,86; Umut alt boyutu 4,016; Öz yeterlilik alt boyutu 4,16; Pozitif Psikolojik Sermaye ölçeği aritmetik ortalaması 3,886 olarak bulunmuştur. Otantik liderlik ölçeğinde olduğu gibi pozitif psikolojik sermaye ölçeğinin ortalaması da iyi çıkmıştır.

Tablo 7. Otantik Liderlik, Çalışan Performansı ve Psikolojik Pozitif Sermaye Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

	Ort.	S.S.	1	2	3
1.Otantik Liderlik	3,56	0,837			
r Korelasyon Katsayısı			1		
p Anlam Değeri (2-kuyruk)					
n Örnek Büyüklüğü			119		
2.Çalışan Performansı	4,148	0,582			
r Korelasyon Katsayısı			0,304*	1	
p Anlam Değeri (2-kuyruk)			0,001		
n Örnek Büyüklüğü			118		
3.Pozitif Psikolojik Ser.	3,886	0,497			
r Korelasyon Katsayısı			0,232*	0,704**	1
p Anlam Değeri (2-kuyruk)			0,012	0,000	
n Örnek Büyüklüğü			117	119	

** Korelasyon katsayısı 0,01 düzeyinde anlamlı

* Korelasyon katsayısı 0,05 düzeyinde anlamlı

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken ile olan korelasyonları (r) değerleri yukarıdaki gibidir. Buna göre her iki bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkiler anlamlıdır. Tabloda, araştırmaya katılan kişilerin otantik liderlik, çalışan performansı ve pozitif psikolojik sermaye'ye ait korelasyon ilişkilerine ait bilgiler "korelasyon katsayısı ve örneklem büyüklüğü" şeklinde raporlanmıştır. Araştırılan korelasyon ilişkisi otantik liderlik, çalışan performansı puanları ve pozitif psikolojik psikoloji puanları, üzerinden yürütülmüş olup; söz konusu puanlar, uygulanan anketlerden elde edilen veriler esas alınarak oluşturulmuştur.

Otantik liderlik ile çalışan performansı arasında pozitif yönlü 0,304 katsayılı bir ilişki söz konusudur. Otantik liderlik puanındaki 1 birimlik artış, çalışan performansı puanında 0,304 birimlik bir artışa sebep olmaktadır. Söz konusu ilişki istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir (p=0,001). Yöneticilerin otantik liderlik özellikleri ile çalışanların performansı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Otantik liderlik ile pozitif psikolojik sermaye arasında pozitif yönlü 0,232 katsayılı bir ilişki gözlenmiştir. Otantik liderlik puanındaki 1 birimlik artış,

pozitif psikolojik sermaye puanında 0,232 birimlik bir artışa sebep olmaktadır. Otantik liderlik ve pozitif psikolojik sermaye puanları arasında belirlenen bu ilişki istatistiksel olarak da anlamlı düzeydedir ($p=0,012$). Yöneticilerin otantik liderlik özellikleri ile çalışanların pozitif psikolojik sermaye düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Çalışan performansı ile pozitif psikolojik sermaye arasında pozitif yönlü 0,704 katsayılı bir ilişki söz konusudur. Pozitif psikolojik sermaye arsındaki 1 birimlik artış, çalışan performansında 0,704 birimlik bir artışa sebep olmaktadır. Açıklanan ölçekler arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir ($p=0,0001$). Ölçekler arasında en güçlü ilişki pozitif psikolojik sermaye ve çalışan performansı arasında belirlenmiştir. Çalışanların pozitif psikolojik sermaye düzeyleri ile performansları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 8. Nedensel (Hiyerarşik) Regresyon Analizi sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	B	SH	β	R ²	t	p
Adım 1							
Otantik	Performans	0,079	0,023	0,304	0,093	3,440	0,001
Adım 2							
Otantik	PPS	0,213	0,083	0,232	0,054	2,561	0,012
Adım 3							
PPS	Performans	0,207	0,019	0,704	0,495	10,671	0,000
Adım 4							
PPS	Performans	0,198	0,020	0,667	0,512	9,923	0,000
Otantik	Performans	0,040	0,018	0,146	0,512	2,169	0,032

Ana hipotezdeki aracı değişken (mediator) rolünü ve diğer hipotezleri test etmek için nedensel (hiyerarşik) regresyon analizleri yapılmıştır. Bunun için Baron ve Kenny yöntemi de denilen nedensel adım yaklaşımı uygulanmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2018:285). Bu regresyon analizi için dört adımlı bir model oluşturulmuştur (Baron ve Kenny, 1986:1176). Baron ve Kenny yöntemi yukarıdaki 1 ve 3'ncü adımlar birleştirilerek 3'lü bir model olarak ta uygulanabilmektedir.

Tablo 8'de adım 1'e bakıldığında otantik liderlik ve çalışan performansı arasında pozitif ve anlamlı bir etkileşim vardır ($p=0,001<0,05$). Beta sayısı 0,304 olup etkileşim orta seviyededir. Bu durumda **H1 hipotezimiz kabul edilmiştir. Yöneticilerin otantik liderlik özellikleri çalışanların performansını anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.** Adım 2'de yer alan regresyon

analizine göre otantik liderlik özellikleri ve psikolojik sermaye arasında pozitif ve anlamlı bir etkileşim vardır ($p=0,012<0,05$). Ancak bu etkileşim zayıf düzeydedir ($\beta=232$). Buna göre ***H2 hipotezimiz kabul edilmiştir. Yöneticilerin otantik liderlik özellikleri çalışanların pozitif psikolojik sermaye düzeylerini anlamlı ve olumlu yönde zayıf olsa da etkilemektedir.*** Pozitif psikolojik sermaye ve çalışan performansı arasındaki regresyon analizine göre ise (adım 3) aralarında güçlü ve anlamlı bir etkileşim vardır ($\beta=704$, $p=0,000<0,05$). ***H3 hipotezimiz kabul edilmiştir. Yöneticilerin pozitif psikolojik sermaye düzeyleri çalışanların performanslarını anlamlı ve olumlu yönde etkilemektedir.***

Bağımsız değişken (otantik liderlik), aracı değişken (pozitif psikolojik sermaye) ile bağımlı değişken (çalışan performansı) 4'ncü adımda birlikte regresyon analizine tabi tutulmuştur. Buradaki sonuçta eğer bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi tamamen ortadan kalkıyor ise "tam aracılık", bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi azalıyor ise "kısmi aracılık" rolünden bahsedebiliriz.

Adım 4'de otantik liderliğin etkileşimi azalmaktadır (0,304'ten 0,146'ya düşmektedir). Bağımlı değişkenin etkisi azaldığından pozitif psikolojik sermayenin kısmi aracılık rolü bulunmaktadır. Bulunan sonuç ise anlamlıdır ($p=0,032<0,05$). Aracılık rolünün etkisi Sobel testi ile sınanmıştır. Test sonuçları anlamlıdır ve ulaşılan sonucu desteklemektedir ($z=2,50$, $p=0,012<0,05$). Ayrıca bağımsız değişkenler bağımlı değişkenin %51,2'sini açıklamaktadırlar ($R^2=0,512$). Bu sonuçlara göre ***H4 hipotezimiz kabul edilmiştir.*** Buna göre ***psikolojik sermaye, otantik liderlik tarzı ile çalışanların performansı arasındaki ilişkide kısmi olarak aracılık etkisine sahiptir.***

Tartışma ve Sonuç

Otantik liderlik ve psikolojik sermaye, modern çağın şartlarının ortaya çıkardığı, psikolojik örgütsel davranış alanına yeni bakış açıları getiren yaklaşımlardır. Çalışmada işgörenlerin liderlerine ilişkin otantiklik algısı ile çalışan performansı arasındaki ilişki ve bu ilişkiye çalışanların pozitif psikolojik sermayenin aracılık edip etmediği belirlenmeye çalışılmıştır. Sosyal psikoloji alanında iki önemli kuram olan Lider-Üye Etkileşim Kuramı (LMX Theory) ve Sosyal Değişim Kuramı (Social Exchange Theory) çerçevesinde bir model oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular, otantik liderliğin çalışan performansı

üzerindeki etkisini ve bu etkide pozitif psikolojik sermayenin aracı rolü olduğu yönündeki modelimizi ve hipotezimizi doğrulamıştır.

Daha önce yapılan çalışmalarda Tercan (2017) ve Buldu (2016:87) otantik liderlik ile karizmatik liderliğin çalışan motivasyonunu ve iş performansını etkilediğini, Çiftçi (2018), Taşan (2015), Hırlak (2015) ve Şengüllendi ve Şehitoğlu (2017) otantik liderliğin pozitif psikolojik sermayeyi etkilediğini, Ateş ve Turgut (2018) ve Özkan (2018) ise psikolojik sermayenin çalışan performansını olumlu yönde etkilediğini ve yükselttiğini tespit etmişlerdi. Yapılan çalışmada benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Topaloğlu ve Özer (2014) bir holdingin tüm çalışanları arasında yaptığı çalışmada, psikolojik sermaye ile iş performansı arasındaki ilişkide ve otantik liderliğin düzenleyici etkisi incelemişler ve kısmi biçimde düzenlediğini bulmuşlardı. Çalışmada elde edilen sonuç benzer şekildedir.

Otantik liderler takipçilerinin pozitif psikolojik sermayeleri üzerinde davranışları yolu ile etkili olurlar. Böylece örgütlerin performansına ve etkinliğine katkıda bulunurlar. Araştırmada da ortaya çıktığı gibi otantik liderlik ve pozitif psikolojik sermaye bir bütünün parçaları gibidir. Otantiklik çalışanı olumlu yönde etkiler, bu da çalışanın performansını artırır. Şeffaflık, ahlaki davranış, tarafsızlık ve öz farkındalık gibi otantik özellikler çalışanlar tarafından olumlu algılanmakta ve pozitif psikolojik sermayeyi şekillendirmektedir.

İşgörenin psikolojik sermaye düzeyinin artırabileceğini göz önünde tutarsak, örgütlerin ve işgörenlerin bu hususu geliştirmek için gayret içerisinde olmaları önem arz etmektedir. Bunun için kişi önce kendini tanımalı ve doğrularının peşinden giderek bunu artırma çabasında olmalıdır. Zayıf taraflarını geliştirmek için gerek kendisi, gerekse örgüt birlikte çabalamalıdır. Yöneticilerin otantik yaklaşımları ise muhakkak ki burada geliştirici bir faktör olacaktır. Performansı tetikleyen, verimlilik artışı ve rekabet avantajı sağlayan örgütsel psikolojik sermaye ve otantik liderlik; kamu, özel sektör veya sivil toplum kuruluşları gibi her türlü örgütsel yapı açısından sahip olunması gereken unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

The Role of Positive Psychological Capital in The Effect of Authentic Leadership on The Performance of Municipal Employees

*

Rıfat İraz – Namık Ata
Selçuk University

The concepts of authentic leadership and positive psychological capital are increasingly taken place in organizations today, and employers prefer authentic leaders because of their positive contribution to employee performance. Positive psychological capital and authentic leadership can be two elements that complement each other and affect employee performance. This study examines authentic leadership, positive psychological capital, and employee performance.

Leadership is the art and capacity to lead people to a common goal, and it can be described that it is the power to make something embrace and make it happen. The person who has this power is called as leader. If we consider leadership as a function; the leader himself, his followers, goals, environment and conditions are sub-parts of this function (Şimşek ve Çelik, 2017, p.69). Manager and Leader are different concepts, although there are similarities between them. Leader; while motivating and directing people in certain directions for specific purposes, the manager; someone who carries out and manages the existing works, follows the tasks to be done with the given power, and evaluates the results obtained at the end of the planning. The leader uses his own skills rather than his power (Taşan, 2015, p.11,12).

Authentic leadership is one of the most researched leadership styles in recent years, which has positive elements within contemporary leadership approaches (Avolio vd., 2004, p.801), contributes to organizational outcomes because of its good working environment and moderate organizational climate (Gardner vd., 2005, p.343). The authentic leadership style for the positive feelings of the employees is based on the concept of authenticity. Although it is a concept that has been discussed in the literature since the 1990s, its historical

history is quite old (Karatürk, 2015, p.11). The word "authentique", which comes into our language from French, means "has the characteristics that have existed since the past" according to TDK (TDK.com, 2019). In other words, it means truth, fidelity, correct, proper and original.

Authentic leadership develops with its followers, it can have a value with them. Followers can shape the leader's behavior (Eagly, 2005, p.459). The followers can decide the authenticity of the leader, authenticity control is how the behaviors of the leader are seen by other people (Goffee ve Jones, 2005, p.1). The authentic leadership structure can be explained in four ways. First, the leadership of authentic leaders is not an imitation. They behave as they are, they are original. The latter they lead for not promotion or dignity, but for their beliefs and their true selves. Third, they act in line with their values and beliefs, there is a consistency between what they say and what they do. The last feature is that authentic leaders pioneer in maintaining a value-based mission depended on their own beliefs (Shamir ve Eilam, 2005, p.396,397).

The notion of performance; is a concept used to indicate what groups or employees working in the organization are doing, their efforts and what they have achieved in the end (Buldu, 2016, p.59). According to the dictionary, performance means to overcome a job and to complete its task effectively (Akyol, 2015, p.59). The success of the organizations depends on the performance of the staff. Factors such as in-service training, promotion, wage increase, premium, bonuses, holidays are effective strategies to increase the performance of the personnel. High employee performance is also an important issue for organizations, managers and employees. It is an important factor that staff who has a high salary, a good career and good reputation, get pride and satisfaction while achieving success (Tayfun ve Çatır, 2013, p.120). Elements of performance; productivity, efficiency and quality. In addition, it has three different dimensions: individual, team and organizational.

According to Seligman (2002, p.4), who first mentioned this concept, psychology science has three main missions; to heal mental illnesses, to make life more meaningful and productive for individuals, and to make them aware of their abilities, strengths and potentials. However, according to Seligman, psychology science does not fulfill these last two missions (Akçay, 2011, p.77). After making this determination, Seligman suggested the concept of "positive psychology" by emphasizing that psychological findings should be used

to teach people how to be more normal, happier, more successful and better (Keleş, 2011, p.346).

Our assessment of a business only by looking at its written balance sheet, material capital and profitability may mislead us. The psychological capital of the employees, including optimism, self-efficacy, hope and resilience; human capital, which is formed by his talents, patience, creativity, farsightedness, knowledge and educational level; social capital, which defines its relations with, networks, norms and values, is the intangible capital that does not appear on the balance sheet of the organization, which makes it successful (Özkan, 2018, p.16).

Contemporary competitive conditions, being able to compete with other organizations and gain superiority is not only due to material capital, but also to having intangible human and social capital, namely, educated, experienced and knowledgeable employees. With the increasing importance of the human element in organizations, the meaning of capital has expanded and "psychological capital" has been added to this concept. Psychological capital is one of the most important factors that ensure the survival and resilience of institutions both in the difficult competition conditions of the market and in the crises experienced in the market (Özkan, 2018, p.16).

Authentic leadership and psychological capital are approaches that are brought about by the conditions of the modern age and bring new perspectives to the field of psychological organizational behavior. In the study, it has been tried to determine the relationship between the perception of the employees' authenticity and employee performance and whether or not the positive psychological capital of the employees mediated this relationship. A model has been created within the framework of the Leader-Member Exchange Theory (LMX Theory) and Social Exchange Theory, which are two important theories in the field of social psychology. The findings has confirmed the effect of authentic leadership on employee performance and positive psychological capital plays a mediating role in this effect.

Considering that the psychological capital level of the employee can be increased, it is important for organizations and employees to strive to improve this issue. Therefore, the person must first recognize himself and try to increase it by going after their truth. Both employee and the organization must work together to develop his/her weakness. Hence authentic approach

hes of managers will surely be a developing factor in this regard. Organizational psychological capital and authentic leadership are concepts that trigger performance, increase productivity and gain competitive advantage. Therefore, it is considered that these are the terms which all kinds of organizational structures such as public, private sector or non-governmental organizations must have.

Kaynakça / References

- Akçay, V. H. (2011). Pozitif psikolojik sermaye kavramı ve işletmelerde sürdürülebilir rekabet üstünlüğünü sağlamadaki rolü. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 73-98.
- Akgündüz, Y. (2012). *Konaklama işletmelerinde otantik liderlik ve öz yeterlilik arasındaki ilişkinin analizi*. Doktora Tezi, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü,
- Akyol, S. (2015). *Strateji, liderlik ve çalışan performansı*. Yüksek Lisans, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Ateş, M. F. ve Turgut, H. (2018). Psikolojik sermayenin iş performansına etkisinde örgütsel özdeşleşmenin aracılık rolü. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 781-798.
- Avey, J. B., Luthans, F. ve Jensen, S. M. (2009). Psychological capital: A positive resource for combating employee stress and turnover. *Human resource management*, 48(5), 677-693.
- Avolio, B. J. ve Gardner, W. L. (2005). Authentic leadership development: Getting to the root of positive forms of leadership. *The leadership quarterly*, 16(3), 315-338.
- Avolio, B. J., Gardner, W. L., Walumbwa, F. O., Luthans, F. ve May, D. R. (2004). Unlocking the mask: A look at the process by which authentic leaders impact follower attitudes and behaviors. *The leadership quarterly*, 15(6), 801-823.
- Blau, P. (1964). *Exchange and power in social life*: Routledge.
- Buldu, T. (2016). *Karizmatik liderlik ve çalışan performansı ilişkisi: Bir örnek olay araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Burns, J. Z. ve Otte, F. L. (1999). Implications of leader-member exchange theory and research for human resource development research. *Human Resource Development Quarterly*, 10(3), 225-248.
- Çetin, F. ve Basım, H. N. (2012). Örgütsel psikolojik sermaye: Bir ölçek uyarlama çalışması. *Amme İdaresi Dergisi*, 45(1), 121-137.

- Çiftçi, D. Ö. (2018). *Otantik liderlik tarzı ve çalışanların işe adanmışlıkları arasındaki ilişkide pozitif psikolojik sermayenin aracı değişken rolü*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- E. P. Seligman, M. ve Csikszentmihalyi, M. (2000). *Positive psychology: An introduction* (Vol. 55).
- Eagly, A. H. (2005). Achieving relational authenticity in leadership: Does gender matter? *The leadership quarterly*, 16(3), 459-474.
- Gardner, W. L., Avolio, B. J., Luthans, F., May, D. R. ve Walumbwa, F. (2005). "Can you see the real me?" A self-based model of authentic leader and follower development. *The leadership quarterly*, 16(3), 343-372.
- Goffee, R. ve Jones, G. (2005). Managing authenticity: The paradox of great leadership. *harvard business review*, 83(12), 85-94.
- Graen, G. B. ve Uhl-Bien, M. (1995). Relationship-based approach to leadership: Development of leader-member exchange (LMX) theory of leadership over 25 years: Applying a multi-level multi-domain perspective. *The leadership quarterly*, 6(2), 219-247.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*.
- Heather M, S. W. (2012). *Authentic leadership, leader-member exchange, and organizational citizenship behavior: A multilevel analysis*. (Doctorate), The Graduate College at the University of Nebraska.
- Hırlak, B. (2015). *Otantik liderlik, insan kaynakları yönetimi uygulamaları ve psikolojik sermaye arasındaki ilişki: Sağlık sektöründe bir araştırma*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Hirschman, A. O. (1970). *Exit, voice, and loyalty: Responses to decline in firms, organizations, and states* (Vol. 25): Harvard university press.
- Jogulu, U. D. ve Wood, G. J. (2006). The role of leadership theory in raising the profile of women in management. *Equal opportunities international*, 25(4), 236-250.
- Karatürk, H. E. (2015). *Otantik ve psikolojik sermaye arasındaki ilişkiye yönelik bir alan araştırması*. Yüksek Lisans, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Keleş, H. N. (2011). Pozitif psikolojik sermaye: Tanımı, bileşenleri ve örgüt yönetimine etkileri. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 343-350.
- Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological inquiry*, 14(1), 1-26.
- Kernis, M. H. ve Goldman, B. M. (2006). A multicomponent conceptualization of authenticity: Theory and research. *Advances in experimental social psychology*, 38, 283-357.

- Kılınç, S. ve Yener, S. (2019). İşkolikliğin örgütsel bağlılık ve performans arasındaki ilişkide aracı rolü. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 678-713.
- Koçel, T. (2018). *İşletme yöneticiliği* (17nci Baskı ed.). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B. ve Norman, S. M. (2007). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology*, 60(3), 541-572.
- Luthans, F., Avolio, B. J., Walumbwa, F. O. ve Li, W. (2005). The psychological capital of Chinese workers: Exploring the relationship with performance. *Management and Organization Review*, 1(2), 249-271.
- Luthans, F., Luthans, K. W. ve Luthans, B. C. (2004). Positive psychological capital: Beyond human and social capital. *Business Horizons*, 47(1), 45-50.
- Luthans, F. ve Youssef, C. M. (2004). Human, social, and now positive psychological capital management: Investing in people for competitive advantage. *Organizational Dynamics*, 33(2), 143-160.
- Özkan, O. S. (2018). *Psikolojik sermayenin bireysel performans üzerindeki etkisinde birey-örgüt uyumunun aracılık rolü*. Doktora Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Ankara.
- Seligman, M. E. (2002). Positive psychology, positive prevention, and positive therapy. *Handbook of positive psychology*, 2(1), 3-12.
- Shamir, B. ve Eilam, G. (2005). "What's your story?" A life-stories approach to authentic leadership development. *The leadership quarterly*, 16(3), 395-417.
- Sparrowe, R. T. (2005). Authentic leadership and the narrative self. *The leadership quarterly*, 16(3), 419-439.
- Survey.com. (2019). Survey Size Calculator. <https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>. *www.survey.com* adresinden erişilmiştir.
- Şengüllendi, M. F. ve Şehitoğlu, Y. (2017). Dönüşümcü liderlik ve pozitif psikolojik sermaye ilişkisinde eğitim düzeyinin moderatör rolü. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 112-126.
- Şimşek, M. Ş. ve Çelik, A. (2017). *Yönetim ve organizasyon: Eğitim Kitabevi*.
- Tabak, A., Polat, M., Coşar, S. ve Türköz, T. (2012). Otantik liderlik ölçeği: Güvenirlilik ve geçerlik çalışması. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 14(4), 89-106.
- Taşan, H. (2015). *İlköğretim kurumlarında görev yapan yöneticilerin otantik liderlik ve psikolojik sermaye düzeylerinin karşılaştırılması*. Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

- Tayfun, A. ve Çatır, O. (2013). Örgütsel sessizlik ve çalışanların performansları arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 114-134.
- TDK.com. (2019). *Güncel Türkçe sözlük*.
- Teke, A. (2017). *Dönüşümcü liderliğin örgütsel bağlılığa etkisinde çalışan performansının rolü: Havacılık sektöründe bir uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi), Gediz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Tercan, S. (2017). *Otantik liderliğin çalışan performansına ve iş performansına etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Arel Üniversitesi,
- Topaloğlu, T. ve Özer, P. S. (2014). Psikolojik sermaye ile iş performansı arasındaki ilişkiye otantik liderliğin düzenleyici etkisi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 156-171.
- Walumbwa, F. O., Avolio, B. J., Gardner, W. L., Wernsing, T. S. ve Peterson, S. J. (2008). Authentic leadership: Development and validation of a theory-based measure. *Journal of management*, 34(1), 89-126.
- Yener, S. (2018a). Psikolojik rahatlık algısının otantik liderliğin sinizmin üzerindeki etkisinde aracı rolü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(1), 1-14.
- Yener, S. (2018b). Sosyal bilimlerde kuramın rolü. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(3), 102-113.
- Yılmaz, A. ve Yılmaz, H. U. (2016). Pozitif psikolojik sermayenin algılanan performans düzeyine etkisinde örgütsel adanmışlığın aracılık rolü: bir hizmet işletmesinde araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(3), 129-144.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

İraz, R. ve Ata, N. (2020). Otantik liderliğin belediye çalışanlarının performansına etkisinde pozitif psikolojik sermayenin rolü. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 288-318. DOI: 10.26466/opus.643236

Mobbing ve Örgütsel Sessizliğin İş Performansına Etkisi: Çanakkale İlinde Bir Araştırma¹

DOI: 10.26466/opus.635147

*

Polat Yücekaya * - Özkan İmamoğlu**

* Dr.Öğr.Üyesi, ÇOMÜ, Gelibolu Piri Resi MYO/Gelibolu/Çanakkale/ Türkiye

E-Posta: polatyucekaya@gmail.com

ORCID: [0000-0002-5000-9711](https://orcid.org/0000-0002-5000-9711)

**Öğr.Görevlisi, Amasya Üniversitesi, Taşova/Amasya/Türkiye

E-Posta: ozkan.imamoğlu@amasya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-1646-9781](https://orcid.org/0000-0002-1646-9781)

Öz

Bu araştırmanın amacı; mobbing ve örgütsel sessizlik algısının çalışanların iş performansına etkilerini belirlemektir. Bu çalışmada Çanakkale ilinde görevli 341 kamu çalışanı ile yüz yüze anket uygulaması yapılmak suretiyle 2019 yılı Ocak Şubat aylarını kapsayan dönemde, kolayda örneklem yöntemi ile veri toplanmıştır. Ankette örgütsel sessizlik için Dyne vd. (2003) tarafından geliştirilen ve 30 ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Mobbing için ise, Leymann (1993) geliştirilen ve 36 ifadeden oluşan ölçekten yararlanılmıştır. İş performansı ölçeği için Staples vd. (1999) tarafından geliştirilen ve 4 ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Toplanan verilere T testi, ANOVA, güvenilirlik analizi, faktör analizi, korelasyon ve regresyon, analizleri yapılmıştır. Araştırmada yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, mobbing algısı ile iş performansı arasında negatif bir ilişki olduğu ve ters yönde etkilediği tespit edilmiştir. Örgütsel sessizlik algısı da çalışanların iş performansını negatif yönde etkilemekte olup ters yönde etkilemektedir. Bu araştırma sonuçlarına göre yöneticiler için ve bundan sonraki çalışmalarını yürütecek araştırmacılar için çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mobbing, Örgütsel Sessizlik, İş Performansı

¹ Bu çalışma II. BOR kongresinde özet bildiri olarak sunulmuştur.

The Effect of Mobbing and Organizational Silence on Job Performance: A Research on Çanakkale Province

*

Abstract

The aim of this research is to determine the relationship between mobbing on organizational silence and job performance. In this research, a survey was conducted to 341 public employee who work in Çanakkale province and data was collected by convenience sampling method in the period covering January to February 2019. For organizational silence, a scale consisting of 30 expressions developed by Dyne vd. (2003) was used. The scale taken from the studies of Leymann (1993) and consisting of 36 expressions was used in the survey for mobbing. For job performance, a scale consisting of 4 expressions developed by Staples vd. (1999) was used. T test, ANOVA, reliability analysis, factor analysis, correlation and regression analyzes were used for the data. According to the results of regression tests carried out in the research, there is a negative relationship between the mobbing perceptions and job performance of employees. It is also indicated that there is a negative relationship between the nepotism perceptions and organizational citizenship behaviors of employees. It is also indicated that there is a positive relationship between the organizational silence perceptions and job performance of employees and they are affected in the reverse direction. According to the results of this research, various suggestions are developed for the managers and researchers who will carry out the following studies

Keywords: *Mobbing, Organizational silence, Job Performance*

Giriş

İnsanlar toplum halinde yaşamaktadırlar. Bu nedenle insanlar arası ilişkilerde şiddet kaçınılmaz olan bir olgudur. Çalışma yaşamında da fiziksel ya da psikolojik olarak çalışanların birbirine şiddet uygulamalarına sıklıkla rastlanılmaktadır. Şiddetin iş hayatındaki olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik birtakım cezai yaptırımlar getirilmek istenmesi sonucu çalışma yaşamında şiddet daha da önemli hale gelmiş ve tartışılmaya başlanmıştır.

Şiddet kavramı TDK sözlüğünde “Karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma” olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanımda ise benzer şekilde “sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma” olarak ifade edilmektedir (Ünsal 1996). Hukuksal açıdan bakılacak olursa TCK 86 ve 87. Maddeleri şiddet eyleminin gerçekleştirilmesine engel olma ve şiddet suçunu cezalandırmaya yönelik olarak düzenlenmiştir. TCK “Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasını şiddet eylemi” olarak tanımlamaktadır. Fiziksel şiddet uygulama eyleminin gerçekleşmesini önleme amacıyla ceza-i müeyyide olarak ağır bir yaptırım olarak belirlemiştir. Sanayi devriminde çalışanların daha çok fiziksel olarak iş yapmaları nedeniyle iş yaşamında daha çok fiziksel şiddeti önlemeye yönelik çalışmalar yapılırken; bilgi toplumunda çalışanlar fikri emek ile iş yapmaya başlamışlardır. Bu nedenle iş yaşamında daha çok psikolojik şiddet uygulamalarına rastlanılmaktadır. İş yaşamında fiziksel şiddet yerine psikolojik şiddet uygulamanın sonuçları daha ağır olabilmektedir (Laleoğlu ve Özmete, 2013). Bir kavram olarak mobbingi 1960’lı yıllarda Konrad Lorenz adlı bilim insanı ilk kez kullanmıştır. Lorenz, Hayvanların davranışlarını incelemesi esnasında, nispeten küçük gruplar halinde olan hayvanların kendilerinden daha güçlü olan bir başka hayvana toplu olarak saldırması ve uzaklaştırması durumunu açıklamak için mobbing kavramını kullanmıştır (Westhues, 2003). Mobbing bir işyerinde bir ya da daha çok çalışanın, başka bir çalışanı yıpratma, engelleme, acı ve keder duymasını sağlamak amacıyla sürekli olarak tekrarlanan olumsuz davranışlar sergilemesi durumudur (Brodsky, 1976). Leymann (1990) ise mobbingi tek bir bireye uygulanan “düşmanca ve ahlaki olmayan” davranışlar olarak tanımlamaktadır. Kavram tanımlanırken belirli bir zaman süresince tekrarlanması gerekmektedir. Bir kez gerçekleşen olay ve durumlar mobbing olarak kabul edilmemektedir (Hoel et al, 2001). Bu davranışların sıklıkla tekrarlanmasından en az

haftada bir defa ve en az altı ay gibi uzun bir zaman boyunca devam etmesi gerekmektedir (Laleoğlu ve Özmete, 2013). Mobbing çalışana uygulanan duygusal saldırılardır. Yani, çalışanın itibarını ve iş yerindeki statüsünü zedelemek amacıyla “kötü davranışlarda bulunma, taciz, incitme, dışlama veya işine zarar verme” davranışlardır (Zapf, 1999). Mobbing olumsuz ve sürekli tekrarlanan davranışlardır (Thylefors, 1987). Bu duruma ilave olarak mobbingin tarafları arasında güç açısından farklılık bulunması söz konusudur (Salin, 2003). Mobbing beş aşamada gerçekleşmektedir. Anlaşmazlığın başlaması mobbingin ilk aşamasıdır. İkinci aşamada ise saldırgan eylemler artmaktadır. Üçüncü aşamada, işletme yönetiminde bulunanlar da negatif davranışlar içinde yer almaya başlarlar. Dördüncü aşamada ise mobbinge maruz kalan kişiler ruhsal bozukluğu olan kişiler ve sorunlu çalışanlar olarak tanımlanmaktadır. Son aşamada mobbinge maruz kalan kişiler aşırı stres altındadır ve psikolojik bozukluklar başlamıştır. Bu aşama aynı zamanda çalışanın işine son verilme aşamasıdır (Davenport et al, 2003). Literatürde mobbing ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, mobbingin en önemli etkisinin çalışan performansı üzerindeki olumsuz etkisi olduğu görülmektedir (Davenport et al, 2003; Çalış Duman ve Akdemir, 2016). Sadece bireysel performans üzerinde değil örgüt performansı üzerinde de olumsuz etkileri söz konusudur (Divincová ve Siváková, 2014; Korkmaz vd., 2014; Çınar ve Akpunar, 2017). Mobbing iş tatminini azaltırken çalışanın kendine güvenini yok eder, bunun yanında işten ayrılma niyetini artırarak çalışanların kariyer planlarının değişmesine neden olabilmektedir (Zapf, 1999).

Örgütsel sessizlik ise TDK sözlüğünde “Ortalıkta gürültü olmama durumu, sükût” olarak tanımlanmaktadır. Davranışsal bir olgu olarak ise ses ile sessizlik kavramları birbirine zıt kavramlardır. Fakat iki kavram da birçok faktörü içinde barındırmaktadır (Dyne et al. 2003). Hirschman (1970) ilk defa örgütsel ses kavramını ele almış ve iş tatminsizliği durumuna karşı verilen tepki olarak ifade etmiştir. Örgütsel sessizlik ise bir kavram olarak ilk kez Morison ve Miliken (2000) tarafından kullanılmıştır. Çalışmalarında örgütsel sessizliği, çalışanların “aktif ve bilinçli eylemi” olarak tanımlamışlar ve işletmede çalışanların bilgi, fikir ve düşüncelerinin bilerek saklanması olarak tanımlamışlardır. Benzer şekilde Pinder ve Harlos (2001) da sessizlik davranışını, çalışanların işletmeye ilişkin konularda bilgi ve fikirlerini yöneticilerle paylaşmak yerine söylemekten kaçınmaları olarak ifade etmişler-

dir. Bundan önceki araştırmalar incelendiğinde sessizlik davranışına neden olan etmenler “korkular ve inançlar” (Miliken vd., 2003; Gardezi vd., 2009) “örgütsel norm ve kuarllar” (Premaux and Bedeian, 2003; Yalçın ve Baykal, 2012) ; “organizasyondaki algılanan destek kavramı” (Dyne et all., 2003) ; Örgütsel güven eksikliği (Nikolaou et all. 2011) olarak ifade edildiği görülmektedir. Çalışanların sessizlik davranışı sergilemeleri işletmeler açısından zararlı sonuçlar doğurmaktadır. Sorunların ifade edilmemesi, korkunun işletmede hakim olması, katı kurallar ve normların mevcut oluşu gibi nedenlerle çalışanlar sessizlik davranışı sergilemekte ve bu durum iş tatminini ve iş performansını olumsuz etkilemektedir (Morrison ve Milliken 2000; Çakıcı, 2010). Bunun yanında işten ayrılma niyetini artırdığı, yenilikçi fikirlerin ortaya çıkmasını engellediği, bağlılık duygusunu azalttığı ve sessizlik davranışı gösteren çalışan üzerinde birçok kişisel probleme sebep olduğu ifade edilmektedir (Vakola ve Bouradas, 2005; Donaghey et all, 2011). İşletmeler açısından çalışanların bireysel performansı son derece önemlidir. İşletmelerin en değerli kaynağı insan kaynağıdır. Bir işletme ancak çalışanların performansı doğrultusunda başarıya ulaşabilir (Benligiray, 2004). Rekabetin arttığı, yenilik ve değişimlerin çok hızlı gerçekleştiği, dünyada küreselleşmenin yaşandığı ve bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı bir dönemde işletmeler kaynaklarını en etkin şekilde değerlendirmek durumundadır. İnsan kaynağının performansının artırılması sürdürülebilir kara ulaşımda en etkili araçtır. Performans değerlendirme kriterlerinin objektif olması, yüksek performanslı çalışan ile düşük performansın ayrı değerlendirilmesi, tutumluluk, etkililik ve verimlilik ilkesini yönetim aracı olarak benimsemesi gerekmektedir (Çevik vd., 2008). Çalışanların fiziksel ve psikolojik olarak hazır olmalarının işletmenin amaçlarına ulaşmasındaki en önemli unsurlar olduğunun dikkate alınması gerekmektedir (Yazıcıoğlu, 2010). Çalışanların performansları motivasyonlarına bağlıdır. Motivasyonun artırılması ise maddi (ücret, prim vb.) ve maddi olmayan (takdir, taltif vb) ödüllerin verilmesine bağlıdır (Tunçer, 2013).

Yöntem

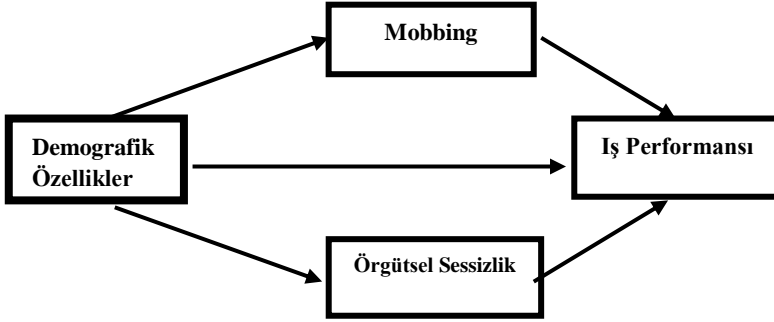
Bu araştırmanın amacı, mobbing ve örgütsel sessizlik algısının çalışanların iş performansına etkilerini belirlemektir. Bu amaçla mobbing ve örgütsel sessizlik ile iş performansını arasında nasıl bir ilişki vardır? Mobbing, örgütsel

sessizlik algısı ve çalışanların iş performansları demografik özelliklerine göre farklılaşmakta mıdır? Mobbing, iş performansını etkiler mi? Örgütsel sessizlik algısı iş performansını etkiler mi? Sorularına bu araştırmada cevap aranmaktadır. Bu araştırmada kolayda örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın varsayımları ise şunlardır: Örneklemin ana kütleyi temsil yeteneğinin yüksek olduğu varsayılmaktadır. Ankette yer alan ölçeklerin araştırma amacına uygun olduğu varsayılmaktadır. Anket katılımcılarının ifadeleri içtenlikle ve doğru olarak cevapladıkları varsayılmaktadır. Verileri analiz için kullanılan istatistikî analiz yönteminin uygun olduğu varsayılmaktadır.

Bu araştırma mobbing, örgütsel sessizlik ve iş performansı değişkenlerini ölçmek üzere tasarlanmış ölçeklerle sınırlıdır. Araştırmaya katılanlar ise, Çanakkale’de görev yapmakta olan kamu personeli ile sınırlandırılmıştır. Bu araştırmada ele alınan mobbing, örgütsel sessizlik ve iş performansı kavramları zaman içerisinde değişebilecek kavramlardır. Bu nedenle araştırmanın bulguları uygulandıkları zaman periyoduyla sınırlıdır. Araştırmanın bir diğer kısıtı ise maliyet kısıtıdır.

Araştırmanın Yöntemi Ve Modeli

Çalışmada anket uygulanarak veri toplanmıştır. Bu amaçla Çanakkale’de görev yapmakta olan 341 kamu çalışanı ile yüz yüze anket uygulaması yapılmak suretiyle 2019 yılı Ocak Şubat aylarını kapsayan dönemde, kolayda örneklem yöntemi ile veri toplanmıştır. Ankette örgütsel sessizlik için Dyne vd. (2003) tarafından geliştirilen ve 30 ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Mobbing için ise, Leymann (1993) geliştirilen ve 36 ifadeden oluşan ölçekten yararlanılmıştır. İş performansı ölçeği için Staples vd. (1999) tarafından geliştirilen ve 4 ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Ankette katılımcıları demografik özellikleri için ise beş soru bulunmaktadır. Anketteki ifadeler Likert ölçeğinde hazırlanmış olup, cevaplar ise “Kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum” olmak üzere beş dereceli bir skalada değerlendirilmiştir. Toplanan verilere t testi, ANOVA, güvenilirlik analizi, faktör analizi, korelasyon ve regresyon, analizleri yapılmıştır. Araştırma modelinde demografik özellikler, mobbing, örgütsel sessizlik ve iş performansından oluşan değişken grubu bulunmaktadır.

Bu çalışmada katılımcıların demografik özelliklerinin, mobbing algılarının ve örgütsel sessizlik algılarının iş performanslarına etkisini tespit etmek için şekil 1'de görülen model oluşturulmuştur. Araştırma sorularına ve literatüre istinaden oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

- **H1:** Katılımcıların mobbing algıları demografik özelliklerine göre farklılaşmaktadır.
 - H1a: Katılımcıların mobbing algıları cinsiyetlerine göre farklılaşmaktadır.
 - H1b: Katılımcıların mobbing algıları medeni durumlarına göre farklılaşmaktadır
 - H1c: Katılımcıların mobbing algıları yaşlarına göre farklılaşmaktadır.
 - H1d: Katılımcıların mobbing eğitim seviyelerine göre farklılaşmaktadır.
 - H1e: Katılımcıların mobbing çalışma yılına göre farklılaşmaktadır.
- **H2:** Katılımcıların örgütsel sessizlik algıları demografik özelliklerine göre farklılaşmaktadır.
 - H2a: Katılımcıların örgütsel sessizlik algıları cinsiyetlerine göre farklılaşmaktadır.
 - H2b: Katılımcıların örgütsel sessizlik algıları medeni durumlarına göre farklılaşmaktadır.
 - H2c: Katılımcıların örgütsel sessizlik algıları yaşlarına göre farklılaşmaktadır.
 - H2d: Katılımcıların örgütsel sessizlik algıları eğitim seviyelerine göre farklılaşmaktadır.

- H2e: Katılımcıların örgütsel sessizlik algıları çalışma yılına göre farklılaşmaktadır.
- **H3:** Katılımcıların iş performansları demografik özelliklerine göre farklılaşmaktadır.
 - H3a: Katılımcıların iş performansları cinsiyetlerine göre farklılaşmaktadır.
 - H3b: Katılımcıların iş performansları medeni durumlarına göre farklılaşmaktadır.
 - H3c: Katılımcıların iş performansları yaşlarına göre farklılaşmaktadır.
 - H3d: Katılımcıların iş performansları eğitim seviyelerine göre farklılaşmaktadır.
 - H3e: Katılımcıların iş performansları çalışma yılına göre farklılaşmaktadır.
- **H4:** Katılımcıların mobbing algıları iş performanslarını etkiler
- **H5:** Katılımcıların örgütsel sessizlik algıları iş performanslarını etkiler

Örneklem

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	N	%
Cinsiyet		
Erkek	191	56
Kadın	150	44
Toplam	341	100,0
Medeni durum		
Evli	211	61,9
Bekar	130	38,1
Toplam	341	100,0
Yaş		
18-25	83	24,3
26-33	88	25,8
34-41	90	26,4
42-49	47	13,8
50+	33	9,7
Toplam	341	100,0
Eğitim Seviyesi		
İlköğretim	25	7,3
Lise	97	28,4
Önlisans	75	22
Lisans	128	37,5
Lisansüstü	16	4,7
Toplam	341	100,0

Çalışma Süresi		
1-5 Yıl	81	23,8
6-11 Yıl	93	27,3
12-17 Yıl	58	17
18-23 Yıl	61	17,9
24 Yıl ve fazla	48	14,1
Toplam	341	100,0

Katılımcıların demografik sorulara verdiği yanıtlara göre %56'sı kadın, %4'ü erkek çalışanlardan oluşmakta olup bunların %61,9'u evli; %38,1'i ise bekârdır. Katılımcıların %24,3'ü 18-25 yaş aralığında; %25,8'i 26-33 yaş aralığında; %26,4'ü 34-41 yaşları arasında; %13,8'i 42-49 yaşları ve %9,7'si 50 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların eğitim durumları ise %7,3'ü ilköğretim; %28,4'ü lise; %22'si önlisans; %37,5'i lisans ve %4,7'si lisansüstü eğitim seviyesindedir. Katılımcıların çalışma süreleri incelendiğinde %23,8'i 1-5 yıl; %27,3'ü 6-11; %17'si 12-17 yıl; %17,9'u 18-23 yıl; %14,1'inin ise 24 yıl ve fazlası bir çalışma hayatının olduğu görülmektedir.

Veri toplama araçları

Bu bölümde ölçeklere ilişkin geçerlilik, güvenilirlik ve faktör analizlerine ilişkin bilgiler verilmektedir.

Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizi : Verilerin güvenilirliğini test etmek ve doğrulamak analizlerin doğruluğu ve genellenebilirliği açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada Cronbach alfa katsayısı hesaplamaya dayanan güvenilirlik analizi yapılmıştır. Cronbach alfa katsayısı 30 ifadeden oluşan örgütsel sessizlik ölçeği için 0,943; 4 ifadeden oluşan iş performansı ölçeği için ,889 ve 36 ifadeden oluşan mobbing ölçeği için ,949 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç ölçekleri güvenilirliklerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Güvenilirlik Analizi

Ölçek Adı	Cronbach alfa katsayısı	İfade Sayısı
Örgütsel Sessizlik	,938	30
İş performansı	,889	4
Mobbing	,949	36

Faktör analizinin uygulanabilmesi için öncelikle Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve Bartlett testi yapılmıştır. KMO testi veri setinin alındığı örneklem yeterliliğini, Bartlett testi ise korelasyon matrisinin birim matristen farklı olduğunu test etmektedir.

Tablo 3. KMO and Bartlett's Testi

	Örgütsel Sessizlik	İş performansı	Mobbing
K-M-O Örneklem Yeterliliği Ölçümü	,890	,686	,906
	Ki kare yaklaşımı 4644,371	1071,57	8162,256
Bartlett's Küresellik Testi	Serbestlik Derecesi 435	6	630
	Anlamlılık Düzeyi ,0001	0,0001	0,0001

Tablo 3'te verilen ölçeklere ait KMO değerlerinden Örgütsel Sessizlik ölçeği ,890 olarak bulunmuş ve çok iyi seviyededir. İş performansı ölçeği KMO değeri ,686 olup iyi seviyededir. Mobbing ölçeğinin KMO değeri ise ,906 değeri ile çok iyi seviye olarak değerlendirilmektedir. Veri setinin KMO değeri 0,50'nin üzerinde olduğundan ve Bartlett testi de $p=0,00$ önem derecesinde anlamlıdır. Bartlett testinin anlamlı olması korelasyon matrisinin birim matristen farklı olduğu sonucunu göstermektedir (Altunışık vd., 2012). Bu nedenle veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur.

Faktör analizleri:

Örgütsel Sessizlik Ölçeğinde 16 ve 17. soruların birden fazla faktörle ilişkili olması sebebiyle analizden çıkarılmıştır. Bu sorular çıkarıldıktan sonra güvenilirlik analizi tekrarlanmış Cronbach's Alpha 0,938 olarak tespit edilmiştir.

Faktör analizi sonucuna göre örgütsel sessizlik beş faktör olarak ayrılmıştır. Toplam açıklanan varyans %76,169 olup beş faktöre ayrılan örgütsel Sessizlik ölçeğinde kendini koruma amaçlı sessizlik varyansın %39,3'ünü açıklamaktadır. İş ortamını iyileştirme amaçlı sessizlik varyansın %19,2'sini; ve kabullenici sessizlik ise varyansın %7,06'sını açıklamaktadır. İlişkisel sessizlik varyansın %5,4'ünü; İş yerini koruma amaçlı sessizlik ise varyansın %4,7'sini açıklamaktadır.

Tablo 4. Örgütsel Sessizlik Ölçeği Faktör Analizi

Faktörler ve Değişkenler	Faktör Yüklü	Varyansın Açıklanm Oranı
Faktör 1 Kendini Koruma Amaçlı Sessizlik		%39,388
İşyerinde kendimi korumak için işyerindeki bazı olayları görmezlikten gelirim.	,836	
İşyerinde kendimi korumak için iyileştirmeye yönelik öneriler vermem	,829	
Sonuçlarından çekindiğim için fikirlerimi söylemem.	,819	
Sonuçlarından çekindiğim için ilgili bilgileri paylaşmam	,812	
Korkutulduğum (cezalandırılma, işten çıkarılma, terfi edememe korkusu vb. gibi) için, sorunların çözümlerine ilişkin fikirlerimi söylemem.	,753	
Kendimi korumak için tartışmayı başkalarının üzerine yönlendiririm.	,697	
Kendimi korumak için çalışma arkadaşlarımla hemfikir olurum	,677	
Faktör 2 İş Ortamını İyileştirme Amaçlı Sessizlik		%19,216
İşyerimdeki diğer kişiler katılmasa bile, işim hakkındaki fikirlerimi açıklarım.	,914	
İşyerimin yararını gözeterek işbirliği içerisinde sorunlara çözüm önerisi getiririm.	,889	
İşyerimi etkileyen konularla ilgili öneriler sunarım.	,882	
İşyerimin yararına olabilecek yeni projeler için fikirlerimi açıkça paylaşırım.	,859	
İşyerimi düşündüğüm için işyerine ait özel bilgileri korurum.	,824	
İşyerime faydalı olacak değişimler için fikirler öneririm.	,789	
İşyerime zarar vereceğini düşündüğüm bir bilgiyi açığa çıkarmam	,736	
Faktör 3 Kabullenici Sessizlik		%7,063
Bir değişiklik yaratmayacağımı düşündüğüm için fikirlerimi beyan etmek istemem.	,898	
Sorunlara ilişkin çözüm önerilerimi kendime saklarım.	,846	
Değişime yönelik konularda öneri sunma konusunda isteksizimdir.	,781	
Fark yaratacağını düşünmediğim için iyileştirme-geliştirme çalışmalarına ilişkin fikirlerimi söylemem.	,753	
İş geliştirmeye yönelik fikirlerimi ilk amirime söylememeyi tercih ederim.	,613	
Faktör 4 İlişkisel Sessizlik		%5,496
Verilen kararlara uymakla birlikte ara sıra yeni fikirlerimi de söylerim	,829	
Çalışma arkadaşlarımla önerilerini desteklemeyi tercih ederim	,773	
Öneride bulunma konusunda kendimi yeterli görmediğim için çalışma arkadaşlarımla fikirlerini desteklerim	,631	
Sorunların çözümlerinde arkadaşlarımla fikirlerine uyarım.	,619	
Önerimin grup kararlarında bir değişiklik yaratmayacağımı düşündüğüm için grup kararlarına katılırım.	,612	
Faktör 5 İş yerini Koruma Amaçlı Sessizlik		%4,706
İşyerimin yararı için işimle ilgili özel bilgileri korurum.	,812	
Örgütsel sırları söylemem için yapılan baskılara direnirim.	,761	
İşyeri dayanışma ortamını bozmamak için işyeri ile ilgili gizli bilgileri başkalarıyla paylaşmam.	,723	
TOPLAM		%76,169

Tablo 5. İş Performans Ölçeği Faktör Analizi

Faktörler ve Değişkenler	Faktör Yüğü	Varyansın Açıklanma Oranı
Faktör 1		%75,497
İş arkadaşlarım verimli (performansı yüksek) bir personel olduğumu düşünür	,868	
Verdiğim hizmetlerin kalitesinden memnunum	,856	
Verimli (performansı yüksek) bir personel olduğuma inanırım.	,852	
Yöneticilerim verimli (performansı yüksek) bir personel olduğumu düşünür	,831	
TOPLAM		%75,497

Tablo 5’de görüldüğü gibi beyana dayalı performans ölçeği tek faktör altında toplanmakta olup toplam açıklanan varyans %74,551 olarak bulunmuştur.

Tablo 6. İş Performans Ölçeği Faktör Analizi

Faktörler ve Değişkenler	Faktör Yüğü	Varyansın Açıklanma oranı
Faktör 1 – Fiziksel şiddet		%37,563
Fiziksel şiddete maruz kaldınız mı?	,886	
Gözünüzü korkutmak için hafif şiddet uygulandı mı?	,854	
Fiziksel şiddet tehditleri aldınız mı?	,801	
Doğrudan cinsel tacize uğradınız mı?	,800	
Yaptığınız hatalar sebep gösterilerek, para (veya herhangi maddi bir yatırım) cezası verildi mi?	,766	
Disiplin cezası aldınız mı?	,682	
Şahsınıza sözle veya davranışla cinsel imalarda bulundu mu?	,668	
Size verilen işler, yapamadığınız bahane edilerek, alınıp başkasına verildi mi?	,508	
Faktör 2 – İş ve kariyer ile ilgili engellemeler		%10,066
Sahip olduğunuz yetenekten daha az yetenek gerektiren işler aldınız mı?	,754	
Anlamsız görevler verildi mi?	,715	
Gereksiz yere, fazla mesaiye bırakıldınız mı?	,710	
Fiziksel olarak, görevinizin gerektirdiğinden daha ağır işler yapmaya zorlandınız mı?	,679	
İstenmeyen, zor işlerin size verildiği oldu mu?	,672	
Çabalarınız karşılığını almadığınızı düşündüğünüz oldu mu?	,652	
İşinizle ilgili kararlarınıza gereken önemin gösterilmediği oldu mu?	,617	
Faktör 3 – Tehdit ve taciz		%5,361
Toplum önünde yüksek sesle azarlandınız mı?	,700	
Diğer çalışanların sizinle konuşmaları yasaklandı mı?	,691	
Yazılı veya sözlü tehditler aldınız mı?	,674	
Yönetim kademesinden herhangi birisiyle görüşme isteğiniz / girişiminiz engellendi mi	,626	
Kötü söz yada küfre maruz kaldınız mı?	,595	

Üstleriniz, kendinizi rahatça ifade etmenizi engelliyor mu?	,573
Yaptığınız iş haksız yere eleştirildi mi?	,567
Birlikte çalıştığınız kişiler, kendinizi rahatça ifade etmenizi engelliyor mu?	,559
Faktör 4 – Özel hayata müdahale	%4,849
Size sanki akıl hastasıymışsınız gibi davranıldığını düşündünüz mü?	,708
Utanc verici işleri yapmaya zorlandınız mı?	,694
Dini inançlarınızdan dolayı herhangi bir baskı veya zorlama gördünüz mü?	,679
Siyasi görüşünüzden dolayı herhangi bir baskı veya zorlama gördünüz mü?	,622
Küçük düşürücü isimlerle çağırıldınız mı?	,607
Sizi gülünç duruma düşürmek için bir takım davranışlarınız taklit edildi mi?	,600
Gülünç durumlara düşürüldünüz mü?	,519
Faktör 5 – İşten soğutma	%3,933
İnsanların arkanızdan kötü konuştuğunu düşündüğünüz oldu mu?	,790
Hakkınızda asılsız söylentilerin ortaya atıldığını düşündüğünüz oldu mu?	,723
İş arkadaşınız siz orda değilmişsiniz gibi davrandılar mı?	,596
Siz konuşurken, sebepsiz yere, çevrenizdekilerce sözüünüz kesiliyor mu?	,477
Çevrenizdeki insanların sizinle konuşmadıkları oldu mu?	,455
Toplam	%61,771

Tablo 6’da mobbing değişkenine ilişkin yapılan faktör analizi sonucunda mobbing değişkeninin 5 faktör altında toplanmakta olduğu görülmektedir. Buna göre faktörler bütün olarak mobbing algısının %61,77’lik oranını açıklamaktadır. Faktör analizinde faktör yükü 0,40’ın altında olan değişkenler göz ardı edilmiş, faktörler 7 iterasyonda sonucunda birbirine en çok benzeyen değişkenleri faktör haline getiren principal component ile değerlendirilmiş ve varimax döndürme fonksiyonu ile elde edilmiştir.

Bulgular

Katılımcıların örgütsel sessizlik ve mobbing algıladıkları ile iş performansları düzeylerinin cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla t testi yapılmıştır.

Tablo 5a. t Testi (Cinsiyete Göre Fark Analizi)

Değişkenler	Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	Df	p																				
İş Performansı	Erkek	191	3,8010	1,01292	,302	339	,763																				
	Kadın	150	3,7683	,96764				Örgütsel Sessizlik	Erkek	191	3,3410	,72990	2,487	339	,013	Kadın	150	3,1311	,82632	Mobbing	Erkek	191	1,8120	,55141	,535	339	,593
Örgütsel Sessizlik	Erkek	191	3,3410	,72990	2,487	339	,013																				
	Kadın	150	3,1311	,82632				Mobbing	Erkek	191	1,8120	,55141	,535	339	,593	Kadın	150	1,7778	,62758								
Mobbing	Erkek	191	1,8120	,55141	,535	339	,593																				
	Kadın	150	1,7778	,62758																							

Yapılan analiz sonuçlarına göre katılımcıların iş performans düzeyleri ($t(339) = ,302$; $p > 0,05$) ve mobbing algıları katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılaşmamaktadır ($t(339) = ,537$; $p > 0,05$). **H1a** ve **H3a** hipotezleri reddedilmiştir. Örgütsel sessizlik algısının ise katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılaştığı ($t(339) = 2,487$; $p < 0,05$) bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre erkek katılımcılarda ($ort = 3,34$; $s.s. = 0,72$) kadın katılımcılara kıyasla ($ort = 3,13$; $s.s. = 0,82$) örgütsel sessizlik algısının daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. **H2a** hipotezi kabul edilmektedir. (Tablo 7a)

Katılımcıların örgütsel sessizlik ve mobbing algıladıkları ile iş performansları düzeylerinin medeni durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t testi sonuçları tablo 7b’de gösterilmektedir.

Tablo 7b. t Testi (Medeni duruma Göre Fark Analizi)

Değişkenler	Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	Df	p
İş Performansı	Evli	211	3,8768	,95847	2,149	339	,032
	Bekar	130	3,6404	1,03101			
Örgütsel Sessizlik	Evli	211	3,1899	,78228	-1,780	339	,076
	Bekar	130	3,3441	,76876			
Mobbing	Evli	211	1,7123	,51807	-3,264	339	0,001
	Bekar	130	1,9343	,66021			

Yapılan analiz sonuçlarına göre katılımcıların mobbing algısı ($t(339) = p > 0,05$). ve iş performansları ($t(339) = 2,149$; $p < 0,05$). katılımcıların medeni durumlarına göre farklılaşmakta olup **H1b** ve **H3b** hipotezleri kabul edilmektedir. Evli olan katılımcılarda ($ort = 3,87$; $s.s. = 0,95$) bekar katılımcılara ($ort = 3,64$; $s.s. = 1,03$) kıyasla iş performanslarının daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Mobbing algısı ise bekar katılımcılarda ($ort = 1,93$; $s.s. = 0,66$) evli katılımcılara ($ort = 1,71$; $s.s. = 0,51$) kıyasla daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Fakat örgütsel sessizlik algısı katılımcıların medeni durumlarına göre farklılaşmamaktadır ($t(339) = p > 0,05$). **H2b** hipotezi reddedilmektedir.

Katılımcıların örgütsel sessizlik, mobbing algısı ve iş performans düzeylerinin yaşlarına, eğitim seviyelerine ve çalışma sürelerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla anova testi kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler normal dağılıma uygun olup; örgütsel sessizlik, mobbing algısı ve iş performansı değişkenlerinde homo-

jenlik sağlanmış bu sebeple post hoc testlerinden Tukey yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 6a. ANOVA (Yaşlara Göre Fark Analizi)

Yaşlarına göre		Kareler toplamı	Df (Serbestlik derecesi)	Ort.Karesi Kareleri	FF	p (Önemlilik)
İş Performansı	Gruplar arası	15,704	4	3,926	4,137	,003
	Grup içi	318,838	336	,949		
	Toplam	334,542				
Örgütsel Sessizlik	Gruplar arası	3,117	4	,779	1,286	,275
	Gurup içi	203,546	336	,606		
	Toplam	206,663				
Mobbing	Gruplar arası	2,415	4	,604	1,777	,133
	Gurup içi	114,140	336	,340		
	Toplam	116,554	340			

Tablo 8 b’de ise katılımcılardan yaş gruplarına göre ölçek ifadelerine verdikleri cevapların ortalama puanı görülmektedir.

Tablo 7b. Katılımcıların Yaşlarına göre Tanımlayıcı İstatistik

	N	Ort.	Std. Sapma	Std. hata	95% Güven Aralığı		Min	Max.	
					Alt sınır	Üst sınır			
Perf.	18-25	83	3,457	1,08820	,1194	3,2202	3,6954	1,50	5,00
	26-33	88	3,789	,93609	,0997	3,5914	3,9881	1,00	5,00
	34-41	90	4,058	,88054	,0928	3,8739	4,2428	1,00	5,00
	42-49	47	3,824	1,03592	,1511	3,5203	4,1286	1,50	5,00
	50 ve +	33	3,810	,92075	,1602	3,4841	4,1371	1,50	5,00
	Total	341	3,786	,99194	,0537	3,6810	3,8923	1,00	5,00
Sessizlik	18-25	83	3,279	,70266	,0771	3,1261	3,4329	2,00	4,63
	26-33	88	3,295	,86218	,0919	3,1128	3,4781	1,73	4,60
	34-41	90	3,130	,75034	,0790	2,9732	3,2875	1,63	4,53
	42-49	47	3,187	,81417	,1187	2,9489	3,4270	1,73	4,60
	50 ve +	33	3,455	,74557	,1297	3,1912	3,7199	2,00	4,63
	Total	341	3,248	,77964	,0422	3,1656	3,3317	1,63	4,63
Mobbing	18-25	83	1,876	,63414	,0696	1,7380	2,0150	1,03	4,03
	26-33	88	1,808	,63819	,0680	1,6730	1,9435	1,00	4,00
	34-41	90	1,677	,49216	,0518	1,5743	1,7804	1,00	3,00
	42-49	47	1,772	,50637	,0738	1,6239	1,9212	1,06	3,11
	50 ve +	33	1,927	,62195	,1082	1,7070	2,1481	1,03	3,36
	Total	341	1,796	,58550	,0317	1,7346	1,8593	1,00	4,03

Tablo 8a' de görüldüğü gibi katılımcıların iş performans düzeyleri yaşlarına göre farklılaşmaktadır (F=4,137 ve p<0,05).

Tablo 8c. TUKEY Testi (Yaşlara Göre)

Bağımlı Değişken (I) YAŞ	(J) YAŞ	Ort. Fark (I-J)	Std. Hata	Sig.	95% Güven Aralığı	
					Alt sınır	Üst sınır
Performans	26-33	-,33194	,14905	,172	-,7407	,0769
	34-41	-,60050*	,14824	,001	-1,0071	-,1939
	42-49	-,36664	,17783	,239	-,8544	,1211
	50 ve fazla	-,35277	,20047	,399	-,9026	,1970
	18-25	,33194	,14905	,172	-,0769	,7407
	34-41	-,26856	,14604	,353	-,6691	,1320
	42-49	-,03470	,17599	1,000	-,5174	,4480
	50 ve fazla	-,02083	,19884	1,000	-,5662	,5245
	18-25	,60050*	,14824	,001	,1939	1,0071
	26-33	,26856	,14604	,353	-,1320	,6691
	34-41	,23387	,17531	,670	-,2469	,7147
	50 ve fazla	,24773	,19824	,722	-,2960	,7914
	18-25	,36664	,17783	,239	-,1211	,8544
	26-33	,03470	,17599	1,000	-,4480	,5174
	34-41	-,23387	,17531	,670	-,7147	,2469
	50 ve fazla	,01386	,22124	1,000	-,5929	,6206
	18-25	,35277	,20047	,399	-,1970	,9026
	26-33	,02083	,19884	1,000	-,5245	,5662
	34-41	-,24773	,19824	,722	-,7914	,2960
	42-49	-,01386	,22124	1,000	-,6206	,5929
Sessizlik	26-33	-,01594	,11909	1,000	-,3426	,3107
	34-41	,14915	,11845	,716	-,1757	,4740
	42-49	,09157	,14208	,968	-,2981	,4813
	50 ve fazla	-,17604	,16018	,807	-,6153	,2633
	18-25	,01594	,11909	1,000	-,3107	,3426
	26-33	,16508	,11668	,619	-,1549	,4851
	42-49	,10751	,14062	,941	-,2782	,4932
	50 ve fazla	-,16010	,15888	,852	-,5958	,2756
	18-25	-,14915	,11845	,716	-,4740	,1757
	26-33	-,16508	,11668	,619	-,4851	,1549
	34-41	-,05757	,14007	,994	-,4417	,3266
	50 ve fazla	-,32519	,15839	,243	-,7596	,1092
	18-25	-,09157	,14208	,968	-,4813	,2981
	26-33	-,10751	,14062	,941	-,4932	,2782
	34-41	,05757	,14007	,994	-,3266	,4417
	50 ve fazla	-,26761	,17677	,554	-,7524	,2172
	18-25	,17604	,16018	,807	-,2633	,6153
	26-33	,16010	,15888	,852	-,2756	,5958
	34-41	,32519	,15839	,243	-,1092	,7596
	42-49	,26761	,17677	,554	-,2172	,7524

Mobbing	18-25	26-33	,06824	,08918	,940	-,1764	,3128
		34-41	,19915	,08870	,166	-,0441	,4424
		42-49	,10395	,10640	,865	-,1879	,3958
		50 ve fazla	-,05104	,11994	,993	-,3800	,2779
	26-33	18-25	-,06824	,08918	,940	-,3128	,1764
		34-41	,13092	,08738	,564	-,1087	,3706
		42-49	,03572	,10530	,997	-,2531	,3245
		50 ve fazla	-,11928	,11897	,854	-,4456	,2070
	34-41	18-25	-,19915	,08870	,166	-,4424	,0441
		26-33	-,13092	,08738	,564	-,3706	,1087
		42-49	-,09520	,10489	,894	-,3829	,1925
		50 ve fazla	-,25019	,11861	,218	-,5755	,0751
	42-49	18-25	-,10395	,10640	,865	-,3958	,1879
		26-33	-,03572	,10530	,997	-,3245	,2531
		34-41	,09520	,10489	,894	-,1925	,3829
		50 ve fazla	-,15499	,13237	,768	-,5180	,2080
	50 ve fazla	18-25	,05104	,11994	,993	-,2779	,3800
		26-33	,11928	,11897	,854	-,2070	,4456
		34-41	,25019	,11861	,218	-,0751	,5755
		42-49	,15499	,13237	,768	-,2080	,5180

*. Ortalama fark 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Yapılan Tukey testi sonucu ise Tablo 8’de görülmekte olup, bu sonuçlara göre 18-25 yaş aralığında bulunan katılımcıların 34-41 yaşlarındaki katılımcılara göre daha düşük iş performans düzeyinde olduğu görülmektedir. Cevap ortalamalarının farkı ise ,600 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlara istinaden **H3c** hipotezi kabul edilmektedir.

Örgütsel sessizlik algısı katılımcıların yaşlarına göre farklılaşmamaktadır ($F=1,286$ $p>0,05$). **H2c** hipotezi reddedilmektedir. Mobbing algısı da katılımcıların yaşlarına göre farklılaşmamaktadır ($F=1,777$ $p>0,05$). Bu nedenle **H1c** hipotezi de reddedilmektedir.

Tablo 9a. ANOVA (Eğitim Durumlarına Göre Fark Analizi)

Eğitim Durumlarına göre		Kareler toplamı	Df (Serbestlik derecesi)	Ort.Karesi	F	p
İş Performansı	Gruplar arası	24,268	4	6,067	6,570	,000
	Gurup içi	310,274	336	,923		
	Toplam	334,542	340			
Örgütsel Sessizlik	Gruplar arası	5,458	4	1,365	2,279	,061
	Gurup içi	201,205	36	,599		
	Toplam	206,663	340			
Mobbing	Gruplar arası	,440	4	,110	,318	,866
	Gurup içi	116,114	336	,346		
	Toplam	116,554	340			

Tablo 9a' da görüldüğü gibi katılımcıların iş performans düzeyleri katılımcıların eğitim seviyelerine göre farklılaşmaktadır ($F=6,570$ ve $p<0,05$).

Tablo 9b. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Tanımlayıcı İstatistik

	N	Ort.	Std.	Sapma Std. hata	95% Güven Aralığı		Min	Max.	
					Alt sınır	Üst sınır			
Perf.	İlköğretim	25	3,95	,99739	,199	3,5383	4,3617	1,00	5,00
	Lise	97	3,36	1,1581	,117	3,1351	3,6020	1,00	5,00
	Ön lisans	75	3,89	,95174	,109	3,6710	4,1090	1,50	5,00
	Lisans	128	3,99	,77357	,068	3,8608	4,1314	1,00	5,00
	Y.lisans/Dr.	16	3,90	,98689	,246	3,3804	4,4321	1,00	5,00
	Total	341	3,78	,99194	,053	3,6810	3,8923	1,00	5,00
Sessizlik	İlköğretim	25	3,12	,73438	,146	2,8209	3,4271	1,90	4,33
	Lise	97	3,39	,68817	,069	3,2558	3,5332	2,00	4,60
	Ön lisans	75	3,15	,82897	,095	2,9608	3,3423	1,63	4,63
	Lisans	128	3,26	,79125	,069	3,1280	3,4048	1,63	4,60
	Y.lisans/Dr.	16	2,87	,91045	,227	2,3878	3,3581	1,87	4,33
	Total	341	3,24	,77964	,042	3,1656	3,3317	1,63	4,63
Mobbing	İlköğretim	25	1,77	,70170	,140	1,4830	2,0623	1,11	4,03
	Lise	97	1,79	,61454	,062	1,6706	1,9183	1,00	4,00
	Ön lisans	75	1,75	,50034	,057	1,6417	1,8719	1,03	3,23
	Lisans	128	1,83	,59838	,052	1,7323	1,9416	1,00	3,69
	Y.lisans/Dr.	16	1,71	,51918	,129	1,4418	1,9951	1,11	2,69
	Total	341	1,79	,58550	,031	1,7346	1,8593	1,00	4,03

Tablo 9 b'de ise katılımcılardan eğitim durumlarına göre ölçek ifadelerine verdikleri cevapların ortalama puanı görülmektedir.

Yapılan Tukey testi sonucuna göre lise mezunu katılımcıların iş performans düzeyleri ön lisans ve lisans mezun katılımcılara kıyasla daha düşük düzeydedir. **H3d** hipotezi kabul edilmektedir.

Örgütsel sessizlik algısı katılımcıların eğitim seviyelerine göre farklılaşmamaktadır ($F=2,279$ $p>0,05$). Tablo 9c'de verilen test sonuçlarına göre Mobbing algısı da katılımcıların eğitim seviyelerine göre farklılaşmamaktadır ($F=,318$ $p>0,05$). **H2d** ve **H3d** hipotezleri reddedilmiştir.

Tablo 9c. TUKEY Testi (Eğitim Durumlarına Göre)

Bağımlı Değişken	(I) Eğt.Dur.	(J) Eğt.Dur.	Ort. Fark (I-J)	Std. Hata	Sig.	95% Güven Aralığı		Min.	Max.
						Alt sınır	Üst sınır		
Perfor.	İlköğretim	Lise	,58144	,215	,056	-,0097	1,172	1,00	5,00
		Ön lisans	,06000	,221	,999	-,5487	,6687	1,00	5,00
		Lisans	-,04609	,210	,999	-,6224	,5302	1,50	5,00
		Y.Lisans/Dr	,04375	,307	1,00	-,8000	,8875	1,00	5,00
	Lise	Lise	-,58144	,215	,056	,1726	,0097	1,00	5,00
		Ön lisans	-,52144	,147	,004	-,9267	-,1162	1,00	5,00
		Lisans	-,62754	,129	,000	-,9823	-,2727	1,90	4,33
		Y.Lisans/Dr	-,53769	,259	,234	-,2489	,1735	2,00	4,60
	Ön lisans	ilköğretim	-,06000	,221	,999	-,6687	,5487	1,63	4,63
		lise	,52144	,147	,004	,1162	,9267	1,63	4,60
		lisans	-,10609	,139	,942	-,4893	,2772	1,87	4,33
		Y.Lisans/Dr	-,01625	,264	1,00	-,7420	,7095	1,63	4,63
Lisans	İlköğretim	,04609	,210	,999	-,5302	,6224	1,11	4,03	
	Lise	,62754	,129	,000	,2727	,9823	1,00	4,00	
	Ön lisans	,10609	,139	,942	-,2772	,4893	1,03	3,23	
	Y.Lisans/Dr	,08984	,254	,997	-,6090	,7887	1,00	3,69	
Y.Lisans/Dr	İlköğretim	-,04375	,307	1,00	-,8875	,8000	1,11	2,69	
	Lise	,53769	,259	,234	-,1735	1,248	1,00	4,03	
	Ön lisans	,01625	,264	1,00	-,7095	,7420	1,00	5,00	
	Lisans	-,08984	,254	,997	-,7887	,6090	1,00	5,00	
Sessizlik	İlköğretim	Lise	-,27050	,173	,525	-,7465	,2055	1,50	5,00
		Ön lisans	-,02756	,178	1,00	-,5177	,4626	1,00	5,00
		Lisans	-,14241	,169	,917	-,6065	,3217	1,00	5,00
		Y.Lisans/Dr	,25108	,247	,849	-,4284	,9306	1,00	5,00
	Lise	İlköğretim	,27050	,173	,525	-,2055	,7465	1,90	4,33
		Ön lisans	,24295	,118	,248	-,0834	,5693	2,00	4,60
		Lisans	,12810	,104	,734	-,1576	,4138	1,63	4,63
		Y.Lisans/Dr	,52159	,208	,094	-,0511	1,094	1,63	4,60
	Ön lisans	İlköğretim	,02756	,178	1,00	-,4626	,5177	1,87	4,33
		Lise	-,24295	,118	,248	-,5693	,0834	1,63	4,63
		Lisans	-,11485	,112	,846	-,4235	,1938	1,11	4,03
		Y.Lisans/Dr	,27864	,213	,687	-,3058	,8631	1,00	4,00
Lisans	İlköğretim	,14241	,169	,917	-,3217	,6065	1,03	3,23	
	Lise	-,12810	,104	,734	-,4138	,1576	1,00	3,69	
	Ön lisans	,11485	,112	,846	-,1938	,4235	1,11	2,69	
	Y.Lisans/Dr	,39349	,205	,310	-,1693	,9563	1,00	4,03	
Y.Lisans/Dr	İlköğretim	-,25108	,247	,849	-,9306	,4284	1,00	5,00	
	Lise	-,52159	,208	,094	-,0943	,0511	1,00	5,00	
	Ön lisans	-,27864	,213	,687	-,8631	,3058	1,50	5,00	
	Lisans	-,39349	,205	,310	-,9563	,1693	1,00	5,00	
Mobbing	İlköğretim	Lise	-,02178	,131	1,00	-,3834	,3399	1,00	5,00
		Ön lisans	,01584	,135	1,00	-,3565	,3882	1,00	5,00
		Lisans	-,06430	,128	,987	-,4168	,2882	1,90	4,33
		Y.Lisans/Dr	,05423	,188	,998	-,4620	,5704	2,00	4,60
	Lise	İlköğretim	,02178	,131	1,00	-,3399	,3834	1,63	4,63
		Ön lisans	,03762	,090	,994	-,2103	,2855	1,63	4,60
		Lisans	-,04252	,079	,983	-,2596	,1745	1,87	4,33
		Y.Lisans/Dr	,07601	,158	,989	-,3590	,5111	1,63	4,63

Ön lisans	İlköğretim	-,01584	,135	1,00	-,3882	,3565	1,11	4,03
	Lise	-,03762	,090	,994	-,2855	,2103	1,00	4,00
	Lisans	-,08014	,085	,882	-,3146	,1543	1,03	3,23
Lisans	Y.Lisans/Dr	,03839	,161	,999	-,4056	,4824	1,00	3,69
	İlköğretim	,06430	,128	,987	-,2882	,4168	1,11	2,69
	Lise	,04252	,079	,983	-,1745	,2596	1,00	4,03
Y.Lisans/Dr	Ön lisans	,08014	,085	,882	-,1543	,3146	1,00	5,00
	Y.Lisans/Dr	,11853	,155	,942	-,3090	,5461	1,00	5,00
	İlköğretim	-,05423	,188	,998	-,5704	,4620	1,50	5,00
	Lise	-,07601	,158	,989	-,5111	,3590	1,00	5,00
	Ön lisans	-,03839	,161	,999	-,4824	,4056	1,00	5,00
	Lisans	-,11853	,155	,942	-,5461	,3090	1,00	5,00

*. Ortalama fark 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 10a. ANOVA (Çalışma Süresine Göre Fark Analizi)

Çalışma Süresine göre		Kareler toplamı	Df (Serbestlik derecesi)	Ort. Karesi	F	p
İş Performansı	Gruplar arası	27,770	4	6,943	7,604	,0001
	Grup içi	306,771	336	,913		
	Toplam	334,542	340			
Örgütsel Sessizlik	Gruplar arası	3,645	4	,911	1,508	,199
	Grup içi	203,018	336	,604		
	Toplam	206,663	340			
MOBBİNG	Gruplar arası	2,503	4	,626	1,844	,120
	Grup içi	114,051	336	,339		
	Toplam	116,554	340			

Tablo 10a' de görüldüğü gibi katılımcıların iş performans düzeyleri çalışma süresine göre farklılaşmaktadır. (F=7,604 ve p<0,05).

Tablo 10b. Katılımcıların Çalışma Süresine Göre Tanımlayıcı İstatistik

		N	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata	95% Güven aralığı		Min.	Max.
						Alt sınır	Üst sınır		
Perf.	1-4 yıl	81	3,36	1,026	,1140	3,1342	3,5880	1,00	5,00
	5-10 yıl	93	3,93	1,044	,1083	3,7177	4,1479	1,00	5,00
	11-16 yıl	58	4,03	,6411	,0841	3,8659	4,2031	2,75	5,00
	17-22 yıl	61	4,07	,7207	,0922	3,8892	4,2584	1,00	5,00
	23 yıl ve +	48	3,55	1,198	,1730	3,2092	3,9053	1,50	5,00
	Total	341	3,78	,9919	,0537	3,6810	3,8923	1,00	5,00
Sessizlik	1-4 yıl	81	3,27	,7892	,0876	3,1028	3,4519	1,73	4,63
	5-10 yıl	93	3,19	,8369	,0867	3,0201	3,3648	1,73	4,60
	11-16 yıl	58	3,07	,7254	,0952	2,8846	3,2660	1,63	4,53
	17-22 yıl	61	3,36	,7608	,0974	3,1729	3,5626	1,73	4,60
	23 yıl ve +	48	3,36	,7147	,1031	3,1598	3,5749	1,73	4,60
	Total	341	3,24	,7796	,0422	3,1656	3,3317	1,63	4,63
Mobbing	1-4 yıl	81	1,94	,6795	,0755	1,7928	2,0933	1,03	4,03
	5-10 yıl	93	1,73	,5994	,0621	1,6069	1,8538	1,00	4,00
	11-16 yıl	58	1,72	,5058	,0664	1,5958	1,8618	1,08	3,00
	17-22 yıl	61	1,75	,5313	,0680	1,6236	1,8958	1,00	3,39
	23 yıl ve +	48	1,80	,5162	,0745	1,6591	1,9589	1,11	2,83
	Total	341	1,79	,5855	,0317	1,7346	1,8593	1,00	4,03

Tablo 10 b’de ise katılımcılardan çalışma sürelerine göre ölçek ifadelerine verdikleri cevapların ortalama puanı görülmektedir.

Tablo 10c. Tamhane Testi (Katılımcıların Çalışma Süresine Göre)

Bağımlı değişken	(I) Çalışma süresi	(J)Çalışma süresi	Ort. Farkı (I-J)	Std. Hata	P.	95% Güven aralığı		
						Alt sınır	Üst sınır	
Performans	1-4 yıl	5-10 yıl	-,57168*	,1572	,004	-1,0178	-,1256	
		11-16 yıl	-,67337*	,1417	,000	-1,0768	-,2700	
		17-22 yıl	-,71266*	,1466	,000	-1,1299	-,2954	
		23 yıl ve +	-,19618	,2072	,986	-,7914	,3990	
	5-10 yıl	1-4 yıl	,57168*	,1572	,004	,1256	1,0178	
		11-16 yıl	-,10169	,1371	,998	-,4915	,2882	
		17-22 yıl	-,14097	,1423	,980	-,5452	,2633	
	Sessizlik	11-16 yıl	23 yıl ve +	,37550	,2041	,513	-,2113	,9623
			1-4 yıl	,67337*	,1417	,000	,2700	1,0768
			5-10 yıl	,10169	,1371	,998	-,2882	,4915
		17-22 yıl	11-16 yıl	-,03929	,1249	1,000	-,3957	,3172
			23 yıl ve +	,47719	,1924	,145	-,0793	1,0337
1-4 yıl			,71266*	,1466	,000	,2954	1,1299	
5-10 yıl			,14097	,1423	,980	-,2633	,5452	
23 yıl ve +		11-16 yıl	,03929	,1249	1,000	-,3172	,3957	
		23 yıl ve +	,51648	,1960	,098	-,0496	1,0826	
		1-4 yıl	,19618	,2072	,986	-,3990	,7914	
		5-10 yıl	-,37550	,2041	,513	-,9623	,2113	
Mobbing		1-4 yıl	11-16 yıl	-,47719	,1924	,145	-1,0337	,0793
	17-22 yıl		-,51648	,1960	,098	-1,0826	,0496	
	5-10 yıl		,08489	,1233	,999	-,2650	,4348	
	23 yıl ve +		,20208	,1294	,725	-,1667	,5709	
	5-10 yıl	11-16 yıl	-,09039	,1310	,999	-,4636	,2828	
		23 yıl ve +	-,08999	,1354	,999	-,4771	,2971	
		1-4 yıl	-,08489	,1233	,999	-,4348	,2650	
		11-16 yıl	,11719	,1288	,989	-,2496	,4840	
	Mobbing	11-16 yıl	17-22 yıl	-,17529	,1304	,865	-,5465	,1960
			23 yıl ve +	-,17489	,1348	,889	-,5601	,2103
			1-4 yıl	-,20208	,1294	,725	-,5709	,1667
			5-10 yıl	-,11719	,1288	,989	-,4840	,2496
17-22 yıl		11-16 yıl	-,29247	,1362	,292	-,6812	,0963	
		23 yıl ve +	-,29207	,1404	,335	-,6940	,1098	
		1-4 yıl	,09039	,1310	,999	-,2828	,4636	
		5-10 yıl	,17529	,1304	,865	-,1960	,5465	
23 yıl ve +		11-16 yıl	,29247	,1362	,292	-,0963	,6812	
		23 yıl ve +	,00040	,1418	1,000	-,4055	,4063	
		1-4 yıl	,08999	,1354	,999	-,2971	,4771	
		5-10 yıl	,17489	,1348	,889	-,2103	,5601	
1-4 yıl	11-16 yıl	,29207	,1404	,335	-,1098	,6940		
	17-22 yıl	-,00040	,1418	1,000	-,4063	,4055		
	5-10 yıl	,21273	,0978	,271	-,0649	,4903		
	11-16 yıl	,21427	,1005	,299	-,0719	,5004		
1-4 yıl	17-22 yıl	,18341	,1016	,533	-,1057	,4725		
	23 yıl ve +	,13403	,1060	,904	-,1686	,4366		

5-10 yıl	1-4 yıl	-,21273	,0978	,271	-,4903	,0649
	11-16 yıl	,00154	,0909	1,000	-,2573	,2604
	17-22 yıl	-,02932	,0921	1,000	-,2915	,2328
	23 yıl ve +	-,07870	,0970	,996	-,3560	,1986
11-16 yıl	1-4 yıl	-,21427	,1005	,299	-,5004	,0719
	5-10 yıl	-,00154	,0909	1,000	-,2604	,2573
	17-22 yıl	-,03086	,0950	1,000	-,3022	,2404
	23 yıl ve +	-,08024	,0998	,996	-,3660	,2055
17-22 yıl	1-4 yıl	-,18341	,1016	,533	-,4725	,1057
	5-10 yıl	,02932	,0921	1,000	-,2328	,2915
	11-16 yıl	,03086	,0950	1,000	-,2404	,3022
	23 yıl ve +	-,04938	,1009	1,000	-,3381	,2393
23 yıl ve +	1-4 yıl	-,13403	,1060	,904	-,4366	,1686
	5-10 yıl	,07870	,0970	,996	-,1986	,3560
	11-16 yıl	,08024	,0998	,996	-,2055	,3660
	17-22 yıl	,04938	,1009	1,000	-,2393	,3381

*. Ortalama fark 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Varyansların homojenliği koşulu sağlanamadığı için Tamhane testi yapılmış olup test sonucuna göre; çalışma süresi 1-4 yıl olanlar ile 6-10, 11-16, 17-22 yıl çalışma süresi olan katılımcıların performans düzeyleri farklıdır. En düşük performans düzeyine sahip katılımcıların 1-5 yıl arası çalışma süresindeki katılımcılar olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. **H3e** hipotezi kabul edilmektedir. Katılımcıların örgütsel sessizlik algıları çalışma süresine göre farklılaşmamaktadır ($F=1,508$ ve $p>0,05$). **H2e** hipotezi reddedilmektedir. Katılımcıların mobbing algısı da çalışma süresine göre farklılaşmamaktadır ($F=1,844$ $p>0,05$). **H1e** hipotezi reddedilmektedir.

Tablo 11. Regresyon Analizi (Örgütsel sessizlik, Mobbing ve İş performansı)

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	R ²	B	Std.Hata	t	P	β	F
Örgütsel Sessizlik	İş Performansı	,046	,273	,067	4,051	,0001	-,215	16,410
Mobbing	İş Performansı	,075	,159	,027	5,910	,0001	-,275	34,260

Tablo 9'daki regresyon analizi sonucuna göre bağımlı değişken olan iş performansı düzeyini örgütsel sessizlik etkilemekte olup ($R=,215$, $R^2=,046$, $F=16,410$ $P<0,01$), benzer şekilde mobbing de iş performansını etkilemektedir ($R=,159$, $R^2=,075$, $F=34,260$ $P<0,01$) Bu sonuçlara göre **H4** ve **H5** hipotezleri kabul edilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada mobbing ve örgütsel sessizlik algısının çalışanların iş performansına etkilerini tespit etmeye çalışılmıştır. Araştırma, Çanakkale ilinde görevli 341 kamu çalışanı ile yüz yüze anket uygulaması yapılmak suretiyle veri toplanması ve elde edilen verilerin analiz edilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerle araştırma hipotezleri test edilmiştir. Yapılan t testi sonuçlarına göre katılımcıların mobbing algılarının cinsiyetlerine göre farklılaşmamakta olduğu tespit edilmiş olup bu sonuç (Fırat ve Ceyhan, 2019) çalışması ile uyumludur. Katılımcıların iş performans düzeyleri de cinsiyetlerine göre farklılaşmamakta olduğu tespit edilmiştir.

Örgütsel sessizlik algısının ise katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılaştığı bulgusuna ulaşılmıştır. Yapılan birçok çalışmada çalışanların cinsiyetinin örgütsel davranış gösterme eğilimlerinde önemli rol oynadığı belirtilmektedir (Gürer ve Deniz, 2018; Britton, 2000; Morrison ve Milliken, 2000). Bu çalışmada erkek katılımcılarda örgütsel sessizlik algısının, kadın katılımcılara kıyasla daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuç (Çiçek Sağlam ve Yüksel, 2015; Çakıcı, 2010; Pinder ve Harlos, 2001) çalışmaları ile uyumludur. Cinsiyete atfedilen anlam her toplumda aynı olmayıp farklılık göstermektedir (Kutanis ve Çetinel, 2014). Erkek çalışanların genellikle ev geçindirme kaygısı taşımaları ve işlerini kaybetme korkusu yaşamaları, iş ortamında sorun çıkaran kişi olarak algılanmak istememeleri gibi nedenlere sessiz kaldıkları değerlendirilmektedir.

Literatürde çalışanların medeni durumunun örgütsel sessizlik algısına etki eden faktörlerden olduğu belirtilmektedir (Gürer ve Deniz, 2018; Yıldırım ve Çarıkçı, 2017). Fakat bu araştırmada incelenen değişkenlerden örgütsel sessizlik algısının katılımcıların medeni durumlarına göre farklılaşmamakta olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç ise (Şekerli, 2013; Yanık, 2012) çalışmaları ile uyumludur.

Araştırmanın diğer değişkenleri olan mobbing algısı ve iş performanslarının katılımcıların medeni durumlarına göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Mobbing algısının bekarlar olan çalışanlarda evlilere kıyasla daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durum genç çalışanların işletmede kendilerini önemsiz ve değersiz hissetmeleri sonucu daha alıngan olabildikleri, üstlerinden gelen her ikazı baskı yapıyor muş gibi algılamalarının bir sonucu olabileceği gibi; üst ve amir pozisyonunda bulunan kişilerin, çalışanların

evli olmaları dolayısıyla daha saygılı davranmalarının bir sonucu olarak mobbing algısı oluşturacak davranışlardan kaçınmaları durumunda ortaya çıkabilmektedir. Katılımcılardan evli olanların bekarlara kıyasla iş performanslarının ise daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuç ise evli çalışanların bakmakla yükümlü olduğu kişiler olması nedeniyle işlerini kaybetme korkusu yaşamaları, yada ailedeki huzur ve düzenli yaşantının işyerine de taşınması gibi nedenlerle ortaya çıkabilmektedir.

Araştırmada incelenen değişkenlerin katılımcıların yaş, eğitim seviyesi ve çalışma sürelerine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla ANOVA analizleri yapılmıştır. Yapılan analizlerin sonuçlarına göre; Örgütsel sessizlik algısı ve mobbing algısı katılımcıların yaşlarına göre farklılaşmamakta olup, iş performans düzeyleri ise katılımcıların yaşlarına göre farklılaşmaktadır. 18-25 yaş aralığında bulunan katılımcıların 34-41 yaşlarındaki katılımcılara göre daha düşük iş performans düzeyinde olduğu tespti edilmiştir. Bu sonuç genç çalışanların kariyer için hedef belirlemede kararsız bir dönemde oldukları ve hedefe ulaşmak için daha az çaba harcadıklarını göstermektedir.

Örgütsel sessizlik algısı ve mobbing algısı katılımcıların eğitim seviyelerine göre farklılaşmamaktadır. Fakat araştırmanın bağımlı değişkeni olan iş performansı katılımcıların eğitim seviyelerine göre farklılaşmaktadır. Lise mezunu olan katılımcıların performans düzeyleri ön lisans ve lisans mezun katılımcılara kıyasla daha düşük düzeydedir. Bu sonuç üniversite eğitimi almış olan çalışanlarda kariyer yönetimi bağlamında daha üst düzey pozisyonlarda çalışma istek ve arzusu taşımaları nedeniyle yüksek performans gösterdikleri şeklinde yorumlabilmektedir. Oysa düşük eğitim seviyesinde olan çalışanlar için terfi etme umudu yok ise daha fazla performans göstermek için gerekçe de olmayacaktır.

Araştırmanın bir başka sonucu ise katılımcıların çalışma sürelerine göre örgütsel sessizlik, mobbing ve iş performanslarının farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan ANOVA analizidir. Katılımcıların örgütsel sessizlik algıları ve mobbing algıları çalışma süresine göre farklılaşmamaktadır. Katılımcıların iş performansları ise çalışma süresine göre farklılık göstermektedir. Çalışma süresi 1-5 yıl olanlar ile 11-16 yıl olanlar ile 17-22 yıl çalışma süresindeki katılımcılar ile 23 yıl ve daha fazla çalışma süresi olan katılımcıların performans düzeyleri farklıdır. En düşük performans düzeyine sahip katılımcıların 1-5 yıl arası çalışma süresindeki katılımcılar olduğu bulgusu-

na ulaşılmıştır. 11-16 yıllık çalışma süresine sahip katılımcıların iş performansları 1-5 yıl olanlara kıyasla; çalışma süresi 17-22 yıl olan katılımcıların iş performansları ise 23 yıl ve daha fazla çalışma süresi olan katılımcılara nazaran daha yüksektir. Bu sonuç bize iş performansı için konulması gereken kariyer hedeflerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. İş yaşamlarının başlarında olan çalışanların düşük performans göstermelerinin pek çok nedeni olabilir. Bunlardan biri hedef yoksunluğu durumu ile açıklanabilir. Bu durum çalışma süresi 23 yıldan fazla olan çalışanlar için de geçerli olabilmektedir. Emeklilik beklentisine girmiş olan çalışanlar hem değişen teknolojiye uyum sağlamakta zorlanmakta hem de kariyer haritalarında sona yaklaşmış olmaları neticesinde düşük performans gösterebilmektedirler.

Araştırmada incelenen bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre bağımlı değişken olan iş performansı düzeyini örgütsel sessizlik etkilemektedir ($R=-,215$, $R^2=,046$, $\beta=-,273$ $F=16,410$, $p<0,01$). Örgütsel sessizlik ile iş performansı arasında negatif bir korelasyon mevcut olup,örgütsel sessizlikte meydana gelen bir standart sapma miktarı değişim iş performansında 0,273 standart sapma değişime neden olmaktadır. Bu sonuç (Tayfun ve Çatır, 2013) çalışmaları ile uyumludur. Diğer bağımsız değişken olarak araştırmada incelenen mobbing olgusunun da katılımcıların iş performansını etkilemekte ($R=-,275$, $R^2=,075$, $\beta=-,159$ $F=34,260$, $p<0,01$) olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucuna göre mobbing algısında meydana gelen bir standart sapma miktarı değişim iş performansında 0,159 standart sapma değişime neden olmaktadır. Bu sonuç (Çalış Duman ve Akdemir, 2016) çalışmaları ile de uyumludur.

İşletmelerde mobbing arzu edilmeyen bir durumdur. Çalışan performansı üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Mobbing sadece maruz kalanların etkilendiği bir durum olmayıp, çalışanın ailesine, çevresine, topluma ve hatta ülke ekonomisine de etkilerinin yansıdığı bir durumdur. Bu açıdan mobbing kansere benzetilebilir. Eğer durumu değiştirmek için tedbir alınmaz ise organizasyonun en değerli ve hayati parçası olan çalışanlar üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle örgütün bütün süreçlerinde olumsuz etkileri hızla yayılacak ve büyük kayıplara neden olacaktır.

Çalışanların yetenek ve kabiliyetleri işletmelerin sürdürülebilir kara ulaşımlarında büyük öneme sahiptir. Oysa ki, işletmelerde çalışanlara uy-

günlük mobbing nedeniyle, yetenekli çalışanların işletme amacına hizmet etme isteğinin azalmasının yanı sıra, işletmeye zarar veren tutum ve davranışlar sergilemelerine neden olmaktadır. Bununla beraber çalışan performansında azalmaya neden olmaktadır. İşletmelerde mobbing davranışlarına asla müsamaha gösterilmemelidir.

Bundan sonraki araştırmacılar için önerimiz, iş performansı üzerinde mobbing, örgütsel sessizlik algısı haricinde etkisi olabilecek başka değişkenlerin (örgüt kültürü, adalet, bağlılık vb.) incelenmesidir. Bu ve benzer araştırmalar, çalışanların iş performansı üzerinde olumlu ve olumsuz etkisi olabilecek değişkenler tespit edilerek yöneticiler için olumsuz etkenleri giderme maksatlı tedbirler alması için rehber niteliğinde olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Effect of Mobbing and Organizational Silence
on Job Performance: A Research on Çanakkale
Province**

*

Polat Yücekaya- Özkan İmamoğlu

Çanakkale 18 Mart University University- Amasya University

People live in a society; therefore, violence is inevitable in human relations. In working life, it is often observed that employees are physically or psychologically violent to each other. In the Industrial Revolution, while the efforts were made to prevent more physical violence in the workers' work life since they were more physically engaged in work; employees in the information society started to do business with intellectual labor. Therefore, psychological violence is more common in business life. In business life, the consequences of applying psychological violence instead of physical violence may be more severe (Laleoğlu and Özmete, 2013). Mobbing is a situation in which one or more employees in a workplace consistently exhibit repeated negative behaviors to make another employee feel pain, frustration, and grief (Brodsky, 1976). Leymann (1990) describes mobbing as "hostile and unethical" behavior applied to a single individual. Incidents and situations that happen once are not considered as mobbing (Hoel et al., 2001). These behaviors should be repeated frequently, at least once a week, and they should continue for at least six months (Laleoğlu and Özmete, 2013). Mobbing is an emotional attack on an employee. That is, it is "abusive behavior, harassing, injuring, ostracizing, or harming the employee's business" behavior intended to damage the employee's reputation and status at work (Zapf, 1999). Mobbing is negative and constantly repeated behavior (Thylefors, 1987). In addition, there is a power difference between the parties of mobbing (Salin, 2003). When studies about mobbing are examined in the literature, it is observed that the most important effect of mobbing is its negative effect on employee performance (Davenport et al., 2003; Çalış Duman and Akdemir, 2016). It has negative effects not only on individual performance but also on organizational performance (Divincová and Siváková, 2014; Korkmaz et al., 2014; Çınar and Akpunar, 2017). Mobbing reduces job satis-

faction while destroying employee self-confidence. In addition, mobbing can increase the intention to leave the job, causing employees to change their career plans (Zapf, 1999).

Organizational silence was first used as a concept by Morison and Miliken (2000). In their work, they have described organizational silence as the “active and conscious action” of employees and intentional keeping the information, ideas and thoughts of the employees in the enterprise. When previous studies are examined, the factors that cause silence behavior are expressed as “fears and beliefs” (Miliken et al., 2003; Gardezi et al., 2009), “organizational norms and rules” (Premaux and Bedeian, 2003; Yalçın and Baykal, 2012), “perceived support concept in the organization” (Dyne et al., 2003), and “lack of organizational trust” (Nikolaou et al., 2011). Employees exhibit silence behavior for reasons such as lack of expression of problems, fear prevails in the enterprise, existence of strict rules and norms; and these reasons negatively affects job satisfaction and job performance (Morrison and Milliken 2000; Çakıcı 2010). In addition, it is stated that it increases the intention to quit, prevents the emergence of innovative ideas, reduces the sense of commitment and causes many personal problems on the employee who acts in silence (Vakola and Bouradas, 2005; Premeaux and Bedeian, 2003; Donaghey et al., 2011).

The individual performance of employees is extremely important for businesses. The most valuable resource of enterprises is human resources. A business can only achieve success in line with the performance of its employees (Benligiray, 2004). At a time when competition is increasing, innovation and changes occur very quickly, globalization is experienced in the world and it is easier to access information, businesses have to evaluate their resources in the most effective way. Improving the performance of human resources is the most effective tool in achieving sustainable profits. Performance evaluation criteria should be objective, separate performance of high performance employees and low performance should be adopted, and the principle of frugality, effectiveness and efficiency should be adopted as a management tool (Çevik et al., 2008). It should be taken into consideration that the physical and psychological readiness of the employees is the most important factors in achieving the goals of the business (Yazıcıoğlu, 2010).

The purpose of this research is to determine the effects of mobbing and the perception of organizational silence on employees' job performance. In

this research, convenience sampling method was used. It is assumed that the sample has a high ability to represent the universe. The assumptions of the research are as follows: The sample is assumed to have high ability to represent the universe. The scales included in the survey are assumed to be suitable for research purposes. It is assumed that the survey participants answered the statements sincerely and accurately. The statistical analysis method used to analyze data is assumed to be appropriate.

This research is limited to scales designed to measure variables of mobbing, organizational silence, and business performance. Participants in the research were limited to public personnel working in Çanakkale. The concepts of mobbing, organizational silence, and work perception, which are discussed in this research, are concepts that can change over time. Therefore, the findings of the study are limited to the time period in which they were applied. Another constraint of research is the fiscal constraint.

In the study, data was collected by applying a questionnaire. For this purpose, data was collected through convenience sampling method in the period covering January February 2019, by conducting face-to-face surveys with 341 public employees working in Çanakkale. Research hypotheses were tested with the obtained data. According to the t-test results, it was determined that the participants' mobbing perceptions did not differ according to their gender and this result is compatible with the study (Fırat and Ceyhan, 2019). It was determined that the job performance levels of the participants did not differ according to their gender.

It was determined that the perception of organizational silence differs according to the gender of the participants. In this study, it was found that the perception of organizational silence was higher in male participants compared to female participants. Male employees are generally considered to be silent for reasons such as anxiety for earning a living for their families and fear of losing their jobs, and not wanting to be perceived as a troublemaker in the work environment.

It is stated in the literature that the marital status of employees is one of the factors influencing the perception of organizational silence (Gürer and Deniz, 2018; Yıldırım and Çarıkçı, 2017). However, it was determined that the perception of organizational silence, which is one of the variables examined in this study, does not differ according to the marital status of the par-

ticipants. This result is compatible with the studies of (Şekerli, 2013; Yanık, 2012).

It has been determined that the perception of mobbing and job performances, which are other variables of the research, differ according to the marital status of the participants. It has been found that mobbing perception is higher in single employees compared to married people. It was found that the married participants had higher job performances compared to the singles.

ANOVA analyzes were conducted to determine whether the variables examined in the study differed according to the age, education level and working time of the participants. According to the results of the analyzes, the perception of organizational silence and mobbing do not differ according to the ages of the participants, while their job performance levels differ according to the ages of the participants. Participants between the ages of 18 and 25 were found to have a lower level of job performance than participants aged 34 to 41.

The perception of organizational silence and the perception of mobbing are not differentiated according to the participants' educational levels; however, job performance, which is the dependent variable of the research, differs according to the participants' level of education. The performance levels of the participants who graduated from high school were lower compared to the participants who graduated from associate degrees and Bachelor's degrees.

Organizational perception of silence and mobbing perceptions of the participants do not differ according to the working time. The job performances of the participants differ according to the working time. There is a difference between the performance levels of those with 1-5 years of working time and the performance levels of those with 11-16 years of working time, between the participants with a working time of 17-22 years and those with 23 years or more. It has been found that the participants with the lowest performance level are the participants with a working time of 1-5 years. The job performances of the participants with 11-16 years of working time are higher than those of 1-5 years. The job performances of the participants with a working time of 17-22 years are higher than those with a working period of 23 years or more.

According to the results of the regression analysis conducted to determine the effect of the independent variables examined in the research on the dependent variable, organizational silence affects the level of job performance, which is the dependent variable ($R=-,215$, $R^2=,046$, $\beta=,273$ $F=16,410$, $p<0,01$). There is a negative correlation between organizational silence and work performance, and a standard deviation amount that occurs in organizational silence causes 0.2273 standard deviation changes in job performance. This result is consistent with the work of (Tayfun and Çatır, 2013). It was determined that the mobbing phenomenon examined in the research as another independent variable also affects the job performance of the participants ($R=-,275$, $R^2=,075$, $\beta=,159$ $F=34,260$, $p<0,01$). According to the results of the research, a standard deviation change in mobbing perception causes 0.1159 standard deviation changes in job performance. This result is also compatible with the studies of (Çalış Duman and Akdemir, 2016).

The skills and abilities of the employees are of great importance for the enterprises to reach sustainable profit. However, due to mobbing applied to employees in businesses, the willingness of skilled employees to serve the purpose of the business is reduced and this causes employees to exhibit attitudes and behaviors that harm the business. This results in a decrease in employee performance.

Kaynakça / References

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma problemleri SPSS uygulamalı* (7. Baskı). Sakarya: Sakarya Kitabevi
- Benligiray, S. (1999). *İnsan kaynakları açısından otellerde performans yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Britton, D. M. (2000). The epistemology of the gendered organization. *Gender and Society*, 14(3), 418-434.
- Brodsky, C.M. (1976), *The harassed worker*. Toronto-Lexington: Lexington Books
- Çakıcı, A. (2010). *Örgütlerde İşgören sessizliği: neden sessiz kalmayı tercih ediyoruz?* Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çalış Duman, M. ve Akdemir, B. (2016). Mobbing ve çalışan performansı arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(2), 29-52.
- Çevik, H. H., Göksu, T., Bilgiç, V. K., Karakaya, M. S. Seyhan, K. ve Gül, S. K. (2008). *Kamu kurumlarında performans yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Çınar, O. ve Akpunar, E. N. (2017). Mobbing ve iş performansına ilişkin öğretmen algılarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(37), 41-58.
- Çiçek Sağlam, A., ve Yüksel, A. (2015). Liselerde görev yapan öğretmen ve yöneticilerin örgütsel sessizliğe ilişkin görüşleri. *Turkish Studies*, 10(7), 316-332.
- Divincová, A., ve Siváková, B. (2014). Mobbing at workplace and its impact on employee performance. *Human Resources Management & Ergonomics*, 2, 20- 34.
- Donaghey, J., Cullinane, N., Dundon, T. ve Wilkinson, A. (2011). Reconceptualising employee silence: Problems and prognosis. *Work, Employment And Society*, 25(1), 51– 67.
- Davenport, N., Schwartz, R., ve Elliott, G. (2003), *Mobbing işyerinde duygusal taciz* (Çev: O.Önertoy), İstanbul:SistemYayıncılık.
- Dyne, L. V., Ang, S. ve Botero, I. C. (2003). Conceptualizing employee silence and employee voice as multidimensional constructs. *Journal of Management Studies*, 40(6), 1359-1392.
- Fırat İ., Ceyhan S., Çiçek, İ. ve Şanlı M. E (2019) Üniversite personelinin mobbinge yönelik algılarının bazı demografik değişkenler açısından değerlendirilmesi, *Researcher: Social Science Studies*, 6(4), 153-167.
- Gardezi, F., Lingard, L., Espin, S., Whyte, S., Orser, B., ve Baker, G. R. (2009). Silence, power and communication in the operating room. *Journal of Advanced Nursing*. 65(7), 1390-1399
- Gürer, A. ve Deniz, N. (2018). Çalışan sessizliğinin demografik özellikler açısından incelenmesi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(1), 91-110.
- Hirschman, A. O. (1970). *Exit, voice and loyalty*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hoel, H., Cooper, C.L., Faragher, B. (2001), The experience of bullying in great britain: The impact of organizational status. *European Journal of Work and Organizational Psychology*. 10, 443-465.
- Korkmaz, M., Kılıç, B., Yücel, A. S., Gümüşdağ, H., ve Aksoy, M. (2014). Negative effects of mobbing on work performance and efficiency of personnel working in public and private medical institutions:An applied Turkey example. *Advances in Environmental Biology*, 8 (5), 1183-1195.
- Kutunis, R. Ö., Çetinel, E. (2014). Kadınların sessizliği: Devlet okullarındaki kadın öğretmenler üzerine bir araştırma. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 153-173.
- Laleoğlu, A. ve Özmete, E. (2013), Mobbing ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik Çalışması, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 31, 9-31.

- Leymann, H. (1990.) Important note in preface to heinz leymann, mobbing and psychological terror at workplaces, *Violence and Victims*, .5, 119-126.
- Morrison, E. W. ve Milliken, F. J. (2000). Organizational silence: A barrier to change and development in a pluralistic world. *Academy of Management Review*. 706- 725.
- Milliken, F. J., Morrison, E. W. ve Hewlin, P. F. (2003). An exploratory study of employee silence: Issues that employees don't communicate upward and why, *Journal of Management Studies*. 40(6), 1453-1476.
- Pinder, C. C. ve Harlos, K. P. (2001). Employee silence: Quiescence and acquiescence as responses to perceived injustice. *In Research In Personnel And Human Resources Management*. 331-369.
- Premeaux, S. F. ve Bedeian, A. G. (2003). Breaking the silence: The moderating effects of self-monitoring in predicting speaking up in the workplace, *Journal of Management Studies*. 40(6), 1537-1562.
- Salin, D. (2003), *Workplace bullying among business professionals-prevalance, organisational antecedents and gender differences*, Unpublished Report, Swedish School of Economics and Business Administration, Helsingfors.
- Şekerli, H. (2013). *Öğretmenlerde çalışan sessizliği, iş doyumunu ve denetim odağı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tayfun A., Çatır, O. (2013) Örgütsel sessizlik ve çalışanların performansları arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3) 114-134.
- Thylfors, I. (1987), *Scapegoats: On exclusions and bullying in work life*, Stockholm, Sweden: Natur och Kultur.
- TCK [Türk Ceza Kanunu] (t.y), 18.10.2017 tarihinde <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/5237.htm> adresinden erişilmiştir.
- TDK [Türk Dil Kurumu] sözlük 18.10.2017 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Tunçer, P. (2013) Örgütlerde performans değerlendirme ve motivasyon. *Sayıştay Dergisi*, 88, 87-108.
- Ünsal, Artun (1996), Genişletilmiş bir şiddet tipolojisi, *Cogito*, 6-7. 29-36.
- Westhues, K. (2003), *The Mobbings at Medaille College in 2002*, University of Waterloo, Canada.
- Yalçın, B. ve Baykal, Ü. (2012). Özel hastanelerde görevli hemşirelerin sessiz kaldığı konular ve sessiz kalma nedenleriyle ilişkili faktörler. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9(2), 42-50.

- Yanık, C. (2012). *Örgütsel sessizlik ile güven arasındaki ilişki ve eğitim örgütlerinde bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul
- Yazıcıoğlu, İ. (2010). Örgütlerde iş tatmini ve işgören performansı ilişkisi: Türkiye ve Kazakistan karşılaştırması. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 243-264.
- Yıldırım, A., ve Çankıç, O. (2017). Mesleki ve teknik anadolu liselerinde görev yapan eğitim yöneticisi ve öğretmenlerin örgütsel sessizlik düzeylerinin incelenmesi. *Vizyoner Dergisi*, 8(19), 33-43.
- Zapf, D. (1999), Organizational work group related and personal causes of mobbing /bullying at work, *International Journal of Manpower*, 20, 70-85.
- Zapf, D. ve Einarsen, S. (2001). Bullying in the workplace: Recent trends in research and practice-an introduction. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 10(4), 369-373.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yücekaya, P. ve İmamoğlu, Ö. (2020). Mobbingin, örgütsel sessizlik ve iş performansına etkisi: Çanakkale ilinde bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 319-352. DOI: 10.26466/opus.635147

Aleksitimik Belirtilerin Yordanmasında Olumsuz Otomatik Düşünceler ve Ruminasyonun Rolünün İncelenmesi

DOI: 10.26466/opus.672792

Fatih Bal* – Damla Alkoç Özmüş **

* Dr. Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi, FEF, Psikoloji Bölümü, İstanbul / Türkiye

E-Posta: fatihbal@sakarya.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9974-2033](https://orcid.org/0000-0002-9974-2033)

** Klinik Psikolog,, İstanbul / Türkiye

E-Posta: damlalkoc@gmail.com

ORCID: [0000-0000-0000-0000](https://orcid.org/0000-0000-0000-0000)

Öz

Aleksitimi, hasta ya da sağlıklı bireylerde bedensel duyuların ayrıştırılmasında güçlük, empatik olamama, duyguları ifade edememe, hayal etmede kısıtlılık ve somutluk, işe vuruk düşünmeye eğilim özelliklerini içeren bir kişilik özelliğidir. Bilişsel kurama göre aleksitiminin ortaya çıkmasında bilişsel gelişim dönemlerindeki bazı eksikliklerden kaynaklanan ya da bilişsel süreçlerdeki çarpıtmalar, mantık dışı düşünceler etkilidir. Bu çalışmada aleksitimik belirtilerin yordanmasında olumsuz otomatik düşüncelerin ve ruminasyonun rolü araştırılmıştır. Araştırmaya dahil edilen 301 kadın ve 116 erkek olmak üzere toplam 417 katımcıya Toronto Aleksitimi Ölçeği, Otomatik Düşünceler Ölçeği ve Ruminasyon Ölçeği uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre olumsuz otomatik düşünceler aleksitimi üzerinde anlamlı bir etki yaratmakta ve otomatik düşüncelerin kişisel uyumsuzluk/değişme arzusu, bırakma/umutsuzluk faktörleri aleksitimi düzeyini arttırmaktadır. Bununla birlikte ruminasyon da aleksitimi üzerinde anlamlı bir etki yaratmaktadır. Ruminasyon faktörlerinden derinlemesine düşünme, aleksitimi düzeyine etki etmezken; saplantılı düşünme, aleksitimi düzeyini arttırmaktadır. Katılımcıların aleksitimi düzeyleri cinsiyet, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, büyüdüğü yere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Katılımcıların otomatik düşüncelere ilişkin faktörleri cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, ekonomik durum, çalışma durumu ve psikiyatrik rahatsızlığa sahip olma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Ruminasyon düzeyinde ise cinsiyet, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, çalışma durumu, büyüdüğü yer ve psikiyatrik rahatsızlığa sahip olma durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde farklılıklar gözlemlenmiştir. Ruminasyon saplantılı düşünme faktörü aleksitimi düzeyini arttırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aleksitimi, Olumsuz Otomatik Düşünceler, Ruminasyon

Negative Automatic Thoughts and The Role of Rumination In The Prediction Of Alexithymic Symptoms

Abstract

Alexithymia is a personality trait that includes difficulty in discriminating bodily sensations in patients or healthy individuals, inability to be empathic, inability to express emotions, limited imagination and tangibility, tendency to think hard. According to cognitive theory, the occurrence of alexithymia caused by some deficiencies in cognitive development periods or distortions in cognitive processes and irrational thoughts are effective. In this study, the role of negative automatic thoughts and rumination in predicting alexithymic symptoms was investigated. Toronto Alexithymia Scale, Automatic Thoughts Scale and Rumination Scale were applied to a total of 417 participants, including 301 women and 116 men included in the study. According to the findings obtained from the research, negative automatic thoughts have a significant effect on alexithymia and the level of personal dissonance / desire to change, quit / hopelessness factors increase alexithymia. In addition, rumination also has a significant effect on alexithymia. While thinking deeply from rumination factors does not affect alexithymia; obsessive thinking increases the level of alexithymia. The alexithymia levels of the participants differ statistically significantly according to gender, education level, number of children and where they grew up. The factors related to automatic thoughts of the participants differ statistically significantly according to gender, age, marital status, education level, number of children, economic status, employment status and psychiatric condition. At the level of rumination, statistically significant differences were observed according to gender, education level, number of children, working status, place of growth and status of having psychiatric disorders. Rumination obsessive thinking factor increases the level of alexithymia.

Keywords: *Alexithymia, Negative Automatic Thoughts, Rumination*

Giriş

Aleksitimi ilk defa yetmişli yılların başında, psikosomatik belirtilere sahip hastalardaki psikolojik özellikleri tanımlama amacıyla kullanılmıştır. Kökeni Yunanca olan aleksitimi kavramının anlamı, duygular için söz bulamamadır (Şaşıoğlu, Gülol ve Tosun, 2013). İlk ortaya çıktığında bu kavram, psikosomatik hastaların belirtilerini açıklama amaçlı kullanılmıştır fakat zaman içerisinde yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere aleksitimi panik bozukluğu, yeme bozuklukları, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, somatoform bozukluk ve madde kötüye kullanım bozukluğu gibi çok sayıda bozukluk ile beraber kullanılmaktadır (Solmaz, Sayar, Özer, Öztürk ve Acar, 2000). Aleksitimi günümüzde yalnızca farklı patolojik grupların içerisinde değil, ayrıca sağlıklı nüfus içerisinde de sıkça görülmektedir (Batıgün ve Büyüksahin, 2008).

Aleksitimi, duyguları ifade etmekte ve tanımlamakta yaşanan zorluklara ve düşlemlerdeki yetersizliğe odaklanmaktadır. Aleksitimik belirtilere sahip bireylerin yalnızca yaşanan bir durum karşısında düşüncelerini belirtmekte değil, aynı zamanda duygusal hayat konusunda da problemleri olduğunu söylemek mümkündür (Grabe, 2008). Bu tarz bireyler ya hissettiklerini söze dökmekte problem yaşarlar veya bir şey hissetmezler. Bu yüzden aleksitiminin duyguların farkına varma, ifade etme, ayırt etme ve tanıma konusunda yaşanan güçlük şeklinde tanımlanması doğru olacaktır (Dökmen, 2000).

Sifneos (1973) duyguları ifade edemeyen bireyler için aleksitimi kavramını kullanmıştır. Dereboy (1990) aleksitimi kavramını 'duygular için söz yokluğu' olarak ifade etmektedir. Dökmen (2000) ise aleksitimi 'düşünce köleliği' olarak tanımlamaktadır. Aleksitimi ilk olarak klinik alanda tanımlanmasına karşın herkeste görülebilmektedir (Batıgün ve Büyüksahin, 2008).

Aleksitimik özelliği olan kişiler duygularını tanımlama, fark ve ifade etmede güçlük ve hayalleme yaşantılarında kısıtlık yaşamalarına rağmen çevreleriyle uyum içerisinde hayatlarını sürdürebilmektedirler. Çünkü aleksitimikler yararcı ve mekanik tarzda düşünme eğilimi içerisinde hayatlarına devam etmektedir. Kısa yoldan sorunu çözüp aynı sorunun tekrarlanmaması için önlem almalarından dolayı aleksitimikler günlük hayatta sorun yaşamayan ve çevresiyle uyumlu bireyler olarak gözükmektedir. Çevreyle uyumlu olarak gözüken aleksitimik bireyler kendi ruhsal gerçekleri ile daha az ilişki halinde olmaktadır (Taylor, Bagby ve Parker, 2003).

Mc Dougall (1982) aleksitimiklerin çevreye karşı uyumunu ‘yalancı normallik’ olarak yorumlamaktadır. Aleksitimikler günlük hayatlarını sürdürürken karşılaştıkları olaylarda çevresel beklentileri ve ayrıntıları çok fazla önemsemektedir. Bu nedenle dış kontrollü olmaktadırlar.

Duyguların bilinç dışında kalıp ifade edilmemesi zamanla bireyin ruhsal dünyasını algılayamamasına ve çatışmalar yoluyla beden dilinde ifade bulmasına neden olmaktadır. Bu durum aleksitimi ile benzerlik göstermektedir (Stoudemire, 1991).

Otomatik düşünceler yoğun bir duygu yaşadığımızda aklımızdan geçenlere göre kelimeler, zihinsel görüntüler ve anılar şeklinde belirirler (Greenberger ve Padesky, 2015).

Kişiler yaşamlarını belli kural ve sayıtlara göre sürdürmektedirler. Yeni bir olayla karşılaştıklarında, önceden edinmiş oldukları kurallar yardımıyla içinde buldukları durumu değerlendirirler. Bu değerlendirme sürecinde kullanılan bilişsel yapılar şemalar (schemas) dır. Bilişsel kuramda önemli yeri olan şemalar, kişinin açıklayamadığı bazı inanç ve kurallardan oluşan, bireyin kendisine diğerlerine ve hayata karşı bakışını şekillendiren temel sayıtlar olarak da tanımlanmaktadır (Marziller,1986).

Kişide tekrar eden duygu ve bu duyguların altındaki düşünceler irdeleterek altta yatan yanlış inançlarla şemalar anlaşılabilir. Bunun dışında kişinin erken dönem yaşantıları, kendi ile ilgili tekrar eden soruları, ön yargıları ve beklentileri, rüyalarındaki temaları ve işi -birtakım psikolojik testlerdeki yanıtları şemaların anlaşılmasında yol göstericidir (Beck, 2014).

Ruminasyon, insan zihninin olumsuz olayları sürekli ve tekrarlayarak aklına getirip endişelenmesi, olumsuz düşünmeyi alışkanlık haline getirmesi anlamına gelmektedir. Saplantılı düşünme, olumsuz duygulanımdan veya stresten uzaklaşma yetersizliğini yansıtabilmektedir. Saplantılı düşünme, bireyin karşılanamayan bazı beklentileri ile mevcut durumunun pasif bir şekilde karşılaştırılmasını yansıtmaktadır. Tepki biçimleri kuramına göre kişinin ruminatif tepkileri, depresyon belirtilerine ya da belirtilerin olası sebep ve sonuçlarına karşı gelişmektedir. Ruminatif tepkiler bu haliyle depresyonun oluşma olasılığını arttırmaktadır. Ruminatif düşünceler, depresyonun semptomlarını daha belirgin hale getirmesinin yanı sıra depresyonda kalma süresini de uzatmaktadır (Nolen-Hoeksema, 1991).

Ruminasyonun bileşenlerini; olumsuz düşünce, sorunla baş etme yeteneğinde azalma, avranışsal tutumlarda azalma, sosyal destekte azalma oluşturmaktadır (Nolen-Hoeksema, 2004).

Öz düzenleyici yürütücü işlevler kuramında ruminasyon otomatik ve kontrol edilebilir bir yapı olarak tanımlanmıştır. Kendine yönelik ruminasyon kavramı özellikle öz- düzenleyici yürütücü işlevler kuramcıları tarafından zikredilmekte ve öz-düzenleme ile yakından ilişkili olduğu bildirilmektedir. Depresif ruminasyon önemli bilişsel kaynakların tükendiği ve bunun sonucunda kişileri depresyona götüren tekrarlayıcı olumsuz düşünceleri içeren bir süreçtir. Bu uzun uzadıya düşünceler kişileri olumsuz davranışlara sevk ederek belirgin fiziksel rahatsızlıklara ve hayatı zehir eden duruma götürmektedir. Buna karşın ruminasyonda durum bu kadar ağır psikopatolojik yapıda değildir.

APA'ya (2013) göre obsesyon (obsession), obsesif kompulsif bozukluk; yineleneyici özellikte, belirgin sıkıntıya ve anksiyeteye neden olan, uygunsuz olarak yaşanan, istenmeden gelen sürekli düşlemler (imajlar), dürtüler (impulsler) ya da düşünceler şeklinde tanımlanmaktadır. İlk belirtiler, genellikle erken yetişkinlik çağında ya da çocuk yaşta başlar. Bunlar genelde uzun bir zaman fark edilmez, abartılı ve tuhaf davranışlar olarak reddedilirler ya da rahatsız birey bu eylemlerinin ve düşüncelerinin anlamsızlığını bildiği için gizlice yapar. Aniden kaybolmaları nadirdir. Çoğunlukla fark ettirmeden ya da aşama aşama artış eğilimi gösterirler. Takıntılar (obsesyonlar) hemen hemen her zaman huzursuzluk verirler. Hasta sık sık bunlara karşı direnmeye çalışır, ama bunu başaramaz. Çünkü obsesyonlar egosintoniktir (Karamustafalıoğlu ve Karamustafalıoğlu, 2000). Başka bir ifadeyle obsesyonlarda her türlü yönelim ve eğilimler çatışma yaratmayacak şekilde benlikle uyumludur.

Obsesyon ve ruminasyon arasındaki en belirgin fark, obsesyon olarak adlandırılan düşlemler, dürtüler ya da düşünceler, bireylerin gerçek yaşam sorunlarıyla alakalı değildir. Buna karşın ruminasyonda düşüncenin kaynağı yaşanmış olaylardır.

Otomatik düşünceler, kişilerin belli bir durum içine girdiğinde hızla ortaya çıkan ve incelenmeksizin doğru kabul edilen bilişlerdir. Otomatik düşünceler yapısı itibariyle ruminasyondan farklıdır ve daha çok öfke ve saldırganlıkla ilişkilidir (Yavuzer ve Karataş, 2012). Ruminasyonda bireylerin geçmişte yaşadığı olaylar etkilidir ve otomatik düşünceler gibi aniden gelmez;

refleksif değildir. Olumsuz otomatik düşünceler içerik olarak kişisel başarısızlıklar ve kendini engelleme üzerine yoğunlaşan bir süreçtir (Nolen-Hoeksema, 2004). Ruminasyon kavramı negatif otomatik düşüncelerden farklı olmakla birlikte, olumsuz otomatik düşüncelerin depresyona daha kısa süreli neden olduğunu yapılan araştırmalar göstermektedir. Ruminasyon uzun süreli depresyona sebep olmakla birlikte kişinin kendi hakkında sürekli tekrarlayan negatif düşüncelerden oluşmaktadır. Buna karşın bu iki düşünme biçiminin benzer yönleri de bulunmaktadır. Özellikle depresyon ve kaygı ile yakından ilişkiye sahiptirler. Beck (2014), depresif duygudurumuna sahip olan kişilerde negatif otomatik düşüncelerin ya da ruminasyonun olabileceğini söylemiş; buradan hareketle bu iki düşünce biçiminin çoğu zaman karıştırıldığı iddia edilmiştir (Gül, Keskin ve Bozkurt, 2014).

Ruminasyonda bir değersizlik, sevilme ya da çaresizlik yoktur. Bu gibi yapılar ruminatif düşüncelerden sonra kişinin yaşadığı olumsuz olaya ilişkin yorumlamaları ile oluşabilir. Yani negatif temel inançlar ruminasyonun sebebi olamaz ancak bileşkesi kabul edilebilir. Depresyonun ve depresif belirtilerin yakından incelendiği bazı çalışmalar ruminasyon ve stresin birebir ilişkili olduğu bilişsel yapıları ele almaktadır.

Genel Adaptasyon Sendromu'nda stres oluşturan duruma tepki olarak, tekrar dengeye ulaşabilmek ve günlük yaşama adapte olabilmek için kişi ruminatif düşünceler oluşturabilir (Yurdakoş, 2001). Kişiler yaşadıkları sıkıntılı olaylardan sonra stres yaşamakta ve olayla ilgili ruminatif düşünceler kurarak depresyona yatkınlık oluşturmaktadırlar. Bu çerçeveden bakıldığında ruminasyonun strese tepki olarak oluştuğu söylenebilir (Abramson, Metalsky ve Alloy 1989).

Ruminasyon kesin ve kontrol edilemeyen kaygılardan doğmaktadır ve kişinin kendisi ile ilgili geçmişe ve şimdiye odaklı tekrarlayan düşünceleridir (Watkins, Moulds ve Mackintosh, 2005). Aleksitiminin bireylerde nelere yol açtığı ve neden meydana geldiği konusunda çok sayıda görüş bulunmaktadır. Bu yüzden bir bireye aleksitimi tanısı koymak zordur. Bu noktadan hareketle hazırlanan araştırmada, aleksitiminin üzerinde etkisinin olduğu düşünülen olumsuz otomatik düşünceler ve ruminasyon araştırılmış, bu değişkenlerin aleksitimi yordama düzeyinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Araştırmada kapsamında basit tesadüfi örnekleme metodu ile seçilen 417 kişiye anket yapılmış, veriler SPSS for Windows 23.0 programının kullanılması suretiyle analize tabi tutulmuştur.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada, aleksitimik olarak ifade edilen durumun belirtilerinin ortaya çıkmasında ve netliğe kavuşmasında olumsuz otomatik düşüncelerin ve ruminasyonun rolünü ortaya koymak amaçlanmaktadır. Alan dizin incelendiğinde hem olumsuz otomatik düşünceler hemde ruminasyonun aleksimiye etkisini ele alan çalışmaya neredeyse rastlanmamaktadır.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırma İstanbul'da ikamet eden 18-65 yaş aralığındaki kişiler olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örnekleme ise evren içerisinde basit tesadüfi örnekleme metodu ile seçilen 417 kişiden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında demografik bilgi formu ile birlikte, Toronto Aleksitimi Ölçeği, Otomatik Düşünceler Ölçeği ve Ruminasyon Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeklere ilişkin bilgiler alt başlıklar halinde sunulmuştur.

Toronto Aleksitimi Ölçeği: Taylor, Ryan ve Bagby tarafından 1985'te geliştirilen ölçek; teorik bilgilerle ilgili aleksitimik özellikleri ölçerken, sosyal olarak istenen cevapları önleyerek ve yüksek iç tutarlılık değerleri elde etmek için geliştirilmiş ölçek 4 faktörlü olmakla birlikte 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçek geneline ait Cronbach Alfa değeri 0,65 olarak hesaplanmıştır (Motan ve Gençöz, 2007). Bu araştırma kapsamında yapılan güvenilirlik analizinde ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0,78 olarak hesaplanmıştır. Bu değer ölçeğin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Otomatik Düşünceler Ölçeği: Hollon ve Kendal'ın geliştirdiği Otomatik Düşünceler Ölçeğini Şahin ve Şahin (1992) Türkçe'ye çevirmiş ve geçerlik güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçekte toplam 30 madde bulunmaktadır. Likert tipi ölçektir ve 1 – 5 arasında puanlama ile yanıtlanır. Toplam puan aralığı 30 ile 150 arasında olabilir. Ölçeğin faktör analizi sonucu ortaya çıkan 5

faktör; olumsuz benlik kavramı, karmaşa/kaçış fikirleri, kişisel uyumsuzluk/değişme arzusu, yalnızlık/izolasyon ve bırakma/umutsuzluktur. Ölçeğin güvenirlik değerleri 0,69 ile 0,92 arasında değişmektedir (Treyner, 2003). Bu araştırma kapsamında yapılan güvenirlik analizinde ölçeğin Cronbach Alfa katsayıları olumsuz benlik kavramı için 0,71; karmaşa/kaçış fikirleri için 0,76; kişisel uyumsuzluk/değişme arzusu için 0,74; yalnızlık/izolasyon için 0,83 ve bırakma/umutsuzluk için 0,87 bulunmuştur.

Ruminasyon Ölçeği: Ruminasyon Ölçeği'nin kısa formu Treyner ve arkadaşları (2003) tarafından oluşturulmuştur. Ruminasyon Ölçeği'nin uzun formundan depresif belirtilerle benzerlik gösteren 12 maddenin çıkarılan ölçek, 10 madde içermektedir. Treyner ve arkadaşları ölçeğin psikometrik özelliklerini belirlemek için bir dizi Temel Bileşenler Analizi uygulamışlardır. Sonuçta ölçeğin “Saplantılı Düşünme” ve “Derinlemesine Düşünme” olarak iki faktörden oluştuğu ve her bir faktörün 5 maddeden oluştuğu bulunmuştur.

Erdur ve Bugay (2012), ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış ve ölçeğin orijinalinde belirtilen iki faktörlü yapıya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin güvenirlik analizleri sonucunda ise; ölçeğin tümü için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısının .85, derinlemesine düşünme alt ölçeği için .77, saplantılı düşünme alt ölçeği için ise .75 olduğu rapor edilmiştir. Ölçeğin hem kısa hem de uzun versiyonuna göre yüksek korelasyonlu olduğu ve yüksek iç güvenirliğe sahip olduğu bildirilmiştir. Bu araştırma kapsamında yapılan güvenirlik analizinde de ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı derinlemesine düşünme için 0,86 ve saplantılı düşünme için 0,89 bulunmuştur.

Bulgular

Araştırmadan elde edilen bulgular betimleyici istatistikler, hipotezlerin sınanması ve araştırma ölçeklerinin sosyo-demografik bilgilere göre farklılaşması alt başlıklarında verilmiştir.

Betimleyici İstatistikler

Tablo 1' de araştırma ölçeklerinin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Ölçeklerinin Betimleyici İstatistik Tablosu

	N	Ranj	Ort.	SS
Aleksitimi	417	1,00-5,00	2,5471	,82897
Saplantılı düşünme	417	1,00-5,00	3,5500	1,00325
Derinlemesine düşünme	417	1,00-5,00	3,3383	,92064
Olumsuz benlik kavramı	417	1,00-5,00	2,4157	,81347
Karmaşa/kaçış fikirleri	417	1,00-5,00	3,5975	,95489
Kişisel uyumsuzluk/değişme arzusu	417	1,00-5,00	3,2867	,86668
Yalnızlık/İzolasyon	417	1,00-5,00	3,4021	,95579
Bırakma/Umutsuzluk	417	1,00-5,00	4,0315	,82046

Aleksitiminin ortalaması $2,55\pm 0,83$, saplantılı düşünmenin ortalaması $3,55\pm 1,00$, derinlemesine düşünmenin ortalaması $3,34\pm 0,92$, olumsuz benlik kavramının ortalaması $2,42\pm 0,81$, karmaşa/kaçış fikirlerinin ortalaması $3,60\pm 0,95$, kişisel uyumsuzluk/değişme arzusunun ortalaması $3,29\pm 0,87$, yalnızlık/izolasyonun ortalaması $3,40\pm 0,96$, bırakma/umutsuzluğun ortalaması $4,03\pm 0,82$ olarak bulunmuştur.

Hipotezlerin Sınanması

Tablo 2. Pearson Korelasyon Analizi Tablosu

	1	2	3	4	5	6	7	8
1.Aleksitimi	-	,570**	,343**	,061	,246**	,247**	,187**	,382**
2.Saplantılı düşünme		-	,576**	,115*	,282**	,332**	,143**	,313**
3.Derinlemesine düşünme			-	,054	,171**	,280**	-,067	,164**
4.Olumsuz benlik kavramı				-	,300**	,128**	,335**	,355**
5.Karmaşa/kaçış fikirleri					-	,538**	,432**	,576**
6.Kişisel uyumsuzluk/değişme arzusu						-	,351**	,391**
7.Yalnızlık/İzolasyon							-	,421**
8.Bırakma/Umutsuzluk								-

Aleksitimi ile saplantılı düşünme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=0,570$). Bu ilişki pozitif yönde ve orta düzeydedir.

Aleksitimi ile derinlemesine düşünme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=0,343$). Bu ilişki pozitif yönde ve orta düzeydedir.

Aleksitimi ile karmaşa/kaçış fikirleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=0,246$). Bu ilişki pozitif yönde ve düşük düzeydedir.

Aleksitimi ile kişisel uyumsuzluk/değişme arzusu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=0,247$). Bu ilişki pozitif yönde ve düşük düzeydedir.

Aleksitimi ile yalnızlık/izolasyon arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=0,187$). Bu ilişki pozitif yönde ve düşük düzeydedir.

Aleksitimi ile bırakma/umutsuzluk arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p=0,000$; $r=0,382$). Bu ilişki pozitif yönde ve orta düzeydedir.

Tablo 3. Olumsuz Otomatik Düşüncelerin Aleksitimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	β	T	p	F	Model(p)	R ²
Sabit	,880	4,163	,000			
Olumsuz benlik kavramı	-,091	-1,795	,073			
Karmaşa/kaçış fikirleri	-,007	-,129	,897			
Kişisel uyumsuzluk/değişme arzusu	,106	2,032	,043	16,133	,000	,405
Yalnızlık/İzolasyon	,025	,547	,585			
Bırakma/Umutsuzluk	,367	6,247	,000			

Olumsuz otomatik düşüncelerin varyansa olan katkısı anlamlıdır ($p=0,000$; $F=,405$). Olumsuz otomatik düşünceler, aleksitimi başlığına ait varyansın %40,5'ini açıklamaktadır. Yani aleksitiminin %40,5'i olumsuz otomatik düşüncelere bağlıdır.

Olumsuz benlik kavramı, karmaşa/kaçış fikirleri ve yalnızlık/izolasyon, aleksitimi düzeyine etki etmemektedir ($p_1=,073, p_2=,897, p_3=,585>,050$). Kişisel uyumsuzluk/değişme arzusu, bırakma/umutsuzluk aleksitimi düzeyini arttırmaktadır ($\beta_1=,106, \beta_2=,367$). Söz konusu bulgulara dayanarak kurulan H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4. Ruminasyonun Aleksitimi Üzerindeki Etkisine İlişkin Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	β	T	p	F	Model(p)	R ²
Sabit	,845	6,077	,000			
Saplantılı düşünme	,461	11,290	,000	99,904	,000	,326
Derinlemesine düşünme	,020	,445	,657			

Ruminasyonun varyansa olan katkısı anlamlıdır ($p=0,000$; $F=,326$). Ruminasyon, aleksitimi başlığına ait varyansın %32,6'sını açıklamaktadır. Yani aleksitiminin %32,6'sı ruminasyona bağlıdır.

Derinlemesine düşünme, aleksitimi düzeyine etki etmemektedir ($p_1=,657>,050$). Saplantılı düşünme, aleksitimi düzeyini arttırmaktadır

($\beta_1=,461$). Söz konusu bulgulara dayanarak kurulan H2 hipotezi kabul edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada aleksitimik belirtilerde olumsuz otomatik düşüncelerin ve ruminasyonun etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda olumsuz otomatik düşüncelerin aleksitimi üzerinde anlamlı bir etki yarattığı belirlenmiştir. Bu sonuca göre aleksitiminin %40,5'i olumsuz otomatik düşüncelere bağlıdır. Bununla birlikte otomatik düşüncelerin kişisel uyumsuzluk/değişme arzusu, bırakma/umutsuzluk faktörlerinin aleksitimi düzeyini arttırdığı görülmüştür.

Aleksitiminin ortaya çıkmasında bilişsel çarpıtmaların doğal bir sonucu olarak olumsuz otomatik düşüncelerin etkisini konu eden araştırma sayısı yok denecek kadar azdır. Araştırma bulgularının literatürde daha önce ortaya koyulan ruminasyonun aleksitimi üzerindeki etkisinin teyit ettiği görülmektedir. Ancak araştırma olumsuz otomatik düşüncelerin aleksitimi üzerindeki doğrudan etkisini ortaya koyması yönü ile bundan sonraki araştırmalar için yeni bir çalışma alanı yaratmıştır.

Araştırma kapsamında ulaşılan örneklem rastgele örnekleme yöntemi ile belirlenmiş 417 kişi ile sınırlıdır. Bu örneklemin çoğunluğunun herhangi bir psikiyatrik rahatsızlık tanısı almamış sağlıklı bireylerden oluşmasından yola çıkarak bundan sonraki araştırmalarda aleksitimi tanısı koyulmuş klinik örneklem üzerinde araştırma yapılması önerilmektedir. Bu sayede olumsuz otomatik düşüncelerin aleksitimi üzerindeki etkisi daha geniş bir kapsamda ortaya koyulabilir ve daha genellenebilir sonuçlar elde edilebilir.

Bununla birlikte bağımlılık, yaşlılık ya da fiziksel engellilik gibi özelliklere sahip örneklem üzerinde aynı araştırma tekrarlanabilir. Diğer taraftan aleksitiminin yakın ilişki içerisinde olduğu semptomların başında gelen depresyon, bundan sonraki araştırmalarda ruminasyon ve olumsuz otomatik düşünceler ile birlikte ele alınabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Negative Automatic Thoughts and The Role of
Rumination In The Prediction Of Alexythmic
Symptoms**

*

Fatih Bal - Damla Alkoç Özmüş
Sakarya University

Alexithymia is the lack of ability of people to perceive their own and other people's feelings. Rumination means that the human mind brings the negative events to the mind by constantly and repeatedly and worries, making it a habit to think negatively. There is no worthlessness, dislike or desperation in rumination. Such structures can be formed by interpreting the negative event that the person experiences after ruminative thoughts. In other words, negative fundamental beliefs cannot be the cause of rumination, but its composition is acceptable. Negative automatic thoughts are the cognitions of individuals that appear suddenly when they enter a certain situation and have negative judgments that are accepted without examination. Alexithymia is a personality trait that includes difficulties in the separation of bodily sensations in patients or healthy individuals, inability to be empathic, inability to express emotions, limited imagination and tangibility, tendency to think hard. According to the cognitive theory, the occurrence of alexithymia, distortions arising from some deficiencies in cognitive development periods or in cognitive processes, irrational thoughts are effective. There are many opinions about what alexithymia causes in individuals and why it occurs. Therefore, it is difficult to diagnose alexithymia in an individual. In this study prepared from this point, negative automatic thoughts and rumination, which are thought to have an effect on alexithymia, were investigated and it was aimed to determine the level of predicting alexithymia of these variables. In this study, the role of negative automatic thoughts and rumination in predicting alexithymic symptoms was investigated. Many studies have examined the relationship between alexithymia and psychosomatic diseases. According to the findings of the stud-

ies, there was a relationship between alexithymia and psychosomatic diseases, but it is insufficient to show that this relationship is a causal relationship. The number of studies on the effect of negative automatic thoughts as a natural result of cognitive distortions in the occurrence of alexithymia is almost nonexistent. In this study prepared from this point, negative automatic thoughts and rumination, which are thought to have an effect on alexithymia, were investigated and it was aimed to determine the level of predicting alexithymia of these variables. In this regard, the first literature review was made. The concept of alexithymia is discussed and personality traits of alexithymic individuals are revealed. Then, the subject of automatic thoughts was mentioned. While discussing the subject of rumination, firstly theoretical explanations about rumination are presented. After evaluating the relationship between rumination and concepts such as automatic thoughts, obsessions and stress, the research section was started. In this study, the role of negative automatic thoughts and rumination in predicting alexithymic symptoms was investigated. Accordingly, Toronto Alexithymia Scale, Automatic Thoughts Scale and Rumination Scale were applied to a total of 417 participants, including 301 women and 116 men included in the study. Within the scope of the research, 417 people selected by simple random sampling method were surveyed and the data were analyzed by using SPSS for Windows 23.0 program. According to the findings obtained from the research, 40.5% of alexithymia depends on negative automatic thoughts. 32.6% of alexithymia depends on rumination and obsessive thinking increases the level of alexithymia ($\beta_1 = .461$). Negative automatic thoughts have a significant effect on alexithymia and the automatic dissonance / desire to change, quit / hopelessness factors increase alexithymia. In addition, rumination also has a significant effect on alexithymia. While reflecting on rumination factors does not affect alexithymia level; obsessive thinking increases the level of alexithymia. The alexithymia levels of the participants differ statistically significantly according to gender, education level, number of children, and where they grew up. The factors related to automatic thoughts of the participants differ statistically significantly according to gender, age, marital status, education level, number of children, economic status, working status and psychiatric condition. At the level of rumination, statistically significant differences were observed according to gender, education level, number of children, working status, place of

growth and status of having psychiatric disorders. Rumination obsessive thinking factor increases the level of alexithymia. As a result of the research, it was determined that negative automatic thoughts had a significant effect on alexithymia. According to this result, 40.5% of alexithymia depends on negative automatic thoughts. However, it has been seen that automatic thoughts increase the level of alexithymia of personal dissonance / desire to change, quit / hopelessness factors. It is seen that the findings of the research confirm the effect of rumination, which was previously revealed in the literature, on alexithymia. However, the research has created a new field of study for future researches in terms of revealing the direct effect of negative automatic thoughts on alexithymia.

Kaynakça / References

- Abramson, L., Metalsky, G. I. ve Alloy, L. B. (1989). Hopelessness depression: A theory-based subtype of depression. *Psychological Review*, 96, 358-372.
- Aktay, M. (2014). *Üniversite öğrencilerinde aleksitimi ve depresyonun yordayıcısı olarak bağlanma stilleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aslan, H., Gürkan, S. B., Alparslan, Z. N. ve Ünal, M. (1996). Hekimlerde tükenme düzeyleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 7(1), 39-45.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith E. E., Bem D. J. ve Nolen-Hoeksema, S. (1955). *Psikolojiye giriş*. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1995.
- Batgün, A. D. ve Büyükşahin, A. (2008). Aleksitimi: psikolojik belirtiler ve bağlanma stilleri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 11(3), 105-114.
- Beck, A. (1991). *Cognitive therapy and emotional disorders*. Londra: Penguin Psychology.
- Beck, J. (2014). *Bilişsel davranışçı terapi: temelleri ve ötesi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Beck, J. (2001). *Bilişsel terapi: temel ilkeler ve ötesi*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Beck, J. (1995). *Cognitive therapy: basics and beyond*. New York: The Guilford Press.
- Blanchard, E. B., Arena, J. G. ve Pallmeyer T. P. (1981). Psychometric properties of a scale to measure alexithymia. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 35(1), 64-71.
- Dereboy, F. (1990). Aleksitimi: Bir gözden geçirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 3, 157-165.
- Dökmen, Ü. (2000). *Yarıma kim kalacak? Evrenle uyumlaşma sürecinde var olmak, gelişmek, uzlaşmak*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Erdur, B.Ö. ve Bugay, A. (2012). The turkish version of the ruminative response scale: an examination of its reliability and validity. *The International Journal Of Educational And Psychological Assessment*, 10(2), 1-16.
- Grabe, H. J., Frommer, J., Ankerhold, A., Ulrich, C., Gröger, R., Franke, G. H., Barnow, S., Freyberger, H.J., Spitzer, C. (2008). Alexithymia and outcome in psychotherapy. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 77(3), 189-194.
- Greenberger, D. ve Padesky, C. (2015). *Evinizdeki terapist*. Ankara: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Gül, A. İ., Keskin, D., ve Bozkurt, G. (2014). Tükenmişlik sendromu ile otomatik düşünceler arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15, 93-98.
- Karahan, F. ve Sardoğan, M. (2004). *Psikolojik danışma ve psikoterapide kuramlar*. Samsun: Deniz Kültür Yayınları.
- Karamustafalıoğlu, O. ve Karamustafalıoğlu, N. (2000). Obsesif kompulsif bozukluk ve depresyon. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 10, 26-31.
- Koçak, R. (2003). Üniversite öğrencilerinde aleksitimi ve yalnızlığın bazı değişkenler açısından karşılaştırılması ve aralarındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(19), 15-74.
- Kooiman, C. (1998). The status of alexithymia as a risk factor in medically unexplained physical symptoms. *Compr Psychiatry*, 39, 152-159.
- Luminet, O. (2004). Measurement of depressive rumination and associated constructs. C. Papageorgio ve A. Wells (Der.), *Depressive rumination nature, theory and treatment* içinde (s. 45-79). West Sussex: John Wiley And Sons Ltd.
- Lyubomirsky, S., Tucker K.L., Caldwell, N. D. ve Berg, K. (1999). Why ruminators are poor problem solvers: clues from the phenomenology of dysphoric rumination. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 77, 1041-1060.
- Martin, L. ve Tesser, A. (1996). Some ruminative thoughts. R. Wyer (Der.), *Advances in social cognition* içinde (s. 1-47). Mahwah, Nj: Lawrence Erlbaum.
- Marzillier J. (1986). Changes in depressive beliefs: an analysis of beck's cognitive therapy for depression. P. Kendall (Der.), *Advances in cognitive behavioral research and therapy* içinde (s. 67-81). New York: Academic Press.
- Motan, İ. ve Gençöz, T. (2007). The relationship between the dimensions of alexithymia and the intensity of depression and anxiety. *Turkish Journal of Psychiatry*, 18(4), 1-11.
- Nolen-Hoeksema, S. (1991). Responses to depression and their effects on the duration of depressive episodes. *Journal of Abnormal Psychology*, 100, 569-582.

- Nolen-Hoeksema, S. (2004). The response styles theory. C. Papageorgio ve A. Wells (Der.), *Depressive rumination nature, theory and treatment* içinde (s.194-241). West Sussex: John Wiley and Sons Ltd.
- Papageorgiou, C. ve Wells, A. (2004). *Depressive rumination: nature, theory, treatment*. Chichester, Uk: Wiley.
- Siegle, G.; Moore, P. M. ve Thase, M.E. (2004). Rumination: one construct, many features in healthy individuals, depressed individuals, and individuals with lupus. *Cognitive Therapy and Research*, 28(5), 645-668.
- Sifneos, P. E.; Apfel-Savitz, R. ve Frankel, F. E. (1977). The phenomennon of alexithymia. *Psychoteraphy Psychosomatic*, 28, 47-57.
- Sifneos, P. E. (1973). The prevalence of 'alexithymic' characteristics in psychosomatic patients. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 22, 255-262.
- Solmaz, M.; Sayar, K.; Özer, Ö. A.; Öztürk, M. ve Acar, B. (2000). Sosyal fobi hastalarında aleksitimi, umutsuzluk ve depresyon kontrollü bir çalışma. *Klinik Psikiyatri*, 3(4), 235-241.
- Stoudemire, A. (1991), Somato thymia, part 1 and 2. *Psychosomathics*, 32, 365 – 381.
- Şahin, N. H. ve Şahin, N. (1992). Reliability and validity of the turkish version of the automatic thoughts questionnaire. *Journal Of Clinical Psychology*, 48(3), 334-340.
- Şaşıoğlu, M., Gülol, Ç. ve Tosun, A. (2013). Aleksitimi kavramı. *Psikiyatriye Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 507-527.
- Taylor, G.J.; Ryan, D. ve Bagby, M. (1985). Toward the development of a new self-report alexithymia scale. *Psychotherapy And Psychosomatics*, 44, 191-199.
- Taylor, G., Bagby, R.M. ve Parker, J. D. A. (2003). *Disorders of affect regulation*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Treynor, W., Gonzalez, R. ve Nolen-Hoeksema, S. (2003). Rumination reconsidered: a psychometric analysis. *Cognitive Therapy and Research*, 27(3), 247-259.
- Türkçapar, H. (2009). *Klinik uygulamada bilişsel davranışçı terapi: depresyon*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Watkins, E., Moulds, M., ve Mackintosh B. (2005). Comparisons between rumination and worry in a non-clinical population. *Behaviour Research and Therapy*, 43(12), 1577-1585.
- Watkins, E. & Teasdale J. (2001). Rumination and overgeneral memory in depression: effects of self-focus and analytic thinking. *Journal of Abnormal Psychology*, 110(2), 353-357.
- Weishaar, M. ve Beck, A. (1989). Cognitive therapy. A. Freeman (Der.), *Comprehensive handbook of cognitive therapy* içinde (s. 18-43). New York: Spinger. Science,

- Weissman, A. ve Beck, A (1978). *Development and validation of the dysfunctional attitude scale: a preliminary investigation*. Toronto, Ontario: Paper Presented At The Annual Meeting of The American Educational Research Association, 68-76.
- Yavuzer, Y. ve Karataş, Z. (2012). Ergenlerde otomatik düşünceler ile fiziksel saldırganlık arasındaki ilişkide öfkenin aracı rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23, 1-7.
- Yurdakoş, E. (2001). *Lecture notes on neurophysiology*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Bal, F. ve Özmüş Alkoç, D. (2020). Aleksitimik belirtilerin yordanmasında olumsuz otomatik düşünceler ve ruminasyonun rolünün incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 353-369. DOI: 10.26466/opus.672792

Mevsimsellik ve Dindarlık İlişkisi

DOI: 10.26466/opus.669291

*

Selahattin Yakut*

*Dr. Öğretim Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Psikolojisi ABD, Yozgat / Türkiye

E-Posta: selahattin.yakut@yobu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3189-2123](https://orcid.org/0000-0002-3189-2123)

Öz

Çevresiyle etkileşimi doğum öncesinden başlayan ve yaşamı boyunca devam eden insan, bu etkileşimin pozitif / negatif yönü, tonu ve şiddeti ölçüsünde psiko-sosyal, bilişsel ve duygusal dünyası şekillenen sosyal bir varlıktır. İnsanın etkileşim içerisinde bulunduğu çevre kavramı, sınırlarını kesin olarak belirlemenin mümkün olmadığı bir esnekliğe sahiptir. Bu bağlamda yaşanan mevsimleri de çevre kavramı içerisinde değerlendirmek ve insanın psiko-sosyal dünyasını etkileme potansiyeline atıfta bulunmak mümkündür. Bu anlamda psikosomatik (beden sağlığı - ruh sağlığı etkileşimi) bir yaklaşımla insanın fizyolojik ve psikolojik sağlığını etkileme potansiyeline sahip iki kavram olarak mevsimsellik ile dindarlık ilişkisini çeşitli değişkenler açısından değerlendirme amacı taşıyan bu çalışmanın örneklem grubu Polatlı'da çeşitli yaş ve mesleklerden seçkisiz örneklem yoluyla seçilen 62 (41.89) bayan ve 86 (%58.11) erkek olmak üzere toplam 148 kişiden oluşmaktadır. "Kişisel Bilgi Formu", "Mevsimsellik Ölçeği" ile "Dindarlık Envanteri" kullanılarak elde edilen verilerin SPSS programında frekans, aritmetik ortalama, standart sapma; çarpıklık ve basıklık değerlerinin normal dağılım puan aralığında olması üzerine parametrik testlerden t-testi, Pearson korelasyon, Anova ve Scheffe testi anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ kabul edilerek uygulanmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır: Örneklemin mevsimsellik puanının orta düzeyde olduğu, dindarlık puanının ise yüksek düzeye yakın bir ortalamaya sahip olduğu; mevsimsellik ile dindarlığın duygu boyutu arasında anlamlı pozitif yönlü zayıf düzeyde ilişki bulunduğu; yaş değişkeninin mevsimsellik puanları üzerinde oluşturduğu farkın ise istatistiksel açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din psikolojisi, Mevsimsellik, din, dindarlık, dindarlık boyutları

Relationship Between Seasonality And Piety

*

Abstract

The human being whose interaction with his environment begins before birth and continues throughout his life is a social entity whose psycho-social, cognitive and emotional world is shaped in terms of the positive / negative aspect, tone and intensity of this interaction. The concept of the environment in which man interacts has a flexibility in which it is not possible to determine its limits with certainty. In this context, it is possible to evaluate the seasons experienced within the concept of Environment and to refer to the potential to affect the psycho-social world of human beings. In this sense, psychosomatic (physical health - mental health Interaction) approach that have the potential to affect the health of people with physiological and psychological relationship between two concepts as religiosity in terms of the evaluation of several variables with seasonality, with the aim of this study was the sample group selected through sampling of various ages and professions in Polatlı seckisiz 62 (41.89) miss and 86 (%58.11) consists of persons for a total of 148 male. "Personal information form", "Scale Seasonality" and "Piety" Inventory data obtained in SPSS by using frequency, arithmetic mean, standard deviation; skewness and kurtosis values for normal distribution be in the range of points on parametric tests, t-test, Pearson correlation, Anova, and Scheffe test significance level of $P<0.05$ applied to be accepted, and the following conclusions were reached: It was determined that the seasonality score of the sample was moderate, the religiosity score was close to high, there was a significant positive-directional weak relationship between seasonality and the emotion dimension of religiosity, and the difference between the age variable and seasonality scores was statistically significant.

Keywords: *Religious psychology, Seasonality, religion, piety, dimensions of piety*

Giriş

İnsanın psikolojik yapısı, doğumla sahip olduğu genetik kodların çevreyle etkileşimi sonucu adeta ilmek ilmek örülmektedir. Her ne kadar genetik yapımızın programladığı bir robot değilsek de genetik yapımızdan tamamen bağımsız olmadığımız da bilinen bir gerçekliktir (Hamer ve Copeland,1999). Bu anlamda insanın duygu, düşünce, bilinç, biliş vb. tüm boyutlarını genetik yapısı ve etkileşim içerisinde bulunduğu çevrenin kazanımları bağlamında değerlendirmek mümkündür. Çok boyutlu bir varlık olarak insanın evrende, kendi dışındaki her detaydan etkilenmesi büyük bir olasılık olarak karşımızda durmaktadır. İnsanın psikolojik dünyasına ait anlamlandırma tarayıcıları, çevrenin tüm uyarıcılarını olumlu yada olumsuz olarak kodlarlar. Bu kodların zihinsel olarak çözümlenmesine ve anlamlandırılmasına bağlı olarak insanın duygu ve düşünce dünyası da şekillenmiş olur. Bu bağlamda çevremizdeki tüm canlıların, nesnelere; yaşanan olayların; renklerin (Ann,2002; Ahabap,2014); doğal peyzajın (Özgüner,2004), mekanların (Kutlu, 2018) ve içinde bulunulan mevsimlerin (Ekinci, Okanlı ve Gözüağca 2005; Bakım vd. 2013; Kiremitçi ve Coşkun, 2017) insanın psiko-sosyal dünyasında pozitif yada negatif anlamlı bir karşılığının olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle mevsimlerin iklim, yükselti, bitki örtüsü, kuraklık gibi fizyolojik sağlığımızı direkt etkileyen unsurlarda belirleyici olması ve bu unsurların da sadece fizyolojik yapımızla sınırlı kalmadığını varsaydığımız etkileri, aslında çevrenin tüm boyutlarıyla insan üzerindeki potansiyeline bir göndermedir. Zira insanın ruhsal ve bedensel yapısını birbirinden bağımsız düşünmek neredeyse imkansızdır (Akın,2014; Belhi, 2018).

Mevsimlerin etkileri bağlamında tüm mevsimler için çatı bir kavram olarak kullanabileceğimiz ve mevsimlerin çevresel faktörlerde meydana getirdiği değişim (Bakım, Karaahmet, Altınbaş ve Oral, 2013) ve ruhsal durum, enerji, uyku süresi, iştah, yemek seçimi veya sosyal faaliyetleri etkileme derecesi olarak (Yöneş vd., 1995) tanımlanan mevsimsellik; etkileri bakımından turizm (Aydemir & Şenerol, 2014), ticaret (Polat ve Uslu,2010), tarım (Bayraç ve Doğan,2016), ulaşım (Çalışkan vd., 2017) ağırlıklı bir kavram olarak değerlendirilmiş olsa da; insanlarda psikolojik semptomlara neden olduğu tespitinden (Kiremitçi Canıöz ve Coşkun,2018) hareketle psikolojik bir karşılığının bulunduğunu da söylemek mümkündür. Bu bağlamda

mevsimsel değişimlerin kişileri psikolojik yönden etkilediği ön kabulünden hareketle, mevsimlere bağlı olarak görölen hava koşullarındaki değişimlerin duygu ve düşünce dünyasındaki olumlu / olumsuz yansımalarının anlamlandırılması bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Mevsimselliğin; ümitsizlik, karamsarlık, beslenme sorunları , uykusuzluk, asabiyet, motivasyon kaybı, yorgunluk, ilgisizlik, anksiyete, intihar eğilimi (Simrén ve ark., 2002; APA, 2013); depresyon (Ekinci, Okanlı ve Gözüağca, 2005); öznel iyi oluş (Kiremitçi Canıöz ve Coşkun,2018), bibolar duygudurum bozukluğu (Dağdeviren,1996; Özdemir,2018) gibi olumlu/olumsuz duygu durumlarıyla ilişkilendirilmesi, konunun insanın psikolojik ve fizyolojik yapısını etkileme boyutunu göstermesi açısından önemlidir. Bu durumu psikosomatik (beden sağlığı - ruh sağlığı etkileşimi) bir yaklaşımla çevresel uyarıcılara yüklenen pozitif / negatif yönlü anlamın karşılığının belirli boyutlarla sınırlı kalmaksızın organizmanın diğer tüm boyutlarında da kendini hissettirdiği ve bu anlamda insan yapısının bir bütünlük içerisinde bulunduğu şeklinde anlamlandırmak mümkündür (Okyayuz,1999).

İnsanın çok boyutlu yapısına atfen insanın çevresel etkileşimini belirli alanlarla sınırlandırmak mümkün değildir. Bu bağlamda insanın psikososyal dünyasının şekillenmesinde önemli etkenlerden birisi olarak da dindarlık olgusunun olduğu söylenilebilir (Pargament,2005). Tanrısal gerçeğe bağlanma temasının yaşamın fonksiyonel bir göstergesi olarak kılınması (Subaşı, 2001) şeklinde anlamlandırabileceğimiz dindarlık; dinin müntesiplerini bedensel ve ruhsal bakımdan sağlıklı bireylere dönüştürme idealini sembolize eden bir olgudur (Ayten, 2013). Dindarlığın anlamlandırılması yanında hangi duygu, düşünce ve davranışın ne düzeyde dindarlık göstergesi olarak kabul edileceği; diğer bir ifadeyle dindarlığın sınırlarının nasıl belirleneceği de en az tanımlanması kadar problemlidir. Bu belirsizliğin giderilmesine yönelik dindarlığın insanın içsel ve sosyal dünyasına yansımaları bakımından inanç, ibadet, dini tecrübe (duygu), bilgi ve etki (Glock,1998, s.257) gibi çok boyutlu olarak değerlendirme yaklaşımları oldukça önemlidir. Dindarlığın boyutları; varlığından şüphe duyulmayan ilâhî bir varlığa gönülden teslim olmak, o inancın amaç ilkelerine inanmak (Mehmedoğlu,2004) inanç boyutu; tanrıya bağlılık, itaat ve teslimiyetlerinin ifadesi olan ritüeller (Certel,2010) ibadet boyutu; Aşkın Varlık'a yönelik tecrübe edilmiş her türlü duygusal ilişki (Hökeleli, 1998) duygu (tecrübe) boyutu; dini hayatın sağlam temeller üzerine kurulmasını sağlayan dinin

ilkelerini bilme durumu bilgi boyutu (Certel,2010) ve dindarlığın sosyal hayatını etkileme durumu olarak etki boyutu (Köktaş, 1993) şeklinde karşılantmaktadır. Bu bağlamda dindarlığı tek bir bakış açısıyla değerlendirilemeyecek ölçüde farklı kanallardan beslenen ve içeriği duygusal olarak zenginleştirilebilen çok boyutlu şekilde kavramsallaştırmak mümkündür (Kurt, 2009).

Tanımı konusunda her ne kadar çok farklı yaklaşımlar olsa da (Erkol,2015) inancın yaşama yansıması şeklinde anlamlandırabileceğimiz dindarlık (Yıldız,2001); her ânın kutsal varlık ile ilişkilendirilmesine ve bunun bir sonucu olarak yaşama anlam verilmesine katkı sağlamaktadır (Şentürk ve Yakut,2014). Yapılan araştırmalarda dindarlık ile öznel iyi oluş (Gencer, 2019), suçluluk (Kartopu ve Başkonut,2019), aktif yurttaşlık (Çetin vd.,2019), psikolojik iyi oluş (Karşlı,2019), mutluluk (Öztürk vd.,2017), şiddet (Yakut, 2012; Ögük, 2019), benlik saygısı (Koç,20009; Kımter,2011), empati (Özcan, 2016), yalnızlık ve yabancılaşma (Yakut,2016), rih sağlığı (Baynal,2015), umut-iyimserlik (Kandemir, 2016), ölüm kaygısı (Yıldız, 1998), depresyon (İlgaz, 2015), stres (Tokur,2011), psikolojik sağlık (Gürsu,2011), yaşam doyumumu (Temiz, 2019), narsisizm (Altun, 2015), hoşgörü (Yılmaz,2019) gibi insanın tüm yaşamını kuşatan ve onun hayat kalitesini direkt etkileme potansiyeli bulunan duygu durumlarıyla kurulan ilişki, dindarlığın insan açısından önemini göstermektedir.

Bu bağlamda insan üzerindeki etkileri bakımından mevsimsellik ile dindarlık arasında nasıl bir ilişki olduğu ve bu iki olgunun insanı hangi yönde ne düzeyde etkiledikleri soruları insanı anlama amacı bakımından cevap bekleyen ve anlamlandırılması gereken sorulardır. Bu bakımdan psikosomatik (beden sağlığı - ruh sağlığı etkileşimi) bir yaklaşımla insanın fizyolojik ve ruhsal dünyasının birbirinden tamamen bağımsız olmadıkları ve birbirini etkiledikleri tespitinden hareketle genel olarak dindarlığın ve özel olarak dindarlığın boyutlarının mevsimsellik ile ilişki durumunu inceleyen bu çalışma, alanında bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Buna ilaveten alanla ilgili yapılacak farklı çalışmalara esin kaynağı olması beklenmekte ve elde edilen verilerin alana sağlayacağı katkı önemli görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

İnsanın psikososyal dünyasına üst düzey etkiye sahip iki olgu olarak konumlandırabileceğimiz mevsimsellik ve dindarlık arasındaki ilişkiyi tespit etme ve bu iki olgu düzeyini çeşitli değişkenler açısından inceleme amacı taşıyan araştırmamızda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1-Mevsimsellik ile dindarlığın boyutları arasında ne tür bir ilişki söz konusudur?

2-Mevsimsellik ve dindarlık cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

3-Mevsimsellik ve dindarlık yaşa göre farklılaşmakta mıdır?

4-Mevsimsellik ve dindarlık mesleğe göre farklılaşmakta mıdır?

5- Katılımcıların mevsimsellik ve dindarlık-dindarlık boyutlarına dair genel düzeyleri nedir?

Yöntem

Araştırmada 2019 bahar döneminde Ankara'nın Polatlı İlçesi'nde seçkisiz olarak seçilen örneklemin mevsimsellik ve dindarlık düzeylerini çeşitli değişkenlere göre tespit etme amacı taşıyan tarama niteliğinde betimsel (survey) model benimsenmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni mevsimsellik ve dindarlık düzeyi; bağımsız değişkenleri ise "cinsiyet, yaş ve meslek" olarak belirlenmiştir.

Araştırma Grubunun Özellikleri

148 kişiden oluşan ve seçkisiz olarak seçilen örneklemin yüzdelik dağılımları şu şekildedir:

Cinsiyet: Örneklemin %41.89'u bayan, %58.11'i erkektir.

Yaş: Örneklemin %32.43'ü 18-30, %26.35'i 31-44, %20.95'i 45-55, %20.27'si 56+ yaş aralığındadır.

Meslek: Örneklemin %25.68'i öğretmen, %20.27'si memur, %32.43'ü üniversite öğrencisi ve %21.62'si esnaftır

Örneklemin seçkisiz olarak seçilmesi, bu yöntemin evreni temsil etme özelliğinin güçlü olması ve temsil konusunda diğer yöntemlerden daha yüksek bir olasılığa sahip olması anlamına gelir (Karasar,2009).

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri örnekleme uygulanan “Kişisel Bilgi Formu”, “Mevsimsellik Ölçeği” ve “Dindarlık Envanteri” uygulanarak elde edilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu :Bu form kullanılarak katılımcıların demografik özellikleri “cinsiyet, yaş ve meslek” ile ilgili bilgiler toplanmıştır.

Mevsimsel Gidiş Değerlendirme Formu (MGDF): Araştırmada mevsimsel özelliklerin kişilerin fizyolojik ve psikososyal yaşantıları üzerindeki etkilerini inceleme amacıyla 1987’de Rosenthal ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş ve Noyan ve arkadaşları (2000) tarafından Türkçeye uyarlanarak geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış Mevsimsel Gidiş Değerlendirme Formu (Seasonal Pattern Questionary-SPAQ), kullanılmıştır. Bu bağlamda ölçeğin (uyku miktarı, sosyal yaşantı, duygu durum, kilo, iştah ve enerji düzeyi) maddelerinin Cronbach Alfa değeri .67 olarak; faktör analizinde KMO değeri .72, iç tutarlılık katsayısı ise .72 olarak tespit edilmiştir. (Noyan ve ark., 2000). Değişmez (0), Hafif (1), İlmli (2), Belirgin (3), Aşırı (4) olmak üzere beşli likert tipi ölçekten alınabilecek puanlar (0-24) aralığındadır. Ölçekten alınan puanın yüksekliği bireyin mevsimsellikten etkilenme şiddetini göstermektedir. Ölçeğin güvenilirliğine yönelik tarafımızca yapılan ölçümde Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı da .71 olarak bulunmuştur. Bu katsayı değeri “0 - 40 : güvenilir değil 40 - 60 : düşük güvenilirlik, 60 - 80 : oldukça güvenilir, 80 - 100 : yüksek derecede güvenilir” (Özdamar, 2002) aralığına göre ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

Dindarlık Ölçeği:Araştırmada Kula (2001) tarafından geliştirilmiş ve Aydemir (2008) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış, dindarlığın inanç, ibadet, duygu, bilgi ve etki boyutlarını ölçmeye yönelik 25 maddeden oluşan; “Kesinlikle Katılıyorum (5)”, “Katılıyorum (4)”, “Kararsızım (3)”, “Katılmıyorum (2)”, “Kesinlikle Katılmıyorum (1)” şeklinde beşli likert tipi ölçek kullanılmıştır. Olumsuz maddeler 21 ve 22.tersten puanlanmıştır.

Ölçekten 25-125 aralığında puan alınmaktadır. Puanın yüksekliği dindarlık düzeyinin yüksekliğini gösterir. Dindarlık envanteri üzerinde yapılan faktör analizi sonucunda faktör yüklerinin 0,30 ile 0,78 arasında değiştiği görülmüştür. Envanterin test-yarı test yöntemi ile kontrol edilmiş olan güvenilirlik katsayısı .84, Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı da .86 olarak hesaplanmıştır (Aydemir,2008). Ölçeğin güvenilirliğine yönelik tarafımızca yapılan ölçümde Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı da .83 olarak bulunmuştur. Bu katsayı değeri “0 - 40 : güvenilir değil 40 - 60 : düşük güvenilirlik, 60 - 80 : oldukça güvenilir, 80 - 100 : yüksek derecede güvenilir” (Özdamar, 2002) aralığına göre ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

İstatistiksel Analiz

Verilerin analizinde SPSS 22.0 programın kullanılmıştır. Verilerin normal dağılım durumu skevness (çarpıklık) ve kurtosis (basıklık) değerleri esas alınmış (Kilne,2011) ve değerlendirme sonucunda mevsimsellik ölçeği ile dindarlık envanterinin skevness (çarpıklık) ve kurtosis (basıklık) verilerinin (-2 / +2) arasında normal dağılım gösterdiği (George ve Mallery, 2010) tespitinden hareketle parametrik testlerden t-testi, Pearson korelasyon ve Anova testleri anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ kabul edilerek uygulanmıştır. İlaveten tanımlayıcı istatistiklerden standart sapma, aritmetik ortalama ve frekans analizi kullanılmıştır.

Tablo 1. Normal dağılım sonuçları

	Skewness (Çarpıklık)	Kurtosis (Basıklık)
Mevsimsellik Ölçeği	-0,648	0,742
Dindarlık Ölçeği	-0,914	0,821

Bulgular

Bölümde katılımcılara uygulanan “Mevsimsellik Ölçeği”nden ve “Dindarlık Envanteri”nden elde edilen verilerle ilgili istatistiksel işlemlere ve bu işlemler sonucu tespit edilen bulgularla ilgili yorumlara yer verilmiştir.

1. Araştırmanın birinci sorusu “Mevsimsellik ile dindarlık arasında ne tür bir ilişki söz konusudur?” şeklindedir.

Tablo 2. Mevsimsellik- Dindarlık Boyutları Arası Korelasyon Sonuçları

	İnanç	Etki	Duygu	İbadet	Bilgi	
	r	0,02	0,15	0,28	0,09	0,07
Mevsimsellik	P	0,063	0,051	0,03*	0,053	0,059
	Ort.	3,18	3,73	4,38	3,68	2,98

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Tablo 2'e bakıldığında mevsimsellik ile dindarlığın duygu boyutu arasında ($r=0,28$; $p=0,03$; $p<0,05$) anlamlı pozitif yönlü zayıf bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Mevsimsellik ile dindarlığın duygu boyutu dışındaki diğer boyutları arasındaki korelasyon verileri ise istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Bu tespitler korelasyon analiz sonuçları yorumlanırken genellikle, (r) 0-0,24 arası doğrusal ilişki yok; 0,25-0,49 zayıf ilişki; 0,50-0,69 arası orta düzey ilişki; 0,70-0,89 arası iyi/güçlü ilişki; 0,90 üzeri ise çok iyi/çok güçlü ilişki olduğu kabulünü (Kılıç,2018) yansıtmaktadır.

2. Araştırmanın ikinci sorusu "Mevsimsellik ve dindarlık cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?" şeklindedir.

Tablo 3: Cinsiyet Değişkenine Göre Mevsimsellik ve Dindarlık Puanları için t- Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	P
Mevsimsellik	Kadın	62	58,91	1,83	3,742	0,61
	Erkek	86	56,88	1,22		
Dindarlık	Kadın	62	48,53	1,09	4,78	0,74
	Erkek	86	49,05	1,03		

Tablo 3'e bakıldığında cinsiyet değişkenine göre bayan katılımcıların mevsimsellik puanlarının erkek katılımcılardan yüksek olduğu ancak oluşan farkın istatistiksel açıdan ($t(3,72)$; $p=0,61$; $p>0,05$) anlamlı olmadığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile bayanların mevsimlerden etkilenme düzeyi daha yüksektir ancak oluşan fark istatistiksel bakımdan anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır.

Dindarlık-cinsiyet karşılaştırmasına baktığımızda ise erkek katılımcıların dindarlık puanlarının bayan katılımcıların dindarlık puanlarından yüksek olduğu görülmektedir. Fakat oluşan fark yine istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($t(4,78)$; $p=0,74$; $p>0,05$).

3. Araştırmanın üçüncü sorusu "Mevsimsellik ve dindarlık yaşa göre farklılaşmakta mıdır?" şeklindedir.

Tablo 4. Yaş Değişkenine Göre Mevsimsellik ve Dindarlık Puanları Arasındaki Anova Testi Sonuçları

	Yaş	N	Ort.	SS	F	P	Farklar (Scheffe testi)
Mevsimsellik	18-30	48	34.47	1.74	3.042	0.037	4-1, 4-2,3-1
	31-44	39	35.84	1.34			
	45-55	31	36.42	1.36			
	56 +	30	39.53	1.88			
Dindarlık	18-30	48	26.89	1.34	4.73	0.079	
	31-44	39	27.84	1.47			
	45-55	31	28.02	1.42			
	56 +	30	28.37	1.28			

Tablo 4 incelendiğinde yaş değişkenine göre yaşı (56) üzeri olanların en yüksek puana sahip oldukları ve oluşan farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Tablodaki veriler ışığında genel olarak yaş ilerledikçe mevsimlerin insan üzerindeki etkisinin de anlamlı fark oluşturacak düzeyde arttığı söylenilebilir.

Yaş değişkenine göre dindarlık puanlarına bakıldığında yaş - mevsimsellik karşılaştırmasında olduğu gibi yaşın ilerlemesine bağlı olarak dindarlık puanlarının arttığı, en yüksek dindarlık puanına 56 yaş üzeri katılımcıların sahip olduğu ancak oluşan farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile yaş dindarlık üzerinde anlamlı fark oluşturabilecek kuvvette değildir.

4. Araştırmanın dördüncü sorusu “Mevsimsellik ve dindarlık mesleğe göre farklılaşmakta mıdır?” şeklindedir.

Tablo 5. Meslek Değişkenine Göre Mevsimsellik ve Dindarlık Puanları Arasındaki Anova Testi Sonuçları

	Meslek	N	Ort.	SS	F	P
Mevsimsellik	Öğretmen	38	31.54	1.21	3.382	0,58
	Memur	30	31.89	1.20		
	Üniv. Öğrencisi	48	33.16	1.04		
	Esnaf	32	32.48	1.24		
Dindarlık	Öğretmen	38	28.36	1.36	5.438	0,68
	Memur	30	29.30	1.47		
	Üniv. Öğrencisi	48	27.87	1.41		
	Esnaf	32	30.48	1.23		

Tablo 5 incelendiğinde en yüksek mevsimsellik puanına üniversite öğrencilerinin sahip olduğu ancak meslekler arası oluşan mevsimsellik puan

farkının istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı görülmektedir (f (3.382; p=0,58; p>0,05). Diğer bir ifade ile meslek değişkeni mevsimsellik üzerinde anlam oluşturacak bir etkiye sahip değildir.

Meslek değişkeni ile dindarlık karşılaştırmasına baktığımızda ise en yüksek dindarlık puanına esnafın sahip olduğu ancak oluşan farkın anlamlı olmadığı görülmektedir (f (5.438; p=0,68; p>0,05).

5. Araştırmanın beşinci sorusu "Katılımcıların mevsimsellik ve dindarlık-dindarlık boyutlarına dair genel düzeyleri nedir" şeklindedir.

Tablo 6. Örneklemin Mevsimsellik ve Dindarlık Düzeyine İlişkin Tanımlayıcı İstatistik

Mevsimsellik			Dindarlık		Dindarlığın Alt Boyutları									
N	X	S	X	S	İnanç		Etki		Duygu		İbadet		Bilgi	
					X	S	X	S	X	S	X	S	X	S
148	2.62	5,632	3,81	8,75	4,02	9,32	3,78	8,19	4,08	7,48	3,58	9,36	3,61	8,27

Tablo 6 incelendiğinde mevsimsellik puan ortalamasının likert tipi ölçekte en yüksek puan olan 4 üzerinden ılımlı (2) ile belirgin (3) arasında orta düzeyde olduğu (X=2.62) görülmektedir. Dindarlık ölçeği ortalamasının ise likert tipi ölçekte en yüksek puan 5 üzerinden katılıyorum(4) ifadesine daha yakın olduğu yani orta düzeyin üzerinde yüksek düzeye yakın (X=3.81) olduğu söylenilebilir. Ayrıca dindarlık boyutlarının ortalama puanlarına bakıldığında örneklemin en yüksek ortalama puanına duygu boyutunda, en düşük ortalama puanına ise ibadet boyutunda sahip olduğu görülmektedir.

Tartışma

Araştırmamızda Ankara Polatlı İlçesi'nden çeşitli yaş ve meslekten seçkisiz olarak seçilen katılımcıların mevsimsellik-dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi ve mevsimsellik ile dindarlık puanları üzerinde "cinsiyet, yaş ve meslek" değişkenlerinin oluşturacağı farklar incelenmiş olup bulgularla ilgili tartışmalar şu şekildedir:

Mevsimsellik-Dindarlık İlişkisi

Araştırmamızda mevsimsellik ile dindarlığın duygu boyutu arasında (r=0.28; p=0.03; p<05) anlamlı pozitif yönlü zayıf bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Mevsimsellik ile dindarlığın duygu boyutu dışındaki diğer bo-

yutları arasındaki korelasyon verileri ise istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Çevre, insanın potansiyellerini değiştirme, dönüştürme ve geliştirme konusunda ve de yeni potansiyeller kazanma sürecinde insan üzerindeki en etkili faktörlerden birisi olarak kabul edilir. İnsan üzerindeki çevresel etkilerden birisi olarak da mevsimsel etkileri düşünmek mümkündür. Bu bağlamda araştırma sonucunu çok boyutlu bir varlık olan insanın çevresiyle girdiği etkileşim sürecinin en baskın şekilde kendisini duygusal alanda gösterdiği şeklinde değerlendirebiliriz. Ayrıca mevsimselliğin çevresel bir faktör olarak dindarlığın özellikle duygu boyutuyla anlamlı ilişki içerisinde bulunması, insanın tüm duygu durumlarında kullandığı psikolojik dilin aynı zamanda dinin duygu bağlamında kullandığı dilden farklı olmadığını göstermektedir. Diğer bir ifade ile dini duygunun dili ile potansiyel olarak insanda bulunan ve çevre etkileşimine bağlı olarak gelişen duygu durumunun dili aynıdır (Bovet,1958). Bu durumu özellikle çocukluk döneminde ebeveynle kurulan güvene dayalı ilişkinin şiddeti ve kalitesine bağlı olarak gelişen sevgi, saygı, bağlanma gibi duygusal yapının (Mehmedoğlu,2004) dini gelişim aşamalarında da kullanıldığı ve de insanın çevresel faktörlerden en fazla duygusal boyutta etkilendiği şeklinde değerlendirmek mümkündür. Buna ilaveten mevsimsellikte depresyon, stres, anksiyete, öznel iyi oluş, gibi duygusal yapıyla ilişkilendiren araştırmalarda (Simrén ve ark., 2002; APA, 2013; Ekinci ve ark, 2005; Kiremitçi Canöz & Coşkun,2018; Dağdeviren,1996; Özdemir,2018) araştırma sonucumuzu dolaylı olarak desteklemektedir.

Cinsiyet - Mevsimsellik ve Dindarlık

Cinsiyet - Mevsimsellik: Cinsiyet değişkenine göre bayan katılımcıların mevsimsellik puanlarının erkek katılımcılardan yüksek olduğu ancak oluşan farkın istatistiksel açıdan ($t(3.72; p=0.61; p>0.05)$) anlamlı olmadığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile bayanların mevsimlerden etkilenme düzeyi daha yüksektir ancak oluşan fark istatistiksel bakımdan anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır. Konuyla ilgili (Atalar, 2012) ve (Yumuşak ve Boz 2013) tarafından yapılan araştırmalarda bayanların mevsimsellik puanlarının erkeklerden anlamlı fark oluşturacak şekilde yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Han vd.,2000) ve (Kiremitçi,2016) tarafından yapılan araştırmalarda ise araştırma sonucumuzla örtüşür şekilde bayanların mevsimsellik puanları

nın yüksek çıkmasına rağmen oluşan fark anlamlılık düzeyine ulaşmamıştır. Mevsimlerin etkilerini fizyolojik, psikolojik ve duygusal bağlamda değerlendirdiğimizde; bedensel güç ve fizyolojik bakımdan erkek kadar avantajlı olmayan (Taşkınöz, 2011) ve kaygı, stres, depresyon (Güvenç ve ark., 2004; Bal (2010), intihar eğilimi (Alptekin,2002) gibi duygu durumunu önceleyen hususlarda bayanların daha yoğun duygusallık yaşamaları; bayanların mevsimsellikten de fizyolojik ve duygusal anlamda daha fazla etkilendikleri sonucunu desteklemektedir. Ancak oluşan farkın anlamlı çıkmamasını mevsimselliğin cinsiyetle sınırlandırmanın mümkün olmayacağı bir etki çeşitliliğine sahip olduğu; cinsiyetin mevsimselliği kuşatacak ve anlamlı fark oluşturacak bir kuvvette değişken olmadığı şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Cinsiyet - Dindarlık: Cinsiyet değişkenine göre erkek katılımcıların dindarlık puanlarının bayan katılımcıların dindarlık puanlarından yüksek olduğu görülmektedir. Fakat oluşan fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($t(4.78)$; $p=0.74$; $p>0.05$). Literatür incelendiğinde konuyla ilgili farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Karaca,2000; Atalay, 2005; Sevindik, 2015; Yakut, 2016; Yılmaz,2019 tarafından yapılan araştırmalarda erkeklerin dindarlık düzeyinin yüksek olduğu; Yapıcı, 2007 / 2012; Ayten, 2009; Gürsu, 2011; Dağlı, 2010; Yüksel,2019 tarafından yapılan araştırmalarda ise bayanların dindarlık düzeyinin erkeklerin dindarlık düzeyinden daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Şahin, 1999; Atalay, 2005; Elmas, 2017; Acar,2019; Aydın,2019 ise bizim araştırma sonucumuzu da destekler şekilde cinsiyetin dindarlık üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı sonuçlarına ulaşmışlardır. Bu farklı sonuçlar dindarlığın sosyal, duygusal, psikolojik, kültürel vb. alanların birikimlerini kapsayan ve şekillenmesinde ailenin, çevrenin, arkadaş gruplarının, alınan eğitimin son derece önemli rol oynadığını ve de çok farklı kanallardan beslenen bir olgu olduğunu göstermektedir. Cinsiyet değişkeninin dindarlık üzerinde anlamlı fark oluşturmaması şeklindeki araştırma sonucumuzu ise dindarlığın cinsiyet kalıbına sığmayacak zenginlik ve çeşitlilikte bir yapıya sahip olduğu şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Yaş - Mevsimsellik ve Dindarlık İlişkisi

Yaş - Mevsimsellik: Yaş değişkenine göre yaşı (56) üzeri olanların en yüksek mevsimsellik puanına sahip oldukları ve oluşan farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Tablodaki veriler ışığında genel olarak yaş ilerledikçe mevsimlerin insan üzerindeki etkisinin de arttığı ve en üst yaş kategorisine sahip olan katılımcılarda mevsimselliğin anlamlı fark oluşturacak etki düzeyine ulaştığı söylenilebilir. İnsan doğum öncesinden ölümüne kadar fizyolojik, psikolojik, sosyal, duygusal, zihinsel, dilsel, ahlaki, bilişsel gelişimi doğum öncesi, bebeklik, çocukluk, ergenlik, genç yetişkinlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak evreler bağlamında değerlendirilen ve incelenen bir varlıktır. Bu evrelerin genel olarak hız ve işlevleri üzerinde etkide bulunan faktörlerden birisi de yaştır (Santrock,2012). Yaşın ilerlemesine bağlı olarak denge ve güç kapasitesinin azalmasının bir yansıması biyolojik, psikolojik ve fizyolojik gerileme (Çekal,2006), kan basıncı, kolestrol, tansiyon, diyabet, kalp vb. sağlık sorunlarına yatkınlık ve bağışıklık sisteminin zayıflaması (Şentürk,2016) gibi ortaya çıkan problemler, kişiyi çevresel etkilere karşı savunmasız hale getirmektedir. Araştırma verilerinde de 56 yaş üzeri katılımcıların mevsimsellik puanlarının oluşturduğu farkın anlamlı olması ve yaşın ilerlemesine bağlı olarak mevsimsellik puanlarındaki artış, yaşa bağlı olarak ortaya çıkan fizyolojik, biyolojik ve psikolojik anlamdaki gerilemenin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Yaş - Dindarlık: Yaş değişkenine göre dindarlık puanlarına bakıldığında 56 üstü yaşa sahip katılımcıların dindarlık puanlarının diğerlerinden daha yüksek olduğu, yaş ilerledikçe dindarlık puanlarının arttığı ancak oluşan farkın anlamlı olmadığı görülmektedir. Konuyla ilgili Hökelekli, 2003; Aydemir, 2008;; Yoğurtcu, 2009; Tokur, 2011; Sevindik, 2015 tarafından yapılan araştırmalarda yaşın ilerlemesiyle doğru orantılı şekilde dindarlık puanlarının arttığı sonuçlarına ulaşılırken; Şengül,2007; Ceviz,2009; Çakır, 2015; Özkan,2016; Yakut, 2016, Yılmaz,2019 tarafından yapılan araştırmalarda ise yaşın dindarlık üzerinde farklılık oluşturmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmamızın yaşın ilerlemesine bağlı olarak dindarlık puanlarının artması ancak farkın anlamlı bulunmaması sonucu literatürle örtüşmektedir. Yaşın ilerlemesine bağlı olarak ömrün tükenmekte olduğu düşüncesinin daha yoğun olarak zihinleri meşgul etmesi ve bu durumun insanı diğer yaş

gruplarında olduğundan daha fazla endişeye sevk etmesi (Hökelekli,1991) söz konusudur. Yaşlanmaya bağlı olarak insanda problemlerin aşılmasında dini bir başa çıkma unsuru olarak kullanma sıklığı artmaktadır (Şentepe,2015). Bu durum yaşın ilerlemesine bağlı olarak dindarlık puanlarının yükselmesini açıklamaktadır. Ancak yaş değişkenine bağlı olarak ortaya çıkan farkın anlamlı bulunmaması ise dindarlığı etkileyen bir faktör olarak yaşın kabul edilebildiği ancak yaşın çok boyutlu bir olgu olarak dindarlığı etkileme ve değiştirme potansiyelinin yeterli düzeyde olmadığı şeklinde değerlendirilebilir.

Meslek - Mevsimsellik ve Dindarlık İlişkisi

Meslek - Mevsimsellik: Meslek değişkenine göre en yüksek mevsimsellik puanına üniversite öğrencilerinin sahip olduğu ancak meslekler arası oluşan mevsimsellik puan farkının istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı görülmektedir (f (3.382; p=0,58; p>0,05). Diğer bir ifade ile meslek değişkeni mevsimsellik üzerinde anlamlı fark oluşturacak bir etkiye sahip değildir. Öznesi insan olan ve insanı etkileyen her şeyden etkilenmesi kaçınılmaz olan mesleklerin mevsimsel özelliklerden de doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmemeleri düşünülemez. Araştırmada örneklemin meslek çeşitliliğinin sınırlı tutulması ve mevsimsellikten direkt etkilenme potansiyeli bulunan ulaşım, tarım, turizm vb. sektörlerle ilgili mesleklere yer verilmemesi bir araştırmada sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Ancak bu dört meslek grubunun verilerinin sonucuna göre meslek değişkeninin mevsimsellik üzerinde anlamlılık düzeyinde fark oluşturacak güçte bulunmadığını söylemek mümkündür.

Meslek - Dindarlık: Meslek değişkeni ile dindarlık karşılaştırmasına baktığımızda ise en yüksek dindarlık puanına esnafların sahip olduğu ancak oluşan farkın anlamlı olmadığı görülmektedir (f (5.438; p=0,68; p>0,05). Konuyla ilgili (Ayten, 2009; Özcan, 2007; Güven 2019; Gezenler,2019, Sevinç,2015; Tellioglu,2015; İnce,2019) tarafından yapılan araştırmalarda meslek değişkeninin dindarlık üzerinde anlamlı fark oluşturduğu tespit edilmiştir. Aydemir (2008) ise yaptığı araştırmada bizim araştırma sonucumuzla örtüşür şekilde meslek değişkeninin dindarlık üzerinde anlamlı fark oluşturmadığı bulgusuna ulaşmıştır. Literatürdeki bu çeşitliliğin nedeni olarak

araştırmaların rneklemlerindeki meslek çeşitliliğini ve aynı meslekten olunsa bile meslek Şartlarının ve durumlarının farklılığını görmek gerekir. Her insan hayatını devam ettirebilmek ve sorumlu olduğu aile bireylerinin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bir gelire ihtiyaç duyar ki bu gelir meslekle ilişkilendirilen bir konudur. İnsanların meslek sahibi olması uzunca bir süreci gerektirir. Dolayısıyla meslekler insani unsurlardan bağımsız nötr bir değişken olarak değil, aile, eğitim, evre koşulları, kültür, din gibi insan üzerinde st düzey etkileme potansiyeli bulunan faktörler bağlamında değerlendirilmelidir.

Genel Mevsimsellik ve Genel Dindarlık Düzeyleri

Genel Mevsimsellik Düzeyi: Mevsimsellik puan ortalamasının likert tipi ölçekte en yüksek puan olan 4 üzerinden ılımlı (2) ile belirgin (3) aşamaları arasında orta düzeyde olduğu ($X=2.62$) görülmektedir. İnsan üzerinde biyolojik, fizyolojik, duygusal ve psikolojik etkilerinden söz edebileceğimiz mevsimselliğin biyolojik ve fizyolojik etkileri genel olarak modern çağın teknolojik ve tıp alanındaki gelişmelerine bağlı olarak tolere edilebilmekle birlikte psikolojik ve duygusal etkileri konusunda insanoğlu aynı Őansa sahip değildir. Bu bağlamda genel mevsimsellik puanının orta düzeyde bulunmasını, örneklerin özellikleri (erkek ve gen ağırlıklı olması) ve araştırmanın sınırlılıkları (mevsimsellikten direkt ilişkilendirilebilecek mesleğe yer verilmemesi) göz önünde bulundurulduğunda yükselme riskinin kuvvetli olduğu bir sonuç olarak değerlendirmek mümkündür.

Genel Dindarlık Düzeyi: Dindarlık leği ortalamasının likert tipi ölçekte en yüksek puan 5 üzerinden katılıyorum (4) ifadesine daha yakın olduğu yani orta düzeyin üzerinde yüksek düzeye yakın ($X=3.81$) olduğu söylenilebilir. Ayrıca dindarlık boyutlarının ortalama puanlarına bakıldığında örneklerin en yüksek ortalamaya duygu boyutunda, en düşük ortalamaya ise ibadet boyutunda sahip olduğu görülmektedir. Bu durum katılımcıların genel dindarlık puanlarının yksekliliğini sağlayan faktörün, ibadetlerin yerine getirilmesi boyutundan ziyade dine duygusal bağlılık olduğunu bizlere göstermektedir. Dolayısıyla bu sonuç bizlere insanın dine duygusal anlamda yüksek düzeyde bağlılık göstermesine karşın aynı bağlılığı dinle ilgili uygulamalar ve ritüeller konusunda göstermediğini göstermektedir.

Sonuç ve Öneriler

İnsan doğum öncesinden başlayan ve tüm yaşamı boyunca çeşitli evreler halinde gelişimini sürdüren bir varlıktır. Bu süreç insanın cinsiyeti, yaşı, çevresel koşulları, ailesi, eğitimi, yaşadığı coğrafyanın özellikleri, biyolojik ve fizyolojik potansiyeli gibi çok zengin bir yelpazede değerlendirilen bir husustur. Olumlu olarak algıladığı bir yaşantı, yaşamının tüm boyutlarında olumlu karşılık bulabileceği gibi olumsuz olarak algıladığı bir yaşantı da onun yaşamının psiko-sosyal, duygusal ve fizyolojik boyutlarında olumsuz karşılık bulacağı bir gerçekliktir. İnsanın gelişim sürecini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi, çok boyutlu yapısına yönelik risk barındıran ve yüzleşmek zorunda kaldığı problemlerinin üstesinden gelebilmesiyle mümkün olacaktır. Bu bağlamda mevsimsellik olarak anlandırılan mevsimlerin biyolojik, fizyolojik ve psikolojik etkilerinin de değerlendirilmesi söz konusudur. Mevsimsellik ile yine insanın yaşamında önemli bir karşılığı bulunan dindarlık olgusunu inceleme ve aralarında ne tür bir ilişki olduğunu anlama çabasının bir ürünü olan araştırmamız alanında bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Örneklem bazında araştırmaya sınırlılık olarak yansıyan hususlara rağmen elde edilen verilerin alana önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

Mevsimsellik ile dindarlık ilişkisini anlama amacı taşıyan araştırmamızda “Kişisel Bilgi Formu”, “Mevsimsellik Ölçeği” ile “Dindarlık Envanteri” kullanılarak elde edilen verilerin SPSS programında frekans, aritmetik ortalama, standart sapma; çarpıklık ve basıklık değerlerinin normal dağılım puan aralığında olması üzerine parametrik testlerden t-testi, Pearson korelasyon, Anova ve Scheffe testi anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ kabul edilerek uygulanmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- 1- Örneklem mevsimsellik puanını orta düzeydedir. Dindarlık puanı ise yüksek düzeye yakın bir ortalamaya sahiptir.
- 2- Mevsimsellik ile dindarlığın duygu boyutu arasında anlamlı pozitif yönlü zayıf düzeyde ilişki tespit edilmiştir.
- 3- Yaş değişkeninin mevsimsellik puanları üzerinde oluşturduğu fark ise istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur.
- 4- Mevsimsellik ile dindarlığın karşılaştırıldığı diğer değişkenler arasında anlamlı farklılık söz konusu değildir.

Araştırmamızda mevsimsellik ile dindarlık arasındaki bulunan anlamlı pozitif yönlü zayıf ilişki ve yaş değişkeninin mevsimsellik puanları üzerinde oluşturduğu anlamlı fark sonuçlarına bağlı olarak şu önerilerde bulunulmuştur:

- 1- Sağlıklı bir yaşlılık süreci için mevsimsellik ile bireysel potansiyelin etkileşimi araştırılmalı ve çıkan sonuçlar göz önünde bulundurularak mevsimselliğe bağlı biyolojik, fizyolojik, duygusal ve psikolojik riskler önceden tespit edilmeli ve de konuyla ilgili bireysel bazda ve devlet bazında gerekli önlemler alınmalıdır
- 2- Hayatın istenilen bir formda sürdürülebilmesi için önyargısız şekilde din ve dindarlığın birikimlerinden istifade edilmeli ve sağlayacakları katkılar göz ardı edilmemelidir.

EXTENDED ABSTRACT

Relationship Between Seasonality And Piety

*

Selahattin Yakut

Yozgat Bozok University

A human being is an entity that starts before birth and continues its development in various stages throughout its entire life. This process is evaluated in a very rich range of subjects such as gender, age, environmental conditions, family, education, characteristics of the geography in which he lives, biological and physiological potential. Characteristics inherited on human beings and their gains as a result of their interaction with the environment play an important role in the construction of its psychosocial structure. Although it is not a robot driven by human heritability, it is also not entirely independent of the traits transmitted to it by genes. All of these factors not only affect his physiological development, but also make him feel in shaping his psychological and emotional world. One of the main issues affecting the psychosocial world of man in this process is the human activity of making sense of environmental stimuli. People tend to place meaning in everything around them. This is one of his most characteristic features. A life that he perceives positively and places a positive meaning is a reality in which he can find a positive and positive response in all dimensions of his life, as well as a life in which he finds a negative and negative response in the psycho-social, emotional and physiological dimensions of his life. It will be possible for the human to continue the development process in a healthy way by overcoming the problems that pose a risk to his multidimensional structure and which he has to face. In this context, the biological, physiological and psychological effects of the seasonality meaning seasons are also evaluated. Because the seasons primarily affect the physiological structure of human beings, but also have the potential to affect the psychological and emotional structure of human beings. Because the human organism is in a state of integrity. Just as physical factors are equivalent in his spiritual world, factors in his spiritual world are reflected in his bodily features. A person with a physical illness is also at great risk for psychological health. In the

same way, this situation of a person experiencing problems in the spiritual world shows itself as a great possibility of negatively affecting his physical structure. In this context, the seasons affect both the physiological structures and the psychosocial structures of humans. Especially in the context of climate diversity, it is important to understand the nature and character structures of humans. It has been reported that people living in the regions where the warm climate prevails have a warmer structure in human relations and exhibit friendlier behavior.

Religion and religiosity are accepted as one of the phenomena that are active in the psychosocial world of man. It is also possible to say that religiousness, which we can refer to as the reflection of religion and religion on life, has a counterpart in the spiritual worlds of people, as well as the socialization of people who depend on them with rituals, physical health with hygiene and cleanliness principles, and psychological health with morale principles. In the studies conducted, the linking of religiousness with the factors that have the potential to directly affect his happiness, such as subjective well-being, psychological well-being, psychological health, empathy, psychological resilience, life satisfaction, and positive thinking supports this idea. In this context, the study of the phenomenon of religiosity, which has an important equivalent in the life of seasonality, has an important contribution to the efforts of social sciences to understand people. Because with an understanding that excludes and ignores the religion and religiosity of human, the effort to understand the human will not yield healthy results. Therefore, our research, which is a product of the effort to examine the phenomenon of seasonality and religiosity and to understand what kind of relationship between them, is a first in the field. Despite the issues that are limited to the research such as the number of samples and the low number of professions, the data obtained from our research are expected to make significant contributions to the field and to provide different perspectives to the future researches.

In our research aiming to understand the relationship between seasonality and religiosity, frequency, arithmetic mean, standard deviation in the SPSS program of the data obtained by using "Personal Information Form", "Seasonality Scale" and "Religiosity Inventory"; As the skewness and kurtosis values are within the normal distribution score range, t-test, Pear-

son correlation, Anova and Scheffe test were applied by accepting the significance level $p < 0.05$ and the following results were achieved:

1. The seasonality score of the participants is intermediate. The religiosity score has an average near high level.
2. There was a poor level of significant positive correlation between seasonality and the emotion dimension of piety. In other words, seasonal characteristics correspond to the feeling dimension of piety.
3. The difference between age and seasonality scores was found to be statistically significant. In other words, older individuals are most affected by seasonal characteristics.
4. There is no significant difference between other variables in which seasonality and religiousness are compared. In other words, the difference created by gender and occupational variables on seasonality and religiosity has not reached the level of statistical significance.

In our study, the following suggestions were made depending on the significant positive weak relationship between seasonality and religiosity and the meaningful difference results of the age variable on seasonality scores:

1. For a healthy old age process, the relationship between seasonality and heredity and environmental interaction should be investigated, and considering the outcomes, the biological, physiological, emotional and psychological risks related to seasonality should be determined in advance and necessary measures should be taken on an individual and state basis.
2. In order to sustain life in a desired form, the accumulation of religion and religiosity should be used without prejudice and their contributions should not be ignored.

Kaynakça / References

- Acar, M. C. (2019). Öz güven ile dindarlık arasındaki ilişki: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 64-78.
- Ahbap, B. Ö. (2014). *Renklerin pazarlama üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akın, G. (2014). İnsan sağlığı ve çevre etkileşimi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54 (1), 105-116.

- Altun, R. (2015). *Üniversite öğrencilerinde dindarlık ve narsisizm ilişkisi (Sinop örneği)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- American Psychiatric Association. (2013). DSM 5. *American Psychiatric Association*.
- Ann, Na. (2002). *Ruhsal renginiz ve hayatınızın anlamı*. (Çev.A. Keşçi). İstanbul:Ötesi Yayıncılık
- Atalar, A. (2012). *Tıp fakültesi öğrencilerinde mevsimsel duygudurum bozukluğu*. Uzmanlık tezi) Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi. Edirne.
- Atalay, T. (2005). *İlköğretim ve liselerde dindarlık*. İstanbul: DEM.
- Aydemir, B. ve Şenerol, H. (2014). İklim değişikliği ve türkiye turizmüne etkileri: delfi anket yöntemiyle yapılan bir uygulama çalışması. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(31), 381-416.
- Aydemir, R. E. (2008). *Dindarlık ve mutluluk ilişkisi (ilk yetişkinlik dönemi)*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi, Samsun.
- Aydın, C. (2019). Dindarlık ile bilinçli farkındalık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 47, 241 - 269.
- Ayten, A. (2009). *Prososyal davranışlarda dindarlık ve empatinin rolü*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ayten, A. (2013). Din ve sağlık: bireysel dindarlık, sağlık davranışları ve hayat memnuniyeti ilişkisi üzerine bir araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(3), 7-31.
- Bakım, B., Karaahmet, E., Altınbaş, K. ve Oral, T. (2013). Winter sale on lithium levels: The impact of seasonality. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 23(4), 315-319.
- Baynal, Fatma (2015). Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*.4(1), 206 - 231.
- Bayraç, H. N. ve Doğan, E. (2016). Türkiye’de iklim değişikliğinin tarım sektörü üzerine etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*,11(1), 23- 48.
- Belhi, E. Z. A. (2018). *Beden ve ruh sağlığı*, (Çev. M. Uysal). İstanbul: Endülüs Kitap.
- Bovet, P. (1958). *Din duygusu ve çocuk psikolojisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Certel, H. (2010/1). Dini yaşantıda kalite sorunu. *SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 33-59.
- Ceviz, F., H. (2009). *Orta yaş ve yaşlılıkta dindarlık, mistik tecrübe ve benlik saygısı*.Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Çakır, B. (2015). *Ortaokul öğretmenlerinin dindarlık düzeyleri ile empatik eğilim düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi: Ünye örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Çekal, N. (2006). Huzurevlerinde kalan yaşlıların beslenme servisi örgütünden memnuniyet durumları, *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(10).
- Çetin, Ensar, Dil, Kemal Dil, Yazıcı, Sedat ve Arslan,, Hakan (2019). Aktif yurttaşlık ile dindarlık durumu arasındaki ilişkinin sosyolojik açıdan incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 172-184. 184 DOI: 10.21733/ibad.610828.
- Dağdeviren, H. N. (1996). *Bipolar duygudurum bozukluklarında mevsimsellik ve mevsimsel duygudurum bozukluğu*. Tıpta Uzmanlık Tezi. Sağlık Bakanlığı İstanbul Şişli Etfal Eğt. ve Arş. Hastanesi, İstanbul.
- Dağlı, E., N. (2010). *Yaşlılarda ölüm kagısı ve dindarlık*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Doğan Çalışkan, Z., Kurt, Ü. ve Timur, M. C. (2017). İklim değişikliği ve ulaşım sektörü ilişkisinin ekonometrik analizi: Türkiye Örneği. *ENSCON, International Congress of Energy, Economy and Policy, Proceedings Book 25-26 March, İstanbul, Turkey*. 1-10.
- Ekinci, M., Okanlı, A. ve Gözüağca, D. (2005). 'Mevsimsel depresyonlar ve baş etme yolları'. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 8(1), 109-112.
- Elmas, H., E. (2017). *Ortaöğretim öğrencilerinin dindarlık eğilimlerinin bazı kişilik özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Erkol, M. (2015). Türkiye'de dini hayatı anlamlandırmak: dindarlık olgusu ve dindarlığın ölçülmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17(2), 131-161.
- Gencer, N. (2019). Dindarlık ve öznel iyi oluş: uluslararası bir bakış. *din ve bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. 2(1), 97-114.
- George, D. Ve Mallery, P. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference 17.0 update (10th Edition)*. Boston: Pearson, 2-85.
- Glock, C.Y. (1998). *Dindarlığın boyutları üzerine*, (Çev. M. Emin Köktaş), Din Sosyoloji, (Der.) Yasin Aktay-M. Emin Köktaş, İstanbul: Vadi Yayınları.
- Gürsu, O. (2011). *Ergenlik döneminde psikolojik sağlık ve dindarlık ilişkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Hamer, D. ve Copeland, P. (1999). *Genlerimizle yaşamak*. İstanbul: Evrim Yayınları.

- Han, Ling vd. (2000). Seasonal variations in mood and behavior among Chinese medical students. *American Journal of Psychiatry* 157, 133-135.
- Hökelekli, H. (2003). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (1991). Ölüm ve ölüm ötesi psikolojisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 151-165.
- Hökelekli, H. (1998). *Din psikolojisi*, 3. Basım, Ankara: TDV Yayınları.
- Kandemir, F. (2016). *Umut-iyimserlik ve dindarlık ilişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Karaca, F. (2000). *Ölüm psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karşlı, N. (2019). Psikolojik iyi oluş ve dindarlık ilişkisi: Trabzon ilahiyat örneği. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 173-205
- Kartopu, S. ve Başkonuş, L. (2019). Ergen suçluluğu ve dindarlık lise örnekleminde bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(16), 185-217.
- Kılıç, Selim (2018). *SPSS uygulama görüntüleri eşliğinde istatistik çözümlenmeleri*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Kımtır, N (2011). Üniversiteli gençlerde dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(2) , 39 - 60.
- Kiremitçi Canıöz, E. ve Coşkun, H. (2018). Üniversite öğrencilerinin mevsimsellik ve öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkide depresyon ve anksiyetenin aracı rolü. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi* , 8(2), 419-439, doi:10.23863/kalem.2019.110
- Kiremitçi, E. (2016). *Üniversite öğrencilerinde mevsimsellik ve öznel iyi oluş ilişkisinin psikolojik semptomlara göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu
- Kline, R. B.(2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (third edition). New York: The Guilford Press.
- Koç, M. (2009). Dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişki: yetişkinler üzerine ampirik bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18(1), 473 - 493.
- Köktaş, M. E. (1993). Türkiye’de dinî hayat, İzmir örneği. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kula, N. (2001). *Kimlik ve din*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı etkileyen faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18 (2) 1-26.

- Kutlu, R. (2018). Çevresel faktörlerin mekan kalitesi ve insan sağlığına etkileri. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*,8(1), 67-78.ISSN: 2146-5193,
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve din*, 1. Basım, İstanbul: Dem Yayınları.
- Mehmedoğlu, Y.(2004). *Ahlak ve dini gelişim, çocuğum değerlerini öğreniyor*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Noyan, M. A., Elbi, H. ve Korukoğlu, S. (2000). Mevsimsel gidiş değerlendirme formu (MGDF): Güvenilirlik araştırması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 1(2), 69-77.
- Okyayuz, Ü. H. (1999). *Sağlık Psikolojisi*. Ed. Ü. H. Okyayuz, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Öğük, E. (2019). Dindarlık alguları ve şiddet. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.7(1) , 1 - 30.
- Özcan, Z. (2016). Empati ve dindarlık arasındaki ilişki. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 5(8), 2758 - 2781.
- Özdamar, K. (2002). *Paket programlarla istatistiksel veri analizi -1*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özdemir, Y. Z. (2018). *Bipolar bozuklukta mevsimsellik ve klinik özellikler ile ilişkisi*. Tıpta Uzmanlık Tezi. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı. İzmir.
- Özgüner, H. (2004). Doğal Peyzajın İnsanların Psikolojik Ve Fiziksel Sağlığı Üzerine Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*,2, 97-107. Seri: ISSN: 1302-7085..
- Özkan, O. (2016). *Öfke kontrolü ve dindarlık ilişkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Öztürk, Latif M., İsa, G. ve Yılmaz, S. S. (2017). Lisans öğrencilerinin mutluluk ve dindarlık ilişkisi: Kırıkkale Üniversitesi örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*. 8(1), 23 - 39.
- Pargament, K. I. (2005). Acı ve tatlı: Dindarlığın bedelleri ve faydaları üzerine bir değerlendirme. (Çev. A. U. Mehmedoğlu). *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*,5(1), 279-313.
- Polat, Ö. ve Uslu, E. E. (2010). Türkiye'nin dış ticaret verilerinde mevsimsellik. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.9(2)407-423.
- Roecklein, K. A. ve Rohan, K. J. (2005). Seasonal affective disorder: An overview and update. *Psychiatry (Edgmont)*.2(1), 20-26.

- Rosenthal, N. E., Sack, D. A., Gillin, J. C., Goodwin, F. K., Davenport, Y., Mueller, P.S., Newsome, D. A. ve Wehr, T. A. (1984). Seasonal affective disorder: A description of the syndrome and preliminary findings with light therapy. *Archives of General Psychiatry*, 41(1), 72-80.
- Santrock, J. W. (2012). *Yaşam boyu gelişim-gelişim psikolojisi*, (Çev. G. Yüksel). Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Sevindik, D. (2015). *Orta yaş dönemi bireylerde dindarlık-mutluluk ilişkisi (Denizli örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Simrén, M., Axelsson, J., Gillberg, R., Abrahamsson, H., Svedlund, J. ve Björnsson, E. S. (2002). Quality of life in inflammatory bowel disease in remission: The impact of IBS like symptoms and associated psychological factors. *The American Journal of Gastroenterology*. 97(2), 389-396.
- Subaşı, N. (2001). Gündelik hayat ve dinsellik. *Avrupa Günlüğü*, 2, 237-260.
- Şahin, A. (1999). *İlahiyat, tıp ve mühendislik fakültelerinde okuyan öğrencilerde dini hayatın boyutları üzerine karşılaştırmalı bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Şengül, F. (2007). *Dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Şentepe, A. (2015). Yaşlılık döneminde dini başaçıkma. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 186-205.
- Şentürk, Ü. (2016). Yaşlılık: özellikler, davranışlar ve sorunlar. (Editör: M. Zencirkıran). içinde *Davranış bilimleri*. İstanbul: Dora Yayınları.
- Temiz, Y. E. (2019). *Alçak gönüllülük, dindarlık, psikolojik iyi olma ve yaşam doyumu değişkenleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Tokur, B. (2011). *Stres-dindarlık ilişkisi üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yakut, S. (2016). *Öğretmenlerde yabancılaşma, yalnızlık ve dindarlık ilişkisi: Polatlı örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din: psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Adana: Karahan.
- Yapıcı, A. (2012). türk toplumunda cinsiyete göre dindarlık farklılaşması: bir meta analiz denemesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12, 1-34.
- Yıldız, M. (1998). *Dini hayat ile ölüm kaygısı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Yıldız, M. (2001). Dindarlığın tanımı ve boyutları üzerine psikolojik bir çalışma. *Tabula Rasa*. ISSN:1302-8898 , 1, 19-42.
- Yılmaz, F. (2019). *Dindarlık ve hoşgörü ilişkisi (konya merkez ilçelerinde görev yapan öğretmenler örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yoğurtcu, F. (2009). *Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Yöney, T. H., Taybılı, B. ve Göktepe, E. O. (1995). İstanbul'da üniversite öğrencilerinde ruhsal durum ve davranışlarda mevsimsellik. *Düşünen Adam*. 8(1), 38-42.
- Yumuşak, Sedat ve Boz, Hakan (2013). The Effect of Seasonal Affective Disorder on the Employees in Accommodation Establishments. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9(2), 371-394.
- Yüksel, B. N. (2019). Bağımlı kişilik yapısı ile dindarlık eğilimleri arasındaki ilişki üzerine nicel bir araştırma: Düzce üniversitesi örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 2,9-26.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Yakut, S. (2020). Mevsimsellik ve dindarlık ilişkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 370-396. DOI: 10.26466/opus.669291

Hizmetkâr Okul Liderliği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması

DOI: 10.26466/opus.749822

*

Ömer Murat Öter* – Abidin Dağlı **

* Doktora Öğrencisi, Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır/Türkiye ve

E-Posta: omermuratoter@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-3721-3259](https://orcid.org/0000-0002-3721-3259)

** Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Diyarbakır/Türkiye

E-Posta: dagli@dicle.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3072-8997](https://orcid.org/0000-0002-3072-8997)

Öz

Bu çalışmanın amacı, okul müdürlerinin hizmetkâr liderlik davranışlarını ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Mardin İli Merkez Artuklu İlçesindeki resmi ilkokullarda görev yapmakta olan 372 öğretmen oluşturmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliği Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ile incelenmiştir. Açıklayıcı Faktör Analizi sonucunda 35 madde ve beş faktörden (hizmet anlayışı, geliştirme, iletişim, dürüstlük, yönetim becerisi) oluşan bir yapı elde edilmiştir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans oranı %67,811 olarak saptanmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin faktör yük değerleri .367 ile .833 arasında yer almıştır. Ölçeğin beş faktörlü yapıyı ölçtüğü doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile de doğrulanmıştır. Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısına ve madde toplam korelasyonlarına bakılmıştır. Cronbach Alpha değerleri faktör için sırasıyla .892, .903, .901, .924, .873 ve tüm ölçek için .971 olarak bulunurken faktörlerde yer alan maddelerin madde toplam korelasyonları ise .530 ile .749 arasında değişmiştir. Yapılan tüm geçerlik ve güvenilirlik analizi sonuçları, Hizmetkâr Okul Liderliği Ölçeğinin öğretmenlerin çalışma grubu olarak alınacağı çalışmalarda geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabilceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul, liderlik, hizmetkâr liderlik

Servant School Leadership: A Scale Development Study

*

Abstract

The aim of this study is to develop a valid and reliable scale for measuring the servant leadership behaviors of school principals. The study group of the research consists of 372 teachers working in public primary schools in the Central Artuklu District of Mardin Province in the 2018-2019 academic year. The construct validity of the scale was examined by Exploratory Factor Analysis (EFA). As a result of Exploratory Factor Analysis, a structure consisting of 35 items and five factors (service concept, development, communication, honesty, management skills) was obtained. The total variance rate explained by the scale was determined to be 67.811 %. The factor load values of the items in the scale ranged between .367 and .833. It was also confirmed by Confirmatory Factor Analysis (CFA) that the scale measures the five-factor structure. In order to determine the reliability of the scale, Cronbach Alpha internal consistency coefficient and item total correlations were examined. Cronbach Alpha values are .892, .903, .901, .924, .873 for the factors and .971 for the entire scale, respectively. The item total correlation values in the factors have changed between .530 and .749. The results reveal that the scale is reliable on the basis of factors and as a whole. All validity and reliability analysis results show that Servant School Leadership Scale can be used as a valid and reliable measurement tool in the studies where teachers will be taken as a working group.

Keywords: School, leadership, servant leadership

Giriş

Günümüzde insani değerlerin giderek daha fazla önem kazanması ile birlikte, bilgi ve insan kaynağını yönetmede otorite ve zorlamaya ihtiyaç duymadan insanların ve özelde çalışanların faydasına odaklanarak gönüllere hitap edebilen liderlere ihtiyaç artmıştır (Fındıkcı, 2012). Ortaya çıkan bu ihtiyaç sonucunda; talimat veren, verdiği talimatların yerine getirilmesini bekleyen, kendi çıkarlarını düşünüp kendisine hizmet edilmesini isteyen liderlik anlayışlarının yerine, çalışanlarının gelişimine ve takım çalışmasına önem veren, çalışanları karar alma süreçlerine dâhil eden, etik açıdan sorumluluk alan, çalışanlara yol gösteren, onların ihtiyaçlarını karşılayan ve hizmet etmeyi bir yaşam tarzı haline getiren "Hizmetkâr Liderlik" yaklaşımı ortaya çıkmış (Akiş, 2005) ve Greenleaf (2002) de büyük bir liderin öncelikle iyi bir hizmetkâr olması gerektiğini düşünerek "Hizmetkâr Liderlik" (Servant Leadership) kavramını ortaya koymuştur.

Hizmetkâr liderlik, bir lider olarak içten gelen bir görev bilinciyle başkalarının teşvik edilmesi ve yeteneklerinin geliştirmeleri için onlara bir şans verilmesi gerektiğine ilişkin derin bir inanç sonucu ortaya çıkan bir yaşam biçimidir. Greenleaf'e göre hizmetkâr liderlik, liderlik ve hizmetkârlığın uyum içerisinde olduğu bir yönetim tarzıdır. Hizmetkâr lider, liderlik edecek güçlü bir yeteneğinin yanı sıra, güçlü bir hizmet etme isteğine sahiptir ve en önemlisi, bu yeteneklerini birbirlerini güçlendirebilecek şekilde birleştirebilen kişidir (Trompenaars ve Voerman, 2009). Laub (1999), lider ile çalışanlar arasındaki etkileşimde var olan derin bağlar, samimiyet ve kişilik unsurları gibi özellikleri nedeniyle hizmetkâr liderliği, bir liderlik tarzından daha karmaşık görmektedir.

Hizmetkâr liderlik anlayışı, örgüt içindeki çalışanların gelişimini güçlendiren, takım çalışmasını ve bireysel bağlılığı artıran, örgütsel amaçlarla birlikte çalışanların amaçlarını da dikkate alan, örgütün değerleri ile bütünleşmeye odaklanan, hedeflenen sonuçları elde etmek için liderleri birer hizmetkâr olmaya cesaretlendiren özelliklere sahiptir. Tüm liderlik yaklaşımları örgütün başarısı için ortak amaçlara ulaşmayı isterken, hizmetkâr liderlik; genel ast-üst hiyerarşik yapıdan uzak duran tarzı, işbirliğini vurgulaması, güvenilirlik, empati, öngörü, iyileştirme, dinleme, farkındalık, kavramsallaştırma, inisiyatif ve sorumluluk, çalışanların gelişimine kendini adayarak birliktelik inşa etme ve gücün etik kullanımına verdiği ek değer ile diğer

liderlik yaklaşımlarından farklılaşmaktadır (Spears, 1998). Greenleaf'a (2002) göre hizmetkâr lider, öncelikle bir hizmetkârdır. Bir kimsede doğal olarak bulunan ve davranışlarına hâkim olan hizmet etme duygusu, zamanla o kimsede alışılmadık bir yönlendirici güce dönüşür ve hizmet etmek için lider olmayı seçerek hizmetkârlık ile liderliği birleştirir. Hizmetkâr liderler, kendilerini adanmış ve güvenilir olduklarından çalışanlarının desteğini alırlar. Bu destek, çalışanlara ellerinden gelenin en iyisini yapabilecekleri ortamlar oluşturur. Herhangi bir sebeple çalışanların yaptığı görev yeteneklerine uygun değil ise, hizmetkâr lider nazik bir şekilde onları yeteneklerini daha iyi kullanabilecekleri farklı bir alana yönlendirir (Greenleaf, 1998; Akt. Vinod ve Sudhakar, 2011). Bunun yanında hizmetkâr liderlikte, çalışanların sahip oldukları yetenekleri ve farklı yönleri ortaya çıkarmayı hedefleyen temel bir anlayış bulunmaktadır. Hizmetkâr lider, bire bir etkileşim ile çalışanların yeteneklerini, amaçlarını, ihtiyaçlarını ve isteklerini belirlemeye çalışırken potansiyellerini geliştirmeleri için gereken desteği verir (Liden, Wayne, Zhao ve Henderson, 2008).

Hizmetkâr liderler tarafından yönetilen örgütlerde, hizmetkârlık anlayışına uygun bir kültür hâkim olur; çalışanlar üstlerine bakarak "Sizin için ne yapabiliriz?" diye sormazlar, aksine yöneticiler astlarına bakarak "Sizin için ne yapabilirim?" diye sorarlar. Bu yapıldığında çalışanlarda adanmışlık ve çalışma tutkusu sağlanabilir. Hizmetkâr liderler rollerini, çalışanların amaçlarına ulaşmalarına yardımcı olmak şeklinde görürler. Çalışanların daha iyi performans göstermeleri ve vizyona odaklı ilerlemeleri için nelere ihtiyaç duyduklarını bulmaya çalışırlar. Çalışanların yöneticilerini memnun etmelerini istemek yerine, onların içlerindeki mükemmelliği ortaya çıkararak hayatlarında bir fark yaratmak ve bu süreçte örgütü etkilemek isterler (Blanchard, Blanchard ve Zigarmi, 2007). Hizmetkâr liderler, rollerinin hizmet beklemek yerine hizmet etmek olduğuna inandıklarından, çalışanların içindeki en iyilerin ortaya çıkmasına yardımcı olurlar. Liderliğin resmi liderlerin tekelinde olmadığını düşünürler. Çalışanlar içinde eğer iyi bir lider doğarsa, onunla işbirliği yapmayı, hatta bir adım geriye çekilip farklı bir rol almayı isterler. Hizmetkâr liderler, çalışanlarını geliştirme isteğine ve ihtiyaca göre örgüt içindeki bireylerin gerekli uzmanlıkla ortaya çıkacakları düşüncesine sahiptirler. Greenleaf bu hususu, "Hizmetkâr liderliğin gerçek sınavı; hizmetkâr liderin çevresindekilerin de birer hizmetkâr lider olma yolunda daha akıllı, daha özgür, daha özerk, daha sağlıklı ve daha becerikli

olmasıdır” şeklinde ifade etmiştir (Blanchard vd., 2007). Hizmetkâr lider, “ben” engelini aşmış, kendi ihtiyaçlarından önce başkalarının ihtiyaçlarına yer verebilen, kendini insana ve insanlığa faydalı olmaya adanmış, hoşgörülü, dürüst, ahlaklı, insani değerlere teoride ve uygulamada duyarlı, üreten, eksiklikleri tamamlayan, aşırılıklardan sakınan, toplumsal değerlere ve kültüre bağlı, değişim ve dönüşüme öncülük eden, kendisi ve çevresi ile barışık, liderlik otoritesinden çok bilgeliği ile ilgilerin odağında yer alan, yeni bilgi, anlam ve kavramlar üreten ve böylece çalışanların potansiyellerini geliştirerek performansla dönüştüren özelliklere sahiptir (Fındıkçı, 2012).

Öte yandan hizmetkâr liderler, işle ilgili karmaşık ve stratejik kararlara her düzeydeki çalışanların katılımını sağlarlar. Hizmetkâr liderler, çalışanların kendilerini özgürce yetkilendirmeyi seçebilecekleri bir ortam oluştururlar. Yine hizmetkâr liderler, çalışanların arasındaki kültür, üslup ve sosyal farklılıklar ile ırk, din, cinsiyet ve yaş farklılıklarını takdir etmekle kalmaz; bu farklılıkları değerli sermaye olarak görürler. Çalışanların farklı bakış açılarının değerlendirilerek etkin karar vermeye, problem çözmeye ve yeniliklere ulaşılabilirliğinin farkındadırlar. Hizmetkâr liderler, liderlik etmenin tek nedeninin hizmet etmek olduğunun farkındadırlar ve herhangi birinin daha iyi hizmet edilmesi konusunda bir önerisi varsa onu dinlemek isterler. Bu açıdan geribildirim bir hediye olarak bakarlar ve ilk cevapları “Teşekkürler, bu gerçekten yararlı oldu. Söyleyeceğin varsa daha fazlasını da duymak isterim. Başka birileriyle de konuşmam gerekir mi dersin?” Hizmetkâr liderler, işler iyiye gittiğinde başarıyı çalışanlarına mal ederek herkese hakkını teslim ederken, işler kötüye gittiğinde ise, aynanın karşısına geçer ve “Bu insanların olabilecekleri kadar iyi olmaları için neyi farklı yapabildim?” diye sorar. Bu şekilde davranabilmek, gerçek anlamda alçak gönüllü olmayı gerektirir (Blanchard vd., 2007). Hizmetkâr lider, çalışanların ihtiyaçlarına odaklanıp bir karşılık beklemeden onlara hizmet ederken bunu severek yapar ve çalışanlarının duygu ve düşüncelerini anlamak için gerektiğinde onlarla bireysel olarak da ilgilenir. Örgütü geliştirmenin çalışanları geliştirmekle mümkün olduğuna inandığı için çalışanların kendilerini geliştirmelerine yardımcı olur ve görevle ilgili hatalarını da gelişmeleri için birer fırsat olarak görür. Başarısızlık durumlarında sorumluluğu kendisi üstlenirken başarıları çalışanlarına mal eder ve onların başarılı olmasından mutlu olur. Oluşturduğu samimi iletişim havası ile çalışanları ikna edebilmenin yanında iyi bir dinleyici olarak çalışanlara değer verir. Hizmetkâr liderler,

görevleri adil bir şekilde dağıtma, üstlerinden çok çalışanların takdirini kazanma, beklediği davranışları önce kendi yaparak model olma, çalışanlarının zor günlerinde yanlarında olma, örgüt içinde kabul edilmiş değerlere dayalı olarak çalışanların birbirlerine dürüst davrandıkları bir örgüt kültürü oluşturma gibi davranışlarıyla çalışanların güvenini kazanırlar. Bunların yanında, hizmetkâr liderler örgütteki sorunların farkında olma, çalışanları karar alma sürecine katma, sürekli öğrenmeyi ve gelişmeyi teşvik etme, örgütün ve çalışanların kazanımlarını dengeleme gibi davranışlarıyla da yönetim becerilerini de gösterirler.

Greenleaf'in ortaya koyduğu *Hizmetkâr Liderlik* üzerinde en çok çalışan yazarlardan biri Spears (2002; 2010) olmuş ve Greenleaf'in eserlerinden hizmetkâr lidere ilişkin 10 özelliği aşağıdaki gibi sıralamış ve açıklamıştır.

1. **Dinleme (Listening):** Hizmetkâr lider, çalışanların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için onlarla sağlıklı bir iletişim kurar, içtenlikle ve saygıyla dinler.
2. **Empati (Empathy):** Hizmetkâr lider, başkalarını anlamaya ve onlarla empati kurmaya çalışır. Bir durumu, diğer kişinin perspektifinden görebilir ve her insanın farklı bir dünya olduğunun farkındadır.
3. **İyileştirme (Healing):** İnsanların kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlama, uyum ve dönüşüm için güçlü bir kuvvettir. Hizmetkâr lider, kendisini ve çalışanlarını duygusal olarak iyileştirme potansiyeline sahiptir.
4. **Farkındalık (Awareness):** Liderin kendisinin, örgütünün ve çalışanların olumlu olumsuz yönlerini sezebilmesi ve tüm korkularla baş edebilmesidir.
5. **İkna Edicilik (Persuasion):** Hizmetkâr lider, makamının otoritesini kullanmak yerine, kararlar alakalı çalışanları karara katma ve onları ikna etme yöntemini kullanır.
6. **Kavramsallaştırma (Conceptualization):** Hizmetkâr liderler, sahip oldukları geniş bir açıdan düşünme ve derinlemesine yaklaşma imkânı ile sorunlara ve örgüte kavramsallaştırıcı bakışla bakabilirler.
7. **Önsezi (Foresight):** Liderin geçmişte edinilmiş tecrübelerden öğrendikleriyle şimdiki verileri bütünleştirerek geleceğe ilişkin rasyonel kararlar almasıdır.
8. **Hizmet Etme (Stewardship):** Hizmetkâr lider, örgütteki çalışanların ihtiyaçlarını ve amaçlarını kendi çıkarlarından ve hatta örgütün çıkarlarından önce görür ve çalışanlarına bu şekilde hizmet eder.

9. **Kişilerin Gelişimine Katkı (Commitment to the Growth of People):** Hizmetkâr lider, her çalışanın gelişmesi için özel çaba gösterir ve gücünü çalışanlarının mesleki, kişisel ve manevi gelişimlerini desteklemek için kullanır.

10. **Topluluklar Oluşturma (Building Community):** Hizmetkâr lider, çalışanların kendilerini geliştirebilmeleri ve paylaşımlarda bulunarak kendilerini daha iyi hissedebilmeleri için örgüt içinde küçük doğal gruplar oluşturulmasını destekler. Bu amaçla, örgüt içinde ve dışında etkinlikler gerçekleştirilmeye zaman ve bütçe ayırır.

Laub (1999) ise yaptığı çalışmada hizmetkâr liderliğe ilişkin altı özellikleri sürmüştür, bu özellikler aşağıda kısaca açıklanmıştır:

1. **Değer Verme (Values People):** Herkesi ayrı ayrı dinleme, öncelikliği çalışanların ihtiyaçlarını gidermeye verme, insanlara inanma,
2. **Geliştirme (Develops People):** Çalışanların öğrenmeleri için uygun koşullar oluşturma, kendini geliştirmede uygun davranışlarla örnek olma, cesaretlendirerek güçlendirme,
3. **Topluluk Oluşturma (Building Community):** Çalışanlarla güçlü ilişkiler geliştirme ve işbirliğinde bulunma,
4. **Güvenilir Olma (Displays Authenticity):** Dürüst, güvenilir ve açık sözlü olma, sorumluluk alma, denetime açık olma ve çalışanlardan öğrenme istekli olma,
5. **Liderlik Tesis Etme (Provides Leadership):** Öngörülü olma, inisiyatif alma ve net hedefler belirleme,
6. **Liderliği Paylaşma (Shares Leadership):** Ortak misyon ve vizyon oluşturma, çalışanları karar alma sürecine katarak gerektiğinde örgütün tüm seviyelerinde karar alma yetkisini paylaşma.

Liderin karakter ve davranışlarına odaklanan Patterson (2003), hizmetkâr liderliği, etik ve ahlaki boyutları ile incelemiş, erdemli yöneticinin iyi ahlaklı ve ahlaki mükemmeliyet sahibi olduğunu belirtmiştir. Geliştirdiği ölçekte hizmetkâr liderlerin göstereceği davranışları beş boyutta ele almıştır. Bu boyutlar (1) *sevgiyi kanıtlama*, (2) *alçak gönüllülük*, (3) *fedakârlık*, (4) *vizyonerlik*, (5) *güven*, (6) *güçlendirme ve* (7) *hizmet etme* boyutlarıdır. Page ve Wong (2000) ise geliştirdikleri ölçekte, hizmetkâr liderliğin boyutlarını (1) *çalışanları güçlendirme ve geliştirme*, (2) *mütevazılık*, (3) *çalışanlara hizmet etme*, (4) *ilham veren liderlik*, (5) *içten ve katılımcı liderlik*, (6) *vizyonerlik ve* (7) *dürüstlük* olarak ortaya koymuşlardır.

Barbuto ve Wheeler (2006) tarafından geliştirilen ölçekte; (1) *fedakârlık*, (2) *karşılıksız iyilik yapma*, (3) *ikna etme becerisi*, (4) *hikmet* ve (5) *örgütsel yönetim becerileri* boyutlarında hizmetkâr liderlik ele alınmıştır. Ekinci ise (2015) geliştirdiği “okul müdürlerinin hizmetkâr liderlik davranışları” ölçeğinde, okul yöneticilerinin hizmetkâr liderlik davranışlarını beş boyutta belirlemiştir. Bunlar, (1) *empati*, (2) *özgecil davranışlar*, (3) *alçak gönüllülük*, (4) *adalet* ve (5) *dürüstlük* boyutlarıdır.

Hizmetkâr lider, maddi değerlerin ve bencilliğin arttığı bir dönemde, evrensel insani değerlere ve manaya odaklanarak taşıdığı vagonların hizmetinde bir lokomotif gibi başkalarını bir yerlere taşımayı dert edinir. Hizmetkâr lider, farklı bütün kişisel özellikleri ile kendi öz yaşamını ve duygularını işin içine koyarak örgütte, hizmet odaklı kuvvetli bir kültürün oluşmasını sağlar (Fındıkcı, 2012). Bu yönüyle hizmetkâr liderliğin eğitim örgütlerinde uygulanması daha işlevsel olacaktır. Hizmetkâr liderlik anlayışı ile yönetilen okullarda bencilliğin yerini, başkalarına faydalı olmak ve gönüllü fedakârlıkta bulunmak alır. Böylece herkes zamanını, daha çok eğitimsel hedeflere yönelik faaliyetlere ayırır. Okuldaki tüm çalışanlar, sahip oldukları okul gelişimine destek olma tutkusunu diğer tüm ihtiyaçların önünde tutarak okulun hedefleri için gönülden çalışırlar (Hardin, 2003). Hizmetkâr liderliği benimseyen okul müdürleri, öğretmenlerle olan etkileşimi nitelikli ve olumlu bir sürece dönüştürürler (Akyüz, 2012). Bu bakımdan iletişim ve sosyal etkileşim boyutunun ağırlıkta olduğu ve daha çok çalışanlara odaklı bir liderliği ifade eden “hizmetkâr liderlik” yaklaşımının eğitim örgütleri dediğimiz okullar için etkili bir liderlik modeli olduğu ileri sürülebilir. Okul müdürlerinin bu temel rolünü, paylaşılan bir sorumluluk ve çalışanlara odaklı bir yaklaşımla bütünleştirmelerinin okullarda, ilişkileri inşa eden bir işlev göreceğini söylemek mümkündür (Ekinci ve Sakız, 2020).

Bu nedenle okul müdürlerinin hizmetkâr liderliği sergileme düzeylerinin, eğitim örgütlerinin temel ögesi durumundaki öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak ortaya konulması büyük önem arz etmektedir. Yapılan literatür taramasında, hizmetkâr liderlik davranışlarını ölçmeye yönelik çalışmaların daha çok eğitim dışındaki örgütlerde yapıldığı ve okul müdürlerinin hizmetkâr liderlik davranışlarını ölçmeye ilişkin sınırlı sayıda ölçek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, okul müdürlerinin hizmetkâr liderlik davranışlarının tespitinde kullanılabilecek çok boyutlu bir ölçeğin geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu açıktır. Geliştirilen bu ölçek ile öğretmen algı-

larına dayalı olarak okul müdürlerinin hizmetkâr liderlik davranışlarını sergileme düzeyinin tespit edilmesinin, benzer konularda çalışma yapacak araştırmacılara da ışık tutacağı ümit edilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin algılarına dayalı olarak okul müdürlerinin hizmetkâr liderlik davranışlarını ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Mardin Merkez Artuklu İlçesi'nde yer alan 15 resmi ilkokulda görevli 372 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %47'si kadın, %53'ü erkek; % 91'i lisans mezunu, % 9'u yüksek lisans mezunu; % 62'si evli, % 38'i ise bekârdır.

Ölçme Aracı

Hizmetkar Okul Liderliği Ölçeğinin (HOLÖ) geliştirilmesi sürecinde *ilk aşamada* literatür incelenerek geliştirilen ölçme araçlarına bakılmıştır (Barbuto ve Wheeler, 2006; Dennis ve Bocernea, 2005; Dierendonck ve Nuijten, 2011; Ekinci, 2015; Patterson, 2003; Page ve Wong, 2000). Sonrasında hizmetkâr liderliği ölçebilecek boyutlar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, kuramsal temele dayalı olarak 52 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuştur (Tezbaşaran, 1997). *İkinci aşamada*, oluşturulan madde havuzu hakkında, uygulamanın içinde olanların görüşlerinin alınması amacıyla Mardin ili Merkez Artuklu İlçesindeki iki ilkokulun müdürleri ve 18 öğretmeniyle yüz yüze görüşmeler yapılmış ve okul müdürlerinin gösterebileceği hizmetkâr liderlik davranışlarına yönelik alınan öneriler madde havuzuna eklenmiş ve böylece madde sayısı 58'e çıkmıştır. *Üçüncü aşamada*, araştırmada esas alınan boyutlarla düşük ilişki gösterdiği düşünülen maddelerin elenmesi ve benzer anlamları içeren ifadelerin birleştirilmesi sonucunda

taslak ölçek 48 maddeye indirilmiştir. *Dördüncü aşamada*, kapsam ve görüşünü geçerliği amacıyla uzmanı olarak eğitim bilimleri alanından 8 öğretim üyesinin görüşüne başvurulmuştur (Balci, 2001). Uzmanların incelemesinden sonra söz konusu ölçekteki ifadelerin düzenlenmesi ile madde sayısı 38 olmuştur. *Beşinci aşamada*, yazım kuralları ve noktalama işaretleri ile ilgili Türk Dili ve Edebiyatı uzmanından alınan görüşler doğrultusunda ölçek maddeleri gözden geçirilerek ölçme aracının dil açısından anlaşılabilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. *Son aşamada*, taslak ölçekte yer alan maddeler, herhangi bir boyutlandırma yapılmadan doğrudan sıralandıktan sonra, araştırmancının amacını ve cevaplama esaslarını açıklayan bir yönerge eklenmiştir.

Hizmetkâr Okul Liderliği Ölçeği (HOLÖ) olarak adlandırılan 38 maddelik taslak ölçek, “*Tamamen katılıyorum (5)*”, “*Büyük oranda katılıyorum (4)*”, “*Orta düzeyde katılıyorum (3)*”, “*Çok az katılıyorum (2)*” ve “*Hiç katılmıyorum (1)*” seçeneklerinden oluşan likert tipi beşli derecelendirme ile öğretmenlerin algılarını belirlemek üzere uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmada örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde, ölçek geliştirme çalışmaları için öngörülen madde sayısının birkaç katı olması esası dikkate alınmıştır (Balci, 2001). Araştırma için gerekli etik kurulu onayı ve ilgili kurumdan ölçme aracı uygulama izni alındıktan sonra çalışma gurubunu oluşturmak amacıyla 2018-2019 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Mardin Merkez Artuklu İlçesi’nden random örnekleme yöntemi ile 15 ilkokul belirlenmiştir. Araştırmacılar tarafından belirlenen okullarda dağıtılan 405 veri toplama aracından geri dönen 394’ünden hatalı veya eksik doldurulan 22’si çıkartılmıştır. Ulaşılan 300’ün üzerindeki katılımcı sayısı ile araştırma grubunun, faktör oluşturma çalışması için iyi bir düzey olduğu değerlendirilmiştir (Comfrey ve Lee, 1992) 372 ölçekten elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Veri setinin faktör analizine uygunluğunu belirlemek için “Kaiser-Meyer-Okin (KMO)” ve “Barlett Sphericity (BS)” testine bakılmıştır (Akbulut, 2010; Bayram, 2009; Büyüköztürk, 2013; Izquierdo, Olea ve Abad, 2014; Tavşancıl, 2010).

Ölçeğin faktör yapısı, “Açımlayıcı Faktör Analizi-AFA (Exploratory Factor Analysis-EFA)” uygulaması ile saptanmaya çalışılmıştır. Çok değişkenli

bir istatistik tekniği olarak ölçek geliştirme çalışmalarında yaygın bir şekilde kullanılan faktör analizi ile (Gorsuch, 1997) ölçekte yer alan ifadeler arasındaki ilişkinin yapısı incelenerek ölçme aracının yapı geçerliği keşfedilmeye çalışılır (Büyüköztürk, 2013; Tavşancıl, 2010). AFA uygulaması ile 38 maddeden oluşan ölçeğin tek veya çok faktörlü olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla “Temel Bileşenler Analizi (Principal Components) ve “Varimax Döndürme” yöntemi kullanılmıştır.

Hizmetkâr Okul Liderliği Ölçeğinin AFA ile belirlenen faktör yapısının, verilerle ne kadar uyum gösterdiğini tespit etmek, başka bir deyişle ölçeğin yapı geçerliğini test etmek amacıyla AMOS istatistik programı ile “Doğrultayıcı Faktör Analizi-DFA, (Confirmatory Factor Analysis-CFA)” yapılmıştır. DFA, veri setinin temelindeki yapının bulunmasını sağlayan AFA'nın bir uzantısıdır. AFA, faktör yapısını belirlemeyi amaçlarken, DFA ise belirlenen faktörler arasındaki ilişkinin düzeyini; değişkenlerin ilişkili olduğu faktörleri; faktörlerin modeli açıklamada yeterli olup olmadığı ve faktörlerin birbirinden bağımsız olma durumunu tespit etmek amacıyla kullanılır (Erkorkmaz, Etikan, Demir, Özdamar ve Sanisoğlu, 2013; Gorsuch, 1997). Bu doğrultuda, ölçme aracı için elde edilen faktör yapısının uygunluğu, DFA'daki bazı ölçütlerle test edilir. Bu çalışmada ölçeğin gerçek verilerle uyumunu değerlendirmek amacıyla Ki-Kare Uyum Testi (Chi-Square Goodness- χ^2), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index-CFI), İyi-lik Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index-GFI), Düzeltilmiş İyi-lik Uyum İndeksi (Adjusted Goodness of Fit Index-AGFI), Normleştirilmiş Uyum İndeksi (Normed Fit Index-NFI), Normleştirilmemiş Uyum İndeksi (Non-Normed Fit Index, NNFI), Artımlı Uyum İndeksi (Incremental Fit Index-IFI), Standard Ortalama Kalanların Kare Kökü (Standardised Root Mean Square Residual-SRMR) ve Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation-RMSEA) kullanılmıştır.

Ölçeğin güvenilirlik çalışmasında, test puanları arasındaki iç tutarlılığın tespit edilmesi için Cronbach Alfa katsayısına; maddelerin ayırt ediciliklerini ve maddelerden alınan puanlar ile ölçeğin toplam puanı arasındaki ilişkiyi görmek için madde toplam korelasyonlarına bakılmıştır (Büyüköztürk, 2013).

Bulgular

Yapı Geçerliliği

Hizmetkâr Okul Liderliği Ölçeğinden elde edilen ölçümlerin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla *Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)* ve *Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA)* yapılmıştır.

Açımlayıcı Faktör Analizi

KMO değerinin 0.60'dan yüksek ve Barlett Testinin anlamlı çıkması, veri setinin faktör analizine uygun olduğunu gösterir (Büyüköztürk, 2005, 2013; Şencan, 2005). Bu çalışmada elde edilen verilerin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi değeri .964 ve Barlett Küresellik (BK) testi değeri 9398.699 bulunmuştur. Bartlett Küresellik Testi Ki-kare değeri anlamlı çıkmıştır ($p<.000$). Bu değerler, veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2013).

Faktör analizinde aynı yapıyı ölçmeyen maddelerin ayıklanmasında; maddelerin buldukları faktördeki yük değerlerinin yüksek olması ve sadece bir faktörde yüksek yük değerine sahip olması esas alınmıştır. Bir maddenin faktör yük değerinin .45 ve daha yüksek olması, ölçekte yer almasına karar verilmesi için iyi bir ölçüt olarak kabul edilir. Ancak, az sayıda madde için sınır değer .30'a kadar indirilebilmektedir. Yine bir faktördeki yüksek yük değerine sahip maddelerin belirlenmesinde, yüksek iki yük değeri arasındaki farkın .10'dan büyük olması önerilmektedir (Bayram, 2009; Büyüköztürk, 2013; Can, 2013). Yapılan analizlerde, maddelerin faktör yük değerlerinin .367 ile .833 arasında yer aldığı görülmüştür. Böylece ikisi hariç olmak üzere (6 ve 26. maddeler) diğer maddelerin aldığı faktör yük değerleri, "iyi düzey" olarak kabul edilen .45'in üzerinde kalmıştır. Bu sonuçlara göre, ölçekte yer alan maddelerin ayırt edici olduğunu söylenebilir. Faktör döndürme işleminden sonra birden fazla faktörde yük değeri yüksek çıkan 3 madde (10, 30 ve 38. maddeler), binşik madde tanımlamasıyla ölçekten çıkarılmıştır.

Ölçekte bulunan maddelerin ayırt ediciliklerinin belirlenmesinde ise madde toplam korelasyon puanlarına bakılmıştır. Ölçek maddelerinin benzer davranışları örneklemesi ve testin iç tutarlılığının yüksek olması için

maddelerin aldığı puanlar ile testin tümüne ait toplam puan arasındaki ilişkiyi gösteren madde toplam korelasyonunun yüksek ve pozitif yönde olması gerekir. Genel olarak madde toplam korelasyonu .30'un üzerinde olması durumunda, maddelerin kişileri iyi derecede ayırt ettiği kabul edilir (Büyüköztürk, 2013). Ölçeğin madde toplam korelasyonları incelendiğinde, değerlerin pozitif olduğu ve .530 ile .749 arasında yer aldığı görülmüş ve ölçekten çıkarılması gereken başka bir madde olmadığı anlaşılmıştır. Ölçekteki maddelerin aldığı faktör yük değerleri, faktörlere dağılımları ve madde toplam korelasyon değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Analizler sonrasında *Hizmetkâr Okul Liderliği Ölçeği*, birbirinden bağımsız beş faktörden ve toplam 35 maddeden oluşmuştur. Ölçeği oluşturan faktörler, maddelerin içerikleri ve literatürde yer alan çalışmalar da dikkate alınarak; birinci faktör okul müdürünün çalışanlarına hizmet etmesiyle ilgili olduğu için "*Hizmet Anlayışı*", ikinci faktör çalışanlarını destekleyerek geliştirmeye yönelik olduğu için "*Geliştirme*", üçüncü faktör çalışanlarıyla iletişim kurma becerisi ile ilgili olduğu için "*İletişim*", dördüncü faktör çalışanlarının güvenini kazanmayı sağlayacak dürüstlük davranışlarıyla ilgili olduğu için "*Dürüstlük*" ve beşinci faktör bir okul müdürünün genel yönetim davranışlarıyla ilgili olduğu için "*Yönetim Becerisi*" olarak adlandırılmıştır.

Tablo 1. Ölçeğin açımlayıcı faktör analizi sonuçları

Faktör	Madde No	Faktör Yükleri	Madde Toplam Korelasyonu
Hizmet Anlayışı	7	.773	.698
	16	.669	.628
	15	.580	.671
	9	.543	.732
	8	.464	.739
	17	.453	.749
	35	-.795	.720
Geliştirme	36	-.700	.722
	34	-.667	.745
	33	-.647	.733
	32	-.583	.684
	37	-.459	.530
	31	-.452	.659
	3	-.794	.656
İletişim	2	-.731	.676
	1	-.674	.721
	4	-.560	.709
	5	-.453	.742
	6	-.378	.737
	23	-.715	.621
Dürüstlük	24	-.704	.589
	22	-.690	.677
	25	-.514	.662
	21	-.505	.744
	29	-.489	.721
	28	-.468	.711
	20	-.460	.704
	27	-.453	.699
	26	-.367	.732
Yönetim Becerisi	12	.833	.598
	13	.811	.678
	14	.645	.665
	11	.514	.642
	19	.458	.673
	18	.452	.735

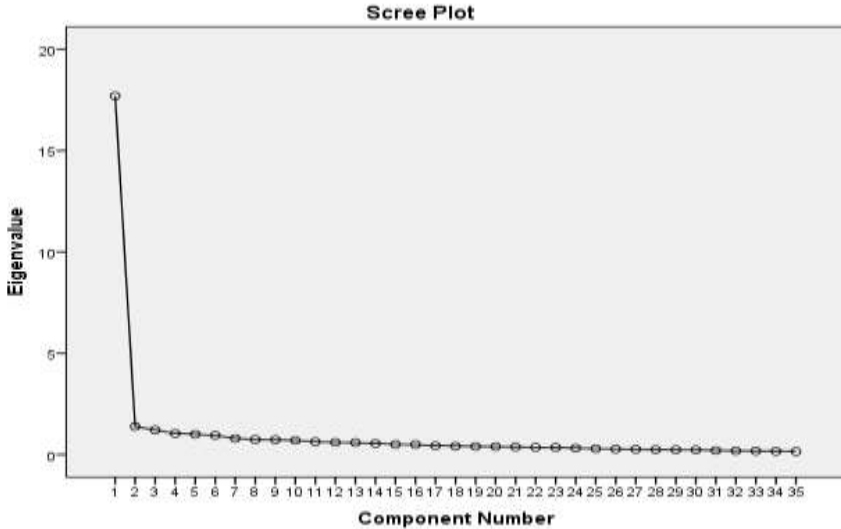
Faktör sayısının belirlenmesinde öz değerlere, açıklanan varyans oranlarına ve “Yamaç Birikinti Grafiğine (Scree Plot)” bakılmıştır. Öz değeri 1 veya 1’den büyük olan faktörler, önemli faktör olarak kabul edilir (Büyüköztürk, 2013). Sadece beş faktörün öz değerinin 1’in üzerinde olduğu (17.705, 1.383, 1.209, 1.034, 1.002) görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Ölçek faktörlerinin öz değerleri ve açıkladığı varyans oranları

Faktör	Öz Değerler	Açıkladığı Varyans (%)
1. Hizmet Anlayışı	17.705	50.586
2. Geliştirme	1.383	5.952
3. İletişim	1.209	4.456
4. Dürüstlük	1.034	3.954
5. Yönetim Becerisi	1.002	2.863
Toplam		67.811

Tablo 2'deki verilere göre beş faktörün ölçeğe ilişkin toplam varyansı açıklama yüzdeleri sırasıyla %50.586, %5.952, %4.456, %3.954 ve %2.863 şeklindedir. Birinci faktörün diğer faktörlere göre daha güçlü olduğu beş faktörlü yapının açıkladığı toplam varyans ise %67.811'dir. Bu değer, açıklanan toplam varyans oranı için kabul edilen 2/3'ün üzerindedir (Büyüköz-türk, 2013). Dolayısıyla faktör yüklerinin yüksek olması, ölçeği oluşturan maddelerin ortak bir varyansı paylaştığını göstermektedir. Diğer bir deyişle elde edilen faktör yükleri bütün değişkenlerdeki toplam varyansın %67.811'ini açıklamaktadır.

Faktör yapısının belirlenmesi amacıyla bakılan *Yamaç Birikinti Grafiği*nin yer aldığı Şekil 1 incelendiğinde, beşinci faktörden sonra eğrinin yaklaşık olarak aynı doğrultuda ilerlediği ve böylece öz değerleri 1'in üzerinde olan beş faktörlü yapıyı desteklediği söylenebilir.

Şekil 1. Ölçeği Yamaç Birikinti Grafiği

Açımlayıcı Faktör Analizi sonuçlarının yer aldığı tablolardaki verilere göre, *Hizmetkâr Okul Liderliği Ölçeğinin* 35 madde ve beş faktörlü bir yapıyı gösterdiği söylenebilir.

Doğrulamalı Faktör Analizi

Ölçeğin AFA ile belirlenen faktör yapısının gerçek verilerle uyumunu değerlendirmek amacıyla yapılan DFA’da, test edilen faktör yapısı için iyileştirme amaçlı verilen modifikasyon önerileri doğrultusunda 7 ile 8, 8 ile 9, 15 ile 16, 31 ile 32, 1 ile 2, 2 ile 3, 20 ile 21, 22 ile 23, 28 ile 29 ve 13 ile 14. maddeler arasında modifikasyon yapılmıştır. Modifikasyon sonrasında ölçeğin Ki-kare değerinin ($\chi^2= 1156,05$, $N= 372$, $df= 540$, $p< .001$) anlamlı ve χ^2/df oranının 2,14 olduğu tespit edilmiştir. Analize ilişkin uyum indeksleri Tablo 3’de verilmiştir.

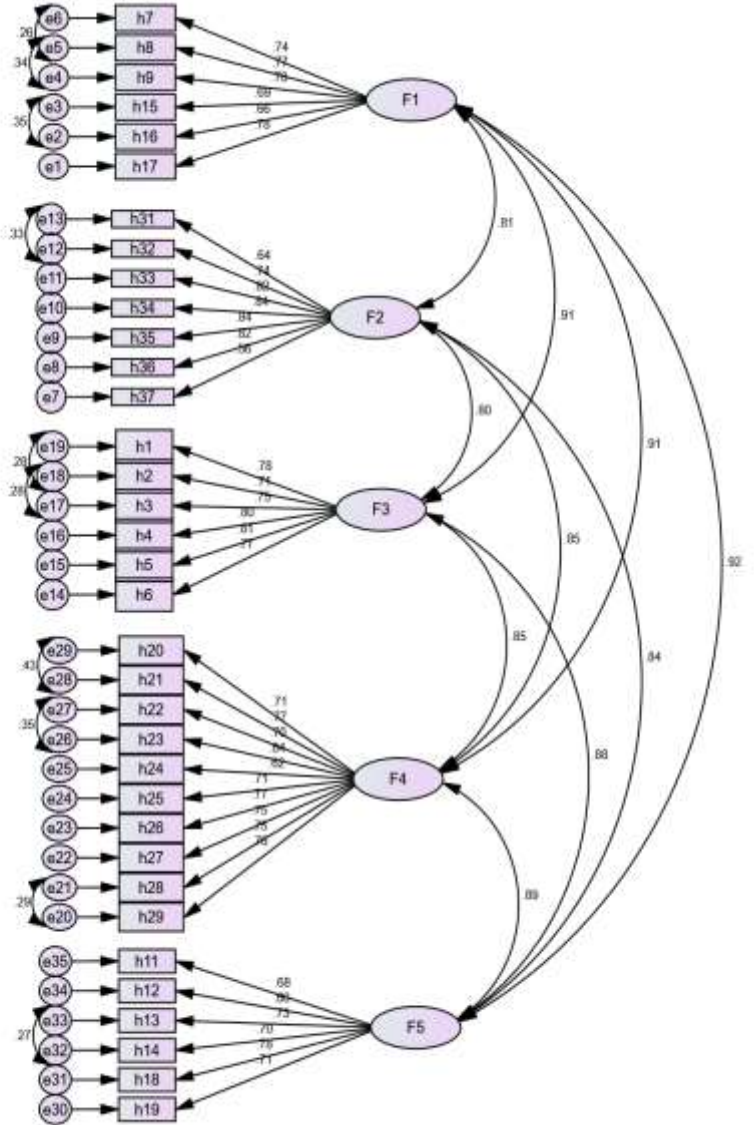
Tablo 3. Ölçeğinin doğrulamalı faktör analizine ait uyum indeksleri

Uyum Ölçüleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Modifikasyon Öncesi Katsayı	Modifikasyon Sonrası Katsayı
CFI	.97 ≤ CFI ≤ 1.00	.95 ≤ CFI < .97	.91	.95
GFI	.95 ≤ GFI ≤ 1.00	.85 ≤ GFI < .95	.82	.86
AGFI	.90 ≤ AGFI ≤ 1.00	.85 ≤ AGFI < .90	.80	.85
NFI	.95 ≤ NFI ≤ 1.00	.90 ≤ NFI < .95	.87	.91
NNFI	.97 ≤ NNFI ≤ 1.00	.95 ≤ NNFI < .97	.91	.95
IFI	.95 ≤ IFI ≤ 1.00	.90 ≤ IFI < .95	.90	.93
SRMR	0 ≤ SRMR ≤ .05	.05 < SRMR ≤ .10	.043	.039
RMSEA	0 ≤ RMSEA ≤ .05	.05 < RMSEA ≤ .08	.069	.055
χ^2/df	0 ≤ χ^2/df ≤ 2	2 < χ^2/df ≤ 3	2.74	2.14

Tablo 3’de yer alan veriler incelendiğinde, SRMR uyum indeks değerlerinin “iyi uyum”, diğer uyum indekslerinin ise “kabul edilebilir uyum” aralığında olduğu görülmektedir (Şimşek, 2007; Yılmaz ve Çelik, 2009).

Doğrulamalı faktör analizi ile elde edilen yapıya dair Path Diyagramının yer aldığı Şekil 2 incelendiğinde, AFA ile ulaşılan beş faktörlü yapının doğrulandığı görülmektedir. DFA’dan elde edilen ve her bir maddenin içinde bulunduğu faktör için önemini ve faktörlerin her bir madde ile ilişki düzeyini gösteren *standardize edilmiş katsayıların* (Şimşek, 2007) 0.56 ile 0.84 arasında dağıldığı görülmektedir. Maddelere ilişkin korelasyon katsayıları *hizmet anlayışı* boyutunda .66 ile .78 arasında; *geliştirme* boyutunda .56 ile .84

arasında; *iletişim* boyutunda .71 ile .81 arasında; *dürüstlük* boyutunda .62 ile .77 arasında ve *yönetim becerisi* boyutunda ise .66 ile .78 arasında değişmektedir.

Şekil 2. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizine ilişkin path diyagramı

Ölçeğin faktörler arası korelasyon değerleri Tablo 4’de verilmiştir. Birden çok faktörlü ölçekler için faktörler arası korelasyonların .85’ten yüksek olmaması beklenir. Korelasyon değerlerinin .85’in üzerinde olması halinde, model veri uyumunun daha az faktörle sağlanabildiği ve faktörlerin birbirinden ayrı kavramlar olmadıkları düşünülür. Ölçeğin faktörler arası korelasyonları incelendiğinde, değerlerin .427 ile .521 arasında yer aldığı ve tüm değerlerin .85’in altında olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Ölçeğin faktörler arası korelasyon değerleri

Faktörler	Hizmet Etme	Geliştirme	İletişim	Güvenirlilik	Yönetim Becerisi
1. Hizmet Anlayışı	1.000	-.489	-.427	-.492	.521
2. Geliştirme		1.000	.434	.502	-.499
3. İletişim			1.000	.478	-.508
4. Dürüstlük				1.000	-.538
5. Yönetim Becerisi					1.000

Güvenirlilik

Ölçeğin güvenirliliği için, Cronbach Alpha katsayısına ve madde toplam korelasyonlarına bakılmıştır. Ölçeğe ilişkin alt boyutlarda yer alan maddeler ve Cronbach Alpha güvenirlilik analizi sonuçları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Ölçeğe ait cronbach alpha güvenirlilik analizi sonuçları

Alt Boyutlar	Boyuttaki Madde Sayısı	Boyuttaki Soru Sıra Sayısı	Alpha Katsayısı
1. Hizmet Anlayışı	6	7, 9, 8, 16, 15, 17	.892
2. Geliştirme	7	31, 32, 33, 35, 34, 36, 37	.903
3. İletişim	6	1, 3, 2, 4, 5, 6,	.901
4. Dürüstlük	10	20, 21, 23, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 28	.924
5. Yönetim Becerisi	6	11, 12, 13, 14, 18, 19	.873
Tüm Ölçek	35		.971

Tablo 5 incelendiğinde, ölçeğe ait Cronbach Alpha değerlerinin; *hizmet anlayışı* boyutu için .892, *geliştirme* boyutu için .903, *iletişim* boyutu için .901, *dürüstlük* boyutu için .924, *yönetim becerisi* boyutu için .873 ve ölçeğin tümü için ise .971 olarak bulunmuştur. Güvenirlilik için güvenirlilik katsayısının .70 ve üstü olması yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2013).

Beş faktörlü olarak belirlenen ölçeğin her bir faktörün güvenirliliğinin diğer bir göstergesi için madde toplam korelasyonları incelenmiştir. Tablo

1’de görüldüğü gibi tüm maddelere ait toplam korelasyonların .30 ve üzerinde olduğu görülmüştür (Büyüköztürk, 2013). Ölçekteki maddelerin madde toplam korelasyon değerleri; birinci faktörde .628 ile .749; ikinci faktörde .530 ile .745; üçüncü faktörde .656 ile .742; dördüncü faktörde .589 ile .744; ve beşinci faktörde ise .598 ile .735 arasında değişmektedir. Ölçeğe ait Cronbach Alpha ve madde toplam korelasyon değerlerine dikkate alındığında, ölçeğin güvenirlik düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir.

Son haliyle Hizmetkâr Okul Liderliği Ölçeği 35 maddelik bir ölçektir (Ek 1). Ek 1’deki 35 maddeden 6’sı (1, 2, 3, 4, 5, 6) *hizmet anlayışı* faktörünü; 7’si (7, 8, 9, 10, 11, 12, 13) *geliştirme* faktörünü; 6’sı (14, 15, 16, 17, 18, 19) *iletişim* faktörünü, 10’u (20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29) *dürüstlük* faktörünü ve 6’sı (30, 31, 31, 32, 33, 34, 35) ise *yönetim becerisi* faktörünü oluşturmaktadır.

Bu bulgular ışığında, *Hizmetkâr Okul Liderliği Ölçeğinin* okul müdürlerinin hizmetkâr okul liderliği davranışlarına ilişkin öğretmen algılarının belirlenmesinde kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı olduğu söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada, ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin algılarına dayalı olarak okul müdürlerinin hizmetkâr liderlik davranışlarını ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme sürecinde, literatür incelemesi ve alanda görev yapan müdür ve öğretmenlerle yapılan görüşmeler sonucunda Hizmetkâr Okul Liderliği davranışlarına yönelik 58 maddeden oluşan madde havuzu elde edilmiştir. Kapsam ve görünüş geçerliği için Eğitim Bilimleri alan uzmanları, dil açısından anlaşılabilirliği için de Türk Dili ve Edebiyatı uzmanlarının görüşlerine başvurulmuştur. Alınan görüşler doğrultusunda 38 maddelik taslak ölçek oluşturulmuştur.

İlkokullarda görev yapan 372 öğretmen tarafından eksiksiz bir şekilde doldurulan taslak ölçekteki veri setine ait KMO testi .964 ve Barlett Sphericity (BS) testi 9398.699 değerlerinin .001 düzeyinde anlamlı çıkması, veri setinin faktör analizi için uygunluğunu göstermiştir.

Ölçeğin yapı geçerliği önce AFA ile test edilmiştir. Üç maddenin birden fazla faktörde yüksek yük değeri vermesi üzerine binişik madde tanımlamasıyla ölçekten çıkarılmıştır. Yamaç birikinti grafiği ve öz değerler dikkate

alındığında, ölçek maddelerinin *beş faktörde* toplandığı görülmüştür. Faktörlerin toplam varyansın %67.811'ni açıkladığı saptanmıştır. Ölçekteki maddelerin faktör yük değerleri ise .367 ile .833 arasında yer almıştır. Faktörlerde yer alan maddelerin içerikleri ile literatürdeki çalışmalar dikkate alınarak birinci faktör *hizmet anlayışı*, ikinci faktör *geliştirme*, üçüncü faktör *iletişim*, dördüncü faktör *dürüstlük* ve beşinci faktör ise *yönetim becerisi* olarak adlandırılmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliği kapsamında AFA ile ortaya çıkan beş faktörlü yapısının, DFA ile de *doğrulandığı* görülmüştür. DFA'da elde edilen *uyum indeksleri* incelendiğinde; Ki-kare değerinin ($\chi^2= 1156.05$, $N= 372$, $df = 540$, $p < .001$) anlamlı olduğu, χ^2/df oranının 2.14, CFI= .95, GFI= .86, AGFI= .85, NFI= .91, NNFI= .95, IFI= .93, SRMR= .039, RMSEA= .055 olduğu ve uyum indekslerine ait bu değerlerin genel olarak kabul edilebilir uyum aralığında yer aldığı görülmüştür. Ölçeğin faktörler arası korelasyon değerleri .427 ile .521 arasında yer almıştır. Path Diyagramı sonuçlarının beş faktörlü yapıyı doğruladığı ve faktörlerin maddelerle ilişkisini gösteren katsayıların ise .56 ile .84 arasında olduğu görülmüştür. Böylece AFA ve DFA sonucu ortaya çıkan bulguların, beş faktörlü ölçek için yapı geçerliğini sağladığı tespit edilmiştir.

Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ile madde toplam korelasyon değerlerine bakılarak ölçeğin güvenilirliği incelenmiştir. Cronbach Alpha değerleri faktörler için sırasıyla .892, .903, .901, .924, .873 ve tüm ölçek için .971 olarak bulunmuştur. Faktörlerdeki maddelerin madde toplam korelasyon değerleri ise .530 ile .749 arasında değişmiştir. Elde edilen bulgular, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermiştir.

Yapılan geçerlilik ve güvenilirlik analizi sonuçları, beş faktörlü ve 35 maddeli yapısı ile *Hizmetkâr Okul Liderliği Ölçeğinin* öğretmenlerin çalışma grubu olacağı araştırmalarda, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabileceğini göstermiştir. Öte yandan ilkokullarda görev yapan öğretmenlerden oluşan bir çalışma grubu üzerinde yürütülen çalışmanın farklı okul türlerindeki çalışma gruplarından toplanacak veriler üzerinden geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinin yapılması, ölçeğin ölçme gücüne katkı sağlayacaktır. Geliştirilen ölçeğin, okul müdürlerinin hizmetkâr liderlik davranışlarının belirlenmesinde ve bu davranışlarla farklı örgütsel ve yönetsel değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde kullanılması önerilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Servant School Leadership Scale: A Scale
Development Study**

*

Ömer Murat Öter – Abidin Dağlı

Dicle University

With the greater importance of humanitarian values, the need for leaders who can appeal to hearts by focusing on the benefit of people and particularly workers without the need for authority and coercion in managing information and human resources, has increased (Fındıkçı, 2012). As a result of this emerging need; a "Servant Leadership" approach has emerged that places emphasis on the development and teamwork of its employees, involves employees in decision-making processes, takes ethical responsibility, guides employees, meets their needs and makes service a lifestyle (Akiş, 2005). It is thought that the "servant leadership" approach, which has a high level of communication and social interaction and which expresses a leadership focused on employees, is an effective leadership model for schools that we call educational organizations.

The aim of this study is to develop a valid and reliable measurement tool to measure servant leadership behaviors of school principals. During the tool development process, the literature has been reviewed and interviews with principals and teachers were conducted. Therefore, an item pool, consisting of 58 items related to Servant School Leadership behaviors, was obtained. The opinions of the field experts on Educational Sciences for the scope and appearance validity and the opinions of the Turkish Language and Literature experts for their language comprehension were sought. According to the opinions received, the 38-item draft tool, called the Servant School Leadership Scale (SSLS), has been prepared to be implemented to determine the perceptions of teachers with a Likert scale rating consisting of "Totally agree (5)", "I agree largely (4)", "I agree at medium level (3)", "I agree very little (2)" and "I disagree at all (1)" options.

The ethical approval for this research has been obtained and the permission to apply the measurement tool were obtained from the relevant

institution. The participants of this research consisted of 372 teachers working at 15 official primary schools in Mardin province, Artuklu district in the 2018-2019 academic year. With the number of participants reached over 300, the research group evaluated this as a good level for factoring study (Comfrey & Lee, 1992), the data obtained from 372 scales were analyzed.

As a result of statistics applied to the data set obtained from the participants, the KMO test .964 and Barlett Sphericity (BS) test 9398.699 values were significant at the .001 level, showing the suitability of the data set for factor analysis.

The construct validity of the scale was first tested with Exploratory Factor Analysis (EFA). Three items were excluded from the scale by identifying contradictory items when they gave high load values on more than one factor. Considering the slope deposit chart and self-values, it has been observed that the scale materials are collected in five factors. It was determined that the factors explained 67.811% of the total variance. The factor load values of items on the scale were between .367 and .833 Taking into account the contents of the items contained in the factors and the studies in the literature, the first factor is named as service concept, second factor development, third factor communication, fourth factor honesty and the fifth factor management skills.

It was observed that the five-factor structure of the scale with EFA within the scope of construction passation was also confirmed by Confirmatory Factor Analysis (CFA). When the compliance indexes obtained in the CFA are examined; Ki-square value ($\chi^2= 1156.05$, $N= 372$, $df = 540$, $p< .001$) is significant, the ratio of χ^2/df is 2.14, CFI= .95, GFI=.86, AGFI= .85, NFI=.91, NNFI= .95, IFI= .93, SRMR= .039, RMSEA= .055, which is generally acceptable in the compliance range. The scale's interfactored correlation values were between .427 and .521. The results of the Path Diagram were found to confirm the five-factor structure and the coefficients indicating the relationship between the substances were between .56 and .84. Thus, it was determined that the findings resulting from EFA and CFA provided structure validity for the five-factor scale.

The reliability of the scale was examined by looking at the Cronbach Alpha internal consistency coefficient and the item total correlation values. Cronbach Alpha values for factors are respectively .892, .903, .901, .924, 873

and the whole scale was .971. The item total correlation values in the factors have changed between .530 and .749. The findings showed that the scale is reliable.

Validity and reliability analysis results showed that Servant School Leadership Scale, with five-factor and 35-item structure, can be used as a valid and reliable measuring tool in research where teachers were included. On the other hand, the validity and reliability analysis of the study carried out on a study group consisting of teachers working in primary schools, based on the data collected from the study groups of different school types, will contribute to the measuring power of the scale. It is recommended to use the developed scale in determining the servant leadership behaviors of school principals and in determining the relationships between these behaviors and different organizational and managerial variables.

Kaynakça / References

- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS uygulamalar*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Akiş, Y. T. (2005). Sosyal ve kurumsal liderlik. *Ceo's Leadership Insights*, 21, 1-5.
- Akyüz, B. (2012). *Hizmetkâr liderlik davranışlarının örgütsel adalet, örgütsel vatandaşlık davranışları ve performans üzerine etkisi: Eğitim sektörü üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Kocaeli.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Barbuto, J. E., ve Wheeler, D.W. (2006). Scale development and construct clarification of servant leadership. *Group ve Organization Management*, 31(3), 300-326.
- Bayram, N. (2009). *Sosyal bilimlerde SPSS ile veri analizi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Blanchard, K., Blanchard, S. ve Zigarmi, D. (2007). *Hizmetkâr liderlik*. K. Blanchard (Ed.), *Liderlikte Çıtayı Yükseltmek* içinde (s. 293-324). İstanbul: Kaizen-Resital Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 133-151.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Can, A. (2013). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.

- Comfrey, A. L. ve Lee, H. B. (1992). *A first course in factor analysis*. Hillsdale, Nj: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dennis, R. S. ve Bocarnea, M. (2005). Development of the servant leadership assessment instrument. *Leadership ve Organization Development Journal*, 26(8), 600-615.
- Dierendonck, D. V. ve Nuijten, I. (2011). The servant leadership survey development and validation of a multidimensional measure. *Journal of Business and Psychology*, 26(3), 249-267.
- Ekinci, A. (2015). Okul müdürlerinin hizmetkâr liderlik davranışları ölçeğinin geliştirilmesi ve hizmetkâr liderlik davranışlarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 179(40), 341-360.
- Ekinci, A. ve Sakız, H. (2020). Handbook of research on positive organizational behavior for improved workplace performance. *Servant Leadership Within the Context of Organizational Efficacy*. İçinde (s.86-101), IGI Global, Pennsylvania, USA.
- Erkorkmaz, U., Etikan, İ., Demir, O., Ozdamar, K. ve Sanisoglu, S. Y. (2013). Doğrulamalı factor analizi ve uyum indeksleri. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi* 33(1), 210-223.
- Fındıkçı, İ. (2012). *Bir gönül yolculuğu hizmetkâr liderlik* (3. Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Gorsuch, R. L. (1997). Exploratory factor analysis: Its role in itemanalysis. *Journal of Personality Assessment*, 68(3), 532-560.
- Greenleaf, R. K. (2002). Focus on leadership. L. C. Spears (Ed.). *Essentials of servant-leadership* (s. 19-26). New York: John Wiley ve Sons, Inc.
- Hardin, F. (2003). *Impacting texas public schools through a student servant leader model: A case study*. Unpublished doctoral thesis, Texas Tech University, Texas.
- Izquierdo, I., Olea, J. ve Abad, F.J. (2014). Exploratory factor analysis in validation studies: Use sandre commendations. *Psicothema*, 26(3), 395-400.
- Laub, J. A. (1999). *Assessing the servant organization: Development of the servant organizational leadership assessment (SOLA) instrument*. Unpublished Ph. D. Thesis. Florida Atlantic University.
- Liden, R. C., Wayne, S. J. Zhao, H. ve Henderson, D. (2008), Servant leadership: Development of a multidimensional measure and multi-level assessment, *The Leadership Quarterly*, 19(2), 161-177.

- Page, D. ve Wong, T. P. (2000). A conceptual framework for measuring servant leadership. In S. Adjibolosoo (Ed.), *The Human Factor In Shaping The Course of History and Development* içinde (s.1-28), Oxford: University Press of America.
- Patterson, K. (2003). Servant leadership: A theoretical model. *Servant Leadership Research Roundtable*. Regent University School of Leadership Studies. 12 Nisan 2020 tarihinde http://www.regent.edu/acad/global/publications/sl_proceedings/2003/patterson_servant_leadership.pdf adresinden erişildi.
- Spears, L. C. (1998). *Insights on leadership: Service, stewardship, spirit, and servant-leadership*. New York: Wiley and Sons.
- Spears, L. C. (2002). Focus on leadership: Servant-leadership for the twenty-first century. L. C. Spears and M. Lawrence (Eds.), *focus on leadership* içinde (s.1-19). New York: John Wiley And Sons, Inc.
- Spears, L. C. (2010). Character and servant leadership: Ten characteristics of effective, caring leaders. *The Journal of Virtues ve Leadership*, 1(1), 25-30.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş*. Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
- Tavşancıl, E. (2010). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tezbaşaran, A. A. (1997). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Trompenaars, F. ve Voerman, E. (2009). *Servant-leadership across cultures: Harnessing the strengths of the world's most powerful management philosophy*. New York: The McGraw-Hill Companies.
- Vinod, S. ve Sudhakar, B. (2011). Servant leadership: A unique art of leadership, *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 2(11), 456-467.
- Yılmaz, V. ve Çelik, H. E. (2009). *Lisrel ile Yapısal Eşitlik Modellemesi I Temel Kavramlar, Uygulamalar, Programlama*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

EK 1. Hizmetkâr Okul Liderliği Ölçeği

Madde No	Aşağıda hizmetkâr liderlik ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Her ifade için uygun bulduğunuz seçeneği X işareti ile işaretleyiniz ve lütfen cevapsız soru bırakmayınız. Okul Müdürlüğünüz;					
		Hiç Katılmıyorum (1)	Çok az Katılmıyorum (2)	Orta Düzeyde Katılmıyorum (3)	Büyük Oranda Katılmıyorum (4)	Tamamen Katılmıyorum (5)
	Hizmet Anlayışı					
1	Hizmet edilmekten çok hizmet etmeyi sever					
2	Kendisinden önce çalışanların ihtiyaçlarına odaklanır					
3	Okulun vizyonunu oluştururken çalışanların vizyonunu da dikkate alır					
4	Çalışanlarının duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışır					
5	Gerektiğinde öğretmenlerle bireysel olarak ilgilenir					
6	Gücünü ve yetkisini çalışanlarının yararına kullanır					
	Geliştirme					
7	Öğretmenlerde öz denetimi geliştirmeye çalışır					
8	Çalışanlarını yeni fikirler geliştirmeleri için teşvik eder					
9	Çalışanlarının kendilerini geliştirmelerine yardımcı olur					
10	Görevin iyi bir şekilde yapılması için ihtiyaç duyulan yetkiyi ve desteği verir					
11	Kendisinden çok, çalışanlarının başarılı olmasını ister					
12	Çalışanların görevle ilgili hatalarını, gelişmeleri için birer fırsat olarak görür					
13	Başarıları çalışanlarına mal ederken başarısızlıklarda sorumluluğu kendisi üstlenir					
	İletişim					
14	Samimi bir iletişim havası oluşturur					
15	Kendisine rahathkla ulaşılabilir					
16	İyi bir dinleyicidir					
17	Emir vermek yerine ikna etmeye çalışır					
18	Öğretmenlerin çalışma şevkini artırmak için çaba harcar					
19	Çalışanlarına değer verir					
	Dürüstlük					
20	Doğru olduğuna inandığı işlerin yapılması için risk alır					
21	Görevleri adil bir şekilde dağıtır					
22	Üstlerinden çok çalışanların takdirini kazanmaya çalışır					
23	Başarıyı takdir eder					
24	Bir karşılık beklemeden yardım eder					
25	Öğretmenlerden beklediği davranışları önce kendisi göstererek model olur					
26	Yapılan işin maddi kazanımları kadar manevi kazanımlarının da olması gerektiğini vurgular					
27	Zor günlerinde çalışanlarının yanında olur					
28	Okulda kabul edilmiş değer ve normlara göre davranır					
29	Çalışanların birbirlerine dürüst davrandıkları bir okul kültürü oluşturur					

	Yönetim Becerisi					
30	Öğretmenleri karar alma sürecine katar					
31	Okulda ortak değerlere dayalı bir kültür oluşturmaya çalışır					
32	Sürekli öğrenmeyi ve gelişmeyi teşvik eden bir ortam oluşturur					
33	Okuldaki sorunların farkındadır					
34	Okulun sosyal sorumluluklarını yerine getirmesine önem verir					
35	Okulun ve çalışanlarının kazanımlarını dengelemeye çalışır					

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Öter, M. Ö. ve Dağlı, A. (2020). Hizmetkâr okul liderliği: Bir ölçek geliştirme çalışması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 397-423. DOI: 10.26466/opus.749822

Bilgi Paylaşımını Etkileyen Faktörlerin Bilgi Paylaşımı Üzerine Etkisi: Bir Alan Araştırması

DOI: 10.26466/opus.632192

*

Mihriban Hatunoğlu* - Salih Yeşil**

* Yüksek Lisans Öğr., KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş / Türkiye

E-Posta: mihribanhapunoglu@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-0123-1543](https://orcid.org/0000-0002-0123-1543)

** Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF Kahramanmaraş / Türkiye

E-Posta: syes66@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-3237-2258](https://orcid.org/0000-0003-3237-2258)

Öz

İşletmelerde bilgi paylaşımı, yönetim sürecinin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Bilgi paylaşımı, çalışanların ihtiyaç duydukları bilgiye en hızlı ve en kolay bir şekilde ulaşmalarını sağlamaya dönük süreçlerin tümü olarak tanımlanabilmektedir. Bilgi paylaşımı işletmelerin başarısı üzerinde büyük etkiye sahiptir. Bu nedenle işletmelerde bilgi paylaşımına büyük önem verilmektedir. Buradan yola çıkarak, bu makale, bilgi paylaşımını etkileyen faktörleri ele alan bir çalışma olmuştur. Bu çalışmanın temel amacı, bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerin bilgi paylaşımı üzerindeki etkilerini belirlemektir. Bu amaçla öncelikle konuya ilişkin yerli ve yabancı literatür taranarak kavramsal çerçeve ve hipotezler oluşturulmuştur. Daha sonra, çalışma alan çalışması ile desteklenmiştir. Araştırmanın hipotezleri SPSS istatistik programından elde edilen sonuçlar ile analiz edilmiştir. Çalışmada yapılan analizler sonucunda bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerden sadece pozitif bilgi paylaşım normları ve ortak amacın bilgi paylaşımı (açık ve kapalı bilgi paylaşımı) üzerinde pozitif etkisi olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulguların ilgili literatüre bundan sonra yapılacak çalışmalara ve konunun gelişimine katkı sağlayacağı beklenmektedir. Araştırmanın sonuç kısmında elde edilen bulgular teorik ve uygulama bağlamında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Bilgi Paylaşımı, Bilgi Paylaşımını Etkileyen Faktörler.

The Effects of Factors Influencing Knowledge Sharing on The Knowledge Sharing: A Field Research

*

Abstract

Knowledge sharing in companies is very important part of managerial process. Information sharing can be defined as all processes to ensure that employees reach the information they need in the fastest and easiest way. Knowledge sharing in companies has an impact on the success of the companies. Because of this fact, companies take knowledge sharing very important. Starting from this point of view this article concentrates on the factors influencing on knowledge sharing. The main purpose of this study is to determine the factors affecting on knowledge sharing. For that purpose, the conceptual framework and hypothesis were formed by reviewing literature on the subject. Next, a field study was carried out. Research hypotheses were tested by analyzing the obtained data with SPSS software. As a result of the analysis in the study only pro-sharing norms and shared vision of knowledge sharing factors have a positive effect on knowledge sharing (Explicit and tacit knowledge sharing). It is expected that the finding from this study will contribute the current literature and future investigations and development of the concept. The findings from this study have also been discussed both theoretically and practically in the result section.

Keywords: *Knowledge, Knowledge Sharing, Factors Influencing Knowledge Sharing.*

Giriş

Yirmi birinci yüzyılın uluslararası iş dünyası, şirketler için sadece yeni fırsatlar sunmamış aynı zamanda yeni tehditlerde meydana getirmiştir. Önceden birbirleriyle kıyasıya rekabet halinde olan şirketler artık pazarlama, satış, dağıtım vb. birimlerinin birçok aşamasında artan bir şekilde birlikte çalışma gayreti gösterdikleri gözlemlenmiştir (Koza, 2008, s.10). Buna bağlı olarak son yıllarda bilgi ve bilgi paylaşımı kavramlarına olan ilgide artış dikkat çekmektedir. Bilgi bireyin zihninde varlığını gösteren bilişsel ve aynı zamanda fizyolojik bir olgudur (Laudon ve Laudon, 2011, s.417). Günümüz toplumlarının öncelikli hedefi, bilgi toplumu seviyesine ulaşabilmektir (Demircan ve Moltay, 1997, s.1). Bu toplum küresel bilgi ekonomisinin getirdiği değişim ile birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanarak bilgiyi yaratma, kullanma, saklama, paylaşma vb. yani bilgiyi yönetme yoluna girmiştir (Öztürk, 2005, s.8). Bilgi yönetimi bilgiye sahip olmaktan ziyade bilgiyi nasıl kullanacağını bilmekle ilgilenir. Bu anlayışta önemli olan ise neyi bilip neyi bilmediğimiz olmayıp, bildiklerimizden nasıl en fazla verim alabileceğimizdir (Koza, 2008, s.10). Bilgi yönetilerek bilgiden beklenenden daha fazla yarar sağlanabilmektedir. Hızla gelişen ve değişen dünyada bilgi yönetimi hakkındaki çalışmalar bilgi teknolojileri üzerine yoğunlaşırken, artık bu çalışmalar daha da indirgenerek bilginin sahibi olan bireyleri ele almaktadır. Rekabet ortamında bilgi teknolojilerinin taklit edilmesi veya rakipler tarafından kolayca kopyalanması, bilgi yönetimi çalışmalarının insan odaklı olmasını gerekli kılmıştır. Çalışanların ise bilginin peşinde koşması için işletmenin çalışanlar tarafından paylaşımcı bir yer olarak algılanması gerekir. Bu ise işletmede paylaşımcı bir iklimin oluşturulmasının gerekliliğini beraberinde getirir.

İşletmelerde başarı için bilginin var olması tek başına yeterli olmayıp, aynı zamanda etkin kullanımı da gereklidir. Bilginin etkin kullanımı bilgi yönetimi sayesinde olmaktadır. Bilgi yönetiminin elemanlarından olan bilgi paylaşımı bilginin işletmeler, ekipler veya insanlar arasında basit bir şekilde ulaşılması, transfer edilmesi, taşınması için gösterilen tüm faaliyetleri içermektedir (Kalling ve Styhre, 2003, s.135). Burada, bilgi paylaşımını etkileyen unsurlar öne çıkmaktadır. Bilgi paylaşımı bütün işletmenin katılımı ile gerçekleşen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, işletmenin payla-

şımı destekleyen bir yer haline getirilmesiyle olur. Bilgi paylaşımı ortamı oluşturulurken bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerin iyi belirlenmesi gerekmektedir. Bilginin ve kaynakların paylaşılmasının gerekliliğine ve yaratıcılığa vurgu yapan normlar bireyleri alanlarında geliştirirken işletmeleri de ileriye taşımış olacaktır. Böyle bir ortamın sağlanmasında bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerin önemini yadsımamak gerekir.

Organizasyonlarda iş görenler tarafından bir davranış, işletme yönetimi sürecinde bir faaliyet ve bilgi yönetiminin bir basamağı olarak görülen bilgi paylaşımını etkileyen çeşitli faktörlerin varlığından söz etmek mümkündür (İçöz, 2014, s.49). Bilgi paylaşımını etkileyen faktörler ayrıntılı bir şekilde ortaya konmalıdır daha sonra sonuçlar ışığında bilgi paylaşımını arttıran yollar analiz edilmelidir. Bu çalışmada bilgi paylaşımı ve etkileyen faktörler üzerinde durulmuştur. Çalışmanın amacı bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerin bilgi paylaşımı üzerindeki etkisini belirlemektir.

Uluslararası literatüre baktığımızda bilgi paylaşımını etkileyen faktörler üzerine çeşitli çalışmalara rastlamak mümkündür. Yapılan çalışmalarda bilgi paylaşımını etkileyen faktörler olarak motivasyon, örgütsel adalet, kültür, örgütsel iletişim, örgütsel güven, yenilikçi davranış, yeni bilgiyi öğrenme, uygulama becerisi, kaynak güvenilirliği, yönetici ve lider, örgüt yapısı, bireysel faktörler, örgütsel faktörler, teknolojik faktörler ve yapısal engeller, bilginin doğası şeklinde sınıflandırıldığı görülmüştür (Demirel ve Seçkin, 2011; Ipe, 2003; Öneren ve diğ., 2016; Kwok ve Gao 2005). Yapılan çalışmalar daha çok bütün faktörler yerine tek faktör (Işık, 2018; Demirel ve Seçkin, 2011; Holste, 2010; Lin, 2007), ikili faktörler (Lin, 2006; Wang ve Wang, 2012; Hau ve diğerleri, 2013), üçlü faktörler (Chiu, 2006; Öneren ve diğerleri, 2016), dörtlü değişkenler (Göç, 2012), yedili değişkenler (Erden, 2016) şeklinde ele alınarak bilgi paylaşımı üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bu çalışmamızda ise bir bütün olarak on faktör birlikte ele alınmış ve bu faktörler ilgili alan yazında daha önce az çalışılmış olanlar arasından seçilmiştir. Bu faktörler şunlardır; Diğerkâmlık, karşılıklılık, öz yeterlilik, güven, öz farkındalık, örgütsel ödül, pozitif bilgi paylaşım normları, kimlik, ortak amaç ve son olarakta ortak dildir.

Literatüre sektörel bazda bakıldığında bu alandaki önceki çalışmaların genel olarak mobilya sektöründe (Öneren ve diğ., 2016), tekstil sektöründe (Yeniçeri ve Demirel, 2007), ilaç sektöründe (Demirel ve Seçkin, 2011), turizm sektöründe yer alan konaklama işletmelerinde (Ayazlar, 2012) ve eği-

tim sektöründe yer alan özel üniversitelerde (Yaghi ve diğerleri, 2011) yürütüldüğüne rastlanılmıştır. Daha önceki çalışmalara bakıldığında kamu sektöründe daha az çalışma yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda, araştırma Kahramanmaraş ilinde bir kamu kurumunda yürütülmüştür. Alan çalışması anket yöntemiyle desteklenmiştir. Anket çalışmasında, daha önceki farklı çalışmalarda geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiş ölçekler kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistiksel veri analizi programı kullanılarak teorik ve uygulama bağlamında tartışılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Bilgi

Günümüze kadar bilginin tanımı birçok akademisyen, araştırmacı ve uzman tarafından çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir; Bilgi genel anlamda deneyim, uzmanlık enformasyon ve yetenek olarak ifade edilebilir. Bilgi aynı zamanda bir duygu hali, süreç, nesne veya yeterlik olarak ele alınabilir. Bilgi yalnızca bir olgunun nasıl yapılacağını bilmekle ilgili değildir. Aynı zamanda bir olgunun kim tarafından, nerede, nasıl, ne zaman ve neden yapıldığını bilmekle de alakalıdır (Cho ve diğerleri, 2011). Bilgi, bireyin beynindedir ve hayat boyu deneyimledikleri ve öğrendiklerinin toplamıdır (Barutçugit, 2002, s.58). Bilgiye dayalı bir ekonomide, bilgi, şirketler ve uluslar için rekabet yeteneğinin ve büyümenin temel şeklidir (Lin, 2007). Bilgiyi kaynağına göre açık bilgi (explicit knowledge) ve kapalı bilgi (tacit knowledge) şeklinde iki grupta incelemek mümkündür.

Açık Bilgi: Açık bilgi (Explicit knowledge), “sayıları ve diyagramları içeren, açık bir dille bir araya getirilmiş anlamlı enformasyon kümesidir” (Nonaka ve diğerleri, 1996 s.205). Başka bir tanımda, açık bilgi, rakamlardan ve/veya kelimelerden oluşmaktadır. Yani, işletme tarafından kolay bir şekilde ulaşılabilmektedir. Bu tür bilgiler her işletmenin ulaşabileceği enformasyonlardır (Koza, 2008, s.231). Açık bilgi kişisel değildir, kaydedilebilir, ulaşılabilir, anlaşılabilir ve gerektiğinde kâğıda aktarılıp arşivlenir. Ayrıca, açık bilgi, düşünce aktarımı yoluyla ya da kendi kendine kitap okuma yoluyla paylaşarak sağlanan bilgidir (Lim ve diğ., 1999, s.616). Resimlerle, kelimelerle veya farklı araçlarla anlattığımız bilgidir (Barutçugit, 2002, s.63).

Kapalı Bilgi: Kapalı bilgi (Implicit knowledge), kökleşmiş mental modelleri, inançları ve perspektifleri içerir ve bu yüzden açık bir şekilde ifade etmek pek kolay değildir (Nonaka, 1996, s.98). Zihnimizde, bünyemizde her yere götürdüğümüz bilgi türüne örtülü bilgi denir (Barutçugil, 2002, s.63). Kapalı bilgi bir şeyin açık bir şekilde ifade edilmeden anlaşılmasıdır ya da kelimelerine sahip olmadığımız bilgilerdir. Kapalı bilgi otomatiktir. Düşünmeden kullanılır ya da düşünmek için çok az zaman gerektirir (Smith, 2001, s.314).

Bilginin elde edilmesi, toplanması, üretilmesi, düzenlenmesi, depolanması, paylaşılması, uygulanması, değerlendirilmesi, kullanılması, aktarılması gibi süreçler bilgi yönetimi sayesinde oluşmaktadır. Bilgi yönetimini en sade şekilde tanımlayacak olursak bilgiyi oluşturmak, geliştirmek ve paylaşmak için uygulanacak yeni yollardır (Barutçugil, 2002, s.49). Bilgi yönetimi, kayıtlı veya kayıt dışı örgüt verilerini ve kişisel tecrübe ve bilgiye dayalı birikimleri toplayıp, düzenleyip, kayıt edip, faydalı bilgi haline dönüştürerek bu bilgileri doğru zamanda, doğru kişilere, gerek duyulan her yerden ulaşılabilmesini sağlayıp, örgütün entelektüel birikimini arttırmak, tekrar edilen işlem ve süreçlerin tamamının teknolojik araç ve gereçlerle gerçekleşmesini sağlamak ve bunun neticesinde pozitif iş sonuçları sağlamak amacıyla uygulanan kültürel ve teknolojik işlemler dizisidir (Koza, 2008, s.225-27). İşletme başarısını arttırmayı amaçlayarak bilginin elde edilmesi, kullanılması, paylaşılması ve geliştirilmesinin tamamını bilgi yönetimi kavramı karşılamaktadır (Barutçugil, 2002). Bilgi yönetimi bilgiye sahip olmaktan ziyade bilgiyi nasıl kullanacağını bilmekle ilgilenir. Bu anlayışta önemli olan ise neyi bilip neyi bilmediğimiz olmayıp, bildiklerimizden nasıl en fazla verim alabileceğimizdir (Koza, 2008, s.10). Bilgi paylaşımı, bilgi yönetiminin en önemli açılarından biri olarak görülür (Gupta ve diğ., 2000). Benzer bir şekilde Wang ve Noe (2010) bilgi yönetimi girişimlerinin başarısında bilgi paylaşımının çok önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Bilgi paylaşımı iş alanlarında bilgi yaratmanın ve elde etmenin önemli bir yöntemidir (Xinyan ve Xin, 2006, s.876).

Bilgi Paylaşımı

Literatürde çeşitli yazarlar tarafından bilgi paylaşımı kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlamalardan bazıları şu şekildedir:

- Bilgi paylaşımı, elde edilen tecrübenin ve bilginin, işletmenin farklı birimleri arasında, şimdiki ve gelecekteki çıkarları için alış-verişine olanak sağlayan ekip davranışıdır (Chow ve Chan, 2008: 458; Lin 2008: 1508; Davenport ve Prusak, 2001).
- Bilginin yayılması olarakta betimlenen bilgi paylaşımı olgusu çeşitli kaynaklardan sağlanan enformasyon ve bilginin paylaşımının ve değişiminin oluşturulduğu bir süreci anlatır (Huber, 1991, s.88).
- Bilgi paylaşımı, bilgi gereksinimini sezme, sistematik ve teknik altyapıyı oluşturmak ve bilgiye gereksinim duyan diğer bireyler için ulaşılabilir hale getirmek anlamına gelmektedir (Seonghee, 2008, s.282).
- Bilgi paylaşımı, çalışanların ihtiyaç duydukları bilgiye en hızlı ve en kolay bir şekilde ulaşmalarını sağlamaya dönük süreçlerin tümü olarak tanımlanabilir (Zaim, 2006).
- Connelly ve Kelloway (2001, s.294-301) bilginin el değiştirmesi ve diğerlerine yardım etme eylemlerinden oluşan bir takım çalışması olarak bilgi paylaşımını tanımlamıştır.
- Bilgi paylaşımı kavramında, bireysel ya da ekip olarak başkaları ile birlikte çalışmak ve bu durumdan ortak bir çıkar sağlamak için kişilerin istekli davranmaları gerekir. Çalışanlar yüksek düzeyde ortak bir tutum göstermezler ise bilgi paylaşımının örgütlerde gerçekleşmesi mümkün değildir (Barutçugil, 2004, s.115). İlgili alan yazında farklı bilgi paylaşımı türlerine rastlamak mümkündür. Bilgi paylaşımını açık ve kapalı bilgi paylaşımı olarak sınıflandırmıştır. Bunlardan kısaca bahsetmek gerekirse;

Açık Bilgi Paylaşımı: Açık bilgi paylaşımı (Explicit knowledge sharing) depolanabilen, saklanabilen, belgelenebilen ve kodlanan her türlü bilginin dağıtılmasını ve iletilmesini kapsar (Nonaka ve diğ., 2002). Açık bilgi paylaşımı niyeti daha ucuz olan (yani daha az pahalı olan) bir kaynağın paylaşımı olarak algılanır ki bu da daha pahalı kaynak paylaşımı olan kapalı bilgi paylaşımını etkilemektedir (Reychav ve Weisberg, 2010, s.289). Açık bilgi paylaşımı kurumsallaşmış işletmelerde bilgi paylaşımının neredeyse tüm biçimlerini oluşturur. İşletmelerde açık bilgi paylaşımı uygulamaları kolay elde edilir, kodlanır ve iletilir olduğundan daha yaygın görülür. Prosedür,

resmi dil, kılavuzlar, bilgi teknolojileri sistemleri gibi yönetim mekanizmaları çalışanların açık bilgi paylaşımına olan isteğini yükseltir (Wang ve Wang, 2012, s.8900).

Kapalı Bilgi Paylaşımı: Kapalı bilgi paylaşımı (Implicit knowledge sharing) sözel olmayan yani sezgisel olan paylaşım çeşididir. Kapalı bilgi paylaşımı sosyal ilişkilerin ve davranışların içinde gömülüdür (Becerra ve diğerleri, 2008, s.693). Kapalı bilgi paylaşımı genellikle gönderici ve alıcı arasında yakınlık gerektirir (Roberts, 2000, s.434). Kapalı bilgi kişiseldir ve sosyal etkileşim aracılığıyla paylaşılır (Aydıntan ve diğerleri, 2010, s.17). Çalışan örtük bilgiyi, işletmeye rekabet ortamında yüksek potansiyele sahip başarı katarak işletmeyi ileriye taşıdığı bilgi olarak algılar (Reychav ve Weisberg, 2010, s.290). Yüz yüze etkileşim ilk olarak kapalı bilgi paylaşımı anlamına gelmektedir. Kapalı bilgi paylaşımının anahtarı isteklilik ve bireylerin bildiklerini ve öğrendiklerini paylaşma kapasitesidir (Wang ve Wang, 2012, s.8900).

Bilgi Paylaşımını Etkileyen Faktörler

Bilgi paylaşımı, kişilerin başka kişilerle veya işletmeyle olan bağlarını belirleyen bütün etmenlerden etkilenmektedir (Erşahan, 2011, s.266). Konu ile ilgili alan yazına bakıldığında bilgi paylaşımını etkileyen faktörler örgüt kültürü (Vaas, 1999; Zaim, 2005), örgütsel iletişim (Işık, 2002; Tutar, 2003), bilgi teknolojileri (Odyakmaz, 2000; Yıldız ve Yılmaz, 2005), motivasyon (Zaim, 2005) vb. gibi bir takım faktör ile birlikte ele alınmıştır. Diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada ele alınan bilgi paylaşımını etkileyen faktörler; diğerkâmlık, karşılıklılık, öz yeterlilik, güven, öz farkındalık, örgütsel ödül, pozitif bilgi paylaşım normları, kimlik, ortak amaç ve ortak dil kavramlarıdır. Bunlar kısaca şu şekilde özetlenmektedir.

Diğerkâmlık: Başkalarına yardım etmekten zevk almak diğerkâmlık kavramından gelmektedir. Diğerkâmlık, insanlar başkalarına yardım etmekten zevk aldıklarında ve bu davranışlarından dolayı hiçbir karşılık beklemediklerinde var olmaktadır (Smith, 1981). Sosyal fedakârlık anlamına da gelen diğerkâmlık literatürde özgecilik, fedakârlık, yardımseverlik kelimeleri ile de karşılık bulmaktadır. Çalışanların bariz bir şekilde diğer çalışanlara

ve/veya üstlerine performanslarını arttırmaya yönelik yardım etmesidir (Çetin, 2004, s.21). Diğerkâmlık, kısaca herkesten çok diğerkâmlık olarak adlandırılır (Ünal, 2003, s.18). Yardımlaşma eylemi yalnızca iş arkadaşlarına karşı olmayıp; aynı zamanda tedarikçilere, müşterilere de gösterilebilmektedir. Destek olmaya sebep olan davranışın direkt örgütü ilgilendiren bir konu olmaması diğerkâmlık boyutunda ele alınmasında en önemli nedendir (Organ, 1988, s.559).

Karşılıklılık: Karşılıklılık, bireylerin başkalarına yardım etme sonucunda ilerde ne zaman karşılık alacaklarını hatta karşılık alıp alamayacaklarını bilmeden yardım etme hareketlerini sürdürmemeleri olarak tanımlanabilir (Molm ve diğerkâmlık, 2000, s.1399). Bilgi paylaşımında bulunan bireyler bu davranışlarının yararlı olacağı beklentisini taşıdıklarında karşılıklılık meydana gelmiş olur (Schulz, 2001, s.661). Karşılıklılık, bilgi değişiminin müşterek ve adil olarak uygulanması anlamına gelir (Chiu ve diğ., 2006, s.1877). Bir diğerkâmlık ifade ile, her iki tarafın dürüst ve adil bilgi değişimine dahil olduğu bir ilişkidir (Tamjidyamcholo ve diğ., 2013, s.226).

Öz Yeterlilik: Öz yeterlilik, bireyin performans sergilemesi için ihtiyaç duyduğu etkinlikleri düzenleyip uygun bir şekilde gerçekleştirme kapasitesidir (Ulusoy, 2015, s.62). Öz yeterlilik, bireylerin hayatlarındaki olayları kontrol altına almaları için ihtiyaç duydukları davranış şekli, motivasyon ve bilişsel kaynaklarını dahil edebilme yeteneğine olan inançlarıdır (Wood ve Bandura, 1989, s.361-364). Öz yeterlilik, insanların sahip oldukları yetenekler ile neler yapabilecekleri algısıyla bağlantılıdır. Öz yeterlilik bilgi paylaşanların işle alakalı sorunları çözmede iş verimliliğini arttırmada ya da işletmelerine fark katma konusunda onların bilgisinin işletmeye yardımcı olduğuna inandıklarını gösterir (Kollock, 1999). Öz yeterlilik inancı, yardımcı olabilecek ya da engelleyecek düşüncelerin oluşmasını sağlar. Burada öz yeterliliği sağlam olan birey kendisi için daha yüksek hedefler koyar ve koyduğu hedeflere bağlılığı daha fazla olur (Bandura ve Cervone, 1986).

Güven: Güven fikir ve düşüncelerin değişiminin devam etmesini sağlar ve mükemmel bir bilgi değişimi ile ilerler (Tamjidyamcholo ve diğ., 2013,

s.225). Güven bilgi paylaşımı tarafından bakıldığında, işletmeye, gruba ve çalışanlara olan inanma isteğidir. Başkalarının bizden beklentilerine karşı empati kurduğumuzda karşılıklı etkileşim ile paylaşım davranışları ilerler (Renzl, 2008, s.207).

Öz Farkındalık: Öz farkındalık, Çalışanların bilgi paylaşımı davranışları iş arkadaşları ve üsleri tarafından fark edilme arzularını gerçekleştirmelerinin en iyi yoludur (O'Dell ve Grayson, 1998). İş çevrelerinde, bilgiye katkı sağlayan bireyler diğerlerine sahip oldukları değerli tecrübelerini ve bilgilerini göstererek fayda sağlayabilmektedirler (Ba ve diğerleri, 2001, s. 230). Bu durum onlara saygı duyulmasını sağlarken aynı zamanda daha iyi bir imaj çizmelerine olanak tanımaktadır (Constant ve diğerleri, 1996, s. 120). Buna bağlı olarak, bilgiye katkı sağlayan bireyler bilgi paylaşırken benlik algılarını geliştirerek (yani kendini algılama, öz-kavram) fayda sağlamış olmaktadır (Hall, 2001). Yüksek kalitede teknik bilgi sağlayan insanlar iş yerinde daha iyi prestij sağlamaktadırlar ve bu durumdan da memnun olmaktadır (Kollock, 1999).

Örgütsel Ödül: Çalışan, yapması gereken işlerde başarılı performans gösterdiği takdirde örgüt tarafından iş görene maddi ve manevi sunulan kazanımlara örgütsel ödül denilmektedir (Sarıkaya, 2014, s. 24). Bilgi paylaşım sürecini etkileyen faktörlerden biri de gerçek ve algılanan ödüllerdir. Örgütlerde, teknoloji odaklı bilgi paylaşan iş görenleri teşvik etmek ve cesaretlendirmek için ödüllendirme sisteminde gelişmelerin oluşturulması şeklindeki bulgular bilgi paylaşımı ve örgütsel ödül arasındaki ilişkiyi desteklemektedir (Gupta ve Govindarajan, 2000, s. 77). Örgütsel ödül çalışan davranışı ile organizasyonların çalışanlardan beklentileri arasındaki açığı en aza indirir (Christensen, 2005, s.18). Örgütsel ödül sistemi, bilgi paylaşım sürecini etkilemektedir. Ödül, çalışana verilen ücretten daha büyük bir anlama gelmektedir. Bilgi paylaşımının daha yaygın hale gelmesi amaçlanıyorsa, örgüt içerisindeki başarılar ödüllendirme planı ile teşvik edilmelidir (Nemli, 2007, s.84).

Pozitif Bilgi Paylaşım Normları: Güçlü bir grup çalışması, iş birliği ve dayanışma normlarının olduğu yerlerde, diğer üyelerde olduğu gibi insanlar gereken çabayı göstermekten rahatsız olmayacaklardır. Bu durumun tersi-

ne, zayıf pozitif bilgi paylaşım normlarının oluştuğu durumlarda, bilgi paylaşanlar çaba gerektiren kodlanmış bilgileri (yani kapalı bilgiler) saklamaya eğilim göstereceklerdir. Bu yüzden, pozitif bilgi paylaşım normları zayıf olduğunda bilgi paylaşanlar kodlama yoluyla bilgilerine erişimi engellemiş veya kısıtlamış olacaklardır. Ayrıca, kodlama çabası bilgi paylaşan bireylerin kimliklerini negatif olarak etkileyebilmektedir (Kankanhalli ve diğ., 2005, s.120).

Kimlik: Kimlik, bir kişinin sahip olduğu özelliklerini tanuması anlamına gelmektedir. Bireyler diğer kişi ya da grup üyelerini tanımaya çalıştığı gibi kendinin farkına vardığı süreçtir (Bagozzi, 2002, s.11). Kimlik, bireylerin aidiyet duygusu ve sanal topluluklara karşı pozitif hissetmelerine işaret etmektedir (Chiu ve diğerleri, 2006, s.1877). Çalışanların menfaatleri ve işletmenin menfaati birleştiğinde kimlik güçlü hale gelmektedir. Güçlü kimliğin olduğu durumlarda insanlar örgütün bilgi deposuna katkı sağlayabilirler. Diğer taraftan, zayıf kimlikler örgütün bilgi deposuna katkıda bulunmak için yüksek motivasyona ihtiyaç duyabilirler (Kankanhalli ve diğerleri, 2005, s.121).

Ortak Amaç: Ortak amaç, kolektif hedefleri ve işletmenin üyelerinin istek veya arzularını bünyesinde barındırır. Bir ortak amaç, işletmenin farklı birimlerini birbirine bağlar veya kaynakları birleştirir. Aynı amacı paylaşan işletme üyeleri kaynak alışverişinde veya paylaşımında arkadaşça olmaya daha yatkın olacaklardır (Tsai ve Ghoshal, 1998). Ortak amaçlar, ilgiler ve vizyonlar bilgi paylaşımını anlamlı kılar. Bu da bilgi paylaşım kalitesini ve miktarını artırır (Chiu ve diğerleri, 2006, s.1880). Ortak amaç ve sosyal ağ bilgi paylaşımıyla ilgili davranışları ve kişisel normları direkt olarak etkilemektedir (Chow ve Chan, 2008, s.464).

Ortak Dil: Ortak dil katılımcıların birbirlerini anlayabilmelerini ve ortak çalışma alanı inşa etmelerini sağlar. Bu açıdan, ortak dil sadece fikirlerin paylaşılmasına yardımcı olmaz aynı zamanda benzer geçmişe sahip olanlarda ya da benzer tecrübeleri yaşayanlarda etkili bir iletişim sağlar. Bu yüzden, ortak dil bilgi paylaşımı aktivitesine dahil olmada bireyleri motive edecek ve paylaşılan bilginin kalitesinin yükseltilmesinde rol oynayacaktır

(Chiu ve diğ., 2006, s.1878). Ortak dil fikirleri ve kavramları bünyesine alır ki bu da dilin kendisinden daha kapsamlıdır. Ortak dil ve kodlar davranışlara ve hareketlere cevap vermede önemli bir rol oynar. Bilgi paylaşım sürecini destekler (Tamjidyamcholo ve diğ., 2013, s.226). Ortak dil dilin kendisinin ötesindedir. Paylaşılan kodlar ve dil toplu hedefleri ortak bir şekilde anlamayı kolaylaştırır ve harekete geçmek için uygun yolları sunar (Chiu ve diğ., 2006, s.1878).

Araştırmanın Değişkenleri Arasındaki İlişkiler ve Hipotezler

Bilgi paylaşımını etkileyen faktörler ile bilgi paylaşımı arasındaki ilişki ve bu ilişkiye yönelik hipotezler aşağıda açıklanmaktadır.

Diğerkâmlık ve Bilgi Paylaşımı İlişkisi: Çalışanlar, bilgi paylaşımına dahil olurken zevk alıyorsa ve bunu eğlenerek yapıyorsa işletme içindeki bilgi paylaşımı bu durumdan etkilenir. Buradan yola çıkarak, diğerkâmlık içsel bir motive edici faktör olarak bilgi paylaşımını çoğaltmaktadır (Hau ve diğ., 2013, s.358). Bu doğrultuda Hau ve diğerleri, (2013) yapmış olduğu araştırmalara göre, diğerkâmlığın açık ve kapalı bilgi paylaşımı üzerinde önemli bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Wasko ve Faraj (2005) bilgiye katkı sağlayan bireylerin diğerkâmlık davranışı göstererek tatmin olduklarını belirtmiştir. Açıklanan bilgiler doğrultusunda oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H1:“Diğerkâmlık açık bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

H2:“Diğerkâmlık kapalı bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

Karşılıklılık ve Bilgi Paylaşımı İlişkisi: Karşılıklılık, bireylerin başkalarına yardım etme sonucunda ilerde ne zaman karşılık alacaklarını hatta karşılık alıp alamayacaklarını bilmeden yardım etme hareketlerini sürdürmemeleri olarak tanımlanabilir (Molm ve diğ., 2000, s.1399). Bilgi paylaşımı güçlü bir karşılıklılık duygusu içerir (Wasko ve Faraj, 2005). Karşılıklılığın bilgi paylaşımı üzerine etkilerini belirlemek isteyen bir araştırma sonuçlarına göre, Hau ve diğerleri, (2013) karşılıklılık her iki bilgi paylaşım türüyle (açık ve kapalı bilgi paylaşımı) önemli ölçüde ilişkilidir. Bir diğer çalışmaya göre ise, karşılıklılığın, bireylerin bilgi paylaşım niyeti üzerinde önemli bir etkisi

olduğu sonucuna varılmıştır (Tamjidyamcholo ve diğ., 2013, s.228). Açıklanan bilgiler ışığında oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H3:“Karşılıklılık açık bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

H4:“Karşılıklılık kapalı bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

Öz Yeterlilik ve Bilgi Paylaşımı İlişkisi: Öz yeterlilik, kendi kendini denetlemenin bir çeşitidir. Öz yeterlilik bir kişinin çaba ve gayretlerini artırır. Ayrıca zorluk ve engellerle karşılaştığında tahammül gücünü de arttırmasını sağlar (Tamjidyamcholo ve diğ., 2013, s.224). Öz yeterlilik bilgi paylaşımına motive eden temel bir faktör olarak görülür. Wasko ve Faraj (2005) çalışanları iş arkadaşlarıyla bilgi paylaşımına motive eden bir faktör olarak tanımlamaktadır. Araştırmalarına göre, yüksek öz güveni olan bireylerin değerli olan bilgiyi sağlama yeteneğinin de yüksek olduğunu ortaya çıkarmıştır. Açıklanan bilgiler doğrultusunda oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H5:“Öz yeterlilik açık bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

H6:“Öz yeterlilik kapalı bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

Güven ve Bilgi Paylaşımı İlişkisi: Bilgi değişiminde güvenin önemi vardır. Bireyler arası ilişkilerde güvenin varlığı yüksek ortak anlayış seviyesinde paylaşım yeteneği gösterilmesini sağlar. Sosyal ve kültürel kavramlarda gelişen güven ve ortak anlayış kavramlarının her ikisi başarılı bilgi paylaşımının ön koşuludur (Roberts, 2000, s.435). Güven bilgi paylaşımının önemli bir öncülüdür. Genellikle değerlerin, normların ve prensiplerin bir birleşimi olarak görülen güven, bilgi paylaşımını arttırmaktadır. Bundan dolayı, yüksek seviyede güven, bilgi paylaşımının artmasına yol açacaktır (Chang ve Chuang, 2011, s.10). Bir diğer çalışmaya göre, güven bireylerin bilgi paylaşımı niyetini önemli ölçüde etkiler (Tamjidyamcholo ve diğerleri, 2013, s.228). Belirtilen bilgiler kapsamında oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H7:“Güven açık bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

H8:“Güven kapalı bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

Öz Farkındalık ve Bilgi Paylaşımı İlişkisi: Öz farkındalık kısaca şu şekilde tanımlanmaktadır. Çalışanların bilgi paylaşımı davranışları iş arkadaşları ve üsleri tarafından fark edilme arzularını gerçekleştirme çabalarıdır (O'Dell ve

Grayson, 1998). Yüksek kalitede teknik bilgi sağlayan insanlar iş yerinde daha iyi prestij sağlamaktadırlar ve bu durumdan da memnun olmaktadır (Kollock, 1999). Belirtilen bilgiler doğrultusunda oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H9:“Öz farkındalık açık bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

H10:“Öz farkındalık kapalı bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

Örgütsel Ödül ve Bilgi Paylaşımı İlişkisi: Örgütsel ödüller dış kaynaklıdır ve çalışanların algısı daha çok parasal ödüllerle tatmin olursa bilgi paylaşımı davranışı gözlemlenebilir (Hung ve diğ., 2011, s.418). Hau ve diğerleri, (2013, s.358)'nin yapmış olduğu araştırmalar sonucuna göre örgütsel ödülün açık bilgi paylaşımı niyeti üzerinde önemli bir etkisi olduğuna ulaşımlardır. Anlatılan bilgiler ışığında oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H11:“Örgütsel ödül açık bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

H12:“Örgütsel ödül kapalı bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

Pozitif Bilgi Paylaşım Normları ve Bilgi Paylaşımı İlişkisi: Güçlü bir grup çalışması, iş birliği ve dayanışma normlarının olduğu yerlerde, diğer üyelerde olduğu gibi insanlar gereken çabayı göstermekten rahatsız olmayacaklardır (Kankanhalli ve diğ., 2005, s.120). Bu durumun tersine, zayıf pozitif bilgi paylaşım normlarının görüldüğü durumlarda, bilgi paylaşanlar çaba gerektiren kodlanmış bilgileri (yani örtük bilgiler) saklamaya eğilim göstereceklerdir. Bu yüzden, pozitif bilgi paylaşım normları zayıf olduğunda bilgi paylaşanlar kodlama yoluyla bilgilerine erişimi engellemiş veya kısıtlamış olacaklardır. Ayrıca, kodlama çabası bilgi paylaşan bireylerin kimliklerini negatif olarak etkileyebilmektedir (Kankanhalli ve diğ., 2005, s.120). Açıklanan bilgiler kapsamında oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H13:“Pozitif bilgi paylaşım normları açık bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

H14:“Pozitif bilgi paylaşım normları kapalı bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

Kimlik ve Bilgi Paylaşımı İlişkisi: Kimlik kavramı, bir kişinin sahip olduğu özelliklerini tanıması anlamına gelmektedir. Kimlik, bireylerin aidiyet duygusuna işaret etmektedir. Aynı zamanda motivasyondan ve bilgi değişimi-

minden etkilenen bir harekettir (Chiu ve diğ., 2006, s.1877). Açıklanan bilgiler doğrultusunda oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H15:“Kimlik açık bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

H16:“Kimlik kapalı bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

Ortak Amaç ve Bilgi Paylaşımı İlişkisi: Ortak amaç, işletmenin farklı birimlerini birbirine bağlar veya kaynakları birleştirir. Aynı amacı paylaşan işletme üyeleri kaynak alışverişinde veya paylaşımında arkadaşça olmaya daha yatkın olacaktırlar (Tsai ve Ghoshal, 1998). Ortak değerler ve amaçlar insan topluluklarını ve ağlarını bir araya getirir, iş birlikçi eylemleri sağlar ve son olarakta daha iyi nicelik ve nitelikte bilgi temin ederek işletmeye fayda ve kar sağlar. Ortak amaçlar, ilgiler ve vizyonlar bilgi paylaşımını anlamlı kılar. Bu da bilgi paylaşımı kalitesini ve miktarını arttırır (Chiu ve diğ., 2006, s.1880). Ele alınan bilgiler kapsamında oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H17:“Ortak amaç açık bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

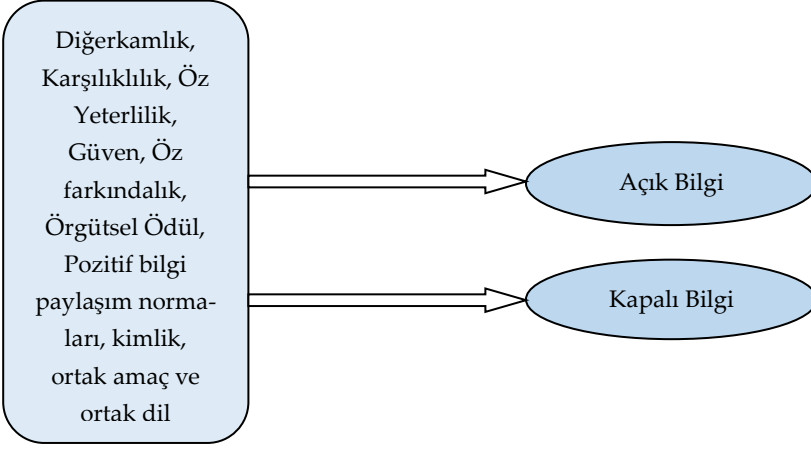
H18:“Ortak amaç kapalı bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

Ortak Dil ve Bilgi Paylaşımı İlişkisi: Ortak dil dilin kendisinin ötesindedir, akronime, zekâyâ ve günden güne etkileşimleri birbiriyle ilişkilendiren tahminlere işaret eder. Paylaşılan kodlar ve dil toplu hedefleri ortak bir şekilde anlamayı kolaylaştırır ve harekete geçmek için uygun yolları sunar (Chiu ve diğ., 2006, s.1878). Algıyı kolaylaştıran ortak dil, kişilerarası anlaşmayı kolaylaştırmaktadır. Bunun nedeni ise, birbirlerinden hangi bilgiyi alıp hangi bilgiyi almadıklarını bilmelerinden kaynaklanmaktadır (Chang ve Chuang, 2011, s.11). Beklentilerinin zıttına Chiu ve diğerleri, (2006)'nin yapmış olduğu çalışmalar sonucu ortak dilin bilgi paylaşımı miktarını önemli derecede etkilemediği ortaya çıkmıştır. Açıklanan bilgiler ışığında oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H19:“Ortak dil açık bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

H20:“Ortak dil kapalı bilgi paylaşımını pozitif yönde etkiler.”

Yukarıda bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerin bilgi paylaşımı üzerinde etkisini incelemek üzere oluşturulan çalışmanın hipotezleri doğrultusunda oluşturulan model aşağıda Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bilgi paylaşımı kavramı ülkemizde son dönemlerde gittikçe önemi artan bir konu haline geldiği düşünülmektedir. Bu yüzden çalışmasının amacı bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerin bilgi paylaşımı üzerindeki etkisini belirlemektir.

İlgili alan yazına baktığımızda, bilgi paylaşımı konusu genel olarak motivasyon, örgütsel adalet, kültür, yenilikçi davranış, yeni bilgiyi öğrenme, uygulama becerisi, kaynak güvenilirliği, yönetici ve lider, örgüt yapısı, bireysel faktörler, örgütsel faktörler, teknolojik faktörler ve yapısal engeller gibi konularla birlikte ele alınmıştır. Bu çalışmada ise bilgi paylaşımını etkileyen diğerkâmlık, karşılıklılık, öz yeterlilik, güven, öz farkındalık, örgütsel ödül, pozitif bilgi paylaşım normları, kimlik, ortak amaç ve ortak dil değişkenleri ele alınmıştır. Örgütler için böyle önemli olan bilgi paylaşımı konusu bugüne kadar mobilya sektöründe, tekstil sektöründe, ilaç sektöründe ve turizm sektöründe yer alan işletmelerde incelenmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda, bilgi paylaşımı konusunun ağırlıklı olarak özel sektörde ele alındığı fark edilmiştir. Kamu sektöründe bu konuyu ele alan çalış-

maya az rastlanılmıştır. Buradan hareketle çalışma kamu sektöründe yürütülmüştür. Bu durum çalışmamızın önem ve değerini ortaya koymakla kalmayıp aynı zamanda elde edilecek sonuçların bilgi paylaşımı literatürüne önemli katkılar sağlayacağı da düşünülmektedir. Bu çalışma bir alan çalışması ile desteklenerek yukarıda belirtilen amaçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evren büyüklüğünü Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren bir kamu kurumunun yaklaşık 400 çalışanı oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçekler daha önceki çalışmalardan alınmıştır. Anketler çalışanlara elden teslim edilmiştir. Gönüllülük esasına göre anketör firma tarafından dağıtılmış ve toplanmıştır. Yaklaşık 250 çalışandan dönüş sağlanmıştır.

Anketin uygulanması sonucunda elde edilen bilgiler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programına girilmiştir. Veri girişi esnasında meydana gelebilecek hatalar, yanlışlıklar kontrol edilmiş, eksik ve hatalı kayıtlar düzenlenerek, hatasız kayıt sağlanmıştır. Çalışmanın amaçlarına ulaşmak için güvenilirlik, frekans, korelasyon ve regresyon analizlerinden faydalanılmıştır.

Araştırma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Araştırma Projeleri tarafından desteklenmiş olup BAP (Bilimsel Araştırma Projesi) kapsamında aracı anketör şirket tarafından Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren bir kamu kurumu çalışanlarına elden dağıtılmış ve toplanmıştır.

Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Ankette araştırma modelinde yer alan değişkenlere ilişkin literatürde geçerliliği ve güvenilirliği onaylanmış ölçekler yer almaktadır. Çalışanlarının bilgi paylaşımı davranışlarını ölçen dört adet ölçek düzenlenmiştir. Anketin birinci kısmı, katılımcıların sosyo-demografik bilgilerini öğrenmeye yönelik olup "cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, kurumdaki toplam çalışma süresi, ünvan, memleket" soruları ilave edilmiştir. Anketin diğer bölümlerinde yer alan önermeler 5'li Likert ölçeği (1=kesinlikle katıl-

mıyorum, 2=katılmıyorum, 3=kararsızım, 4=katılıyorum ve 5=kesinlikle katılıyorum) ile değerlendirilmiştir. Ankette, araştırma modelinde yer alan on adet değişkene ayrıca açık ve kapalı bilgi paylaşımına ilişkin literatürde geçerliliği ve güvenilirliği onaylanmış ölçeklere yer verilmiştir. Bu ölçekler aşağıda Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

FAKTÖR	SORU SAYISI	KAYNAK
Diğerkâmlık	4	
Karşılıklık	4	
Öz Yeterlilik	4	Kankanhalli ve diğerleri, (2005, s. 141)
Güven	4	
Öz Farkındalık	5	
Örgütsel Ödül	4	
Pozitif Bilgi Paylaşım Normları	6	
Kimlik	4	
Ortak Amaç	3	Chiu ve diğerleri, (2006, s. 1879)
Ortak Dil	3	
Açık Bilgi Paylaşımı	4	Reychav ve Weisberg (2010, s. 300)
Kapalı Bilgi Paylaşımı	6	

Araştırmanın Sınırlılıkları

Her çalışmada olduğu gibi, bu çalışmanın da bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, belli bir kurum ve sektörde sınırlı katılım ile gerçekleştirilmiş olan bu çalışmanın sonuçlarını genellemek zorlaşmaktadır. Bu nedenle araştırma, belli bir sektörün belli bir iş hacminde çalışan bireylerin fikirlerini yansıtan bulgulara sahiptir. Okuyuculara araştırma farklı sektörlerde yürütüldüğünde sonuçların değişeceği olasılığını dikkate almalarını öneririz. Buna ek olarak lokal çalışmaların yürütüldüğü uygulamalarda kültürel farklılıkların etkisinden söz etmek mümkündür. Bu perspektiften ele alındığında, ileride gerçekleştirilecek olan çalışmaların daha geniş katımlı olması, daha fazla kurum ve sektörüne içine alması araştırma sonuçlarının genelleştirilmesi ve karşılaştırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Diğer taraftan ileride yapılacak olan çalışmalara farklı değişkenler eklenerek ve çalışmada farklı veri toplama yöntemleri kullanılarak daha geniş kapsamlı sonuçlar elde edilebilir. Bunların yanında uzun dönemli çalışmalar daha derinlemesine bilgi elde etme noktasında önem taşımaktadır. Bu çalışmada toplanan verilerin güvenilirliği ve geçerliliği veri toplamada kulla-

nılan anket tekniğinin özellikleri ve ankete katılanların verdikleri cevapların gerçekliği ile sınırlı kalmaktadır.

Bulgular

Katılımcıların Demografik Analizi ve Sonuçları

Araştırma örnekleminin demografik değişkenlere göre dağılımlarına ilişkin frekans ve yüzdelere aşağıdaki Tablo 2’de sırasıyla sunulmuştur.

Ankete katılan çalışanların cinsiyet özelliklerine baktığımızda, katılan 250 kişiden 190’ının (%76) kadın, 60’ının (%24) ise erkek olduğu gözlemlenmiştir. Buna göre katılımcıların çoğunluğunun kadın olduğu anlaşılmaktadır.

Ankete katılan çalışanların medeni durumlarına baktığımızda katılımcılardan 193 kişinin (%77,2) evli, 57 kişinin (%22,8) bekâr olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, evlilerin oranının bekârlardan fazla olduğu söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen verilere göre ankete katılanlardan sadece 1 kişi (%4) 20-24 yaş aralığında, 57 kişi (%22,8) 25-29 yaş aralığında, 118 kişi (%47,2) 35-39 yaş aralığında ve 74 kişi (%29,6) 40 yaş ve üzeri yaşlardadır.

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre dağılımında, 109 kişi (%43,6) lise mezunu, 84 kişi (%33,6) ön lisans mezunu, 56 kişi (%22,4) lisans mezunu ve 1 kişi (%4) yüksek lisans mezunu bireylerden oluşmaktadır. Tabloya baktığımızda çalışanların çoğunluklu olarak lise veya ön lisans mezunu olduğu görülmektedir.

Anket çalışmamıza katılan çalışanların gelir düzeylerine baktığımızda 23 kişi (%9,2) 1500-2400 TL arası, 65 kişi (%26) 2500-3400 TL arası, 131 kişi (%52,4) 3500-4400 TL arası, 31 kişi (%12,4) 4500-5400 TL arası olduğu görülmektedir. Buna göre, ankete katılan çalışanların yarısından fazlası (%52,4’lik oranla) 3500-4400 TL arası aylık kazanç sağladıkları söylenebilir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	190	76
	Erkek	60	24
Medeni Durum	Evli	193	77,2
	Bekar	57	22,8
Yaş	20-24	1	,4
	25-29	57	22,8
	35-39	118	47,2
	40 ve üstü	74	29,6
Eğitim Düzeyi	Lise	109	43,6
	Ön Lisans	84	33,6
	Lisans	56	22,4
	Yüksek Lisans	1	,4
Gelir Düzeyi	1500-2400	23	9,2
	2500-3400	65	26
	3500-4400	131	52,4
	4500-5400	31	12,4
Kurumdaki Toplam Çalışma Süresi	1-3 yıl	37	14,8
	4-6 yıl	51	20,4
	7-9 yıl	121	48,4
	10 yıl ve üstü	41	16,4
Ünvan	Servis Sorumlusu	1	,4
	Şef	8	3,2
	Memur	232	91,9
	Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni	9	3,6
Memleket	Kahramanmaraş	115	46
	Diğer	135	54
	Toplam	250	100

Ankete katılan çalışanların kurumdaki çalışma sürelerine baktığımızda 37 kişi (%14,8) 1-3 yıl arası, 51 kişi (%20,4) 4-6 yıl arası, 121 kişi (%48,4) 7-9 yıl arası ve 41 kişi (%16,4) 10 yıl ve üzeri çalışma sürelerinin olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların kurumdaki çalışma süreleri en çok 7-9 yıl arası olduğu söylenebilir.

Araştırmadan elde edilen verilere göre ankete katılanların ünvanlarına bakıldığında sadece 1 kişi (%4) servis sorumlusudur, 8 kişi (%3,2) şeftir, 232 kişi (%91,9) memurdur, son olarakta, 9 kişi (%3,6) veri hazırlama ve kontrol işletmenidir. Buna göre, katılımcıların çoğunluğunu memurların oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmadan elde edilen verilere göre ankete katılanlardan 115 kişi (%46) Kahramanmaraşlıdır, 135 kişi (%54) farklı illerden katılımcılardır.

Araştırmanın Temel Bulgularına İlişkin Analizler

Bu başlık altında, araştırmada yer alan temel bulgulara ilişkin güvenilirlik, korelasyon ve regresyon analizlerine yer verilmiştir. Ayrıca bu analizlerin sonuçlarına yönelik bulgulara değinilmiştir.

Güvenilirlik Analizi Sonuçları: Güvenilirlik, bir test veya ankette bulunan soruların birbirleri ile tutarlılığını ve kullanılan ölçeğin ilgilenilen problemi ne kadar yansıttığı anlamına gelir (Kayış, 2010, s.403).

Tablo 3. Araştırmada Yer Alan Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

<i>Ölçekler</i>	<i>Soru Sayısı</i>	<i>Cronbach's Alpha</i>
Diğerkâmlık	4	,746
Karşılıklılık	4	,738
Öz Yeterlilik	4	,731
Güven	4	,739
Öz Farkındalık	5	,724
Örgütsel Ödül	4	,737
Pozitif Bilgi Paylaşım Normları	6	,738
Kimlik	4	,745
Ortak Amaç	3	,727
Ortak Dil	3	,747
Açık Bilgi Paylaşımı	4	,734
Kapalı Bilgi Paylaşımı	6	,726

Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında iç tutarlılığın belirlenmesinde genellikle kullanılan bir güvenilirlik belirleme yöntemi olan Cronbach's Alpha değerinin ölçek çalışmalarında en az $\alpha=,70$ veya üzerinde olması gerektiği genel kabul görmektedir (Seçer, 2015, s.179). Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizleri, iç tutarlılık Cronbach's Alpha katsayıların hesaplanması ile yapılmış, bu analize ait sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir. Anket formunda sorulan bütün soruların güvenilirlik analizi yapılmıştır. Tüm soruların güvenilirlik analizi sonuçları aşağıdadır; Tablo 3'te açıkça gösterildiği gibi, uygulanan güvenilirlik analizi sonucunda diğerkâmlık, karşılıklılık, öz yeterlilik, güven, öz farkındalık, örgütsel ödül, pozitif bilgi paylaşım normları, kimlik, ortak amaç, ortak dil, açık bilgi paylaşımı ve kapalı bilgi paylaşımı değişkenlerinin Cronbach's Alpha değerleri

,724 ile ,747 aralığında değişmektedir. Açıklanan bilgiler ışığında tüm değerlerin 0,70 üzerinde olduğu belirlenmiş ve güvenilirliği kabul edilmiştir.

Korelasyon Analizi ve Sonuçları: Çalışmanın hipotezlerini test etmek amacıyla korelasyon analizleri yapılmış olup sonuçlar şu şekilde sıralanmıştır.

Aşağıda korelasyon analizi tablosunda Pearson korelasyon katsayıları ve anlamlılık düzeyleri görülmektedir. Tablo 4 bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerin derecesi arasındaki ilişkiler açısından incelendiğinde;

- Karşılıklılık ($r=,125$; $p<0,05$), öz farkındalık ($r=,128$; $p<0,05$), pozitif bilgi paylaşım normları ($r=,446$; $p<0,01$), kimlik ($r=,305$; $p<0,01$), ortak amaç ($r=,407$; $p<0,01$) ve ortak dil ($r=,191$; $p<0,01$) ile açık bilgi paylaşımı arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmiştir.
- Diğerkamlık ($r=,031$; $p>0,05$), öz yeterlilik ($r=,006$; $p>0,05$), güven ($r=,024$; $p>0,05$) ve örgütsel ödül ($r=,064$; $p>0,05$) ile açık bilgi paylaşımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir.
- Öz farkındalık ($r=,145$; $p<0,05$), pozitif bilgi paylaşım normları ($r=,504$; $p<0,01$), kimlik ($r=,365$; $p<0,01$), ortak amaç ($r=,509$; $p<0,01$), ortak dil ($r=,267$; $p<0,01$), ile kapalı bilgi paylaşımı arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmiştir.
- Diğerkamlık ($r=-,016$; $p>0,05$), karşılıklılık ($r=,119$; $p>0,05$), öz yeterlilik ($r=,022$; $p>0,05$), güven ($r=,046$; $p>0,05$), örgütsel ödül ($r=,090$; $p>0,05$) ile kapalı bilgi paylaşımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir.

Bilgi Paylaşımını Etkileyen Faktörlerin Bilgi Paylaşımı Üzerine Etkisi: Bir Alan Araştırması

Tablo 4. Korelasyon Analizi Tablosu

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)		
(1)	3,5260	1,2391	1											
(2)	4,0090	1,0167	,315**	1										
(3)	3,9430	,9421	,504**	,470**	1									
(4)	3,6350	1,0124	,271**	,397**	,601**	1								
(5)	3,6352	,8644	,457**	,494**	,612**	,503**	1							
(6)	3,5350	,9605	,389**	,455**	,503**	,483**	,470**	1						
(7)	3,9347	,8667	,027	,061	-,016	,037	,131*	-,006	1					
(8)	3,8220	,9242	,036	-,002	-,077	-,056	,030	-,046	,295**	1				
(9)	3,7480	1,0192	,061	-,018	-,004	,005	,099	,039	,512**	,590**	1			
(10)	3,7720	1,0886	,039	-,062	-,022	-,018	,076	-,008	,381**	,414**	,715**	1		
(11)	3,5560	1,0690	,031	,125*	,006	,024	,128*	,064	,446**	,305**	,407**	,191**	1	
(12)	3,6300	,9914	-,016	,119	,022	,046	,145*	,090	,504**	,365**	,509**	,267**	,887**	1

** p<0,01: Korelasyon 0,01 düzeyi için anlamlıdır.

*p<0,05: Korelasyon 0,05 düzeyi için anlamlıdır.

1=Diğerkâmlık, 2=Karşılıklılık, 3=Öz yeterlilik, 4=Güven, 5=Öz farkındalık, 6=Örgütsel ödül, 7=Pozitif bilgi paylaşım normları, 8=Kimlik, 9=Ortak amaç, 10=Ortak dil, 11=Açık bilgi paylaşımı, 12=Kapalı bilgi paylaşımı

Regresyon Analizi ve Sonuçları

Çalışmada diğerkâmlık, karşılıklılık, öz yeterlilik, güven, öz farkındalık, örgütsel ödül, pozitif bilgi paylaşım normları, kimlik, ortak amaç, ortak dil faktörlerinin bilgi paylaşımı boyutları olan açık bilgi paylaşımı ve kapalı bilgi paylaşımı üzerindeki etkisi regresyon analizleri aracılığıyla test edilmiştir. Araştırma modelinde yer alan her bir ilişkiyi test etmek için yapılan regresyon analizlerinden elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 5. Bilgi Paylaşımını Etkileyen Faktörlerin Açık Bilgi Paylaşımı Üzerindeki Etkisini Gösteren Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken	β	T	P	R ²	Düzeltilmiş R ²	F
Diğerkâmlık	-,033	-,503	,616	,287	,257	9,597*
Karşılıklılık	,100	1,481	,140			
Öz Yeterlilik	-,050	-,598	,550			
Güven	-,039	-,541	,589			
Öz Farkındalık	,066	,866	,387			
Örgütsel Ödül	,036	,517	,606			
Pozitif Bilgi Paylaşım Normları	,313***	4,838	,000			
Kimlik	,097	1,415	,159			
Ortak Amaç	,333***	3,523	,001			
Ortak Dil	-,205**	-2,608	,010			

Bağımlı değişken: Açık Bilgi Paylaşımı,

p<0,05, *p<0,01

Analizde araştırmanın bağımsız değişkenlerini bilgi paylaşımını etkileyen faktörler (diğerkâmlık, karşılıklılık, öz yeterlilik, güven, öz farkındalık, örgütsel ödül, pozitif bilgi paylaşım normları, kimlik, ortak amaç ve ortak dil) oluşturmaktadır bağımlı değişkenini ise açık bilgi paylaşımı oluşturmaktadır. Tablo 5'te yer alan düzeltilmiş R² değeri, 257 olup, bilgi paylaşımını etkileyen faktörler açık bilgi paylaşımını yaklaşık %25 oranında açıklamaktadır. Bilgi paylaşımını etkilediği düşünülen kavramların açık bilgi paylaşımına olan etkilerini araştırmak için kurulan çalışmanın hipotezleri aşağıda tek tek incelenmiştir;

Araştırmanın hipotezlerini test etmek amacıyla regresyon analiz sonuçlarına göre:

- Diğerkâmlık faktörünün açık bilgi paylaşımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı ($\beta = -.033$; $p > 0,05$) belirlenmiştir. Bu sebeple, “H1” hipotezi reddedilmiştir.
- Karşılıklılık faktörünün açık bilgi paylaşımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı ($\beta = .100$; $p > 0,05$) belirlenmiştir. Dolayısıyla, “H3” hipotezi reddedilmiştir.
- Öz yeterlilik faktörünün açık bilgi paylaşımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı ($\beta = -.050$; $p > 0,05$) belirlenmiştir. Bundan dolayı, “H5” hipotezi reddedilmiştir.
- Güven faktörünün açık bilgi paylaşımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı ($\beta = -.039$; $p > 0,05$) belirlenmiştir. Dolayısıyla, “H7” hipotezi reddedilmiştir.
- Öz farkındalık faktörünün açık bilgi paylaşımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı ($\beta = .066$; $p > 0,05$) belirlenmiştir. Bu yüzden, “H9” hipotezi reddedilmiştir.
- Örgütsel ödül faktörünün açık bilgi paylaşımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı ($\beta = .036$; $p > 0,05$) belirlenmiştir. Bulgular ışığında, “H11” hipotezi reddedilmiştir.
- Pozitif bilgi paylaşım normları faktörünün açık bilgi paylaşımı üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu ($\beta = .313$; $p < 0,01$) belirlenmiştir ve bu doğrultuda “H13” hipotezi kabul edilmiştir.
- Kimlik faktörünün açık bilgi paylaşımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı ($\beta = .097$; $p > 0,05$) belirlenmiştir. Dolayısıyla, “H15” hipotezi reddedilmiştir.
- Ortak amaç faktörünün açık bilgi paylaşımı üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu ($\beta = .333$; $p < 0,01$) belirlenmiştir ve bu bulgular ışığında “H17” hipotezi kabul edilmiştir.
- Ortak dil faktörünün açık bilgi paylaşımı üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu ($\beta = -.205$; $p < 0,05$) belirlenmiştir. Bu sebeple, “H19” hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 6. Bilgi Paylaşımını Etkileyen Faktörlerin Kapalı Bilgi Paylaşımı Üzerindeki Etkisini Gösteren Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişken	β	T	P	R ²	Düzeltilmiş R ²	F
Diğerkâmlık	-,123	-2,014	,045	,390	,364	15,262*
Karşılıklılık	,078	1,248	,213			
Öz Yeterlilik	-,005	-,059	,953			
Güven	-,034	-,501	,617			
Öz Farkındalık	,076	1,074	,284			
Örgütsel Ödül	,074	1,143	,254			
Pozitif Bilgi Paylaşım Normları	,322***	5,397	,000			
Kimlik	,107	1,695	,091			
Ortak Amaç	,419***	4,805	,000			
Ortak Dil	-,197**	-2,706	,007			

Bağımlı değişken: Kapalı Bilgi Paylaşımı,

p<0,05, *p<0,01

Tablo 6’da yer alan düzeltilmiş R² değeri ,364 olup, bilgi paylaşımını etkileyen faktörler kapalı bilgi paylaşımını yaklaşık %36 oranında açıklamaktadır. Regresyon analizi sonucunda bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerin kapalı bilgi paylaşımı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir (p=,000). Bilgi paylaşımını etkilediği düşünülen kavramların kapalı bilgi paylaşımına olan etkilerini araştırmak için kurulan çalışmanın hipotezleri aşağıda tek tek incelenmiştir;

- Diğerkâmlık faktörünün kapalı bilgi paylaşımı üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu ($\beta = -,123$; p<0,05) belirlenmiştir ve bu doğrultuda “H2” hipotezi reddedilmiştir.
- Karşılıklılık faktörünün kapalı bilgi paylaşımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı ($\beta = ,078$; p>0,05) belirlenmiştir. Dolayısıyla, “H4” hipotezi reddedilmiştir.
- Öz yeterlilik faktörünün kapalı bilgi paylaşımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı ($\beta = -,005$; p>0,05) belirlenmiştir ve bu doğrultuda, “H6” hipotezi reddedilmiştir.
- Güven faktörünün kapalı bilgi paylaşımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı ($\beta = -,034$; p>0,05) belirlenmiştir. Bu sebeple, “H8” hipotezi reddedilmiştir.
- Öz farkındalık faktörünün kapalı bilgi paylaşımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı ($\beta = ,076$; p>0,05) belirlenmiştir. Dolayısıyla, “H10” hipotezi reddedilmiştir.

- Örgütsel ödül faktörünün kapalı bilgi paylaşımı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı ($\beta = ,074$; $p > 0,05$) belirlenmiştir ve bulgular ışığında, “*H12*” hipotezi reddedilmiştir.
- Pozitif bilgi paylaşım normları faktörünün kapalı bilgi paylaşımı üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu ($\beta = ,322$; $p < 0,01$) belirlenmiştir ve bu doğrultuda “*H14*” hipotezi kabul edilmiştir.
- Kimlik faktörünün kapalı bilgi paylaşımı üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu ($\beta = ,107$; $p > 0,05$) belirlenmiştir. Dolayısıyla, “*H16*” hipotezi reddedilmiştir.
- Ortak amaç faktörünün kapalı bilgi paylaşımı üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu ($\beta = ,419$; $p < 0,01$) belirlenmiştir ve bu bulgular ışığında “*H18*” hipotezi kabul edilmiştir.
- Ortak dil faktörünün kapalı bilgi paylaşımı üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu ($\beta = ,197$; $p < 0,05$) belirlenmiştir. Dolayısıyla, “*H18*” hipotezi reddedilmiştir.

Sonuç

Son yıllarda örgütlerde yaşanan birtakım değişimler ve ilerlemeler bu kurumlarda bilgi, bilgi yönetimi ve bilgi paylaşımı konularına verilen önemin artmasında etkili olmuştur. Çünkü bir kurumda bilginin yönetilmesi ve paylaşılması o kurumun çalışanları için önemli bir unsurdur. Nitekim bilgi paylaşımının sağlandığı kurumlarda çalışanların başarıları artar ve böylece kurumların başarıyı yakalamaları kaçınılmaz olur. Bu noktadan hareketle gerçekleştirilen çalışmada bilgi paylaşımı ve bilgi paylaşımını etkileyen faktörler konuları üzerinde durulmuştur. Araştırmanın amacı bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerin bilgi paylaşımı üzerindeki etkisini belirlemektir.

Çalışmada oluşturulan hipotezler SPSS 22.0 istatistik veri analiz programı aracılığıyla frekans, korelasyon ve regresyon testleri gibi yöntemler kullanılarak test edilmiştir. Analizler sonucunda elde edilen sonuçlara ve bunlara ilişkin tartışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerden diğerkâmlığın açık ve kapalı bilgi paylaşımına pozitif yönlü etkisini belirlemek üzere kurulan “*H1*” ve “*H2*” hipotezleri regresyon analizleri sonucunda reddedilmiştir. Korelasyon analizi sonucunda ise, diğerkâmlık ile açık ve kapalı bilgi paylaşımı arasında

istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir. Konuyla ilgili olarak yerli ve yabancı yazın incelendiğinde çalışmamızdaki ile çelişen bulgulara ulaşıldığı görülmüştür. Yapılan bir araştırmada diğerkamılığın açık ve kapalı bilgi paylaşımı niyeti üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna varmışlardır (Hau ve diğerleri, 2013). Başka bir araştırmada ise diğerkamılık davranışı gösteren kişiler, problemlerin oluşmasını önlemeye yönelik davranışlarda bulunmalarına ek olarak iş arkadaşlarını rahatlatıcı ve destekleyici davranışlarda da buldukları belirlenmiştir (Çelik, 2007, s.128). Ayrıca, Lee (2000) yapmış olduğu çalışmasında diğerkamılığın çalışanların bilgi paylaşımını pozitif etkilediğini tespit etmiştir.

Bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerden karşılıklılığın açık ve kapalı bilgi paylaşımına pozitif yönlü etkisini tespit etmek üzere oluşturulan "H3" ve "H4" hipotezleri regresyon analizi sonucunda reddedilmiştir. Korelasyon analizi sonucunda ise, karşılıklılık ile açık ve kapalı bilgi paylaşımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir. Literatür incelendiğinde elde edilen bu sonuç ile çelişen birtakım çalışmalara rastlamak mümkündür. Hau ve diğ., (2013)'nin yapmış oldukları çalışmalarında karşılıklılığın açık ve kapalı bilgi paylaşımı niyeti üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu belirlemişlerdir. Araştırmacılar, düzenli olarak diğerlerine yardım eden bireylerin yardıma ihtiyacı olduğunda daha hızlı bir şekilde yanıt elde ettiklerini belirtmişlerdir (Rheingold, 2000). Karşılıklılık ile bilgi paylaşımı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerden öz yeterliliğin açık ve kapalı bilgi paylaşımına pozitif yönlü etkisini tespit etmek üzere kurulan "H5" ve "H6" hipotezleri regresyon analizi sonucunda reddedilmiştir. Korelasyon analizi sonucunda ise, öz yeterlilik ile açık ve kapalı bilgi paylaşımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir. Bu bağlamda çalışmamızın korelasyon analizi sonucunu desteklemeyen teorik kapsamdaki bazı araştırma bulgularının varlığından söz etmek mümkündür. Öz yeterlilik, bilgi paylaşanların sorunları çözme konusunda ve iş verimliliğini artırma konusunda işletmeye yardımcı olduklarına inandıklarını gösterir. Öz yeterlilik ile bilgi paylaşımı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir (Kollock, 1999).

Bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerden güvenin açık ve kapalı bilgi paylaşımına pozitif yönlü etkisini tespit etmek üzere oluşturulan "H7" ve "H8" hipotezleri regresyon analizi sonucunda reddedilmiştir. Korelasyon analizi

sonucunda ise, güven ile açık ve kapalı bilgi paylaşımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir. Bu bağlamda çalışmamızın korelasyon analizi sonucu teorik ve alan kapsamındaki bazı araştırmaların bulgularıyla kısmen paralellik göstermektedir. Huang ve diğeleri, (2010)'nin yapmış oldukları çalışmalarında güveni etkiye-dayalı güven ve kavrama-dayalı güven olarak iki boyutta incelemişlerdir ve kavrama-dayalı güvenin açık ve kapalı bilgi paylaşımı niyeti üzerinde negatif etkiye sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Yapılan bir diğer çalışmada ise, güven bilgi sistemlerinin grup performansında, entelektüel sermaye değişiminde, örgütsel değer yaratmada, online bilgi işlemde ve sanal topluluklarda önemli bir öncü olarak fark edilmiştir (Ridings, 2002). Çalışma sonucunda güven ile bilgi paylaşımı arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Staples ve Webster (2008)'in çalışmalarının sonuçlarına göre, grup üyelerinin güveni ile bilgi paylaşımı arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu belirlemişlerdir.

Bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerden öz farkındalığın açık ve kapalı bilgi paylaşımına pozitif yönlü etkisini tespit etmek üzere kurulan "H9" ve "H10" hipotezleri regresyon analizi sonucunda reddedilmiştir. Korelasyon analizi sonucunda ise, öz farkındalık ile açık bilgi paylaşımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir. Ancak öz farkındalık ile kapalı bilgi paylaşımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Ayrıca ulusal ve uluslararası yazın incelendiğinde bu çalışmanın sonuçlarıyla zıtlık gösteren bulgulara ulaşıldığı görülmüştür. Örneğin, O'Dell ve Grayson (1998) çalışanların öz farkındalıklarının bilgi paylaşımı davranışlarını pozitif yönlü etkilediğini tespit etmiştir.

Bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerden örgütsel ödülün açık ve kapalı bilgi paylaşımına pozitif yönlü etkisini belirlemek üzere oluşturulan "H11" ve "H12" hipotezleri regresyon analizi sonucunda reddedilmiştir. Benzer şekilde korelasyon analizi sonucunda da örgütsel ödülün açık ve kapalı bilgi paylaşımı ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığı belirlenmiştir. Bu konuyla ilgili olarak yapılan bir araştırmada, örgütsel ödül ile organizasyonların bilgi ambarları arasında pozitif ilişki olmakla birlikte, bilgi paylaşanlar bilgilerini zorunda oldukları için değil de istekli oldukları için paylaşmaya eğilim gösterdikleri sonucuna varmışlardır (Kankanhalli ve diğ., 2005, s. 121). Bir diğer araştırma da ise, örgütsel ödülün kapalı bilgi paylaşımı niyeti üzerinde negatif yönlü etkisi olduğunu ancak açık bilgi

paylaşımı niyeti üzerinde pozitif yönlü etkisi olduğunu bulmuşlardır (Hau ve diğ., 2013).

Bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerden pozitif bilgi paylaşım normlarının açık ve kapalı bilgi paylaşımına pozitif yönlü etkisini belirlemek üzere kurulan "H13" ve "H14" hipotezleri regresyon analizi sonucunda desteklenmiştir. Benzer şekilde korelasyon analizi sonucunda da pozitif bilgi paylaşım normlarının açık ve kapalı bilgi paylaşımı ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu konuyla ilgili olarak yapılan birtakım araştırmalar incelendiğinde çalışmamızdaki ile paralellik gösteren bazı bulgulara ulaşıldığı görülmüştür. Kankanhalli ve diğerleri, (2005)'nin yapmış oldukları çalışmalarında pozitif bilgi paylaşım normları ile bilgi paylaşımı davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerden kimliğin açık ve kapalı bilgi paylaşımına pozitif yönlü etkisini belirlemek üzere oluşturulan "H15" ve "H16" hipotezleri regresyon analizi sonucunda reddedilmiştir. Ancak korelasyon analizi sonucunda da kimliğin açık ve kapalı bilgi paylaşımı ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalar incelendiğinde Kankanhalli ve diğerleri, (2005)'nin kimlik ile bilgi paylaşımı davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu belirlemişlerdir.

Bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerden ortak amacın açık ve kapalı bilgi paylaşımına pozitif yönlü etkisini belirlemek üzere kurulan "H17" ve "H18" hipotezleri regresyon analizi sonucunda kabul edilmiştir. Benzer şekilde korelasyon analizi sonucunda da ortak amacın açık ve kapalı bilgi paylaşımı ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu konuyla ilgili olarak yapılan bazı araştırmalar incelendiğinde çalışmamızdaki ile benzerlik gösteren bir takım bulgulara ulaşıldığı görülmüştür. Chiu ve diğ., (2006)'nin çalışmalarında, ortak amaç ile bilgi paylaşımı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca araştırmacılar, ortak amaçlar, ilgiler ve vizyonlar bilgi paylaşımını anlamlı kıldığını ve bunda bilgi paylaşım kalitesini ve miktarını arttırdığını ifade etmişlerdir. Chow (2007) yapmış olduğu çalışmasında ortak amacın çalışanların bilgi paylaşımı niyetleri üzerinde dolaylı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerden ortak dilin açık ve kapalı bilgi paylaşımına pozitif yönlü etkisini belirlemek üzere oluşturulan "H19" ve

"H20" hipotezleri regresyon analizi sonucunda reddedilmiştir. Ancak korelasyon analizi sonucunda ortak dilin açık ve kapalı bilgi paylaşımı ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalar incelendiğinde çalışmamızdaki ile çelişen bir takım bulgulara ulaşıldığı görülmüştür. Tamjidyamcholo ve diğerleri, (2013)'nin çalışmalarında ortak dilin bilgi paylaşım sürecini desteklediğini savunmuşlardır (Tamjidyamcholo ve diğ., 2013, s.226).

Genel anlamda araştırmamızdan elde ettiğimiz sonuçlarla ilgili olarak açıklamada bulunmak gerekirse; her ne kadar pozitif bilgi paylaşım normlarının ve ortak amacın açık bilgi paylaşımı ve kapalı bilgi paylaşımına pozitif yönlü etkisini gösteren "H13", "H14", "H17" ve "H18" hipotezleri desteklenmiş olsa da "H1", "H2", "H3", "H4", "H5", "H6", "H7", "H8", "H9", "H10", "H11", "H12", "H15", "H16", "H19" ve "H20" hipotezlerinin reddedildiği görülmüştür. Bu sonuçlar ise bilgi paylaşımını etkilediği düşünülen faktörlerin tamamının açık bilgi paylaşımını ve kapalı bilgi paylaşımını etkilemediğini ortaya koymuştur.

Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, literatürdeki birçok çalışmanın aksine bu çalışmada bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerden sadece iki faktörün (pozitif bilgi paylaşım normları ve ortak amaç) bilgi paylaşımı üzerinde pozitif etkileri olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, literatürdeki bilgi paylaşımını etkileyen faktörleri konu alan çalışmalara kısmen destek sağlamıştır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar çerçevesinde bilgi paylaşımını etkileyen pozitif bilgi paylaşım normları ve ortak amaç gibi değer ve olguların kamu kurumları tarafından benimsenmesi ve uygulanmasının önemini göstermektedir. Her ne kadar bu çalışmada diğer bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerin bilgi paylaşımı üzerinde etkileri bulunmasada, daha önce açıklandığı gibi literatürde bu değişkenlerin bilgi paylaşımı üzerinde pozitif etkilerini bulan çalışmalara rastlanmaktadır. Buradan hareketle, kamu kurumlarının bilgi paylaşımını etkileyen bu faktörlere (diğerkâmlık, karşılıklılık, öz yeterlilik, güven, öz farkındalık, örgütsel ödül, kimlik ve ortak dil) önem ve değer vermeleri gerektiğini söyleyebiliriz. Ayrıca bilgi paylaşımını etkileyen bu faktörlerin dikkatli bir şekilde belirlenmesi, kurum içinde anlaşılması ve uygulanması da bir o kadar önem arz etmektedir. Kurum içi insan kaynakları uygulamaları, sistem ve prosedürlerinin bu çerçevede uyarlanması gibi konularda dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, kamu kurumlarında başarılı olmanın yolu bilgiyi üretme,

işleme, kullanma, saklama, paylaşma yöntemlerini çok iyi bilmeleri ve uygulamalarından geçmektedir.

Elde edilen sonuçlar ve literatürde konu ile ilgili çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde bilgi paylaşımı konusunun önem ve değerinin artarak devam edeceğini ve bu bağlamda bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerin öneminin giderek artacağını ayrıca konu ile ilgili araştırmaların teorik ve uygulama bağlamında tüm sektörlerde devam etmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Bundan sonraki çalışmaların, farklı kurumlar ve sektörler ve daha geniş kapsamlı ve farklı veri toplama teknik ve analiz yöntemleriyle yapılması bilgi paylaşımını etkileyen faktörlerin dinamiklerini, faydalarını ve sonuçlarını daha iyi anlama bakımından önem taşımaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

The Effects of Factors Influencing Knowledge Sharing on The Knowledge Sharing: A Field Research

*

Mihriban Hatunoğlu – Salih Yeşil
Kahramanmaraş Sütçü İmam University

The existence of information for success is not sufficient alone, but it is also necessary to use it effectively. Effective use of information is achieved through information management. Information sharing, which is one of the elements of information management, includes all the activities shown for the simple access, transfer, and transportation of information between businesses, teams or people (Kalling and Styhre, 2003, p.135). Here, the factors affecting information sharing come to the fore. Information sharing emerges as a process that takes place with the participation of the whole business. It also happens by making the business a place that supports sharing. While creating an information sharing environment, the factors that affect information sharing should be determined well.

In this study, information sharing and affecting factors are emphasized. The aim of the study is to determine the effect of factors affecting information sharing on information sharing. In this context, the research was carried out in a public institution in the province of Kahramanmaraş. Field work was supported by the survey method. In the survey study, scales whose validity and reliability were tested in different previous studies were used. The data obtained were discussed in the context of theory and practice using the SPSS 22.0 statistical data analysis program.

In the literature, the concept of information sharing has been described in different ways by various authors. Connelly and Kelloway (2001, pp. 294-301) have defined information sharing as a team work, which consists of actions of changing hands of information and helping others. Information sharing can be defined as all of the processes for ensuring that employees reach the information they need in the fastest and easiest way (Zaim, 2006).

Information sharing is influenced by all factors that determine people's ties with other people or the business (Erşahan, 2011, p. 266). Unlike other studies, factors affecting the information sharing discussed in this study; concepts of altruism, reciprocity, self-efficacy, trust, self-awareness, organizational reward, positive information sharing norms, identity, common purpose and common language.

Ituism exists when people enjoy helping others and expect no response due to this behavior (Smith, 1981). Reciprocity can be defined as the inability of individuals to continue their actions to help others without knowing when they will get a response in the future or even if they can get a response (Molm et al., 2000, p. 1993). Self-efficacy is the capacity of the individual to organize and properly perform the activities he needs to perform (Ulusoy, 2015, p.62). Trust allows the exchange of ideas and thoughts to continue and proceeds with a perfect exchange of information (Tamjidyamcholo et al., 2013, p. 225). Self-awareness is the best way for employees to realize their desire to be noticed by their colleagues and bases of information sharing behavior (O'Dell & Grayson, 1998). If the employee performs successfully in the works he / she has to do, the financial and spiritual gains offered to the company by the organization are called organizational rewards (Sarkaya, 2014, p. 24). Where there are strong group work, cooperation and solidarity norms, people, like other members, will not be bothered to make the necessary effort (Kankanhalli et al., 2005, p. 120). Identity means that a person knows what he has. It is the process that individuals become aware of, just as they try to get to know other people or group members (Bagozzi, 2002, p.11). It incorporates collective goals, collective goals and the wishes or desires of the members of the business. A common goal connects different units of the business or combines resources. Business members who share the same purpose will be more likely to be friendlier in resource exchange or sharing (Tsai & Ghoshal, 1998). The common language allows participants to understand each other and build a common workspace. In this regard, the common language not only helps to share ideas, but also provides effective communication in those with similar backgrounds or those with similar experiences (Chiu et al., 2006, p. 1878).

The purpose of this study is to determine the effect of factors affecting information sharing on information sharing. The universe size of the research is approximately 400 employees of a public institution operating in Kahra-

manmaraş province. In the research, questionnaire was used as data collection method. The scales used in the research are taken from previous studies. The surveys were delivered to the employees by hand. On a voluntary basis, the interviewer was distributed and collected by the company. Return was made from approximately 250 employees. The data were analyzed in SPSS (Statistical Package for Social Sciences) using frequency, correlation and regression analysis.

As a result of the reliability analysis applied, Cronbach's Alpha values of altruism, reciprocity, self-efficacy, trust, self-awareness, organizational reward, positive information sharing norms, identity, common purpose, common language, open information sharing and closed information sharing variables vary between 724 and 747. .

In general, to explain about the results we obtained from our research; Although the "H13", "H14", "H17" and "H18" hypotheses that support the positive information sharing norms and common purpose on open information sharing and closed information sharing are supported, "H1", "H2", "H3", "H4", "H5", "H6", "H7", "H8", "H9", "H10", "H11", "H12", "H15", "H16", "H19" and It was seen that the "H20" hypotheses were rejected. These results revealed that not all factors thought to affect information sharing affect open information sharing and closed information sharing.

When the obtained results are evaluated, unlike many studies in the literature, it was determined that only two factors (positive information sharing norms and common goal) affecting information sharing have positive effects on information sharing in this study. This result partially supported the studies on the factors that affect the sharing of information in the literature. It shows the importance of the adoption and implementation of values and facts such as positive information sharing norms and common purpose that affect information sharing within the framework of the results obtained from this study. Although the factors affecting other information sharing do not have any effect on information sharing in this study, there are studies in literature that find positive effects of these variables on information sharing. From this point of view, we can say that public institutions should attach importance and value to these factors (altruism, reciprocity, self-efficacy, trust, self-awareness, organizational reward, identity and common language) that affect information sharing. In addition, it is equally important to carefully identify, understand and apply these factors that affect informa-

tion sharing. Careful consideration should be made on issues such as internal human resources practices, adaptation of systems and procedures within this framework. It should not be forgotten that the way to be successful in public institutions is to know and apply the methods of producing, processing, using, storing and sharing information very well.

We can say that the importance and value of the information sharing subject will continue to increase and the importance of the factors affecting the information sharing will increase gradually in the context of the obtained results and the literature, and the researches related to the subject should continue in all sectors in the context of theory and practice. It is important to understand the dynamics, benefits and results of the factors that affect the sharing of information with the help of different institutions and sectors and broader and different data collection techniques and analysis methods.

Kaynakça / References

- Ayazlar, G., (2012). *Otel işletmelerinde örgütsel öğrenme ve bilgi paylaşımının hizmet inovasyon performansına etkisi: kuşadası 5 yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma*. Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Aydıntan, B., (2010). Örtülü bilgi paylaşım niyeti üzerinde sosyal sermaye ve denetim merkezi odaklılığının rolü: Hekimlikte bir alan araştırması. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1-26.
- Ba, S., Stallaert, J., Ve Whinston, A. B., (2001). Research commentary: Introducing a third dimension in information systems design the case for incentive alignment. *Information Systems Research*, 12b(3), 225-239.
- Bagozzi, R. P., Ve Dholakia, U. M., (2002). "Intentional Social Action In Virtual Communities", *Journal Of Interactive Marketing*, 16(2), Ss. 2-21.
- Bandura, A., ve Cervone, D., (1986). Differential engagement of self-reactive influences in cognitive motivation. *Organizational Behavior And Human Decision Processes*, 38(1), 92-113.
- Barutçugil, İ., (2002a). *Bilgi yönetimi*. İstanbul:Kariyer Yayınları, 232.
- Barutçugil, İ., (2002b). *Bilgi yönetimi nedir?* İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Barutçugil, İ., (2004). *Stratejik insan kaynakları yönetimi*. Kariyer Yayınları.
- Becerra, M., Lunnan, R., Ve Huemer, L., (2008). Trustworthiness, risk, and the transfer of tacit and explicit knowledge between alliance partners. *Journal Of Management Studies*, 45(4), 691-713.

- Chang, H. H., Ve Chuang, S. S., (2011). Social capital and individual motivations on knowledge sharing: Participant involvement as a moderator. *Information And Management*, 48(1), 9-18.
- Chiu, C. M., Hsu, M. H., Ve Wang, E. T., (2006). Understanding knowledge sharing in virtual communities: An integration of social capital and social cognitive theories. *Decision Support Systems*, 42 (3), 1872-1888.
- Cho, T., (2011). *Knowledge management capabilities and organizational performance: An investigation into the effects of knowledge infrastructure and processes on organizational performance*. Doctoral Dissertation, University Of Illinois, Urbana Champaign.
- Chow, W. S., Ve Chan, L. S., (2008). Social network, social trust and shared goals in organizational knowledge sharing. *Information And Management*, 45b(7), 458-465.
- Christensen, P. H., (2005). *Facilitating knowledge sharing: A conceptual framework*.
- Connelly, C. E., Ve Kelloway, K, E., (2001). Predictors of employees' perceptions of knowledge sharing cultures. *Leadership And Organization Development Journal*, 24(5), 294-301.
- Constant, D., Sproull, L., Ve Kiesler, S. (1996). The kindness of strangers: The usefulness of electronic weak ties for technical advice. *Organization Science*, 7(2), 119-135.
- Çelik, M., (2007). *Örgüt kültürü ve örgütsel vatandaşlık davranışı: Bir uygulama*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çetin, M.Ö., (2004). *Örgüt kültürü ve örgütsel bağlılık*. 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayıncılık, 90.
- Davenport, T.H., ve Prusak, L., (2001). *İş dünyasında bilgi yönetimi*. Rota Yayınları, İstanbul, 270.
- Demircan, L., Ve Moltay, A., (1997). *Bilgiyi yönetmek*. İstanbul:Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Demircan, M. L., Ve Moltay, C. A., (1997). *Bilgiyi yönetmek*. Beta Yayıncılık.
- Demirel, Y., Ve Seçkin, Z., (2011). Örgütsel adaletin bilgi paylaşımı üzerine etkisi: İlaç sektörü çalışanlarına yönelik bir araştırma. *Bilig Dergisi*, 56, 99-119.
- Gupta, A. K., ve Govindarajan, V., (2000). The social ecology of a knowledge machine. *Sloan Management Review*, 42(1), 71-80.
- Gupta, A. K., Ve Govindarajan, V., (2000). Knowledge management's social dimension: lessons from nucor steel. *Mit Sloan Management Review*, 42(1), 71.
- Gupta, B., Iyer, L. S., Ve Aronson, J. E., (2000). Knowledge management: Practices and challenges. *Industrial Management And Data Systems*, 100(1), 17-21.

- Hall, H., (2001). *Social exchanges for knowledge exchange paper presented at managing knowledge: Conversations and critiques*. University Of Leicester Management Centre, 10-11.
- Hau, Y. S., Kim, B., Lee, H., Ve Kim, Y. G., (2013). The effects of individual motivations and social capital on employees' tacit and explicit knowledge sharing intentions. *international journal of information management*, 33(2), 356-366.
- Holste, J. S., Ve Fields, D., (2010). Trust and tacit knowledge sharing and use. *Journal Of Knowledge Management*, 14(1), 128-140.
- Huber, G. P., (1991). Organizational learning: The contributing processes and the literatures. *Organization Science*, 2(1), 88-115.
- Hung, S. Y., Durcakova, A., Lai, H. N., Ve Lin, W. M., (2011). The influence of intrinsic and extrinsic motivation on individuals' knowledge sharing behavior. *International Journal Of Human-Computer Studies*, 69, 415-427.
- Ipe, M., (2003), Knowledge sharing in organizations: A conceptual framework. *Human Resource Development Review*, 2(4), 337-359.
- Işık, M., (2002). *Kitle İletişim Teknolojilerine Giriş*, 1.Baskı, Eğitim Kitapevi, Ankara.
- Işık, M., (2018). Bilgi paylaşımını etkileyen faktörler ve bilgi paylaşım sürecinin yenilikçi iş davranışına etkisi. *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi*, 641-656.
- İçöz, S., (2014). *Afyonkarahisar ilinde görev yapan beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin iş tatmini ve bilgi paylaşımı düzeylerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Kalling, T., Ve Styhre, A., (2003). *Knowledge sharing in organizations*. Copenhagen Business School Pres, Sweden.
- Kankanhallı, A., Tan, B. C., Ve Wei, K. K., (2005). Contributing knowledge to electronic knowledge repositories: An empirical investigation. *Mis Quarterly*, 113-143.
- Kayış, A., (2010). *Güvenilirlik analizi: Reliability analysis, spss uygulamalı çok değişkenli istatistik uygulamaları*. Ed. Ş. Kalaycı, 5. Baskı, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti, Ankara, 419.
- Kollock, P., (1999). The economies of online cooperation, *Communities In Cyberspace*, 220.
- Koza, M., (2008). *Bilgi yönetimi: Bilgiyi doğru kullanmak*. Kum Saati Yayınları.
- Kwok, S. H., Ve Gao, S., (2005). Attitude towards knowledge sharing behavior. *Journal Of Computer Information Systems*, 46 (2), 45-51.
- Laudon, K. C., Ve Laudon, J. P., (2011). *Yönetim bilişim sistemleri*. Çev. Edi. U. Yozgat Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Lee, C.C., Ve Yang, J., (2000). Knowledge value chain. *Journal Of Management Development*, 19 (9), 783-794
- Lin, H. F., (2007). Knowledge sharing and firm innovation capability: An empirical study. *International Journal Of Manpower*, 28(3/4), 315-332.
- Lin, H. F., Ve Lee, J. N., (2006). Effects of socio-technical factors on organizational intention to encourage knowledge sharing. *Management Decision*, G. G., 44 (1), 74-88.
- Lin, W. B., (2007). Factors affecting the correlation between interactive mechanism of strategic alliance and technological knowledge transfer performance. *The Journal Of High Technology Management Research*, 17 (2), Ss. 139-155.
- Lin, W. B., (2008). The exploration factors of affecting knowledge sharing—the case of Taiwan’s high-tech industry. *Expert Systems With Applications*, 35 (3), 661-676.
- Molm, L. D., Takahashi, N., Ve Peterson, G., (2000). Risk and trust in social exchange: An experimental test of a classical proposition. *American Journal Of Sociology*, 105 (5), 1396-1427.
- Nemli, H., (2007). *Örgüt kültürü ile bilgi paylaşımı arasındaki ilişkiye yönelik bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler fakültesi, Kütahya.
- Nonaka, I., Krogh, G.V., Ichijo, K., (2002). *Bilginin üretimi*. Günay, G. (Çev.). Dışbank Kitapları, İstanbul, 16.
- Nonaka, I., Ve Takeuchi, H., (1996). The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation. *Long Range Planning*, 4 (29), 592.
- O'dell, C., Ve Grayson, C. J., (1998). If only we knew what we Know: Identification and transfer of internal best practices. *California Management Review*, 40 (3), 154-174.
- Odyakmaz, N., (2000). Bilgi teknolojileri, küreselleşme ve kalkınma. *Dış Ticaret Dergisi*, 18, 96-113.
- Organ, D.W., (1988). *Organizational citizenship behavior: The good soldier syndrome*. Lexington Books, Lexington, Ma.
- Öneren, M., Çiftçi, G. E., Ve Harman. A., (2016). Bilgi paylaşımının yenilikçi davranışa ve örgütsel güvene etkisi üzerine bir araştırma”. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 58, 127-157.
- Öztürk, A., (2005). *İşletmelerde bilgi yönetimi ve bilgi paylaşımı: Eskişehir İli örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya,

- Renzl, B., (2008). Trust in management and knowledge sharing: The Mediating Effects Of Fear And Knowledge Documentation. *Omega*, 36 (2), Ss. 206-220.
- Reychav, I., Ve Weisberg, J., (2010). Bridging intention and behavior of knowledge sharing. *Journal Of Knowledge Management*, 14 (2), 285-300.
- Rheingold, H., (2000). *The virtual community: Homesteading on the electronic frontier*. Mit Press.
- Rıdings, C. M., Gefen, D., Ve Arınze, B., (2002). Some antecedents and effects of trust in virtual communities. *The Journal Of Strategic Information Systems*, 11 (3-4), 271-295.
- Roberts, J., (2000). From know-how to show-how? Questioning the role of information and communication technologies in knowledge transfer. *Technology Analysis And Stratagic Management*, 12 (4), 429-443.
- Sarıkaya, Ö., (2014). *Çalışanların örgütsel bağlılık ve iş tatmin düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Schulz, M., (2001). The uncertain relevance of newness: organizational learning and knowledge flows. *Academy Of Management Journal*, 44(4), 661-681.
- Seçer, İ., (2015). *Spss ve lisrel ile pratik veri analizi: Analiz ve raporlaştırma*. Anı yayıncılık.
- Seonghee, K., Ve Boryung, J., (2008). An analysis of faculty perceptions: attitudes toward knowledge sharing and collaboration in an academic institution. *Library And Information Science Research*, 30(4), 282-290.
- Smith, D. H., (1981). Altruism, volunteers, and volunteerism. *Journal Of Voluntary Action Research*, 10 (1), 21-36.
- Smith, E.A., (2001). The role of tacit and explicit knowledge in the workplace. *Journal Of Knowledge Management*, 5(4), 311-321.
- Staples, D. S., Ve Webster, J., (2008). Exploring the effects of trust, task interdependence and virtualness on knowledge sharing in teams. *Information Systems Journal*, 18 (6), 617-640.
- Tamjidyamcholo, A., Baba, M. S. B., Tamjid, H., Ve Gholipour, R., (2013). Information security-professional perceptions of knowledge-sharing intention under self-efficacy, trust, reciprocity, and shared-language. *Computers And Education*, 68, 223-232.
- Tsai, W., Ve Ghoshal, S., (1998). Social capital and value creation: The role of intra-firm networks. *Academy Of Management Journal*, 41(4), 464-476.

- Ünal, Z., (2003). *Öğretmenlerde İş doyumunu ve örgütsel vatandaşlık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Vaas, L. (1999). Brainstorming: Before opening the floodgates to new km technologies, it managers should make sure users are ready, willing and able to share what information they know. *Pcweek*, 16(22), 1-65.
- Wang, Z., Ve Wang, N., (2012). Knowledge sharing, innovation and firm performance. *Expert Systems With Applications*, 39(10), 8899-8908.
- Wasko, M. M., Ve Faraj, S., (2005). Why should I share? examining social capital and knowledge contribution in electronic networks of practices. *Mis Quarterly*, 29, 35-57.
- Wood, R., Ve Bandura, A., (1989). Social cognitive theory of organizational management. *Academy Of Management Review*, 14 (3), 361-384.
- Xinyan, Z., Ve Xın, Z., (2006). Moderating effects of organizational justice to knowledge-based psychological ownership and knowledge sharing. In *Proceedings Of The 8th International Conference On Innovation And Management*, 875-879.
- Yaglı, K., Barakat, S., Alfawaer, Z. M., Shkokani, M., Ve Nassuora, A., (2011). Knowledge sharing degree among the undergraduate students: A case study at applied science private university. *International Journal Of Academic Research*, 3(1), 20-24.
- Yıldız, G., Yılmaz, A., (2005). Bilgi işlem hizmetleri için dış kaynak kullanımı (Outsourcing): Adapazarı Büyükşehir Belediyesi örneği. 4. *Ulusal Bilgi, Ekonomi Ve Yönetim Kongresi*, 15-16 Eylül, Sakarya, 837-854.
- Zaim, H., (2006). *Bilgi Yönetimi Süreçleri, bilgi çağı, bilgi yönetimi ve bilgi sistemleri*.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Hatunoğlu, M. ve Yeşil, S. (2020). Bilgi Paylaşımını Etkileyen Faktörlerin Bilgi Paylaşımı Üzerine Etkisi: Bir Alan Araştırması. *OPUS–Ulusal Araştırma Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 424-464. DOI: 10.26466/opus.632192

#İşimisev(m)iyorum: Banka Sektöründe Çalışanların Online Yorumları Üzerine Bir İçerik Analizi¹

DOI: 10.26466/opus.642768

*

Berivan Tatar* - Büşra Müceldili** - Oya Erdil***

* Araş Gör., Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Gebze/ Kocaeli/ Türkiye

E-Posta: btatar@gtu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0934-3734](https://orcid.org/0000-0002-0934-3734)

** Dr. Öğr. Üyesi, Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Gebze/ Kocaeli/ Türkiye

E-Posta: bmuceldili@gtu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-2770-6137](https://orcid.org/0000-0003-2770-6137)

*** Prof. Dr. Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Gebze/ Kocaeli/ Türkiye

E-Posta: erdil@gtu.edu.tr

ORCID: [0000-0003-3793-001X](https://orcid.org/0000-0003-3793-001X)

Öz

Son yıllarda internet kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte çalışanların kurumlarındaki deneyimlerini, memnuniyet ve memnuniyetsizliğini dile getirebilecekleri mecralar, geleneksel iletişim kanallarından sosyal medya kanallarına kaymıştır. Özellikle bu mecralardaki memnuniyetsizlik yorumları, çalışanları kurumlarından ayırmaya iten sebepleri anlayabilme imkânı sunması ve geniş bir kitleye ulaşma ihtimali göz önünde bulundurulduğunda potansiyel çalışanların kuruma dair algılarını etkileyebilmesi sebebiyle büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, çalışanların kurumlarına dair görüşlerini paylaştıkları bir web sitesi olan Indeed.com'da yer alan memnuniyetsizlik yorumlarını inceleyerek kurumlar için genel bir bakış sunmaktır. Araştırma kapsamında Indeed.com web sitesinde yer alan, 19 bankanın çalışanları tarafından yapılan 484 yorum ikincil veri olarak kullanılmış ve MAXQDA 18.0 aracılığıyla içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma bulguları ışığında bankacılık sektörü çalışanlarının ücret ve yan haklar, iş ilişkileri, çalışma koşulları, çalışma saatleri, örgütsel faktörler, psikolojik faktörler ve iş ile ilgili çeşitli faktörlerden memnuniyetsizlik duyduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, satış ve hedef baskısının olması, iş yükünün fazla olması ve iş stresinin fazla olması en fazla memnuniyetsizlik yaratan unsurlar arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: İş Tatmini, İş Tatminsizliği, Çalışan Sessizliği, Ağızdan Ağıza İletişim, İş ile İlgili Ağızdan Ağıza İletişim

¹ Bu çalışma, 4-6 Eylül 2019 tarihleri arasında düzenlenen 2. BOR Conference'da sunulan bildiri genişletilerek hazırlanmıştır

#I(dont)loveyjob: A Content Analysis On Online Reviews of Employees in the Banking Sector

*

Abstract

With the widespread use of the internet in recent years, the places where employees can express their work experiences, satisfaction and dissatisfaction about their organizations have shifted from traditional communication channels to social media channels. In particular, dissatisfaction reviews in these channels are of great importance as they provide an opportunity to understand the reasons that force employees to leave their organizations and affect the perceptions of potential employees. In this context, the purpose of this study is to provide an overview to organizations by examining the employees' dissatisfaction reviews on Indeed.com, a website where employees share their views on their organizations. 484 reviews on Indeed.com made by the employees of 19 banks were used as secondary data and subjected to content analysis via MAXQDA 18.0. In the light of employee reviews within the scope of the research, it was determined that the banking sector employees were dissatisfied with various factors related to wages and benefits, working relationships, working conditions, working hours, organizational factors, psychological factors, and job-related factors. Besides, most dissatisfying factors were sales and target pressure, high workload, high work, and stress..

Keywords: *Job Satisfaction, Job Dissatisfaction, Employee Voice, Word of Mouth, Job-related Word of Mouth*

Giriş

İnternet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte çalışanlar yeni iletişim kanalları ile kurumlarına dair bilgileri paylaşma imkânı bulmuştur. Sosyal medya kanallarının yanı sıra işveren değerlendirme siteleri de çalışanlara fikir, görüş ve sıkıntılarını paylaşabilecekleri yeni bir ortam sunmuştur. Kurum içerisinde geleneksel iletişim kanallarını kullanarak çalışanların problemleri gördükleri noktaları paylaşımlarının, işten atılma korkusu gibi sebeplerle tercih edilmediği ve bu durumda genelde çalışanların sessiz kalmayı tercih ettiği bilinmektedir (Morrison, 2014, s.180-184). Geleneksel iletişim kanallarının aksine elektronik ortamda yapılan ağızdan ağıza iletişimde kullanılan bloglar, işveren değerlendirme siteleri ve sosyal ağlarda anonim olarak paylaşım yapılabilme imkânı sunmakta ve geleneksel ağızdan ağıza iletişimde duyulan kaygıyı azaltması sebebiyle çalışanlar tarafından daha fazla tercih edilebilmektedir.

Çalışanların bu mecralarda yaptıkları paylaşımlar, sosyal medya sitelerinin milyarlarca kullanıcıya sahip olması dolayısıyla tahmin edilenden daha geniş kitlelere ulaşma potansiyeline sahiptir. We Are Social ve Hootsuite işbirliği ile hazırlanan "Digital in 2019" raporuna göre Temmuz ayı itibarıyla dünya nüfusunun %56'sı İnternet kullanıcısıyken, dünya nüfusunun %45'i sosyal medya kullanıcısıdır. Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise nüfusun %72'si İnternet kullanıcısıyken, nüfusun %63'ünün aktif sosyal medya kullanıcısı olduğu görülmektedir (Kemp, 2019). Kullanıcı oranlarının bu kadar yüksek olduğu bu mecralarda bilginin paylaşımı ve yayılımı da hızlı olmaktadır. Bu mecralarda yer alan bireylerin tüketici kimlikleriyle ürün ve hizmet deneyimlerini paylaşabildikleri gibi çalışan kimlikleriyle de kurumları içerisindeki deneyimleri ile ilgili bilgi paylaşımında bulunması muhtemeldir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kurumlar için sadece ürettikleri ürünler ve sundukları hizmet açısından değil, sundukları çalışma deneyimi ve örgütsel çekicilik için de sosyal medya önemli bir mecra haline gelmiştir.

Bunun yanı sıra, çalışanların sosyal mecralarda kurumlarına dair yaptıkları paylaşımların, potansiyel çalışanların kurumsal imaj algısını etkilediği ve bu adayların işe başvurma niyeti üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir (Van Hoye ve Lievens, 2009, s.349). Mevcut çalışanlar açısından değerlendirildiğinde ise; paylaşılan mesajların içeriği çalışanlarının memnun olduğu ve ol-

madığı noktaları anlamada kurumlara yardımcı olabilecek önemli bir kaynaktır. Bu bağlamda kurumların işten ayrılma niyeti gibi olumsuz sonuçlara varmadan çalışanların sosyal medya mecralarında yapmış oldukları memnuniyetsizliğe yönelik paylaşımları takip etmesi ve bu memnuniyetsizliklerin giderilmesine yönelik aksiyonlar alması gerekmektedir (Keeling, McGoldrick ve Sadhu 2013, s.100).

Ancak pazarlama alanında geniş bir alan yazına sahip olan ağızdan ağıza iletişim kavramının, yönetim alan yazını ve çalışanlar perspektifinde kısıtlı kaldığı görülmektedir. Özellikle işle ilgili ağızdan ağıza iletişim alanında yapılan çalışmaların (Van Hoye ve Lievens, 2009, s.341) ve sosyal ağlardaki çalışan ağızdan ağıza iletişimi hakkında bilinenlerin ve araştırmaların (Keeling, McGoldrick ve Sadhu, 2013, s.100) sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı; devir oranlarının yüksek olduğu bankacılık sektörü çalışanların memnuniyetsizlik duyduğu hususları Indeed.com web sitesinden alınan ikincil veriler üzerinden belirleyerek kurumlar için genel bir bakış sunmaktır.

Kavramsal Çerçeve

İş Tatminsizliği

İş tatminsizliği “İnsanların kişisel ve örgütsel ihtiyaçlarını karşılamada işlerini yetersiz kaldığının farkına varmaları sebebiyle işlerine karşı gösterdikleri olumsuz bir tutum” olarak tanımlanmıştır (Wandelt, Pierce ve Windowson, 1981, s.72). Öte yandan iş tatmini; örgütsel bağlılık (Lam ve Qiu Zhang, 2003, s.216; Silva, 2006, s.324), performans (Iaffaldano ve Muchinsky, 1985) ve işten ayrılma niyeti (Griffeth, Hom, ve Gaertner, 2000) gibi çalışan davranışı üzerindeki etkileri sebebiyle insan kaynakları alan yazınında önemle üzerinde durulan bir kavramdır. Çalışanların işlerinden tatmin olmaları; kurumlar tarafından arzu edilen bu çalışan davranışlarını olumlu etkilerken, iş tatminsizliğinin yüksek olması durumunda ise çalışan davranışları olumsuz etkilenecektir. Bu sebeple çalışanların iş tatmini kadar tatminsizlikleri ve bunun altında yatan nedenlerin anlaşılması kurumlar açısından oldukça önemlidir.

Hirschman (1970), çalışanların iş doyumsuzluğu yaşadıkları durumda “Çıkış, Konuşma ve Sadakat” olmak üzere üç farklı tepki gösterdiklerinden

bahsetmiştir. Çıkış durumunda çalışanlar, doyumsuzluk yaşadıkları durumda tatminsizliklerinin altında yatan problemleri çözmek yerine kurumlarından ayrılmayı tercih etmektedir. Konuşma durumunda çalışanlar, problemlerin çözümü için kurum içerisindeki yetkili bireylere ilgili sorunları dillendirmeyi seçerek çözüm arayışında olmaktadır. Son olarak sadakat durumunda ise çalışanlar, genellikle sorunları görmezden gelerek ne konuşma tepkisi esnasında gösterdikleri problemi çözmeye yönelik çabayı ne de çıkış durumunda verdikleri işten ayrılma tepkisini vermemektedir.

Bu çalışma kapsamında çalışanların tatminsizlik durumunda verdikleri tepkilerden biri olan “Konuşma” üzerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda çalışanların konuşma tepkisine karşılık gelen çalışan sesliliği kavramı son yıllarda araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Çalışan sesliliği genel olarak çalışanların kurumlarına dair fikirlerini, önerilerini ve fark ettikleri problemleri formal iletişim mekanizmaları aracılığıyla kurumlarıyla paylaşmalarını ifade etmektedir (Morrison, 2014, s.179). Bu bağlamda çalışanlar, öneri-odaklı seslilik, problem odaklı seslilik ve fikir odaklı seslilik davranışı olmak üzere üç farklı davranış gösterebilmektedir (Morrison, 2014, s.174). Öneri odaklı seslilik, çalışanların kurum içerisindeki bir süreç, birim ya da doğrudan kurumun kendisinde iyileştirmeyi beraberinde getirebilecek önerilerini ilgili kişilerle paylaşmasını içerirken, görüş odaklı seslilik ise çalışanların fikirlerini kurumla paylaşmasıdır. Öte yandan problem odaklı seslilik ise çalışanların kurumlarına zarar verebileceğini ve doğru olmadığını düşündükleri faaliyetler ve durumlarla ilgili görüş beyan etmesidir.

Seslilik, her ne kadar kurumlar tarafından önemsenen ve teşvik edilen bir çalışan davranışı olsa da seslilik davranışını sergilemek çalışanlar açısından pek de kolay olmamaktadır. Çalışanlar, özellikle kurum içerisindeki sorunları dillendirdiklerinde sürekli şikâyet eden biri olarak algılanmaktan, kurum içerisindeki yöneticilerin desteğini ve saygısını kaybetmekten korkabilmektedir. Bunun yanı sıra çalışanlar, görüşlerini veya kaygılarını paylaşmanın; istemedikleri görevler verilmesi, terfi almalarının engellenmesi, işten çıkarılmaları ya da başkalarının olumsuz sonuçlara maruz kalması gibi olumsuz durumlara neden olacağından endişe duyabilmektedir (Milliken, Morrison ve Hewlin 2003, s.1462). Bu kaygı ve endişeler çalışanları kurum içerisindeki formal kanalları kullanarak seslilik davranışı göstermeleri yerine, daha informal iletişim kanallarına yönlendirmektedir.

Bu noktada sosyal medya kullanımı ve kanallarının yaygınlaşması, çalışanların seslilik davranışı ile paylaşacakları görüş, öneri ve problemleri paylaşabilecekleri ve seslilik davranışı gösterdiklerinde duydukları kaygıyı azaltabilecek yeni bir iletişim kanalı sunmuştur. Bu yeni iletişim kanalları anonim olarak gönderi paylaşımına izin vermesi sebebiyle çalışanlara herhangi bir endişe ve kaygı duymadan fikirlerini paylaşabilme özgürlüğünü de sunmuştur. Bu durum yönetim ve insan kaynakları alanında çalışan araştırmacıların ilgisini çekmiş ve alan yazına da yeni kavramlar kazandırmıştır. İşle İlgili Ağızdan Ağıza İletişim ve Çalışan Ağızdan Ağıza İletişimi bu kavramlar arasındadır.

İşle İlgili Ağızdan Ağıza İletişim (Work-related WOM)

İşle ilgili Ağızdan Ağıza İletişim (Work-related WOM), bireyler arasında bir kuruluş hakkında veya belirli işler hakkında yapılan bilgi alışverişi olarak tanımlanmıştır (Van Hove ve Lievens 2009, s.343). İşle ilgili Ağızdan Ağıza İletişimle iletilen mesajların içeriği, işin özellikleri, kurumsal deneyim ve çalışma ortamı ile ilgili olması sebebiyle, insan kaynakları bağlamında kurumsal imaj algısının oluşumunda önemli bir unsurdur (Melián-González ve Bulchand-Gidumal 2016, s.711).

Pazarlama alan yazınında yer alan ağızdan ağıza iletişimle benzer olarak işle ilgili ağızdan ağıza iletişim, ifade edilme biçimine bağlı olarak internet üzerinden ya da yüz yüze gerçekleştirilebilmektedir. Çalışanların internet aracılığıyla kurumlarına dair fikirlerini paylaşması “Elektronik ortamda yapılan işle ilgili ağızdan ağıza iletişim (weWOM)” olarak adlandırılmış olup, çalışanların kullandıkları bu iletişim yoluna temelde işveren değerlendirme web siteleri aracılık ettiği görülmektedir (Melián-González ve Bulchand-Gidumal 2016, s.711). Pazarlama alanında tüketicilerin ziyaret ettikleri yerlerle ilgili görüşlerini paylaştıkları “TripAdvisor” gibi web siteleri ile benzer amaçla kurulan işveren değerlendirme siteleri de mevcuttur. Monster.com, Glassdoor, Workopolis.com, Indeed.com, Idealist.org” bu amaçla kurulan web sitelerinden bazılarıdır.

Çalışanların bu siteler üzerinden işverenleri ve işleri hakkındaki bilgileri paylaşması, bu bilgilerin özellikle potansiyel çalışanlara ulaşması açısından önemlidir. Çalışanların paylaştıkları her bilgi, potansiyel çalışan adaylarının

kuruma dair sahip oldukları imaj algısını etkileyecek ve örgütsel çekicilik algılarında belirleyici olacaktır (Van Hoyer ve Lievens 2009, s.344). Keeling, McGoldrick ve Sadhu (2013) yürüttükleri çalışmada işle ilgili olumlu ve olumsuz ağızdan ağıza iletişimin etkisini incelemiştir. Çalışma bulgularına göre işle ilgili ağızdan ağıza iletişimle paylaşılan olumsuz mesajlar, potansiyel çalışan adayları üzerinde olumlu olanlardan daha güçlü bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Van Hoyer ve Lievens (2009, s.349) pozitif ağızdan ağıza iletişimin örgütsel çekicilik ve potansiyel adayların işe başvurma niyeti üzerinde olumlu etkileri olduğunu bulmuştur. Bu bulgular ışığında, internet ortamında yer alan olumsuz çalışan yorumları kurumlar açısından değerlendirilmesi gereken bir husus olarak belirmektedir.

Çalışan Ağızdan Ağıza İletişimi (Staff Word-of-Mouth (SWOM))

Çalışan Ağızdan Ağıza İletişimi (SWOM); çalışanların veya eski çalışanların, sosyal ağlarda kurumları hakkında bilgi ve görüşlerini paylaşmasını içeren bir süreçtir (Keeling, McGoldrick ve Sadhu 2013, s.89). İşle ilgili ağızdan ağıza iletişim yüz yüze ya da internet üzerinden yapılabilirken, Çalışan Ağızdan Ağıza İletişimi sadece sosyal ağlarda yapılan ağızdan ağıza iletişimi içermektedir.

Kurum içerisinde verilen ödüller, alınan başarılarından duyulan gurur ve kurum üyeleri tarafından tanınma, çalışanları pozitif ağızdan ağıza iletişime yönettiren; adalet ve destek kavramlarının ihlali ile zayıflayan kurum kültürü ve iş ilişkileri çalışanları negatif ağızdan ağıza iletişime yönlendirmektedir. Bunun yanı sıra kuruma duyulan yüksek örgütsel bağlılık ve kurumu destekleme isteği de benzer şekilde çalışanları ağızdan ağıza iletişime yönlendirmektedir (Keeling, McGoldrick, Charavitsidou ve Thompson, 2015, s.378).

Öte yandan potansiyel çalışan adayları, mevcut çalışanların kurumlarına dair paylaştıkları görüşleri, kurumsal reklam ve tanıtım faaliyetleri aracılığıyla paylaşılan bilgilerden daha güvenilir görmektedir (Keeling, McGoldrick ve Sadhu 2013, s.90). Bu bağlamda kurumların sosyal ağlarda çalışanlarının neler paylaştığını takip etmesi, sosyal ağlarda yer alan negatif mesajların nedenlerini belirlemeye çalışması, pozitif mesajları arttırabilmek için çalışan memnuniyetini arttırmaya yönelik faaliyetler yürütmesi gerekmektedir (Keeling, McGoldrick ve Sadhu 2013, s.100).

Araştırma Metodolojisi

Bu çalışma kapsamında çalışanların kurumlarına dair memnuniyetsizlik duydukları hususları belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularının cevaplanması beklenmektedir:

1. Bankacılık sektörü çalışanlarında memnuniyetsizlik yaratan hususlar nelerdir?
2. Kamu ve özel sektör çalışanlarının memnuniyetsizlik duyduğu hususlarda bir farklılık var mıdır?

Indeed.com sitesi üzerinde yer alan çalışan yorumları ikincil veri olarak kullanılmıştır. Indeed.com 60'tan fazla ülkede 28 dilde kullanıma sunulan, 150 milyon şirket değerlendirmesi ve 600 milyon maaş bilgisini içeren bir web sitesidir. Indeed.com çalışanların kurumlarındaki deneyimlerini anonim olarak paylaşabildikleri bir web sitesidir. Çalışanlar yalnızca deneyimlerini paylaşmakla kalmayıp, bu deneyimleri 1 ve 5 yıldız arasında derecelendirmektedir. Bunun yanı sıra çalışanlar, İş / Sosyal hayat Dengesi, Maaş/Avantajlar, İş Güvencesi/Yükselme, Yönetim, Kültür/Değerler kriterleri bağlamında kurumlarını değerlendirmektedir.

Bu çalışma kapsamında Indeed.com üzerinde yer alan 19 bankanın çalışanları tarafından yapılan 613 yorum, içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu yorumlardan 120 tanesi çalışmaya konu olan bankalarda stajyer pozisyonunda çalışmış olan bireyler tarafından yapılmıştır. Yorum yapan stajyerlerin deneyim sürelerinin bilinmemesi sebebiyle kurum hakkında değerlendirme yapabilecek düzeyde deneyime sahip olamayacakları düşünülmüş ve bu yorumlar çalışmaya dâhil edilmemiştir. Sonuç olarak 2012- 2019 yılları arasında yapılan, toplamda 484 yorum üzerinden içerik analizi gerçekleştirilmiştir.

Temaların belirlenmesinde Conway vd. (2019, s.7) tarafından yürütülen çalışma esas alınmış, bu çalışmada yer alan temalara ek olarak psikolojik ve örgütsel faktörler temaları ortaya çıkmıştır. Araştırma yanlılığını azaltmak amacıyla kodlama sürecinde tüm araştırmacılar yorumlar üzerinden ayrı ayrı kod listelerini oluşturmuş ve daha sonrasında bir araya gelerek benzerlik ve farklılık gösteren kodlar üzerinde tartışarak nihai kod listesini oluşturmuşlardır. Kodlama sürecinin sonunda Sonuç olarak 7 ana tema ve 25 alt tema ortaya konmuş ve toplamda 495 kodlama yapılmıştır.

Nitel araştırmalarda yer verilen geçerlilik ve güvenilirliğin aksine, nitel çalışmalarda İnanırcılık üzerinde durulmaktadır ve İnanırcılığın sağlanması için “İnanırlılık, Güvenilebilirlik, Doğrulanabilirlik ve Aktarılabilirlik” olmak üzere dört temel kriter belirlenmiştir (Guba ve Lincoln, 1982, s.246-249). Bu çalışma kapsamında içsel tutarlılığa karşılık gelen *İnanırlılık* kriterinin sağlanması için Araştırmacı Üçgenleme yöntemi kullanılarak verilerin derlenmesi, analizi ve değerlendirilmesi aşamasında birden fazla araştırmacının yer alması sağlanarak araştırmacı önyargıları azaltılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra başvuru kaynaklarının yeterliliği (Referential adequacy materials) için çalışmaya konu olan verilerin işlenmemiş (ham) hali de gelecek çalışmalara katkıda bulunması düşüncesiyle saklanmıştır.

Dışsal geçerliliği sağlamak amacıyla, elde edilen bulguların evreni temsil edebilme gücünü ifade eden *Aktarılabilirlik* kriteri gözetilmiştir (Guba ve Lincoln 1982, s.246-249). Bu bağlamda evreni temsil edebilmek amacıyla, Indeed.com üzerinde yer alan ve 19 bankanın çalışanları tarafından 2012- 2019 yılları arasında yapılan tüm yorumlar çalışmaya dâhil edilmiştir. Elde edilen bulguların yönetim ve örgütsel davranış alanyazının yanı sıra bankacılık sektöründe yapılan çalışmalara ve örgüt psikolojisi alanında yapılan çalışmalara da aktarılabilmesi beklenmektedir.

Öte yandan *Güvenilebilirlik* bağlamında araştırma yöntemleri ve süreci ayrıntılı olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler MAXQDA 18.0 programında analiz edilmesiyle çalışmanın güvenilebilirliği artırılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra online platformlarda yer alan yorumların tarafsızlığı ve güvenilirliği de bir tartışma konusudur (Goes, Lin ve Au Yeung, 2014). Bu platformlarda yer alan yorumların anonim şekilde paylaşılması, sahte hesaplar tarafından gerçek dışı yorumların yapılmasına da imkân tanımaktadır (Luca ve Zervas, 2016). Bu doğrultuda, bu çalışma kapsamında ele alınan çalışan yorumlarının bahsi geçen kurumların çalışanları tarafından yapıldığı ön kabulüne dayanarak gerekli analizler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Alrubaian vd. (2018) online platformlarda yer alan verilerinin güvenilirliğinin değerlendirilmesinde bazı metotlara değinmiştir. Bu metotlardan gönderi düzeyinde güvenilirlik değerlendirmesi, mevcut çalışmanın kapsamına uygun olan bir yöntemdir. Bu bağlamda, paylaşılan gönderinin özellikleri, uzunluğu ve kullanılan kelimeler gönderinin güvenilirliği hakkında fikir vermektedir. Bu doğrultuda kısa ve çok genel değerlendirmeleri içeren çalışan

yorumları çalışma kapsamına dâhil edilmemiştir. Öte yandan ortalama değerlendirme puanlarından çok farklı olan değerlendirmeler, sahte yorumların belirlenmesi için önerilen bir diğer yöntemdir (Keates, 2007; O'connor, 2010). Bu bağlamda çalışma kapsamında sadece memnuniyetsizlik içereceği düşünülen 1 ve 2 yıldız gibi düşük değerlendirmeler değil, diğer değerlendirmeler de gözden geçirilerek ortalama puanlamalardan çok fazla sapan değerlendirmeler çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Son olarak nicel araştırmalarda nesnellik kriterine karşılık gelen *Doğrulanabilirliğin* sağlanması için araştırmada doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Bunu yanı sıra, ham veriler ve işlenmiş veriler saklanmış, araştırma bulguları detaylı bir şekilde paylaşılmıştır.

Araştırma Örneklemi

Araştırma evrenini Türkiye'deki bankalar oluşturmaktadır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu verilerine göre Türkiye'de faaliyet gösteren banka sayısı 38 olmakla birlikte, araştırmamızın örneklemi Indeed.com üzerinde çalışanların yorum yaptığı 19 bankadan oluşmaktadır. Yorumların anonim olarak paylaşılması sebebiyle katılımcıların yaş, cinsiyet ve benzeri özellikleri bağlamındaki bilgilere ulaşamamıştır.

Katılımcı yorumlarının demografik özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur. Buna göre yorumların ağırlıklı olarak 2016-2017 (%47,1) yılında yapıldığı görülmektedir.

Yorumların bankalara göre dağılımı göz önünde bulundurulduğunda; yorum yapan katılımcıların çoğunluğu Denizbank (%14,9) ve Akbank (%19,8) çalışanıdır. Kamu ve özel sektör olarak değerlendirildiğinde ise yorumların %93 'ü kamu sektöründe yer alan bankacılık sektörü çalışanları tarafından yapılırken, özel sektör bankacılık sektörü çalışanları tarafından yapılan yorumlar %7 oranındadır. Öte yandan katılımcılar ağırlıklı olarak yönetici (%14) ve satış temsilcisi (%19) pozisyonunda çalışmaktadır

Tablo 1. Katılımcı yorumlarının demografik özellikleri

Değişkenler	F	%	
Yorumların yıllara göre dağılımı	2012-2013	19	3,9
	2014-2015	56	11,6
	2016-2017	228	47,1
	2018-2019	181	37,4
Yorumların bankalara göre dağılımı	Albaraka Türk	2	0,4
	Socete Generale S.A.	5	1,0
	Türkiye Finans	6	1,2
	Şekerbank	7	1,4
	Odea Bank	8	1,7
	Vakıflar Bankası	10	2,1
	Anadolubank	8	1,7
	QNB Finansbank	17	3,5
	Kuveyt Türk Katılım Bankası	17	3,5
	Halk Bankası	18	3,7
	Ziraat Bankası	20	4,1
	Türk Ekonomi Bankası	21	4,3
	İş Bankası	23	4,8
	Yapı Ve Kredi Bankası	25	5,2
	HSBC Bank	33	6,8
	ING Bank	37	7,6
Garanti Bankası	59	12,2	
Denizbank	72	14,9	
Akbank	96	19,8	
Katılımcıların pozisyonlara göre dağılımı	Müdür/ Müdür yardımcısı	37	8
	Analist	12	2
	Uzman yardımcısı	18	4
	Memur	22	5
	Uzman	33	7
	Yönetmen	36	7
	Operasyon yetkilisi	40	8
	Yönetici	69	14
	Satış temsilcisi	94	19
Diğer	123	25	

Araştırma Bulguları

484 yorum üzerinden yapılan içerik analizi sonucunda 495 kodlama yapılmış, 7 ana tema ve 25 alt tema ortaya konmuştur. Ana ve alt temalara ilişkin bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Çalışmanın Ana ve Alt Temaları

Ana Temalar	Alt Temalar
Örgütsel Faktörler	Kurumsallığın Zayıf Olması
	Yönetim Tarzı Ve Yaklaşımı
	Etik Değerlerin Gözetilmemesi
	Örgütsel Adaletin Zayıf Olması
	Bürokrasinin Fazla Olması
İş ile İlgili Faktörler	Terfi İmkânının Olmaması
	İş Yükünün Fazla Olması
	Performans Değerlendirme Sistemindeki Problemler
	Hedef Ve Satış Baskısının Olması
	İş Yaşam Dengesi
	Kariyer Geliştirme Ve Eğitim İmkânlarının Yetersizliği
	Esnek Çalışmaya İzin Vermeme
Psikolojik Faktörler	İş Stresinin Fazla Olması
	Mobbing
	Çalışanlara Değer Verilmemesi
Çalışma Koşulları	Fiziksel Ortam Yetersizliği
	Çalışma Ortamı
	İş Yerinin Lokasyon Olarak Uzaklığı
Ücret ve Yan Haklar	Alınan Ücretin Yetersizliği
	Prim, Mesai Ücretleri Gibi Ödemelerdeki Problemler
	Maaşlara Yapılan Zammın Yetersizliği
	Yan Hakların Azlığı
Çalışma Hayatındaki İlişkiler	İş Arkadaşları İle Olan İlişkiler
	Yöneticilerin Çalışanlarla İlişkileri
	Müşterilerle İlişkiler
Çalışma Saatlerinin Fazlalığı	

Elde edilen veriler ışığında, bankacılık sektörü çalışanlarının örgütsel faktörler, iş ile ilgili faktörler, psikolojik faktörler, çalışma koşulları, ücret ve yan haklar, iş ilişkileri ve çalışma saatlerinin fazlalığı hususunda memnuniyetsizlik duyduğu belirlenmiştir.

Çalışanlarda İş Tatminsizliği Yaratan Faktörler

Çalışanlarda İş Tatminsizliği Yaratan Örgütsel Faktörler: Örgütsel faktörler açısından değerlendirildiğinde çalışanların; yönetim tarzı ve yaklaşımındaki problemler, kurumsallığın zayıf olması, etik değerlerin gözetilmemesi, örgütsel adaletin zayıf olması ve bürokrasinin fazla olması noktasında memnuniyetsizlik yaşadığı belirlenmiştir. Çalışanların özellikle yetkin olmayan yöneticilerin mevcut olması, yönetimin zayıf olması ve objektif bir biçimde ger-

çekleştirilmemesi noktasında kurum içerisindeki yönetim tarzı ve yaklaşımından memnun olmadığı görülmüştür. Bu duruma ilişkin katılımcı yorumu şu şekildedir:

- *"Sektörün bir adım gerisinden gelen ve üst yönetimin piyasayı iyi okuyamadığı için yaptığı hataları ve yönetimce atılan yanlış adımların faturasını çalışanlarına çıkaran, müşteri memnuniyetinin sadece çalışanların işi olduğunu sanarak üst yönetim tarafından kısa vadeli politikalarla kar tutturmaya çalışan demode bir banka."* (Akbank Çalışanı, Yönetici, 2016)

Öte yandan çalışanların Kurumsallığın Zayıf Olması alt temasında; genel olarak bankanın yeni kurulmuş olması, bankanın müşteri gözündeki itibarının zayıf olması ve kurum kültürünün oturmamış olmasına yönelik memnuniyetsizlik ifade ettikleri görülmüştür. Benzer şekilde etik değerlerin kurum içerisinde önemsenmediğine ilişkin katılımcı yorumuna aşağıda yer verilmiştir:

- *"Dönem dönem iç memnuniyet anketleri olur. Sadece çalışanın bireysel olarak doldurması gereken, saklı kalacak anketler. Anket zamanı en üstteki altındakilere baskı yapar olumsuz bir şey yazılmasın diye. Anketleri çoğu zaman yetkiliniz sizin bilgisayara oturup kendisi doldurur. Oysa tamamen etik dışıdır. Hoş etik olan pek bir şey bulamazsınız."* (Garanti Bankası Çalışanı, Asistan, 2018)

Bürokrasi noktasında genel olarak ast-üst ilişkilerinin çok katı olduğu ve açık iletişimin mümkün olmadığından bahsedilmiştir. Örneğin; Akbank çalışanın ifadesi şu şekildedir: *"Ast ve üst yönetim arasında uçurum bulunan, askeri disipline dayalı bürokratik bir kurum"* (Akbank Çalışanı, Yönetici, 2015). Örgütsel adalete yönelik olarak çalışanların daha çok terfi sürecinde yapılan adam kayırmacılık, maaş skalasının dengesiz dağılımı, terfi ve yükselmelerin performans gözetilmeksizin yönetici inisiyatifine bırakılması gibi hususlar göze çarpmaktadır. Bu bağlamdaki çalışan deneyimine ilişkin bir görüşe aşağıda yer verilmiştir:

- *"Çalışmak isteyen arkasını dönen, referansı olduğu için iki lafı bir araya getiremeyen birçok insana iş imkânı verip her şeyi yapan insanları işten çıkaran, samimiyetsiz, verdiği sözlerde durmayan hak yiyen bir bankadır."* (Denizbank Çalışanı, Tele-pazarlama, 2017).

Çalışanlarda İş Tatminsizliği Yaratan İş ile İlgili Faktörler

Çalışanlarda iş tatminsizliği yaratan iş ile ilgili faktörler; terfi imkânının olmaması, iş yükünün fazla olması, performans değerlendirme sistemindeki problemler, hedef ve satış baskısının olması, iş yaşam dengesinin gözetilmemesi, kariyer geliştirme ve eğitim imkânlarının yetersizliği olarak sıralanmıştır. Terfi imkânlarına yönelik genel olarak terfi sürelerinin uzun olması, gösterilen performansın yüksek olmasına karşın hak edilen terfiinin alınmaması gibi hususlar ifade edilmiştir. Bu noktada paylaşılan çalışan yorumlarının biri şu şekildedir:

- *“Tek sorun alt kademedan başladığında yükselmek çok zor. Bir üst kademeye geçme hakkı elde etmeniz dahi talebin çok olduğu şehirlerde uzun süre yükselmeyen çalışanlar mevcut.” (Garanti Bankası Çalışanı, Kurumsal Satış Temsilcisi, 2014)*

Konulan satış kotalarının yüksek olması, yükselme ve maaşların bu satış hedeflerine bağlı olması, çalışanların işleriyle ilgili memnuniyetsizlik duyduğu bir diğer noktadır. Öyle ki satış hedefleri ile baş edemeyen çalışanların etik dışı yöntemlere başvurduğu bir çalışanın yorumuna şu şekilde yansımıştır:

- *“Satış yoksa hiç olduğun, bütün bilgi ve donanımın ve o ana kadar yaptıklarının yok sayıldığı, baskıdan etik olmayan satış yöntemlerine yönelen mutsuz ve psikolojisi bozulmuş, stresli, gerilimli personelin kurum aidiyet duygusunu kaybetmiş varlığı ve bu durumun uzun dönem için banka ve çalışanlar adına oluşturduğu olumsuz etki.” (Akbank Çalışanı, Gişe Yetkilisi, 2018)*

Performans değerlendirme sisteminde ise adalet konusunda zafiyet olduğu ve değerlendirmelerin sadece bağlı olunan yönetici tarafından yapıldığı ifade edilmiştir. İş yaşam dengesi noktasında çalışanlar iş yoğunlukları dolayısıyla kendilerine, aile ve sosyal yaşamlarına zaman ayıramadıklarını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Eğitim ve Kişisel Gelişim imkânlarının yetersizliği, kariyer anlamında çalışanların önünü açmaya yönelik faaliyetlerin kısıtlı olduğu ifade edilmiştir.

Çalışanlarda İş Tatminsizliği Yaratan Psikolojik Faktörler

Çalışanlarda iş tatminsizliği yaratan psikolojik faktörler arasında iş stresinin fazla olması, mobbing ve çalışanlara değer verilmemesi gibi hususlara yer ve-

rilmiştir. Çalışanlara değer verilmemesi noktasında genel olarak çalışan fikirlerinin dikkate alınmadığı, çalışandan çok işin önemli olduğu bir anlayışın hâkim olduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra çalışanlar çok fazla iş stresi yaşadıklarını belirtmiştir. Çalışanlardan biri bu stresin kaynağını şu şekilde açıklamıştır:

- *“Rahat çalışma imkânı sunulmadığı için baskı altında ve verilen hedefler üzerinden sürekli hatırlatma yapılması stres yaratıyordu.” (Garanti Bankası Çalışanı, Alacak Tahsilat Uzmanı, 2017)*

Son olarak çalışanlar mobbinge maruz kaldıklarına değinmişlerdir. Bu bağlamda yapılan çalışan yorumlarından biri aşağıda yer almaktadır:

- *“Bir müşteri şikâyet etmişti beni ve teftişlik olmuştum. Sonradan müşteri benim şikâyetimi geri çekmiş. Normalde isten atmaları lazım ama beni eşek gibi 5 ay daha çalıştırdılar. Ve o çalıştırdıkları dönemde her an atabiliriz diye dalga geçerek korkutmaya çalışıyorlardı. Neyse ki ben gerekli kişilere ulaştım ondan sonra şikâyetin geri çekildiğini ama bana hiçbir şekilde bu durumdan bahsetmediklerini başka bir durumda bunu koz olarak kullanacaklarını öğrendim.” (Garanti Bankası Çalışanı, Müşteri Temsilcisi, 2018)*

Çalışanlarda İş Tatminsizliği Yaratan Çalışma Koşulları

Fiziksel ortam yetersizliği, çalışma ortamı ve iş yerinin lokasyon olarak uzaklığı, çalışanlarda iş tatminsizliği yaratan çalışma koşulları arasında yer almaktadır. Çalışanlar genel olarak yorumlarında çalışma ortamlarının gergin ve sıkıcı olmasının yanı sıra donanım anlamındaki yetersizliklere değinmişlerdir. Fiziksel ortamın yetersizliğine dair bir çalışanın görüşü şu şekildedir:

- *“Kendine ait genel müdürlük binasında çalışanların faydalanabileceği bir spor salonu dahi bulunmamakta. Ayrıca yine genel müdürlük binasında çalışanların mola verebileceği alanlar ve düzgün bir kafeterya bulunmamakta.” (Şekerbank Çalışanı, Genel Müdürlük, 2019)*

Çalışanlarda İş Tatminsizliği Yaratan Bir Unsur Olarak Ücret ve Yan Haklar

Alınan ücretin yetersizliği, prim, mesai ücretleri gibi ödemelerdeki problemler, maaşlara yapılan zammın yetersizliği ve yan hakların azlığı ücret ve yan haklar konusunda tatminsizlik yaratan unsurlar arasında yer almıştır.

Çalışanlar, kurularında ücret artış ve yan hak politikası olmaması sebebiyle maaş artışlarının hangi ayda olacağını bilmedikleri gibi bazı yıllarda zamların yapılmadığını ifade etmiştir. Ücret anlamında ise alınan ücretin yapılan iş, yaşanan strese karşın düşük düzeyde kaldığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra rakip bankalarla kıyaslandığında da maaş düzeylerinin düşük kaldığı şekilde ifade edilmiştir:

- *"Yoğun çalışma saatleri (en az 12 saat) tüm dikkat ve özen ile çalışılmasına rağmen hak edilen maaş verilmemektedir." (Denizbank Çalışanı, Operasyon Yönetmeni, 2017)*

Prim ödemelerindeki problemler ise bir çalışanın yorumunda *"Prim olayı da aynı şekilde, çoğunlukla prim/temettü verilmiyor. Uzun vadede enflasyon karşısında gelirinizi önemli oranda eriyor."* (Şekerbank Çalışanı, Genel Müdürlük, 2019) şeklinde ifade edilmiştir.

Çalışanlarda İş Tatminsizliği Yaratan Bir Unsur Olarak Çalışma Hayatındaki İlişkiler

Çalışma hayatındaki ilişkiler açısından değerlendirildiğinde iş arkadaşları ile olan ilişkiler, yöneticilerin çalışanlarla ilişkileri ve müşterilerle ilişkiler göze çarpmaktadır. İş arkadaşları noktasında çalışanlar iş yoğunluğu nedeniyle sosyal etkileşimin az olduğundan ve herkesin genel olarak işine odaklandığından bahsetmiştir. Örneğin; Halkbank çalışanının ifadesi şu şekildedir:

- *"Müşterilere çok iyi davranılması bir artı olsa da birbirlerine aynı şekilde yaklaşmamaları çalışma ortamını çok zor ve çekilmez hale getiriyor." (Halkbank Çalışanı, Servis Görevlisi, 2016).*

Yöneticilerle olan ilişkilerin resmi olduğu ve satış hedeflerinin gerçekleşmesi odaklı olduğu ifade edilmiştir. Çalışanlar yorumlarında, yapılan iş sonucu takdir göremediklerine de yer vermiştir. Öte yandan yöneticilerin çalışanların usulsüz uygulamalara yönettiği de bir çalışan yorumunda şu şekilde belirtilmiştir: *"Son yöneticim usulsüz işlemler yaptığı ve yaptırmaya zorladığı için ayrılmak durumunda kaldım."* (Şekerbank Çalışanı, Yetkili, 2018)

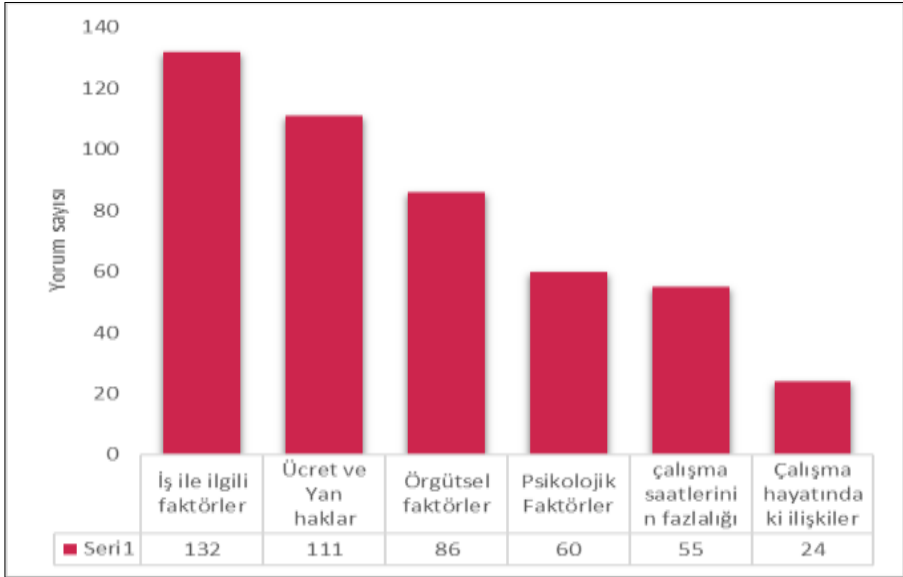
Çalışanlarda İş Tatminsizliği Yaratan Bir Unsur Olarak Çalışma Saatlerinin Fazlalığı

Vardiyaların çokluğu, mola sürelerinin kısa olması, hafta içi ve hafta sonu mesailerinin fazlalığı ve hafta sonuna konulan toplantılarının çalışanlarda tatminsizlik yarattığı saptanmıştır. Bu bağlamda yapılan bir yoruma aşağıda yer verilmiştir:

"Tam anlamıyla rezalet. 9-6 vardiyası diye insanın gözünü boyuyorlar. Sabah 8'de servis binaya bırakıyor çalışanları. Artık kaçta çıkabilerseniz takım liderinden izin alıp." (Denizbank Çalışanı, İletişim Merkezi Çalışanı, 2019)

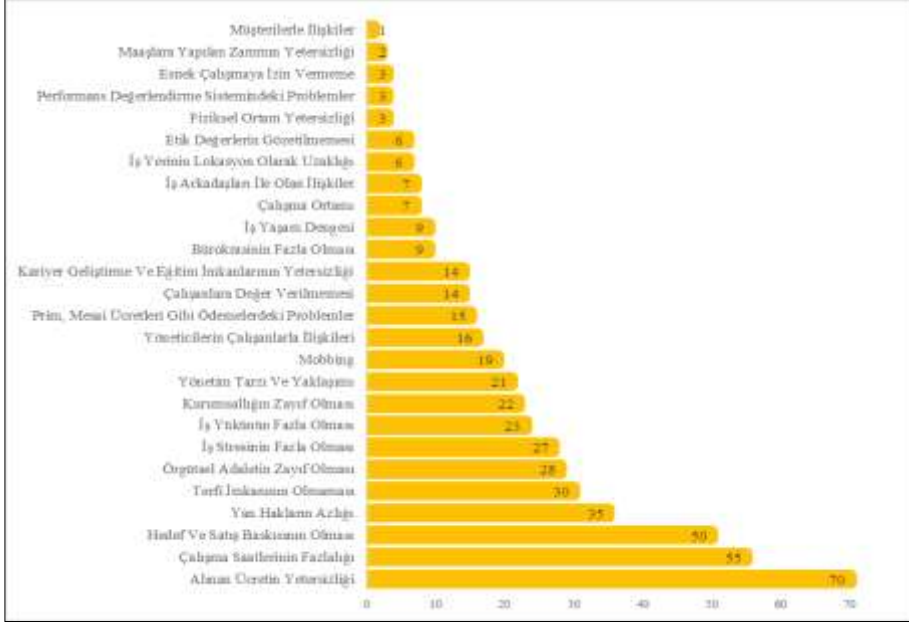
Temalara Göre Memnuniyetsizlik Yorumlarının Dağılımı

Çalışanların en fazla ve en az memnuniyetsizlik duydukları tema ve alt temaları belirlemek amacıyla memnuniyetsizlik yorumlarının dağılımı incelenmiştir.

Şekil 1. Temalara Göre Memnuniyetsizlik Yorumlarının Dağılımı

Temalar bağlamında değerlendirildiğinde çalışanların en fazla işle ilgili faktörlerden memnuniyetsizlik duydukları belirlenmiştir. En az memnuniyetsizlik duydukları tema ise çalışma hayatındaki ilişkilerdir. Daha kapsamlı olarak sonuçların değerlendirilmesi için memnuniyetsizlik yorumlarının alt temalara göre dağılımı da incelenmiştir.

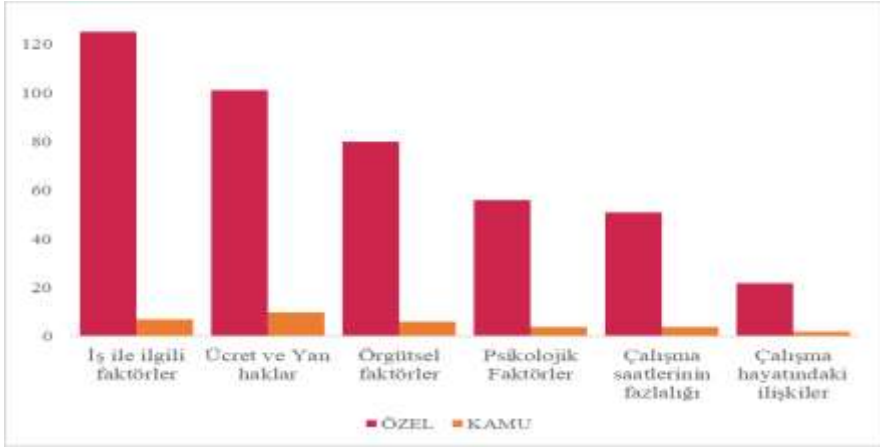

Şekil 2. Alt Temalara Memnuniyetsizlik Yorumlarının Dağılımı

Alt temalar bazında değerlendirildiğinde; bankacılık sektörü çalışanların en fazla alınan ücretin yetersizliği konusunda tatminsizlik yaşadığı görülmektedir. Çalışma saatlerini fazlalığı ve hedef ve satış baskısının olması ücretten sonra en fazla memnuniyetsizlik yaratan diğer unsurlardır. Öte yandan çalışanların en az tatminsizlik yaşadığı noktanın müşterilerle ilişkiler olduğu görülmektedir.

Çalışan Yorumlarında Kamu ve Özel Sektör Karşılaştırması

Çalışanların memnuniyetsizlik yorumlarının kamu ve özel sektör bağlamında dağılımındaki benzerlik ve farklılıkları saptamak amacıyla, yorumlar üzerinden sektörel bir karşılaştırma yapılmıştır.

Şekil 3: Kamu ve Özelle Sektöre Göre Memnuniyetsizlik Yorumlarının Dağılımı

Bu bağlamda kamu sektöründe çalışanlar en fazla genelde işle ilgili faktörler teması ve özelle alınan ücretin yetersizliği alt teması bağlamında memnuniyetsizlik duyarken, kamu sektörü çalışanları ücret ve yan haklar teması ile yan hakların azlığı alt teması konusunda memnuniyetsizlik duymaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Teknolojide ve internet kullanımında yaşanan gelişmeler; kurumlar için müşterileri, çalışanları, potansiyel çalışan adayları ve diğer paydaşlar ile etkileşim kurabilecekleri yeni bir platform açmıştır. Bu platformlarda kurumlara dair yapılan paylaşımlar, gerek tüketici gerekse çalışan ayağında sağlanan ürün ve hizmetler ve çalışma deneyimi gibi unsurlara dair görüşleri içermesi bakımından kurumlar tarafından üzerinde durulması gereken bir husustur.

Bu bağlamda bu çalışma, bir işveren değerlendirme sitesi olan Indeed.com web sitesinden toplanan veriler kullanılarak, nitel araştırma tase-

rımı ile daha detaylı ve kapsamlı sonuçlar elde edilmesi amaçlanmıştır. Online çalışan yorumları, çalışanların işlerine karşı tatminsizlik duydukları faktörler bağlamında farklı bir bakış sunmuştur. Elde edilen bulgulara göre bankacılık sektörü çalışanlarının ücret ve yan haklar, iş ilişkileri, çalışma koşulları, çalışma saatleri, örgütsel faktörler, psikolojik faktörler ve iş ile ilgili çeşitli faktörlerden memnuniyetsizlik duyduğu belirlenmiştir. Buna ek olarak bankacılık sektörü çalışanlarının en fazla «ücret ve yan haklar» ve «iş ile ilgili faktörler» temalarından memnuniyetsizlik duyduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, «alınan ücretin yetersizliği», «satış ve hedef baskısının olması» ve «çalışma saatlerinin fazla olması» en fazla memnuniyetsizlik yaratan alt temalar arasında yer almaktadır. Sektör bazında karşılaştırıldığında; kamu sektöründe çalışanlar en fazla «ücret ve yan haklar» konusunda memnuniyetsizlik duyarken özel sektör çalışanları «iş ile ilgili faktörler» den memnuniyetsizlik duymaktadır.

Yöneticiler ve kurumlar açısından değerlendirildiğinde; çalışanların kurumları ve işlerine dair fikir, görüş ve problemlerini paylaştıkları bu yeni platformları etkin bir şekilde kullanan kurum ve yöneticiler rekabet avantajı elde etmede önemli bir fırsat elde edecektir. Çalışanların sosyal medya platformlarında kurumlarına dair yapacakları olumlu yorum ve paylaşımlar kurumların kurumsal marka imajını geliştirmesine olanak tanıyacaktır. Olumsuz mesaj ve içerikler ise kurumların geleneksel kurumsal iletişim kanalları ile tespit edemedikleri konuların fark edilmesi açısından önemlidir. Memnuniyetsizlik paylaşımlarının altında yatan nedenlerin doğru bir şekilde belirlenmesi ve bu durumları ortadan kaldıracak faaliyetlerin gerçekleşmesi de potansiyel işten ayrılmaların önüne geçilmesini sağlayacaktır.

Araştırma bulgularına göre; bankacılık sektörü yöneticilerinin özellikle ücret ve yan haklar konusunda iyileştirmeler yapmaları gerektiği görülmektedir. Buna ek olarak satış noktasında yapılan baskıların azaltılması ile çalışanlarda yapılan işlerin kendilerinden daha önemli olduğu hissiyatının yok edilmesi gerekmektedir. Çalışma saatlerinin azaltılması ya da mesailerin planlı bir şekilde gerçekleştirilmesi ile de çalışanların iş ve özel yaşam dengeleri sağlanarak iş tatmin düzeyleri yükseltilebilecektir.

Son olarak, araştırmanın çalışanların sosyal medya araçları ile paylaştıkları görüş ve düşüncelere odaklanan kısıtlı çalışma alanına katkıda bulunması beklenmekte, uygulayıcılar açısından ise bu platformlarda yer alan yorumlara dair genel ve sistematik bir bakış sunması beklenmektedir.

Kısıtlar ve Gelecek Çalışma Önerileri

Araştırma örneklemini sadece Türkiye'deki bankacılık sektörü çalışanlarının Indeed.com web sitesinde yaptığı yorumlardan oluşmaktadır. Gelecek araştırmalarda farklı sektörlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi faydalı olacaktır.

Indeed.com web sitesi üzerinde 60 ülke çalışanlarının verilerinin bulunması sebebiyle ülkeler ve kültür bazlı karşılaştırmalı incelemeler faydalı olacaktır. Bunun yanı sıra araştırmaya konu olan veriler işveren değerlendirme sitelerinden Indeed.com üzerinden alınan verilerden oluşmaktadır. Gelecek araştırmalarda diğer işveren değerlendirme sitelerinden alınan verilerin de kullanılması sonuçların genellenebilirliği ve örneklemin evreni temsil edebilme gücünü arttıracaktır. Bunun yanı sıra gelecek çalışmaların Twitter gibi farklı sosyal medya kanallarından elde edilen verilerle desteklenmesi faydalı olacaktır.

Bu araştırma kapsamında yöntem olarak sadece içerik analizinden faydalanılmıştır. Gelecek araştırmalarda bankacılık sektörü çalışanlarıyla mülakat yöntemi ile gerçekleştirilebilecek bir çalışma, iş tatminsizliğinin nedenlerini belirlemekle kalmayıp, çalışan davranışlarını nasıl etkilediği üzerinde daha kapsamlı bulgular elde edilebilmesi mümkündür.

EXTENDED ABSTRACT

**#I(dont)loveyjob: A Content Analysis On Online
Reviews of Employees in the Banking Sector**

*

Berivan Tatar – Büşra Müceldili – Oya Erdil

Gebze Technical University

With the widespread use of the internet, employees had the opportunity to share information about their organizations through new communication channels. In addition to social media channels, employer evaluation sites have provided employees with a new environment in which they can share their ideas, opinions, and concerns.

It is known that using the traditional communication channels within the organization is not preferred to share the points that the employees see as problematic because of the fear of being fired and in this case the employees generally prefer to remain silent (Morrison, 2014, p.180-184). In contrast to traditional communication channels, blogs used in word of mouth communication in electronic media provide anonymous sharing in employer evaluation sites and social networks and can be preferred more because employees reduce the anxiety in traditional word of mouth communication. In addition, it was determined that the shares of employees about their organizations in social media affect the perception of the corporate image of potential employees and have an effect on the intention of these candidates to apply for work (Van Hove and Lievens, 2009, p.349). When evaluated in terms of existing employees; the content of shared messages is an important resource that can help organizations to understand the points where their employees are satisfied or not.

However, it is observed that the studies remain limited in the management perspective, word-of-mouth communication literature (Van Hove and Lievens, 2009, p.341), and the word-of-mouth communication in social networks (Keeling, McGoldrick and Sadhu, 2013, p.100). In this context, the aim of this study is to provide an overview for the organizations by identifying the issues of dissatisfaction of the employees in the banking sector where the turnover rates are high, based on the secondary data received from the Indeed.com website.

Employee reviews on Indeed.com were used as secondary data in order to determine the employees' dissatisfaction with their organizations. Indeed.com is available in 28 languages in more than 60 countries, with 150 million company reviews and 600 million salary information. Indeed.com is a website where employees can share their experiences in their organizations anonymously.

In this study, 613 comments made by the employees of 19 banks on Indeed.com were subjected to content analysis. 120 of these comments were made by interns and these reviews excluded with the thought that interns have not enough experience to evaluate the organization due to short periods of work. As a result, content analysis was conducted on a total of 484 comments were made between 2012 and 2019.

Conway et al. (2019, p.7), the themes of psychological and organizational factors emerged in addition to the themes in this study. In order to reduce the bias of research, all the researchers in the coding process created separate code lists based on the comments, and then came together to discuss the similar and different codes to form the final code list. At the end of the coding process, 7 main themes and 25 sub-themes were presented.

According to the findings, it was determined that the banking sector employees were dissatisfied with various factors related to wages and benefits, working relationships, working conditions, working hours, organizational factors, psychological factors, and job-related factors. Evaluated in terms of themes, it was found that employees were most dissatisfied with job-related factors. The least dissatisfied theme is the relationships in working life. The distribution of dissatisfaction comments by sub-themes was also examined in order to evaluate the results more comprehensively and It is seen that the banking sector employees are most dissatisfied with the insufficiency of the wages. Excessive working hours and workload and sales pressure are the other factors that create dissatisfaction. On the other hand, it is seen that employees experience the least dissatisfaction is the relations with the customers.

Additionally, while public sector employees are mostly dissatisfied with the theme of work-related factors and in particular the sub-theme of insufficiency of wages, public sector employees are dissatisfied with the theme of wages and benefits and the lack of fringe benefits.

Using new social media platforms in which employees share their ideas, opinions, and problems related to their organizations and businesses effectively, organizations and managers will gain an important opportunity and competitive advantage. Employees' negative reviews and contents are important for recognizing the issues that organizations cannot identify through traditional corporate communication channels. Correctly identifying the underlying causes of dissatisfaction and conducting activities to eliminate these situations will also help for preventing potential layoffs.

Kaynakça / References

- Alrubaian, M., Al-Qurishi, M., Alamri, A., Al-Rakhami, M., Hassan, M. M. ve Fortino, G. (2018). Credibility in online social networks: A survey. *IEEE Access*, 7, 2828-2855.
- Conway, E., Rosati, P., Monks, K. ve Lynn, T. (2019). Voicing job satisfaction and dissatisfaction through Twitter: employees' use of cyberspace. *New Technology, Work and Employment*, 34(2), 139-156.
- Goes, P. B., Lin, M. ve Au Yeung, C. M. (2014). "Popularity effect" in user-generated content: Evidence from online product reviews. *Information Systems Research*, 25(2), 222-238.
- Griffeth, R., Hom, P. W. ve Gaertner, S. (2000). A Meta Analysis Antecedents and Between Employee Turnover. *Journal of The Management*, 26(3), 463-488.
- Guba, E. G. ve Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Educational Communication & Technology*, 30(4), 233-252.
- Hirschman, A. O. (1970). *Exit, voice, and loyalty: Responses to decline in firms, organizations, and states*. Harvard university press.
- Iaffaldano, M. ve Muchinsky, P. (1985). Job satisfaction and Job Performance. *American Psychological Association Inc.*, 97(2), 251-273.
- Keates, N. (2007). Deconstructing tripadvisor. *Wall Street Journal*, 1(4).
- Keeling, K. A., McGoldrick, P. J., Charavitsidou, P. ve Thompson, H. (2015). Swom: A Delphi study of the content and valence of staff word of mouth. In *Marketing in Transition: Scarcity, Globalism, & Sustainability* (pp. 378-378). Springer, Cham.
- Keeling, K. A., McGoldrick, P. J. ve Sadhu, H. (2013). Staff Word-of-Mouth (SWOM) and retail employee recruitment. *Journal of Retailing*, 89(1), 88-104.

- Kemp, S. (2019). Digital 2019: Global internet use accelerates. 25 Ekim 2019 tarihinde <https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates> adresinden erişildi.
- Lam, T. ve Qiu Zhang, H. (2003). Job satisfaction and organizational commitment in the Hong Kong fast food industry. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 15(4), 214–220.
- Luca, M., & Zervas, G. (2016). Fake it till you make it: Reputation, competition, and Yelp review fraud. *Management Science*, 62(12), 3412-3427.
- Melián-González, S. ve Bulchand-Gidumal, J. (2016). Worker word of mouth on the internet: Influence on human resource image, job seekers and employees. *International Journal of Manpower*, 37(4), 709–723.
- Milliken, F. J., Morrison, E. W. ve Hewlin, P. F. (2003). An exploratory study of employee silence: Issues that employees don't communicate upward and why. *Journal of Management Studies*, 40(6), 1453–1476.
- Morrison, E. W. (2014). Employee Voice and Silence. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 1(1), 173–197.
- O'connor, P. (2010). Managing a hotel's image on TripAdvisor. *Journal of hospitality marketing & management*, 19(7), 754-772.
- Silva, P. (2006). Effects of disposition on hospitality employee job satisfaction and commitment. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 18(4), 317–328.
- Van Hove, G. ve Lievens, F. (2009). Tapping the Grapevine: A Closer Look at Word-of-Mouth as a Recruitment Source. *Journal of Applied Psychology*, 94(2), 341–352.
- Wandelt, M. A., Pierce, P. M. ve Widdowson, R. R. (1981). Why nurses leave nursing and what can be done about it. *The American journal of nursing*, 72-77.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tatar, B., Müceldili, B. ve Erdil, O. (2020). #İşimisev(m)iyorum: Banka sektöründe çalışanların online yorumları üzerine bir içerik analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* , 16(27), 465-489. DOI: 10.26466-/opus.642768

Kodlama Eğitiminde İşbirlikli Öğrenme Yaklaşımı: Eşli Kodlama ¹

DOI: 10.26466/opus.680327

*

Süle Betül Tosuntaş* – Emrah Emirtekin** – Kağan Kırcaburun ***

* Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bursa/Türkiye

E-Posta: sbtosuntas@uludag.edu.tr

ORCID: [0000-0002-0731-6505](https://orcid.org/0000-0002-0731-6505)

** Uzman, Yaşar Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Öğrenme Merkezi, İzmir/Türkiye

E-Posta: emrah.emirtekin@yasar.edu.tr

ORCID: [0000-0002-3970-4406](https://orcid.org/0000-0002-3970-4406)

*** Arş. Gör., Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Düzce/Türkiye

E-Posta kircaburunkagan@gmail.com

ORCID: [0000-0002-8678-9078](https://orcid.org/0000-0002-8678-9078)

Öz

Eşli kodlama, işbirlikli öğrenme temelinde kodlama eğitiminde yaygın olarak kullanılan yaklaşımlardan biridir. Kuramsal olarak eşli kodlamanın birçok avantajı olduğu bilinmektedir. Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin işbirlikli öğrenme ve kodlamaya yönelik tutumlarının ve eşli kodlama uygulamalarına yönelik görüşlerinin incelenmesidir. Araştırmada sırasıyla nicel ve nitel verilerin toplandığı açıklayıcı sıralı desen tercih edilmiştir. Katılımcılar, ölçüt örnekleme yoluyla belirlenmiş 220 ortaokul öğrencisidir. Öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla Şahin, Arseven, Ökmen, Eriş ve İlğan (2017) tarafından geliştirilen İşbirlikli Öğrenme Ölçeği kullanılmıştır. Kodlamaya yönelik tutumları ise araştırma kapsamında geliştirilen Kodlamaya Yönelik Tutum Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmanın nitel verileri 6 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılarak, odak grup görüşmeleri aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin işbirlikli öğrenme ve kodlamaya yönelik tutumlarının olumlu olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet açısından işbirlikli öğrenmeye yönelik tutum puanları farklılaşmamıştır. Kodlamaya yönelik tutum puanları ise erkek öğrencilerin lehine anlamlı şekilde farklılaşmıştır. Kodlamaya yönelik tutumları ile işbirlikli öğrenme yönelik tutumları arasında pozitif yönlü korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda eşli kodlama uygulamasına yönelik görüşlerde işbirlikli öğrenmenin olumlu etkileri vurgulanmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin hem kodlama eğitimine hem işbirlikli öğrenmeye yönelik olumlu tutumlarından yola çıkılarak, kodlama eğitiminde işbirlikli öğrenme yaklaşımının bir örneği olan eşli kodlama, teknik altyapı yetersizliği dezavantajını avantajla çevirebilme açısından önemli bir fırsat ve pedagojik bir altyapı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: işbirlikli öğrenme, kodlama eğitimi, eşli kodlama

¹ Bu çalışma Bursa Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından ÖAP(E)-2018/12 koduyla desteklenmektedir. Çalışma 19-22 Haziran 2019 tarihlerinde Vith International Eurasian Research Congress ve 16-16 Eylül 2019 tarihlerinde International Symposium on New Issues in Teacher Education'da sunulan sözlü bildirilerin genişletilmiş halidir.

Collaborative Learning Approach in Coding Education: Pair Programming

*

Abstract

Pair programming is one of the approaches that reflect cooperative learning on coding education. Theoretically, pair programming is known to have many advantages. The aim of this study is to examine the attitudes of secondary school students towards cooperative learning and coding and their views on pair programming practices. Explanatory sequential pattern, in which quantitative and qualitative data were collected consecutive, was preferred in the study. Participants are 220 secondary school students determined by criterion sampling. Cooperative Learning Scale developed by şahin, Arseven, kmen, Eriş, and İlęan (2017) was used to determine the attitudes of students towards cooperative learning. Attitudes towards coding were collected using the Attitude towards Coding Scale developed within the scope of the research. The qualitative data of the research was collected through focus group interviews using a semi-structured interview form consisting of 6 questions. As a result of the research, it was determined that students' attitudes towards cooperative learning and coding were positive. There is no significant difference between gender in terms of attitudes towards cooperative learning. However, there is a significant difference between gender in terms of attitudes towards coding. A positive correlation was determined between the attitude towards coding and cooperative learning. Accordingly, the positive effects of cooperative learning were emphasized in the views on the application of pair programming. Consequently, based on their positive attitudes towards both coding education and cooperative learning, pair programming provides an important opportunity and pedagogical infrastructure in terms of turning the technical infrastructure disadvantage into an advantage.

Keywords: *cooperative learning, coding education, pair programming*

Giriş

Teknolojinin durmaksızın gelişimi nedeniyle eğitimde yapılan en önemli reformlar teknoloji entegrasyonunu temel almaktadır. Dünyada birçok ülke çeşitli teknolojileri eğitim-öğretim sürecinde erişilebilir hale getirmektedir. Bu teknolojilerin eğitim-öğretim sürecine dâhil olmasıyla teknoloji entegrasyonu alanında yapılan araştırmalarda büyük hız kazanmıştır. Çeşitli teknolojilerin öğretimde kullanımının etkilerini inceleyen birçok araştırmada teknolojinin uygun pedagojik yöntemler ile birlikte kullanıldığında öğrenmeyi ve başarıyı olumlu yönde etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır (Albaaly ve Higgins, 2012; Malik ve Shanwal, 2015).

21. yüzyıl öğrencilerinden beklenen araştırma ve bilgi edinme becerileri, yaratıcılık, yenilik ve kariyer becerileri, kişisel beceriler ve teknoloji becerilerine sahip olmalarıdır (Giordano ve Maiorana, 2014). Medya okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı ve teknoloji okuryazarlığı gibi ihtiyaçların eklenmesiyle öğrencilerin teknoloji aktif şekilde kullanması ve yenilikleri takip etmesi gerekmektedir. Tüm bu becerilerin ve ihtiyaçların karşılanmasında kodlama/programlama eğitiminin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Günüç, Odabaşı ve Kuzu, 2013). Kodlama eğitimi; kodlama bilgi ve becerisi kazandırmasının yanı sıra; bireylerin üst düzey düşünme becerilerini kullanmalarını gerektiren, sistematik düşünebilmeyi, problemler karşısında farklı yönlerden bakabilmeyi ve çözümler üretebilmeyi, sebep-sonuç ilişkisi kurabilmeyi ve yaratıcı düşünmeyi de beraberinde getirmektedir (Yükseltürk ve Altıok, 2015). Dünyada kodlama eğitimi, teknolojiyi yalnızca tüketim aracı olarak değil üretim aracı olarak kullanılması vurgusuyla son yıllarda önem kazanmıştır. Bireylerin bilişim teknolojilerini sürekli kullanmalarına karşın bilişim teknolojilerine katkıları oldukça azdır ve bu durum “okuyup-yazamamak” olarak ifade edilmektedir (Kafai, Resnick, ve MaLoney, 2009). Bilgi işlemsel düşünmenin temelini oluşturan işbirliği, eleştirel düşünme, algoritmik düşünme, yaratıcı düşünme ve problem çözmeyi geliştirmek amacıyla tüm dünyada ilkökul ve ortaokul programlarına eklenmektedir. Birçok ülkeye benzer şekilde kodlama eğitimi Bilişim Teknolojileri ve Yazılım dersi öğretim programına dâhil edilerek, 6. sınıftan itibaren öğrencilere öğretilmeye başlanmıştır.

Bilişim Teknolojileri ve Yazılım dersi öğretim programı incelendiğinde özellikle yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak yapılandırıldığı görülmektedir. Bu yaklaşımlar ile öğrencilerin çoklu ortam materyalleri, projeler, web güncelleri gibi pek çok orijinal ürün geliştirebilmeleri, hem eğitim içeriğinin zenginleşmesine katkı sağlayacak hem de yaparak ve yaşayarak öğrenmelerini sağlayacağı öngörülmektedir. Bu ders kapsamında kazandırılması hedeflenen bilgi, beceri ve değerlere ilişkin yeterlikler öğretim programında bilişim okuryazarlığı, bilişim teknolojilerini kullanarak iletişim kurma, bilgiyi yapılandırma, işbirlikli çalışma, problem çözme şeklinde belirtilmiştir (MEB, 2017). Bilişimde okuryazarlık yeterliliği, yaşam boyu öğrenme konusunda sorumluluk alma ve bilgi ve iletişim teknolojilerini güvenli bir şekilde kullanma gibi kazanımları ifade etmektedir. Bilişim teknolojilerini kullanarak iletişim kurma yeterliliği sosyal medyayı etkili bir şekilde kullanma, ifade etmek istenilen bilgilerin hedef kitlelerin anlayacağı şekilde paylaşabilme kazanımlarını ifade etmektedir. Problem çözme yeterliliği programlama mantığını öğrenerek en az bir programlama aracını etkin kullanabilme kazanımı olarak ifade edilmektedir. İşbirlikli çalışma yeterliliği sanal ortamlarda ürettikleri projeleri paylaşabilme ve bilgiyi üretmek için iş birliği içinde yeni projeler üretebilme kazanımlarını ifade etmektedir.

Türkiye’de 6. Sınıfta başlayan kodlama eğitimleri; ancak kodlamayı somutlaştıran görsel ortamlar ile kolaylaştırılabilecektir. Zira kodlama belirli bir programlama diline ait kullanım kuralları bilgisi olan dil yapısı, programlama kavramları ve ilkelerine ilişkin kavramsal bilgiler ve programlamaya ilişkin problem çözme gibi zihinsel becerilerle ilişkilidir (Mayer ve Bayman, 1988). Bu açıdan önemli olan kodlama mantığının öğrencilere öğretilmesidir; sonrasında öğrencilerin farklı kodlama dilleri geçişinde yalnızca yazımsal dil bilgisinin öğrenilmesi yeterli olacaktır (Arabacıoğlu, Bülbül ve Filiz, 2007). Ortaokul seviyesindeki öğrencilerin, bilgisayar programlama sürecindeki teknik karmaşa içerisinde boğulmadan programlama mantığını kavramasının, sonraki yıllarda öğrencilerin ilgilendikleri programlama dilleri ile çalışmalarını kolaylaştıracağı düşünülmektedir (Doğan ve Kert, 2016). İlkokul/ortaokul seviyesindeki öğrencilerin programlamayı öğrenmelerini destekleyecek bazı internet siteleri ve yazılımlar bulunmaktadır. Code.org, Kodu Game ve Scratch gibi görsel/blok tabanlı programlamaya imkân sağlayan siteler öğrencilerin programlama öğrenirken o programlama dilinin söz dizimi gibi

teknik bölümlerini öğrenerek zaman kaybetmesinin önüne geçerek kodlama mantığını öğretmek için geliştirilmiştir.

Görsel, blok tabanlı ve oyun tabanlı programlama dilleri ile yapılan çalışmalar yoğunlaşmakta ve bu çalışmalar küçük yaşlarda kodlama eğitimi alan öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinde artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kaucic ve Asic, 2011; Kobsiripat, 2015). Geliştirilen Alice, Microsoft Small Basic, Scratch, Stagecast Creator ve Toontalk gibi programlamayı somutlaştıran ve öğrenmeyi kolaylaştıran ortamlar (Keçeci, Alan ve Kırbag Zengin, 2016) ile kodlama eğitimi öğrencilerin okuma yazma bilgisine ihtiyaç duymadan -okul öncesi dönemde- kodlama yapabilmesini sağlamaktadır. Bu ortamlar ile kodlamaya küçük yaşlarda başlayan öğrenciler için görsel programlama dilleri ile kodlama eğitimi oldukça kolay, anlaşılır ve eğlenceli olarak görülmektedir. Bilgisayar programlama eğitimi sadece profesyonel programcılar yetiştirmeyi değil aynı zamanda, 21. yy bireylerinin yaratıcı fikir geliştirme süreçlerini de desteklemeyi amaçlamaktadır (Kafai vd., 2009). Kafai (2007), öğrencilerin yaratıcı bir şekilde içerik oluşturup paylaşmalarında bilgisayar oyunu geliştirme yazılımların uygun ortamları sağladığını belirtmektedir. Bu açıdan, bilgisayar programlamayı öğrenmenin öğrencilerin kendilerini ifade etme ve iletişimi geliştirme açısından da uygun bir ortam yarattığı söylenebilir.

Code.org

Bilgisayar bilimlerini teşvik etmek amacıyla kurulan kâr amacı gütmeyen bir organizasyon olan code.org Microsoft, Facebook ve Dropbox gibi büyük platformların desteğini almaktadır (Code.org, 2018). Açık kaynak projesi olarak geliştirilen code.org; öğrencilere ve öğrenmek isteyen herkese programlamanın temel kavramlarını (döngüler, koşullar, mantıksal bağlaçlar vb.) çeşitli oyun senaryoları ile öğretmeye çalışılmaktadır. Bireyler verilen görevleri çeşitli blokları sürükleyip bırak yöntemiyle tamamlamaya çalışırlar. Bu bağlamda, öğrenme ortamının blok tabanlı, görsel ve oyun tabanlı programlama yöntemi özelliklerinin hepsini aynı anda gösterdiği söylenebilir. Kodlama öğrenmeyi eğlenceli hale getirmesinin yanı sıra öğrenenlerin öğrenme sürecinde ihtiyaç duyabileceği, yol gösterici birçok etkinlik ve kaynak çevrimiçi sunulmaktadır. Bu etkinlikler ve kaynaklar 30'dan fazla dile çevrilerek dünya genelinde daha çok öğrenenin faydalanmasına olanak sağlanmıştır. Code.org

üzerinde öğretmen ve öğrenciler için farklı hesap oluşturma seçenekleri bulunmaktadır ve öğretmenler oluşturdukları sınıflar aracılığıyla öğrencilerinin gelişimini takip edebilmektedir. Kodlama eğitimini teşvik etmek amacıyla gerçekleştirilen küresel girişimlerden biri olan code.org her öğrencinin bilgisayar programlama/kodlamayı öğrenebilmesi adına çeşitli kampanyalar başlatmaya ve uygulamaya devam etmektedir.

İşbirlikli Öğrenme ve Eşli Kodlama

Grup çalışmalarının temelinde işbirliği kavramı bulunmaktadır. Dewey, Piaget, Vygotsky, Bruner ve Slavin' in öncülük ettiği işbirlikçi öğrenmede, bilişsel kazanımların yanı sıra duyuşsal ve sosyal kazanımlar öne çıkmaktadır. İşbirlikçi öğrenme, öğrencilerin küçük gruplarla bir problemi çözmek veya bir görevi yerine getirmek için ortak bir amaçla birlikte çalışmalarınıdır. Grup üyelerinin birbirine katkısı, grup dinamiği ve grup içerisinde sorumlulukların paylaşılması önemlidir. Öğrenciler, grubun bir bütün olduğunu ve grubun başarı veya başarısızlığından bütün üyelerin sorumlu olduğunu bilmelidirler. Sonuçta elde edilen başarı gruptaki tüm üyelerin başarısıdır (Demirel, 2008; Sünbül, 2011). Öğrencilerin gruplara ayrılarak, dayanışma içinde görevleri tamamlaması, sosyal ihtiyaçlarının da karşılanacağı etkili bir yoldur (Erciyeş, 2007). Geleneksel öğrenme yönteminde pasif dinleyici olan öğrencilerin rolleri bu yöntemde tam tersi olarak değişmekte öğrenciler öğrenme sürecine aktif olarak dâhil oldukları kalıcı öğrenmeler gerçekleşmektedir. İşbirliğine dayalı öğrenmenin başarıyı yükseltme, özsaygı geliştirme, derse ve okula karşı pozitif tutum sağlama, üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeye yardımcı olma gibi birçok katkısı vardır (Demirel, 2008).

İşbirlikli öğrenme sürecinde her bir öğrenci grup bilincini taşımalı ve sorumluluk sahibi olmalıdır. Öğrenci, kendisinin ve arkadaşlarının öğrenmesinin sorumluluğunu taşıyan, öğrenme etkinlikleri sırasında bazen öğrenci, bazen öğretici olan, araştıran, soru soran, yanıt veren, kararlar alan, konuşan kısacası aktif bir role sahiptir. Bu yaklaşım öğrencilerin hem kendi bilişsel yapılarını hem de arkadaşlarının bilişsel yapılarını oluşturarak anlamlı öğrenmelerine, ayrıca sürece etkin katılım göstermelerine izin verir (Açıkgöz, 1992). Öğretmenin sorumluluğu ise grup çalışmalarının etkili olması adına rehber olmak, gruplar arası ve grup içi olası çatışmaları çözmek, işbirlikli öğ-

renmeyi belirli kriterlere göre değerlendirmedir (Yüksel, 2017). İşbirlikli öğrenme etkinliklerinin başarıya ulaşabilmesi için (i) grup ödülü, (ii) olumlu bağlılık, (iii) yüzyüze etkileşim, (iv) bireysel değerlendirilebilirlik, (v) sosyal beceriler, (vi) grup süreçlerinin değerlendirilmesi, (vii) eşit başarı fırsatı ilkelere uyulması gerekmektedir.

Kodlama eğitimi, bilgisayarsız etkinlikler, blok tabanlı programlama, robotik programlama ve oyun tabanlı öğrenme gibi çeşitli yaklaşımlar kullanılarak verilmektedir. İşbirlikli öğrenmenin kodlama eğitimine bir yansıması olan eşli kodlama ise bu yaklaşımlardan biridir. Çevik ve aykırı programlamanın bir uygulaması olarak mühendislik alanında yoğun olarak çalışılmakta; iş ve performans süreçlerinde kullanılmaktadır (Demir ve Seferoğlu, 2017). İşbirlikli öğrenme özellikleri ve ilkeleri göz önünde bulundurulduğunda eşli kodlama uygulamasının ne denli uygun olduğu görülmektedir.

Eşli kodlama sürecinde tek bir bilgisayarı iki öğrencinin kontrol etmesi sağlanır. Öğrencilerden biri bilgisayarın başına oturan ve kontrol eden (driver) ve diğer öğrenci ise kontrol edenin yanına oturarak yardımcı olan yönlendirici (navigator) olarak adlandırılmaktadır. Kodlama eşler tarafından beraber yapılabileceği gibi (Beck ve Andres, 2004); bireysel kodlamalara da yer verilebilmektedir (William ve Kessler, 2002). Kuramsal olarak eşli kodlamanın birçok avantajı olduğu görülmektedir.

- (i) Sözcüklerle iletişim yoluyla öğrencilerin sahip oldukları örtük bilgiyi açık hale getirmektedir. Yakınsak gelişim alanı çerçevesinde bilginin transferi sağlanır (Demir ve Seferoğlu, 2017).
- (ii) Bireysel kodlama eğitimi ve iş performansı ile karşılaştırıldığında eşli kodlama daha az hata yapılmasını sağlamak ve kodlamayı eğlenceli hale getirmektedir (Cockburn ve Williams, 2000; Lui ve Chan, 2003).
- (iii) Bilgisayar laboratuvarlarının yetersizliği nedeniyle iki öğrenci bir bilgisayar kullanabilmektedir.
- (iv) Eşli kodlamada öğrencilerin deneyimlerine göre eş olarak belirlenmesi sayesinde, öğrenciler arasında bilgi transferi artmakta ve eksik öğrenmelerin karşılıklı tamamlanabilmesine olanak sağlanmaktadır.

Bireysel kodlama performansını etkileyen değişkenlere yönelik çok sayıda araştırma bulunmaktadır, ancak eşli kodlama daha yeni bir yaklaşım olması nedeniyle öğrencilerin eşli kodlama performansını etkileyen değişkenlerin belirlendiği çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Demir ve Seferoğlu,

2017). Doğan ve Kert (2016) 'in çalışmasında Kodu Game Lab ortamı kullanılarak ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyunu geliştirmelerinin eleştirel düşünme ve algoritma başarılarına etkisi incelenmiştir. Çalışmada algoritma ve programlamanın olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde yer alan bu ve benzeri çalışmalar bireysel kodlama performansına yönelik olup çeşitli öğrenme ortamları kullanılmıştır (Kalelioğlu, 2015, Yılmaz, 2019; Yüksel, 2017). Bu açıdan code.org ortamı kullanılarak eşli kodlama eğitimi yapılan araştırmalara ulaşılamamıştır. Dünyada yazılım alanında yetişmiş insan ihtiyacı doğrultusunda, kodlama/programlama eğitimine verilen önem giderek artmaktadır. Bu durum kodlama eğitimi yaşının okul öncesine kadar düşmesini sağlamıştır. Literatürde önemi sıklıkla vurgulanan ve yoğun şekilde araştırmaların ve uygulamaların yapıldığı kodlama eğitimi alanına; işbirlikli öğrenme yaklaşımına dayanan eşli kodlama uygulamasını kazandırmanın önemli bir katkı olacağı düşünülmektedir. Zira teknoloji destekli, işbirlikli ve etkileşimli öğrenme ortamları teknoloji entegrasyonu bağlamında ele alınan önemli çalışma alanlarından biridir. Bu anlamda bu çalışmanın literatürde sıklıkla araştırmaların yapılması önerilen birden çok alana yönelik olduğu görülmektedir. Bu bağlamda araştırmacının amacı ortaokul öğrencilerinin işbirlikli öğrenme ve kodlamaya yönelik tutumlarının ve eşli kodlama uygulamalarına yönelik görüşlerinin incelenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

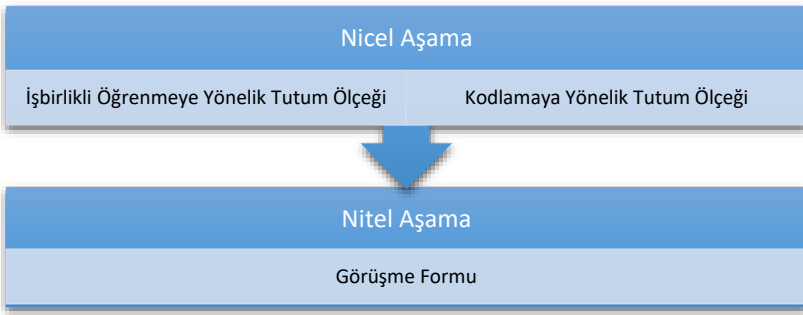
1. Öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumları ne düzeydedir?
2. Öğrencilerin eşli kodlamaya yönelik tutumları ne düzeydedir?
3. Öğrencilerin işbirlikli öğrenme ve eşli kodlamaya yönelik tutumları cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
4. Öğrencilerin işbirlikli öğrenme ve eşli kodlamaya yönelik tutumları ilişkili midir?
5. Öğrencilerin kodlama ve eşli kodlamaya yönelik görüşleri nasıldır?

Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli, katılımcılar, veri toplama araçları ve verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada nicel ve nitel verilerden yola çıkılarak farklı bakış açılarının karşılaştırılabilmesi (üçgenleme); nitel ve nicel verilerin birbirini zenginleştirebilmesi (tamamlama) gerekçelerine dayanarak karma yöntem tasarımlarından açıklayıcı sıralı desen tercih edilmiştir (Creswell ve Plano Clark, 2011). Açıklayıcı sıralı desen, araştırmada sırasıyla nicel ve nitel verilerin toplandığı bir araştırma desendir. Bu araştırmada izlenen süreç Şekil 1. de sunulmuştur.

Şekil 1. Araştırma süreci

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları ölçüt örnekleme yoluyla belirlenmiş, Marmara bölgesinde bir ortaokulda öğrenim görmekte olan 6. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmaya katılım ölçütü “daha önce kodlama eğitimine katılmamış ve araştırma kapsamında kodlama eğitimi almış” olmak şeklinde belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme, bir durumun derinlemesine incelenmesi için araştırmacının belirli örnek olay türlerini belirlemek istediğinde kullanılan bir yöntemdir (Neuman, 2007). Araştırma kapsamında ölçütü sağlayan 220 öğrenci eşli kodlama uygulamalarına katılmıştır. 220 öğrencinin 115’i erkek (%52.27), 105’i kız (%47.73) öğrencidir. 6 farklı sınıftan gönüllü olarak toplam 62 öğrenci araştırmanın nitel boyutunu oluşturan odak grup görüşmelerine katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nicel verileri 2 farklı ölçek kullanılarak toplanmıştır. Öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla Şahin, Arseven, Ökmen, Eriş ve İlğan (2017) tarafından geliştirilen İşbirlikli Öğrenme Ölçeği kullanılmıştır. İşbirlikli Öğrenme Ölçeği 28 maddeden oluşan tek faktörlü yapıda ve katılma derecesinin belirtildiği 5'li Likert tipindedir. Araştırma kapsamında ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .96 olarak belirlenmiştir.

Literatür incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kodlamaya yönelik tutumun belirlenmesi amacıyla kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracına erişilememiştir. Bu bağlamda araştırma kapsamında geliştirilen Kodlamaya Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Öncelikle literatürde kodlama ve tutuma yönelik ölçekler incelenerek madde havuzu oluşturulmuştur. 24 maddeden oluşan bir taslak ölçek 4 alan uzmanının görüşüne sunulmuştur. Uzmanların görüşleri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Ölçeğin madde ayırt edicilik, geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Madde ayırt ediciliği için madde-toplam, madde-kalan, korelasyon analizi değerlerini belirlemek amacıyla Pearson çarpım momentler korelasyon analizi; %27'lik alt-üst grup madde puanlarının karşılaştırılmasında bağımsız grup t-testi kullanılmıştır. Madde analizlerinde ölçekten herhangi bir madde çıkarılmamıştır.

Ölçeğin yapı geçerliliğinin belirlenmesi için maksimum olabirlik tekniğiyle doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve uyum indeksleri belirlenmiştir [$\chi^2=769.11$, $df=249$]. Ki-karenin serbestlik derecesine oranının [$\chi^2/df=3.08$] 2-5 arasında olması iyi uyumu göstermektedir (Jöreskog ve Sörbom, 2001). Tablo 1. de sunulan uyum iyiliği indeksleri ise [RMSEA=.08, AGFI=.73, GFI=.77, CFI=.88, NFI=.83] ölçek için önerilen ölçek yapısının uygun olduğunu işaret etmektedir (Anderson ve Gerbing, 1984; Cole, 1987; Marsh, Balla ve McDonald, 1988).

Tablo 1. Kodlamaya Yönelik Tutum Ölçeği Uyum İyiliği İndeksleri

Uyum İyiliği İndeksleri	Kat Sayı
NFI	.83
GFI	.77
AGFI	.73
CFI	.88
RMSEA	.08
Df	249
χ^2	769.11
χ^2/df	3.08

Yapı geçerliği sonucunda Kodlamaya Yönelik Tutum Ölçeği, hiç katılmıyorum'dan (1) kesinlikle katılıyorum'a (5) uzanan beşli Likert tipinde 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin ilgi, inanç ve istek olmak üzere 3 alt boyutu bulunmaktadır.

1. İlgi: Bu alt ölçekten alınan yüksek puan kodlama eğitimine ilginin ve kodlamanın kolaylığına ilişkin görüşlerin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu alt ölçeğe ait örnek maddeler şu şekildedir:
 - a) Kodlama yapmak çok karmaşıktır.
 - b) Kodlama yapmak ilgimi çekiyor.
2. İnanç: Bu alt ölçekten alınan yüksek puan bireyin kodlamanın performansına ve becerilerine olumlu etkisi olacağına dair görüşlerini işaret etmektedir. Bu alt ölçeğe ait örnek maddeler şu şekildedir:
 - a) Kodlama yapmanın geleceğim için çok faydalı olduğunu düşünüyorum.
 - b) Kodlamanın problem çözme becerilerimi geliştireceğini düşünüyorum.
3. İstek: Bu alt ölçekten alınan yüksek puan kodlama eğitimine ilişkin olumlu duyguları göstermektedir. Bu alt ölçeğe ait örnek maddeler şu şekildedir:
 - a) Kodlama yaparken kendimi iyi hissediyorum.
 - b) Kodlama yaparken çok eğleniyorum.

Ölçeğin güvenirlik iç tutarlılık yöntemiyle incelenmiştir. Ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları .87 ile .95 arasında değişmektedir. Ölçeğin tamamına ait iç tutarlılık katsayısı ise .92 olarak belirlenmiştir. Tablo 2. de alt ölçeklere ilişkin madde sayıları ve iç tutarlılık katsayıları sunulmuştur.

Tablo 2. Kodlamaya Yönelik Tutum Ölçeği Cronbach Alpha Güvenirlik Katsayıları

Alt Ölçekler	Madde Sayısı	Cronbach Alpha
Kodlamaya Yönelik Tutum Ölçeği	24	.92
İlgi	7	.87
İstek	10	.95
İnanç	7	.92
<i>n</i> =220		

Araştırmanın nitel verileri 6 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılarak, odak grup görüşmeleri aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular eşli kodlama, kodlama eğitimi, işbirlikli öğrenme, takım çalışması, arkadaşlık ilişkileri, sorunlar vb. üzerinde durulmuştur.

İşlem

Araştırmada code.org platformu üzerinde yer alan eğitimler kullanılmıştır. Code.org Milli Bakanlığı tarafından Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinde öğrencilere sunulan hizmetlerden biridir. Code.org'un seçilmesinde (i) Türkçe içeriklerin uygunluğu, (ii) kazanımların öğrencilerin gelişim özelliklerine uygunluğu, (iii) MEB onaylı olması, (iv) ücretsiz olması ve (v) tablet, cep telefonu gibi birçok teknolojik altyapıya uygun olması göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmanın teorik modeli açısından bakıldığında ise code.org eşli kodlama ve işbirlikli öğrenmeye uygun bir ortam sunmaktadır. Araştırma eşli kodlama uygulaması haftalık 2 saat olmak üzere 8 hafta sürmüştür.

Uygulama süreci sonrasında İşbirlikli Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği ve Kodlamaya Yönelik Tutum Ölçeğinden oluşan nicel veriler toplanmıştır. Nicel verilerin analizinde betimsel istatistikler, basıklık-çarpıklık değerleri, Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu, t-testi kullanılmıştır.

Nitel veriler ise yaklaşık 15 dakika süren odak grup görüşmeleri aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma etik kurul izniyle ses kaydına alınmıştır. Ses kayıtlarının araştırmacılar tarafından yazılı dökümü yapılmıştır. Verilerin analizinde önceden belirlenmiş araştırma soruları ve kuramsal çerçeve doğrultusunda kuramsal tematik analiz kullanılmıştır (Braun ve Clarke, 2019). Araştırmacılar tarafından ayrı ayrı kodlanan veriler, anlamlı bütünler oluşturacak şekilde temalaştırılmıştır. Betimsel analiz kapsamında katılımcıların konu ile

ilgili dikkat çekici ifadelerine alıntılar olarak yer verilmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik sağlamak adına önlemler alınmıştır. Katılımcıların isimlerine yer verilmemiş ve araştırma sürecinde gerçekleştirilen her aşama ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Bulgular

Bu araştırmanın amacı işbirlikli öğrenme yaklaşımıyla gerçekleştirilen eşli kodlama uygulamalarına yönelik öğrencilerin görüşlerini almaktır. Araştırmanın yanıt aradığı ilk iki araştırma sorusu öğrencilerin işbirlikli öğrenme ve kodlamaya yönelik tutumlarının ne düzeyde olduğudur. Bu sorulara yönelik işbirlikli öğrenme ve kodlamaya yönelik tutum puanlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 3.te sunulmuştur.

Tablo 3. Ölçeklere İlişkin Betimsel İstatistikler

	<i>n</i>	<i>X</i>	<i>SS</i>
İşbirlikli öğrenmeye yönelik tutum	220	4.22	.87
Kodlamaya yönelik tutum	220	3.41	.88
İlgi	220	2.69	1.18
İstek	220	3.66	1.17
İnanç	220	3.77	1.13

Tablo 4. İşbirlikli Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeğinin Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	<i>n</i>	<i>X</i>	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
İşbirlikli öğrenmeye yönelik tutum	Erkek	115	4.20	.83	-.32	.75
	Kız	105	4.24	.67		

SD=218

Tablo 4. e göre öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutum puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur ($t=-.32, p>.05$). Bu açıdan erkek ve kız öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumlarının benzer olduğu söylenebilir.

Tablo 5. Kodlamaya Yönelik Tutum Ölçeğinin Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	n	X	SS	t	p
Kodlamaya yönelik tutum	Erkek	115	3.61	.80	3.66	.00*
	Kız	105	3.19	.91		
İlgi	Erkek	115	2.90	1.20	2.79	.00*
	Kız	105	2.46	1.12		
İstek	Erkek	115	3.90	1.12	3.18	.00*
	Kız	105	3.40	1.17		
İnanç	Erkek	115	3.91	1.09	1.99	.04*
	Kız	105	3.61	1.16		

SD=218

Tablo 5. te sunulduğu üzere kodlamaya yönelik tutum puanları arasında ise erkek öğrenciler lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($t=3.66$, $p<.05$). Kodlamaya yönelik tutum alt boyutlarında cinsiyete göre farklılaşma incelendiğinde ise, ilgi ($t=2.79$, $p<.05$), istek ($t=3.18$, $p<.05$) ve inanç ($t=1.99$, $p<.05$) olmak üzere tüm alt boyutlarda erkek öğrencilerin lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre erkek öğrencilerin kodlamaya yönelik tutumlarının genel anlamda daha olumlu olduğu söylenebilir. İşbirlikli öğrenme ve kodlamaya yönelik tutum puanları arasındaki ilişki Pearson momentler çarpım korelasyon analizi ile incelenmiştir ve sonuçları Tablo 6. da sunulmuştur.

Tablo 6. İşbirlikli Öğrenme ve Kodlamaya Yönelik Tutum Arasında Korelasyon Matrisi

Değişkenler	1	2
1- İşbirlikli Öğrenme	1	-
2- Kodlama	.45*	1

$n=220$, * $p<.05$

Tablo 6. da görüldüğü üzere öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutum puanları ile kodlamaya yönelik tutum toplam puanları arasında ($r=.45$) pozitif yönlü anlamlı bir ilişki belirlenmiştir.

Öğrencilerin odak grup görüşmeleri aracılığıyla kodlama eğitimi ve eşli kodlamaya yönelik görüşleri ise kodlama eğitimi ve eşli kodlama olmak üzere iki tema altında incelenmiştir. Kodlama eğitimi teması altında öğrencilerin olumlu ve olumsuz görüşlerine yer verilmiştir. Bu tema altında tekrarlanan kodlarda Şekil 2.de sunulmuştur.

Kodlama Eğitimi				
Sıkıcı	Zor	Karmaşık	Eğlenceli	Faydalı

Şekil 2. Kodlama Eğitimi Temasına Yönelik Kodlar

Öğrencilerin kodlama eğitimine yönelik görüşleri incelendiğinde ise kodlamanın öğrencilere sağladığı yaratıcılık gibi birçok olanak nedeniyle çoğunluklu olumlu görüşlere yer almaktadır. Bir kısım öğrenciler ise kodlamanın zor veya karmaşık olduğunu düşünmelerine rağmen kodlama yaparken mutlu olduklarını, eğlendiklerini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda kodlama eğitiminin katkısına ilişkin farkındalıklarının oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Öğrencilerin ifadelerinden alıntılar şu şekildedir:

- «Neden sevmeyeyim ki? Sonuçta kendi oyununu yaratıyorsun, çok güzel bir şey..»
- «Biraz zor ama eğlenceli bir şey. Çünkü ilerde hasta olan bir insana el veya ayak yapabiliriz.»
- «Benimde hem bilişim hem de kodlama hoşuma gidiyor. Çünkü dikkatimi çekiyor, bazı yerlerde de zorlanınca mutlu oluyorum.»
- «Tabi ki bu dersi geleceğim için seviyorum. Gelecekte robotlar sayesinde bir yaşam süreceğiz ve bu robotlarda kodlama ile çalıştığı için hem bu benim geleceğim hem de arkadaşlarımdın dünyanın geleceği olduğu için seviyorum.»

Öğrencilerin küçük bir kısmı ise kodlama eğitime yönelik olumsuz görüşlerini belirtmişlerdir. Olumsuz görüşlerin nedeni olarak zor, sıkıcı olması veya başarısız denemeler sonucunda kaygı veya korku oluşması gösterilmiştir. Öğrencilerin ifadelerinden alıntılar şu şekildedir:

- «Matematik, fen daha eğlenceli aslında. Ben sıkılıyorum bu derste.»
- «Sevmiyorum bu dersi. Aslında ilk başlarda zorlandım yapamadım sonra bir korku oluştu bende, ondan sevmiyorum.»
- «Sevmiyorum, aşırı karışık ve saçma geliyor.»

Öğrencilerin eşli kodlamaya yönelik görüşleri ise çoğunlukla olumlu yöndedir ve Şekil 3. te verilmiştir.

Eşli kodlama							
Hızlı öğrenme	Hızlı hata ayıklama	Sosyal beceriler	Etkileşim	Olumlu Bağlılık	Takım çalışması	Dayanışma	Çatışma

Şekil 3. Eşli Kodlama Temasına Yönelik Kodlar

Eşli kodlamada yönlendiren – kontrol eden görevlerinden hangisini almayı tercih ettikleri sorulduğunda ise benzer oranlara ulaşılmıştır. Kimi öğrenciler hata ayıklamanın daha kolay olduğu gerekçesiyle kontrol eden olmayı tercih ederken kimi öğrenci yönlendiren olmayı daha eğlenceli bulmaktadır. Öğrencilerin eşli kodlamaya yönelik görüşleri şu şekildedir:

- «Eşli çalışmaktan memnunum çünkü bir yerde ben takıldığımda diğer arkadaşım bana yardım edebiliyor. Onun takıldığı yerde benim bilgim varsa ben ona yardım edebiliyorum.»
- «Eşli kodlamadan memnunum, yaptığının doğru olduğundan daha çok emin oluyorum.»
- «O başka bir şey istiyor, ben başka bir şey istiyorum, anlaşamıyoruz, ara sıra çatışıyoruz.»
- «Dersi dinlemediğinde öğretmen bunu mu dedi ne dedi diye sürekli soruyor. Sen yapacaksın nasıl olsa diyor.»

Tartışma ve Sonuç

İşbirlikli öğrenme, kodlama eğitimi ve eşli kodlamaya yönelik görüşlerin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, öğrencilerin kodlamaya yönelik tutumları ve eşli kodlamaya yönelik görüşlerinin olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin (Gürsoy ve Çekmez, 2019) veya farklı kademelerdeki öğrencilerin (Anastasiadou ve Karakos, 2011; Başer, 2013; Erol ve Kurt, 2017; Korkmaz ve Altun, 2013; Özyurt ve Özyurt, 2015) kodlamaya yönelik olumlu tutumlara sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilerin kodlama eğitimine yönelik görüşleri farklılaşmaktadır. Öğrencilerin bir kısmı eğlenceli ve faydalı bulurken, diğer bir kısmı karmaşık ve sıkıcı bulmaktadır. Aynı zamanda kodlamayı zor olmasına rağmen sevdiğini ifade eden öğrencilerinde olduğu görülmektedir. Öğrencilerin kodlamaya yönelik olumsuz görüşlerini sıkıcı, karmaşık olmasının yanı sıra başarısızlık,

kaygı, korku gibi nedenlere bağladıkları görülmüştür. Benzer şekilde Erol ve Kurt (2017) öğrencilerin sınav kaygısı, programlama korkusu, başarısızlık ve programlama mantığını anlayamama gibi nedenlerle olumsuz tutum sergilediklerini ortaya koymuştur.

Ortaokul seviyesindeki öğrencilerin, bilgisayar programlama sürecindeki teknik karmaşa içerisinde boğulmadan programlama mantığını kavramasının, sonraki yıllarda öğrencilerin ilgilendikleri programlama dilleri ile çalışmalarını kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Önemli olan kodlama mantığının öğrencilere öğretilmesidir; sonrasında öğrencilerin farklı kodlama dilleri geçişinde yalnızca yazımsal dil bilgisinin öğrenilmesi yeterli olacaktır.

İlkokul/ortaokul seviyesindeki öğrencilerin bilgisayar programlamayı öğrenmelerini destekleyecek çok sayıda internet sitesi ve yazılımlar bulunmaktadır. Code.org, Kodu Game ve Scratch gibi internet sitesi ve uygulamalar teknik bilgilerden arındırılmış, kullanılması kolay ve kodlama mantığını öğretmeye yönelik hazırlanmıştır. Görsel, blok tabanlı ve oyun tabanlı programlama dilleri ile yapılan çalışmalar yoğunlaşmakta ve bu çalışmalarda küçük yaşlarda kodlama eğitimi alan öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinde artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Doğan ve Kert, 2016; Coşar, 2013). Geliştirilen Alice, Microsoft Small Basic, Scratch, Stagecast Creator ve Toontalk gibi programlamayı somutlaştıran ve öğrenmeyi kolaylaştıran ortamlar ile kodlama eğitimi öğrencilerin okuma yazma bilgisine ihtiyaç duymadan -okul öncesi dönemde- kodlama yapabilmesini sağlamaktadır. Bu ortamlar ile kodlamaya küçük yaşlarda başlayan öğrenciler için görsel programlama dilleri ile kodlama eğitimi oldukça kolay, anlaşılır ve eğlenceli olarak görülmektedir.

Cinsiyet açısından işbirlikli öğrenmeye yönelik tutum puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmazken ve kodlamaya yönelik tutum puanlarında erkek öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Araştırma sonuçları erkek öğrencilerin kodlamaya yönelik tutumların daha olumlu olduğunu gösteren araştırmalarla benzerlik göstermektedir (Başer, 2003; Korkmaz ve Altun, 2013, Özyurt ve Özyurt, 2015). Ancak kodlamaya yönelik tutum açısından cinsiyete göre bir farkın bulunmadığı araştırma sonuçları da bulunmaktadır (Erol ve Kurt, 2017; Gürsoy ve Çekmez, 2019; Kalelioğlu, 2015). Bu açıdan literatür incelendiğinde bu konuda bir uyuşma olmadığı görülmektedir. Kız öğrencilerin kodlama eğitiminde dezavantajlı konumda olmamaları adına erken yaşta kodlama eğitiminin önemi vurgulanmaktadır. Bu şekilde

öğrencilerin kodlamaya yönelik görüşlerin olumlu yönde gelişeceği ifade edilmektedir (Durak, Yılmaz, Yılmaz ve Seferoğlu, 2017).

Araştırmada, öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumlarının olumlu olduğu görülmüştür. Literatürde işbirlikli öğrenmenin faydalı, zevkli, yaratıcı olduğu yönünde olumlu öğrenci görüşleri bu durumu destekler niteliktedir (Doymuş, Şimşek ve Bayrakçeken, 2004; Ergün, 2006). İşbirlikli öğrenme, geleneksel öğretim yöntemlerine nazaran akademik başarıya katkısı daha fazla olan öğretim yöntemlerinden olmakla birlikte (Camnalbur ve Mutlu Bayraktar, 2018); öğrencilerin işbirlikli öğrenme yönteminin kullanıldığı derse yönelik tutumlarını da olumlu etkilemektedir (Gök, Doğan, Doymuş ve Karaçöp, 2009). İşbirlikli öğrenme yönteminin bilişim teknolojileri (Birişçi ve Karal, 2011) kodlama eğitimi (Yılmaz, 2019) araştırmalarında akademik başarıya olumlu etkisi görülmektedir. Bu açıdan işbirlikli öğrenmeye yönelik olumlu tutumların eşli kodlama uygulamalarını ve akademik başarıyı olumlu yönde etkileyeceği öngörülebilir. Zira araştırma kapsamında işbirlikli öğrenmeye yönelik tutum ile kodlamaya yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Öğrencilerin eşli kodlamaya yönelik görüşleri de bu bulguları destekler niteliktedir. Eşli kodlama uygulaması açısından bakıldığında öğrenciler işbirlikli öğrenme bağlamında da çeşitli katkılarında söz etmişlerdir. Literatürde Scratch uygulamasında farklı işbirlikli öğrenme tekniklerinden olan birlikte öğrenme ve ayrılıp birleşme tekniklerinin kullanıldığı araştırmalarda, bu tekniklerin akademik başarıyı ve derse yönelik tutumları olumlu etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır (Yılmaz, 2019; Yüksel ve Gündoğdu, 2018).

Kodlama eğitimi sadece profesyonel programcılar yetiştirmeyi değil aynı zamanda, 21. yy bireylerinin yaratıcı fikir geliştirme süreçlerini de desteklemeyi amaçlamaktadır. Öğrencilerin yaratıcı bir şekilde içerik oluşturup paylaşımlarında uygun ortamlar sağladığı belirtilmektedir. Programlama mantığını öğrenen öğrencilerin kendilerini ifade etme ve iletişim geliştirme açısından da uygun bir ortam yarattığı söylenebilmektedir. Bu bağlamda 21.yy becerileri olarak ifade edilen eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık, iletişim ve işbirliği, sosyal beceriler, üretkenlik, liderlik ve sorumluluk becerilerinin kazandırılmasında kodlama eğitiminin işlevsel olduğu düşünülmektedir (Durak, Yılmaz, Yılmaz ve Seferoğlu, 2017).

Sonuç olarak öğrencilerin hem kodlama eğitimine hem işbirlikli öğrenmeye yönelik olumlu tutumlarından yola çıkılarak, kodlama eğitiminde işbirlikli öğrenme yaklaşımının bir örneği olan eşli kodlama, teknik altyapı yetersizliği dezavantajını avantaja çevirebilme açısından önemli bir fırsat ve pedagojik bir altyapı sunmaktadır. Teknoloji entegrasyonunun önündeki en önemli engellerden biri olan teknik altyapı yetersizliği, gerekli pedagojik düzenlemeler ile ortadan kaldırılabilir. Bu sayede hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin eğitimde teknoloji kullanımına yönelik tutum ve inançları geliştirilebilir. Bu araştırma kodlama eğitimi, işbirlikli öğrenme ve eşli kodlamaya yönelik görüşler belirlenmiştir. Yapılacak yeni araştırmalarla eşli kodlamanın akademik başarıya etkisi deneysel araştırmalarla test edilebilir. Eşli kodlama yöntemine ilişkin farklı kademelerdeki öğrencilerin görüşleri incelenebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Collaborative Learning Approach in Coding
Education: Pair Programming**

*

Şule Betül Tosuntaş – Emrah Emirtekin – Kağan Kırcaburun
Bursa Uludağ University, Yaşar University, Düzce University

Coding education; besides providing coding knowledge and skills; it requires individuals to use high-level thinking skills, to think systematically, to look at problems from different perspectives and to produce solutions, to create cause-effect relation and to think creatively (Yükseltürk & Altıok, 2015). In the world, coding education has gained importance in recent years with the emphasis on using technology not only as a means of consumption but as a means of production. Although individuals use information technologies continuously, they do not contribute to information technologies and this situation is expressed as “being able to read and but not being able to write” (Resnick et al., 2009).

It is added to primary and secondary school programs all over the world in order to develop cooperation, critical thinking, algorithmic thinking, creative thinking and problem solving which form the basis of information-processing. Many countries in a manner similar coding education in Turkey was included in the Information Technology and Software curriculum began to be taught to students from 6th grade. Coding education is provided using approaches such as computer-free activities, block-based programming, robotics programming, and game-based learning. Pair programming is one of the approaches that reflect cooperative learning on coding education. Theoretically, pair programming is known to have many advantages. The aim of this study is to examine the attitudes of secondary school students towards cooperative learning and coding and their views on pair programming practices.

Explanatory sequential pattern, in which quantitative and qualitative data were collected consecutive, was preferred in the study. Participants are 220 secondary school students determined by criterion sampling. In this context, participation in pair programming practices was evaluated as a criterion. The

students who met the criteria filled Attitude towards Cooperative Learning Scale and Attitude towards Coding Scale. Cooperative Learning Scale developed by Şahin, Arseven, Ökmen, Eriş, and İlğan (2017) was used to determine the attitudes of students towards cooperative learning. Attitudes towards coding were collected using the Attitude towards Coding Scale developed within the scope of the research. The qualitative data of the research was collected through focus group interviews using a semi-structured interview form consisting of 6 questions.

As a result of the research, it was determined that students' attitudes towards cooperative learning and coding were positive. There is no significant difference between gender in terms of attitudes towards cooperative learning. However, there is a significant difference between gender in terms of attitudes towards coding. A positive correlation was determined between the attitude towards coding and cooperative learning. The students' views on coding education and paired coding through focus group interviews were examined under two themes. Under the theme of coding education, positive and negative opinions of the students are included. When students' views on coding education are examined, their views are mostly positive due to many opportunities such as creativity that coding provides students. When the literature is examined, it was found that middle school students (Gürsoy and Çekmez, 2019) or students of different levels (Anastasiadou & Karakos, 2011; Başer, 2013; Erol & Kurt, 2017; Korkmaz & Altun, 2013; Özyurt & Özyurt, 2015) have positive attitudes towards coding. Accordingly, the positive effects of cooperative learning were emphasized in the views on the application of pair programming. Cooperative learning method has a positive effect on academic success in information technologies (Birişçi & Karal, 2011), and coding education (Yılmaz, 2019) research. In this context, new approaches used in the world in terms of coding education should be applied and disseminated. It is necessary to create sample modules related to practices and lesson plans that can be used in coding education and to share them with teachers. It is thought that the sample modules will guide teachers in creating their own coding training routines. Paired coding-like approaches, which are also an innovative technology-assisted cooperative learning approach, will serve as an important example for teachers and schools to overcome the lack of technical infrastructure in coding education. Because paired coding is one of the proposed approaches in order to turn technical infrastructure shortage into

an advantage. In this context, it will be possible to make coding education with the limited technology available in schools. However, pre-service teachers feel deficient in methods and approaches to coding education. In this respect, teacher educators should also focus on teach coding. Providing field-specific approaches in teacher education will enable teachers to teach coding more perfectly, which has an important place in the future. Consequently, based on their positive attitudes towards both coding education and cooperative learning, pair programming provides an important opportunity and pedagogical infrastructure in terms of turning the technical infrastructure disadvantage into an advantage.

Kaynakça / References

- Açıkgöz, K. Ü. (1992). *İşbirlikli öğrenme: Kuram araştırma uygulama*. Malatya: Uğurel Matbaası.
- Albaaly, E. ve Higgins, S. (2012). The impact of interactive whiteboard technology on medical students' achievement in ESL essay writing: an early study in Egypt. *The Language Learning Journal*, 40(2), 207-222.
- Anastasiadou, S. D. ve Karakos, A. S. (2011). The beliefs of electrical and computer engineering students' regarding computer programming. *International Journal of Technology, Knowledge & Society*, 7(1), 37-51.
- Anderson, J. C. ve Gerbing, D. (1984). The effect of sampling error on convergence, improper solutions, and goodness-of-fit indices for maximum likelihood confirmatory factor analysis. *Psychometrika*, 49, 155-173.
- Arabacıoğlu, C., Bulbul, H., ve Filiz, A. (2007). Bilgisayar programlama öğretiminde yeni bir yaklaşım [A new approach to computer programming teaching]. Presented at *Akademik Bilişim Konferansı* [Academic Informatics Conference], January 31-February 2, Kütahya, Turkey.
- Başer, M. (2013). Bilgisayar programlamaya karşı tutum ölçeği geliştirme çalışması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(6), 199-215.
- Beck, K. ve Andres, C., (2004). *Extreme programming explained: Embrace change* (Second ed.). Boston: Addison-Wesley Professional.
- Birişçi, S. ve Karal, H. (2011). Öğretmen adaylarının bilgisayar destekli ortamda materyal tasarlarırken işbirlikli çalışmalarının yaratıcı düşünme becerilerine etkisi. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 12(2).

- Braun, V. ve Clarke, V. (2019). Psikolojide tematik analizin kullanımı. S. N. Şad*, N. Özer ve A. Atli (Çevirenler). Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – *Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2), 873-898. doi: 10.14689/issn.2148-2624.1.7c.2s.17m
- Camnalbur, M. ve Mutlu Bayraktar, D. (2018). İşbirlikli öğrenmenin akademik başarı üzerine etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 7(2).
- Cockburn, A. ve Williams, L. (2000). The costs and benefits of pair programming. *Extreme programming examined*, 8, 223-247.
- Code.org (2018). What is Code.org? 01.04.2018 tarihinde <https://support.code.org/hc/en-us/articles/204784827-What-is-Code-org>. adresinden erişilmiştir.
- Cole, D. A. (1987). Utility of confirmatory factor analysis in test validation research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55(4), 1019-1031.
- Coşar, M. (2013). *Problem temelli öğrenme ortamında bilgisayar programlama çalışmalarının akademik başarı, eleştirel düşünme eğilimi ve bilgisayara yönelik tutuma etkileri*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Creswell, J. W. (2002). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Boston: Pearson.
- Demir, Ö. Ve Seferoğlu, S. S. (2018). İşbirlikli problem çözmenin kodlama öğretimine yansımaları olarak eşli kodlamanın incelenmesi. *In 5th International Instructional Technologies & Teacher Education*. İzmir, Turkey.
- Demirel, Ö. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri: Öğretme sanatı*. (13. Baskı) Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, U. ve Kert, S. B. (2016). Bilgisayar oyunu geliştirme sürecinin, ortaokul öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerine ve algoritma başarılarına etkisi. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 33(2), 21-42.
- Doymuş, K., Şimşek, Ü. ve Bayrakçeken, S. (2004). İşbirlikçi öğrenme yönteminin fen bilgisi dersinde akademik başarı ve tutuma etkisi. *Journal of Turkish Science Education*, 1(2), 103-115.
- Durak, H., Karaoğlu-Yılmaz, G., Yılmaz, R. ve Seferoğlu, S. S. (2017). Erken yaşta programlama eğitimi: Araştırmalardaki güncel eğilimlerle ilgili bir inceleme. H. F. Odabaşı, B. Akkoyunlu ve A. İşman (Ed.), *Eğitim teknolojileri okumaları* (s. 205- 236). Adapazarı: Tojet ve Sakarya Üniversitesi.
- Erciyeş, G. (2007). *Öğretim yöntem ve teknikleri*. Ş. Tan. (Editör). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. (2.Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Ergün, A. (2006). *İşbirlikli öğrenme yönteminin ilköğretim sekizinci sınıf fen öğretimine etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Erol, O. ve Kurt, A. A. (2017). BÖTE bölümü öğrencilerinin programlamaya karşı tutumlarının incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(41), 314-325.
- Giordano, D. ve Maiorana, F. (2014, April). Use of cutting edge educational tools for an initial programming course. *In Global Engineering Education Conference (EDUCON)*, 2014 IEEE (p. 556-563). IEEE.
- Gök, Ö., Doğan, A., Doymuş, K. ve Karaçöp, A. (2009). İşbirlikli öğrenme yönteminin ilköğretim öğrencilerinin akademik başarılarına ve fene olan tutumlarına etkileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 193-209.
- Günüç, S., Odabaşı, H.F. ve Kuzu, A., (2013). 21. Yüzyıl öğrenci özelliklerinin öğretmen adayları tarafından tanımlanması: bir twitter uygulaması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9(4), 436-455.
- Gürsoy, K. ve Çekmez, E. (2019). Ortaokul öğrencilerinin programlamaya yönelik tutumlarının ve görüşlerinin incelenmesi. *Türk Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 10(3), 757-777.
- Jöreskog, K. ve Sörbom, D. (2001). *LISREL 8.51*. Mooresville: Scientific Software.
- Kafai, Y. (2007). From SuperGoo to Scratch: exploring creative digital media production in informal learning. *Learning, Media and Technology*, 2(32), 149-166.
- Kafai, Y., Resnick, M. ve MaLoney, J. (2009). Scratch: Programming for All. *Communications of the Acm*, 11(52), 60-67.
- Kalelioğlu, F. (2015). A new way of teaching programming skills to K-12 students: Code. org. *Computers in Human Behavior*, 52, 200-210.
- Kaucic, B. ve Asic, T., (2011). Improving introductory programming with Scratch? *In Proceeding of the 34th MIPRO International Conference*, p. 1095–1100, Opatija, Croatia.
- Keçeci, G., Alan, B. ve Zengin, F. K. (2016). Eğitsel bilgisayar oyunları destekli kodlama öğrenimine yönelik tutum ölçeği: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Education Sciences*, 11(4), 184-194.
- Kobsiripat, W. (2015). Effects of the media to promote the scratch programming capabilities creativity of elementary school students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 227-232.

- Korkmaz, O.ve Altun, H. (2013). Engineering and ceit student's attitude towards learning computer programming. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, 6(2), 1169-1185.
- Lui, K. M. ve Chan, K. C. (2003, May). When does a pair outperform two individuals?. *In International Conference on Extreme Programming and Agile Processes in Software Engineering* (p. 225-233). Springer, Berlin, Heidelberg.
- M.E.B. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2017). *Ortaöğretim kurumları bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programı*, <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx/program2.aspx?islem=1&kno=196> web adresinden 15 Nisan 2017 tarihinde indirilmiştir.
- Malik, N. ve Shanwal, V. K. (2015). A comparative study of academic achievement of traditional classroom and smart classroom technology in relation to intelligence. *Educational Quest*, 6(1), 21.
- Marsh, H. W., Balla, J. R. ve McDonald, R. P. (1988). Goodness-of-fit indexes in confirmatory factory analysis: *The effects of sample size. Psychological Bulletin*, 103(3), 391-410. doi: 10.1007/BF01102761.
- Mayer, R. ve Bayman P. (1988). Using conceptual models to teach BASIC computer programming. *Journal of Educational Psychology*, 3(80), 291-298.
- Neuman, L. W. (2007). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar* (Çev. S. Özge,). İstanbul: Yayın odası.
- Özyurt, Ö. ve Özyurt, H. (2015). Bilgisayar programcılığı öğrencilerinin programlamaya karşı tutum ve programlama öz-yeterliklerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 11(1), 51-67.
- Sünbül, A.M. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. (5. Baskı). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Şahin, Ş., Arseven, Z., Ökmen, B., Eriş, H. M. ve İlğan, A. İşbirlikli öğrenmeye yönelik tutum ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 73-88.
- Williams, L. ve Kessler, R. (2002). *Pair programming illuminated*. Boston: Addison-Wesley Longman Publishing Co., Inc.
- Yılmaz, Ş. (2019). *Scratch programı öğretiminde birlikte öğrenme tekniği kullanımının öğrencilerin akademik başarısına ve öz yeterlik algısına etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Yüksel, S. (2017). *Scratch programı öğretiminde ayrılıp birleşme tekniği kullanımının öğrencilerin derse yönelik tutumuna akademik başarısına ve kalıcılığa etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, S. ve Gündoğdu, K. (2018). Scratch öğretiminde ayrılıp birleşme tekniği kullanımının derse yönelik tutuma akademik başarıya ve kalıcılığa etkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 19(1), 245-261.

Yükseltürk, E. ve Altıok, S. (2015). Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının bilgisayar programlama öğretimine yönelik görüşleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 50-65.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Tosuntaş, Ş. B., Emirtekin, E. ve Kırçaburun, K. (2020). Kodlama eğitiminde işbirlikli öğrenme yaklaşımı: Eşli kodlama. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 490-515. DOI: 10.26466/opus.680327

Vatandaşların Yerel Hizmetlere Yönelik Memnuniyet Algıları Üzerine Bir Araştırma: Kars Belediyesi Örneği

DOI: 10.26466/opus.676976

*

Onur Akçakaya* -Zeynep Ceylin Ecer **

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ardahan/Türkiye
E-Posta: onurakcakaya@ardahan.edu.tr ORCID: [0000-0002-7328-5380](https://orcid.org/0000-0002-7328-5380)

** Y. L. Öğrencisi, Ardahan Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ardahan/Türkiye
E-Posta: celogluzeynepceylin@gmail.com ORCID: [0000-0002-6914-0402](https://orcid.org/0000-0002-6914-0402)

Öz

Neo-liberalizm etkisiyle ortaya çıkan piyasa temelli kamu yönetimi anlayışları son zamanlarda etkisini iyiden iyiye artırmıştır. Günümüzde vatandaşlar, artık müşteri olarak algılanmakta; kamu hizmetlerinde hız, kalite ve etkinlik ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte, kamu yönetimindeki yeni anlayışlar yerel yönetimleri de yakından ilgilendirmektedir. Zira yerel seçimlerin kazanılması hizmetlerin etkin, kaliteli ve hızlı bir şekilde yürütülmesine bağlıdır. Bu çerçevede, 'yerel ölçekte sunulan hizmetlerden memnuniyet düzeyinin belirlenmesi' büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Kars Belediyesi örneğinde, vatandaşların belediyecilik hizmetlerinden memnuniyet düzeylerinin belirlenmesidir. Çalışmada yüz yüze görüşme tekniği ile kantitatif araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede katılımcılara toplam 550 anket dağıtılmış; ancak sorulara titizlikle yanıt veren katılımcıların anketleri değerlendirmeye alınmıştır. Anketlerden elde edilen veriler SPSS 12.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulardan bazılarına göre, Kars ilinin katılımcılar tarafından en önemli görülen yerel sorunları, cadde ve sokakların istenilen düzeyde temiz olmaması, yol yapım ve bakım hizmetlerinin noksanlığı ve sosyal imkânların yetersizliğidir. Vatandaşların en fazla memnun olduğu yerel hizmetler, halk sağlığı denetimleri, mezarlık ve itfaiye/ambulans hizmetler iken; memnuniyet düzeylerinin en düşük olduğu hizmetler ise; cadde/sokak temizliği, çevre koruma, ağaçlandırma, otopark hizmetleri ile yol yapım ve bakım hizmetleridir. Bu veri ve bulgulardan hareketle denilebilir ki; vatandaşların memnuniyet düzeyleri ile sorun olarak algıladıkları konu başlıkları arasında bir benzerlik vardır. Nitekim katılımcıların sorun olarak gördükleri cadde ve sokakların istenilen düzeyde temiz olmaması, yol yapım ve bakım hizmetlerinin noksanlığı ve sosyal imkânların yetersizliği gibi konular; aynı zamanda vatandaşların yerel hizmetlerden memnuniyet düzeylerinin en düşük olduğu konu başlıkları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Yerel yönetimler, yerel siyaset, yerel kamu hizmetleri, vatandaş memnuniyeti.

A Research on Citizens' Perceptions of Satisfaction for Local Services: The Case of Kars Municipality

*

Abstract

Market-based public administration approaches that have emerged under the influence of neo-liberalism have recently increased their influence. Today, citizens are perceived as customers; and the criteria of efficiency, speed and quality are brought into the forefront in public services. However, new public management approaches concern local governments closely. This is because winning the local elections depends on the efficient, high quality and fast execution of the services. In this context, it is significantly important to determine the level of satisfaction of the citizens from the local services. The aim of this study is to determine the satisfaction levels of citizens from municipal services in the case of Kars Municipality. In this study, face-to-face interview technique and quantitative research method were used. In this framework, a total of 550 questionnaires were distributed to the participants; however, the questionnaires of the participants who meticulously answered the questions were evaluated. The data obtained from the questionnaires were analysed and interpreted using the SPSS 12.0 package program. According to some of the findings obtained from the research, the most important local problems of the city of Kars are the lack of clean streets and streets, lack of road construction and maintenance services and inadequate social facilities. While the local services that citizen are most satisfied with are public health inspections, cemetery and fire / ambulance services; services with the lowest level of satisfaction; street / street cleaning, environmental protection, afforestation, parking services and road construction and maintenance services. Based on these data and findings, it can be said that; there is a similarity between the satisfaction levels of citizens and the topics they perceive as a problem. Thus, what the participants accepted as a problem such as cleaning of the streets, lack of road construction and maintenance services, and insufficient social facilities are also among the topics that citizens have the lowest level of satisfaction with local services.

Keywords: *Local governments, local politics, local public services, user satisfaction*

Giriş

Bütün disiplinler gibi kamu yönetimi de sürekli değişim ve dönüşümler geçirmektedir. Uzunca bir dönem geleneksel kuramın etkisinde kalan ortodoks kamu yönetimi, neo liberalist kuramcılar ve post modernist düşünürler tarafından ciddi eleştirilere maruz bırakılmıştır. Bu eleştiriler kamu bürokrasisindeki hantallık, aşırı merkezîyetçilik, devlet fonksiyonlarındaki aşırı büyüme ve kamu hizmetlerindeki etkinsizlik ve verimsizlik gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Geleneksel teoriye yönelik eleştirel yaklaşımlar, kamu yönetiminde yeni ve disiplinler arası yaklaşımlara yönelik arayışları beraberinde getirmiştir. 1980'li yıllardan günümüze 'Yeni Kamu Yönetimi', 'Yeni Kamu İşletmeciliği', 'Yeni Kamu Hizmeti' ve 'Post-Bürokratik Kamu Yönetimi' gibi isimlerle ortaya çıkan bu yeni yaklaşımlar, dış dünyanın değişimlerine kolayca uyum sağlayan; değişken insan ihtiyaçlarına uygun çözümler üreten; ve kamu hizmetlerinde etkinlik, verimlilik, şeffaflık, hızlilik, hesap verilebilirlik ve kalite gibi unsurları ön plana çıkaran bir kamu yönetimi disiplini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Şüphesiz, yeni yaklaşımların etkisi yerel yönetimlerde de hissedilmektedir. Yerel yönetimler vatandaşlara en yakın birimler olarak onların talep ve beklentilerine en iyi cevap verebilen kuruluşlardır. Zira seçimlerle iş başına gelen yerel yöneticiler, meşruiyetlerini vatandaşların seçim dönemlerinde açıkladıkları iradelere borçludur. Bu bağlamda, yerel yöneticilerin seçimleri kazanıp görevlerini sürdürmeleri, kamu hizmetlerinin etkin, verimli, kaliteli ve hızlı bir şekilde sunulmasına bağlıdır.

Öte yandan, literatürde vatandaşların hizmetlerden memnuniyetleri ile sunulan hizmetlerin kalitesi arasında doğrudan bir ilişki bulunduğu kanısı yaygındır (Cronin, Brady ve Hult, 2000, s.193). Yerel hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde sunulmasında etkili bir kontrol süreci büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede, vatandaşların yerel görevlilere ve yerel hizmetlere yönelik memnuniyet düzeylerinin belirlenmesinin bu kontrol sürecini hızlandırdığı düşünülmektedir. Buna rağmen, birçok yerel yönetim kuruluşu vatandaş memnuniyetine yönelik kamuoyu araştırmalarına beklenenden az başvurmaktadır. Bu durum vatandaşların talep ve beklentilerinin tam ve yerinde tespit edilememesine neden olabilmektedir.

Bu çalışma, 31 Mart 2019 yerel seçimleri öncesinde Kars ilinde ikamet eden ve basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen vatandaşlara uygulanan anketler aracılığıyla belediye kuruluşuna, personeline ve hizmetlerine yönelik memnuniyet düzeylerini belirlemeyi amaçlayan ampirik bir çalışmadır. Literatürdeki yaygın görüşe göre kamu hizmetlerinin etkin, hızlı ve nitelikli bir şekilde üretilmesi ile vatandaşların bu hizmetlerden duydukları memnuniyet arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle, veri analizi ve bulguların yorumlanması aşamasına geçmeden önce kamu hizmeti kavramına yönelik gelişmeler, kamu yönetimi disiplindeki kuramsal değişim ve dönüşümler bağlamında ele alınmaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Kamu hizmeti kavramı hem maddi hem de organik anlamda kullanılan bir kavramdır. Maddi anlamda kamu hizmeti kamu yararını gerçekleştirmeye yönelik bir faaliyeti; organik anlamda kamu hizmeti ise bu faaliyeti gerçekleştiren kamu örgütünü ifade etmektedir. Kurumsal anlamını bir yana bırakırsak bir faaliyet olarak kamu hizmeti, *“bir kamu tüzel kişisi tarafından üstlenilen; doğrudan doğruya o kamu tüzel kişisi ya da onun kontrolünde bir özel kişi tarafından yürütülen kamu yararı amacına yönelik faaliyet”* olarak tanımlanabilir (Gözler ve Kaplan, 2012, s.156-157).

Kamu hizmeti durağan bir kavram değildir. Değişen kamu yararı gereklerine ve müşterek ihtiyaçlara bağlı olarak kamu hizmeti de değişmekte ve gelişmektedir (Gözler ve Kaplan, 2012, s.164). Denhardt ve Denhardt (2000, s.552) sadece kamu hizmeti kavramının değil kamu yönetimi disiplininin de başlı başına değişim ve dönüşümler geçirdiğini; bu değişim ve dönüşümlerin ilerici reform retoriğinin ötesinde, uygulama alanına da yansıdığını belirtmektedir. Dolayısıyla kamu hizmeti kavramında ortaya çıkan değişimleri doğru bir şekilde anlayabilmek için kamu yönetimi disiplindeki reform sürecine bakmak gerekmektedir.

Kamu yönetimindeki değişim ve dönüşümlerin akla gelen ilk muhatabı uzun bir süredir geçerliğini koruyan geleneksel kuram olmuştur. Geleneksel yaklaşım uzun yıllar boyunca kamu sektöründe işleri idare etmenin en iyi yolu olarak görülmüş; en başarılı, tutarlı ve akılcı teori olarak kabul edilmiştir. Teorik arka planı W. Wilson, F. Taylor ve M. Weber'in düşüncelerine ve İngiltere'deki Northcote-Trevelyan Raporu'na dayanan geleneksel

kuram (Katsamunski, 2012, s.75), kendine özgü temeller üzerine inşa edilmiştir. Kısaca değinmek gerekirse geleneksel teoride örgütsel yapı Weber'in katı, merkezîyetçi, kariyere ve biçimselliğe dayalı ve kuralcı bürokrasi modeline dayanmaktadır. Devlet kamusal mal ve hizmet sunumunu kendi örgütleri vasıtasıyla gerçekleştirmekte; piyasa aktörlerine yetki aktarımı kısıtlı seviyede tutulmaktadır. Kamu hizmetlerinin planlanmasında ve yürütülmesinde siyasiler ve bürokratlar arasında görev ayrımı bulunmaktadır. Buna göre siyasiler politika üretmekten, bürokratlar ise bu politikaların uygulanmasından sorumludur. Bürokratlar aynı zamanda siyasiler tarafından denetlenmektedir. Kamu yönetimi ve özel yönetim yapısal ve işlevsel olarak birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrım yasalara bağlılık, kamu yararı, kamu gücü ayrıcalıkları, tarafsızlık ve eşitlik unsurları çerçevesinde yapılmaktadır (Eryılmaz, 2010, s.16).

Klasik teori üzerinde etkili olan Keynesyen ekonomik politikalar refah devleti olgusunu ortaya çıkarmış; refah devleti II. Dünya Savaşı'ndan sonra da etkisini sürdürmüştür (Thorsen, 2009, s.9). Ancak 1980'li yılların başında Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık'ta neo-liberal partilerin iktidara gelmesiyle, refah devleti yoğun bir şekilde eleştirilmeye başlanmıştır. Bunun hemen ardından, Yeni Zelanda ve Avustralya'da da neo-liberal görüş etkili olmaya başlamıştır (Gruening, 2001, s.2). Bu dönemde ortaya çıkan yeni kamu yönetimi yaklaşımı kamu yönetimi alanındaki en çarpıcı küresel eğilimlerden birisi olarak değerlendirilmiştir (Hood, 1991, s.3). Yeni kamu yönetimi özelleştirme, desantralizasyon, katılım, stratejik planlama, hesap verebilirlik, performans değerlendirmesi, rekabetçilik, yönetimde esneklik, personel yönetimi, finansal yönetim ve bilgi teknolojileri gibi piyasa temelli pek çok unsuru kamu yönetimi disiplinine entegre etmeyi hedeflemiştir (Gruening, 2001, s.2).

Kamu yönetiminde gerek teoride gerekse de pratikte gerçekleşen gelişmeler, yeni kamu yönetimi yaklaşımı sonrasında da devam etmiştir (Denhardt, 2000, s.552). Denhardt ve Denhardt tarafından ortaya atılan 'Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımı' yeni kamu yönetimi anlayışına eleştiriler getirmiş; demokratik vatandaşlık, toplum modelleri ve sivil toplum, kurumsal hümanizm ve post modern kamu yönetimi gibi unsurlara vurgu yapmıştır (2007, s.27). Bu bağlamda, yeni kamu hizmeti yaklaşımının disipline farklı bir boyut kazandırdığı söylenebilir.

Geleneksel kuram, Yeni Kamu Yönetimi ve Yeni Kamu Hizmeti yaklaşımları arasında kuramsal temeller, örgütsel yapı, kamu hizmeti anlayışı, temel politikalar ve uygulamalar gibi temel belirleyiciler çerçevesinde kapsamlı bir mukayese yapılması kamu yönetimindeki değişim ve dönüşümlerin anlaşılmasında önem arz etmektedir.

Tablo 1’de her üç yaklaşım arasında temel belirleyiciler çerçevesinde karşılaştırmalar yapılmaktadır (Denhardt ve Denhardt, 2007, s.29):

Tablo 1. Geleneksel Kuram, Yeni Kamu Yönetimi ve Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

	Geleneksel Kuram	Yeni Kamu Yönetimi	Yeni Kamu Hizmeti
Teorik/Epistemolojik Temeller	Politik teori, sosyal ve politik yorum	Ekonomik teori, daha gelişmiş diyalog	Demokratik teori, bilgiye yorumlayıcı/eleştirel yaklaşım
Hâkim Davranış Modelleri	Rasyonellik/Sinoptik Rasyonellik/İdari	Teknik ve Ekonomik Rasyonellik/Ekonomik İnsan	Stratejik ve Resmi Rasyonellik/Siyasi, Ekonomik, Örgütsel
Kamu Yararı Anlayışı	Yasa ile tanımlama	Bireysel çıkarların toplamı	Paylaşılan değerlere bağlı diyalog sonucu
Hizmet Alanlar	Hizmet Alanlar	Müşteriler	Vatandaşlar
Kamu Kurumlarının Rolü	Kürek Çeken	Dümen tutan	Hizmet eden
Amaçlara Ulaşma Mekanizmaları	Kamu Kurumları	Özel ve Gönüllü Kuruluşlar	Kamu, Özel, Gönüllü Kuruluşlar
Hesap Verebilirlik	Hiyerarşik (Bürokrat/Siyasi)	Pazar Odaklı (Müşteriler)	Çok yönlü (Hukuk, topluluk değerleri, politik normlar)
İnisiyatif Alma	Sınırlı	Geniş Takdir	İhtiyaç Duyulduğunda, Sınırlı
Örgüt yapısı	Hiyerarşik/Bürokratik	Desantralize	Yönetişimsel
Kamu Görevlilerinin Motivasyon Unsurları	Ücret, sosyal haklar, kamu hizmeti ayrıcalıkları	Girişimcilik ruhu, devleti küçültmek	Kamu hizmeti, kamu değeri

Kaynak: (Denhardt ve Denhardt, 2007, s.29’dan uyarlanmıştır).

Kamu yönetimindeki değişim ve dönüşümler kamu hizmeti anlayışını da değiştirmiştir. Demokrasi kuramı etkisinde bilgiye eleştirel bir şekilde bakan yeni yönetim yaklaşımında kamu yararı, toplum tarafından paylaşılan değerler çerçevesinde ortaya çıkan ortak çıkarlar olarak tanımlanmaktadır. Bu ortak çıkarlar kamu kurumları tarafından tespit edilmekte ve bunlara uygun kamu hizmetleri oluşturulmaktadır. Yeni anlayışta kamu görevli-

lerinin en önemli motivasyon kaynağı kamuya en iyi şekilde hizmet etmektir. Kamuya en iyi şekilde hizmet etmek ise ancak kamu hizmetlerinin müşterileri olan vatandaşların memnuniyet düzeylerini yükseltmekle sağlanabilir (Denhardt ve Denhardt, 2007, s.29).

Yapılan araştırmalar, kamu hizmetlerinin kalitesi ile müşteri memnuniyeti arasında doğrudan bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, vatandaşların memnuniyet düzeylerinin artırılması hizmet kalitesinin yükseltilmesi ile mümkün olmaktadır (Cronin ve diğerleri, 2000, s.193).

Halka en yakın hizmet birimleri olan yerel yönetimler de yerel ölçekteki kamu hizmetlerinin nitelikli bir şekilde sunulmasından sorumludur. Yerel yönetimlerin varlık nedeni, demokrasinin temel aracı olan seçimler vasıtasıyla iradelerini açıklayan seçmenlerdir. Bu nedenle yerel yönetimler her zaman hizmet ettikleri halkla iç içe olmalı ve etkin hizmet üretmelidir. Zira yerel yönetimlerin karar organlarının bir sonraki seçimlerde tekrar iş başına gelmesi ancak etkili ve verimli hizmet üretilmesi ile mümkün olabilmektedir (Özer, 2013, s.19).

Yeni paradigmaların vatandaşları müşteri olarak tanımlaması eleştirilirken; onların talep, beklenti ve memnuniyetlerini yönetimin temeline yerleştirilmesi olumlu karşılanmaktadır. Memnuniyet düzeylerinin belirlenmesine yönelik araştırmalar, kamu yönetimindeki ve yönetim-vatandaş ilişkisindeki değişim ve dönüşümleri yansıtması açısından önemlidir. Bu araştırmalar kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet kalitesi düzeylerini görebilmeleri açısından da etkilidir. Bu nedenlerle, uzun bir süredir özellikle yerel yönetimlerin sundukları hizmetlere yönelik memnuniyet araştırmaları yapılmaktadır. Şüphesiz bu araştırmalar yerel yönetimlerin hizmet kalitelerinin dolayısıyla da vatandaşların memnuniyet düzeylerinin yükseltilmesinde olumlu etki yaratmaktadır (Akyıldız, 2012, s.4417). Bu bağlamda memnuniyet araştırmaları hem yerel yöneticiler hem de alanda çalışan bilim insanları için önem arz etmektedir (Van Ryzin, 2004, s.9).

Literatür İncelemesi

Literatürde vatandaşların kamu hizmetlerinden memnuniyet düzeylerinin belirlenmesine yönelik olarak birçok araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda genellikle katılımcıların kamu hizmetlerinden tatmin düzeylerinin ölçülmesi, kamu hizmetleri ile vatandaşların memnuniyet algıları

arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi, kamu hizmetlerinden duyulan memnuniyet düzeyi ile siyasal eğilimler arasındaki ilişkinin belirlenmesi, kamu hizmetlerinden memnuniyet oranlarının demografik göstergelere göre analiz edilmesi gibi konuların araştırıldığı görülmektedir. Kamu hizmetlerine yönelik memnuniyet araştırmaları yerel yönetimler alanında da sıklıkla yapılmaktadır.

Örneğin, Dehoog ve arkadaşları (1990, s.807-837), yerel hizmetlerden vatandaşların duyduğu memnuniyet düzeylerinin belirlenmesinde öznel tutumların etkisini ve kentlere özgü etkileri ortadan kaldırmayı amaçlayan bir test geliştirmişlerdir. Bu test aracılığı ile memnuniyet düzeyi üç temel odak noktasında bir karşılaştırma grubu ile birlikte değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, yerel hizmetlerden duyulan memnuniyet düzeyinde etkili olan ya da olmayan etkenler belirlenmeye çalışılmıştır.

Gümüšoğlu ve diğerleri (2003) çalışmalarında Muğla ilinde vatandaşların belediye hizmetlerinden memnuniyet düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada Servqual Ölçeği ilk defa bir memnuniyet araştırmasında kullanılmıştır. Model çalışma sonrasında gözden geçirilerek anlamlı değişikliklere uğramıştır. Çalışma sonuçlarına göre Muğla Belediyesi'nin sunmuş olduğu hizmetlerden memnuniyet düzeyleri ile ilgili güvenilir ve anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlara göre memnuniyet düzeyleri belirli hizmet alanlarında farklılıklar göstermiştir.

Bozlağan (2004, s.121-145) çalışmasında İstanbul İstinye'de ikamet eden vatandaşlar içerisinde kent nüfusunu temsil eden bir kütle üzerinde kamu hizmetlerinden duyulan tatmin oranlarının belirlenmesine yönelik bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonuçları 1999 yılında TESEV tarafından yapılan benzer bir çalışmanın sonuçları ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, vatandaşların merkezi hükümet tarafından yürütülen hizmetlerden tatmin düzeyleri düşüktür. Muhtarlık tarafından yürütülen hizmetlerden memnuniyet düzeyinin ise nispeten daha yüksek olduğu görülmüştür. Belediyelerin ise halkın tatmin düzeyi bakımından en başarılı yönetim birimleri olduğu sonucuna varılmıştır.

Van Ryzin (2004, s.9-28) çalışmasında kentsel hizmetlerden vatandaşların duyduğu memnuniyet düzeyini ölçen tekli ve çoklu ölçekleri karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırmada kendisinin geliştirdiği bir likert ölçeğini de kullanmıştır.

Van Ryzin ve diğerleri (2004, s.331-341) çalışmalarında New York'ta 2000 ve 2001 yıllarında yapılan iki telefon anketinden elde edilen verileri kullanmak suretiyle, katılımcıların yerel hizmetlerden memnuniyet düzeylerini Amerikan Müşteri Memnuniyeti Endeksine (ACSI) göre incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre yerel hizmetler olan güvenlik, eğitim, ulaşım, yol hizmetleri gibi alanlarda memnuniyet seviyesinin yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca memnuniyet düzeylerinin demografik göstergelere göre değişim gösterdiği belirlenmiştir. Çalışma Amerikan Müşteri Memnuniyet Endeksi'nin performansının değerlendirilmesi açısından da önemlidir.

Göküş ve Alptürker (2011, s.121-133) çalışmalarında Silifke Belediyesi'nin sunduğu yerel hizmetlere yönelik vatandaşların memnuniyet düzeylerini ve memnuniyet düzeylerinin yaşa, cinsiyete, eğitim düzeyine, gelir düzeyine ve ikamet edilen mahalleye göre farklılık gösterip göstermediğini araştırmıştır. Araştırmada memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi için frekans dağılımı, farklılıkların tespitinde ise T-testi ve Anova analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, memnuniyet düzeyi ile cinsiyet; memnuniyet düzeyi ile yaş grupları; memnuniyet düzeyi ile eğitim düzeyi ve memnuniyet düzeyi ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Ancak ikamet edilen mahalle ile memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

İnce ve Şahin, (2011a) çalışmalarında Konya il merkezinde ikamet eden vatandaşların yerel hizmetlerden memnuniyet düzeyleri üzerine bir araştırma yapmışlardır. Sonraki çalışmalarında İnce ve Şahin, 2011b, s.126-175) bu kez Selçuklu Belediyesi'nin sunduğu hizmetlerden vatandaşların memnuniyet düzeylerini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre memnuniyet düzeyinin siyasi eğilimlere göre değişebileceği hipotezi doğrulanmamıştır. Ayrıca belediye çalışanlarının tutumları ile memnuniyet düzeyi arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Öte yandan yaş grupları ve cinsiyet ile memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmezken, eğitim düzeyi ile memnuniyet düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Akyıldız (2012, s.4415-4436) çalışmasında Uşak Belediyesi'nin sunduğu hizmetlerden vatandaşların memnuniyet düzeylerini ölçmüştür. Çalışmada 384 vatandaşa yönelik anket uygulanmış; vatandaşların yerel hizmetlerden memnuniyet düzeylerinin yaşa, cinsiyete, mesleğe, eğitim düzeyine ve gelir durumuna göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Vatandaşların memnuniyet düzeylerinin belirlenmesinde frekans dağılımı; farklılıkların

tespitinde ise Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre yerel hizmetlerden en memnun grup serbest meslek çalışanları, en memnuniyetsiz grup ise öğrenciler olmuştur. Öte yandan vatandaşların memnuniyet düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmamıştır.

Aslan ve Uluocak (2012, s.175-201) çalışmalarında Çanakkale’de ikamet eden vatandaşların belediye hizmetlerinden memnuniyet düzeylerini siyasi eğilimleri ile birlikte analiz etmeyi amaçlayan bir araştırma yapmışlardır. Çalışma anket yöntemini kullanan ampirik bir çalışmadır. Araştırma sonuçlarına göre; katılımcılarca belediyenin en başarısız bulunduğu alanlar kent sel altyapı, toplu taşıma, yol kaldırım ve kent içi trafik hizmetleri olmuştur.

Menteşe (2013, s.831-862) çalışmasında Tunceli il merkezinde ikamet eden vatandaşlar üzerinde belediye hizmetlerinden memnuniyet düzeylerinin belirlenmesini amaçlayan bir araştırma yapmıştır. Toplam 538 katılımcıya uygulanan anketler neticesinde halkın belediye yönetimine orta düzeyde katıldığı; genel hizmet kalitesinden ise orta düzeyde memnun olduğu görülmüştür.

Sabuncu (2016, s.164-177) çalışmasında Yalova Belediyesi tarafından sunulan hizmetlerden vatandaşların memnuniyet düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmanın amaçlarından birisi de demografik özelliklere göre memnuniyet düzeylerinin farklılık arz edip etmediğinin tespit edilmesidir. Araştırma için toplam 402 anket uygulanmış; 10 hizmet alanı likert ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre Yalova halkı belediye hizmetlerinden orta derecede memnundur. Ayrıca memnuniyet düzeylerinin yaş, cinsiyet ve mesleğe göre farklılık arz ettiği tespit edilmiştir.

Topal ve diğerleri (2019, s.5-13) çalışmalarında Kütahya ilinin Simav ilçesinde ikamet eden vatandaşların yerel hizmetlerden memnuniyet düzeylerini araştırmışlardır. Araştırmada 253 vatandaşa yönelik 5 demografik değişkeni ve 25 memnuniyet göstergesini içeren anketler uygulanmıştır. Katılımcıların %66’sı erkek, %34’ü kadın olup her yaş ve eğitim seviyesinden katılım sağlanmıştır. Anket çalışmasının tutarlılığını saptamak için Cronbach Alfa Katsayısı ‘0,892’ olarak belirlenmiştir. Araştırma sonuçları kadın ve erkeklerin hizmetlerden memnuniyet algılarının farklı olduğunu göstermiştir. Örneğin; otopark hizmetleri, ilaçlama ve zabıta hizmetlerinden kadınların memnuniyeti erkeklerden yüksek düzeydedir. Yaş sınıflarına göre, 25

yaş ve altı gençlerin memnuniyet algısı diğer yaş gruplarına göre yüksek çıkmıştır. 50 ve üzeri yaş aralığındaki katılımcıların düşük bir memnuniyet algısı sergiledikleri tespit edilmiştir. Kişilerin çalıştığı sektörler göre 15 memnuniyet göstergesinde farklı algılara sahip oldukları, diğer 10 göstergede ise farklılık göstermediği görülmüştür.

Literatürdeki incelendiğinde, kamu hizmetlerinden memnuniyet araştırmalarının sıklıkla alanda çalışan bilim insanlarının çalışmalarına, istatistik şirketleri tarafından yapılan araştırmalara ve lisansüstü tezlere konu olduğu görülmüştür. Bu alanda literatürün zengin olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle il ve ilçe belediyelerinde kamu hizmetlerine yönelik memnuniyet araştırmalarına sıklıkla rastlanmaktadır. Ancak literatürde Kars Belediyesi örneğinde yerel hizmetlere yönelik bir memnuniyet araştırmasına rastlanmamıştır. Literatürdeki bu boşluğu doldurmak amacıyla yerel hizmetlere yönelik bir memnuniyet araştırması ilk kez Kars Belediyesi örneğinde gerçekleştirilmesidir. Bu, çalışmanın özgün bir çalışma olduğunu göstermektedir. Ayrıca mevcut çalışmanın 31 Mart 2019 yerel seçimleri öncesinde gerçekleştirilmesi, vatandaşların güncel bakış açılarının tespit edilmesi açısından önemlidir. Bu unsur da çalışmanın özgünlüğüne katkı sağlamaktadır.

Araştırma Yöntemi

Araştırmanın Amacı ve Türü

'Vatandaşların Yerel Hizmetlere Yönelik Memnuniyet Algısı Üzerine Bir Araştırma: Kars Belediyesi Örneği' isimli bu çalışma ile Kars İl merkezinde ikamet eden vatandaşların yerel hizmetlerden memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, vatandaşların Kars ilinde faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşlarına, belediye birimlerine, belediye hizmetlerine yönelik memnuniyet düzeyleri ile belediye personeline ve yerel sorunlara yönelik algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma, konusu açısından vatandaşların yerel hizmetlerden memnuniyet düzeylerini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma niteliğindedir. Verilerin elde edilmesinde birincil kaynak araştırması yapılmıştır.

Araştırmanın Metodolojisi

Günümüz kamu yönetimi anlayışı, klasik kamu yönetimi anlayışının çağdaş kamu yönetimi anlayışına evrildiği bir paradigma değişimini ifade etmektedir. Sözü edilen çağdaş kamu yönetimi anlayışının temel felsefesini vatandaşın yönetilen yerine neredeyse müşteri olarak görüldüğü ‘vatandaş odaklı’ bir yönetim anlayışı oluşturmaktadır.

Bu dönemde akademik alanda da, bu sürecin ruhuna uygun olarak vatandaş memnuniyet düzeyini belirlemeye yönelik araştırmalar yoğunluk kazanmıştır. Keza vatandaş memnuniyeti araştırmaları, topluma sunulan hizmetlerin hız, kalite ve etkinliğinin ölçülmesi ve yerel yönetimlerin vatandaşın dilek, istek ve beklentilerine uygun yenilikçi çözüm ve projeler üretmesine imkân tanınması bakımından oldukça büyük önem taşımaktadır.

Bu kapsamda, bu çalışmanın amacı Kars Belediyesi örneğinde, vatandaşların belediye hizmetlerinden memnuniyet düzeylerinin belirlenmesidir. Çalışmanın evrenini Kars ilinde yaşayanlar oluşturmaktadır. Örneklem ise Kars ilinde yaşayanlar içerisinde Kars kent merkezinde yaşayanlardan oluşmaktadır. Araştırmaya konu belediye hizmetlerinin, belediye mücavir alanı içerisinde sunuluyor olması Kars kent merkezinin araştırma örnekleme olarak seçilmesinde etkili olmuştur. Araştırma kapsamında Kars ilinin seçilmesinin sebebi köklü bir belediye geçmişi olan kentte benzeri bir çalışmanın daha önce yapılmamış olmasıdır.

Araştırmada nicel (kantitatif) araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırmalar, bir evren içerisinde seçilen örneklem üzerinde gerçekleştirilen çalışmalara dayanır. Örneklem, evren genelindeki tutum, eğilim ve düşüncelerin nümerik olarak betimlenmesine yardımcı olur. Nicel araştırmalarda örneklemden elde edilen veriler kullanarak evren genelinde çıkarımlar yapılır. Burada önemli olan sonuç üzerinde etkili olabilecek tüm dışsal faktörlerin kontrol edilmesi ve sonuç üzerindeki etkisinin test edilmesidir. Sözü edilen dışsal faktörleri kontrol etmenin önemli bir yolu katılımcıların tesadüfi gruplara atanmasıdır (Creswell, 2016, s.155–156).

Çalışmada örnekleme yöntemi olarak basit tesadüfi örnekleme kullanılmıştır. Bu yöntemde listelenen birimler arasından rastgele seçim yapılmaktadır. Evrenin çok büyük ve karmaşık olmaması durumunda seçim işlemi kolaylaşmaktadır. Ayrıca basit tesadüfi istatistiksel işlemler ağırlıksız olarak

yapıldığı için değerlendirme ve örnekleme hatası da kolaylıkla hesaplanabilmektedir (Kılıç, 2013, s. 45).

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, Kars il merkezinde ikamet eden ve basit tesadüfi örnekleme göre seçilen 550 vatandaşa yönelik olarak uygulanan anketler neticesinde, sorulara titizlikle yanıt veren 305 katılımcının anket formu değerlendirmeye alınmıştır. Uygulanan anket formu; İnce ve Şahin (2011a) tarafından yapılan araştırmada kullanılan sorulardan uyarlanarak geliştirilmiştir. Anket formunda demografik yapı, kamu kurumlarına yönelik algı ve güven düzeyi, belediye yönetimine ve çalışanlarına yönelik güven düzeyi, belediye hizmetlerinde karşılaşılan sorunlar ve vatandaşların bu hizmetlerden memnuniyet düzeyleri gibi konu başlıklarına kaynak teşkil edecek sorulara yer verilmiştir. Anketlerden elde edilen veriler SPSS 12,0 programı aracılığıyla analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Analiz ve Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde Kars ilinde ikamet eden katılımcılara ait demografik özellikler, vatandaşların kamu kurum ve kuruluşlarına, belediye birimlerine, belediye personeline ve yerel hizmetlere yönelik algıları ve memnuniyet seviyelerine yönelik bulgular analiz edilmektedir. Bulgular öncelikli olarak tablolarla gösterilmiş daha sonra tablolara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Katılımcıların cinsiyet dağılımı incelendiğinde, %43,1'inin kadın % 56,9'unun erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılım oranları 2018 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri ile büyük oranda benzerlik göstermekte; bu bağlamda evren için iyi bir örneklem oluşturulduğu görülmektedir.

Katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde, örneklemin genç oranı yüksek bir profile sahip olduğu görülmektedir. Şöyle ki; katılımcıların %52,1'i 18-29 yaş arası; %33'ü 30-43 yaş arası; %10,9'u 44-55 yaş arası ve %4'ü 56 yaş ve üstü yaş aralığındadır.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	131	43,1
	Erkek	173	56,9
	Toplam	304	100,0
Yaş	18-29 yaş	158	52,1
	30-43 yaş	100	33,0
	44-55 yaş	33	10,9
	56 ve üstü	12	4,0
	Toplam	303	100,0
Öğrenim	Okuma Yazma Bilmeyen	4	1,3
	Okur-yazar	16	5,3
	İlkokul	33	10,9
	Ortaokul	29	9,5
	Lise	86	28,3
	Üniversite ve Üstü	136	44,7
	Toplam	304	100,0
Meslek	Kamu	92	37,1
	Özel	100	40,3
	Serbest Meslek-Esnaf	56	22,6
	Toplam	248	100,0
Gelir	100-500TL	28	10,7
	501-1000 TL	26	10,0
	1001-3000 TL	128	49,0
	3001 TL ve üstü	79	30,3
	Toplam	261	100,0
Meslek	Memur	44	14,5
	Kamu Yöneticisi	4	1,3
	Özel	12	3,9
	Kamu İşçisi	18	5,9
	Özel Sektörde İşçi	39	12,8
	İşsiz	16	5,3
	Emekli	4	1,3
	Ev Hanımı	26	8,6
	Öğrenci	41	13,5
	Öğretmen	32	10,5
	Çiftçi	11	3,6
	Esnaf-Tüccar	38	12,5
	Avukat-Doktor-Mühendis	6	2,0
	Diğer	13	4,3
	Toplam	304	100,0
Karşılı mısınız?	Evet	221	72,7
	Hayır	83	27,3
	Toplam	304	100,0
Kendinizi Karşılı Hissediyor musunuz?	Evet	195	64,1
	Hayır	83	27,3
	Fikrim yok	26	8,6
	Toplam	304	100,0
	1 yıl	12	3,9
	2 yıl	11	3,6

Vatandaşların Yerel Hizmetlere Yönelik Memnuniyet Algıları Üzerine Bir Araştırma: Kars Belediyesi Örneği

İkamet Süresi	3 yıl	20	6,6
	4 yıl	31	10,2
	5 yıl ve üstü	230	75,7
	Toplam	304	100,0
Mahalle	30 Ekim Mah.	10	3,8
	Alparslan	8	3,1
	Atatürk	2	0,8
	Aydınlık Evler	5	1,9
	Bahçelievler	7	2,7
	Bayrampaşa	4	1,5
	Bülbül	6	2,3
	Cumhuriyet	27	10,3
	Fevzi Çakmak	3	1,1
	Hafız Paşa	5	1,9
	Halit Paşa	10	3,8
	İstasyon	44	16,8
	Kaleiçi	3	1,1
	Merkez	17	6,5
	Ortakapı	30	11,5
	Örnek	2	0,8
	Paşaçayır	3	1,1
	Sukapı	3	1,1
	Şehitler	35	13,4
	Yenimahalle	8	3,1
	Yenişehir	18	6,9
	Yusuf Paşa	12	4,6
	Toplam	262	100,0

Öğrenim durumuna göre; katılımcıların %5,3'ü sadece okur-yazar; %10,9'u ilkokul; %9,5'i ortaokul; %28,3'ü lise; %44,7'si ise üniversite mezunu ve üstü seviyededir. Buna göre örneklemin eğitim seviyesi yüksek bir profili temsil ettiği söylenebilir. Meslek gruplarına göre bir değerlendirme yapmak gerekir ise toplumdaki hemen her meslek grubundan katılımcılar olduğu söylenebilir.

Gelir durumu yönünden; katılımcıların %20,7'si 1000 TL ve altı; %49'u 1000-3000 TL arası; %30,3'ü ise 3000 TL ve üstü gelire sahiptir.

Memleketiniz neresidir? sorusuna verilen yanıtlara göre; katılımcıların % 72,7'si 'Karşı olduğunu', % 27,3'ü ise 'Karşı olmadığını' beyan etmiştir. 'Kendisini Karşı hissedenlerin' oranı ise %64,1'dir. Buna göre 'Karşı olduğunu beyan edenler' ile 'kendisini Karşı hissedenler' arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Katılımcıların ikamet ettikleri mahallelere göre dağılımı incelendiğinde, il merkezindeki bütün mahallelerden katılımcılar olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Yakın zamanda aşağıdaki kurumlara hiç işiniz düştü mü?

	Evet	Yüzde	Hayır	Yüzde	Yüzde
Hastane	209	69,7	91	30,3	100,0
Eğitim Kurumları	162	54,0	138	46,0	100,0
Belediye	104	34,6	197	65,4	100,0
Maliye	84	28,0	216	72,0	100,0
Valilik	75	25,0	225	75,0	100,0
Vergi Dairesi	73	24,3	227	75,7	100,0
Emniyet Teşkilatı	64	21,4	234	78,3	100,0
Adliye	52	17,3	248	82,7	100,0
Tapu Daireleri	38	12,7	262	85,9	100,0
STK'lar	34	11,3	266	88,7	100,0
Askeri Kurumlar	32	10,7	267	89,3	100,0
Gümrük	24	8,1	274	91,9	100,0

Tablo 3'te vatandaşların en çok hizmet aldıkları kamu kurum ve kuruluşlar (yüksekten düşüğe doğru) gösterilmiştir. Buna göre, hastaneler %69,7; eğitim kurumları %54 ve belediye % 34,6'lık oranlarla vatandaşlar tarafından en çok hizmet alınan üç kurum olarak sıralanmaktadır. STK'lar %11,3; askeri kurumlar %10,7 ve gümrük kurumları % 8,1 ile en az hizmet alınan kurumlar olarak görülmektedir.

Tablo 4. Kars'taki Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Memnuniyet Oranları

%	Hiç memnun değil	Memnun değil	Kısmen memnun	Memnun	Çok memnun	Toplam
Askeri Kurumlar	13,3	5,4	27,8	30,3	23,2	100,0
Emniyet Teşkilatı	14,1	8,6	25,4	30,9	21,1	100,0
Maliye	17,0	10,0	36,9	26,1	10,0	100,0
Gümrük	17,4	10,9	37,8	26,1	7,8	100,0
Valilik	19,9	8,6	29,3	27,3	14,8	100,0
Vergi Daireleri	17,5	11,3	39,6	24,6	7,1	100,0
Tapu Dairesi	20,7	12,2	40,9	18,1	8,0	100,0
STK'lar	19,6	14,2	35,0	21,3	10,0	100,0
Eğitim Kurumları	22,0	13,1	34,3	21,6	9,0	100,0
Hastane	34,1	15,4	28,3	15,4	6,8	100,0
Belediye	42,3	19,1	23,2	11,0	4,4	100,0

Tablo 4'te Kars ilindeki kamu kurum ve kuruluşlarına ait memnuniyet oranları gösterilmektedir. Sıralama 'kısmen memnun' 'memnun' ve 'çok memnun' sütunlarının toplamından elde edilen oranlara göre yüksekten düşüğe doğru yapılmıştır. Buna göre, askeri kurumlar %81,3; Emniyet Teşkilatı %77,4; Maliye %73; Gümrük %71,7 ve Valilik %71,4'lük oranlarla en

fazla memnuniyet duyulan kurumlardır. Vergi dairesi %71,3; tapu dairesi %67; eğitim kurumları %64,9 ve hastaneler %50,5 ile bu kurumları takip etmektedir. Belediye ise tüm kurum ve kuruluşlar içerisinde %38,6'lık oranla son sırada yer almıştır.

Tablo 5. Belediye Başkanına Yönelik Sorular

		Frekans	Yüzde
Belediye başkanının ismini biliyor musunuz?	Evet	230	75,9
	Hayır	73	24,1
Belediye başkanını görerseniz tanır mısınız?	Evet	198	65,3
	Hayır	105	34,7
Sizce belediye başkanı belediyeyi iyi yönetiyor mu?	Evet	36	11,9
	Hayır	215	71,0
	Fikrim Yok	52	17,2
Belediye başkanından memnun musunuz?	Hiç memnun değil	86	31,2
	Memnun değil	44	15,9
	Kısmen memnun	101	36,6
	Memnun	35	12,7
	Çok memnun	10	3,6

Tablo 5'te belediye başkanına yönelik sorulara verilen yanıtlar gösterilmektedir. Buna göre; vatandaşların %75,9 gibi büyük bir kesimi belediye başkanını ismen tanımaktadır. Belediye başkanını görse tanıyacağını beyan edenlerin oranı ise %65,3 gibi yüksek bir orandır. Öte yandan, belediye başkanından kısmen de olsa memnun olanların oranı %52,9; memnun olmayanların oranı ise %47,1'dir.

Tablo 6. Vatandaşların Belediye Başkanı İle İlgili Düşünceleri

%	Kesinlikle katılmıyor	Katılmıyor	Kısmen katılıyor	Katılıyor	Kesinlikle Katılıyor	Toplam
Alanında uzman	40,0	23,1	26,6	6,9	3,4	100,0
Çalışkan dinamik	33,5	27,1	28,2	8,5	2,8	100,0
Objektif	32,2	27,9	28,6	7,1	4,2	100,0
Sorunları çözer	35,7	27,3	27,6	6,3	3,1	100,0
Halkla iç içe	34,3	27,3	27,6	6,6	4,2	100,0
Vizyon sahibi	35,7	27,6	25,1	7,4	4,2	100,0
Güler yüzlü	28,7	18,2	31,5	12,9	8,7	100,0

Tablo 6'da vatandaşların belediye başkanı ile ilgili düşünceleri yer almaktadır. Buna göre; kısmen katılanlar dâhil vatandaşların %36,9'u belediye başkanını alanında uzman; %39,4'ü çalışkan ve dinamik; %39,9'u objek-

tif; % 37'si yerel sorunlara hakim; % 38,4'ü halkla iç içe; %36,7'si vizyon sahibi ve % 53,1'i güler yüzlü olarak nitelendirmektedir.

Tablo 7. Belediye Çalışanlarına ve Hizmet Birimlerine Yönelik Düşünceler

		f	%
Belediye çalışanlarından memnun musunuz?	Hiç memnun değil	88	31,7
	Memnun değil	58	20,9
	Kısmen memnun	91	32,7
	Memnun	33	11,9
	Çok memnun	8	2,9
Belediyenin hizmet birimlerinden memnun musunuz?	Hiç memnun değil	89	32,5
	Memnun değil	51	18,6
	Kısmen memnun	93	33,9
	Memnun	34	12,4
	Çok memnun	7	2,6
Belediyeye işiniz düştüğünde işinizi nasıl hallediyorsunuz?	Herhangi bir şey yapmaya gerek duymuyorum	169	57,1
	Tandık birilerini buluyorum	41	13,9
	İlgili birimdeki tanıdıklarımla hallediyorum	7	2,4
	Fikrim yok	63	21,3
	Diğer	16	5,4

Tablo 7'de belediye çalışanlarına ve belediyenin hizmet birimlerine yönelik vatandaş görüşleri yer almaktadır. Buna göre, kısmen memnuniyet oranı da dâhil olmak üzere vatandaşların belediye çalışanlarından memnuniyet oranı %47,5 iken belediyenin hizmet birimlerinden memnuniyet oranı %48,9'dur. Belediyeye işiniz düştüğünde nasıl hallediyorsunuz? sorusuna yönelik oranlar incelendiğinde; vatandaşların %57,1'lik kesiminin 'herhangi bir girişimde bulunmadan' cevabını verdikleri görülmektedir. 'Bir tanıdığa ulaşırım' şeklinde beyanda bulunanların oranı ise %16,3'le düşük bir seviyededir.

Tablo 8. Belediye Çalışanlarının Davranışlarından Memnuniyet

	Evet	Hayır	Toplam
Güler yüzlü değiller	47,3	52,7	100,0
İletişim eksikliği yaşıyoruz	41,9	58,1	100,0
İlgili değiller	38,9	61,1	100,0
İşler sistemsiz bir şekilde yürüyor	31,2	68,8	100,0
Alan yeterlilikleri zayıf	30,3	69,7	100,0
Alternatif çözüm üretmiyorlar	18,1	81,9	100,0

Tablo 8'de vatandaşların belediye çalışanlarından memnun olmama nedenleri ve oranları gösterilmektedir. Bu soruda katılımcılara birden fazla

seçeneği işaretleyebilecekleri belirtilmiştir. Buna göre, vatandaşların %47,3'ü çalışanların güler yüzlü olmadığını; %41,9'u çalışanlarla iletişim sorunları yaşadıklarını; % 38,9'u çalışanların sorunlarla ilgili olmadığını; % 31,2'si işlerin sistemsiz bir şekilde yürüdüğünü; % 30,3'ü çalışanların yerel hizmetlerle ilgili yeterliliklerinin olmadığını; %18,1'i çalışanların alternatif çözüm üretmediklerini ifade etmiştir.

Tablo 9. Sızce belediye birimlerinde etkin hizmet sunuluyor mu?

	<i>f</i>	<i>%</i>
Evet	33	11,2
Hayır	133	45,1
Kısmen	129	43,7

Tablo 9'da Belediye birimlerinin hizmet etkinliğine yönelik görüşlere ait oranlar yer almaktadır. Buna göre, katılımcıların %45,1'i etkin hizmet alamadıklarını belirtirken %11,2'si etkin hizmet aldıklarını beyan etmiştir. Kısmen etkin hizmet sunulduğunu düşünenlerin oranı ise %43,7'dir.

Tablo10. Eğer etkin hizmet sunulmadığını düşünüyorsanız, bunun sebepleri nelerdir?

	Evet	Hayır	Toplam
Çalışanların tutum ve davranışları	54,9	45,1	100,0
Yönetici tutum ve davranışları	35,0	65,0	100,0
Görev ve sorumlulukların tanımlanmaması	34,3	65,7	100,0
Belediyenin maddi imkânsızlıkları	31,6	68,4	100,0
Bürokratik işlemlerin fazlalığı	31,0	69,0	100,0
Alternatif çözüm üretmeme	18,5	81,5	100,0

Katılımcılara 'Belediye birimlerinin etkin olmadığını düşünüyorsanız sebeplerini belirtiniz?' şeklinde bir soru yöneltilmiş; soruya verilen yanıtların oranları Tablo 10'da gösterilmiştir. Buna göre, katılımcıların %54,9'u etkinsizliğin nedenini çalışanların tutum ve davranışlarına; %35'i yöneticilerin tutum ve davranışlarına; %34,3'ü görev ve sorumlulukların yeterince tanımlanmamasına; %31,6'sı belediyenin maddi imkânsızlıklarına; %31'i bürokratik işlemlerin fazlalığına ve %18,5'i alternatif çözüm üretilmemesine bağlanmaktadır.

Tablo 11. Yerel Hizmetlerden Memnuniyet Oranı

	Hiç mem- nun değil	Memnun değil	Kısmen memnun	Memnun	Çok memnun	Top.
Cadde/sokak temizliği	51,7	21,1	20,5	4,0	2,7	100,0
Çevre koruma hizmetleri	50,7	22,1	19,7	5,4	2,0	100,0
Yeşil alan/park/ağaçlandırma	52,0	20,5	21,1	4,4	2,0	100,0
Otopark hizmetleri	52,8	19,2	18,9	5,9	3,1	100,0
Yol yapım/bakım	53,3	17,2	22,0	4,5	3,1	100,0
İmar hizmetleri	51,5	18,8	22,2	5,8	1,7	100,0
Sosyal tesislerin inşası ve bakımı	48,6	21,2	21,2	5,8	3,1	100,0
Fiziki mekân/tarihi doku	50,3	18,5	22,6	6,2	2,4	100,0
Atık su arıtma	48,3	20,0	23,8	4,8	3,1	100,0
İçme suyu hizmetleri	49,3	18,0	23,8	5,4	3,4	100,0
Katı atık/çöp toplama	48,1	18,6	25,4	4,8	3,1	100,0
Haşere ile mücadele	46,9	18,5	25,3	4,8	4,5	100,0
Fiyat kontrolü	46,3	18,9	27,0	4,7	3,0	100,0
Kanalizasyon hizmetleri	47,6	16,9	24,8	6,9	3,4	100,0
Ulaşım hizmetleri	50,5	13,7	23,0	7,9	4,8	100,0
Zabıta hizmetleri	47,4	15,9	26,6	6,2	3,8	100,0
Sosyal yardım hizmetleri	39,9	22,9	28,8	4,5	3,8	100,0
Trafik hizmetleri	46,1	16,4	25,7	7,5	4,3	100,0
Yapı denetimi	44,1	17,7	30,9	4,2	3,1	100,0
Kültür/sanat hizmetleri	40,7	18,3	26,4	9,2	5,1	100,0
Cadde/sokak aydınlatma	43,4	15,2	26,6	9,7	5,2	100,0
Mezbaha/veterinerlik hizmetleri	39,3	18,6	29,3	9,7	3,1	100,0
Halk sağlığı denetimleri	39,4	17,8	29,6	8,8	4,4	100,0
Sağlık hizmetleri	39,9	16,9	29,4	10,1	3,7	100,0
Mezarlık hizmetleri	34,6	16,1	30,0	13,9	5,4	100,0
İtfaiye/ambulans hizmetleri	31,1	14,2	29,4	17,0	8,3	100,0

Tablo 11’de katılımcıların yerel hizmetlerden memnuniyet oranları gösterilmiştir. Buna göre; katılımcıların %72,8’i cadde ve sokakların temizliğinden; %72,8’i çevre koruma hizmetlerinden; %72,5’i yeşil alan/park ve ağaçlandırma hizmetlerinden; %72’si otopark hizmetlerinden; %70,5’i yol yapım ve bakım hizmetlerinden, %70,3’ü imar hizmetlerinden; %69,8’i sosyal tesislerin inşası ve bakımından; %68,8’i fiziki mekân düzenlemesi ve tarihi doku koruma hizmetlerinden %68,3’ü atık su hizmetlerinden; %67,3’ü içme suyu hizmetlerinden; %66,7’si katı atık ve çöp toplama hizmetlerinden; %65,4’ü haşere ile mücadele hizmetlerinden; %65,2’si fiyat kontrol hizmetlerinden; % 64,5 kanalizasyon hizmetlerinden memnun olmadıklarını beyan etmişlerdir. Katılımcıların en az memnuniyetsizlik gösterdiği hizmetler ise

%45,3'lük oranla itfaiye/ambulans hizmetleri; %50,7 ile mezarlık hizmetleri ve %56,8'lik oranla sağlık hizmetleridir.

Tablo 12. Sizce Kars'ta çözülmesi gereken en önemli yerel sorun nedir?

	Evet	Hayır	Toplam
Cöp/Cadde ve Sokak temizliği	78,8	21,4	100,0
Yol yapımı ve onarımı	66,1	33,9	100,0
Sosyal Alan/Sosyal Faaliyet	48,5	51,6	100,0
Alt yapı/Kanalizasyon	47,7	52,3	100,0
Yeşil Alan/Park Oyun Alanı	47,4	52,6	100,0
Yoksulluk/İşsizlik/İstihdam	44,4	55,6	100,0
Ulaşım	41,1	58,9	100,0
İçme Suyu Temizliği	38,2	61,6	100,0
Cadde sokak/Kaldırım	37,5	62,5	100,0
Doğa ve Tarihi Dokunun Korunması	33	67	100,0
Otopark	26,3	73,7	100,0
Halk Sağlığı/Güvenliği	21,4	78,6	100,0
Trafik	17,4	82,6	100,0
İmar	16,1	83,9	100,0
Çarpık Kentleşme	15,8	84,2	100,0
Sağlık	15,1	84,9	100,0
Turizmde Tanıtım Eksikliği	14,1	85,9	100,0
Işıklandırma Eksikliği	14,1	85,9	100,0
Elektrik Şebekesi	11,5	88,5	100,0

Katılımcılara Kars'ta çözülmesi gereken en önemli yerel sorunun ne olduğu sorusu yöneltilmiş, birden fazla seçeneği işaretleyebilecekleri belirtilmiştir. Tablo 12'de bu soruya verilen yanıtlar görülmektedir. Buna göre; katılımcıların % 78,8'lik büyük bir kısmı cadde ve sokakların temizliğini en önemli yerel sorun olarak değerlendirmiştir. Bunu %66,1'lik oranla yol yapımı ve onarımı izlemektedir. Katılımcılara göre en önemli üçüncü sorun ise %48,5 ile yeterli sosyal alanların olmayışıdır. Altyapı/kanalizasyon sorunları %47,7; yeşil alan/park/oyun alanı eksikliği %47,4; işsizlik/yoksulluk %44,4; ulaşım sorunları %41,1 ile bunu takip etmektedir. Katılımcılara göre turizmde tanıtım eksikliği %14,1; ışıklandırma eksikliği %14,1 ve elektrik şebekesine yönelik sorunlar %11,5'lik değerlerle önem seviyesi en düşük sorunlardır.

Tablo 13. Kentin Genel İmajı, Yerel Hizmetlerden ve Yaşam Kalitesinden Memnuniyet Oranları

		<i>f</i>	%
Kentin Genel İmajı	Hiç memnun değil	132	44,7
	Memnun değil	54	18,3
	Kısmen memnun	81	27,5
	Memnun	19	6,4
	Çok memnun	9	3,1
Yerel Hizmetlerden (Genel)	Hiç memnun değil	131	44,3
	Memnun değil	52	17,6
	Kısmen memnun	87	29,4
	Memnun	19	6,4
	Çok memnun	7	2,4
Kentteki Yaşam Kalitesinden	Hiç memnun değil	141	47,6
	Memnun değil	50	16,9
	Kısmen memnun	77	26,0
	Memnun	16	5,4
	Çok memnun	12	4,1

Tablo 13'te kentin genel imajı, yerel hizmetler ve yaşam kalitesinden memnuniyet oranları gösterilmektedir. Buna göre; katılımcıların % 63'ü kentin imajından; %61,9'u genel olarak yerel hizmetlerden ve % 64,5'i kentteki yaşam kalitesinden memnun olmadıklarını beyan etmişlerdir.

Genel Değerlendirme, Sonuç ve Öneriler

Yerel yönetimler vatandaşlara en yakın hizmet birimleridir. Bu çerçevede yerel yönetimlerden; vatandaşların talep ve beklentilerine yüksek oranda yanıt vermeleri, hizmet sunumunda etkin ve verimli olmaları beklenmektedir. Memnuniyet araştırmaları, yerel yönetimlerin kurumsal ve fonksiyonel açılardan vatandaşların beklentilerini ne düzeyde karşıladıklarını göstermeleri açısından önemlidir. Bu nedenle, bu tür araştırmalara literatürde sıklıkla rastlanmaktadır. Bu noktada mevcut araştırmayı diğer araştırmalar ile birlikte mukayeseli olarak değerlendirmek literatüre katkı sağlamak açısından faydalı olabilir. Örneğin, yerel hizmetlerden genel memnuniyet seviyesi açısından çalışmamızın bulguları Mentеше (2013) ve Sabuncu (2016)'nın çalışmalarından elde edilen bazı bulgularla mukayese edilebilir. Sözü edilen çalışmalar, sırasıyla Tunceli ve Yalova Belediyeleri'nce sunulan hizmetlerden vatandaşların genel olarak orta düzeyde memnun olduklarını göster-

miştir. Çalışmamızın bulgularına göre ise Kars Belediyesi tarafından sunulan hizmetlerinden genel memnuniyet düzeyi orta seviyenin altındadır. Öte yandan, çalışmamızın sonuçları çeşitli belediye hizmetlerinde vatandaşların memnuniyet düzeylerinin farklılaştığını göstermiştir. Bu açıdan, Gümüsoğlu ve diğerlerinin (2003) Muğla Belediyesi örneğinde gerçekleştirdikleri çalışma ile benzer sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir. Araştırmamızda daha önce tartışılan bulgulara yönelik bazı tespitlerde bulunulmuştur. Bu tespitler şu şekilde sıralanabilir:

- Kars ilinde vatandaşların en çok hizmet aldıkları birimlerden bir tanesi belediyedir. Ancak diğer kamu kurum ve kuruluşları içerisinde vatandaşların en az memnuniyet bildirdiği birim de belediye kurumudur. Memnuniyet sıralamasında bir yerel yönetim kuruluşunun merkezi idarenin taşra kurumlarının dahi gerisinde kalması yerel yönetimlerin doğasına aykırıdır. Bu nedenle vatandaşların yönetime katılımı teşvik edilmeli, vatandaş belediye ilişkilerinin geliştirilmesi için gerekli adımlar atılmalıdır.
- Belediyenin yürütme organı ve başı olan belediye başkanı, Karslı vatandaşlar tarafından genel olarak tanınmaktadır. Başkanın tanınması olumludur. Ancak vatandaşların neredeyse yarısı belediye başkanlarından memnun olmadığını beyan etmiştir. Belediye başkanının halkla daha yakın ilişkiler geliştirmesi gerektiği düşünülmektedir.
- Katılımcıların yarısından fazlası belediye personelinden memnun olmadıklarını beyan etmişlerdir. Katılımcılar, memnuniyetsizlik nedenlerini, çalışanların güler yüzlü olmaması, ilgi ve iletişim eksikliği olarak sıralamaktadır. Öte yandan, katılımcıların büyük kısmı çalışanların tutum ve davranışlarını hizmet etkinliğinin önünde önemli bir engel olarak görmektedir. Bu çerçevede, belediyenin halkla ilişkiler faaliyetlerinin artırılması, mevcut uygulamaların yeniden gözden geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir.
- Karslı vatandaşların en az memnuniyet duyduğu yerel hizmetler, cadde ve sokak temizliği, çevre koruma, yeşil alan ve ağaçlandırma hizmetleri, otopark hizmetleri, yol yapım ve onarım hizmetleri ve imar hizmetleridir. Buna karşın en çok memnuniyet duyulan hizmetler, mezbaha ve veterinerlik hizmetleri, halk sağlığı denetimleri, sağlık hizmetleri, mezarlık hizmetleri ve itfaiye/ambulans hizmetleridir. Katılımcılar, kentin en önemli sorunlarını çöp toplama hizmetleri, cadde ve

sokakları temizliği ve sosyal alanların yetersizliği olarak belirtmişlerdir. Buna karşın, kent tanıtımı, ışıklandırması ve elektrik şebekesi katılımcı- larca sorun olarak görülmeyen hizmetlerdir. Karşı vatandaşların bü- yük çoğunluğu, kentin genel imajından, yerel hizmetlerden ve kentteki yaşam kalitesinden memnuniyetsizlik duymaktadır. Belediyenin araş- tırmanın sonuçlarına göre yeterince etkin olmayan hizmet alanlarında yeni stratejiler ve projeler geliştirmesi gerektiği düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında tespit edilen ve yukarıda sayılan sorunların çö- zümü için izlenmesi gereken stratejiler ise şöyle sıralanabilir:

- Halk katılımına daha fazla önem verilmesi; vatandaşların kent kon- seyi, meclis toplantıları vb. uygulamalara katılımının teşvik edilmesi,
- Halkla ilişkilere yönelik faaliyetlerin artırılması, belediye personeli- ne yönelik halkla ilişkiler eğitimleri düzenlenmesi,
- Yerel sorunların tespitinde geniş bir paydaş kitlesine danışılması,
- Vatandaşların memnun olmadığı alanlarda çalışmalarını yoğunlaş- tırması,
- Stratejik planlamaya ve performans değerlendirmesine önem göste- rilmesi,
- Faaliyetlerin ve çıktıların denetlenmesi ve kamuoyuna raporlanma- sı.

Son olarak yukarıda sayılan çözümünde, belediye ile birlikte diğer kent paydaşları olan merkez teşkilatının taşra kurumları, sivil toplum örgütleri, özel sektör kuruluşları, sanayi kuruluşları, üniversite ve vatandaşlar arasın- da işbirliği ve iletişimin artırılmasının önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

A Research on Citizens' Perceptions of Satisfaction for Local Services: The Case of Kars Municipality

*

Onur Akçakaya – Zeynep Ceylin Ecer
Ardahan University

Public administration discipline has been witnessing radical paradigm shifts with the rise of neo-liberalism since the early 1980s. As a result, the classical management approach, which has been the basis of public administration for many years, has been replaced by contemporary approaches. New approaches, which are generally market-based, gathered under the of 'new public management'. New public management characterizes citizens as customers; and adopts a number of market-based principles into the public management. These principles, regarding the main characteristics of public service, can be listed as effectiveness, efficiency, speed, accountability and transparency in public services. The transformations in the understanding of public service also concern local governments, which are the closest service units to the citizens. Citizens' expectations to get effective, fast and quality service increase the pressure on local decision-makers. In addition, winning the local elections depends on a high level of satisfaction with the citizens. In this context, it is significantly important to determine the level of satisfaction of the citizens from the local services. However, despite some exceptions, many local administrators neglect satisfaction surveys towards citizens.

There are many studies in the literature on the evaluation of citizen satisfaction with local services. Despite this, we find a gap in the literature about citizen satisfaction research for local services in the case of Kars Municipality (in Turkey). With this motivation, the aim of present study is to evaluate the satisfaction levels of citizens from municipal services in the case of Kars Municipality. In the study, quantitative research method and face-to-face interview technique are used. In this framework, a total of 550 questionnaires were distributed to the participants, considering the research universe and sample. However, the questionnaires of the participants who meticulo-

usly answered the questions are evaluated. The universe of the study consists of people living in Kars province in Turkey. The sample consists of people living in the city center of Kars. The data obtained from the questionnaires are analysed and interpreted using the SPSS 12.0 package program. Percentage / frequency distribution tables are used in the analysis of the data.

This study consists of four sections. In the first section, the changes in the concept of public service are examined theoretically within the framework of theoretical and practical transformations in public administration. In the second section of the study, the present literature about citizens' perceptions of satisfaction for local service is reviewed comprehensively. In the third section, the methodology, research design and data collection is outlined. Then, the findings of the study are presented and discussed comprehensively in the fourth section. The concludes and contributions of the paper are discussed in the last section.

According to some of the results of the research, public institutions that citizens are most trusted are military institutions, police and financial institutions. The municipality takes the last place as the least trusted organization. In addition, more than half of the citizens declared that they are not satisfied enough with the mayor and the municipal staff. According to the participants, the municipal staff is not friendly enough and concerned. In addition, the rate of those who state that they have communication problems with municipal employees is high. While the local services that citizen are most satisfied with are public health inspections, cemetery and fire / ambulance services; services with the lowest level of satisfaction; street / street cleaning, environmental protection, afforestation, parking services and road construction and maintenance services. Based on these data and findings, it can be said that; there is a similarity between the satisfaction levels of citizens and the topics they perceive as a problem. Thus, what the participants accepted as a problem such as cleaning of the streets, lack of road construction and maintenance services, and insufficient social facilities are also among the topics that citizens have the lowest level of satisfaction with local services. For the solution of the problems identified within the findings of the research, the main recommendations for decision makers are as follows: increasing participation and public relations activities; attaching importance to strategic planning, performance evaluation and reporting.

Kaynakça / References

- Akyıldız, F. (2012). Belediye hizmetleri ve vatandaş memnuniyeti:Uşak Belediyesi örneği. *Journal of Yasar University*, 26(7), 4415–4436.
- Aslan, C. ve Uluocak, Ş. (2012). Belediye hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri üzerine bir araştırma: Çanakkale örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 174–201.
- Bozlağan, R. (2004). Kentsel kamu hizmetlerinden tatmin düzeyi: İstinye-İstanbul örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 121–145.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma deseni*. (S. B. Demir, Ed.) (2. Baskı.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Cronin, J. J., Brady, M. K. ve Hult, G. T. (2000). Assessing the effects of quality, value, and customer satisfaction on consumer behavioral intentions in service environments. *Journal of Retailing*, 76(2), 193–218. doi:10.1016/S0022-4359(00)00028-2
- DeHoog, R. H., Lowery, D. ve Lyons, W. E. (1990). Citizen satisfaction with local governance: A test of individual, jurisdictional, and city-specific explanations. *Journal of Politics*, 52(3), 807–837.
- Denhardt, J.V.; Denhardt, R. B. (2007). *New public service: Serving, not steering* (Expanded E.). New York: M.E.Sharpe.
- Denhardt, R.B. (2000). *Theories of public organization*. Boston: Cengage Wadsworth.
- Denhardt, Robert B. ve Denhardt, J. V. (2000). The new public service: Serving rather than steering. *Public Administration Review*, 60(6), 549–559. doi:10.1111/0033-3352.00117
- Eryılmaz, B. (2010). *Kamu yönetimi*. Ankara: Okutman Yayıncılık.
- Göküş, M. ve Alptürker, H. (2011). Belediyelerin sunduğu hizmetlerde vatandaş memnuniyeti: Silifke Belediyesi örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 121–133.
- Gözler, K. ve Kaplan, G. (2012). *Kısa idare hukuku* (İkinci Bas.). Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gruening, G. (2001). Origin and theoretical basis of New Public Management. *International Public Management Journal*, 4, 1–25.
- Gümüşoğlu, Ş., Erdem, S., Kavrukkoca, G. ve Özdağoğlu, A. (2003). Belediyelerde beklenen algılanan hizmet kalitesinin "SERVQUAL" modeli ile ölçülmesi ve Muğla ilinde bir uygulama. *Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu* içinde .
- Hood, C. (1991). A public management for all seasons? *Public Administration*, 69, 3–19.

- İnce, M. ve Şahin, K. (2011a). *Belediye Hizmetleri ve hizmet kalitesine yönelik vatandaş memnuniyetinin ölçümü: Konya İl Merkezi örneği*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.
- İnce, M. ve Şahin, K. (2011b). Belediye hizmetlerinde vatandaş memnuniyeti ölçümü: Selçuklu Belediyesi örneği. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi-Selçuk Üniversitesi*, 15(21), 126–175.
- Katsamunska, P. (2012). Classical and modern approaches to public administration. *Economic Alternatives*, (1), 74–81.
- Kılıç, S. (2013). Sampling methods. *Journal of Mood Disorders*, 3(1), 44. doi:10.5455/jmood.20130325011730
- Menteşe, S. (2013). Halkın belediye hizmetlerinden memnuniyet düzeyinin Tunceli Belediyesi yönünden değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(6), 831–862.
- Özer, M. A. (2013). Yerel yönetimlerin varlık nedeni olarak halkla ilişkiler. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(5), 19–50.
- Sabuncu, İ. (2016). Belediye hizmetlerinde vatandaş memnuniyet araştırması: Yalova örneği. *Turkish Journal of Marketing*, 1(3), 164–177. doi:10.30685/tujom.v1i3.16
- Thorsen, E. D. (2009). *The neoliberal challenge. What is neoliberalism?* 30.05.2019 tarihinde <http://folk.uio.no/daget/neoliberalism2.pdf>. adresinden erişildi.
- Topal, B., Şahin, H. ve B., T. (2019). Belediye Hizmetlerinden Memnuniyetin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: Simav Belediyesi Örneği. *Balkan Journal of Social Sciences*, 8(15), 5–13.
- Van Ryzin, G. G. (2004). The measurement of Overall Citizen Satisfaction. *Public Performance & Management Review*, 27(3), 9–28.
- Van Ryzin, G. G., Muzzio, D., Immerwahr, S., Gulick, L. ve Martinez, E. (2004). Drivers and consequences of citizen satisfaction: An application of the American customer satisfaction index model to New York City. *Public Administration Review*, 64(3), 331–341. doi:10.1111/j.1540-6210.2004.00377.x

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Akçakaya, O. ve Ecer, C. Z. (2020). Vatandaşların yerel hizmetlere yönelik memnuniyet alguları üzerine bir araştırma: Kars Belediyesi örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 516-543. DOI: 10.26466/opus.676976

Youtube’da Şiddetin G3r3n3rl3ę3: “Kışkırtma” Videolarına Dair Bir İnceleme

DOI: 10.26466/opus.678048

*

Umut G3l *

* Doktora 3ęrencisi, Anadolu 3niversitesi, Sosyal Bilimler Enstit3s3, Eskişehir/T3rkiye

E-Posta: umtgul92@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4068-7455](https://orcid.org/0000-0002-4068-7455)

3z

G3n3m3z yeni medya d3neminde, internet ve sosyal medyanın, g3nl3k hayatın temel kullanım alanlarından biri haline gelmesiyle birlikte izlenebilir ve erişilebilir içerik sayısında b3y3k bir artış g3zlenmektedir. Yeni medya araçlarına erişimin giderek kolaylaşmasıyla, Şiddet barındıran içeriklerin sayısında da artış s3z konusu olmuştur. Diğer yandan yeni medyadaki içeriklerin çoğunluğunun bir kontrol mekanizmasına tabi olmadan yayımlanabildiği d3ř3n3ld3ę3nde, 3zellikle Şiddet odaklı içeriklerin daha g3r3n3r hale geldiği g3r3lmektedir. Araştırmada Youtube’da son zamanlarda pop3ler hale gelen ve b3y3k bir izleyici kitlesini kendisine çeken “Kışkırtma” başlıklı videolar incelenmiştir. Fiziksel ve s3zel Şiddet unsurları barındıran bu t3rden videoların, Şiddet içeriğini nasıl bir dille sunduğu araştırılmıştır. İçerik analizi y3ntemiyle, 3rneklem olarak belirlenen “Kışkırtma” videolarındaki fiziksel ve s3zel Şiddet unsurları tespit edilmiş ve yoruma açılmıştır. Araştırmanın amacı, s3z konusu videolardaki Şiddet diline vurgu yapmak ve bu t3r videoların neden pop3ler hale geldiğini tartışmaya açabilecek arg3manlar elde edebilmektir. Bu bağlamda araştırmanın 3nemi, izleyicinin s3z konusu Şiddet içeriğiyle etkileşimine dair yeni perspektiflerin geliştirilebilmesine 3n ayak olmak ve benzer araştırmalara 3rnek oluşturabilmektir. Araştırma kapsamında incelenen videolarda hem s3zel hem de fiziksel nitelikli Şiddet unsurlarına sıklıkla rastlanmıştır ve izlenme sayıları milyonları bulan bu içeriklerin Şiddeti sunum biçimi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Medya, Şiddet, Youtube, Kışkırtma

Visibility of Violence on Youtube: An Analysis of “Challenge” Videos

*

Abstract

In today’s new media era, with the fact that internet and social media become one of the main usage areas of daily life, there is a huge increase in the number of content that can be watched and accessible. As access to new media has become easier, violent content has also increased. On the other hand, considering that the majority of the content in the new media can be published without being subject to a control mechanism, it is seen that especially the content focused on violence becomes more visible. In this research, “Challenge” videos that have become popular on Youtube recently and attracted a large audience are examined. It has been investigated how these kinds of videos which contain elements of physical and verbal violence present the content of violence. With the content analysis method, physical and verbal violence elements in the “Challenge” videos determined as samples were identified and opened for interpretation. The aim of the research is to emphasize the language of violence in these videos and to obtain arguments that can lead to discussion of why such videos have become popular. In this context, the importance of research is to pioneer the development of new perspectives on the audience’s interaction with the content of violence and to be an example of similar researches. In the videos analyzed within the scope of the research, both verbal and physical violence elements were frequently encountered and the way of presenting the content of these content, which has millions of views, was discussed. In the videos analyzed within the scope of the research, both verbal and physical violence elements were frequently encountered and the way of presenting the content of these content, which has millions of views, was discussed.

Keywords: *New Media, Violence, Youtube, Challenge*

Giriş

Medya, gündelik hayatın önemli bir parçası olmasının yanında topluma olan etkileri, iletişim araştırmaları tarihi boyunca önemli araştırma konularından biri olmuştur. Medyanın, toplumun haber alma aracı olması, geleneksel medyanın ortaya çıkışından beri gözlemlenebilen birincil işlevlerinden biridir. Kitle iletişim araçlarına karşı izleyiciyi pasif olarak konumlandıran güçlü etkiler dönemi araştırmaları, medyanın toplumu etkilediği ve ona yön verebildiği savını ortaya koyarken, eleştirel medya çalışmalarının ise izleyicinin pasif konumuna şüphıyla yaklaştığı söylenebilir.

Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışından itibaren insanlar üzerindeki gücü ve etkisine yönelik tartışmalar, iletişim çağında yeni medya araçlarının da daha yoğun olarak kullanılmasıyla birlikte daha da artmuştur. Abdullah Özkan’a göre iletişim, insanlar ve gruplar arasında meydana gelmekte ve sosyal bir çerçevede gerçekleşmektedir. İletişimde amaç sadece “bilgi vermek” değildir, iletişim aynı zamanda “yönlendirmeyi, iknayı ve duygulara hitap etmeyi” de kapsamaktadır (2004, s.28).

Her ne kadar günümüzde geleneksel medyanın topluma yön verme işlevi devam ediyor görünse de gelişen teknolojiyle birlikte ortaya çıkan yeni medya olanaklarının, bu işlevi baltalayabilecek bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir. Öncelikle internetle başlayan yeni iletişim teknolojilerinin, Web 2.0’ın ortaya çıkmasıyla birlikte iletişim biçimlerini yeni ve farklı bir boyuta taşıdığı görölmektedir. İzleyicinin kendi içeriğini ürettiği bu sosyal medya çağında, kullanıcı odaklı haber üretim ve medya pratiklerinin gelişmiştir. Bu sayede izleyicinin aktif konumunun daha da pekiştiği söylenebilir.

Yeni medya teknolojileri, izleyicinin de medya içeriği üretebildiği bir ortam olarak, daha kontrolsüz bir alan olarak görölmektedir. Geleneksel medyanın pratiklerinde yer alan editöryel süreç; bilgilerin, haberlerin ve anlatıların çeşitli kontrol mekanizmalarıyla süzölerek izleyiciye sunulmasıyla gerçekleşirken, sosyal medyadaki içerik üretiminin geneli kullanıcı kaynaklı olduğu için böyle bir süreç çoğunlukla bulunmamaktadır. Bu durum, faydalı veya faydasız her türlü enformasyonun, anlatının ve içeriğin yayılmasına sebep olabilmektedir. Özellikle şiddet odaklı içeriklerin yayılmasında sosyal medyanın elverişli konumunun, yeni medya ortamlarının sorgulanmasında ve eleştirilmesinde temel etken haline geldiği söylenebilir.

“Geleneksel medyadaki şiddet içerikli haberler editörler tarafından kontrol edilerek buzlama ve sansür gibi önlemler alınabilmekte iken, sosyal medyadaki paylaşımların bu şekilde bir filtreden geçirilebilmesi mümkün olmamaktadır. Bu durum, anlık ve kontrolsüz iletişimin bir bedeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sosyal medya kullanıcılarının takipçileri tarafından daha çok beğenilen ve yorum yapılan gönderiler paylaşmaya çalışması bu konunun daha az önceliğe sahip olmasına neden olmaktadır (Erdal ve Anıq, 2017, s.62).

Öte yandan, her ne kadar geleneksel medyadaki içerikler belirli bir editöryel süreçten geçse de şiddet unsurlarının görünürlüğüne dair sorunların bulunduğu gözlemlenebilir. Zira medyada şiddet, sosyal medya öncesi geleneksel medya döneminde de tartışma konusu olagelmıştır. Editöryel süreçlerin ya da kontrol mekanizmalarının bulunmasının dahi, medyadaki şiddetin önüne geçemediği söylenebilir.

Yeni medya ortamlarındaki şiddetin görünürlüğünün arttığı göz önüne alınarak, araştırmada, Youtube’da adlı sosyal medya platformunda son zamanlarda popüler hale gelen ve büyük bir izleyici kitlesini kendisine çeken “Kışkırtma” başlıklı videolar incelenecektir. Araştırmada öncelikle medyada görünür kılınan şiddetin türleri tanımlanmış, ardından sosyal medya ve izleyici ilişkisi ortaya konularak araştırmanın örneklemine dâhil edilen videolardaki şiddet biçimleri araştırılmıştır. Böylelikle şiddet unsurlarına sahip sosyal medya içeriklerinin, izleyici üzerinden ne gibi etkileri olacağına dair araştırma ve tartışmalar için gerekli birtakım verilerin sağlanması amaçlanmıştır.

Bu bağlamda; temelde “mizah” amaçlı üretildiği söylenen içerikler olan Youtube’daki “Kışkırtma” videolarının, popülerliğindeki artışın yanı sıra büyük ölçüde şiddet içerdiği göz önüne alındığında, bu tür bir içerik üretiminin nasıl bir dille (görsel ve sözel) kurulduğu, araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacı; sosyal medyada –özellikle Youtube’da- oldukça büyük bir izleyici kitlesine ulaştığı görülen “Kışkırtma” videolarının içerdiği şiddet diline vurgu yapmak, bu tür içeriklerin nasıl popüler hale geldiğinin anlaşılabilmesini sağlamak ve sosyal medyadaki şiddet içeriklerine dair veriler sağlayan bir araştırma olarak literatüre katkı sağlamaktır.

Araştırmanın varsayımı, sosyal medya paylaşımlarının şiddet diline sahip olmasının ve fiziksel ya da sözel şiddet unsurları barındırmasının, izle-

yici çekmede etkin bir yöntem olduğu ve buna paralel olarak da popüler bir içerik türü haline geldiğidir.

Araştırmanın önemi, sosyal medya ve şiddet konulu araştırmalar arasında, şiddet içeriğinin nasıl bir görsel dille ortaya konulduğunun anlaşılmasını sağlayacak nadir araştırmalardan biri olmasının yanı sıra, izleyicinin şiddet içeriğiyle olan etkileşimini tartışmaya açacak bir çalışma olmasıdır.

Araştırmanın evrenini, Youtube’daki “Kışkırtma/Challenge” başlıklı videolar oluştururken, örneklemini ise Türkiye’de yayınlanmış “Kışkırtma” videoları arasından en popüler olan ve en çok izlenen beş tanesi oluşturacaktır. Söz konusu videolar ise, Youtube’da yapılacak “Kışkırtma” başlığını taşıyan videoların taranması ve Türkçe dilinde en çok izlenenlerin tespit edilmesiyle seçilecektir. Ayrıca seçilecek videoların, aynı Youtube kanalına ait olmamalarına dikkat edilecektir.

Medya ve Şiddet

Şiddetin medyada nasıl görünürlük edindiğini araştırırken, öncelikle ne tür bir şiddetten bahsedildiğini anlayabilmek önemli olacaktır. Dolayısıyla ilk olarak şiddetin, insan için ifade ettiklerine bakmak gerekmektedir. Diğer yandan, şiddetin tanımını yapmanın zorluğunu da unutmamak gerekir. Schlesinger, şiddeti tanımlamanın hiçbir şekilde şiddetin incelenmesi ve analiz edilmesi için bir protokol önermekle aynı şey olmadığını belirtir. Herhangi bir şiddet tanımı üzerinde mutabakata varılabilir ancak bunun ardından gelecek kategorileştirme ve kanıtları toplamak için gerekli metod konusunda anlaşmazlıklar devam edecektir (1994, s.34). Bu yüzden, araştırmada yapılacak analize uygun olan kategori ya da kodları sağlaması muhtemel tanımlar üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Erich Fromm şiddeti, başka bir insana, hayvana ya da cansız nesneye zarar veren ya da bunu amaçlayan türden davranışlar olarak tanımlar. Bunun yanında şiddeti, “saldırganlık” olarak adlandırmanın daha doğru olacağını da belirtmektedir. “Saldırganlık” sözcüğünün belirsiz anlamlarda kullanılması, bu konudaki zengin yazında büyük karışıklıklar yaratmıştır. “Saldırganlık” sözcüğü, (kötü nitelik taşımayan) biyolojik bakımdan uyarlanabilir saldırganlık ile gerçekten kötü olan insan saldırganlığı arasında bağlantı kurmak için uygun bir köprü görevi yapmaktadır (1993, s.15-16)”.

Biyolojik olarak güdülenen saldırgan davranış, insanın hayati tehlikelere karşı gösterdiği tepki sonucunda ortaya çıkan türden bir saldırgan davranış olarak görülebilir. Diğer yandan medyada da sıklıkla gösterilen saldırgan davranış biçimlerinin, biyolojik olarak güdülenenden ziyade, zalimce olarak adlandırılan ve insanın, yaşamına tehdit olarak görebileceği bir durum söz konusu değilken, yalnızca karşı tarafa zarar vermeyi hedefleyen türden saldırganlıklar olduğu söylenebilir. Bu temel şiddet biçimlerinin yanında, hedefi karşı tarafa doğrudan zarar vermek olmayan, farklı arzu ve amaçlarla güdülenen şiddet biçimleri de mevcuttur (Fromm, 1993, s. 238).

Söz konusu şiddet biçiminin en bilinen çeşitlerinden biri, yalandan-saldırganlık olarak adlandırılır. Yalandan-saldırganlık, zarar verebilen ancak böyle bir amaç taşımayan saldırgan hareketlerdir. Bu tip saldırganlığın en açık örneği, kaza niteliği taşıyan, kasıtsız saldırganlıktır. Yalandan-saldırganlığa benzerlik gösteren diğer bir şiddet biçimi ise, oyunsal saldırganlıktır. Bu tip şiddetin amacı beceri sergilemektir. Yıkıma uğratmayı ya da zarar vermeyi amaçlamaz ve nefretle güdülenmez. Fromm, en önemli yalandan-saldırganlık olayı olarak, kendini kabul ettirme tutumunun karşılığı olan saldırganlığı göstermektedir. Bu, İngilizce karşılığı olan "aggression" sözcüğünün kökünün sözlük anlamı olan saldırganlıktır; bu sözcüğün kökü, ad gradi'den gelen aggredi'dir ve anlamı "ileriye doğru hareket etmektir (1993, s.238-240)". Diğer bir deyişle, eylemin yöneldiği kişi veya nesneye karşı hareket etme, üstünlük kurma ya da beceri gösterme amaçları güden bir saldırganlık biçimidir.

"Bütün bu yapıtlar temelde aynı savı içermektedir: savaşta, suçta, kişisel tartışmalarda ve her türden yıkıcı ve sadistçe harekette açığa çıkan insanın saldırgan davranışı, boşalma yolları arayan ve kendini açığa vurmak için uygun bir durumun doğmasını bekleyen, kalıtsal olarak programlanmış doğuştan bir içgüdüden kaynaklanır (Fromm, 1993, s. 20)". Özellikle savaş unsurunda gözlemlenen kolektif şiddetin ise, temelde insanın doğasındaki bu içgüdülerden beslenmediğini ve farklı unsurlarla toplumlarda genel geçer düşünceler haline getirilebileceğini düşünmek yanlış olmaz. Bu aşamada, toplumlarda kolektif şiddet duygusunu uyandıran ve belki de harekete geçiren önemli kurumlardan birinin medya olduğu söylenebilir. Medya, kitle iletişimini sağlamada bulunduğu konum sayesinde toplum üzerinde büyük etkilere sahip olabilmektedir. İletişim kuramları ve araştırmaları tarihinde bu etkilerin ne denli güçlü olabileceği ve özellikle siyasal iktidarlar

tarafından ne şekillerde kullanılabildiğine ilişkin çalışmalar mevcuttur. Dolayısıyla medyada yer alan şiddetin de ne gibi etkiler doğurabileceğini tartışan eser sayıda araştırma bulunabilmektedir.

Medyada şiddet araştırmalarına dair literatür incelendiğinde, bu konuda iki farklı yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. İlk yaklaşım, medyadaki şiddet içeriğinin izleyici üzerindeki etkilerine odaklanırken, ikinci yaklaşımda ise medyada gösterilen şiddetin içeriğine dair incelemeler bulunmaktadır. Potter, söz konusu iki yaklaşımın şiddet araştırmalarının teorileştirilmesinde bir dengesizliğe sebep olduğunu savunur. Ona göre, bu araştırmalarda etkiler bileşeni teori ve araştırma açısından zengin bir literatür sunarken, içerik modeli nitelikli araştırmalara sahip olsa da teori ve araştırmaların sayısı bakımından göreceli olarak zayıf durumdadır. Dolayısıyla, içerik oluşturma bileşeni içerisinde, şiddetin neden her türlü televizyon anlatımında sıkça kullanıldığını ve bu anlatıların neden televizyon ve film dünyasının tüm yelpazesinde oluşturulduğunu açıklayan teorilere ihtiyacımız bulunmaktadır. İçerik bileşeni içinde, şiddetin anlatı modellerini açıklayan ve bireysel özelliklerin yaygınlığına odaklanan araştırmaların ötesine geçen teoriler geliştirilmesi gerekir (1999, s.23-24). Medyada yer alan şiddete dair çalışmaların büyük çoğunluğunun televizyona dair olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde, yeni iletişim teknolojileriyle birlikte bu araştırmaların diğer iletişim araçlarına da genişletilmesi gerektiği söylenebilir.

Medyada sunulan şiddet, yalnızca televizyona indirgenemez. Şiddet, medyada her zaman yer bulmuştur ve artan bir şekilde bu yerini de korumaktadır. Medyada sunulan şiddete, televizyon örneğinde yapılan araştırmalarla dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla bugün, medyada sunulan şiddet denilince ilk akla gelen televizyondur. Diğer yandan, sorunu televizyonla sınırlı tutmak, medyadaki şiddete olan ilginin yetersiz kalmasına sebep olacaktır (Özer, 2010, s. 17-18). Yeni medya ortamlarında yer alan içeriklerdeki şiddet unsurunu, televizyon örneğinde yapılan çalışmalara benzer şekilde incelemek mümkündür. Bu ortamlarda yapılacak incelemelerde de öncelikle şiddetin tanımlanması ve kodlanmasıyla elde edilecek verilerin içerik analizini yapmak ve hatta televizyondan ne ölçüde farklı bir şiddetin sunulduğunu ortaya koymak, literatüre katkı sağlayacak türden bir araştırma olacaktır.

Potter’ın, medyada şiddet araştırmalarına dair yaptığı çalışmadaki bulguları, dört kategoride listelenmiştir: (a) televizyon dünyasında şiddetin

varlığı, (b) şiddet içeriğindeki karakterlerin profilleri, (c) şiddet içeren portrelerin bağlamı ve (d) Birleşik Devletler dışındaki ülkelerdeki kalıpların örnekleri (1999, s.47). Bu çalışmada yürütülecek olan araştırmada bu bulgulardan farklı olarak, televizyon dünyasındaki şiddetin varlığı yerine yeni medya ortamındaki şiddetin varlığına dair bulguların incelenmesi mümkün olacaktır. Ancak, Potter'ın da çalışmasında yaptığı şekliyle şiddeti kodlamak, bu çalışmanın da önceli olmuştur.

Bazı terimler (saldırganlık, çatışma, suç ve anti sosyal davranış gibi) bazen araştırmacılar tarafından şiddete eşanlamlı olarak kullanılır ve bazen şiddete ilişkin veya onunla örtüşen kavramları ifade eder. Bu bölümde, bu terimler birkaç nedenden dolayı bir küme olarak kabul edilecektir. Öncelikle, literatür incelendiğinde, bir karakterin bir başkasına zarar vermesine neden olan veya kazayla yaratacağı bir dizi davranış oluşturduğunu görebiliriz. Dolayısıyla, bu kümedeki davranışlar olumlu ya da sosyal davranışlardan ve tarafsız davranışlardan ayrılmaktadır. Bilim adamları arasında farklı eylem türleri arasındaki zararlı etkinin derecesi ve bu nedenle belirli eylemlerin "şiddet içeren" etiketini garanti ettiği şeklinde değerlendirilmesinin gerekip gerekmediği konusunda meşru bir tartışma da vardır (Potter, 1999, s.64-65). Potter, medyada şiddet şemasını, iki şiddet türünde iç içe geçmiş 43 seviyeyi içerecek şekilde revize etmiştir: sözel ve fiziksel. Şiddet türü için kodlama kategorilerinin sıralı olması durumunda, araştırmacılar örnekleme yer alan portrelerdeki farklılıkların göreceli ciddiyet konusunu ele alabilir (1999, s.196).

Medyada yer alan şiddet konusunda yapılan araştırmalarda, özellikle de içerik analizini kullanan çalışmalarda sıklıkla kullanılan ve bu alana dair literatürde önemli bir yeri olan Gerbner'in "Yetiştirme Kuramı", önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Gerbner'in, yine özellikle Amerika'da yayınlanan televizyon içeriklerine dair yaptığı şiddet araştırmalarında vardığı sonuçlarla ortaya koyduğu kuram, arkasından gelen birçok araştırmada kullanılır hale gelmiş bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

Ömer Özer'e göre Gerbner, Kültürel Göstergeler Projesi olarak bilinen ekolüyle, hem eleştirel hem de geleneksel iletişim araştırmalarının yaklaşımından esinlenmiş ve etkilenmiştir. Pozitivist yöntemlerle çözümlenmeler yapan Gerbner, kitle iletişiminin sosyal ve kültürel etkileri hakkında geleneksel söylemin yapısını değiştirmeye çalışmıştır. İzleyiciyi pasif olarak konumlandıran ve medyanın yalnızca propaganda yönüne odaklanan gele-

neksel güçlü etkiler araştırmalarına karşı, medyanın etkilerinin çözümlenmesini aşırı bilimsellik ve pozitivizmden uzaklaştırma çabası dikkat çekmektedir. Özer’in belirttiği üzere, Gerbner ve çalışma arkadaşları, televizyonda sunulan şiddetin belli saldırganlık tutumlarına olan katkısından ziyade rekabet halindeki iktidar mücadelesini sergilediğini ve bu mücadelenin yaşamlarının neredeyse tüm görünümünde insanların kültürel dünya görüşünü etkilediğini düşünmektedirler. Gerbner’in araştırmaları, televizyon üzerine çözümlenmelere dayanmaktadır. Zira televizyonun öncelikleri belirlemedeki etkisi yetiştirmeyi sürekli kılması gibi nedenlerden dolayı, anaakım araştırma biçimleri televizyonun kültürel etkilerini ortaya koymak için uygun görünmemektedir. Özer’in aktardığına göre Gerbner’in araştırmalarında televizyonun, izleyicilerin dünya görüşü ve otorite karşısındaki konumu üzerinde, geleneksel araştırmaların konusu olan diğer medya araçlarından farklı bir konumda olduğunu varsayılmıştır (2004, s.4-6).

Televizyonda temsiller, insanların ne düşündüğünün veya ne yaptığının temel belirleyicileri değildir. Ancak, büyük toplulukların uzun süre boyunca emdikleri şeylere en yaygın, kaçınılmaz, ortak ve merkezi olarak yönlendirilen kültürel katkılardır. Bu, kontrollerin ev ve toplumdan birkaç ulusal ve uluslararası güç merkezine kaydırılmasını temsil eder. Yetiştirme analizi bu "dersleri" değerlendirmeye çalışır. Televizyonla daha fazla zaman geçirenlerin, gerçek dünyayı, en yaygın içeriği şiddet olan televizyon dünyasının ortak ve tekrarlayan özelliklerini yansıtan şekillerde algılayan, daha hafif izleyicilerin muhtemel olup olmadığını araştırmaktadır (Gerbner, 1994). Gerbner’in televizyonla daha fazla zaman geçiren bir topluma dair yaptığı çalışmalardan hareketle, günümüzde yeni medya ortamlarının yükselen kullanım oranları da düşünöldüğünde, bu ortamlarda kendine yer bulan şiddet unsurlarının birey ve toplum üzerinde televizyon içeriğisiyle benzer etkilere sahip olacağı düşünölebilir.

Gerbner’in, televizyondaki şiddete dair yaptığı çalışmalarda kullandığı yöntemlerden biri olan mesaj sistem çözümlenmesi, burada yapılacak olan içerik analizine benzer özellikler taşımasının yanında, aynı zamanda bulgularıyla da bu çalışma için ışık tutacak niteliktedir. Gerbner’in uyguladığı mesaj sistem çözümlenmesine göre, “bir mesaj (ya da mesaj sistemi), kendisinin anlamlı bir şekilde algılanması için gerekli anlamın bilincini yetiştirir (Özer, 2004, s. 56)”. Mesaj sistemini ise, sıklıkla tekrarlanarak kalıcı halen gelen mesajlar bütünü olarak açılmak mümkündür.

Gerbner'in mesaj sistem çözümlemesi Amerikan şebeke televizyonlarında hafta içi ve hafta sonu yayınlanan dramatik program örneklerinin her yıl gözlemlenip, kaydedilmesinden oluşmaktadır. Gerbner ve arkadaşları, dizi ve programları tek tek inceleyip, içerik çözümlemesi yaptıktan sonra, televizyon yoluyla oluşturulan dünyanın karakterlerine ve demografik özelliklerine bakarak bu dünyanın gerçek dünyayı yansıtmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Gerbner ve arkadaşlarının araştırmaları, televizyonun şiddeti olgunlaştırdığı, sıradanlaştırdığı ve toplumsal gruplar üzerinde bir tehdit unsuru olması gibi bir olguyu gündeme getirdiği sonucunu ortaya koymuştur (Gerbner'den akt., Işık, 2012, s. 92).

Sosyal Medya

Sosyal medyanın, medya teknolojilerinin geldiği noktada, son kitle iletişim aracı olma konumuna gelmiş olduğu söylenebilir. İlk olarak internetin ortaya çıkmasıyla birlikte, diğer kitle iletişim araçlarını da etkileyen bir dönüşümün başladığını görülebilmektedir. Sosyal medya ise, bu yeni iletişim çağının, internet ve bilgi çağının vardığı son nokta olarak dikkat çekmektedir. Dolayısıyla sosyal medyanın, son yıllarda bir kitle iletişim aracı olarak ulaştığı güç ve eriştiği kitlenin büyüklüğü göz önüne alındığında, bu aşamaya nasıl geldiğini irdelemek çalışma açısından faydalı olacaktır.

Mutlu Binarık'ın belirttiği üzere, günümüzde giderek yaşamın her alanında yaygın kullanım olanakları bulan ve farkında olunmasa da yaşam pratiklerini köklü bir şekilde dönüştüren, toplumsal yaşamın gerekleri nedeniyle kullanım yoğunluğu her geçen gün artan, hatta bedenlerimizin bir uzantısı haline gelen bilgisayar, internet ortamı, cep telefonları, oyun konsolları ve dahası, diğer bir deyişle tüm bu dijital teknolojiler yeni medya başlığı altında toplanabilir. Bu yeni medyanın, geleneksel medyadan ayırt edici özelliği etkileşimli ve multimedya biçimine sahip olmasıdır. Dijital kodlama sistemine sahip oldukları için, çok fazla miktarda enformasyonu aynı anda aktarabilirken, kullanıcının geri dönüşümde bulunabilmesine de olanak sağlarlar. Bu yeni teknolojiler, bilginin düz çizgisel iletiminden hipermetinselliğe geçilen bir çağı da müjdelediği söylenebilir (2007, s.21).

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, yeni sorular ortaya çıkarmakta ve kişilerarası, kitlesel ve akran iletişiminin etkileşimi hakkında eski sorulara yön vermektedir. Kitle iletişim araçlarının ve kişilerarası süreçlerin etkileşimi-

mi hakkındaki sorular ise tamamen yeni değildir. Yine de yeni iletişim teknolojileri, kitlesel ve kişilerarası süreçlerin gözden geçirilmiş bir görüşünü talep ediyor. Yeni teknolojiler, kişilerarası ve kitle iletişim olayları ve/veya iletişimcilerin yeni sistemler kullanarak üstlendiği roller arasındaki sınırları bulanıklaştırır. Eski ve yeni medyanın “yakınsamasının” geleneksel olarak ayrılmış süreçler üzerine yeni ve birleşik bakış açıları talep ettiği iddia edilmektedir (Walther vd., 2011, s.17).

İnternetin ilk yıllarında, geleneksel medya ile bu yeni iletişim aracının yakınsanmaya çalışılması, literatürün doğal bir tepkisi olarak görülebilir. Ne var ki internetin, ortaya çıkıp gelişmeye başladıkça, daha fazla ve daha geniş biçimde kullanım olanaklarına sahip oldukça, onun kitle iletişiminin ve etkileşimin doğasını değiştirdiğinin göz ardı edilemez hale geldiği söylenebilir. Gündelik yaşamın bu denli içine girmeyi başarmasının ardından, internete ve gelişimine ilginin artması da kaçınılmaz hale gelmiştir.

Halil Nalçaoğlu’nun da belirttiği gibi, giderek daha görsel bir hal alan internet, günümüzün egemen medyası haline gelmiştir. Alaycı bir biçimde “dot.com girişimi” olarak adlandırılan yapı, Web 2.0’ın kendine sağlam bir yer edinmesiyle çöküşe uğramış ve internet görseelliğinin kipi ve kullanım biçimleri değişmeye başlamıştır. Kimilerince “devrim” olarak adlandırılan bu değişimle gelen yeni görsellik kipi, bireysel benlikleri öne çıkarmış ve geleneksel medyanın mesaj üreten ve mesajı alan taraflar arasındaki aralığı daraltmaya başlamıştır (2007, s. 46).

Pek çok önemli kavram gibi, Web 2.0 da kesin bir sınıra sahip değil, aksine çekimsel bir çekirdeğe sahip. Web 2.0’ı, web ilkelerinin bir kısmını veya tamamını gösteren, bu çekirdeğe göre değişen bir mesafedeki gerçek bir “sitelerin güneş sistemini” birbirine bağlayan bir dizi ilke ve uygulama olarak görselleştirebilirsiniz (O’Reilly, 2007, s. 18-19). O’Reilly’nin bu tanımından hareketle, Web 2.0’ın birçok farklı konseptin ve farklı türden içeriğin bir arada bulunduğu tekil internet siteleri, tekil platformlar olarak düşünmek mümkündür. Sosyal medyanın yükselişi de Web 2.0 ile birlikte gerçekleşmiştir. Web 2.0’ın, tam olarak sosyal medyanın bireylerin yaşamına bu denli girişinin temel taşı konumunda olduğunu söylemek mümkündür.

Sosyal medya platformlarının kullanıcılarına sağladığı imkânlar, sıradan bireylerin yaşamlarını, çevrelerinde meydana gelen oluşumları, değişimleri ve ilişkilerini anında toplumla paylaşabilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda bilginin paylaşımında, haberin yayımında ve mahrem alanların ka-

muya açılmasında da görselliğin yeniden inşası sosyal medya ile mümkün olmuştur. Bu noktada tartışılması gereken tek sorun haberin ya da bilginin güvenilirliği değil, mahremiyet sınırlarının aşılması da olacaktır. Görselliğin yeniden inşa edildiği bu dijital çağda, sıradan bireyler de tıpkı ünlü kişilerde gördüklerine benzer şekilde, mucizevi yaşam biçimlerine sahip olduklarını, kendi mahremiyetlerini çeşitli biçimlerde kamuya açmaktan sakınmamaya başlamışlardır. Bunun yanında, takipten de öte gözetlenmenin bir ihtiyaç haline geldiği yeni bir anlayış da ortaya çıkmıştır. Gözetlemenin, gündelik yaşamın normal bir parçası haline gelmesiyle, gözetlenmenin denetim ve baskısından tamamen kendini sıyrıldığını düşünen birey için sosyal medya ortamı, başarıya ulaşmakta atılabilecek en kolay ve sağlam adım olarak görülmeye başlanmıştır. Merakın ve narsisizmin dışavurumunda en belirgin yansımaların görüldüğü bu dönemde, önceleri kamu yararı adına geleneksel medya organları da dâhil olmak üzere kişisel mahremiyete önem verildiği ve bu konudaki ihlallerin üzerine gidildiği yapı son bulmuştur. Bunun yerine mahremiyetin kişisel rıza ve kamusal bir gözetlemeye açıldığı ve bunun toplum içerisinde var olmanın ön koşulu haline geldiği bir yapıya geçilmiş ve böylece benlik kavramı da eski önemini yitirmiştir (Gezgin, 2017, s. 15).

Günümüzde internet insanların zamanlarının büyük çoğunluğunu geçirdiği bir yaşam haline gelmiştir ve yeni bir topluluk türü olan sanal toplulukları ortaya çıkarmıştır. Sosyal bilimlerde yeni sayılabilecek bu kavram, bir ilgi, sorun ya da tutkuyu paylaşan, düzenli olarak karşılıklı etkileşim içine giren ve böylece bilgi ve deneyimlerini derinleştiren, diğer bir deyişle kolektif paylaşımı öğrenen insanların oluşturduğu gruplar olarak tanımlanmaktadır (Tatlı, 2016, s.16). Bu sanal toplulukların ortaya çıkışı ve benlik sunumunun değişen görünümüleriyle birlikte sosyal medya, yeni bir dijital kültürün doğmasına öncülük etmiş ve literatürde bu konuya dair tartışmaların odağında da bu dijital kültür yerini almaya başlamıştır.

Bu dijital kültür tartışmasının altında, çeşitli bileşenlerin veya unsurların "yeni" olarak kabul edilip edilemeyeceği hususunun ötesinde bir görünüm vardır. Dijital ortamlardaki davranışlar ve beklentiler ilk bilgisayarın çevrimiçi olduğu anda ortaya çıkan yepyeni bir olay değildir. Ticari ya da yaratıcı toplulukların ya da açık kaynaklı haberlerin ve bilgilerin üretimi ve tüketimine özel, dijital kültürün temel bileşenleri de değildir. Bu düşünceler bağlamında, "indymedia"nın (Web platformlarında haberin ve bilginin ya-

yıldığı ortamlar) haber ve bilginin üretilmesi ve yayılması için bir platform olarak hizmet eden bir tür gazeteciler topluluğunu olduğunu düşünmek mümkündür (Deuze, 2006, s. 64-65).

Dijital kültürü açıklayan bileşenlerin “yeni” olup olmadığı sorusu ayrı bir tartışmanın konusudur. Bu bileşenler –medya katılımı, iyileştirmesi ve sosyal medya karşısında içeriğin kullanıcı tarafından üretilmesi olgularında bilgisayar ve internet hayatlarımıza girmeden önce de vardı. Lesig’in belirttiği üzere (2004, s. 194), dijital teknolojilerin patlamasına tanık olmaktayız ve bu teknolojiler hemen herkesin içeriği ele geçirmesini ve paylaşmasını olanak tanımaktadır. Diğer yandan, içeriğin ele geçirilmesi ve paylaşılması, aslında insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Dolayısıyla bu, aslında bizim iletişim kurma ve öğrenme sürecimizdir. Ancak dijital teknolojilerin aracılığıyla bilginin içeriğinin ele geçirilmesi ve yayılması, bu süreci farklılaştırmaktadır. Söz konusu dijital kültürün önemli bir parçası olan “katılım”, özellikle Web 2.0’la ve bunun uygulamalarının kullanıcının katılımına imkân sağlayan araçlarıyla birlikte artış gösteren bir olgu haline gelmiştir (Karakulakoğlu, 2012, s. 33-34). Bu katılım bileşeninin yükselişiyile birlikte izleyici, yayıncı ve dağıtımçı tanımlarının arasındaki sınırların da giderek bulanıklaştığı görülmektedir.

Yirminci yüzyıl, mesajların bir noktadan diğerine geniş bir dağılımına izin veren iletişim sistemlerinin kullanılmasına tanıklık etti, önce analog bilginin elektrifikasyonu, ardından dijitalleştirme yoluyla uzay ve zamanı fethetti. Film, radyo ve televizyonda az sayıda yapımçı, çok sayıda tüketiciye bilgi gönderdi. “Superhighway” bilgisinin yeni tanımı ve uydu teknolojisinin televizyon, bilgisayar ve telefonla entegrasyonu, yayın modeline alternatif olarak, ciddi teknik kısıtlamaları ile tamamen yeni bir yapılandırma olan çoklu üreticilerin/dağıtıcıların/tüketicilerin ve bu terimler arasındaki sınırların yıkıldığı iletişim ilişkilerinin yeni bir sisteme olanak vermesi çok muhtemeldir (Poster, 1995, s.3).

Geleneksel medyanın izleyiciyi doğrudan etkilediği dönem günümüzde sona ermiş, yerini internet ve sosyal medyanın etki dönemine bırakmıştır. 2. Dünya Savaşı’nda nasıl radyonun belirleyici bir rolü olmuşsa, bugün de sosyal medyanın belirleyici rolü söz konusu hale gelmiştir. Dolayısıyla sosyal medya, son derece güçlü bir silah konumu da kazanmıştır. Sosyal medyanın en büyük platformlarından biri de Youtube’dur. Youtube, pek çok özelliği içerisinde barındırmakta ve özellikle insanların düşüncelerini payla-

şabildiği, kendilerini ifade edebildiği platformlar içerisinde en güçlülerden biridir. Facebook ya da Twitter'da da yapılan paylaşımlar takipçi ve arkadaşlar dışında dünyaya kolayca yayılabilirken, aynı zamanda bu platformlardaki paylaşımların bir kısmını Youtube videoları oluşturur. Youtube, bu özelliğiyle dünyanın her yerinde kanaat oluşturma özelliğine sahiptir ve insanları etkileme potansiyeli de yüksektir. İnsanları meşhur eder ya da ifşa eder, kurumları yüceltir ya da yıkar, tüm dünyaya gerçekleri yayabilir ya da tüm dünyayı kandırabilir (İç, 2017, s. 68).

Sosyal medya platformları içerisinde en çok kullanılanlardan biri olan Youtube'un, kamuoyu oluşturma ve kamuoyunu etkilemede ne denli güçlü olduğu görülebilmektedir. Özellikle içerik üreten kullanıcılar için, maddi gelir kazanma fırsatı dâhilinde, ne kadar fazla kullanıcı/izleyiciye ulaşırsa kazanç da o denli artmaktadır. Bu yüzden üreticinin, daha fazla izleyiciye ulaşmak için kullandığı yöntemler de çok çeşitlilik göstermektedir.

Youtube'da kalıcı içerikler üretmek, videoların izleyiciler tarafından çokça izlenerek popüler hale gelebilmesini sağlamak için, içeriklerin hazırlanmasında belli başlı yöntemler kullanılmaktadır. Dikkat çekici başlıklar oluşturmak, özgün olmak, telif hakkını göz önünde bulundurarak gereken bilgilerin kaynaklarını göstermek, içerik yayın planlaması yapmak, gönderi zamanını iyi belirlemek, görsel zenginlik oluşturmak için fotoğraflar, çizimler, video-grafikler kullanmak, etiket-anahtar kelime kullanmak, ayrı içerikleri konularına göre oynatma listelerine bölmek, farklı kurgu teknikleri kullanmak gibi birçok etmen içerik oluşturmada kullanılan temel yöntemler olarak dikkati çekmektedir (İç, 2017, s.76).

Yöntem

Araştırmanın yöntemi, araştırmanın amacına yönelik olarak içerik analizi olarak belirlenmiştir. Bir içerik analizi, desenleri, temaları veya yargıları belirlemek amacıyla belirli bir malzeme gövdesinin içeriğinin ayrıntılı ve sistematik bir incelemesidir. İçerik analizleri genellikle kitaplar, gazeteler, dergiler, yasal belgeler, filmler, televizyon, sanat, müzik, insan etkileşimlerinin videokasetleri, konuşmaların transkriptleri ve internet blogları ve bütün panosu yazıları dâhil olmak üzere insan iletişimi formları üzerinde yapılır. Genel bir kural olarak, içerik analizi oldukça sistematiktir ve süreci mümkün olduğu kadar objektif hale getirmek için önlemler alınmasını ge-

rektir. Neredeyse kaçınılmaz olarak, bir içerik analizinde en önemli adımlardan biri, çalışılan materyalde bulunan her bir karakteristiğin sıklığını sıralamaktır (Leedy ve Ormrod, 2010, s. 148). Buradan hareketle, örneklerdeki videoların içerik analizinin yapılabilmesi için şiddet içerikleri kodlanacak, böylece şiddet içeren görüntülerin sıklığı ve videolarda ne oranda yer aldıkları belirlenebilecektir. Bu sayede şiddet içeriğine dair içerik analizinin yapılması kolaylaşmış olacaktır.

İçerik analizinde, araştırmacılar sosyal iletişim ürünlerini incelerler. Genel anlamda, bunlar yazılı dokümanlar veya kaydedilmiş sözlü iletişim transkripsiyonlarıdır. Daha geniş kapsamlı olarak tanımlamak gerekirse, içerik analizi “metinlerden (ya da diğer anlamlı içeriklerden) kullanım bağlamlarına, tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapmak için kullanılan araştırma tekniğidir” (Krippendorff, 2013, s. 19). Bu bakış açısına göre, fotoğraflar, videolar veya “okunabilen” diğer maddeler -asında herhangi bir nitel veri-içerik analizi için uygundur (Berg ve Lune, 2015, s. 384).

Bu araştırmada, öncelikle örneklem olarak belirlenen videolardaki şiddet unsurları, sözel dil kullanımı olarak “sözel şiddet” ve görsel olarak sunulan “fiziksel şiddet” kategorileri içinde sayılmış; ardından bu kategorilere göre kodlanan unsurlar, nitel bir içerik analiziyle incelenmiştir. Sözel şiddet unsurları olarak; argo ve küfürlü ifadeler, aşağılayıcı sözler, tehditler ele alınmıştır. Bu yöntemin kullanılmasındaki amaç, söz konusu videolardaki şiddet unsurlarının nicel olarak belirlenmesiyle, nitel değerlendirme yapılırken bu niceliğin de göz önünde bulundurularak analize yansıtılmasıdır. Çalışmanın amacı olan, bu tür içeriklerdeki şiddetin (hem görsel hem sözel) dilini analiz edebilmek için, kodlamayla ortaya konan nicel verilerin nitel bir içerik analiziyle incelenmesi; uygun bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmada analizi yapılan içeriklerin örneklemini, Youtube’da yapılan “kışkırtma” başlıklı videoların taranmasıyla ve 2018 yılı içerisinde en çok izlenen videoların belirlenmesiyle oluşturulmuştur. “Kışkırtma/Challenge” türünde videolar olarak Youtube’da çokça izlenen içeriklerin arasından seçilen örneklem belirlenirken, her bir videonun farklı bir Youtube kanalına ait olmasına dikkat edilmiştir. Zira, aynı kanalın bu özellikteki içeriklerinde, sıkça tekrarlanan öğelerle karşılaşılacağı öngörülmüştür.

Ocak 2019’da Youtube’da yapılan “kışkırtma” başlıklı aramada, 2018 yılı içerisinde en çok izlenen ve farklı kanalların yayınladığı beş video sırasıyla;

“Çok beklenen psikolojik kışkırtma! (2018)”, “Mc Yaralı Şişman Kışkırtma!! (Kazağını Kestim) (2018)”, “Kışkırtma Değil İntikam! (Kafalar Fatih Yasin) (2018)”, “Kekoları Kerimcan Durmaz Taklidiyle Kışkırtmak! – (Şişeyi Kırıp Boğazıma Dayadı) (2018)”, “Pitbull Ateşi Kışkırttım (Aşırı Derecede Sinirlendi) Pitbull Eğitiminde Son Nokta, aggressive dog (2018)” olarak belirlenmiştir.

Bulgular ve yorumlar

Örneklem olarak belirlenen ve incelenen videolarda, fiziksel şiddet ve sözel şiddet kodlamalarına göre tespit edilen şiddet sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1: Örnek videolardaki şiddet unsurları

	Fiziksel Şiddet	Sözel Şiddet
Çok Beklenen Psikolojik Kışkırtma	4	54
Mc Yaralı Şişman Kışkırtma	27	25
Kışkırtma Değil İntikam	10	8
Kekoları Kerimcan Durmaz Taklidiyle Kışkırtmak	30	28
Pitbull Ateşi Kışkırttım	0	3

“Çok Beklenen Psikolojik Kışkırtma!”: Kafalar adlı Youtube kanalının videosu, örneklem içinde en fazla izlenen içerik konumundadır. “Psikolojik kışkırtma” adı altında gerçekleştirilen bir kamera şakasıyla, kanalın içerik üreticilerinden birinin, karşısındaki iki kişiyi sözlü tacizlerle kışkırtarak şiddete yöneltmeye çalıştığı bir video olarak dikkati çekmektedir. Yapılan kodlama sonrası elde edilen verilere göre, otuz iki dakikalık video süresince dört defa fiziksel şiddete başvurulduğu, elli dört defa da sözel şiddetin yer aldığı tespit edilmiştir.

Söz konusu videoya dair yapılan içerik analizine göre; öncelikle videonun başlığının, 4.9 milyon aboneye sahip kanalın abonelerine yönelik, beklenti oluşturan türden bir başlık olduğu görülmektedir. Büyük harflerle verilen videonun başlığının beklenti oluşturmalarının yanında dikkat çekmek amaçlı kullanıldığı söylenebilir.

Videonun içeriğinde gerçekleştirilen “şakanın” ise, içeriğin taraflarında bulunan şaka yapılan kişileri özellikle şiddete yönlendirecek türden ifadelerin kullanılması ve onların göstereceği şiddet içerikli davranışların kayıt

edilmesi amacıyla istenerek oluşturulduğu görülmektedir. Video boyunca sürekli karşı tarafı suçlayan ve aşağılayan “şakacı” kişi de bu şiddet örneklerine dâhil olacak davranışlar sergilemekten kaçınmamıştır.

Videoda görülen, nicelik bakımından üstün sayıdaki (54) sözel şiddet unsurlarının büyük çoğunlunu argo ifadeler ve küfürler oluşturur. Diğer yandan kimi sözel şiddet örnekleri ise, karşısındaki kişiye yönelik tehdit içeren ifadelerdir. “Seni öldürürüm!”, “Gebertirim!”, “Döverim!” gibi cümlelerle bu tehditler örneklendirilebilir.

Diğer yandan, fiziksel şiddet kategorisinde değerlendirilecek davranışlar ise daha düşük sayıda bulunmuştur. Videoda yer alan kişilerin, dört defa fiziksel şiddete başvurdukları tespit edilmiştir. Bunlardan üçü, videoda yer alan kişilerin birbirlerine karşı boğazlama ve itme davranışlarıyla sergilenmiştir. Dördüncü fiziksel şiddet davranışı ise, karşısındaki “şakacı”ya vurmamak istemediği için, televizyona yumruk atan kişinin sergilediği davranış olmuştur. Nesneye yönelen şiddetin de bir şiddet biçimi olduğu, Fromm’un saldırganlık tanımında da belirtilmektedir. Diğer yandan, videoda sergilenen şiddet davranışları, Fromm’un belirttiği biyolojik olarak güdülenen türden hayati refleksler değil, zalimce olan ve karşı tarafa alenen zarar vermeyi amaçlayan türden davranışlardır (1993: 15-16).

“Mc Yaralı Şişman Kışkırtma!! (Kazağımı Kestim)”: Enes Batur adlı gencin aynı isimli video kanalının bu videosu, bu tür içeriklerde en çok izlenen ikinci videodur. Videoda Enes Batur, amcasına çeşitli şiddet içeren “şakalar” yapmaktadır. Enes Batur’un, amcasının da şiddetle karşılık vereceği beklentisiyle videoyu çektiğini düşünmek mümkündür. Yirmi üç dakika süren videoda, kodlanan verilere göre; yirmi yedi adet fiziksel şiddet unsuru, yirmi beş adet de sözel şiddet unsuru tespit edilmiştir.

Kafalar kanalının videosuna benzer şekilde, Enes Batur’un videosunun da dikkat çekmek amaçlı büyük harflerle yazılmış bir başlığa sahip olduğu görülebilmektedir. Hatta başlıktaki “şişman” ifadesi, kimilerince hakaret sayılabilecek türden aşağılayıcı bir ifade olduğu da söylenebilir.

Video, Enes Batur’un videonun içeriğini açıkladığı sahneyle açılmaktadır ve Enes Batur, diğer videolarında da sergilediği bir davranış olan, “kamera ya kafa atarak” açılışı yapmaktadır. Daha sonra video içinden şiddet içeren, içeriğin geri kalanının fragmanı niteliğinde çeşitli görüntülerle video devam eder ve bu görüntüler video içerisinde tekrarlanan şiddet görüntüleri olma

özelliği gösterir. Videonun çekilmesinde amaçlanan, kanalın sahibi Enes Batur'un da söylediği üzere, amcasına yapacağı çeşitli "şakalarla", onu "delirtmektir".

İçerikteki fiziksel şiddet içeren unsurların büyük kısmı, amcanın Enes'e karşı sergilediği fiziksel müdahalelerde kendini göstermektedir. Video boyunca birçok kez ikilinin boğuştuğu görülür. Amca, Enes'e çeşitli nesnelere vurur, nesnelere dışında da birebir fiziksel müdahalelerde bulunduğu görülür. Enes de amcasının bu davranışlarını daha fazla sergilemesi için onu "kışkırtır"; su ile ıslatır, üzerine limon sıkarak, giyeceğini makasla keser, birkaç kez telefonunu yere fırlatır. Görüleceği üzere, birbirlerine karşı birebir fiziksel şiddetin yanında, nesnelere karşı ve nesnelere kullanarak da fiziksel şiddete başvurdıkları görülür. Enes Batur'un da söylediği gibi videonun amacı, içeriğin daha fazla beğeni alması ve daha fazla izleyiciye ulaşabilmesidir. Bu hedefler gerçekleştirildiğinde, buna benzer içeriklerin üretimine devam edeceğini de söyler.

Sözel şiddet davranışları ise çoğunlukla amcanın sözlü tacizlerinde görülmüştür. Enes'e sürekli "geri zekalı" diye hitap eder. Enes'i, daha fazla onu "kışkırtırsa" daha kötü şeyler yapacağını söyleyerek onu tehdit eder. Diğer yandan Enes de amcasını, ona karşı şiddet davranışı sergilemeye devam ettikçe daha fazla "şakalarını" sürdüreceğini söyleyerek tehdit etmektedir. Dolayısıyla videodaki şiddetin dozajı gittikçe artış göstermeye devam eder. Video boyunca sergilenen bütün bu şiddet eksenli davranışlar, oyuncağın şiddet de denilebilecek türden, karşı tarafı "alt etmeye" yönelik davranışlardır ancak bir yandan zalimce olabilecek, yalnızca karşı tarafa zarar vermek için yapılan davranışlara da sıklıkla rastlanır.

"Kışkırtma Değil İntikam! (Kafalar Fatih Yasin)": Bu kategoride en çok izlenen videoya sahip olan Kafalar kanalının üyelerinin, daha önce "zorla" saçını kestikleri başka bir Youtube kanalı sahibi Burak Güngör'ün bu videosunda, Kafalar kanalı üyelerinden birinin saçını kuaförde yine benzer şekilde zorla kesmeye çalıştığı bir içerik görülmektedir. On bir dakikalık videoda, süresinin diğer videolara göre kısalığıyla da açıklanabilecek şekilde, nispeten az sayıda bir şiddet içeriği tespit edilmiştir. Fiziksel şiddet kategorisine alınabilecek on adet unsur mevcutken, sözel şiddete dair göstergelerin sayısı ise sekizdir. Örneklerdeki diğer videolarda da görüldüğü üzere, bu videoda da başlık büyük harflerle atılmış ve dikkat çekmesi sağlanmaya

çalışılmıştır. Örneklemedeki her videonun başlığının bu şekilde kullanılmış olması, ortak bir özellik olarak nitelendirilmeye müsaittir.

Burak Güngör’ün bu videosu, Enes Batur’da görülene benzer şekilde fragman niteliğindeki şiddet içeren unsurların kısaca gösterilmesiyle başlamakta ve video içerisinde de bu şiddet unsurları kendini tekrarlamaktadır. Videonun ilk görüntülerinde Burak Güngör, videonun amacını Kafalar kanalından “intikam” almak olarak açıklamıştır. İntikam söyleminin video boyunca sıklıkla tekrar edildiği görülebilir.

İçerikte tespit edilen on fiziksel şiddet davranışı, büyük ölçüde “intikam” alınan kişinin zor kullanarak saçının kesilmeye çalışılmasıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu “zorla” saç kesmeye çalışmalar sırasında sıklıkla boğuşmalar ve bağrışmalar yaşanır. Diğer yandan, sözel şiddet içeren davranışlarla ise karşılıklı tehditler biçiminde karşılaşmıştır. “Seni yaşatmam!”, “Cam çerçeve iner!” gibi söylemler, bu tehditlere örnek olarak gösterilebilir. Bunlar dışındaki sözel şiddetle ise az sayıda argo ve küfürle kayda alınmıştır. Videonun süresinin, önceki çok izlenen videolara göre kısa oluşunun, şiddet içeriğinin sayısında etki sahibi olduğunu söylemek mümkündür.

“Kekoları Kerimcan Durmaz Taklidiyle Kışkırtmak! - (Şişeyi Kırıp Boğazıma Dayadı)”: Angara Bebesi isimli Youtube kanalının bu içeriğinde, videoyu oluşturanlar, tanımadıkları kişilere bir kamera şakası yaptıklarını iddia etmektedirler. Videonun başlığında da görüldüğü üzere içerik, oldukça fazla şiddet içeren bir video olarak dikkati çekmiştir. Henüz videonun başlığında ötekileştirme ve nefret söylemi sayılabilecek ifadeler kullanılmıştır. Toplumun alt kesiminden belli kimselere karşı kullanılan “keko” ifadesiyle kurdukları başlıkta, daha sonra medyatik kişiliğiyle tanınan bir ünlünün ismi kullanılmış ve bu kişinin (Kerimcan Durmaz), eşcinsel oluşuyla bir öteki olarak kabul ettikleri gerçeğiyle, toplumsal cinsiyet kodlarını yeniden üreten bir başlık oluşturulmuştur. Başlığın devamında, parantez içinde verilen açıklama ise videonun şiddet unsurları üzerine kurulduğunu da önceden belirtmişlerdir. Youtube’da en fazla izlenen videolardan birinin, şiddet içerdiği başlığından anlaşılan bir video olması, bu platformun izleyici kitlelerinin ilgi alanlarına dair endişe verici denilebilecek veriler sağlamaktadır.

Videoda şiddete yön veren unsurların büyük çoğunluğunun, eşcinsel kimliğine karşı nefret dolayısıyla gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Ayrıca, toplum tarafından “öteki” etiketine sahip eşcinsel bir kişinin (Ke-

rimcan Durmaz), doğrudan benliğine yönelik de bir önyargı ve ayrımcı düşüncenin temellendiği söylenebilir.

Fiziksel şiddet davranışlarının sayısı, on dakikalık bu videoda otuz olarak tespit edilirken, sözel şiddet ise yirmi sekiz kez kendini göstermiştir. Fiziksel şiddet unsurları, çevredeki nesnelere yönelebildiği gibi (şişe kırmak, taş fırlatmak vb.), büyük oranda videoyu çeken kişilere karşı kullanılmıştır. Darp girişimlerinin yanında, videonun bir kısmında şaka yapılan kişilerce gasp girişiminde dahi bulunduğu tespit edilmiştir. Bu içerik, incelenen örneklem içinde, özellikle fiziksel şiddet biçimindeki şiddetin nitelik olarak en “sert” biçimde kendini gösterdiği videolardan biri olarak dikkati çeker.

Sözel şiddet de fizikselde olduğu gibi, videonun süresine kıyasla oldukça sıklıkla yer bulmuştur. Çoğunlukla argo ve küfür içeren ifadelerle kurulan bu sözlü şiddet ifadeleri, aynı zamanda tehdide varan söylemlerle de desteklenmiştir. Bunun dışında, videoda asıl dikkati çeken, eşcinsel kimliğine yönelik nefret söyleminin sıklıkla tekrarlanmasıdır. Bu sebeple videoyu, örneklem içerisinde nefret söylemine sahip pozisyonuyla ayrı bir noktada konumlandırmak mümkündür.

“Pitbull Ateşi Kışkırttım (Aşırı Derecede Sinirlendi) Pitbull Eğitiminde Son Nokta, Aggressive Dog”: Sinan Sağut isimli kanalın bu videosu, profesyonel eğitime sahip olduğu söylenen pitbull cinsi bir köpeğin, videonun sahibine saldırıp saldırmayacağını test ettiklerini söylediği bir videodur. Videonun başlığı, dikkat çekmek amacıyla yazıldığı belli olan türden bir başlıktır, adeta anahtar kelimelerle oluşturulmuştur. Bu, en çok izlenen videolardan biri olmasının sebeplerinden biri olarak gösterilebilir.

Diğer yandan video, örneklem içerisindeki en az şiddet unsuru içeren olması açısından dikkati çekmektedir. Başlıktan beklenildiği üzere, çok fazla şiddet içeriği bulunamamıştır. Yalnızca üç adet sözel şiddet örneğine rastlanmıştır. Bu örnekler de, videoyu çeken kişinin, içeriğe konu edinilen hayvana karşı kullandığı ifadelerde yer almaktadır. Ancak, videoda görsel ve işitsel olarak kodlanabilen şiddet unsurunun az olması, bu tarz bir videonun şiddet içermeyeceği anlamına da gelmemektedir. Zira videonun sahibinin ve hayvanın sahibinin de belirttiği üzere, tehlikeli olabilecek unsurlar içerir. Yaralanmalara sebep olabilecek tehlikeler içeren video, aynı zamanda hayvan istismarına da sebep olabilir. Hayvanların, tehlikeleri göz önüne

yeterince alınmadan ve önlem alınmadan bu ve benzeri içeriklere konu edilmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Sonuç

Çalışmada, Youtube video içerikleri arasında son dönemlerde popülerliği gittikçe artan “Kışkırtma/Challenge” videolarındaki şiddet öğeleri incelemeye tabi tutulmuştur. Buna paralel olarak araştırmanın problemini, “milyonların” izlediği söz konusu içeriklerde bulunan şiddet unsurlarının nasıl bir dille kurulduğu oluşturmuş ve bulgular bölümünde tartışılmıştır. Literatür taramasında, medyada şiddet araştırmalarının ne yönde geliştiği ve sosyal medya platformlarının günümüzde yeni medya çağının ne denli güçlü bir aracı olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın amacına yönelik olarak ise, veriler değerlendirilirken nitel bir içerik analizine tabi tutulmuş, bunun için de medyadaki şiddetin görünümleri sözel ve fiziksel şiddet kategorilerinde kodlanmıştır.

Taranan içerikler arasında en çok izlenen “kışkırtma” videosunda dört fiziksel, elli dört sözel olmak üzere toplam elli sekiz; ikinci videoda yirmi yedi fiziksel, yirmi beş sözel olmak üzere toplam elli iki; üçüncü videoda on fiziksel, sekiz sözel olmak üzere toplam on sekiz; dördüncüsünde otuz fiziksel, yirmi sekiz sözel olmak üzere toplam elli sekiz; beşincide tamamı sözel şiddet içeren toplam üç; altıncıda dokuz fiziksel, iki sözel olmak üzere toplam on bir; yedincide dört fiziksel, bir sözel olmak üzere toplam beş; sekizinci videoda ise on dört fiziksel, on dört de sözel olmak üzere toplam yirmi sekiz şiddet unsuruna rastlanmıştır.

Sonuç olarak, elde edilen bulgulara göre Youtube’da en fazla izlenen “kışkırtma” videolarının çoğunluğu, içeriğini şiddeti temel alarak kurmaktadır. Örnekleme ele alınan sekiz videodan beşinde ciddi sayılabilecek ölçüde şiddet içeren unsurlara rastlanmıştır. Diğer üç video ise tehlikeli denilebilecek ya da hedef kitesinden ötürü kötü örnek oluşturabilecek davranışlara sahne olmaktadır. Diğer yandan, özellikle iki videoda bulunan ötekileştirici söylemlerin ve nefret söylemlerinin bu içeriklere dair endişe verici bulgular olarak dikkate alınması gerekmektedir. Youtube sosyal medya platformunda, ortalama beş milyon izleyiciye ulaşan bu içeriklerde şiddetin bu denli yer aldığı düşünüldüğünde, ciddi sonuçlar doğurabilecek bir alanla karşı karşıya olunduğunu düşünmek yanlış olmaz.

İzlenme sayılarıyla birlikte ulaştığı kitlenin büyüklüğü düşünülüğünde, Youtube platformunda yer alan içeriğin nasıl etkileri olacağını tartışmaya açmak ve benzer konulu araştırmalar için veriler sağlamak, medyada şiddet çalışmaları ve araştırmaları için önem arz etmektedir. Bu alana dair yapılan çalışmaların, genellikle televizyon odaklı olması, gelenen yeni medya çağında alandaki eksikliği hissettirir niteliktedir. Sosyal medyanın, günümüz insanının gündelik hayatıyla bu denli iç içe olması, onun etkilerine dair araştırmalara ya da bu platformlarda üretilen içeriklerin doğasına ilişkin araştırmalara motivasyon sağlayacak en önemli nedenlerden biridir. Dolayısıyla, sosyal medya içeriklerine dair yapılacak araştırmaların artması, bu noktada medya alanı için elzem görünmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

**Visibility of Violence on Youtube: An Analysis of
“Challenge” Videos**

*

Umut Gül
Anatolia University

In today's new media era, with the fact that internet and social media become one of the main usage areas of daily life, there is a huge increase in the number of content that can be watched and accessible. As access to new media has become easier, violent content has also increased. On the other hand, considering that the majority of the content in the new media can be published without being subject to a control mechanism, it is seen that especially the content focused on violence becomes more visible. A lot of research has been done in the history of communication research on the content of violence in the media and its effect on the audience. Gerbner's Cultivation Theory can be shown as the best known of them. The effects of television content on the audience have been a subject that has been studied in terms of both psychological and sociological aspects. It is possible to come across research on how people with different socio-economic status view different content. With Gerbner's theory, it is seen that especially the daytime programs on television and the content broadcasted in prime time are the focus of the research because they can reach a wide audience to cover people of different socio-economic status. With the rise of the Internet and new media, it can be said that the accessibility of content that can be considered more unsupervised than television has increased with the emergence of platforms such as Youtube, which has enough viewers to compete with television especially in recent years. In this regard, it can be said that various video contents with different audiences need to be analyzed with the power of reaching millions of views. New media technologies are seen as a more uncontrolled area as an environment where the audience can also produce media content. The editorial process in the practices of traditional media; while the information, news and narratives are presented to the audience by filtering through various control mechanisms, such a process is mostly ab-

sent as the content production in social media is generally user-sourced. This can lead to the spread of all kinds of either useful or useless information, narratives, and content. It can be said that the favorable position of social media has become the main factor in the questioning and criticism of new media environments, especially in the spread of violent content. The fact that Youtube can reach such a wide audience leads the producers to the platform to attract viewers with different methods. Especially for the users who produce content, the more users / viewers are reached within the scope of earning material income, the more the income increases. Therefore, the methods used by the producer who prepare content to reach more viewers also vary. Considering the size of the audience it reaches with the number of views, it is important for the media to study violence and research, to discuss how the content on the Youtube platform will have an impact and to provide data for similar research. The fact that social media is so intertwined with the daily life of today's people is one of the most important reasons that will motivate the researches about its effects or the nature of the content produced on these platforms. Therefore, increasing research on social media content seems essential for the media field at this point. In this research, "Challenge" videos that have become popular on Youtube recently and attracted a large audience are examined. It has been investigated how these kinds of videos which contain elements of physical and verbal violence present the content of violence. With the content analysis method, physical and verbal violence elements in the "Challenge" videos determined as samples were identified and opened for interpretation. The aim of the research is to emphasize the language of violence in these videos and to obtain arguments that can lead to discussion of why such videos have become popular. On the other hand, it is aimed to provide some necessary data for research and discussions about the effects of social media contents with violent elements on the audience. In this context, the importance of research is to pioneer the development of new perspectives on the audience's interaction with the content of violence and to be an example of similar researches. In the videos analyzed within the scope of the research, both verbal and physical violence elements were frequently encountered and the way of presenting the content of these content, which has millions of views, was discussed. In the videos analyzed within the scope of the research, both verbal and physical

violence elements were frequently encountered and the way of presenting the content of these content, which has millions of views, was discussed.

Kaynakça / References

- Berg, B. L., ve Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (H. Aydın, Trans.) Konya: Eğitim Kitabevi.
- Binark, M. (2007). Yeni medya çalışmalarında yeni sorular ve yöntem sorunu. *Yeni Medya Çalışmaları* içinde (s. 21-45). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Kafalar. (2018, Ağustos 3). *Çok beklenen psikolojik kışkırtma!* [Video Blog]. Retrieved from Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=dzIaUtDgirI&t=1s>
- Deuze, M. (2006). Participation, remediation, bricolage: Considering principal components of a digital culture. *Information Society*, 63-75.
- Erdal, C., ve Anıç, F. (2017). Şiddetin Yeni gösterim aracı olarak sosyal medya. S. Gezgin, ve A. E. İralı ed., *Yeni Medya Analizleri* (s. 55-76). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Fromm, E. (1993). *İnsandaki yıkıcılığın kökenleri*. (Ş. Alpogut, Trans.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gerbner, G. (1994, Temmuz). Television violence. *World & I*, 9(7), 384.
- Gezgin, S. (2017). Gözetimi ve magazini sıradanlaştıran bir araç olarak sosyal medya. In S. Gezgin, ve A. E. İralı, *Yeni medya analizleri* (s.11-33). Konya: Eğitim Yayınevi.
- İç, C. (2017). *Video içerik üretimi sağlayan sosyal ağ sitelerinde video üretimi: Yotube Türkiye’de video üretimi içerik analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kocaeli.
- Işık, M. (2012). *Kitle iletişim teorilerine giriş*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Karakulakoğlu, S. E. (2012, Ekim). Sosyal medyanın karanlık yüzü. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC*, 32-40.
- Angara Bebesi (2018, Ekim 9). *Kekoları Kerimcan Durmaz taklidiyle kışkırtmak! Şişeyi kırıp boğazıma dayadı!*[Video Blog] Retrieved from Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=ZZ_za-MEhIk
- Babishko Family (2018, Ekim 22). *Kışkırtma - Ablamın Yeni evini dağıttım kırdım kestim Ablam çıldırdı.* Retrieved from Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=nKu9Cjbyvew>
- Güngör, B. (2018, Mayıs 22). *Kışkırtma Değil İntikam! (Kafalar Fatih Yasin)* [Video Blog] Retrieved from Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=NGz8Z8-qaEw>

- Şişman, F. (2018, Mart 25). *Kız erkeğe komple ağda yaptırırsa (kışkırtma) sinirden ağladı, oha diyorum çok büyük iddia var hairstyler.*[video blog]
- Krippendorff, K. (2013). *Content analysis : An introduction to its methodology*. Los Angeles: Sage.
- Leedy, P. D., ve Ormrod, J. E. (2010). *Practical research : Planning and design*. Boston: Pearson Education Internationall.
- Lessig, L. (2004). *Free culture: How big media uses technology and the law to lock down culture and control creativity*. New York: The Penguin Press.
- Batur, E. (2018, Şubat 9). *Mc Yaralı Şişman Kışkırtma !! (Kazağımı Kestim)* [Video Blog].Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=h7TUOMcCdC8&t=1s>
- Nalçaoğlu, H. (2007). İnternet ve görselin imhası: internete içeriğini analiz etmek için kuramsal model arayışları. M. Binark, *Yeni Medya Çalışmaları* içinde (s.45-71). Ankara: Dipnot Yayınları.
- O'Reilly, T. (2007). What is web 2.0: Design patterns and business models for the next generation of software. *MPRA Paper*, 17-37.
- Özer, Ö. (2004). *Yetiştirme kuramı: Televizyonun kültürel işlevlerinin incelenmesi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özer, Ö. (2010). *Medyada şiddet kültürü*. Konya: Literatürk.
- Özkan, A. (2004). *Siyasal iletişim*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Sağut, S. (2018, Eylül 18). *Pitbull ateşi kışkırttım (aşırı derecede sinirlendi) pitbull eğitiminde son nokta, aggressive dog*. Retrieved from Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=jjpX1hj_2Www
- Poster, M. (1995). *The second media age*. Cambridge: Polity Press.
- Potter, W. J. (1999). *On media violence*. California: Sage Publications, Inc.
- Schlesinger, P. (1994). *Medya devlet ve ulus: Siyasal şiddet ve kolektif kimlikler*. (M. Küçük, Trans.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fatih Ergin (2018, Mayıs 12). *Tarlabaşında teşkolari kışkırtmak!*[Video Blog] <https://www.youtube.com/watch?v=aPe6Mm2XEv0> adresinden erişilmiştir.
- Tatlı, O. (2016). *Zehirli sarmaşık Facebook: İletişim, algı ve propaganda*. İstanbul: Maşuk Kitap.
- Walther, J. B., Carr, C. T., Choi, S. S., DeAndrea, D. C., Kim, J., Tong, S. T., ve Heide, B. V. (2011). Interaction of interpersonal, peer, and media influence sources online: A research agenda for technology convergence. Z. Papacharissi, *A Networked Self Identity, Community, and Culture on Social Network Sites* içinde (s. 17-39). New York: Routledge: Taylor & Francis Group.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Gül, U. (2020). Youtube’da şiddetin görünürlüğü: “Kışkırtma” videolarına dair bir inceleme. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 544-570. DOI: 10.26466/opus.678048

Türk Futbolunda Video Yardımcı Hakem (VAR) Uygulamasına Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi

DOI: 10.26466/opus.673635

*

Recep Fatih Kayhan* – Sait Bardakçı** – Çağdaş Caz ***

* Arş. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Y.O, Rize/Türkiye

E-Posta: fatihkayhan8@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-1022-2892](https://orcid.org/0000-0002-1022-2892)

** Dr. Öğretim Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF/İşletme Bölümü, Sivas/Türkiye

E-Posta: Sait_bardakci@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-3720-5029](https://orcid.org/0000-0003-3720-5029)

*** Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Yozgat/Türkiye

E-Posta: cazcagdas@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0262-6114](https://orcid.org/0000-0003-0262-6114)

Öz

Geçmişten günümüze gelinceye dek hem seyirci/tarafar kitesini hem de seyir zevkini arttırmaya devam ettiren futbol, günümüzde en çok izlenen ve takip edilen spor dallarından biri olmuştur. Futbol maçı esnasında hakemlerin vermiş olduğu kararlar maç sonucuna doğrudan etki etmektedir. Hakemlerin vermiş olduğu kararlar çoğu zaman tartışmaya sebebiyet vermektedir. Hatalı kararların önüne geçebilmek gelişen teknoloji ile mümkün olabilmektedir. Bu amaçla geliştirilen Video Yardımcı Hakem (VAR), son karar noktasında hakemlere büyük kolaylık sağlamaktadır. Fakat bununla birlikte VAR uygulaması hakkında futbol kamuoyundaki tartışmalar tazeliğini korumaktadır. Futbolun çeşitli paydaşları uygulama hakkında olumlu veya olumsuz görüşlerini futbol kamuoyuyla paylaşmaktadır. Bu düşüncelerden hareketle çalışmanın amacı Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik bireylerin tutumlarını ölçmeye yarayan bir ölçek geliştirmektir. Bu amaçla araştırmacılar tarafından 43 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuş, uzman görüşleri doğrultusunda 5 madde kapsam dışı bırakılarak 38 maddelik taslak ölçek elde edilmiştir. İstatistiksel yöntem olarak açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri, test tekrar test yöntemi ve iç tutarlılık analizi kullanılmıştır. Taslak ölçeğe uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda 4 alt boyuttan ve 20 maddeden oluşan bir ölçme yapısı elde edilmiş, doğrulayıcı faktör analizi ile bu yapının geçerliliği teyit edilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği test tekrar test yöntemi ile ve iç tutarlılık analizi ile incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin kararlılık katsayısı 0,994 olarak, Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı 0,893 olarak, Spearman-Brown yarı güvenilirlik katsayısı ise 0,911 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgulara göre geliştirilmiş olan ölçeğin güvenilir ve geçerli bir ölçme aracı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Video Yardımcı Hakem, Tutum Ölçeği, Güvenirlik, Geçerlik

Development of The Attitude Scale Towards Video Assistant Referee (Var) in Turkish Football

*

Abstract

From past to present, football has continued to increase both the audience fans and the viewing pleasure and has become one of the most watched and followed sports. The decisions of the referees during the football match have a direct effect on the result of the match. The decisions of the referees are often controversial. It is possible to prevent wrong decisions with the developing technology. The Video Assistant Referee (VAR), which was developed hereby, provides great convenience to the referees at the final decision. However, discussions about the application of VAR remain fresh at football public opinion. The various stakeholders of football share their positive or negative opinions about the application of VAR with the public. The aim of this study is to develop a scale that measures the attitudes of individuals towards the application of VAR in Turkish football. For this purpose, a pool of 43 items was created by the researchers and 5 items were excluded from the scope of expert opinions and a 38-item draft scale was obtained. Exploratory and confirmatory factor analyzes, test-retest method and internal consistency analysis were used as statistical methods. As a result of the exploratory factor analysis applied to the draft scale, a measurement structure consisting of 4 sub-dimensions and 20 items was obtained and the validity of this structure was confirmed by confirmatory factor analysis. The reliability of the scale was examined by test-retest method and internal consistency analysis. As a result of the analysis, the stability coefficient of the scale was calculated as 0.994, the internal consistency coefficient of Cronbach Alpha was 0.893, and the Spearman-Brown half reliability coefficient was calculated as 0.911. It was concluded that the scale developed according to these findings is a reliable and valid measurement tool..

Keywords: Video Assistant Referee, Attitude Scale, Reliability, Validity

Giriş

Futbol maçlarında gol pozisyonları ve fauller ile ilgili tartışmaların önüne geçebilmek ancak gelişen teknoloji imkânlarının futbol kuralları ile birleştirilerek, hakemlerin daha doğru ve adil kararlar vermesinin sağlanması ile mümkün olmaktadır (Peker ve Özkaraca, 2018). Dijital medya teknolojilerinin futbola girmesiyle birlikte maç esnasında oluşan kritik ve zorlu pozisyonlara ilişkin karar verme durumu daha net ve rahat bir duruma dönüşmüştür (Ugondo ve Tsokwa, 2019).

İlk olarak 2016 yılı Eylül ayında İtalya ile Fransa arasında oynanan hazırlık maçında denenilen ve sadece gol pozisyonu için değil, maçtaki kritik pozisyonlar için de önerilen Video Yardımcı Hakem (Video Assistant Referee-VAR) Sistemi, maç esnasında oluşan kritik kararlar için hakemlerin karar vermesine yardımcı olmaktadır. Hakem kameralar ile elde edilen verilerden bilgisayarlı gözü teknikleri ile kendisine yardımcı araçlar oluşturularak geriye yönelik pozisyonları maçı durdurarak değerlendirdikten sonra nihai kararını vermiştir. Bu bağlamda yardımcı teknolojik yenilikler olarak da ifade edilen VAR, yüksek çözünürlüğe ve kaliteye sahip kameralar ile alınan görüntülerin gerçek zamanlı işlenerek hakemlerin doğru karar verebilmesini sağlayan bilgisayarlı sistem olarak adlandırılmaktadır (Peker ve Özkaraca, 2018).

Futbol hakemlerinin maç esnasında göremeyerek kaçırdıkları pozisyonları önlemek amacıyla geliştirilen VAR sistemi, maç esnasında meydana gelen pozisyonları tekrar izlemeye olanak sunmaktadır (Gore, Rix, Wathet ve Cazemajou, 2012). Ayrıca, saha içerisinde gelişen olumsuz durumların tekrardan izlenmesine de imkân tanımaktadır (Ford, ve ark., 1999). VAR sadece hakem (ilk/asıl) bir karar verdikten sonra veya ciddi bir olayın kaçırılması ve bu durumun maç yetkilileri tarafından görülmemesi durumunda kullanılır. Hakemin asıl kararı, “net ve açık bir hata” olmadıkça değiştirilmemektedir (Paolo-spagnolo ve ark., 2013).

Yapılan alan yazın taraması sonucunda yerli ve yabancı literatürde mevcut konu (VAR) ile ilgili sınırlı sayıda çalışmanın (Dandil ve Özkul, 2019; Orta, 2018) yer aldığı görülmektedir. Bunun nedeni ise VAR sisteminin dünyada ilk olarak 2016 yılında, Türkiye’de ise ilk olarak 2018-2019 Spor Toto Süper Lig Lifter Küçükandonyadis Sezonu’nda uygulanmaya başlamış olmasıdır. Bu nedenle mevcut çalışmanın yapılacak araştırmalara kaynak oluşturması bakımından önemli olduğu söylenebilir.

Literatürde, spor yorum programlarında, gazete ve dergilerde VAR sistemi hakkında olumlu ve olumsuz birçok görüşün yer aldığı görülmektedir. VAR uygulamasının oyunu değil skoru koruma odaklı olduğu belirtilerek, bu sistemin varoluşsal bir sorun olduğu savunulmuştur. Bunun yanı sıra Hırvat futbolcu Luka Modric ise, bu yeni buluşun kafa karışıklığına neden olduğunu, uygulamadan vazgeçilmesi gerektiğini savunarak VAR uygulaması hakkındaki düşüncelerini aktarmıştır (Dizdar, 2019). Yapılan bir diğer araştırmada ise, pek çok ülkede uygulanmasına rağmen VAR sistemine tarafların ön yargılı bir tutum içerisinde oldukları tespit edilmiştir (Engin ve Çelik, 2019).

Türkiye Futbol Federasyonu (TFF) Başkanı Nihat Özdemir, Antalya'da düzenlenen 2019-2020 Sezonu Merkez Hakem Kurulu (MHK) Kış Semineri'nin resmi açılış töreninde VAR uygulaması hakkında şu ifadeleri kullanmıştır (TFF, 2020): "Video Yardımcı Hakem (VAR) uygulaması futbolda tartışmayı yüzde 100 oranında bitirmek için değil, yüzde 100 skandal kararları engellemek için getirilmiştir. Eskisi gibi yarım metre, 1 metre ofsayttan atılan golleri, ceza sahası dışında verilen penaltıları, elle atılan bariz golleri görmüyoruz. Peki VAR'ın eleştirebileceğimiz noktaları yok mu? Var... O da inceleme sürelerinin uzaması, oyunun soğuması gibi tenkitler. Bu bütün dünyanın sorunu ve bütün önde gelen liglerde tartışılıyor. Sistem inanıyorum ki zamanla daha da gelişecektir". Aynı seminerde 2018 FIFA Dünya Kupası'ndan sonra herkesin VAR sistemine olan isteğinin ve inancının arttığını dile getiren Külüpler Birliği Başkan Yardımcısı ve Demir Grup Sivasspor Kulübü Başkanı Mecnun Otyakmaz ise konuyla alakalı olarak şu görüşleri paylaşmıştır (TFF, 2020): "Fakat ülkemizdeki uygulamaları görünce ne yazık ki hayal kırıklıkları yaşadığımız da bir gerçek. VAR konuşmaları, VAR çizgileri ve VAR'a gidip-gitmek kamuoyunda yeni gündemler oluşturdu. VAR sistemini destekliyoruz ve ikinci yarıda daha iyi iletişimle problemleri azaltmanızı bekliyoruz. VAR kayıtlarının, toplumu bilinçlendirmek adına örnek teşkil edebilecek bazı kritik pozisyonlarda kamuoyu ile paylaşılması fikrini destekliyorum"

Türk futbol kamuoyundaki bu görüşler VAR uygulamasının üzerindeki tartışmaların sistem tam oturuncaya kadar süreceğini göstermektedir. Mevcut araştırma futbolun bu farklı düşünce taraflarının ve paydaşlarının VAR sistemi tutumlarının tespit edilmesine, değerlendirilmesine ve karşılaştırılmasına olanak sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Tutum, kişinin kendine ya da etrafındaki herhangi bir obje, toplumsal mevzu veya hadiseye karşı tecrübe, motivasyon ve bilgilerine dayanarak örgütlediği zihinsel, duygusal ve hareketsetel bir reaksiyon, ön eğilimidir (İnceoğlu, 2010). Tutumlar, sosyal psikoloji konusunda güncelliğini koruyan bir kavramdır. Bu güncelliğin sebebi tutumların ortaya çıkacak olan davranışı etkilediği varsayımdır. Davranışların önceden kestirilebilmesine imkan tanıdığından dolayı tutumların bilinmesi de önem kazanmaktadır (Arkonaç, 2001).

Tutumların ölçümleri ile ilgili çalışmalar genel olarak üç genel kategori altında toplanabilir (Anderson, 1988; Arul, 2002; Akt: Kartal ve Bardakçı, 2019). Bunlar sırasıyla;

- Bireylerin ortaya koydukları davranışlardan çıkarsamalar yapmaya imkân sağlayan yöntemlerdir.
- Bireylerin fizyolojik tepkilerine dayalı olarak çıkarsama yapmaya olanak tanıyan yöntemlerdir.
- Bireylerin bir dizi ifade veya maddeye verdikleri tepkilere dayanarak çıkarsama yapmaya imkân sağlayan yöntemlerdir. Bu yöntemler ölçek olarak adlandırılan ölçme araçlarından meydana gelmektedirler.

Literatür incelendiğinde, spor paydaşlarının VAR sistemi ile ilgili tutumlarını bilimsel olarak ortaya koyacak bir ölçme aracına rastlanmamıştır. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı, yukarıda bahsedilen tutum ölçme yaklaşımlarından üçüncüsü esas alınarak Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutumların belirlenmesine imkân sağlayacak bir ölçek geliştirmektir.

Yöntem

Araştırmada metodoloji olarak bir ölçek geliştirme çalışması için temel olarak gerekli olan aşağıdaki adımlar izlenmiştir (Kartal ve Bardakçı, 2018; Tavşancıl, 2002):

- Madde havuzunun oluşturulması,
- Madde havuzunun kapsam geçerliğinin incelenmesi amacıyla uzman görüşüne sunulması,
- Madde havuzundaki ifadelerin anlaşılabilirliğini ve dil kurallarına uygunluğunu değerlendirmek için taslak ölçeğin dil uzmanlarına sunulması,
- Taslak ölçeğin çalışma grubuna uygulanması,

- Ölçeğin yapı geçerliğinin değerlendirilmesi için Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizinin (DFA) yapılması,
- Madde analizinin yapılması,
- Ölçeğin güvenilirliğinin test tekrar test uygulaması bağlamında değerlendirilmesi,
- Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısının ve Spearman-Brown yarılama güvenilirlik katsayısının hesaplanması.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Türkiye'deki futbol müsabakalarını takip eden, futbol hakkında yeterince bilgi sahibi olan 1011 kişi oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubundaki kişilerden gönüllü katılım ilkesi doğrultusunda yüz yüze anket yolu ile veri toplanmıştır. Kişilere futbol maçlarını takip edip etmedikleri ve futbol oyun kuralları hakkında yeterince bilgi sahibi olup olmadıkları sorulmuş, yeterli bilgi sahibi olduğunu belirten kişilere ölçek formu uygulanmıştır. Yapı geçerliğinin incelenmesi aşamasında gerekli olan açımlayıcı faktör analizi için 415, doğrulayıcı faktör analizi içinse 304 kişiye ait veriler kullanılmıştır ve bu iki örneklem birbirinden bağımsızdır. Ölçeğin güvenilirlik analizlerinde ise test tekrar test uygulamasında 42 kişiye, madde analizi ve Cronbach Alpha katsayısının hesaplanması aşamalarında 250 kişiye ait veriler değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Ölçeğin Yapısı

Geliştirilen ölçek 7'li Likert tipinde bir ölçektir. Ölçekte yer alan maddeler, "7= Tamamen Katılıyorum", "6= Katılıyorum", "5= Kısmen Katılıyorum", "4= Kararsızım", "3= Pek Katılmıyorum", "2= Katılmıyorum" ve "1= Kesinlikle Katılmıyorum" şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekten alınan puanlar yediye yaklaştıkça kişilerin o maddedeki önermeye katılım düzeylerinin yüksek, bire yaklaştıkça ise düşük olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili olumsuz tutumu yansıtan ifadeye sahip maddeler puanlama aşamasında yukarıdaki kodlamanın tam tersine olarak puanlanmaktadır.

Madde Havuzunun Oluşturulması

Ölçeğin madde havuzunda yer alacak olan maddeler araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Geliştirilecek olan ölçeğin konusuyla ilgili ilk ölçek olmasından dolayı ölçeğe madde tedarikinde literatürden faydalanmak mümkün olmamıştır. Bu nedenle Türk futbol kamuoyunda VAR uygulamasıyla ilgili dile getirilen olumlu ve olumsuz görüşler dikkate alınmıştır. Ayrıca, futbol hakemliği, futbol antrenörlüğü yapmış, futbol araştırmalarında bulunan uzmanlar ile tutum alanında çalışmaları bulunan uzmanların görüşü alınarak 24 tane olumlu, 19 tane olumsuz ifade düzenlenmiştir. Bu şekilde ölçeğin madde havuzu toplam 43 maddeden meydana gelmiştir.

Kapsam Geçerliği İçin Uzman Görüşüne Başvurulması

Bir ölçeğin kapsam geçerliğinin olması için, ölçme aracının içerdiği maddelerin tümünün, ölçülen özelliği ölçer nitelikte olması ve ölçülen özelliğin her bir ayrıntısının ölçekteki maddelerce sorgulanıyor olması gerekir. Diğer bir deyişle bir ölçme aracı ölçmeyi amaçladığı özelliğin kavramsal altyapısını tüm yönleriyle ölçtüğü düzeyde kapsam geçerliğine sahiptir denilebilir (Kartal ve Bardakçı, 2018). Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutum ölçeğinin maddelerinin kapsam geçerliği bağlamında değerlendirilmesi için oluşturulan madde havuzu, futbol araştırmalarında bulunan ve spor psikolojisi alanında birikim sahibi 3 uzman kişiye sunularak kendilerinden görüş alınmıştır. Bu üç uzmandan alınan görüşlerin ikisi karşılıklı görüşme yoluyla, birisi ise e-posta yoluyla elde edilmiştir.

Uzmanlar madde havuzunda yer alan her bir maddeyi ölçekte yer alıp almaması gerektiği yönünde değerlendirmiş ve bu işlemin sonucunda uzmanların önerileri doğrultusunda ölçek kapsamı dışında kalan 5 madde ölçekten çıkarılmıştır. Çıkarılan maddelerden üçü olumlu, ikisi ise olumsuz tutum belirten ifadelerdir. Bu şekilde 21'i olumlu, 17'si olumsuz olmak üzere toplam 38 maddeden oluşan taslak ölçek elde edilmiştir. Taslak ölçekte yer alan madde ifadelerinin anlatım bakımından uygun olup olmadığı ve yazım kurallarına uygunluğu hakkında Türk Dili alanında uzman olan 2 akademisyenin bilgisine başvurularak ölçekte yer alan ifadeler tekrar düzenlenmiş ve taslak ölçeğe son hali verilmiştir.

Bulgular

Yapı Geçerliğine İlişkin Bulgular

Ölçek geliştirme çalışmalarında ölçeğin ölçme yapısının ortaya konulabilmesi için en yaygın kullanılan yöntemin faktör analizi olduğu ifade edilmektedir. Faktör analizi sonucunda ölçeğin genel faktörü, buna ait alt boyutlar ve bu alt boyutların sayısı hakkında bilgi edinilir. Ortaya çıkan mevcut alt boyutlar adlandırılarak ölçek yapısı oluşturulmuş olur (Tavşancıl, 2002). Bu çalışmada da, öncelikle ölçeğin ölçme yapısının belirlenmesi amacıyla 415 katılımcıdan elde edilen veriler üzerinde açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

Bir veri setine AFA uygulanabilmesi için gerekli kriterlerden ilki örneklem büyüklüğünün yeterli olup olmadığıdır. Bu bağlamda öncelikle örneklem büyüklüğünün faktör analizi yeterliliğinin saptanması amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) istatistiği dikkate alınmıştır. Kaiser, hesaplanan KMO değerinin 0,90'larda mükemmel, 0,80'lerde çok iyi, 0,70 'lerde ve 0,60'larda vasat, 0,50'nin altında ise kabul edilemez derecede olduğunu ifade etmektedir (Tavşancıl, 2002). Bu aşamada 38 maddelik taslak ölçeğe ait verilere ilişkin KMO istatistiği 0.907 olarak hesaplanmıştır. Buna göre örneklem büyüklüğünün faktör analizi için mükemmel düzeyde yeterli olduğu belirlenmiştir. Veri setine AFA uygulanabilmesi için gerekli bir diğer test ise Bartlett küresellik (sphericity) testidir. Faktör analizinde değişkenler arasında yüksek korelasyon ilişkisi aranmaktadır. Ana kütle içindeki değişkenler arasında manidar ilişkilerin olup olmadığı Bartlett testi ile incelenmektedir (Nakip, 2006). Küresellik varsayımının sağlanması için analiz sonucunda Bartlett test istatistiğinin yüksek çıkması ve anlamlı olması beklenmektedir (Tavşancıl, 2002). Taslak ölçeğe yönelik yapılan analiz sonucunda değişkenler arasında yüksek ve anlamlı ilişkiler bulunduğu ve küresellik varsayımının sağlandığı tespit edilmiştir ($\chi^2=4194,545$; $p<0,001$).

Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutum ölçeğinin faktör yapısının belirlenmesi amacıyla Temel Bileşenler Analizi ve Varimaks Rotasyon yöntemleri kullanılarak taslak ölçekte yer alan 38 maddeye AFA uygulanmıştır. Hiçbir faktör altına yerleşmeyen ve faktör yükü iki veya daha fazla faktörde çok yakın olan ve binişik olarak nitelendirilebilecek maddeler belirle- nerek ölçekten çıkarılmıştır. Bu şekilde 18 maddenin ölçekten çıkarılmasıyla

kalan 20 maddeye son kez AFA uygulanmış ve ilgili tablodaki sonuçlar elde edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Ölçek Alt Boyutu	Maddeler	Fak. Yük Değeri	Özdeğer	Varyans (%)	Kümülatif Varyans (%)
Faktör 1	Madde 15	0,823	7,276	36,379	36,379
	Madde 14	0,806			
	Madde 4	0,722			
	Madde 16	0,701			
	Madde 3	0,685			
	Madde 12	0,683			
Faktör 2	Madde 26	0,628	2,544	12,722	49,102
	Madde 29	0,766			
	Madde 28	0,765			
	Madde 2	0,763			
	Madde 19	0,762			
Faktör 3	Madde 10	0,749	1,891	9,453	58,554
	Madde 8	0,721			
	Madde 22	0,803			
	Madde 23	0,754			
Faktör 4	Madde 20	0,715	1,134	5,671	64,225
	Madde 1	0,617			
	Madde 34	0,821			
Faktör 4	Madde 13	0,804	1,134	5,671	64,225
	Madde 5	0,788			

Öz değer, uygun faktör sayısını belirlemede kullanılan önemli bir katsayıdır ve uygulamada genellikle öz değeri 1 ya da 1'den büyük olan faktörler uygun faktör olarak alınmaktadır. Bu kritere Kaiser kriteri denilmektedir (Kartal ve Bardakçı, 2018). Tablo 1'de görüldüğü gibi AFA sonucunda Kaiser kriterine göre öz değeri 1'den büyük olan 4 alt boyut elde edilmiştir. Ölçekteki alt boyut sayısının belirlenmesinde ve yapı geçerliğinin sağlanmasında önemli olan bir diğer kriter ise toplam açıklanan varyanstır. Tablo 1'deki açıklanan varyans değerleri göz önüne alındığında, söz konusu 4 faktörlü yapının toplam varyansın % 64,225'ini açıkladığı görülmektedir. Faktörlerin açıkladıkları varyans oranları ise sırasıyla Faktör 1 için %36,379; Faktör 2 için %12,722; Faktör 3 için %9,453 ve Faktör 4 için %5,671 şeklindedir.

Maddelere ait faktör yük değerleri için literatürde, genellikle 0,45 üzeri değerlerin madde seçimi için yeterli bir ölçüt olduğu belirtilmektedir (Büyükköztürk, 2002). Tablo 1'e bakıldığında belirtilen maddelere ait faktör yük de-

ğerlerinin 0,617-0,823 aralığında değiştiği görülmektedir. Buna göre, 4 faktörlü modelde yer alan her bir maddenin faktör yük değerlerinin oldukça yüksek ve yeterli değerler olduğu söylenebilir.

AFA sonucunda ortaya konulan 4 alt boyuttan ve 20 maddeden oluşan Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutum ölçeğinin ölçme yapısının geçerliğini incelemek için ise 304 katılımcıdan oluşan bağımsız bir diğer örneklemden elde edilen verilere AMOS 23 paket programı kullanılarak DFA uygulanmıştır. DFA sonucunda kurulan ölçüm modelinin verilerle uyumlu olup olmadığı uyum indeksleri yardımıyla belirlenmektedir. Literatürde bu uyum indekslerinden χ^2/sd , GFI, CFI, TLI, IFI, RMSEA vb. değerler yaygın olarak kullanılmaktadır (Karagöz, 2016). Bu indekslerin sağlanması gereken kritik değerler Tablo 2’deki gibidir (Meydan ve Şeşen, 2015).

Tablo 2. Uyum İndeksleri İçin Kritik Değerler

Uyum İndeksleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2/sd	≤ 3	≤ 5
GFI	$\geq 0,90$	$\geq 0,85$
IFI	$\geq 0,95$	$\geq 0,90$
TLI	$\geq 0,95$	$\geq 0,90$
CFI	$\geq 0,97$	$\geq 0,95$
RMSEA	$\leq 0,05$	$\leq 0,08$

Yapılan DFA sonucunda modele ait uyum indeksi değerleri sırasıyla $\chi^2/df=2,200<3$; $0,90<GFI=0,920$; $0,95<IFI=0,953$; $0,90<TLI=0,944$; $0,95<CFI=0,952$ ve $RMSEA=0,054<0,08$ şeklinde hesaplanmıştır. Bu değerler Tablo 2’deki kritik değerlerle karşılaştırıldığında modelin verilere χ^2/sd , GFI ve IFI indekslerine göre iyi uyum, TLI, CFI ve RMSEA indekslerine göre ise kabul edilebilir derecede uyum gösterdiği görülmektedir. Bu bulgulara göre, AFA ile ortaya konulan 4 alt boyutlu ölçme yapısının geçerliği, bağımsız bir örneklem üzerinde doğrulanmıştır.

DFA’da regresyon katsayılarının anlamlı olması gerekliliği de bir diğer önemli noktadır. Regresyon değerleri, maddelerin faktörleri tahmin gücünü, diğer bir deyişle faktör yüklerini ifade etmektedir (Karagöz, 2016). DFA sonucunda standart faktör yük değerlerinin 0,40’ın üzerinde değerler alması yapı geçerliği bakımından önemlidir (Hair, Anderson, Tatham ve Black, 1999). Yapılan DFA sonucunda her bir madde için söz konusu regresyon katsayılarının tümü anlamlı bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. DFA Sonucunda Maddelerin Standart Regresyon Katsayıları

Maddeler	Seyir Zevki	Adaleti Sağlama	Devamlılık	Bilgi Sahipliği
15. VAR uygulaması, futbolun seyir zevkini düşürmektedir.	0,882			
14. VAR uygulaması maçın heyecanını sekteye uğratar.	0,850			
12. VAR uygulaması maç esnasında futbolcuların motivasyonunu düşürmektedir.	0,711			
4. VAR sistemi taraftarın seyir zevkini azaltır.	0,681			
16. Futbolcular, VAR uygulamasından dolayı gol sevincini tam yaşamamaktadırlar.	0,599			
26. VAR uygulaması, topun oyunda kalma süresini azaltmaktadır.	0,596			
3. VAR sistemi, maçı kesintiye uğratmaktadır.	0,586			
10. VAR Uygulaması, futbolda güven ortamının oluşmasına katkı sağlamaktadır.		0,830		
19. VAR sistemi, futbolda adaleti sağlamaktadır.		0,827		
28. VAR uygulamasıyla birlikte futbolda daha adaletli kararlar verilmektedir.		0,768		
8. VAR uygulaması, hakemlerin doğru karar verme oranını artırmaktadır.		0,748		
29. VAR sistemiyle birlikte futbolda tartışmalı pozisyon sayısı azalmıştır.		0,697		
2. VAR sistemi sayesinde futboldaki pozisyon tartışmaları sona ermiştir.		0,614		
1. VAR sistemi, futbol için faydalı bir uygulamadır.			0,822	
20. VAR sistemi tüm profesyonel liglerde ve kupa maçlarında uygulanmalıdır.			0,762	
22. VAR sistemi geliştirilerek devam etmelidir.			0,751	
23. VAR uygulamasına son verilmelidir.			0,664	
13. Taraftarlar VAR hakkında yeterince bilgi sahibi değildir.				0,734
34. Kulüp yöneticileri VAR hakkında yeterince bilgi sahibi değildir.				0,703
5. Futbol kamuoyu VAR hakkında yeterince bilgi sahibi değildir.				0,688
AVE	0,504	0,564	0,565	0,502

Tablo 3'te görüldüğü üzere tüm maddelerin standart faktör yükleri (Hair, Anderson, Tatham ve Black, 1999) tarafından alt değer olarak önerilen 0,40'tan büyük ve ölçeğin yapı geçerliği bakımından kabul edilebilir değerlerdir.

Bir ölçeğin yapı geçerliğinin bir diğer önemli göstergesi de faktörlere ait AVE değerleridir. Aynı faktör çatısında toplanan maddelerin gerçekten uyum içerisinde olup olmadığını ortaya koyan AVE değeri 0,5'ten büyükse faktörün uyum geçerliğinin olduğu sonucuna varılır. Eğer AVE değeri 0,5'ten küçükse ölçüm hatası kaynaklı varyansın, faktör tarafından açıklanan varyanstan büyük olduğu ve dolayısıyla uyum geçerliğinin olmadığı sonucuna varılır (Fornell ve Larcker, 1981). Çok faktörlü bir ölçeğin uyum geçerliğinin olması için her bir faktörün AVE değerinin 0,5'ten büyük olması gerekmektedir (Kartal ve Bardakçı, 2018). Tablo 3'te görüldüğü gibi faktörlere ait AVE

değerleri “Seyir Zevki” alt boyutu için 0,504 olarak, “Adaleti Sağlama” alt boyutu için 0,564 olarak, “Devamlılık” alt boyutu için 0,565 olarak ve “Bilgi Sahipliği” alt boyutu için ise 0,502 olarak hesaplanmıştır. Tüm faktörlere ait AVE değerlerinin 0,50’den büyük değerler aldığı görülmektedir. Bu bulguların da ölçeğin yapı geçerliğine sahip olduğunun önemli bir göstergesi olduğu söylenebilir.

Madde Analizine İlişkin Bulgular

Bir önceki aşamada ortaya konulan ve yapı geçerliğine sahip olduğu tespit edilen 4 alt boyuttan ve 20 maddeden meydana gelen ölçeğin madde analizi işlemleri 250 kişiden elde edilen veriler yardımıyla yapılmıştır. Bu nedenle madde-toplam puan korelasyonuna dayalı madde analizi ve alt-üst gruplara dayalı madde analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Madde-Toplam Puan Korelasyonuna Dayalı Madde Analizi: Madde-toplam puan korelasyonu, bir ölçekteki her bir maddeden elde edilen puanlar ile ölçekten alınan toplam puan arasındaki korelasyon ilişkisini ortaya koyan nesnel bir ölçüttür (Tezbaşaran, 1996). Bir maddenin sahip olması gereken madde-toplam korelasyonu katsayısı 0,20’den küçük olmamalıdır. Madde-toplam korelasyonu 0,20’den düşük olan maddeler ölçekten çıkarılmalı, 0,20-0,30 arasında değer alan maddeler ise zorunlu görülmesi durumunda ölçeğe dâhil edilmelidir. 0,30’dan yüksek değer alan madde-toplam korelasyonuna sahip maddelerin ise ölçeğin geneliyle benzer yönde hareket ettiği sonucuna varılır ve bu maddeler ölçekte kalmalıdır (Büyüköztürk, 2010).

Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutum ölçeğinin maddelerine ait madde-toplam korelasyon puanları hesaplanmış ve elde edilen bulgular Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Madde-Toplam Puan Korelasyonları

Madde	Madde-Toplam Korelasyonu	Madde	Madde-Toplam Korelasyonu
Madde 1	0,631	Madde 15	0,675
Madde 2	0,441	Madde 16	0,511
Madde 3	0,536	Madde 19	0,625
Madde 4	0,594	Madde 20	0,576
Madde 5	0,339	Madde 22	0,531
Madde 8	0,567	Madde 23	0,585
Madde 10	0,683	Madde 26	0,550
Madde 12	0,593	Madde 28	0,578
Madde 13	0,307	Madde 29	0,519
Madde 14	0,651	Madde 34	0,364

Bulguları Tablo 4'te verilen madde analizi işlemi sonucunda ölçekte yer alan 20 adet maddenin tamamının madde-toplam korelasyon değerlerinin 0,30'dan büyük olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla maddelerin hepsinin de ölçeğin geneliyle aynı yönde hareket ettiği ve bu nedenle ölçekten madde çıkarılmaması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Alt Üst Gruplara Dayalı Madde Analizi: Likert tipinde ölçek geliştirme çalışmalarında ayırt ediciliği yüksek olan maddeleri seçebilmek için alt ve üst gruplara dayalı madde analizi işlemi yapılmaktadır (Turgut ve Baykul, 1992). Bu bağlamda Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutum ölçeğinde yer alan 20 maddenin ayırt ediciliklerini incelemek amacıyla 250 bireyin ölçekten elde ettikleri puan büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır. Sonrasında %27'lik alt ve üst grupta bulunan 68'er kişinin toplam puan ortalamaları bağımsız örnekler için t testi ile hem ölçeğin tamamı hem de her bir madde için karşılaştırılmıştır (Tablo 5 ve Tablo 6).

Tablo 5. 20 Maddelik Ölçeğin Bütününe Yönelik Alt ve Üst Grup Ortalamalarına İlişkin t Testi

	N	\bar{X}	SD	T	p
Alt Grup	68	53,65	12,96	39,576	0,000
Üst Grup	68	120,76	5,25		

Alt ile üst grup puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak manidar olduğu söylenebilir ($t=39,576$; $p<0,05$).

Tablo 6. Maddelerin Ayırt Ediciliğine İlişkin t Testi Sonuçları

Madde	Grup	N	\bar{X}	ss	t (p)	Madde	Grup	N	\bar{X}	ss	t (p)
Madde 1	Üst	68	6,95	0,20	14,074 (0.000)	Madde 15	Üst	68	6,35	1,15	19,277 (0.000)
	Alt	68	3,54	1,98			Alt	68	2,08	1,41	
Madde 2	Üst	68	5,26	1,74	12,406 (0.000)	Madde 16	Üst	68	5,77	1,65	13,927 (0.000)
	Alt	68	1,94	1,35			Alt	68	1,88	1,60	
Madde 3	Üst	68	5,79	1,51	15,645 (0.000)	Madde 19	Üst	68	6,70	,71	16,506 (0.000)
	Alt	68	1,80	1,45			Alt	68	2,77	1,82	
Madde 4	Üst	68	6,36	1,33	17,738 (0.000)	Madde 20	Üst	68	6,89	,42	12,498 (0.000)
	Alt	68	2,04	1,50			Alt	68	3,55	2,16	
Madde 5	Üst	68	3,75	1,95	4,370 (0.000)	Madde 22	Üst	68	6,95	,20	8,892 (0.000)
	Alt	68	2,45	1,46			Alt	68	4,35	2,40	
Madde 8	Üst	68	6,75	0,77	13,258 (0.000)	Madde 23	Üst	68	6,94	,38	11,037 (0.000)
	Alt	68	3,25	2,03			Alt	68	3,67	2,40	
Madde 10	Üst	68	6,73	0,58	19,870 (0.000)	Madde 26	Üst	68	6,02	1,48	14,760 (0.000)
	Alt	68	2,41	1,69			Alt	68	2,05	1,64	
Madde 12	Üst	68	6,35	1,27	16,306 (0.000)	Madde 28	Üst	68	6,76	,83	13,341 (0.000)
	Alt	68	2,42	1,51			Alt	68	3,32	1,95	
Madde 13	Üst	68	3,63	1,96	3,623 (0.000)	Madde 29	Üst	68	6,39	1,13	13,744 (0.000)
	Alt	68	2,48	1,71			Alt	68	2,94	1,73	
Madde 14	Üst	68	6,19	1,17	21,520 (0.000)	Madde 34	Üst	68	4,14	2,17	3,735 (0.000)
	Alt	68	1,76	1,22			Alt	68	2,85	1,85	

Tablo 6'daki bulgulara göre, ölçekte yer alan 20 adet maddenin her birine ait alt ve üst grup ortalamaları arasında manidar farklılık bulunduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Bu bulgulara göre ölçekte yer alan 20 maddenin tamamının ayırt ediciliğe sahip olduğu ve dolayısıyla ölçekte kalması gerektiği söylenebilir.

Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğe Ait Test-Tekrar-Test Güvenirliği: Bu aşamada geliştirilen Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutum ölçeğinin kararlılığı 42 kişiden elde edilen veriler yardımıyla test-tekrar-test yöntemiyle ele alınmıştır. Kararlılık, tutumlar gibi devamlılığı olan ve kolaylıkla değişime uğramayan özellikleri ölçmeyi hedefleyen ölçme araçlarında aranan bir güvenilirlik kriteridir (Tavşanlı, 2002). Test-tekrar-test uygulamasında ölçeğin on beş gün-bir ay arayıyla iki kez uygulanmasından sonra, iki ölçümden alınan puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak manidar farkın bulunmaması, iki ölçüm sonucunun benzer olduğunu göstermektedir (Aksayan ve Gözümlü, 2002).

Üç hafta ara ile uygulanan Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutum ölçeğinin ve alt boyutlarının iki uygulama puanları arasında farklılık olup olmadığının tespiti, bağımlı gruplar t testi ile sınınmıştır. Ayrıca iki uygulama arasındaki Pearson korelasyon katsayıları hesaplanarak ölçeğin ve alt boyutlarına ait kararlılık katsayıları elde edilmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Test-Tekrar-Test Uygulaması Sonuçları

	Uygulamalar	N	Ort.	ss	t	p	r (p)
Seyir Zevki	Birinci Uygulama	42	29,24	12,15	1,000	0,323	0,998 (0,000)
	İkinci Uygulama	42	29,17	12,06			
Adaleti Sağlama	Birinci Uygulama	42	30,69	8,24	0,726	0,472	0,995 (0,000)
	İkinci Uygulama	42	30,59	8,37			
Devamlılık	Birinci Uygulama	42	19,11	3,96	0,123	0,903	0,951 (0,000)
	İkinci Uygulama	42	19,09	4,04			
Bilgi Sahipliği	Birinci Uygulama	42	15,29	4,96	1,480	0,146	0,989 (0,000)
	İkinci Uygulama	42	15,12	4,80			
Toplam	Birinci Uygulama	42	94,16	15,96	0,714	0,479	0,994 (0,000)
	İkinci Uygulama	42	93,97	16,28			

Tablo 7'deki t testi sonuçlarına göre, hem ölçeğin tamamına hem alt boyutlarına ait birinci ve ikinci ölçüm sonuçları arasında manidar bir farklılık bulunmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Bu şekilde iki uygulamada da benzer sonuçların ortaya çıkması, ölçeğin güvenilirliğinin bir göstergesidir. Diğer yandan, test tekrar test kararlılık katsayıları da ölçeğin tamamı ve alt boyutları için 1'e yakın, oldukça yüksek ve anlamlı değerlerdir.

İç Tutarlılık Analizi: Likert tipi ölçek geliştirilirken temel kabullerden birisi, ölçülmesi amaçlanan özellik ile ölçekteki maddeler arasında ilişki bulunmasıdır. Başka bir ifadeyle, her maddenin temelde aynı tutumu ölçmesi gerekliliği varsayımı bulunmaktadır (Tavşancıl, 2002). Bu varsayımın kontrolü ve güvenilirlik düzeyinin belirlenmesi için literatürde Cronbach α katsayısının kullanılması uygun görülmektedir. Ölçeğin α katsayısı ne kadar yüksekse ölçekteki maddelerin de o derece birbiriyle tutarlı olduğu yorumu yapılabilir (Tezbaşaran, 1996). Cronbach α iç tutarlılık katsayısı diğer güvenilirlik katsayıları gibi, 0.70'ten büyük bir değer alırsa ölçeğin güvenilir olduğu yönünde yorumlanabilir (Kartal ve Bardakçı, 2018).

Geliştirilmekte olan Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutum ölçeğinin iç tutarlılığa bağlı güvenilirliği öncelikle, madde analizi aşamasında

ulaşılan 250 kişiden elde edilen veriler yardımıyla ölçeğin geneline ve alt boyutlarına ait Cronbach α katsayıları hesaplanarak incelenmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Ölçek ve Alt boyutlarına Ait Cronbach α Katsayıları

	Madde Sayısı	Cronbach α Değeri
Seyir Zevki	7	0,875
Adaleti Sağlama	6	0,884
Devamlılık	4	0,851
Bilgi Sahipliği	3	0,741
Toplam	20	0,893

Tablo 8'deki sonuçlara göre, elde edilen değerler 0,70'ten büyük ve ölçeğin güvenilirliği için yeterli değerlerdir.

Bir ölçme aracının iç tutarlılığını belirlemeye yönelik bir diğer yaklaşım ise yarılama yöntemidir. Bu yöntemde ölçek birbirine eş iki yarıya bölünerek, yarı ölçekler arasındaki eşdeğerlilik incelenmektedir. Eğer yarı ölçeklerin ölçüm sonuçları arasında anlamlı ve yüksek bir korelasyon ilişkisi mevcutsa ölçeğin iç tutarlılığının yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu korelasyon katsayısına bağlı olarak hesaplanan Spearman-Brown katsayısı, bir iç tutarlılık katsayısıdır ve bu bakımdan güvenirliliğin göstergesi olarak kabul edilmektedir (Kartal ve Bardakçı, 2018). Bu aşamada geliştirilmekte olan Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutum ölçeği, madde sıra numaralarına göre 10'ar maddeden oluşan iki yarı ölçeğe bölünmüştür. Yapılan korelasyon analizi sonucunda yarı ölçekler arasındaki korelasyon katsayısı 0,837 olarak, Spearman-Brown yarılama güvenirlilik katsayısı ise 0,911 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre, ölçeğin iç tutarlılığı ve güvenirliliğinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Mevcut çalışmada, araştırmacılara kişilerin Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutumlarını ölçmesine imkân sağlayacak Likert tipinde bir ölçeğin geliştirilmesi ve söz konusu ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik analizlerinin yapılması amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmacılar tarafından 43 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuş, uzman önerileri doğrultusunda 5 madde kapsam dışında bırakılarak 38 maddelik bir taslak ölçek meydana getirilmiştir. Taslak ölçeğe dil ve anlatım yönünden uzmanlardan alınan görüşler dikkate alınarak uygulamadan önceki son hali verilmiştir.

Ölçeğin faktör yapısının belirlenmesi amacıyla yapılan AFA sonucunda hiç bir faktöre yerleşmeyen ve iki veya daha fazla faktörde binişik olan maddeler belirlenerek ölçekten çıkarılmış, sonuç olarak 4 alt boyuttan ve 20 maddeden oluşan bir ölçme yapısı elde edilmiştir. Bu yapı toplam varyansın %64,225'ini açıklamaktadır. Literatürde toplam açıklanan varyans için alt sınırın %40 ile %60 arasında olması gerektiği üzerine görüşler bulunmaktadır (Karagöz, 2016). Buna göre ortaya konulan yapının açıkladığı varyansın yapı geçerliği bakımından yeterli olduğu söylenebilir. Büyüköztürk (2002)'e göre AFA sonucunda elde edilen maddelere ait faktör yükü değerlerinin ise 0,45 üzerinde değerler alması yeterli görülmektedir. Geliştirilen ölçeğin maddelerine ait faktör yükü değerlerinin 0,617-0,823 aralığında değiştiği belirlenmiştir. Bu bağlamda maddelerin faktör yükü değerlerinin de oldukça yüksek ve yeterli değerler olduğu ifade edilebilir.

AFA sonrası bağımsız bir diğer örneklem üzerinde yapılan DFA sonucunda 4 alt boyuttan ve 20 maddeden oluşan modelin verilerle iyi derecede uyum gösterdiği saptanmış, bu suretle AFA ile ortaya konulan ölçek yapısının başka bir örneklem üzerinde de geçerli olduğu tespit edilmiştir. DFA sonucunda tüm maddelerin faktör yükleri oldukça yüksek ve anlamlı bulunmuş, faktörlere ait AVE değerlerinin tamamı alt sınır olan 0,50'den yüksek olarak hesaplanmıştır. Tüm bu bulgular Kartal ve Bardakçı (2018)'e göre ölçeğin yapı geçerliğine sahip olduğunun birer göstergesidir.

Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutum ölçeğinin maddelerine ilişkin öncelikle madde-toplam korelasyonuna dayalı madde analizi uygulaması yapılmış, analiz sonucunda tüm maddelerin madde-toplam korelasyon katsayılarının literatürde genel kabul gören alt sınır olan 0,30'dan yüksek değerler olduğu tespit edilmiştir (Büyüköztürk, 2010). Ayrıca yapılan alt-üst gruplara dayalı madde analizi sonucunda ölçeğin tamamının ve tüm maddelerinin ayırt edicilik özelliğine sahip oldukları görülmüştür. Her iki madde analizi sonucunda da ölçekten çıkarılmasına gerek olan maddenin bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutum ölçeğinin güvenilirlik analizleri kararlılığı ve iç tutarlılığı bağlamında ele alınmıştır. Ölçeğin kararlılığını belirlemeye yönelik yapılan test-tekrar-test uygulaması sonucunda, ölçeğin ve alt boyutlarının üç hafta arayla aynı örnekleme uygulanması sonucu elde edilen puanların benzer olduğu, kararlılık katsayılarının güvenilir-

lik katsayıları için kritik değer olan 0,70'ten büyük değerler aldığı görülmüştür. Bu sonuçların geliştirilmekte olan ölçeğin ölçüm sonuçlarının değişmezliğini ve kararlılığını ifade ettiği ve ölçeğin güvenilir olduğunu gösterdiği söylenebilir.

Son olarak Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutum ölçeğinin iç tutarlılığa sahip olup olmadığı ölçeğin tümüne ve alt boyutlarına ait Cronbach α katsayıları hesaplanarak ve yarılama yöntemi kullanılarak ayrı ayrı incelenmiştir. Ölçeğin tamamı ve alt boyutları için hesaplanan Cronbach α katsayısı değerlerinin yeterli derecede büyük olduğu, buna dayanarak ölçeğin iç tutarlılığa sahip olduğu tespit edilmiştir. Yarılama yöntemi sonucunda elde edilen Spearman-Brown güvenilirlik katsayısı da 0,911 olarak hesaplanmış olup bu değer de ölçeğin yüksek iç tutarlılığa ve güvenilirliğe sahip olduğunu desteklemektedir.

Spor bilimleri literatürü incelendiğinde hakem, sporcu, antrenör, yönetici ve taraftar unsurlarının yer aldığı ulusal düzeyde farklı psikososyal envanter araştırmaları ve tutum çalışmaları mevcuttur. Keleş ve ark. (2016), sporcuların tükenmişlik düzeyi ölçeğinin Türkçe uyarlaması çalışmasında iç tutarlık katsayılarının 0,75 ile 0,87 arasında değiştiğini belirlemiştir. Karaçam ve Pulur (2018) Hakemler İçin Mesleki Haz Ölçeği uyarlama araştırmasında cronbach alpha iç tutarlık katsayısını 0,83 olarak bulmuştur. Hakemlerin psikososyal durumlarını belirleme amaçlı uyarlanan bir başka çalışmada ise iç tutarlık katsayısını 0,90 olarak bulmuştur (Karaçam ve Pulur, 2017). Literatürdeki araştırmaların hedef noktası spor unsurlarının (sporcu, hakem, antrenör vb.) psikososyal durumlarını belirlemeye yönelik oldukları görülmektedir. Ancak mevcut araştırmamız yenilikçi olarak görülen VAR sisteminin; seyir zevki, kural uygulaması ve müsabaka sonuç etkileri gibi kriterler ile sporcu, antrenör, taraftar, yönetici gibi spor katılımcılarının bakış açısından değerlendirme olanağı sağlayacaktır.

Sonuç olarak geliştirilmiş olan ve EK 1'de verilen Türk futbolunda VAR uygulamasına yönelik tutum ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte araştırmanın bazı sınırlılıkları mevcuttur. Bu sınırlılıklarla birlikte araştırmacılara önerilen bazı hususlar şu şekilde sıralanabilir:

- Araştırmada ölçeğin madde havuzu 43 maddeden oluşmuştur. Yapılacak çalışmalarda VAR uygulamasına yönelik farklı görüşleri yansıtacak

yeni maddeler eklenerek madde havuzu genişletilebilir ve daha kapsamlı ölçme araçları geliştirilebilir.

- Araştırmanın bulguları çalışma grubundan elde edilen verilerle sınırlıdır. Yapılacak çalışmalarda daha geniş çalışma gruplarına ulaşarak daha kapsamlı bulgulara ulaşılabilir ve ölçeğin güvenilirliği ve geçerliği sınanabilir.

EXTENDED ABSTRACT

Development of The Attitude Scale Towards Video Assistant Referee (Var) in Turkish Football

*

Recep Fatih Kayhan – Sait Bardakçı – Çağdaş Caz

Recep Tayyip Erdoğan University, Cumhuriyet University, Yozgat Bozok University

Continuing to increase both the audience / fans and the pleasure of watching from the past to the present day, football has become one of the most watched and followed sports branches today. The decisions made by the referees during the football match directly affect the outcome of the match. The decisions made by the referees often cause controversy. Avoiding erroneous decisions is possible with developing technology. The Video Assistant Referee (VAR) developed for this purpose provides great convenience to the judges at the final decision point. The Video Assistant Referee System, which is used not only for the goal position but also for the critical positions in the match, helps the referees to decide in critical moments during the match. The referee made his final decision after evaluating the backward positions by stopping the match by creating assistive tools with computer vision techniques from the data obtained by the cameras. In this context, VAR, which is also referred to as auxiliary technological innovations, is called the computerized system that enables the referees to make the right decision by processing the images taken with high resolution and quality cameras in real time (Peker ve Özkara, 2018). However, the debate in football public opinion about the implementation of the VAR remains fresh. Various stakeholders of football share their positive or negative opinions about the application with the football public. The purpose of working with these thoughts is to develop a scale for measuring individuals' attitudes towards VAR practice in Turkish football. For this purpose, a pool of 43 items was created by the researchers, and 5 items were excluded from the scope of expert opinions, and a 38-item draft scale was obtained. Research the following football competitions in Turkey, he joined 1011 people who have enough knowledge about football. The sampling method was used to identify the study group. Data was collected from the participants through a face-to-face survey. People were asked whether they had fol-

lowed football matches and whether they had enough information about football game rules, and a scale form was applied to those who stated that they had sufficient information. The data of 415 for exploratory factor analysis and 304 for confirmatory factor analysis were used in the analysis of structure validity and these two samples are independent from each other. In the reliability analysis of the scale, data belonging to 250 people were evaluated in the test-retest application, while the item analysis and the calculation of the Cronbach Alpha coefficient were evaluated. The developed scale is a 7-point Likert type scale. The items in the scale are "7 = I totally agree", "6 = I agree", "5 = I partially agree", "4 = I am indecisive", "3 = I strongly disagree", "2 = I disagree" and "1 = Definitely I disagree". The scores obtained from the scale show that the level of participation in the proposition in that item is high as it approaches seven and it is low when it approaches one. The items with the statement reflecting the negative attitude about the subject are scored as the opposite of the above coding in the scoring phase. The positive and negative opinions expressed about the VAR implementation in the Turkish football public have been taken into consideration. In addition, 24 positive and 19 negative statements were organized by taking the opinions of the experts who have worked as a football referee, football coach, and who have studies in the field of football research and those who have studies in the field of attitude. In this way, the item pool of the scale consists of 43 items in total. Experts evaluated whether each item in the item pool should be included in the scale and as a result of this process, 5 items out of the scale were removed from the scale in line with the recommendations of the experts. Three of the items removed are statements expressing positive and two expressing negative attitudes. In this way, a draft scale consisting of 38 items, 21 of which were positive and 17 negative, was obtained. The statements in the scale were rearranged and the draft scale was finalized by applying to the knowledge of 2 academicians who are experts in the field of Turkish Language about whether the expressions of the items in the draft scale are appropriate in terms of expression and the suitability of the spelling rules. Exploratory and confirmatory factor analyzes, test-retest method and internal consistency analysis were used as statistical methods. In order to determine the factor structure of the attitude scale towards VAR application in Turkish football, AFA was applied to 38 items in the draft scale using the Principal Components Analysis and Varimax Rotation methods. The factor load values of the items obtained as a result of AFA

are considered to be higher than 0.45. It was determined that the factor load values of the items of the developed scale ranged in the range of 0.617-0.823. In this context, it can be stated that the factor load values of the items are quite high and sufficient values. As a result of the CFA performed on another independent sample after AFA, it was determined that the model consisting of 4 sub-dimensions and 20 items was in good agreement with the data, thus, the scale structure revealed with AFA was also valid on another sample. As a result of CFA, the factor loads of all items were found to be quite high and significant, and all AVE values of the factors were calculated to be higher than the lower limit of 0.50. As a result of the test-retest application to determine the stability of the scale, it was observed that the stability coefficients received values greater than 0.70, which is the critical value for the reliability coefficients. It can be said that these results indicate that the scale under development expresses the stability and stability of the measurement results and shows that the scale is reliable. Finally, whether the attitude scale towards VAR application in Turkish football has internal consistency or not, the Cronbach α coefficients of the whole scale and its sub-dimensions were calculated separately by using the half-way method. The Spearman-Brown reliability coefficient obtained as a result of the splitting method was calculated as 0.911, which supports the scale's high internal consistency and reliability. It was concluded that the scale developed according to these findings is a reliable and valid measurement tool.

Kaynakça / References

- Aksayan, S. ve Gözüm, S. (2002). Guide for intercultural scale adaptation: Psychometric features and intercultural comparison. *Journal of Research and Development in Nursing*, 4(2),9-20.
- Arkonacı, S. A. (2001). *Sosyal psikoloji*. 2. Bsm. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. 2. Bsk. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. 12. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Dandıl, E. ve Özkul, İ. (2019). Futbol maçları için bilgisayarlı görü destekli gol karar sistemi (golkasis): Bir prototip çalışma. *Gu J Sci. Part C*, 7(1),213-24.
- Dizdar, C. (2019). VAR, futbolun cenaze merasimidir!. *TRT Akademi*, 4(8),522-35.

- Engin, S.G. ve Çelik, V.O. (2019). VAR'lığın yeter! Hakemlerin gözünden video yardımcı hakem sistemi. *International Journal of Sport Culture and Science*, 7(2),53-68.
- Ford, G.G., Gallagher, S.H., Lacy, B.A., Bridwell, A.M. ve Goodwin, F. (1999). Re-positioning the home plate umpire to provide enhanced perceptual cues and more accurate ball-strike judgments. *Journal of Sports Behavior*, 22(1),28-44.
- Fornell. C. ve Larcker, D.F. (1981). Evaluating structural equations models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1),39-50.
- Gore, G., Rix, G., Wathelet, O. ve Cazemajou, A. (2012). Eliciting and tacit: interviewing to understand bodily practices in jonathan skinner. *The Interview: An Ethnographic Approach*. 2nd ed. Bloomsbury Academic, 127-42.
- Hair, J.F., Anderson, R.E., Tatham, R.L. ve Black, W.C. (1999). *Análisis multivariante*. Madrid: Prentice Hall.
- İnceoğlu, M. (2010). *Tutum algı iletişim*. Beykent Üniversitesi İletişim ve Tasarım Bölümü. Beykent Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Karaçam, A., ve Pulus, A. (2017). Hakem öz yeterlik ölçeği'nin (HÖYÖ) Türkçeye uyarılama çalışması. *Journal Of Physical Education & Sports Science/Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(1).
- Karaçam, A., ve Pulus, A. (2018). Hakemler için mesleki haz ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması:Himhö. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3(2), 35-45.
- Karagöz, Y. (2016). *Spss ve amos 23 uygulamalı istatistiksel analizler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kartal, M. ve Bardakçı, S. (2018). *Spss ve amos uygulamalı örneklerle güvenilirlik ve geçerlik analizleri*. 1. Baskı. Ankara: Akademisyen Yayınevi.
- Kartal, M. ve Bardakçı, S. (2019). *Tutum ölçekleri*. 1. Baskı. Ankara: Akademisyen Yayınevi.
- Keleş, S., Kara, F. M., Çetinkalp, F. Z. K., ve Aşçı, F. H. (2016). Sporcu tükenmişlik ölçeğinin Türkçe uyarılması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 27(4), 150-161.
- Meydan, C.H. ve Şeşen, H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi amos uygulamaları*. 2. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Nakip, M. (2006). *Pazarlama araştırmaları teknikler ve spss destekli uygulamalar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Orta, L. (2018). Futbol oyun kurallarında video yardımcı hakem Sistemi (Var). *16th International Sport Sciences Congress*, 31th October-03rd November, 2018.

- Paolo-Spagnolo, M.L., Pier, L.M., Massimiliano, N., Ettore, S. ve Arcangelo, D. (2013). Non- invasive soccer goal line technology: a real case study. *Ieee Computer Society. 2013 Ieee Conference on Computer Vision And Pattern Recognition Workshops*. 23 28 June 2013. Portland, Or, USA.
- Peker, M ve Özkaraca, O. (2018). Büyük ölçekli veri setleri için gpu hızlandırılmalı melez bir ga-svm: cu-ga-svm. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Part C: Tasarım ve Teknoloji*, 6(3),581-91.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi*. 1. Baskı. Ankara: Nobel Basım Yayın.
- Tezbaşaran, A.A. (1996). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*. Ankara: Psikologlar Derneği Yayınları.
- TFF, Başkanı Nihat Özdemir, MHK Kış Semineri'nde konuştu (Ocak 7, 2020). TFF. 11/01/2020 tarihinde <https://tff.org/default.aspx?pageID=248&ftxtID=32772> adresinden erişilmiştir.
- Turgut, M.F. ve Baykul, Y. (1992). *Ölçekleme teknikleri*. Ankara: Ösym Yayınları.
- Ugondo, P.L. ve Tsokwa, M. (2019). Interpreting video assistant referee and goal-line technology communication: the pitch-based referees perspectives. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, 3(4),1058-62.

Ekler

EK 1. TÜRK FUTBOLUNDA VİDEO YARDIMCI HAKEM (VAR) ÖLÇEĞİ

ÖLÇEK, ALT BOYUT VE MADDELERİ	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Pek Katılmıyorum	Kararsızım	Kusmen Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Seviri Zevki							
*VAR uygulaması, futbolun sevir zevkini düşürmektedir.	1	2	3	4	5	6	7
*VAR uygulaması maçın heyecanını sekteye uğratar.	1	2	3	4	5	6	7
*VAR sistemi taraftarın sevir zevkini azaltır.	1	2	3	4	5	6	7
*Futbolcular, VAR uygulamasından dolayı gol sevincini tam yaşayamamaktadırlar.	1	2	3	4	5	6	7
*VAR sistemi, maçı kesintiye uğratmaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
*VAR uygulaması maç esnasında futbolcuların motivasyonunu düşürmektedir.	1	2	3	4	5	6	7
*VAR uygulaması, topun oyunda kalma süresini azaltmaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
Adaleti Sağlama							
VAR sistemiyle birlikte futbolda tartışmalı pozisyon sayısı azalmıştır.	1	2	3	4	5	6	7
VAR uygulamasıyla birlikte futbolda daha adaletli kararlar verilmektedir.	1	2	3	4	5	6	7
VAR sistemi sayesinde futboldaki pozisyon tartışmaları sona ermiştir.	1	2	3	4	5	6	7
VAR sistemi, futbolda adaleti sağlamaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
VAR uygulaması, futbolda güven ortamının oluşmasına katkı sağlamaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
VAR uygulaması, hakemlerin doğru karar verme oranını arttırmaktadır.	1	2	3	4	5	6	7
Devamlılık							
VAR sistemi geliştirilerek devam etmelidir.	1	2	3	4	5	6	7
*VAR uygulamasına son verilmelidir.	1	2	3	4	5	6	7
VAR sistemi tüm profesyonel liglerde ve kupa maçlarında uygulanmalıdır.	1	2	3	4	5	6	7
VAR sistemi, futbol için faydalı bir uygulamadır.	1	2	3	4	5	6	7
Bilgi Sahipliği							
*Kulüp yöneticileri VAR hakkında yeterince bilgi sahibi değildir.	1	2	3	4	5	6	7
*Taraftarlar VAR hakkında yeterince bilgi sahibi değildir.	1	2	3	4	5	6	7
*Futbol kamuoyu VAR hakkında yeterince bilgi sahibi değildir.	1	2	3	4	5	6	7

(*) işaretli maddeler olumsuz anlam içerdiği için puanlama yapılırken tersine kodlama yapılmalıdır.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kayhan, R. F., Bardakçı, S. ve Caz, Ç. (2020). Türk futbolunda video yardımcı hakem (VAR) uygulamasına yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 571-596. DOI: 10.26466-/opus.673635

1984’den Günümüze Türkiye’de “Siyaset” Disipliniyle İlgili Tezlere Genel Bir Bakış: “Siyasi Parti” Odaklı Doktora Tezlerinin İçerik Analizi

DOI: 10.26466/opus.709385

*

Gülsüm Şimşek *

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Ankara.

E-Posta: gulsumerbasansimsek@gmail.com

ORCID: [0000-0001-8922-2088](https://orcid.org/0000-0001-8922-2088)

Öz

Türkiye’de siyaset bilimiyle ilgili akademik çalışmalarda doktora tezlerinde hangi konulara ağırlık verildiği ya da hangi disiplinle daha az çalışıldığına dair akademik bir veri bulunmamaktadır. Bu nedenle araştırmamızın amacı, Türkiye’de Yüksek Öğretim Kurulunun kurulduğu 1980’li yıllardan günümüze kadarki süreçte “siyaset” disipliniyle ilgili doktora tezlerinin odaklandığı temel sorunsalları ve bu sorunsallar arasından en çok çalışılan konunun hangisi olduğunu tespit etmektir. Araştırmamızın sınırlılığı YÖK’ün Ulusal Tez Merkezinde bulunan “Siyasal Bilimler” konu içeriğinde yer alan 1984-2020 yılları arasında çalışılan doktora tezlerinin odaklandıkları temel sorunsallardır. Araştırmada yöntem olarak niteliksel ve niceliksel içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi kapsamında öncelikle “siyaset” disipliniyle ilgili çalışılan tezler temel sorunsallarına göre 62 temaya ayrılarak doktora tezlerinin konu bazında hangi sıklıkta çalışıldığı incelenmiştir. Doktora tezlerinde çalışılan bazı konuların ve çalışılma sıklıklarının Türkiye’nin ve dünyanın içinde bulunduğu tarihsel ve bağlamsal şartlara göre değişirken birtakım sorunsalların ise geçmişten günümüze kadar önemini kaybetmeden çalışıldığı gözlemlenmiştir. Araştırmada 62 temanın içerisinde en çok çalışılan konunun “siyasi parti” teması olduğu tespit edilmiştir. Siyasi parti teması da kendi içinde 12 adet alt kategoriye ayrılarak ayrıntılı biçimde yıllara göre niteliksel ve niceliksel içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonrasında hangi siyasi parti üstünde kaç tane tezin yazıldığı ve bu tezlerin konu itibariyle genel olarak odaklandıkları sorunsallar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Siyaset, doktora tezi, içerik analizi, Yüksek Öğretim Kurulu, siyasi parti*

An Overview Of The Theses Related “Politics” Discipline In Turkey From 1984 To The Present: Content Analysis Of Phd Theses Focused “Political Party”

*

Abstract

No academic data regarding which topics were focused or which discipline was studied less is available in academic studies or doctoral theses in political science in Turkey. For this reason, the aim of this study is to identify the main problems focused on doctoral dissertations related to “politics” discipline and which topic was studied the most among these problems in the period of 1980, YÖK in Turkey, to the present. Qualitative and quantitative content analysis was used in the study. Firstly, theses related to the “politics” discipline” were categorized into 62 themes according to their main problems and examined how often they were studied on the subject basis within the scope of content analysis. It was observed that while some of the topics studied in doctoral these include and frequency of these studies vary according to the historical and contextual circumstances of Turkey and the world, some topics include have been studied without losing their importance from past to the present. It was identified that “political party” theme was the most studied topic among 62 themes in the study. The theme of the political party was subjected to qualitative and quantitative content analysis according to years by dividing into 12 subcategories that are the numbers of theses regarding which party and the problems that these theses focus on in general are revealed after the analysis.

Keywords: *Politics, doctoral, thesis, content analysis, Council of Higher Education, political party*

Giriş

Siyaset, Antik Yunan'dan günümüze kadar ele alınan önemli konular içinde yer almış ancak bağımsız bir disiplin haline dönüşmesi II. Dünya Savaşının sonralarında gerçekleşmiştir (Çam, 2011, s. 42-44). 1945'lerden sonra özerkliği kazanan siyaset bilimi sosyal bilimlerdeki gelişmeler neticesinde disiplinler arası hale gelmiştir (Gulbenkian Komisyonu, 2014, s. 36-57). Türkiye'de de üniversitelerde siyasetle ilgili akademik çalışmalar 1981'de Yüksek Öğretim Kurumu'nun kurulmasıyla birlikte oluşturulan Ulusal Tez Merkezinde 1984'den bu yana arşivlenmektedir. Türkiye'de akademide üstünde çalışılan önemli konulardan bir tanesi de Antik Yunan'dan itibaren önemini yitirmeyen siyaset bilimidir. Öyle ki siyaset bilimiyle ilgili Ulusal Tez Merkezinde ilk tez 1985'de yer almıştır. 1980'lerden 2020'li yıllara kadar konuyla ilgili 1626 doktora tezi ve 6004 adet de yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Toplamda 7630 tezden oluşan bu akademik yayınlar üzerinde hangi temel sorunsal üstünde, ne sıklıkla ve hangi zaman dilimlerinde çalışıldığı hakkında herhangi bir akademik çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle araştırma "siyaset disipliniyle ilgili doktora tezlerinin odaklandığı temel sorunsallar nedir ve bu sorunsallar arasında en çok odaklanılan konu hangisidir?" sorusundan yola çıkarak Türkiye'de YÖK'ün kurulduğu 1980'li yıllardan günümüze kadarki süreçte "siyaset" disipliniyle ilgili doktora tezlerinin odaklandığı temel sorunsalların neler olduğunu tespit etmeyi amaç edinmiştir. Bununla birlikte odaklandıkları tez konuları itibariyle tezler sayısal oranda yüksek olduğu için araştırmada siyaset odaklı yüksek lisans tezleri araştırmanın sınırlılıkları dışında bırakılmıştır.

Siyaset Bilimi ve Gelişimi

Arapça kökenli bir kelime olan "siyaset" farklı anlamlar içermektedir. Arapçada "siyaset", at eğiticiği, at bakımı anlamına gelirken Osmanlı'da padişahın devlet idaresi ve politik zorunluluk nedeniyle verdiği cezaları "idam cezaları" ifade etmektedir. Yani Osmanlı'da siyaset ölüm cezası anlamına gelmektedir. Popüler halk dilinde ise siyaset, işgüzarlık, kurnaz, hareket yeteneği yüksek anlamında kullanılmaktadır. Bir disiplin olarak siyaset bilimi ise "siyaset" kelimesini "ülke, devlet, insan yönetimi" olarak betimlemektedir. Siyaset bilimi kavramı, ilk olarak Fransız hukukçu Jean Bodin'in

eserinde (Devletin 6 Kitabı-1576) dile getirilmekle birlikte günümüzdeki manasında 1800'lerde William Godwin ve filozof Jeremy Bentham tarafından kullanılmıştır (Daver, 1969, s.3-5, 28).

Siyaset, sosyal bir bilim dalı olmakla birlikte konu itibariyle toplumdaki bireylerin siyasi karar ve hareketlerini inceler. Doğa bilimleri gibi tekrara tabi olmaz ve laboratuvar ortamında incelenemez, siyasi olaylar bir defalıktır, aynı şekilde tekrarlanmadığı için sonsuz bir oluşum halinde değişmeye tabi olmaktadır (Daver, 1969, s.33-36). Siyaset, zaman ve mekân açısından evrenselliğe ve sürekliliğe hakimdir, toplumdaki görüş ve çıkar çatışması üstünde inşa edilen iktidar mücadelesidir. Aynı zamanda çatışma halindeki çıkarların uzlaştırılması faaliyetidir (Kapani, 2013, s. 19-20). Siyaset sadece kuvvet ve çıkar çatışması değildir aynı zamanda çerçevesinde uygulanması gereken bir faaliyettir (Fedayi, 2011, s. 4).

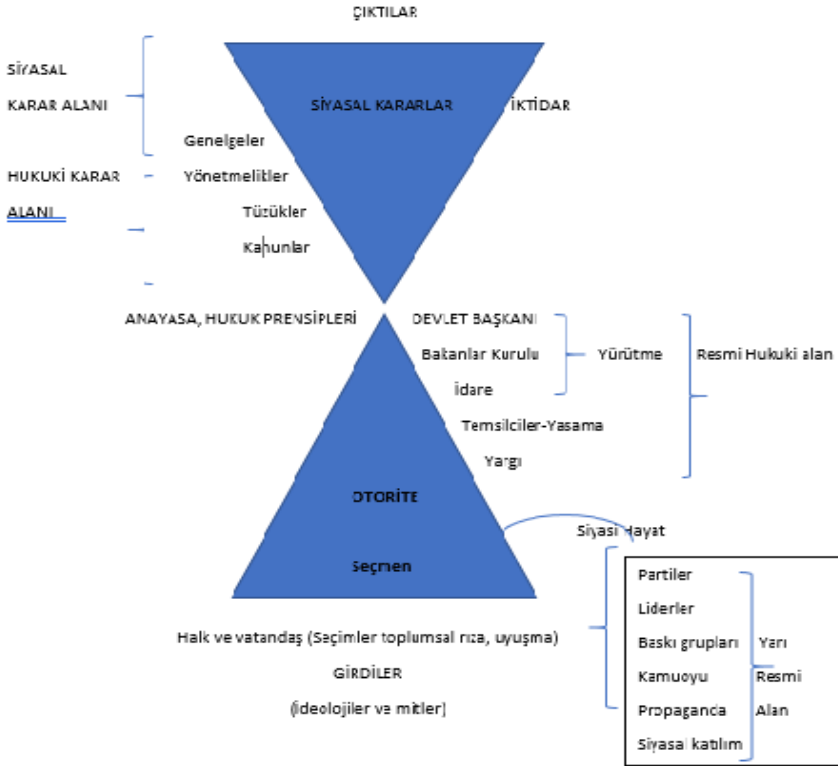
Siyaset biliminin diğer bilim dallarından bağımsız şekilde bir disiplin olarak ortaya çıkışı II. Dünya Savaşına rastlamaktadır. Ancak Antik Yunan'a kadar uzanan siyaset bilimiyle ilgili eserler II. Dünya Savaşına kadar felsefi düşüncelerden daha ötesine geçememiştir. Antik Yunan'da siyaset Platon (MÖ 427-347) tarafından "İdeal devlet nasıl olmalıdır?" sorusuna önem vererek mevcut durumdan ziyade olması gerekeni savunarak filozofların krallık yapması gerektiğini belirtmiştir. Aristo'da (MÖ 384-322) siyaset biliminin öncüsü olarak tanımlanmakta, "Politika" eserinde insan faaliyetlerinin en kapsamlısı olarak gördüğü için "üstün bilim" olarak siyaseti nitelendirmiştir (Öztek, 2014, s. 27). Orta çağda Çiçero (MÖ 106-44) Reipublica ve De Legibus eserleriyle siyasete önemli katkılarda bulunarak cumhuriyetin gelişmesi için hukuku ön plana çıkartmıştır. St. Augustinus (354-430) De Civitate Dei eserinde devletten kilise yönetime doğru geçerek devletin yaratıcının bir ihsanı olduğunu ve her şartta ona itaat edilmesi gerektiğini belirtmiştir. St. Thomas Aquinas (1224-1274) de orta çağda De Regimine Principum (Saltanat Hakkında) çalışmasıyla siyasetin etik bir etkinlik olduğunu, politikanın dinin hizmetinde olması gerektiğini, halkın rızaya dayalı biçimde yönetime katılarak en iyi yönetimin anayasal yönetim ile gerçekleşeceğini dile getirmiştir (Ertugay, 2011, s 20-23). Batı siyasete konusuna dini perspektiften yaklaşırken Tunuslu İslam düşünürü İbni Haldun (1332-1406) konuyu bilimsel olarak ele alarak toplumsal ve ekonomik olayların siyasi sistem üstündeki etkisine incelemiştir (Kışlalı, 1999, s.23). Modern dönemde siyaset bilminde Prens (Hükümdar) eserinin yazarı Machiavelli (1469-1527)

orta çağdaki dinin tesiri gölgesi altında kalan düşüncelere karşı çıkararak, siyasi ahlakın genel birey etiğinden ayrılması gerektiğini, temel meselenin başarı ve iktidar olduğunu, siyasetin birey ve dini ahlaktan ayrılarak kendine has işleyişinin ve şartlarının olduğunu savunmuştur. Bodin (1530-1556) devletin temelinin aile olduğunu belirtirken Hobbes (1588-1679) devleti Leviathan kitabında bir ejderhaya benzetmiştir. Grup halinde bir araya gelenler devleti oluşturmuştur ve devlet egemendir, onun dışındaki herkes uyruğudur. Hobbes, siyasi iktidarın gücü egemenlik, mutlak, bir, sürekli ve bölünmezdir. Montesquieu (1689-1755) devlet yönetiminde güçler ayrılığını savunmuş, Rousseau (1712-1778) ünlü Toplum Sözleşmesi eseriyle bütün insanların doğal ortamda özgürken toplum ve devlet evrelerine doğru modern biçimde yapılandıkça köleleştiğini belirtir. Sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen Auguste Comte'un (1798-1853) çalışmalarıyla siyaset disiplinin kapsama alanı cumhuriyet, devlet ve yerleşim yerlerinden ziyade insan, toplumsal, siyasal ve ekonomik meseleler üstüne odaklanmıştır. Siyasetin günümüzdeki temel sorunsalları üstünde ilerlemiştir. Karl Marx da (1818-1883) siyaseti alt yapı üst yapı şeklinde açıklamıştır. Siyaset alt yapı olarak nitelendirilen üretim ilişkileri üstünde yapılan bir olgudur (Ertugay, 2011, s 23-29).

Çeşitli düşünürler tarafından en iyi yönetim biçiminin ne olacağına dair ortaya konan bu eserler ve düşünceler günümüzde "Siyasi Düşünceler Tarihi" altında yer almaktadır. Devletin ve bünyesinde bulunan siyasi örgütlerin yapısı hakkındaki çalışmalar 19. yüzyılda "anayasacılık" akımının başlamasıyla hızlanarak sistemli hale gelerek disiplin siyaset felsefesi ve anayasa hukuku açısından gelişmiştir. Diğer taraftan da tarih, sosyoloji, antropoloji, hukuk, iktisat gibi sosyal bilim alanları siyasetle disiplinler arası çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Böylece siyasi iktisat, siyaset sosyolojisi, siyasi tarih gibi ortak çalışma alanları oluşmuştur. Siyaset biliminin araştırılması konusundaki bu dağılmış alanlar da "siyaset bilimi" değil "siyasal bilimler" şeklinde tanımlanmıştır. II. Dünya Savaşından sonra ise siyaset bilimi karma, disiplinler arası, diğer bilimlerin altında yapılan bir bilim değil kendine has metodu, amacı, konusu olarak yapılanmıştır. Disiplin önce Amerika'da daha sonra da Avrupa'da "siyaset bilimi" olarak adlandırılmıştır (Öztek, 2014, s. 27-29). UNESCO siyaset disiplinin kapsamını ve sınırlarını tespit etmek amacıyla farklı ülkelerdeki bilim adamlarının araştırmalarını bir araya getirerek "Çağdaş Siyaset Bilimi" eserini oluşturmuşlardır. Bu

eserde siyaset bilimi dört kategoride ve alt temalarda yapılandırılmıştır. 1973’de ise Amerikan Siyaset Bilime Derneği disiplinin sınır ve kapsamını tekrar ele alarak temel inceleme alanlarını sekiz kategoriye çıkarmıştır (Çam, 2011, s. 42-44).

Alanı ve kapsamı değişen, bağımsız bir disiplin haline gelen siyaset biliminin II. Dünya Savaşından önceki temel inceleme konusu “devlet” idi. Hatta siyaset bilimi önceleri “devlet bilimi” olarak da adlandırılıyordu. Ancak II. Dünya Savaşından sonra disiplinin konusu bütün siyasal ve sosyal aşamaları kapsayacak biçimde yeniden tanımlanarak odaklandığı konu iktidar, güç ve otorite oldu. Siyaset disiplininin temelinde devletin yerini siyasal iktidar aldı ve disiplin sosyolojik bir tabana oturdu (Türk, 2013, s. 9).

Şema: Siyasal sistem şeması (Daver, 1969, s. 44).

Siyaset konu itibariyle iktidara odaklansa da genel anlamda girdileri ve çıktıları olan bir sistemden meydana gelmektedir. Sistemin temelini ideolojik görüşleri olan seçmenler oluşurken, siyasi hayatı partiler, liderler, baskı grupları, kamuoyu, propaganda, siyasal katılım gibi yarı resmi alanı meydana getirir. Sistemin içindeki otoriteyi ise en başta devlet başkanı olmak üzere anayasa-hukuk kuralları, bakanlar kurulu, idare, yasama ve yargı oluşturur. Hukuki karar alanında genelgeler, yönetmelikler, tüzükler ve kanunlar bulunurken siyasi karar alanında iktidar vardır ve siyasi çıktılar ortaya konur.

Siyasi Partiler

Siyasi sistem içinde yer alan önemli siyasi parçalardan ve araştırma konularından birisi de siyasi partilerdir. Modern siyasi hayatın olmazsa olmaz unsurlarıdır. Fransızcadan Türkçeye geçen "parti" kelimesi Türkçede "bölüm, parça, grup, taraf" manasında kullanılırken kelimenin Osmanlı Türkçesindeki karşılığı yine bölünmek anlamına gelen "fırka" kelimesidir (Özdemir ve Atılğan, 2012, 2007). Siyasi partiler "Siyasal parti programını uygulamak ve üyelerini iktidara getirmek amacıyla hükümetin kontrolünü organize insan topluluğudur." (Daver, 1969, s. 223). Temel amaç iktidarı ele geçirmek ya da ona ortak olmaktır. İktidar partisi olmayan muhalefet partileri ise iktidarı kontrol ederek toplumun ve ülkenin sorunlarının meclise ve hakla duyurulmasında etkin işlev görürler (Öztekın, 2014, s. 94). Sosyal yapıda modernleşme, sanayileşme, kentleşme, ulaşım, haberleşme, okuma yazma oranının yükselmesi, millî refah seviyesinin yükselmesi vb. etkenler siyasal katılımı, siyasi katılım da siyasi örgütlenmeyi arkasında getirmiştir. Aynı zamanda toplumda yaşanan savaş, ihtilal, ekonomik kriz gibi gerekçeler siyasi örgütlenme gerekçelerinin başında yer almaktadır (Kapani, 2013, s. 79). Oy verme hakkının ilk olarak kitlelerde yayılması gerekçesiyle birlikte de tarihte ilk siyasi parti Amerika'da Cumhuriyetçi Parti adı altında 1795-1800 tarihlerinde kurulurken İngiltere'de 1832'deki Reform Kanunundan sonra (Daver, 1969, s. 224) 1877'de Ulusal Liberal Federasyon kurulmuştur. II. Dünya Savaşından sonra da siyasi partiler demokrasinin önemli öğeleri olarak anayasalarda yer edinmiştir (Öztekın, 2014, s. 96-97).

Fransız siyaset bilimci Duverger'in 1950'li yıllarda kavramsallaştırdığı bu kitle ve kadro partileri yapılanması şeklinde partileri ikiye ayırmıştır

(Çam, 2011, s. 539). Ancak bütün siyasi partiler yapısı itibariyle piramide benzediği için en üst kısımda parti lideri yer almaktadır. Lider ve partiye oy veren taban arasında siyasi elitler yer alır. Bu elitler lider ve parti tabanı arasında iletken vazife görerek iki birimin iletişimi sağlayarak lidere danışmanlık yapmaktadır. Parti piramidinin cnc katmanında partizan yer vardır. Partizanlar genellikle partinin propagandasını yaparlar ve partiye sadakatle bağlıdırlar. Dördüncü tabakada pasif üyeler bulunur. Bunlar aktif Şekilde çalıŐmazlar ancak parti toplantılarına katılarak aidat öderler. En alt tabakada ise partiye resmi biçimde kayıtlı olmayan ve partinin iktidara gelmesinde önemli rolü bulunan destekçiler yani sempatzizanlar vardır (Daver, 1969, s. 224-225).

Şekil. Siyasi Parti Piramidi

Farklı katmanlardan meydana gelen siyasi partilerin çeşitli görevleri mevcuttur. Bunlar: Aday göstermek, kamuoyunun oluŐmasında destek, halkın oy vermesine teşvik etme, hükümeti denetleme ve eleştirme, iktidar olarak hükümeti yürütme, hükümet ile birlik ve beraberlik içinde olma, atama ile yöneticilik yapanları denetleme (Daver, 1969, s. 229-230). am'a (2011, s. 424-439) göre siyasi partilerin yöneticilerin eğitilmesi ve değiştirilmesi, program yapma görevi, haber almak ve vermek görevi, meŐrulaŐtırma görevi, istekleri düzenleme ve sıralama, siyasal katılımı çoğaltarak siyasal bütünleŐmeyi sağlamak, sistemi dengelemek ve değiştirmek işlevleri mevcuttur.

Türkiye'de ilk siyasi parti yapılanmaları Osmanlı döneminde 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra belirmiştir. 1839'da Tanzimat Fermanı'nun

sağladığı şartlar çerçevesinde siyasi partiler İslamcılar, Turancılar ve Batıcılar şeklinde üç farklı ideolojik duruş sergilemişlerdir. Osmanlı Sosyalist Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası (1911) bu partilere örnektir. Ancak tam anlamıyla siyasi parti özelliklerine sahip ilk parti İttihat ve Terakki Cemiyetidir (1989). II. Meşrutiyet ilan edilene kadar II. Abdulhamit'in baskıları nedeniyle etkinliklerini gizli şekilde sürdüren İttihat ve Terakki Cemiyeti 1913-1918'de tek parti egemenliği kurarak halkın desteğinden ziyade ordunun desteğini almıştır. I. Dünya Savaşının sonunda İstiklal harbi döneminde Mustafa Kemal'in Sivas Kongresi'nde Anadolu'yu ve Rumeli'yi korumak amacıyla yapılan "Reddi İlhak" ve "Müdafaai Hukuk" cemiyetlerini birleştirmesiyle Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti ortaya çıkmıştır. İttihat ve Terakki'nin eski kadrolarından meydana gelen bu cemiyet Kurtuluş savaşından sonra Halk Fırkasını kurmuştur. Cumhuriyet'in 1923'de kurulmasıyla birlikte 1945'e kadar devam edecek olan Tek Parti dönemi başlamıştır (Kışlalı, 1999, s. 272-273).

Halk Fırkası 1935'de "Cumhuriyet Halk Partisi" olarak adını değiştirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran ve Cumhuriyet Halk Partisi, 1923-1946 yılları arasında Cumhuriyetin ilk ve tek partisi olmuştur. 1938'de Atatürk'ün vefatıyla ebedi şef dönemi kapanıp "II. Adam" olarak döneme damgasını vuran ve "Milli Şef Dönemi" olarak isimlendirilen İsmet İnönü dönemi başlamıştır. Çok partili hayata geçmek amacıyla önce 1945'de Milli Kalkınma Partisi, 1946'da da Demokrat Parti kuruldu. 1950'ye kadar yirmiyeye yakın siyasi parti kuruldu ancak mecliste 1954-1950 yılları arasında CHP, DP ve MP etkili olmuşlardır. Bununla beraber 1950'de Demokrat Parti tek başına iktidar olmuştur (Ateş, 2007, s. 51, 119-121).

Türk siyasi tarihinde 1923'den günümüze kadar yüzlerce siyasi parti kurulmuş, çoğu kapanmış, kapatılmış bir kısmı da geçmişten günümüze kadar siyasi hayatına devam etmektedir. Bununla beraber Türk siyasi hayatında 96 yıllık Cumhuriyet tarihinde döneme damgasını vuran ve iktidar olan belirli siyasi partiler vardır. Bunlar Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Adalet Partisi, Anavatan Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Millî Görüş Partileri, Doğru Yol Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisidir. Tokgöz (2010: s. 35-59) ve Sobacı'ya (2015, s. 3) göre bu partilerin ve koalisyon hükümetlerinin iktidara geliş sırası şu şekildedir:

Tablo: Siyasi partilerin Türk siyasi hayatında iktidara geliş sıralaması

Yıl	Dönem
1923-1950	CHP Tek Parti
1950-1961	Demokrat Parti (27 Mayıs 1961 İhtilali ile iktidarı son bulmuştur.)
1961-1965	İnönü Koalisyonları
1965-1970	Adalet Partisi (12 Mart 1971 Muhtırası ile iktidardan uzaklaştırıldı)
1973-1979	Koalisyon Hükümetleri (CHP ve MSP, AP- MSP- MHP ve CHP-CGP-DP ve Bağımsızlar.)
1980-1982	12 Eylül 1980 Darbesiyle birlikte bütün siyasi partiler kapatılıyor 1981’de yeni Anayasa yapılıyor
1983-1990	Anavatan Partisi tek parti olarak iktidar oluyor
1991-1993	DYP ve SHP koalisyonu Demirel Hükümeti
1993-1995	DYP ve SHP koalisyonu Çiller Hükümeti
1996 (üç ay)	ANAP ve DYP koalisyonu Yılmaz Hükümeti
1996-1997	RP ve DYP koalisyonu Erbakan Hükümeti
1997-1999	ANAP, DSP ve DTP koalisyonu Yılmaz Hükümeti
1999-2002	DSP, MHP ve ANAP koalisyonu Ecevit Hükümeti
2002-2020	Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidar

Cumhuriyet’in kurulduğu dönemden bu yana siyasi partilerin Türk siyasi hayatında iktidara geliş dönemleri ele alındığında erken Cumhuriyet döneminde CHP’nin, 1960-1970, 1980’li yıllarda genel itibariyle Demokrat Parti, Adalet Partisi ve Anavatan Partisinin tek başına iktidar olduğunu ancak ortalama olarak 10 yılda bir gerçekleşen darbeler ile iktidar dönemlerinin sonlandığı görülmektedir. 1990’lı yıllar ise genel olarak 2002 yılına kadar koalisyon hükümetleri ile ülkenin yönetildiği zamandır. 2002’den günümüze kadarki süreçte ise Adalet ve Kalkınma Partisi girdiği seçimlerden başarılı olarak çıktığı için hükümeti tek başına yönetmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Yapılan araştırmada karma yöntem araştırma modellerinden çeşitleme deseni kullanılmıştır. “Birleşik desen” olarak da adlandırılan çeşitleme deseni nitel ve nicel yöntemler bir arada kullanılarak elde edilen veriler bütünleştirilmiş, karşılaştırılmış ve çeşitlenmiştir. Birinin zayıf tarafı diğer yöntemin güçlü tarafı ile desteklenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 354).

Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında 1984'den günümüze kadar Yüksek Öğretim Kurulu tarafından arşivlenen "siyaset" içerikli 1626 adet doktora tezi, konu başlıklarının odaklandığı temel sorunsallar çerçevesinde niceliksel içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu çerçevede Türkiye'de siyaset ile ilgili çalışılan doktora tezleri temel sorunsallarına göre 62 farklı temaya ayrılmıştır. Bu temaların içinde en çok çalışılan konunun "siyasi partiler" olduğu gözlemlenmiştir. 62 tema içerisinde %8,36'lık oranla en fazla işlenen konu içeriği olmasının nedeniyle "siyasi partiler" konusu incelenmek amacıyla alt kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler: Adalet Partisi, Ak Parti, Anavatan Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, diğer partiler, Demokrat Parti, Millî Görüş, genel siyasi parti çalışmaları, koalisyon ve çok partili hükümetler ile Tek Partidir.

Veri Toplama Araçları

1984'den günümüze kadarki süreçte Türkiye'de akademik platformda çalışılan "siyaset" içerikli tezlerin odaklandığı temel sorunsallar tespit edilmek amacıyla araştırmada içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinin temel amacı araştırma bağlamında toplanan verilerin açıklanabilmesi için kavramsallaştırılması ve ilişkilerin kurulmasıdır. Bu nedenle içerik analizi çerçevesinde toplanan veriler önce kavramsallaştırılır, ikinci olarak düzenlenir ve son olarak da temaları belirlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 259). İçerik çözümlemesi ile sayılamayanlar nicelleştirilir, mesajın içindeki verilerin sıklığı tespit edilebilir, görüntülü ya da yazılı veri kaynağı sistematik hale getirilebilir (Aziz, 2013, s. 131).

Veri Toplama Süresi

Yüksek Öğretim Kurulunun Ulusal Tez Merkezi web sayfasında, "01.01.2020-10.01.2020" tarihleri arasında yapılan araştırmaya göre Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında hazırlanan "siyasal" içerikli doktora tezlerinin yıl bazında sayısal oranları ve konuları tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analiz aşamasında “siyaset” ile ilgili doktora tezlerinin konu başlıkları öncelikle 62 farklı alt temaya ayrılmıştır. 62 tema çerçevesinde hangi konuda daha fazla tez çalışması olduğu tespit edilmiştir. Bu temalar içinden “siyasi parti” teması 12 farklı kategoriye ayrılmıştır. “Siyasi parti” teması altındaki 11 farklı kategori de ayrıntılı şekilde tezlerin çalışılma sıklık oranlarına göre niceliksel içerik analizine, çalışıldıkları konu içeriklerinin yorumlanması bağlamında ise niteliksel içerik analizine tabi tutulmuştur.

Bulgular

Siyasetle ilgili doktora tezlerinin niceliksel içerik analizi

Yüksek Öğretim Kurulunun Ulusal Tez Merkezi web sayfasında, “01.01.2020-10.01.2020” tarihleri arasında yapılan araştırmaya göre Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında hazırlanan “siyasal” içerikli doktora tezlerinin yıl bazında sayısal oranları değişiklik göstermektedir. Bunlar:

Tablo 1. Yıllara göre “siyaset” içerikli doktora tezlerinin zaman aralığına göre niceliksel oranı

Yıl	Tez sayısı	Yıl	Tez sayısı	Yıl	Tez sayısı	Yıl	Tez sayısı	Yıl	Tez sayısı
1985	1	1994	15	2002	22	2009	65	2016	112
1988	10	1996	24	2003	27	2010	76	2017	153
1989	8	1997	15	2004	32	2011	75	2018	134
1990	11	1998	22	2005	10	2012	103	2019	139
1991	5	1999	25	2006	41	2013	79	2020	1
1992	8	2000	22	2007	70	2014	93	Genel	
1993	11	2001	18	2008	65	2015	125	Toplam	1626

Ulusal Tez Merkezinin 2019 verilerine göre merkezde toplamda 600.000’e yakın tez bulunmaktadır. Bu tezlerin içerisinde “siyaset” konu başlığı altında çalışılan doktora tezi oranı 1626 (%0,271) dir (YÖK, İstatistikler). Konuyla ilgili YÖK’ün Ulusal Tez Merkezi’nde kaydı bulunan “siyaset” içerikli ilk doktora tezinin 1985’de yazıldığı görülmektedir. 1990’lı yıllarda ortalama her yıl konuyla ilgili 20 doktora tezi, 2000’li yıllarda ortalama 37 doktora tezi, 2010-2020 zaman dilimi arasında ise ortalama 109 doktora

tezi çalışıldığı tespit edilmiştir. "Siyaset" ile ilgili çalışılan doktora tezleri yıllara göre niceliksel olarak artmıştır. Bu artışın gerekçeleri arasında Türkiye'de 1980'den günümüze kadarki zaman diliminde sayıları gün geçtikçe artan üniversiteler yer aldığı öngörülmektedir. Öyle ki Türkiye'de belirli zaman dilimlerinde (1973-1975, 1982, 1992, 2006-2008) üniversite sayılarında ileriye dönük sıçrama yaşanmıştır. Günümüzde ise "Her ile bir üniversite" sloganından hareketle Türkiye'de üniversite bulunmayan şehir kalmamıştır. Bu doğrultuda 1980'li yıllarda Türkiye'de sadece 8 üniversite bulunurken 2019'da bu oran 207'ye yükselmiştir.

Siyasetle İlgili Doktora Tezlerinin Çalışıldıkları Konu Başlıklarına Göre Niceliksel İçerik Analizi

İçerik analizi neticesinde ortaya çıkan temalar siyaset biliminin bağımsız bir disiplin olma yıllarında 1948'de UNESCO'nun bilim insanlarına yaptırdığı sınıflandırmayla da eş değerlik arz etmektedir (Öztek, 2014, s.26). UNESCO'nun sınıflandırmasına göre siyaset biliminin temel kategorileri şunlardır: Siyaset teorisi, siyasi kurumlar, toplumsal katmanlar ve uluslararası ilişkilerdir. 1973'de Amerikan Siyaset Bilimi Derneği bu kategorileri zenginleştirerek sekiz başlık altında ele almıştır. Bunlar: Yabancı ve yerli siyasal kurumlar ve davranışlar, uluslararası hukuk örgütler ve siyaset, yöntembilim, siyasal iktidar-iktidarsızlık ve değişme, siyasal kuram, kamu siyaseti oluşumu içeriği, kamu yönetimi, ABD siyasal kurumları-süreçleri ve davranışlarıdır (Çam, 2011, s. 42-44).

Yüksek Öğretim Kurulunun Ulusal Tez Merkezi web sayfasında, "01.01.2020-10.01.2020" tarihleri arasında yapılan araştırmaya göre Türkiye'de yüksek öğretim kurumlarında hazırlanan "siyaset" içerikli doktora tezleri mercek altına alındığında konu bazında sayısal olarak çalışma sıklığının arttığı veya azaldığı, Türkiye'nin ve Dünyanın içinde bulunduğu tarihsel ve bağlamsal şartlar çerçevesinde siyaset içerikli doktora tezi konularının değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Ancak bazı konu başlıklarının ise üstünde çalışılma hususunda hiçbir zaman önemini yitirmediği gözlemlenmiştir.

Tablo 2. Temalar (62 adet)

Tema	Tez sayısı	Tema	Tez sayısı	Tema	Tez sayısı	Tema	Tez sayısı	Tema	Tez sayısı
Alevi	10	Finans, ekonomi, maliye	23	Kamusal alan	3	Seçmen oy verme davranışı	33	Toplumsal cinsiyet	5
Arap Baharı	3	Göç, gömen, sığınmacı, mülteci	24	Kıbrıs	9	Sivil Toplum Örgütleri	28	Toplumsal hareketler	17
Avrupa	23	Halkla ilişkiler	4	Köy enstitüleri	3	Siyasal iletişim	12	Ulus, ulusal	19
Avrupa Birliği	57	Hege- monya	14	Küresel-leşme	22	Siyaset felsefesi	61	Uluslararası karşılaştırmalı çalışmalar	71
Azınlık	3	Hukuk- Anayasa	34	Kürt etnik	25	Siyasi elit-seçkin	9	Yerel yönetim, yerel siyaset	41
Biyografi	46	Hükümet sistemi	18	Liberalizm- neoliberalizm	23	Siyasi partiler	136	Göstergebili- lim	7
Çevre Ekoloji	21	İdeoloji	69	Lider	6	Siyasi pazarla- ma	9	Söylem analizi, içerik analizi	38
Demokrasi	52	İhtilal, darbe	23	Medyada temsil, basın	31	Siyasi seçimler	7	Yurttaş, vatandaş	15
Devlet politikaları	42	İktidar- Muhalefet	25	Mekân	14	Sosyal medya, yeni medya	19	Ermeni Meselesi	6
Diaspora	4	İletişim, kitle iletişim	15	Ötekileş- tirme	4	Sosyoloji	4	Yurt Dışı Çalışmaları	118
Diğer	77	İslamcılık, dindarlık, din	43	Popülizm	4	Tarih- Osmanlı	34	Toplam 1626	
Edebiyat	9	Kadın	29	Propaganda	5	Teori, kuram	41		
Erken Cumhuriyet	48	Kamu diplomasi- si, yumuşak güç	4	Seçim kampanyası	9	Terör, anarşizm	13		

Doktora tezleri araştırmada öncelikle 62 temaya ayrılmıştır.¹ Araştırmada tespit edilen temalar arasında alevi, azınlık, Arap Baharı, hükümet sistemi, Osmanlı, kamu diplomasisi, küreselleşme, mekan, popülizm, göstergebilim, siyasi pazarlama, sosyal medya, toplumsal cinsiyet, toplumsal hareketler, yurttaş-vatandaşlık, liderlik, diaspora, İslamcılık-muhafazakârlık-din, Avrupa, Avrupa Birliği, uluslararası çalışmalar, erken Cumhuriyet, Ermeni meselesi, ötekileştirme ve çevre gibi temel sorunsallar siyaset bağlamında doktora tezi konusu olarak 2000'li yıllarda başlayıp 2010-2020'de ağırlıklı olarak çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu da siyasetle ilgili çalışılan konu yelpazesinin son 15 yılda zenginleştiğini göstermektedir. Bununla beraber konu bağlamında yıllarca çalışılma yoğunluğu ve alanı değişmeyen siyasetle ilgili doktora tezleri de mevcuttur. Bu konular: Biyografik çalışmalar, demokrasi, göçmen-sığınmacı (göçmen-sığınmacı konu başlığı 1990'lı yıllarda Avrupa'daki Türk göçmenleri konu alırken 2010 ve sonrasında Türkiye'deki göçmenleri konu almaktadır), hegemonya, hukuk-Anayasa, ideoloji, ihtilal-darbe, iktidar, iletişim ve kitle iletişim araçları, kadın çalışmaları, Kıbrıs, Kürt-etnik, liberalizm, medyada temsil, propaganda, seçmen davranışı, siyaset felsefesi, teori kuram, siyasi partiler, söylem analizi-retorik, terör-PKK, ulusal, uluslararası ve karşılaştırmalı çalışmalardır.

"Siyasi Partiler" İle İlgili Doktora Tezlerinin Niceliksel Ve Niteliksel İçerik Analizi

Siyasi partilerin niceliksel içerik analizi incelendiğinde siyasi partiler hakkında Ak Parti üstünde 40,8'lik oran ile en fazla doktora tezi çalışıldığı görülmüştür. Ak Parti'yi ise ikinci sırada %27,2 ile Demokrat Parti ve %24,48 oranıyla Tek Parti izlemektedir. Türkiye'deki siyasi partiler arasında en az doktora tezi çalışması yapılan partiler ise %2,72 ile Anavatan Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisidir. Türkiye'de önemli kitle partileri arasında yer alan

¹ Araştırma kapsamında siyasetle ilgili doktora tezleri odaklandıkları temel sorunsallara göre 62 temaya ayrılmıştır. Çalışmada 62 temanın her biri konu içeriğine göre çalışılma sıklığı ve zaman dilimine göre tek tek tespit edilmiştir. Ancak doktora tezleri neticesinde tespit edilen 62 tema nicelik olarak makalede incelenmesi mümkün olmayacak şekilde büyüklüğe sahip olduğu için, araştırmada sadece en çok çalışılan ve alt kategorileri bakımdan en zengin olan "siyasi partiler" temasının ayrıntılı biçimde incelenmesi uygun görülmüştür.

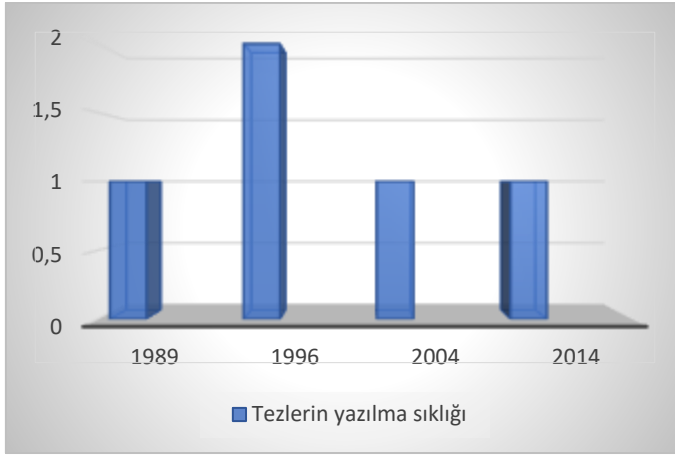
Cumhuriyetçi Halk Partisi üstünde ise %20,4'lk oranla 15 tane doktora tezi çalışılmıştır.

Tablo 3. "Siyasi Partiler" ile ilgili doktora tezlerinin niceliksel içerik analizi

Parti	Tezlerin yazılma sıklığı	Yüzdelik
Adalet partisi	6	8,6
Ak Parti	30	40,8
Anavatan partisi	2	2,72
Cumhuriyet Halk Partisi	15	20,4
Diğer Partiler	11	14,96
Demokrat Parti	20	27,2
Genel siyasi parti alıŐmaları	13	17,68
Koalisyon	4	5,44
Çok partili siyasi dönem	9	12,44
Milliyetçi Hareket Partisi	2	2,72
Milli Görüş	6	8,6
Tek Parti	18	24,48
Toplam	136	185,64

Adalet partisi

Adalet Partisi (AP), 11 Şubat 1961'de, Ankara'da Rağıp GümüŐpala başkanlığında kurulmuştur. 1964'de genel başkanlığına Süleyman Demirel geçmiŐtir. 1961-1981 yılları arasında faaliyet göstermiŐ liberal muhafazakâr Türk siyasi partileri içinde bulunmaktadır (Fidan, 2010, s. 161). 1965 ve 1971 yıllarında iktidarda tek başına, 1970'lerde ise koalisyon hükümetleri ile ülke yönetiminde yer almıştır. Ancak Adalet partisi 1980'de 12 Eylül darbesiyle kapatılmıŐtır (Tokgöz, 2010, s. 43-46) 1992'de tekrar aktif hale gelmeye çalışan parti Doğru Yol Partisine katılmıştır (Fidan, 2010, s. 161). Toplumsal taban olarak da Demokrat Partinin üstünde yapılanmıştır (Demirci Güler, 2003, s. 50).

Grafik 1. Adalet Partisi doktora tezlerinin yazılma sıklığı

1989 ve 2014 tarihleri arasında toplamda Adalet Partisi ile ilgili 6 doktora tezi çalışılmıştır. Sadece 1996'da Adalet Partisi üstünde iki tane tez araştırması yapılmıştır. Tezlerin konu içeriği incelendiğinde ise Adalet Partisinin ideolojik duruşu, kurucuları ve Türk siyasi hayatındaki yerinin incelendiği gözlemlenmiştir.

Ak Parti

14 Ağustos 2001 yılında Recep Tayyip Erdoğan tarafından kurulmuştur. Muhafazakâr bir çizgiye sahip Adalet ve Kalkınma Partisi (Fidan, 2010, s. 174) kurulduğu dönemden bu güne Türk siyasi parti hayatında (2002, 2007, 2011, Kasım 2015 ve 2018) girdiği genel seçimlerde 19 yıldır tek başına iktidar olmuştur. Türk siyasetinde yakın tarihin önemli bir dönemi olarak zikredilecek Ak Parti dönemi, Avrupa Birliğine giriş süreci, dinin siyasallaşması, küresel ekonominin ihtiyaçları, yerel sermayenin istekleri, parti zeminin beklentisi ve serbest piyasanın zaruri durumu vb. önemli konularda ülke politikalarını tayin etmiştir (Uzgel ve Duru, 2013, s. 7).

Grafik 2. Ak Parti tezlerinin yazılma sıklığı

Ak Parti 2001’de kurulmasına rağmen siyasi partiler hakkında yazılan tezler bazında (30 tez) üstünde en çok çalışılan doktora tezi konusu olmuştur. Ak Parti ile ilgili ilk doktora tezi 2009’da kaleme alınmış, 2018’de ise 7 tez ile yıl bazında en çok çalışılan siyasi parti odaklı tez konusu haline gelmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisiyle ilgili çalışılan doktora tezleri çalışıldıkları içerik itibariyle öne çıkan konular, Ak Parti dönemi dış politika, siyasi dönüşüm, laiklik-kimlik-din ilişkisi, iktidar, muhafazakârlık, Ak Parti politikalarının yazılı basında temsil şekilleridir. Bu konuların içerisinde ise tezler genel itibariyle dış politika ve siyasi dönüşüm üstüne odaklanmıştır.

Anavatan partisi

1983’de 1980 darbesinden sonra Turgut Özal tarafından kurulan, Türk siyasi hayatında merkez sağda yer alan ve bünyesinde dört siyasi eğilimi (Adalet Partisi, CHP, MHP ve Milli Selamet Partisi) bulunduran, liberal muhafazakâr bir partidir. Anavatan Partisi 1983-1991 yılları arasında tek başına iktidar olmuştur, 1996-2002 yıllarında koalisyon hükümetlerinde bulunmuş ve 2009’da Demokrat Parti ile bütünleşmiştir. Günümüzde Anavatan partisi ismen siyasi partilerin içinde yer almasına rağmen 80’li yıllardaki etkisin ve gücünü yitirmiştir (Akın, 2018, s. 121-122). Anavatan Partisi kurduğu dönem kurucuları teknokrat ve iş adamlarından oluşmaktadır. Kendinden önce kurulan siyasi partiler ve ideolojik düşünceler ile ne karşı karşıya gel-

miştir ne de onlara tabi olmuştur. Bu yüzden Anavatan Partisi her düşünceden ve eğilimden insana partisinin kapılarını açmıştır (Zariç, 2017, s. 55-57).

Grafik 3. Anavatan Partisi tezlerinin yazılma sıklığı.

Anavatan partisi Türk siyasi tarihinde 8 yıl tek başına iktidarda kalmış ve 2000'li yıllara kadar da koalisyon hükümetleri içinde yer almış uzun soluklu partiler arasında yer almaktadır. Ancak, Anavatan partisi üstünde doktora tezi olarak çok az sayıda akademik çalışma yapılmıştır. 2008 ve 2018 yılında sadece iki tane doktora tezi yazılmıştır. Bu tezler de içerik itibarıyla Türkiye'de demokrasinin inşa sürecinde ve siyasi dönüşümünde Anavatan partisinin rolü üstünde çalışılmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi

CHP'nin 2018'de yayınlanan kuruluş tüzüğüne göre, Cumhuriyet Halk Partisi Mustafa Kemal Atatürk tarafından İstiklal Harbi dönemindeki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin ve Kuvayımilliyé'nin devamı olarak 9 Eylül 1923'de kurulmuştur. CHP'nin kurucusu, lideri ve ilk genel başkanı Mustafa Kemal Atatürk'tür. Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimcilik ilkeleri çerçevesinde kurulan CHP (CHP, 2018 Parti Tüzüğü) 1950'de iktidardan düştüğü döneme kadar ki süreçte "Tek Parti" olarak anıldığı dönemde ebedi şef ve milli şef olmak üzere iki farklı liderlik dönemine tabi olmuştur. Partinin kurulduğu dö-

nemden Atatürk'ün vefatına kadarki süreç (1923-1938) CHP'nin "Ebedi Şef" dönemi olarak adlandırılırken, 26 Aralık 1938'de düzenlenen CHP üçüncü büyük kurultay ile İsmet İnönü "Milli Şef" olarak ilan edilir. 1939-1950 yılları da İsmet İnönü'nün hem cumhurbaşkanlığı hem de CHP'nin liderliğini yaptığı Milli Şef dönemi olarak anılır (Fidan, 2010, s. 3).

Grafik 4. Cumhuriyet Halk Partisi tezlerinin yazılma sıklığı

Türkiye Cumhuriyeti'nin en köklü siyasi partisi olarak varlığını günümüzde devam ettiren Cumhuriyet Halk partisi odaklı 1993 ve 2019 tarihleri arasında 15 adet doktora tezi yazılmıştır. Tezlerin yazılma sıklığı 2015'den itibaren ikiye katlanmıştır. İçerik itibariyle ise tezlerde parti içi demokrasi, ideolojik açıdan sosyal demokrasi ve laikleşme, parti tabanındaki seçmen kayması, muhalefet ve iktidar döneminde din politikaları, Türk siyasi tarihinde muhalefet olarak konumu ve dış politika konuları işlenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi odaklı doktora tezleri içinde parti içi demokrasi, ideolojik duruşu ve dini konulara yaklaşımı ağırlıklı olarak çalışılan konular arasında yer almaktadır.

Demokrat Parti

II. Dünya Savaşı sonrasında faşist ülkelere karşı demokratik ülkelerin savaşı kazanması neticesinde savaşa katılmayan Türkiye de savaş sonrasında küresel düzlemde demokrasi bağlamında önemli adımlar atmaya çalışmıştır.

1945'de CHP içinde muhalefetin ortaya çıkmasıyla birlikte Adnan Menderes, Refik Koraltan, Celal Bayar ve Mehmet Fuat Köprülü tarafından Demokrat Parti kurulmuştur (Dursun, 2018, s. 85-86). 1950 ve 1960'lı yıllarda tek başına Türkiye'de iktidar olmuş, 27 Mayıs 1960 askeri darbe ile iktidardan indirilmiştir.

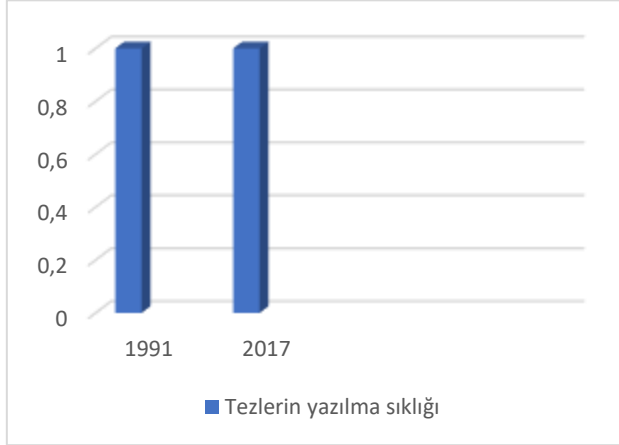
Grafik 5. Demokrat Parti tezlerinin yazılma sıklığı

Demokrat Parti üstüne odaklanan ilk akademik doktora tezi 1992'de kaleme alınmıştır. Toplam olarak Demokrat Parti sorunsalı odaklı 20 adet doktora tezi çalışılmıştır. 1999'da Demokrat Parti odaklı tez çalışma oranı 3 adet olurken 2014 yılına kadar yıl bazında bir tane 2014-2019 yılları arasında konuyu araştırılma sıklığı ikiye hatta üçe katlanmıştır. Demokrat Partiyle ilgili çalışılan tezlerin konu içerikleri incelendiğinde, Demokrat Partinin tarım ve devlet politikaları, muhafazakâr duruşu ve din-devlet ilişkileri, dış-yerel politika, hakla ilişkiler, siyasi iktidar yapısı ve kitle iletişim aracı olarak radyoyu kullanması ile seçim propagandası konusu üstünde çalışılmıştır. Bu konuların içerisinde de Demokrat Partinin tarım ve devlet politikaları, dini konulardaki duruşu ve halkla ilişkileri ön plana çıkmaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi

Milliyetçi Hareket Partisinin Kökleri 1954'de kurulan Cumhuriyet Millet Partisi'ne uzanmaktadır. Cumhuriyet Millet Partisi'nin genel başkanı Os-

man BölükbaŐı'dır. Cumhuriyetçi Millet Partisinin, Köylü Partisi ile birleŐmesiyle 16 Ekim 1958'de Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) Şeklini almıştır. 1 AĞustos 1965'de büyük kongrede Alpaslan Türkeş CKMP'nin genel baŐkanlıĐına seçilmiştir. CKMP, 8-9 Şubat 1969'da Adana kongresinde ismini Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmiştir. 1981'de darbe ile diğer siyasi partilerle birlikte kapatılmıŐtır (Fidan, 2010, s. 160). MHP, 1983'de siyasi parti yasakları kalktıktan farklı isimlerle siyasi hayata baŐlasa da 1992'deki kongrede tekrar Milliyetçi Hareket Partisi ismini alarak siyasi hayatına devam etmiştir. MHP, farklı oluŐumlar çerçevesinde 1950'li yıllardan günümüze kadar varlığını devam ettiren önemli kitle partileri içinde yer almaktadır.

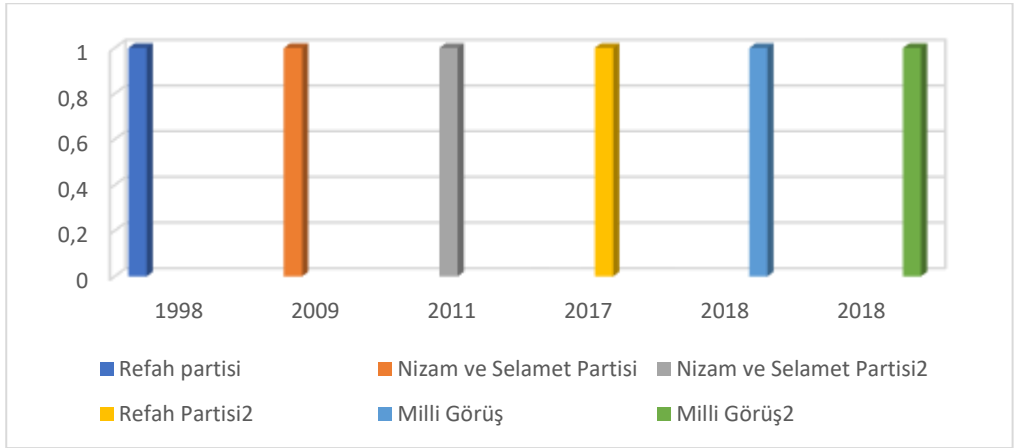

Grafik 6. Milliyetçi Hareket Partisi tezlerinin yazılma sıklığı

Türkiye'nin en köklü siyasi partileri arasında yer alan Milliyetçi Hareket Partisi sorunsalı odaklı 1984'den günümüze kadar sadece iki tane doktora tezi kaleme alınmıştır. Bu doktora tezlerinden ilki 1991'de diğeri de 2017'de yayımlanmıştır. Doktora tezleri de konu itibariyle 1958'de kurulan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin 1969'da Milliyetçi Hareket Partisi olarak adının değişmesi sürecindeki ideolojik, politik duruşu, siyasi kültürü, kaynakları ve gelişim esnasındaki değişimler üstünde çalışılmıştır.

Millî Görüş

Millî Görüş hareketi, Türk siyasi hayatında kendini önce 1969'da Necmettin Erbakan'ın liderliğini yaptığı "Bağımsızlar Hareketi" olarak tanıtmış, daha sonra da bu grup 26 Ocak 1970'de Milli Nizam Partisi olarak Türkiye'deki siyasi partilerin içine dahil olmuştur. Millî Görüş hareketi farklı siyasi parti yapılanmaları altında 4 kez kapatılıp 5 kez açılmıştır. Millî Görüş hareketinin partileri 1974-1978'de koalisyonlarda dört defa, 1996-1997'de bir defa yer almıştır. Millî Görüşün temel savı, siyasi hayatta sağ ve sol görüşler dışında yeni bir ideolojik duruşun öz kaynaklarla ortaya çıkacağını, Türkiye'nin kalkınmasının kendi imkanları ve insan kaynaklarıyla sağlayabileceği görüşüdür (Yorgancılar, 2012). Bu ideolojik görüş doğrultusunda Millî Görüş hareketi, (1970-1971) Milli Nizam Partisi, (1972-1981) Milli Selamet Partisi, (1983-1998) Refah Partisi, (1997-2001) Fazilet Partisi kurulup kapatılmış, (2001'den günümüze) günümüzde ise Saadet Partisi ile Türk siyasi hayatındaki varlığını korumaktadır.

Grafik 7. Millî Görüşle ilgili tezlerin yazılma sıklığı

Millî Görüş yapılanması çerçevesinde 1998'den günümüze kadar altı adet doktora tezi çalışılmıştır. 1998 ve 2017'de Refah Partisi üstünde doktora düzeyinde araştırma yapılmıştır. Bu doktora tezlerinde Refah Partisinin İslami akımlar içindeki yeri, ideolojik duruşu, politikası, model aktarımı ile Millî Görüş yapılanması ile arasındaki ilişkiye atıfta bulunmuştur.

2009 ve 2011’de Milli Nizam Partisi ve Milli Selamet Partisinin çalışmalarını bir arada yer veren iki doktora tezi yazılmıştır. Tezlerin içeriklerinde de İslamcı hareketlerin siyasetteki yeri, Milli Nizam Partisi ve Milli Selamet Partisinin Türk siyasetindeki konumu üstünde araştırma yapılmıştır.

2018’de ise sadece Millî Görüş duruşu üstüne odaklanan iki adet doktora tezi yazılmıştır. Tezlerde de Millî Görüşün din ve siyaset ilişkisi bağlamındaki yeri, siyasi dönüşümü ile kuruluşundan 28 Şubat sürecine uzanan değişimleri üstünde çalışılmıştır.

Tek Parti

Cumhuriyet Halk Partisi’nin temelleri bir bölümü İttihat ve Terakki Partisi yeleri tarafından oluşturulan Anadolu ve Trakya’da kurularak 1919’da Sivas Kongresinde birleştirilen Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından atılmıştır ve cemiyetin siyasi partiye dönüştürülmesi amaçlanmıştır. CHP 9 Eylül 1923’de ‘‘Halk Fırkası’’ adı ile kurulmuş ve 1924’de ‘‘Cumhuriyet Halk Partisi’’ adını almıştır (Karpat, 2010, s. 471-472). 1945’e kadar tek başına iktidarda kalmıştır. CHP’nin bu dönemdeki temel amacı, reformları sağlamak, demokrasiyi yerleştirmek ve toplumda kesintisiz değişimi sağlamak için siyasi ve sivil kurumları oluşturmaktır. Temel görevi ise bağımsız Türk ulusu devletinin kurulması olmuştur. CHP, Osmanlı’daki politik askeri vesayeti sonlandırarak politikayı sivillere amış, 1924 Anayasası ile demokratik politik düzene girmek için yasal bir temel oluşturmuş, Halkevleri-grup çalışması-sosyal örgütlenme ve eğitimi, halkla ilişkiler çalışmaları ile kitleleri canlandırarak onlara siyasi eğitim vermiş olmakla birlikte reformlarda doğrudan demokrasi aracılığıyla halkın desteğini almıştır (Karpat, 2013, s. 42-72). Türkiye’de tek parti dönemi hem 1945’de ikinci partinin kurulmasıyla hem de 1950 yılında Demokrat Partinin seçimleri kazanması ile sona ermiştir.

Grafik 8. Tek Parti ile ilgili tezlerin yazılma sıklığı

Tek parti dönemi Türki siyasi hayatında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kurulduğu yıllardan itibaren 22 yıllık hatta Demokrat Partinin 1950'de seçimleri kazanmasıyla birlikte 27 yıllık önemli bir zaman dilimini kapsamaktadır. Tek parti odaklı 1984'den günümüze kadar toplamda 18 doktora tezi yazılmıştır. Tek partiyle ilgili doktora tezleri içerik olarak Tek Parti rejimi, gelişimi ve siyasi hayattaki yeri, yerel politikaları, azınlık siyaseti, iktidar ve muhalefet ilişkisi, toplumsal cinsiyet anlayışı, devletçilik politikalarının iş hayatındaki yansımaları, ekonomik hayatı canlandırma faaliyetleri, yasal-siyasi ve sosyolojik kökenleri, kullandığı semboller ile propagandası ve medyada temsil şekli üstünde durulmaktadır. Ancak tek parti döneminde çalışılan tezler genel itibariyle değerlendirildiğinde ağırlıklı olarak erken Cumhuriyet döneminde benimsenen devlet politikaları, kalkındırma faaliyetleri ve Türk siyasi hayatındaki konumu üstünde çalışıldığı gözlemlenmektedir.

Çok Partili Siyasi Hayat

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 22 yıllık tek parti dönemi ardından 1945 ikinci bir partinin kurulması ve 1950'de Demokrat Partinin seçimleri kazanmasıyla birlikte Türk siyaseti çok partili hayata adım atmıştır. Çok partili siyasi hayatın ilk seçimi 1946'da yapılmıştır. Dursun'a (2018, s. 334) göre, o dönemde seçimlerde iktidarın müdahaleleri yeni kurulan partilerdeki halk iradesinin yönetime yansımaları engellemiştir. Ancak 1950'deki

seçimlerde Demokrat Parti oyların %53,3'n kazanarak mecliste %84,4'lk temsil oranı ile iktidar partisi olmuştur.

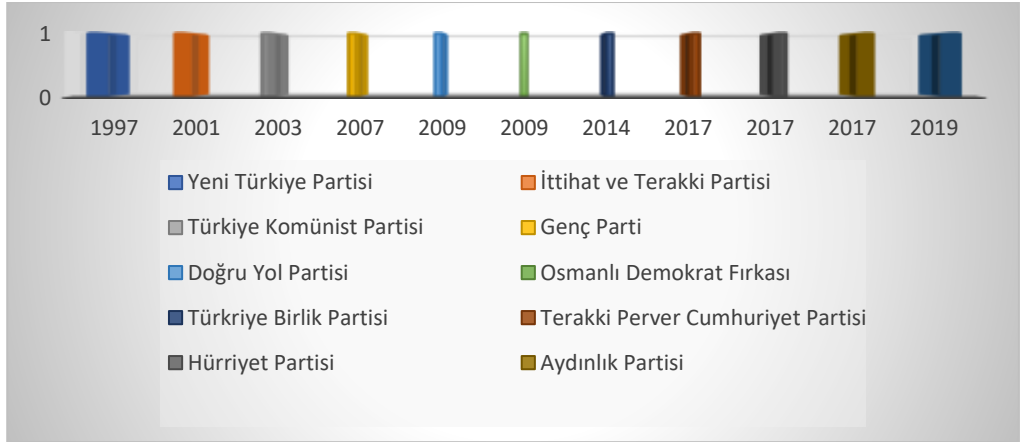
Grafik 9. Çok partili siyasi hayatla ilgili tezlerin yazılma sıklığı.

Parlamentoda çok partili siyasi hayatın sancıları doktora tezlerinde de kendini ortaya koymuştur. Çünkü sadece 1945-1960 yılları arasındaki çok partili dönemi inceleyen 9 tane doktora tezi bulunmaktadır. Tek parti döneminin ardından çok partili siyasi döneme odaklanan tezler konu itibariyle genel olarak siyaset-iktidar-basın çekiŐmeleri, basında ideolojik değişimin yansımaları, 1945-1950'li yılların içinde bulunduğu ve çok partili hayatı tetikleyen tarihsel ve bağlamsal Şartlar, hukuki zemin, Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki ilişkiler üstünde çalışılmıştır. Bunların arasından ise çok partili siyasi hayata geçiş sürecinde basın-iktidar ilişkileri ve basında temsil ön plana çıkmaktadır.

Diğer Partiler

Türk siyasi hayatında Osmanlı döneminden günümüze kadar kısa veya uzun soluklu kurulan Yeni Türkiye Partisi, İttihat ve Terakki Partisi, Doğru Yol Partisi, Türkiye Komünist Partisi, Genç Parti, Osmanlı Demokrat Fırkası, Türkiye Birlik Partisi, Terakki Perver Cumhuriyet Partisi, Hürriyet Partisi, Aydınlık Partisi ve Yeni Demokrasi Partisi odaklı doktora tezlerinde 1997-2019 yılları arasında birer tane çalışma yapılmıştır. Tezler konu itibariy-

le partilerin ideolojik duruşu, tarihsel süreci, tabanıyla ilişkisi, kuruluşu ve faaliyetleri, partinin siyasi hayattaki konumu ve yeri ile hitap ettiği kitle ve lider arasındaki ilişki üstünde araştırmalar yapılmıştır.

Grafik 10. Diğer partiler üstünde yazılan doktora tezlerinin yazılma sıklığı.

Koalisyon hükümetleri

Türk siyasi hayatında 1961'den 2002 yılına kadar 15 farklı koalisyon hükümeti kurulmuştur. Ancak koalisyon hükümetlerinin siyasi ömrü (3 ay ile 3 yıl) tek partili yönetimleri kadar uzun olmamıştır. Genel seçimlerden hemen sonra kurulan koalisyon hükümetleri Türk siyasi tarihinde ideolojik duruşları birbirine zıt partilerin (CHP-AP, CHP-MSP, DYP-SHP ve DSP-MHP) bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır (Sobacı, 2015, s. 5).

Grafik 11. Koalisyon hükümetleriyle ilgili yazılan doktora tez sayıları.

1997-2018 tarihleri arasında koalisyon hükümetleri ve çok partili hükümetler sorunsalı odaklı 4 tane doktora tezi yazılmıştır. Doktora tezlerinde de farklı dönemlerde Türkiye’de kurulan koalisyon dönemleri kaleme alınmıştır. Bunlar 61-80 yılları arası kurulan koalisyon hükümetleri, 1961 Anayasası ve İnönü hükümeti koalisyonları, 1991-2002 yılları arasındaki Demirel Hükümeti-iller Hükümeti-Yılmaz Hükümeti-Erbakan ve Ecevit Hükümeti dönemleri mercek altına alınmıştır. Aynı zamanda 1970-1980 döneminde Ecevit-Demirel Hkmetlerinin koalisyonunun siyasi algı ve propaganda çalışmaları da incelenmiştir (Akdağ, 2018).

Genel siyasi parti alışmaları

Türkiye’de Türk siyasi hayatı alanında yazılan doktora tezleri incelendiğinde sadece siyasi partiler üstünde çalışılmadığı görülmektedir. Türk siyasi hayatını belirli dönemlerinde yapısını makro ya da mikro açılardan ela alıp değerlendiren 13 tane doktora tezi bulunmaktadır. Bu tezler konu itibariyle incelendiğinde 2000-2003’de Türk siyasi partilerinin kapatılması ve demokratik hayata etkisi, sağ ve sol görüşlü partilerin siyasi anlayışı-yükselişi ve gerilemesi, siyasi partilerin bölünme gerekçeleri, Türk siyasi hayatındaki kutuplaşma ve Milliyetçi Cephe hükümetleri, paradigmal ve dinamik değişkenler üstünde çalışılmıştır.

Grafik 12. Genel siyasi parti konularında çalışılan doktora tezlerinin yazılma sıklığı.

Doktora tezlerinde çalışılan konular Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi bağlam ile paralellik arz etmektedir. Çünkü Millî Görüş hareketi içinde yer alan Refah Partisinin 1998'de ve Fazilet Partisinin de 2001'de kapatılması üzerine aynı zaman aralığında bu konuyla ilgili 3 tane doktora tezi çalışılmıştır. Genel siyasi parti çalışmalarında odaklanılan önemli bir diğer konu da partilerin ideolojik duruşları ve kutuplaşma olgusudur. Sağ ve sol merkezli partilerin yükselişi, ideolojik yapısı, dinamikleri ve siyaset anlayışları hakkında araştırma yapılmıştır. Bu konuların dışında Türkiye'de siyasi parti kimliği, hesap işleri, parti sistemi üstünde çalışılmıştır.

Sonuç

Sosyal bilimlerde üzerinde çalışılan önemli araştırma disiplinleri içinde yer alan "siyaset" bilimi yüz yıllardır farklı gelişme aşamalarından geçerek önemli bir bilim dalı haline gelmiştir. Bu nedenle akademik çalışmalarda da siyaset bilimi ile ilgili disiplinler arası çalışmalar yapılarak önemli eserler ortaya koyulmaktadır. Ancak Türkiye'de siyaset bilimiyle ilgili akademik çalışmalarda doktora tezlerinde hangi konulara ağırlık verildiği ya da hangi disiplinle daha az çalışıldığını dair akademik bir veri bulunmamaktadır. Bu nedenle bu araştırma "siyaset disipliniyle ilgili doktora tezlerinin odaklandığı temel sorunsallar nedir ve bu sorunsallar arasında en çok odaklanılan konu hangisidir?" sorunsalına odaklanmıştır.

1626 adet siyaset içerikli doktora tezleri odaklandıkları temel sorunsallara göre temalara ayrılırken içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. İçerik

zmlemesi neticesinde doktora tezleri çalışıldıkları konulara göre 62 temaya ayrılmıştır. Araştırmada 62 temanın her birinin çalışılma sıklık oranı, çalışıldığı yıllara göre arttığı ve azaldığı dönemler tespit edilmiştir ancak akademik bir makalede 62 temayı tek tek incelemek niceliksel olarak mümkün olmadığı için sadece hangi temada kaç tane tezin yazıldığına yer verilmiştir.

İçerik analizi neticesinde ortaya çıkan verilere göre, doktora tezleri araştırmada öncelikle 62 temaya ayrılmıştır. Araştırmada tespit edilen temalar arasında alevi, azınlık, Arap Baharı, hükümet sistemi, Osmanlı, kamu diplomasisi, küreselleşme, mekân, popülizm, göstergebilim, siyasi pazarlama, sosyal medya, toplumsal cinsiyet, toplumsal hareketler, yurttaş-vatandaşlık, liderlik, diaspora, İslamcılık-muhafazakârlık-din, Avrupa, Avrupa Birliği, uluslararası çalışmalar, 2010-2020’de ağırlıklı olarak çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu da siyasetle ilgili çalışılan konu yelpazesinin son 15 yılda zenginleştiğini göstermektedir. Diğer taraftan tez konularında “biyografik çalışmalar, demokrasi, hukuk-anayasa, ideoloji, siyaset felsefesi ve kuramı, retorik-syem analizi, siyasi partiler ve PKK” gibi konuların popülerliğini hiç kaybetmediği tespit edilmiştir.

62 temaya ayrılan doktora tezleri içinde en çok çalışılan konu (136) siyasi partiler olmuştur. Siyasi partilerin niceliksel içerik analizi incelendiğinde siyasi partiler hakkında Ak Parti üstünde 40,8’lik oran ile en fazla doktora tezi çalışıldığı görülmüştür. Ak Parti’yi ise ikinci sırada %27,2 ile Demokrat Parti ve %24,48 oranıyla Tek Parti izlemektedir. Türkiye’deki siyasi partiler arasında en az doktora tezi çalışması yapılan partiler ise %2,72 ile Anavatan Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisidir. Türkiye’de önemli kitle partileri arasında yer alan Cumhuriyetçi Halk Partisi üstünde ise %20,4’lk oranla 15 tane doktora tezi çalışıldığı ortaya konulmuştur. Niteliksel içerik analiziyle de siyasi parti bazında doktora tezlerinin odaklandığı temel konular tespit edilmiştir.

Araştırmanın genel neticesinde ise hem siyaset içerikli doktora tezlerinin genelinde hem de siyasi partilerle ilgili doktora tezlerinde konuların çalışılma sıklığı ve konu seçiminin Türkiye’nin ve dünyanın içinde bulunduğu bağlamsal ve tarihsel Şartlar dahilinde değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Ancak araştırmanın sınırlığı nedeniyle doktora tezlerinin konularının değişiklik gsterdiği siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve küresel değişimlere atıfta bulunulamamıŐtır.

EXTENDED ABSTRACT

**An Overview Of The Theses Related "Politics"
Discipline In Turkey From 1984 To The Present:
Content Analysis Of Phd Theses Focused "Political
Party"**

*

Gülsüm Şimşek
Ankara University

The purpose of this research was to examine issues and topics studied in the doctoral studies in political sciences fields from 1980s when the High the Education Council was established until now. It is because that among other topics, there is no data related to what topics and how often have been studied in doctoral dissertations in political science. The scope of the study was restricted to the doctoral dissertations submitted to the National Thesis Center of the Higher Education Council between 1984-2020 under the political science keyword.

As a research methodology, qualitative and quantitative content analyses were utilized. The content analysis identified 62 themes from doctoral dissertations. Among themes identified, dissertations between 2010-2020 mainly focused on topics including Alawite, minority, Arab Spring, government system, Ottoman, public diplomacy, globalization, area, populism, semiotics, political marketing, social media, gender, social movements, citizen-citizenship, leadership, diaspora, Islamism- conservatism-religion, Europe, European Union, international studies. This shows that the range of topics studied in politics has been enriched in the last 15 years. On the other hand, it has been determined that topics including "biographical studies, democracy, law-constitution, ideology, political philosophy and theory, rhetoric-discourse analysis, political parties and PKK" have never lost their popularity between 1984-2020.

Among 62 themes, the most studied topic was the political parties (f=136). One of the important political elements and research topics in the political system are the political parties. They are the indispensable elements of the modern political life. That's why the issue of political party has had

the most intensive interest of topics explored in the doctoral dissertations in Turkey. In the political-parties theme, it was found that the most doctoral dissertations were focused on the Ak Party (40.8%). Ak Parti was followed by Democrat Party with 27.2% and Tek Party with 24.48%. Political parties that were the least examined in doctoral dissertations were Motherland Party and the Nationalist Movement Party, with 2.72%. The Republican People's Party, which is one of major party in Turkey, studied in fifteen doctoral dissertations (20.4%). With qualitative content analysis, the main topics focused on these dissertations according to the political party were examined.

According to these problems, 6 PhD theses related to the Justice Party were studied between 1989 and 2014. Only in 1996, two thesis studies were conducted on the Justice Party. When the subject content of theses was examined, it is found that the ideological stance of the Justice Party, its founders and its place in Turkish political life were examined.

Doctoral dissertations about the Justice and Development Party were prominent topics in terms of the content they were studied in. The foreign policy of the AK Party period, political transformation, secularism-identity-religion relationship, power, conservatism, representation of AK Party policies in the print media. Among these topics, dissertations were mainly focused on foreign policy and political transformation in general.

Motherland party had been in power for 8 years alone in Turkish political history and is among the long-term parties that have been in coalition governments until 2000s. However, very few academic studies have been carried out on the Motherland party as a doctoral dissertation. Only two doctoral dissertations were written in 2008 and 2018. These two dissertations were examined on the role of the process of building democracy in Turkey as of the Motherland party and political transformation.

Republican People's party, the oldest political party keeping its existence today, were topics of 15 doctoral dissertations written between 1993 and 2019. The frequency of these dissertations has been doubled since 2015. In terms of content, intra-party democracy, social democracy and secularization in ideological terms, electoral shift in the party base, religious policies during the opposition and power period, its position as opposition in Turkish political history and foreign policy issues were covered in these dissertations. Among the doctoral dissertations focused on the Republican People's

Party, intra-party democracy, ideological stance and approach to religious issues were among the topics studied.

The first doctoral dissertation focused on the Democratic Party was written in 1992. There have been a total of 20 doctoral dissertations focused on the Democratic Party. The topics of these dissertations on the Democratic Party, the propaganda of the Democratic Party's agricultural and state policies, its conservative stance and religion-state relations, foreign-local politics, rights relations, political power structure and the use of radio as a means of mass communication were studied. Among these issues, the Democratic Party's agricultural and state policies, its stance on religious issues and its public relations come to the fore.

The Nationalist Movement Party, one of the oldest party in Turkey, from 1984 to today, the have been interest of two doctoral dissertations. The one of these doctoral theses was published in 1991 and the other one in 2017. These doctoral dissertations were also studied on the ideological, political stance, political culture, resources and changes during development of the Republican Peasant Nation Party founded in 1958 as the Nationalist Movement Party in 1969.

Regarding the National Opinion, six doctoral dissertations had been published since 1998. In 1998 and 2017, two doctoral dissertations were carried out on the Welfare Party. In these doctoral dissertations, the relationship between the position of the Welfare Party in Islamic movements, its ideological stance, policy, model transfer, and the National Opinion were examined. In 2009 and 2011, two doctoral dissertations were written about the National Order and the National Party of Peace. In the content of these dissertations, it was examined the place of Islamist movements in politics, the position of the National Order and the National Peace Party in Turkish politics. In 2018, two doctoral dissertations focusing only on the National Opinion stance were published. In these dissertations, the place of the National Opinion in the context of the relationship between religion and politics, its political transformation and its changes from its establishment to the February 28 process were studied.

The single-party period covers the years a significant period of time beginning the Democratic Party winning elections in 22 years since it was first established in 1950. A total of 18 doctoral dissertations had been published since 1984, with a single-party focus. Doctoral dissertations related to a sin-

gle-party include the Single Party regime, its development and its place in political life, local policies, minority politics, the relationship between power and opposition, gender understanding, reflections of statism policies in business life, economic life revitalization activities, legal-political and sociological origins, the symbols he uses are propaganda and media representation. However, these dissertations generally focused on the state policies adopted in the early Republican period, development activities and its position in Turkish political life.

The pains of multi-party political life in the parliament also manifested itself in doctoral dissertations because there are only 9 doctoral dissertations investigating the multi-party period between 1945-1960. These dissertations were focused on the multi-party political period after the single-party period were generally politics-power-press contests, reflections of ideological change in the media, historical and contextual conditions, the legal ground, and the relations between Democratic Party and the Republican People's Party. Among them, press-power relations and press representation come into prominence during the transition to multi-party political life.

Topics studied in the doctoral dissertations is in parallel with the political context in Turkey. It is because, after the Welfare Party in 1998 and Fazilet Party in 2001, which had been in the National Vision movement, were closed and, 3 doctoral dissertations on this subject were studied in the same period. Another important issue focused on the general political party work is the ideological stances of the parties and the phenomenon of polarization. Research was conducted on the rise, ideological structure, dynamites and political understanding of the right and left centered parties. Other than these topics, identification of political parties in Turkey, account affairs and the party system were studied.

To sum up, in this study both the overall political contents of doctoral dissertations in Turkey and how often they were studied on political parties were examined and it was found that it varied within contextual and historical circumstances of the world. However, due to the limitation of the research, political, economic, cultural, social and global changes in which the topics of doctoral dissertations differed were not referred.

Kaynakça / References

- Akdağ, M. (2018). *Türkiye'de koalisyonlar döneminde siyasal algı ve propaganda*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi.
- Akın, H. M. (2018). Turgut Özal ve Anavatan Partisi Muhafazakarlığı. *Muhafazakâr Düşünce*, 55, 121-139.
- Ateş, T. (2007). *Demokrasi, siyasi partiler ve seçim*. İstanbul:Betaş Yayınları.
- Aziz, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*, 7. Basım, Ankara: Nobel Yayınları.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2018). 19. Cumhuriyet Halk Partisi tüzüğü 19. olağanüstü kurultay, 10.93.2020 tarihinde https://content.chp.org.tr/file/chp_tuzuk_10_03_2018.pdf adresinden erişilmiştir.
- Çam, E. (2011). *Siyaset bilimine giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Çetin, H. (2011). *Siyaset bilimi*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Daver, B. (1969). *Siyaset bilimine giriş*, Ankara: Doğan Yayınları.
- Demirci G, F. (2003). *Türkiye'nin yakın siyasetinde bir örnek olay Adalet Partisi*, Ankara: TODAİE.
- Dursun, D. (2018). *Türkiye'nin siyasal hayatı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ertuğay, F. (2011). *Siyaset, siyaset bilimi*. Edt. Halis Çetin, Ankara: Oriakon Yayınevi, 4-23.
- Fedai, C. (2011). *Siyaset bilimi*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Fidan, H. (2010). *1920-2010 Türk Siyasi Tarihi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Gulbenkian Komisyonu. (2014). *Gulbenkian Komisyonu sosyal bilimlere açılan sosyal bilimlerin yeniden yapılanması üzerine rapor*. 10 Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- Kapani, M. (2013). *Politika bilimine giriş*. Ankara: Bilgi Basım Evi.
- Karpat, K, H. (2010) *Türk Demokrasi tarihi sosyal, kültürel, ekonomik temeller*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2013). *Türk Siyasi tarihi siyasal sistemin evrimi*, 3. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (2011). *Siyaset bilimi*, 14. Basım, Ankara: İmge Kitapevi.
- Özdemir, E ve Atılğan G. (2012). Siyasi partiler. Edt. G. Atılğan ve A. Aytekin, *Siyaset Bilimi kavramlar, İdeolojiler Disiplinler Arası İlişkiler* içinde (s.207-219). İstanbul: Yordam Kitap,
- Öztekin, A. (2014). *Siyaset bilimine giriş toplum devlet parlamento hükümet kamu yönetimi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Sobacı, Z. M. (2015). Türkiye'nin koalisyon tecrübesi: Modeller ve siyasal gerçeklikler. *Seta Perspektif*, 109, 1-8.

- Tokgöz, O. (2010). *SeÇimler, siyasi reklamlar siyasi iletişim*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Türk, F. (2013). *Siyaset biliminde temel yaklaşımlar, siyasetin serüveni ve metodolojisi, siyaset biliminde kuram-yöntem-güncel yaklaşımlar*, Edt. B. Duran, 2. Baskı, Edirne: Paradigma Akademi Yayınları, 1-32.
- Uzgel, İ. ve Duru, B. (2013). *AKP kitabı bir dönüşümün bilanŐosu 2002-2009*, 13. Baskı, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, 9. Baskı, Ankara: SeÇkin Yayıncılık.
- Yorgancılar, S. (2012). *Milli görüş 1969-1980*, İstanbul: Pınar Yayınları.
- YK. (T.y). 12.03.2019 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz/> adresinden erişilmiştir.
- YK. (T.y). 30.12.2019 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp/> adresinden erişilmiştir.
- ZariÇ, S. (2017). *1983-93 yılları arasında Türk siyasi hayatında Anavatan Partisi ve Turgut Özal'ın partideki rolü*, İstanbul: Hiper Yayın.

KaynakÇa Bilgisi / Citation Information

Şimşek, G. (2020). 1984'den günümüze Türkiye'de "siyaset" disipliniyle ilgili tezlere genel bir bakış: "Siyasi parti" odaklı doktora tezlerinin iÇerik analizi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 597-632. DOI: 10.26466/opus.709385

Kentsel Alanda Çocuk ve Çocuk Oyun Alanları: Giresun Merkez İlçe Örneğinde Bir Araştırma

DOI: 10.26466/opus.692731

*

Levent Memiş*- Sıla Gülcan **

*Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İİBF, Giresun/Türkiye

E-Posta: levent_memis@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-5438-691X](https://orcid.org/0000-0002-5438-691X)

**Y. L. Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, SBE, Çocuk Hakları Anabilim Dalı, Giresun / Türkiye

E-Posta: silag276@gmail.com

ORCID: [0000-0002-3413-1434](https://orcid.org/0000-0002-3413-1434)

Öz

Bu araştırmada, çocuk oyun alanları üzerinden yerel politikalarda çocuğun ne düzeyde karşılık bulduğu incelenmektedir. Araştırmanın kapsamını Giresun merkez ilçede bulunan 28 mahalle oluşturmaktadır. Kapsam dâhilinde ilçede yer alan çocukların %70'nin yaşadığı 8 mahallede bulunan 37 adet oyun alanı, nitel araştırma yöntemleri aracılığıyla inceleme konusu yapılmaktadır. Araştırmada, mahalle bazlı 0-14 yaş çocuk verileri TÜİK'ten ve mahallelerde yer alan oyun parklarının bilgileri ise Giresun Belediyesi'nden elde edilmiştir. Diğer taraftan oyun alanlarının ve elemanlarının niceliksel ve niteliksel durumunun elde edilmesi için ise formdan yararlanılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, kentleşmesini sürdüren yeni olarak nitelendirilecek mahallelerde, oyun alanı miktarının arttığı, çocuk başına düşen alanın 9.3 ile 1.5 m² arasında değişkenlik gösterdiği, fakat oyun alanının bulunmadığı mahallerin varlığı tespit edilmektedir. Oyun alanlarının fonksiyonelliği, bakımı ve güvenliği açısından "orta" düzeyde bir durum olduğu; oyun elemanları açısından kaydırak ve salıncağıın öne çıktığı ve çocuklar arasında etkileşime aracı olabilecek geleneksel oyunların yer almadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakkı, Kentli Hakkı, Çocuk Oyun Alanları, Belediye, Çocuk Dostu Kent

Children and Playgrounds in the Urban Area: A Study in the Case of Giresun Central District

*

Abstract

In this study, the level of response of the child in local policies through the playgrounds is examined. The scope of the research consists of 28 neighborhoods located in the central district of Giresun. Within the scope of the study, 37 playgrounds in 8 neighborhoods where 70% of the children in the district live are subject to examination through qualitative research methods. In the study, neighborhood-based child data was obtained from TUIK (Turkish Statistical Institute) and information of the playgrounds in the neighborhoods were obtained from Giresun Municipality. On the other hand, in order to obtain the quantitative and qualitative status of the playgrounds and its elements, the form was used. According to the results obtained in the research, the amount of playgrounds increased with the increasing population in the neighborhoods that will be described as new urbanization, the area per child varies between 9.3 and 1.5 m² however, the presence of the areas where the playground is not available is determined. There is a "medium" level in terms of functionality, maintenance and safety of playgrounds; In terms of play elements, it is seen that slide and swing is more preferred than traditional games that interact with between the children.

Keywords: *Children's Right, Urban Right, Children Playgrounds, Municipality, Child Friendly City*

Giriş

Yaşamın belirli bir evresine çocukluk, bu evrede bulunanlar da çocuk olarak nitelendirilmektedir. Çocukluk evresi, farklı şekillerde ele alınmakla birlikte, genel olarak 0-18 yaş aralığı olarak kabul görmektedir. Hatta bahsi edilen süreç kendi içinde alt evrelere (0-3, 4-6, 7-15 yaş gibi) ayrılmakta ve bu evreler içinde bulunan çocukların fizyolojik ve biyolojik ihtiyaçları farklılaşmaktadır. Bu gelişim sürecinde çocuğun en önemli araçlarından biri de oyun ve oyuncaklardır. Bu araçlar bedensel ve zihinsel gelişimine katkı sağladığı gibi sosyal gelişimi açısından da önemli bulunmaktadır. Çocuğun dış baskıya maruz kalmadan kendi isteğiyle giriştiği tüm etkinliklerin karşılığı olan oyun, çocukların fizyolojik ihtiyaçlarından sonra ikinci derecede gündeme gelen bir ihtiyaçtır (Çakırer-Özservet, 2018a,s.91). Erken yaşlardan itibaren oyunların araçsal konumu, çocukların sosyalleşmesi, gelişimi ve öğrenmesine katkılar sağlarken, bu sayede çocukların sağlıklı ve başarılı bireyler haline gelmesinde çok önemli role sahip olmaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, oyun sadece çocuğun yaşamına dahil olan bir araç değildir. Oyun, farklı türleriyle (dijital veya manuel) yetişkinlerin boş zaman faaliyeti, eğitimin bir parçası veya kent yönetimine katılımın bir aracı olabilmektedir (bkz. Tan, 2019). 2019 verilerine göre Türkiye’de 0-14 grubunda 19.212.345 çocuk bulunmaktadır. Yani nüfusun (83.154.997) % 23,1 çocuklardan oluşmaktadır.

Oyun açısından da büyük oranda çocukların da yaşamlarının karşılık bulduğu kentsel alanlar önem kazanmaktadır. Kentler; kadın, yaşlı, engelli, zengin, yoksul gibi tarafların beklentilerine cevap vermesi gerektiği gibi, daha iyi yaşam kalitesine ulaşma açısından çocukların gereksinimlerine de cevap vermesi gerekmektedir. Bu bağlamda çocukların kendilerini sosyal olarak gerçekleştirebilecekleri alanlar oyun parklarıdır. Özellikle kamusal alanda karşılık bulan işlevsel, korunaklı ve güvenli biçimde dizayn edilmiş oyun parkları önem arz etmektedir. Aksi durumda çocuğun isteğine karşılık gelmeyen, fiziki koşullarının iyi olmadığı ve kullanılmayan oyun parklarının potansiyel tehlike olduğu yadsınamaz gerçektir. Bu noktada kentsel alanın yönetiminde birinci derecede sorumlu kılınan belediyelere önemli görevler düşmektedir.

İfade edilenler bağlamında çalışmanın temel amacı, çocuk oyun alanları üzerinden yerel politikada çocuğun ne düzeyde karşılık bulduğunu incele-

mektir. Bu inceleme Giresun merkez ilçe kapsamında, mahalle bazında oyun alanlarının yeterliliği bağlamında niceliksel ve oyun alanlarında yer alan oyun elemanları bağlamında niteliksel açılardan gerçekleştirilmektedir. Mahalle bazında çocuk nüfusunun elde edilmesinde TUIK'den, ilgili kapsamdaki mahallelerin çocuk oyun alanlarıyla ilgili niceliksel bilgilerin elde edilmesinde Giresun Belediyesi'nden, oyun elemanlarının niteliksel durumu için ise ilgili literatürden hareketle geliştirilen "Çocuk Oyun Alanları Veri Elde Etme Formu"ndan yararlanılmıştır.

Kentin Bir Paydaşı Olarak Çocuk, Oyun-Oyun Alanları ve Belediye

Yetişkinlerin bulunduğu mekâna bağlı olarak çocukların da yaşamlarının gerçekleştirdiği temel yaşam alanı kentlerdir. Bu açıdan, çocuklar kentlerin önemli bir paydasını oluşturmakta ve üretilen kentsel politikaların bir parçası haline dönüşmektedir. Hatta çocuklar, sahip oldukları özellikleri itibarıyla kentin bir tarafı olarak çeşitli haklarla donatılmaktadır.

Tarihsel sürece bakıldığında ise çocukluğun ve çocuğun uzunca bir süre ayrıca dikkate alınmadığı ifade edilmektedir (Işıkcı, 2019: 3). Bu durumu iyileştirecek çeşitli çabalar gösterilmekle birlikte çocuğu odağına alan en önemli gelişme, 14 Eylül 1990 tarihinde yürürlük kazanan "Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"dir. Üç Kısım ve 54 maddeden oluşan Sözleşme, çeşitli açılardan [dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma] çocuk haklarını öne çıkarmaktadır. Bu haklardan biri de oyunla ilişkilidir. Çocuk, yaşı ve doğası gereği oyun oynama ihtiyacı duymaktadır. Çünkü oyun, fiziksel (sindirim, solunum, dolaşım vb.) ve sosyal (çevreyi tanıma, iletişim kurma gibi) yönden birçok işlevi barındırmaktadır (Ballıoğlu, 2015: 9). Bu noktada oyun, insanlık tarihi kadar eski olmakta, farklı kültürlerin kendine özgü oyun ve oyuncak türleri bulunmaktadır (bir örnek için bkz. Gürbüz, 2017). Sözleşme'nin 31. Maddesinin ilk bölümünde: "*Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar*" şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiştir.

Diğer taraftan kentli hakları bağlamında da gündeme gelen bazı belgelerde, ayrı bir taraf olarak çocuğa vurgu yapılmaktadır. Bu noktada kentin

bir parçası olarak çocuğun hakları ile kentli hakları bir biriyle örtüşmektedir (Akkoyunlu Ertan, 2014,s.99-100). En genel ifadesiyle kent hakkı, mekanın kent olmasından kaynaklı ortaya çıkan potansiyel imkanlardan, kentte yaşayan insanların/ tarafların ihtiyaç duyduğu ölçüde yararlanması ve imkanların yaratılmasında tarafların söz sahibi olmasına dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle kentli hakları bağlamında kentte bulunan herkes, temiz ve sağlıklı bir kentte yaşama, yeterli kamu hizmetlerini alma ve her türlü ihtiyaçlarının karşılanması hakkına sahiptir. Bu anlamda kapsamı oldukça geniştir (Karasu, 2009,s.9; 12). Kentli haklarının somut biçimde ilk kez ortaya konulduğu Kentsel Şart -I' de yer verilen haklardan biri de, her bireyin spor yapabileceği ve boş zamanlarını değerlendirebileceği alanların oluşturulmasıdır. Ayrıca Şart'da oyun alanlarının da dahil olduğu açık alanların kentin yapısı kadar önemli olduğu vurgusu yapılmaktadır (Akt. Mutlu, 2010,s.128; 281-282)

Çocuklar açısından en temel politika unsuru ise, birçok açıdan çocuğun yaşamında etkisi olan oyun alanlarıdır. Bu alanlar çocukların karşılaştığı, etkileşim kurduğu, bedensel aktivitelerin gerçekleştiği temel mekânlardır. Belirtilen öneme bağlı olarak alanın niceliğine yönelik bazı kriterlerin getirildiği görülmektedir. Örneğin Almanya'da oyun ve çocuk bahçeleri için kişi başına 0.5-2.4 m², Avustralya'da (5.000 kişilik mahalle ölçeğini dikkate alarak) 4.6 m², Fransa'da 5m², İngiltere'de 24 m² olarak belirlenmiştir (Akt. Yılmaz ve Bulut, 2002,s.346). Yine nicelik açısından çocuk başına oyun alanının 6 m², 5-7 m², 4 m² gibi olması gerektiği yönünde görüşler bulunmaktadır (Akt. Yeşil ve Beyli, 2018,s.653). Türkiye'de ise Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelikte, park, çocuk bahçesi, oyun alanları olarak ayrılan alanlar "*aktif yeşil alan*" olarak nitelendirilmekte ve kişi başına asgari 10 m² olarak belirlenmektedir (Şimşek, 2010,s.171). Bu aktif yeşil alanın dağılımı ise; kişi başına 1.5 m² çocuk oyun alanı, 2 m² mahalle ve semt parkı, 3,5 m² kent parkı ve 3 m² spor alanları olarak yapılmaktadır (Akt. Demir, Aydemir ve Önem, 2015,s.273).

Çocukların yaşam evresi içinde oyunun, oyun elemanlarının ve oyun alanlarının işlevleri değişkenlik göstermektedir. Erkartal (2015: 99), Gür ve Zorlu (2002)'den hareketle çocuk oyun türlerini beden hareketinin yoğunluğu ve kurgulanma biçimine göre ikiye ayırmaktadır. Bu oyunlarda kendi içinde, beden hareketlerinin yoğunluğuna göre aktif ve pasif şeklinde; kurgulanma biçimine göre ise yaratıcı, düşsel, bilişsel ve eğitsel biçimde sınıf-

landırılmaktadır. Bu nedenle farklı yaş gruplarına karşılık gelecek araçların ve alanların kullanımı önemli bulunmaktadır. Farklı yaş grupları dikkate alınarak yapılan bir sınıflandırmaya göre oyun mekanları; sabit olmayan malzemelerin, kum havuzlarının, oyun evlerinin, oyun heykelleri gibi unsurların bulunduğu *oyun bahçeleri* (3-6 arası yaş), salıncak, kaydırak ve diğer elemanların yer aldığı, serbest etkinlik ve spor alanlarının bulunduğu *oyun alanları* (5-16 arası yaş) ve spor kortların, yüzme komplekslerinin, kültürel ve sanatsal etkinlik alanlarının bulunduğu *oyun arsaları* (13-19 arası yaş) şeklinde belirtilmektedir (Yılmaz ve Bulut, 2002,s.347-348).

İfade edilenler çerçevesinde iyi bir oyun parkı için aşağıda yer verilen kriterler öne çıkarılmaktadır (İstanbul 95, 2018,s.3):

- **Konum-Ulaşılabilirlik:** Çocuğun bulunduğu yerleşim alanına yakınlığı ve ulaşılabilirliği.
- **Yaş grubuna uygunluk:** Oyun elemanlarının, farklı yaş gruplarının özellik ve ihtiyaçlarına karşılık gelmesi.
- **Temel ihtiyaçların karşılanması:** Çocukların ve onlara eşlik eden kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak donanımların varlığı.
- **Güvenlik:** Hem oyun elemanlarının hem de genel olarak oyun alanının risklerden arındırılarak güvenli hale getirilmesi.
- **Kapsayıcılık:** Oyun alanının ve elemanlarının, çocuk topluluğu içinde farklı özellikleriyle yer alan taraflara karşılık gelme durumu.
- **Özgünlük:** Yerleşim alanının kültürüne ve doğal şartlarına uygunluk.
- **Davetkâr ortam:** Oyun elemanlarının ve oyun alanının teşvik edici şekilde düzenlenmesi.
- **Doğayla olan ilişkisi:** Doğal donatılarla (çimen, su, kum, ağaç gibi) bütünleşik bir alanı yansıtmaları.
- **Esneklik:** Sabit donatıların dışında, değiştirilebilir, taşınabilir ve farklı şekillerde değerlendirilebilir malzemelerin bulunması.
- **Risk alma ve deneme:** Çocukların kapasite ve yeterliliklerini değerlendirebilecekleri alanların bulunması.
- **Oyun çeşitliliği:** Farklı açılardan çocukların gelişimine katkı sunacak oyun çeşitliliğinin bulunması.

Oyun alanlarına yönelik politikaların geliştirilmesi konusunda, Türkiye’de kentsel alanda temel aktör belediyelerdir. 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 14. Maddesinde, mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla hangi hizmetlerin belediyeler tarafından yerine getirileceği sıralanmaktadır. Bu

hizmetler arasında, çocuk oyun alanları şeklinde ayrıca belirtilmemekle birlikte, *park ve yeşil alanlar* da belediyelerin görev ve sorumluluklarına bırakılmaktadır. Dolayısıyla belediyeler, öncesinde belirtilen kriterler bağlamında, öncelikle çocuğun yaşadığı mahalleyi baz alarak, ihtiyaç duyulan miktarda ve nitelikte oyun alanı oluşturmak ve bakımını yerine getirmekle yetkilidir.

Araştırmanın Amacı, Önemi ve Kapsamı

Araştırmanın temel amacı, çocuk oyun alanları üzerinden yerel politikada çocuğun ne düzeyde karşılık bulduğunu incelemektir. Ayrıca bu araştırmada, Giresun Belediyesi'nin de yer aldığı, 2014-2015 yılları arasında UNICEF önceliğinde gerçekleştirilen "*Çocuk Dostu Kent*" projesinin, oyun alanlarına olan etkisini irdelemek amacı güdülmektedir.

Giresun merkez ilçe özelinde, genel olarak açık yeşil alanlara yönelik bir araştırma bulunmaktadır (bkz. Koç, 2019). Bu çalışmada ise detayda, yeşil alanların bir alt bileşeni olan çocuk oyun alanlarına odaklanılmaktadır. Bu durum çalışmanın önemini vurgulamaktadır.

Araştırmanın kapsamını Giresun merkez ilçe oluşturmaktadır. TÜİK'in 2019 verilerine göre Giresun il nüfusu 448.400'dir. Giresun'un 16 ilçesi bulunmakta, bu ilçeler arasında en fazla nüfusa sahip yerleşim yeri 135.920 kişiyle merkez ilçedir. Bu nüfusun 7.948'i 0-4, 8.418'i 10-14 yaş aralığında bulunan çocuklardan oluşmaktadır. Toplamda da 16.366 0-14 yaş aralığında çocuk bulunmaktadır. Giresun Belediyesi'nin hizmet sunduğu sınırları içinde Tablo 1'de yer verildiği üzere 28 mahalle bulunmaktadır. Ayrıca dört yerleşim (Uzgun, Alınca, Barça ve Güney Köy) yerinden oluşan mücavir alanı yer almaktadır.

Tablo 1. Mahallerin Çocuk Durumu

Mahalleler	Mahallenin Nüfusu	0-14 Çocuk Sayısı (2019)	Çocuk Oranı (%)
Aksu Mahallesi	8.831	1.992	0,23
Çınarlar Mahallesi	3.372	638	0,19
Çıtlakkale Mahallesi	11.708	2.458	0,21
Fevzi Çakmak Mahallesi	4.143	906	0,22
Gaziler Mahallesi	5.018	467	0,09
Gedikkaya Mahallesi	12.310	2.840	0,23
Gemilerçekeği Mahallesi	7.804	1.436	0,18
Güre Mahallesi	2.858	338	0,12
Hacı Hüseyin Mahallesi	6.570	1.328	0,20
Hacı Miktaf Mahallesi	2.473	433	0,17
Hacı Siyam Mahallesi	9.539	1.616	0,17
Kale Mahallesi	2.109	300	0,14
Kapı Mahallesi	1.361	293	0,22
Kavaklar Mahallesi	6.597	1.186	0,18
Nizamiye Mahallesi	4.323	866	0,20
Osmaniye Mahallesi	3.605	653	0,18
Seldeğirmeni Mahallesi	2.705	592	0,22
Şeyhkeremettin Mahallesi	813	128	0,16
Teyyaredüzü Mahallesi	14.757	3.053	0,21
Erikliman Mahallesi	2.026	416	0,21
Kayadibi Mahallesi	1.025	121	0,12
Küçükköy Mahallesi	863	162	0,19
Çaykara Mahallesi	1.141	202	0,18
Aydınlar Mahallesi	638	140	0,22
Cumhuriyet Mahallesi	289	171	0,06
Yalı Mahallesi	361	39	0,11
Sultan Selim Mahallesi	411	71	0,17
Toplam	117.650	22.691	0,19

Kaynak: TÜİK, 2019; Giresun Belediyesi Kent Rehberi, <http://keos.giresun.bel.tr:85/keos/>

Araştırmanın Yöntemi

Çocuk oyun alanlarıyla ilgili önemli bir literatürün ortaya çıktığı görülmektedir. Gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde anket gibi bazı nicel yöntemlere başvurulmakla birlikte, büyük oranda nitel yöntem bağlamında araştırmaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Nitel yöntem arasından ise oyun alanlarının niteliğini ortaya çıkarmaya çalışan hem çocuklara hem de ebeveynlerine yönelik mülakatlar (Jansson, 2008) ve oyun alanlarında verilerin elde edilmesini sağlayan bir form üzerinden yerinde gözlem öne çıkmakta-

¹ 0-6 yaş grubu 15'den küçük olduğu için verisi bulunmamaktadır.

dır. Bu çalışmada da, ilgili literatürden hareketle, öncelikle Giresun merkez özelinde çocuk oyun alanlarının niceliksel durumu ortaya çıkarılmakta ve hazırlanan bir form üzerinden niteliksel durumu inceleme konusu yapılmaktadır. Ayrıca gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde çocuk oyun alanlarının peyzaj mimarlığı, okul öncesi eğitimi, çocuk gelişimi, şehir ve bölge planlama, beden eğitimi gibi bilim alanları kapsamında inceleme konusu yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada çocuk oyun alanlarına, yerel yönetim politikalarının aracı bir unsuru olarak odaklanılmaktadır. Bu bağlamda niceliksel bir durum tespiti yapılmakta ve oyun alanlarının niteliği belirlenen kriterler üzerinden incelenmektedir².

İlgili araştırmalarda kriterlerin farklı şekilde belirlendiği ve uygulandığı (bkz. Duman ve Koçak, 2013; Ermiyagil ve Gürçınar, 2015; Başaran Uysal, 2015) görülmektedir. Bu çalışmada yapılan yaş sınıflandırmasına göre fonksiyonellik, güvenlik ve bakım kriterleri, aşağıda tabloda yer verildiği şekilde dikkate alınmaktadır. Ayrıca oyun elemanı ve zemin malzemeleri dikkate alınmaktadır. Diğer taraftan oyun parkını tamamlayıcı unsurlar (çeşme, gölgelendirme, tuvalet, çocuk bakım mekanı, oturma bankı, bisiklet yolu, yürüyüş yolu, aydınlatma, çöp kutusu, bitkilendirme, konum, bedensel engellilere uyumluluğu gibi) da dikkate alınmaktadır. İfade edilenler çerçevesinde hazırlanan form aracılığıyla çocuk sayısı ile öne çıkan ve ilçe yerleşim alanında bulunan, çocukların %70'ini barındıran Aksu, Çıtlakkale, Gedikkaya, Gemilerçekeği, Hacı Hüseyin, Hacı Siyam, Kavaklar ve Teyyaredüzü Mahalleleri'nde yerinde inceleme yapılmaktadır. Ayrıca 2012'den bu yana Giresun Belediyesi Çocuk Birimi Koordinatörü ile 20. 02. 2020 tarihinde ortalama 30 dk. süren yarı yapılandırılmış bir mülakat gerçekleştirilmiştir.

²Veri elde etme formu hazırlanırken ilgili şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Coşkun, 2015; Ermiyagil ve Gürçınar, 2015, Özalp vd., 2012, Samur ve Kızıltepe, 2018; Türkan ve Önder, 2011; Türkan, 2009; Pepe ve Kazan Kırçık, 2005; Yılmaz ve Bulut, 2002; Akkühah ve Güngör, 2009; Aklibaşında, Tırnakçı ve Özhanç, 2018; Bahtiyar Karadeniz, 2016; Uysal, 2014; Koçan ve Çorbacı, ?; Çetin, 2003; Kuşuluoğlu, 2013.

Tablo 2. Oyun Elemanlarının Fonksiyonelliği, Güvenliği ve Bakımı Değerlendirme Kriterleri

Fonksiyonellik	<p>Hiç: Oyun alanı yaş gruplarına göre tasarlanmamış, oyun alanları arasında yeterli mesafenin bulunmaması ve tamamlayıcı donatıların uygun yerlerde bulunmaması.</p> <p>Az: Oyun alanı yaş gruplarına göre tasarlanmamış, oyun alanları arasında yeterli mesafe bulunmakta ve tamamlayıcı donatıların uygun yerlerde bulunmaması.</p> <p>Orta: Oyun alanı yaş gruplarına göre tasarlanmamış, oyun alanları arasında yeterli mesafe bulunmakta ve tamamlayıcı donatılar uygun yerlerde bulunmakta</p> <p>Çok: Oyun alanı yaş gruplarına göre tasarlanmış, oyun alanları arasında yeterli mesafe bulunmakta ve tamamlayıcı donatılar uygun yerlerde bulunmakta</p>
Güvenlik (malzeme güvenliği ve genel olarak alanın güvenliği)	<p>Hiç: Parkın etrafı kuşatmayla çevrili değil, oyun elemanları bakımlı değil ve olması gereken güvenlik uygulamaları bulunmamakta (salıncak koruması yok, kaydırığın merdiveni uygun değil, kaydırığın zemini aşınmış vb.)</p> <p>Az: Parkın etrafında kuşatma bulunmakta fakat araç yoluna çıkan kapılar açık, oyun elemanları bakımlı değil.</p> <p>Orta: Parkın etrafında kuşatma bulunmakta fakat araç yoluna çıkan kapılar açık; oyun elemanları bakımlı.</p> <p>Çok: Parkın etrafında kuşatma bulunmakta, araç yoluna çıkan kapılar kapalı ve oyun elemanları bakımlı.</p>
Bakım	<p>Hiç: Oyun elemanlarının tamamına yakını kullanılmayacak durumda.</p> <p>Az: Oyun elemanlarının bir kısmı kullanılabilir durumda</p> <p>Orta: Oyun elemanları kullanılabilir durumda fakat boyasız, eklem yerleri bakılmamış, paslı veya kırık durumda</p> <p>Çok: Oyun elemanlarının tamamı kullanılmakta ve bakımları yapılmış durumda</p>

Araştırmanın Bulguları

Oyun Alanlarının Mekânsal Görünümü

Araştırmanın odağını 8 mahalle oluşturmaktadır. Giresun il merkezinde bulunan çocukların %70'i, ifade edilen mahallelerde yaşamaktadır. Bu mahallerin üçü (Hacı Siyam, Hacı Hüseyin ve Gemilerçekeği Mah.) eski yerleşim alanlarıdır. Diğer mahalleler son yıllarda inşa edilen konutlarla birlikte öne çıkmaya başlayan yeni yerleşim alanlarına karşılık gelmektedir. İfade edilen yerleşim yerleri arasında çocuk oyun alanları açısından, yeni yerleşim alanlarının daha fazla plan odaklı olmasına rağmen çok büyük farklılıklar bulunmadığı görülmektedir. Oyun mekanı açısından miktarın artmasında en önemli etken, İl Özel İdaresi'nin yapımını ve sonrasında Giresun Belediyesi'ne devrini gerçekleştirdiği dolgu alanlarıdır.

Miktar açısından odaklanıldığında, öncesinde de yer verildiği üzere Türkiye'de çocuk başına 10 m²'lik aktif yeşil alan (park, bahçe, oyun alanları) öngörülmektedir. Sadece oyun alanları dikkate alındığında ise her bir çocuk için 1,5 m²'lik alanın olması gerekliliği öne çıkarılmaktadır.

Tablo 3. Oyun Alanlarının Mekânsal Durumu

Mahalleler ve Kapladığı Alan (m ²³)	Kuruluş	Parklar	Parkların Alanı	Toplam Alan (m ²)	0-14 Yaş Çocuk	Çocuk Başına Düşen Miktar (m ²⁹)
Aksu / 3.660.019		Abacıbüki Parkı	561	5.009	1.992	2.5
		Hayrettin Erkmen Çocuk Parkı	2.612			
	2018	Aksu Mahallesi Konakyanı Sok. Çocuk Parkı	1.020			
		Deniz Sitesi Parkı	816			
Çınarlar / 84.209		Çınarlar Mah. Kaymak Sok. Çocuk Parkı	1.040	1.466	638	2.3
		Seyidi Vakkas Çocuk Parkı	116			
		Tepebaşı Parkı	110			
		Dr. Atsushi Miyazaki Parkı	200			
Çıtlakkale / 2.832.205	2014	Çıtlakkale Mah. Sönmez Sokak Çocuk Parkı	410	8.107	2.458	3.3
	2019	Çıtlakkale Mah. 121. Nolu Sokak Çocuk P.	1.450			
		Soyer Sitesi Çocuk Parkı	571			
		Sözmez Caddesi Çocuk Parkı	1.805			
		Banş Manço Parkı	3.551			
		26 Evler Üstü Çocuk Parkı	260			
		26 Evler Çocuk Parkı	60			
Fevzi Çakmak /356.294	2014	Yeni Mahalle Çocuk Parkı	1.020	1.020	906	1.1
Gaziler / 1.243.694	2011	Gaziler Mahallesi Çocuk Parkı	1.175	1.405	467	3
		Gaziler Tepesi Çocuk Parkı	230			
	2015	Derya Sayın Çocuk Parkı	510			
Gedikkaya / 1.932.321	2015	Nihal Şen Çocuk Parkı	1.350	4.306	2.840	1.5
	2018	Gedikkaya Mah. Nihatbey Cad. Çocuk Parkı	970			
	2019	Tez-Koop Sitesi Çocuk Parkı	695			
		Polis Lojmanları Parkı	781			
Gemilerçekeği / 439.077	2011	Mustafa Aydınay Parkı	657	2.501	1.436	1.7
		Tozlu Sokak Çocuk Parkı	220			
	2018	Botanik Bahçe ⁴	1.000			

³ Mahallelerin alan bilgileri Giresun Belediyesi tarafından hazırlanan Kent Bilgi Sistemi (<http://keos.giresun.bel.tr:85/keos/>)'nden alınmıştır.

Levent Memiş –Sıla Gülcan

		SAGAE Parkı ⁵	624			
Güre / 120.820		Can Yücel Parkı	3.168	3.168	338	9.3
Hacı Hüseyin / 276.330		19 Eylül Çocuk Parkı	1.627			
		15 Temmuz Spor Kompleksi ⁶	1.200	2.827	1.328	2.1
Hacı Siyam / 405.920	2011	İnönü Caddesi Çocuk Parkı	460			
		Süleymen&Abdullah Bozbağ Çocuk Parkı	200			
		Sazbeyi Çocuk Parkı	1.773			
	2009	Cumhuriyet Parkı ⁷	500	2.933	1.616	1.8
Kale / 372.290		Kale Mesire Alanı Çocuk Parkı	500	500	300	1.6
Kavaklar / 4.916.615	2014	Çotanak Çocuk Parkı	998	2.154	1.186	1.8
		Hopçuk Parkı	500			
		Acar Sitesi Çocuk Parkı	656			
Nizamiye /217.746	2014	Kubilay Güngör Parkı	730	730	866	0.8
Seldeğirmeni / 2.133.651	2019	Stad Park Evleri Çocuk Parkı	1.100	1.100	592	1.9
Teyyaredüzü / 3.564.382	2009	Dattara Mehmet Yüksel Parkı	1.418			
	2011	Mollaoğlu Sokak Çocuk Parkı	114			
	2020	Bozbağ Caddesi Parkı	6.072			
		Hasret Sitesi Parkı	854			
	2010	Mustafa Dağ Parkı	593			
	2003	Teyyaredüzü Parkı	1.864			
	2003	Fiskobirlik 75. Yıl Parkı	985			
		Öğretmenler Sitesi Çocuk Parkı	1.257			
	2014	Gençlik Merkezi ⁸	3.600	13.157	3.053	4.3
Osmaniye /99.988		23 Nisan Çocuk Parkı	462	462	866	0.5
Erikliman /770.262					416	
Kayadibi /5.142.218					121	

⁴ Alanın toplam yüzölçümü 17.820 m2, burada oyun elemanlarının bulunduğu alan dikkate alınmaktadır.

⁵ Çocuk parkı olarak yer verilmekte fakat yenilenmek üzere olduğundan dolayı oyun elemanlarının kaldırıldığı anlaşılmakta.

⁶ Alanın tamamı 26 630 m2, burada oyun elemanlarının bulunduğu yaklaşık 2400 m2'lik alan dikkate alınmaktadır.

⁷ Alanın tamamı 28 037 m2, burada oyun elemanlarının bulunduğu yaklaşık 1000 m2'lik alan dikkate alınmaktadır.

⁸ Alanın tamamı 25.750 m2, burada oyun elemanlarının bulunduğu yaklaşık 3600 m2'lik alan dikkate alınmaktadır.

Kentsel Alanda Çocuk ve Çocuk Oyun Alanları: Giresun Merkez İlçe Örneğinde Bir Araştırma

Küçükköy /1.960.818	162
Çaykara /4.484.252	202
Aydınlar /1.756.103	140
Cumhuriyet /1.301.923	17 ⁹
Yalı / 1.199.730	39
Sultan Selim /238.784	71
Şeyhkeramattin /43.015	128
Hacı Miktat /131.836	433
Kapu /44.369	293
Samanlıkkıranı /996.096	- ¹⁰
Toplam	50.845 22.904 2,2

⁹ Bu veri 7-14 yaş grubuna ait olup, 0-6 yaş grubuna ait veri bulunmamaktadır.

¹⁰ Belirtilen yaş grubuna ait veri bulunmamaktadır.

Yukarıda yer verilen Tablo 3’de çocuklar için dizayn edilen, oyun elemanlarının bulunduğu parklara yer verilmektedir. Farklı yaş gruplarına hitap eden parklarda ise, çocuklar için ayrılan alanlar dikkate alınmıştır. Bu kapsamda kullanımda olan 50 adet oyun alanının varlığı tespit edilmiştir¹¹. Ele alınan yerleşim alanında, 0-14 yaş aralığında çocukların en fazla bulunduğu mahallelerin sırasıyla, Teyyaredüzü, Gedikkaya, Çıtlakkale ve Aksu Mahallelerinin olduğu görülmektedir. Bu mahalleler aynı zamanda sahip oldukları coğrafi özellikleriyle kentleşmenin genişleme gösterdiği yeni yerleşimlere karşılık gelmektedir. Mahallelerin genel nüfusu içinde çocukların oransal durumu incelendiğinde ise, % 23’lük dilimle en fazla Aksu ve Gedikkaya Mahallelerinde, en az ise %10’luk dilimle Gaziler ve Güre Mahallelerinde bulunduğu tespit edilmektedir. Tablo 3 incelendiğinde, miktar açısından en fazla oyun alanının 13.157 ile Teyyaredüzü Mahallesi’nde olduğu ve çocuk başına 4.3 m²lik alanın düştüğü, fakat mahallenin yerleşim ölçeğinin küçük olmasıyla ilişkili olarak en fazla çocuk oyun alanının 9,3 m² ile Güre Mahallesi’nde olduğu görülmektedir. Ayrıca Teyyaredüzü Mahallesi’nde bulunan 9 çocuk parkının, mahallenin yüz ölçümü dikkate alındığında, dengeli bir dağılım gösterdiği de ifade edilebilir. Dağılım açısından benzer bir durum Çıtlakkale Mahallesi için de söylenebilir. Fakat Güre Mahallesi’ni hariç tutarsak, sahip olunan yüz ölçüm dikkate alındığında çocuk başına 2.5 m² alan düşen Aksu Mahallesi için aynı şeyi söylemek mümkün gözükmemektedir. Burada belirtmek gerekir ki, çalışmamızın konusu olmakla birlikte, mahallelerin yüz ölçümü üzerindeki orantısızlık bir ölçek sorununu da gündeme getirmektedir.

Çocuk başına 1,5 m² asgari kriter dikkate alındığında, çocuk nüfusunun önemli diliminin yaşadığı mahallerde 9.3 ile 1.5 m² aralığında değişkenlik gösteren oyun alanının olduğu, kırsal nitelikleri ağır basan mahallelerde ise oyun alanlarının bulunmadığı veya yetersiz olduğu görülmektedir. İfade edilenler bağlamında 12 mahallede çocuk oyun alanı bulunmamakta, bu alanlardan 4’ü kentin merkezi yerleşiminde, 1’i yeni kentleşmekte olan bir noktada ve 7’si ise kırsal niteliği ağırlıklı olan bir alanda konumlanmaktadır.

¹¹ Belirtmek gerekir ki, burada genel kamunun hizmetine sunulmuş oyun alanları dikkate alınmakta, sitelerin kendi içinde oluşturdukları oyun alanları dikkate alınmamaktadır. Ancak bir oyun alanı, bir sitede yer almakla birlikte dışarıdan çocukların kullanımına açıksa, o zaman dikkate alınmıştır.

Parklarda Yer Alan Oyun Elemanlarının Türleri ve Yaş gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Grubuna Göre Uygunluğu

Parkta Yer Alan Oyun Elemanları		Sayısı	0-3	4-6	7-15
Kaydırak	Dalgalı/düz-Tekli/çiftli	97	26	60	11
	Spiral-Tekli/çiftli	42	-	31	11
	Tünel	7	-	5	2
Toplam		146	26	96	24
Salıncak	Tek dönerli	-	-	-	-
	Çok dönerli	2	-	2	-
	Tek noktalı	127	6712	49	11
	Bağlantılı	-	-	-	-
Toplam		129	67	51	11
Atlı Karınca	Döner koltuklu	1	-	1	-
	Klasik	-	-	-	-
	Asılı	1	-	1	-
	Tekli	4	-	4	-
Toplam		6	-	6	-
Tırmanma	Merdivenli	6	-	-	6
	İpli	21	-	1	20
	Ağaç tipli	16	-	-	16
	Kaya tipli	20	-	3	17
Toplam		63	-	4	59
Tahteravalli	Düşey hareketli	-	-	-	-
	Tek noktaya bağlı	35	-	26	9
	Çok noktaya bağlı	-	-	-	-
Toplam		35	-	26	9
Yaylı Oyun Elemanı	Trambolin	-	-	-	-
	Sabit noktada yaylanma	10	-	10	-
Toplam		10	-	10	-
Havada Asılı Kalmayı Sağlayanlar		6	-	-	6
Toplam		6	-	-	6

Parklarda bulunan oyun elemanları incelendiğinde genellikle kaydırak, salıncak, tırmanma araçları ve daha az miktarda tahteravallinin yaygın şekilde yer aldığı görülmektedir. Kaydıraklar, düz, dalgalı ve spiral türleriyle bulunmakta; salıncaklar, tek noktaya bağlı tek yön özellikleriyle karşılık bulmakta; tırmanma araçları ise diğerlerine göre daha fazla çeşitlilik göstererek merdivenli, ipli, ağaç ve kaya tipi türleriyle karşılık bulmaktadır. Bu oyun elemanlarının dışında daha az bulunan tahteravalliler tek noktaya

¹² Salıncakların bu kategoride yer almasında Acar (2017: 12)'in da vurguladığı üzere kemerin varlığı dikkate alınmıştır.

bağlı şekilde; yaylı oyuncaklar sabit noktaya bağlı yaylanma şeklinde; havada kalmayı sağlayan araçlar demirde tutularak ilerleme şeklinde; atlı karıncalar ise daha çok teklifleriyle öne çıkmaktadır. Burada belirtmek gerekir ki kaydırak, salıncak ve tahteravalli dışındaki oyun elemanları, bir mahalle parkı olma özelliğinin dışında tüm kentteki çocuklara hitap eden 15 Temmuz Spor Kompleksi, Botanik Bahçe ve Gençlik Merkezi'nin alanında bulunan çocuk oyun alanlarında görülmektedir (bkz. Şekil 1). Denizin doldurulmasıyla ortaya çıkan bu alanlar oyun alanlarının miktarını artırdığı gibi oyun elemanlarını da çeşitlendirmişlerdir.

Şekil 1. Mekânsal Genişliği ve Oyun Elemanları Çeşitliliğiyle Öne Çıkan Parklar

Yaş grupları açısından oyun elemanları incelendiğinde, özellikle 0-3 yaş grubu çocuklarının göz ardı edildiği görülmektedir. Daha çok bu yaş grubuna karşılık gelecek, bir birleri arasında etkileşimi sağlayacak kum havuzu, oyun evleri, tutunmayı ve yer değiştirmeyi sağlayan araçlar gibi oyun elemanlarının varlığı tespit edilememektedir. Mevcut durumda bu yaş grubunun belirli bir evresinde bulunan çocukların kullanabileceği salıncaklar ve kaydıraklar bulunmaktadır. Belirtmek gerekir ki, 0-3 yaş grubu açısından istisnai bir örnek Gençlik Merkezi'nde yer alan oyun alanında bulunmaktadır. Şekil 2'de görülebileceği gibi ilgili yaş grubunun bir araya gelip oynayabileceği bir alan oluşturulmuştur.

Şekil 2. 0-3 Yaş Çocuklara Yönelik Oyun Elemanları

Diğer taraftan araştırmanın gerçekleştirildiği parkların yaklaşık yarısında, farklı büyüklüklerde, genellikle zemini taş, etrafı tel örgüyle çevrili olan basketbol veya tenis alanlarının bulunduğu tespit edilmektedir. Bu hususta yine dolgu alanlarına inşa edilen parklar öne çıkmaktadır. Bu imkânlar özellikle 7-15 yaş gurubu için önemli görülmektedir.

Çeşitli Açılardan Oyun Elemanlarının ve Oyun Alanlarının Niteliksel Durumu

Burada oyun elemanları ve oyun alanlarının fonksiyonelliği, güvenliği ve bakımı açısından niteliksel durum incelenmektedir (bkz. Tablo 5).

Tablo 5. Oyun Elemanlarının Fonksiyonelliği, Güvenliği ve Bakımı

Parkta Yer Alan Oyun Elemanları	Fonksiyonelliği				Güvenliği				Bakımı			
	A	O	Ç	H	A	O	Ç	H	A	O	Ç	H ¹³
Kaydırak	7	20	3	3	7	24	2	3	12	15	4	5
Salıncak	8	19	7	1	4	27	3	2	13	13	4	5
Tırmanma	-	6	2	-	1	6	-	1	2	5	-	1
Tahtarevalli	7	18	2	1	2	21	1	3	7	13	2	6
Atlı karınca	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-
Yaylı oyuncaklar	1	-	1	-	-	2	-	-	-	2	-	-
Asılı kalmayı sağlayan araçlar	-	3	-	-	-	3	-	-	-	3	-	-

Oyun elemanlarının fonksiyonelliği açısından parklar incelendiğinde “orta” düzeyde bir durumun varlığı öne çıkmaktadır. Fonksiyonellik açısından en önemli unsur salıncak ve kaydırakların diğer oyun elemanlarının konumu arasında ortaya çıkmaktadır. Oyun elemanları arasında mesafenin azlığı veya iç içe geçmişliği, özellikle küçük yaş grubundaki çocuklar için kullanımı düşürmekte ve bazı riskler ortaya çıkarabilmektedir. Yapılan incelemede fonksiyonelliği düşüren diğer önemli bir husus ise, daha çok 2-4 yaş aralığına hitap eden kaydıraklar ile daha üst yaş grubuna hitap eden kaydırakların aynı ünite içinde yer almasıdır. Farklı yaş gruplarının aynı merdiveni kullanıyor olması fonksiyonelliği azaltmaktadır (bkz. Şekil 3).

¹³ A: Az, O: Orta, Ç: Çok, H: Hiç.

Şekil 3. Oyun Elemanlarının Fonksiyonelliği

Oyun elemanlarının bakım durumu büyük oranda “az” ve “orta” olarak tespit edilmektedir. Bu noktada bakımla ilişkili yaygın olarak salıncak kemplerinin kırıklığı, bağlantı noktalarının aşınmışlığı oyun elemanlarının kırık olması öne çıkmaktadır (bkz. Şekil 4). Genel olarak ele alındığında oyun elemanlarının nispeten yeni olması, bakım açısından çok olumsuz bir durumu yansıtmamaktadır. Ancak tüm oyun elemanları ve parkın geneli açısından bakımsız olan dört park bulunmaktadır. Bu parklar Hacı Siyam Mahallesi’nde bulunan 19 Eylül Çocuk Parkı, Aksu Mahallesi’nde Deniz Sitesi çocuk parkı, Çıtlakkale Mahallesi’nde Sönmez Caddesi çocuk parkı ve Teyyaredüzü Mahallesi Mollaoğlu Sokakta bulunan çocuk parkı.

Şekil 4. Oyun Elemanlarının Bakımı

Oyun elemanlarının ve oyun alanının geneli dikkate alındığında, büyük oranda “orta” düzeyde güvenli olduğu tespit edilmektedir. Oyun elemanlarının sağlamlığı, bariyerlerin varlığı, zemin kaplama, oyun elemanlarının bulunduğu konum ve genel olarak park alanının koruma (kuşatma) çemberi içine alınması güvenliği sağlayan unsurlardır. Fakat bakımların zamanında yapılmaması, uygun olmayan oyun elemanlarının kullanılması (örneğin kaydırağın yere inme noktasındaki yükseltinin uygunsuzluğu, bkz.

Şekil 5), “yakalama alanlarının” varlığı¹⁴, araç yoluyla bağlantı noktalarında bariyerlerin bulunmaması, rögar gibi unsurların varlığı, trafo, gaz dağıtım ünitesi gibi araçların bulunması, oyun alanlarının güvenliğini düşürmektedir (bkz. Şekil 5). Bu bağlamda incelenen 37 parkın 6 tanesinde trafo veya gaz dağıtım merkezinin varlığı tespit edilmektedir.

Şekil 5. Oyun Alanının ve Elemanlarının Güvenliği

Oyun Elemanlarında ve Oyun Alanının Zemininde Kullanılan Malzemelerin Durumu

Oyun elemanlarında kullanılan malzeme açısından incelendiğinde plastik malzemenin baskın şekilde öne çıktığı görülmektedir. Plastik malzemeyi tamamlayan malzeme ise demirdir. İp ise tırmanma elemanlarının yapımında kullanılan bir malzeme olarak tespit edilmektedir. Diğer taraftan

¹⁴ Korkulukların kullanan yaş grubuna uygun olmaması, el veya ayağın boşluğa gitme durumu. Akkühah ve Güngör, 2009: 13.

aşşap malzeme, çok sınırlı düzeyde bazı geçiş noktalarında kullanılmakla birlikte, tercih edilmeyen bir malzeme olduğu anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 6).

Tablo 6. Oyun elemanları ve zemin malzemeleri

Parkta Yer Alan Oyun Elemanları	Oyun elemanı malzemeleri				Zemin malzemeleri				
	P+D	D	A	İ	Ç	B	K	K	T ¹⁵
Kaydırak	130					2	27	5	2
Salıncak	115					2	27	4	2
Tırmanma	45	1		15		1	7		1
Tahtarevalli	35						23	2	2
Atlı karınca	6						1		
Yaylı oyuncaklar		10					2		
Havada asılı kalmayı sağlayan araçlar		6					4		

Oyun alanlarının zemin malzemesi incelendiğinde yaralanmaları azaltacak bir malzeme olan kauçukun yaygın şekilde kullanıldığı görülmektedir. Az sayıda oyun alanında ise toprak ve kum zeminin olduğu tespit edilmiştir (bkz. Şekil 6).

Şekil 6. Oyun Alanlarının Zemin Durumu

Oyun Alanlarının Tamamlayıcı Unsurları

Oyun alanı tamamlayan, güvenliğini, işlevselliğini ve kullanımını etkileyen bazı unsurların varlığı önemli görülmektedir (bkz. Tablo 7).

¹⁵ P+D: Plastik ve demir, D: Demir, A: Aşşap, İ: İp, Ç: Çakıl, B: Beton, K: Kauçuk, K: Kum, T: Toprak.

Tablo 7. Oyun Alanı Tamamlayıcılarının Durumu

Oyun Alanı Tamamlayıcıları		Var		Yok	
		F	%	F	%
Çeşme		8	22	29	78
Gölgelendirme	Tente	-		37	100
	Pergole	9	24	28	76
	Geniş yapraklı ağaç	14	38	23	62
	Dar yapraklı ağaç	8	22	29	78
Tuvalet		3	8	34	92
Oturma bankı		31	84	6	16
Kamelya		9	24	28	76
Çocuk bakım mekânı		2	5	35	95
Bisiklet yolu		2	5	35	95
Serbest alan		9	24	28	76
Yürüyüş yolu		3	8	34	92
Spor aletleri		9	24	28	76
Aydınlatma		18	49	19	51
Çöp kutusu		27	73	10	27
Bitki-Ağaç	Ağaç	25	68	12	32
	Çalı	17	46	20	54
	Çiçek	10	27	27	73
	Yer örtücü bitki	14	38	23	62

Gerçekleştirilen incelemede oyun alanlarının sadece sekizinde kullanılabilir durumda çeşmenin varlığı tespit edilmektedir (bkz. Şekil 7).

Şekil 7. Oyun Alanlarında Çeşme

Çocuklara eşlik eden aileleri açısından oyun alanlarının tamamlayıcı bir unsuru oturma alanlarıdır. Özellikle oyun elemanlarının bulunduğu noktaya yakın bir yerde bulunması önemli görülmektedir. Bu bağlamda yapılan incelemede oturma banklarının altısı hariç diğer oyun alanlarında, oyun elemanlarına yakın bir noktada konumlandırılarak yer verildiği görülmek-

tedir. Oturma elemanlarının başka bir türü olan kamelyaların ise dokuz parkta bulunduğu tespit edilmiştir (bkz. Şekil 8).

Oyun alanlarında güneşin zararlı etkilerine karşı gölgelendirme işlevi gören araçlar açısından bakıldığında ağaçların ve pergolenin öne çıktığı görülmektedir (bkz. Şekil 9).

Şekil 8. Oyun Alanlarında Oturma Elemanları ve Pergole

Şekil 9. Oyun Alanlarında Gölgeleme Aracı Olarak Ağaçlar

Oyun alanlarının önemli bir tamamlayıcısı da tuvalettir. Yapılan incelemede sadece üç oyun alanında (Botanik Bahçe, 15 Temmuz Spor Kompleksi ve Gençlik Merkezi) kamunun kullanımına açık tuvaletin varlığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan küçük yaş grubunda çocukların beslenme ve temizliği için ihtiyaç duyulan bakım alanlarının da ancak iki oyun alanında bulunduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 10. Oyun Alanlarında Serbest Alan

Oyun elemanlarının dışında çocukların kendi aralarında oynayabileceği, koşabileceği alanlar, incelenen oyun parklarının sekizinde bulunmaktadır. Özellikle Botanik Bahçe’de bırakılan boş alan, çocuklara yönelik çeşitli açılardan (bisiklet kullanmak, uçurtma uçurmak, koşmak gibi) önemli bir imkân sunmaktadır (bkz. Şekil 10).

Şekil 11. Oyun Alanlarında Spor Aletleri

Oyun alanlarının dokuzunda spor aletleri bulunmaktadır (bkz. Şekil 11).

Aydınlatma açısından incelendiğinde, oyun alanlarının 18’inde aydınlatmanın olduğu tespit edilmektedir. Fakat dolgu alanlarına konumlandırılan oyun alanlarına özel ışıklandırılmaların yapıldığı, diğer oyun alanlarında ise genel sokak aydınlatması bağlamında aydınlatma düzeneğinin kurulduğu tespit edilmektedir.

Yürüyüş yapma ve bisiklet kullanıma yönelik ayrıca bir yol düzenlemesinin yine dolgu alanlarına konumlandırılan oyun alanlarında ayrıca bir düzenlemeye gitmeden yer bırakıldığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan çöp kutularının büyük oranda oyun alanlarında bulunduğu, ancak sekiz parkta bulunmadığı tespit edilmektedir.

Diğer Bulgular

Konumu ve sahip olduğu oyun elemanlarıyla kentin geneline hizmet eden iki parkta (Gençlik Merkezi ve Botanik Bahçe) güvenlik görevlisi bulunmaktadır.

İki park (bkz. Şekil 12) hariç parkların bulunduğu konum, etrafı açık, gün boyu güneş alabilecek bir durumdadır.

Dolgu alanlarında yer alan üç park hariç, konutların bulunduğu konuma göre oyun alanları yürüme mesafesinde bulunmaktadır.

Ele alınan parkların büyük çoğunluğunun tekerlekli bebek ve engelli arabalarının girişine ve dolaşımına uygun değildir. Park girişi rampaları bulunmamaktadır veya olması gerektiği şekilde yapılmamıştır.

Gençlik Merkezi'nde bir oyun elemanında dikkate alınmakla birlikte, engellilere uygun oyun elemanı bulunmamaktadır.

Geleneksel oyunların oynanabileceği alanlar bulunmamaktadır.

Diğer taraftan oyun alanlarının, muhtarlık ofisleri ve trafo/gaz dağıtım istasyonlarının yapımıyla daraltıldığı tespit edilmektedir.

Şekil 12. Oyun Alanlarının Bulunduğu Konum

Şekil 13. Oyun Alanlarının Engellilere Yönelik Uyumu

Şekil 14. Oyun Alanlarının İşgali

Tartışma ve Genel Değerlendirme

Giresun merkez ilçede 50 adet aktif çocuk oyun alanının /parkının olduğu tespit edilmektedir. Parkların tamamının kuruluş yılına ait bilgi bulunmamakta, 23 tanesinin bilgisi elde edilmektedir. Bu bilgisi olan parkların da 14 tanesinin 2014 sonrası kurulduğu görülmektedir. Adı geçen yıl aynı zamanda Giresun Belediyesi'nin Çocuk Dostu Şehir projesine dahil olduğu zamanı göstermektedir. Bu proje kapsamında gerçekleştirilen eylem planı çalışmalarında çocuklar tarafından talep edilen hususlardan biri de engelsiz çocuk parkı olduğu ifade edilmektedir (Giresun Belediyesi Çocuk Birimi Koordinatörü, 20. 02. 2020). Yürütülen bu çalışmaların dolaylı olarak parkların niceliğinde de bir artışa destek olduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır. Yine adı geçen proje kapsamında oyun elemanlarının çeşitliliği ve niteliğini arttırmaya yönelik mahalle odaklı çabaların gösterildiği (23 Nisan ve Sazbeyi Çocuk Parkı) fakat çeşitli sebeplerle sürdürülemediği belirtilmektedir (Giresun Belediyesi Çocuk Birimi Koordinatörü, 20. 02. 2020).

Bir çocuk oyun alanının 250 m²'den az olmaması vurgulanmaktadır (Akt. Özalp vd., 2012). Bu bağlamda incelenen çocuk parklarından dördü (26 Evler üstü, Tozlu Sokak, İnönü Caddesi ve Mollaoğlu Sokak), ilgili alan kriterinin altında kalmaktadır. Dolgu alanlarına yapımı gerçekleştirilen oyun alanlarıyla birlikte, oyun elemanlarının bulunduğu mekan genişlemiş ve çeşitlilik artmıştır. Fakat bu alanlar, mahalle parkı olmanın dışında daha çok araçla ulaşımı sağlanan, ilçenin geneline hitap eden mekânlardır. Oyun alanlarının etkileşim açısından işlevselliği daha çok mahalle düzeyinde yer alan mekanlar üzerinden kurulmaktadır. Bu durum dikkate alındığında, oyun alanlarının mahallede bulunması önemlidir. Hatta oyun alanlarının mahalle düzeyinde varlığının önemli olduğu belirtilmenin yanında, çocuk-

ların bulunduğu konutlar dikkate alınarak belirli mesafe ve süre hesaplanması yapılmaktadır (Akt. Bahtiyar Karadeniz, 2016: 1199). Bununla birlikte, oyun alanlarının sınırlılığı, oyun elemanı türlerinde de bir eksikliği ortaya çıkarmaktadır.

Gerçekleştirilen incelemede, oyun parklarında yer alan oyun elemanlarının türlerinde, üç oyun parkı (Botanik Bahçe, 15 Temmuz Spor Kompleksi ve Gençlik Merkezi) hariç, çeşitlilik olmadığı tespit edilmektedir. Yaygın şekilde salıncak ve kaydırağın varlığı görülmektedir. Benzer bir tespit Nehşehir (Aklıbaşında, Tırnakçı ve Özhanç, 2018,s.66), Konya (Duman ve Koçak, 2013,s.6), Aydın (Samur ve Kızıltepe, 2018,s.36) ve Çanakkale (Başaran Uysal, 2015,s.430) özelinde gerçekleştirilen araştırmalarda da yapılmaktadır. Oyun, çocuk için fiziksel aktivite olmasının yanı sıra zihinsel gelişimin destekleyicisidir. Bundan dolayı oyun elemanlarının çeşitli türlerinin varlığı, çocuğun yaratıcılığı yönünde olumlu etkisinin olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca önemli görülen bir başka husus ise, endüstrileşmenin etkisi altında oyuncakların ve oyun elemanlarının tek tipleşmesidir (bu konuda detaylı bilgi için bkz. Onur, 2010). Bu noktada Çakırer-Özservet (2018b,s.64) şu ifadelerde bulunmaktadır:

Çocuk-oyun ikilisinin başarısı, özgürce oyun oynanabilecek fiziksel mekânların olmasında yatar. Oyun mekânı, esnek kullanıma, yaratıcı fikirlere izin vermelidir, çünkü aşırı kontrol oyunun doğasını mahveder ve kapalı oyun alanları genellikle bu niteliktedir. Ve çocuklar doğası gereği en çok planlanmamış oyunları severler. Bugün kentsel mekânlar planlanırken, çocuklar adına hazır şablon çocuk oyun alanları (parklar) planlanmakta ve uygulanmaktadır. Çocukların ev-okul gibi iç mekânlarda zaten yeterince kısıtlanmış, sınırlandırılmış olduğunu göz önüne alırsak; açık, kamusal (sokaklar, parklar gibi) mekânlarda da bunun devamı niteliğinde oyun oynama aktivitelerini sınırlandırmak ve bir şablona sığdırmak tehlike içermektedir. Çocukların farklı oyun mekânları görmeleri, farklı mekânlarda kendi oyunlarını kurmaları ve bir mekânda birden fazla oyun kurmalarına izin vermeyen şabloncu anlayışla, çocukların oyun hakkı gasb edilmektedir.

Şişman ve Özyavuz (2010,s.21) tarafından, oyun parklarının oyun türleri açısından yetersiz olması çocukta zihinsel ve fiziksel ciddi eksiklikler ortaya çıkarabileceği ifade edilmektedir. Coşkun (2015,s.152) ise, parkların çoğunluğunda aynı oyun elemanlarının tercih edilmiş olmasını, çocukların istek ve gelişim özelliklerinin dikkate alınmadığının bir göstergesi olarak tespit etmektedir. Yine Coşkun (2015,s.152), çocuk oyun alanlarında yer alan oyun

elemanlarının, çocuğun zevkle kullanabileceği ve fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal yönden gelişmesine yardımcı olacak şekilde yapılmasına dikkat çekmektedir. Bunlar kum havuzları, müzik aletleri, denge elemanı, tırmanma duvarı, doğal elemanlar, oyun evleri, eğitici levhalar gibi çocuğun zevkle oynayabilecekleri elemanlardır. Çocuk oyun alanlarının yapımında oyun elemanlarının çeşitlendirilmesi önemli görülmektedir.

Diğer taraftan parklarda yapılan incelemede, hem genel düzeyde oyun alanının oluşturulmasında hem de oyun elemanlarının tercihinde engellilerin dikkate alınmadığı tespit edilmektedir. Benzer durum Özalp vd. (2012)'nin Atvin'de, Türkan ve Önder (2011,s.75)'in Balıkesir'de, Kuşuluoğlu (2013,s.120)'ün Kadıköy'de gerçekleştirdiği araştırmalarda da tespit edilmektedir. Fakat Çocuk Dostu Kent projesi kapsamında Giresun Belediyesi için hazırlanan eylem planında şöyle bir ifade yer almaktadır: "*Giresun Belediyesi engelli çocuklara göre adapte edilmiş bir oyun alanı kurarak oyun ve gelişim haklarına erişmelerinde engelli çocuklara destek olacaktır*". Planlama düzeyinde yer verilen bu düzenlemenin hayata geçirilmesi, engelli bireylerin oyun alanlarına katılımını teşvik ederek, sosyal hayata entegrasyonunu artıracaktır.

Yaş grubuna göre oyun alanları incelendiğinde, doğrudan 0-3 yaş grubu çocukların kendine özgü özelliklerinden (bkz. Kuşuluoğlu, 2013,s.29) hareketle oyun ihtiyacına karşılık gelebilecek salıncak ve kaydırakların dışında, kısmen bir adet (gençlik merkezinde) oyun parkı bulunmaktadır. Mahallerdeki parklar baz alındığında, 0-3 yaş grubu çocukların güvenli şekilde oyun oynayabilecekleri oyun alanı ve elemanlarının varlığı söz konusu değildir. Benzer durum diğer yerleşimlerde de görülmektedir (bkz. Aklıbaşında, Tırnakçı ve Özhancı, 2018,s.67). Oyun oynamak, tüm çocuklara tanınmış olan bir haktır. Fakat alan ve eleman eksikliğinden ortaya çıkan bu durum, çocuğun oyun hakkını kısıtlamaktadır. Kuşcuoğlu (2013,s.28), çocukların yaşlarına göre yeteneklerinin ve becerilerinin değişkenlik gösterdiğinin altını çizmektedir. Bulut ve Kılıçaslan (2009,s.81) ise, parklarda yer alan oyun elemanlarının yaş gruplarına göre ayrılmasını vurgulamaktadır. Bu durum aynı zamanda, çocukların düşme, yaralanma gibi durumlarını engelleyecektir. Araştırmada, oyun elemanlarının çeşitlilik sergilemediği görülmektedir. Çocuklar sınırlı sayıda olan oyun elemanlarını kullanmaktadır. Sınırlı oyun elemanlarının olduğu bu parklar, her yaş grubu çocuk içinde üzerinde çalışılması gereken bir konudur. Ortaya çıkan sınırlılık zihinsel,

fiziksel vb. yönden çocukları etkilemektedir. Çocukluk döneminin önemli bir evresi olan 0-3 yaş grubunun gelişimini destekleyecek oyun elemanlarının eksikliğinin giderilmesi önemli bulunmaktadır. Billhassa suyla bağlantılı oyun elemanları ve kum havuzları, bu yaş grubu için öne çıkarılmaktadır (Türkan ve Önder, 2011,s.78).

Oyun parklarında bulunan oyun elemanları fonksiyonellik, güvenlik ve bakım açısından genel olarak değerlendirildiğinde, fonksiyonelliğin orta düzeyde olduğu görülmektedir. Fonksiyonellik, daha çok oyun elemanlarının arasındaki mesafe göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Bulgular da yer verildiği üzere, özellikle salıncak ve kaydırak arası mesafenin az olması, küçük yaşlardaki çocuklar açısından tehlike arz etmektedir. Benzer şekilde farklı yaş gruplarına hitap eden oyun elemanlarının bir ünite içinde yer alması, riskleri barındırmaktadır. Bundan dolayı park elemanları dizayn edilirken her yaş grubunda yer alan çocukların güvenliği göz önünde bulundurulmalıdır. Yapılan araştırmada, büyük yaş grubunun küçük yaş grubu ile aynı kaydırak ünitesini paylaşması, güvenlik eksikliğini ortaya koymaktadır. Salıncığın diğer oyun elemanlarından kesin bir şekilde ayrılmasına Acar (2017: 12) da dikkat çekmektedir. Konya (Akkülâh ve Güngör, 2009,s.12) ve Aydın (Ballıoğlu, 2015,s.91) illerinde gerçekleştirilen araştırmada da benzer bir tespit yapılmaktadır. Kuşcuoğlu (2013,s.40)'nun aktardığına göre, çocuk oyun alanlarında ortaya çıkan kazaların çoğu, çocukların kendi yaş gruplarına ait oyun elemanlarının olmamasından kaynaklanmaktadır.

Oyun elemanlarının bakımı açısından; aşınmaların, kopmaların, paslanmaların, kırılmaların varlığı görülmektedir. Bu durumların, açık havada yer alan oyun elemanlarının genelinde görüldüğü anlaşılmaktadır (bkz. Çoşkun, 2015). Fakat iyi örneklerin de varlığı bilinmektedir (bkz. Duman ve Koçak, 2013,s.7). Parkın içinde yer alan tüm elemanların bakım ve güvenliği bütünsel olarak ele alınmalıdır. Zira çocuğun serbestçe oynayabildiği bu alanlar güvenli olması gerekir. Oyun alanlarının temel güvenliğinin yanı sıra oyun elemanlarının bakımı da dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Oyun elemanlarının düzenli bakımının olması çocuğun darbe, düşme ve yaralanma gibi durumlarda olumlu yönde etkili olacaktır.

Gerçekleştirilen araştırmada dikkat çeken bir husus da, incelenen oyun parklarının yaklaşık yarısında, farklı ölçütlerde ve nitelikte basketbol veya

tenis oyun alanlarının bulunmasıdır. Bu imkân, özellikle 7-15 yaş grubu için önemli bulunmaktadır.

Parkları genel güvenlik açısından ele aldığımızda ise, park alanının etrafının bariyerlerle çevrili olması önem kazanmaktadır. Araştırmada incelenen parkların büyük çoğunluğunda etrafını saran bariyerler bulunmakla birlikte, oyun parkına giriş-çıkış sağlayan noktalarda kapının veya hızlı çıkışını engelleyecek bir bariyerin olmayışı, güvenlik açısından bir tehdit oluşturmaktadır. Konya ilinde gerçekleştirilen araştırmada da benzer duruma dikkat çekilmektedir (Akkülâh ve Güngör, 2009,s.11). Özyavuz (2010,s.21) Tekirdağ ili kapsamında yapmış olduğu araştırmada da, oyun alanlarının güvenlik açısından yetersizliklerine dikkat çekilmektedir. Ayrıca güvenlik açısından risk oluşturan başka bir husus da trafo/gaz dağıtım istasyonlarının varlığıdır. Diğer bazı örneklerde de benzer risklerin tespit edildiği anlaşılmaktadır (Akkülâh ve Güngör, 2009,s.13). Bunun yanı sıra **oyun alanlarının** gün boyu güneş alan bir yerde olması, çocuğun gelişimi açısından yararlı olmaktadır. Yapılan araştırmada 2 park dışında, parkların tamamının gün boyu güneş aldığı tespit edilmiştir. Oyun elemanlarının bulunduğu zeminin kauçuk olması ve etrafının taşla çevirili olması parkın fonksiyonelliğini kısıtlamaktadır. Yılmaz ve Bulut (2002,s.348) oyun alanında uçurtma uçurtmak, koşmak gibi faaliyetleri yerine getirmek için açık serbest alanlara ve sığınak, depo, WC, çeşme, yürüme alanları, vb. gibi çok amaçlı malzeme ve kullanımların artmasına dikkat çekmektedir. Bu araştırmada incelenen oyun parklarında, park içinde erişimi sağlayacak yolların ve yeşil alanların dışında serbest alanların 8 parkta bulunduğu tespit edilmektedir. Serbest alanlar, tekerlekli oyun araçlarının kullanımı, uçurtma vb. eylemlerin gerçekleştirilmesi gibi faaliyetler açısından önem kazanmaktadır (Aklıbaşında, Tırnakçı ve Özhancı, 2018,s.67). Diğer taraftan oyun alanlarının tamamlayıcılardan biri olan oturma bankalarının parkların çoğunluğunda (31 adet) bulunduğu görülmektedir. Banklar, ailelerin oyun esnasında çocukları izleme kolaylığı sağlaması açısından önemli bulunmaktadır (Kuşuluoğlu, 2013,s.121). Ayrıca diğer tamamlayıcı unsurlardan tuvaletin 3, çeşmenin 8, spor aletlerinin 9, çocuk bakım mekanının 2, yürüyüş yolunun ise 3 çocuk parkında bulunduğu tespit edilmektedir. Konya ili özelinde yapılan araştırmada da çeşme ve tuvaletin oyun alanlarında yokluğu tespit edilmektedir (Duman ve Koçak, 2013,s.8).

Diğer açık ve yeşil alanlarda olduğu gibi kentsel alanda bulunan çocuk oyun alanlarının yetki ve sorumluluğu belediyeye verilmiştir. Kuşçuoğlu (2013,s.122) da kamusal oyun alanlarında oluşacak hasarı önlemek ve oyun elemanlarının kontrolünü sağlamanın yerel yönetimlerin görevi olduğuna dikkat çekmektedir. Coşkun (2015,s.154)'un Ankara ilinde yapmış olduğu incelemede, parkların belediye görevlileri tarafından düzenli aralıklarla denetlendiği ifade edilmektedir. Denetim açısından gerekli özenin gösterilmesi, oyun elemanlarının ve oyun alanının güvenliğini yükseltecektir.

Yapılan araştırmada, oyun elemanlarının çoğunluğunun plastik ve metal malzemeden oluştuğu tespit edilmektedir. Fakat oyun elemanların ahşap ve zemininin kum olması, genel olarak kabul görmekte ve uygulanmaktadır (bkz. Akkühah ve Güngör, 2009,s.11). Araştırmada görüldüğü üzere, oyun alanlarının zemini genellikle kauçuktan yapılmıştır. Benzer durum Aydın ilinde de tespit edilmektedir (Samur ve Kızıltepe, 2018,s.36). Kauçuk olan zemin çocuğun düşmesi durumunda ciddi yaralanmaları azaltmakta ve yürümeyi kolaylaştırmaktadır (Aklıbaşında, Tırnakçı ve Özhanç, 2018,s.67). Ancak zemini kauçuk olan bu alanların taşlarla çevrili olması, engelli çocuklar için uygun değildir. Bu durum engelli çocukların parka ve oyun elemanlarına ulaşımını kısıtlanmaktadır. Oyun elemanlarının ve zemin malzemelerin, bazı olumsuzluklar sıralansa da (Aklıbaşında, Tırnakçı ve Özhanç, 2018,s.67) kum gibi doğal olması çocuğun gelişimi açısından önemlidir. Coşkun (2015,s.76-77; 154), oyun elemanlarının satın alınması ve yapımı konusunda gerçekleştirilen ihalelerde, standartlara uyma konusunda bir şartın bulunmadığı, TSE'nin belirlediği standartlar gibi (TSE EN-1176 gibi) kriterlerin, bir zorunluluk olarak dikkate alınması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Kuşçuoğlu (2013: 42) çocuk oyun alanlarında zemin drenajının iyi olmasına, su biriktirmemesine, fiziksel koşullara göre zemin malzemesinin niteliğinin iyi olmasına ve zamanla bozulmaması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Doğal malzeme ve zemini olan alanlar, çocuklar için de daha çekici ve sağlıklı hala gelmektedir. Pepe ve Kırçık (2005,s.1144), oyun oynama süresi ne kadar artar ise oyun değerinin o kadar artacağını belirtmiştir. Özalp vd. (2012,s.21)'in Artvin ilinde yapmış olduğu incelemede, çocuk oyunlarının zemininin mıcır, beton, çakıl gibi malzemelerden tespit etmiştir. Yapmış olduğumuz araştırmada ise Giresun ilinin oyun alanlarının zemini ni daha uygun olduğu söylenebilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Çocuklar, yaşı gereği oyun oynamaya gereksinim duymaktadır. Oyun alanları, çocuklar için özel ve gerekli alanlardır. Bu alanların oluşturulması, yerel yönetim birimlerinin görev ve sorumluluğundadır. Bu araştırmada Giresun merkez ilçede bulunan oyun alanları, nicelik ve nitelik açısından incelenmektedir. Mahalle bazında oyun alanları incelendiğinde, kentleşmesini sürdüren yeni olarak nitelendirilecek mahallelerde, artan nüfusla birlikte oyun alanı miktarının arttığı, çocuk başına düşen alanın 9.3 ile 1.5 m² arasında değişkenlik gösterdiği, fakat oyun alanının bulunmadığı mahallerin varlığı tespit edilmektedir.

Çocukların sosyalleşebildikleri fiziki yerler oyun alanlarıdır. Bunun için oyun parklarının sayısının çoğaltılmasının yanı sıra oyun elemanlarının niteliğinin artırılması gerekmektedir. Oyun alanlarının genişletilmesinde mevcut yapılaşmadan kaynaklı boş alanların bulunmaması, Esenler ve Adapazarı Belediyeleri'nin uygulanmasında görüldüğü sokakların oyun alanına dönüştürülmesiyle giderilebilmektedir (<http://www.adapazarı.bel.tr/haber/6/1355/cocuk-haklari-sokagi-coskuyla-acildi>, <https://esenler.bel.tr/projeler/cocuk-sokagi/>, 11. 02. 2020). Ayrıca bilhassa 0-3 yaş grubunun genel özellikleri dikkate alınarak ve bazı örnek çalışmalarından (0-3 Yaş Oyun parkı Fikir Rehberi, https://issuu.com/bernardvanleerfoundation/docs/oyun_park_fikir_rehberi_tr_issuu, 11. 02. 2020) hareketle, çocuk oyun alanları ve elemanlarının gözden geçirilmesi önem arz etmektedir. Diğer taraftan oyun alanları, engelli çocuklar için de bir sosyalleşme aracıdır. Engelli bireylerin genel toplumsal yaşama entegrasyonunun oyun alanlarından başlaması daha yararlı olabilecektir.

Oyun alanlarının zemini ve oyun elemanları yerleştirilirken fiziki ve iklimsel koşullara da dikkat edilmesi önemli bulunmaktadır.

Oyun alanlarında her yaş grubu çocuğun serbestçe oynayamadığı durumlar tespit edilmiştir. Bu eksiklerin belediyeler tarafından giderilmesi yararlı olacaktır. Toplumun dezavantajlı grubunda yer alan çocukların en çok zaman geçirdikleri bu alanların güvenliği, gerekli ihtiyaçlarını giderebileceği alanların artırılması yönünde çalışmalara gereksinim duyulmaktadır. Çocukların oyun alanlarında oynama süreleri, ebeveynlere ayrılmış yerlerin fiziki şartlarının iyileştirilmesi ile artış gösterebilecektir.

Çocuklara, parklardaki oyun elemanının tasarımını yapabileceği ortamın sunulması, ilgili sürece katılımını sağlayabilir. Gerçekleştirilecek iş birliği ile çocukların oyun üretkenliği sağlanabilir. Bu şekilde geleneksel oyunların unutulması durumunun da ortadan kalkacağı düşünülmektedir.

Parkların iyileştirilmesinde yerel yönetimlere ve çocuklara önemli görevler düşmektedir. Çocukların haklarını daha iyi kullanabilmeleri adına gitmeleri gereken yetkili mercilerle rahatlıkla iletişim kurabilmelidirler. Bu hususta yerel yönetimlerin desteği önemli olacaktır.

Çocuklar için ayrılan bu alanların çoğunluğunun standart olarak yapılması, her çocuğun farklı yetenek ve becerilerini göz ardı etmektedir. Çocuğun zaman geçirdiği bu alanların ihtiyaçlarına karşılık vermemesi, eylemsel olarak oyuna karşı itici güç oluşturabilmektedir. Bununla birlikte çocuğun sosyalleşmesini olumsuz etkileyebilmektedir. Oyun açısından çekici olmayan parkların başka bir itici gücü de, çocukların sanal ortamlara daha fazla dahil olma yönünde ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla oyun için ayrılan bu alanlar kullanılmamakla birlikte boş kalmaya mahkûm bırakılmaktadır. Oyun alanlarının oluşturulmasında çocukların fikirlerinin alınması, bu alanları daha fazla cazip hale getirebilecektir (katılım konusunda Çanakkale deneyimi için bkz. Başaran Uysal, 2015). Oyun alanlarının oluşturulmasında görüşleri alınan çocuklar, kendilerine ait bir mekânı daha fazla benimseyebilecektir. Bu durum yerel birim ve çocuklar arasındaki iş birliğini berabere getirebilecektir. Bu sayede yerel birimin bir parçası olan çocuklar, oyun elemanlarının bakım ve onarımında doğrudan rol üstlenebileceklerdir. Diğer taraftan çocukların, yaşadığı alanda katılım sağlamaları, gelecekte etkin bir yurttaş olmalarında katkı sağlayabilecektir. Fikirleri ile katılım sağlayan çocuklar, öz benliklerini de güçlendirmiş olabilecektir. Çocuklar, oyun alanlarında var oldukça fiziksel, zihinsel vs. gibi daha birçok yönde kendi gelişimlerine katkı sağlayabilecektir. Bununla birlikte sanal ortamda oynadıkları oyunların etkisi azalabilecektir. Parklarda oynayan çocuklar, bireyselleşmenin tersine toplumsal yardımlaşmayı ve toplu fikir üretmeyi öğrenebilecektir.

Yerel yönetim birimleri, oyun alanlarının ve oyun elemanlarının yapımında ve konumlandırılmasında, niceliği kadar niteliğine de önem vermesi gerekmektedir. Oyun elemanlarının bakımının da düzenli olarak yapılması, çocukların oyun dönemlerini daha verimli şekilde geçirmelerine katkı sağlayacaktır.

Tüm bu ifade edilenlerin yanında, özgün bir ismi bulunmayan oyun parklarının isimlendirilmesi, okul bahçelerinde yer verildiği gözlemlenen geleneksel oyunların dikkate alınması, oyun elemanlarının plastik ve metal malzemelerden yapılmasıyla da ilişkili olarak geniş yapraklı ağaçların yanında tente gibi yapay gölgelendirme araçlarının kullanılması, oyun alanlarının ayrıca ışılandırılması önemli görölmektedir. Diğer taraftan özellikle kış aylarında ve yağmurlu havalarda oyun oynama ihtiyacını karşılayacak alanlara da ihtiyaç duyulduğu görölmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Children and Playgrounds in the Urban Area: A Study in the Case of Giresun Central District

*

Levent Memiş -Sıla Gülcan
Giresun University

A specific stage of life is described as childhood, and the ones belonging to that stage as child. Although the childhood stage is approached differently, it is accepted as 0-18 age range. In fact, period itself mentioned also has sub-stages (such as 0-3, 4-6, 7-15 ages) and the physical and biological needs of kids in these stages differ. Within this development period, one of the most important tools of a kid is games and toys. As well as contributing both in physical and mental development, these tools are also important in terms of social development. Games, which is the correspondence of all activities that a kid willingly participates in without any external pressure, are a need that comes after the kids' physiological development (Çakirer-Özservet, 2018a, p.91). While the instrumental place of the games from early ages contributes in child's socialization, development and learning, it has a very important role in making children healthy and successful individuals. It is also important to mention that games are not just a tool participating in a kid's life. Games can become a tool, with its different types (digital or manual), for adult's leisure, a part of education or a helping hand for urban management. According to 2019 data, there are 19.212.345 children between the ages 0-14 in Turkey. Meaning the 23,1% of the population (83.154.997) is made up of children.

For games, it gains importance in urban fields where most of the children also finds a correspondence for their lives. While towns must respond to the expectances of communities such as women, old, disabled, rich, poor, it also has to fulfil the needs of children for them reach a better life standard. Within this context, playgrounds are places where kids can develop themselves socially. Especially functional, safe and sound playgrounds that find correspondence in public spaces are playing a big role in this matter. In the contrary case, playgrounds that cannot fulfil the needs of a child, not well in

condition and not being used are a potential danger that cannot be denied. At this point, municipalities, which are primarily in charge of urban area management, has big responsibilities.

In the sense of what's mentioned, main point of this study is to examine the level at which the child reciprocates in local politics through children's playgrounds. This examination is carried out quantitatively in the context of adequacy of playgrounds on a neighbourhood basis, qualitatively within the scope of play elements in the playgrounds, and in the means of Giresun central district. It was benefited from TUIK (Turkish Statistical Institute) in order to obtain the child population on a neighbourhood basis, from Giresun Municipality in order to obtain quantitative data about playgrounds of neighbourhoods within this sense, and from "Children's Playgrounds Data Acquisition Form" which was developed based on relevant literature in order to obtain qualitative status of the play elements.

According to the data acquired from the research there are 50 active playgrounds/parks in Giresun central district. Not all of the parks have information about their establishment years, information about 23 of them can be obtained. It is seen that 14 of them were built after the year of 2014, too.

It is emphasized that a playground should be not less than 250 m² (Akt. Özalp vd., 2012). Four of the parks (north of 26 Evler, Tozlu Street, Inonu Avenue and Mollaoglu Street) examined in this sense are below the relevant criteria. Along with the parks that are built on fill areas, play elements' space are extended and variability has increased. However, these playgrounds are areas that appeal to the whole of the province that can be reached via vehicle rather than being a neighbourhood park. The functionality of playgrounds in terms of interaction is mostly established on spaces that exist at neighbourhood level. When this is taken into consideration, playgrounds being at a neighbourhood gain importance.

In the examination carried out, it is determined that there are no such thing as variability in types of play elements in playgrounds except for three of them (Botanik Garden, 15 July Sports Complex and Youth Centre). It is seen that swing and slides are commonly used in these playgrounds. Games are also a great supporter of the mental development of a kid asides from being a physical activity. Therefore, it is accepted that variability in play elements has positive effect in terms of the creativity of a child.

On the other side, in the examination, it is determined that disabled individuals are not taken into consideration both in building process of the playgrounds and the choice of play elements. However, within the scope of Child Friendly Town project, there is a park included which is devoted to disabled kids in the action plan prepared for Giresun Municipality. Bringing this arrangement that is given place in the planning process to life, will not only encourage the disabled individuals to participate in these playgrounds but will increase their integration to the social life.

When the playgrounds are examined according to the age group, there is only a single so called playground (in the youth centre), apart from the swings and slides that can correspond to the needs of children aged between 0-3 based on their peculiar characteristics. If we are to look at the parks in neighbourhoods, the existence of playgrounds where children of 0-3 age group can play games safely, and the play elements are out of question.

When the play elements in the playgrounds are considered generally in terms of functionality, safety and maintenance, functionality is only mid-level. Especially, the distance between swing and slide being so short possesses danger for children of small ages.

In terms of maintenance of game elements; the presence of abrasions, breaks, rust, and breaks are observed. These cases appear to be in most of the play elements that are in broad daylight. The maintenance and safety of play elements in the park should be taken into consideration as a whole.

As for the safety of parks, being surrounded by barricades comes into importance. Although there are barriers surrounding the vast majority of the parks examined in the research, the absence of a door or a barrier that will prevent the rapid exit at the points that provide entry-exit to the playground is a security threat. Alongside this case, it is beneficial for a child's development that the park is in a place exposed to sunlight all day long. In the research carried out, nearly all of the parks are exposed to sunlight all day long except for the 2 of them. On the other side, material used for the ground where the play elements are and it being surrounded by rocks is decreasing some risks but it also limits the functionality of the park.

It is determined that majority of the play elements examined in the research are made out of plastic and metal materials. However, it is generally approved and applied that the play elements should be wooden and the

floor should be sand. At this point, highlighting wood and sand factors in children playgrounds comes into importance.

Kaynakça / References

- 0-3 Yaş, Oyun Parkı fikir rehberi. (t.y) https://issuu.com/bernardvanleerfoundation/docs/oyun_park_fikir_rehberi_tr_issuu adresinden erişilmiştir.
- Acar, H. E. (2017). *Çocuk oyun alanlarında güvenlik: İstanbul Fatih ilçesi örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- Akkoyunlu E., K. (2014). *Kent ve kentli hakları*, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Akkülâh, A. T., ve Güngör, S. (2009). Oyun alanları güvenlik standartlarının araştırılması ve Nene Hatun Parkı örneğinde irdelenmesi. *Selçuk Tarım Bilimleri Dergisi*, 23(47), 11-13
- Aklıbaşında, M., Tırnakçı, A., ve Özhancı, E. (2018). Çocuk oyun alanlarının önemi ve tasarım kriterlerinin Nevşehir kenti örneğinde irdelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 8 (17), 66-67.
- Bahtiyar Karadeniz, C. (2016): Ordu şehir merkezinde çocuk oyun alanlarının dağılışı ve yeterliliği, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk II* (Ed. O. Köse), Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 1197-1209
- Balloğlu, S. (2015). *Aydın kenti örneğinde gençlik parkı çocuk oyun alanının yeterliliği ve tasarım ilkeleri yönünden incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Bernard Van Leer. (t.y). *Kent95 Başlangıç kiti*. <https://bernardvanleer.org/app/uploads/2018/05/BvLF-KENT95-Baslangic-Kiti.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Bulut, Z., ve Kılıçaslan, Ç. (2009). An important principle to encourage self-reliance to child: playground safety. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 81.
- Coşkun, E. B. (2015). *Çocuk oyun alanı elemanlarının standartları üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çakırer-Özservet, Y. (2018a). Kent havası çocuğu özgür kılar mı?. *Çocuk Üzerine Araştırmalar*, (Ed. G. Uludağ ve M. Altunbay), Ankara: Astana Yayınları
- Çakırer-Özservet, Y. (2018b). *Sokakları çocuk kokan şehirlere özlemle...*, 10 Şubat 2020 tarihinde https://www.academia.edu/38131752/Sokaklar%C4%B1_cocuk_kokan_s_ehirler_e_ozlemle.pdf adresinden erişildi.

- Çetin, G. (2003). *Üsküdar İlçesi'ndeki çocuk oyun alanlarının yeterlilik ve kalite açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Çocuk Hakları Sokağı Coşkuyla Açıldı. (t.y). *Adapazarı Belediyesi*.<http://www.adapazarı.bel.tr/haber/6/1355/cocuk-haklari-sokagi-coskuyla-acildi> adresinden erişilmiştir.
- Demir, Z., Kırkık Aydemir, P. ve Önem, H. (2015). Kentsel yeşil alanların Akçakoca örneğinde ulaşılabilirlik bakımından irdelenmesi. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 3, 272-282.
- Duman, G., ve Koçak, N. (2013). Çocuk oyun alanlarının biçimsel özellikleri açısından değerlendirilmesi: Konya İli örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 6-8
- Erkartal, Ö. E., (2015). Çocuk oyun alanlarını tasarlamak: Zorlu center çocuk parkı örneği, *Mimarlık Tasarım Kültür Sanat Dergisi*, 12, 99.
- Ermিয়াğil, M. S. A., ve Gürçınar, C. S. (2015). Kentsel mekânın gelişiminde çocuk oyun alanlarının rolü: KKTC'de yeni kent Gönyeli örneği. *İdealkent*, 6(17), 12-45.
- Esenler Belediyesi. (t.y). *Çocuk sokağı* <https://esenler.bel.tr/projeler/cocuk-sokagi/> adresinden erişilmiştir.
- Gürbüz, D. Ö. (2017). *Yapısal ve işlevsel açıdan Afyonkarahisar çocuk oyunları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Jansson, M. (2008). Children's perspectives on public playgrounds in two Swedish communities. *Children Youth and Environments*, 18(2), 88-109
- Karasu, M. A. (2009). *Kente karşı suç*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Keos. (t.). Giresun Belediyesi Haritalar. <http://keos.giresun.bel.tr:85/keos/> adresinden erişilmiştir.
- Koçan, N., ve Çorbacı, Ö. L. (t. y.). *Uşak İli Kemal Öz Mahallesi'nde Çocuk Oyun Alanlarının Niteliğinin CBS İle İrdelenmesi*. 05 Şubat 2020 tarihinde http://uzalCBS.org/wp-content/uploads/2016/11/2012_002.pdf adresinden erişildi.
- Kuşuluoğlu, D. D. (2013). *İstanbul Kadıköy ilçesindeki çocuk oyun alanlarının nitel ve nicel açıdan değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul teknik üniversitesi.
- Mamur Işıkcı, Y. (2019). Kamu yönetimi ve çocuk ilişkisi: çocuk hakları bağlamında bir değerlendirme. (Ed. Y. Mamur Işıkcı), *Kamu Yönetimi ve Çocuk*, Ankara: Astana Yayınları, Ankara.
- Mutlu, A. (2010). *Kentli hakları ve Türkiye*. Konya: Çizgi Kitapevi.

- Onur, B. (2010). *Oyuncaklı dünya*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Özalp Yavuz, A., Muhacir Arslan, S., Ada, Ö., ve Akkaya, U. (2012). Artvin kenti çocuk oyun alanlarının yeterlilik açısından irdelenmesi. *Eğitim Odağında Artvin Sempozyumu*, 05 Şubat 2020 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/14569142-Artvin-kenti-cocuk-oyun-alanlarinin-yeterlilik-acisindan-irdelenmesi.html> adresinden erişildi.
- Pepe, K., ve Kazan-Kırçık, Ş. (2005). Burdur ili belediye sınırları içindeki çocuk oyun alanları ve parklarının donanım çeşitliliğinin araştırılması. *I. Burdur Sempozyumu*, 05 Şubat 2020 tarihinde <https://docplayer.biz.tr/8901475-Burdur-ili-belediye-sinirlari-icindeki-cocuk-oyun-alanlari-ve-parklarinin-donanim-cesitliliğinin-arastirilmesi.html> adresinden erişildi.
- Samur, A. Ö., ve Kızıltepe, G. İ. (2018). Aydın ilindeki çocuk oyun alanlarının incelenmesi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7 (1), 36.
- Şimşek, S. (2010). *İmar hukuku*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Şişman, E. E ve Özyavuz, M. (2010). Çocuk oyun alanlarının dağılımı ve kullanım yeterliliği: Tekirdağ örneği, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 7, 21.
- Tan, E. (2019). Play the city: Oyun mekânlarının arşiteknotiği şehrin zindanları ve ejderhaları (D&D), *Şehir & Toplum*, 14, 95-103.
- TÜİK (2019). Giresun mahalle bazında çocuk sayısı.
- Türkan, E. E., ve Önder, S. (2011). Balıkesir kenti çocuk oyun alanlarının irdelenmesi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8 (3), 75-78
- Uysal, A. B. (2015). Çocuk oyun alanlarının geliştirilmesinde bir yerel katılım deneyimi. *Megaron*, 10(3), 430
- Yılmaz, S., ve Bulut, Z. (2002). Kentsel mekanlarda çocuk oyun alanları planlama ve tasarım ilkeleri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 33 (3), 345-351.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Memiş, L. ve Gülcan, S.(2020).Kentsel alanda çocuk ve çocuk oyun alanları: Giresun merkez ilçe örneğinde bir araştırma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 633-671. DOI: 10.26466/opus.692731

Yükseköğretimde Kapsayıcılığın Uygulanabilirliği Üzerine bir Tartışma

DOI: 10.26466/opus.755015

*

Asu Altunoğlu *

* Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Eskişehir/Türkiye

E-Posta: asualtunoglu@anadolu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-2649-5262](https://orcid.org/0000-0002-2649-5262)

Öz

Yükseköğretime katılım tüm dünyada giderek artan bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda yükseköğretimin toplumun refahını ve sosyal adaleti sağlamaya yönelik misyonu ile öne çıktığı ve her zamankinden daha önemli bir aktör haline geldiği söylenebilir. Katılımın genişlemesi, toplumun tüm kesimlerinin dahil edilmesini kolaylaştırmış gibi görünse de pek çok ülkede bu genişleme ile öğrenci kitlelerinin gerçek anlamda heterojen bir yapıya büründüğü görülmemiştir. Bu nedenle, eğitimde eşitlik ve ayrımcılığa karşılık temelinde ihtiyaç duyulan kapsayıcılık kavramı, yükseköğretimde de tartışılmaya başlanmıştır. Bu çalışma bu tartışmaya, kapsayıcılık literatüründe de henüz yeterli düzeyde değinilmemiş olan öğrenme kültürü ve öğrenme topluluğu olma kavramlarını temel alarak, öğrenme kültürleri, çevrimiçi öğrenme ve açık ve uzaktan öğrenmenin yükseköğretime kapsayıcı hale getirmedeki rolü üzerinde düşünerek katılmayı amaçlamaktadır. Kapsayıcılığın literatürde genellikle bireylerin bedensel ve zihinsel yapabilirlik kapasitelerindeki farklılıklara bir vurguyla ele alındığı ortaya konmuş, daha anlamlı hale gelmesi için açık ve uzaktan öğrenmenin yükseköğretime sunduğu fırsatlar olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: yükseköğretim, kapsayıcılık, katılım, öğrenme kültürleri, açık ve uzaktan öğrenme

Applicability of Inclusiveness in Higher Education

*

Abstract

Participation in higher education has been expanding throughout the world. This has resulted in the fact that the mission of higher education that aims to enhance social justice and welfare for all in the society has gained significance and thus it has become a more important actor. The expansion of participation, though, has not exactly caused a real heterogeneity in the student composition especially in terms of learning outcomes. This is why the concept of inclusiveness was introduced into the discussions of the issues of equality and discrimination in higher education. This study aims to contribute to these discussions with an emphasis on learning cultures and learning communities, through opening paths of thought on how online learning or open and distance learning may increase inclusiveness in higher education. It appears that the literature on inclusiveness has mostly focused on the differences between the physical and mental capabilities of individuals, which needs to be changed. Open and distance learning could provide us with many opportunities in this direction.

Keywords: *Higher education, inclusiveness, participation, learning cultures, online learning, open and distance learning*

Giriş

Bu çalışma günümüz dünyasında yükseköğretime atfedilen değerler ve misyonlara ilişkin mevcut tartışmaları, bu değerlerin en yenilerinden olan kapsayıcılık ve onun temellendiği sosyal adalet kavramı ekseninde katkılar sunarak zenginleştirmeyi amaçlamaktadır. Kapsayıcılığı yükseköğretim için uygulanabilir bir strateji haline getirmenin yolları üzerine düşünebilmek amacıyla yükseköğretimin değer ve misyonları arasında nereye oturduğunun tartışılabilmesine yönelik bir teorik hazırlık mahiyetindedir. Yükseköğretimin bu çalışma kapsamında ele alınamayacak kadar çeşitli değer ve misyonu olduğundan, kapsayıcılık literatüründe de henüz yeterli düzeyde değinilmemiş olan öğrenme kültürü ve öğrenme topluluğu olma kavramları kapsayıcılığın yükseköğretimde tartışılmasının merkezine alınacaktır. Dünyada her şey son derece baş döndürücü bir hızla değişirken aynı zamanda tüm bildiklerimize meydan okuyan krizler baş göstermektedir. Tartışmanın somutlaştırılmasına bir örnek teşkil etmesi adına, bu krizlerin en günceli olan Covid19 pandemisinin yükseköğretimdeki yansımalarına özellikle kapsayıcılık açısından bakılacaktır.

Buna yönelik olarak, bu yazıda yükseköğretimde eşitlik meselesine kapsayıcılık, sosyal adalet ve etik açılardan da bakmayı mümkün kılan ve rehberlik, planlama ve karar alma gibi yönetsel işlevleri de sorgulayan meta düzeyde bir bakış açısından yararlanılmıştır. Buna göre, 21. yüzyıl üniversitesi, ırk, etnisite, cinsel kimlik, cinsel yönelim, din, sınıf, fiziksel ve bilişsel yapabilirlik kapasitesi bakımından bir ayrıma maruz bırakılmaksızın tüm bireylerin birlikte bir bilgi üretimi ve topluluk inşası sürecine dahil oldukları profesyonel bir öğrenme topluluğudur.

Tüm dünyada yükseköğretim kurumlarının gelişiminde özellikle kurumsal biçimlerin farklılaşması ve çeşitliliği olarak kendini gösteren değişim gözlemlenmektedir. Bu kurumsal biçimlerden bazılarında küçük ölçekli kolejler, uygulamalı bilimler üzerine uzmanlaşmış üniversiteler ve global çevrimiçi üniversiteler örnek gösterilebilir. Bu değişimin Türkiye’de hangi biçimlerde ve ne ölçüde gerçekleştiğinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

UNESCO’nun sürdürülebilir kalkınma hedefleri genel olarak eğitimle ilgili açıklık ve kapsayıcılık değerlerini vurgulamakta, özellikle açık eğitim

kaynaklarının uzaktan ya da örgün tüm eğitim türleri ve aşamalarında yaşamboyu öğrenmeye katkı sağlamak amacıyla hayata geçirilmesinin kapsayıcılığı artıracığını öngörmektedir (Ossiannilsson, 2019).

Bu sürdürülebilir kalkınma hedefine yönelik amaçlardan 5 tanesi yükseköğretimle ilişkili olduğundan, yükseköğretimin giderek daha önemli bir aktör haline geldiği söylenebilir (Boni, Lopez-Fogues ve Walker, 2016). Sanayi toplumunun en önemli kurumları sanayi ve devlet iken, günümüz sanayi sonrası bilgi toplumunun anahtar kurumları sanayi ve devletle birlikte kendi kurumsal kimlikleri ile üniversitelerdir (Etzkowitz ve Kloftsen, 2005); dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma hedefleri içinde önemli yer tutmaları doğaldır. Fakat unutulmamalıdır ki küresel yönetişimin ürünü olan kalkınma programlarının yükseköğretimle ilgili vizyonu genellikle iş piyasasına insan sermayesi yetiştirmektir. Üniversitenin sanayiye ve ekonomiyi şekillendiren önemli kurumlardan biri olduğuna dair bu vizyon OECD ve Dünya Bankası gibi diğer bir çok kuruluş tarafından da paylaşılmaktadır. Bu durum yükseköğretimin niteliği ile ilgili daha hesap verebilir ve karşılaştırılabilir bir noktada olmasını gerektirmektedir. Çoğunlukla nicel düzlemde yapılan bu karşılaştırmalar ve kalite ölçme ve değerlendirme çalışmaları ise, katılıma kayıt sayıları düzeyinde baktığından, eşitsizlikler ve ayrımcılık gibi konularda sınırlı veri sunduğu gibi, öğrenme-öğretme süreçlerinin niteliği ve kapsayıcılığı gibi konulara neredeyse hiç değinilmemektedir. Bu nedenle bahsedilen kalkınma hedeflerinin daha sürdürülebilir olması yükseköğretimde sosyal adalet ve kapsayıcılık gibi kavramların tartışılması ile olabilir. Bunun için yükseköğretimin işgücüne katkısını vurgulayan insan sermayesi yaklaşımı yerine toplumun ve bireyin gelişimini ve refahını eşit ve adil bir biçimde artırmayı hedefleyen sosyal adalet yaklaşımından yararlanılacaktır.

Kapsayıcılık Kavramı

Topluluk halinde yaşayan insanlar bir değerler kümesi oluştururken aynı zamanda bu değerler aracılığıyla kendi aralarından bazılarını içe alma diğerlerini de dışarıda bırakma pratiğini hayata geçirirler. Bu dışarıda bırakma pratiği dinsel inanış, etnik köken, cinsiyet, ya da başka başka kimlikleri nedeniyle kimi insanlara uygulanırken, onların değer yitimine ve ötekileştirilmesine neden olur. Dışlanmanın hedefinde fiziksel ya da zihinsel yapabilirlik kapasitesi nedeniyle farklılığa ya da istisnai duruma sahip bir birey varsa bu değer

yitiminin daha ağır sonuçları olabilmektedir. Kapsayıcılık bu dışlama alışkanlıklarını güçsüzleştirmeyi ve dolayısıyla daha demokratik bir toplum inşa etmeyi amaçlayan bir ideal olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, kapsayıcılığı daha iyi anlayabilmek için demokratik bir toplum idealinin teorik ve tarihsel kökenine dair kısa bir değerlendirmeye ihtiyaç vardır.

Demokratik bir toplumda, etnik köken, din, cinsiyet, yaş ya da yapabilirlik kapasitesi ne olursa olsun tüm insanlar, birlikte yaşamak için gerekli olan tüm kamusal haklar ve mallardan faydalanmakta eşit haklara kendiliğinden sahiptir. Bu önkabul günümüzde toplumun sınırları açısından daha küresel bir bakış açısıyla değerlendirilmekte, demokrasi sadece tekil bir toplum açısından değil, milli, etnik ve kültürel sınırları aşacak şekilde küresel bir ahlaki ve siyasi ideal olarak algılanmaktadır. Bugünün çok kültürlü toplumlarında çeşitlilik içinde bir arada olabilmenin şartı olarak küresel demokrasi fikri ortaya çıkmış, bu fikrin gerçekleştirilmesi için de temel olarak ahlaki eşitlik ilkesinden yararlanılmıştır (Snauwert, 2002). ‘Ahlaki eşitlik’ ilkesi, Kant (2002) tarafından şu şekilde açıklanmıştır: “insan ve genel olarak her akıl sahibi varlık, şu veya bu isteme için rastgele kullanılacak sırf bir araç olarak değil, kendisi amaç olarak vardır ve gerek kendine gerekse başka akıl sahibi varlıklara yönelen bütün eylemlerinde hep aynı zamanda amaç olarak görülmelidir” (s. 96). İnsanın araç değil amaç olarak kabul edilmesi şartı her insanı eşit onura sahip ve her insanın akla dayalı davranışını saygıya değer görmemizi sağlar.

Eşit onura ve saygıya layık tüm insanlar, toplumdaki eşit sosyal destek alarak kendilerini özgürce ifade edebilecekleri gelişim fırsatlarına kavuşurlarsa, demokratik toplum amacına ulaşmış olacaktır. Bunun için her bireyin kendine özgü yeteneklerini ve çabasını toplumun potansiyelini güçlendirmek için kullanabileceği koşullar oluşturulmalıdır (Dewey, 1976). Dewey’e göre (1976) ahlaki eşitlik ilkesi tüm insanları eşit istekler ya da yeteneklere sahip olarak kabul etmemiz değil, tam tersine söz konusu yönlerden farklılaşan bireylerin bu farklılıkların oluşturabileceği adaletsizliklere maruz kalmaması için kabul etmemiz gereken bir demokrasi şartıdır. Birbirinden yaş, cinsiyet, ya da başka özellikler açısından farklı bireyler olsa da, bu farklılıkların hiçbiri herhangi bir bireyi hiyerarşik olarak diğerinden daha değerli ya da daha değersiz yapmaz. Demokratik bir toplumun özü bireysel farklılıklara dayalı karşılaştırılmazlık ilkesi olmalıdır.

Eğitimin amacı küresel demokrasi ideali doğrultusunda bireylere toplumun iyiliğine yönelik demokratik süreçlerde yer almaları için fırsatlar ve

alanlar sunmaktır. Bu noktada Banks (1996) demokrasinin yalnızca küresel bir ideal olarak değil, insanlığın iyiliği ve gelişmesi amacı için bireylerin bir-biriyle etkileşim kurduğu kişisel, toplumsal ve mesleki rutinlerinde bir doğal günlük pratik olarak yer alması gerektiğini vurgulamıştır. Bu günlük pratiğin en önemli bileşeni olan okullar çocukların toplumun bir parçası olmayı oğrendikleri yerler değil, toplumun kendisidir. Toplum okulda başlayıp oradan duvarların ötesine, sokaklara ve arşılara doğru uzanır (Shyman, 2013). Dolayısıyla, 'kapsayıcı bir eğitim' liberal ve çoğulcu bir demokrasinin ilkelerini benimsemeli ve böylece gençlere demokratik bir yaşamı, içinde olarak, onu geliştirerek ve ona katkı sunarak deneyimleme fırsatı sağlamalıdır (Allan ve Slee, 2008).

Kapsayıcılık hem toplumda hem de toplumun kurucu bir unsuru olarak eğitimde eşitlikçilik ve ayrımcılığa karşıtlık temelinde tartışılmaya başlanmış, eğitimin toplumdaki rolü ve dezavantajlı bireylerin eğitimle ilişkisi ile ilgili yaşanan teorik ve pratik açmazlara cevap olmak üzere geliştirilmiş bir kavramdır. Eğitim toplumsal dayanışma, grup kimliği edinme ve topluluk bilincine kavuşma alanıdır (Carlson ve Apple, 1998). Fakat eğitimin gerçekleştiği kurumların kültürü ve iklimi aynı zamanda bazı bireyler için yabancılaşmayla sonuçlanabilecek süreçlere zemin hazırlayabilmektedir.

Sosyal adalet fikrinin tam anlamıyla içselleştirilmesinin ve aynı zamanda uygulanmasının kapsayıcılık olmadan gerçekleşemeyeceği günümüzde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, kapsayıcılığın nasıl uygulanacağı da sosyal adalet fikrinin ne anlama geldiği ve algılanma biçimi ile doğrudan ilgilidir.

Kapsayıcılık tüm bireylerin toplumsal ve siyasal toplulukta eşit mesafede olma hakkı ve toplumun üyelerinin ve vatandaşların yararlandıkları faydalardan eşit yararlanma hakkı üzerine inşa edilmiştir. Kapsayıcı eğitim, eğitimin temel bir insan hakkı olduğu gerçeğinden yola çıkarak, hiçbir oğrencinin cinsiyet, engellilik, farklı bir ırk, din ya da etnik alt gruba mensup olmak, kent yoksulu olmak, cinsel yönelim ya da vatandaş olmamak (sığınmacı, mültecisi, göçmen) gibi bir farklılığa ya da istisnai duruma dayalı olarak sistematik dışlanma pratiklerine maruz kalmaması için ortaya atılan bir kavramdır. Eşitlik kavramı, özellikle erişimde eşitlik olarak ele alındığında içkin durumlarından dolayı kalıcı bir Şekilde eğitime erişimlerinde sorun yaşayanların engellenmesinden dolayı yeterli olmamış, bu nedenle erişimde eşitlik değil adaletli olmanın yolu olarak kapsayıcılık kavramı ortaya atılmıştır.

Kapsayıcılığın özünde yalnızca her türden ve her düzeyde farklılığı olanı kapsamak vardır. Kapsanmanın tek şartının insan olmak olması ve kapsarken farklı ihtiyaçlardan dolayı farklı çevreler gerekiyorsa bunları ve diğer her türlü desteği koşulsuz ve insana saygıdan ötürü sağlamak ve böylece sadece farklı olana değil farklı olmayana da toplumsal kazanımlar sağlamak vardır (Altunoğlu, 2019). Kapsayıcı eğitim, UNESCO'nun 1994 tarihli Salamanca Bildirgesi'nde (UNESCO, 1994) de belirtildiği gibi, tüm düzeylerde eğitim kurumlarının ve sisteminin kız ya da erkek, etnik azınlık mensubu, hasta, engelli, göçmen, evsiz, gezgin ya da öğrenme güçlüğü yaşayan tüm bireylere destek olmak ve onların dahil olduğu toplumun da daha kapsayıcı hale gelecek olmasından sorumlu olmak anlamına gelmelidir (Slee, 2011).

Avrupa'da ilk olarak azınlık haklarının güvenceye alınmasını amaçlayan hükümlerin yer aldığı uluslararası düzeyde anlaşmalar türünde mekanizmalara I. Dünya Savaşı sonrasında sınırların yeniden şekillenmesi nedeniyle ihtiyaç duyulmuştur (Kaya, 2012). Kapsayıcılık bu mekanizmaların ve belgelerin çoğunun azınlıkların kamusal alandaki varlıklarını sürdürebilmeleri ile ilgili hususlar açısından yararlı olmakla birlikte diğer katılım ve ayrımcılık sorunları ile ilgili standartlara duyulan ihtiyaç nedeniyle önem kazanmıştır. Azınlık olarak adlandırılmayacak bu diğer farklılıkların kapsayıcılığın günümüzde geldiği nokta itibariyle içerdiği gruplar şu şekilde özetlenebilir: etnokültürel farklılıklar, cinsiyet ve cinsel yönelime dayalı farklılıklar, soyoekonomik ve sınıf farklılıkları ve farklı yapabilirlik kapasitelerinden dolayı engele sahip kabul edilenler (Kricke ve Neubert, 2017). Bunlarla mücadele edebilmek ve kapsayıcı olabilmek için eğitim kurumlarının ırkçılık karşıtlığı, cinsiyet ayrımcılığı ve homofobi karşıtlığı, sınıfçılık karşıtlığı ve engellilere yönelik ayrımcılık karşıtlığı ilkelerini benimsemesi beklenmektedir.

Yükseköğretimde kapsayıcılık genellikle bireylerin toplumla bütünleşmelerinden doğacak olumlu katkılar açısından daha çok, onların eğitim yaşantılarını sürdürebilmeleri üzerinden tartışılmaktadır (Collins, Azmat ve Rentschler, 2019). Bunun nedeni kapsayıcılık kavramının yalnızca engelliler üzerinden ele alınmasıdır ki yalnızca bir fiziksel ya da zihinsel engele sahip bireylerin yükseköğretimde kapsanmaları ya da dışlanmaları ile ilgili de çok az çalışma vardır (Collins, vd., 2019). Kapsayıcılığın kendisinin bile kapsayıcı bir kavram olmaktan uzak bir biçimde yalnızca bir fiziksel ya da zihinsel farklılığa sahip bireyleri kastedecek biçimde kullanılması, bu bireylerle ilgili ayrımcılığın nedenlerinin cinsiyet ya da etnisite gibi diğer dezavantajlı grup

mensuplarının maruz kaldığı ayrımcılığa göre daha az politik kökenli olmasından kaynaklanmaktadır (Dolmage, 2017). Postmodern anlamda bir kapsayıcı eğitim kavramı, sosyo kültürel kimlikler ve diğer her tür farklılık nedeniyle farklı eğitim ihtiyaçları olan bireylerin bir arada eğitim görmeleri için uygun ortamların, politikaların ve uygulamaların sağlanmasını öngören bir eğitim ilkesidir.

Dolayısıyla, kapsayıcılığın ve kapsayıcı eğitimin yöneticiler, öğrenciler ve öğreticilerin inanç ve anlam dünyalarına da erişebilmesi için tedbirler alınmalıdır. Nussbaum'un da vurguladığı üzere, tüm insanların eşit ve özgür olduğu ve devletin ve onun işlevlerinin buna göre düzenlenmesi gerektiğinden hareketle, bir toplumun engellilere, ya da diğer tüm dezavantajlı gruplara taktığı tavır onun adalet, eşitlik ve özgürlük anlayışını ortaya koyacaktır. Yani, toplumun dezavantajlı bireyelerine karşı beslediği duygular bu bireyelere yönelik uygulanan politikalardan ciddi bir biçimde etkilenmektedir. (Nussbaum, 2016, s. 211-213).

Yükseköğretimde Kapsayıcılık

Kapsayıcılıkla ilgili en büyük yanılgılardan biri, kapsayıcılıktan söz edildiğinde dezavantajlı bireyelerin fiziksel erişiminin ve eğitim malzemelerinden faydalanmalarının anlaşılmasıdır. Böylesi bir anlayıştan hareket edildiğinde, esasen dezavantajlı bireyelerin başarılı olmaları değil sadece görünür olmaları beklenmektedir. Yükseköğretimde genellikle istisnai duruma sahip öğrenci yasal yükümlülüklerden dolayı kabul alır, ayrımcılıktan korunur; fakat başarıyla mezun olması yönünde bir destek sürecine dahil olamaz. Bu durum daha düşük sosyo-ekonomik arkaplana sahip bireyeler için de geçerlidir. Oysa sosyal adalet kuramına göre engelli olan ya da olmayan kimseler ile, daha zayıf ekonomik ve toplumsal kaynaklara sahip kimseler de ortak kazançtan aynı şekilde yararlanmalıdırlar. Hiç kimse diğer bir kesimin daha iyi şartlarda eğitim alması için kurban edilemez (Rawls, 2017). Kapsayıcı bir eğitim kurumu, öğrencilerin her birinin birbirinden farklı gereksinimleri olduğunu bilip bunlara cevap verecek şekilde farklı öğrenme ortamları oluşturulmasını benimsemelidir. Buna göre dezavantaja ya da istisnai duruma sahip olanlar başta olmak üzere tüm öğrencilere uygun müfredat, kurumsal ve fiziki düzenlemeler ve öğretim stratejileri geliştirmeye açık ve bu konuda gayretli olmalıdır.

Yükseköğretime erişime yönelik dezavantajların oluşmaması için, istisnai duruma sahip bireylerin eğitim kaynaklarına erişimi garanti altına alınmalıdır. Açıklık, e-öğrenme ve teknolojiyle güçlendirilmiş nitelikli öğrenme, ilk olarak katılım sorununda aşama kaydedildiği takdirde yükseköğretimin öğrenme açısından da kapsayıcı olabilmesi için kullanılabilir bir takım araçlardır. Bundan hareketle bu bölümde bu kavramlara değinilecektir.

20. yüzyılın en önemli değişimlerinden biri olarak yükseköğretime olan toplumsal talebin ve katılımın büyük oranda artması gösterilebilir (Wolter, 2014). Bu hızlı büyüme ile birlikte, öğrenci kitlesini oluşturan kompozisyonun geldiği aile, yetenekler ve beklentiler açısından çok daha fazla 'çeşitlilik' içeren bir yapıya bürünmesinin sağlanacağı beklentisi oluşmuştur. Katılımın genişlemesi, toplumun daha önce yükseköğretimde az temsil edilmiş kesimlerinin dahil edilmesini kolaylaştırmış olsa da, pek çok ülkede bu genişleme ile öğrenci kitlesinin heterojenleşmesi arasında çok zayıf bir ilişki bulunmuştur (Eurostudent, 2012). Son Bologna süreci ilerleme raporunda da aynı şekilde düşük sosyo-ekonomik statüye sahip ailelerden gelen, göçmenlik geçmişi olan, kronik hastalıkları ya da engelleri olan öğrencilerin yükseköğretimde temsil düzeylerinin düşük olduğu doğrulanmaktadır (2018). Buna göre, cinsiyet dengesizlikleri de, özellikle bazı disiplinlerde, devam etmektedir. Raporla dikkat çekilen başka bir husus ise yükseköğretimi bırakma oranının özellikle temsil düzeyi düşük gruplar arasında daha yüksek olduğudur.

Burada öğrenci kitlesinin heterojen yapısına atıfla kullanılan çeşitlilik kavramının iki farklı teorik kökenden geldiğini hatırlamakta fayda vardır. İlki daha sosyo-politik bir köken olan insan hakları temelli sosyal adalet ve eşitlik fikri iken, ikincisi insan kaynaklarının çeşitliliğini bir yönetim stratejisi olarak gören ve insan sermayesi kuramında temellenen bir anlayıştır. Sosyal adalet ve eğitim hakkı çerçevesinde ayrımcılıklara karşı geliştirilmiş olan kapsayıcılık kavramı ise çeşitliliğin ilk teorik kökenine yakın olduğu için iki kavram kimi zaman birlikte kullanılabilir. Wolter (2014), çeşitlilik kavramının sosyal adalet ve fırsat eşitliği gibi daha politik çağrışımları olan kavramların yönetsel bir yaklaşımla nötrleştirilmiş hali olarak dolaşıma girdiğini öne sürer.

Yükseköğretimdeki genişlemenin tam olarak heterojenlikle sonuçlanmamış olması, pek çok üniversitenin bir endüstriyel örgüt özelliklerine benzer nitelikler taşıması ile ilgili olabilir (Gilbert, 2005). Dersler sabit zaman ve yerlerde tam zamanlı ve eksiksiz katılım beklentisi ile devam eder ve her öğrenciye aynı konu, aynı okuma listesi ve ödevler sunulur (Bates, 2010). Kapsayıcılık kavramı, yükseköğretimde mükemmellik arayışlarında bu nedenle önemli yer tutmalı, yenilik çabalarının merkezinde öğrenme ve öğretme süreçlerinin kolaylaştırılması, kalıcılaştırılması ve toplumsal olarak anlamlı hale getirilmesi olmalıdır. Günlük hayatımızda 300 ya da 400 yıl önceden gelen bir zaman yolcusunun tanıyamayacağı ya da anlamlandıramayacağı ne çok şey olduğunu düşünebiliriz; fakat yükseköğretimin ayrılmaz bir parçası gibi düşünmeye devam ettiğimiz arka arkaya onlarca sıranın sıralanmasıyla oluşmuş ve bildik sorulara bildik cevaplar aranan sınıflar bunlardan biri olmayacaktır (Cross, 2010).

Yükseköğretim özünde öğrenen öğretene, üniversite şehir, üniversite endüstri gibi pek çok düzlemde ilişkisel olan bir sektördür. Bu sosyal yönü nedeniyle olumlu sosyal ilişkiler ve bağların sağlıklı bir şekilde kurulması ve korunması yöneticiler için elzemdir. Aynı şekilde, bu ilişkilerin belli bir grubun avantajına olacak şekilde sürdürülmesine dayanan eylemler ne sürdürülebilir ne de etikdir (Kezar, DePaola, ve Scott, 2019). Bu ilişkilerin temelinde ekonomi olduğu görülse de, yükseköğretimin ekonomik ve toplumsal amacının sadece bir kesimin ya da sadece yararlananların değil tüm toplumun ekonomik ve toplumsal refahını artırmak olarak algılanması gerekmektedir. Toplumlar, daha büyük çerçevede sosyal adalete erişmek için çözmek zorunda olduğumuz pek çok problem için üst düzey uzmanlık bilgi ve becerisine ihtiyaç duymaktadır. Yükseköğretim bu bilgi ve beceriye ulaşma yollarını öğreterek sosyal adalete ulaşmada kritik bir rol üstlenir. Böylece toplumun tüm üyelerinin ekonomik ve toplumsal refahını artırma amacına hizmet eder (McArthur, 2013). Adorno başta olmak üzere, eleştirel teorinin birçok temsilcisi yükseköğretimin sosyal adaleti sağlamada ve aydınlanmadaki rolünü vurgulamışlardır (McArthur, 2013). Her ne kadar dünyayla karşılaştırıldığında Türkiye’de yükseköğretimde akademik kapitalizmden daha çok kamu yararı güdüldüğü gözlenirse de, nitelikli yükseköğretime ulaşmada yoğun rekabetten dolayı sosyo-ekonomik göstergelerin etkili olmaya başladığı

söylenbilir. Kamu yararı gözetilen bir misyona sahip olmasından dolayı üniversiteler herhangi bir politika şekillendirme sürecinde sosyal adalet ve sürdürülebilirlik ilkelerini tartışılmaz olarak kabul etmelidir (Boni vd., 2016).

Üniversite yönetimlerinin hem öğrencilerin hem de öğretim elemanlarının 'yüksek' düzeyde öğrenmelerini destekleyen araştırma ve öğretim merkezleri olma yönünde bir çaba yerine, kişisel ya da grup çıkarları gözetilebilen alanlarda sıkışıp kaldığı gözlemlenmektedir. Çevrimiçi ya da yüz yüze, sınıfta ne olup bittiği, ne düzeyde bir öğrenme gerçekleştiği ve bunun toplum ve piyasa ihtiyaçlarına ne kadar uyumlu olduğu meselesi akademik özerklik olgusunun kültürel yerleşikliği nedeniyle genellikle arka planda kalmaktadır. Bağımsızlık ve değişen toplum ihtiyaçlarına uyumun bir arada olması üniversitelerin melez kurumlar olarak görülmesine neden olmuştur (Jongbloed, 2015). Yönetimsel ve finansal özerklik düzeylerinde ülkeden ülkeye değişiklikler görülen yükseköğretim kurumları, genel olarak ihtiyaç duyulan yenilikleri hayata geçirirken ya da değişime ayak uydururken topluma olan sorumlulukları ve akademik miras arasında denge kuracak bir biçimde akılcı bir şekilde yönetilmelidir. Bu yeniliklerin neler olduğunun ve hayata geçirilme düzeylerinin küresel düzeyde karşılaştırıldığı bir çalışmada, çevrimiçilik, açıklık, esneklik, kapsayıcılık ve teknolojiyle güçlendirilmişlik gibi yenilikler ortaya konmuştur (Orr, Weller ve Farrow, 2018).

Kabul sayıları büyük ölçüde artmış olsa da yükseköğretim kurumları arasındaki eşitsizliklerin yol açtığı standartlarda aşınmaya açık eğitim kaynakları bir çözüm olarak düşünülebilir. Yükseköğretime hiç dahil olmayanların da yükseköğretimin üretmek ve aktarmakla sorumlu olduğu bilgidan yararlanabilecekleri MOOC'lar (Massive Open Online Courses) bunun bir örneğidir. MOOC'ların açıklığı yalnızca ücretsiz olmaları değil, aynı zamanda dezavantajlı bireyleri de kapsayacak şekilde açık olmaları anlamına gelir (Acedo ve Osuna, 2016).

Açık eğitim kaynakları, eğitime yönelik hazırlanan içeriğin ücretsiz ve serbest olarak yeniden kullanıma açık olması anlamında kullanılmaktadır (Schaffert, 2010). UNESCO'nun düzenlediği Gelişmekte Olan Ülkelerde Yüksek Öğretimde Açık Eğitim Malzemelerinin Önemi Forumu'nda eğitim kaynaklarının ve bunları ileten bilgi ve iletişim teknolojilerinin danışma, uyarılama ve yeniden kullanıma parasız bir şekilde açık olması anlamında tartışılmıştır (2002, s. 24).

Açıklığın temelinde diğerkâmlık olduğu kadar kurumsal ve mali motivasyonlar da yatmaktadır (Sclater, 2010). Dahası, bilimle ve bilgiyle angaje olmanın önünde kamu için hala pek çok ciddi engel varken açık kaynak politikaları bunu gizlemeyi kolaylaştıran bir yanulsama olabilir (McArthur, 2011, s. 74). Orr, Rimini ve Van Damme (2015)'in hazırladığı OECD raporu da açıklığın bedelsiz bilgi edinmek anlamına gelmekten çok bedelleri kimin ödediği ile ilgili bir düzenleme olduğunun altını çizer. Fakat yine de, yükseköğretim daha kapsayıcı olması için açıklıktan yararlanılmalıdır.

Yükseköğretim kurumlarının ya aşırı yönetildiğini ya da yönetilemediğini ileri süren Ehlers ve Schneckenberg'e (2010) göre, bunun sonucunda yarının yöneticileri de iyi yetiştirilememektedir. Yükseköğretim halihazırda zaten dijitalleşmenin bize sunduğu yeni fırsatlardan nasıl daha iyi yararlanacağını belirlemesi gereken bir yol ayrımındayken (Orr vd., 2018), pandemi nedeniyle zorunlu olarak gerçekleşen kısmi açıklık ve esnekliğin hedeflenen dijital dönüşümü ne ölçüde yansıttığı tartışmalıdır. Herhangi bir içeriğin dijitalle çevrilip tek yönlü olacak şekilde öğrenciye sunulması, bahsedilen açıklık, kapsayıcılık, esneklik gibi hedeflerin gerçekleştirildiği anlamına gelmemektedir.

Kalite daima üniversitelerin gelecek planlamasının odağında olması gereken bir kavramdır. Genel olarak kalite olgusuna gelen eleştiriler arasında, gözetleme ve kontrol işlevinin baskın hale gelmesinin akademinin standartlaşma uğruna kontrol altına alınmasını doğuracağı endişesi dile getirilmiştir (Dill, 1997). Yükseköğretim kurumlarında kalitenin kontrol ve denetim işlevleriyle değil, bilim insanları ve öğrencilerin katılım yoluyla güçlendirilmesi ve daha yeni ve nitelikli eğitim öğretim ve araştırma faaliyetleri yürütülmesi için cesaretlendirilmesiyle öne çıkması gerekmektedir (Ehlers ve Schneckenberg, 2010). Değişime ve krize hızlı bir biçimde uyum sağlama becerisi kolektif kapasite ile doğrudan ilişkilidir. Gelişme ve iyileşme yerine standartlaşma ve kontrol işlevlerinin öne çıkarılması yükseköğretimin kolektif kapasitesini olumsuz etkilemesi nedeniyle de Türk yükseköğretimi için üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler başta yükseköğretim olmak üzere tüm düzeylerde büyük değişimlere sebep olmuştur. Fakat bu değişimlerin etkisinin henüz beklenen düzeyde olmadığını söyleyebiliriz. Bunun nedeni, bazı yenilikler olsa da, öğrenme ve öğretme süreçlerindeki dönüşümün henüz tam olarak gerçekleşmemesidir. Yeni teknolojilerden yararlanma şu

anda çoğunlukta eski bağlamlara yeni yöntemler ilâştirme şeklinde uygulanmaktadır. Eğitimin günümüzde bu açıdan geleneksel bir modelden teknolojinin başat rol oynadığı bir modele doğru bir geçiş döneminde olduğu söylenebilir (WEF, 2008). Dolayısıyla dönüşüm henüz tam olarak gerçekleşmemiştir. Öğrencilerin dijitalliğin yerlisi, öğretim elemanlarının ise ağır aksak takip etmeye çalışanları olduğu yükseköğretim kurumlarında, 21. yüzyıl becerilerinin öğrenme içinde kullanılarak kazandırılması gerekirken, teknoloji yalnızca zamanın gerisinde kalmış eğitim paradigmalarına otomasyon ve kontrol kazandıracak bir biçimde kullanılmakta, neyin ve nasıl öğrenileceğini de değiştirmiş olduğu göz ardı edilmektedir. Günümüzde öğretim elemanları öğretim işlevine yönelik olarak, disiplinle ilgili bilgiyi evrensel sınırlar içerisinde öğrenciye aktaran alan uzmanları rolünde hizmet etmektedirler. Teknoloji kullanımı ve dijitalleşme ile tanışılmasına karşın, hala büyük ölçüde yalnızca eski stratejilerin yeni araçlarla uygulanması ve geleneksel sınıf deneyiminin bir öğrenme yönetim sistemi üzerinden yürütülmesi söz konusudur.

Teknolojiden yararlanan öğretim yöntemleri geliştirilebilmesi için yalnızca teknoloji bilgisi değil aynı zamanda teknoloji destekli öğretim ve program tasarımı anlayışı geliştirilmesi gerekmektedir (Bates, 2010). Oblinger, Oblinger ve Lippincott'ın (2005) in 'ağ nesli', Veen ve van Stalduinen' (2010) in 'Homozappiens' adını verdiği, günümüzde daha yaygın karşılık bulan bir tabirle Z Kuşağına ait olan öğrenci topluluğunun kendilerine özgü öğrenme ihtiyaçları ve stilleri olduğu açıktır. Dolayısıyla özellikle öğretim kalitesinin geliştirilmesi ile ilgili tüm adımlarda onların fikirlerinin alınacağı kapsayıcı bir kalite politikası geliştirme ve değerlendirme sürecine dâhil olmaları gerekmektedir. Eğitim içeriği ya da yöntemlerinin kalitesinin geliştirilmesine yönelik bir örnek olarak Açıköğretim Fakültesi bünyesinde hayata geçirilen "Kalite Elçileri" projesi örnek gösterilebilir. Bu proje ile Açıköğretim Sisteminde üretilen öğrenme malzemeleriyle ilgili öğrencilerin fikirlerini ve değerlendirmelerini dikkate alarak Açıköğretim Fakültesi öğrenme yönetim sisteminde sunulan öğrenme malzemelerinin niteliğini artırmak amaçlanmıştır (Bozkurt, Büyük, Kılınc ve Özdamar, 2017).

Üniversitelerde araştırma rakamlarını geliştirmek için atılan adımlar ya da getirilen yeniliklerin yanında, aynı önemle öğrenme ve öğretme süreçleriyle ilgili yenilik adımları da atılmalıdır. Bu konu genelde yapıldığı gibi öğretim elemanlarının inisiyatifine bırakılmamalı; hem bireysel hem de kurum-

sal boyutta etkileşimler yoluyla bir 'öğrenme kültürü' geliştirmek için harekete geçilmelidir (Euler, 2010). Araştırma faaliyetlerinde yenilikçi olmak beklenirken, öğrenme ve öğretme süreçlerinde geleneğe yaslanmak daha sıklıkla görülmektedir. Yenilikten bahsedilen nadir durumlarda ise kastedilen, içeriğin yenilenmesi ya da güncellenmesi olmakta, öğrenme süreçlerinin yeni nesille birlikte nasıl değiştiği konusu daha az ilgi görmektedir.

Çeşitli demografik özellikleriyle, farklı öğrenme stilleriyle, farklı alışkanlıkları ile ve artan sayıda yükseköğretime katılan öğrencilerin farklı öğrenme ihtiyaçlarına nitelikli öğrenme kazanımları ile cevap verebilmek, öğretim elemanları için en ciddi zorluklardan biri olmakla birlikte, bu konu bir hak ve kapsayıcılık meselesi olarak ele alınmadığından, bu zorluğa karşı bir eylemsizlik mevcuttur (Feixas ve Zellweger, 2010). Bu eylemsizliği aşmak için kapsayıcılığa öğrenme kültürlerini de içine alacak şekilde bakılarak, farklı öğrenme tercih ya da becerilerinin de farklılık olarak kabul edilip onlara karşı duyarlı bir öğrenme deneyimi inşa edilebilmesinin yolları aranmalıdır. Eleştirel ve yansıtıcı düşünmeyi geliştiren, katılıma ve diyaloga dayalı öğretim yöntemleriyle birlikte öğretim programlarının da sınıflardaki kültürel ve çokkültürlü yapıyı ve küresel sorunları da ele alan bir yapıya bürünmesi yükseköğretimin insani ve toplumsal gelişim rolünü gerçekleştirmesi için şarttır.

Öğrenenlerin soru sormaktan çekinmedikleri ve öğretmenlerin de onların sorularını dinlemeye ve uygun cevaplar sunmaya yetecek zaman kaynağına sahip oldukları bir etkileşim ortamı öğrenenlerin soyut kavramlar ve içerik ile gerçek hayat deneyimleri arasında bağ kurabilmeleri için son derece önemlidir. Öğretim elemanının öğrenciye ayırdığı bire bir zamanın ve aradaki etkileşimin niceliği ve niteliğinin öğrenci başarısını olumlu etkilediğini gösteren çok sayıda çalışma yapılmıştır (Kezar, DePaola, ve Scott, 2019). Son yıllarda öğrenci kabul sayılarının ciddi düzeyde artmış olması bu konuda sıkıntıların yaşanmasına neden olmaktadır. Kabul sayılarındaki artma eğiliminin bir başka sonucu da kabul alan öğrenci niteliğindeki düşüşe bağlı olarak içeriğin kolaylaştırılması yukarıda bahsedilen sosyal adalet amacına yönelik bilgi ediniminin de daha az yararlı olması sonucunu doğuracaktır.

Sosyal adalet teorisi üniversite için işgücü piyasasına yönelik insan kaynağı yetiştirmekten öte, ekonomiyle birlikte toplumu da ilgilendiren bir misyon biçmiştir. Bu misyon demokratik bir toplumun sürdürülebilmesi için insan refahını, eşitlik ve adaleti sağlama olarak özetlenebilir (Walker ve Boni, 2013). Bu misyonun gerçekleşmesi için gereken bilgi, 'nelik' üzerinden değil

'neden-sonuç' üzerinden giderek, olanı edilgen bir biçimde kabul etmek yerine statükonun ötesinde kapılar açabilmeleri için öğrencilere fırsatlar sunan türden bir bilgidir (McArthur, 2011). Dolayısıyla yükseköğretim hem disiplinler bilginin gerekliliklerini karşılamalı hem de varsayımlarını sarsıp sınırlarını zorlamalıdır (Rowland, 2006, s. 39).

Baker, Bujak ve DeMillo (2012, s. 331) yüksek öğretimin en az 3 cephesinde bir değişimin gerekliliğini iddia etmiştir. Bunlar sınıf ve sınıf ötesinde kullanılacak teknolojiler, öğrenenlerin ve öğretenlerin gerekli teknolojileri edinebilmeleri için pratikler ve süreçler gerçekleşmesi ve bu süreçlerin yürütüleceği kurumsal değişim ve yenilik çabaları olacaktır. Bu teknolojilerin başında e-öğrenme gelmektedir. Aslına bakılırsa Covid19 sürecindeki deneyimlere kadar e-öğrenme pek çok ülkede hala örgün eğitimi takip edemeyen öğrenciler için bir 'ikinci şans' gibi (Ghislandi, Raffaghelli ve Yang, 2013) algılanmaktaydı. Günümüz öğrencileri e-öğrenmeyi mümkün kılan çevrimiçi ortamlara doğal olarak yatkın olmalarını sağlayacak türden deneyimlere sahip olsa da, üniversite sisteminin durağan ve değişime kapalı yapısı nedeniyle e-öğrenme örgün ya da uzaktan tüm yükseköğretimin vazgeçilmez bir değeri haline gelememiştir. Yükseköğretimde yeni dönemde e-öğrenmeyi güçlendirecek kalite politikaları üzerinde düşünülmesi ve e-öğrenme için şart olan dijital yeterliklere yaşamboyu öğrenme bağlamında odaklanılması gerekmektedir (Ghislandi vd., 2013). E-öğrenmenin sağlayacağı dijital yeterlikler bireye yeni nitelikler ve yeni iş fırsatları kazandırırken, bundan sonraki dönemde e-öğrenme üzerinden gelişme gösterecek olan yaşamboyu öğrenmenin de temelini oluşturmaktadır.

Açık ve uzaktan öğrenme, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yükseköğretime devamın önündeki cinsiyete, yaşa, sosyo-ekonomik statüye, coğrafi uzaklığa ya da başka istisnai durumlara dayalı bireysel ve toplumsal engelleri ortadan kaldırarak kapsayıcılık düzeyini geliştirmede son derece yararlı olmuştur (Yasmin, 2013). Açık ve uzaktan öğrenme aracılığıyla yükseköğretime devam konusunda dijital dönüşüm sayesinde büyük mesafe kat edilmiş olsa da, eğitimi bırakma sorununun kapsayıcılık konusundaki kazanımlara zarar vermesine izin verilmemelidir. Bırakma ile ilgili yapılan çalışmalar, genellikle öğrencinin kampüse uzak bir biçimde öğrenmesini aile, iş ve diğer toplumsal yükümlülükleri arasına entegre etmede yaşanan zorluklardan kaynaklandığını, bunun da cinsiyet ve gelir düzeyi gibi bireysel farklılıklara göre değişkenlik gösterdiğini öne sürmüştür (Kember, 1989). Kadınların iş

yaşamında temsil düzeylerinin erkeklere göre düşük olduğu ülkemizde, eğitim düzeyi arttıkça bu farkın kapandığı gözlemlenmiştir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2019). Dolayısıyla kadının yükseköğretime hem katılımının hem de başarısının önündeki engellerle mücadele etmek için desteklenmesi kadının istihdama katılımı konusunda da fayda sağlayacaktır. Mevcut haliyle kadınların yükseköğretimde temsiline bakıldığında Türkiye % 45 ile Avrupa Yükseköğretim Alanı ülkeleri arasında en düşük orana sahiptir. Dahası bu oran lisanüstü eğitimde ve belli çalışma alanlarında daha da düşmektedir (Eurostudent VI, 2018).

Diğer bir bireysel farklılık olarak karşımıza çıkan düşük sosyo-ekonomik düzeye mensup olmanın yükseköğretimde başarıyı etkileyen faktörlerden biri olduğu söylenebilir (Quinn, 2013). Eurostudent VI araştırmasının sonuçlarına göre anne ve babası yükseköğretime dahil olmamış öğrenciler hala pek çok ülkede düşük düzeyde temsil edilmektedirler (2018).

Bırakma ile ilgili daha sonra yapılan çalışmalar ise devam edilen eğitimle ilgili tatmin düzeyi ve devam ettiği kurumdan gördüğü destek gibi faktörlerin de bırakma kararında etkili olduğunu ortaya koymuştur (Park ve Choi, 2009). Dolayısıyla, hem örgün hem de açık ve uzaktan öğrenme uygulayan yükseköğretim kurumlarının kapsayıcılığı sürdürebilmeleri için özellikle risk grubundaki öğrenciler için kurumsal destek ve öğrenci gelişiminde bire bir rehberlik gibi uygulamaları hayata geçirmeleri gerekmektedir. Kapsayıcılık yalnızca yükseköğretim fırsatı sunarak değil o fırsatın değerlendirilmesinde yaşanan sorunların çözümüne rehberlik eden ve öğrenciyi sadece kayıt yaptırmaya değil aynı zamanda mezun olmaya da motive eden bir süreçte yürütülmelidir.

Conole (2012) tarafından 'görünmeyeni görünür kılma' yani etkili öğrenme ile sonuçlanacak içerikler, ortamlar ve kaynakların üretimi ve dağıtımı olarak tanımlanan 'öğrenme tasarımı' kavramı önem kazanmalı ve katılım odaklı kalite çalışmalarının temelini oluşturmalıdır. Bireyde bir yansıması olmayan öğrenme, öğrenme sayılmayacağından (Cross, 2010), herkesin kendi kendinin öğrenme tasarımcısı olması gereken bir döneme girmekteyiz. Bunun yapılabilmesi için, yükseköğretimde teknolojilerin bize sunduğu potansiyelin gerçekte ne ölçüde kullanıldığı ve ne düzeyde bir öğrenme ile sonuçlandığını dikkate alan bir anlayışa ihtiyaç vardır. Katılım söylemi öğrenenin bir dersin içeriğini gerçek anlamda hayatının içine nasıl entegre ettiğini pek dikkate almamaktadır (Fielding, 2016). Bu nedenle, özellikle açık ve

uzaktan öğrenmede öğrencilerin içeriği hayatlarındaki deneyimlerin, zamanlarının, enerjilerinin ve toplumsal yükümlülüklerinin neresine oturtacakları hakkında daha kapsayıcı bir şekilde düşünülmesine ihtiyaç vardır. Çevrimiçi öğrenmenin yükseköğretime katılımı vaat ettiği, öğrencilere özerklik ve öz-disiplin kazandırdığı ve özellikle çalışan öğrenciler için bir fırsat olduğu doğru olmakla beraber, öğrenenlerin bu 'herhangi bir yerde ve herhangi bir zaman' mitini geçerli hale getirmek için özel hayatlarında nasıl bir yerleştirme yaptıklarının da hesaba katılması anlamlı olacaktır. Fielding'in (2016) çalışmasında birlikte paylaşılan bir zaman dilimi olduğunda 'herhangi bir zamanın' varlık bulmasının hem daha kolay olduğu hem de öğrencileri birbirine sosyal olarak da bağlayarak bir öğrenme topluluğu oluşmasına katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Daha sosyal bir öğrenme ortamı yaratılması için bire bir danışmanlık desteğinin hem örgün hem de uzaktan eğitimde güçlendirilmesinin kapsayıcılık yönünde önemli bir adım olacağı öngörülmektedir (Chatterjee ve Moore, 2009). Bire bir danışmanlığın örgün yükseköğretimde de yüz yüze yerine çevrimiçi olarak uygulanması, özellikle çalışan öğrenciler dikkate alındığında, kapsayıcılık kapasitesini artırıcı bir önlem olarak düşünülebilir.

Katılımın ne kadar öğrenme ile sonuçlandığı meselesine dair 2019/2020 akademik yılı bahar dönemi itibariyle kendimizi içinde bulduğumuz pandemi sürecinden öğreneceklerimiz olsun diye bu konuda kısa zamanda dünyada ve Türkiye'de pek çok çalışma yapılmıştır. Bu ilginin başlıca nedeni eğitimin bu durumdan en çok etkilenen toplumsal alanlardan biri olmasıdır (UNESCO, 2020).

Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim

Covid19 koruma tedbirleri kapsamında yüz yüze eğitimin durdurulmasının ardından eğitimin devam edebilmesi için çevrimiçi ortamların kullanılması uzaktan eğitim kavramının öneminin anlaşılmasına katkı sağlamıştır. 'Eğitim uzaktan olmaz' önyargısına sahip olan kişilere bu olguyu öğrenci ya da öğretici olarak deneyimleme ve avantaj ve dezavantajlarını değerlendirme fırsatı sunmuştur. Sarıtaş ve Barutçu'nun (2020) çalışması çevrimiçi öğretime hazır bulunuşluk ile daha önceden çevrimiçi herhangi bir eğitim alma sırasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymuş; çevrimiçi öğrenim

uygulamalarını deneyerek/yaşayarak bu mecraların benimsenip, kabullenildiği ve daha kolay yönetilebildiğini göstermiştir.

Aynı zamanda, eğitim için söz konusu olan eşitsizlikler çevrimiçi ve dijital ortamlarda da kendini göstermeye devam etmiş, internet olanağı olmayan ya da kişisel bilgisayara sahip olmayan az sayıda öğrencinin yanı sıra çevrimiçi pratiklere ilişkin deneyimi az olan öğretim elemanlarını da zorlamıştır. Dünya nüfusunun % 93'ünün coğrafi olarak internet erişimi olmasına rağmen internet kullanımı oranının % 53 olması (Uluslararası Telekomünikasyon Birliği, 2019), dünyanın daha az gelişmiş kısımlarında dijital uçuruma neden olan faktörün erişimden daha çok internet kullanım ve cihaz ücretleri olduğunu göstermektedir. Tedbirler kapsamında Türkiye'de yükseköğretim öğrencilerinin hızlı bir şekilde yer değiştirmiş olmaları da öğrencilerin bazılarının internet aboneliğine sahip oldukları yerleşik düzenlerinden, aboneliği olmayan aile evlerine gitmeleri ya da sürecin uzayacağını tahmin edemeyip bilgisayarlarını bile almadan gitmiş olmalarıyla sonuçlanmıştır. Bu da öğrenme malzemelerine erişimde ve katılımında sorun yaşamalarına neden olmuştur. ABD'nin bazı eyaletleri ve Filipinler gibi bazı ülkelerde de eşitsizliğe neden olacağı gerekçesiyle uzaktan eğitimle devam edilmesi tedbiri hiç uygulanmamıştır (Eder, 2020). Her iki durumda, uygulanabildiği pek çok yerde dijital uçurum nedeniyle zaten dezavantajlı bir duruma sahip bireyler için ne kadar kapsayıcı olduğu, öğrenenlerin gerçek yaşam deneyimlerine dayalı olarak incelenmeli ve bundan hareketle genel olarak öğrenme süreçlerinin kapsayıcılık sorunları ile ilgili bir tartışma yapılmalıdır.

Bu süreçte aynı ilk ve orta öğretimde olduğu gibi TV benzeri daha kitlesel kullanılan iletişim araçlarının da işe koyulması, kitlesel medyanın planlama ve üretim aşamaları için çok daha fazla zamana ihtiyaç duyması nedeniyle, yükseköğretimin çok çeşitli içeriği ve çok çeşitli ihtiyaçlara sahip öğrenci kitlesi için uygun olmamıştır (Eder, 2020). Türkiye'deki yükseköğretim kurumları açısından alınacak ders, kapsayıcılık açısından daha hazırlıklı olmaları ve genel sistemdeki eşitsizliklerin böylesi kriz dönemlerinde derinleşmemesi için programlarını ve politikalarını gözden geçirmeleri gerektiğidir. Örneğin, Telli Yamamoto ve Altun'un çalışmasına göre, engelli öğrencilere ve eğitimcilerle yönelik uygulama ve düzenlemelerin henüz çok sınırlı olması nedeniyle çevrimiçi eğitim sistemlerinin özellikle Covid19 döneminde engelli öğrencileri kapsayabildiği söylenemez (2020). Bunun temel nedeni her dezavantajlı bireyin farklı yapabilirlik kapasitesine göre kullanımına hazır yeterli sayıda

çevrimiçi çoklu ortama dayalı öğrenme malzemesi olmamasıdır. Mevcut olanların da farklı yapabilirlikleri nedeniyle farklı öğrenme ihtiyaçlarına sahip bireylerin öğrenmesinde ne kadar etkili ve kapsayıcı olduğuna dair yapılmış yeterince çalışma yoktur.

Birçok üniversitede öğrenmenin sosyal yönü göz ardı edilerek yalnızca içerik ve ödev yüklemesi şeklinde gerçekleşen pandemi dönemi uzaktan eğitimi konusunda üniversitelerin değişen yeterlilikleri, teknolojik altyapının yetersizliğinden çok öğretim elemanlarının uzaktan eğitimle ilgili hazırbulunuşluğu ve üniversite yönetimlerinin dijital liderlik düzeyleri tarafından belirlenmiştir (Karadağ ve Yücel, 2020). Nitekim, Karadağ ve Yücel'in (2020, s. 9) çalışmasında "bünyesinde uzaktan eğitim veya Açıköğretim fakültesi bulunan üniversitenin öğrencilerinin" yalnızca 'teknik altyapı' faktöründe memnuniyet ortalamaları daha yüksek bulunmuş, diğer faktörler için anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Asenkron çevrimiçi uygulamaların yanında video-konferans ya da canlı ders gibi senkron uygulamaların da mutlaka kullanılmasının bir öğrenme topluluğu yaratarak sosyal öğrenmeye katkı sağladığı ortaya konmuştur (Speece, 2012). Bunların kullanılmadığı üniversitelerde farklı yapabilirlik kapasiteleri ya da kültürel açıdan farklı öğrenme gereksinimleri olan öğrenenlerin öğrenme deneyimi daha da zor hale gelmiştir. Karadağ ve Yücel'in (2020) öğrencilerin yalnızca % 22'sinin uzaktan eğitimde kullanılan içeriğin öğreticilik düzeyinden memnun oldukları yönündeki bulgusu bunu desteklemektedir.

Sonuç yerine

Yükseköğretime kabul alan öğrencilerinin büyük bölümünün yüksek motivasyona ve özdisipline sahip, kendi öğrenmesinden sorumlu bireyler olduğu fikri günümüzde büyük ölçüde geçerliliğini yitirmiştir. Bugünün öğrencileri çok daha çeşitli sosyo-ekonomik düzeyde ailelerden, farklı coğrafyalardan, kültürlerden ve hatta okuduğunu anlama düzeylerinden gelmektedir.

Dezavantajlı bir birey başarılı olduğunda, başarısından ötürü yüceltilmesi, söz konusu başarının istisnai bir durum olarak algılandığını gösteren toplumsal bir tutumdur. Yükseköğretim kurumlarının bu toplumsal tutumdan uzaklaşıp kapsayıcılığı yalnızca erişim düzeyinde değil, her bireyin kendine özgü farklılıkları ile başarılı olma hakkı olarak görmeleri gerekmektedir.

Aksi halde dik merdivenlere sonradan eklenmiş rampalardan farksız bir kapsayıcılık anlayışının hakim olduğu kanısına varılabilir. Bu anlamda teknolojinin getirdiği imkanlardan öğrenenleri birbirleriyle ve öğreticilerle bir araya getiren sosyal öğrenme toplulukları yaratmak için yararlanılırsa (Lu, 2016), bu topluluklarda farklılıklara karşı bir kültürel farkındalık ve karşılıklı anlayış toplumsal etkileşimler, fikir alışverişi ve işbirlikli öğrenme yoluyla kendiliğinden oluşacaktır. Dahası, yükseköğretimin başta gelen işlevlerinden biri olan istihdama hazırlama doğrutusunda, istisnai duruma sahip bireylere yönelik kapsayıcı tutumun eğitimden sonraki iş yaşamında da sürmesi için hem toplumun dönüştürülmesi hem de bireylerin güçlendirilmesi yönünde sorumluluk üstlenilmelidir. Toplumun farklılıkları sorun değil fayda olarak görmesi için öncelikle akademinin farklı olana ya da kendinden olmayana bakışını gözden geçirmesi gerekmektedir.

Kapsayıcı yükseköğretimin, UNESCO'nun vurguladığı topluma tam olarak katılım amacına yönelik olarak gerçekteşmesi için, tüm bireylerin yükseköğretimde hem katılım hem de öğrenme çıktılarını eşit olarak edinme şanslarını kullanabilecekleri bir şekilde tasarlanması gerekmektedir. Küresel yönetişimin ürünü olan çabalar bu yönde olsa da, kurumsal düzlemde bakıldığında, kapsayıcılık pek çok kez yalnızca bedensel yapabilirlik kapasitelerindeki farklılıklardan ötürü farklı öğrenme becerilerine sahip olan ve farklı öğrenme malzemeleri ve süreçlerine ihtiyaç duyanlar açısından ele alınmaktadır. Bu nedenle, yalnızca engellilere yönelik ele alınan, katılımın önündeki engelleri yasal ve fiziki olarak kaldırmak olarak algılanan ve öğrenme süreçlerine odaklanmadığı için bireysel farklılığa sahip bireylerin başarılı olma şansına destek olmayan bir kapsayıcılık anlayışı yerine, kapsayıcılığa da daha kapsayıcı bir biçimde bakan bir anlayışa ihtiyaç vardır.

EXTENDED ABSTRACT

Applicability of Inclusiveness in Higher Education

*

Asu Altunoğlu
Anadolu University

While participation in higher education has been expanding throughout the world, the mission of higher education that aims to enhance social justice and welfare for all in the society has gained significance, which resulted in the fact that it has become a more important actor globally. The expansion of participation, though, has not exactly caused a real heterogeneity in the student composition especially in terms of learning outcomes. The concept of inclusiveness was created with the ideal in mind to enhance the heterogenic quality of the widened participation in a way that is more diverse, pluralistic and multi-cultural as there are still issues of equality and discrimination in higher education. This study aims to contribute to these discussions with an emphasis on learning cultures and learning communities, through opening paths of thought on how online learning or open and distance learning may increase inclusiveness in higher education. It appears that the literature on inclusiveness has mostly focused on the differences between the physical and mental capabilities of individuals, which needs to be changed.

Inclusiveness is built upon the right of all individuals in the social and political community to be at equal distance from each other and the right to equally benefit from the advantages that all citizens are entitled to. Inclusiveness is related to access to power and public and private resources, and aims to improve the way society views marginalized group members. Inclusiveness may only be realized when socially and politically marginalized groups of today and the past feel valued, when their differences are respected, and when basic and fundamental needs and rights are met and recognized as much as those of dominant groups of the same society are met and recognized. The world has made significant progress in the closing the global gap in educational access. However, there are still inequalities especially when it comes to individuals with various socially, politically or culturally exceptional positions. The extent of inequality gets even more significant when ed-

educational attainment is taken into account as the presentation of disadvantaged individuals in higher education does not in a real sense support their learning experiences and thus achievements.

The theoretical roots of inclusiveness are based on social justice and equity in education as education is considered a founding component of society. Participation and access to educational rights and benefits is what inclusiveness has mostly been about in terms of higher education. As universities are widening access to a greater number of students, diversity of all kinds increases. Open and distance learning technologies are an asset that we have today in terms of Turkish higher education that we can use to bring people together as a community and create contexts where quality learning outcomes for a greater number of students are enhanced. Quality learning outcomes can be built through cultural awareness and understanding that are developed by the newly formed learning communities in faculty culture. The challenge for faculty today both in the world and in Turkish higher education is to cater for the diversity of students' learning needs.

The discourse of universal access usually ignores the processes by which students integrate the course into their specific lives. We need to engage the difficulties and costs of making both online and regular courses work in students' lives as they have a very differing needs caused by socio-economic identities. They might be going through a struggle to figure out when they will complete work for their course, together with other demands on their time and energies, and what relationship it has to the other parts of their experience.

Online education has given us many opportunities in increasing universal access to higher education especially for disadvantaged members of the society through giving them autonomy of time and place. However, this paper claims that the autonomy of time and place is not enough in itself to render higher education inclusive if it does not build opportunities for students to give them both autonomy over their learning and still help them feel connected to a learning community. The notion of a learning community is to create an environment for cultural inclusiveness that emphasizes on learning as social and interactive, involving interchange of ideas, shared inquiry and peer learning, and collaborative dialogue.

Universities should strive for continuous efforts for innovations on giving the students a space of existence in a shared sense of time so that feel connected to each other and to see their individual crises as part of a broader social condition. Students are learning individuals, with a need for belonging to a community that we feel is better than other groups. The Covid-19 process that we have gone through for one academic semester yet has shown that this need is not something that could be neglected as otherwise no learning occurs. Open and distance learning could provide us with many opportunities in this direction, depending on the degree of an understanding of inclusiveness from a digital perspective. Not only digital infrastructure and literacy but also digital inclusiveness should be given greater emphasis in discussions of higher education expansion, with a special focus on learning cultures and learning communities.

Kaynakça / References

- Acedo, S. O., and Osuna, S. M. T. (2016). ECO European project: inclusive education through accessible MOOCs. In *Proceedings of the Fourth International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality* (p. 881-886).
- Allan, J., and Slee, R. (2008). *Doing inclusive education research* (Vol. 1). Rotterdam: Sense Publishers.
- Altunoğlu, A. (2019). Kapsayıcı eğitim kavramının felsefi, sosyolojik ve psikolojik temelleri. *Kuramdan Uygulamaya Kapsayıcı Eğitim* (der. P. Oya Taneri) içinde. Pegem: Ankara.
- Baker, P. M., Bujak, K. R., and DeMillo, R. (2012). The evolving university: Disruptive change and institutional innovation. *Procedia Computer Science*, 14, 330-335.
- Banks, J. A. (Ed.). (1996). *Multicultural education, transformative knowledge, and action: Historical and contemporary perspectives*. New York: Teachers College Press.
- Bates, T. (2010). New challenges for universities: Why they must change. In *Changing cultures in higher education* edited by D. Schneckenberg and U. D. Ehlers, (p. 15-25). Springer: Berlin, Heidelberg.

- Bologna Process Implementation Report (2018). *Publications office of the EU*. 15 Mayıs 2020 tarihinde https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2fe152b6-5efe-11e8-ab9c-01aa75ed71a1/lan-guageen?WT.mc_id=Selectedpublications&WT.ria_c=677&WT.ria_f=706&WT.ria_ev=search adresinden erişilmiştir.
- Boni, A., and Walker, M. (Eds.). (2013). *Human development and capabilities: Re-imagining the university of the twenty-first century*. Routledge.
- Boni, A., Lopez-Fogues, A., and Walker, M. (2016). Higher education and the post-2015 agenda: A contribution from the human development approach. *Journal of Global Ethics*, 12(1), 17-28.
- Bozkurt, A., Büyük, K., Kılınc, H., ve Özdamar, N. (2017). Kitleesel kaynak kullanımı ve yaşamboyu öğrenenler: Açıköğretim Fakültesi kalite elçileri örneği. *eğitimde fatih projesi eğitim teknolojileri zirvesi 2017* (s.58-62), 17-18 Ekim. Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Carlson, D., and Apple, M. (Eds.). (1998). *Power, knowledge, pedagogy: The meaning of democratic education in unsettling times*. Colorado, CO: Westview Press.
- Chatterjee, M., and Moore, P. (2009). *Issues of inclusivity for online distance learners: an academic learning support perspective*.
- Collins, A., Azmat, F., and Rentschler, R. (2019). 'Bringing everyone on the same journey': revisiting inclusion in higher education. *Studies in Higher Education*, 44(8), 1475-1487.
- Conole, G. (2012). *Designing for learning in an open world*. London, UK: Springer.
- Cross J. (2010). They had People Called Professors...! Changing Worlds of Learning: Strengthening Informal Learning in Formal Institutions. In: Ehlers UD., Schneckenberg D. (eds) *Changing Cultures in Higher Education*. Springer: Berlin, Heidelberg.
- Dayioğlu, M., and Kırdar, M. G. (2019). *Determinants of and trends in labor force participation of Women in Turkey* (No. 2019/02). Boğaziçi University, Department of Economics.
- Dewey, J. (1976). *Individuality, equality, and superiority*. In J. A. Boydston (Ed.), *John Dewey: The middle works, 1899-1924*, Vol. 13 (p. 295-300). Carbondale, IL: Southern Illinois University Press.
- Dill, D. D. (1997). Accreditation, assessment, anarchy? The evolution of academic quality assurance policies in the United States. In J. Brennan, P. de Vries ve R. Williams (eds), *Standards and quality in higher education* (p. 15-43). London and Bristol: Jessica Kingsley Publishers.

- Dolmage, J. T. (2017). *Academic ableism: Disability and higher education*. University of Michigan Press.
- Eder, R. (2020). The remoteness of remote learning. *Journal of Interdisciplinary Studies in Education*, 9(1), 168-171.
- Ehlers, U. D., and Schneckenberg, D. (Eds.). (2010). *Changing cultures in higher education: Moving ahead to future learning*. edited by D. Schneckenberg and U. D. Ehlers, Springer Science & Business Media.
- Etzkowitz, H. and Klofsten, M. (2005) The innovation region: Towards a theory of knowledge based regional development, *R&D Management*, 35(3).
- Euler, D. (2010). Shaping learning cultures: A strategic challenge for universities. In *Changing cultures in higher education* edited by D. Schneckenberg and U. D. Ehlers (p. 75-84). Springer, Berlin, Heidelberg.
- Eurostudent (2012). Annual Report. 15 Mayıs 2020 tarihinde https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/QA_Report_WP6_240212.pdf adresinden erişilmiştir.
- EuroStudent (2018). *Overview and selected findings*. 15 Mayıs 2020 tarihinde https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/EUROSTUDENT_VI_short_report.pdf adresinden erişilmiştir.
- Feixas, M., and F. Zellweger. 2010. Faculty development in context: Changing learning cultures in higher education. In *Changing Cultures in Higher Education*, edited by D. Schneckenberg and U. D. Ehlers, 85–102. Heidelberg: Springer.
- Fielding, H. (2016). Any time, any place: The myth of universal access and the semiprivate space of online education. *Computers and Composition*, 40, 103-114.
- Ghislandi, P., Raffaghelli, J., and Yang, N. (2013). Mediated quality: an approach for the eLearning quality in higher education. *International Journal of Digital Literacy and Digital Competence (IJDLDC)*, 4(1), 56-73.
- Gilbert, J. (2005). *Catching the knowledge wave? The knowledge society and the future of education*. Wellington, New Zealand: New Zealand Council for Educational Research.
- International Telecommunication Union – ITU. (2019). *Measuring the Information Society Report 2019–Volume 1*. Mayıs 15, 2020 tarihinde <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/publications/misr2019/MISR-2019-Vol-1-E.pdf> adresinden erişilmiştir.

- Jongbloed, B. (2015). Universities as hybrid organizations: Trends, drivers, and challenges for the European university. *International Studies of Management & Organization*, 45(3), 207-225.
- Kant, I. (2002). *Ahlak metafiziğinin temellendirilmesi* Çev. I. Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Karadağ, E., ve Yücel, C. (2020). *Yeni tip Koronavirüs pandemisi döneminde üniversitelerde uzaktan eğitim: Lisans öğrencileri kapsamında bir değerlendirme çalışması. Yükseköğretim Dergisi*, doi:10.2399/yod.20.730688
- Kaya, N. (2012). Türkiye'nin eğitim sisteminde azınlıklar ve ayrımcılık: Kavramsal çerçeve ve temel sorunlar. K. Çayır ve MA Ceyhan (der.), *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kember, D. (1989). A longitudinal-process model of drop-out from distance education. *The Journal of Higher Education*, 60(3), 278-301.
- Kezar, A., DePaola, T., and Scott, D. T. (2019). *The gig academy: Mapping labor in the neoliberal university*. Johns Hopkins University Press.
- Kricke, M., and Neubert, S. (2017). Inclusive education as a democratic challenge—ambivalences of communities in Contexts of Power. *Education Sciences*, 7(1), 12.
- Lu, H. (2016). Cultural Inclusiveness in Online Learning: Can Educational Technology Be a Solution? *International Journal of Culture and History*, 2(4).
- McArthur, J. (2011). Reconsidering the social and economic purposes of higher education. *Higher Education Research & Development*, 30(6), 737-749.
- McArthur, J. (2013). *Rethinking knowledge within higher education: Adorno and social justice*. A&C Black.
- Nussbaum, M. (2006). *Frontiers of justice: Disability, nationality, species membership*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Oblinger, D., Oblinger, J. L., and Lippincott, J. K. (2005). *Educating the net generation*. Boulder, Colo.: EDUCAUSE.
- Orr, D., M. Rimini and D. Van Damme (2015). Open educational resources: A catalyst for innovation, Educational Research and Innovation, OECD Publishing, Paris.
- Orr, D., Weller, M. and Farrow, R. (2018). Models for online, open, flexible and technology enhanced higher education across the globe – a comparative analysis. International Council for Distance Education.

- Ossiannilsson, E. (2019). Considerations for quality assurance of e-learning provision. In *European Distance and E-Learning Network (EDEN) Conference Proceedings* (No. 1, p. 222-230). European Distance and E-Learning Network.
- Park, J. H., and Choi, H. J. (2009). Factors influencing adult learners' decision to drop out or persist in online learning. *Journal of Educational Technology & Society*, 12(4), 207-217.
- Quinn, J. (2013). Drop-out and completion in higher education in Europe among students from underrepresented groups. *An independent report authored for the European Commission*. NESET: European Commission.
- Rawls, J. (2009). *A theory of justice*. Harvard university press.
- Rowland, S. (2006). *The Enquiring University: n/a*. McGraw-Hill Education (UK).
- Sarıtaş, E., ve Barutçu, S. (2020). Öğretimde dijital dönüşüm ve öğrencilerin çevrimiçi öğrenmeye hazır bulunuşluğu: Pandemi döneminde Pamukkale Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, 11(1), 5-22.
- Schaffert, S. (2010). Strategic integration of open educational resources in higher education. In *Changing Cultures in Higher Education* edited by D. Schneckenberg and U. D. Ehlers, (p. 119-131). Springer: Berlin, Heidelberg.
- Sclater, N. (2010). The organizational impact of open educational resources. In *Changing cultures in higher education* edited by D. Schneckenberg and U. D. Ehlers, (p. 485-497). Springer: Berlin, Heidelberg.
- Shyman, E. (2013). *Beyond equality in the American classroom: The case for inclusive education*. Lexington Books.
- Snauwaert, D. T. (2002). Cosmopolitan democracy and democratic education. *Current Issues in Comparative Education*, 4(2), 5-15.
- Speece, M. (2012). Learning style, culture and delivery mode in online distance education, *US-China Education Review*, A 1, p. 1-12, 2012.
- Telli Yamamoto, G. ve Altun, D. (2020). Coronavirüs ve çevrimiçi (Online) eğitimin önlenemeyen yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-34
- UNESCO (2002). *Forum on the impact of Open Courseware for higher education in developing countries final report*. 15 Mayıs 2020 tarihinde <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001285/128515e.pdf> adresinden erişilmiştir.
- UNESCO (2019). *Guidelines for inclusion. Ensuring access to education for all*. 28 Şubat 2020 tarihinde <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001402/140224e.pdf> adresinden erişilmiştir.

- UNESCO (2020). *National learning platforms and tools*. 17 Mayıs 2020 tarihinde <<https://en.UNESCO.org/themes/educationemergencies/coronavirus-schoolclosures/nationalresponses>> adresinden erişildi.
- Veen, W., and van Staalduinen, J. P. (2010). The Homo Zappiens and its consequences for learning in universities. In *Changing Cultures in Higher Education* (p. 323-337). Springer, Berlin, Heidelberg.
- World Economic Forum (2018). *The Global Competitiveness Report*. 15 Mayıs 2020 tarihinde <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Wolter, A. (2013). Massification and diversity: has the expansion of higher education led to a changing composition of the student body? European and German experiences. *Higher education reforms: looking back–looking forward*, 202-220.
- Yasmin, D. (2013) Application of the classification tree model in predicting learner dropout behaviour in open and distance learning, *Distance Education*, 34(2), 218-231.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Altunoğlu, A. (2020). Yükseköğretimde kapsayıcılığın uygulanabilirliği üzerine bir tartışma. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 672-699. DOI: 10.26466/opus.755015

İstihbarat Süreci ve İnsan Kaynaklı İstihbaratın Analizi

DOI: 10.26466/opus.773203

*

Ozan Kavısracı *

* Dr. Öğretim Üyesi, Polis Akademisi Başkanlığı, Ankara / Türkiye

E-Posta: ozankavsiraci@gmail.com

ORCID: [0000-0001-6351-3725](https://orcid.org/0000-0001-6351-3725)

Öz

İstihbarat çalışmaları tarih sahnesinin her döneminde güvenlik politikalarının önemli bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletlerin kendilerine yönelik olası tehditlere karşı her zaman hazırlıklı olma isteği, istihbarat faaliyetlerini de kaçınılmaz kılmaktadır. İstihbaratın tanımlanmasına yönelik çok sayıda açıklama, istihbarat kavramını bilgi toplama faaliyeti ile ifade etmektedir. Ancak istihbarat faaliyetlerine asıl anlam kazandıran, elde edilen bilgilerin ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmasıdır. Bu noktada istihbarat, bilgi toplamanın yanında toplanan bilgilerin değerlendirilmesi, işlenmesi ve karar alıcı mekanizmalara iletilmesi sürecini kapsamaktadır. Günümüzde tehditlerin çeşitlenerek asimetric bir boyut kazanması, istihbarat çalışmalarının önemini arttırmakla birlikte istihbarat yöntemlerinin çeşitlenmesini de beraberinde getirmiştir. Güvenlik politikalarında devlet altı unsurların önem kazanmaya başlaması ve teknolojik gelişmelerin sağladığı sayısız imkânlar istihbarat üretimine yönelik süreci de etkilemiştir. İstihbarat faaliyetleri temel olarak, ihtiyaç duyulan bilgilere ulaşılması esasına dayanmaktadır. Bu noktada öncelikli konular, hangi bilgilere gereksinim duyulduğu, nasıl ve ne şekilde bu bilgilere ulaşılacağı önem kazanmaktadır. İhtiyaç duyulan bilgilere ulaşmak için de farklı metotlar kullanılmaktadır. Bu çalışmada istihbarat kavramı ve istihbarat üretim süreci açıklanarak istihbarat toplama yöntemleri incelenmiştir. İnsan kaynaklı istihbarat ile diğer istihbarat toplama yöntemlerinin unsurları değerlendirilmiştir. İnsana dayalı istihbarat yönteminin özellikle hedef unsurların düşünce ve niyetlerinin öğrenilmesinde sağladığı avantajlar ile yöntemin taşıdığı riskler ve sınırlılıklar analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstihbarat, İstihbarat çarkı, istihbarat toplama metotları, insan kaynaklı istihbarat

Intelligence Process and Analysis of Human Intelligence

*

Abstract

Intelligence studies emerge as an significant element of security policies in every stage of the history scene. The desire of states to always be prepared for the possible threats against them makes the intelligence activities inevitable. A large number of explanations for the identification of intelligence are expressed by the activity of information gathering intelligence. However, what gives intelligence activities the real meaning is the use of the information obtained in accordance with the needs. At this point, intelligence includes the process of collecting information as well as evaluating, processing and communicating the collected information to decision-making mechanisms. Nowadays, as the threats are diversified and gain an asymmetric dimension, it increases the importance of intelligence studies and brought about the diversification of intelligence methods. The fact that sub-state elements gained importance in security policies and the many opportunities provided by technological developments also affected the process of intelligence production. Intelligence activities are mainly based on access to the information needed. At this point, priority issues, which information is needed, how and in way to gain access to this information becomes important. Different methods are also used to reach the required information. In this study, the intelligence concept and intelligence production processes are explained and intelligence collection methods are examined. Elements of human intelligence and other intelligence-gathering methods were evaluated. The advantages of the human intelligence method in learning the thoughts and intentions of the target elements and the risks and limitations of the method have been analyzed.

Keywords: *Intelligence, Intelligence wheel, intelligence gathering methods, human intelligence*

Giriş

Bir insan hayal edelim ki görme ve işitme duyularından yoksun olsun. Hayal ettiğimiz bu insanın tek başına olası tehlikelerle mücadele etmesinin ve geçimini sağlamasının ne kadar güç olabileceğini tahmin etmek mümkündür. Kaldı ki sağlıklı insanlar dahi hayatlarını devam ettirmek için birçok hazırlık yapmakta ve kendilerini gelecekteki alternatif durumlara hazırlamak için çalışmaktadırlar. Bu noktada hayatımıza dair imkânlar, ihtiyaçlar ve risklere yönelik bilgi ihtiyacı ön plana çıkmaktadır. Evinize bir televizyon almak istiyorsunuz. Bunun için yapacağınız ilk şey muhtemelen televizyonlar hakkında bilgi toplamak olacaktır. Televizyonlar hakkında bilgi sahibi olan arkadaşlarınıza soracak, internet üzerinden teknik özelliklerini araştırarak ve kendi istediğiniz özellikler ile karşılaştırma yaparak almak istediğiniz televizyona karar vereceksinizdir. Örnekte ifade edildiği üzere hayatımızda alacağımız kararlar öncesinde ilk adım olarak bilgi ihtiyacımızı tatmin etmek için bilgi toplama faaliyetini gerçekleştirmekteyiz. Bilgi toplama faaliyeti hakkında başka bir örnek de günümüzdeki spor müsabakalarıdır. Spor müsabakalarında rakipler karşılaşmadan önce birbirleri hakkında bilgi toplamaktadırlar. Birbirlerinin maçlarını izlemekte, kayıt altına almakta ve özelliklerini detaylı olarak incelemektedirler (Şenel ve Şenel, 2018a, s.15-22). Konuyu devletlerarası ilişkiler olarak düşündüğümüzde, devletlerin bekası ve güvenliği noktasında bilgi toplama faaliyetleri çok daha önemli bir hal almaktadır.

Tarihin ilk dönemlerinde insanlar avlanmak ve kendilerini korumak için iz sürmüşler daha sonra iz sürme yerini keşif faaliyetlerine bırakmıştır. Bu faaliyeti birey seviyesinden devletler düzeyine çıkardığımızda da benzer bir durumla karşılaşmaktayız. Devletler de kendilerine yönelik olası risk ve tehditlere yönelik bilgi ihtiyacını karşılamak için bilgi toplama ve toplanan bilgileri işleme olarak tanımlanan hayati önem sahip istihbarat faaliyetleri yürütmektedirler (Şenel ve Şenel, 2018a, s.18-19). M.Ö. 500 yıllarında Çinli Sun Tzu'nun "*Harp Sanatı*" isimli eseri, devlet yönetiminde başarılı olmanın temel vasıtası olarak ön bilgiye sahip olmayı göstermiştir.

İstihbarat faaliyetleri sadece günümüz toplumlarında değil, tarihin her döneminde kendisine yer bulmuştur. Yöntemleri farklılık göstermekle birlikte tarih sahnesinin özneleri her daim kendilerinden habersiz yaşanan gelişmelerden haberdar olma ve olası gelişmelere hazırlanma eğiliminde olmuşlardır. Hz. Musa'nın kavminin yerleşeceği güvenli, verimli ve yerleşik

yaşama uygun bir yer bulmak amacıyla araştırma yapması ve araştırma sonucu topladığı bilgiler üzerine olası tehditler nedeniyle de 40 yıl kavmi ile birlikte çölde kalması, istihbarat sürecinin önemli bir örneğini oluşturmaktadır (Özdağ, 2014, s.41). Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda vezir Nizamül-mülk'ün çevre bölgelere tacirlerin gönderilerek devletin bekasına yönelik tehdit oluşturabilecek gelişmelerden haberdar olunmasını istemesi de istihbarat faaliyetlerinin başka bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdağ, 2014, s.44). Bilgi ihtiyacından kaynaklanan istihbarat faaliyetlerinin, devlet güvenliği kapsamında iç ve dış tehditlere karşı her zaman hazır olmak ve bu çerçevede doğru milli güvenlik politikalarını tayin etmek için zaruri olduğunu söylemek mümkündür.

19. yüzyıl istihbarat anlayışında önemli gelişmelerin yaşandığı bir süreçtir. İstihbarat faaliyetlerinin sadece savaş zamanlarını değil, barış dönemlerini de kapsamasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. 20. yüzyılda yaşanan teknolojik, siyasi, ekonomik gelişmeler ışığında istihbarat faaliyetlerinde modern sürece geçilmiş, 1 ve 2. Dünya Savaşlarında önemli kırılma noktaları yaşanmıştır. SSCB ve ABD'nin oluşturduğu iki kutuplu sistemde devletler, diğer blok içerisinde ve kendi sınırlarında yaşanan gelişmelerden haberdar olma ve bu gelişmelere yönelik önlemler alma noktasında istihbarat faaliyetlerine ağırlık vermişlerdir (Seren, 2016, s.5). Uluslararası ilişkilerde realist güvenlik anlayışının etkili olduğu 2. Dünya Savaşı süresince istihbarat faaliyetlerinin de askeri güç örnekleminde yürütüldüğü görülmektedir.

Günümüzde istihbarat çalışmaları askeri güç boyutundan sıyrılarak teknoloji, ekonomi ve bilimsel gelişmeler ışığında hareket etmeye başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte güvenlik kavramı klasik görünümünden çıkmış, genişleyerek sektörel boyutlarda değerlendirilmeye başlamıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde devletlerarası savaşlar yerini terörizm, çatışma, şiddet gibi kavramlara bırakmaya başlamıştır. Soğuk Savaş Dönemi ürünü olan içerisi/dışarısı ayrımı ortadan kalkmış, devlet altı unsurlar güvenlik ajandalarına dâhil olmuştur. Yeni gelişmeler ışığında devletler artık tek karar verici aktörler olmaktan çıkmış, ideolojiler, kimlikler ve dünya görüşleri, güvenliğin tanımlanma sürecine dâhil olmuştur (Aras, Toktaş ve Kurt, 2010, s.18). Devletler de bu gelişmeler ışığında güvenlik politikalarını, yeni şartlara göre yeniden yapılandırmışlardır. Asimetrik tehditlerin çeşitlenerek ülkeleri hedef almaya başlaması, istihbarat faaliyetlerinin önemini ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmada istihbarat kavramının analizi yapılarak istihbarat toplama yöntemleri açıklanmış ve insan kaynaklı istihbaratın diğer istihbarat toplama metotları içerisindeki önemi değerlendirilmiştir. Beş bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde istihbarat kavramına yönelik geliştirilen tanımlar incelenmiş, ikinci bölümde istihbarat üretim sürecini ifade eden istihbarat çarkının basamakları açıklanmıştır. Üçüncü ve dördüncü bölümde istihbarat toplama metotları ile insan kaynaklı istihbaratın unsurları değerlendirilmiştir. İnsan kaynaklı istihbaratın tartışıldığı beşinci bölümde ise insana dayalı istihbarat yönteminin sağladığı kazançlar ve bu yöntemin sınırlılıkları ile kılınan noktaları analiz edilmiştir.

İstihbarat

Sosyal bilimler birey ve toplum hayatının çeşitli boyutlarını değerlendirme konusu yaparak inceleme konusu kavramlar üzerinde farklı bakış açıları getirmektedir. Toplumsal değişimin kaçınılmaz olduğu düşünüldüğünde tanımlama yapılmak istenilen kavramlar üzerinde de kesin yargılar geliştirmek güçleşmektedir. İstihbarat kavramı da sosyal bilimlerin bu özelliğinden fazlasıyla etkilenmiştir. Türkçe’de kullandığımız istihbarat kelimesi, Arapça kökenli istihbar ifadesinin çoğulu olup bilgi ve haber anlamlarında kullanılmaktadır (Özdağ, 2014, s.19). Kelime kökeni itibari ile istihbarat, bilgiyi elde etme çabasıdır. Türk Dil Kurumuna göre istihbarat “*yeni öğrenilen bilgiler, haberler, duyumlar, bilgi toplama, haber alma*” olarak tanımlanmaktadır. İstihbarat kavramını sadece bilgi toplama ile sınırlandırmak hiç şüphesiz yanlış bir tutum olacaktır. Çünkü istihbarat faaliyetlerine anlam kazandıran, elde edilen bilgilerin ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmasıdır. Bu noktada İngilizce’de istihbarat kelimesinin karşılığı olan “*intelligence*” ifadesinin vurguladığı, toplanan bilgilerin değerlendirilmesi sonucu elde edilen çıktılar önem kazanmaktadır.

İstihbaratın tanımlanmasına yönelik yapılan çok sayıda açıklamanın, kavramın ve istihbarat faaliyetlerinin anlaşılmasını daha da karmaşık bir hale getirdiğini ifade eden Alan Dupont, istihbaratın ne olmadığını ifade edilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Dupont’a göre istihbarat sadece bilgi veya veri değildir. Yukarıda “*intelligence*” tanımlamasında ifade edildiği üzere Dupont, bilgilerin yorumlanma ve kıymetlendirme süreci sonunda, karar

alıcı mekanizmalara sunulması, güvenlik politikalarının ve olası operasyonların, bilgilerin işlenmesi ile elde edilen çıktılarla desteklenmesi üzerinde durmaktadır. Bu süreç ile elde edilen ürünler, karar alıcılar için belirsizliklerin ortadan kaldırılmasına hizmet etmektedir.

Hülasa istihbarat, bilgi ve haberlerin toplanmasının yanında ham halinde bulunan bilgi ve haberler üzerinde yorumlama, değerlendirme ve bir sonuca ulaşma faaliyetlerini de kapsamaktadır (Avcı, 2004, s.12). İstihbarat bu tanımı ile birbirini sürekli takip eden bir dizi uygulamayı işaret etmektedir. Bilgilerin toplanması ve toplanan bilgilerin ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılması için değerlendirme, yorumlama ve çıktılarının karar alıcılara ulaştırılması, başarılı bir istihbarat çalışması için devamlı surette işleyen sistemin parçalarını oluşturmaktadır. Yukarıda ifade edilen hususlar göz önünde bulundurulduğunda istihbaratı, devletlerin kendilerine yönelik faaliyetleri izleyen göz, güvenliklerini hedef alan konuşmaları dinleyen kulak, bekalarını tutan el ve olası ihtimalleri düşünen ve değerlendiren bir beyin olarak ifade edebiliriz (Şenel ve Şenel, 2018a, s.31).

İstihbaratı devletler özelinde değerlendirdiğimizde, bir nevi bağımsızlık sistemi olarak ifade etmek de mümkündür. İstihbarat, devletlerin varlığına yönelik olası risklerden önceden haberdar olunarak bu riskleri ortadan kaldırmak ya da muhtemel zararlarına yönelik tedbirler almak için kullanılan bir kalkandır (Kent, 2003, s.10). Bu minvalde devlet çıkarlarının korunması, ulusal güvenliğin sürdürülmesine ilişkin bilgilerin toplanması ve değerlendirilmesi işi, uzmanlık ve profesyonellik gerektiren bir yapılanmayı işaret etmektedir.

Devlet güvenliği için zaruri olduğunu değerlendirdiğimiz istihbarat faaliyetlerinin, olası risklerin zamanında belirlenebilmesi, doğru planların ve kaynakların oluşturulması için sahip olması gereken bir takım özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler; doğruluk, kesinlik, sürat, gizlilik, organizasyon ve eğitimli personel kullanılmasıdır. İstihbaratın doğru olmaması, istihbarat elde edememekten daha kötü sonuçlar doğuracağı gibi devlet politikalarının yanlış bilgiler üzerine kurulmasına neden olacaktır.

İstihbaratın kesin olması karar alıcı yöneticilerin doğru kararlar almasına yardımcı olmaktadır. Ucu açık bilgiler, devletlerin olası risklere karşı hazırlıksız yakalanmalarına neden olmaktadır. Faaliyetlerin tespitinde gecikmeler yaşanması, tedbirlerin zamanlamasında hatalara yol açmakta ve tehlikelere karşı savunmasız kalınmasına neden olmaktadır. İstihbarat hizmetlerinde

kullanılan araç-gereç ve personelin deşifre olmaması, karar alıcı mekanizmalara analiz çıktılarının gizlilik kuralları çerçevesinde iletilmesi, istihbarat faaliyetlerinde başarıya ulaşmanın diğer önemli bir unsurudur. Sistematik olarak bilgi toplama, toplanan bilgilerin analiz edilmesi, karar alıcılara ulaştırılması ve bu döngünün koordine edilmesi ancak iş bölümünün olduğu profesyonel bir organizasyon aracılığı ile mümkün olmaktadır. İstihbarat süreci sonucunda devletleri etkileyen kararlar alınacağı göz önünde bulundurulduğunda, alanında eğitilmiş ve uzman personeller aracılığı ile istihbarat üretim sürecinin desteklenmesi gerekmektedir.

İstihbarat faaliyetleri neticesinde elde edilen çıktılar, ihtiyaçlar doğrultusunda taktik, operasyonel ve stratejik olmak üzere üç temel düzeyde kullanılmaktadır (Seren, 2016: 310). Taktik istihbarat, belirli bir alana ilişkin harekât planı dâhilinde ihtiyaç duyulan bilgiler ile ilgilenmektedir. Muharebe alanında düşmanla ilişkili olarak; düşmanın konumu, yayılma şekli, sayısı, teçhizatı, harekât doktrini, lojistik durumu ve morali taktik istihbaratın ilgi duyduğu faktörlerdir (Şenel ve Şenel, 2018b, s.23-24). Operasyonel istihbarat, belirli bir harekât alanına odaklanmaktan ziyade düşmanın niyeti üzerine tahminler geliştirmeye yardımcı olacak daha geniş bilgilere ihtiyaç duymaktadır. Askeri güce ilişkin bilgiler yanında sosyal, ekonomik ve siyasi konulara ilişkin çalışmaları da kapsamaktadır. Stratejik istihbarat, taktik ve operasyonel istihbarata göre daha geniş bir çalışma sahasını ve zaman dilimini kapsamaktadır. Savaş ve barış dönemleri de dâhil olmak üzere ulusal ve uluslararası alanda güvenlik aktörlerinin kabiliyeti, zaafı ve niyetleri konusunda tahminler geliştirmek için askeri, ekonomik, siyasi, demografik ve kültürel konularda bilgilerin toplanması ve işlenmesi faaliyetlerini kapsamaktadır.

İstihbarat Çarkı

İstihbarat faaliyetlerinin tanımı yapılırken bilginin toplanması ve işlenmesi çerçevesinde birbirini takip eden bir dizi uygulama üzerinde durulmaktadır. Bilgi toplamak, istihbaratın vazgeçilmez bir parçası olmakla birlikte analizi yapılarak kıymetlenilmeyen bilginin ihtiyaçlara cevap vermesi de mümkün değildir. İstihbarat çarkı, bilgi toplama, toplanan bilgileri analiz etme, kıymetlendirme ve karar alıcı mekanizmalara ulaştırma sürecini kapsamaktadır. Farklı faaliyetlerin yürütüldüğü çeşitli basamaklardan oluşan istihbarat

çarkı, aktörlere göre farklılık gösterebilse de bilginin işlenerek ihtiyaçlar doğrultusunda çıktılar elde etme amacı, sistemin temelini oluşturmaktadır. ABD ve Türkiye’de benzerlik gösteren istihbarat çarkının basamaklarını, istek-ihyaç, planlama-yönlendirme, bilgilerin toplanması, tasnif-işleme, analiz-üretim ve dağıtım olmak üzere altı başlık altında ifade etmek mümkündür (Acar, 2011, s.170-184 ve Özdağ, 2014, s.371).

İstihbarat faaliyetleri, savaş ve barış dönemlerinde devamlı olarak işlenmektedir. Bu noktada karar alıcı mekanizmaların ihtiyaçları önem kazanmaktadır. Karar alıcıların belirlediği ihtiyaçlar istihbarat faaliyetlerine rehberlik etmektedir. İstihbarat ürünlerinin politikaya dönüştürülmesinde, sürecin ilk basamağı olan istek-talebin açık bir şekilde bildirilmesi önem kazanmakta ve çarkın doğru işlemesine katkı sağlamaktadır. İstihbarat çarkının ikinci basamağı, toplanacak bilgilere ilişkin bir yol haritasının oluşturulmasıdır. Bu aşamada, ihtiyaç duyulan bilgilerin hangi kaynaklardan ne şekilde elde edileceğı, bilgilerin niteliğı ve bilgi toplama faaliyetlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar önem kazanmaktadır. İstihbarat faaliyetleri sınırlı kaynaklarla yürütölmektedir. Bu nedenle ihtiyaçlar çerçevesinde geliştirilecek planlama ve yönlendirme, kaynakların da verimli ve etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır.

İstihbarat faaliyetlerinin en önemli ve riskli aşaması olan bilgilerin toplanması, istihbarat çarkının üçüncü basamağını oluşturmaktadır. Planlama aşamasının rehberliğinde yürütölen bilgi toplama faaliyetleri, bir sonraki bölümde açıklanan metotlar kullanılarak yürütölmektedir. Bilgilerin toplanma sürecinin hızlı işlenmesi ve toplanan bilgilerin ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte olması, doğru politikaların hayata geçirilmesi için oldukça önemlidir.

Bilgilerin tasnifi-işleme aşaması, bilgi toplama aşamasında elde edilen ve dağıntık halde bulunan bilgilerin dosyalanarak sınıflandırılması esasına dayanmaktadır (Özdağ, 2014, s.386). Tasnif işleminde konularına göre düzenlenen bilgiler, analiz sürecini kolaylaştırmaktadır. İstihbarat faaliyetlerinde toplanan bilgilere anlam kazandırılan aşama analiz-üretim basamağıdır. Tasniflenen bilgilerin doğruluğunun teyit edilerek gizli faaliyetlerin aydınlatılması, düşman unsurların düşüncelerinin çözümlenmesi bu aşamada gerçekleştirilmektir (Yılmaz, 2007, s.140). Analiz süreci ile ihtiyaç duyulan konularda istihbarat üretimi sağlanarak karar alıcılara raporlar hazırlanmaktadır. Analiz aşamasında elde edilen çıktılar net ifade ve tespitler içermesi önemlidir. Bu sebeple analiz sürecinde görev yapan uzmanların hedeflerle ilgili

tüm özellik ve yeteneklere hâkim olması gerekmektedir (Demirbaş, 2017, s.39). Dağıtım aşaması, istihbarat ürününün karar alıcılara güvenilir yollar kullanılarak ulaştırılmasıdır.

İstihbarat Toplama Yöntemleri

İstihbarat faaliyetlerinin temeli, ihtiyaç duyulan konuları aydınlatacak bilgilere ulaşılması esasına dayanmaktadır. Bu noktada öncelikli konular, hangi bilgilere gereksinim duyulduğu, nasıl ve ne şekilde bu bilgilere ulaşılacağı önem kazanmaktadır. İhtiyaç duyulan bilgilere ulaşmak için üç farklı metot kullanılmaktadır. Bunlar; insan istihbaratı, teknik istihbarat ve açık kaynak istihbaratıdır.

İnsan istihbaratı, istihbarat faaliyetleri ile ilgili eğitim almış profesyonel bireyler aracılığı ile hedef unsurların niyetleri, kapasiteleri, imkânları konusunda görsel ve işitsel yollarla bilgilerin toplanarak analiz edilmesi sonucu elde edilen istihbarat olarak tanımlanmaktadır. Bilgi toplama aracı insan olmakla birlikte istihbarat kaynağının belge, kayıt veya insan olması mümkündür. İnsan istihbaratının tarihte bilinen en iyi örneği Thomas Edward Lawrence'dır. Arapça 'ya ve İslam dinine hâkim olan Lawrence Arabistan'da birçok faaliyet yürütmüştür (Tılısbık ve Akbal, 2006, s.98).

Teknik istihbarat, bilgi toplama faaliyetlerinin teknolojinin sunduğu imkânlar doğrultusuna teknik araçlar kullanılarak yürütülmesi ve analiz edilmesidir (Özdağ, 2014, s.134). Teknik istihbarat, elektromanyetik verilerin ve iletişim araçlarının takibi yoluyla kayıt altına alınması şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda sinyal, görüntü, elektronik araçlar, uydu vb. unsurlar kullanılmaktadır. Günümüzde teknolojinin hayatımızın her alanına girmeye başlaması, istihbarat yöntemlerinin de teknik olarak gelişimini beraberinde getirmektedir.

Açık kaynaklar, istihbarat faaliyetlerinin en önemli kaynağını oluşturmaktadır. İstihbarat faaliyetleri sonucu ulaşılan bilgilerin %75 ile %90'ı açık kaynaklardan temin edilmektedir (Holt, 1995, s.57). Açık kaynaklar, bireylerin ulaşımına açık yazılı veya sözlü her türlü bilgi, belge veya haberlerden teşkil etmektedir. Bu kapsamda açık kaynak istihbaratının kaynağını, internet, medya organları, konferanslar, yazılı yayınlar, coğrafi bilgiler vb. oluşturmaktadır. Açık kaynaklar üzerinden bilgi toplamak önemli zorluklar da içermektedir. Çünkü açık kaynaklar içerisinde çok sayıda yanıltıcı ve yanlış

bilgiler de bulunmaktadır. Bu noktada bilgileri analiz eden uzmanlara doğru ve yanlış bilginin ayırt edilmesinde önemli görevler düşmektedir. Hayatımızın büyük bir parçası durumuna gelen sosyal medya, istihbarat toplama yöntemlerinin önemli bir kaynağı haline gelmektedir.

İnsana Dayalı (Kaynaklı) İstihbarat

İnsana dayalı istihbaratın temeli beşeri kaynaklara dayanmaktadır. Kaynak kelimesi, istihbarat faaliyetlerinde çok yönlü kullanılan bir kavramdır. Kaynak genel bir ifade ile haber vasıtası olarak ifade edilmektedir. İnsana dayalı istihbarat faaliyetleri, insanlarla kurulan temas sonucunda elde edilen bilgileri işaret etmektedir. İnsana dayalı istihbarat faaliyetleri, istihbarat teşkilatlarının kendi kadrolu personelleri aracılığı ile yerine getirilebileceği gibi ihtiyaç duyulan bilgilere erişim olanağı bulunan diğer kişiler aracılığı ile de yürütülmektedir. Bu çerçevede statüleri noktasında bilgi kaynaklarını, kadrolu personel, ajan, mutemet, muhbir, itirafçı, gizli soruşturmacı veya münferit bilgi kaynakları olarak ifade etmek mümkündür (Urhal, 2008, s.222).

Kadrolu personel, istihbarat teşkilatlarında istihbarat faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu, devlet memurları kanunu kapsamında değerlendirilen kişilerden oluşmaktadır. Kadrolu personel, istihbarat teşkilatlarında çalışabilecek kriterlere sahip olan kişiler arasından seçilerek belirli bir eğitime tabi tutulmaktadır. Kadrolu personel öğrendikleri bilgileri, kişisel değerlendirmelerden uzak bir şekilde not ederek tasnif birimlerine iletmektedirler. Öğrenilen bilgilerin basit ve saf hali ile iletilmesi doğru değerlendirmelerin yapılabilmesi için önem arz etmektedir.

Ajanlar, hedef durumunda bulunan kişi ya da örgütlere ilişkin çalışmalarda yararlı olacağı düşünülen ve bu çerçevede yönlendirilen kişilerden oluşmaktadır. Ajanların faaliyetleri aynı zamanda espionaj olarak da tanımlanmaktadır. Ajanlar, kadrolu personelin gözetimi altında, bir menfaat karşılığında suç örgütleri ve suç faaliyetleri hakkında bilgi veren ve olası tehditlerin aydınlatılmasına yardım eden kişilerdir (Holt, 1995, s.69). Ajanların gizli faaliyetleri için görev yapacağı çevreye uygun bir kimlik ve yaşam hikâyesi geliştirilmektedir. Ajanlar için yeni bir kimlik ve yaşam hikâyesi oluşturma işlemi, maskeleye olarak tanımlanmaktadır. Maskeleye, resmi bir görevde çalışmak üzere yapılabileceği gibi gayri resmi bir hayat hikâyesinin geliştirilmesi de mümkündür. Ajanlar, kadrolu personelin yönlendirmesi ile hareket

etmeleri noktasında muhbirlerden ayrılmaktadırlar. Ajanlar, gizli faaliyetleri sevk ve idare eden ve kendilerinden sorumlu, case officer olarak tanımlanan kadrolu personel ile iletişime geçmektedirler. Ajanların kendilerinden sorumlu kadrolu personele bilgi akışının sağlanması için posta, radyo ve televizyon gibi cansız araçlar kullanılabileceği gibi birbirlerini tanımayan aracı bir ajanın da kullanılması mümkündür (Şenel ve Şenel, 2018a, s. 97-98).

Mutemet, ajanların aksine örgüt faaliyetleri içerisinde bulunmayan fakat hedef konumunda bulunana kişi ya da örgütlerin faaliyetleri hakkında danışılan güvenilir kişilerdir. Mutemetler, belirli aralıklarla ihtiyaç duyulan konularda kadrolu personele bilgi sağlamaktadırlar (Urhal, 2008, s.223). Bir suç bölgesinde mesleki faaliyet yürüten esnaflar, bu kategoriye örnek oluşturmaktadır.

Muhbirler, örgüt faaliyetleri kapsamında düzenli aralıklarla olmamakla birlikte bilgi sahibi oldukları dönemlerde kadrolu personele kendi isteği ile bilgi sağlayan kişilerdir. Muhbirler, gönüllü muhbirler, ücretli muhbirler ve amaçlarını gizleyen muhbirler olarak üç kategori de tasniflenmektedir (Urhal, 2008, s.224-225). Gönüllü muhbirler suç örgütleri veya faaliyetleri içerisinde bulunan ve bir menfaat talep etmeden suç faaliyetleri ya da suç faaliyetlerini aydınlatacak deliller hakkında kadrolu personele bilgi sağlayan kişilerdir. Ücretli muhbirler, gönüllü muhbirler için ifade ettiğimiz bilgi akışı için para talep eden kişilerdir. Amaçlarını gizleyen muhbirlerin bilinen en iyi örneği intikam alma güdüsü ile hareket eden kişilerdir. Hedefler hakkında sağladığı bilgi karşılığında para talebinde bulunmamaktadırlar.

İtirafçı, içinde buldukları suç örgütlerinin faaliyetleri hakkında güvenlik hizmeti sunana kadrolu personele açık olarak bilgi veren kişilerdir. Bu kişiler, verdikleri bilgilerin niteliğine göre yasaların sunmuş olduğu pişmanlık indiriminden faydalanmaktadırlar. Bu kişiler bilgi akışı sağladıkları örgütler tarafından hedef konumuna geldikleri için genel olarak savcılık tarafından bilgileri alınıp gerek duyulduğu takdirde kendilerine koruma sağlanmaktadır.

Gizli soruşturmacı, kimliğini gizleyerek suç örgütleri içerisinde kendini kabul ettirip, suç faaliyetleri hakkında bilgi toplayan, suçların önlenmesi ve aydınlatılması noktasında güvenlik hizmeti sunan personele yardımcı olan kişilerdir. Gizli soruşturmacılar genel olarak güvenlik hizmeti sunana kamu

görevlileri arasından seçilmektedir. Gizli soruşturmacı olan kamu görevlilerinin deşifre olması durumunda hayati tehlikelere maruz kalmaları mümkün olduğu için bu yöntem pratikte çok kullanılmamaktadır (Urhal, 2008, s.227).

Münferit bilgi kaynakları, hedef kişi ya da örgütler hakkında toplumun içerisinde bilgi akışı sağlayan her hangi bir kişiyi (seyyar satıcılar, market çalışanları, kuaförler, işletmeciler vb.) ifade etmektedir. İnsana dayalı bilgi kaynakları yukarıda açıklandığı üzere hedef kişi, örgüt ya da faaliyetler hakkında bilgi alınana bireyleri ifade etmektedir. Bu kişiler bilgi akışının sağlanmasında kamu görevlisi olma, kamu görevlileri tarafından yönlendirilme ya da bir menfaat karşılığında bilgi akışı sağlama noktalarında birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

İnsana Dayalı (Kaynaklı) İstihbaratın Analizi

İstihbarat toplama metodlarından teknik ve açık kaynak istihbaratı günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birlikte yoğun olarak kullanılmaktadır. Ancak hedef unsurlar üzerinde detaylı bilgilerin elde edilerek gerekli tedbirlerin alınması ve olası tehditlerin aydınlatılması noktasında insan kaynaklı istihbarat anahtar rol oynamaktadır. Tarihin her döneminde insan istihbaratının önemi birçok defa vurgulanmıştır. Bu noktada Napolyon'un "*doğru ve yerinde kullanılan bir casus savaşta iki yüz bin kişiye bedeldir.*" (Şenel ve Şenel, 2018a, s.67) ve Sun Tzu'nun "*casuslar kullanarak başarılar elde etmek, zeki bir devlet yöneticisinin ve başarılı bir ordu komutanının işidir.*" (Tzu, 2009, s.72) sözleri insana dayalı istihbarata verilen önemi göstermektedir. ABD'nin Vietnam Savaşı'nda tüm teknolojik araç-gereç ve silahlarına rağmen başarılı olamamasının temel sebebini insan istihbaratındaki yetersizlik olarak göstermek mümkündür. Sahadaki insanların köylü, casus veya savaşçı olabilme noktasındaki ayrımın net olarak yapılabilmesi için insan kaynağı, temel faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde terörle mücadele politikaları çerçevesinde insan kaynaklı istihbarat; terör grupları içerisine eleman sızdırma, teslim olan örgüt üyelerinin itirafçı olması ve muhbirlerin örgüt faaliyetleri hakkında bilgi sağlaması kapsamında kullanılmaktadır. Terörist grupların içerisine eleman sızdırılması önemli avantajlar sağlamanın yanında hayati tehlikeler de içermektedir. Bu sebeple terörist grupların içerisine eleman sızdırılması en son başvurulan yöntemdir. Terör örgütlerinin faaliyetleri ve planlarının aydınlatılması, bu

çerçevede bilgi ve belgelerin deşifre edilmesi ve yer gösterme operasyonlarında daha çok teslim olan itiraflardan yararlanılmaktadır. Günümüzde terör örgütlerinin motivasyon kaynakları ve hareket planları hakkında bilgi sahibi olmak, olası terör faaliyetlerini önlemede temel faktördür. İnsan istihbaratı dışında kalan diğer istihbarat toplama metotları, hedef unsurların niyetleri hakkında bilgi akışı sağlamada yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle hedef unsurların düşünceleri ve niyetlerinin tespit edilmesi kapsamında insan kaynağının kullanılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada 11 Eylül saldırılarını, istihbarat toplama metotlarından insan kaynağında yaşanan eksikliğin bir sonucu olarak görmek mümkündür. Teknik istihbarat olarak güçlü bir konumda bulunan ABD istihbaratı, 11 Eylül saldırılarını önlemede yetersiz kalmıştır. İnsan istihbaratının sağladığı katkıları aşağıdaki şekliyle ifade etmek mümkündür.

İnsan istihbaratı, hedef unsurların yakın, orta ve uzun vadedeki amaçları ve planları hakkında bilgi sağlamaktadır. Diğer istihbarat toplama metotları harekete geçmiş ve kayıt altına alınmış faaliyetler hakkında bilgi sağlarken insan istihbaratı, gelecekteki muhtemel konular üzerinde bilgi akışı sağlamaktadır. Karar alıcı mekanizmalar için olası tehditlere yönelik tedbirlerin acil bir şekilde alınmasının önem taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda, insan kaynaklı istihbaratın erken ikaz sistemi gibi çalışması tedbirlerin zamanında alınması için önemli avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca teknik ve açık kaynak istihbaratı ile temin edilen ve teyide muhtaç bilgilerin doğrulanmasında ve öncelik sıralamasının yapılmasında insan kaynaklı istihbarat kullanılmaktadır.

İnsan kaynaklı istihbarat, her türlü koşulda kullanılabilirdiği gibi herhangi bir teknolojik altyapıya ihtiyaç duymamaktadır. Bireyler arası iletişim ön planda olduğu için hava, arazi, teknoloji vb. faktörlerden etkilenmemektedir. İnsan istihbaratının teknolojik araç-gereç ve altyapıya ihtiyaç duymaması mali olarak da önemli avantajlar sağlamaktadır. İnsan istihbaratının teknik koşullardan bağımsız olarak kullanılabilmesi esnekliği de beraberinde getirmektedir. İnsan kaynağının yeni koşullara hızlı bir şekilde ayak uydurabilmesi, ani hedef değişikliğinde bulunabilmesi ve hızlı bilgi temin edebilmesi mümkündür.

Hedef unsurların ideolojileri ve bağlı buldukları ideolojilere yönelik iddiaları hakkında bilgi sahibi olmak ve öngörüler geliştirmek insan istihbaratı

ile mümkün olmaktadır. Diğer istihbarat toplama metotları sadece maddi unsurlar üzerinden çıkarımlar yapmaya imkân sağlarken, insan kaynaklı istihbarat normatif unsurların değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. İnsan istihbaratının askeri operasyonların yanında asimetrik tehditlere yönelik olarak da kullanılabilmesi önemli bir avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan kaynaklı istihbarat, devlet güvenliğinin sağlanmasında önemli avantajlar sunarken yetersiz kaldığı ve insanların duygusal yaradılışının gereği yanılabilirdiği noktaları da bulunmaktadır. Ajanların hedef unsurların güvenliğini kazanabilmesi uzun bir süreç gerektirmektedir. Güvenliğe ilişkin konularda hızlı kararlar alınması gerektiğinden uzun bekleyişler devletleri zor durumda bırakabilmektedir. Ajanların deşifre olma riskleri de her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca ajanların kontrol altında tutulmalarının mümkün olmadığı durumlarda çift taraflı çalışmaları karşılaşılan bir durumdur. Bu noktada güvenliğe ilişkin konularda yapılan çalışmaların, istihbarat çalışmaları yürüten devletin aleyhine işlediği görülmektedir (Özdağ, 2014, s.129).

İnsan kaynaklı istihbarat yönteminde bilgi akışının güvenliği için haber sağlayan kaynaklar ile sürekli iletişim halinde bulunulması gerekmektedir. Aksi halde iletişimin sınırlı tutulduğu durumlarda, haber kaynaklarının devlet aleyhine faaliyetlerde bulunma riski ortaya çıkmaktadır. Hülasa insan kaynaklı istihbaratta kontrol mekanizmasının üst seviyede tutulması gerekmektedir.

İnsan kaynaklı istihbarat yönteminde, haber kaynağı tarafından temin edilen bilginin, değerlendirilerek doğruluğunun teyit edilmesi gerekmektedir. Ajanların doğru bilgileri aktardığına yönelik her zaman şüphe ile hareket edilmelidir. Ajanların sağladığı bilgilere yönelik şüphenin aydınlatılması da istihbarat sürecini yavaşlatmaktadır. İnsan kaynaklı istihbarat yöntemi; hedef örgütler içerisine ulaşmanın mümkün olmadığı, ideolojik ve manevi faktörler nedeniyle haber kaynağı devşirmenin yapılamadığı durumlarda kullanılamamaktadır.

Hedef bölge ve örgütlere yönelik insan kaynaklı istihbaratın kullanılabilmesi için bölge ve örgüt kültürünü, yapısını ve dilini bilen insan kaynağı gerekmektedir. Bu noktada hedef unsurların maddi ve manevi değerlerini bilen insan kaynağının bulunması ve eğitilmesi başarılı istihbarat çalışmaları için ön koşuldur.

İstihbarat çalışmalarının hedefi olan örgütlerde, bilgi akışı sağlayan kaynakların suç faaliyetlerine karışması durumu, meşruluk noktasında sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada yasal mevzuatın uygulanması cezai sorumluluğu gerektirmektedir. Ayrıca istihbarat personeli ve teşkilatları zor durumda kalmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Temel aktörlerin devletler olduğunu ifade eden realizmin temelinde, anarşinin hâkim olduğu uluslararası sistemde devletlerin bekası için silahlanma yarışı bulunmaktadır. Silahlanma yarışına benzer bir durum da devletlerin güvenliklerini sağlamak için yürüttüğü istihbarat faaliyetleri ve icatlarında gözlemlenmektedir. Bu yarış, yeni istihbarat metotları ve yöntemlerinin gelişimine hız kazandırmış ve günümüze kadar gelişerek gelmiştir. İstihbarat sadece silahlı kuvvetler tarafından kullanılan bir araç olmaktan çıkmış, karar vericilerin de sürece dâhil olduğu bir güvenlik aracına dönüşmüştür. İstihbarat faaliyetlerinin etkin kullanımı ve akademik bir disiplin haline gelmesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra realizmin hâkim olduğu döneme rastlamaktadır. Bu dönemde istihbarat faaliyetleri, istihbarat toplama yöntemleri ve karşı istihbarat sıkça tartışılarak, istihbaratın hem teoride hem de pratikte gelişimine katkı sağlamıştır.

Günümüzde devletlerin güvenlikleri için istihbarat vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple, devletler her yıl bütçelerinden önemli oranda istihbarat faaliyetlerine ve istihbarat tekniklerinin geliştirilmesine pay ayırmaktadır. İstihbarat faaliyetleri için bilgiyi temin etme önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda bilgi toplama için temel olarak üç farklı istihbarat toplama yöntemi bulunmaktadır. Bunlar; insana dayalı istihbarat, teknik istihbarat ve açık kaynaklı istihbarat toplama yöntemleridir. Bahse konu istihbarat toplama yöntemlerinin kazançlarının yanında, istihbarat sürecini olumsuz etkileyebilecek zorlukları da bulunmaktadır. Açık kaynaklar, istihbarat faaliyetlerinin en önemli kaynağını oluşturmaktadır. İstihbarat faaliyetleri sonucu ulaşılan bilgilerin %75 ile %90'ı açık kaynaklardan temin edilmektedir. Açık kaynaklardan bilgi toplama metodu olarak da teknolojik gelişmelerin sağladığı araç ve gereçlerden faydalanılmaktadır. Teknik istihbarat, teknolojik cihazların kullanıldığı tüm istihbarat yöntemlerini kapsa-

maktadır. Açık kaynakların ve teknolojinin sağladığı imkânlarla rağmen istihbarat faaliyetlerinde insan unsuru her zaman önemini korumaktadır. Çünkü insan kaynaklı istihbarat, rakip unsurların gerçek niyetlerinin tespit edilmesinde anahtar rol üstlenmektedir. Ayrıca sahadaki insanların köylü, casus veya savaşçı olabilme noktasındaki ayrımın net olarak yapılabilmesi için insan kaynağı, temel faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Açık kaynak ve teknik istihbarat toplama metotları harekete geçmiş ve kayıt altına alınmış faaliyetler hakkında bilgi sağlarken insan istihbaratı, gelecekteki muhtemel konular üzerinde bilgi akışı sağlamaktadır. Ayrıca teknik ve açık kaynak istihbaratı ile temin edilen ve teyide muhtaç bilgilerin doğrulanmasında ve öncelik sıralamasının yapılmasında yine insan kaynaklı istihbarat kullanılmaktadır. İnsana dayalı istihbaratın teknik koşullardan bağımsız olarak kullanılabilmesi, esnekliği de beraberinde getirmektedir. İnsan kaynağının yeni koşullara hızlı bir şekilde ayak uydurabilmesi, ani hedef değişikliğinde bulunabilmesi ve hızlı bilgi temin edebilmesi mümkündür. Diğer istihbarat toplama metotları sadece maddi unsurlar üzerinden çıkarımlar yapmaya imkân sağlarken, insan kaynaklı istihbarat, normatif unsurların değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

İnsan kaynaklı istihbarat, devlet güvenliğinin sağlanmasında önemli avantajlar sunarken yetersiz kaldığı ve insanların duygusal yaradılışının gereği yanılabilirdiği noktaları da bulunmaktadır. Özellikle ajanların kontrol altında tutulmalarının mümkün olmadığı durumlarda çift taraflı çalışmaları karşılaşılan bir durumdur. Bu noktada güvenliğe ilişkin konularda yapılan çalışmaların, istihbarat çalışmaları yürüten devletin aleyhine işlemesi mümkündür. Bu nedenle insan kaynaklı istihbaratta kontrol mekanizmasının üst seviyede tutulması gerekmektedir. Hedef bölge ve örgütlere yönelik insan kaynaklı istihbaratın kullanılabilmesi için bölge ve örgüt kültürünü, yapısını ve dilini bilen insan kaynağı gerekmektedir. Bu noktada hedef unsurların maddi ve manevi değerlerini bilen insan kaynağının bulunması ve eğitilmesi başarılı istihbarat çalışmaları için ön koşulu oluşturmaktadır.

İstihbarat faaliyetlerinin tarihsel gelişiminde insan kaynağı her türlü teknolojik gelişmelere ve olumsuzluklarına rağmen önemini korumaktadır. Günümüzde elde edilen bilgilerin çoğunlukla kaynağı açık kaynaklar ve teknik istihbarat olmasına rağmen, insan kaynağının özellikle sahada sağladığı kolaylıklar ve rakip unsurların gerçek niyetlerinin belirlenmesindeki rolü, vazgeçilmez bir istihbarat toplama yöntemi olmasını sağlamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Intelligence Process and Analysis of Human Intelligence

*

Ozan Kavısracı
Police Academy

Intelligence activities have found its place not only in today's societies, but also in every period of history. Although their methods differ, the subjects of the history scene have always tended to be aware of the developments that have occurred unaware of them and prepare for possible developments. It is possible to say that intelligence activities arising from the need for information are essential to always be ready for internal and external threats within the scope of state security and to determine the right national security policies within this framework.

The 19th century is a period of significant developments in intelligence understanding. It was emphasized that intelligence activities should cover not only war times, but also periods of peace. In light of the technological, political, economic developments in the 20th century, intelligence activities have been passed to the modern process, and there have been significant breakpoints in World Wars 1 and 2. Today, intelligence studies have begun to move in the light of technology, economy and scientific developments by getting rid of the military power. Along with the end of the Cold War, the concept of security has emerged from its classic outlook, expanded to be evaluated in sectoral dimensions.

Limiting the concept of intelligence only to information gathering will undoubtedly be the wrong attitude. Because it is the use of the information obtained in accordance with the needs that make sense of intelligence activities. Intelligence includes not only the collection of information and news, but also the activities of interpreting, evaluating and reaching a conclusion on the information and news in the raw state. Intelligence points to a series of applications that continuously follow each other with this definition. The collection of information and the use of the collected information in accordance with the needs of the assessment, interpretation and output to the decision makers

constitutes the parts of the system that are continuously functioning for successful intelligence work.

The basis of intelligence activities is based on accessing information to illuminate the topics needed. At this point, priority issues, which information is needed, how and in what way to access this information become important. Three different methods are used to access the information needed. These are human intelligence, technical intelligence and open source intelligence. Human intelligence is defined as intelligence obtained by collecting information about the objectives, capacities, opportunities of the target elements through professional individuals who are trained in intelligence activities, and by gathering information in visual and auditory ways. Technical intelligence is the execution and analysis of information collection activities using technical tools in the direction of the possibilities offered by technology. Technical intelligence is carried out in the form of recording electromagnetic data and communication tools through monitoring. Open sources are the most important source of intelligence activities. 75% to 90% of the information obtained as a result of intelligence activities is obtained from open sources. Open sources are all kinds of information, documents, or news that are written or oral in the reach of individuals.

The basis of human intelligence is based on human resources. The word source is a multifaceted concept in intelligence activities. The source is expressed as a news event with a general expression. Human-based intelligence activities point to the information obtained as a result of contact with people. Human-based intelligence activities can be carried out through the intelligence agencies' own staff, as well as through other people who have access to the information needed. In this context, it is possible to express information sources at the point of their status as staff personnel, agents, trustees, informants, confessors, secret investigators or individual sources of information.

Today, having information about the motivational resources and operational plans of terrorist organizations is the fundamental factor in preventing possible terrorist activities. Other intelligence-gathering methods outside human intelligence are insufficient to provide information about the intents of target elements. Therefore, the use of human resources is needed to determine the thoughts and intentions of the target elements. Human intelligence, as it can be used under all conditions, does not need any technological infrastructure. Since communication between individuals is at the forefront, it

does not affected by the air, terrain, technology etc. factors. It also provides significant benefits in the financial sense that human intelligence does not need technological tools and infrastructure. It is possible with human intelligence to have information about the ideologies of the target elements and their claims regarding the ideologies to which they belong and to develop forecasts. While other intelligence gathering methods can only be used to make inferences over material elements, human-source intelligence makes it possible to evaluate the normative elements. It is an important advantage that human intelligence can also be used for asymmetric threats in addition to military operations.

While human-sourced intelligence offers significant advantages in ensuring state security, there are also points where it is inadequate and people can be mistaken due to their emotional creation. In human intelligence method, it is necessary to keep in touch with the sources that provide news for the security of the information flow. Otherwise, in cases where communication is limited, there is a risk that news sources will operate against the state. In order to use human-sourced intelligence for target regions and organizations, a human resource that knows the region, organizational culture, structure and language is required. At this point, finding and training the human resource that knows the material and spiritual values of the target elements is a prerequisite for successful intelligence work.

In the historical development of intelligence activities, the human resource is maintaining its importance despite all kinds of technological developments and negativities. Although the sources obtained today are mostly sources of open sources and technical intelligence, the convenience of human resources in the field and its role in determining the true intentions of competitors make it an indispensable intelligence gathering method.

Kaynakça / References

- Acar Ü., (2011), *İstihbarat*. 1. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aras, B., Toktaş, Ş., ve Kurt, Ü. (2010). *Araştırma merkezlerinin yükselişi: Türkiye’de dış politika ve ulusal güvenlik kültürü*. (SETA) Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Avcı, G., (2004), *İstihbarat teknikleri*. 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.

- Demirbaş, M. (2017). *İstihbaratın tarihsel gelişiminde Türkiye ve ABD Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Holt M. P. (1995). *Secret intelligence and public policy*. United States of America: Congressional Quarterly.
- Kent S., (2003). *Stratejik istihbarat*. Özbek, Y. B. ve Arıca, Ş., N. (çev.), 3. Baskı, Ankara: Asam Yayınları.
- Özdağ Ü. (2014), *İstihbarat teorisi*. 8. Baskı, Ankara: Kripto Yayınları.
- Seren, M., (2016). *Stratejik istihbaratın güvenlik stratejileri ve politikaları açısından yeri ve önemi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Polis Akademisi.
- Şenel, M. ve Şenel, T. A. (2018a). *Temel güvenlik konularımız*. 2. Baskı, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Şenel, M. ve Şenel, T. A. (2018b). *Stratejik istihbarat*. 2. Baskı, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Tılısbık N. ve Akbal Ö. (2006), *İstihbarat ve Türkiye*. 1. Baskı, Konya: İKİA Yayıncılık.
- Tzu, S. (2014). *Savaş sanatı*. Otkan, P. Ve Fidan, G. (çev.), 1. Baskı, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Urhal, Ö. (2008), *Kamu güvenliği açısından istihbarat ve örgütlü suçlar*. 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınları.
- Yılmaz S., (2007), *21. yüzyılda güvenlik ve istihbarat*, 1. Baskı, İstanbul: Milenyum Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kavısracı, O. (2020). İstihbarat süreci ve insan kaynaklı istihbaratın analizi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 700-719. DOI: 10.26466/opus.773203

Çalışanın Stres Düzeyi ile İş Performansı Arasında Bir İlişki Var mı? Eczacılık Mesleğine Yönelik Bir Literatür Taraması

DOI: 10.26466/opus.753945

*

Gülşen Kırpık* – Mehmet Ali Doğan **

* Dr, Adıyaman Üniversitesi/Eczacılık Fakültesi, Adıyaman/Türkiye

E-Posta: gkirpik@adiyaman.edu.tr

ORCID: [0000-0003-4785-9624](https://orcid.org/0000-0003-4785-9624)

** Eczacı, Adıyaman Üniversitesi/Eczacılık Fakültesi, Adıyaman/Türkiye

E-Posta: mehmetalidgn14@gmail.com

ORCID: [0000-0002-6260-5924](https://orcid.org/0000-0002-6260-5924)

Öz

Eczacılık mesleğindeki stres kavramının son yıllarda, özellikle iş yükünün artmasıyla birlikte, bilimsel çalışmaların dikkatini çekmeye başladığı söylenebilir. Stresin çalışan ve kuruluş üzerinde birçok olumlu veya olumsuz etkisi olabilir. Olumsuz etkisi olan bir stres, çalışanın enerji kaybetmesine ve hatta tükenmesine neden olabilir. Çalışanın iş performansını olumlu etkileyen stres “pozitif”, iş performansını olumsuz etkileyen stres “negatif” olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada, eczacının ya da eczane çalışanın stres düzeyi ile iş performansı arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla, ScienceDirect, Proquest ve Google Scholar online veri tabanları üzerinde bir literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması sonucunda, eczacılık mesleğindeki çalışanların stres düzeyi ile iş performansı arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen çalışmalara rastlanılmamasına rağmen, yapılan diğer çalışma sonuçlarında eczacı ya da eczane çalışanın stresin iş performansını da azalttığına ilişkin ilişkileri ortaya koyan çok sınırlı sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Alan yazın incelendiğinde, eczacılık mesleğindeki çalışanların yoğun işlerinden ve beklenen performans düzeyinden dolayı strese maruz kaldıkları ve bu durumun iş performans düzeyini de olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir. Bununla birlikte, stresin sadece iş performansı ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda yaptığı işten tatmin olamama, yaptığı işe göre kazancını düşük olarak görme, çalışma saatlerini fazla görüp bunu bir yük olarak değerlendirme gibi olumsuz olarak nitelendirilebilecek algıya da yol açtığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Stres, İş Performansı, Eczacılık Mesleği

Is There A Relationship Between the Employee's Stress Level and Job Performance? A Literature Scanning for the Pharmaceutical Profession

*

Abstract

It can be said that the concept of stress in the pharmacy profession has started to attract the attention of scientific studies, especially with the increasing workload. Stress can have many positive or negative effects on the employee and organization. Stress with a negative impact can cause the employee to lose energy and even be exhausted. The stress that positively affects the job performance of the employee can be evaluated as "positive" and the stress that negatively affects the job performance can be evaluated as "negative". In this study, a literature review was conducted on Science Direct, Proquest and Google Scholar online databases to determine the relationship between the stress level and job performance of the pharmacist or pharmacy worker. As a result of the literature review, although there are no studies directly examining the relationship between the stress level and job performance of the employees in the pharmacy profession, a very limited number of studies have been found in other studies that reveal the relationships that the stress in the pharmacist or pharmacy worker also reduces the job performance. When the literature is examined, it is determined that employees in the pharmacy profession are exposed to stress due to their busy work and expected performance level, and this situation negatively affects their job performance level. However, it has been observed that stress is not only limited to job performance, but also to the dissatisfaction with the work it does, to see the low earnings compared to the work it performs, to see the working hours more and evaluate it as a burden, as well as to a negative perception.

Keywords: *Stress, Job Performance, Pharmacy Profession*

Giriş

Günümüzün çok karmaşık, belirsiz ve değişken yapısı tüm bireyler üzerinde olduğu gibi eczacılar ve eczane çalışanları üzerinde de baskı ve gerilime dolayısıyla strese yol açmaktadır. Özellikle küresel düzeyde yaşadığımız, ne zaman ve nasıl çözüleceğini bilemediğimiz COVID-19 pandemisiyle birlikte yaşanan stres düzeyinin daha da yüksek olduğu söylenebilir. Ancak, çalışanların bireysel özellikleri ile demografik özellikleri ya da içinde bulunduğu kültürden kaynaklı farklılıklardan dolayı, aynı işyerinde çalışanların bazıları benzer koşullardan daha az etkilenirken bazıları ise daha fazla olumlu ya da olumsuz etkilenebilir.

Eczanelerin sahibi ve aynı zamanda mesul müdür olarak yöneticisi konumunda olan eczacılar ile eczanenin çalışanları yani personelinin de son zamanlardaki artan iş yükü (Çakır Yıldız ve Güneş, 2017; Schafheutle, Seston ve Hassell, 2011; Gaither ve diğ., 2008; Gidman, Hassell, Day ve Payne, 2007) ile birlikte stres düzeylerinin oldukça yüksek olduğu, hata yapma (Gidman, 2007; Cheung, Bouy ve Smet, 2009) olasılıklarının arttığı ve dolayısıyla iş performans düzeylerinin de düştüğü (Ercan ve Şar, 2004) bilinmektedir. Çakır Yıldız ve Güneş (2017, s.63) tarafından yapılan çalışmada eczanelerin her ne kadar dışarıdan küçük çaplı işletmeler gibi görünseler de aslında eczanelerin çok büyük bir pazarın öncüleri olduğu yani hem hizmet verilen hasta / müşteri kesimi hem de sunulan hizmetin özelliği sebebiyle çok büyük bir sorumluluğu da beraberinde getirdikleri belirtilmiştir. Dolayısıyla, eczacının ve eczane çalışanının hizmet sunduğu müşteri ve yapılan işin niteliğinin de zorlu olması, ciddi sorumlulukları beraberinde taşımasıyla zaten belirli düzeyde bir stresi de içerdiği söylenebilir. Çünkü, eczanelerde çok düşük bir hata oranının bile çok sayıda hataya (Gaither ve diğ., 2008) ve telafisi zor sonuçlara neden olabileceğinden böyle bir ihtimalin varlığı bile hem eczacı hem de bağlı çalışan üzerinde strese neden olacaktır.

Bu çalışmada, eczacılık mesleğine ilişkin çalışanın stres düzeyi ile iş performansı arasındaki ilişki mevcut literatür çalışmaları üzerinden nitel araştırma yöntemiyle incelenmiştir. Bu bağlamda ScienceDirect, Proquest ve Google Scholar veri tabanları üzerinde literatür taraması yapılmıştır. Çalışmada stres ve iş performansı kavramlarının açıklanmasını müteakiben literatür ta-

raması ile elde edilen bulgular ortaya konmuştur. Ayrıca, elde edilen bulgular ışığında gelecekteki araştırmacılara ve diğer ilgililere yol gösterici nitelikte önerilerde bulunulmuştur.

Stres Kavramı

Stres tanımına yönelik Oxford sözlüğüne bakıldığında (Oxford Learner's Dictionaries, 2020); stres, "birinin hayatındaki sorunlardan kaynaklanan baskı veya endişe şeklinde açıklanan zihinsel baskı, ona zarar verebilecek veya şeklini kaybettirecek bir şeye baskı şeklinde açıklanan fiziksel baskı, bir şeye özel önem verilmesi şeklinde açıklanan vurgu ya da zor fiziksel koşulların neden olduğu hastalık şeklinde açıklanmaktadır.

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğünde (Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, 2013) ise stres; "yapılan işin mahiyetinden, akışından ve çevre koşullarından doğan ve iş sırasında insandan beklenen görevlerin insan üzerinde oluşturduğu baskı" olarak tanımlanmış ve eşanlamli kelimesinin ise "yüklenme" olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Selye (1974) tarafından, stres, bireylerin iş ve performanslarını yükseltici yöndeysse "olumlu stres", azaltıcı ve hatta hayattan bıkkınlık verici düzeydeysse "olumsuz stres" olarak iki farklı şekilde ele alınmıştır. Çakır Yıldız ve Güneş (2017, s.48) tarafından yapılan çalışmada ise, bireyde tepki yaratan uyarıcılar "stresör" ve bu stresörlere verilen tepki de "stres" olarak tanımlanmıştır.

Kara (2010, s.151)'nin "İşletme Becerileri Grup Çalışması" isimli kitabında stres nedenleri olarak, zaman baskısı, duygusal sezgiler, durumsal belirsizlik ve etkileşime değinilmiştir.

Güçlü (2001, s.95) tarafından stres belirtileri ile ilgili yapılan çalışmada; fiziksel belirtiler olarak, baş ağrısı, ishal ve kolit, kazalarda artış, düzensiz uyku, sırt ağrıları, çene kasılması veya diş gıcırdatma, hazımsızlık ve ülser, kabızlık, deride döküntü, yüksek tansiyon veya kalp krizi, aşırı terleme, iştahta değişiklik, yorgunluk veya enerji kaybı, kas ağrıları, duygusal belirtiler olarak, kaygı veya endişe, asabılık, depresyon veya çabuk ağlama, saldırganlık veya düşmanlık duygusal olarak tükendiğini hissetme, ruhsal durumun hızlı ve sürekli değişmesi, gerginlik, özgüven azalması veya güvensizlik hissi, aşırı hassasiyet veya kolay kırılabilirlik, öfke patlamaları; zihinsel belirtiler olarak, konsantrasyon, karar verememe veya vermede zorluk, unutkanlık, zihin bulanıklığı, hafızada zayıflık, aşırı olarak hayal kurma, sadece bir

düşünceyle meşgul olma, mizah anlayışında kayıp, yapılan işten verim alınamama; sosyal belirtiler olarak ise insanlara olan güven problemleri, oluşan problemlerde başkalarını suçlamak, randevulara gitmemek veya çok kısa zaman kala iptal etmek, İnsanların seç ve hatalarını yüzüne vurmak ve onları rencide etmek, çok fazla savunmacı bir tutum sergilemek, bir çok kişi ile küsmek ve küstüğü kişiler ile uzun süre konuşmamak olarak gösterilmiştir.

Çakır Yıldız ve Güneş (2017, s.48) tarafından yapılan çalışmada, iş yaşamındaki stresin yapılan işin özelliklerine, çalışılan ortamın koşullarına, bireyin karakterine ve alışkanlıklarına göre şekillendiği, bu nedenle her bireyin sahip olduğu stres toleransının birbirinden farklı olduğu belirtilmiştir Çalğan ve diğerleri (2009, s.62) tarafından “iş taleplerinin, bireyin karşılayabileceği düzeyin üzerine çıkmasının bireyde iş stresine sebep olması” ifadesi de stres toleransının bireylere göre farklılaşacağını göstermektedir.

Klinik eczacılar üzerinde iş stresi ile iş tükenmişliği arasındaki ilişkinin incelendiği, Eslami ve diğerleri (2016, s.21) tarafından yapılan çalışmada; stresin, örgütsel verimsizliğin önemli bir unsuru olduğu, sağlık hizmetlerinin kalitesini ve miktarını azalttığı, maliyetlerini büyüttüğü ve düşük iş memnuniyetine yol açtığı belirtilmiştir. Ancak, Çalğan ve diğerleri (2009, s.69) tarafından yapılan çalışmada ise stresin bir dereceye kadar iş performansını artıracığı belirtilmiştir.

Bununla birlikte Aktaş (2001) tarafından stresin genel özellikleri ile ilgili yapılan çalışmada; stresin çok yönlü bir olgu olduğu, olumsuz özelliklerinin yanında olumlu katkılarının da bulunduğu, örgütsel başarıyı ve performansı etkileyebileceği ve çalışanların performansını düşürebileceği gibi aynı zamanda arttırabileceği de belirtilmiştir.

Stres yönetimi müdahaleleri, psikolojik sorunların artmasıyla birlikte 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. En geniş tanımıyla, stres yönetimi müdahaleleri, bireylerin stres olaylarıyla başa çıkmalarına ve tetikleyici olaylara bilişsel ve duygusal tepkilerini değiştirerek bu stres faktörlerinden kaynaklanan olumsuz duygular, fizyolojik uyarılma ve / veya sağlık sonuçları ile başa çıkmalarına yardımcı olmak için tasarlanmıştır (Kenny, 2005, s.1).

Tutar (2012, s.286) “Örgütsel Davranış” adlı eserinde stresle başa çıkmayı, işletme yönetimi açısından örgütsel ve bireysel başa çıkma yöntemleri olarak iki gruba ayırmıştır. Bu çalışmada, stres yönetiminde bireysel başa çıkma yöntemleri olarak; rahatlama uygulamaları (geliştirici rahatlama yöntemi ile

derin nefes alma yöntemi), olumlu hayal kurma, egzersiz ve beden hareketleri, davranışsal açıdan kişinin kendini kontrol etmesi, iletişim kurma ile meditasyon, gıda kontrolü ve masaj şeklinde ele alınmıştır. Güçlü (2001, s.103) tarafından yapılan çalışmada ise örgütsel stresin azaltılması için yapılan stratejiler arasında destekleyici örgütsel iklimin oluşturulması, işin zenginleştirilmesi, örgütsel rolün belirlenmesi ve çatışmaların azaltılması, mesleki gelişim yollarının planlanması ve danışmanlık ve işyerinde eğlenceli bir ortamın oluşturulması yer almıştır.

İş Performansı Kavramı

Dilimize Fransızca “performance” den gelen performans, Türk Dil Kurumu’nda Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’ ne (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2019) bakıldığında “Yapılan iş, uygulama, icraat - Herhangi bir olayı veya durumu başarma isteği ve gücü - Kişinin yapabileceği en iyi derece - Herhangi bir eseri, oyunu, işi ve benzerini ortaya koyarken gösterilen başarı” olarak dört farklı şekilde açıklanmıştır. Diğer taraftan, Cambridge sözlüğünde (Cambridge Dictionary, 2020) performans, “bir kişinin, makinenin ve benzerinin bir iş veya etkinliği ne kadar iyi yaptığı”, Oxford sözlüğünde (Oxford Learner’s Dictionaries, 2020) ise “bir görevin, eylemin gerçekleştirilmesi süreci” şeklinde tanımlanmıştır. Çöl (2008, s.38)’e göre performans, amacın gerçekleştirilme derecesidir. Buna göre performans bir işi yapan bireyin, grubun, çalışma biriminin ya da örgütün o iş aracılığıyla, hangi hedefe ulaşabildiğini gösterir. Songur (1995, s.1)’e göre ise performans, genel olarak belirli bir amaç için yapılan planlar doğrultusunda ulaşılan noktayı ve diğer bir ifadeyle elde edilenleri kalite ve kantite yönleri ile belirleyen bir kavramdır.

Motowidlo (2003, s.39) iş performansını, “bir bireyin standart bir süre içinde gerçekleştirdiği ayrı davranışsal bölümlerin örgüt için beklenen toplam değeridir” şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca, performans öncüllerinin hem bilgi, beceri, motivasyon, alışkanlıklar ve durumsal fırsatlar ve kısıtlamalar gibi doğrudan belirleyicileri hem de yetenek ve kişilikteki bireysel farklılıklar ve bazı durumsal değişkenler dahil dolaylı belirleyicileri içerdiğini belirtmiştir.

Ayrıca, Bozdoğan ve Elibol (2020, s.499-500) tarafından yapılan çalışmada; iş performansının yöneticiler için her zaman önemli bir konu ve önemli bir mihenk taşı olduğu, “örgütün politikaları ve zaman kısıtlamaları dahilinde

planlanan sonuçların ve görevlerin yerine getirilmesi için çabalayan çalışanların genel performansı” olarak tanımlandığı, çalışan seviyesindeki performansın örgütsel beklentilerle ilişkisi olabileceği ve iş performansını artırmak için çalışanların uygun şekilde motive edilmeleri gerektiği belirtilmiştir.

Konuya Yönelik Literatür Taraması ve Bulgular

Çalışmanın amacına literatür taraması ile ScienceDirect veri tabanına “stress, job performance” (ScienceDirect, 2020a) yazıldığında 85.025 akademik çalışmaya ulaşılmıştır. Ancak, söz konusu çalışmaların daha dar kapsamda eczacılık mesleği açısından ile ilgili yapıp yapılmadığını taramak için “stress, job performance, pharmacist” (ScienceDirect, 2020b) yazıldığında ise 1.360 çalışmaya ulaşılmıştır. Ayrıca, uluslararası düzeyde yüksek lisans ve doktora tezlerine ilişkin en geniş veri tabanı kabul edilen ProQuest veri tabanı “stress, job performance” açısından incelendiğinde ise, 521.826 çalışmaya (ProQuest, 2020a) ulaşılmıştır. Stres ile iş performansı ilişkisinin, hemşirelik, polislik, öğretmenlik, satış memurluğu gibi meslekler açısından çok sık araştırma konusu haline geldiği gözlenmiştir. Ancak, eczacılık mesleği açısından daha dar kapsamlı olarak araştırmak için veri tabanına “stress, job performance, pharmacist” yazılarak 19.348 çalışmaya (ProQuest, 2020b) ulaşılmıştır. Google Scholar veri tabanına “stress, job performance” yazıldığında 3.350.000 çalışmaya (Google Scholar, 2020a); “stress, job performance, pharmacist” yazıldığında ise 30.100 çalışmaya (Google Scholar, 2020b) ulaşılmıştır. Buna göre en geniş veri tabanına Google Scholar’ın sahip olduğu söylenebilir. Ancak hem ScienceDirect hem ProQuest hem de Google Scholar veri tabanında bu kadar çok sayıdaki çalışma içerisinde de maalesef çalışanın stresi ile iş performansı arasındaki ilişkiyi eczacı ve eczane çalışanları açısından inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Her iki veri tabanındaki çalışmalar genel olarak incelendiğinde ise eczacılık mesleğine yönelik bu çalışmaların genellikle iş tatmini, iş stresi, iş beklentisi, iş kontrolü, iş özellikleri, iş tutumları, performans, verimlilik, motivasyon vb. kavramlarla ilişkili olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla, her ne kadar ayrı ayrı stres ve iş performansı kavramları eczacılık mesleğinde de çok araştırılmış olmasına rağmen, çalışanın stresi ile iş performansını birlikte inceleyen herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu bağlamda, literatür taraması sadece eczacılık mesleğindeki stresi ve iş performansını ayrı ayrı incelemiş olsalar bile, erişimin ücretsiz olması sebebiyle

COVID-19 pandemi sürecinde tercih edilen arama motorlarından olan Google ve Google Scholar veri tabanları aracılığıyla ulaşılan aşağıda verilen çalışmalar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, literatür taraması kapsamında değerlendirilen makalelerin özellikle özet ve sonuç kısımları inceleyerek bu çalışmaya katkısı açısından aşağıda sırası ile sunulmuştur.

Tablo 1. Eczacılık Mesleğinde Stres ve/ veya İş performansı ile ilgili Çalışmalar

S/N	Yazar(lar)	Anahtar Kelimeler	Çalışma Hakkında Özet Bilgi
1	Lan ve diğerleri (2020)	Eczacı, Tükenmişlik, Stres, İş stresi	Bu çalışmada örgüt iklimi, iş stresi, işyeri tükenmişliği ve eczacıların işte alkonması arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada kesitsel bir tasarım benimsenmiş ve üç eğitim hastanesinde (bir bölge eğitim hastanesi, bir bölgesel eğitim hastanesi ve bir tıp merkezi) çalışan eczacılar üzerinde anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada, hastanelerdeki yöneticilerin güler yüzlü ve sağlıklı bir işyeri yaratabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, örgütsel iklimi nasıl iyileştirebileceklerinin de öğretilabileceği üzerinde durulmuştur. Örgütsel iklimin daha iyi hale getirilmesiyle, eczacıların iş stresi ve işyeri tükenmişlik düzeylerinin azaltılabileceği, böylece eczane hizmetinin ve ilaç güvenliğinin de kalitesinin artırabileceği ve nihayetinde eczacıların işte kalma niyetinin de geliştirilebileceği sonuçlarına ulaşılmıştır.
2	Teong ve diğerleri (2019)	Eczacı, Stres, İş tatmini	Malezya'daki Klang Vadisi'ndeki toplum eczacılarının iş doyumunu, iş stresi düzeyleri ve ilişkili faktörler incelenmiştir. Toplum eczacılarının algıladığı iş tatmini ve stresi düzeyini değerlendirmek için kesitsel bir anket yapılmıştır. Tabakalandırılmış - rastgele kümelenecek örneklem kullanılarak ulaşılan 286 katılımcıya çalışmanın anketi uygulanmıştır. Sonuç olarak, toplum eczacılarında orta düzeyde bir iş tatmini olduğu, en yüksek memnuniyeti sağlayan iş özelliklerinin ise çalışma ortamı ve iş arkadaşlarıyla ilişkiler olduğu ve toplum eczacılarındaki stres düzeyinin ortalamasının altında olduğu tespit edilmiştir. İş stresine yol açan en büyük faktörün hasta bakımına ilişkin sorumluluk olduğu bildirilmiştir. Ayrıca, günlük olarak doldurulan ortalama reçete sayısının iş memnuniyet düzeyini önemli ölçüde etkilediği de belirlenmiştir. İş stresini etkileyen diğer değişkenler arasında eczacının yaşı, çalışılan yıl sayısı ve çalışma saatleri de yer almıştır.
3	Malik ve diğerleri (2019)	İş performansı, Eczacı, Kişilik özellikleri	Bu çalışmada iş performansı ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada kullanılacak veri setine, 382 eczacının katılımıyla performans ile ilgili raporlama yöneticileri tarafından doldurulması istenen Performans Değerlendirme Anketi (PEQ) kullanılarak ulaşılmıştır. Tanımlayıcı kesitsel çalışma tasarımı kullanılmıştır. Bu çalışmada,

Çalışanın Stres Düzeyi ile İş Performansı Arasında Bir İlişki Var mı?
Eczacılık Mesleğine Yönelik Bir Literatür Taraması

			tüm eczacıların, çalıştıkları alana uygun kişiliklere sahip olmadıkları, ellerinden gelenin en iyisini yapamayabilecekleri ve sonuçta sağlık sisteminden beklenen rollerini de yerine getiremeyecekleri belirtilmiştir.
4	Çakır Yıldız ve Güneş (2017)	Örgütsel stres, Örgütsel sessizlik, Eczane çalışanları, Tükenmişlik	Eczane çalışanları üzerine yapılan bu çalışmada, çalışanların demografik özellikleri açısından örgütsel stres, sessizlik ve tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı farklılık görülüp görülmediği incelenmiştir. Ayrıca, stresin nedenleri ve oluşturduğu sonuçlar incelenmiştir. Çalışmada örgütsel sessizlik ve tükenmişlik ile ilgili olan stres kaynakları belirlenmiş, eczane çalışanları üzerindeki stresin iş performansını olumsuz yönde etkilediğine dair bulgular tespit edilmiştir. Yapılan stres ölçeğine ilişkin faktör analizinde beş faktörün öne çıktığı belirlenmiştir. Bu faktörler " değer görmeme, tecrübe eksikliği, iş yükü fazlalığı, gelecek kaygısı, iş yerinde baskı " olarak belirlenmiştir. Yapılan çalışmada cinsiyet, görev ve çalışma süresi açısından örgütsel stres, örgütsel sessizlik ve tükenmişlik arasında anlamlı farklılıkların olduğu belirlenmiştir.
5	Eslami ve diğerleri (2016)	Klinik eczacı, Stres, Tükenmişlik	Bu çalışmada, stresin oluşturduğu olumsuz sonuçların iş tükenmişliği üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Kadın ve erkek 50 kişiden oluşan klinik eczacı üzerinde yapılan çalışmada, klinik eczacı stresi ve tükenmişliği arasındaki ilişki regresyon yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuçlar stres ve tükenmişlik arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermiştir.
6	Rajan (2014)	Eczane, Eczacı, Stres	Bu çalışma, eczacıların iş stresinin kaynağını belirlemek ve ayırt etmek, stresin iş tatmini üzerindeki etkisini belirlemek ve stres ile başa çıkma stratejilerini analiz etmek ve karşılaştırmak amacıyla yapılmıştır. 60 eczacı üzerinde yapılan çalışmada, analiz edilen stres kaynakları, örgütle ilgili stres faktörleri ve eczacılara özgü stres faktörleri olmak üzere iki boyutta incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları, stres kaynaklarının, stres etkisinin ve baş etme stratejilerinin hem özel hastanelerde hem de özel ecza depolarında çalışan eczacılar tarafından eşit olarak algılandığını göstermiştir. Çalışmanın hipotezleri test edildiğinde, çalışanların demografik özellikleri açısından (medeni durum ve eğitim düzeyi) stres düzeyi ile iş tatmin düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.
7	Munger ve diğerleri (2013)	Eczane, Eczacı, Stres	İş kalitesi, sağlık, esneklik, aile ve arkadaşlarla olan ilişkiler, iş istihdamı gibi faktörlerin göz önüne alınarak bunların strese neden olup olmadığı araştırılmış ve bu faktörler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların, yüksek düzeyde memnuniyetsizlik içerisinde oldukları ve %50'sinden fazlasının işlerini bırakmayı düşündükleri belirlenmiştir. Bununla birlikte, katılımcıların yaklaşık %20'si tarafından istihdamlarından kaynaklı

			stresin, eczacıların zihinsel sağlığını, fiziksel sağlığını, yapmış oldukları işin kalitesini ve aile ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerini olumsuz etkilediği belirtilmiştir.
8	Schafheutle ve diğerleri (2011)	Performans, Eczacı	Eczacılara yönelik yapılan bu çalışmada iş performansının hangi faktörlere bağlı olduğu ve nelerden etkileneceği araştırılmıştır. Literatür taraması sonucunda, 37 çalışma incelenmiştir. İnceleme sonucunda belirli özelliklere sahip eczacıların (örneğin, erkek olma, etnik azınlık kökenli olma, toplum eczanesinde çalışma ve deniz aşırı eğitim almış olma gibi) performans sorunları yaşama olasılığının daha yüksek olduğu ortaya koymuştur. Çalışmada, bir eczacının performansının kişisel özellikler, eğitim, işyeri ile ilişkili faktörler ve zihinsel ve fiziksel sağlık sorunları dahil olmak üzere birçok faktörden etkilenebileceği belirtilmiştir. Diğer taraftan, iş yükü ve çalışma ortamıyla ilgili faktörler de performans sorunları ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, literatürde yer alan çalışmaların incelenmesiyle eczacı performansının yeterince araştırılmamış bir konu olduğu da belirlenmiştir. Bununla birlikte, eczacılık mesleğinin ölçülebileceği standartlar ve temel performans göstergeleri tarafından desteklenen (kabul edilebilir) açık bir performans tanımının da yapılması gerektiği belirtilmiştir.
9	Gaither ve diğerleri (2008)	Eczacı, İş stresi, Performans	Bu çalışmanın genel amacı, organizasyonel çevrenin özelliklerini (kişilerarası etkileşimler, çevresel yönler, ücret ve terfi durumu, rol stresi ve alternatif işlerin varlığı) inceleyen doğrudan bir iş stresi modelinin test edilmesi; ekstra rol faktörleri (iş-ev çatışması); bireysel faktörler (kariyer taahhüdü); iş tatmini, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyetinin işle ilgili psikolojik sonuçlarının araştırılmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 4895 lisanslı eczacının ülke genelindeki rastgele bir örneğine kesitsel bir posta anketi gönderilmiş ve faktör analizleri yapılarak nihai modeli tahmin etmek için yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, eczane hizmetlerine yönelik artan talep göz önüne alındığında, sağlık kuruluşlarının pozitif yönlerini artırıp ve olumsuz çalışma koşullarını düzelterek daha yararlı sonuçlara ulaşacağı ortaya konmuştur. Bu bağlamda, kişilerarası etkileşimlerin geliştirilmesi ile eczacıların mesleğe bağlılığının artırılabileceği da belirtilmiştir. Diğer taraftan, işyerinde iş stresinin etkileri konusundaki anlayışın daha da geliştirilmesi için bu modelleri geliştirmeye devam edilmesi gerektiği de vurgulanmıştır.
10	Şar (2005)	Eczacı, Eczane, Stres, Stresle başa çıkma	Bu çalışmada, eczane eczacılarında yaşanan stres ile bu stresin nedenlerinin belirlenmesi ve çözüm önerilerinin araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmada kullanılacak veri setine, 83 eczacı ile yapılan yüz yüze anket uygulaması ile ulaşılmıştır. Sonuçlar değerlendirilerek çözüm önerileri ve tavsiyeler ile stresle başa çıkma yolları ve stresin olumsuz etkilerinden daha az etkilenmek için yapılması gerekenler belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, eczacıların yaşadığı

Çalışanın Stres Düzeyi ile İş Performansı Arasında Bir İlişki Var mı?
Eczacılık Mesleğine Yönelik Bir Literatür Taraması

			<p>stres düzeyinin iş performansına ciddi derecede yansıdığı sonucuna varılmıştır. Eczacıların stresten kaynaklı huzursuzluk yaşadığına dikkat çekilmiştir. Yapılan anketlerde strese başa çıkma yolları incelenmiş ve şu öneriler geliştirilmiştir:</p> <ul style="list-style-type: none">✓ İşleri zamanında sonuçlandırmak,✓ Müzik dinlemek,✓ Sinema ve tiyatro etkinlikleri yapmak,✓ Olayların iyi taraflarına bakmaya çalışmak,✓ Olayları büyütmemek ve üzerinde çok fazla durmamak,✓ Strese neden olan davranışlar varsa bunlardan uzaklaşmak✓ Ayrıca, bu çalışmada stresten daha az etkilenmek amacıyla yapılması gerekenler şöyle sıralanmıştır:✓ Sağlığı ve duygusallığı olumsuz etkileyen etmenler belirlenerek bunların giderilmesi,✓ Eczane çalışma sürelerinin kısaltılması,✓ Hafta sonunun tatil edilmesi✓ Personel eğitimi verilmesi ve böylece personel verimliliğinin artırılması,✓ Eczanedeki demirbaşların ihtiyaçları karşılayabilmesi ve yeterli olması.
11	Gidman (2007)	İş yükü, Performans, İş baskısı, Stres	<p>Bu çalışmada, eczanedeki iş yükünün neler olduğu ve bu iş yüklerinden dolayı yaşanan performans düşüklüğünün personel yetersizliği ile ilgili olup olmadığı araştırılmıştır. Katılımcıların çoğunluğu tarafından hem iş yükünün hem de dağıtım hacminin yüksek olduğu belirtilmiştir. İş yükünün geçtiğimiz birkaç yıl içinde arttığı ve çalışma ortamının "gittikçe baskı altında" haline geldiği vurgulanmıştır. Bazı katılımcılar tarafından bu baskının hatalara sebep olduğu ve bu yüzden hasta güvenliğini etkileyebileceği ifade edilmiştir. Benzer şekilde, bazı katılımcılar tarafından çalışma durumlarının yoğunluğu sebebiyle dağıtım hataları yapıldığı bildirilmiştir. Personel sayısındaki azalma da işle ilgili stresin kaynağı olarak tanımlanmıştır. Çalışma sonucunda, iş baskısının düşük iş tatmin düzeyine neden olduğu ve çalışma standardını etkilediği belirtilmiştir. Birçok katılımcı tarafından, iş baskısı nedeniyle ruh sağlığı sorunları yaşadıkları ve hatta bir eczacının intihar girişiminde bile bulunduğu bildirilmiştir.</p>
12	Ercan ve Şar (2004)	Eczane eczacılığı, Stres, Stres kaynakları, Eczanede stres	<p>Bu çalışmada eczane eczacılarının karşılaştıkları stres kaynakları ve bu nedenle oluşan stres düzeyleri incelenmiştir. Araştırma sadece Edremit Körfez Bölgesinde küçük çaplı olarak 83 eczacı üzerinde anket uygulanarak yapılmıştır. Çalışma sonucunda, eczacıların hem iş yoğunluğunun çok olması ve hem de bir işletmeyi idare etmeleri ciddi stres kaynağı olarak görülmüştür. Eczacılık mesleğindeki başlıca stres faktörleri; "çalışma saatinin uzun olması", "çalışma ortamının gürültülü ve kalabalık olması", "çalışma</p>

			sürecinde dinlenme için uygun bir yerin olmaması” ve “eczane gereksiz ve rahatsız edici konuşmaların olması” şeklinde belirlenmiştir. Bu çalışmada, <u>eczane eczacılarında stresin iş performanslarında önemli ölçüde düşüklüğe sebep olduğu</u> sonucuna varılmıştır.
13	Mahrous (1999)	Stres, Çalışan personel, Hasta talepleri	Bu çalışma, eczanedeki personelin hasta ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamadığının belirlenmesi ve bunun sonucunda oluşan stresin araştırılması amacıyla yapılmıştır. Bir çalışma ortamındaki trafik yoğunluğu ile tanımlanabilen bu çalışmada uygulama ortamındaki stres, eczacılara verilen talep türlerinin ve sayısının bir sonucu olarak görülmektedir. Sonuçta, stres düzeyi çok yükseldiğinde, ilave personelin gerekli olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Eczacıların geleneksel bakım hizmetlerinin yanı sıra hastalar tarafından, hasta bakım hizmetleri sunma konusundaki artan talepler, eczane ortamlarındaki iş stresini artırma ile sonuçlanmıştır. Buna ek olarak, artan hasta etkileşimi taleplerinin eczacılar üzerindeki potansiyel etkisi konusunda çok endişe olsa da ortaya çıkan bu rolün geleneksel iş taleplerine göre eczacılar üzerindeki etkisini doğru bir şekilde tahmin etmek için çok az çalışma yapılmıştır.

Yukarıdaki tabloda verilen literatür incelendiğinde, genel olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. Şöyleki;

- Örgütsel iklimin daha iyi hale getirilmesiyle, eczacıların iş stresi ve işyeri tükenmişlik düzeylerinin azaltılabileceği, böylece eczane hizmetinin ve ilaç güvenliğinin de kalitesinin artırabileceği ve nihayetinde eczacıların işte kalma niyetinin de geliştirebileceği (Lan ve diğerleri, 2020);
- Toplum eczacılarında en yüksek memnuniyeti sağlayan iş özelliklerinin çalışma ortamı ve iş arkadaşlarıyla ilişkiler olduğu (Teong ve diğ., 2019);
- Günlük olarak doldurulan ortalama reçete sayısının iş memnuniyet düzeyini önemli ölçüde etkilediği (Teong ve diğ., 2019);
- Toplum eczacılarındaki stres düzeyinin ortalamasının altında olduğu (Teong ve diğ., 2019);
- İş stresini etkileyen diğer değişkenlerin en başta hasta bakımına ilişkin sorumluluk olmak üzere, eczacının yaşı, çalışılan yıl sayısı ve çalışma saatlerinin yer aldığı (Teong ve diğ., 2019);
- İş performansı ile kişilik özellikleri arasında ilişki olduğu ve tüm eczacıların, çalıştıkları alana uygun kişiliklere sahip olmadıkları (Malik ve diğ., 2019);

- Eczane çalışanları üzerindeki stresin iş performansını olumsuz yönde etkilediği (Çakır Yıldız ve Güneş, 2017);
- Eczane çalışanlarındaki stres kaynaklarının “değer görmeme, tecrübe eksikliği, iş yükü fazlalığı, gelecek kaygısı, iş yerinde baskı” şeklinde olduğu (Çakır Yıldız ve Güneş, 2017)
- Eczane çalışanın cinsiyeti, görevi ve çalışma süresi açısından örgütsel stres düzeyleri arasında anlamlı farklılıkların olduğu (Çakır Yıldız ve Güneş, 2017);
- İstihdamdan kaynaklı stresin, eczacıların zihinsel sağlığını, fiziksel sağlığını, yapmış oldukları işin kalitesini ve aile ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerini olumsuz etkilediği (Munger ve diğerleri, 2013);
- Eczacı performansının yeterince araştırılmamış bir konu olduğu (Schafheutle ve diğ., 2011);
- Belirli özelliklere sahip eczacıların (örneğin, erkek olma, etnik azınlık kökenli olma, toplum eczanesinde çalışma ve denizaşırı eğitim almış olma gibi) performans sorunları yaşama olasılığının daha yüksek olduğu (Schafheutle ve diğ., 2011);
- Bir eczacının performansının kişisel özellikler, eğitim, işyeri ile ilişkili faktörler ve zihinsel ve fiziksel sağlık sorunları dahil olmak üzere birçok faktörden etkilenebileceği (Schafheutle ve diğ., 2011);
- İş yükü ve çalışma ortamıyla ilgili faktörlerin performans sorunları ile ilişkilendirildiği (Schafheutle ve diğ., 2011);
- Eczacılık mesleğinin performans düzeyinin ölçülebileceği standartlar ve temel performans göstergeleri tarafından desteklenen (kabul edilebilir) açık bir performans tanımının da yapılması gerektiği (Schafheutle ve diğ., 2011);
- Eczane hizmetlerine yönelik artan talep göz önüne alındığında, sağlık kuruluşlarının pozitif yönlerini artırıp ve olumsuz çalışma koşullarını düzelterek daha yararlı sonuçlara ulaşılacağı (Gaither ve diğ., 2008);
- Eczacıların yaşadığı stres düzeyinin iş performansına ciddi derecede yansdığı (Şar, 2005);
- Eczacılık mesleğindeki iş yükünün geçtiğimiz birkaç yıl içinde arttığı ve çalışma ortamının “gittikçe baskı altında” olduğu (Gidman, 2007);
- Eczacılık mesleğinde iş yükünün oluşturduğu stresin hatalara sebep olduğu ve bu yüzden hasta güvenliğini etkileyebileceği (Gidman, 2007);
- İş baskısının ruhsal sorunlara sebep olduğu (Gidman, 2007);

- Eczane eczacılarındaki stresin iş performanslarında önemli ölçüde düşüklüğe sebep olduğu (Ercan ve Şar, 2004);
- Eczacılık mesleğindeki başlıca stres faktörleri; “çalışma saatinin uzun olması”, “çalışma ortamının gürültülü ve kalabalık olması”, “çalışma sürecinde dinlenme için uygun bir yerin olmaması” ve “eczanede gereksiz ve rahatsız edici konuşmaların olması” olduğu (Ercan ve Şar, 2004);
- Eczacıların geleneksel bakım hizmetlerinin yanı sıra hastalar tarafından, hasta bakım hizmetleri sunma konusundaki artan taleplerin eczane ortamlarındaki iş stresini artırdığı (Mahrous, 1999) bulguları ortaya çıkmıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, eczacılık mesleğinde çalışanların (eczacı ve eczane çalışanları) stres düzeyi ile iş performansı arasında ilişki olup olmadığı nitel araştırma yöntemlerinden olan literatür taraması ile incelenmiştir. Literatür taraması sonucunda elde edilen bulgulara göre, eczacılık mesleğinde artan bir iş yükü olduğu ve bu iş yükünün eczacılarda ve eczacıya bağlı çalışanlarda strese sebep olduğu, stresin ise iş hatalarına yola açtığı dolayısıyla çalışanların da iş performansının düştüğü söylenebilir. Eczacılık mesleğindeki iş yükünü artış sebebi olarak, Gidman ve diğerleri (2007) tarafından yapılan çalışmada, öncelikle sosyal ve demografik değişiklikler nedeniyle ilaç hizmetlerine olan talep artışı ve sonra eczacıların rol artışı olarak gösterilmiştir. Dolayısıyla, eczacıların ve eczane çalışanlarının stres düzeyi ile iş performans düzeyleri arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Ayrıca, stresin iş tatmini ve iş verimliliği üzerinde de önemli etkileri olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, literatürde yer alan çalışmalara göre, eczacının ya da eczane çalışanlarının sahip olduğu kişilik özelliklerinin (Malik ve diğ., 2019; Çalgan ve diğ., 2009; Aktaş, 2001) de stres düzeyi ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, eczacılık mesleğinde çalışanların yoğun işlerinin stres düzeylerini artırdığı, stres düzeyi arttıkça hata yapma olasılıklarının yükseldiği ve dolayısıyla iş performanslarının da olumsuz yönde etkilendiği belirlenmiştir. Dolayısıyla, çalışanın stresi ile iş performansı arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, çalışmanın amacına ulaşılmıştır.

Bununla birlikte, literatür taraması sonucunda; stres düzeyi artan çalışanın sadece iş performansının azaldığı değil aynı zamanda işten zevk alamama, yaptığı işe göre kazancını düşük olarak görme, çalışma saatlerini fazla algılayıp işini bir yük olarak görmeye başlama gibi olumsuz algılara da sahip olabileceği söylenebilir. Bu nedenle, eczacıların ve eczane çalışanlarının iş yükünün aşırıya kaçması halinde stres düzeyi artacağından ve dolayısıyla iş performansı düşeceğinden, iş yükünün azaltılması (Çalgan ve diğ., 2009, s.69) eczacının ya da eczane çalışanın daha başarılı olmasını sağlayacaktır.

Eczacı hem eczane sahibi hem de eczanenin mesul müdür yöneticisi olarak kendi bireysel stresini ve eczanesinde çalışanların stresini iyi yöneterek, iş performansının düşmesi gibi olumsuz sonuçların önüne geçmelidir. Bu bağlamda eczacılık mesleğinde çalışanlara;

- Tek başına ani kararlar almaktan kaçınması, katılımlı kararlara yönelmesi,
- Problem çözme becerilerinin geliştirilmesi için gerekli hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi ve personele bu anlamda yetki devri yapabilmesi ve böylece inisiyatif alabilmelerinin sağlanması,
- Eczanede olası problemin tespit edilmesi, çözüm için seçeneklerin belirlenmesi ve her bir seçeneğin avantaj ve dezavantajlarının eczane çalışanlarıyla birlikte değerlendirilmesi ve birlikte kararsal sonuçların üretilmesi,
- Strese ya da çatışmalara yol açacak sorunların çözümünde gerekirse yakın çevreden destek istenmesi ya da benzer sorunları yaşayanların tecrübelerinden yararlanılması,
- Olaylara bakış açısının değiştirilmesi, eczacının kendisini veya çalışanlarını suçlaması yerine anlamaya veya anlaşılmaya çalışılması,
- Bununla birlikte, özellikle COVID-19 pandemisi gibi kriz durumlarında çalışma saatlerinin gözden geçirilmesi gerekirse esnek çalışma saatlerinin getirilmesi ya da dönüşümlü çalışma programının oluşturulması,
- Reçete hatalarını azaltmak için reçete kontrolleri üzerinde yoğunlaşılması ve yönetim hatalarının önlenmesi için hastalarla yeterince iletişim kurulması,
- Ayrıca, çözümü zor görünen probleme odaklanmaya ara verilmesi, gevşeme, yürüyüş yapma, müzik dinleme ya da bir arkadaşı ile güzel bir zaman geçirme gibi stres düzeyinin azalmasına iyi gelecek bir aktiviteye zaman ayrılması önerilmiştir.

Nihayetinde, eczacılık mesleğinde zamanın iyi yönetilmesi durumunda işlerin zamanında yetişeceği ve iş yükünün oluşturduğu stres seviyesinin de azalacağı söylenebilir. Bu bağlamda, eczacı ve eczane çalışanları için zor ve sevimsiz görünen işlere günün ilk saatlerinde yer verilmesi, günün diğer saatlerinde daha az stres ile iş yapılmasını sağlayabilir. Böylece hem eczacının hem de eczane çalışanın iş performans düzeyi artabilir ve talep edilen iş sonuçlarının da başarı düzeyi yükselebilir.

Bu çalışmanın kısıtları bulunmaktadır, eczacılık mesleğinde çalışanın stresi ile iş performansı arasındaki ilişkinin sadece literatür taramasıyla değil, aynı zamanda ampirik çalışmalar ile desteklenmesi elde edilecek sonuçları bilimsel açıdan daha güçlü kılacaktır. Ancak, bu çalışmanın literatür taraması COVID-19 küresel pandemisinin yaşandığı dönemde (zorunlu ve geçici karantina ya da izolasyon sebebiyle) yapılması nedeniyle ampirik çalışma yapılamamıştır. Bu nedenle, konuya yönelik gelecekteki çalışmaların ampirik nitelikte olması konunun daha belirgin bir şekilde aydınlığa kavuşmasını sağlayacaktır.

Ayrıca, gelecekteki araştırmacılara, eczacılık mesleğinde strese yol açan hata yapma olasılığının baskısına yönelik, Cheung ve diğerleri (2009) tarafından da önerildiği üzere, ülkemiz gibi orta ve düşük gelirli ülkelerdeki eczacılık mesleğindeki ilaç dağıtım hatalarının ve altında yatan nedenlerin derinlemesine analiz edilerek ortaya konması ve bu alanda daha kapsamlı ve ampirik nitelikteki çalışmaların yapılması önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

**Is There A Relationship Between the Employee's
Stress Level and Job Performance? A Literature Scan-
ning for the Pharmaceutical Profession**

*

Gülşen Kırpık – Mehmet Ali Doğan
Adıyaman University

Today's very complex, uncertain and variable structure causes stress and tension due to pressure and tension on pharmacists and pharmacy workers as on all individuals. It can be said that the level of stress experienced with the COVID-19 pandemic, which we live on a global level and when we do not know when and how to solve it, is even higher. However, due to the individual characteristics and demographic characteristics of the employees, or differences from the culture in which they live, some of the employees in the same workplace may be less affected by similar conditions, while others may be more positive or negative.

Increasing workload of pharmacists and pharmacists, who are the owner of the pharmacies and also the manager as responsible manager (Çakır Yıldız and Güneş, 2017; Schafheutle, Seston and Hassell, 2011; Gaither et al., 2008; Gidman, Hassell, Day and Payne, 2007), it is known that their stress levels are quite high, their probability of making mistakes (Gidman, 2007; Cheung, Bouy and Smet, 2009) increases and thus their job performance levels decrease (Ercan and Şar, 2004). In the study conducted by Çakır Yıldız and Güneş (2017, p.63), although pharmacies may seem like small-scale businesses from the outside, in fact, pharmacies are a huge market due to the fact that they are the pioneers of a very large market; It was stated that they brought the responsibility. Therefore, it can be said that the quality of the customer and the work done by the pharmacist and the pharmacy worker are difficult, and they carry serious responsibilities and they also contain a certain level of stress. Because even the very low error rate in pharmacies can cause many errors (Gaither et al., 2008) and difficult to compensate, even the existence of such a possibility will cause stress on both the pharmacist and the employee.

In this study, the relationship between the stress level and job performance of the employee related to the pharmacy profession has been investigated through qualitative research method over the existing literature studies. In this context, a literature review was conducted on ScienceDirect, ProQuest and Google Scholar databases. Following the explanation of the concepts of stress and job performance in the study, the findings obtained through the literature review were revealed.

Although there are many studies that examine the relationship between employee stress and job performance in the ScienceDirect, ProQuest and Google Scholar database for the purpose of the study, no studies investigating this relationship in terms of pharmacists and pharmacy workers have been encountered. When the studies in both databases are analyzed in general, these studies related to the pharmacy profession generally include job satisfaction, job stress, job expectation, job control, job characteristics, job attitudes, performance, efficiency, motivation, etc. It is observed that it is related with concepts. Therefore, although the concepts of stress and job performance were investigated separately in the pharmaceutical profession, no studies examining the stress and job performance of the employee at the same time could be reached. In this context, the literature review was carried out through studies accessed through Google and Google Scholar databases, which are among the preferred search engines in the COVID-19 pandemic process, even though they have studied the stress and job performance in the pharmaceutical profession separately.

When the literature on the subject of the study is analyzed, the following findings have been reached in general. Namely;

- By improving the organizational climate, pharmacists can reduce their job stress and workplace burnout levels, thereby improving the quality of pharmacy service and drug safety, and ultimately improving the intention of pharmacists to remain at work (Lan et al. 2020);
- The job characteristics that provide the highest satisfaction in community pharmacists are the working environment and relationships with colleagues (Teong et al., 2019);
- The average number of prescriptions filled daily affects job satisfaction significantly (Teong et al., 2019);
- The stress level in community pharmacists is below average (Teong et al., 2019);

- Other variables that affect work stress include the age of the pharmacist, the number of years worked, and the working hours, primarily the responsibility for patient care (Teong et al., 2019);
- There is a relationship between job performance and personality traits and all pharmacists do not have personalities appropriate for their field of work (Malik et al., 2019);
- Stress on pharmacy employees negatively affects job performance (Çakır Yıldız and Güneş, 2017);
- Stress sources in pharmacy employees are “lack of value, lack of experience, excessive workload, future anxiety, pressure at work” (Çakır Yıldız and Güneş, 2017)
- There are significant differences between organizational stress levels in terms of gender, duty and working time of the pharmacy worker (Çakır Yıldız and Güneş, 2017);
- Stress from employment negatively affects pharmacists' mental health, physical health, the quality of their work and their relationships with family and friends (Munger et al., 2013);
- Pharmacist performance is an under-studied topic (Schafheutle et al., 2011);
- Pharmacists with certain characteristics (such as being male, ethnic minority origin, working in a community pharmacy, and having overseas education) are more likely to experience performance problems (Schafheutle et al., 2011);
- The performance of a pharmacist can be affected by many factors, including personal characteristics, education, workplace related factors, and mental and physical health issues (Schafheutle et al., 2011);
- Factors related to workload and work environment are associated with performance problems (Schafheutle et al., 2011);
- A clear performance definition (Schafheutle et al., 2011), which is supported by standards and basic performance indicators, in which the performance level of the pharmaceutical profession can be measured, should also be made;
- Given the increasing demand for pharmacy services, more beneficial results will be achieved by increasing the positive aspects of health-care institutions and improving the negative working conditions (Gaither et al., 2008);

- The level of stress experienced by pharmacists is reflected in job performance seriously (Şar, 2005);
- The workload in the pharmaceutical profession has increased over the past few years and the working environment is “increasingly under pressure” (Gidman, 2007);
- The stress caused by the workload in the pharmacy profession causes errors and therefore may affect patient safety (Gidman, 2007);
- Work pressure causes mental problems (Gidman, 2007);
- Stress in pharmacy pharmacists caused a significant decrease in job performance (Ercan and Şar, 2004);
- Major stress factors in the pharmacy profession; “Long working hours”, “noisy and crowded working environment”, “no suitable place for rest during the working process” and “unnecessary and disturbing speeches in the pharmacy” (Ercan and Şar, 2004);
- Aside from the traditional care services of pharmacists, it has been revealed that the increasing demands of patients to provide patient care services increase work stress in pharmacy settings (Mahrous, 1999).

When the results of the study are evaluated together, it can be said that there is a significant and negative relationship between the stress level and job performance levels of pharmacists and pharmacy workers. In addition, stress has been shown to have significant effects on job satisfaction and job efficiency. On the other hand, according to the studies in the literature, it is thought that the personality traits of the pharmacist or pharmacy employees (Malik et al., 2019; Çalgan et al., 2009; Aktaş, 2001) may also be related to the level of stress.

The pharmacist, as both the owner of the pharmacy and as the responsible manager of the pharmacy, should manage his / her own personal stress and the stress of the employees working in his / her pharmacy, and prevent negative consequences such as decreased job performance. In this context, the following suggestions have been proposed to those working in the pharmaceutical profession:

- Avoiding making sudden decisions only, turning towards participatory decisions,
- Organizing the in-service trainings necessary for the development of problem solving skills and enabling the personnel to transfer authority in this sense and thus take initiative,

- Determining possible problems in the pharmacy, determining the options for the solution, evaluating the advantages and disadvantages of each option together with the employees of the pharmacy and producing decisive results together,
- In the solution of problems that may lead to stress or conflict, if necessary, support from the immediate environment or benefit from the experiences of those who have similar problems,
- Changing the perspective of the events, trying to understand or be understood instead of accusing the pharmacist of himself or his employees,
- However, especially in crisis situations such as the COVID-19 pandemic, if working hours need to be revised, bringing flexible working hours or creating a rotating work schedule,
- Adequate communication with patients to focus on prescription controls to prevent prescription errors and prevent management errors,
- It was also suggested that time should be taken for an activity that would be good for reducing stress levels, such as taking a break from focusing on the problem that seems difficult to resolve, relaxation, walking, listening to music or having a good time with a friend

In the end, it can be said that if the time is managed well in the pharmaceutical profession, the work will grow on time and the stress level caused by the workload will decrease. In this context, placing the jobs that seem difficult and unattractive for pharmacists and pharmacy workers in the first hours of the day may provide less stress at other times of the day. Thus, both the pharmacist's and pharmacy employees' job performance level can be increased and the success level of the demanded business results can be increased.

Kaynakça / References

- Aktaş, A. (2001). Bir kamu kuruluşunun üst düzey yöneticilerinin iş stresi ve kişilik özellikleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(4). DOI: 10.1501/SBF-der_0000001872
- Bozdoğan, S. C. ve Elibol, G. (2020). *The effect of leader member exchange on organizational support, job satisfaction and job performance*. Current Researches in Economics and Administrative Sciences. Ed. Y. Akay ve İ. Serbestoğlu, 1st Ed., Ivpe Cetinje: Montenegro, 496-513.

- Cambridge Dictionary (2020). 11.06.2020 tarihinde <https://dictionary.english.performance.adresinden> erişildi.
- Cheung, K. C., Bouvy, M. L. ve Smet, P. A. G. M. D. (2009). Medication errors: the importance of safe dispensing. *Br J Clin Pharmacol*, 67(6), 676–680. doi: 10.1111/j.1365-2125.2009.03428.x
- Çakır Yıldız, N. ve Güneş, M. Ş. (2017). Örgütsel stresin, örgütsel sessizlik ve tükenmişlik üzerine etkisi: Eczane çalışanları üzerinde bir araştırma. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 45-66.
- Çalğan, Z., Yeğenoğlu, S. ve Aslan, D. (2009). eczacılarda mesleki bir sağlık sorunu: tükenmişlik. *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 29(1), 61-74.
- Çöl, G. (2008). Algılanan güçlendirmenin işgören performansı üzerine etkileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9 (1), 35-40.
- Ercan, A. ve Şar, S. (2004). Edremit Körfez bölgesindeki eczane eczacılarının stres kaynakları. *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 33 (4), 217-242.
- Eslami, A., Kouti, L., Javadi, M.-R., Assarian, M., ve Eslami, K. (2016). An investigation of job stress and job burnout in iranian clinical pharmacist. *Journal of Pharmaceutical Care*, 3(1-2), 21-25. Retrieved from <http://jpc.tums.ac.ir/index.php/jpc/article/view/91>
- Güçlü N. (2001). Stres yönetimi. G.Ü. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 91-109.
- Gaither, C. A, Kahaleh, A. A, Doucette, W. R, Mott, D. A, Pederson, C. A, ve Schommer, J. C. (2008). A modified model of pharmacists' job stress: the role of organizational, extra-role, and individual factors on work-related outcomes. *Res Social Adm Pharm*, 4(3), 231-243. doi:10.1016/j.sapharm.2008.04.001
- Gidman, W. K., Hassell, K., Day, J. ve Payne, K. (2007). The impact of increasing workloads and role expansion on female community pharmacists in the United Kingdom. *Res Social Adm Pharm*, 3(3), 285-302. doi: 10.1016/j.sapharm.2006.10.003.
- Google Scholar (2020a). 12.06.2020 tarihinde https://scholar.google.com.tr/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=stress%2C+job+performance&btnG=adresinden erişildi.
- Google Scholar (2020b). 12.06.2020 tarihinde https://scholar.google.com.tr/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=stress%2C+job+performance%2C+pharmacist&btnG=adresinden erişildi.
- Kara, M. A. (2010). *İşletme becerileri grup çalışması*. Murathan Yayınevi: Trabzon.
- Kenny, D. T. (2005). *Stress management*. Cambridge Handbook of Psychology, Health and Medicine (2nd Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

- Lan, Y-L., Huang, W-T., Koa, C-L., Wang, H-J. (2019). The relationship between organizational climate, job stress, workplace burnout, and retention of pharmacists. *Journal of Occupational Health*, 62(2) , 1-9. DOI: 10.1002/1348-9585.12079
- Mahrous, H. (1999). *The use of queuing theory and computerized queuing model to analyze, predict, and modify traffic intensity in a given retail pharmacy practice environment*. eLIBRARY ID: 6674509, ISBN: 0591976641 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=6674509> adresinden erişilmiştir.
- Malik, M., Qureshi, A. ve Hussain, A. (2019). Personality and job performance of pharmacists: are we ready for adopting pharmacy practice change in Pakistan? *International Journal of Current Research*, 11(1), 60-63 DOI: <https://doi.org/10.24941/ijcr.33842.01.2019>
- Motowidlo, S. J. (2013). Job performance. In W. C. Borman, D. R. Ilgen, & R. J. Klimoski (Eds.), *Handbook of psychology: Industrial and organizational psychology*, Vol. 12 (p.39–53). John Wiley & Sons Inc. <https://doi.org/10.1002/0471264385.wei1203>
- Munger, M. A., Gordon, E., Hartman, J., Vincent, K. and Feehan, M. (2013). Community pharmacists' occupational satisfaction and stress: A profession in jeopardy? *Journal of the American Pharmacists Association*, 53(3), Pages 282-296. <https://doi.org/10.1331/JAPhA.2013.12158>
- Oxford Learner's Dictionaries (2020). 11.06.2020 tarihinde <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> adresinden erişildi.
- ProQuest (2020a). 12.06.2020 tarihinde <https://search.proquest.com/pqdtglobal/results/E82FDB65D3E6440APQ/1?accountid=15329> adresinden erişildi.
- ProQuest (2020b). 12.06.2020 tarihinde <https://search.proquest.com/pqdtglobal/results/BA74163513374B84PQ/1?accountid=15329> adresinden erişildi
- Rajan, D. (2014). Work stress among pharmacists: A comparative analysis. *Global Management Review*, 8(2), 1-18.
- Schafheutle, E. I., Seston, E. M. ve Hassell, K. (2011). Factors influencing pharmacist performance: A review of the peer-reviewed literature. *Health Policy*, 102 (2-3), 178-192. doi: 10.1016/j.healthpol.2011.06.004.
- ScienceDirect (2020a). 12.06.2020 tarihinde <https://www.sciencedirect.com/search?q=stres%2C%20performance> adresinden erişildi.
- ScienceDirect (2020b). 12.06.2020 tarihinde <https://www.sciencedirect.com/search?q=stress%2C%20job%20performance%2C%20pharmacist> adresinden erişildi.
- Selye H. (1974). Stress without distress, New York; J.B.Lippencott Comp, 26-39.

- Songur, H. M. (1995). *Mahalli idarelerde performans ölçümü*. Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayını: No:6, Ankara.
- Şar, S. (2005). Edremit Körfez bölgesindeki eczane eczacılarının stresle başa çıkma yöntemleri. *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 34 (2), 107-118.
- Tutar, H. (2012). *Örgütsel davranış*. Detay Yayıncılık: Ankara
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2019). 12.06.2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (2013). 11.06.2020 tarihinde <http://www.tubate-rim.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Teong, W. W., Ng, Y. K., Paraidathathu, T. ve Chong, W. W. (2019). Job satisfaction and stress levels among community pharmacists in Malaysia. *Journal of Pharmacy Practice and Research*, 49(1), Pages 9-17. <https://doi.org/10.1002/jppr.1444>

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kırpık, G. ve Doğan, M. A. (2020). Çalışanın stres düzeyi ile iş performansı arasında bir ilişki var mı? Eczacılık mesleğine yönelik bir literatür taraması. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 720-743. DOI: 10.26466/opus.753945

Diaspora Politikalarına Yönelik Çağdaş Kuramsal Yaklaşımlar ve Türk Diaspora Politikası¹

DOI: 10.26466/opus.747426

*

Esra Sağlam *

* Dr., Blim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı/TÜBİTAK, Ankara/Türkiye

E-Posta: esrasaglam1@yandex.com

ORCID: [0000-0002-5633-5366](https://orcid.org/0000-0002-5633-5366)

Öz

Küreselleşme, kapitalizm ve demokrasi alanındaki gelişmelerin diaspora kavramının anlamında yarattığı dönüşüm ve göç veren ülkelerin siyasi, ekonomik ve kültürel enstrümanlar olarak diaspora gruplarını keşfi ile şekillenen ve dünyada gittikçe yaygınlık kazanan diaspora politikaları, 2000'li yıllar sonrası Türkiye'nin de önem verdiği politika alanlarından biri haline gelmiştir. Özellikle ilk kez 2002 yılında iktidar olan AK Parti yönetimi sonrası, siyasi retorikte diaspora kavramının sıklıkla kullanılmaya başlandığı, yeni diaspora kurum ve enstrümanlarının ihdas edildiği ve "yumuşak güç" kullanımına izin veren kamu diplomasisi araçlarının devreye sokulduğu görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, diaspora yönetimi konusunda esen küresel rüzgara uyum sağladığı anlaşılan son dönem Türk diaspora politikasını, alanyazında öne çıkan çağdaş kuram ve yaklaşımlar açısından ele almaktır. Bu amaçla, ilk olarak diaspora kavramının geçirdiği dönüşüm ve güncel çağrışımları, köken ülke ve diaspora arasındaki ilişkiler ve devletlerin diaspora politikaları yürütme noktasındaki motivasyonları konularında öne çıkan kuramsal yaklaşımlar incelenmiş ve sonrasında söz konusu kuramların Türk diaspora politikasını açıklama noktasında sundukları imkânlar tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diaspora, diaspora yönetimi, Türk diaspora politikası, köken-ülke, diaspora politikalarının motivasyonları

¹ Bu makale Esra Sağlam'ın "Türkiyeli Göçmenlerin Gözünden Türk Diaspora Politikası. Toplumsal Sorunlar ve Beklentiler: Avusturya Örneği" isimli doktora tezinden türetilmiştir

Contemporary Theoretical Approaches to Diaspora Policies and Turkish Diaspora Policy

*

Abstract

Having gained popularity around the world, diaspora policies, which have been shaped by the transformation of the diaspora concept with developments in globalization, capitalism and democracy, and the recognition of diaspora groups in the eyes of the home countries as political, economic and cultural instruments, have become one of the leading policy fields in Turkey since the 2000s. With the administration of the AK Party that came to power in 2002, the diaspora concept has come to be frequently used in political rhetoric, new diaspora institutions and instruments have been created, and public diplomacy instruments that allow using soft power have been entered into practice. The present study analyzes recent Turkish diaspora policies, which seem to have adapted to the global changes witnessed in diaspora management, in accordance with the most prominent modern theories in literature. To this end, first, the theoretical approaches to the diaspora concept, its transformation and current connotations, the relations between the country of origin and the diaspora, and the motivations of states in enacting diaspora policies are examined, after which the opportunities offered by such theories to explaining Turkey's recent diaspora policies are discussed.

Keywords: *Diaspora, diaspora management, Turkish diaspora policy, origin-country, motivations of diaspora policies*

Giriş

Sosyal bilimlerdeki bir çok kavram gibi, anlamı üzerinde uzlaşa sağlanabilmiş bir kavram olmaktan uzak görünse de, diaspora kavramı genel itibariyle coğrafi dağılıma ve bu dağılmaya eşlik eden kimliklerin, kültürlerin ve toplumsal ilişkilerin mekânsal dağılım durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır (Hall, 1998).

Etimolojik olarak Yunanca diasperien; dia- “boyunca, karşıda” ve sperien-sperio “yayılmak, tohum saçmak” kelimelerinden türemiş olan (Braziel ve Mannur, 2003, s.1) kavramın göç ve kolonizasyonu karşılayan ve nötr çağrışımlar uyandıran ilk versiyonu, M.Ö. 6. Yüzyılda Babil Krallığı tarafından Kudüs’ten farklı coğrafyalara dağıtılan Yahudilere atıfta bulunulmasıyla beraber yeni bir semantik anlam kazanmış ve anavatanını kaybetmiş ve etnik şiddete maruz kalmış şahıslar ve topluluklar için kullanılan bir kavrama dönüşmüştür (Tötölyan, 1996, s.12). İlk kez 1931 yılında Dubnov, kavramı Yahudi halkının tarihsel deneyiminden ayırır ve kendi vatanından ayrılarak dağılan tüm nüfusları tanımlamak için kullanır. Terimin anlam sahasını genişleten bu eğilim, giderek artmış ve 1990’lı yıllardan itibaren diaspora teriminin kullanımındaki çeşitlilik ve işaret ettiği gruplarının enflasyonu doruk noktasına ulaşmıştır (Dufoix, 2011, s.26–27).

Bu süreçte, diaspora kavramını tanımlamak üzere çeşitli yaklaşım ve kuramlar dile getirilmiştir. Temel olarak ikiye ayırabileceğimiz bu yaklaşımların ilki, tarihi Yahudi sürgünü deneyiminden yola çıkılarak tanımlandığı anlaşılan klasik diaspora yaklaşımıdır. Travmatik unsurların bulunduğu zorunlu bir dağılıma durumuna, sürekli olarak terkedilen anavatana geri dönüş mitine ve ortak bir kimlik bilincinin varlığına dayanan bu tanım (Safran, 1991, s.83-84), diasporayı anavatana dönüş temelinde, homojen, sabit ve değişmez bir kategori olarak resmetmesi nedeniyle eleştiri konusu olmuş ve bu yaklaşımın modern deneyimleri tanımlamakta yetersiz kaldığı ifade edilmiştir (Kaya, 2000, s.61).

Kısıtlı bir çerçeve sunan bu yaklaşım karşısında Cohen (1997), zorunlu ve travmatik olmasına gerek olmadan çeşitli amaçlarla anavatandan kendi isteğiyle ayrılan toplumları da diaspora içerisinde tanımlamıştır. Çağdaş diaspora yaklaşımına kapı aralayan bu tanım sonrası, diaspora kavramı hizmet, ticaret ve kültürel nedenler başta olmak üzere çeşitli sebeplerle muhtelif ülkelere dağılan bütün göçmenler için kullanılmaya başlanmıştır.

Günümüzde diaspora kavramına ilişkin yaklaşımlar, ulus-aşırı alanların varlığını daha belirgin ve meşru hale getiren küreselleşme, temel hak ve özgürlüklere ilişkin vurgunun artması (Kurubaş, 2006, s.97) gibi bazı temel değişimlerin etkisiyle yeni bir şekil almıştır. Çağdaş diaspora yaklaşımlarına etki eden bir diğer gelişme ise, diasporik kimliklerde melezlik ve merkezsizliğe vurgu yapan postmodernizm ve ulus-aşırılık (transnationalism) kuramlarının (Glick Schiller, Basch, Szanton Blanc,1992) alanyazında güç kazanmasıdır. Stuart Hall, Paul Gilroy ve James Clifford'un başını çektiği bu yaklaşıma göre, diaspora grupları bir ulus-devlet ve etnik bir kimliğe dayanmayan, çok kimlikli ve heterojen topluluklardır (Dufoix, 2011, s.33). Tüm bunların yanında alanyazında, diaspora kavramına ilişkin yapısalcı yaklaşımın da öne çıktığı görülmektedir. Özcü yaklaşıma tepki olarak, diaspora gruplarının kendiliğinden oluşan sosyal aktörler olmadığını ve siyasi olguların sonuçları olduğunu savunan bu yaklaşıma göre, diasporalar bazı elitlerin siyasi projeleri ve çıkarları doğrultusunda, bir kimlik ve bellek yaratılarak oluşturulmaktadır (Bauböck ve Faist, 2010, s.313-316).

Bu açıklamalar dikkate alındığında çağdaş diaspora tanımı; gönüllü ve zorunlu tüm uluslararası göç şekillerini imlemekte ve diasporalar sosyal pratiklerinde ve kararlarında tek bir sosyal aidiyetle sınırlı kalmayan, çok-ülkeli ve melez gruplar olarak kabul görmektedir.

Uluslararası alanyazına bakıldığında; gerek diaspora kavramı gerekse devletlerin diasporalarıyla ilişkileri konularında önemli bir literatür olgunluğa erişildiği görülebilmektedir. Türkiye'de ise konunun önemiyle kıyaslandığında, bir devlet politikası olarak Türk Diaspora Politikası alanında yapılan çalışmaların akademik bir doygunluğa ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, Türkçe literatürde göç ve diaspora çalışmaları yürütülürken çoğunlukla aynı kuramsal yaklaşımlardan; yani göç teorilerinden yararlanıldığı görülmektedir. Konuya göçmenler ve göç alan ülke bağlamında yaklaşırken oldukça elverişli bir bağlam sunan ve göçün sebepleri ve gelişimini anlamaya yardımcı olan göç teorilerinin, diaspora politikaları söz konusu olduğunda sunduğu imkânlar oldukça kısıtlıdır. Diaspora politikalarının ortaya çıkışı ve gelişimini, ülkeleri bu politikalara iten sebepleri anlayabilmek için farklı bir kuramsal yaklaşım gereklidir. Bu kapsamda, bu çalışma Türkçe literatürde diaspora politikası teorilerine yaslanarak Türk diaspora politikasını ele alan bir araştırma olması hasebiyle özgünlük kazanmaktadır. Çalışmada bu kap-

samda, alanyazında konuya ilişkin öne çıkan birincil ve ikincil kaynaklar analiz edilmiş ve mevcut kuramsal yaklaşımların Türk Diaspora Politikasını açıklama noktasında sundukları katkılar anlaşılmaya çalışılmıştır.

Diaspora Politikalarının Dönüşümü ve Bu Politikalara Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Yukarıda bahsedildiği üzere, klasik kavramsallaştırmanın ezici ağırlığından kurtulan ve travmatik unsurlarından arındırılan diaspora kavramı artık dünyada olumlu çağrışımlarla anılmaktadır. Bir zamanlar 'kurbanlar' olarak görülen diasporalar artık diaspora kongreleri gibi etkinliklerde 'ulusal kahramanlar' olarak takdim edilen, çoklu-kültür ve aidiyete sahip bireyler olarak ülkeler arası ilişkilerde ve anavatana sundukları katkı nedeniyle alkışlanan toplulukları ifade etmektedir (Gamlen, Cummings, Vaaler, Rossouw, 2013, s.4). Diaspora kavramının olumluya evrilen bu çağrışımları, diaspora gruplarının ülkeler nezdinde siyasi, ekonomik ve kültürel enstrümanlar olarak keşfedilmesi ve küreselleşme ve demokrasinin insanlığı zorladığı yer itibarıyla karşımıza çıkan bu olumlu tablo, dünya ölçeğinde devletler nezdinde diasporaya yönelik ilgideki artışı açıklamamıza da yardımcı olmaktadır.

Literatürde "diasporanın dönüşümü" (diaspora turn) (Agunias, 2009) olarak isimlendirilen bu durum sonucunda, dünyada giderek daha fazla ülke ve uluslararası organizasyon yurtdışındaki topluluklarla işbirliği geliştirme ve bağ kurma amacıyla politikalar geliştirmektedir (diaspora engagement policy). Bunun en belirgin göstergesi, özellikle son on yılda devletler bünyesinde kurulan diaspora kurumlarının sayısındaki artıştır. Migration Policy Institut 2012'de yayınladığı "A Handbook for Policymakers and Practitioners in Home and Host Countries" isimli çalışmada dünyada diaspora ile ilgilenen kurum sayısını 56 ülkede 400 kurum olarak vermektedir. Bunlardan 26 tanesi bakanlık düzeyinde ve 12 tanesi ise sadece diasporaya ayrılmış bakanlıklardır (Agunias, ve Newland., 2012, s.72).

Bunun yanında, diaspora yönetimi uluslararası kuruluşlar, çoklu platformlar ve araştırma kuruluşları tarafından da tavsiye raporları ve çeşitli yayınlar yoluyla teşvik edilip gündem maddesi haline getirilmektedir. Diasporalar ile kurulacak ilişkinin, Dünya Bankası (Kuznetsov ve Sabel, 2006), Uluslararası Göç Organizasyonu (International Organisation of Migration, 2013)

ve Amerika Uluslararası Kalkınma Ajansı (The United States Agency for International Development, 2013) gibi güçlü uluslararası kuruluşlar tarafından da teşvik edilmekte olduğu görülmektedir.

Diaspora politikalarındaki ikinci temel dönüşüm ise, topraktan kopuk bir vatandaşlık anlayışının yükselişi ve bu bakış açısının devletler tarafından geliştirilen diaspora politikalarında öne çıkarılmasıdır. Artık bir ülkenin insanı olmak sadece o ülkede yaşamak anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda, göç veren ülkelerin diasporalarına yaklaşımlarına ilişkin en önemli paradigma değişimi diasporanın geri dönüşü üzerinedir. Günümüzde devletler, 90'lı yıllara kadar yürüttükleri kampanyaların aksine, artık yurtdışındaki nüfuslarının nüfus hareketleri yoluyla toprağa dâhil edilmesi (territorialising) için değil, toprak-aşırılaştırma (transterritorialising) ve diasporize edilmeleri (diasporising) için çaba harcamakta ve buna uygun politik enstrümanlar (çifte vatandaşlık, siyasi katılım hakkı vb.) geliştirmektedir (Okuyay, 2015, s.42).

Politika sahasında diaspora gruplarına yönelik yükselen bu ilgi, alanyazındaki akademik çalışmaların da artmasına sebep olmuş ve diaspora yönetimi ve politikalarına ilişkin bir takım kuramsal yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu politikaların motivasyonlarına ve köken ülke-diaspora ilişkilerine yönelik olmak üzere iki başlık altında incelenebilecek olan bu yaklaşımları aşağıdaki şekilde ele almak mümkündür.

Diaspora-Köken Ülke İlişkileri

Dünya tarihinin uzunca bir döneminde, yurtlarından çıkmış olan nüfuslar devletler için kaybedilmiş uyruklar olarak düşünülmüş ve devletlerin ilgilerinin dışında kalmışlardır. Ancak 18. Yüzyıl sonunda devlet ile halkları arasında resmi bir bağ kuran 'yurttaşlık' ilişkisinin icadıyla, yurttan 'çıkış' olanlar dahi kendisini denetleyen ve koruyan devletin sınırları içinde kabul edilmekte ve devletler bu topluluklarla bağlarını sürdürmek iradesini göstermektedir. Buna bağlı olarak, devletlerin yurtdışındaki vatandaşları yahut -vatandaşı olmasa dahi- bu grupların soyundan gelenlere ilişkin politikalar üretmeleri ve bu politikaları hem vatandaşlar hem de ulusal kökenli grupları aynı şemsiye altında toplamaya izin veren diaspora terimiyle adlandırmaları çok yakın tarihlidir (Dufoix, 2011, s.82-83).

Diaspora kavramının, birçok grubu imleyecek şekildeki esnek doğası nedeniyle devletler tarafından kendi siyasi ajandalarına uygun bir kurgu ve

sosyo-politik bir araç haline dönüştürüldüğü hususu alanyazında sıkça dile getirilmektedir (Dufoix, 2011; Brubaker, 2005; Wahlbeck, 2002; Brubaker ve Kim, 2011). Bu noktadan hareketle Brubaker ve Kim (2011), diaspora politikasının öncelikli olarak bir “tanımlama” politikası (politics of identification) olduğunu ve devletlerin sınırları dışındaki nüfusları belirli özellikler temelinde tanımlayarak köken-ülkeye aidiyetleri konusunda bir bilinç oluşturmaya çalıştığını ifade etmektedir (s. 24). İdeal diaspora tanımları yoluyla devletler hangi grupların diasporaya dâhil edilip hangilerinin edilmeyeceği ve diaspora topluluklarından beklenen davranış modelleri ve aidiyet pratikleri gibi hususlarda sınırları çizebilmektedir (Dufoix, 2011, s.13).

Bunun yanında, diasporaların sayısal verilerle açıklanması gerektiğinde bu tanım setinin göz ardı edildiği ve sınıflandırmalar göz ardı edilerek maksimum toplamı ifade eden verilerin tercih edildiği görülmektedir (Brubaker, 2005, s.11). Bu noktaya dikkat çeken Dufoix (2011, s. 64), rejimle sıkıntılı olan siyasi göçmenlerin diaspora rakamlarına dâhil edilseler de, onları ayırıştıran farklılıkların genel etiketler yoluyla silikleştirildiğini söylemekte ve diaspora teriminin bu şekilde siyasi farklılıkları ortadan kaldıracı ve tektipleştirici bir rol üstlendiğini belirtmektedir.

Tüm tektipleştirme çabalarına rağmen, diasporaların farklılıklar barındıran heterojen yapılar olduğu dikkate alındığında, bu farklı gruplarla anavatan arasındaki ilişkilerin de farklı olacağı açıktır. Buradan yola çıkan Dufoix, devletlerin yurtdışındaki nüfuslarıyla olan ilişkilerini dört temel model üzerinden açıklamaktadır. Bunlardan ilki, göç alan ülkedeki yerel örgütlenme biçimlerini tanımlayan dışa kapalı modeldir. Katılımcıların kendi aralarındaki dayanışmasını amaçlayan bu modelde, anavatandaki rejim ile herhangi bir ilişki içerisine girilmemektedir. İkinci model olan atopik yapılanmalarda, devlet-ötesi nitelik ön plana çıkmaktadır. Dini yahut etnik ortak bir kimlik etrafında birleşerek, ne köken ülke ne de göç edilen ülke ile bağlantı içine girmeden, devletlerarasında var olma tarzına işaret eder. Bu yönüyle hem dışa kapalı hem de atopik model, resmi bir milliyet bağına dayanmadan ve köken ülke ile herhangi bir ilişki geliştirmeden varlığını sürdüren toplulukları ifade eder. Merkez-çevre modelinde ise, göçmenlerin ev sahibi ülkedeki varlığı ve örgütlenmesinde anavatanla ilişkiler büyük bir rol oynar. Bu modelde, göçmen toplulukları çoğunlukla ‘ulusal diaspora’ etiketi altında organize olur ve devletler de onları resmi kurumlar (elçilik, konsolosluk, eğitim kurumlar vb.)

ve yerel örgütlenmelere sundukları destekler yoluyla konsolide eder. Devletler yurtdışındaki nüfuslarını resmederken çoğunlukla, bu toplulukları sadık kolonileri olarak gören bu modeli tercih ederler. Bunun karşısında, çatışmacı model, köken ülkedeki rejimin meşruluğunu kabul etmeyen yahut ülkelerinin yabancı işgali altında olduğunu düşünen grupları imlemekte olup, devletle karşıtlık ilişkisi içermektedir (Dufoix, 2011, s.66–71).

Diaspora Yönetiminin Motiveleri

Devletleri diaspora politikalarına iten sebepler konusu, son yıllarda diaspora yazınında tartışılan önemli konular arasındadır. Diaspora gruplarının sahip olduğu nitelik, nicelik ve diasporanın coğrafi dağılımdaki farklılıklar, diaspora yönetimi politikalarının ve bu politikalara temel teşkil eden motivelerin ülkeler arasında da farklılaşmasına neden olmaktadır (Brown, 2013, s.81). Ancak yine de bu geniş yelpazeden temel birkaç motivasyon çeşidini ayırştırmak mümkün görünmektedir. Bu konunun teorize edilmesinde belki de en önemli adımları atan araştırmacılar Gamlen ve arkadaşları (2013)'dir. Araştırmacılar, kuramsal yaklaşım yanında ampirik boyutlar da içeren "Explaining the rise of diaspora institutions" isimli çalışmalarında, devlet destekli ulus-aşırılık (state-led transnationalism) olarak gördükleri diaspora politikalarını başlıca üç temel motivasyon altında toplamanın mümkün olduğunu söylemektedir.

Bunlardan ilki, göçmenlerin kaynaklarından faydalanmayı (tapping) ön plana çıkaran yaklaşımdır. Rasyonalist teoriye dayanan bu yaklaşım açısından, devletler uluslararası güç savaşında ekonomik ve sosyo-politik bir kaynak olarak gördükleri bu gruplardan anavatanlarına destek olmalarını talep etmektedir. Faydalanma yaklaşımının, diaspora politikalarını sömürücü bir merkez-çevre ilişkisi çerçevesinde şekillenen politikalar olarak gören pesimistik yorumları yanında, bu politikaları 'kazan-kazan' ilişkisi çerçevesinde okuyan neoliberal versiyonları da mevcuttur. Buna göre, uygun diapura yönetimi tasarlanabilirse, diaspora politikaları göç veren ve alan ülke yanında göçmenlere de fayda sağlayabilir. Bu yolla göç veren devletler ekonomik kalkınma için gerekli olan para, teknoloji ve bilgi transferine, göçmenler göçün organizasyonunda ve haklarının korunması noktasında ihtiyaç duydukları anavatan desteğine ulaşabileceklerdir.

Diaspora politikalarını besleyen bir diğer motivasyon, göçmenlerin varlıklı yahut etkili pozisyonlarda olup olmadıklarına bakılmaksızın, köken ülke tarafından vatandaşlık yahut etnik bağ çerçevesinde kucaklanması (embracing) isteğidir. Bu kucaklama, iç politikadaki otoritelerini kuvvetlendirmek isteyen sağ ve otoriter rejimler tarafından kullanılabilmesi gibi, hukuki bir vatandaşlık tanımı çerçevesinde yurt sınırları dışındaki vatandaşların haklarının savunulmasını ve bağların korunmasını önceleyen devletler için de önemli imkânlar sunmaktadır. Son durum, demokratik ülkelerin de bu politikaları kullanma gerekçelerini açıklayabilmektedir.

Gamlen ve arkadaşlarının sunduğu üçüncü yaklaşım ise, yönetim yaklaşımıdır (governing). Bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerde belirli normların yayılım yoluyla benimsemesi ve içselleştirmesi süreçlerini ve devlet davranışlarının içinde buldukları çevre ile etkileşimleri neticesinde nasıl birbirlerine benzer hale geldiklerini inceleyen kurumsal teoriden (institutionalism) beslenmektedir. Buna göre, ülkeler diaspora politikalarını, diasporanın nasıl en iyi yönetileceği konusunda küresel bazda oluşan yaygın kabuller ve politika örneklerine göre dizayn etmektedirler. Gamlen ve arkadaşlarına göre, devletler arasında karşılıklı bir bağımlılığı zorunlu kılan göç yönetiminde ev sahibi ülkelerin tek aktör kabul edildiği klasik anlayışın yarattığı yönetim boşluğu, diaspora kurumlarının inşası ile doldurulmaya çalışılmaktadır.

Bu üç yaklaşım tarafından diaspora yönetiminin oluşumuna etki ettiği tahmin edilen faktörlerin istatistiki bir modelini oluşturarak, araştırmasına ampirik bir boyut kazandıran Gamlen ve arkadaşları, 1990-2010 yılları arasında 144 ülke için 2377 verinin kullanıldığı bir veri setinden faydalanmıştır. Bu araştırma sonucunda Gamlen ve arkadaşları, devletlerin menfaatlerinin önemine işaret eden faydalanma perspektifinin diaspora politikaları için diğer iki yaklaşıma kıyasla daha açıklayıcı olduğunu, ancak bu üç yaklaşımın kombinasyonunun devlet-diaspora ilişkilerini anlamlandırabilmek için tek yol olduğunu ortaya koymaktadır (Gamlen vd., 2013, s.25).

Diaspora politikalarının ortaya çıkışı ve gelişimine kuramsal zeminde yaklaşan bir başka araştırmacı ise, Ragazzi (2014)'dir. Gamlen ve arkadaşlarının sınıflandırmasına paralel şekilde, bu politikaların gelişimini üç temel analitik çerçeve ile açıklayan Ragazzi'ye göre, bu çerçevelerden ilki devlet davranışlarını dünya ekonomisindeki konumuna (merkez yahut çevre) göre yorumlayan ve onları kâr/zarar hesabının bir çıktısı olarak gören yapısal-

enstrümental yaklaşımdır. Buna göre, devletler ekonomik çıkarları doğrultusunda bir kaldıraç olarak diasporalarıyla ilişki kurmak istemektedirler. İkinci analitik çerçeve, milliyetçilik konseptinde meydana gelen değişimlere odaklanan etnik yaklaşımlardır. Ulusallaşmanın sona ermesi (denationalization), yeniden etnikleşme (re-ethnicization) (Joppke, 2003) ve uzaktan milliyetçilik (long-distance nationalism) (Anderson, 1998) gibi farklı hipotezler barındıran bu yaklaşım, temelde diaspora politikalarının değişen milliyet anlayışlarının bir sonucu olduğu savunmaktadır. Üçüncü analitik çerçeve ise, diaspora politikalarının 'refah liberalizmi'nden 'neoliberalizm'e geçişin etkisiyle şekillendiğini iddia eden siyasal-ekonomik hipotezdir (Ragazzi, 2014, s.82).

Ragazzi bu çalışmasında yukarıda bahsedilen teorik yaklaşımlar ışığında, çoklu uyum analizi (MCA) yöntemini kullanarak, 35 ülkenin diaspora politikası verilerini incelemiş ve şöyle bir sonuca varmıştır: Yapısal-enstrümental yaklaşım ve etnik temelli açıklamalar diaspora politikalarının sebeplerini açıklamakta yardımcı olmakta, ancak yönetim yaklaşımı, bu politikaların ulus-aşırılışmasını ve topraktan bağımsız bir yönetim anlayışının gelişimini anlamak için daha geniş bir bakış açısı sunmaktadır (Ragazzi, 2014, s.87).

Gamlen ve Ragazzi'nin yaklaşımlarından yola çıkarak, devletlerin diaspora politikası motivasyonlarına ilişkin kuramlarda şöyle bir sınıflandırmaya gitmek yanlış olmayacaktır:

- Diasporayı, ekonomi (para transferi, ticaret bağları, yatırımlar vb.), dış siyaset (anavatan lehine etnik lobi faaliyetleri) ve iç siyaset (siyasi elitlere sağladıkları meşruiyet) bağlamında anavatanın çıkarlarına hizmet eden bir kaldıraç olarak gören ve diaspora politikalarını bu motivasyon üzerinden açıklayan yaklaşımlar,
- Diaspora politikalarını, devletlerin vatandaşlık yahut etnik aidiyet noktasından hareketle yurtdışında yaşayan göçmenlerine yönelik kucaklama anlayışıyla hayata geçirdikleri politikalar olarak yorumlayan yaklaşımlar,
- Diaspora politikalarını, daha geniş bir perspektiften, 1980'li yıllarda küresel politik-ekonomik sistemin yapısında meydana gelen değişimlerin (neoliberalizm) bir sonucu olarak gören yaklaşımlar

Alan yazında, bu temel motivasyonlara ilişkin destekleyici ve eleştirici çeşitli tutumlar yer almaktadır. Devletlerin yurtdışındaki gurbetçileri ile kurdukları bağı anlamakta aslan payını, gurbetçilerin sahip oldukları ekonomik

potansiyeye (Itzigsohn, 2000; Ostergaard-Nielsen, 2003), iç politikadaki başarının bir enstrümanı olarak oynadıkları role (Waterbury, 2010, s.140) yahut lobi faaliyetleri noktasında anavatana sunabilecekleri katkıya (Dufoix, 2011, s.93) verenler yanında, bu sayılan motivasyonların gerçekliğine kuşkuyla bakanlar da (Larner, 2007; Brand, 2008, s.217) mevcuttur. Bu bağlamda, Gamlen vd. (2013) ve Ragazzi (2014)'yi alanyazındaki diğer kuramlardan ayıran en önemli özellik, diaspora politikalarını anlamak için bir yahut birkaç motivasyon yerine, tüm etkenlerin beraber değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiş olmalarıdır.

Türk Diaspora Politikası

Tarihî Seyir

Türkiye'nin yurtdışına verdiği göçe yönelik politikalarının Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak günümüze değin farklı evrelerden geçtiği görülmekte olup, bu politikaların ülkenin ekonomi-politik eğilimindeki değişimler ve siyasi kadrolar ile buna bağlı olarak ulusa yüklenen anlamdaki değişimlerden etkilendiği anlaşılmaktadır (Okyay, 2015). Bu bağlamda, Türk diaspora politikasını başlıca dört döneme ayırmak mümkündür: Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfus mübadeleleri yoluyla ülke dışına verilen zorunlu göç dönemi (1923-1960), yurtdışına yönelen uluslararası işgücü göçü (1960-1980), 1980'ler sonrası ekonomik liberalleşme ve siyasi iltica hareketlerinin etkisiyle şekillenen dönem (1980-2002) ve son olarak 2000'li yıllardaki siyasi kadro değişiminin- AK Parti politikalarının şekillendirdiği dönem (2002 sonrası).

Cumhuriyet'in ilanı sonrası, nüfus mübadeleleri yoluyla Ermeni, Yunan ve Yahudi gibi gayri-Müslim toplulukların Türkiye'den yurtdışına gönderildiği ilk dönemde (Arı, 1999, s.97), bu göçler devletin "türdeş ulus" anlayışının bir gereği olarak görülmüş ve teşvik edilmiş olup, bu gruplar ile bağların devam ettirilmesi gibi bir çaba söz konusu olmamıştır (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014, s.313).

Türkiye'yi göçmenleriyle bağlarını devam ettirmek konusunda istekli bir göç veren ülke (migrant sending state) yapan asıl dönem, İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'den Avrupa'ya işgücü göçünün yaşandığı yıllar olmuştur. 1960'larda başlayan bu göç çerçevesinde, Türkiye işgücü desteğine ihtiyaç duyan birçok Batı Avrupa ülkesiyle ikili anlaşmalar imzalamış ve Türkiye İş

ve İşçi Bulma Kurumu (İİBK) yoluyla 1974 yılına değin 800 bine yakın işçinin Avrupa'ya gönderilmesi sağlanmıştır (İçduygu vd., 2014, s.314).

Köyden kente göçün hızlandığı ve aynı hızla gelişemeyen sanayinin şehre göçenler için yeterli iş imkânı sunamadığı bu yıllarda Türkiye, hem ülkede artan işsizlik oranını düşürmeyi ve ekonomiye döviz girdisi kazandırmayı, hem de Türkiyeli işçilerin sanayileşmiş Batı Avrupa ülkelerinden edinecekleri bilgi birikimi ile ülkenin kalkınmasına katkı sağlamalarını hedeflemiştir. Bu hedeflerle teşvik edilen işgücü ihracı, 1963 ve 1968 yıllarında çıkarılan Beş Yıllık Kalkınma Planları'yla da desteklenmiştir (Abadan-Unat, 2006).

İşçi göçmenlerin ekonomik ve sosyal sermayesinden faydalanma amacındaki Türkiye'nin 80'li yıllara kadarki temel devlet politikası, bu göçün teşviki, döviz akışını ve geri dönüşleri kolaylaştırma yönünde olmuş (Bilgili ve Siegel., 2011, s.23) ve daha çok emeklilik vb. konularda Türk konsolosluklarında sunulan sosyal güvenlik hizmetlerine yoğunlaşmıştır (Aydın, 2014, s.8).

Siyasi ilticaların etkisiyle politikaların odak noktasının ekonomik alandan politik alana kaydığı (Aydın, 2014, s.8) 80'li yıllar ile birlikte, marjinal gruplar için bir yaşam alanı haline geldiği düşünülen Avrupa'da, devletin kendisi için tehlike olarak gördüğü gruplar anavatanın menfaatleri doğrultusunda kontrol altında tutulmaya çalışılmış (Ulusoy, 2016, s.122-123) ve terminolojide sadece ekme parası için göçen "fedakâr ve vatansever işçiler", "yıkıcı ve bölücü akımlara kapılan" göçmenlerden ayrılmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi -Melen Hükümeti Programı). 1982 Anayasası ile devletin yurtdışındaki Türklerin menfaatlerini koruma zorunluluğuna yasal bir statü kazandırılmış (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982) ve böylece Türk diaspora politikasının önemli dönemeçlerinden birine girilmiştir (Ünver, 2013, s.185). Özellikle 1983 yılındaki siyasi elit değişimi (ANAVATAN Partisi) ve sonrasında neoliberal ekonomiye geçişin Türkiyeli göçmenlere yönelik politikaları etkilediği anlaşılmaktadır.

1986 yılında gümrüklerde seçimlerden 2-3 hafta önce oy kullanımının sağlanması (Keskin, 2017, s.542), siyasi retorikte entegrasyonun teşvik edilmesi (Aydın, 2014, s.9), Avrupa ülkelerine Türkçe öğretmenleri gönderilmesi (Aksel, 2014, s.11), Diyanet İşleri Başkanlığı altında Avrupa'da dini örgütlenmelerin sağlanması, 1996 yılında çıkarılan "Pembe Kart" uygulaması ve Bakanlıklar altında kurulan çeşitli hizmet birimleri (Bilgili ve Siegel, 2011, s.9) yoluyla Türkiye bu yıllarda yurtdışındaki göçmenlerine yönelik faaliyet alanını genişletmiştir.

Çağdaş Türk Diaspora Politikası

Türkiye'nin bu alandaki asıl atılımını ise 2000'li yıllardan sonra gerçekleştirdiği görülmektedir. İlk kez 2002 yılında iktidar olan AK Parti yönetimi, Türkiye'de siyasi, ekonomik ve sosyal alanda belirgin değişimlerin yaşandığı bir transformasyon sürecini beraberinde getirmiştir. Sosyolojik olarak muhafazakâr ancak ekonomi-politik açıdan liberal bir parti olarak ortaya çıkan AK Parti, ilk hükümet döneminde demokratikleşme, ekonomik kalkınma ve Avrupa Birliği'ne tam üyelik gibi konularda önemli reformlara imza atmıştır. İhracat ve küresel pazarlara açılım temelli bir büyüme ve kalkınma anlayışının kabul edildiği bu dönemde, yurtdışından gelen direkt yatırımlar ve ekonominin hacmi de büyük oranda artmıştır (Öniş ve Kutlay, 2013).

Tüm bu olumlu gelişmeler, AK Parti'nin 18 yıllık dönemde girdiği tüm seçimleri kazanmasını ve asker ve hukukçuların da içinde olduğu seküler-ulusalcı kanat karşısında güçlenmesini sağlamıştır. Bu durum "ulus" söylemine yüklenen anlamı dönüştürmüş, Osmanlı mirasına göndermeler ve İslami referanslar içeren bir ulus/millet konseptine geçilmiştir (Aydın, 2014, s.11). Muhafazakâr tandanslı bu ulus algısına uygun bir diaspora tanımının kabul gördüğü dönemde, Türkiye kökenli insanlar açıkça diaspora olarak adlandırılmış ve buna yönelik bir kamu diplomasisi stratejisi benimsenmiştir. Aydın'a göre bu yaklaşım, AK Parti sonrası dönemdeki diaspora yönetimini eskisinden ayıran temel farklılıktır (Aydın, 2014, s.13).

Ermeni diasporasının Türkiye'ye yönelik olumsuz girişimleri düşünüldüğünde, siyasi retorikte yurtdışındaki Türkiye kökenlileri tanımlamada "diaspora" kavramının kullanılmaya başlanması, Türk diaspora politikasında önemli ve -kuramsal bölümde anlatıldığı üzere uluslararası gelişmelere uygun bir dönüşüm olarak görülmektedir. Çoklu kimlikleri kabule yatkın bu kavram, göçmenlerin buldukları ülkelerdeki uyum süreçlerine yönelik desteği de beraberinde getirmiştir. Ancak bu yapılırken asimilasyon-entegrasyon ayrımına vurgu yapılmış ve çift taraflı ödevler sistemine dayalı bir uyum yaklaşımı sergilenmiştir. Erdoğan'ın 2008 yılında yaptığı Köln konuşması bunun önemli bir örneğidir. Bu konuşmada Erdoğan, asimilasyonun insanlığa karşı işlenmiş bir suç olduğunu söylemiş ve kendi öz kültüründen, öz dilinden taviz vermeden entegrasyonu savunmuştur ("Das sagte Ministerpräsident", 2008, 11 Şubat).

Bunun yanında, ülke içerisindeki demokratik açılım yaklaşımının diaspora politikalarına da yansdığı görülmektedir. O döneme değin yurtdışındaki vatandaşların önemli bir kısmına karşı sergilenen yukarıdan ve mesafeli tutumun (Ulusoy, 2016, s. 129) yerini “halkın içinden ve halka yakın” şeklinde tanımlanabilecek bir yaklaşıma bıraktığı görülmektedir. Bu yaklaşım, - o döneme değin sağlanamadığı anlaşılan (Bkz. Kaya ve Kentel, 2005, s.48) - diasporanın Türkiye devletine olan güven ve aidiyetini de artırmıştır (Okyay, 2015, s.137-138).

Bu dönemdeki Türk diaspora politikasını eskisinden ayıran en önemli gelişmelerden biri de, yumuşak güç (soft-power) kullanımına izin veren ve kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmesi beklenen yeni kurum ve enstrümanların ihdas edilmiş olmasıdır. Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi, Türkiyeli göçmenlerin kalıcılıklarının anlaşıldığı 80’li yıllardan itibaren faaliyet gösteren ve diaspora politikasının şekillenmesinde merkezi role sahip kurumlara, 2000’li yıllardan sonra yeni kurumsal yapılar eklenmiştir. Türk diaspora politikasını derinden etkileyen en köklü değişiklik kuşkusuz, 2010 yılında kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)’dir. Dönemin Devlet Bakanı Bekir Bozdağ tarafından “Diaspora Bakanlığı” olarak nitelenen bu kurum yoluyla, Türkiye hem yurtdışındaki vatandaşları hem de akraba topluluklarına yönelik politikaları yürütecek merkezi bir aktör tesis etmeyi amaçlamıştır (T.C. Başbakanlık). Soydaş ve akraba topluluklar ve uluslararası öğrenciler yanında temel görev alanı “Yurtdışı Vatandaşlar” olan kurumun “yurtdışı vatandaş” tanımı (Bkz. YTB, 2017, s.40), devletlerin diasporalarını tanımlarken, maksimum toplamı hedeflediklerini söyleyen Brubaker (2005, s.11)’in yaklaşımını destekler nitelikte- formel vatandaşlık yaklaşımının ötesinde alt soyları ve Türkiye’ye bağlılığı hesaba katan genişletilmiş bir tanımdır. Kurumda bu kapsamda yürütülen faaliyetlerde; diaspora mensuplarının kimlik ve kültürlerinin korunması, diasporanın anavatan aidiyetinin muhafaza edilmesi ve yaşadıkları ülkelerdeki sosyal ve ekonomik statülerinin yükseltilmesi gibi temel üç hedefin gözetildiği görülmektedir (YTB, 2017, s.40).

Türk diaspora politikasındaki bir diğer kurumsal yenilik, kültürel diplomasi aracı olarak Türkiye’ye uluslararası yumuşak güç anlamında katkı sunması amacıyla tasarlanan Yunus Emre Kültür Merkezleri (YEKM) olmuştur. 2009 yılından itibaren kurulmaya başlanan Enstitülerde, Almanya’ya bağlı

“Goethe Institut”, İngiltere’ye bağlı “British Council” ve İtalya’ya bağlı “Istituto die Studi Italiani” gibi yapıların model alındığı görülmektedir (Ünver, 2013, s.186). Bu Merkezler aracılığıyla yürütülen faaliyetler; Türkçe öğretimi, Türkiye’nin tanınırlığını artırmak hedefiyle organize edilen kültür sanat faaliyetleri ve Türkiye ile ilgili bilimsel ve akademik çalışmalar desteklenmesi ve bu alanda yeni işbirlikleri oluşturmak olarak özetlenebilir (Yunus Emre Enstitüsü, 2016). Faaliyetlerinin odağı yerel toplum olsa da, Merkezler gerek Türkçe dersleri ve Türk kültürünü tanıtan faaliyetler ile diasporanın kimlik muhafaza noktasında oynadıkları rol, gerek Türkiye imajının iyileştirilmesi yoluyla yabancı düşmanlığıyla mücadele noktasında sundukları katkı nedeniyle çağdaş Türk diaspora politikasının önemli enstrümanlarından biri haline gelmiştir.

Bu yeni aktörler yanında, Türkiye’nin diaspora politikası bağlamında AK Parti hükümetinin desteğiyle, ev sahibi ülkelerde kurulan Uluslararası Demokratlar Birliği (UID) isimli kuruluşlardan da bahsetmek gerekir. 2004 yılından itibaren Avrupalı Türklerin yaşadıkları ülkelerde kurulmaya başlanan ve ‘Avrupalı Türkler’ ve ‘Türkiye Avrupa İlişkileri’ gibi konularda faaliyet yürüten bu kuruluşlar, Avrupa ülkelerinin birçoğunda Türk hükümetinin bir uzantısı ve hükümet partisinin propagandasını yapan lobi kurumları olmakla eleştirilmektedir (Bundesministerium für Innern, für Bau und Heimat, 2018, s.287-288; “Das weite Netzwerk”, 16 Temmuz 2014).

Benzer şekilde 2013 yılında Düsseldorf’da UID tarafından düzenlenen “Respect for Democracy” (demokrasiye saygı) isimli konvoy, Gezi parkı protestoları döneminde hükümeti desteklemek için Türkiye’nin yönlendirmesiyle icra edilen bir lobi faaliyeti olarak yorumlanmaktadır (Aydın, 2014, s.26). Bu bağlamda, mevcut faaliyet ve gündemleri dikkate alındığında birliğin zamanla Türk iç siyasetinin konularını odak noktası haline getirdiği (Akçapar ve Aksel, 2017, s.154); UID’lerin Türkiyeli göçmenlere hizmet eden bir yapıdan çok AK Parti’nin yurtdışı temsilciliği olarak algılandığı (Şimşek, 2017, s.184) ve bu yönüyle yurtdışında yaşayan vatandaşlara faydadan çok zarar getirdiği şeklinde yorumlar ön plana çıkmaktadır.

Diğer yandan, bu eleştirileri dillendiren Almanya ve Avusturya gibi çeşitli Avrupa ülkelerinin bizatihi kendilerinin de Türk diasporasının belirli kesimlerini kendi amaçları doğrultusunda araçsalaştırdıkları görülmektedir. Örneğin, PKK, DHKP-C gibi aşırı sol ve ayrılıkçı grupların da dâhil olduğu Türkiye karşıtı bir kitlenin, Alman devleti tarafından desteklendiği ve Türkiye’ye

yönelik baskı politikalarının bir enstrümanı olarak kullanıldığı (Unat, 2017) ve resmi olarak bir terör örgütü kabul edilmesine rağmen benzer grupların mitinglerine göz yumulan Avusturya’da, PKK sempatisini oldukları bilinen bazı siyasi aktörlerin uzun yıllardır desteklediği, Türkiye karşıtı eylem ve protestolara doğrudan Avusturya devleti tarafından alan açıldığı (Eliaçık, 2019) sıklıkla dillendirilen meseleler arasındadır.

Yukarıda zikredilen yeni ihdas edilen kuruluşlar yanında, yurtdışındaki vatandaşların sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. alanlarda karşılaştıkları sorunlarının tespit ve çözümüne yönelik, kendi görev sahaları çerçevesinde faaliyet yürüten Bakanlıklar ve kuruluşların faaliyet ve etki alanlarının da son yıllarda arttığı görülmektedir. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde yürütülen konsolosluk hizmetlerinde yukarıda bahsedildiği üzere devletle mesafenin azaltıldığı bir dönüşüm yaşanmış; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) bünyesinde yurtdışı teşkilatlanmaya gidilerek Avrupa’daki Türk vatandaşlarına yönelik “Aile ve Sosyal Politikalar Ataşelikleri” açılmıştır (ASPB). Bunun yanında, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)’nın Büyükelçilikler ve Başkonsolosluklar bünyesindeki eğitim müşavirlik ve ataşeliklerinin sayısı artırılmıştır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, t.y.).

Diaspora politikasının en eski aktörlerinden biri olan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın faaliyetlerinin kapasite ve yoğunluğunun AK Parti döneminde daha da arttığı görülmektedir. Bu dönemde yurtdışına din görevlisi yetiştirmek ve bu hizmetlerin yerel kültüre aşina kişiler tarafından sunulmasını sağlamak amacıyla “Uluslararası İlahiyat Programı” (UIP) geliştirilmiş (Erşahin, 2015), Başkanlık ve yurtdışındaki yapılanmaları (DİTİB-Diyanet İşleri Türk İslam Birlikleri) din ve Türk kültürünün öğretimi, asimilasyonun önlenmesi gibi konularda çalışmalarını artırmışlardır. Ancak bu faaliyetleri ile yurtdışındaki Türkiyeli toplumun anavatanlarına aidiyet ve bağlılığını korumaya çalışan DİTİB teşkilatları, modern diasporaya doğru evrilen Türk toplumunun entegrasyonunda olumsuz sonuçlar yaratabileceği (Ulusoy, 2016, s.146-147) ve Türkiye’nin ev sahibi ülkelerin iç işlerine karışmak için kullandığı birer enstrüman oldukları (Steinvorth, 29 Mayıs 2019; “ATIB: Der verlängerte”, 8 Haziran 2018) gerekçesiyle eleştirilmektedir.

Kurumsal altyapının çeşitlendirilip sağlaştırıldığı bu yıllarda, göçmen nüfusa yönelik daha etkin politikalar yürütmek amacıyla yeni bir takım enstrümanlar da geliştirilmiştir. Bunlar arasında, esnek vatandaşlık, kısa dönem yahut bedelli askerlik gibi uygulamalar yanında, yurtdışından Türkiye’nin

seçimlerine katılım ve mavi kart ile genişletilen haklar gibi uygulamalar ön plana çıkmaktadır (Aksel, 2014, s.17). Bu bağlamda, yurtdışındaki Türk vatandaşları ilk kez 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimleri için gümrük kapıları yanında buldukları ülkenin yurtdışı temsilciliklerinde de oy kullanabilmiştir (Keskin, 2017, s.549-550). Bu, her seçimde oy kullanma oranlarının giderek artmasına sebep olmuş ve diasporanın Türk siyasetine angaje olup, beklenti ve taleplerinin parti programlarında dikkate alınmasına imkân sağlamıştır (Göç Araştırmaları Vakfı, 2018).

Yeni diaspora politikasının önemli enstrümanlarından biri de Mavi Kart uygulamasıdır. Başta Almanya ve Avusturya olmak üzere Avrupa ülkelerinin birçoğu, çifte vatandaşlığa izin vermediğinden, Türkiye göçen insanların Türk vatandaşlığından çıkması halinde anavatanda sunulan hakları korumak için bu uygulamayı yürürlüğe sokmuştur. (Keskin, 2017, s. 547). Bu dönemde ayrıca, diaspora üyelerine yönelik sosyo-ekonomik desteklerin de arttığı görülmektedir. Uzun yıllardır şikayet konusu olan yüksek pasaport harçları, diaspora lehine yapılan bir düzenleme ile yarıya düşürülmüş, dövizle askerlik bedeli 6 bin avrodan bin avroya indirilmiştir. Mikro alanda sunulan bu katkı ve destekler, makro alanda anavatan ile bağların sağlamlaştırılması adına önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir (Yeneroğlu, 2016).

Kuramlar Çerçevesinde Türk Diaspora Politikasını Anlamak

Çalışmanın ilk bölümlerinde, diaspora kavramı, köken ülke ve diaspora arasındaki ilişkiler ve devletlerin diaspora politikaları yürütme noktasındaki motivasyonları konularında öne çıkan çağdaş kuramsal yaklaşımlar ele alınmıştır. Son yıllarda önemli atılımların gerçekleştiği Türk diaspora politikası söz konusu olduğunda, bu kuramların açıklayıcılıklarının ne olduğu sorusuna çalışmanın bu bölümünde cevap aranacaktır.

Türkiye'nin 2000'li yıllarda diaspora yönetimi konusunda esen küresel rüzgârdan etkilenerek, yurtdışındaki diasporası ile daha yakın ilişkiler kurmaya başladığı görülmektedir. Yeni Türk diaspora politikasında göze çarpan en önemli dönüşümlerden biri, olumsuz manalar barındıran klasik diaspora kavramından çağdaş diaspora kavramına geçişin sağlanarak, Türkiye kökenli insanların açıkça diaspora olarak adlandırılmaya başlanmasıdır.

Tıpkı, Cumhuriyet'in ilanı sonrası, nüfus mübadeleleri yoluyla göç eden gayri-Müslim toplulukların (İçduygu, 2014, s.313) ve 1980 darbesi sonrası

Türkiye’den göçen Kürt ve Alevi kökenli vatandaşların (Ostergaard-Nielsen, 2003) ideal diaspora tanımının dışında bırakıldığı yıllarda olduğu gibi, son dönem diaspora politikasının da kendi ideal diaspora tanımını ürettiği görülmektedir. Ülke içinde belirlenen ideal vatandaş tanımına paralel şekilde, muhafazakâr tandanslı yeni bir millet görüşüne dayanan bu yeni diaspora tanımı (Aydın, 2014), çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde ele alınan Brubaker ve Kim (2011)’in yapısalcı yaklaşımına uygun şekilde, devletin hangi grupların diasporaya dâhil edilip edilmeyeceği konusundaki tanımlama gücünü göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Bunun yanında, çağdaş Türk diaspora politikasındaki bir diğer önemli gelişme, dünyada devletler bünyesinde kurulan diaspora kurumlarının artışına paralel şekilde Türkiye’de de diaspora politikalarına yönelik yeni bir takım aktör ve enstrümanların ihdas edilmiş olmasıdır. Özellikle, diaspora yönetiminde merkezi bir diaspora kurumu olarak tasarlanan YTB’nin kuruluşu Türkiye’nin bu politika alanında artan ilgisini göstermesi bağlamında dikkate değerdir. “Yumuşak güç” kullanımına izin veren YEKM gibi kurumlar yoluyla da Türkiye’nin göçmenlere yönelik politikalarının kamu diplomasisi ile bulunduğu görülmektedir. Bunun yanında, dünya örneklerine benzer şekilde Türkiye tarafından yurtdışındaki nüfusunun toprağa dâhil edilmesi (territorialising) değil, diasporize edilmesine (diasporising) yönelik yeni enstrümanlar da geliştirilmiştir. Bu bağlamda, diasporanın geri dönüşü yerine, buldukları ülkelerdeki entegrasyonu teşvik edilmekte ve kapasite geliştirme çalışmalarına ağırlık verilmektedir. Ayrıca, çifte vatandaşlığın mümkün olmadığı ülkelerde, mavi kart ve yurtdışından seçimlere katılım gibi esnek politik enstrümanlar devreye sokulmaktadır. Böylelikle hem diaspora üyelerinin buldukları ülkelerin vatandaşları olmalarını teşvik eden devlet politikası yürütülmeye devam edilmekte, hem de anavatanında bu gruplar için sunulan haklar garanti altına alınabilmektedir (Keskin, 2017, s.547). Tüm bu gelişmeler dikkate alındığında, Türkiye’nin diaspora konusunda alanyazında resmedilen ve uluslararası arenada gerçekleşen dönüşümlere ayak uydurduğu görülmektedir.

Türkiye’nin diasporasıyla kurduğu ilişkinin niteliği ve bunun hangi teorik çerçeveye izah edilebileceği konusu da önemlidir. Çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünden hatırlanacağı üzere, devletlerin diasporalarıyla geliştirdikleri ilişki modellerinden biri olan “Merkez-Çevre” modeli (Dufoix, 2011) dev-

letlerin diasporalarını konsolide etme ve yönlendirmede etkin birer aktör olduklarını kabul etmektedir. Göçmenlerin örgütlenmelerinde anavatanla ilişkilerin büyük bir rol oynadığı bu modelin, Türkiye'nin diasporasıyla geliştirdiği ilişkiyi açıklamakta daha başarılı olduğu söylenebilir. Nitekim, diasporanın Türkiye'nin çeşitli resmi kurumları (elçilik, konsolosluk, eğitim kurumları vb.) ve yerel örgütlenmelere sunulan destekler yoluyla anavatan ile güçlü bağlar çerçevesinde organize ve konsolide edilmek istendiği (Ulusoy, 2016; Aydın, 2014) ve göçmenlerden Türkiye'nin iç meselelerine yönelik ilgi beklendiği (Akçapar ve Aksel, 2017; Ünver, 2013) anlaşılmaktadır.

Türk diaspora yönetiminde görülen dönüşümün arkasında hangi motivasyonların yer aldığı sorusu da alan yazında tartışılan önemli konulardan biri olmuştur. Bu bağlamda, bu çalışmada ele alınan temel kuramsal yaklaşımların Türk diaspora politikasının motivasyonlarını açıklarken de kullanıldığı görülebilmektedir. Örneğin; Aydın (2014), Türkiye'nin son yıllarda diasporaya yönelik artan ilgisini ekonomik ve siyasi menfaatler çerçevesinde değerlendirmektedir. Aydın'a göre, siyasi ve toplumsal temsiliyeti ve organizasyon yeteneği gün geçtikçe artan Avrupa'daki Türk diasporası, Türkiye tarafından önemli bir kaynak ve Türkiye'nin yurtdışındaki doğal uzantısı olarak görülmekte ve bu nedenle desteklenmektedir. Türk diasporasının AB'ye üyelik başta olmak üzere, ev sahibi ülkelerde yürütülecek lobi faaliyetleri, yaşadıkları ülkeler ile Türkiye arasındaki ticaretin ve ülkeye yabancı sermaye girişinin artırılması ve Türkiye'nin dış yatırım imkânlarının çeşitlendirilmesi yönünde sunabileceği katkılar Türkiye'nin diasporayı desteklemek konusundaki istekliliğini büyük oranda açıklamaktadır. Özellikle, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) gibi ekonomik kuruluşların, Türkiye tarafından etkin bir diaspora politikası yürütülmesi konusundaki tavsiyelerini örnek gösteren Aydın, diaspora politikalarını şekillendiren en önemli unsurun ekonomik menfaatler olduğunu dile getirmektedir (Aydın, 2014) .

Benzer şekilde, Aksel (2014, s.19) de, Türk devleti tarafından diasporanın öncelikle siyasi ve ekonomik bir kaldıraç olarak görüldüğünü ifade etmekte, Türkiye'de "diaspora" kavramının ilk olarak sermaye çevreleri ve ekonomik kuruluşlar tarafından kullanılmaya başlanıp daha sonra politik alana yayılmış olmasını bunun bir kanıtı olarak göstermektedir.

Öncesinde de bir takım girişimler olmasına karşın, esasen AK Parti iktidarları tarafından fark edilen diasporanın ekonomik ve siyasi gücüne deği-

nen Keskin (2017)'e göre de, çoğunlukla Batı Avrupa ülkelerinde yerleşik bulunan Türkiye diasporasının Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesinde oynayabileceği katalizör rolü, diaspora politikalarının gelişiminde ve şekillenmesinde oldukça etkili olmuş ve Türkiye, dış politik açılımlarına yardımcı unsur olarak diasporayı daha fazla ihmal etmek istememiştir. Bekir Bozdağ'ın diasporanın yaşadıkları ülkelerdeki toplumsal katılım ve entegrasyonunun teşviki konusunda 2012 yılındaki şu sözleri de bu yaklaşımı doğrular niteliktedir:

Vatandaş oldukları ve eşit haklara sahip oldukları zaman, oradaki istihdama, eğitime, siyasete, her alana daha etkin katılmaları olacak ve hem orada yaşayan vatandaşlarımıza, soydaşlarımıza, akrabalarımıza hem de Türkiye'yle yaşadıkları ülkenin ilişkilerinin sağlıklı olmasına daha büyük katkıları sunma imkânı bulacaklar. (Zentürk ve Bozdağ, 2012, s.5)

Ancak Keskin, yeni dönem Türk diaspora politikasını sadece anavatanın menfaatleri temelinde açıklamanın da doğru olmadığını düşünmektedir. Ona göre AK Parti hükümetleri yaptıkları icraatlar yoluyla, uzun yıllar dışlanmış ve sahipsiz bırakılmış Türk diasporasını kucaklamakta ve bu kesimlerin hak ve özgürlüklerini yüksek sesle dillendirilerek sorunlarına çözüm üretmeye uğraşmaktadır (Keskin, 2017, s. 550-551). Türk diaspora politikası söz konusu olduğunda bu yorumun, diaspora politikalarını tek taraflı bir faydalanmadan ziyade, hem göç veren ülke hem de göçmenler açısından 'kazan-kazan' ilişkisi çerçevesinde gören neoliberal yaklaşımları haklı çıkardığı görülmektedir.

Buna benzer şekilde, son dönemdeki Türk diaspora politikasının önemli bir politik sıçrama olarak görülmesi gerektiğini söyleyen Ulusoy (2016, s.128-129) da, bu dönemde merkezden itilmiş belirli kesimlerin haklı kırgınlıklarını giderme noktasında ciddi adımlar atıldığına değinmektedir. Bununla beraber, Ulusoy söz konusu politikanın şekillenmesinde iş çevrelerinin önemini kabul etmekte ve bu konuda TOBB ve Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) gibi kuruluşların faaliyetlerinden örnekler vererek diasporanın inşasında oynadıkları birincil rolü ifade etmektedir. DEİK bünyesinde yıllık olarak düzenlenen "Dünya Türk Girişimciler Kurultayı", diasporayla ilişkilerin geliştirilmesine yönelik anlaşmalar ve spesifik olarak diaspora konusunda hazırlanmış ilk rapor olan "Dünyada Diaspora Stratejileri: Türk Diasporası için Öneriler" isimli çalışma söz konusu kuruluşların Türkiye'de diaspora inşası konusundaki öncü rolünü göstermesi açısından önemlidir (Ulusoy, 2016, s.168).

Görüldüğü gibi; alan yazında son dönemde Türkiye'nin diasporaya yönelik ilgisindeki artışın ardında birden fazla saikin rol oynadığından bahsedilmektedir. Bütüncül bir okuma yapıldığında, göçmenlerin ekonomik ve siyasi kaynaklarından faydalanmayı (tapping) ön plana çıkaran yaklaşım yanında göçmenlerin anavatan tarafından vatandaşlık yahut etnik bağ çerçevesinde kucaklandıklarını (embracing) savunan yaklaşımın da Türk diaspora politikasını açıklamakta yardımcı olabildiği görülmektedir. Bunun yanında, yeni Türk diaspora politikasının enstrüman ve kurumları oluşturulurken dünya örneklerinden etkilenildiği ve bu bağlamda neoliberal göç yönetimi anlayışının yaygınlaşmasının da diaspora politikalarının oluşumunda etkili olduğu söylenmelidir.

Sonuç

Diaspora kavramının travmatik unsurlarından kurtulması, küreselleşme süreci ve diaspora grupları ile ekonomik ve beşeri kalkınma arasında kurulan olumlu ilişki gibi gelişmelerin etkisiyle şekillenen çağdaş diaspora yönetimi, 2000'li yıllar sonrası küresel düzeyde yaygınlık kazanmıştır. Özellikle, 2002 AK Parti iktidarı sonrası dönemde bu küresel rüzgarın etkisiyle önemli adımlar attığı görülen Türkiye'nin, diaspora alanındaki politika ve uygulamalarını yaygınlaşan bu yeni kabul ve eğilimlere uygun olarak dizayn ettiği görülmektedir.

Diasporanın sınırlarını belirleme yetkisini elinde bulundurduğu görülen devletin bu yıllarda, etnik olmaktan ziyade dini-tarihi arka plan barındıran ve çoklu kimliklere imkan tanıyan bir diaspora kavramına yaslandığı anlaşılmaktadır. Küresel eğilimlere paralel şekilde, diaspora üyelerinin geri dönüşü değil, diasporize edilmeleri üzerine kurulu bir stratejinin benimsendiği bu dönemde, bu stratejiye uygun ve "yumuşak güç" kullanımına izin veren yeni kurum ve enstrümanların ihdas edildiği görülmektedir.

Bu politikaların motivasyonlarına yönelik kuramsal yaklaşımlar açısından değerlendirdiğimizde, Türkiye'nin çağdaş diaspora yönetiminin oluşumuna etki eden faktörlerin çok çeşitli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, çok önemli bir motivasyon kaynağı olduğu görülse de, Türk diaspora politikasını sadece vatandaşlık temelli bir yurttaşlık anlayışından hareketle, göçmenlerin haklarının savunulması ve bağların korunması için icra edilen kucaklayıcı uygulamalar olarak sunmak meseleyi tam manasıyla açıklayamamaktadır. İç

içe geçmiş birçok motivasyonun beslediği anlaşılan bu politikaların, göçmenlerin kaynaklarından anavatan lehine faydalanma motivasyonunu da önemli ölçüde barındırdığı ve ayrıca küresel göç yönetimi anlayışının sunduğu kalıplardan da ilham aldığı görülmektedir. Bu durumun, çağdaş Türk diaspora politikası söz konusu olduğunda, devletlerin bu politikalara eğiliminde en açıklayıcı motivasyonun faydalanma yaklaşımı olduğunu ve fakat kucaklama, uluslararası göç yönetimine uyum gibi motivasyonların etkisi göz ardı edildiğinde konunun tam manasıyla anlaşılmayacağını vazedenden bütüncül yaklaşımları haklı çıkardığı ortadadır.

EXTENDED ABSTRACT

Contemporary Theoretical Approaches to Diaspora Policies and Turkish Diaspora Policy

*

Esra Sağlam
TUBITAK

The concept of diaspora seems to have been freed with 20th century from the overwhelming weight of its classical conceptualization, which contained traumatic elements and pointed to historical Jewish and Armenian diasporas. Once disdained as 'victims', diasporas are now presented as 'national heroes' in events such as diaspora congresses. As individuals with multiple cultures and belongings, they are acclaimed for their contribution to the homeland (Gamlen, Cummings, Vaaler, Rossouw, 2013 , p.4).

Both these connotations of the concept of diaspora evolving positively and the discovery of diaspora groups as economic and cultural instruments by countries have greatly increased the interest of the states in these groups. As a result of this situation, which is named as the "diaspora turn" (Agunias, 2009) in the literature, more and more countries and international organizations around the world are developing policies for the purpose of developing collaborations with communities abroad. In addition, diaspora management is encouraged by international organizations, multiple platforms and research organizations (Kuznetsov and Sabel, 2006; International Organization of Migration, 2013; The United States Agency for International Development, 2013). Another transformation in diaspora policies is the rise of a citizenship concept detached from land and the development of some political instruments in line with this strategy by governments (Okay, 2015, p. 42).

This increasing interest in diaspora groups in the field of politics has also increased the number of academic studies. Accordingly, new theoretical approaches regarding diaspora management and policies have emerged.

The aim of this study is to understand what current theoretical approaches contribute to explaining contemporary "Turkish Diaspora Policy". In this context, firstly the theoretical approaches that are prominent in the literature about the relationship between the country of origin and the diaspora are discussed. Secondly, the theoretical approaches regarding diaspora policies are

addressed that are directed towards the motivations of these policies, in order to understand why states engage their members abroad.

Based on the approaches of Gamlen et al. (2013) and Ragazzi (2014) (who made important contributions to the theorization of this fairly new subject), in this study, the following theoretical classification was made regarding the diaspora policy motivations of states:

- Approaches that view the diaspora as a leverage that serves the interests of the homeland in the context of economy, foreign and domestic politics, and explain the diaspora policies through the mentioned motivation,
- Approaches that interpret diaspora policies as being based on citizenship or ethnic belonging and implemented by states with an embracing motivation for their migrants living abroad,
- Approaches that view diaspora policies from a broader perspective. More specifically, as the result of changes in the structure of the global political-economic system (neoliberalism) in the 1980s.

When evaluating the opportunities presented by these theoretical approaches in understanding the contemporary Turkish diaspora policy, some important conclusions have been reached in the study.

In the AK Party era of 2002 and onward, Turkey administration has taken important steps in this policy area. It seems to have designed its diaspora policies in accordance to the new global trends and affirmations. One of the most important transformations in new Turkish diaspora policy is Turkey's actions in establishing closer relations with the diaspora members and ensuring the transition from the classical definition to the contemporary definition of diaspora. As a result, people of Turkish origin are openly referred to as Diaspora.

It is understood that the state, which has been found to have the authority to determine the borders of the diaspora concept, has relied on a diaspora concept that allowed for multiple identities by basing the concept of diaspora, on a religious-historical background rather than an ethnic one.

In line with global trends, a strategy has been followed, which is based on diasporising, rather than the return of diaspora members. Additionally, integration of diaspora members in their host countries has been encouraged, capacity building activities have been focused on and flexible political instruments such as participation in political elections from abroad and "Blue Card" opportunities where dual citizenship is not possible, have been implemented.

In these years, new institutions and instruments that allow the use of "soft power" have been created. The establishment of the "Presidency for Turks Abroad and Related Communities" as a central institution in the diaspora management is especially remarkable in the context of showing growing interest in this policy area in Turkey. It is also apparent that Turkey's policies regarding migrants have come together with public diplomacy through the establishment of institutions such as the "Yunus Emre Cultural Centers".

Also, it is observed that, among the relationship models expanded by states for their respective diaspora, the "centro-peripheral" model is more successful in explaining the relationship Turkey has developed with its diaspora members. In accordance with this model, in which relations with the homeland play a major role in the organization of migrants, Turkish diaspora have been organized and consolidated within the framework of strong tie to the homeland through various official institutions and support provided to local organizations.

In terms of theoretical approaches to the motivations behind diaspora policies, it can be mentioned that the factors affecting the formation of contemporary Turkish diaspora management are quite diverse. Although it seems to be a very important source of motivation, to define the new Turkish diaspora management as a policy based on citizenship and being implemented only with the motivation for embracing members abroad and defending of the migrants' rights, cannot entirely explain the issue. This study shows that these policies driven by a variety of intertwined motivations contain the motivation of benefiting from the resources of migrants in favor of the homeland and are also inspired by the patterns offered by the global migration management approach. In the case of contemporary Turkish diaspora policy, the results of this study justify the holistic approaches that see using the motivations like the "tapping", "governance" and "embracing" together as the most convenient way to understand why states engage their members abroad by establishing diaspora institutions.

Kaynakça / References

Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. 2. Baskı. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.

- Agunias, D., R. and Newland, K. (2012). *Developing a road map for engaging diasporas in development: A handbook for policymakers and practitioners in home and host countries*. Geneva: International Organization for Migration. 5 Nisan 2020 tarihinde, http://publications.iom.int/system/files/pdf/diaspora_handbook_en_for_web_28may2013.pdf adresinden erişildi.
- Agunias, D. R. (Ed.) (2009). *Closing the distance: How governments strengthen ties with their diasporas*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Akçapar, Ş. K. and Aksel, D. B. (2017). Public diplomacy through diaspora engagement: The case of Turkey. *Perceptions*, 22(4), 135-160.
- Aksel, D. B. (2014). Kins, distant workers, diasporas: Constructing Turkey's transnational members abroad. *Turkish Studies*, 15(2), 195-219.
- Anderson, B. (1998). *The spectre of comparisons: Nationalism, southeast Asia, and the world*. Londra: Verso.
- Sosyal yardımlara ayrılan mali kaynak 2002 yılında 1,4 milyar lira iken, 2016 itibarıyla bu miktar 32 milyar liraya yükseldi. Bu tutarın, 2017 yılı sonunda yaklaşık 38.3 milyar lira olarak gerçekleşmesini öngörüyoruz (2017). *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı/ ASPB*. 12 Nisan 2020 tarihinde, <https://www.aile.gov.tr/haberler/sosyal-yardimlara-ayrilan-mali-kaynak-2002-yilinda-1-4-milyar-lira-iken-2016- itibariyle-bu-miktar-32-milyar-liraya-yukseldi-bu-tutarin-2017-yili-sonunda-yaklasik-38-3-milyar-lira-olarak-gerceklesmesini-ongoruyoruz> adresinden erişilmiştir.
- "ATIB: Der verlängerte Arm Erdogans in Österreich" (8 Haziran 2018). *OÖ-Nachrichten*. 21 Mart 2020 tarihinde, <https://www.nachrichten.at/politik/innenpolitik/ATIB-Der-verlaengerte-Arm-Erdogans-in-OEsterreich;art385,2919051> adresinden erişilmiştir.
- Aydın, Y. (2014). *The new Turkish diaspora policy: Its Aims, Their limits and the challenges for associations of people of Turkish origin and decision-makers in Germany*. SWP Research Paper 10. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs.
- Aydın, Y. (2016). Turkish diaspora policy: Transnationalism or long distance nationlism? Pusch, B. and Sirkeci, İ. (Der.), *Turkish Migration Policy* içinde (s.169-181). London: Transnational Press.
- Bauböck, R. and Faist, T. (2010). *Diaspora and transnationalism: Concepts, theories and methods*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bilgili, Ö. and Siegel, M. (2011). *Understanding the changing role of the Turkish diaspora*. UNU-MERIT Working Papers, No. 039.

- Bundesministerium für Innern, für Bau und Heimat (2018). *Verfassungsschutzbericht 2017*. 27 Nisan 2020 tarihinde, <https://www.verfassungsschutz.de/embed/vsbericht-2017.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Brand, L. A. (2008). *Citizens abroad: Emigration and the state in the Middle East and North Africa*. New York: Cambridge University Press.
- Brazier, J. E. and Mannur, A. (2003). Nation, migration, globalization: Points of contention in diaspora studies. Brazier J. E. and Mannur A. (Der.) *Theorizing Diaspora: A Reader* içinde (s. 1-22). Oxford: Wiley.
- Brown, G. W. (2013). Diaspora, transnationalism and issues in contemporary politics. Daswani, G. and Quaysan A. (Der.) *A Companion to Diaspora and Transnationalism* içinde (s.68-87). Blackwell: Willey.
- Brubaker, R. and Kim, J. (2011). Transborder membership politics in Germany and Korea. *European Journal of Sociology*, 52 (1), 21-75.
- Brubaker, R. (2005): The „diaspora“ diaspora. *Ethnic and Racial Studies*, 28, 1-19.
- Cohen, R. (1997). *Global diasporas: An introduction*. London: UCL Press.
- Das sagte Ministerpräsident Erdogan in Köln (2008, 11 Şubat). *Die Welt*. [Online gazete haberi]. 29 Mart 2020 tarihinde, <https://www.welt.de/debatte/article1660510/Das-sagte-Ministerpraesident-Erdogan-in-Koeln.html> adresinden erişilmiştir.
- Das weite Netzwerk der AKP in Österreich. (2014, 16 Temmuz). *Der Standard* [Online gazete haberi,]. 19 Mart 2020 tarihinde, <https://derstandard.at/2000002075767/Das-weite-Netzwerk-der-AKP-in-Oesterreich> adresinden erişilmiştir.
- Dufoix, S. (2011). *Diasporalar*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yay.
- Eliaçık, Z. (2019). Avusturya. Bayraklı, E., Yalçın, H. B., ve Yeşiltaş, M. (Der.) *Avrupa'da PKK yapılanması* içinde (s.127-182). İstanbul: SETA Vakfı.
- Erşahin, İ. (2015). Bir diyanet projesi olarak uluslararası ilahiyat programı. *Diyanet İlmî Dergi*, 51(2), 125-146. 28 Mart 2020 tarihinde, <http://dergi-park.gov.tr/download/article-file/410326> adresinden erişilmiştir.
- Gamlen, A., Cummings, M., Vaaler, P. M. ve Rossouw, L. (2013). *Explaining the rise of diaspora institutions*. The IMI Working Papers Series 78. Oxford: International Migration Institute, University of Oxford. 28 Nisan 2020 tarihinde, <http://www.migration.ox.ac.uk/odp/pdfs/WP78%20Explaining%20the%20Rise%20of%20Diaspora%20Institutions.pdf> adresinden erişilmiştir.

- Göç Araştırmaları Vakfı. (2018). *Bilgi notu: Yurt dışında yaşayan Türk seçmenin siyasal katılımı*. 18 Nisan 2020 tarihinde, <http://gocvakfi.org/yurt-disinda-yasayan-turk-secmenin-siyasal-katilimi/> adresinden erişilmiştir.
- Glick Schiller, N. Basch, L. ve Szanton Blanc, C. (1992). *Towards a transnational perspective on migration: Race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered*. New York: New York Academy of Sciences.
- Hall, S. (1998). "Kültürel kimlik ve diaspora". J. Rutherford (Der.) *Kimlik: topluluk/kültür/farklılık* içinde (s. 173-192). Ankara: Sarmal Yay.
- International Organisation of Migration (2013). *Diaspora ministerial conference*. 23 Nisan 2020 tarihinde, <https://www.iom.int/idmdmc> adresinden erişilmiştir.
- Itzigsohn, J. (2000). Immigration and the boundaries of citizenship: the institutions of immigrants' political transnationalism. *The International Migration Review*, 34(4), 1126–1154.
- İçduygu, A.; Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları 1923-2023: Ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi. 3 Nisan 2020 tarihinde, <http://mirekoc.ku.edu.tr/sites/mirekoc.ku.edu.tr/files/T%C3%BCbitak%20Raporu.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Joppke, C. (2003). Citizenship between de- and re-ethnicization. *European Journal of Sociology*, 44 (3), 429-458.
- Kaya, A. ve Kentel, F. (2005). *Euro-Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği arasında köprü mü, engel mi?* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Kaya, A. (2000). *Sicher in Kreuzberg: Berlin'deki küçük İstanbul : Diyasporada kimliğin oluşumu*. İstanbul: Büke Yay.
- Keskin, K. (2017). Türkiye'nin dış Türkler siyasetinin dönüşümü. İnat, K., Aslan, A. ve Duran, B. (Der.) *AK Parti'nin 15 yılı: Dış politika* içinde (s. 531-551). İstanbul: SETA Vakfı.
- Kurubaş, E. (2006). *Asimilasyondan tanınmaya : Uluslararası alanda azınlık sorunları ve Avrupa yaklaşımı* (2. baskı). Ankara: Asil Yay.
- Kuznetsov, Y. and Sabel, C. (2006). *Global mobility of talent from a perspective of new industrial policy: Open migration chains and diaspora networks*. WIDER Working Paper Series 144, World Institute for Development Economic Research. 13 Mart 2020 tarihinde, https://www.researchgate.net/publication/23547741_Global_Mobility_of_Talent_from_a_Perspective_of_New_Industrial_Policy_Open_Migration_Chains_and_Diaspora_Networks adresinden erişilmiştir.

- Larner, W. (2007). Expatriate experts and globalising governmentalities: The New Zealand diaspora strategy. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32(3), 331–345.
- Steinvorth, D. (2019, 29 Mayıs). Der Moscheeverband DITIB könnte bei der Integration muslimischer Deutscher eine wichtige Rolle spielen. Doch ihr oberster Dienstherr in Ankara hat andere Prioritäten. *Neue Zürcher Zeitung*. 9 Nisan 2020 tarihinde, <https://www.nzz.ch/meinung/moscheeverband-ditib-die-parallelgesellschafter-ld.1484926> adresinden erişilmiştir.
- Okyay, A. S. (2015). *Diaspora-making as a state-led project : Turkey's expansive diaspora strategy and its implications for emigrant and kin populations*. Doktora Tezi. Florence: European University Institute.
- Østergaard Nielsen, E. (2003). The politics of migrants' transnational political practices. *International Migration Review*, 37 (3), 760-786.
- Öniş, Z. ve Kutlay, M. (2013). Rising powers in a changing global order: the political economy of Turkey in the age of brics. *Third World Quarterly*, 34 (8), 1409-1426.
- Ragazzi, F. (2014). A comparative analysis of diaspora policies. *Political Geography*, 41, 74–89.
- Safran, W. (1991). Diasporas in modern society: Myths of homeland and return. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 1(1), 83–99.
- Şimşek, H. (2017). *50 Jahre Migration aus der Türkei nach Österreich*. Wien: Lit Verlag.
- T.C. Başbakanlık. *Yurtdışı Türkler Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı*. (t.y) 09 Temmuz 2018 tarihinde, <http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/kkgm/kanuntasarilari/yurtdisiturkleri.doc>. adresinden erişilmiştir.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. (t.y.). *Yurtdışı Temsilciliklerimiz*. 5 Nisan 2020 tarihinde, <http://ab-digm.meb.gov.tr/www/yurt-disi-temsilciliklerimiz/icerik/27> adresinden erişilmiştir.
- The United States Agency for International Development (2013). *USAID partnership opportunities: Diaspora*. 10 Nisan 2020 tarihinde, <http://www.usaid.gov/partnership-opportunities/diaspora-engagement> adresinden erişilmiştir.
- Tötölyan, K. (1996). Rethinking diaspora(s): Stateless power in the transnational moment. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 5 (1), 3–36.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi.(t.y). Melen hükümeti programı. 24 Mart 2020 tarihinde, <http://tbmm.gov.tr/hukumetler/HP35.htm> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). *Türkiye Büyük Millet Meclisi*. 17 Mart 2020 tarihinde, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm> adresinden erişilmiştir.
- Ulusoy, E. (2016). *Diasporayı yeniden düşünmek: Diaspora teorisi ve tarihsel bağlamda Türkiye'nin diaspora politikası*. Ankara: PEGEM Akademi.
- Unat, K. (2017, 9 Ağustos). Türk-Alman İlişkilerini Anlamak V: Diaspora ve Lobi. *SETA Vakfı*. 02.07.2020 tarihinde, <https://www.setav.org/turk-alman-iliiskilerini-anlamak-v-diaspora-ve-lobi/> adresinden erişilmiştir.
- Ünver, C. (2013). Changing diaspora politics of turkey and public diplomacy, *Turkish Policy Quarterly*, 12 (1), 181-189.
- Wahlbeck, Ö. (2002). The concept of diaspora as an analytical tool in the study of refugee communities. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(2), 221-238.
- Waterbury, M. A. (2010). Bridging the divide: Towards a comparative framework for understanding kin state and migrant-sending state diaspora politics. Bauböck, R. and Faist, T. (Der.) *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods* içinde (s.131-148). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Yunus Emre Enstitüsü. (2016). *2016 faaliyet raporu*. 9 Nisan 2020 tarihinde, https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2016_faaliyet_raporu_05.02.2018-db.pdf adresinden erişilmiştir.
- Yeneroğlu, M. (2016). Diaspora politikalarının mikro alana yansımaları. *Avrupa Türk Gazetesi*. 9 Mart 2020 tarihinde, <http://www.avrupaturkgazetesi.com/diaspora-politikalarinin-mikro-alana-yansimasi/> adresinden erişilmiştir.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı/ YTB. (2016). *İdari faaliyet raporu-2016*. 11 Nisan 2020 tarihinde, https://www.ytb.gov.tr/uploads/resimler/activity_reports/2016-idare-faaliyet-raporu.pdf adresinden erişilmiştir.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı/ YTB. (2017). *İdari faaliyet raporu-2017*. 11 Nisan 2020 tarihinde, https://www.ytb.gov.tr/uploads/documents/2017_FAAL_YET_RAPORU_Digital.pdf adresinden erişilmiştir.

Zentürk, A. (Mülakat yapan) ve Bozdağ, B. (Mülakat yapılan).(2012). Bizim için önce insan gelir: Bekir Bozdağ ile söyleşi. [Mülakat transkripsiyonu] *Artı* 90(1), 4-7. 19 Nisan 2020 tarihinde, https://www.ytb.gov.tr/uploads/resimler/dergiler_pdf/arti-01.pdf adresinden erişilmiştir.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Sağlam, E. (2020). Diaspora politikalarına yönelik çağdaş kuramsal yaklaşımlar ve Türk diaspora politikası. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 744-774. DOI: 10.26466/opus.747426

Baudrillard Bağlamında Hiper-Gerçeklik Kuramının Futbol İzleyicileri Üzerine Etkisi

DOI: 10.26466/opus.661678

*

Bariş Şentuna *

* Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Balıkesir /Türkiye

E-Posta: ejderkelebek@gmail.com

ORCID: [0000-0001-9982-8382](https://orcid.org/0000-0001-9982-8382)

Öz

Bu makalenin amacı, öncelikle futbol izleyicilerinin statta futbol izlemek yerine televizyonları başında hiper-gerçek bir izleme deneyimi yaşamalarının sebeplerini araştırmak ve futbol izlemenin hiper-gerçek boyutunu hem kendi deneyimlerime dayanarak Balıkesirspor hem de Baudrillard üzerinden anlatarak futbol izleyicileri üzerindeki etkilerini tartışmaktır. Bu makale iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, futbol izleyicilerinin hiper-gerçekliği tercih etmelerinin sebepleri incelenmiştir. Bu incelemenin sonucunda dört madde öne çıkmıştır. Güvenlik, spiker, değişen gerçeğin heyecan verici yönü ve tekrar oynatmadır. Bunlar sırasıyla incelenmiş ve karşıt görüşü olarak stadyumdaki birliktelik ile beraber tartışılmıştır. Bu makalenin ikinci bölümünün ilk kısmında Platon ve Baudrillard arasındaki benzerlikler ile gerçeklik ve simülasyon kuramı tartışılmaktadır. İkinci kısımda ise, futbol izleyicilerinin hiper gerçekliğe geçişi bölümünde, hiper-gerçekliğin büyüklü dünyası tartışılmaktadır. Hiper-gerçekliğin etkisi bölümünde ise simülasyonun ortaya çıkarmak istediği şeyin, yani -muş gibi hissetmek duygusunun nasıl ortaya çıktığı aktarılır. İzleyiciler artık gerçek ile gerçek olmayı ayırmamaktadırlar. Çünkü gerçeklik kalmamıştır, yeniden üretilmiştir. Sonuç bölümünde ise futbolun endüstriyellemeye, izleyicilerinin ise tüketicilere nasıl dönüştükleri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor Sosyolojisi, Futbol İzleyicileri, Baudrillard, Hiper-gerçeklik, Simülasyon

The Effects of Theory of Hyper-Reality on Football Viewers in the Context of Baudrillard

*

Abstract

The main aims of this article is to explore why football viewers choose to watch football on TV, as a Baudrillardian hyper-reality experience, instead of watching it at stadium and to discuss the hyper-reality aspect of watching football both from a Baudrillardian perspective and based on my own experience over Balıkesirspor. The article is based on two main parts. In the first part, the reasons why football viewers prefer hyper-reality experience are discussed. This examination revealed four items. Security, commentator, the excitement of changing reality and replay. These are examined respectively and as a counter-argument discussed with the unity in the stadium. In the second part, which has two subsections, firstly the similarities between Platon and Baudrillard are discussed in regards to the concepts of reality and simulation. Secondly, in the subsection of the transition of football viewers into hyper-reality, the magical world of hyper-reality is discussed. In the subsection regarding the effects of hyper-reality, how simulation tries to create the feeling of "as if" in us is explained. The viewers cannot differentiate between what is real and what is not real. Because there is no reality left, it is reproduced. Finally, in the conclusion, the processes of how football turns into a sector and how its viewers are transformed into consumers are discussed.

Keywords: *Sociology of Sports, Football Viewers, Baudrillard, Hyper-reality, Simulation*

Giriş

Çocukluğumdan beri memleketim Balıkesir'in bir futbol taraftarıyım. Uzun yıllar boyunca taraftarlığım değişmedi. Fakat bu uzun yıllarda birçok şey değişti. Bu makale boyunca bu değişiklikleri ve sporun geleceğini hem kendi deneyimlerime hem de felsefi görüşlere dayalı farklı perspektiflerden incelemeye çalışacağım. Bütün bunları yapmaya yine Balıkesirspor ile başlayacağım.

Balıkesirspor futbol takımı 2014'te bir rekor kırdı. 2.lig ve 1. ligte art arda şampiyon olup süper lige çıktı. 2.ligden itibaren hemen hemen tüm iç saha karşılaşmalarına gittim. Liglerin yükselmesiyle birlikte hızla değişen pek çok şey deneyimledim. Balıkesirspor; Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş gibi büyük takımlarla oynamaya başladı. Önce stada büyük elektronik billboardlar geldi. Stadyumdaki büyük TV kuleleri, canlı yayın için hazırlandı. Kendimi bildiğimden beri orada olan stadyum gece maçları için büyük ve uzun kulelerle aydınlandı. Memleketimde bir gece maçına gitmek benim için tamamen farklı bir deneyim oldu.

UEFA kupası sahibi Galatasaray ile gösterişli ışıklarla aydınlatılmış bir gecede büyük bir maç yaptık. ("Balıkesirspor 2-0 Galatasaray", 2014) Galatasaray'ın bütçesi Balıkesirspor'dan çok daha büyüktü. Mucize oldu ve Balıkesirspor maçı 2-0 kazandı. Stadyum hıncahınç doluydu. Ben golleri zar zor görüyordum, nasıl bir oyun oynadığımızı kalabalık ve gürültüden tam olarak kestirememiştim. Eve döndüğümde, bizim için bu muazzam galibiyetin görkemini yeniden izlemek için TV'yi açtım. Bu noktada bir şeyler fark etmeye başladım. Büyük ekranlı televizyonun önünde izlediğim şey, deneyimlediğim "gerçeklik", birkaç saat önce statta izlediğimden çok daha çekiciydi. Halen daha Balıkesirspor'un maçlarını izliyorum fakat artık televizyondan izlemeyi tercih ediyorum. Bu da aslında Baudrillard'ın tarif ettiği hiper-gerçekliğin bir örneği gibiydi. O zaman hiper-gerçekliğin futbolla nasıl ilişkilendirileceğine göz atalım.

Futbol izlemenin hiper-gerçek boyutu

Futbol izleyicileri için yeni hiper-gerçeklik deneyimini ve sahada futbol izlemek yerine televizyon karşısında futbol izlememizin sebeplerini madde madde anlatmaya çalışacağım. Bu akıl yürütme daha önce yapılmadığından

ve bu konuda kaynak olmadığından, kendi deneyimlerim üzerinden bunun sebeplerini kurgulamaya çalışacağım ve tartışmamı bu şekilde kuracağım.

Televizyonda futbol izlemeyi tercih etmemizin sebeplerini düşünürken, aklımıza gelebilecek ilk sebep güvenlidir. En basit haliyle hayatta her şeyden önce güvenlik gelir. 2016 yılında Beşiktaş stadında on iki polis memuru terör saldırısında 36'sı emniyet mensubu, 8'i sivil en az 44 kişi şehit oldu (NTV, 12.12.2016). 2017 yılında, Dortmund otobüsüne saldırı düzenlendi (AA, 27.11.2018). Bundan önceki 132 kişinin öldüğü 2015 Paris saldırılarında ana hedeflerden bir tanesi bir stadyumdu. Bir diğeri ise stadyumun dışındaki restorandı. *"Reuters'a konuşan bir görgü tanığı, intihar saldırılarından birinin, stadyumun hemen dışındaki bir fast food restoranının önünde gerçekleştiğini söyledi. Bu saldırılarda en az beş kişinin öldüğü bildirildi."* (Hürriyet,3.11.2015).

Kitlelere yapılan bu korkunç terör saldırıları, bizi kalabalık yerlerden uzak tutma amacını taşımaktaydı. Her ne kadar başarılı olamasalar da, insanlar maçın atmosferini statta deneyimlemek yerine, evlerindeki televizyondan izlemeyi yeğler hale geldiler. Çünkü evde tamamen güvende olduklarını düşünüyorlardı. Güvenlik bir sorundur tabi ki; ancak maç deneyimini değiştirmenin yegâne ölçüsü değildir. Evde maç izlemeyi seçmenin birkaç nedeni vardır. Onları analiz etmeye devam edeceğim.

Evde maç izlemeyi tercih etmenin ikinci sebebi, stadyumda spikerin olmamasıdır. Özellikle süper lig altı iki takım oynarken karşı takımın oyuncularının ismini bilmek zordur. Oyuncunun özellikleri, hatta oyuncunun kişisel geçmişi TV ekranında sunulmaktadır. Televizyonda duyduğunuz şey, yalnızca seyircilerin tezahüratları veya spikerin yorumları değil; aynı zamanda seyircinin pozisyonlara olan tepkisidir. Birkaç yıl önce bir yayıncı kuruluş, televizyon izleyicisine sunucu seçme şansı tanıdı. Siz hayranı olduğunuz veya tarafsız bir anlatıcı seçebilirsiniz. Ancak izleyici, seçim sistemi fikrinden hoşlanmadı. Bu, sadece tarafsız sunucu meselesi değildi. Aynı zamanda yayın şirketleri hiper-gerçeklik sistemine birçok şeyi ekleyebilir veya sistemi alt üst edebilirdi. Çünkü izleyici, kendi izlediğini zaten tarafsız bir gerçek olarak kabul ediyordu. Tarafli bir anlatımı, gerçeğin çarpıtılması biçiminde yorumladı. Bu aslında trajedi-komik bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum televizyonun, beyaz camın yansıttığını, "objektif bir gerçeklik olarak kabul ediyoruz" anlamına gelmektedir.

Televizyondan maç seyretmeyi tercih etmenin diğer bir sebebi, değişen gerçeğin heyecan verici yönüdür. Bu tür gerçeklikte her şey çok açıktır. Stadyumunuzdaki yerinize göre paranız ve biletiniz doğrultusunda oturup bazı pozisyonları görebilir ve başka pozisyonlar göremezsiniz. Stadyumda biri önünüzde yükselir. Özellikle gol anında büyük kargaşa olur, bazen sadece seslerden gol olduğunu anlarsınız. Ne yazık ki yalnızca bizim gibi izleyiciler değil, sahadaki hakem bile pozisyonu göremeyebilir. Bu nedenle FIFA, video yardımcı hakeme (VAR) geçmeye başladı. Böylece kaydedilen ve değiştirilebilme olasılığı olan gerçeklik, oyunun kendisini etkilemeye başladı.

En başından kendisi hiper-gerçekliğin nesnesi olan televizyon ekranı bizzat futbol sahasına indi. Hakem VAR sistemine başvurduğunu göstermek için televizyonu eliyle gösterir gibi dikdörtgen bir işaret yapıp, gerektiğinde VAR odasında danışır, gerektiğinde bizzat kendisi sahada bulunan televizyondan pozisyonu izler ve buna göre karar verir oldu. Oysaki televizyonun başında maçı canlı takip eden izleyiciler hakem izlemeden pozisyonların tekrarlarını ofsayt ya da el olduğunun yakın çekimlerini çoktan izliyorlardı. Bu anlamda VAR ile birlikte futbol oyununun kendisi bir hiper-gerçekliğin konusu olmaya başladı. Çekilen çizginin “gerçekliği” bir tartışma konusu, “kameranın açısı” başka bir tartışma konusu olmaya başladı. Televizyonlarda saatlerce bitmiş maçları konuşan eski hakemlerin oluşturduğu pazar bu anlamda yerini sahaya uyan televizyondan, televizyona uyan sahaya bırakmaya, bu da beraberinde hiper-gerçeklik anlamında büyük paralar kazanan yayıncı kuruluşların, dolaylı bir müdahalesi gibi görülebilecek yepyeni bir modele kendini bıraktı.

Televizyon başında futbol izlememizi sağlayan sebeplerin dördüncüsü, tekrar oynatma fonksiyonudur. Üniversitedeyken aylarca stadyuma gidemediğim dönemler oldu. Tekrar stada gittiğimde fark ettiğim ilk şey; televizyondaki tekrar oynatma özelliğinin eksikliğiydi. Stadyumda her şey çok hızlı gerçekleşiyordu. Maçı beraber izlediğim arkadaşşıma, “Ne düşünüyorsun; ofsayt mıydı?” diye sorardım. Çünkü çoğunlukla pozisyonu göremezdik. Elbette ki stadyumda bulunduğumuz açı da önemlidir, zira televizyon kutusunun önündeki açı her zaman mükemmeldir. Televizyonda yayınlanan herhangi bir maçta sahayı izleyen yaklaşık 16 veya daha fazla kamera var (TFF, Var Broşürü). Çizgi kamerası, gol kamerası, ofsayt kamerası gibi yeni teknolojiler de var.

Spor taraftarları olarak maçı çoğunlukla canlı olarak izliyoruz. Ancak yeni dünyadaki bu "canlı etkinlik" görecelidir. Oynatma her zaman bir kayıt ile birlikte gelir. Özellikle önemli pozisyonları ağır çekimde yakalamak muhtemelen bir özellik olarak karşımıza çıkıyor. Aylar önce eş zamanlı olarak olarak Türk klasikleri arasındaki Fenerbahçe ve Galatasaray ile El-Classico Barcelona ve Real Madrid arasındaki maçlar vardı. Hipergerçeklik kutusu olan televizyon başka bir şey izlerken bile "kayıt" özelliğine sahiptir. Yeni dünyada "sanki canlıymış gibi" izleyebilme şansına sahipsiniz. Eğer maçın sonucunu hiçbir yerden duymadıysanız, sonradan izlediğinizde sanki canlıymış, o anda oynanmış gibi algulamanız mümkündür.

Tabi ki, felsefi bakış açısında her görüşün karşıt bir fikri vardır ve de olmalıdır. Futbol izleyicilerinin hipergerçekliği tercih etmelerinin karşıt fikrinin ne olduğu bizim için önemlidir. Karşıt fikir olarak, televizyon önünde gerçekleşen izleyiciliğin yerine, stadyumda binlerce insanla birlikte sevinç ve hüznün yaşamak, sosyal bir bağı da beraberinde getirir. Böylece siz, aynı duyguları paylaştığınız bir topluluğun parçası olursunuz. Bu da beraberinde bir aidiyeti getirir. Evde maç izlemeyle karşılaştırdığınızda statta kendinizi daha aktif hissedebilirsiniz. Fakat unutmamamız gereken şey, ilerleyen zamanlarda teknolojinin bunları harmanlayabilecek olmasıdır. Yani insanlar izledikleri maçı yakın bir gelecekte, statlardan seçtikleri koltuklarda, arkadaşları ile VR (Sanal Gerçeklik) üzerinden konuşarak izleyebilir. Hatta maçın hemen ardından maçı konsollarından kendi aralarında oynayabilir ve arkadaşları ile paylaşabilir hale gelecekler. Yukarıda bahsettiğimiz unsurlar sebebiyle futbol izleyicisi için hiper-gerçeklik yakın zamanda tüketimine paralel olarak yepyeni teknolojileri de beraberinde getirecektir.

Platon ve Baudrillard

İzleyicinin televizyon karşısında gerçeklik yerine imgeleri izlemesi, Baudrillard bağlamında, Platon'un mağara alegorisine dayanan bir fikirdir. O, mağara alegorisini kullanarak gerçekliğin doğası hakkındaki felsefi soruların bazılarını cevaplamaya çalıştı. İlk olarak Platon'un mağara alegorisinden yola çıkacak olursak, Platon'a göre mağaradaki insanlar sadece durdukları yerde kafaları nereye doğru bakıyorsa o açıdan gördüklerini izlerler, işitirler ve öyle kabul ederler. İçlerinden birkaçı fark ederse sadece tek bir yöne değil; etrafına da bakar. Baktığında fark ettiği şey ise ilk başta baktığı yöndeki görüntünün

gerçek olmadığı, aslında bu görüntünün mağarada yakılan ateşin etrafından geçenlerin birer yansıması olduğudur. Böylece, ilk başta gördükleri görüntünün birer yansımadan ibaret olduğunu anlarlar. Önce, sürekli buldukları mekânın gerçekliğini kabul ederler. Mekân değiştirdiklerinde ise, o ortamda gerçek olarak izlemledikleri şeylerin aynı etkisi altında değillerdir. Güneşle birlikte aslında, gerçeği görmelerini sağlayan şeyin güneş olduğunu fark ederler. (Platon, 1937, 514-a-c).

Günümüz ile ilişkilendirecek olursak; dünyada mevcut olan çoğu şeyin aslının değil de gösterilmek istendiği şekilde sergilendiğini ve bizim onu o haliyle kabul ettiğimiz söylenebilir. Sahip olunmayan şeye sahipmiş gibi davranma, bize sunulan anların sunulduğu şekliyle ve semptomlarıyla birlikte yaşama, yani göstergeleri konulmuş bir gerçek gibi algılama, bu duruma örnek olarak verilebilir. Bunu tam anlamıyla J.Baudrillard'ın hiper-gerçeklik kavramıyla özdeşleştirebiliriz. Bu kavramı daha iyi anlamak için Baudrillard'ın yazdığı çeşitli yerlere göz atalım.

Baudrillard'a göre; "sıradanlaşan mekânlara kozmik değer yüklenip bu mekânlar dünyaya ait değil de, uzayda yüceltilen yerler olarak görülmemiz sağlanır. Bu, bilimkurgu da dahil olmak üzere metafiziğin sonudur. Çağımızın yeni adı hipergerçekliktir." (Baudrillard, 2003, s.172).

"Yeni dünyamızda gerçek kavramı artık düşsellikle arasını iyice bozacaktır. Minyatürleştirmenin genetiği simülasyona özgüdür ve gerçek, günümüzde bununla sonsuz kere üretilmektedir. Rasyonel olana insanın ihtiyacı kalmamıştır. Artık işlemsel bir gerçek vardır. Fakat düşsel olanın yitimi, gerçeğin de yitimi demektir aslında. Anlatılan hiper-gerçekliğin ta kendisidir. Gerçek ya da hakikate özgü perspektifle bir ilişkimizin kalmadığını gösteren bu farklı bir uzama geçiş olayıyla birlikte, tüm gönderen sistemlerinin tasfiye edildiği bir simülasyon çağına girilmiştir. Bu, özünde bir taklit değildir. Gerçek yerine yansıtılan, göstergelerden oluşturulmuş bir durumdur. Asıl gerçekten bir vazgeçme olayıdır." (Baudrillard, 2003, 14-15)

Bu yaklaşım, Baudrillard'ın düşüncelerinin önemli bir kısmını barındırır. Artık kavramların içi boşaltılmış, nesnelere üzerine birtakım anlamlar yüklenmiştir. Gerçek asla bir daha geri dönmeyecektir. Hiper-gerçeklikte tekrar yoktur. Fakat çağrışımsal anlamlarının çok fazla olduğunu birçok örnekte görebiliriz.

Futbol İzleyicilerinin Hiper-gerçekliğe Geçişi

Tekrar maç konusuna dönecek olursak; televizyondan maç izleyen seyirci, stada gitmemeyi seçerek, aslında gerçekten vazgeçmiş olmaktadır. Futbol izleyicilerinin kurgusal bağlamda bir ideolojik tezgâh içerisinde olduğunu, sürekli semptomların bir anlam kavramsallaştırmasına bağlandığını görebiliriz. Baudrillard burada artık gerçekliğin bir temsilin ötesine geçtiğini anlatmaktadır. Futbol izleyicilerinin stadyumda maçı seyrederkenki hissettiği duyguların ne kadarı onlara ait, ne kadarı biçimlendirilmiş? Futbol maçı süresince içinde buldukları etki düzeyleri neye göre şekilleniyor? Bunlar temel sorular haline gelmiştir.

Bir anıdalık yaratılmaktadır aslında. Futbol izleyicilerine doğrudan katılım izlenimi verilmektedir. Sunulan bu hiper-gerçeklikle anlamlar artık göstergelere indirgenmiş, asıl anlam bozulmuş, yok olmuş ve değiştirilmiştir. Gerçek, artık tüm göstergelerine sahip gerçek olmayandır. Futbol taraftarı olmak bile içerisinde belirli birtakım imge bombardımanlarını oluşturmaktadır. Gerçek ile sahte arasındaki fark yok edilmeye çalışılır.

Futbol izleyicileri stadyumda maçı sadece buldukları konuma göre görebilmektedirler. Yani maçı her açıdan görebilme imkanları yoktur. Kişiler, stadyumda maça birebir tanıklık etmekle birlikte duyguları, düşünceleri yani genel tutum ve tavırları bakımından gerçekten kendi duygu tutumlarını mı sergilemektedirler yoksa bir taraftar ve izleyici olarak onlara önceden belirli davranış kalıpları mı oluşturulmuştur? Kişilerin birçoğu gerçekten taraftar veya izleyici olduğundan değil; sadece oradaki atmosferin yani maç boyunca süren 'büyülü' dünyanın peşinden koşmaktadırlar. Çünkü reklamlar, maç biletleri ve sunulan görsellerin hepsi bir şey vaat etmektedir. Televizyon ekranlarından izleyenleriyse sanki statta izliyormuş hissine, oradaymış yanılışına düşürmektedir. Bu his, o kadar dikkat çekmeden verilmektedir ki, kişiler bütün duygularının kendilerine ait olduğu yanılışına düşmektedir. Futbol maçının devamındaki programlar, bir yenilgi sonrası nasıl düşünülmesi gerektiğini, yenilginin nasıl anlaşılması gerektiğini defalarca, birbirleriyle kavga eden adamlar üzerinden izleyicilere adeta dikte etmektedir.

Artık nesnelere, olaylar, gündelik yaşam pratikleri yalnızca bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için değil; bireyleri birtakım ekonomik, siyasal, sosyal sistemler içerisinde bir şekilde dahil etmek için kullanılmaktadır. Doğrudan

işlevleri bu olmuştur. Bireylerin çoğu bunun farkında değildir. Sistem içerisindeki mevcut konumları, algıları, gereksinimleri bunlar doğrultusunda şekillenmiştir. Buna verilebilecek en güzel örneklerden bir tanesi, Çin’de futbolun yükselen bir değer olmasıdır. Neredeyse pek çok ünlü futbolcu jübile niteliğinde yaşları ilerlediğinde Çin piyasasına girmektedirler. Yayın gelirleri bunun en belirleyici unsurudur. Çin’in yayın gelirleri, nüfusu gereği astronomik rakamlara ulaşmıştır. Çin Süper Ligi’nin yayın hakları bugüne kadar satılan en büyük yayın hakları rakamına ulaşmıştır (Financial Times, 2016).

“Futbol asla sadece futbol değildir” (Kuper, 2006) sözünden yola çıktığımızda, futbolun futboldan daha gerçek bir konuma, bir hiper-gerçekliğe dönüştüğünü söyleyebiliriz. Bir hiper-gerçeklik halini alan evrende nesnelere yüklenen anlamlar medya, reklamlar vb. yoluyla oluşturulmakta ve değiştirilmektedir. Bireyler de bu oluşturulan anlamlar üzerinden kendilerine ait bir alan yaratmaya çalışmaktadırlar. Bu oluşturulan algıları dolayısıyla bireyler; toplumda çeşitli toplumsal statülere ulaşmak, bir gruba ait olmak veya mutlu olmak adına birçoğu kendilerine ait olmayan fikirlerle eylemlerini gerçekleştirmektedirler. Oluşturulan bu toplumsal düzenek, bireylerde o alana dahil olduklarında daha mutlu, daha benimsenmiş ve daha konforlu bir yaşamlarının olacağı yanılgısı yaratır. Fakat o oluşturdukları alanlar gerçekten kendilerine mi aittir ya da benimsedikleri alan içerisinde gördükleri ne kadar gerçektir?

Gerçek artık gerçek olarak inandırılmak istendiği halde tüm göstergelerine sahiptir, fakat gerçek olmayandır. Adeta gerçekmiş gibi bir sunum yapılmaktadır. Bir şeyleri gizleyen göstergeler aşamasından, gösterilecek bir şey kalmadığını gizleyen göstergeler aşamasına geçiş bir dönüm noktasıdır (Baudrillard, 2003, s.21).

Futbolun etkisi; sahadan çıkıp televizyonlara, internete, gazetelere, telefonlara, bütün sosyal medyaya ve sokaklara kadar yayılmıştır. Futbol izleyicileri, etkisinden çıkamadıkları edimlerini sadece maç boyunca değil; daha sonra da devam ettirmektedirler. Maç esnasında olanları benimseyip daha sonra bunu maç sonrasına taşımaktadırlar. Stadyumu terk edene kadar, karşı takımın taraftarlarıyla birbirlerine düşmanmış gibi davrandıkları görülür. Futbolun doğasının kazanma, rekabet vs. olduğuna inanırlar ve maç esnasında kendilerini o kadar kaptırırlar ki bu büyüdü dönencede asıllarının ne olduğunu unuturlar.

Hiper-gerçekliğin Futbol İzleyicileri Üzerindeki Etkisi

Hiper-gerçekliğin süregeldiği bu dünya; kişilerden, taraftarlardan sadece stadyuma gelmelerini beklemez. Futbol oyuncularıyla özdeşlik kurmalarını, maç sırasında kendilerini çok iyi hissetmelerini ve bu büyülü yanılığın maç sonrasında da devam etmesini ister. İzleyiciler maç seyredirken keyif almırlırlar ki bu büyülü dünyayı hep seyretsiner. En önemli noktalarından biri de kendileriyle özdeşlik kurmalarıdır. İzleyicileri stadyumda sanki kendileri oynuyormuş gibi hissettirmesi, hiper-gerçekliği oluşturan özelliklerdendir. Talimciler'in Girtler'den aktardığı şekliyle, bu durum şöyle ifade edilir: "Takımınızın taraftarlarının stadyumu doldurması yeterli değildir; sizin kendinizi kıyaslayabilmeniz, takımınızı ne kadar sevdiğinizi gösterebilmeniz için bir ayna benliğe yani rakip takım taraftarlarına ihtiyaç vardır." (Talimciler, 2014).

Simülasyonda "–miş gibi" hissi vardır. Olayları, durumları, görünen her şeyi doğası itibariyle bu şekilde sunar. Göstergeler ve imgeler itibariyle sunmak istediği her şeyi sunar. Aynı şekilde futbol izleyicileri stadyumda kameralar karşısında veya toplu bir şekilde bir yerde maçı seyredirken de dış bir göz tarafından seyredildiğinin farkına vardığı için ya da farkında olduğu için gösterdiği edimler bağlamında büyük oranda doğal olmayacaktır. Öte yandan pek çok davranışı evinde televizyon karşısında da, stadda da gösterebilir ki bu davranışlardan bazıları onun –miş gibi davranışını pekiştiren unsurlar olacaktır. Örneğin rakibe ya da hakeme kötü tezahürat, bunlar taraftarın sosyal kimliğinin dışavurumu olarak gözükebilir. Öte yandan sadece stadda gerçekleşebilecek davranış türleri de vardır. Siyasal sloganlar, yöneticiye ya da federasyona karşı tepkiler de bunlara örnek olarak verilebilir. Evindeki taraftar çok daha ehlidir. Olay çıkartması, toplumsal kontrolsüzlük yaratması beklenmez. Bu anlamda kontrol altındadır. Hiper-gerçekliğin mucizevi büyüü ile kuşatılmıştır.

Stadyumda da televizyon karşısında da simülasyon aynı etkiyi yapar. İstenilen bir dünya sunma ya da o dünyayı kişinin kendisi istiyormuş gibi bir algı oluşturma bağlamında çok etkilidir. İzleyicileri bu süre zarfında eğlendireceğini vaat eder. Hatta bu süre bitiminde de etkisini devam ettirir. Gözlenen çıktılar, etkilerin stadyumun dışında da devam ettiğini gösterir. Televizyon karşısında da durum böyledir. Futbol izleyicileri maçı seyredirken kendisini, sunulan şeye o kadar kaptırmıştır ki kendisini adeta sahadaymış

gibi hisseder. Birebir maça tanıklık etmez fakat maç süresince, hatta daha sonrasında da bizzat stadyumda izlemiş gibi bir hal-tavır takınmaktadır. Ona sunulan büyüdü dünyanın etkisine çoktan girmiştir. Televizyon karşısında futbol izleyicilerinin bütün sesiyle sanki hakemin ya da futbol oyuncularının yanındaymış gibi, kendisini duyacakmış gibi sinirlenip etrafa küfür saçmasını da buna örnek olarak gösterebiliriz.

Talimciler'in makalesinde bahsettiği üzere "izleyiciliğe indirgenen taraftarlık için dev ekranlar, günümüzün en yeni sayfasıdır. İnsanlara adeta bir ev konforu sunmaktadır. Taraftarlık artık tanım değiştirmiştir ve oyunun sadece bir parçası olmuştur." (Talimciler, 2014, s.385) Son olarak Dikici ise "evlerimiz, televizyon sebebiyle minyatür stadyumlara dönüşmüş vaziyettedir. Taraftarlar on ikinci adamlar olarak sanal bir şekilde oyunun içine dahil olmuşlardır." (Dikici, 2014) şeklindeki görüşleri ile durumu nitlendirmiştir..

Sonuç

Simülasyon evreninde oyun sektöre, taraftar da müşteriye dönüşmüştür. Bir algı yaratım süreci mevcuttur. Futbol izleyicileri tam anlamıyla hiper-gerçeklikle baş başadırlar, fakat birçoğu bunun farkında değildir. Onlar tüm bu süreçlerin ve meydana gelen şeylerin tamamen kendilerinin kontrolü altında olduğunu düşünmektedirler. Fakat onlar sadece bu sistemin kullanılan birer parçası halindedirler. Hayatlarında meydana gelen şeyleri normal bir şekilde süregelen bir yaşam olarak algılamaktadırlar. Göstergelerin altında sıkışıp kalmışlardır. Gerçekle gerçek olmayana ayırt edememektedirler. Zaten tamamen gerçek diye bir şey kalmamıştır artık. Gerçeklik olarak sunulan yeni bir şeyler vardır. Futbolda sunulan şeyler de bunlardan bir tanesidir.

Futbol oyunları, iddia oyunları, takımların renklerine dayalı nesneleştirilmiş ürünler, reklamlar gibi araçlarla futbol kendi doğasını kaybetmiştir. Futbol izleyicileri hiper-gerçekliğe maruz kalmaktadırlar. Asıl yapısı aktarılmakta; aktarılan bu şey içinde birçok düşsel, imgesel öğeyi barındırmaktadır. Futbol, artık bir gerçeklik olarak yeniden kurgulanmaktadır. Bu hedef doğrultusunda da bütün araçlar tüm donanımlarıyla kullanılmaktadır. Kişiler özellikle de izleyiciler artık birer gelir kaynağıdır. Onlar daha çok izlediklerinde, daha çok ilgi gösterdiklerinde sistem amacına ulaşmaktadır. Gerçeklik yeniden üretilmiştir. Tekrar oynatımlar bunun önemli bir parçasını oluştur-

rur. Yayıncı kuruluş istediği açıdan istediği pozisyonu istediği şekliyle ve istediği zamanda tekrar oynatır. Çekilen ofsayt çizgisi ile, hakem hatlarıyla en önemlisi de bitmek bilmeyen, içinde eski hakem ve futbolcuların yer aldığı, zaman zaman futbolcuların mahremiyetine kadar inen tartışma programları ile gerçeklik izleyiciler için tekrar ve tekrar yeniden üretilir. Hatta tamamen izledikleri, gördükleri şeyler birer hiper-gerçekliktir. Gerçeklikten tamamen uzaklaşmış, gerçek olarak inandırılmak istendiği doğrultuda bütün göstergelere sahip fakat gerçek olmayandır. Gerçekmiş gibi sunulması büyüsunü artırır.

Bütün görünenler gerçek olarak kabul edilmekte ve bunun gerçek olup olmadığı sorgulanmamaktadır. Çünkü bu sistemin çıktıları kişilerde o kadar içsellemiştir ki kendi bakış açıları doğrultusunda bir şeyler izlediğini ya da istediği şeylerin tamamen kendi isteğiyle oluştuğunu düşünmektedirler. Çıktıları olarak da futbolun niteliğinden ya da meydana geliş amacından daha çok imgeler ve semboller göz önündedir. Göstergeler anlamın yeniden üretilmesine yol açmaktadır.

Günlük yaşamda kişiler birçok uyarıcıya maruz kalırlar. Uyarıcılarda mevcut olan imge ve semboller dolayısıyla pek çok anlamı içinde barındırmaktadır. Simülasyon da bu noktada devreye girmektedir. Çeşitli imgelerle pek çok görüntü elde edilebilmektedir. Artık gerçek dünya ile imgeler ayırt edilememektedir. Yeni bir dünya ve yeni anlamlar üretilmektedir. Yani gerçeklik, yeniden üretilmektedir. Futbolun yapısı ilk şekliyle değil, sunulan imgelerle yapay bir şekilde yeniden üretilmektedir.

Hiper-gerçeklikte ideolojik temeller mevcuttur. Verilmek istenenler, göstergeler yoluyla futbol izleyicilerine sunulmaktadır. Beyaz camın arkasından gösterilen, sunulan her şeye sorgusuz bir şekilde inanma eğilimindeyiz. Maruz kaldığımız görüntülerin gerçek olup olmadığını ya da gerçekleşip gerçekleşmediğini sorgulamamaktayız. Söylem dili de burada harekete geçmektedir. Medyanın dili de burada başat noktadadır. Futbol maçlarının sunumunda da bunu gözlemleyebiliyoruz. Hiper-gerçek evren sunmak istediği şekilde, iletmek istediği mesajlar ve amaçlar doğrultusunda bunu gerçekleştirmektedir ve bunda da başarılıdır.

EXTENDED ABSTRACT

The Effects of Theory of Hyper-Reality on Football Viewers in the Context of Baudrillard

*

Bariş Şentuna
Balıkesir University

From my childhood I am a fan of my hometown team Balıkesirspor. My fanaticism did not change overall all those years but a lot of things changed around Balıkesirspor. Throughout this article I will try to think about these changes and future of sports, based on my own experiences and philosophers' perspectives as well.

In 2014 Balıkesirspor broke a record and become champion of 2nd league 1st league and to top league named Super League. I went all home matches starting from 2nd league. Balıkesirspor started to play with biggest international clubs such as Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş. I went to first night match in my town, which was like a dream. In 2014 we made a match with Galatasaray who won UEFA cup. We beat Galatasaray with 2 goals which I barely see because of crowd. When I returned home I opened TV and re-watch the game. At that point I started to experience something different. The experience I had in front of my big screen is far attractive than the stadium experience. I still watch Balıkesirspor matches but I choose to watch from TV. It is like a description of hyper-reality of Baudrillard which I will try to describe in this article.

I will try to explain reasons for choosing to watch matches from TV instead of watching it in stadium item by item. The first item is security. In simplest form security comes before everything. 44 people died in deadly attack of terrorists in 2016 Beşiktaş, in 2017 Dortmund bus was attacked, and most importantly in 2015 Paris attacks the main target was stadium. This caused people to watch from homes rather than stadiums. Security is a problem but is not solely enough to change the watching experience.

The second reason to watch from home is commentator. In stadium there is no commentator. It is not only you hear the commentator but also the general sound in stadium as if you are in stadium. In past, the broadcasting platform give an option of fan commentator you can choose. But this is not

liked by watchers because they think that the what he/she watches is objective. This situation tells us that “what we watch in front of television screen” is objective reality as granted.

The third reason I choose to watch from home TV is the exciting side of changing reality. In the place of stadium especially if it is old, you cannot see all positions clearly. In time of a goal someone stands up in front of you and you cannot see. Not only us, even referees cannot see the positions in front of them therefore the system of VAR started in football. This resulted in the recorded reality can affect the game itself. The referee started to listen VAR room, do a TV sign by arms and can go to the TV in the stadium. But before all, the home TV watcher already sees the position by slow-motion and zoom of cameras. This created a new economic broadcasting of old referees arguing positions hours and hours.

From a philosophical point of view every theory has a counter theory. The counter theory of football fans watching matches at home instead of stadium is watching alone or with some friends at home, prevent the social bonding with thousands of people in stadium feeling the same way. The point we should keep in mind is in near future by their VR glasses people will be watching exactly like they are in stadium. From this perspective the hyper-reality will cause a rise in those new technologies soon.

In the part of passing of football watchers to hyper-reality I will consider the thoughts of Baudrillard and adopt them to football viewers. For Baudrillard the new era is the era of hyper-reality (Baudrillard, 2003, p.172). In this new era the concepts contents are emptied. Over some objects new meanings are assigned. The result is the reality will not come back. The viewer chooses not to go to the stadium, gives up from reality. The gap between reality and fake is tried to be destroyed. This works in both ways. The watcher in stadium goes after the magical world and behaves in the patterns taught to him/her. On the other hand, the watcher at home feels as if they are watching in stadium. The programs following the match teach the way to think after a loose. The effect of football goes away from the stadium to televisions, newspapers, mobile phones, social networks and even to streets. The football viewer’s behaviors continue after match. The make themselves too much occupied with the opposite team that they forget in real world who they are.

In the part of the effect of hyper-reality on football viewers, I tried to give some results of hyper-reality over football. The viewer’s identification with

players is very important. The viewers. They should feel the joy so that they want to continue to watch. The viewer at home uses strong language against referee, shouts, jumps etc. these acts reinforce the as if effect of hyper-reality. But in reality the viewer at home is under control. He cannot be part of social violent disobedient acts.

In conclusion part, I tried to sum up my thoughts. In world of simulation game changed into economic sector, and fan changed into customer. The football viewers from all perspectives are left with hyper-reality. They cannot differentiate between real and not real because, there is no reality left. By gambling, merchandise products, the different objectification of every product, football lost its nature. It is created as a new reality. By the new images it re-created.

Kaynakça / References

- Baudrillard, J. (2003). *Simülakrlar ve simülasyon*. (O. Adanır, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bland, B. (2016, 4 Nisan). Chinese football more than a game. *Financial Times*. <https://macaudailytimes.com.mo/files/pdf2016/FT-2530-2016-04-04.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Dikici, S. (2014). *Yakarız bu gezegeni!*. İstanbul: Caretta Kitapları.
- İstanbul Beşiktaş'ta Vodafone Arena yakınında iki bombalı saldırı. (2016, 12 Aralık). *Anadolu Ajansı*. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/istanbul-besiktasta-vodafone-arena-yakininda-iki-bombali-saldiri,hsgWcdz2R0C0X564FE8aKg> adresinden erişilmiştir.
- Karadağ C. (2018, Kasım 27). Borussia Dortmund otobüsüne bombalı saldırıya 14 yıl hapis. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunyadan-spor/borussia-dortmund-otobusune-bombali-saldiriya-14-yil-hapis/1323073> adresinden erişilmiştir.
- Küçük A. N. (2014, 20 Eylül). Balıkesirspor 2-0 Galatasaray. *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/balikesirspor-2-0-galatasaray-27244279> adresinden erişilmiştir.
- Küçük R. (2019, 13 Kasım). Paris'i kana bulayan saldırıların 4. yıl dönümü: Saldırıların tanığı, yaşadığı kabusu anlatıyor. *Euronews* <https://tr.euronews.com/2019/11/13/parisi-kana-bulayan-saldirilarin-4-yildonumu-saldirilarin-tanigi-yasadigi-kabusu-anlatiyor> adresinden erişilmiştir.
- Kuper, S. (1996) *Futbol asla sadece futbol değildir*. (Gürtunca S., Çev.) İstanbul: Sabah Kitapları Yayınları.

- Platon, (1937). *Devlet:7. Kitap*, (S. Eyüpoğlu Çev.). İstanbul: Remzi Kitapevi, 514-a 516-c.
- Roland G. (2006). *Terbiyesizliğin teorisi* (M. Beyaztaş, Çev.). İstanbul: Kale Yayınları.
- Şen, H. (2013). Futbolun değişen yapısı üzerine sosyolojik bir analiz. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 88-106.
- Talimciler, A. (2014). Medyanın biçimlendirdiği taraftarlık. *Toplum ve Hekim*, 29(5), 381-386.
- Türkiye Futbol Federasyonu. (2018). Video yardımcı hakem kitapçığı. [BroŐür] <https://www.tff.org/Resources/TFF/Images/MHK/VAR.pdf> adresinden erişilmiştir

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Şentuna, B. (2020). Baudrillard bağlamında hiper-gerçeklik kuramının futbol izleyicileri üzerine etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 775-790. DOI: 10.26466/opus.661678.

Tıp Öğrencilerinin Tıpta Uzmanlık Tercihlerini Etkileyen Faktörler Üzerine Sistematik Derleme ¹

DOI: 10.26466/opus.646193

*

İbrahim Hüseyin Cansever* – Aslı Metin** – Merve Kişi***

* Doktora Öğr., Süleyman Demirel Üni. Sosyal Bil. Ens., Sağlık Kurumları Yön. A.B.D., Isparta/Türkiye

E-Posta: ihcansever@hotmail.com

ORCID: [0000-0002-9999-6789](https://orcid.org/0000-0002-9999-6789)

** Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F, Sağlık Yönetimi Böl., Isparta/Türkiye

E-Posta: aslivergili@sdu.edu.tr

ORCID: [0000-0002-6967-1772](https://orcid.org/0000-0002-6967-1772)

*** Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F, Sağlık Yönetimi Böl., Isparta/Türkiye

E-Posta: merveuysal@sdu.edu.tr

ORCID: [0000-0001-9226-8490](https://orcid.org/0000-0001-9226-8490)

Öz

Çalışmanın amacı, zamanla değişen uzmanlık alan tercihleri ve bunları etkileyen nedenlerin ortaya konulabilmesi için Türkiye’de eğitim alan tıp öğrencilerinin uzmanlık tercihini etkileyen faktörleri ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışmalarını derleyerek genel bir değerlendirmesini yapmak ve elde edilen sonuçlara ilişkin olarak kanıta dayalı bir politika önerisi geliştirmektir. Çalışmada sistematik derleme yöntemi kullanılmıştır. Amaca yönelik olarak ULABİM, Google Akademik, Science Direct veri tabanlarında “Tıpta Uzmanlık Sınavı”, “Öğrenci” ve “Türkiye” anahtar kelimeleri Türkçe ve İngilizce dilinde kullanılarak gerekli taramalar yapılmış ve belirlenen kriterlere uyumlu olan 9 adet çalışma derlemeye dâhil edilmiştir. Derlemede, tıp öğrencilerinin tercihlerini etkileyen faktörler araştırılmış ve birçok faktörün öğrencilerin uzmanlık tercihini etkilediği ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan faktörler, uzmanlık eğitimi öncesi ve uzmanlık eğitimi sonrası olarak kategorilendirilmiştir. Bu kategorilendirme hem sonuçları daha net görmeyi hem de çözüm önerileri oluşturma yolunda kolaylık sağlamıştır. Uzmanlık eğitimi öncesi süreçte tercihleri en fazla etkileyen faktörler olarak; uzmanlık dalına olan ilgi/yetenek, toplumun algısı/bakışı ve aile isteği/baskısı şeklinde ortaya çıkmıştır. Uzmanlık eğitimi sonrası süreçte ise tercihleri en çok etkileyen faktörler; maddi tatmin, çalışma koşulları (nöbet sayısı, çalışma saatleri, kolay olması) akademik kariyer fırsatı, mesleki tatmin, kişisel gelişim ve kariyer şansı ve malpraktis şeklinde ortaya çıkmıştır. Derlemede ele alınan çalışmaların birbirleriyle çeşitli yönlerden benzerlik gösterdiği ancak hem kapsam hem de içerik yönünden farklılaştığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: TUS, Tıpta Uzmanlık Eğitimi, Meslek Seçimi, Kariyer Planı, Sistemantik Derleme

¹ Bu çalışma 10-13 Ekim 2019 tarihinde gerçekleşmiş olan 3. Uluslararası 13. Ulusal Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuş, kongre tam metin kitabında yayımlanmıştır. Çalışma kongrede alınan geri bildirimlerle birlikte revize edilerek düzenlenmiştir.

Systematic Review On Factors Affecting Medical Students Preferences In Medical Specialization

*

Abstract

The aim of this study is to determine how medical students' preferences in specialty in medicine change over time. Studies involving this subject has been compiled about the medical students in Turkey, to determine what factors affecting preferences in speciality in medicine. Thus, an overall assessment will be made and an evidence-based policy proposal will be developed regarding the results obtained. Systematic review method was used in this study. For this purpose in Turkish and English languages, ULAKBIM, Google Scholar, Science Direct database in "Examination for specialty in medicine", "Student" and "Turkey" search using keywords have been made. Nine studies compatible with the determined criteria were included in the review. In this review, the factors affecting the preferences of medical students were investigated and it was found that many factors affected the preferences of the students. The result factors were categorized as "before specialty education in medicine" and "after specialty education in medicine". This categorization has made it easier to see the results more clearly and to propose solutions. Before specialty education in medicine process, as the most influential factors of the preferences of specialty, interest / talent in the field of specialization, perception / view of society and family desire / pressure has ben determined. After specialty education in medicine, as the most influential factors of preferences in specialty, financial satisfaction, working conditions (number of shift, working hours, ease of working), academic career opportunity, professional satisfaction, personal development, career chance and malpractice has ben determined. It was observed that the studies discussed in the review have similarities with each other in various aspects, but differed in terms of both scope and content..

Keywords: TUS, Medical Specialty Education, Career Selection, Career Plan, Systematic Review

Giriş

Meslek seçimi, kişinin hayatındaki en önemli aşamalardan biri olarak meslek grupları arasından kişinin kendine maddi ve manevi yönden doyum sağlayacağını düşündüğü mesleğe yönelmesidir (Brown, 2002, s.48). Hekimlik mesleği, üniversitelerin tıp fakültelerinde verilen altı yıllık tıp eğitimi sonrası alınan tıp doktoru unvanı sonucu icra edilebilen meslektir. Bu unvan sonrası iki seçenek mevcuttur. Birincisi pratisyen hekimliktir ve devlet hizmet yükümlülüğü kurasına girerek zorunlu görev yapmak şartıyla (Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu, 2005: Ek Madde 1, 5) birinci basamak sağlık kuruluşlarında aile hekimliği, özel sağlık kuruluşlarında veya işyeri hekimliği gibi uzmanlık gerektirmeyen yerlerde hekimlik görevi yerine getirilebilmektedir.

Tıp doktoru unvanının alınması sonrası bir diğer alternatif de Tıpta Uzmanlık Sınavı (TUS)'na girip, sınav sonucuna ve isteğine göre seçtiği alanda uzmanlık eğitimi alarak uzmanlaşmasıdır. TUS, ülkemizde 1987 yılından bugüne kadar her yıl düzenli olarak yapılmaktadır. TUS, 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun'un 26.04.2014 tarihli ve 28983 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Tıpta ve Diş Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliği, Yükseköğretim Kanunu ve ilgili yönetmeliklerin hükümleri çerçevesinde Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (ÖSYM) tarafından yürütülmektedir (ÖSYM, 2019, s.1). Şubat ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki kere düzenlenen bu sınav uzmanlık eğitimi almak isteyen hekimler için hayati öneme sahiptir. Sınavın tanımı ve içeriği ile ilgili olarak ÖSYM Tıpta Uzmanlık Eğitimi Giriş Sınavı Başvuru Kılavuzu'nda; "Yeterlik ve yarışma esaslarına dayanan uzmanlık eğitimi giriş sınavlarında adayların, tıp alanındaki temel kavram, ilke ve yöntemleri tanıma, kavrama; bu kavram, ilke ve yöntemler ile düşünme ve bunları belli durumlara uygulama yetilerini yoklayan sorular bulunacaktır. Mesleki Bilgi Sınavının amacı bu sınav sonucuna göre tıpta uzmanlık eğitimine kabul edilecek adayları seçerek tercihlerine göre mevcut kontenjanlara yerleştirmektir." şeklinde belirtilmiştir (ÖSYM, 2019, s.1). Sınav, Temel Tıp Bilimleri ve Klinik Tıp Bilimleri olmak üzere iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Adaylar tercihlerine göre üniversitelerin Tıp Fakülteleri, Sağlık Bakanlığı Eğitim ve Araştırma Hastaneleri veya Adli Tıp Kurumu'nda eğitim alabilmektedirler (Kaya vd., 2014, s.54). TUS, tıp fakültelerinden mezun hekim-

ler için oldukça önemli olmakla birlikte günümüzde tıp fakültelerinin ve dolayısı ile kontenjanların artması ve uzmanlık kadrolarının sınırlı kalması gibi birçok faktörden etkilenmektedir.

TUS sonrası yapılan tercih ile kişiler puanlarına göre uzmanlık alanlarına yerleştirilmektedir. Uzmanlık eğitiminde bazı branşlar birbirinden çok farklı özellikler içerebilirken bazı branşlar birbirine daha yakın özellikler barındırmaktadır (Yoney ve Gogas-Yavuz, 2010, s.10). Bunun yanında eğitim süreleri de branşlar arasında farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Sağlık Bakanlığı Tıpta Uzmanlık Kurulu kararı ile Üroloji uzmanlığı eğitim süresi 5 yıl, Nefroloji uzmanlığı eğitim süresi 3 yıl iken El Cerrahisi Uzmanlığı eğitimi 2 yıldır (Sağlık Bakanlığı Tıpta Uzmanlık Kurulu, 2018, s.2-4). Bu eğitim sonrası uzman doktor unvanı alan kişiler mecburi hizmetlerini tamamlamaları sonrası devlet hastaneleri veya özel hastanelerde görev yapabilmektedir.

Öğrencilerin tercihlerini birçok faktör etkilemektedir. Bu kapsamda, profesyonel motive edici faktörler psikolojide; toplum temelli faktörler (prosocial), içsel faktörler (internal), dışsal faktörler (external) ve kaytarma (loafing) olarak dört başlıkta incelenmektedir. Bunlardan toplum temelli faktörler kişinin topluma faydalı işler yapma veya topluma yarar sağlama yoluyla tatmin olmasını içerir. Dışsal faktörler, maddi getiri veya başarı faktörü gibi tatminleri içerir. İçsel faktörler, daha çok kişinin ilgi ve motivasyonu gibi olguları içerir. Son olarak kaytarma ise kişinin hedeflerine en kolay yoldan ulaşmak için yaptığı faaliyetlerdir (Heckhausen, 1977, s.285-287; Skatova ve Ferguson, 2014, s.2).

Çalışmanın amacı, zamanla değişen uzmanlık alan tercihleri ve bunları etkileyen nedenlerin ortaya konulabilmesi için, Türkiye’de eğitim alan tıp öğrencilerinin uzmanlık tercihini etkileyen faktörleri ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışmaları derleyerek genel bir değerlendirmesini yapmak ve elde edilen sonuçlara ilişkin olarak kanıta dayalı bir politika önerisi geliştirmektir.

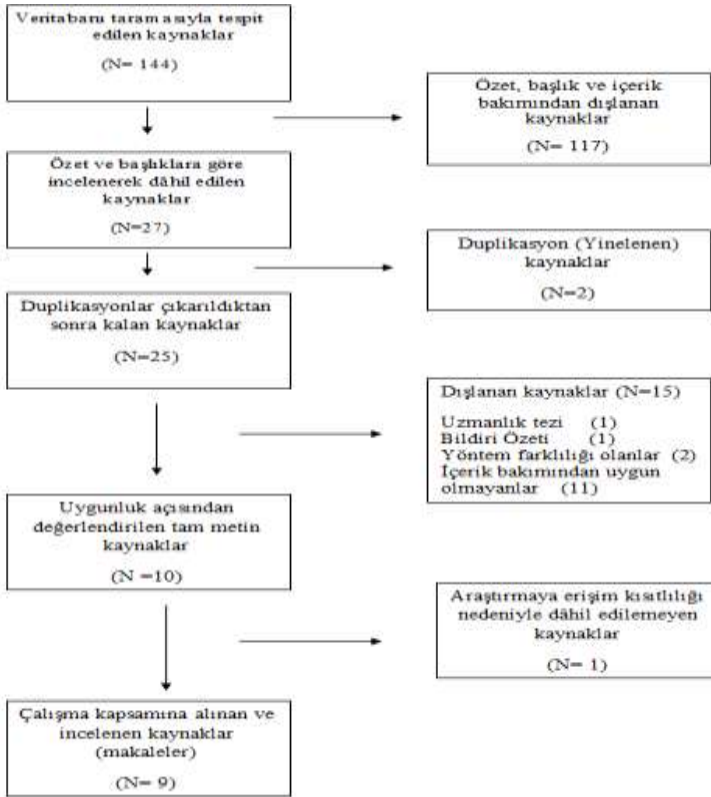
Yöntem

Çalışmada sistematik derleme yöntemi kullanılmıştır. Derlemede konuya ilişkin olan çalışmalar, TUS’un yapılmaya başlandığı 1987 yılı ile 2019 (ilk 6 ay) yılları arasında, tıp öğrencilerinin uzmanlık tercihlerini etkileyen faktör-

lere yönelik olarak yapılmış çalışmalar ele alınmıştır. İlgili çalışmaları elde etmek için ULAKBİM, Google Akademik, Science Direct veri tabanlarında "Tıpta Uzmanlık Sınavı", "Öğrenci" ve "Türkiye" anahtar kelimeleri Türkçe ve İngilizce dilinde kullanılarak gerekli taramalar yapılmıştır.

Çalışmaya Dâhil Edilme Kriterleri

Çalışmaya dahil edilme kriterleri, hakemli dergide yayımlanmış olmak, kantitatif özellikte olmak, örneklem grubunda tıp öğrencilerinin olması ve mezuniyet sonrası döneme ilişkin uzmanlık tercihlerini içermek şeklinde belirlenmiştir. Bu kapsamda yüksek lisans, doktora ve uzmanlık tezleri derlemenin kapsamı dışında tutulmuştur. Veri taramalarına ilişkin akış şeması Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Derlemeye İlişkin Veri Tarama Akış Şeması

Toplam 144 kaynağa ulaşılmış olup; bunlardan 117 tanesi başlık ve özet incelemesi sonucu konu ile ilgili olmadığı saptanmış ve dâhil edilmemiştir. Kalan 27 makalede, 2 adet duplikasyon olduğu için çıkarılmıştır. Geriye kalan 25 makaleden 15 tanesi dâhil edilme kriterlerine uymadığı için (1 adet uzmanlık tezi, 1 adet bildiri özeti, 2 adet yöntem farklılığı ve 11 adet içerik ve amaç farklılığı) kapsam dışında bırakılmıştır. Şemada belirtilen yöntem farklılığından kasıt, dahil edilme kriterlerinde de belirtilen kantitatif özellik taşımamasıdır. İçerik ve amaç bakımından farklılıklar ise, dahil edilmeyen çalışmaların belirli bir uzmanlık alanına ilişkin olması ve değerlendirme çalışması niteliği taşımasıdır. 1 adet çalışmanın da tam metnine ulaşılamadığı için kapsam dışında kalmıştır. Ulaşılamayan makale ise 2008 yılında yayımlanmış olan “Hacettepe Üniversitesi Dönem VI Öğrencilerinin Tıpta Uzmanlık Sınavı (TUS) Hakkındaki Görüşleri” isimli çalışmadır. Geriye kalan 9 adet çalışma derleme kapsamında ele alınmıştır.

Değerlendirme Yöntemi ve Analizi

Ele alınan 9 tane çalışmanın kalite değerlendirmesinde, Polit ve Beck (2009, s.169-193) tarafından önerilen, değerlendirme ölçütlerinden on iki adet kullanılmıştır. Çalışmaların kalitesini değerlendirmede kullanılan ölçütler şunlardır;

1. Araştırmanın amacı ve araştırma soruları uygun biçimde sunulmuş mu?
2. Araştırma soruları uygun biçimde yanıtlanmış mı?
3. Çalışmada geçen kavramlar açıkça tanımlanmış mı?
4. Örneklemin özellikleri yeterince açıklanmış mı?
5. Örneklem sayısı yeterli mi?
6. Kullanılan gereç ve yöntem konuya uygun mu?
7. Kullanılan gereç geçerli ve güvenilir mi?
8. Bulgular açık ve uygun biçimde organize edilmiş mi?
9. Bütün önemli sonuçlar tartışılmış mı?
10. Tartışma bulgularla uyumlu mu?
11. Sonuçlar özet olarak bildirilmiş mi?
12. Sınırlılıklar bildirilmiş mi? (Polit ve Beck, 2009, s.169-193).

Her çalışma 12 ölçüt üzerinden tüm yazarlar tarafından değerlendirilerek karşılamama durumunda “1”, karşılamama durumunda ise “0” puan veri-

lererek toplam bir değer almıştır. Bu değerlendirme sonucu yazarlar tarafından çalışmalara; en yoksek 11 ve en düşok 8 puan verilmiş ve puan ortalamaları sonraki bolumde Tablo 1’de sunulmuştur. Bunun yanında yazarlar arasındaki uyumun ortaya çıkarılması için SPSS programında uyum analizi yapılmış ve kappa değeri 0,561 olarak bulunmuştur. Kappa değerinin hesaplanması surecinde ikiden fazla planlayıcı olması durumunda kullanılan Fleiss’in kappa katsayısı hesaplamasından faydalanılmıştır. Fleiss tarafından yapılan sınıflamada değerin 0.75 ve üzeri olması mukemmel, 0.40-0.75 arası orta-iyi, 0.40’ın altında olması ise uyumu zayıf olarak değerlendirilmiştir (Kılıç, 2015, s.142-143; Fleiss, 2003: s.604-607; Landis ve Koch, 1977, s.165). Bu kapsamda ortaya çıkan 0,561 değeri Fleiss’in tanımına gore 0,40-0,75 kategorisinde yer almakta ve puanlayıcılar arasında uyumun orta-iyi olduğunu göstermektedir.

Bulgular

Derleme bulguları sunulmadan önce inceleme kapsamına alınan çalışmaların özellikleri (yazarlar, çalışma adı, amacı, kapsamı), sonuçları ve kalite değerlendirme puan ortalamalarını içeren Tablo 1 hazırlanmıştır. Tabloda görüldüğü üzere, çalışmalardan en eski tarihli olanı 1999 yılında en yeni tarihli olanı ise 2019 yılında yayımlanmıştır. Çalışmaların tamamında araştırma yöntemi olarak Kesitsel araştırma (Cross-section) kullanılmıştır. Çalışmalardan 3 tanesi İngilizce, 6 tanesi Türkçe dilinde yazılmıştır. Seçilen çalışmaların hepsinde, dâhil edilme kriterlerinde de belirtildiği üzere araştırma grubu tıp fakültesi öğrencilerinden oluşmuştur. En az örneklem sayısına sahip çalışmada 101 ğrenci (Kara vd., 2014), en fazla örneklem sayısı ise 1.340 ğrenci (Köksal vd., 1999) oluşturmuştur.

Çalışmalardan sekiz tanesi yalnızca bir üniversitede yürütülürken, bir tanesi (Dikici vd., 2008) dört farklı üniversitede yürütülmüştür. Derlemeye alınan çalışmaların tamamının içinde tıp fakültesi ğrencilerinin mezuniyet sonrası uzmanlık tercihlerini etkileyen faktörlere ilişkin aklamalar yer almaktadır. Derleme kapsamındaki çalışmalar yazarlar tarafından kalite değerlendirmesine tabi tutulmuş ve ortalamalar; en dşok 8,0 en yoksek 11,3 olarak ortaya kmıştır.

Tablo 1. İncelenen Çalışmaların Özellikleri ve Sonuçları

Yazarlar	Çalışmanın Adı	Çalışmanın Amacı	Örneklem Büyüklüğü ve Kapsamı	Çalışmanın Uzmanlık Tercihlerini Etkileyen Faktörlere İlişkin Sonuçları	Kalite Değerlendirme Puan Ortalaması
Köksal vd., (1999)	Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Tıp Eğitimi ve Mezuniyet Sonrası İle İlgili Tutumları	Öğrencilerin tıp eğitimi ve mezuniyet sonrası ile ilgili düşüncelerini saptamak	Cerrahpaşa Tıp Fakültesi 2-3-4-5 ve 6. sınıflardan toplam 1.340 öğrenci	Maddi tatmin, Tek branşta uzmanlaşma isteği, Daha iyi hekimlik yapmak, İlgili uzmanlık dalını sevmek, Akademik kariyer yapmak, Pratisyen hekimliğin önemsiz olması, Mesleki ve manevi tatmin.	9,3
Kara vd., (2014)	Analysis of Opinions Regarding Medical Specialty Selection Examination and Career Choices of 5th and 6th Grade Medical Students from Düzce University, Turkey	Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin branş tercihleri ve TUS'a ilişkin bakışlarının incelenmesi	Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi 5. ve 6. sınıflardan toplam 101 öğrenci	Eğitim sonrası aile ve özel yaşam üzerine etkileri, Akademik kariyer yapma isteği, Çalışma koşulları, Risk düzeyi, Alanın özellikleri.	8,0
Dikici vd., (2008)	Factors Affecting Choice of Specialty Among First-year Medical Students of Four Universities in Different Regions of Turkey	Tıp öğrencilerinin aile hekimliği uzmanlık seçimini etkileyen faktörler	19 Mayıs, Karadeniz Teknik, Adnan Menderes ve Kocaeli Üniversitesinden 770 tıp fakültesi 1. sınıf öğrencisi	Maddi getiri ve prestij, Kişisel gelişim, Hastalara daha fazla faydalı olma isteği, Şehirde yaşama isteği, Kolay olması, Kişisel ilgi.	11,0
Tekin, Güneş ve Türköl, (2013)	İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Tıpta Uzmanlık Tercihleri ve Etkileyen Faktörler	İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin mezuniyet sonrası yaşamlarında önemli yeri olan TUS tercihleri ve etkileyen faktörleri değerlendirmek	İnönü Üniversitesi 1-2-3-4-5 ve 6. sınıflardan toplam 563 tıp fakültesi öğrencisi	Maddi getiri, Mesleki kariyer fırsatı, Rahat olması, Nöbet sayısı, Malpraktis riski, Toplumun bakışı.	10,0

Tıp Öğrencilerinin Tıpta Uzmanlık Tercihlerini Etkileyen Faktörler Üzerine Sistematiik Derleme

Ergin vd., (2011)	Tıp Fakültesi Öğrencilerin Mezuniyet Sonrası Kariyer Seçimi ve Etkileyen Faktörler	Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin mezuniyet sonrası kariyer seçimi ve bu kariyer seçimini etkileyen faktörleri araştırmak	Pamukkale Üniversitesi 1, 3 ve 6. sınıflardan toplam 203 tıp fakültesi öğrencisi	Maddi olanaklar, Mesleki tatmin, Prestij, Akademik kariyer fırsatı, Toplumun gözündeki rol, Şehirde çalışma isteği.	9,3
Göktaş-Düzyol, (2017)	Tıp Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Mezuniyet Sonrası ile İlgili Düşünceleri, Kariyer Seçimleri ve Etkileyen Faktörler	Tıp Fakültesi son sınıf öğrencilerinin mezuniyet sonrası ile ilgili düşünceleri, kariyer seçimleri ve etkileyen faktörleri incelemek	Akdeniz Üniversitesi 6. sınıftan 183 tıp fakültesi öğrencisi	Kişisel ilgi, TUS puanı, Nöbet durumu, Çalışma saatleri, Maddi getiri, Malpraktis riski.	9,0
Açıkgöz vd., (2019)	Tıp Öğrencilerinde Uzmanlaşma Eğilimi, Uzmanlık Alan Seçimi ve Etkileyen Faktörler	Tıp öğrencilerinin kariyer planlamaları ve etkileyen faktörleri değerlendirmek	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi 1-2-3-4-5 ve 6. sınıflardan 798 tıp fakültesi öğrencisi	Kişisel ilgi/yetenek, Uzmanlık alanının özellikleri, Derslerin/stajların etkisi, Toplumun algısı, Maddi getiri, Cinsiyete uygunluk, Uzmanlık eğitimi sonrası yaşam tarzı, Nöbet sayısı.	10,3
Çetin, Çimen ve Türk, (2009)	Postgraduate Expectations of the Graduates of A Medical School in Turkey	Tıp Fakültesi öğrencilerinin mezuniyet sonrası beklentileri ve TUS sınavına yaklaşımlarını belirlemek	GATA 1-2-3-4-5 ve 6. sınıflardan 523 tıp fakültesi öğrencisi	Kişisel idealler, Kariyer fırsatı olması, Toplumun algısı, Birinci basamakta çalışmama isteği, Maddi getiri	10,0
Açık vd., (2002)	Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Tıp Eğitimi Ve Mezuniyet Sonrası Hakkındaki Düşünceleri	Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin tıp eğitimi ve mezuniyet sonrası ile ilgili düşüncelerini saptamak	Fırat Üniversitesi 1-2-3-4-5 ve 6. sınıflardan 488 tıp fakültesi öğrencisi	Maddi tatmin, Tek branşta uzmanlaşma isteği, Daha iyi hekimlik yapmak, Uzmanlık dalını sevmek, Akademik kariyer yapmak, Pratisyen hekimliğin önemsiz olması, Mesleki tatmin.	9,7

Tablo 1’de belirlenen çalışmalar içerisinde uzmanlık tercihlerini etkileyen faktörler yanında; tıp fakültesi tercih nedenleri, branş tercihleri, TUS’a bakış, uzmanlığa bakış, tıp eğitimi ile ilgili düşünceler gibi farklı yönlerde çıktılar da bulunmaktadır, ancak derlemede sadece uzmanlık seçimini etkileyen faktörler ve tercih edilen alanlar göz önüne alınmıştır. Çalışmalar incelendiğinde; Köksal ve arkadaşlarının (1999, s.254-257) çalışmasında, katılımcıların %89,6’sı mezuniyet sonrası uzmanlık eğitimi almak istediklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler tercih edecekleri uzmanlık dallarını etkileyen nedenler olarak maddi tatmin (%24,8), tek branşta uzmanlaşmak (%11,8), daha iyi hekimlik yapmak (%12,5), ilgili uzmanlık dalını sevmek (%11,7), akademik kariyer yapmak (%10,2), pratisyen hekimliğin önemsiz olması (%7,1), mesleki tatmin (%8,1), manevi tatmin (%3,9), toplumun uzmanlara güven duyması (%2,3) ve diğer nedenler (%7,6) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kara ve arkadaşlarının (2014: s.15-17) yürütmüş olduğu çalışmada, TUS tercihlerini en çok etkileyen 5 neden olarak; eğitim sonrası aile ve özel yaşam üzerine etkileri (%48,5), akademik kariyer yapma isteği (%13,9), çalışma koşulları (%8,9), risk ve sorumluluk düzeyi (%7,9), eğlence, ilginçlik veya monotonluk ve sıkıcı özellikleri (%4) ve diğer nedenler (%16,8) şeklinde ortaya çıkmıştır.

Dikici ve arkadaşları (2008: s.417), çalışmalarında birinci sınıflar üzerinde araştırma yapmış ve uzmanlaşma nedenleri olarak; maddi getiri ve prestij (%30,54), kişisel gelişim (%20,78), hastalara daha fazla faydalı olma isteği (%17,85), şehirde yaşama isteği (%4,46), kolay olması (%1,68), kişisel ilgi (%1,68) ve diğer nedenler (%1,68) şeklinde oluşmuştur. Çetin, Güneş ve Türkol’un (2013: s.8-9) İnönü Üniversitesi’nde yürüttüğü çalışmada, uzmanlık tercihini etkileyen faktörler olarak; maddi getiri, aile baskısı, malpraktis riski, nöbet sayısı, toplumun bakışı, bilimsel araştırma ve akademik kariyer şeklinde oluşmuştur. Ayrıca ortaya koyma üzere tercih edilen alanın etkileyen faktörler ile karşılaştırmaları da yapılmış anlamlı farklılıklar bulunmamıştır.

Ergin ve arkadaşlarının (2011, s.31-32) Pamukkale Üniversitesi’ne yürütmüş oldukları çalışmada, örneklem içindeki 1., 3. ve 6. sınıf öğrencilerinin neredeyse tamamı uzman hekimliği istediklerini belirtmişlerdir. Uzmanlık tercihini etkileyen faktörler olarak ise; maddi olanaklar, mesleki tatmin, şehirde çalışma isteği, toplumun algısı, prestij, akademik kariyer, uzman hekimliğin kolay olması ve diğer nedenler şeklinde her sınıftan öğ-

renciler arasında tercihleri belirleyen en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Gökteş-Dörtyol (2017, s.15-16) tarafından yapılan araştırmada ise örneklemdaki öğrencilerin %92,9'u uzmanlık yapmak istediklerini belirtmiştir. Uzman olmanın gerekliliği konusundaki düşünceleri; mesleki tatmin, kariyer yapma, daha çok kazanç elde etme ve statü elde etme olarak belirtmişlerdir. Öğrenciler uzmanlık seçimini etkileyen faktörler olarak ise; kişisel ilgi (%80,3), TUS puanı (%72,1), nöbet durumu (%59,0), çalışma saatlerinin yoğunluğu (%57,9), maddi getiri (%51,9), malpraktis riski (%42,6) şeklinde oluşmuştur.

Açıköz ve arkadaşları (2019: s.120-124) tarafından Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesinde yapılan çalışmada; örnekleme dâhil olan öğrencilerin %85,7'si uzman olmak istediklerini belirtmişlerdir. Öğrenciler uzmanlık seçimini etkileyen faktörler olarak; kişisel ilgi/yetenek (%46,0), uzmanlık alanının özellikleri (%45), ailedeki/yakındaki hastalara yardımcı olmak (%33,9), derslerin/stajların etkisi (%33,2), cinsiyete uygunluk (%30,5), toplumun algısı (%30,4), maddi getiri (%29,2), uzmanlık alanındaki tedavi sonuçlarının gözle görünür olması(%28,0), uzmanlık eğitimi sonrası yaşam tarzı (%26,7), nöbet sayısı (%26,5), malpraktis riskinin azlığı (%23) ve diğerleri şeklinde karşımıza çıkmıştır. Çetin, Çimen ve Türk (2009: s.69) tarafından yapılan araştırmada, örneklem dâhilindeki öğrencilerin %95,2'si uzmanlık yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Uzmanlık tercihlerini etkileyen faktörler olarak ise; kişisel idealler (%27,0), mesleki kariyer kaygısı (%23,7) ve pratisyen hekimliğin toplumda değerinin olmaması (%19,5), birinci basamakta çalışmama isteği (%16,4), maddi getiri (%13,4) şeklinde ortaya çıkmıştır.

Açık ve arkadaşları (2002: s.198-199) tarafından Fırat Üniversitesi'nde yapılan çalışmada, öğrencilerin %92'si mezuniyet sonrası uzmanlık yapmak istediğini belirtmiştir. Öğrenciler uzmanlık tercihlerini belirleyen faktörler olarak ise; maddi açıdan tatmin olmak (%29,1), tek branşta uzmanlaşmak (%28,3), daha iyi hekimlik yapmak (%37,7), bu uzmanlık dalını sevmek (%63,5), akademik kariyer yapmak (%29,5), pratisyen hekimliğin önemsiz olması (%15,4), mesleki açıdan tatmin olmak (%30,9), manevi açıdan tatmin olmak (%30,7), toplumun uzmanlara güven duyması (%19,3), serbest çalışma olanağının olması (%18,2), işsiz kalmamak (%6,8) ve diğer nedenler (%2,9) şeklinde oluşmuştur. Tüm bu bulguların yanında derlemedeki tüm

çalışmalarda, öğrencilerin ezici çoğunluğunun uzman olmak istediklerini belirtmişlerdir.

Belirlenen 9 adet çalışmanın yukarıda sunulan sonuçları, tarafımızdan uzmanlık eğitimi öncesi ve uzmanlık eğitimi sonrası şeklinde iki kategori oluşturularak tercihleri etkileyen faktörler Tablo 2’de bir araya getirilmiştir. Kategorilerin belirlenmesinde; uzmanlık eğitimi öncesi kategorisinde ele alınan faktörler, tıp eğitimi sırasında öğrencilerin etkilendiği durumlardan yola çıkılarak seçilmiştir. Uzmanlık eğitimi sonrası kategorisinde yer alan faktörler ise; öğrencilerin uzmanlık yapacakları döneme ilişkin düşüncelerini gösteren faktörleri kapsamaktadır. Çalışmalardan elde edilen sonuçlardan hareketle uzmanlık eğitimi öncesi 11 adet faktör ve uzmanlık eğitimi sonrası 11 adet faktör bulunmuştur. Bu şekilde daha bütüncül bir bakış açısı elde edilmeye çalışılmıştır. Tablo 2’de ayrıca faktörlerin hangi çalışmalarda yer aldığı ve ilgili faktörün kaç çalışmada ortaya çıktığı da belirtilmiştir.

Tablo 2. İncelenen Çalışmalardaki Tercihleri Etkileyen Faktörlerin Sınıflandırılması

Tercihleri Etkileyen Faktörlerin Kategorisi	Tercihleri Etkileyen Faktör	Çalışma Adı	Çalışma Sayısı
Uzmanlık Eğitimi Öncesi	Uzmanlık dalına olan ilgi/yetenek	Köksal vd., 1999; Dikici vd., 2008; Göktaş-Düzyol, 2017; Açıkgöz vd., 2019; Açıık vd., 2002	5
	Hastalara daha fazla faydalı olma isteği	Dikici vd., 2008	1
	Ders ve stajların etkisi	Açıkgöz vd., 2019	1
	TUS Puanı	Göktaş-Düzyol, 2017	1
	Toplumun algısı/bakışı	Tekin, Güneş ve Türkol, 2013; Ergin vd., 2011; Açıkgöz vd., 2019; Çetin, Çimen ve Türk, 2009	4
	Cinsiyete uygunluk	Açıkgöz vd., 2019	1
	Uzmanlık alanının özellikleri	Kara vd., 2014; Açıkgöz vd., 2019	2
	Kişisel idealler	Çetin, Çimen ve Türk, 2009	1
	Birinci basamakta çalışmama isteği	Çetin, Çimen ve Türk, 2009	1
	Tek branşta uzmanlaşma isteği	Köksal vd., 1999; Açıık vd., 2002	2
	Aile isteği/baskısı	Tekin, Güneş ve Türkol, 2013; Ergin vd., 2011; Göktaş-Düzyol, 2017; Açıkgöz vd., 2019	4
Uzmanlık Eğitimi Sonrası	Maddi tatmin	Köksal vd., 1999; Dikici vd., 2008; Tekin, Güneş ve Türkol, 2013; Ergin vd., 2011; Göktaş-Düzyol, 2017; Açıkgöz vd., 2019; Çetin, Çimen ve Türk, 2009; Açıık vd., 2002	8

Mesleki tatmin	Köksal vd., 1999; Ergin vd., 2011; Açık vd., 2002	3
Manevi tatmin	Köksal vd., 1999; Açık vd., 2002	2
Pratisyen hekimliğin önemsiz olması	Köksal vd., 1999; Açık vd., 2002	2
Aile ve sosyal yaşam üzerine etkisi	Kara vd., 2014; Açıkğöz vd., 2019	2
Akademik kariyer fırsatı	Köksal vd., 1999; Kara vd., 2014; Dikici vd., 2008; Ergin vd., 2011; Açık vd., 2002	5
Çalışma koşulları (nöbet sayısı, çalışma saatleri, kolay olması)	Kara vd., 2014; Dikici vd., 2008; Tekin, Güneş ve Türkol, 2013; Göktaş-Düzyol, 2017; Açıkğöz vd., 2019	5
Kişisel gelişim ve kariyer şansı	Dikici vd., 2008; Tekin, Güneş ve Türkol, 2013; Çetin, Çimen ve Türk, 2009	3
Şehirde yaşama isteği	Dikici vd., 2008; Ergin vd., 2011	2
Prestij	Dikici vd., 2008; Ergin vd., 2011	2
Malpraktis riski	Tekin, Güneş ve Türkol, 2013; Göktaş-Düzyol, 2017; Açıkğöz vd., 2019	3
Sorumluluk düzeyi	Kara vd., 2014	1

Tablo 2’de görüldüğü üzere; uzmanlık eğitimi öncesi kategorisinde yer alan en önemli faktörler uzmanlık dalına olan ilgi/yetenek (5 çalışma) (Köksal vd., 1999; Dikici vd., 2008; Göktaş-Düzyol, 2017; Açıkğöz vd., 2019; Açık vd., 2002), toplumun algısı/bakışı (4 çalışma) (Tekin, Güneş ve Türkol, 2013; Ergin vd., 2011; Açıkğöz vd., 2019; Çetin, Çimen ve Türk, 2009), aile isteği/baskısı (4 çalışma) (Tekin, Güneş ve Türkol, 2013; Ergin vd., 2011; Göktaş-Düzyol, 2017; Açıkğöz vd., 2019) olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzmanlık eğitimi sonrası süreçte ise öğrenciler tarafından belirtilen en önemli faktörler; maddi tatmin (8 çalışma) (Köksal vd., 1999; Dikici vd., 2008; Tekin, Güneş ve Türkol, 2013; Ergin vd., 2011; Göktaş-Düzyol, 2017; Açıkğöz vd., 2019; Çetin, Çimen ve Türk, 2009; Açık vd., 2002), çalışma koşulları (nöbet sayısı, çalışma saatleri, kolay olması) (5 çalışma) (Kara vd., 2014; Dikici vd., 2008; Tekin, Güneş ve Türkol, 2013; Göktaş-Düzyol, 2017; Açıkğöz vd., 2019), akademik kariyer fırsatı (5 çalışma) (Köksal vd., 1999; Kara vd., 2014; Dikici vd., 2008; Ergin vd., 2011; Açık vd., 2002), mesleki tatmin (3 çalışma) (Köksal vd., 1999; Ergin vd., 2011; Açık vd., 2002), kişisel gelişim ve kariyer şansı (3 çalışma) (Dikici vd., 2008; Tekin, Güneş ve Türkol, 2013; Çetin, Çimen ve Türk, 2009), malpraktis riski (3 çalışma) (Tekin, Güneş ve Türkol, 2013; Göktaş-Düzyol, 2017; Açıkğöz vd., 2019) olarak ortaya çıkmıştır.

Görüldüğü üzere uzmanlık eğitimi sonrası kategorisinde yer alan faktörler öğrenciler tarafından daha fazla şekilde belirtilmiştir. Özellikle maddi

tatmin bir çalışma hariç tüm çalışmalarda öğrencilerin tercihini etkilediği görülmüştür. Çalışma koşulları, akademik kariyer fırsatı ve şehirde yaşama isteği de öğrenciler açısından önemli faktörler olarak ortaya çıkmıştır. Derlemede ele alınan çalışmalarda en dikkat çekici bulgulardan birisi de 2013, 2017, ve 2019 yılında yapılan çalışmalarda (Tekin, Güneş ve Türkol, 2013; Göktaş-Düzyol, 2017; Açıköz vd., 2019) önceki yıllardaki çalışmalardan farklı olarak malpraktis riskinin azlığı seçeneği olmuştur. Öğrencilerin son yıllarda malpraktis riskini göz önüne alarak tercih yapmaya başladıkları ortaya çıkmaktadır. 2014 yılında Kara ve arkadaşlarının çalışmasındaki sorumluluk düzeyi de bu sonucu doğrular niteliktedir (Kara vd., 2014). Malpraktis riskinin azlığı ile aile ve sosyal yaşam üzerine etkisi, sorumluluk düzeyi ve çalışma koşulları bir arada göz önüne alındığında; öğrencilerin aslında çalışma koşulları daha esnek, malpraktis açısından daha az riskli olan daha rahat bölümleri seçme yoluna girdikleri ortaya çıkmaktadır.

Tartışma

TUS ülkemizde sağlık hizmet sunumunun en önemli parçaları olan hekimlerin geleceğini belirleyen bir konumdadır. Bu kapsamda, ülkemizdeki sağlık hizmetinin en önemli köşe taşlarından olan hekimlerin uzmanlık tercihleri oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu önemli süreçte, öğrencilerin tercihlerini etkileyen faktörlerin ortaya çıkarılması, incelenmesi ve elde edilen bulgulara göre politikalar geliştirilmesi oldukça önemlidir. Özellikle son dönemde uzmanlık alan tercihlerindeki değişim bu konuyu daha önemli hale getirmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında; Kaya ve arkadaşları (2014, s.57-58) Tam Gün Yasası ve malpraktis davalarının artışı kadın hastalıkları ve doğum ve genel cerrahi gibi riskleri fazla olan bölümlerin tercih edilebilirliğini azalttığını belirtmişlerdir. Bunun yanında dahili bölümlerde ise çeşitli sebepler bir artışın olduğunu vurgulamışlardır. Kasap ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada ise 2009-2013 yılları arasında aile hekimliği, dermatoloji, FTR, nükleer tıp gibi alanların puanlarının yükseldiği, cerrahi alanların ise puanlarının önemli derecede düştüğü ortaya çıkmıştır. Bunun yanında dava edilme riski yüksek olan 6 uzmanlık dalının (acil tıp, beyin cerrahisi, kadın doğum, genel cerrahi, ortopedi ve pediatri) puanlarının gözle görülür şekilde düştüğünü belirtmişlerdir. İlgili alanlara tercih-

lerin azalmasının önemli bir nedeni de artan şiddet olayları olduğunu belirtmişlerdir (Kasap vd., 2015, s.35-37).

Tercihlerin yönünün değişimine ilişkin Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca 20 Şubat 2019 tarihli bir toplantıda yaptığı açıklamada mevcut tercih sıralamalarından örnekler vermiş (daha çok dâhili branşların tercih edildiğini ve cerrahi branşlarının sonlarda olduğunu belirtmiştir) ve şu şekilde devam etmiştir; “...Bu tabloda gördüğümüz çok açık ve net. Özellikle riski düşük olan, hastayla fazla meşgul olunmayan; cildiye, fizik tedavi ve radyoloji gibi branşların daha çok tercih edildiği, ama beyin cerrahisi gibi kalp damar cerrahisi gibi kadın doğum gibi meşakkatli, sorunlu, adli sorunları da beraberinde olan branşların tercihinin daha aşağılarda olduğunu görüyoruz. Bunun ülke için hayra alamet olmadığını hepimiz söyleyebiliriz. Bu doğru bir şey değil. En önemli, kendinizi emanet ettiğiniz bölümlerle ilgili olsa da olur diye tercih edildiğini görüyoruz.” (Koca, 2019). Sağlık Bakanı'nun açıklamaları da tercihleri etkileyen faktörlerin oldukça önemli bir konumda olduğunu göstermiştir. Bu derlemede seçilen çalışmalarda da tercih edilen alanlarla ilgili olarak; sınıf arttıkça cerrahi alanın tercih edilmesinin azalması (Ergin vd.,2011, Açıkgöz vd., 2019), sadece 1999 yılında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde yapılan çalışma hariç hiçbir çalışmada Genel Cerrahi alanının olmaması ve dahiliye bölümlerinin daha çok yer alması sonuçları güçlü kanıtlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Derlemede ele alınan çalışmalara bakıldığında, öncelikle çeşitli yönlerden benzerlik gösterse de tercihleri etkileyen faktörlerin ortaya konulmasında bir bütünlük olmadığı görülmektedir. Bunun sebebi çalışmalardaki ölçekler veya sorulardaki farklılıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak çalışmaların elde ettiği sonuçlar bakımından çeşitli ülkeler ile yaptıkları karşılaştırmalarda büyük uyum olduğu göze çarpmaktadır. Örnek olarak; Kara ve arkadaşları çalışmasındaki tercihleri etkileyen faktörlerin Seetharaman ve Logaraj ile Dorsey ve diğerlerinin çalışmaları ile benzerlik gösterdiğini belirtmiştir (Kara vd., 2014, s.17; Dorsey ve Logaraj, 2005, Seetharaman vd., 2012). Benzer şekilde Dikici ve arkadaşları çalışmalarının Pakistan, Tayvan ve ABD'de yapılan çalışmalar ile benzerlik gösterdiğini belirtmişlerdir (Dikici vd., 2008, s.418; Huda ve Yousuf, 2006; Chang vd. 2006; Newton, Grayson ve Thompson, 2004). Derlemedeki diğer tüm çalışmalar da diğer ülkelerde yürütülen çalışmalar ile tercihleri etkileyen faktörler konusunda benzerlikler olduğunu kanıtlamışlardır.

Derlemede yer alan çalışmaların genellikle bir üniversitede tıp fakültesinde öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapıldığı (Dikici ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışma hariç) ve örneklemelerin genellikle ilgili üniversite ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu kapsamda yapılacak çalışmaların farklı üniversitelerde ve daha fazla öğrencileri kapsayacak şekilde yapılması daha büyük verileri elde etmeyi sağlayacak daha genel ve kapsayıcı yorumlar yapılmasını kolaylaştıracaktır.

Sonuç

Yukarıda elde edilen kanıtlar ve Sağlık Bakanı tarafından yapılan açıklamalar göz önüne alındığında; günümüzde uzmanlık alan tercihlerinde gözle görülür bir değişim yaşandığı ve uzmanlık tercihini etkileyen birçok faktörün var olduğu görülmektedir. Özellikle uzmanlık eğitimi sonrası yaşam, gelir ve malpraktis durumları öğrencilerin tercihlerinde önemli derecede etkili olmaktadır. Derlemeden elde edilen kanıtlar ışığında öneriler geliştirilecek olursa;

- *Sağlık Bakanlığı bünyesinde bir çalışma grubu oluşturulması, ilgili çalışma grubunun ve konu ile ilgili olan paydaşların bir araya gelmesinin sağlanması,*
- *Konuya ilişkin yapılan çalışmaları göz önüne alan ve çalışma grubunun tartışmalarını içerecek şekilde; tercihleri etkileyen veya etkileyebilecek faktörleri bir arada sunan bir anket formu oluşturması,*
- *Oluşturulan anket formunun yapılacak TUS tercih(ler)i sırasında uzmanlık alanı tercih eden adaylara ve/veya tıp fakültesi öğrencilerine yönelik olarak uygulanmasının sağlanması, ulusal çapta uzmanlık tercihine dayalı verilerin toplanması,*
- *Toplanan verilerin ilgili çalışma grubu ve sistem içindeki paydaşlar ile birlikte ele alınarak çeşitli çözüm önerilerinin geliştirilmesi ve kanıta dayalı politikalar oluşturulması önerilmektedir.*

Bunun yanında tercih edilme durumu azalan cerrahi branşlara sunulan maddi olanakların artırılması, malpraktis riskine karşı hekimlerin sigortalanması gibi daha elle tutulur gözle görülür politikaların benimsenmesi önerilmektedir. Bu politikaların benimsenmesi hem ilginin azaldığı branşlardaki mevcut hekimlerin daha rahat olmasını ve kendilerini güvende hissetmesini sağlayacak hem de ilgili bölümlerin tercih edilebilirliğini artıracakı düşünölmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Systematic Review On Factors Affecting Medical Students Preferences In Medical Specialization

*

İbrahim Hüseyin Cansever – Aslı Metin – Merve Kişi
Süleyman Demirel University

The choice of profession is an important phenomenon that affects the individual's life in every way. The profession of medicine requires a certain education like all other professions. The profession of medicine can be done by obtaining the title of medical doctor after undergraduate education in medical faculties; however, according to the result of the specialization exam entered after the undergraduate education, specialist medicine can be performed with specialization training that covers specialization in the preferred field. The choice of areas of speciality has an important role in the functioning of the health systems of the countries and the services needed by the society. As in almost every country, Turkey also has experienced great transformation in the selection of areas of expertise. The aim of the study reveals the preferences specialty in medicine that change over time and the reasons affecting them. Therefore, the studies which examining the factors affecting the choice of expertise in the medical students in Turkey compiled. Thus, it was aimed to make a general evaluation and develop an evidence-based policy proposal regarding the results achieved. Systematic review method was used in this study. For this purpose in Turkish and English languages, ULAKBİM, Google Scholar, Science Direct database in "Examination for specialty in medicine", "Student" and "Turkey" search using keywords have been made. As the inclusion criteria; It was determined to be published in a refereed journal, to be of quantitative nature, to have medical students in the sample group, and to include specialist preferences for the after graduate period and nine studies compatible with the determined criteria were included in the review. In the quality evaluation of nine studies included in the review, the evaluation criteria proposed by Polit and Beck (2009) were used. It was evaluated by all authors based on the criteria for each study in the review and received a total value by giving a score of "1"

in case of meeting these criteria and "0" in case of not meeting. As a result of this evaluation, the studies were given the highest 11 and the lowest 8 points. In order to reveal the harmony among the authors, a compliance analysis was performed in the SPSS program and the fleiss kappa value was found to be 0.561 (medium-good). In this review, the factors affecting the preferences of medical students were investigated and it was found that many factors affected the preferences of the students. The result factors were categorized as "before specialty education in medicine" and "after specialty education in medicine". This categorization has made it easier to see the results more clearly and to propose solutions. Before specialty education in medicine process, as the factors of the preferences of specialty, interest / talent in the field of specialization, the desire to be more beneficial to patients, the effect of lessons and internships, TUS score, perception/view of society and family, gender suitability, specialties of the field of study, personal ideals, desire not to work in primary care, desire to specialize in a single branch, desire / pressure has been determined. After specialty education in medicine, as the factors of preferences in specialty, financial satisfaction, professional satisfaction, insignificant of general practitioners, impact on family and social life, academic career opportunity, working conditions conditions (number of shift, working hours, ease of working), personal development, career chance, desire to live in the city, prestige, risk of malpractice and level of responsibility has been determined. In the examination, it was observed that the factors in the post-specialty education category were stated more by the students. It has been observed that financial satisfaction affects students' preference in all studies except one study. Working conditions, academic career opportunities and desire to live in the city have also emerged as important factors for students. Associated with the results obtained from the compilation and in a similar way studies which in Turkey to address the exchange of specialty in medicine preference stated that particularly with the increase in malpractice lawsuits and more risky sections like gynecology and obstetrics or general surgery reduce the choice of the sections. The scores of fields such as family practice, dermatology, physical medicine and rehabilitation and nuclear medicine have increased. However, the scores of six specialist branches (emergency medicine, neurosurgery, gynecology, general surgery, orthopedics and pediatrics) with high risk have decreased significantly. Regarding factors affecting preferences, all

studies in the review were similar to those conducted in other countries. In addition, the studies discussed in the review show similarities with each other in various aspects; however, it was observed to differ in terms of scope and content. In the light of the evidence obtained from the review suggestions are presented; (1) Establishing a working group within the Ministry of Health, ensuring that the relevant working group and stakeholders come together, (2) Considering the work done on the subject and including the discussions of the working group; creating a questionnaire that presents factors that affect or may affect the preferences together, (3) Ensuring that the created questionnaire form is applied for candidates and / or medical students who prefer specialization during TUS preference(s) to be collected and gathering national data on choice of expertise, (4) Developing various solution proposals and developing evidence-based policies by handling the collected data together with the relevant working group and stakeholders in the system. In addition, it has been proposed to adopt more tangible policies such as increasing the financial opportunities offered to the surgical branches, the preference of which is decreasing, and insurance of physicians against malpractice risk.

Kaynakça / References

- Açık, Y., Oğuzöncül, F., Polat, S. A., Güngör, Y. ve Güngör, L. (2002). Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin tıp eğitimi ve mezuniyet sonrası hakkındaki düşünceleri. *Toplum ve Hekim*, 17(3), 195-201.
- Açıkgöz, B., Ekemen, A., Zorlu, I., Aslından Yüksel, N. ve Ayoğlu, F.N. (2019). Tıp öğrencilerinde uzmanlaşma eğilimi, uzmanlık alan seçimi ve etkileyen faktörler. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(1), 113-125.
- Brown, D. (2002). The role of work and cultural values in occupational choice, satisfaction, and success: A theoretical statement. *Journal of Counselling and Development*, 80, 48-56.
- Chang, P. Y., Hung, C. Y., Wang, K. L., Huang, Y. H. ve Chang, K. J. (2006). Factors influencing medical students' choice of specialty. *Journal of the Formosan Medical Association*, 105(6), 489-496.
- Çetin, M., Çimen, M. ve Türk, Y.Z. (2009). Postgraduate expectations of the graduates of a medical school in Turkey, *Akademik Dizin Dergisi*, 3(3), 65-70.

- Dikici, F. M., Yaris, F., Topsever, P., Muge Filiz, T., Serdar Gurel, F., Cubukcu, M., ve Gorpelioglu, S. (2008). Factors affecting choice of specialty among first-year medical students of four universities in different regions of Turkey. *Croatian medical journal*, 49(3), 415-420.
- Dorsey, E.R., Jarjoura, D., Rutecki ve G.W. (2005). The influence of controllable lifestyle and sex on the specialty choices of graduating U.S. medical students: 1996–2003. *Academic Medicine*, 80(9), 791-796.
- Ergin, A., Dikbař, E., Bozkurt, A. İ., Atçeken, G., Gürbüz, H., Yılmaz, C., Çölbe, S.N., Taşcı, U., Güldamla, L. ve Demircan, H.İ. (2011). Tıp fakóltesi öğrencilerin mezuniyet sonrası kariyer seğımi ve etkileyen faktörler, *Tıp Eğitim Dönyası*, 32, 8-17.
- Koca, F.(2019). Bir doktor adayı arkadaşımızın 'Neden tıptan mezun olanlar hastaları daha az görecekleri bölümleri tercih ediyor?' sorusu üzerine TUS'taki tercih sıralamasını paylaştik. @drfahrettinkoca, [Twitter]. <https://twitter.com/drfahrettinkoca/status/1098174234751393793> adresinden erişilmiştir.
- Fleiss, J.L. (2003). *Statistical methods for rates and proportions*. (3. Ed), John Wiley & Sons Inc., New Jersey.
- Dörtyol, B. G. (2017). Tıp fakóltesi son sınıf öğrencilerinin mezuniyet sonrası ile ilgili düşünceleri, kariyer seğımleri ve etkileyen faktörler. *Tıp Eğitimi Dönyası*, 16(50), 12-21.
- Guraya, S. Y. ve Almaramhy, H. H. (2018). Mapping the factors that influence the career specialty preferences by the undergraduate medical students. *Saudi journal of biological sciences*, 25(6), 1096-1101.
- Heckhausen, H. (1977). Achievement motivation and its constructs: A cognitive model. *Motivation And Emotion*, 1(4), 283-329.
- Huda, N., ve Yousuf, S. (2006). Career preference of final year medical students of Ziauddin Medical University. *Educ Health (Abingdon)*, 19(3), 345-53.
- Kara, İ.H., Çelik, Z., Keyif, M.F., Demir, A. Baltacı, D. ve Mayda, A.S. (2014). Analysis of opinions regarding medical specialty selection examination and career choices of 5th and 6th grade medical students from Düzce University. *Konuralp Tıp Dergisi*, 6(2), 11-18.
- Kasap, H., Akar, T., Demirel, B., Dursun, A.Z., Sarı, S., Özkök, A. ve Aydemir, Ö. (2015). Tıbbi uygulama hatası riski yüksek olan uzmanlık dallarının tıpta uzmanlık sınavında tercih edilme önceliklerinin yıllara göre değişimi. *Adli Tıp Bülteni*, 20(1), 34-37.

- Kaya, A., Aktürk, Z., Çayır, Y. ve Taştan K. (2014). 2007-2013 arası tıpta uzmanlık sınavları: Bir trend analizi, *Ankara Medical Journal*, 14(2), 53-58.
- Kılıç, S. (2015). Kappa Testi, *Journal of Mood Disorders*, 5(3), 142-144.
- Köksal, S., Vehind, S., Tunçkale, A., Çerçen, A., Erginöz, E., Kaypmaz, A. ve Özbal, A. N. (1999). The anttitude of students of Cerrahpaşa School of Medicine on medicak education and postgraduated situation. *Cerrahpaşa J Med*, 30(4), 251-8.
- Landis, J.R. ve Koch, G.G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics*, 33(1), 159-174.
- Newton, D. A., Grayson, M. S. ve Thompson, L. F. (2005). The variable influence of lifestyle and income on medical students' career specialty choices: data from two US medical schools, 1998–2004. *Academic Medicine*, 80(9), 809-814.
- ÖSYM, (2019), *2019 tıpta uzmanlık eğitimi giriş sınavı başvuru kılavuzu*, ÖSYM Sınav Hizmetleri Daire Başkanlığı, Ankara.
- Polit, D.F. ve Beck, C.T. (2009). Literature reviews: Finding and reviewing research evidence. *Essentials of Nursing Research: Appraising Evidence for Nursing Practice* içinde (s.196-193). 7.Edition, Lippincott Williams and Wilkins, Philadelphia.
- Sağlık Bakanlığı Tıpta Uzmanlık Kurulu (2018). *Eğitim süreleri hakkında karar*. Karar Yürürlük Tarihi: 03.01.2018.
- Sağlık Personelinin Tazminat ve Çalışma Esaslarına Dair Kanun, Devlet Memurları Kanunu ve Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun ile Sağlık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2005). Kanun No:5371, Kabul tarihi: 21/06/2005.
- Seetharaman N. ve Logaraj M. (2012). Why become a doctor? Exploring the career aspirations and apprehensions among interns in South India, *National Journal Research Com. Medical*, 1(4), 178-241.
- Skatova, A. ve Ferguson, E. (2014). Why do different people choose different university degrees? Motivation and the choice of degree. *Frontiers in Psychology*. 5(1244), 1-15.
- Tekin, Ç., Güneş, G. ve Türkol, E. (2013). İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin tıpta uzmanlık tercihleri ve etkileyen faktörler, *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1, 5-10.
- Yoney, H. ve Gogas-Yavuz, D. (2010). *Tıpta uzmanlık seçimi*, İstanbul:Marmara Üniversitesi Yayınları Yayın No: 778.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Cansever, İ. H., Metin, A. ve Kişi, M. (2020). Tıp öğrencilerinin tıpta uzmanlık tercihlerini etkileyen faktörler üzerine sistematiik derleme. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*,16(27), 791-812. DOI: 10.26466-/opus.646193

Türk-İslam Sentezi'nin Oluşum ve Gelişim Süreci

DOI: 10.26466/opus.699138

*

Ahmet Selim Kadioğlu *

* Dr, Ankara, Türkiye

E-Posta: dr.askadioglu@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0877-4513](https://orcid.org/0000-0003-0877-4513)

Öz

Türk-İslam Sentezçilerine göre bir olgu olarak Türk-İslam Sentezi, Türklerin İslam'a girmesiyle oluşmaya başlayıp özellikle Selçuklu ve Osmanlı Devletleriyle olgunlaşarak Müslüman-Türk kimliği haline gelmiştir. Türklük ile İslamlık arasındaki bu sentez tez ve antitez zıtlığı şeklinde iki zıt unsurun biresimi anlamında değil, iki uyumlu unsurun tarih boyunca tabii bir seyirle biresim haline gelmesi biçiminde gerçekleşmiştir. Bu nedenle onlara göre Türkler İslam dinine büyük hizmetler yaptıkları gibi, İslam dini de Türk kimliğinin korunmasını sağlamıştır. İdeolojik açıdan ise Türk-İslam Sentezi, Osmanlı'nın son dönemlerinde gündeme gelen Türklük ve İslamlık siyasetlerinin Osmanlı Türkçüleri tarafından ve onların perspektifinden mezcilmesiyle oluşmuş, 1960'lı yıllardan sonra ise Milliyetçilerce olgunlaştırılmıştır. 1970'li yıllarda Türk düşünce ve siyasi hayatında etkinliklerini gittikçe artırmaya başlayan Türk-İslam Sentezçileri devlet ve millet kavramlarını yücelten, İslam dinine fonksiyonel cepheden de bakan, Cumhuriyet ilke ve kazanımlarını toptan reddetmeyen özellikleriyle 1980 sonrasında devlet politikalarını etkilemiş ve yönlendirmişlerdir. Ancak bu durum onlara göre Türk-İslam Sentezi'nin belli politik amaçlarla kurgulanmış ve üretilmiş olduğu anlamına gelmez, zira Türk-İslam Sentezi Türklerin yüzyıllardır sahip olageldiği kültür ve medeniyet değerlerinin toplamını ifade etmektedir. Günümüzde ise Cumhuriyet İttifakı, Türk-İslam Sentezi'nin farklı ve özgün bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Sentezi, Türk-İslam Sentezçileri, Türkçülük, Milliyetçilik

Formation and Development Process of Turkish-Islamic Synthesis

*

Abstract

According to the Turkish-Islamic Synthesizers, the Turkish-Islamic Synthesis started to emerge when Turks joined Islam and became a Muslim-Turkish identity especially by cementing with the Seljuk and Ottoman States. This synthesis between Turkishness and Islam did not occur by the meaning of the combination of two opposing elements in the form of thesis and antithesis contrast, but instead in the form of two harmonious elements becoming a natural course throughout history. Therefore, according to them, Turks did great services to the religion of Islam, and Islam provided the protection of Turkish identity. From the ideological point of view, the Turkish-Islamic Synthesis was formed by the Ottoman Turkists and their perspective by merging the Turkism and Islam, which came to the agenda in the last period of the Ottoman Empire, and was cemented by the Nationalists after the 1960s. The Turkish-Islamic Synthesists, who started to increase their activities in the Turkish thought and political life in the 1970s, influenced and directed the state policies after 1980 with the features that glorified the concepts of state and nation, who also viewed the functional aspect of Islam and did not reject the principles and achievements of the Republic altogether. However, according to them, this does not mean that the Turkish-Islamic Synthesis has been constructed and produced for certain political purposes, because the Turkish-Islamic Synthesis is the accumulation of the values of culture and civilization that Turks have had for centuries. Today, People's Alliance can be considered as a different and original example of Turkish-Islamic Synthesis.

Keywords: *Turkish-Islamic Synthesis, Turkish-Islamic Synthesizers, Turkism, Nationalism*

Giriş

Geçtiğimiz yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin "beka" sorununa yönelik olarak aydınların ve devlet adamlarının zihinlerinde var olan kurtuluş reçetelerini, Yusuf Akçura 1904 yılında Mısır'da yayınladığı "*Üç Tarz-ı Siyaset*" adlı ünlü makalesinde Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük olarak özetlemişti. Osmanlılık siyasetini eleyen Akçura, diğer ikisi arasında, birisi lehine diğerini tamamen elemenin imkansızlığını samimi olarak itiraf sadedinde olmak üzere yazısını şöyle bitiriyordu: "*Hulasa, öteden beri zihnimi işgal edip de kendi kendimi ikna edecek cevabını bulamadığım sual yine önüme dikilmiş cevap bekliyor; Müslümanlık, Türklük siyasetlerinden hangisi Osmanlı Devleti için daha yararlı ve kabil-i tatbiktir?*"

Aslında bu soruyu o zamanki aydınların ve devlet adamlarının büyük çoğunluğu da net olarak cevaplayamamışlardı. Bundan dolayı sınırlı sayıdaki istisnalar dışında Türkçü olarak bilinenleri de İslamcı olarak bilinenleri de Türklük ve Müslümanlık siyasetlerinin her ikisini birlikte savunuyorlardı. Aralarındaki fark, Türkçülerin İslamcılara göre Türklüğü çok daha belirgin biçimde vurgulamasıydı. İşte bu Türkçüler, ilk Türk-İslam Sentezcileri olarak değerlendirilmektedir. Alkan'ın, İkinci Meşrutiyet'ten başlayıp 1918 yılına kadar süren on yıllık dönem içinde, II. Abdülhamid devrinde geçerli olan "İslami-Türk Sentezi"nden "Türk-İslam Sentezi"ne geçiş şeklinde gerçekleştiğini ileri sürdüğü ideolojideki değişim, doğru olabilirse de bu değişim bizim konumuz açısından çok önem taşımamaktadır (Alkan, 2014). Zira hem Abdülhamid'in kişiliğinden hem de o zamana kadarki devlet geleneği ve bürokratik birikimden dolayı Sentez'de İslam'ın o dönem için daha ağırlıklı olması, nihayetinde ortada bir sentezin bulunduğu gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra üç tarz-ı siyasetten farklı bir siyaset, inkılapçılık ve garpçılık siyaseti devletin temel politikası olarak benimsenince Osmanlılık fiziki imkansızlığın etkisiyle artık yok olmuş, İslamcılık ise yasaklanmış iken Türkçülük belli oranda da olsa kendine bir yer bulabilmişti. Fakat bu Türkçülük genel olarak daha öncekinin aksine Müslümanlık siyasetini dışlayan bir şekle bürünmüştü. 1960'lı yıllara gelindiğinde "Sentez" bilinçli ve organize şekilde yeniden oluşmaya başladı. 1970'li yıllarda Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleri ile hükümet politikalarına yön

veren Türk-İslam Sentezi, 1980'den sonra ise hem ihtilal yönetimi hem de Özal Hükümetleri döneminde devlet politikalarına yön vermiştir.

Günümüzde yine devletin "beka" sorunuyla ilintili biçimde Türk-İslam Sentezi, "Cumhur İttifakı" olarak hükümet politikalarını belirlemede, devleti bizzat yönetmektedir. Bununla birlikte bir Türk-İslam Sentezi olarak Cumhur İttifakı, öncüllerinden iki açıdan farklılık taşımaktadır. İlk farklılık, öncüllerde sentezi oluşturan unsurların tarihten gelen bir iç içe geçmişliğiyle sentez tam bir bireşim, hatta yeni bir tez haline gelmişken, diğerinde tez haline gelmiş bir sentezden, bireşimden bahsedilemez. İkinci farklılık ise, öncüllerde Sentez'in varlığı daha ziyade bilimsel ve akademik çaba ve kaygılarla gündeme getirilirken, diğerinde Sentez, devletin bekasına ve idaresine ilişkin siyasi çaba ve kaygılarla ortaya çıkmıştır. Bu iki farklılığıyla Cumhur İttifakı Türk-İslam Sentezinin özgün bir örneğini teşkil etmektedir.

Dolayısıyla Türk-İslam Sentezi ve Türk-İslam Sentezcileri, yüz yılı aşkın süredir Türk düşünce ve siyasi hayatında etkisini ve etkinliğini sürekli olarak göstermeye devam etmekte olup, geçmişi olduğu gibi günümüz fikir ve politik hayatını da anlama ve açıklamada incelenmesi ve araştırılması büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma, "Türk-İslam Sentezcilerinde Din" adlı doktora tez çalışmamızdan üretilmiş olup, Türk-İslam Sentezinin ne olduğu ve Türk-İslam Sentezcilerinin kim olduğu konuları ile sınırlandırılmıştır. Araştırma yöntemi olarak nicel araştırma metodu kullanılmıştır. Gerek Türk-İslam Sentezcilerinin gerekse Türk-İslam Sentezisi olmayanların konuya ilişkin eser ve yazıları dolaylı gözlem yöntemiyle ele alınmıştır. Literatür taraması yoluyla ulaşılabilen kaynaklar derinlemesine incelenmiş, gözden geçirilmiş ve kuramsal bir derleme ile sunularak yorumlanmıştır.

Sentez Kavramı

Fransızca "bir araya getirme, bağdaştırma" anlamındaki *synthèse* kelimesinden dilimize geçmiş olan sentez, Türk Dil Kurumu'na göre "*Yaldından karmaşık olana, külliden cüziye, zorunludan olasıya, ilkedden onun uygulanmasına, genel yasadan bireysel duruma, nedenden etkiye, öncülden varılan sonuca giden düşünme biçimi, bireşim*" anlamına gelmektedir. Sentez kavramı sahip olduğu anlam genişliği ve kullanışlılığıyla, tez ve antitez üretmekten çok daha fazla, üretilmiş olan tez ve antitezleri kullanma eğiliminde olan son iki yüzyıllık Türk

düşünce ve siyasi hayatında, kullanıldığını ya da var olduğunu en sık gördüğümüz kavramlardan biridir. Hemen hemen her kesimden pek çok düşünce akımı veya adamı ile siyasi oluşum veya figürün kendi anlayışları çerçevesinde ve engin kombinasyon çeşitliliğiyle sentez yaptıkları veya senteze ulaşmaya çalıştıklarını iddia ettikleri görülmektedir. Türk-İslam Sentezcilerinin kullandığı kavramlarla söylenirse, ulaşılmak istenen “ülkü” veya “mefkure”, içerdiği öğeler itibariyle mahiyet açısından farklılaşsa da, değişik öğeleri ayrı tonlarda “terkip” veya “inşa” etmesi itibariyle yapım açısından aynılaşmaktadır.

Türk-İslam Sentezcilerinin sentez sözcüğüne alternatif olarak kullandıkları terimlerden olan ülkü ve terkip sözcükleri hem kelimenin sözlük anlamıyla ulaşılmak istenen bir ülküyü ve var olduğu veya var edilmesi gerektiği savunulan terkibi hem de özel anlamıyla “ülkü”yü ve “terkip”i ifade etmektedir. Yani ülkü Türk-İslam Ülküsünü, terkip ise Türklük ve İslam'ın terkitabini ifade etmektedir. Ayrıca her iki terim de ortaya çıkmış olan, var olan sentez hali anlamıyla statik; sentezleme, sentez yapma anlamıyla dinamik açılardan sentez kavramına gönderme yapmaktadır.

Ancak Türk-İslam Sentezcileri, kendileri ve ideolojileri için “sentezçisi” ve “sentez” kavramlarını kullanmaktan genel olarak kaçınılmaktadırlar. Bunda Türkiye’de özellikle 1960 sonrasının çift kutuplu ideolojik yapılanmasının etkisiyle, sentez kavramının Hegel ve Marx’tan alınan fikri mirasın hegemonyası altında, Türk sağı tarafından çoğu zaman olumsuz algılanmasının etkili olduğu söylenebilir. Zira sentez Hegel’in, idealist felsefesini üzerine bina ettiği diyalektiğinde tez ve antitez zıtlığının zorunlu sonucuydu. Her tez zorunlu olarak antitezini yaratacak, böylece ortaya çıkan tez-antitez zıtlığı sentezi oluşturacaktı. Bu oluşan sentez de yeni bir tez olacak; bu süreç hep devam edecekti. Marx, Hegel’den aldığı, kendi ifadesiyle “baş aşağı duran” bu diyalektiği, diyalektik materyalizm haline getirerek “ayakları üzerine dikerken” de sentezin Hegel’deki anlamını korumuştur. Mamafih, Hegel’den daha ileri giderek tüm varlığı ve tarihi bu tez-antitez-sentez şeklindeki zorunlu döngüsellikle açıklamıştı. Böylece sentez, Marksizm’in varlığı ve tarihi açıklamasında anahtar kavramlarından biri olmuştu ki, bu haliyle Türk sağınca Türk-İslam Sentezi biçiminde bir tamlama oluşturması kabullenilemezdi. Nitekim Türk-İslam Sentezcilerinin önde gelenlerinden Seyyid Ahmed Arvasi bu durumu şöyle açıklamaktadır: “... ‘sentez’, tez ile antitez arasında söz konusu olacağına göre, yıllardan beri kullandığımız ‘Türk-

İslam Sentezi' yerine, "Türk-İslam Ülküsü" sözü daha uygun olur."(Arvasi, 1979, s.10). Amiran Kurtkan da benzeri bir tavrıla şöyle demektedir: *"Türk-İslam tabiri bir sentez değildir. Ama, bu iki tabirin birbirinden ayrılması da asla caiz değildir. Çünkü, İslam'ın özü (felsefesi) Türklüğün İslam'dan çok önce de benimsediği kendi prensibi olmuştur ve Türkler asırlar boyunca hiçbir milletin başaramadığı şekilde İslamiyet'in bayraktarlığını yapmışlardır."*(Bilgiseven, 1990, s.106). Yine Zeki Arslantürk kendisi gibi Türk-İslam Sentezcisi olan hocası Orhan Türkdoğan'ın, sentez yerine milli-inşacı tabirini yeğlediğini ifade etmektedir: *"Orhan Türkdoğan'ın Türk sosyolojisini ekoleştirmedeki yeri "Türk-İslam Sentezcileri", kendi deyimi ile "Milli ve İnşacı Sosyoloji" grubundadır. Zira ona göre birinci ayırım siyasi ve ideolojiktir. Halbuki ikinci ayırım bilimsel bir faaliyeti içerir."*(Arslantürk, 2007, s.123-124).

Bununla birlikte Türk-İslam Sentezi tabiri Türk-İslam Sentezcilerince dışlanmış değildir, hatta azımsanmayacak kadar sık kullanılmaktadır. Örneğin bizzat Arvasi'nin bu tabiri çok kullandığı görmekteyiz: *"Türk-İslâm Medeniyeti, Türk Milleti, Türk Gençliği ve gerçek Türk aydınları için vazgeçilmez, mukaddes ve yüce bir terkibin (sentezin) adıdır."* (Arvasi, 1990b, s.264). *"Türk-İslâm Medeniyeti, aziz Türk Milleti'nin mübarek bağrında yatan, muhteşem bir vakiadır. Hiç kimse, bu vakiayı inkâr ve ihmâl edemez. Çünkü, bizi biz yapan bu terkiptir. Şimdi, bazıları (içlerinde maalesef, Prof. ve Doç. etiketini kullanan cahillerin de bulunduğu bazıları), "Türk-İslâm Sentezi de ne demekmiş?... Cumhuriyet ve demokrasi sentezinden başka yol mu olurmuş?" kabilinden "akademik" (!) sözleri sarf edebilmektedirler."*(Arvasi, 1990b, s.263).

Dolayısıyla sentez kavramının Türklük ve İslam ilişkisini veya birlikteliğini ifade etmekte kullanılabileceği, bizzat Türk-İslam Sentezcilerince de genel olarak kabul edilmektedir. Tartışmanın önemli olmadığı da yine onlar tarafından bizzat ifade edilmektedir: *"Kelimeler üzerinde fazla durmayınız. Onların ifade ettiği mânâlara ve yöneldiği hedeflere önem veriniz. Bütün mesele, cemiyetimizi, kendi orijinal yapısı içinde, İslâm'ın imân ve ahlâkı ile yoğurarak, yeniden tarihî misyonunu içinde yüceltmektir. Buna ister 'sentez', ister 'terkip' ister 'ülkü' deyin ne fark eder?"*(Arvasi, 1990b, s.376).

Türk-İslam Sentezinin Oluşum Süreci

Türk-İslam Sentezinin kavram olarak kullanımı yaklaşık yarım asırlık geçmişe sahiptir. Bununla birlikte Türk-İslam Sentezcileri, Türk-İslam Sentezi-

nin bir olgu olarak geçmişini Türklerin İslam'la tanıştığı zamana kadar götürmektedirler (Cebeci, 2001, s.34-35). Onlara göre zaten “İslâmî itikadlarla, eski Türk dini inanç sisteminin esasları arasında şaşılacak ölçüde bir mutabakat mevcut bulunmakta” (Kafesoğlu, 1985, s.160) olup, Türklerin İslam'la tanışmaları sonrasında bu şaşılacak ölçüde, hatta özdeşlik kurulabilecek derecedeki mutabakatın etkisiyle Türk-İslam Sentezi oluşmaya başlamıştı: “İşte özdeşleşme vasfındaki bu belirtilerdir ki, İslâmiyet'i iyice tanıyan Türklerin artık kütleler hâlinde Müslüman olmaları neticesinde sosyal ve mânevi hayatın bütün cephelelerinde Türk-İslâm kültür terkibi (sentezi) gerçekleşmiştir.” (Kafesoğlu, 1985, s.161-162). Türk-İslam Sentezinin olgunlaşması süreci ise Türklerin Müslüman kimlikleriyle büyük kütleler haline bir araya geldikleri Horasan'da (Kafesoğlu, 1985, s.164), ve asıl olarak Anadolu'da tamamlanmıştır (Cebeci, 2001, s.38-48).

Etienne Copeaux, Türk-İslam Sentezcilerine göre Türk-İslam Sentezinin varlığını gösterebilmek ve hatta ortaya çıkabilmek için inanç ve kültür kaynaşmasından daha fazlasına, bir devlet yapılanmasına ihtiyaç duyduğunu, bunu sağlayanın ise ilk Müslüman Türk devletleri olduğunu söylemektedir: “Aral Denizi'nden İran Körfezi'ne, Anadolu'dan İndüs'e kadar uzanan çok geniş bölgeye, yazarlar Tolunoğulları (9. yüzyıl) ve İhşidi hanedanlarının (10. yüzyıl) “Türk” Mısır'ını da eklemektedirler. Burada da, o dönemin Mısırlı yorumuna her zaman uymayan ve Mısır tarihine tamamen Türklük açısından yöneltilmiş bir bakış söz konusudur. Türk tarihçilerin gözünde, bu iki alanın birbirine eklenmesiyle “ilk Müslüman Türk devletleri” tanımlanmış olur. Türkler, en azından biçimsel olarak, İran ve Arap toplumlarının yönetimini ele geçirmişlerdir ve bu toplumlara kendi kişiliklerini kazıtmaktadırlar: Bu ilk Türk-İslam sentezidir; tek eksik, o sırada hâlâ Ermenilerin ve Bizanslıların elinde bulunan, Anadolu toprağıdır.” (Copeaux, 1998, s.149-150). Türk kimliği ve düşüncesinde devlet kavramının sahip olduğu merkezi ve belirleyici konum düşünüldüğünde, Türk-İslam Sentezi'nin oluşumu ya da en azından olgunlaşması için bu sentezi doğrudan ya da dolaylı biçimde destekleyen bir devlet yapılanmasının gerekliliği yadsınmaz. Nitekim Türk-İslam Sentezi'nin kavram olarak kullanılmasının kronolojisi göz önüne getirildiğinde MC hükümetleri ve Özal hükümetleri ile günümüzde Cumhur İttifakı dönemlerinin, Türk-İslam Sentezinin en çok gündeme geldiği ve tartışıldığı dönemler olduğu görülecektir.

Türk-İslam Sentezcilerine göre İlk Müslüman Türk Devletleri ile oluşma ve olgunlaşma devresini tamamlamış olan Türk-İslam Sentezi, Selçuklular

ve Osmanlı dönemlerinde Türk ve İslam kimlikliklerinin birbiriyle tam anlamıyla birleşerek tek kimlik olmasıyla, neredeyse bir tez haline gelmiştir (Bilgiseven, 1995, s.41). Hatta öyle ki, ortada artık ayrıştırılsa yok olabilecek bir bireşim söz konusudur: *“Türk İslâm Sentezi fikrine 19. yüzyılın sonunun ilk milliyetçi yazarlarının çalışmalarında olduğu gibi, Ziya Gökalp’inkilerde de rastlanabilir. Bu fikir, Türklük ve İslâm arasında mükemmel bir uyum olduğunu öngörür. Buna göre, İslâm’ı kabul etmek Türklerin kaderi olduğu; onlar olmasaydı bu dinin ya felç ya da tükenmiş olacağı; pek çok halkın İslâm’a kazandırılmasını sağladıkları için Türklerin dinin kalkını ve kargısı oldukları iddia edilir. Buna karşılık, bu akıma göre, Türk kimliği kendini ancak İslâm içinde gerçekleştirebilirdi: İslâm’ı kabul etmeseydi, Türk kültürü yok olurdu.”* (Copeaux, 2005, s.46-47). Aynı şekilde Erkal (1990, s.100)’a göre Türk-İslam Sentezi’nin farklı bir yönünü temsil eden Yahya Kemal’in, *“Ta ki yükselsin ezanlarla müeyyed nâmin / Gâlib et, çünkü bu son ordusudur İslâm’ın”* dizeleri de bu durumu yansıtmaktadır. Aslında son devir Osmanlı ve erken dönem Cumhuriyet düşünsel ve politik hayatında Türk ve İslam kimliklerinin sözünü ettiğimiz bireşimi “millet” kelimesiyle ifade ediliyordu. Dinsellik ve ulusallık kavramlarının ikisini birden içeren millilik ve millet kelimelerinin bu özelliğinin ortaya çıktığı en ilgi çekici örneklerden birisi, 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine Dair Sözleşme’de Türklük ayrımının ırka göre değil, dine göre yapılmasıdır.

Osmanlı’nın son zamanlarında Ziya Gökalp’in başını çektiği Türkçü düşünür ve yazarlar kendilerine kadar yapılmayanı yaparak Türk-İslam Sentezini analiz etmeye, bireşimin elementlerini anlamaya ve açıklamaya çalışmışlar, onu bir olgu olmanın ötesine taşıyarak ideoloji haline de getirmişlerdi. Dönemin özelliği gereği sentezin İslam ögesi, diğerine göre daha etkin ve baskın biçimde ifade edilebilirken Türk ögesi, İttihat ve Terakki’nin cüretkar politika ve söylemlerine rağmen daha dengeli dillendiriliyordu. Ancak Cumhuriyetin ilanından sonra durum tersine dönerek, sentezin İslam ögesi mahcup bir şekilde ifade edilmeye başlandı. Sonunda sentez, Gökalp ve arkadaşlarının *“Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak”*ından İslamlaşmanın çıkarılmasıyla başka bir şekle dönüştürölmek istendi. Devlet eliyle desteklenen bu dönüşüm, Türk kimliğinin İslam kimliğinden sıyrılarak anlaşılması gerektiğini iddia eden görüşlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Böylece sentezin, bileşenlerinin birbirlerinden ayrılmasıyla tez ve antitez zıtlığı çerçevesine oturtulup bozulduğu dönem başladı.

Çok Partili döneme geçilmesiyle birlikte dönemin görece özgür ortamında kendilerini daha rahat ifade eden milliyetçiler ile muhafazakârlar arasındaki derinleşen yarılmayı önleme çabası, tevarüs ettiği milliyetçi ve muhafazakâr birikimin üzerinden Türk-İslam Sentezini gündeme getirdi. Türk-İslam Sentezinin günümüzdeki görünümüyle oluşumunu sonuçlayacak süreci başlatan öncelikli etken Erol Güngör'e göre, 30 yıllık inkılapçılık deneyiminin başarısızlığında ve milliyetçilerce bu başarısızlığın müsebbibi olarak değerlendirilen sorunları çözme isteğinde yatıyordu: *"Milliyetçilerin birleşmesinden ne anlaşılıyordu ve bu birleşme niçin lüzumlu görülüyordu? Her şeyden evvel, inkılâpçılık cereyanı memleketin meselelerini çözmekte başarısız kalmış ve bu cereyanı temsil eden siyasî kadro millet tarafından tasfiye edilmişti. İnkılâpçılar yavaş yavaş kendileri için mukadder olan istikamete, yani sola doğru kayarlarken bunların karşısında millî kültürün müdafaasını yapanlar yeni Türkiye için milliyetçi bir görüş bulmak zorundaydılar. Bu yolda atılacak ilk ve en büyük adım, Türk milletinin kültür kıymetlerini ortaya çıkarmak ve onlar etrafında bir millî birlik kurmaktı."* (Güngör, 1999, s.137).

İkinci etken, inkılapçıların yaptıklarının tersine, Gökalp ve arkadaşlarının savundukları gibi millete ve milletin değerlerine gitmek denilebilecek bir tavır alıştı: *"İnkılâpçılar Türk milletini tanımaktan ziyade onu ideal edindikleri bir kalıba sokmakla uğraşmışlardı. Milliyetçiler bunun tam tersine bir yol tutturdular ve millet hangi kalıbı almak istiyorsa ona bu istikamette yardımcı olmayı prensip edindiler. Millete döndükleri zaman onda şu iki ana hususiyet gördüler: Bir defa İslâm dini bizim milliyetçiliğimizin en mühim bir unsuruydu ve onun ihmal edilmesi için hiçbir ciddî sebep de mevcut değildi. Diğer taraftan, bizi başka Müslüman cemiyetlerden ayıran pek çok hususiyetlerimiz vardı ki, bunlar da bizim ayrı bir millet halinde teşekkül edişimizden, yani Türk olmamızdan ileri geliyordu. Şu halde Türklük ve Müslümanlık birbirinden ayrı şeyler olarak düşünülemezdi. Yapılacak iş, bu unsurlardan birine bilhassa önem vererek diğerini ihmal eden milliyetçi liderleri bu noktada birleşmeye davet etmektir."* (Güngör, 1999, s.138).

Üçüncü etken ise özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında değişmeye başlayan dünyanın ve yeni kurulan dünya düzeninin gençler üzerindeki etkisiydi: *"Yeni bir dünyanın çocukları olan ve yeni meselelerle karşılaşan gençler kendilerini tatmin edecek bir sistem ve bir şahsiyet bulamadıkları için, ayrı ayrı faydalandıkları ve bağlılık gösterdikleri fikir liderlerini bir araya getirebildikleri takdirde milliyetçi hizipleri de toparlayabileceklerini düşündüler. Böylece 1950-1960*

devresi milletin teşekkülünde İslâmî kıymetlere ağırlık verenlerle Türkçüleri birleş-tirme çabaları içinde geçti.” (Güngör, 1999, s.137).

Sonuç olarak sentezin her iki ögesini tekrar bir araya getirme çabaları 1960’lı yıllarda yavaş yavaş sonuç verecek ve ilk defa Türk-İslam Sentezi olarak da isimlendirilecektir. İlk isimlendirmenin tarihi olarak 1978 yılı (Güzel, 2006), 1970’li yılların ortaları (Kafesoğlu, 1985, s.XII) gibi genelde MC hükümetleri dönemleri zikredilse de, Boyunağa (1975)’nin *Türk-İslam Sentezi* adıyla yazdığı kitabın ilk baskısının 1970 yılında yapıldığı göz önüne alındığında Türk-İslam Sentezi ifadesinin 1960’lı yıllarda kullanılmaya başlan-dığı söylenebilir.

Türk-İslam Sentezine Yönelik Eleştirilere Verilen Cevaplar

Türk-İslam Sentezi’nin, tarihin doğal akışı içerisinde ve toplumsal şartlar doğrutusunda kendi kendine oluştuğunu öne süren Türk-İslam Sentezcilerinin bu görüşleri Türk-İslam Sentezisi olmayan veya onlara karşı olanlar tarafından pek kabul görmemektedir. Bunlara göre; *“Türk-İslam Sentezi düşüncesinin, iddia edilenin aksine, Türk saçının Türklük ve İslamcılık kanadını birleştirmek ve/veya Müslümanlığı millet düşüncesi içine sığdırmak amacıyla değil de, bir ırkı - milliyeti ifade eden alt kimlikleri İslam potasında eritme hedefiyle bir hegemonya projesi olarak Türk toplumunun dünyaya bakışını, döneminden daha fazla etkileme amacıyla hareket ettiği kuvvetle ileri sürülebilir.” (Çağlar ve Uluçakar, 2017, s.137).*

Bu görüşte olanlar genellikle Türk-İslam Sentezini devlet eliyle kurgulanan bir politika olarak görmektedirler: *“Türk-İslam Sentezi, 12 Eylül yönetiminin, Türkiye Cumhuriyeti’nin temel dünya görüşünü oluşturan pozitivist ve laik eğitim ve kültür politikasına karşı, Aydınlar Ocağı’nın işbirliğiyle uyguladığı eğitim ve kültür politikasıdır. Bu politika, özellikle ANAP iktidarları döneminde, Beşinci ve Altıncı Beşer Yıllık Kalkınma Planları’nın uygulama programlarını oluşturan ve Devlet planlama Müsteşarlığınca hazırlanan Milli Kültür adlı bir raporla uygulamaya konmuştur.” (Timuroğlu, 1991, s.4).* Timuroğlu (1991) ile Güvenç, Şaylan, Tekeli ve Turan (1991)’a göre bu kurgunun oluşturulması ve uygulanabilmesi için yabancı güçlerin de desteği alınmış; böylece uluslararası emperyalist güçlerle 12 Eylül yönetiminin işbirliği sonucu oluşturulan “ırkçı”, “gerici”, “bilim ve Atatürk karşıtı” ve “çağ dışı” Türk-İslam Sentezi, Türkiye’yi emperyalizmin kaskacına sokmak amacıyla kullanılmaktadır.

Diğer yandan Türk-İslam Sentezi karşıtı olup da Sentezin 1980'in hemen öncesi veya hemen sonrasında kurulmadığını, Osmanlı'ya dayanan köklerinin olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır (Ölçen, 1994, s.180).

Dışarıdan bir gözlemci niteliğiyle konuyu inceleyen Copeaux (2005, s.47) ise, Türk-İslam Sentezi'nin soğuk savaş yıllarının şartlarında milliyetçi seçkinlerce üretilen, Türk milliyetçiliğine İslami değerleri eklemek isteyen ve Kemalist mirası tamamen reddetmeyen bir akım olduğunu ifade etmektedir. Kemalist mirasın reddedilmemesi meselesi önemlidir, zira Türk-İslam Sentezcileri ile 12 Eylül yönetimi arasında, sınırlı da olsa işbirliği yapılabilmesinin önünü açan nedenin, Sentezcilerin bu özelliği olduğu söylenebilir. İslâm'ı komünizme karşı bir duvar olarak kullanmak isteyen 1980 Askerî Darbesinin bu noktada işbirliği yapabileceği en uygun akım, Türk-İslam Sentezi idi. Darbe hükümetinden sonra işbaşına gelen Özal hükümetleri döneminde ise bu işbirliği neredeyse her alanda ağırlığını ortaya koymuştu.

Dine işlevsel açıdan yaklaşan 12 Eylül yönetimince İslam, komünizme karşı duvar olarak kullanılmak istendiği gibi, toplumsal birlik ve beraberliği sağlayabilecek kurum olarak da kullanılmak istenmiştir. Nitekim darbenin lideri Kenan Evren, askeri darbenin üzerinden henüz 4 ay geçmişken 17 Ocak 1981 tarihinde Kahramanmaraş'taki halk mitinginde *"Hepimiz bir Allah'a inanıyoruz, bir Peygamberimiz var, aynı Kur'an'ı kullanıyoruz, aynı Kur'an'ın sureleriyle namaz kılıyoruz. O halde ayrılık neden!"* diye konuşmuştu. Bu noktada darbe yönetiminin yardım alabileceği ve işbirliği yapabileceği belki de tek akımın, akademisyenlerden ve yazarlardan oluşan seçkin yapısı, Atatürk'e saygılı bakışı ve dinin işlevsel özelliklerini vurgulayan yaklaşımı ile bilhassa Aydınlar Ocağı'nun temsil ettiği Türk-İslam Sentezi olmasında şaşılacak bir şey yoktu.

Türk-İslam Sentezcileri ile Türk-İslam Sentezisi olmayan veya karşıtı olanlar arasındaki en büyük tartışma konularından birisi olan, Türk-İslam Sentezinin bir yeni-üretim olup olmadığına dair tartışmada Aydınlar Ocağı kilit noktalardan biridir ki bu durumu Aydınlar Ocağı'nın kurucu üyesi ve ilk başkanı olan Kafesoğlu (1985, s.XII) şöyle ifade etmektedir: *"Bir ilim ve kültür müessesesi olan Aydınlar Ocağı, verdiği pek çok hizmetler yanında Türk'ün ne ve kim olduğu meselesine de eğilmiş, buna doğru ve şaşmaz cevaplar aramıştır. Haddizatında bu sorunun cevabı Türk'ün son 1000 senelik tarihinde, bugün yaşanan en küçük köyündeki minarenden, büyük kültür ve medeniyet merkezlerindeki çeşmeler, hamamlar ve kubbelere kadar her yurt parçasında mevcuttur. Keza bu sorunun*

cevabi pek çok düşünür ve sanatkârının ifadelerinde de bulunmaktadır. ... Aydınlar Ocağı mensupları bu düşünce ve duygularla Türk'ün İslâm'da, İslâm'ın Türk'te bütünleştini müşahede etmiş ve bu hali bizzat yaşamışlardır. Bundan dolayı son 10 senedir onlar «İslâm-Türk Sentezi» veya «Türk-İslâm Terkibi» ifadesini sık olarak kullanırken Türk'ün varlık hikmetini de işaret etmiş oluyor.”

Dolayısıyla Aydınlar Ocağı'nın 1970'li yıllardan itibaren Türk-İslam Sentezini besleyen kaynaklardan biri olduğu, bir kısım Türk-İslam Sentezcilerini bir araya getirdiği ve Türk-İslam Sentezini 80'li yıllarda politik ve bürokratik arenada etkili ve güçlü hale getirmede önemli rol oynadığı görülmektedir. Ancak bu rolün Türk-İslam Sentezinin üreticisi olmaya kadar çıkıp çıkmadığı tartışmalı bir konudur. Türk-İslam Sentezinin yeni-üretim olduğu anlamına gelecek böyle bir üreticilik rolü Aydınlar Ocağı olmak üzere hiçbir Türk-İslam Sentezci tarafından tabii ki kabul edilmemektedir.

Benzer şekilde Türk-İslam Sentezinin Marksist akımlarla savaşmak için kurulduğu iddiası (Copeaux, 1998, s.77) de Sentez'in bir yeni-üretim olduğunu ima ettiği için Türk-İslam Sentezcilerince kesin bir dille reddedilmektedir. Onlara göre Türk-İslam Sentezinin Marksist ve benzeri oluşumlarla savaştığı ortadadır, ama bu gerçek, Sentez'in bu amaçla üretildiği sonucunu doğuramaz; zira Türk-İslam Sentezi, düşünsel ve ideolojik açıdan Osmanlı'nın son dönemlerinde Türkçü ve İslamcı olarak tanımlanan, Cumhuriyet sonrası dönemde ise milliyetçi, muhafazakâr, ülkücü, mukaddesatçı, sağcı ve İslamcı gibi vasıflarla anılan aydınların ve siyaset adamlarının dile getirdiği fikir ve söylemlerin sentezinden oluşmaktadır. Bir vakıa olması açısından ise Türklerin İslam'la tanışmasından itibaren Türk tarihinin her aşamasında varlığını derinden duyuran (Kabaklı, 1990, s.78) ve Türklüğün asırlardır sahip olduğu maddi-manevi tüm kültür ve medeniyet değerlerinin bileşkesidir (Bilgiseven, 1995, s.7).

Türk-İslam Sentezcilerinin, Türklük ile İslam ilişkisini sentez, terkip ve bileşke gibi kelimelerle nitelemesinin özel bir anlamı da Türk kimliğinin İslam'la birlikte yok olduğuna veya bozulduğuna yönelik olarak dillendirilen söylemleri reddetmektir. Onlara göre Türk kimliğine ait değerler Sentez'in teşekkülünde İslami kimliğe ait değerlerle aynı oran ve ölçüde yer almıştır. Türk kimliği, İslam'ı nasıl ki kendine özgü bir şekilde yorumlayıp sınırlı da olsa farklılaştırmışsa, kendisi de farklılaşmış, ancak özünü korumuştur. Hatta Cebeci (2001, s.34)'ye göre “Bazıları Türklerin Müslümanlığı kabullerinden sonra bir takım özelliklerini kaybettiklerini zannederler. Halbuki du-

rum tamamen bunun tersidir. Eğer Türkler bugün hâlâ mevcut iseler, bunu İslâm Dinine borçludurlar.” Dolayısıyla Türk-İslam Sentezcilerine göre Türk-İslam Sentezi, Türklerin İslam'ı kabullerinden beri var olmaya devam eden normların öz bir ifadesini oluşturur: *“Asırlardan beri bütün Türk Devletlerinde her şeye hakim olan İslâm inançları ile Türk töreleri bizi bu güne kadar getirmiştir. Yani Türk-İslâm Sentezi bizim asırlardır yaşamakta olduğumuz normların veciz bir ifadesidir.”* (Cebeci, 2001, s.37)

Türk-İslam Sentezçisi Kimdir?

Türk-İslam Sentezcilerinin büyük çoğunluğunun akademisyen olması, onların kendilerini ve Sentez'i çoğu zaman dışarıdan bir gözlemci gibi ve akademik üslupla tanımlamalarına neden olmuştur. Akademik üslup ve kaygılardan uzak, daha rafine yapılmış tanımlamalar ve açıklamalar için başvurulacak nadir Türk-İslam Sentezcilerinden biri olan Seyyid Ahmet Arvasi'nin özellikle gazete yazılarından derlediği kitapları bu noktada oldukça zengin verileri barındırmaktadır.

Başlıktaki soruyu Arvasi (1991, s.202) özet olarak ve ayrıntılara girmeden şu şekilde cevaplamaktadır: *“Ben, İslam iman ve ahlakını yaşamaya ve yaşatmaya, Türk-İslam kültür medeniyetini yeniden ihya etmeye inanmış Müslüman-Türk'üm.”* Bu tek cümlelik öz tanımlamada, İslam ve Müslüman kelimelerinin üç defa geçerken Türk kelimesinin iki defa geçmesinin bilinçli bir tercihi gösterdiğini ispat etmek mümkün olmasa da, bilinçsiz bir dışavurumla Sentez'i oluşturan unsurların oranlarını gösterdiği söylenebilir. Gerçekten de, her ne kadar bu tarz soyut olgularda rakamsal ölçekler kullanılamayacak olsa bile, Sentez'de 2'ye karşı 3 ölçekle İslam öğesinin daha baskın olduğu rahatlıkla söylenebilir. Nitekim onun şu sözlerinde bu durum belirgin biçimde ifade edilmektedir: *“Bu kitabın yazarı, bir terbiyecidir. O, bütün hayatı gibi, mesleğini de Allah ve Resulü'nün hizmetine vakfetmiş bulunuyor. Ona göre, son nefesine kadar bu yolda yürümek ve son nefesini bu uğurda vermek, nimetlerin en büyüğü olacaktır.”* (Arvasi, 1983, s.5)

Tevarüs edilmiş bir kimlik olarak “Müslüman-Türk”lükten, bu kimliğin bilinçli ve aksiyoner biçimde, belli gayeler için oluşturulan ve kullanılabilen haline, yani Türk-İslam Sentezciliğine/Ülkücülüğüne geçiş, Arvasi (1990b, s.347)'ye göre yükseköğrenim imkanının tabana yayılması ve böylece kimliğin habersiz sahiplerinin yüksek öğrenim görmesiyle gerçekleşmiştir: *“Bi-*

zim ÷lkemizde de tahsil imkanı bulan tertemiz Müslüman-Türk çocukları, meseleye el koydu: Adeta yeni baştan ve büyük bir heyecanla Türk-İslam kültür ve medeniyetini keşfetti ve bu terkinin ifade ettiği manayı kavradı. Yüksek tahsil kademesinden de geçen bu tertemiz nesil, içinde yaşadığı zaman ve mekanın şart ve imkanlarını da kollayarak bu yüce terkipten gelecek zamanları fethedecek bir kültür ve medeniyet politikasına ulaştı ve buna Türk-İslam Ülkücüsü adını verdi.” Türk-İslam Sentez-cisi kimliğinin oluşumunda yükseköğrenim görmüş olmanın ve olanların rolü, kimliğin temel niteliklerinden olan akademik eğilimin nedenini açıkladığı gibi, muasırlaşma, çağdaşlık, inkılapçılık veya batılılaşma sorununun Sentez açısından “barışçıl” bir yolla çözümünü zorlamıştır. (Arvasi, 1986)

Sözü edilen zorlayışın Arvasi (1990a, s.5)’yi, muasırlığı neredeyse Sentez’in bir ögesi konumuna sokmaya ittiği gör÷lmektedir. Nitekim Arvasi (1979, s.217) bu açıdan Türk-İslam Sentezini ve Sentezcilerini şöyle tanımlamaktadır: *“yabancılaşmadan çağdaşlaşmayı esas alan, milli ve dinamik bir harekettir. Biz hem Türk, hem Müslüman, hem de medeniyiz.”* Bu tutumun daha silik izleri, onun demokrasiye bakışını ifade ettiği şu sözlerinde de takip edilebilir: *“Beni dosdoğru tanımanızı isterim. Ben, İslam iman ve ahlakına bağlı bir Türk Milliyetçisiyim. Demokrasiye ve çok sesliliğe inanırım. Bunun yanında mücadele mi, anayasa ve yasalar içinde sürdürmeyi prensip edinmiş bulunuyorum. Anayasaya uyarak anayasayı, yasaya dayanarak yasaları değiştirmek mümkündür. Bunun da yolu demokrasiden geçer; ben ihtilalci değilim.”* (Arvasi, 1996, s.96)

Böylece Arvasi’de gözlemlediğimiz üzere geç dönem Türk-İslam Sentezcileri, ilk dönem Türk-İslam Sentezcilerinin ortaya koyduğu ve Gökalp’in Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak şeklinde ifade ettiği formülü kabul etmektedirler. Ancak burada Sentezin İslam ögesine ilişkin olarak iki farklılık göze çarpmaktadır.

Birinci farklılık, İslam’ın Sentez’deki konumudur. Arvasi’nin ve genel itibariyle ilk dönem Sentezcilerin kabul ettiği Sentez’de İslam ögesinin ağırlığı çok daha belirgindir. Örnek olarak Arvasi (1980, s.277)’nin Türk-İslam Sentezcisini tanıttığı şu sözlerinde bu durum açıkça gör÷lmektedir: *“O, İslam’ın iman, aşk, ahlak ve aksiyonuna sahiptir; onun şahsi dostu ve düşmanı yoktur; onun dostluğu da, düşmanlığı da Allah içindir. O, deoletini de, milletini de, bayrağını da Allah için sever ve yüceltir. Onda İslam basireti ve Türk’ün haysiyeti vardır.”* Arvasi (1979, s.238) daha da ileri giderek en temel milli unsurların, değerlerini dinden aldıklarını söyler: *“... İslamiyet, Allah’ın dini; kurtarıcımız ve Kâinatın Efendisi Allah’ın Resulü; Şanlı Türk Milleti Allah’ın İslam’a hizmetle*

şereflendirdiği millet; Türk ordusu Allah'ın ordusu; Türk bayrağı mukaddes ay ve yıldızı ile yüce İslam'ın ve al rengi ile Allah için can veren şühedanın kanlarının ifadesidir. Üzerinde ezan-ı Muhammedi okunan aziz vatanımız ise, İslam'ın ebedi güneşinin hiç batmadığı en büyük ümit ve hayat kaynağımızdır." Bu sebeple Türk-İslam Sentezcileri düşünce dünyalarını da İslami referanslara dayanarak oluştururlar: "Türk-İslam Ülkücülerinin fikir sistemi Allah ve Resulünün çizgisinde yürüyen akl-ı selim sahibi, bir yüce veliler ve mütefekkirler kafilesince yoğrulmuştur." (Arvasi, 1979, s.25). Yine ırkçılıktan kaçınma noktasında Arvasi'nin hassasiyeti, Sentez'deki İslam öğesinin ağırlığına işaret etmektedir: "Ben, İslam iman ve ahlakına göre yaşamayı en büyük saadet bilen, Türk Milletini iki cihanda aziz ve mesut görmek isteyen ve böylece İslam'ı gaye edinen Türk milliyetçiliği şuuruna sahibim. Benim milliyetçilik anlayışında asla ırkçılığa, bölgeciliğe ve dar kavmiyet şuuruna yer yoktur. İster azınlıklardan gelsin, isterse çoğunluktan gelsin, her türlü ırkçılığa karşıyım. Bunun yanında Şanlı Peygamberimizin "kişi kavmini sevmekle suçlandırılmaz. Kavminin efendisi, kavmine hizmet edendir. Vatan sevgisi imandandır" tarzında ortaya koydukları yüce prensiplere de bağlıyım." (1990a, s.5)

İkinci farklılık ise İslam'ın mahiyetine ilişkindir ki, bu hususta "Hangi İslam?" sorusunu sordurabilecek bir farklılık bahis konusudur. Gökalp'teki İslam, yaşadığı dönemin İslamcı akımlarının da etkisiyle, dinde Kur'an'ın yerini genişletme ve Kur'an'dan alınan referanslarla dini anlayışı modern çağa daha "uyumlu" hale getirme çabalarına muhataptı. Mehmet Akif Ersoy'un "Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı / Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı" şeklinde dile getirdiği bu tutumu Gökalp de temelde paylaşmaktaydı. Buna karşılık Arvasi (1980, s.304) ise Kur'an'dan ilhamın doğrudan doğruya değil; Peygamber, Peygamber'in arkadaşları (ashab), mezhep imamları ve İslam alimleri aracılığıyla alınması hususunda oldukça katı olup, dinde Sünnet'in (Peygamber ve ashabının söz ve uygulamaları) aleyhine olarak Kur'an'ın yerinin genişletilmesi çabalarını paylaşmamaktadır (Arvasi, 1989, s.229).

Bununla birlikte İslam'ı, "din" olmasına ilaveten aynı zamanda bir ideoloji olarak kabul ediş, Arvasi (1980, s.302)'de de vardır: "Türk milleti, asırlardan beri, İslamiyet'i, hem bir "din", hem de bir "ideoloji" olarak benimsemiş, kültür ve medeniyetini, bu ruh ve iman ile yoğurmuş bulunmaktadır." İslam'ı ideoloji olarak kabul edişin, diğer ideolojileri dışlama zorunluluğundan kaynaklandığı söylenebilir. Zira Arvasi (1980, s.449)'ye göre Türk-İslam Sentezcileri

“kapitalist ve komünist sistemlere karşı olduğu kadar faşizme ve nazizme de karşıdır. Türk milliyetçileri, açıklayageldiğimiz üzere, tarihi tecrübelerinden, Türk-İslam kültür ve medeniyetinden, milli vicdanı yoğuran mukaddes değer ve ölçülerden istifade ederek kendi sistemini kurmak zorundadır. O, milli ideolojisini, kendisi yoğuracaktır. Ona yabancı ideolojilerden bir hayır gelmeyecektir.” Bu durum Türk-İslam Sentezcisinin dünya konjonktüründeki yerini net olarak tayin etmektedir ki ona (1980, s.428) göre Türk-İslam Sentezci, *“inanananlar ile inanmayanlar arasındaki savaşta yerini almakla kalmamakta, inanananların zaferiyle sevinmekte, yenilgisi ile ıstırap duymaktadır.”*

Sonuç

Türk-İslam Sentezcilerine göre Türklük ile İslam arasındaki “sentez”, tez ve antitez şeklinde birbirine zıt iki unsur arasında değil, birbiri ile uyumlu iki olgu arasında gerçekteşmiştir. Türklerin İslam’dan önce sahip oldukları dini ve kültürel özelliklerin İslam’la uyumlu olması, bu sentezin doğal bir seyir halinde kendi kendine oluşması ve olgunlaşmasını sağlamıştır. Dolayısıyla onlara göre Türklerin İslam’la tanışmasından itibaren varlığını gösteren ve başta Osmanlı Devleti olmak üzere Müslüman Türk devletleri ile tam anlamıyla kıvamına ulaşmış olan Sentez, Türk-İslam Sentezine karşı olanların iddia ettikleri gibi politik amaçlarla kurgulanmış ve üretilmiş bir proje kesinlikle değildir.

Bununla birlikte onlar Türk-İslam Sentezciliğinin, asırlardır mevcut olan bu sentezi Müslüman-Türk kimliği biçiminde bilinçli olmadan kabulleniş ve yaşayışın ötesine geçerek, bilinçli, kuramsal ve ideolojik bir kabulleniş anlamına geldiğini kabul etmektedirler. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Gökalp gibi Türkçü olarak tanınan aydınlar ve devlet adamları ilk dönem Türk-İslam Sentezcileri olarak anılmaktadır. Cumhuriyet’in kurulmasından sonra gündemden kalkan Türk-İslam Sentezi, 1960’lı yıllarda artan ideolojik kamplaşmanın ve öğrenci hareketlerinin etkisiyle tekrar düşünce ve siyaset sahnesinde etkinliğini göstermeye başlamıştır. 1970’li yıllarda, en radikalleri hariç olmak üzere “sağ”ın her iki yanının, Milliyetçi ve İslamcı tarafın, yanlarına “sağın ortası”nı da alarak hem politik arenada MC hükümetleri gibi birliktelikleri hem de fikri arenada Necip Fazıl gibi figürler ve Aydınlar Ocağı gibi platformlarla sağlanan birliktelikleri meydana getirmesi, Türk-İslam Sentezi’ni oldukça etkin bir

konuma getirmiştir. 1980 Askeri İhtilalinden sonra ise bu etkin konum, devlet politikalarına yön vermeye kadar çıkmıştır. Günümüzde de Türk-İslam Sentezinin özgün bir örneği olarak Cumhur İttifakı devleti yönetmektedir.

Türkiye'de "İslamcı" ana akım siyasetin ilk iki partisi olan Milli Nizam Partisi ile Milli Selamet Partisinin adlarının başında "milli" kelimesinin geçmesi ve gençlik kollarına milliyetçi bir hassasiyeti de barındıran "Akıncılar" ismi verilmesi tesadüfen olmadığı gibi günümüzde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin de siyasi ve aksiyoner söylemini "yerli ve milli" olarak belirlemesi de tesadüf eseri değildir. Bu, Türk düşünce ve siyasi hayatında hem Gökalg çizgisinde ilerleyip günümüze gelen milliyetçi akımın hem de Akif çizgisinde ilerleyip günümüze gelen İslamcı akımın Türk-İslam Sentezini içerdiğini göstermektedir. Aradaki temel fark, Türklüğe yapılan vurgunun ağırlığıdır. Ancak bu farkın görece küçüklüğü, İslamcı çizginin Türk-İslam Sentezisi olarak isimlendirilmesini sağlayacağı da iddia edilemez.

Netice itibarıyla Türk-İslam Sentezi gerek tarihten süzülüp gelen bir kimlik ve olgu olmasıyla tarihsel ve statik, gerekse politik ve fikri hayatı sürekli etkileyen hareket ve ideoloji olmasıyla güncel ve dinamik bir karakter taşımaktadır. Bu yönleriyle toplumsal hayat üzerinde etkin ve belirleyici bir konumu bulunan Türk-İslam Sentezine ve Sentezcilerine ilişkin sosyolojik inceleme ve araştırmaların artması toplumsal yapı ve değişim üzerinde daha sağlıklı analizler yapma ve sonuçlara ulaşma imkanı temin etmeye yardımcı olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**Formation and Development Process of
Turkish-Islamic Synthesis**

*

Ahmet Selim Kadioğlu
Memur Sendikaları Konfederasyonu (Memur-Sen)

The enlightened and the statesmen of the era mainly followed three ways regarding the “survival problem” of the Ottoman Empire, which were Ottomanism, Pan-Islamism and Turkism at the beginning of the last century. The policy of Ottomanism eliminated itself with the surfacing political events. The remaining two continued their existence in connection with each other. As a matter of fact, with the exception of the few, the ones known both as the Turkists and the Islamists defended the policies of Ottomanism and Pan-Islamism. The major difference between the two when compared to Islamists was that the Turkists emphasized being a Turk more explicitly. They were those Turkists that were regarded as the very first Turkish-Islamic synthesists.

After the foundation of the Republic, when the new policies of reformism and westernism, different from the the-three-way policy, were adopted as the fundamental policies, Ottomanism completely disappeared and Islamism was banned. However, Turkism, to a certain extent, managed to reserve a place of its own. The Turkism, unlike the previous one, took on a form that disregarded Islam. At the turn of the 1960s, the “Synthesis” started to reform in a deliberative and planned manner. In the 1970s, the Turkish-Islamic Synthesis led the government policies with the Nationalist Front (MC) government, and after the 1980s, it dominated the government policies both during the revolution government and the rule of Özal governments.

Today, in relation to the “problem of survival”, the Turkish-Islamic Synthesis is still dominating the government policies as “The People’s Alliance” and directly rules the government. As the Turkish-Islamic Synthesis, the People’s Alliance differ from its pioneers in two ways. The first difference is that while the elements forming the synthesis in the former ones become a new synthesis with their interwoven past throughout history, a synt-

thesis that has turned into a thesis is not applicable in the latter. Secondly, while the Synthesis emerges through more like scientific and academic efforts and concerns in the pioneers, it emerges through efforts and concerns regarding the survival problem of the government and the ruling of it in the latter. The People's Alliance sets a typical example for Turkish-Islamic Synthesis with its two differences.

Not only do the terms ideal and constitution used alternately by Turkish-Islamic Synthesists as an alternative to synthesis lexically mean the ideals expected to be reached and the constitution that already exists or to be brought into existence, but also the "ideals" and the "constitution" with a particular meaning. In other words, ideals mean the Turkish-Islamic Ideal and constitution means the combination of being Turkish and Islam. Moreover, both terms refer to the concept "synthesis" both statically with their state of being a synthesis, and dynamically with a meaning of synthesize. However, Turkish-Islamic Synthesists generally avoid using the concepts of "synthesist" and "synthesis" for their own and ideologies sake.

According to Turkish-Islamic Synthesists, the "synthesis" between being Turkish and Islam does not occur on the basis of two contrary elements like thesis and antithesis, but two compatible phenomena. The compatibility of the religious and cultural traits that the Turks had before Islam has enabled this synthesis to emerge and mature naturally in its own course. According to them, the Synthesis that has made its presence felt since the Turks became acquainted with Islam and that has reached its heyday with Muslim Turkish governments, especially with the Ottoman Empire is not a project designed and produced with political concerns, unlike the opponents of Turkish-Islamic Synthesis have claimed.

In addition to this, they acknowledge that Turkish-Islamic Synthesism means the acceptance of this synthesis that has existed for centuries as Muslim-Turkish identity unknowingly and its going beyond their way of living, and then, turning it into a conscious, abstract and ideologic acceptance. From this standpoint, the enlightened and the statesmen known as Turkists like the Gökalsps have been referred as the first Turkish-Islamic Synthesists. The Turkish-Islamic Synthesis that was abolished after the foundation of the Republic started to show its presence, in the 1960s, both in thought and politics with the increasing impact of the political polarization and student movements. In 1970s, the both sides of the "right-wing", except for the radicals,

both the Nationalists and the Islamists siding with the “center-right” and forming the Nationalist Front (NF) government in the political arena and uniting literary figures such as Necip Fazıl, and creating platform like Intellectuals Center made the Turkish-Islam Synthesis come to the fore. After the 1980 military coup, its forceful status started to dominate the government policies. And today, the People’s Alliance is ruling the government as a typical example of the Turkish-Islamic Synthesis.

It was not quite coincidental that the first two parties of the mainstream politics in Turkey the National Order Party and the National Salvation Party had “national” in their party names and neither was the youth branches called “Akinji”, which embedded a national theme. And today, it is not purely coincidental either for Justice and Development Party (AKP) to dictate their political and actionary rhetoric as “domestic and national.” This reveals that both the nationalist trend following the steps of Gökaldps to date and the Islamic movement following its Active course to date referred in Turkish thought and politics include Turkish-Islamic Synthesis. The fundamental difference is the emphasis placed on being a Turk. However, a relatively minor difference of this is the fact that it cannot be claimed that it will enable the Islamic frontier to be called as Turkish-Islamic Synthesists.

Turkish-Islamic Synthesis can both be characterized as historical and static by being an identity and phenomenon carried throughout history, and up-to-date and dynamic by being an act and ideology affecting the thought and politics continually. By conducting further research on the Turkish-Islamic Synthesis and Synthesists that play an effective and significant role on social life with such respect can contribute us to conduct more solid analyses and publish concrete findings on social structure and change.

Kaynakça / References

- Alkan, M.Ö. (2014). Militarist Turkish-Islamic synthesis: Official ideology, official history and nationalism in the second constitutional period. *Türkiye Orta-doğu Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 147-172.
- Arslantürk, Z. (2007). Türkiye’de sosyoloji ve milli-inşacı Türk sosyologları. (Yayınlanmamış Makale).
- Arvasi, S. A. (1979). *Türk-İslam ülküsü 1*. İstanbul: Türk Kültür Yayını.
- Arvasi, S. A. (1980). *Türk-İslam ülküsü 2*. İstanbul: Türk Kültür Yayını.

- Arvasi, S. A. (1986). *Doğu Anadolu gerçeği*. İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Arvasi, S. A. (1983). *İlm-i hal*. İstanbul: Burak Yayınevi.
- Arvasi, S. A. (1989). *Türk-İslam Ülküsü 3*. İstanbul: Burak Yayınevi.
- Arvasi, S. A. (1990a). *Hasbihal 1*. İstanbul: Burak Yayınevi.
- Arvasi, S. A. (1990b). *Hasbihal 3*. İstanbul: Burak Yayınevi.
- Arvasi, S. A. (1991). *Hasbihal 6*. İstanbul: Burak Yayınevi.
- Arvasi, S. A. (1996). *Devletin dini olur mu?* İstanbul: Burak Yayınevi.
- Bilgiseven, A. K. (1990). *Türkiye'de sosyal çözümler tehlikeleri*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Bilgiseven, A. K. (1995). *Türk-İslam kültüründe fert ve cemiyet ilişkisi ve İslami kavramlar*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Boyunağa, Y. (1975). *Türk-İslam sentezi: Dost ve düşman gözü ile*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Cebeci, D. (2001). *Türk'e dair*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Copeaux, E. (1998). *Türk Tarih tezinden Türk-İslam sentezine*. (A. Berktaş, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Copeaux, E. (2005). Türk milliyetçiliği: Sözcükler, tarih, işaretler. T. Bora (Ed.), *Milliyetçilik (Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce)*. Cilt 4 içinde (s. 44-52). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çağlar, A., ve Uluçakar, M. (2017). Günümüz Türkçülüğünün İslamla imtihanı: Türk-İslam sentezi ve aydınlar ocağı. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 26 , 119-139.
- Erkal, M. E. (1990) *İktisadi kalkınmanın kültür temelleri*. Ankara: Semih Ofset.
- Güngör, E. (1999). *Dünden bugünden, tarih-kültür ve milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güvenç, B., Şaylan, G., Tekeli, İ. ve Turan Ş. (1991). *Türk-İslam sentezi*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Güzel, H. C. (2006, 26 Mayıs). Hedefteki yeni tip: Türk-İslam Sentezçisi. *Radikal*.
- Kabaklı, A. (1990). *Temellerin duruşması*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1985). *Türk-İslam sentezi*. İstanbul: Aydınlar Ocağı Yayınları.
- Ölçen, A. N. (1994). *İslam'da karanlığın başlangıcı ve Türk-İslam sentezi*. Ankara: Ekin Yayınevi.
- Timuroğlu, V. (1991). *Türk-İslam sentezi*. Ankara: Başak Yayınları.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kadioğlu, A. S. (2020). Türk-İslam Sentezi'nin oluşum ve gelişim süreci.
OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16(27), 813-834.
DOI: 10.26466/opus.699138